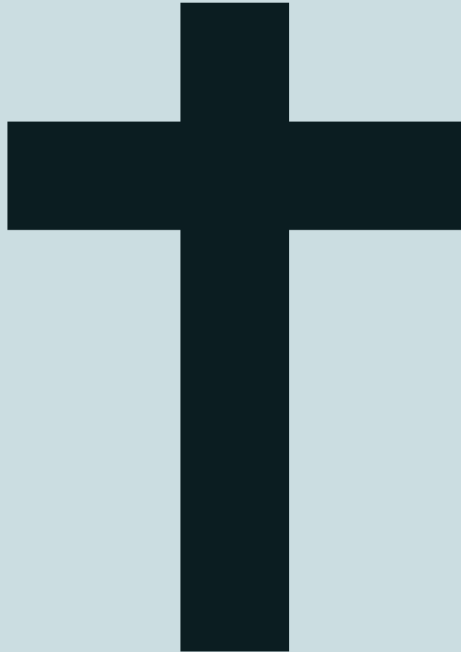

Nasoruan siGot len
nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu

Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu, Vanuatu
Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu, Vanuatu.
Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de Uluveu, Vanuatu.

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maskelynes

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
cb9da196-fced-5a7c-9540-74db5e4270fd

Contents

FRT	1
Fastok	2
Mattiu	7
Mak	59
Luk	91
Jon	141
Nauman gail	178
Rom	222
1 Korint	246
2 Korint	269
Kalatia	284
Efesus	292
Filippi	300
Kolosse	306
1 Tessalonika	312
2 Tessalonika	317
1 Timoti	320
2 Timoti	326
Titus	331
Filemōn	334
NaIpru gail	336
Jemes	355
1 Pita	361
2 Pita	368
1 Jon	372
2 Jon	378
3 Jon	379
Jut	381
Na-kel-vəhoti-an	384
OTH	411
Naves hən nə-nau-gati-an	412
Natiksonari	414
Nəbathusoruan gail	424

Na-kel-gati-an Veveu
Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Promise

The New Testament in Maskelynes of Uluveu Island, Vanuatu

Niutestamen long Maskilin, lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu
 [klv]

Niutestamen long Maskilin,
 lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu

The New Testament in Maskelynes
 the language of Uluveu Island, Vanuatu

Le Nouveau Testament en Maskelynes
 langue de l'île de Uluveu au Vanuatu

First edition
 © 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
 © 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Your are free to share – to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice – For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Table of Contents

Preface

This publication is the New Testament in the Maskelynes language. The 1300-1400 speakers of Maskelynes mostly live on the island of Uluveu which is one of the Maskelyne Islands off the southeast coast of Malakula in Vanuatu.

The New Testament in the Maskelynes language was translated during the years 2001 to 2012 by the Uluveu Language Project.

Fastok

Histri blong Baebol Projek

Ol man we oli raetem Niutestamen fastaem, oli raetem long lanwis blong olgeta, lanwis blong Gris. Taem jos i kam bigwan, i stap long ol defdefren ples, ale ol man oli stat blong transletem Baebol i go long ol lanwis blong manples blong oli save ridim save. Long Uluveu aelan, long 1994 Uluveu Lanwis Projek i stanap ale oli askem wan advaesa blong givhan. Wan advaesa i kamtru long 1998 ale ol komuniti oli apoentem ol transleta wetem wan translesen komiti aot long evri vilej wetem evri denominesen. Long wan woksop long yia 1999 mo wan bakegen long 2000, fulap olfala mo medel man mo yangfala oli agri long wan fasin blong raetem lanwis Maskilin mo long wan alfabet. Ale long yia 2000 fofala transleta oli stat blong transletem buk Jona. Oli stat long Niutestamen long 2001 ale sam man bakegen oli joenem wok gogo oli flatem long yia 2012.

Rod blong tanem toktok blong Niutestamen i olsem wanem?

Lanwis blong Gris we ol olfala bifo oli raetem Niutestamen long hem i no olsem lanwis blong yumi blong Maskilin nating. Sapos ol transleta oli tanem i kam long lanwis folem wanwan wod, lanwis bae i no stret mo ol man bae oli no save kasem gud mining blong hem. From samting ia mifala i no wok folem fasin ia. Fastaem mifala i faenemaot ful mining blong toktok we i stap long lanwis blong Gris. Afta mifala i transletem mining ia i kam long lanwis Maskilin blong bae ol man oli ridim save. Samtaem blong mekem mining i klia, lanwis Maskilin i gat wan wod nomo, samtaem i gat nid blong yusum wan o iven tu ful sentens.

Fulap samting i stap long Tok blong God we tede long Vanuatu yumi no save ol samting ia. Ale lanwis blong Gris i gat fulap wod we ol lanwis blong Vanuatu oli no gat, olsem “pris,” “aposol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mo “glori.” Fastaem projek i goraon long ol vilej blong askem ol olfala se olsem wanem long ol toktok ia. Ol olfala oli talemaot ol gudgudfala toktok be i no evri wan. Ale insaed long projek ol transleta oli sidaon blong faenem rod blong talem ol mining we lanwis blong yumi i no gat. Blong sam mining mifala i faenem gudfala rod long lanwis, blong sam mifala i faenem olfala toktok we tede klosap i lus, blong sam mifala i talem mining long wan longfala rod, ale blong sam mifala i yusum wod blong lanwis blong deferen ples olsem Avoh, Bislama o iven Inglis. Ol kaenkaen wod ia i stap long diksonari long en blong Niutestamen ia.

Tok blong God i gat fulap tok pija long lanwis blong Gris we mining i no kamaot long lanwis blong yumi. Long sam olsem mifala i talem klia nomo, be mifala i putum wan futnot daon blong talemaot wanem we i talem long lanwis blong Gris fastaem.

Fasin blong joenem ol vas

Long wanwan ples long Niutestamen oli talem wanem we i hapen long wan oda we i no sens long lanwis blong yumi. Wanem we i hapen fastaem oli talem biaen ale wanem we i hapen biaen oli talem fastaem. From samting ia, mifala i jenisim blong se wanem we i hapen fastaem i kam fastaem ale wanem we i hapen biaen i kam biaen. Blong

mekem lanwis i sens olsem ia, samtaem mifala i joenem tu o tri vas ale raetem namba olsem Kol 4.7-8.

Ol futnot mo refrens

Taem yumi ridim Niutestamen maet yumi luk wan smol leta we i stap klosap long wan wod o long en blong wan sentens olsem ia: *. Smol leta a i talemaot se daon long pej i gat wan tok save we i eksplenem wod o sentens long vas ia. Yumi s ingaotem kaen toksave se “futnot.” Wanwan futnot i talemaot mining blong wan wod, wanwan i talemaot stret wod o vas long lanwis blong Gris, ale wanwan i talemaot wan kalja o fasin blong ol man Ju we maet i givhan long yumi blong save mining. From ol samting ia, taem yumi luk wan smol leta olsem ia, i gud se yumi lukluk daon blong kasem gud mining blong vas ia.

Aninit ol futnot bae yumi luk ol refrens we oli talemaot narafala ples long Baebol we i gat sem tingting o toktok olsem vas we refrens i makem.

Ol saedtok

Taem yumi ridim Niutestamen ia, bae yumi luk wan saedtok olsem Mat 13.44.

Natohan pipihabalan aGot len nāmav

Ol saedtok oli stap from tri samting. Faswan: oli stap blong givhan blong yumi blong luksave se ples ia long Tok blong God hemi abaot wanem. Nambatu: oli stap blong givhan long yumi blong faenem ples we yumi lukaotem long Tok blong God. Nambatri: hemi brekem longfala toktok i kam long ol smolsmol pis. Be wan samting: ol saedtok oli no tok blong God blong bae yumi prij long hem!

Ol stori we oli stap long defren buk bakegen

Yumi save se ol gospel, ol buk olsem Matiu, Mak, Luk mo Jon, oli stap tokbaot laef mo ded blong Jisas Kraes, mo olsem wanem hemi laef bakegen long ded. Yumi save ridim wan stori long buk Matiu ale sem stori ia i stap long buk Mak o Luk o Jon. Taem we i olsem, yumi save faenem refrens blong ol narafala ples aninit long saedtok olsem long Mat 14.13

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Samting ia i talemaot se stori blong taem we Jisas i givim kakae long 5,000 man i stap long Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 wetem Jon 6.1-14 bakegen.

Ol pija

Long en blong Niutestamen i gat ol pija. Sam pija oli stap blong givhan, blong yumi savi wanem we i hapen long stori. Sam pija oli stap blong soemaot wan ples blong olgeta, hemi olsem wanem. Ale sam narafala pija oli stap blong soemaot olsem wanem wan samting we yumi long Vanuatu yumi neva luk, olsem wan wud o wan anamol o wan samting blong kalja blong olgeta blong bifo.

Ol map

Long Niutestamen i gat sam defren map blong ol defdefren ples. I gat sam blong taem we Jisas i wokbaot blong mekem wok we papa God i putum long han blong hem blong mekem. I gat sam bakegen blong taem we Pol i wokbaot blong talemaot Gud Nius blong Jisas Kraes.

Diksonari

Sapos i gat wan wod we i stap long Niutestamen ia we yumi no save, traem lukaotem long diksonari we i stap long en blong Niutestamen. Diksonari ia i talemaot mining blong sam wod we yumi trabol from o we klosap i lus long lanwis blong yumi. I talemaot mining blong sam wod we yumi save be yumi no yusum plante taem, o yumi no yusum tumas long fasin we oli yusum long Tok blong God. I talemaot mining blong sam wod

* :: Hemia nao wan futnot.

we yumi karem i kam, from we lanwis blong yumi i no gat. Ale i talemaot mining blong sam we maet yumi no wantem tingbaot be Tok blong God i strong long ol samting ia.

Ol topik

Sapos yumi wantem mekem wan Baebol Stadi we i tingbaot wan topik, yumi save lukluk i go long en blong Nuintestamen long wan lis blong ol topik wetem fulap ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. O sapos yumi gat sam kwestin long wan samting we i stap long Tok blong God, ale maet yumi faenem se hemi wan long ol lis blong ol topik. Ale yumi save lukluk gud long topik ia blong faenemaot fulap blong ol ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. Taem yumi ridim olgeta evriwan, bae yumi save nao wanem we God i wantem se bae yumi laef folem.

Nasoruan nametəkav

Nəbəl husur nəpairan hən Nasoruan siGot

Nəvanuan gail lototos gat Na-kel-gati-an Veveu a mō, lutosi len nasoruan salito, nasoruan ta Kris. Nəboŋ alat siYesu lotosoḅur, lutoh len naut tiltile gail, ale lotuḅat pair hən Nasoruan siGot van hən nasoruan salit gail hən ləḅeḅuruŋ ləboii. Len naut a Uluveu, len nasihau 1994, Uluveu Lanwis Projek etuḅat, ale lous nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. Nəvanuan na-vi-tarhəte-an sua evisi len nasihau 1998 ale alat a Uluveu lutabtabuh len nəvanuan gail hən ləḅipair hən nasoruan siGot, ale lutabtabuh len nakomiti sua. Lulekis hən galito dan navile p̄isi a Uluveu naut kəmas Prespitirian, SDA o NTM. Len nawoksop sua len nasihau 1999, ale sual am len nasihau 2000, nəhaḅut gail mai alalum̄an lotomatmatu mai alathutai ludam̄ hən navide hən natosian len nasoruan ta Uluveu mai nəalfapet han. Beti len nasihau 2000 naulum̄an lotovat lotuḅat pair hən nalobulāt Jonah. Lotuḅat pair hən Na-kel-gati-an Veveu len nasihau 2001, ale naulum̄an galevis am loum mai galito van van loum p̄isi len nasihau 2012.

Naḅisal hən nəpairan hən nasoruan len Na-kel-gati-an Veveu imabe?

Nasoruan ta Kris lototos gat Na-kel-gati-an Veveu lan a mō sahum nasoruan sidat a Uluveu kasi. Nətransleta lətəpair hən Nasoruan siGot husur nasoruan ḅisusua, nasoruan sidat asike tanor ale nəvanuan gail asike lətələboi səhot namilen. Bathut natenan ginamit namtsahusur navide enan. Metəkav namtudoŋ kitev namilen kavkav hən nasoruan topat len nasoruan ta Kris. Beti namtupair hən namilen van hən nasoruan sidat a Uluveu hən nəvanuan p̄isi ləḅeḅuruŋ ləboii. Boŋ galevis nasoruan sidat ikad natuhsoruan sua ḅai tokel p̄is namilen tomasil. Boŋ galevis am datusor ebəlav hən namilen tomasil.

Natit isoḅur len Nasoruan siGot, len naut a Vanuatu daməŋai datsaləboi natgalenan. Ale nasoruan ta Kris ikad nasoruan isoḅur nasoruan ta Vanuatu ləsəkade, hum “pris,” “aposol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mai “glori.” A mō naprojek iyar husur navile gail hən tousus kitev nasoruan gail. Ahaḅut gail lukel ur nakonsoruan galevis be savi gail p̄isi. Ale len nauman salito len naprojek, nətransleta lobətah hən ləḅisaḅ naḅisal hən ləḅikel namilen gail nasoruan sidato topar. Namilen galevis namtusəḅ naḅisal tovoi hən namtḅikele len nasoruan sidato. Namilen galevis namtusəḅ nasoruan ta mō datsaləboii daməŋai, pəpadaŋ hən lotomasig. Namilen galevis namtukele len naḅisal tobəlav. Ale namilen galevis namtulav nasoruan han dan naut tile hum nasoruan ta Avoh, nasoruan ḅonḅon o nasoruan ta Iglan. Nasoruan tomagalenan lupat len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu egai.

Nasoruan siGot ikad nasoruan kəta isoḅur len nasoruan ta Kris lan, ale namilen səmasil len nasoruan sidato. Galevis namtukel p̄arḅar hən gail ḅai, be namtorinḅ nafutnot tovi na-tos-gati-an a pan len nalobulāt, ale nafutnot enan ikel ur nəsa nasoruan ta Kris tokele a mō.

Navide hən tosuhud hən naves gail

Len naut v̄isusua len Na-kel-gati-an Veveu lukel n̄esa tovisi be lusor husuri len nāp̄isal togol n̄ənauan sidat ebutbutut. N̄esa tovisi a m̄o lukele a tahw ale n̄esa tovisi a tahw lukele a m̄o. Husur natenan, namtoḡəgel h̄əni h̄ən ke n̄esa tovisi a m̄o namtukele a m̄o ale n̄esa tovisi a tahw namtukele a tahw. H̄ən dat̄bigol nasoruan b̄igam b̄ivoi maienan, len naut galevis namtosuhud h̄ən naves toru o totor ale namtutos gat gail hum lotosua ŋai maiegai: Kol 4.7–8.

Nafutnot mai narefrens gail

N̄əboŋ dat̄b̄ev̄uruŋ Na-kel-gati-an Veveu, hum ma dat̄beris natuhleta topat p̄əpadan h̄ən nasoruan sua o len nagilen nasentens maiegai: †. Naleta enan ikel uri ke, a pan len napej ikad na-sor-l̄əboii-an sua tosor husur natsua topat len naves enan. Datokis na-sor-l̄əboii-an tomaienən h̄ən “nafutnot.” Ikad nafutnot tokel ur namilen nasoruan sua, ikad nafutnot tokel ur nasoruan o naves len nasoruan ta Kris, ale ikad nafutnot tosor husur nāvide seJu gail ke hum ma b̄evi tarh̄ət sidato h̄ən dat̄b̄el̄əboii namilen. Bathut natgalenan, n̄əboŋ dattoris natuhleta ideh, ivoi h̄ən dat̄b̄ebunus n̄esa topat a pan h̄ən dat̄b̄el̄əboi s̄əhot namilen naves enan.

Len napej a pan ikad nafutnot gail, be a pan buni ikad narefrens gail lotokel ur naut tile gail len Nasoruan siGot tokad n̄ənauan o nasoruan tohum naves narefrens tokel uri.

Nasoruan topat tarh̄əte

N̄əboŋ dattōv̄uruŋ Na-kel-gati-an Veveu egai, dereh dateris nasoruan tarh̄əpej hum Mat 13.44.

Natohan pipihab̄əlan aGot len n̄əməv

Nasoruan topat tarh̄əte ipat m̄os natit itor. Esua: ipat h̄ən b̄evi tarh̄ət sidato h̄ən dat̄beris l̄əboi n̄esa naut enan len Nasoruan siGot tosor husuri. Eru: ipat h̄ən dat̄bisab̄ naut dattodoŋ kitevi len Nasoruan siGot. Itor: igol ke nasoruan tob̄əlav eḡəm vi hudhut gail. Be natsua: nasoruan topat tarh̄əte savi soruan siGot h̄ən dat̄bikel uri hum nasoruan siGot len nalotuan!

N̄əb̄ol gail lotopat len nalob̄ulat tile am

Datol̄əboii ke nalob̄ulat gail hum Mattiu, Mak, Luk mai Jon lusor husur n̄əmauran mai n̄əmatan siYesu Kristo, mai n̄əmauran san dan n̄əmatan. Datol̄əboi dat̄b̄ev̄uruŋ n̄əb̄ol sua len nalob̄ulat Mattiu ale n̄əb̄ol enan ipat tu len nalob̄ulat Mak o Luk o Jon. N̄əboŋ tomagenan, datol̄əboi dat̄bisab̄ narefrens h̄ən naut galenan pipit nasoruan topat tarh̄əte hum Mat 14.13

AYesu ev̄əŋan alalum̄an lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Natenan ikel uri ke n̄əb̄ol husur n̄əboŋ aYesu tov̄əŋan alalum̄an lotovi 5,000 ipat len Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 mai Jon 6.1-14 am.

Napija o n̄əgarutian gail

Len nagilen Na-kel-gati-an Veveu ikad n̄əgarutian gail. Galevis lupat h̄ən l̄əb̄evi tarh̄ət sidato h̄ən dat̄b̄el̄əboi n̄esa tovisi len n̄əb̄ol. Galevis lupat h̄ən dat̄beris l̄əboi naut sua salito. Ale galevis lupat h̄ən l̄əb̄ev̄usan gidat h̄ən natsua gidat a Vanuatu datsarisi boŋ ideh, hum n̄əhai o natsua tomaur o natsua h̄ən nāvide salit ta m̄o.

N̄əmap o n̄əgarutian h̄ən naut gail

Len Na-kel-gati-an Veveu ikad n̄əmap tiltile gail h̄ən naut gail. Ikad galevis h̄ən naut a Jutea n̄əboŋ aYesu toyaryar h̄ən togol nauman aTata Got toriŋi len nav̄əlan h̄ən b̄igole. Ikad galevis am h̄ən n̄əboŋ aPol toyaryar h̄ən b̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo.

† :: Egai nafutnot sua.

Natiksonari

Asike datb el boi nasoruan sua topat len Na-kel-gati-an Veveu egai, datia don kitevi len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu. Natiksonari enan ikel ur namilen nasoruan galevis datsal boi savoi o p padaŋ h n bimasig dan nasoruan sidato. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattol boi be datsakelkele, o datsakele len na ide hum lotokele len Nasoruan siGot. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattolavi g mai, husur tobuer len nasoruan sidato. Ale ikel ur namilen nasoruan galevis dattom tahun datbinau, be Nasoruan siGot ikele ale aGot ike datel boi natgalenan.

N bathusoruan gail

Datb ike datb eutaut h n n stati h n datbinau natsua len Na-kel-gati-an Veveu, datol boi datb evuhe vi lan nagilen ale bunus n bathusoruan gail mai naut iso ur len Nasoruan siGot lotosor husur n bathusoruan galenan. O datb ikad nausian husur natsua topat len Nasoruan siGot, ale hum ma datb isabi ke tosua len n bathusoruan gail. Ale datol boi datb ebunus n bathusoruan galen bivoi h n datb isab  naut iso ur len Nasoruan siGot lotosor husur n bathusoruan enan. N boŋ datb  vuruŋ naut galenan, dereh datel boi n sa aGot tol goni ke datimaur husuri.

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoran siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur tosejəvur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mos ase?

Itosi mos naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. İbol husur nəpasian siYesu, naņusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu len nəmauran san, ehusur aJon Baptais, ehusur ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi najs?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən biņarņar ke aYesu evi kiņ len nəpasusan siTevit tovi kiņ ta sutuai. Evi kiņ aGot tokel gati mai alat aİsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isoņur aYesu togole. Isor husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoh. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən naņusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1-7.29)

Nasoran san 2 (10.5-11.1)

Nasoran san 3 (13.1-52)

Nasoran san 4 (18.1-35)

Nasoran san 5 (24.1-25.46)

Imaienan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a mo hən galito, bevi kiņ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1-2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1-4.11)

3) AYesu etuņat hən nauman san (4.12-25)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len naņehuh (5.1-7.29)

5) AYesu igol namerikel isoņur (8.1-9.34)

6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35-11.1)

7) AYesu eņusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2-13.52)

8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53-15.20)

9) Nagilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21-18.35)

10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwisel Jortan, evi Jerusalem (19.1-20.34)

11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1-25.46)

12) Lutah gat aYesu (26.1-56)

13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57-27.66)

14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1-20)

Nəbathuyah siYesu
(Luk 3.23-38)

¹ Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siAraham:

² AAraham evi atəman aIsak.

AIsak evi atəman aJakop,
tovi atəman aJutah mai aʋan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAmminatap evi atəman aNahson,
tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiŋ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon,
anan tovi asoan aUriah a m̃o.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aApijah.

Ale aApijah evi atəman aAsa.*

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah
mai aʋan gail len nəboŋ

lotomaŋiŋiriah vi Papilon.*

¹² Husur nəmaŋiŋiriah vi Papilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,
ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,
tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aEleasar.

Ale aEleasar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,
topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

¹⁷ Imagenan, tuŋat len aAraham vəbar aTevit ikad naur lotovi 14 ŋisi, ale tuŋat len aTevit vəbar nəmaŋiŋiriah vi Papilon ikad naur lotovi 14 am, ale tuŋat len nəmaŋiŋiriah vi Papilon vəbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi 14 tətəs.

* **1:7:** Naloŋulət galevis ta sutuai luke Asaf ləsake Asa. * **1:11:** 2Ki 24.12-16

*AMeri ipas aYesu
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Nəpasian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən arbiḃon, isaḃi ke etian, aNunun aGot togole. ¹⁹ Husur ke ahaṽut san, aJosef tovi nəvanuan tonor, nəboḃon tosəsəlon hən aMeri totian, emətahun ḃigol nahurun aMeri ḃisa, ḃa isaḃ səhoti len nənauan san ke teriḃ aMeri, be emətahun avan ideh ḃeləboii. ²⁰ Nəboḃon tonau natgalenan sal, aḃel sua siNasuḃ evisi həni len nəḃəḃer. Ike, “Josef anatan ulumān siTevit, sagemətahw hən gəḃesəhar aMeri hən ḃevi asoam, bathut natətai totian həni, aNunun aGot gatolavi maii. ²¹ Alitenan dereh tipas anatan ulumān balai, ale geriḃ nahəsən aYesu lan, husur gai tilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen ḃisi evisi hən ḃigol nəsa aGot tokele len nabuḃon ahai kelkel ur ḃisarpoh. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,
ale tipas anatan ulumān,
ale lekis nahəsən aImmanuel,”
namilen tovi
“AGot itah mai gadito.”*

²⁴ Nəboḃon aJosef tolele, igol nəsa aḃel siNasuḃ tokel maii. Esəhar aMeri tovi asoan ²⁵ be sagol naitian maii van vəbar nəboḃon topas anatan ulumān sua. AJosef eriḃon nəhes Yesu lan.

2

Nəvanuan lotokad namitisau hən naməso

¹ Husur nəboḃon lotopas aYesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəboḃon aHerot tovi kiḃ, alalumān namitisau hən naməso luyar dan Nais vi Jerusalem ² luke, “Atenan lotopasi hən ḃevi kiḃ seJu gail, atenan gai be? Husur namtoris naməso san nəboḃon tovisi ale namtogəm hən namtḃilotu həni.”

³ Nəboḃon aHerot aKiḃ tosəsəlon hən natenan, nəlon etuhatur, mai alat a Jerusalem ḃisi lumagenan. ⁴ Ekis aḃiltihai tutumav ḃisi mai ahai ḃusan ḃisi hən nalo luḃonḃon ale eus galit ke, “AKristo, aGot ḃitabtabuh lan, dereh lipasi a be?” ⁵ Ale lukel maii ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur ahai kelkel ur itosi maiegai ke:

⁶ “Be gaiug, a Petlehem, len naut a Jutah,
gəsavi naməkot len alat lotokad na-il-a-mō-an
len naut a Jutah,

husur len gaiug, nəvanuan na-il-a-mō-an sua dereh tegəm balai
hən ḃeil a mō hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,
hum nəvanuan nasipsip toil a mō hən galito.’ ”*

⁷ Beti aHerot igol nəḃonḃonan tosusuah mai alalumān namitisau hən naməso. Eus galit hən nəboḃon mai namityal naməso tovisi ale lukele. ⁸ Esəvat galit vi Petlehem ale ike, “Mitivityan, doḃon vahvahur natətai. Nəboḃon məḃisaḃi, kel uri mai ginaw hən ginaw am nəḃivan valotu həni.”

⁹ Nəboḃon lotosəsəlon hən nakiḃ tonon, loriḃ naut enan, ale naməso lotoris nəboḃon tovisi, eil a mō hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh lan. ¹⁰ Nəboḃon lotoris naməso lukemkem masuḃ. ¹¹ Nəboḃon lotobis lohoim loris alarminan, aMeri mai natətai, ale lotəḃedur, lulotu həni, ale losəḃav hən naviolan salit hən ləḃeviol mai natətai hən nagol,

* **1:23:** Isa 7.14, 8.8, 10 * **2:6:** Mic 5.2

nafran̄kinsens mai namər.* 12 Nəboŋ lotoke livan, aGot ikel nalələgauan mai galit len naḅəber ke saletəlmam van hən aHerot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naḅisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

13 Nəboŋ alalum̄an namitisau hən nam̄eso lotovan tia, aŋel sua siNasub̄ evisi hən aJosef len naḅəber ike, “Gile məhat, səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəḅikel mai gaiug hən gəbetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən ḅigol ḅimat.”

14 Ŋa aJosef ile məhat, esəhar alarminan len mariug ale eriŋ naut enan vi Ijip. 15 Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasub̄ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw ulum̄an dan naut a Ijip.”*

Nəmatan silathutai

16 Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alalum̄an namitisau hən nam̄eso lotogəraŋi, nəlon ipaŋpaŋ masuṽ vəsa. Esəvat alalum̄an hən ləḅigol alathutai ḅisi, nədaḅ halit toru vi paŋ, ləḅimat len naut a Petlehem mai naut gail lotodar visi. Natenan inor hən namityal tosabi len alalum̄an namitisau hən nam̄eso. 17 Beti nəsa aJeremiah, ahai kelkel ur tokele, isarpoh, ke:

18 “Ikad nadoldol sua len naut a Ramah,
totan, tois habat len nalolosaan,
ARakel itaŋis anatun gail,
emətahun avan ideh ḅetəŋov nəlon vi paŋ
husur loḅuer tia.”*

Natəlmaman vi Nasaret

19 Nəboŋ aHerot tomat tia, aŋel sua siNasub̄ evisi hən aJosef len naḅəber len naut a Ijip
20 toke, “Gile məhat, səhar alarminan, gevi lan naut a Israel, husur alat lotodoŋ natətai hən ləḅigol ḅimat, lumat tia.” 21 Ŋa ile məhat, səhar alarminan ale evi lan naut a Israel.
22 Avil nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aArkelaus tovi kiŋ, tolav namilen aHerot tovi atəman, len naut a Jutea, emətahw hən ḅivan ei. Nəboŋ aGot tokel nalələgauan maii len naḅəber, eriŋ naut enan, evi Kalili. 23 Ibar navile sua, a Nasaret, ale itoh ei. Beti nəsa ahai kelkel ur gail lotokele isarpoh ke, “Lekisi hən auleNasaret balai.”

3

Ajon Baptais eutaut hən naḅisal (Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

1 Len nəboŋ galenan, aJon Baptais egəm vi lan naut masmas toḅəbesw a Jutea. Etuḅat kel ur napisulan siGot. 2 Ike, “Mitipair dan nəsaan samito husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.”

3 Husur gai boh, ahai kelkel ur aIsaiah tosor husuri ke,
“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəbesw,
'Məteutaut hən naḅisal mōs Nasub̄,
gol naḅisal san gail linor.’ ”*

4 Ajon māu esun nahurabat lotovaii hən nasivurhət nəkamel, mai etutuṽ hən nəhau tutuṽ hən nahurhuḅuluk.* Ihan taṽtaṽor, ihan nalokust mai nəhani.* 5 Beti alat a

* **2:11:** Nagol evi nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyanyaŋ. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəḅəṽur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiŋ gail. Nafran̄kinsens evi nəda hən nəhai tomasmas nəḅon tosusau. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel loḅəŋasi len natutumavan husur nəḅon nəbasuhab han esusau. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Loləmasi am hən ləḅeriŋi len nəkaliko lotoruŋ gol niben nəvanuan tomat lan hən ḅipat ebəlav be asike ḅiḅo. * **2:15:** Hos 11.1 * **2:18:** Jer 31.15 * **3:3:** Isa 40.3 * **3:4:** 2Ki 1.8 * **3:4:** Nalokust ehun natohtohlomətu, naJu gail lotoləboi ləḅihanhəni. Nəhani evi natit tohehe masuṽ topat len naim sesukapak gail.

Jerusalem mai a Jutea mai naut todar vis Nawisel Jortan, luvan van hēni. ⁶ Ale ibaptais hēn galito len Nawisel Jortan nēboŋ lotokel vōhot nēsaan salit gail.

⁷ Nēboŋ toris naFarisi mai naSattiusi gail lotosōbur lotogēm hēn lēbībaptais, ikel mai galit ke, “Anatun nēmat gail!† Ase ikel nalēlōgauan mai gamito hēn mētbigam dan nabiltiŋol paŋpaŋ bēgēmai? ⁸ Len nēmauran samito mitiŋan hēn naŋite tinor hēn nēpairan samito dan nēsaan. ⁹ Samtinau ke mētōlēboi mētbiŋkel mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis, aApraham evi atēmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke, aGot elēboi bīlav nēvat galegai ŋai, ale gol ke legēm vi pasusan siApraham! ¹⁰ AGot esumān naulumān toutaut tia hēn bītai nēkaduhai gail hēn nakuvkuv; nēhai pīsi lēsōŋan hēn naŋit tovoi, gai dereh titai, bar hēn gail vi lan nēhab. ¹¹ Ginau nubaptais hēn gamit hēn nēwai sil nēpairan dan nēsaan samito. Avil avan sua satogēmai tohusur ginau, idan am sēhor ginau, ginau novi naut kēmas ŋai, nēsanor kasi hēn nēbisah ruŋat nēhau hēn naributbut san.‡ Gai dereh tibaptais hēn gamito hēn aNunun aGot mai nēhab. ¹² Gai esumān naulumān topat nēhai rivrivhai hēn bēpēpēhun namisurhuwit dan nasugut nawit tommas. Dereh tiŋon hēn namisurhuwit len natuhim han, be tepēŋas nasugut nawit tosa len nēhab todēdas nēmatan.”

Nēbaptaisan siYesu

(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

¹³ Beti aYesu egēm len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan hēn aJon bībaptais hēni. ¹⁴ Avil aJon isor tasi, ike, “Satimaienan, nēsanor hum gaiug. Ivoi am ke gaiug māu gibaptais hēn ginau, gol ke gogēm hēn ginau mabe?” ¹⁵ Ris aYesu tosor vari ke, “Gidam hēn nēbībaptais gagai, husur inor hēn darbiŋgol natit pīsi tonor, aGot tolēŋoni.” Beti aJon idam hēn bībaptais hēni. ¹⁶ Nēboŋ aJon tobaptais hēni tonon, vōha-sua ŋai aYesu evi mēhat dan nēwai. Nēmav esēŋav mōsi ale eris aNunun aGot togēm vi pan hum nētav,§ ale egēm toh lan. ¹⁷ Ale nadoldol len nēmav ike, “Anatugw ulumān bogai notolēmas buni. Nōhēhāvur masuŋ hēni.”*

4

Natēmat italtal ke aYesu tigol nēsaan

(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Beti aNunun aGot esēhar aYesu vi lan naut masmas toŋbēsēsw hēn natēmat bītaltal ke tigol nēsaan. ² Len nēmaribon tovi 40 mai nalenmariug tovi 40 aYesu sēhan, gol ke nēmal ihati. ³ Beti natēmat egēm hēni, ike, “Gēbēvi aNatun aGot, kel mai nēvat galegai ke legēm vi bēta.” ⁴ Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nēvanuan edēdas bīmaur len nabēta ŋai, be imaur len nasoruan pīsi aGot tokele.’”* ⁵ Beti natēmat esēhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale eriŋi eil gilgile a mēhat buni len naim siGot. ⁶ Ale ikel maii ke, “Gēbēvi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike, “AGot dereh tikele hēn aŋel san gail husur gaiug ale lipat gaiug vi mēhat len navēlalito

hēn asike nariem hēsēhot nēvat.’”*

⁷ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nēdanŋan siNasuŋ aGot sam ke timabe.’”* ⁸ Ale natēmat esēhar tētas hēni van hēn naŋehuh tosaŋsah habat, ale eŋusani hēn nēkantri pīsi len navile a pan len nēyalyalan salito. ⁹ Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg pīs mai gaiug, gēbetēŋedur, lotu hēn ginau.” ¹⁰ Beti aYesu ikel maii ke,

† **3:7:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike nēwaipa tovi nēmat tosa. Len nēnauan seju gail, nēmat isa masuŋ hum natēmat toil a mō hēni. ‡ **3:11:** Evi slev gail lotosah ruŋat nēhau hēn naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kēmas len nēnauan salit gail. § **3:16:** Nētav ehum navimal be epēhāpēhw. * **3:17:** Psa 2.7; Isa 42.1 * **4:4:** Deu 8.3 * **4:6:** Psa 91.11-12 * **4:7:** Deu 6.16

“Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hən Nasuḅ aGot sam̄ māu, ale gigol nalotuan van hən gai səḅon.’ ”* ¹¹ Beti natəmat erin̄ji, ale aṅel gail logəm vi tarhət san.

AYesu etuḅat hən nauman san
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Nəḅon̄j tosəsəlon̄j həni ke lototah gat aJon, rin̄ji len naim bəḅaṅis, aYesu erin̄j naut enan, evi Kalili.* ¹³ Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhəḅiltiwai. Kapernaum ipat len naut sinahəmar gəlaru, a Sepulun mai a Naftali.

¹⁴ Imagenan, nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele, isarpoh. Ike,

¹⁵ “Naut sinahəmar Sepulun mai naut sinahəmar Naftali,
metḅisal vi lan nabiltiwai, tarhəwisel Jortan,
len naut a Kalili simetḅos gail,

¹⁶ nəvanuan gail lotobətah len nəmargobut
loris nabiltim̄ial;

len galit lotobətah len naut hən nəm̄ol hən nəmatan,
nam̄ial siGot evisi, em̄ias galito.”*

¹⁷ Len nəḅon̄j enan van, aYesu etuḅat kel uri ke, “Pair dan nəsaan samito husur natohan pipihəḅalan aGot len nəmav egəm pəpadaṅ!”

Ahai susur metəkav gail
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Len nəḅon̄j sua aYesu iyar husur nətarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili. Eris alarmiḅvan, aSimon, nahəsan togon aPita, mai aA dru aḅvan. Arubar hən nalevlev vi lan nabiltiwai, husur arovi vanuan nəsaḅiehan. ¹⁹ Ale ikel mai gəlar ke, “Gəm husur ginau, ale gamər mərtosah hən naieḅ, dereh nigol mirisah hən nəvanuan gail.” ²⁰ Vəha-sua ṅai arorin̄j nalevlev səlaru, arohusuri.

²¹ Nəḅon̄j toyar van am, eris alarmiḅvan am, nahəsalar aJemes anatun aSepeti, mai aJon, aḅvan. Arutoh len nabot mai atəmalaru aSepeti, lobutan nalevlev salit gail lunor. Ale aYesu ekis gəlar gəmai. ²² Vəha-sua ṅai arorin̄j nabot mai atəmalaru, arohusuri.

AYesu igol alat lotoməsah lumaur

²³ Ale aYesu iyar turtur len naut a Kalili ḅisi. Epusan len naim nəḅonḅonan seju gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihəḅalan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile gail o nibelit tomatmat, lumaur. ²⁴ Na-kel-uri-an husuri ibar naut a Siria kavkav. Ale nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah gəm həni: alat lotokad naməsahan tiltile, alat nibelit topəṅas, alat lotokad natəmat gail, alat lotokad nahumatmat mai alat nahudhubelit tomat, ale igol galit lumaur. ²⁵ Nabiltiḅoh gail lohusuri, alat a Kalili, a Tekaḅolis, a Jerusalem, a Jutea mai alat tarhət Nawisel Jortan.

5

Na-sor-ivoi-an gail
(Luk 6.20-23)

¹ Nəḅon̄j aYesu toris naluḅoh gail, etəḅehuh, ebətah. Nəḅon̄j tobətah, ahai susur san gail logəm həni, ² ale etuḅat ḅusan galit ke:

³ “Alat lotoləḅoi len nəlolito ke lotopar Got, be lotoləṅoni,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur natohan pipihəḅalan aGot len nəmav evi salito.

⁴ Alat lototaṅ,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leləṅon tivoi am len nəlolito.

* **4:10:** Deu 6.13 * **4:12:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * **4:16:** Isa 9.1-2

- ⁵ Alat nəlolit tomədau,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur aGot teviol hən navile a pan mai galito.
- ⁶ Alat lotomalkəkət, lotomaduh hən nanoran,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh lihanukub.
- ⁷ Alat nəlolit totan̄is avan ideh, lotovi tarhət san,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tilolosa hən galit balai.
- ⁸ Alat nəlolit tomasil, lotoləḡon aGot səḡon ḡai,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leris aGot balai.
- ⁹ Alat lotogol nanoḡan hən nəḡalan gail, lotogol natəḡat,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tekis galit hən anatun gail.
- ¹⁰ Alat, nəvanuan gail lotomədas bun galito
sil lotogol nəsa tonor,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur natohan pipihəḡalan aGot len nəḡav evi salito.

¹¹ “Nəḡon nəvanuan gail ləḡisor viles gamit vəsa, ləḡemədas bun gamit gol ke məḡḡeləḡon ḡisa vəsa, ləḡeliblibon ke məḡtogol nəsaan tiltile sil məḡtovi esagw, navoian siGot igol məḡukab həni. ¹² Len nəvide tomaienān lomədas tabtab hən ahai kelkel ur gail ta ḡo. Mitikemkem, məḡehəḡaḡur husur aGot ikad nakonḡurḡuran totibau ḡos gamit len nəḡav.”*

Nətas mai nam̄ial
(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

¹³ AYesu isor kəta ke, “Gamit məḡohum nətas* ḡos navile a pan.† Be nabus hən nətas ḡimasig hən ḡedube, tegəm vi tas tətās am mabe? Savoi hən natideh am. Ivoi ḡai hən ləḡibar həni len tan hən nəvanuan gail ləḡipal gati.

¹⁴ “Gamit məḡohum nam̄ial ḡos navile a pan. Nabiltivile topat məḡat len nəḡehuh edədas ḡesusuah. Nəvanuan ḡisi loləḡoi ləḡerisi. ¹⁵ Ale avan ideh asike epigau nam̄ial, riḡi pipit nəḡad. Aoa! Eriḡi a məḡat hən ḡerḡias galit ḡisi lototoh len naim. ¹⁶ Tomaienān, nam̄ial samit tem̄ial ḡos nəvanuan ḡisi hən ləḡeris navoian məḡtogolḡole, ale sal suh nəyalalan seTəḡamit len nəḡav.

Nəḡusanān husur nalo siMoses

¹⁷ “Samtināu ke notogəm hən nəḡikaskas nalo o nəsa ahai kelkel ur lotokele. Ao, nəḡagəm hən nəḡikaskasi, nogəm hən nəḡigol ḡisarpoh. ¹⁸ Nokitin mai gamit ke, van vəḡar nəḡon nəḡav mai navile a pan arḡimasig, səkad nəḡaḡirhət natosian ḡimasig dan nalo siGot, vir natit ḡisi ḡisarpoh. ¹⁹ Imaienān, avan ideh ḡilaḡur ḡesua tokəkereh len nalo, ale toḡusan nəvanuan gail hən ləḡigol tətəḡ həni, dereh tevi ut kəḡas balai len galit lototoh pipihəḡalan aGot len nəḡav. Avil avan ideh togol husur nalo, toḡusan nəvanuan hən ləḡigol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihəḡalan aGot len nəḡav. ²⁰ Be nukel mai gamit ke, məḡbike məḡḡeḡis len natohan pipihəḡalan aGot len nəḡav, mitimasnor səḡor ahai ḡusan hən nalo mai naFarisi gail.

* **5:12:** 2Chr 36.16; Uman 7.52 * **5:13:** Nətas aYesu tosor husuri evi nasol tohum nəvat lotohiri len tan, savi nətas tovi wai. † **5:13:** Nətas eləḡoi ḡigol naməḡnod ivoi teḡəlav, ilav kuvi dan nəḡoan. Imagenān, alat lotohusur aYesu loləḡoi ləḡetəḡau gat nəsa tovoi ale gol nəsa tosa səsa habat hən nəvanuan navile a pan ləḡivoi am. Lugol navile a pan ivoi am hum nətas togol nabus hən nəḡanian ivoi am.

Nəlol paŋpaŋ

²¹ “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat’‡ ale ‘avan ideh togole, dereh tipanis.’* ²² Be nukel mai gamit ke, avan ideh nəlon topəŋas aʋan, tipanis. Ale avan ideh tosor viles aʋan, dereh tevi lan nakotan hən nəSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, govi hoʋon!’ inor hən ʔevi lan nəhab naut nəmatan. ²³ Imaienan, gəʔbilav naviolan sam̄ van hən nəmel tutumavan ale gəʔbinau təlmam həni ke, gotogol natesua togol aʋam̄ tokad nəsasaaan mai gaiug, ²⁴ ʔimaienan, riŋ naviolan sam̄ ei. Givan hən aʋam̄ hən mərʔbinor, mərʔbikad navoivoian tətəs. Beti gəm, lav naviolan sam̄ mai aGot len natutumavan van həni.

²⁵ “Avan ideh ʔikot hən gaiug, len nəyaran sam̄ mai atenan tosor tas gaiug, len nəp̄isal vi lan nakotan ŋai, gisaʋsaʋut hən mərʔbikad natəm̄at tətəs. Asike gəʔbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaŋis. ²⁶ Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəʔbeʋur ʔis nəvat hən nəp̄ain nəmatsistret toriŋi.

Naitian tosa

²⁷ “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian toʔbur kotov nəlahan,’* ²⁸ ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokəta husur napəhaʋut hən ʔeləŋoni, len nəlon, gai igol naitian maii tia. ²⁹ Namətaŋ nəmatu ʔigol gaiug gəʔbigol nəsaan, kis kuvi, bar həni. Nahudhubem̄ ʔeʔuer enaŋ esəhor ləʔibar hən nibem̄ kavkav len nəhab nəmatan. ³⁰ Navəlam̄ nəmatu ʔigol gaiug gəʔbigol nəsaan, ta kotovi, bar həni. Nahudhubem̄ ʔeʔuer enaŋ esəhor nibem̄ kavkav ʔevi lan nəhab nəmatan.

Natiʋosan

(Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

³¹ “Nalo ike, ‘Avan ideh totiʋos hən asoan, atenan timaslav naləʔbulat hən natiʋosan mai alitenan.’* ³² Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiʋos hən asoan, naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toʔbur kotov nəlahan. § Ale avan ideh tolah mai napəhaʋut totiʋos, gai igol naitian toʔbur kotov nəlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nəhon aGot

³³ AYesu isor am ke, “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gəgəras, be gigol na-kel-gati-an sam̄ van hən Nasuʔ aGot, tisarpoh.’* ³⁴ Avil nukel mai gamit ke, samtikel nəhes ideh hən ʔita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nəhes nəmav husur aGot ebətah len nəmav topat pipihəlan. ³⁵ Samtikel nəhes navile a pan husur ehum nakes aGot toriŋriŋ narien lan nəboŋ toʔətah len nəmav. Samtikel nəhes naut a Jerusalem husur evi nəbiltivile seKiŋ toyalyal, tovi aGot. ³⁶ Sagikel nəhes nəkaduŋ hən ʔita gat na-kel-gati-an sam̄ husur godədas gəʔbigol nasivur ideh ʔepəhw o ʔimermer. ³⁷ Len nəsa gotokele, ‘Evoi’ sam̄ timasvi ‘Evoi’ ŋai, ‘Aoa’ sam̄ timasvi ‘Aoa’ ŋai. Nasoran ideh am egəm len atenan tosa vəsa masuʋ tovi təmat.

Nasisilan

(Luk 6.29-30)

³⁸ “Mətosəsəlonj tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Gəʔbigol namətan o nariʋon avan ideh ʔimasig, namətaŋ o nariʋom̄ timasmasig.’* ³⁹ Avil nukel mai gamit ke, samtesisil hən avan ideh togol tosa hən gamito, be avan ideh ʔiʋos nətarhoŋ nəmatu, pair hən nətarhəte van həni. ⁴⁰ Ale avan ideh ʔikot hən gaiug, ʔilav nəhai susun sam̄ hən ʔisar gel nəkabut

‡ 5:21: Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̄ o naləŋonian sam̄ ŋai. * 5:21: Exo 20.13; Deu 5.17 * 5:27: Exo 20.14; Deu 5.18 * 5:31: Deu 24.1 § 5:32: Len nəʋide seju gail, apəhaʋut saləboi ʔitoh səʔon, gol ke alitenan timaslah tətəs hən ʔimaur. Be alitenan ʔilah tətəs, atenan totiʋos həni igol ke asoan igol naitian toʔbur kotov nəlahan. * 5:33: Lev 19.12; Num 30.2; Deu 23.21-24 * 5:38: Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21

sam̃, gidam̃ hən nahurabat naut susus am maii. ⁴¹ Nasoltia ta Rom ^{**} ðigol ke gə̀bipat natit san gail van vəbar nəmail^{††} ðesua, gipati vəbar nəmail teru. ⁴² Avan ideh ðeus gaiug hən natideh, lavi maii, ale gai ðike ðikabut sam̃, sagipair dani.

Ləmas bun aenemi sam̃ gail
(Luk 6.27-28, 32-36)

⁴³ “Mətosəsəloñ tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Ləmas bun alat lototoh pəpadaŋ hən gaiug,’* ale ikad nasoruan am toke ‘mətahun bun aenemi sam̃ gail.’ ⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, məteləmas bun aenemi samit gail, ale alat lotomədas bun gamit hən mətbeləŋon ðisa vəsa, mitisor tuṽ m̃os galito. ⁴⁵ Mitimaienan hən mətbesum̃an aTəmamit len nəmav bathut igol nəyal tovisi, tovi məhat, tosun alat lotosa mai lotovoi, ale esəvat naus van hən alat lotonor mai ləsanor. ⁴⁶ Husur mətbeləmas bun ŋai alat lotoləmas bun gamito, aGot asike ilav nakonp̃urp̃uran ideh mai gamit sile. Nəvanuan nətaks am lugol tomagenan. ⁴⁷ Mətbike, ‘Ivoi,’ mai alat lotosum̃an gamit ŋai, gamit mətotile mabe? Alat ləsaṽi Ju lotovi mətðos gail, galit am lugol tomagenan. ⁴⁸ Imaienan, gamit m̃au mitimasnor kavkav hum aTəmamit len nəmav tonor kavkav.”*

6

Na-viol-həni-an mai alat lotom̃idol

¹ AYesu isor am ke, “Mətelələgau! Samtigol nagolean tonor samito len nəhon nəvanuan gail hən ləb̃isal suh gamito. Mətbimagenan, nakonp̃urp̃uran aTəmamit len nəmav tokade m̃os gamito, ebuer.

² “Imaienan, nəboŋ mətbeviol mai alat lotom̃idol, samtiwal həni hum nəvanuan gəgəras gail. Galit lugole len naim nəbonb̃onan mai len nametp̃isal gail hən nəvanuan gail ləb̃isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonp̃urp̃uran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai. ³ Avil nəboŋ mətbeviol mai alat lotom̃idol, gole hən avan ideh asike ðeləboii. ⁴ Bimaienan, nəsa mətbigole tesusuah. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonp̃urp̃uran mai gamito.

Naḗusanan husur na-sor-tuṽ-an
(Luk 11.2-4)

⁵ “Nəboŋ mətḗisor tuṽ, samtesum̃an nəvanuan gəgəras gail! Loləmas ləbeil sor tuṽ len naim nəbonb̃onan gail mai tarhəp̃isal topasil gail hən nəvanuan gail ləb̃isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonp̃urp̃uran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai.* ⁶ Avil nəboŋ mətḗisor tuṽ, ðis len naut tosusuah lhoim samito, ale nəboŋ mətḗekəkol hən nabopita ḗinoŋ, sor tuṽ vi təban aTəmamit tosusuah. Ale aTəmamit toris nəsa gotogole tosusuah, dereh gai tilav nakonp̃urp̃uran mai gamito.

⁷ “Nəboŋ mətḗisor tuṽ, samtiwal tavgav hum nametðos gail lotonau ke nagot salit gail losəsəloñ hən nasorsoran tobəlav ŋai. ⁸ Imagenan, samtesum̃an galito, husur aTəmamit eləboi nəsa məttoḗidol həni, naut kəmas mətsausi həni sal. ⁹ Imagenan, mitisor tuṽ maiegai:

“ ‘ATəmanamito len nəmav,
nahəsam̃ tiyalyal tabtab.

¹⁰ Gegəmai hən nəvanuan p̃isi ləb̃itoh pipihələam̃,
Nəsa gotoləŋoni m̃au tevisi,
len navile a pan hum ŋai tovisi len nəmav.

¹¹ Viol hən nəhanian husur nəboŋ ṽisusua mai ginamito,

** **5:41:** Nasoltia silat aRom, inor hən ðigol auleJutea hən ḗitariv nəhad san van vəbar nəmail ðesua. †† **5:41:** Nəmail evi namita tovi 1,500. * **5:43:** Lev 19.18 * **5:48:** Lev 19.2; Deu 18.13 * **6:5:** Luk 18.10-14

12 Ruḅat nḁsaan sinamit gail,

sumñan ḅai namttoruḅat nḁsaan silat lotogole hən ginamito.

13 Sagidamñ hən natideh hən ḅitaltal ke namtigol nḁsaan,

be lav kuv ginamito dan navəlan atenan tosa vḁsa masuṽ, tovi tḁmat.’

14 “Husur mətḅeruḅat nḁsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTḁmamit len nḁmav dereh teruḅat nḁsaan samit gail. 15 Wake asike mətḅeruḅat nḁsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTḁmamit asike eruḅat nḁsaan samito gail.”

Nəboḅ mətḁəhan mḁos mətḅinau aGot

16 AYesu isor am, ike, “Nəboḅ mətḁəhan mḁos mətḅinau aGot, samtesumñan alat lotokel natesua be gol natsua tile am, lotosar batut, gol nəholit toməraḅraḅ. Lomḁdas nəholito, hən nəvanuan gail ləḅeris ləḅoii ke ləsəhan. Nokitin ke asike lukad nakonḅurḅuran ideh am hən nəsa lotogole, be na-ris-ləḅoii-an sinəvanuan ḅai. 17 Be gamito, nəboḅ mətḁəhan, mətəvəhas nəkadumit gail ale kəkas nəhomit gail 18 hən nəvanuan gail asike ləḅeris ləḅoii ke mətḁəhan, avil aTḁmamit tosusuah ḅai dereh teləḅoii. Ale aTḁmamit len nḁmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonḅurḅuran mai gamito.”

Naviolan aGot totəgau mḁos gamito len nḁmav

(Luk 12.33-34)

19 Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail mḁos gamit gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai nametəlai itaḅ, nahurabat, nəbarḁom* lomḁdasi, ale nəvanuan vənḁənah lovənoh gail. 20 Aoa, mitigol nəsa aGot toləḅoni ale dereh tetəgau nakontit gail mḁos gamito len nḁmav, len naut enan naviolan asike itaḅ, asike nəbarḁom emḁdasi, asike nəvanuan vənḁənah eḅur naim, vi lohoim hən ḅevənohi. 21 Husur, naut nakontit samñ gail lotopat lan, dereh nəloḁm tu tipat tabtab lan.

Namñial hən nibemito

(Luk 11.34-36)

22 “Namḁtaḁñ ehum namñial tolav namñial mai nibemñ. Imaienan, namḁtaḁñ ḅimaaur, dereh nibemñ kavkav tepul hən namñial. 23 Avil namḁtaḁñ ḅisa, dereh nibemñ kavkav tepul hən nəmargobut. Imaienan, namñial gəḅinau ke gotokade ḅevi margobut, dereh nəmargobut enan tevisivis masuṽ!

AGot mai nasugsugur

(Luk 16.13, 12.22-31)

24 “Naslev ideh edḁdas ḅevi slev simasta toru len nəboḅ tosua, husur dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon, o dereh tidaḅ len tesua ale tinau ke togon tovi naut kəmas. Gəsələḅoi gəḅevi slev siGot mai slev sinəvat len nəboḅ toḅitoṽ ḅai.

25 “Husur tomaienan, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito. Samtinau masuṽ hən nəsa mətḅihani, nəsa mətḅemuni, samtinau masuṽ hən nibemito mai nəsa mətḅesuni. Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat mətḁosuni. 26 Mitinau nəman naməsav gail. Ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsatuani lohoim gail, be aTḁmamit len nḁmav evəḅan galito. Avil len nənauan siGot gamit mətəḁəhor masuṽ hən nəman galenan. 27 Mətəḁəḅoi mətḅigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuṽ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan!

28 “Ale husur nəsa mətḁonau masuṽ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai naṽide hən natovan han len naliol marireu. Saum, sasod nahurabat. 29 Be nukel mai gamit ke, napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon tosun nahurabat bilbil tokab.* 30 AGot ḅigol naliol ḅepəhas maienan, naut kəmas totov daməḅai ale

* 6:19: Len naut susus gail, nəbarḁom tokəkereh gail luhanhan nahurabat gail van lomḁdas gail. * 6:29: 1Ki 10.4-7

pelan han tomasmas, topaŋ len naoven, a məhat hən natenan dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit məttokad nadəlomian tokəkereh ŋai! ³¹ Imagenan, samtinau tuhatuh hən mətbike, ‘Datihan nəsa? Datukad nəhanian a?’ o ‘Datemun nəsa? Datukad nəwai a?’ o ‘Datesun nəsa? Datukad nahurabat ideh a?’ ³² Husur nametbəs gail ləsaləboi aGot lugol tomaienən. Ale aTəmamit len nəmav eləboi tia natit p̄isi məttoṃidol həni. ³³ Be a məhat hən natit p̄isi am, məteləŋon nəsa aGot toləŋoni len natohan pipihəbələn, mitidoŋ kitev nanoran len nəhon. Ale dereh tilav mai gamito natit p̄isi məttoṃidol həni. ³⁴ Imagenan, samtinau tuhatuh hən nəsa bəvisi len nəboŋ pelan, riŋi vir nəboŋ pelan. Husur nəmariboŋ p̄isi ikad na-ləŋon-isa-an han, ale nəmariboŋ p̄isi ikad naut todaŋ han sagesuhud hən natgalen ideh hən nəboŋ pelan hən bəgəm b̄ipat len nəboŋ daməŋai.

7

Samtisaḅ səhoti ke avan ideh isa, timaspanis (Luk 6.37-38, 41-42)

¹ “Samtisaḅ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis, hən asike aGot b̄eriŋ gamit mətb̄ipanis. ² Husur aGot dereh tisaḅ səhoti ke mitimaspanis p̄itp̄itoṽ hən nəpanismen məttosaḅ səhoti ke nəvanuan tile timaskade. AGot dereh tenənoṽ hən nəsaan samito len nəvide toṽitoṽ hən mətbenənoṽ hən nəsaan sivan tile gail. ³ Imabe gotokəta kot nakumashəhai len namətan aṽam̄ be gəsənau nabiltitarhai len namətaṃ? ⁴ Imabe gotoləboi gəḅikel mai aṽam̄ ke, ‘Eee, nidakuv nakumashəhai dan namətaṃ bai,’ be gaiug, gukad nətarhai len namətaṃ sal? ⁵ Gaiug gotovi vanuan gəgəras, geliv kuv nətarhai dan namətaṃ a m̄o, beti dereh gekəta timasil b̄inor hən gəḅidakuv nakumashəhai dan namətan aṽam̄. ⁶ Samtilav nəsa tovi siGot mai nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan siGot mai alat lotomətahuni. Samtebubulan nanesnes samit gail len nəhon nabuai gail. Mətb̄imaienən, dereh lipal kisom gail, beti lipair van hən gamito, kat pəpas gamito.*

Usi, doŋi, deldel (Luk 11.9-13)

⁷ “Usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doŋi van, dereh mitisaḅi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav m̄os gamito. ⁸ Husur nəvanuan p̄isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisaḅi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav m̄osi. ⁹ Ikad gamit ideh təlav nəvat mot mai anatun nəboŋ tous nabəta hən b̄ihani a? ¹⁰ Ale b̄eus naieh sua, gamit ideh təlav nəṃat maii a? Aoa! ¹¹ Naut kəmas məttosa, gamit mətoləboi mətb̄ilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTəmamit len nəmav eviol habat səhor gamito, dereh teviol hən naviolan tovoi gail mai alat lotous gai. ¹² Imaienən, natit p̄isi məttoləŋoni ke nəvanuan gail ligole m̄os gamito, gamit m̄au mitigol timagenan m̄os galito. Egai evi naṽusanan kavkav hən nalo siGot, aMoses toṽosi mai natosian sihai kelkel ur gail.

Nametləkau tomagugun (Luk 13.24)

¹³ “Bis tur len nametləkau tomagugun, husur ikad nametləkau toṽosṽos, nabiltip̄isal tomalum̄um̄, tovi lan naut nəmasigan ale nəvanuan isoḅur luyar tur lan. ¹⁴ Avil nametləkau tomagugun, natuhp̄isal tohab̄ taṽtaṽor, evi lan nəmauran, ale evis ŋai lusab̄ ləboii.

Nəhai mai nəvite (Luk 6.43-44)

* **7:6:** Nanesnes gail lohūm nasoruan siGot, nalipah mai nabuai gail lohūm alat lotomətahun nasoruan siGot.

15 “Lələgau! Kətkəta gol gamit dan ahai kelkel ur gəgəras gail. Logəm hən gamit hum nasipsip ləsaləboi ləbēmədas natideh, be ləsəmaienan. Len nələlito lohūm nalipah katkat tosa lotomədas bun nəvanuan gail. 16 Mətoləboi mətḅeləboi galit len nəsa lotogole tohum naḅit nəhai. Nəhai tosa səḅan hən naḅit tovoi; nəhau tosa tokad nasunite səḅan hən nakrep, nəhai tosa tokad nasunite səḅan hən nafik. 17 Len naḅide tomaienan, nəhai ḅisi lotovoi luḅan hən naḅit tovoi avil nəhai lotosa luḅan hən naḅit tosa. 18 Nəhai tovoi edədas ḅiḅan hən naḅit tosa, ale nəhai tosa edədas ḅiḅan hən naḅit tovoi. 19 Nəhai ideh səḅan hən naḅit tovoi, nəvanuan tokətkəta təban nəhol ita kokotovi, bar həni len nəhab. 20 Imaienan, len nəsa lotogole, len naḅit nəmauran salito, dereh məteləboi ahai kelkel ur gəgəras gail.

Nəsaləboi gamito boḅ ideh
(Luk 13.25-27)

21 “Len alat lotokis ginau hən Nasuḅ, savi galit ḅisi ləḅḅis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, be alat ḅai lotogol nəsa aTəmagw totoh len nəmav toləḅoni, galit dereh ləḅis lan. 22 Len nəboḅ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, dereh tisoḅur like, ‘Nasuḅ, Nasuḅ, len nahəsəḅ namtukel nasoruan saḅ, len nahəsəḅ namtohut natəmat gail, len nahəsəḅ namtugol namerikel todaḅ gail!’ 23 Beti dereh nikel ḅarḅar həni mai galit ke, ‘Ginau nəsaləboi gamito boḅ ideh. Mətevi tut dan ginau, gamit məttogolgol nəsaan!’ ”*

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Luk 6.47-49)

24 AYesu imaris kotov nasoran san ke, “Imagenan, avan ideh tosəsəloḅ hən nasoruan galen sagw ale togole, gai ehūm naulumān tokad nəkadun, toum hən naim san len nəvat mot. 25 Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eḅuv, iḅas naim enan, be sateh husur eil gəgat len nəvat butitan. 26 Avil avan ideh tosəsəloḅ hən nasoran galen sagw be sagole, gai ehūm naulumān tovi hoḅon, toum hən naim san len nabion. 27 Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eḅuv, iḅas naim enan, ale iteh vəmasirsir.”

28 Nəboḅ aYesu tokəmagenan tonəḅ, naluḅoh gail luḅan len naḅusanan san, 29 husur sahum ahai ḅusan gail hən nalo, gai eḅusan ləboii hum tokad na-il-a-mo-an hən namiti-sau.

8

Naulumān tokad naleprosi
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)

1 Nəboḅ aYesu tomarinḅ vi pan dan naḅehuh, nabiltiḅoh gail lohūsur. 2 Beti naulumān tokad naleprosi egəm pəpadaḅ həni, iteh bathurien, ike, “Nasuḅ, gəḅeləḅoni, goləboi gəḅigol nəḅimaur, nəḅiveveu.” 3 Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləḅoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ḅai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu. 4 Beti aYesu ikel maii ke, “Sagikele mai avan ideh, be gia ḅusan nibemḅ hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel todaḅ həni hən ḅeḅusan səhot galito ke gotomaur.”*

Naslev sinasenturion
(Luk 7.1-10)

5 Nəboḅ aYesu tobar naut a Kapernaum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eḅiri ke, 6 “Nasuḅ, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləḅon isa vəsa.” 7 AYesu ikel maii ke, “Ale nia gol timaur beti.” 8 Be nasenturion ike, “Nasuḅ, nəsanor kasi hən gəḅegəm vi lohoim sagw. Be gəḅikele ḅai, naslev sagw dereh timaur. 9 Husur ginau am nutoh pipihabəlan nakomada gail, ale

* 7:23: Psa 6.8 * 8:2: Naməsahan enan, naleprosi igol nəvanuan tokade eḅinḅinjal len nalotuan seju gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsaləboi ləḅitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile. * 8:4: Lev 14.1-32

nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmai!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

¹⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni tonon ipaŋ ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəsesəb̄ avan ideh tokad nadəlomian tosumān nabiltidəlomian sitegai. ¹¹ Nukel mai gamit ke, isobur ləsavi Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləbihan len nabiltihanan mai aApraham mai alsak mai aJakop len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ¹² Avil anatun gail sinatohan pipihabəlan aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmargobut. Len naut enan dereh litaŋ, lides batriṽoriṽ.”

¹³ Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodəlomi ke b̄imainen, timaienan m̄os gaiug.” Ale len namityal enan ŋai naslev san imaur.

*AYesu igol isobur lumaur
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)*

¹⁴ Nəboŋ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, topud hən naməsahan. ¹⁵ AYesu ibar navəlan ale naməsahan ivan dani. Beti alitenan ile məhat, etuḅat lav nəhanian maii.

¹⁶ Nəboŋ nabəŋ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isobur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ŋai ehut nanunun tosa gail dan galito. Ale igol galit p̄isi lotoməsah, lumaur. ¹⁷ Imagenan, nəsa aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur, aIsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nəsa tomədas gidato, ilav kuv naməsahan sidat vi tut.”*

*Na-husur-aYesu-an imabe?
(Luk 9.57-62)*

¹⁸ Nəboŋ aYesu toris nabiltiluṽoh lotoil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiwai vi tarhəte. ¹⁹ Beti ahai p̄usan hən nalo egəm həni ike, “Hai p̄usan, dereh nehusur gaiug vi lan naut p̄isi gəḅevi lan!” ²⁰ AYesu isor vari ke, “Nafoks gail lukad nabur patəpat halito len tan, nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən b̄ipat turuŋ lan, hən b̄iŋavŋav.” ²¹ Ahai susur san sual am ikel maii ke, “Nasub̄, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai, beti nehusur gaiug.” ²² Ris aYesu toke, “Gehusur ginau! Riŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat.”

*AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arotəmat
(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)*

²³ Nəboŋ aYesu tosah len nabot, ahai susur san gail lohusuri ale lotuḅat wol kotov nabiltiwai. ²⁴ Vəha-sua ŋai nəlan todaŋ igol nabiltiwai ekudkud masuṽ gol ke nəwai topus pəpadaŋ hən b̄ipah dəlom nabot. Avil aYesu ipatmari. ²⁵ Ahai susur gail luvan həni, lovəŋoni, luke, “Nasub̄, Sanamtimasig! Datomun!” ²⁶ Ris aYesu toke, “Mətomətahw mabe? Nadəlomian samit em̄idol, ekəkereh masuṽ!” Beti ile məhat, esivoh len nəlan mai nabiltiwai, ale naut etəmat tətəs. ²⁷ Ale ahai susur gail lumaŋmaŋ, luke, “Nauluŋan tomabe gagai? Nəlan mai nabiltiwai am lugol nəsa tokele!”

*AYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail
(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)*

²⁸ Nəboŋ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, nauluŋan eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len naburhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənanan tosa gol ke avan ideh edədas b̄iyar tur len naut enan. ²⁹ Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəḅemədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboŋ tonor həni hən namtb̄ipanis a?” ³⁰ A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosobur lotohan. ³¹ Ale natəmat gail loŋiri ke, “Gəḅehut ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.” ³² Ale ikel mai galit

* 8:17: Isa 53.4

ke, “Vi tut!” Nja luvan dan gəlaru, loḅis len nabuai gail. Ale navəshəbuai p̄isi lugam sarmar mariṅ vi lan nabiltiwai. Lumat p̄isi ei.

³³ Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit p̄isi mai nəsa tovise hən alaruenan artokad natəmat gail. ³⁴ Bete nəvanuan p̄isi len nabiltivile luvan hən ləḅiḅonḅon mai aYesu. Ale nəḅoṅ lotorisi, loṅiri ke teriṅ naut salit gail.

9

AYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur

(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

¹ Nəḅoṅ aYesu tosaḅ len nabot, iwol kotov nəwai təlmam vəbar nabiltivile san. ² Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəḅoṅ aYesu toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətahw! Nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.” ³ Ahai p̄usan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mədas nahəsan aGot!”

⁴ Nəḅoṅ aYesu toləḅoi nənanuan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito? ⁵ Nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am? ⁶ Be hən məḅeləḅoi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaṅan hən ḅeruḅat nəsaan gail len navile a pan, nekəmaiegai...” Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, “Gile məhat, pat nəmel sam̄, givahim!” ⁷ Ale ile məhat, ivahim. ⁸ Nəḅoṅ naluḅoh lotoris natenan, lomətahw, lusal suh nəyalyalan siGot toriṅ nədaṅan maienan len navəlan nəvanuan.

AYesu ekis aMattiu

(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsan aMattiu, tobətaḅ len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau.” Ale ile məhat, ehusuri.*

¹⁰ Nəḅoṅ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur logəm ḅon hən ləḅihan mai aYesu mai ahai susur san gail. ¹¹ Nəḅoṅ naFarisi gail lotoris natgalenan, lukel mai ahai susur san gail ke, “Imabe ahai p̄usan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹² Nəḅoṅ aYesu tosəsəloṅ hən natenan ike, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ṅai luvan həni. ¹³ Mitia nau səhot namilen natosian egai siGot toke, ‘Noləṅon nalolosaan, nəsaləṅon natutumavan.’” Ginau nəsaḅəm hən nəḅekis alat lotonor be noḅəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur navide silat ləsəhan

(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ Bete ahai susur siJon gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Ginamit mai naFarisi gail, len nəḅoṅ tosəḅur namtsəhan hən namtḅisor tuḅ, be navide sihai susur sam̄ gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?”

¹⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Amahean naulum̄an tolah gail lodədas ləḅitaṅ nəḅoṅ naulum̄an totoḅ mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəḅoṅ hən ləḅesəhar naulum̄an tolah dan nəvanuan san gail. Ale len nəḅoṅ enan asike luhan.

¹⁶ “Səkad avan ideḅ tolav nap̄isihoh sakəkasi sal hən ḅimagugun, ale sode len nahurabat tomatu,† husur dereh nap̄isihoh timagugun, timakuv dan nahurabat, titari səhor ta m̄o. ¹⁷ Səkad avan ideḅ toḅir nəwain veveu lotomadhagole len nahurhuwain tomatu tovi

* **9:5:** Nəḅoṅ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideḅ edədas ḅigol eru en p̄isi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləḅoi ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləḅoi məḅḅerisi ke imaur. * **9:9:** Mak 2.14; Luk 5.27 * **9:13:** Hos 6.6 † **9:16:** Nəkaliko ta m̄o, nəḅoṅ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləḅisode.

nahurhunani.‡ Tagole, nahurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nahurhuwain təsa. Nəvanuan p̄isi lobir nəwain veveu len nahurhuwain veveu hən gəlar p̄isi arbipat bivoi bebəlav.”

*Natəbarehreh tomat, napəhaʋut toməsah
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)*

¹⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a m̄o hən naim naʋonʋonan egəm hən, iteh bathurien, ike, “Anatvavigw imadhamat, avil gəb̄egəm riŋ navələm̄ lan, dereh timaur.” ¹⁹ Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri. ²⁰⁻²¹ Len nəboŋ enan, apəhaʋut sua, nəda han tosel len nasihau tovi 12, egəm pəpadaŋ, madun aYesu. Len nənanuan san isor mai gai gabag ke, “Nəb̄ibar ŋa nahurabat sitegai, dereh nimaur.” Ale ibar nagilen nahurabat. ²² AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təgau gat nəloŋ! Nadəlomian sam̄ igol gumaur.” Ale napəhaʋut imaur len namityal enan ŋai.

²³ Nəboŋ aYesu toʋis lohoim sitenan toil a m̄o hən naim naʋonʋonan, toris alat lotoʋuv hən naʋuvimal mai naluʋoh lotosuh taʋtaʋor, lotowal, ²⁴ ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh səmat, ipat ŋai.” Be lotuʋat sor vilesi. ²⁵ Avil nəboŋ naluʋoh lotovivile, eʋis, etəgau navəlan natəbarehreh ale ile məhat! ²⁶ Na-kel-uri-an husur nəsa tovisi ibar naut p̄isi todar vis naut enan.

AYesu igol ametʋesw eru mai naʋut lumaur

²⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, nametʋesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!” § ²⁸ Nəboŋ aYesu toʋis lohoim, ametʋesw gəlaru arogəm hən, ale aYesu eus gəlar ke, “Mərodəlomi ke notoləboi nəb̄igol mərb̄imaur a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasuʋ.” ²⁹ Beti ibar namətalaru ike, “Husur nadəlomian samər m̄au, mirimaur!” ³⁰ Ale namətalar esəŋav, arokəta. Ale aYesu ikel idan̄ mai gəlar ke, “Samrisor husur nategai mai avan ideh!” ³¹ Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəbar naut p̄isi todar vis naut enan.

³² Nəboŋ artovivile tonon̄, nəvanuan galevis losəhar nauluŋan sua van hən aYesu. Atenan evi naʋut husur ikad natəmat. ³³ Nəboŋ aYesu tohūt natəmat tonon̄, naʋut etuʋat sor. Ale naluʋoh lumaŋmaŋ luke, “Nateg tovisi, evi metəkav hən gidat a Israel.” ³⁴ Be naFarisi gail lukelkele ke, “Ehūt natəmat gail len nədaŋan səb̄ilitəmat toil a m̄o hən natəmat gail.”*

Nəvanuan nəmatuan lovis

³⁵ Beti aYesu iyar turtur len nab̄ilitivile mai navile p̄isi len naut enan. Eʋusan len naim naʋonʋonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaur. ³⁶ Nəboŋ aYesu toris naluʋoh, nəlon itaŋis galito husur nəlolit etuhathuh, loləŋon isa hum nəmauran salit savi natideh, lohūm navəshəsipisip ləsəkad avan ideh tokətkəta təban galito.* ³⁷ Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Nəhanian totov tomatu isob̄ur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. ³⁸ Imagenan, məteŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

10

*AYesu esəvat ahai pispisul səŋavur pisan eru
(Mak 3.13-19, 6.7-13; Luk 6.12-16, 9.1-6)*

‡ 9:17: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotob̄ir nəwain veveu ʋurhulon. Nəboŋ nəwain tosaruvah hum nətraï pam, igol nahurhuwain iyohyoh. Nəboŋ toyohyoh, imasmas, idan̄. Ale gəb̄eʋir nəwain veveu len nab̄iliwain tomasmas, todaŋ, dereh nahurhuwain tovi nahurhunani temətar. § 9:27: AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit. * 9:34: Mat 12.24 * 9:36: Num 27.17; 1Ki 22.17

¹ AYesu ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-ŋo-an mai galito hən ləbehut nanunun nəmargobut gail, ale hən ləbigol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur. ² Ahai pispisul lotovi 12 lukad nahəsalit maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPita, mai aŋan nahəsən aAdu; ikad alarmiŋan, aJemes mai aJon anatun aSepeti gəlaru; ³ ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatun aAlfeus ale ikad aTatteus; ⁴ ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.*

⁵ AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idaŋ mai galit ke, “Samtevi lan naut ideh silat ləsavu Ju, samtebis len navile ideh a Samaria. ⁶ Avil mitivan hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig. ⁷ Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: ‘Natohan pipihəbələn aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.’ ⁸ Gol alat lotoməsah limaur, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi liveveu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia, məteviol kəmas. ⁹ Samtilav nəvat hən nagol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito. ¹⁰ Samtitariv nəhad səsəŋon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləbēvəŋan nəvanuan nauman toum salito.*

¹¹ “Ale nəboŋ mətbəbis len nabiltivile o navile ideh, doŋ avan ideh bəhəhaŋur hən gamito, ale toh maii vəbar mətbəriŋ naut enan. ¹² Nəboŋ mətbəbis lohoim san, us aGot hən bəriŋ natəmat lan. ¹³ Alat hən naim enan ləbēhəhaŋur hən gamito, natəmat tipat len nəlolito, avil asike ləbēhəhaŋur hən gamito, natəmat tetəlmam van hən gamito. ¹⁴ Ale avan ideh asike bəhəhaŋur hən gamito, asike bəsəsəloŋ hən nasoruan samito, nəboŋ mətbəvivile dan naim o navile enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav bimakuv dan gəlaru. ¹⁵ Nokitin mai gamit ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, dereh nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon bivar alat a Sotom mai a Komorrah.*

*Nəpisal sihai susur siYesu dereh tidaŋ
(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)*

¹⁶ “Nosəvat gamit məttohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləbike ləbikat sisil gamito.† Imaienan, gamit məau mitikad nənauan hum nəmat tohulahul, mititoh mədau hum nətav samədas avan ideh, sagol natideh tosa.‡ ¹⁷ Mətelələgau hən asike nəvanuan gail ləbēmədas gamito, husur dereh leriŋ gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim nəbənbonan salito. ¹⁸ Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail məs ginau hən mətbikel səhot ginau mai galito mai alat ləsavu Ju. ¹⁹ Nəboŋ ləbesəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuŋ hən nəsa mətbikele o navide hən nasoran samito. Husur len namityal enan ŋai aTəmamit len nəmav dereh teriŋ nasoruan len gamito hən mətbikele. ²⁰ Husur savi gamit mətbisor be aNunun aGot aTəmamito len nəmav dereh tisor len nabuŋomito.

²¹ “Nəvanuan dereh teriŋ aŋan len navəlan alat lotoil a ŋo hən bimat, atata dereh timagen hən anatun hən bimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan bəriŋ alatmisoan gail ləbimat. ²² Nəvanuan pisi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttokade. Avil avan ideh bidaŋ len ginau, bikad nə-daŋ-buri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən bikad nəmauran vi sutuai. ²³ Nəboŋ ləbēmədas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am. Husur nokitin mai gamit ke asike mətuyar tur navile pisi a Israel a tahw nagəmaian siNatun Nəvanuan.

* **10:4:** NaSelot evi avan sua len naluvoh lotoke libal mai alat a Rom. * **10:10:** 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:15:** Gen 19.24-28 † **10:16:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. ‡ **10:16:** Nətav ehum navimal be epəhapəhw.

24 “Ahai susur satibau səhor ahai þusan san, naslev satibau səhor nəmasta san. 25 Inor ŋai hən ahai susur þesumʌn ahai þusan san mai naslev þesumʌn nəmasta san. Ginau nosumʌn amasta hən naim, gamit mətosuʌn alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləbəkis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

*Mətahw len aGot, samtemətahw len nəvanuan
(Luk 12.2-9)*

26 “Imagenan samtemətahw len galito. Natideh aGot toruŋ gole dereh tevuhe, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii. 27 Nəsa notokele mai gamit len nəmargobut, gamit mʌu mitikel uri len namʌal. Nəsa notokele mai gamit səbomito, mitikel ur habat hənɪ mai nəvanuan þisi. 28 Samtemətahw len alat lotoləboi ləbʌgol nəmatan len nibemito, be lotodədas ləbʌgol nəlomito o nanunumito ləbʌmat. Ao, mətəmətahw len aGot toləboi bʌgol nibemito bʌmat ale bʌgol nəlomito mai nanunumito bʌmasig len nəhab nəmatan. 29 Mətoləboi mətbeʌur nəsparo eru hən nəvat tokəkereh toru a?Š Avil gəlar sua bʌteh len tan vəmat, aTəmamit len nəmav eləboii, idamʌ hənɪ. 30 Avil gamito, aGot eþuruŋ þis nasivur hən navurumit len nəkadumito. 31 Imagenan, samtemətahw. Len nənauan siGot mətəsəhor masuʌ hən nəsparo tosoþur.

32 “Imaienan, avan ideh bʌkel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau mʌu nikel uri ke tovi esagw len nəhon aTəmagw len nəmav. 33 Avil alat lotosor mətahun ginau len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau mʌu nisor mətahun galito len nəhon aTəmagw len nəmav.”*

*Ləmas bun aYesu səhor nəbathudud
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

34 AYesu isor am ke, “Samtinau ke notogəm hən nəbʌlav natəmʌt gəm vi lan navile a pan. Ao, nəsagəm hən nəbʌlav natəmʌt, be hən nəbʌlav nəbalbalan. 35 ‘Nogəm hən nəbepəpəhun naulumʌn dan atəmʌn, natəbarehreh dan anan, avilah dan avuŋon pəhaʌut. 36 Ale aenemi sinəvanuan, dereh levi nəbathudud san.’**

37 “Avan ideh toləmas bun anan o atəmʌn səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən bevi ahai susur sagw; ale avan ideh toləmas bun anatun ulumʌn o anatvavin səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən bevi ahai susur sagw. 38 Avan ideh asike bʌpat nəhai balbal san ale husur ginau, gai sanor kasi hən bevi ahai susur sagw.†† 39 Avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todamʌ hən nəmauran san bʌmasig mʌs ginau, dereh tikade vi sutuai.

40 “Avan ideh tohəhaʌur hən gamit mətbitoh maii, ehəhaʌur hən ginau; ale avan ideh tohəhaʌur hən ginau nəbitoh maii; ehəhaʌur hən atenan tosəvat ginau.* 41 Avan ideh tohəhaʌur hən ahai kelkel ur sua bʌtoh maii bathut ikel ur napisulan siGot, dereh tikad nakonþurþuran sihai kelkel ur. Ale avan ideh tohəhaʌur hən nəvanuan nanoran bʌtoh maii bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonþurþuran sinəvanuan nanoran. 42 Ale avan ideh bʌlav nəbʌliwai hən nəwai susus mai ideh len alategai lotovi ut kəmas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot mʌu tilav nakonþurþuran mai avan enan.”

11

*AYesu mai aJon Baptais
(Luk 7.18-35)*

§ 10:29: Nəsparo evi natuhman naməsav. * 10:33: 2Tim 2.12 ** 10:36: Hən naves 35-36, ris Mic 7.6 †† 10:38: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən bʌmat sil na-husur-aYesu-an. * 10:40: Mak 9.37

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonon, ivan dan naut enan hən bepusan mai hən bikel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

² AJon Baptais itoh len naim bəbaŋis, ale nəboŋ tosəsəlon hən nəsa aKristo togolgole, aJon esəvat ahai susur san galevis hən ləbeus aYesu ke, ³ “Gaiug govi atenan togəmgəmai o namtimasvatvat vir togon?” ⁴ Ale aYesu isor var galit ke, “Təlmam van hən aJon. Kel maii nəsa məttoşəsəlon hən, nəsa məttoris notogole. ⁵ Ametbesw gail lukad nakətaan, alat lotogau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədariŋ ħulħulol gail losəsəlon, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsəl gail losəsəlon hən na-kel-uri-an tovoi notokele.* ⁶ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nədəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

⁷ Nəboŋ galit lotovan, aYesu etuġat sor husur aJon mai naluġoh ke, “Gamit mətovi lan naut masmas toġbesw hən mətberis nəsa? Mətuvan vāris nauluġan tohum nalut naġiliol nəlan toġuvi, tokur hən a? ⁸ Avil mətuvan hən mətberis nəsa? Nauluġan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienān lutoh len naġiltiim sekiŋ gail. ⁹ Bimaienan, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi! Nukel mai gamit ke, savi ahai kelkel ur ġai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mō hən gaiug hən beutaut hən naġisal mōs gaiug.’*
¹¹ “Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaġut topasi, tosəhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihəbalan aGot len nəmav, galit ideh tovi ut kəmas, iyalyal səhor aJon. ¹² Len nəboŋ ta mō siJon Baptais van vəbar daməġai, nəvanuan gail lutaltal hən ləbebis len natohan pipihəbalan aGot len nəmav, nəvanuan nəbalan luke litah gati.* ¹³ Husur nalo siMoses mai ahai kelkel ur ġisi lopəhav utaut van vəbar nəboŋ aJon togəmai. ¹⁴ Ale mətbike mətbedəlomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke ħegəmai. ¹⁵ Avan ideh tokad nədariŋan hən ħesəsəlon, tesəsəlon mōu!”

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəbenənoġ hən nəvanuan gail ta daməġai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ¹⁷ ‘Namtoġuv naġuvimal mōs gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəbe nəmatan be mətsətaŋ.’ ¹⁸ Nokəmaienān husur nəboŋ aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’ ¹⁹ Nəboŋ aNatun Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Nauluġan tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləbekəta ləboii ke, namitisau hən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

*Nəiltivile gail ləsəpair dan nəsaan salito
(Luk 10.13-15)*

²⁰ Beti aYesu etuġat sor van hən nəiltivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel tosoġur len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaan salito. ²¹ Ike, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, ġəlaru artəpair dan nəsaan səlaru len nahurabat toharharo mai nəmasiav.† ²² Be nukel mai gaməru ke, len nəboŋ aGot ħepəpehun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Tair mai a Siton asike idaŋ hum ħibar gaməru. ²³ Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug

* **11:5:** Isa 35.5-6, 61.1 * **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Len naut egai, naves eləboi ħikad namilen eru. Len tosa namilen imaiegai ke, nəvanuan loləġon masuġ hən ləbebis len natohan pipihəbalan aGot, ale lutah gati, il ġəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləbebis len natohan pipihəbalan aGot hən ləbemədas masuġ hən. † **11:21:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Naġide silat a Israel nəboŋ lotoləġon isa hən nəsaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nəbak namətu, ale lobətah len namilen nəhab, lubarbar hən nəmasiav len nəkadulito.

məhat vəbar nəmav a?*" Ao! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan. Husur nətagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan təpat sal vəbar nəboŋ ta daməŋai.* 24 Be nukel mai gaiug ke, len nəboŋ aGot ɸepəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Sotom asike idan̄ hum ɸibar gaiug."

Nəŋavŋavan kitin
(Luk 10.21-22)

25 Len nəboŋ enan aYesu isor tuv̄, ike, "Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, ale gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. 26 Evoi, aTata, husur gohəhəv̄ur hən tomaienan.

27 "Natit p̄isi, aTəmagw ilav gail mai ginou tia. Səkad avan ideh toləboi aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboi aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən ɸevəhot p̄arɸar hən aTata mai galito hən ləbələboii."

28 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon̄ ike, "Gegəm hən ginou, gaiug nibem̄ toməhav, nəloñ tosa hən natit toməlas gotovusi, ale dereh neviol hən nəŋavŋavan mai gaiug. 29 Nayok sagw, lav nəhai enan togol dartoɸon hən nəbesusupah mai gaiug. Ale gegəm vi hai susur sagw. Husur naut kəmas nəbēvi amasta sam̄, nəsədan̄ taltal, nəlogw mədau, nəsənou ginou, ale dereh nəŋavŋavan tegəm len gaiug, len nəloñ am.* 30 Husur nayok sagw sədan̄ hən gəb̄ikade, sədan̄ hən gaiug gəb̄eləboi nəsa notokele, ale nəsa notorin̄i len gaiug, eməlala, sədan̄ hən gəb̄igole."

12

Masta hən nəSappat
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

1 Len nəboŋ enan aYesu iyar tur len nəmarireu nawit galevis len nəSappat. Ahai susur san gail lumalkəkət ale lotuɸat ɸuɸur nəhavhət nawit gail hən ləb̄ihani.* 2 Nəboŋ naFarisi galevis lotoris natenan, lukel mai aYesu ke, "Geris, ahai susur sam̄ gail lugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat." 3 Ris aYesu tokel mai galit ke, "Be len natosian siGot, mətsəv̄uruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a?*" 4 Eɸis len naim siGot ale luhan nabəta tolo, tokolkol hən galito be tonor hən ahai tutumav səb̄olit ŋai ləb̄ihani.* 5 Ale mətsəv̄uruŋi len nalo siMoses toke len nəSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, ləsagol kas natideh tosa, naut kəmas loɸur kotov nalo hən nəSappat a?*" 6-7 Avil mətətaləboi namilen nategai len natosian siGot toke, 'Noləŋon nalolosaan, savi natutumavan,' asike mətəsab̄ səhoti ke alategai lotonor limaspanis.* Nukel mai gamit ke, ikad natesua gegai toyalyal səhor masuv̄ hən naim siGot.* 8 Alategai lunor bathut aNatun Nəvanuan evi Masta hən nəSappat."

Naulum̄an navəlan tomat
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

9 Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naim nəboŋonan sua salito. 10 Ikad naulum̄an sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. Ale naFarisi gail luke lisəb̄ səhot nəsabən ideh len aYesu ale lousi ke, "Inor len nalo hən nəvanuan ɸigol avan ideh ɸimaaur len nəSappat a?" 11 Ale isor var galit ke, "Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len nəbur len nəSappat, gətətagau gati, lav kuvi a? Evoi mətəlav kuvi! 12 Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuv̄ həni len nənauan siGot. Imaienan, inor len nalo hən datɸigol navoian len nəSappat."

* 11:23: Isa 14.13-15 * 11:23: Gen 19.24-28 * 11:29: Jer 6.16 * 12:1: Deu 23.25 * 12:3: 1Sam 21.1-6
* 12:4: Lev 24.9 * 12:5: Num 28.9-10 * 12:6-7: Hos 6.6 * 12:6-7: Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

¹³ Beti ikel mai aulumān ke, “Gisar hən navəlañ.” Nəboŋ tosar həni tonon, navəlan imaur təlmam inor ŋai hən togon. ¹⁴ Ŋa naFarisi gail luvan, luḃonḃon, lusor utaut hən naḃisal hən ləḃemədas bun aYesu hən ḃimat.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

¹⁵ Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, eriŋ naut enan. Nabiltiḷuḷoh lohusuri ale igol alat lotoməsah ḃisi lumaŋ. ¹⁶ Ale ikele hən galit ke salihol husur gai len nəhon nəvanuan gail. ¹⁷ Ekəmaienan hən nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele ḃisarpoh ke:

¹⁸ “Naulumān nauman sagw bogai notolekis həni.

Noləmas bun gai,

nəlogw ehəhaḷur həni.

Dereh neriŋ aNunugw lan,

ale dereh tikel ur nanoran sagw van hən nəvanuan naut tiltile gail.

¹⁹ Asike eḷitḷituh, asike ikai habat,

asike ikad avan ideh ḃesəsəlon hən nadolon len naḃisal gail.

²⁰ Asike ikol ḃur naviyab toməḃit tia,

asike ekin bun nəhau namial topaŋ kəkereh sal,†

van vəbar ḃigol nanoran ḃipat puŋpuŋ naut ḃisi.

²¹ Ale nəvanuan naut tiltile gail ḃisi dereh leriŋ nəlolit lan,

dereh livatvat viri hən ḃilav kuv galit dan nəsaan salito.”*

AYesu mai aPeelsepul

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

²² Beti nəvanuan galevis losəhar naulumān tokad natəmat togol toḃut mai namətan toḃesw. Losəhari van hən aYesu, ale igol imaur hən ke eləboi ḃisor, eləboi ḃekəta.

²³ Naluḷoh ḃisi lumaŋmaŋ təban ale luke, “Ategai bogai, anatun siTevit m̄au a?”

²⁴ Be nəboŋ naFarisi gail lotosəsəlon hən natenan, luke, “Ategai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul ŋai toil a m̄o hən natəmat gail.”

²⁵ Avil aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Nəvanuan gail hən nəkantri pipihəḃəlan nakiŋ ideh lotoḃalkabaŋ, dereh naut enan timasirsir, teḃəḃesw. Navile o nəbathudud ideh toḃalkabaŋ, asike eil gəgat be dereh tepəpehw. ²⁶ ASetan tahuḷ natəmat san gail, gai təḃalkabaŋ. Dereh alat lototoh pipihəḃəlan lepəpehw, asike loil gəgat. ²⁷ Ale nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut natəmat gail len nədaŋan sise? Ahai susur samit gail gabag loḷusani ke m̄ətsanor. ²⁸ Be nəḃehut natəmat gail len nədaŋan seNunun aGot, imagenan natoḃan pipihəḃəlan aGot ibar gamit tia.

²⁹ Avan ideh toke teḃis len naim sinəḃəhariv todaŋ hən ḃevənoh natit san gail, imasbaŋis gat abəhariv. Nəboŋ tobaŋisi tonon ŋai, eləboi ḃitariv kuv natit ḃisi dan naim san.‡

³⁰ “Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaḃiḃiriah; asike ḃesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab. ³¹ Imagenan, nukel mai gamito ke, aGot dereh teruḃat nəsaan ḃisi naut kəmas nəvanuan gail ləḃisor m̄ədasi, be ləḃisor m̄ədas aNunun aGot, aGot asike eruḃat nəsaan enan. ³² Avan ideh ḃisor tas aNatun Nəvanuan, aGot dereh teruḃat nəsaan enan, be avan ideh ḃisor tas aNunun aGot, aGot asike eruḃat nəsaan enan dani boŋ ideh vi sutuai.”

Nəhai mai navite

(Luk 6.43-45)

† **12:20:** Len naut egai ikele ke aKristo asike idaŋ taltal hən alat ləsədaŋ, dereh tivoi ŋai hən alat lotodədas ləḃiwol hən nəmauran salit gabag. * **12:21:** Isa 42.1-4 ‡ **12:29:** Len nasoruan kəta egai aYesu ike gai eləboi ḃilav kuv nəvanuan dan aSetan nəboŋ tobaŋis gat aSetan, husur aYesu idaŋ səhori.

³³ Ale aYesu ike, “Gəbikad nəhai tovoi, naʋit dereh tivoi. Gəbikad nəhai bisa, naʋit dereh tisa. Bathut goris ləboi nəhai nəboŋ gotoris naʋite. ³⁴ Gamit anatun nəmat gail!§ Anatun nəvaipa gail!** Mətoləboi mətʔikel natit tovoi nəboŋ mətʔosa? Aoa! Nəsa topul səsəhov len nəlon nəvanuan evivile len nəsa tokele. ³⁵ Nəvanuan tovoi, navoian egəm len natit tovoi topul len nəlon; avil nəvanuan tosa, nəsaan egəm len natit tosa topul len nəlon. ³⁶ Be nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot ʔepəpəhun navoian dan nəsaan, nəvanuan gail limaskele sil nəsa lotokel nasoruan ʔisi lotosor lab həni. ³⁷ Bathut len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaʔ səhoti ke gotonor, ale len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaʔ səhoti ke gotosa, gimaspans.”

AYesu esivoh len alat lotousus namerikel
(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

³⁸ Beti ahai ʔusan hən nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai ʔusan, namtuke namteris namerikel gəbigole.” ³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta daməŋai mətusa, mətədaŋ len aGot sum̄an apəhaʋut tohusur aulum̄an tiltile, sədaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah. ⁴⁰ Sum̄an aJonah totoh len nəmariboŋ totor mai nalenmariug totor len nabəhaʋun nabiltiieh, len naʋide tomagenan, aNatun Nəvanuan dereh tipat ʔurhulon nətan husur nəmariboŋ titor mai nalenmariug titor.* ⁴¹ Husur natgalenan, len nəboŋ aGot ʔepəpəhun navoian dan nəsaan, alat aNineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspans. Alat aNineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah!†† ⁴² Len nəboŋ aGot ʔepəpəhun navoian dan nəsaan, naKwin hən naSaut dereh tile məhat, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspans. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən ʔesəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon!”‡‡

Natəlmaman hən nanunun tosa
(Luk 11.24-26)

⁴³ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən bisaʔ naut ideh hən ʔinavŋav lan, be idonj soʔuer həni. ⁴⁴ Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toʔəbesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit ʔisi tonor. ⁴⁵ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuʋ səhor gai, ale nəboŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Ale nəmauran sinəvanuan enan egəm isa vəsa tibatbat səhor ta m̄o. Dereh timagenan hən naur tosa ta daməŋai.”

Nəbathudud kitin siYesu
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)

⁴⁶ Nəboŋ aYesu tosor mai naluʋoh sal, aʋan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor maii. ⁴⁷ Avan sua ikel maii ke, “Geris, anam̄ mai aʋam̄ gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.” ⁴⁸ Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aʋagw gail ase?” ⁴⁹ Ale esuhun navəlan van hən ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aʋagw gail bogai! ⁵⁰ Bathut avan ideh togol nəsa aTəmagw len nəmav toləŋoni, gai evi aʋagw, o aʋavinegw o anana sagw.”

§ 12:34: Len nənanuan seJu gail, nəmat isa masuʋ hum natəmat toil a m̄o həni. ** 12:34: Nəvaipa evi nəmat tosa.

* 12:40: Jna 1.17 †† 12:41: Jna 3.5, 8, 10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag. ‡‡ 12:42: 1Ki 10.1-10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale lomətahun ləbesəsəloŋ həni.

13

*Nəbōl pusan hən namisurhuwit
(Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)*

¹ Len nəboŋ enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili. ² Ale nabiltiuloŋ logəm, ðonðon garu lan, gol ke isah len naðot hən ðebətah, ale naluvoŋ loil husur nabitas. ³ Beti ikel natit tosoður mai galito len nəbōl pusan gail. Ike, “Ikad nəvanuan tomabmabul namisurhut gail. Boŋ sua ia bubulan namisurhut nawit. ⁴ Nəboŋ tobubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur naðisal, ale nəman naməsav logəm, luhan pīs gail. ⁵ Galevis lorus len naut tobaŋ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsareh. ⁶ Nəboŋ namityal tovi məhat, nəyal etun idaŋ gol nalut gail lomial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh. ⁷ Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruŋ gut bun nawit. ⁸ Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboŋ lotomatu, sua iŋan vəkad 100, sua iŋan vəkad 60, sual am iŋan vəkad 30. ⁹ Nəvanuan tokad nədariŋan, tesəsəloŋ!”

¹⁰ Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboŋ gotosor mai galito, guðol pusan mōs nəsa?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idaŋ hən ke mətəbeləboi nəsa tosusuah len natohan pipihəlan aGot len nəmav be aGot sədaŋ hən ke galit ləbeləboii. ¹² Bathut avan ideh nəlon tomaður hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii hən ðepul hən. Avil avan ideh tomətahun beləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tokade dani. ¹³ Husur enan nusor mai galito len nəbōl pusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsa notogole, naut kəmas lotosəsəloŋ, ləsəsəloŋ hən nəsa notokele, ləsələboii. ¹⁴ Ale nasoruan siGot aIsaiah tokel uri isarpoh len galito, ike:

“ ‘Len nasəsəloŋan samito, dereh mətesəsəloŋ
be asike mətosəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətekəta
be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm vonvon,
pəpadaŋ nədariŋalit ebulbulol,
ale namətalit iðer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədariŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,

ale lətəpair van hən ginau,
ale nətagol galit lətəmaur.’ ”*

¹⁶ Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədariŋamito bathut ke lotosəsəloŋ. ¹⁷ Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai nəvanuan tonor lotosəður loləŋon masuŋ ke lətaris nəsa məttorisi, be ləsarisi, loləŋon masuŋ ke lətasəsəloŋ hən nəsa məttosəsəloŋ hən, be ləsəsəloŋ hən.

*AYesu isor vəsvəsai nəbōl pusan enan
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ “Imagenan, səsəloŋ hən namilen nəbōl hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit. ¹⁹ Namisurhuwit torus len naðisal esuŋan nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoruan hən natohan pipihəlan aGot be ləsələboii, gai tosa vəsa masuŋ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nəlolito. ²⁰ Namisurhuwit torus len naut tobaŋ vat esuŋan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, ale vəha-sua ŋai lotəgau gati len nakemkeman.

* **13:15:** Isa 6.9-10

21 Avil ləsəkad nəharhət tovi pan gol ləsəmaur sabəlav. Be nəboŋ todaŋ b̄ibari o avan ideh b̄emədas buni gol ləb̄eləŋon b̄isa, dereh limayoh tutut, luteh dan nadəlomian len nasoruan. 22 Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esum̄an alat lotosəsəloŋ hən nasoruan avil nə-nau-masuṽ-an hən nəmauran ta daməŋjai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an aroruŋ gut bun nasoruan gol səṽan. 23 Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esum̄an alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, lotoləboii, lotoṽan masuṽ. Sual iṽan vəkad 100, sual iṽan vəkad 60, sual am iṽan vəkad 30.”

Nəb̄ol p̄usan hən nawit mai naliol tosa

24 AYesu ikel nəb̄ol p̄usan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu san. 25 Be nəboŋ topat len mariug, aenemi sua egəm, ebubulan namisurhuliol tosa len nəmarireu tokad nawit tia, ale ivan.* 26 Nəboŋ nawit totov, tuḅat b̄iṽan, naliol tosa am itov. 27 Naslev gail simahean naim logəm həni, luke, ‘Nasuḅ, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu sam̄ be gagai epul hən naliol tosa! Imabe?’ 28 Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ Na naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’ 29 Ris toke, ‘Ao, nəboŋ mət̄beputi, dereh mət̄eput m̄edas nawit am. 30 Riŋ gəlar p̄isi aritov b̄onb̄on vəbar nəmatuan, ale len nəboŋ hən nəmatuan, dereh nikel mai nəvanuan nəmatuan ke lepəpehun gəlaru, baŋis tuan naliol tosa hən ləb̄epəŋasi, ale baŋis tuan nawit vi lan naim sagw notoriŋriŋ nəhanian lan.’ ”

Nəb̄ol p̄usan hən namisurhumastat (Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

31 AYesu iḅol p̄usan t̄etas ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nəhol san. 32 Ekəkereh səhor namisurhuhanian tiltile gail, avil nəboŋ totov, egəm tibau səhor nəhanian gail len nəhol, ale egəm vi hai, hən ke nəman naməsav logəm um hən nəhai ŋodŋod salit len nəpashət gail.”

Nəb̄ol p̄usan hən nayis (Luk 13.20-21)

33 AYesu ikel nəb̄ol p̄usan. Ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Mitinau nayis, apəhaṽut sua tolavi. Eḅundasi len nəhad nəflaua totor van vəbar nəflaua kavkav totob.”†

34 AYesu ikel natgalen p̄isi mai naluṽoh gail len nəb̄ol p̄usan. Nəboŋ tosor mai galito, ikel nəb̄ol p̄usan akis ŋai.‡ 35 Igol tomaienən hən b̄igol nəsa ahai kelkel ur tokele b̄isarpoŋ ke,

“Nəboŋ nəb̄esəŋav hən nabuŋogw, dereh nisor len nəb̄ol p̄usan, dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natuḅatan, nəboŋ notoum hən navile a pan.”*

AYesu isor vəsvəsai nəb̄ol hən naliol tosa

36 Beti aYesu eriŋ naluṽoh, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logəm həni, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nəb̄ol hən naliol tosa len nəmarireu.” 37 Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nəvanuan, 38 ale nəmarireu evi navile a pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototoh pipihabəlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vəsa masuṽ tovi t̄emat. 39 Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi nat̄emat. Nəboŋ hən nəmatuan evi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit p̄isi, ale alat nəmatuan lovi aŋel gail. 40 Sum̄an alat nəmatuan lotobaŋis tuan naliol

* 13:25: Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nəvanuan eru. † 13:33: Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoḅur, len nasoruan ta Kris lokisi hən sata totor. ‡ 13:34: Hən naves 34-35, Mak 4.33-34 * 13:35: Psa 78.2

tosa hən nəhab b̄ihani, dereh timagenan len nagilen hən natit p̄isi. ⁴¹ Dereh aNaturan Nəvanuan tesəvat aṅel san gail hən ləbepəpəhun galit p̄isi lotogol nəvanuan b̄igol nəsaan, mai alat lotogol nəsaan, dan natoḥan pipihabəlan. ⁴² Dereh aṅel gail libar hən galito vi lan nəhab topud vəsa; len naut enan dereh litaṅ, likat b̄urb̄ur nariṽolito. ⁴³ B̄eti alat lotonor dereh lesuṁan namityal toṁial habat len natoḥan pipihabəlan aTəmalito. Nəvanuan tokad nədariṅan tesəsəlonḡ!

Natoḥan pipihabəlan aGot len nəmav

⁴⁴ “Natoḥan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakontit sua tovoi buni, nəvat han tosoḅur, tosusuah len nəmarireu sua. Ale avan sua isaḅi. Itavun tətəs hən̄i. Ale len nakemkeman san ivan, eḡur hən natit p̄isi tokade ale ia ṽur nəmarireu enan hən b̄ikad natenan tovoi.

⁴⁵ “Nukele am ke, natoḥan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toṽur natit gail, p̄ur hən gail, todoṅ nanesnes tovoi gail. ⁴⁶ Ale nəḅoṅ tosaḅ nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, p̄ur hən natit p̄isi tokade, ale ia ṽur nanesnes enan.

⁴⁷ “Nukele am ke, natoḥan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nabiltiwai. Sədareh ikad naməṅod totiltile tosoḅur tovisivis lan. ⁴⁸ Ale nəḅoṅ topul, lolivi vahut, lobətah, losəṅon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut. ⁴⁹ Dereh timagenan len nəḅoṅ hən nanoṅan hən navile a pan, nagilen hən natit p̄isi. Aṅel gail dereh lia pəpəhun alat lotosa vəsa dan alat lotonor. ⁵⁰ Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vəsa vagol nametəlai tovi wai; len naut enan dereh litaṅ, likat b̄urb̄ur nariṽolito.”

⁵¹ AYesu eus galit ke, “Mətoləḅoi səhot natgalen p̄isi ṁau a?” Lusor vari ke, “Evoi, namtoləḅoi.” ⁵² Na ikel mai galit ke, “Ahai p̄usan hən nalo siMoses togəm vi ahai susur len natoḥan pipihabəlan aGot len nəmav, ahai p̄usan enan esuṁan amahean naim topul hən nakontit gail. Eriṅ natgalenan len naut sua hən ləḅesuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai nakontit tomatu dan naut enan.”

Lomətahun aYesu len naut a Nasaret (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³ Nəḅoṅ aYesu tokel nəḅol p̄usan galenan tononḡ, eriṅ naut enan. ⁵⁴ Ale nəḅoṅ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, eḡusan len naim nabonḅonan salito. Galit luṽaṅ, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran tovoi egai, gai ilavi a be? Nədaṅan hən b̄igol namerikel gail, ilavi a be? ⁵⁵ Be savi anatun uluṁan sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsan aMeri a? Aṽan aJemes, aJosef, aSimon mai aJutas a? ⁵⁶ Ale aṽavinen gail p̄isi ləsatoḥ mai gidato a? Bimaienan, ilav natgalen a be? Savi gai hən b̄imaienan!” ⁵⁷ Ale nəlolit epəṅasi, lomətahun̄i. Be aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur ideh, len naut p̄isi loḡutsani len nənauan salito, be len naut a im san mai len naim san, lunau ke tovi ut kəmas.” ⁵⁸ Ale aYesu sagol namerikel sasəḅur len naut enan husur lupar dəlomian lan.

14

Nəmatan siJon Baptais (Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

¹ Nəḅoṅ aHerot Antipas tosəsəlonḡ hən na-kel-uri-an husur aYesu, ² ikel mai naslev lotokətkəta təban ke, “Atenan aJon Baptais bolai! Ile məhat dan nəmatan, imagenan nədaṅan hən b̄igol namerikel gail ipat lan.”

³ AHerot ekəmaienan husur a ṁo igol ke lototah gat aJon, riṅi len naim bəḅaṅis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aṽan aFilip tosəḅar kuvi. ⁴ Lutah gat aJon husur ikel titau hən aHerot ke, “Len nalo sanor hən gəḅesəḅar alitenan.”* ⁵ AHerot

§ 13:42: Nəhab egai tosor husuri epud vəsa vagol nametəlai tovi wai. * 14:4: Lev 18.16, 20.21

ike tigol aJon timat be emətahw len nəlol paŋpaŋ sinaluʋoh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶ Len nəhanan hən nəboŋ nəpasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len nəholito ale aHerot ehəhaʋur habat həni. ⁷ Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua hən ʋeviol hən natideh gai ʋeləŋoni maii. ⁸ Na nəboŋ anan tokel maii hən nəsa hən ʋeusi, natəbarehreh ikel mai aHerot ke, “Nələŋon nəkadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!” ⁹ Ale naut kəmas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len nəhanan, aHerot ikele hən nasoltia galevis ke tehum tousi. ¹⁰ Ale lovi lan naim ʋəbaŋjis, luta kotov nəkadun aJon. ¹¹ Lorij nəkadun len nasiloh, pati, lavi mai natəbarehreh topati vəlavi mai anan. ¹² Beti ahai susur siJon logəmai, lupat niben van vətavuni. Ale nəboŋ lototavuni tonon, luvan hən aYesu, lukel nəsa tovisi maii.

*AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

¹³ Nəboŋ aYesu tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aJon, isah len nəʋot sua, erij naut enan hən ʋitoh səʋon len naut toʋəʋesw. Nəboŋ naluʋoh gail lotosəsəlon həni, lorij nəʋiltivile gail, luyar a ut husuri. ¹⁴ Nəboŋ aYesu tomariŋ dan nəʋot, eris nəʋiltiʋoh, nəlon itaŋis galito ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹⁵ Nəboŋ naut togomgom, ahai susur san gail logəm həni, luke, “Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan ʋisi tia. Səvat naluʋoh van, hən ləʋevi lan navile gail hən ləʋidas hanian hən ləʋəʋuri.” ¹⁶ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Salivan, gamit məau mitilav nəhanian mai galito.” ¹⁷ Lukel maii ke, “Be namtsəkad natideh gegai, natuhbəta torim mai naieh toru ŋai.” ¹⁸ Ale ike, “Tariv gail gəm, mai ginau.” ¹⁹ Beti ikel mai naluʋoh ke lebəta len naliol. Ale ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan. Eʋur gail, ilav nabəta mai ahai susur san gail ale lopəpəhun gail mai naluʋoh. ²⁰ Galit ʋisi luhan, luhanukub, ale losəsəŋon hudhuhanian van, gol nəhad tovi 12 lopul.* ²¹ Ikad alalumān lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatpəhaʋut mai alahutai am.

*AYesu iyar len nəʋon nəwai
(Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)*

²² Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len nəʋot hən ləʋeil a məo vi lan nətarhət nəʋiltiwai. Ale gai esəvat naluʋoh gail hən ləʋeriŋ naut enan. ²³ Nəboŋ tosəvat galit tonon, aYesu etəʋehuh səʋon vi lan nəʋehuh hən ʋisor mai aGot. Ale nəboŋ naut togomgom itoh səʋon ei. ²⁴ Len namityal enan, nəʋot isal vi rivuh a tut dan nətan. Nəwai ekudkud vapus, gol iʋas nəʋot husur isoh ʋur nəlan. ²⁵ Len nadudulan somilan naut səlan sal be aYesu egəm hən galito, iyar len nəʋon nəʋiltiwai. ²⁶ Nəboŋ ahai susur gail lotoris toyaryar ʋoniwai, nəkadulit eʋurʋur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit epil gol lukai habat. ²⁷ Vəha-sua ŋai aYesu isor mai galit ke, “Samtemətahw! Məteil ʋuri! Ginau bogai!” ²⁸ APita ikai van həni ke, “Nasub, ʋevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len nəʋon nəwai van hən gaiug.” ²⁹ Ale ike, “Gəmai!” Nəboŋ aPita tomariŋ dan nəʋot, iyar ʋoniwai van hən aYesu. ³⁰ Be nəboŋ aPita toris nəlan todaŋ, emətahw, etuʋat sar maduŋduŋ ale ikai ke, “Nasub, numat! Liv kuv ginau!” ³¹ Vəha-sua ŋai aYesu isar hən navəlan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuhdələmian ŋai, nəlom eur ginau mabe?” ³² Ale nəboŋ artosah len nəʋot, nəlan idar buni. ³³ Beti alat len nəʋot lulotu həni ke, “Govi aNatun aGot kitin.”

³⁴ Nəboŋ lotolav tukot len nəʋiltiwai, luvahut len naut a Kennesaret. ³⁵ Nəboŋ alat len naut enan lotokəta ləʋoi aYesu, lopisul van hən naut ʋisi todar vis naut enan ale losəhar alat lotoməsah van həni. ³⁶ Loŋiri ke tidam hən ləʋibar ŋai nasumərhət nahurabat san, ale galit ʋisi lotobari lumaur.

* 14:20: 2Ki 4.42-44

15

Inor ke niben nəvanuan biveveu o nəlon māu? (Mak 7.1-13)

¹ Beti naFarisi gail mai ahai pusan hən nalo luyar a Jerusalem gəm hən aYesu, luke,
² “Imabe ahai susur sam̄ gail lupal sob dan naʔisal hən naʔide sihaʔut sidat gail ta sutuai? Husur ləsakəkəsəval nəboŋ lotohan.” ³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mətobur kotov nalo siGot m̄os mətbehusur naʔide samit ta sutuai? ⁴ Bathut aGot ike, ‘Putsan atəmañ mai anañ matmat len nənauan sam̄,’* ikele am ke, ‘Avan ideh tosor tosa todaŋ hən atəman o anan, gai timat ebun māu.’* ⁵⁻⁶ Avil gamito, mətumakuv dan nalo siGot hən mətbehusur naʔide samit ta sutuai nəboŋ məttoʔusan ke, ‘Avan ideh bikel mai atəman o anan ke, “Nəsa notokade hən nəbēvi tarhət sam̄, noviol həni tia mai aGot. Gai bigol bimagenan, inor ŋai ke asike eputsan atəman len nənauan san.”’ Gamito, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. ⁷ Mətovi nəvanuan gəgəras ŋai. Nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah husur gamito ekitin. Ike,
⁸ “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito,
 be len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.
⁹ Lulotu sobuer hən ginau,
 loʔusan hən nakelean sinəvanuan,
 hum tovi lo sagw.’ ”*

Nəsa igol nəvanuan saveveu? (Mak 7.14-23)

¹⁰ Beti aYesu ekis naluʔoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəlonŋ hən nəsa notokele, mətələboii. ¹¹ Savi nəsa tovi lan nəʔan togol nəvanuan toʔiŋbiŋal len nəhon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuŋon togol nəvanuan tosa, evi nəsa tokele togol nəvanuan saveveu.”
¹² Beti ahai susur gail logəm həni luke, “Nəboŋ naFarisi gail lotosəsəlonŋ hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii māu a?” ¹³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəmav səmabule, dereh teput kuvi. ¹⁴ Riŋ galit lesuh! Lovi metbesw gail lotosəhar alat ləsakəta. Nametbesw sua besəhar nametbesw togon, dereh gəlar pisi ariteh, arimasur len naʔur.” ¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kəta enan mai ginamito.”
¹⁶ AYesu ike, “Gamito am, mətəsaləboi səhoti a? ¹⁷ Mətələboii tia ke natit pisi tovi lan nəʔan nəvanuan, evi lan natəbaŋ van, evivile vi lan nalitavtav. ¹⁸ Avil natit gail nəvanuan tokele, nəsa tovivile dan nabuŋon, egəm len nəsa topat len nəlon, ale natgalenan lugol nəvanuan isa, saveveu. ¹⁹ Husur natgalegai logəm len nəlon: nənauan tosa, nagolean hən nəmatan, naitian tobur kotov nəlahan, naitian tosa, nəvənanan, naliboŋan len nakotan, mai nasoruan tomədas nahəsən nəvanuan o tomədas nahəsən aGot. ²⁰ Natgalenan lugol nəvanuan loʔiŋbiŋal len nəhon aGot. Naʔide hən nakəkəsəvalan len nəhanan sagole!”

Nadəlomian sitobtaKenaan (Mak 7.24-30)

²¹ Beti aYesu eriŋ naut a Kalili, evi lan naut pəpadaŋ hən nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ²² AtobtaKenaan sua totoh len naut enan, egəm hən aYesu, ikai ke, “Nasuʔ, aNaturan siTevit, gilolosa hən ginau. Natəmat sua emədas anatvavigw vəsa!” ²³ Be aYesu sator vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Səvati vi tut bathut ehuser gidato, ikai walwal!” ²⁴ Len na-sor-vari-an san aYesu ike, “AGot esəvat ginau van hən alat a Israel ŋai lotohum nasipsip gail lotomasig.” ²⁵ Ŋa alitenan egəm, teh bathurien aYesu, ike, “Nasuʔ, gevi tarhət sagw!” ²⁶ AYesu ike, “Sanor hən nəbīlav kuv nabəta hinatugw gail hən nəbībar həni van hən nalipah gail.” ²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasuʔ, be nalipah

* 15:4: Exo 20.12; Deu 5.16 * 15:4: Exo 21.17; Lev 20.9 * 15:9: Isa 29.13

gail loləboi ləbīhan nasugut nabəta torus vi pan dan natev simasta salito.” ²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadəlomian totibau masuŵ! Tevisi mōs gaiug hum gotoləŋoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

AYesu igol isoḅur lumaur

²⁹ AYesu eriŋ naut enan, etəlmam vi Kalili, iyar husur nətarhəbīltiwai Kalili. Ale etəvehuh vi lan naŵehuh, ebətah ei. ³⁰ Nabiltiŵoh gail logəm həni, losəhar alat lotogau, nametḅesw gail, alat narielit tosa gol ləsəyar, nabut gail mai isoḅur am. Lorin galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur. ³¹ Naluŵoh lumaŋmaŋ len nəsə lotorisi. Nabut gail lusor; alat narielit tosa, nibelit ivoŋəvoŋ, lumaur; alat lotogau luyar; mai nametḅesw gail lokəta. Ale lusal suh nəyalyalan siGot silat a Israel.

AYesu evəŋan alalumān lotovi 4,000 (Mak 8.1-10)

³² Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəmai ike, “Nəlogw itaŋis alategai, husur lutah mai ginau len nəmariboŋ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləbīhani. Nəsaləŋon nəḅesəvat galit van malkəkət. Nəḅigole, dereh limatmatioŵ husur nəpīsal salito.” ³³ Ale ahai susur gail lukel maii ke, “Len naut toḅḅesw topat səḅon maiegai, namtilav natuhḅəta tihau mabe hən namtḅevəŋan nabiltiŵoh egai?” ³⁴ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhḅəta evis?” Luke, “Namtukad eməlevru mai natuhieh galevis.” ³⁵ Nə aYesu ikel mai naluŵoh ke ləbətah len tan. ³⁶ Ilav natuhḅəta toməlevru mai naieh gail, esipa vi təban aGot hən nəhanian, eḅuri, lavi mai ahai susur gail ale lopəpehuni mai naluŵoh. ³⁷ Galit pīsi luhan vəhanukub. Ale losəŋon nahudhuhanian van gol nəhad toməlevru lopul. ³⁸ Ikad alalumān lotovi 4,000 lotohan, be ikad alatpəhaŵut mai alahutai gail am. ³⁹ Beti aYesu esəvat naluŵoh gail van. Ale isah len nabot, igam van vəbar naut a Makatan.*

16

Lous taltal hən aYesu hən namerikel (Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Boŋ sua naFarisi mai naSattiusi gail logəm hən aYesu. Loləŋon ke aYesu tigol nəsaban, ŋa lousi hən ḅəvusan galit hən namerikel hən nəmav. ² Be aYesu isor var galit ke, “Nəboŋ namityal tomasur mətuke, ‘Pelan dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’ ³ ale len nadudulan mətuke, ‘Daməŋai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nabiltius dereh teus.’ Mətələboi mətḅeris nəsa tovisi len nəmav, ale vəhasua ŋai mətələboi ke naut tivoi o tisa, be mətəḅədas mətḅeris ləboi namilen nəsa tovisi len nəboŋ gail ta daməŋai. Mitimabe? ⁴ Gamit naur ta daməŋai mətusa, mətəsədaŋ len aGot sumān apəhaŵut tohusur aulumān tiltile, sədaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.” Ale aYesu eriŋ galito, ivan dan galito.

Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail (Mak 8.14-21)

⁵ Nəboŋ ahai susur gail lotogam tukot vəbar nətarhət nabiltiwai, nəlolit iboŋboŋ hən ləḅesəŋon nabəta ideh van. ⁶ Ale aYesu ikel mai galito ke, “Mətələləgau hən gamit gabag! Mətəkətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.” ⁷ Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaienan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.” ⁸ AYesu eləboi nənauan salito ŋa ike, “Gamit mətḅokad natuhḅəlomian ŋai, mətuhol husur nabəta mətḅəkade hən nəsa? ⁹ Mətsaləboi sal a? Nəlomit iboŋboŋ hən natuhḅəta torim hilat lotovi 5,000 mai nəhad gail pīsi mətḅosəŋoni a? ¹⁰ Nəlomit iboŋboŋ hən natuhḅəta toməlevru hilat lotovi 4,000 mai

* **15:39:** Datsaləboi savoi naut a Makatan topat lan, be datoləboi ŋai ke topat tarhəbīltiwai Kalili. * **16:9:** Mat 14.15-21

nəhad gail p̄isi məttoſəŋoni a? * ¹¹ Imabe? Məṭunau sal ke nusor husur nabəta m̄au a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke, kətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail!” ¹² Beti len namityal enan ŋai lunau səhoti ke nəboŋ tokel nalələgauan mai galito, gai sasor husur nayis len nabəta. Ao isor tas naṣusanan siFarisi mai Sattiusi gail.

*APita ikel kot aYesu
(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)*

¹³ AYesu eriŋ naut enan ale nəboŋ tobar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail lotosor husur aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?” ¹⁴ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais. Galevis luke aElijah. Galevis am luke aJeremiah o ahai kelkel ur soal am.” ¹⁵ Beti eus galit ke, “Be gamito, məṭunau ke ginau ase?” ¹⁶ ASimon Pita isor vari ke, “Gaiug boh aKristo, aNatun aGot nəkadun nəmauran.” ¹⁷ Ale aYesu ikel maii ke, “Tivoi hən gaiug, aSimon anatum aJonah! Savi avan ideh len navile a pan tokel vəhot natenan, be aTəmagw len nəmav ikel vəhoti mai gaiug. ¹⁸ Nukele am mai gaiug ke govi aPita, nəvat, ale dereh neum hən naim sagw len nəvat enan, naim sagw tovi vanuan sagw gail. Ale nədaŋan hən nəmatan edədas bəsəhor galito. ¹⁹ Nukele am mai gaiug ke, dereh neviol hən naki hən nabopita hən natohan pipihəlan aGot len nəmav mai gaiug. Natideh gəbikai tasi len navile a pan, evi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav. Ale natideh gəbidam̄ hən len navile a pan, evi nəsa aGot todam̄ hən tia len nəmav.” * ²⁰ Beti aYesu ikel p̄uli hən ahai susur gail ke salikel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mak 8.31-9.1; Luk 9.22-27)*

²¹ Len nəboŋ enan van, aYesu etuḅat kele iparṣar mai ahai susur san gail ke timasvi Jerusalem ale timasləŋon tisa vəsa len nəvide tosoḅur len nəvəlan alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, aḅiltihai tutumav gail mai ahai ṣusan gail hən nalo. Ale dereh ligol timat. Beti len nəmariboŋ ḅitor dereh aGot tigol tile məhat. ²² Beti aPita eliv aYesu vi tarhəte, etuḅat sor lan, ike, “Satimaiean, Nasuḅ! Natgalenan salevisi hən gaiug!” ²³ Be ipair van hən aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau aSetan! Gugol risi hən nəḅipes haḅetw hən nəḅiteh. Nənanuan sam̄ gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohəsur naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

²⁴ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh ḅike ḅehusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənanuan mai naləŋonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. ²⁵ Husur avan ideh ḅike ḅiwol hən nəmauran san gabag hən ḅetəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be nəmauran san ḅimasig m̄os ginau, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ²⁶ Nəvanuan ḅikad natit p̄isi len navile a pan, be nəmauran san vi sutuai ḅimasig, imabe? Ikad nəsa? Nəvanuan eləboi ḅeviol hən nəsa hən ḅikad nəmauran enan a? ²⁷ Bathut aNatun Nəvanuan dereh tegəm ta bog. Dereh tegəm mai aŋel san gail len nədaŋan mai namənas seTəman. Len nəboŋ enan, dereh tilav naṣurṣuran mai nəvanuan gail hən natit p̄isi lotogole, tinor hən nəsa lotogole.” * ²⁸ Nokitin mai gamit ke, gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləḅeris nagəmaian siNatun Nəvanuan hən ḅeil a m̄o hum aKiŋ.”

17

*Namənas kitin siYesu
(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)*

¹ Len nəmariboŋ toməlvtes husur nəboŋ enan, aYesu esəhar aPita, mai alarmiṽan, aJemes mai aJon. Esəhar galit səḅolito vi məhat len nəvəhuh sua tosaḅah. ² Ale len nəholito egəm tile, nəhon em̄ial hum namityal, nahurabat san egəm pəhapəhw buni vabilbil.* ³ Vəha-sua ŋai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu. ⁴ APita isor mai

* **16:10:** Mat 15.32-38 * **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23 * **16:27:** Psa 62.12; Rom 2.6 * **17:2:** 2Pit 1.16-18

aYesu, ike, “Ivoi hən dattotoh gegai. Gəbələŋoni, dereh neum hən nəpasvaləval titor, tesua esam, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵ Nəboŋ aPita tosor sal, nəmavukasw tomial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len nəmavukasw ike, “Ategai evi aNatugw ulumən notoləmas buni, notohəhəvur həni. Səsəloŋ husuri!” ⁶ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, ahai susur gail luteh, kəta vi pan, nəlolit epil vəsa. ⁷ AYesu egəm hən galito, ibar galito, ike, “Mitile məhat. Samtemətahw.” ⁸ Ale nəboŋ lotokəta vi məhat, lokəta ris aYesu səbon ŋai, ləsaris avan ideh am.

⁹ Nəboŋ lotomariŋ vi pan len nəvəhuh, aYesu ikele hən galit ke, “Samtikel ur nəsa məttorisi mai avan ideh am vir aGot biŋol aNatun Nəvanuan biŋle məhat dan nəmatan.” ¹⁰ Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai pusan hən nalo luke aElijah timasgəm a mō, be lukele hən nəsa?”* ¹¹ AYesu isor var galit ke, “Evoi, tarhət sua, aElijah dereh tegəm a mō hən biŋol təlmam hən natit pisi ləbinor. ¹² Be len nətarhəte am, nukele mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale nəvanuan gail ləsakəta ləboii, lugol nəsa lotoləŋoni həni. Imagenan, dereh ligol aNatun Nəvanuan am teləŋon tisa vəsa.” ¹³ Len namityal enan ŋai ahai susur gail lunau səhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptais.

*AYesu igol natətai sua tokad natəmat imaur
(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam dan nəvəhuh tonon, logəm hən naluṽoh, ale aulumən sua egəm hən aYesu, etəŋedur bathurien, ¹⁵ ale ike, “Nasuḅ, gilolosa hən anatugw ulumən husur nahumatmat ibari gol ke eləŋon isa vəsa batbat. Husur iteh len nəhab tabtab ale iteh vəha-sobsoḅur len nəwai am. ¹⁶ Nəsəhari van hən ahai susur sam gail avil lodədas ləbiŋol bi maur.” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Eee naur egai mətto mətahun nadəlomian, məttohusur naḅisal tosa tokabkaḅur, nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətuḅar dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar natətai gəmai!” ¹⁸ Beti aYesu esivoh len natəmat ale imakuv dan natətai, ale len namityal enan van imaur buni.

¹⁹ Ale ahai susur gail logəm hən aYesu, lusor səbolit maii ke, “Imabe ginamit namtsaləboi namtəbehut natəmat enan?” ²⁰⁻²¹ Ale ikel mai galit ke, “Mətodədasi bathut nadəlomian samit emidol, ekəkereh masuṽ. Husur nokitin mai gamit ke, mətbiŋkad nadəlomian hun namisurhumastat tomarisoris mətoləboi mətbiŋkel mai nəvəhuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kəmas mətunau ke mətodədasi mətbiŋgol natesua, dereh mətoləboi mətbiŋgole.”*

*AYesu isor tətəs husur nəmatan san
(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)*

²² Nəboŋ ahai susur gail lotoḅonḅon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len nəvəlan nəvanuan gail. ²³ Dereh ligol timat, ale len nəmariboŋ titor aGot tigol tile məhat.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ahai susur gail loləŋon isa masuṽ.

Nətaks hən naim siGot

²⁴ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nətaks tovi nətrahma toru, logəm hən aPita luke, “Ahai pusan sam, eṽur nətaks hən naim siGot māu a?”†

²⁵ APita ike, “Evoi.” Ale nəboŋ toḅis lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a mō maii ike, “Simon, len nənauan sam nəsa inor? Nau nakiŋ gail len navile a pan. Ase eṽur nəlaisens mai nətaks lototariv tuani, anatulit gail o nametḅos gail a?” ²⁶ Ale aPita ikel maii ke, “Nametḅos gail.” Beti aYesu ike, “Bi maienan, savi len anatulit gail hən ləbeṽuri. ²⁷ Be

* **17:10:** Mal 4.5 * **17:20-21:** Naloḅulat galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 21 Avil mətto ləboi mətbehut tomagenan nəboŋ mətəhan be mətto sor tuṽ ŋai. † **17:24:** Exo 30.11-16, 38.26. Nətrahma evi nakoin tovi naḅurḅuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua.

hən asike nəlolit bīpanpan, givan hən nabiltiwai, bar hən nəhau. Naieh metəkav gəbīisah həni, səṅav hən nabuṅon ale dereh gisaḅ nakoin tovi nəstater.‡ Lav kuvi, lavi mai galito mōs nətaks sidaru.”

18

Ase iyalyal səhor galit am

(Mak 9.33-37, 42-48; Luk 9.46-48, 17.1-2)

¹ Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, “Ase iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav?” ² Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito. ³ Beti ike, “Nokitin, nukel mai gamit ke, asike mətḅipair dan naṽide tosa samito hən mətḅesumān atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mətḅōbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁴ Imagenan, avan ideh ḅerīṅ gai hum tovi ut kəmas sumān natuhtətai egai, gai iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁵ Ale avan ideh tohəhaṽur hən natuhtətai sumān egai ḅitah maii len nahəsagw, gai ehəhaṽur hən ginau nəḅitah maii.

⁶ “Ale avan ideh ḅigol atuhlahutai sua, tokad nadəlomian len ginau, ḅiteh len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis ləḅitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləḅibar həni len tas hən ḅimaduṅduṅ butitas tosareh vi pan.* ⁷ Navile a pan dereh tisa vəsa bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsa tibatbat hən nəvanuan togol natgalen ləḅevisi. ⁸ Ale, navələm o nariemḅ ḅigol gaiug gəḅigol nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəḅikad nəmauran vi sutuai be nariemḅ ḅisa gol gəsəyar o gugau, natenan esəhor gəḅikad nariemḅ gəlar pīsi arḅivoi ale aGot ḅibar hən gaiug len nəhab topan vi sutuai. ⁹ Namətamḅ ḅigol gəḅiteh len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəḅikad nəmauran vi sutuai be namətamḅ ḅesua ḅiḅesw, natenan esəhor gəḅikad namətamḅ gəlar pīsi arḅivoi ale aGot ḅibar hən gaiug len nəhab nəmatan.

Nəḅol pusan husur nasipsip tomasig

(Luk 15.3-7)

¹⁰⁻¹¹ “Mətələləgau hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadəlomian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukel mai gamit ke, aṅel gail lotokətkəta təban galito, loləḅoi tabtab hən ləḅisor mōs galito len nəhon aTəmagw len nəmav.†

¹² “Mitinau natsua. Avan ideh ḅikad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mətunau ke tigol nəsa? Dereh atenan terīṅ lotovi 99 lesuh len naṽehuh hən ḅia doṅ tosua toyar lab vi tut. ¹³ Ale ḅisaḅi, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut. ¹⁴ Imagenan, savi naləṅonion seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh ḅimasig.”

Nəbathudud nadəlomian sua togol tosa hən gaiug

¹⁵ AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadəlomian ḅigol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səḅon, kel p̄ar̄p̄ar hən nəsa tosa gai togole maii. Gai ḅesəsələṅ səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni sumān na-ke-wawa-an len nadəlomian. ¹⁶ Be asike ḅesəsələṅ hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadəlomian tesua o teru am hən gəḅehusur natosian siGot toke, ‘Nəḅon avan ideh ḅikel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil p̄ar̄p̄ar len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.’* ¹⁷ Be asike ḅesəsələṅ

‡ **17:27:** Nəstater evi nakoin sua tovi naṽurṽuran hən nauman hən nəmaribonṅ tovat. * **18:6:** Nabiltivat enan eməlas habat, natonḅi esulsul həni hən ḅebul dasdas nawit hən ḅegəm vi flaua. † **18:10-11:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: ¹¹ Husur aNatun Nəvanuan egəm hən ḅilav kuv alat lotomasig dan nəsaan salito. * **18:16:** Deu 19.15

husur galito, kel ur natit p̄isi mai naβonβonan kavkav silat lotokad nadəlomian len naut enan. Asike βesəsəloŋ husur alat lotokad nadəlomian am, len nənauan sam̄ riŋi tesum̄an nametβos səkad nadəlomian o nəvanuan nətaks.

¹⁸ “Nukel nakitinan mai gamito ke, natideh gəβikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale natideh gəβidam̄ həni len navile a pan tevi nəsa aGot todam̄ həni tia len nəmav.* ¹⁹ Nukel tətəs hən nakitinan mai gamit ke, gamit βeru arbikad nənauan βesua husur natideh len navile a pan, nəsa arβeusi, aTəmagw len nəmav dereh tigole m̄os gəlaru. ²⁰ Husur toru o totor lotoβon len nahəsagw, ginau nutah mai galit ei.”

Narubatian

²¹ Beti aPita egəm hən aYesu eusi ke, “Nəbathudud nadəlomian sua βigol nəsaan tabtab hən ginau, neruβat nəsaan san vəha-vis? Neruβat gail vəha-məlevru a?” ²² AYesu isor vari ke, “Ao, nəsakel ke vəha-məlevru, avil nuke geruβat gail səŋavur vəha-məlevru vəha-məlevru.‡ ²³ Imaienan, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakiŋ sua toke naslev san gail lisar gel nəkabut salit maii. ²⁴ Nəboŋ totuβat us nəkabut salito, losəhar avan sua van həni tokabut hən nətalent tovi 10,000, ale nətalent esua ŋai evi naβurβuran hən nauman hən nasihau tovi 15. ²⁵ Husur atenan todədas βisar gel nəkabut enan, amasta san ikele həni ke teβur hən asoan mai anatun gail hən ləβegəm vi slev gail ale teβur hən natit p̄isi am gai tokade, hən βisar gel nəkabut san. ²⁶ Ŋa naslev iteh bathurien, eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam hən natit p̄isi mai gaiug.’ ²⁷ Nəlon amasta itaŋis naslev san enan, ikas kuv nəkabut san, eriŋi hən βivan.

²⁸ “Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ŋai tokabut san hən nəvat, natenarius tovi 100.§ Ale naslev itah gat togon, tuβat təgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nəvat gotokabut həni len ginau!’ ²⁹ Ale naslev togon iteh bathurien eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam həni mai gaiug.’ ³⁰ Be naslev ta m̄o emətahuni. Ivan, gole hən ləβitah gat togon, riŋi len naim bəbaŋis vir βisar gel p̄is nəkabut san. ³¹ Nəboŋ naslev galen am lotoris nəsa tovisi, lulolosa masuŋ, ale lua kel ur natit p̄isi lotovisi mai amasta salito. ³² Ale amasta ekis naslev ta m̄o gəmai, ikel maii ke, ‘Govi slev gotosa vəsə batbat! Ginau nukas kuv nəkabut sam̄ p̄isi husur goŋir ginau həni. ³³ Ivoi am gətalolosa hən naslev togon sum̄an ginau notololosa hən gaiug.’ ³⁴ Ale len nəlol paŋpaŋ san, amasta eriŋi len navəlan alat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis hən ləβigol niben atenan βepəŋas vir βisar gel natit p̄isi gai tokabut həni. ³⁵ Len navide tomagenan, len nəlomito asike mətβeruβat kitin hən nəsaan sinəbathudud nadəlomian ideh lotogol tosa hən gamito, aTəmagw len nəmav dereh tigol timaienan hən gamito.”

19

Natiṽosan (Mak 10.1-12)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eriŋ naut a Kalili, evi Jutea len naut tarhəwisel Jortan. ² Nabiltiluŋoh gail lohusuri, ale igol galit lumaur ei.

³ Beti naFarisi galevis logəm hən aYesu, loləŋon ke tekəkös len nasoruan san, mədas nahəsən ale lousi ke, “Inor hən aulum̄an βetiṽos hən asoan, riŋ gaβulani husur nənauan o naləŋonian sitenan ŋai a?*” ⁴ Ris aYesu tosor var galit ke, “Mətsaṽurun natosian siGot toke ‘sutuai len natuβatan aGot igol naulum̄an mai napəhaṽut a?’* ⁵ Ale aGot ike, ‘Bathut natenan, naulum̄an dereh teriŋ atəman mai anan hən βeudud mai asoan, ale aresua sum̄an artovi niben tosua ŋai.*’ ⁶ Husur arsaru am, arosua ŋai. Imagenan, naududan

* **18:18:** Mat 16.19; Jon 20.23 ‡ **18:22:** Nəboŋ aYesu ekəmaienan, namilen ke datimasruβat nəsaan sinəvanuan nadəlomian tabtab, nənəŋan teβuer. § **18:28:** Natenarius evi nəvat naβurβuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua.

* **19:3:** Natiṽosan evi na-tos-gati-an hən napəpəhwan silarmisoan sua hən asike arβilah am. * **19:4:** Gen 1.27, 5.2

* **19:5:** Gen 2.24

aGot togole, nəvanuan satepəpehuni.”⁷ Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Naulumnan tilav nalobulat hən natiṽosan mai asoan ale tesəvati van,’ ikele husur nəsa?”^{*}
⁸ AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idamñ həni ke məttotiṽos hən asoamito husur nəkadumit ihaihai masuṽ, avil sutuai len natubatan, səmaienan.⁹ Be nukel mai gamito ke naulumnan ideh totiṽos hən asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.”¹⁰ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Nəlahan naulumnan tokade mai asoan bimaienan, nəlahan toḅuer ivoi am.”¹¹ Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan p̄isi loləboi ləbesəsəloṅ səhot naḅusanan enan, be aGot ilav nədaṅan mai galevis ṅai hən ləbələboi ləḅigole.¹² Husur sogsoḡ galevis lovi sogsoḡ nəboṅ analit lotopas galito, be sogsoḡ galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsoḡ. Ale ikad galevis tile am ləsəlah m̄os natohan pipihabəlan aGot len nəmav gol ke len nəmauran salito losumnan sogsoḡ gail. Avan ideh toləboi ḅesəsəloṅ səhot natenan, tesəsəloṅ səhoti!”[†]

AYesu mai alahutai
(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən ḅeriṅ navəlan gəlaru len galito ale sor tuṽ. Avil ahai susur gail losivoh len galito.¹⁴ Be aYesu ike, “Mitidamñ hən alahutai ləḅegəm hən ginau; samteil gol galito! Husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi silat lotosumnan alategai.”¹⁵ Ale nəboṅ aYesu toriṅ navəlan gəlaru len galito tonon, eriṅ naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hən natite
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Len nəboṅ sua, aulumnan sua egəm hən aYesu eusi ke, “Hai p̄usan, nigol natit tovoi sa hən nəḅikad nəmauran vi sutuai?”¹⁷ AYesu isor vari ke, “Imabe gotous ginau husur natit tovoi? Ikad Atesua ṅai tovoi. Be gəḅike gəḅevi lan nəmauran vi sutuai, gigol nəsa nakelean todaṅ gail siGot tokele.”¹⁸ Ike, “Nakelean todaṅ gail ta be?” Ale aYesu ike, “Sagigol avan ideh timat,‡ sagigol naitian toḅur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibon len nakotan,¹⁹ geputsan atəmañ mai anamñ len nənauan samñ, ale ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṅ hən gaiug sumnan gotoləmas bun gaiug gabag.”^{*}²⁰ Nəmantuhmar ikel maii ke, “Nugol natgalen p̄isi tia. Nəsa ipat sal hən nəḅigole?”²¹ AYesu ikel maii ke, “Gəḅike gəḅinor kavkav len nəhon aGot, gia p̄ur hən natit p̄isi samñ, ale viol hən nəvat han mai naməsal gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəḡau gati m̄os gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

²² Nəboṅ nəmantuhmar tosəsəloṅ hən natenan, ivan, eləḡon isa habat husur epul hən natite, ikad nasugsugur isobur.²³ Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idanṅ habat hən avan ideh topul hən natite ḅəḅis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav.”²⁴ Ikele am ke, “Idanṅ habat hən nəkamel ḅəḅis tur len naḅurhunil səsod. Idanṅ səhori am hən nəvanuan topul hən natite ḅəḅis len natohan pipihabəlan aGot.”²⁵ Nəboṅ lotosəsəloṅ həni, ahai susur gail luḅanṅ habat, luke, “Bimaienan, as təḅis lan? Səkad avan ideh ḅikad nəmauran vi sutuai!”²⁶ Beti aYesu ekəta bonus galito ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləḅigol natenan, avil aGot eləboi ḅigol natit p̄isi.”²⁷ Ale aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtoriṅ natit p̄isi hən namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsa sinamito?”²⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəboṅ navile a pan ḅiveveu, nəboṅ aNatun Nəvanuan ḅəḅətah len naḅiltihai bəḅətah san toyalyal hum akin, gamit am məttohusur ginau, dereh məḅəḅətah len naḅiltihai bəḅətah gail lotovi 12 hən məḅḅəpəpehun navoian dan nəsaan len nahəmar

^{*} **19:7:** Deu 24.1-4; Mat 5.31 † **19:12:** Sogsoḡ evi nabuai o naḅuluk o naulumnan ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi. ‡ **19:18:** Nəboṅ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paṅpaṅ samñ o naləḡonian samñ ṅai. ^{*} **19:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18

lotovi 12 seIsrael. ²⁹ Ale avan ideh toriņ naim gail o aʋan gail o aʋavinen gail o atəman o anan o anatan gail o nətan mōs nahəsagw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sutuai maii. ³⁰ Ale nabiltivanuan isoḅur gagai, asike lovi natideh; ale isoḅur ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan.”

20

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

¹ AYesu eḅusan am ke, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad amahean nətan tovivile dudulan somilan hən bidas lalumian mōs nauman hən nəhol nakrep san.

² Lous nəvat ale idam hən bəvur galit hən natenarius hən nəmariboņ tesua.* Ale esəvat galit van hən nəhol nakrep san. ³ Len namityal toməlapat dudulan evivile tətəs, ale eris alalumian lotoil kəmas len nəmaket. ⁴ Ale ikel mai galit ke, ‘Gamito am, mitivan vaum len nəhol nakrep sagw, ale dereh nevur gamito tinor.’ ⁵ Ale luvan. Len natubliial mai len namityal totor ut mədau, len navide tomaienən, amahean idas lalumian tətəs. ⁶ Len namityal torim ut mədau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, ‘Imabe mətoil kəmas gegai len nəmariboņ kavkav?’ ⁷ Ris lotoke, ‘Ao, avan ideh saus ginamit hən namtbeum.’ Na ikel mai galit ke, ‘Gamit am mətevi lan nəhol nakrep sagw.’

⁸ “Nəboņ naut togomgom ut mədau, amahean nəhol ikel mai abiltivanuan nauman san ke, ‘Kis alalumian nauman gəmai ale vur galito, tuḅat len alat lotoyar a tahw van vəbar alat lotoil a mō.’ ⁹ Ale nəboņ alat lototuḅat len namityal torim ut mədau lotogəmai, eḅur galit v̄isusua hən natenarius tosua. ¹⁰ Ale nəboņ tobar alat lotoil a mō, lunau ke ləbikad nəvat bəsəhor galit lotogəm a tahw. Be eḅur galit v̄isusua hən natenarius tosua ḅai. ¹¹ Nəboņ lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nətan husur ləsahəhaḅur hən nəvat, ¹² luke, ‘Alategai lotomadhagəmai, loum husur nəhaua tosua ḅai, be gaiug, goḅur galito p̄itoḅ hən ginamito. Be ginamito, namttodaņ ḅur nabiltiuman mai nəyal tosun ginamito husur nəmariboņ kavkav!’ ¹³ Ris tosor var galit sua ke, ‘Ginau nəsamədas gaiug. Gaiug gudaḅ mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe? ¹⁴ Lav nəvat tovi esaḅ, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug. ¹⁵ Ginau ke sanor hən nəḅigol nəsa notoləḅoni hən natit sagw gail a? Nələḅ itaḅulol bulos ginau husur noviol habat a?’ ”

¹⁶ AYesu imaris kotovi ke, “Imagenan, alat ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan, leil a mō; ale alat lototibau, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh.”

AYesu isor husur nəmatan mai na-le-məhat-an san (Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Husur nəboņ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem. Len nəyaran san van, esəhar ahai susur lotovi 12 hən b̄isor mai galit səḅolito, ikel mai galit ke, ¹⁸ “Mətesəsəloņ! Datevi məhat vi Jerusalem. Ale dereh leriņ aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai ḅusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səḅoti ke tipanis, timat. ¹⁹ Dereh leriņi len navəlan alat ləsavi Ju hən ləb̄isor vilesi, bilas habat həni, ale ḅos gati len nəhai balbal. Be len nəmariboņ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

Nausian sinan aJemes mai aJōn (Mak 10.35-45)

²⁰ Beti anana sinatan aSepeti gail esəhar anatan ulumian gəlaru gəm hən aYesu, etəḅedur bathurien hən b̄eus natsua həni. ²¹ AYesu eusi ke, “Goləḅon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəboņ gəḅevi Kiņ, alarmiḅan egai sagw areḅətah təban gaiug, sua len nəmatu, sua len nəmair.” ²² AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləḅoi nəsa mərtousi. Məroləḅoi mərb̄emun len nabiliwai hən na-ləḅon-isa-vəsa-an ginau nəḅemun lan a?” Arukel maii

* **20:2:** Natenarius evi napurḅuran hən nəmariboņ tosua.

ke, “Namroləboi namr̄bigole.” ²³ Ale ikel mai gəlaru ke, “Dereh məremun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəbidañ hən. Ipat len aTəmagw hən bidañ hən ase ar̄bətah ei, husur gai eutaut hən naut eru m̄os gəlaru.”

²⁴ Nəboŋ ahai susur tosəŋavur am lotosəsəloŋ hən natgalenan, nəlolit epəŋas alarmiñan. ²⁵ Be aYesu ekis galit p̄isi gəmai, ike, “Mətələboii ke nəgavna hən nametb̄os gail lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail, ale len nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an, nəvanuan totibau salito loil a m̄o hən nəvanuan salit gail. ²⁶ Samtimagenan! Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ²⁷ Ale gamit ideh toke teil a m̄o hən gamito, gai tegəm vi slev samit m̄au. ²⁸ Tesuñan ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən bevi na-ŋur-kuvi-an m̄os navivilean hən nəvanuan tosoḅur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

*AYesu igol nametb̄esw eru arokəta
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)*

²⁹ Len nəyaran siYesu galito, luyar tur len naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ naut enan, nabiltiľoh lohusur aYesu. ³⁰ Ikad nametb̄esw eru artobətah len nəgarhəp̄isal, ale nəboŋ artosəsəloŋ hən ke aYesu toḅot van, arukai ke, “Nasub̄, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³¹ Naluḅoh losivoh len gəlaru hən naut beḅut hən gəlaru. Be lukai habat am ke, “Nasub̄, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³² Ale aYesu eil, ikai van hən gəlaru ke, “Məroləŋon ke nigol nəsa hən gaməru?” ³³ Arusor vari ke, “Nasub̄, namroləŋon nakətaan!” ³⁴ Ale nəlon aYesu itaŋis gəlaru, ibar namətalaru. Vəha-sua ŋai arokəta tətəs, beti arohusuri.

21

*AYesu ebis len naut a Jerusalem hum akin
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)*

¹ Nəboŋ lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lubar navile a Petfas tarhəvehuh Oliv. Beti aYesu esəvat ahai susur eru van. ² Ikel mai gəlaru ke, “Mərevi lan navile ea, ale vəha-sua ŋai dereh məreris natoŋki sua lotobaŋisi ei mai natuhtoŋki uluñan san. Sah ruḅat gəlaru, sehar gəlar gəmai. ³ Ale avan ideh bikel natideh mai gaməru, mirikele ŋai ke, ‘Nasub̄ timaskad gəlaru.’ Ale vəha-sua ŋai dereh atenan tidañ hən gəlaru.”

⁴ Natenan evisi hən nasoruan sihai kelkel ur b̄isarpoh. Ike,
⁵ “Kel mai anatvavin aSion* ke,
‘Geris! AKiŋ sam̄ egəm hən gaiug,
nəlon emədau, ebətah len natoŋki,
natuhtoŋki uluñan tovi anatun natoŋki sua.’ ”*

⁶ Ŋa ahai susur eru aruvan, arugol ŋai nəsa aYesu tokel mai gəlaru. ⁷ Arosəhar natoŋki mai natuhtoŋki gəmai, ale aroriŋ nahurabat naut susus gail len gəlaru hən aYesu beḅətah len gail. ⁸ Nabiltiľoh luḅolsan nahurabat salit gail metp̄isal. Galevis am lutai nəpashəhai dan nəhai gail, lobubulan gail husur nametp̄isal. ⁹ Alat lotoyar a m̄o hən aYesu mai alat lotohusuri lukai ke,
“Hosanna van hən aNatun uluñan siTevit! Putsani!
AGot ivoi hən atenan togəm len nahəsan Nasub̄!
Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”*

* **21:5:** Namilen anatvavin aSion evi alat lototoh len naut a Jerusalem lotokisi hən Sion am. * **21:5:** Zec 9.9; Isa 62.11 * **21:9:** Psa 118.25-26

¹⁰ Nəboŋ aYesu toβis len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal taŵtaŵor, lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?” ¹¹ Naluŵoh luke, “Ahai kelkel ur bogai, aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

*AYesu ivahvahir naholəvat todar vis naim siGot
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹² Beti aYesu eβis len naholəvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotoŋur hən natit gail mai alat lotoŵur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoŋur hən nətav gail.† ¹³ Ale ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dereh lekisi hən naim hən na-sor-tuŵ-an,’”* be mətugol tovi naut susuah sinəvanuan vənvnənah gail.”*

¹⁴ Nametβesw gail mai alat lotogau logəm həni len naholəvat todar vis naim siGot, ale igol galit lumaur. ¹⁵ Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo nəlolit ipaŋpaŋ nəboŋ lotoris natit gail aYesu togole nəvanuan pisi lotomaŋmaŋ lan, mai nəboŋ lotosəsəloŋ hən atuhlahutai lotokai len naholəvat todar vis naim siGot ke, “Hosanna van hən aNatun ulumān siTevit! Putsani!” ¹⁶ Na lous aYesu ke, “Gosəsəloŋ hən nəsa alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Evoi, be mətəsaŵuruŋ natosian siGot boŋ ideh toke, ‘Gaiug Got goutaut hən nə-sal-suhi-an mōs gaiug gabag len nabuŋon atuhlahutai mai len nabuŋon atuhtətai gail lotosus sal a?’ ”*

¹⁷ Beti eriŋ galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalenmariug.

*AYesu isor len nəhai nafik
(Mak 11.12-14, 20-24)*

¹⁸ Dudulan somilan, nəboŋ aYesu totəlmam vi lan nabiltivile, imalkəkət. ¹⁹ Len nəyaran san eris nəhai nafik sua, ale ia das ŵite soβuer husur nəhai ibaŋ lute ŋai. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiŵan am vi sutuai!” Vəha-sua ŋai nəhai nafik enan eməlaŋ.

²⁰ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, lumaŋmaŋ. Luke, “Nəhai nafik egai eməlaŋ tutut maiegai mabe?” ²¹ AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai gamit ke, mətβikad nadəlomian, nə-lon-uri-an βəbuer, nəsa tovisi hən nəhai nafik, dereh mitigole. Be savi natenan ŋai, mətələboi mətβikel mai naŵehuh egai ke, ‘Makuv, bar hən gaiug len tas,’ ale dereh tevisi. ²² Ale mətβikad nadəlomian, natit pisi mətβeusi len na-sor-tuŵ-an, natideh mətβeusi, dereh mitikade.”

*Nausian husur nədaŋan hən na-il-a-mō-an siYesu
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)*

²³ AYesu ibar naholəvat todar vis naim siGot, eβis lan, ale nəboŋ toβusan ei, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail logəm həni, lous taltal həni ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan na-il-a-mō-an ta be? Len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan na-il-a-mō-an enan mai gaiug?” ²⁴ AYesu isor var galit ke, “Nuke neus nausian sua hən gamit bai. Mətβisor var nausian sagw, dereh nikel ur nədaŋan na-il-a-mō-an notogol natgalenan lan mai gamito. ²⁵ Nausian imaiegai, ke, nəkadhut na-il-a-mō-an aJon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o len nəvanuan?” Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datβike, ‘Egəm len nəmav,’ dereh tike, ‘Imabe mətəsadəlom aJon?’ ²⁶ Avil datβike, ‘Egəm len nəvanuan,’ datomətahw len naluŵoh husur galit pisi lunau ke aJon evi ahai kelkel ur.” ²⁷ Na lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Ale ikel mai galit ke, “Bimaienan, ginau am, asike nukel mai gamito, nədaŋan na-il-a-mō-an notogol natgalenan lan.”

Nəβol pusan husur anatun ulumān eru

²⁸ AYesu isor am, ike, “Mətunau ke nəsa? Naulumān sua ikad anatun ulumān eru, ale ivan hən gəlar sua ike, ‘Anatugw, daməŋai gia um len nəhol nakrep.’ ²⁹ Anatun isor vari

† 21:12: Nətav ehum navimal topəhapəhw. * 21:13: Isa 56.7 * 21:13: Jer 7.11 * 21:16: Psa 8.2

ke, 'Ao, nomətahuni.' Avil nəboŋ namityal topair, egəgel hən nənauan san, ivan. ³⁰ Beti atata ivan hən anatun togon am ikel nasoruan toŋitoŋ hən tokele a mō tia. Ale anatun togon isor vari ke, 'Ale Nasuḅ, nivan bai.' Wake səvan. ³¹ Len gəlaru, anatun ulumian ta be igol nəsa atata səlaru toləŋoni?" Lusor var aYesu, luke, "Anatun atata tosor maii a mō." Ale aYesu ikel mai galit ke, "Nukel nakitinan mai gamito. Nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaṽut lotoŋur hən nibelito saltoyar a mō hən gamito vi lan natohan pipihabəlan aGot. ³² Husur aŋon egəm hən gamito hən beṽusan gamit hən naŋisal hən nanoran, be mətsadəlomi, avil nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaṽut lotoŋur hən nibelito, lodəlomi. Naut kəmas mətoris natenan, len namityal tohusuri, mətsagəgel hən nənauan samito hən mətbedəlom nəsa tokele."

*Nəbol pusan husur alat lotorentem nəhol nakrep
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ AYesu ike, "Səsəloŋ hən nəbol pusan sual am. Ikad naulumian tokad nətan. Len naut enan imabul nakrep, eum hən nəhol garu len nətan enan. Ehir naḅur hən begəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut na-kətkəta-təban-an a məhat. Beti idam hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale eriŋ naut enan len nəyaran sua.* ³⁴ Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən bimen, amahean nəhol esəvat naslev san gail van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpehun naṽit nakrep galevis tovi esan. ³⁵ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san gail. Luṽas esua, lugol esua imat ale lotuṽ sual am. ³⁶ Ale amahean esəvat naslev galevis am səhor ta mō, be alat lotorentem nəhol lugol naṽide toŋitoŋ hum ta mō. ³⁷ Len naməkot esəvat anatun ulumian van hən galito, isor mai gai gabag ke 'Dereh leputsan anatugw ulumian len nənauan salito, ligol nəsa bikel.' ³⁸ Be nəboŋ alat lotorentem nəhol lotoris anatun ulumian, lusor mai galit gabag ke, 'Atea, dereh tikad nəhol egai nəboŋ amahean nətan bimat. Gəmai, datiparu buni hən datbikad natit pisi bevi esan nəboŋ atəman bimat.' ³⁹ Ale lutah gati, bar həni vivile dan nəhol nakrep ale paru buni. ⁴⁰ Imaienan, nəboŋ amahean nəhol nakrep begəmai, dereh tigol nəsa hən alatenan lotorentem nəhol?" ⁴¹ Lusor var aYesu ke, "Nəvanuan galen lotosa, dereh tilav nəmatan tosa vəsa masuṽ mai galito. Beti tidam hən nəvanuan galevis am ləbirentem nəhol, ləbilav naṽit nakrep maii nəboŋ ləbimen."

⁴² AYesu ikel mai galit ke, "Mətsaṽuruŋ nategai len natosian siGot a? Ike, " 'Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ŋai beləboi biŋol naim bihav mai binor. Ale evi Nasuḅ aGot togol nəvat tomagenan

ale nəboŋ dattorisi, datumaŋmaŋ len nəsa togole.)*

⁴³ "Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipihabəlan dan gamito, ale tilavi mai naluṽoh hən nəvanuan tile ləbiŋol naṽite tovi naləŋonian san. ⁴⁴ Avan ideh biteh len nəvat enan, dereh timaḅurḅur, mai avan ideh, nəvat biteh lan, dereh tipat dole."‡

⁴⁵ Nəboŋ abiltihai tutumav mai naFarisi gail lotosəsəloŋ hən nəbol galenan, lunau səhoti ke aYesu tosor husur galito. ⁴⁶ Imagenan ludas piŋisal hən ləbitah gati, be lomətahw len naluṽoh gail lotonau ke tovi ahai kelkel ur.

22

*Nəbol pusan husur nəhanan hən nəlahan
(Luk 14.15-24)*

* 21:33: Isa 5.1-2 * 21:42: Psa 118.22-23 ‡ 21:44: Natosian galevis ta situai ləsəkad naves 44.

¹ AYesu iḃol p̄usan t̄etas mai galit am, ike, ² “Natohan pipihabēlan aGot len n̄emav imaiegai. Ikad nakiḃ sua toutaut h̄en n̄ehanan h̄en n̄elahan sinatun ulum̄an. ³ Eus n̄evanuan isoḃur h̄en l̄ebeḡem h̄en n̄elahan enan. Ale n̄eḃoḃ n̄ehanian toutaut, es̄evat naslev san gail h̄en l̄ebekis n̄evanuan galenan ḡemai, be lom̄etahun l̄ebeḡemai. ⁴ Es̄evat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous galit ḡemai ke numaul h̄en n̄ehanian tia. Namtotibun naḃuluk ulum̄an mai natuhḃuluk tok̄enoh gail, ale natit p̄isi eutaut tia. M̄eteḡem tutut h̄en n̄ehanan n̄elahan!’ ⁵ Avil alat akiḃ tous galit l̄ebeḡemai, l̄esas̄eḃloḃ husuri, luvan. Galit sua evi lan n̄etan san, togon evi lan naim p̄urp̄ur san. ⁶ Galevis am lutah gat naslev san gail, lom̄edas bun galito vagol lumat. ⁷ Akiḃ n̄elon ipaḃpaḃ masuḃ. Es̄evat nav̄esh̄esoltia san h̄en l̄ebiḃabun alatenan lotogol n̄ematan ale h̄en l̄ebep̄eḃas nabiltivile salito. ⁸ Ale ikel mai naslev san gail ke, ‘N̄ehanan h̄en n̄elahan eutaut tia, be alat notous galit h̄en l̄ebeḡemai l̄es̄ebar n̄esa notol̄eḃoni tonor len n̄ehanan sagw, sanor h̄en l̄ebeḡemai. ⁹ Imaienan, mitivan h̄en nametp̄isal p̄asil gail, ale n̄evanuan ideh m̄et̄bisabi, usi h̄en ḃeḡem vi lan n̄ehanan n̄elahan.’ ¹⁰ Ale naslev galenan luvan husur naḃisal gail. Lokis galit p̄isi lotosab̄ gail ḃonḃon, naut k̄emas lotovoi o lotosa. Ale n̄ehanan n̄elahan epul h̄en n̄evanuan. ¹¹ Be n̄eḃoḃ akiḃ tob̄is lohoim san h̄en ḃeris alat lotohan, eris aulum̄an sual ei sasun nahurabat n̄elahan. ¹² Ale ikel maii ke, ‘Eee Tegai, gaiug ḡesasun nahurabat n̄elahan, goḡem lohoim gegai mabe?’ Ris naut tob̄ut h̄en atenan. ¹³ Beti akiḃ ikel mai n̄evanuan nauman san gail ke, ‘Baḃis gat nav̄elan ḡelaru mai nar̄ien ḡelaru, bar h̄eni vivile len n̄emargobut! Len naut enan dereh litaḃ, lides batriḃoriḃ.’ ” ¹⁴ AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot ekis isoḃur be ilekis h̄en evis ḃai.”

*Vur n̄etaks seSisa
(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Ale naFarisi gail luvan. N̄eḃoḃ lotovan tonon, Luḃonḃon, lusor utaut h̄en l̄ebigol aYesu ḃek̄ekos len nasoruan san. ¹⁶ Beti los̄evat ahai susur salit gail mai galevis len n̄epati tovi tarh̄et siHerot van h̄en aYesu.* Lousi ke, “Hai p̄usan, namtol̄eḃoii ke gokitin, goḃusan h̄en naḃisal siGot len nakitinan. Gukel nakitinan, n̄evanuan ḃetibau o ḃevi naut k̄emas savi natideh len gaiug. ¹⁷ Gikel natsua mai ginamit bai. Inor h̄en datḃeḃur n̄etaks van h̄en aSisa m̄au a? Gunau mab h̄eni?” ¹⁸ Be aYesu el̄eḃoi naḡerasian tosa salito ale ike, “Vanuan ḡeḡeras gail! Imabe m̄etous kitev ginau hum m̄et̄bigol ke nek̄ekos? ¹⁹ Vusan ginau h̄en natenarius h̄en n̄etaks.” Ale lulav nakoin sua enan van h̄eni. ²⁰ Eus galit ke, “N̄ehon mai nah̄esan ase arupat len nakoin egai?” ²¹ Lusor vari ke, “ASisa.” Beti ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa n̄esa tovi seSisa ale lav mai aGot n̄esa tovi siGot.” ²² N̄eḃoḃ lotos̄eḃloḃ h̄en natenan, luḃaḃ, beti lorin̄i, luvan.

*N̄elahan mai na-le-m̄ehat-an dan n̄ematan
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)*

²³ Len n̄eḃoḃ enan ḃai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-m̄ehat-an dan n̄ematan eḃuer), loḡem h̄eni, lousi* ²⁴ luke, “Hai p̄usan, aMoses ikele ke, ‘Aulum̄an ideh ḃimat anatun beḃuer, aḃan matmat tilah mai n̄ebaturau enan h̄en ḃipas anatun gail h̄en aḃan tomat ḃikad anatun gail.’” ²⁵ Ikad alatmiḃan tom̄eḃvru len ginamito. Ahai a m̄o ilah, ale imat, anatun eḃuer. Ale aḃan tohusuri ilah mai asoan aten tomat. ²⁶ Aḃan enan am imat, anatun eḃuer, ale aḃan tohusuri ilah mai n̄ebaturau. Ivan magenan van v̄ebar alatmiḃan p̄isi lulah mai alitenan. ²⁷ Ale n̄eḃoḃ alatmiḃan p̄isi lotomat, alitenan tu imat. ²⁸ Imagenan, kel mai ginamito, len na-le-m̄ehat-an dan n̄ematan, alitenan dereh tevi asoan alatmiḃan tom̄eḃvru ta be, husur ilah mai galit p̄isi?” ²⁹ AYesu isor var galit

* **22:16:** Alat len n̄epati tovi tarh̄et siHerot lovi len n̄epati polotik tol̄eḃon ke sua len n̄ebathudud siHerot timasvi kin len naut a Jutea, h̄en naut a Jutea ḃipat akis len nav̄elan aRom. * **22:23:** Uman 23.8 * **22:24:** Deu 25.5-6

ke, “Mätusab husur mätosaləboi natosian siGot mai nədan san. ³⁰ Husur len na-le-məhat-an dan nəmatan, nəvanuan gail asike lulah, avan ideh asike idam hən ləbilah, be dereh lesuñan añel gail len nəmav ləsəlah. ³¹ Be datbisor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mətəsañuruñ nəsa aGot tokele mai gamito a? Ike, ³² ‘Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’* Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur.”

³³ Nəboñ naluñoh gail lotosəsəloñ hən natenan, lumañmañ len nañusanan san.

Nakelean todañ totibau, tosəhor gail pisi am
(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Nəboñ lotosəsəloñ həni ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail luñonñon, ³⁵ ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua həni hən bəkəkos len na-sor-vari-an san. ³⁶ Ike, “Hai pusan, len nalo gail, ta be esəhor gail pisi am?” ³⁷ AYesu isor var galit ke, “ ‘Geləmas bun Nasuñ aGot sam len nələm kavkav, nanunuñ kavkav, mai nənauan sam kavkav; len gaiug kavkav.’* ³⁸ Enan evi nakelean todañ totibau, tosəhor gail pisi am. ³⁹ Nakelean todañ tohusuri ehum enan, ike ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadañ hən gaiug suñan gotoləmas bun gaiug gabag.’* ⁴⁰ Nakelean eru enan artodañ arovi nəbathut nalo kavkav mai nañusanan sihai kelkel ur gail pisi.”

Anatun ase aKristo, aGot totabtabuh lan?
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Beti aYesu eus naFarisi gail lotobonñon, ⁴² ike, “Mətbinau aKristo, aGot totabtabuh lan, mətunau ke gai evi anatun ase, nəpasusan sise?” Lusor vari ke, “Anatun siTevit.”†

⁴³ Beti aYesu eus galit ke, “Bimaienan, nəboñ aTevit tosor len aNunun aGot, bathut nəsa ekis aKristo hən aMasta? Husur aTevit ike,

⁴⁴ “ ‘Nasuñ aGot ikel mai aMasta sagw, ke

“Gəbətah tarhət len navəlagw nəmatu,

vir nəberin aenemi sam gail pipit nariem gəlaru

hən ləbevi ut kəmas.”*

⁴⁵ “Imaienan, aTevit bəkis aKristo hən aMasta san, evi anatun mabe?” ⁴⁶ Be səkad ideh toləboi bisor var aYesu. Len nəboñ enan van, galit pisi lomətahw hən ləbeus nausian ideh həni am.

23

AYesu isor tas nabiltiju gail

(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

¹ Beti aYesu isor mai naluñoh gail mai ahai susur san gail. ² Ike, “Ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail, lulav namilen aMoses hən ləbeñusan hən nalo siGot.* ³ Imaienan, səsəloñ husur galito, gol natideh lotokel mai gamito hən mətbigole. Avil samtigol tətəv hən nəsa lotogole, husur ləsəgol nəsa lotopusan həni. ⁴ Lukai tas natit isoñur, lugol nalo isoñur am lotodañ habat hən nəvanuan bəhusur gail. Ehum lotobañis gat natit toməlas habat, ale lotorinji len nəbathuvəson nəvanuan hən bəvusi. Be lomətahun ləbigol natideh hən ləbesusupah mai nəvanuan hən bərusan natgalenan toməlas. ⁵ Natit pisi lotogole, lugole hən nəvanuan gail ləberisi ñai. Galit, lukad nabokis gail lotosəñon natosian siGot len gail hən ləbibañis gail len navəlalit mai nabunəholito.* Be məteris, lugol nabokis gail luñospos, lugol nasuñarhət nahurabat salit gail lobəlbəlav. ⁶ Loləñon masuñ hən ləbebətah rivuh len nabiltihanan ideh, loləñon nəhai bətbətah tovoi ñai len naim

* 22:32: Exo 3.6 * 22:37: Deu 6.5 * 22:39: Lev 19.18 † 22:42: NaJu gail pisi loləboi ke dereh aKristo egəm len nəpasusan siTevit tovi kin ta sutuai. * 22:44: Psa 110.1 * 23:2: Len nasoruan ta Kris ike lobətah len nəhai bətbətah siMoses, be namilen ike lulav namilen a Moses hən ləbeñusan hən nalo aGot tolavi mai a Moses. * 23:5: Num 15.38-41

naþonþonan. ⁷ Loləŋon masuŵ hən nəvanuan gail ləb̃ike, ‘Ivoi,’ mai galito len nəmaket, loləmas nəvanuan ləb̃ekis galit, ‘Hai þusan.’[†] ⁸ Be avan ideh satekis gamit hən ‘Hai þusan,’ husur mətukad ahai þusan tosua ŋai, ale gamit þisi mətəp̃itp̃itoŵ sum̃an na-ke-ŵan-an gail. ⁹ Ale samtinau avan ideh len navile a pan hum totibau gol ke məttokeisi hən, ‘Tata,’ husur esua ŋai evi aTata samit len nəmav. ¹⁰ Avan ideh satekis gamit hən ‘Hai þusan,’ husur esua ŋai evi ahai þusan samito, evi aKristo. ¹¹ Gamit ideh toke tetibau səhor gamit am, tekətkəta təban gamito, tevi tarhət samito. ¹² Avan ideh topatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas; avan ideh togol gai savi natideh, dereh aGot teputsani vi məhat.

¹³⁻¹⁴ “Be gamit məttovi ahai þusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ŋai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəkəköl hən nabopita hən natohan pipihəlan aGot len nəmav len nəhon nəvanuan gail. Bathut mətəsab̃is lan ale alat lotoke ləb̃eb̃is lan, mətədaŋ hən ke ləb̃is.‡

¹⁵ “Gamit məttovi ahai þusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ŋai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat. Husur len nəyaran samito, mətuyar len tan, wol len tas, hən mətəb̃egəgel hən nadələmian sinəvanuan b̃esua ŋai, hən b̃ikad nadələmian seJu gail. Ale nəboŋ tohusur nadələmian samito, mətugol egəm isa səhor gamito, gol ke inor hən nəhab nəmatan ŋai.

¹⁶ “Gamit məttoil a m̃o, məttoſəhar nəvanuan gail, mətovi metb̃esw gail, nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat! Len naþusanan samit mətuke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən naim siGot, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nagol hən naim siGot, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̃imakuv dani.’ ¹⁷ Metb̃esw gail! Melmel gail! Mətələboii ke naim siGot esəhor masuŵ hən nagol topat lan. Nagol enan egəm siGot səb̃on, husur ŋai topat len naim siGot. ¹⁸ Ale len naþusanan samit mətuke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nəmel tutumavan, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən naviolan topat len nəmel tutumavan, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̃imakuv dani.’ ¹⁹ Metb̃esw gail! Mətələboii ke nəmel tutumavan esəhor masuŵ hən naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egəm siGot səb̃on husur ŋai topat len nəmel tutumavan len natutumavan van hən aGot. ²⁰ Imaienan, avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nəmel tutumavan, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsən natideh topat lan. ²¹ Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən naim siGot, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsən atenan totoh lan. ²² Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən nəmav, gai ita gat na-kel-gati-an san len nahəsən nab̃iltihai b̃ətb̃ətah siGot, mai len nahəsən atenan tob̃ətah lan.

²³ “Gamit məttovi ahai þusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur nahudhut tosua len nasəŋavuran hən naluhai hun namint, natil mai nakumin, mətoviol hən gail mai aGot. Avil mətəŋagol natit totibau gail səhor natgalenan len nalo. Mətəŋagol sanor van hən nəvanuan gail, mətəsalolosa hən galito. Mətəŋariŋ nələmit len aGot, mətədaŋ lan. Ivoi hən mətəŋagol natgalenan ale sa-nələmit tibəŋb̃əŋ hən mətəb̃eviol hən tesua len nasəŋavuran.* ²⁴ Gamit məttoil a m̃o, məttoſəhar nəvanuan gail, mətovi metb̃esw gail! Mətəhisi hən mətəb̃ehusur natuhlo þisi, be mətəŋagol nab̃iltitit gail lotopat lan. Ehum məttoŋbir nəwai tur len nəkaliko hən asike mətəb̃ədələm nahonon ideh, be mətədələm nəkamel mətəŋarisi.§

† 23:7: Len nasoruan ta Kris, lovənoh nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke hai þusan. ‡ 23:13-14: Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 14 Gamit məttovi ahai þusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ŋai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəhan nəvat sibatunau pəhaŵut gail, vənəh naim salit gail. Ale mətəŋagol tuŵ ebələv hən mətəb̃ipatpat gamit məhat. Husur natenan, aGot dereh tipansəm habat hən gamito. * 23:23: Lev 27.30; Deu 14.22 § 23:24: Nahonon mai nəkamel, gəlar þisi arsəveveu len nalo siMoses.

²⁵ “Gamit mættovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mætovi vanuan gægəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəkəkas navivile hæn nabiliwai mai nasiloh, be nəlolit eþiñþiñjal. Nəlomit epul hæn na-ləŋon-masuŭ-hæn-natite-an mai nagolean hæn natideh mættoləŋoni. Mətsənaun nəvanuan ideh am. ²⁶ Farisi namətamit tobəsw! Kəkas nəlon nabiliwai a mō, hæn navivile am biveveu.

²⁷ “Gamit mættovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mætovi vanuan gægəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəhum naburhes lotopiti pəhapəhw. Navivile epəhw, ikab buni, be butite epul hæn nabəlasun nəvanuan tomat gail mai natit gail am tobos nətan. ²⁸ Gamit mətumaienan. Nəvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mətunor, avil len nəlomito, mətəpul hæn nagægərasan, mətutoh hum nalo savi natideh.

²⁹ “Gamit mættovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mætovi vanuan gægəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəum hæn naburhes sihai kelkel ur gail, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito, ale mətəvəhas naburhes silat lotonor len nəhon aGot. ³⁰ Beti, sumān mættavoi səhor atəmamit gail ta sutuai, mətuke, ‘Dattatoh len nəboŋ setəmadat ta sutuai, asike dattaþon mai galito nəboŋ lotogol nəda hihai kelkel ur gail lotosel.’ ³¹ Nəboŋ mættəkəmaienan, mətukel koti ke mættovi anatulit gail, mættosa sumān alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail. ³² Gamit m̄au, nəsa atəmamit gail ta sutuai lototuþat həni, mitigol tihav! ³³ Mətovi m̄at gail mai anatun nəvaipa gail!*** Mitigam yav dan nəpanismen hæn naut nəmatan mabe? ³⁴ Husur natenan, dereh nesəvat ahai kelkel ur gail, nəvanuan lotokad namitisau hæn nəmauran tonor, mai ahai þusan gail hæn nalo, van hæn gamito. Dereh mititahətah hæn galevis len nəhai balbal hæn ləbimat. Galevis am mətəbilas habat hæn galito len naim nabonþonan samito, hut galit van husur nabiltivile v̄isusua. ³⁵ Nə nəmatan silat lotonor þisi len navile a pan, dereh lipat len navələmito; tuþat len nəda hiApel tonor, van vəbar nəda hiSekariah, anatun ulumān aParakiah,†† mættotubuni rivuh hæn nəmel tutumavan mai naim siGot.* ³⁶ Nukel nəkitinan mai gamito, nəpanismen hæn nəmatan galen þisi, dereh tibar naur ta daməŋ egai.

AYesu ilolosa hæn naut a Jerusalem

(Luk 13.34-35)

³⁷ “O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai pispisul gail aGot tosəvat galit van hæn gaiug. Akis nuke nigol anatum̄ gail libonþon hum natopəhaŭut togol natuhman san gail luþonþon hæn bihavhav hæn galito. Be gomətahuni. ³⁸ Geris! AGot eriŋ gaþulan naim sam̄ gol eþəbesw.* ³⁹ Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike mətəris ginau am van vəbar mətbike, ‘AGot tivoi hæn atenan togəm len nahəsən Nasuþ aGot!’ ”*

24

AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir

(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)

¹ Nəboŋ aYesu toriŋ naholəvat todar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail logəm həni hæn ləbēv̄usani hæn naim gail ei. ² Be aYesu ikel mai galit ke, “Mətəris naim galeg a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir þisi hæn asike ikad nəvat ideh gegai bəpələh len nəvat togon.”

Natit gail lotovusan nagəman hæn nanoŋan hæn navile a pan

(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)

³ Beti nəboŋ aYesu tobətah səbon len Naŭehuh Oliv, ahai susur san gail logəm həni luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ŋais? Nəsa tev̄usan nagəmaian sam̄?

*** **23:33:** Nəvaipa evi nəm̄at tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol timat. †† **23:35:** Len Zec 1.1 lokis aParakiah hæn aPerekiah. * **23:35:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 * **23:38:** Jer 22.5 * **23:39:** Psa 118.26

Nəsa tevusan nəboŋ navile a pan ħinoŋ?” ⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətələləgau! Avan ideh sategəras gamito, ⁵ husur dereh tisoḅur legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh legəras tisoḅur nəboŋ ləḅekəmaienan. ⁶ Dereh mətəsəsəlōŋ hən nəwalan hən nəbilitiḅalan gail mai na-kel-uri-an hən nəbilitiḅalan gail am. Be samtemətahw, husur timasvisi magenan, be səbar nagilen sal. ⁷ Naluḅoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nəbilitiḅalan mai naluḅoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh nəhanian teḅuer mai tikad nəbilitidu gail husur naut gail. ⁸ Be natgalen p̄isi lohūm natuḅatan ŋai hən napəŋasan hən nəpasusan. Dereh lisa van vəsa, levisi vəha-sobsoḅur am len nəboŋ ləḅegəmai.

⁹ “Beti dereh leriŋ gamit len navəlan alat ləḅemədas tabtab hən gamito mai ləḅigol mətḅimat. Naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁰ Ale len nəboŋ enan tisoḅur dereh lipair dan ginau, lemətahun bun galit gabag, leriŋ galit gabag len navəlan aenemi salit gail. ¹¹ Ale ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi, legəras nəvanuan tisoḅur. ¹² Ale husur nəsaan ḅiperŋan naut p̄isi, na-ləmləmas-buni-an sinəvanuan ḅisoḅur dereh tegəm kəkereh. ¹³ Avil nəvanuan tokad nə-daŋ-ḅuri-an van vəbar nagilen, gai dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai. ¹⁴ Ale nəvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tovoi egai hən natohan pipihəlan aGot, len navile a pan kavkav, hən ke, naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi ləḅesəsəlōŋ həni bai, beti nagilen navile a pan tegəmai.”

Natit tomədas naut tolo
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ Gaiug gotoḅuruŋ nategai, geḅuruŋ ləboii. AYesu isor am ke, “Imagenan, nəboŋ mətḅeris nəsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a mō, nəboŋ mətḅeris natit aGot tomətahun buni, toil len naut tolo, tomədas bun naut enan van vagol toḅḅəsw vi sutuai,* ¹⁶ len nəboŋ enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut tobaŋ vėhuh. ¹⁷ Avan ideh ḅiŋavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satimariŋ vi lohoim hən ḅitariv kukuv natite dani. ¹⁸ Ale ideh ḅeum marireu san, satetəlmam hən ḅilav nahurabat san. ¹⁹ Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidaŋ vəsa habat hən apəhaḅut ideh totian o tovəhasus. ²⁰ Be mitisor tuḅ vi təban aGot ke nə-gam-yav-an samit satipat len nahəbati naut susus o len nəSappat ideh. ²¹ Nokəmaienan husur len nəboŋ natgalen ḅevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an dereh tidaŋ habat səhor nəboŋ ta sutuai len natuḅatan, vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike idaŋ səhori tətəs am boŋ ideh.* ²² Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tam̄idol len nəboŋ galenan, nəvanuan p̄isi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan p̄isi tem̄idol mōs alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

²³ “Beti avan ideh ḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtədəlomi. ²⁴ Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nəvanuan gail lotoḅan habat lan. Lətələboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh ligole len namerikel galenan. ²⁵ Nalələgauan enan, nukele hən mətḅeləboi nəsa ḅevisi. ²⁶ Imagenan, nəvanuan gail ləḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo satotoh len naut masmas toḅḅəsw!’ samtivan varisi. Ləḅike, ‘Məteris, satosusuah lohoim,’ samtədəlomi. ²⁷ Husur, nəboŋ aNatun Nəvanuan ḅegəmai, dereh tehūm nasəmoropun togol nəmav kavkav tom̄ial, nəvanuan p̄isi lerisi. ²⁸ Len naut ideh natit tomat topat lan, nəbilitiman naməsav tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ḅon ei.”*

* **24:15:** Dan 9.27, 11.31, 12.11 * **24:21:** Dan 12.1 * **24:28:** Namilen hum ma toke: nəboŋ nəsa notomadhakele ḅevisi, dereh mətələboi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan togəm pəpadaŋ. Be husur nəbilitiman tohanhan natit tomat evi nəharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navəshəsoltia dereh legəm ḅon ei.

*Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)*

²⁹ AYesu isor am, ike, “Nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan binoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike emial; dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’† ³⁰ Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nəvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluŋoh hən nəvanuan gail pisi len navile a pan dereh leləŋon tisa habat, litaŋ. Beti dereh leris aNatun Nəvanuan togəm len nəmavukasw len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ³¹ Len nabiltiwalan hən nətrampet‡ dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut pisi len navile a pan kavkav hən ləbetətariv bənbəon hən alat aGot tolekis hən galito hən ləbevi esan.”*

*Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)*

³² AYesu ike, “Ivoi hən mətələboi səhot natsua nəhai nafik bəvūsani. Nəboŋ nəpəshət nafik səmmas am be todumoh, mətələboi ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ³³ Len nəvide tomagenan, nəboŋ mətəberis natgalen pisi notomadhasor husuri, dereh mətələboi ke natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai tia bopita. ³⁴ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi ləbisarpoh. ³⁵ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasiŋ boŋ ideh.”

*Utaut!
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)*

³⁶ AYesu isor am ike, “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboi. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboi, avil aGot Tata səbən, gai eləboi. ³⁷ Nagəman siNatun Nəvanuan dereh tehum nəboŋ siNoah gail. ³⁸ Len nəboŋ siNoah gail, nəboŋ nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludan hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah tobiŋ len nəak.* ³⁹ Nəvanuan gail ləsənau səhot nəsa bəvisi van vəbar nilev egəm lev kuv galit pisi.* Nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh timaienan.

⁴⁰ “Len nəboŋ enan, dereh tikad naulumian toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴¹ Dereh tikad napəhaŋut toru artolis dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴² Imagenan, mətəhulahul, husur mətəsaləboi nəboŋ aMasta samit bəgəmai. ⁴³ Be mətələboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənənah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san. ⁴⁴ Gamit am mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəvatvat viri.”

*Naslev todaŋ len nauman simasta san mai togon sədaŋ lan
(Luk 12.41-48)*

⁴⁵ Ale aYesu ibol pusan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səhor togon? Naslev sua idaŋ len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən bəkətkəta təban naslev san gail len naim san, hən bəvəŋan galito len namityal tonor həni. ⁴⁶ Amasta bivahim, bisab naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh təhəhaŋur habat. ⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkətkəta təban natit pisi san. ⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut təbəlav.’ ⁴⁹ Beti etuŋat vās naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan, emun mai alat lototərog akis. ⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboi. ⁵¹ Dereh amasta tita

† **24:29:** Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: natit gail len nəmav dereh lekurkur habat, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədaŋan len nəmav dan namilelit hən nədaŋan. * **24:30:** Dan 7.13 ‡ **24:31:** Nəboŋ gotoŋuv nətrampet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu.

* **24:31:** Deu 30.4; Neh 1.9 * **24:38:** Gen 6.9-7.5 * **24:39:** Gen 7.6-24

kotovi, teriņi len naut nēvanuan gēgēras lototohtoh lan. Len naut enan lutan hābat, kat burbur nariŕolit bathut lolēņon isa vesa batbat.”§

25

Nēbol pusan husur navensus tosēņavur

¹ Beti aYesu isor husur natēlmaman san dan nēmav hum nakiņ, ike, “Datolēboi datbenēnoŕ hēn natoħan pipihābēlan aGot len nēmav, mai navensus tosēņavur lotolav namīal salit, yar van hēn lēbēbubur mai naulumān bīlah.* ² Galit erim lovi hoŕon, erim lukad namitisau hēn nēmauran tonor. ³ Navensus lotovi hoŕon, lupat namīal salit gail be lēsēpat naoil ideh. ⁴ Navensus lotokad namitisau hēn nēmauran tonor, lupat namīal salit gail mai lupat nabiliwai hēn naoil gail am.

⁵ “Nēboņ naulumān bīlah tovēlo, navensus gail pīsi losusuh metanoŕ, gol lupatmari. ⁶ Tubloh len mariug nēkaian sua evi mēhat, ‘Mēteris! Naulumān bīlah bogai! Gēm risi, ke “Ivoi,” maii!’ ⁷ Ale navensus gail lule mēhat, logut kuv nadurinen nawik hēn namīal salit gail. ⁸ Be torim lotovi hoŕon lukel mai torim lotokad nalēboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur namīal sinamit gail lēsēpaņ savoi, dereh limat.’ ⁹ Be alat lotokad nalēboian luke, ‘Ao, datbīgol bīmaianan, dereh naoil temīdol hēn gidat pīsi. Mitia ŕur ideh samito len naim pūrpur.’ ¹⁰ Ale luvan hēn lēbēŕuri. Be nēboņ lotoyar van sal, naulumān bīlah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lutah maii, lobis lohoim hēn nēlahan. Ale nēvanuan nauman ekēkol gat nabopita. ¹¹ Nēboņ namityal topair, navensus lotoŕur naoil lotēlmam, lukai ke, ‘Nasuḅ, Nasuḅ, sēņav hēn nabopita hēn ginamito!’ ¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, nēsālēboi kas gamito.’ ”

¹³ AYesu imaris kotov nēbol enan ike, “Imagenan, mētehulahul hēn asike mētbesumān navensus lotovi hoŕon, husur mētsalēboi nēmariboņ o namityal hēn natēlmaman sagw.”

Nēbol pusan husur naslev totor mai nēvat (Luk 19.11-27)

¹⁴ AYesu isor tētas husur natēlmaman san, ike, “Natoħan pipihābēlan aGot len nēmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hēn bīvan len nēyaran sua. Ekis naslev san gail gēmai ale eriņ natit san gail len navēlalito. ¹⁵ Ilav nēvat mai galit ŕisusua tonor hēn namitisau salito. Ilav nētalent torim mai naslev sua, ilav nētalent toru mai naslev sual am, ale ilav tosua mai naslev togon.† Ale vēha-sua ŕjai eriņ naut enan len nēyaran san. ¹⁶ Naslev tokad nētalent torim eum lan van ikad erim am. ¹⁷ Len navīde tomāienan, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am. ¹⁸ Be aten tokad nētalent tosua, evivile, ehir naḅur len tan ale itavun susuan nēvat simasta san.

¹⁹ “Idareh buni amasta sislev galenan etēlmam hēn bēlēboi nēsa lotogole len nēvat san. ²⁰ Naslev, amasta tolav nētalent torim maii, ipat nētalent torim am gēm hēni ike, ‘Nasuḅ, gulav nētalent torim mai ginau, ale len torim enan nopisan erim eg am.’ ²¹ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam ikab! Govi naslev tovoi, todaņ len ginau. Gudaņ len natit tokēkerek notoriņi len navēlaḿ, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug hēn nēberin natit tisoḅur len navēlaḿ. Gegēmai, gehēhaŕur mai ginau!’

²² “Beti naslev, amasta tolav nētalent toru maii, egēm hēni ike, ‘Nasuḅ, gulav nētalent toru mai ginau, ale len toru enan nopisan eru eg am.’ ²³ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam ikab! Govi naslev tovoi, todaņ len ginau. Gudaņ len natit tokēkerek notoriņi len

§ 24:51: Len nasoruan ta Kris ike: amasta dereh tita kotov naslev, riņ nahudhute len naut nēvanuan gēgēras gail lototohtoh lan. * 25:1: Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natēlmaman san dan nēmav, be nasoruan enan ipat gegai hēn bīsor vēsēsai nēbol pusan toħusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluŕoh sivensus bīlah, ale luvan hēn lēbēbubur mai naulumān bīlah mai naluŕoh san. Nēboņ naluŕoh toru arbībon, nēlahan etuḅat.

† 25:15: Nētalent esua ŕjai evi napūrpuran hēn nauman hēn nasihau tovi 15.

navəlañ, imaienan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberin natit tisoður len navəlañ. Gegəmai, gehəhaður mai ginau!

²⁴ “Beti naslev, amasta tolav nətalent tosua maii, egəm həni ike, ‘Nasub, noləboii tia ke govi naulumən totaltal, len nəmatuan gulav nəhanian dan naut gəsəməbule lan, gotətariv wit len naut gəsədaŋdaŋ namisurhute lan. ²⁵ Imagenan nomətahw, ale nua susuan nətalent sam̄ len tan. Nəvat sam̄ bogai.’ ²⁶ Amasta san isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa gotovekan. Gəbinau ke notovi naulumən totaltal, gəbinau ke notolav nəhanian dan naut nəməməbule lan, gəbinau ke nototətariv wit len naut nəmədaŋdaŋ namisurhute lan, ²⁷ imabe gəsarin nəvat sagw len nalulutar? Gətagol tomaienən, nəboŋ nototəlmam, nətəlav nəvat sagw mai naintəres han.’ ²⁸ Ale ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Lav kuv nətalent dan ategai, lavi mai atea tokad toşəjavur. ²⁹ Husur avan ideh toum tovoi len nəsa tokade, dereh nilav tisoður am maii hən bəpul həni. Be avan ideh tom̄idol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade, dani. ³⁰ Naslev sagol natideh savoi, bar həni vivile len nəmargobut, len naut enən dereh tikad nətaŋan mai na-desdes-batriŋoriŋ-an.’

Napəphwan naməkot hən navoian dan nəsaan

³¹ “Nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai len namənas hən nəyalyalan san, mai aŋel gail p̄isi, dereh tebətah len nabiltihai bətbətah san toyalyal hum nakiŋ. ³² Beti naluŋoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi dereh libonbon len nəhon. Ale dereh tēpəphun galito hum nəvanuan nasipsip topəphun nasipsip gail dan nənani gail. ³³ Dereh terin nasipsip gail len nəmatu san mai nənani gail len nəmair. ³⁴ Beti nakiŋ dereh tikel mai alat len nəmatu san ke, ‘Gamit, aTəmagw tovoi buni hən gamito, mətəgəmai! Mititoh pipihabəlan aTəmagw len naut toutaut həni tia m̄os gamito len natubatan, nəboŋ togol navile a pan. ³⁵ Husur nəboŋ notomalkəkət, mətovəŋan ginou; nəboŋ notomaduh, mətulav nəwai mai ginou; nəboŋ notovi metbəs, mətokis ginou vi lohoim samito; ³⁶ nəboŋ notomalmlal hən nahurabat, mətukol nahurabat len ginou; nəboŋ notoməsah, mətokətkəta təban ginou; nəboŋ nototoh len naim bəbaŋis, mətogəm, mədəŋ təban ginou.’ ³⁷ Beti alat lotonor dereh lisor vari ke, ‘Nasub, namtoris gotomalkəkət namtovəŋan gaiug ŋais? Namtoris gotomaduh namtulav nəwai mai gaiug ŋais? ³⁸ Namtoris gaiug gotovi metbəs namtous gaiug vi lohoim sinamit ŋais? Namtoris gotomalmlal hən nahurabat namtukol nahurabat len gaiug ŋais? ³⁹ Namtoris gotoməsah o namtom̄ədoŋ təban gaiug ŋais len naim bəbaŋis?’ ⁴⁰ Ale nakiŋ dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətogole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətugole van hən ginou.’

⁴¹ “Beti dereh tipair, tikel mai alat len nəmair san ke, ‘Gamit, aGot togol nəmauran samit tosa vəsa, mətəvi tut dan ginou, mətəvi lan nəhab topan vi sutuai aGot toutaut həni tia m̄os natəmat mai aŋel san gail! ⁴² Husur nəboŋ notomalkəkət, mətsavəŋan ginou; nəboŋ notomaduh, mətəslav nəwai mai ginou; ⁴³ nəboŋ notovi metbəs, mətsakis ginou vi lohoim samito; nəboŋ notomalmlal hən nahurabat, mətsakol nahurabat ideh len ginou; nəboŋ notoməsah o nototoh len naim bəbaŋis, mətsam̄ədoŋ təban ginou.’ ⁴⁴ Beti dereh lisor vari ke, ‘Nasub, ŋais namtoris gaiug gotomalkəkət, o gotomaduh, o gotovi metbəs, o gotomalmlal, o gotoməsah, o gototoh len naim bəbaŋis be namtsavi tarhət sam̄?’ ⁴⁵ Ale dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətəsgole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətəsgole van hən ginou.’ ⁴⁶ Beti alatenən dereh levi tut, vi lan nəpanismen topat vi sutuai, be alat lotonor levi lan nəmauran vi sutuai.”*

26

*Na-sor-utaut-an hən ləbitah gat aYesu
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)*

* 25:46: Dan 12.2

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikel mai ahai susur san gail ike, ² “Mətoləboii tia ke nəboŋ nəmariboŋ ɓeru ɓinonɗ dereh tikad nəPasova, ale aNatun Nəvanuan, dereh leriŋi len navəlan alat ləbĩpos gati len nəhai balbal.”

³ Len namityal enan abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luɓonɓon len nabiltiim sebiltihai tutumav, nahəsan aKaiafas. ⁴ Lusor utaut hən ləbĩgol nagərasian ale tah gat aYesu hən ləbĩgol ɓimat. ⁵ Be luke, “Sadatigole len Nəhanan egai, hən asike nəvanuan gail ləbeluʋoh hən ləbĩbal taʋtaʋor, mədas natit gail.”

*Napəhaʋut sua evəhas aYesu
(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)*

⁶ Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. ⁷ Ale napəhaʋut sua tolav naɓotel lotoum həni hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu tohan. Ilav naɓotel enan topul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale eɓiri len nəkadun aYesu. ⁸ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, nəlolit epəŋasi. Luke, “Imabe tomədas natenan? ⁹ Ivoi am taɓur həni mōs nəvat tosoɓur ale təlav nəvat enan mai naməsal gail.” ¹⁰ Be aYesu toləboi natenan ikel mai galit ke, “Imabe mətugol nəlon alitegai isa? Gai igol natit tokab hən ginau. ¹¹ Mitinau nategai! Naməsal gail lutoh mai gamit akis, be ginau, asike nutoh tabtab hən ginau.* ¹² Nəboŋ alitegai toɓir naoil len ginau, eutaut hən nibegw hən ləbĩtavuni. ¹³ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovoi lan, dereh lisor husur nəsa alitegai togole, gol ke nəvanuan gail ləbĩnau gati.”

*Ajutas isor utaut hən ɓepur hən aYesu
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)*

¹⁴ Beti, ahai susur lotovi 12, galit sua, nahəsan ajutas Iskariot, ivan hən abiltihai tutumav gail, ¹⁵ ike, “Nəberinɗ aYesu len navəlamito, mətudañ hən mətɓilav nəvat tevis mai ginau?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.* ¹⁶ Len nəboŋ enan van, ajutas idas p̄isal hən ɓerinɗ aYesu len navəlalito.

*NəPasova naməkot
(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30)*

¹⁷ Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, ahai susur gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Goləŋon ke namteutaut hən gəb̄ihan nəPasova a be?” ¹⁸ Ale ike, “Mətevi lan nabiltivile Jerusalem. Dereh məteris naulum̄an sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai p̄usan ike: Nəboŋ sagw egəm pəpadaŋ. Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim sam̄.’” ¹⁹ Na ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

²⁰ Nəboŋ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotovi 12 len natev hən ləb̄ihan. ²¹ Nəboŋ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh terinɗ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”* ²² Ahai susur gail nəlolit isa masuʋ, ale galit ʋisusua lotuɓat usi ke, “Nasuɓ, ase lai? Savi ginau a?” ²³ Isor var galit ke, “Gamit məttohanhan mai ginau, gamit sua torinɗ navəlan len nasiloh mai navəlagw, dereh terinɗ ginau len navəlan aenemi sagw gail. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a mō, avil atenan torinɗ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa vəsa tibatbat! Tavoil am hən atenan ke anan asike təpasi!”* ²⁵ Ale ajutas, gai ɓerinɗi len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, “Hai p̄usan, savi ginau a?” Ale aYesu isor vari ke, “Evoi, gaiug boh gukele.”

* 26:11: Deu 15.11 * 26:15: Zec 11.12 * 26:21: Psa 41.9 * 26:24: Psa 22.2-19; Isa 53

*Nəhanan məkot siNasub
(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)*

²⁶ Nəboŋ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eḅuri, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, “Lavi, hani, nibegw bogai.” ²⁷ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa hən ale ilavi mai galito, ike, “Gamit p̄isi mətəmun lan, ²⁸ husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.* Nəda eg hagw ḅisel, eḅusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən ḅerubət nəsaan gail dan nəvanuan tosoḅur. ²⁹ Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbemuni mai gamit ei.” ³⁰ Beti lokəkai hən nəḅe hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naḅehuh Oliv.

*AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)*

³¹ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Len mariug egai dereh gamit p̄isi mitigam dan ginau. Husur len natosian siGot ike,
“ ‘Dereh niḅabun nəvanuan nasipsip,
ale navəshətipsip ligam ḅisusua.’* ”

³² Avil, nəboŋ nəḅimat ale aGot ḅigol nəḅile məhat, dereh neil a m̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.” ³³ Ale aPita isor vari, ike, “Naut kəmas nəvanuan p̄isi ləḅigam dan gaiug, ginau asike nugam dan gaiug boŋ ideh!” ³⁴ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ḅai, a tahw hən natoulum̄an ḅekəkəraiko, dereh gikel vəha-tor hən ke gəsaləboi ginau!” ³⁵ APita ikel maii ke, “Ao, naut kəmas nəḅimat mai gaiug, asike nukele ke nəsaləboi gaiug!” Ale ahai susur gail p̄isi lokəmaienan.

*AYesu isor tuḅ a Ketsemane
(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)*

³⁶ Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsemane, ale ikel mai ahai susur gail ke, “Mətəḅətah gegai, ale nivan ea hən nəḅisor tuḅ.” ³⁷ Esəhar aPita mai anatun aSepeti gəlaru, aJemes mai aJon, etuḅat lolosa, nəlon isa vəsa habat. ³⁸ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuḅ! Ehum nalolosaan ikabut gol nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginau!”

³⁹ Nəboŋ toyar van kəkereh am, iḅov len tan, kəta vi pan, ike, “Tata sagw, ḅike ḅinor len naləŋonian sam̄, gilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, Tata gigol nəsa ḅai gaiug gotoləŋoni.”

⁴⁰ Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaḅ lotopatmari. Ikel mai aPita ke, “Mətsədaŋ səbar məḅbilele mai ginau len nəhaua tosua ḅai a? ⁴¹ Mətəhulahul ale sor tuḅ hən asike məḅbiteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon ḅigol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

⁴² Ale aYesu eriŋ galit tətə, isor tuḅ, ike, “Tata sagw, gəḅike sanor len naləŋonian sam̄ hən gəḅilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau, avil gəḅike nemuni, gigol nəsa gotoləŋoni!”

⁴³ Nəboŋ tosor tuḅ tonon etəlmam tətə, isaḅ lotopatmari husur namətəlit inoḅ masuḅ. ⁴⁴ Na eriŋ galit tasi am, ivan, isor mai aTəman tətə hum togole tia. ⁴⁵ Beti etəlmam van hən ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mətupət sal a? Mətuŋavḅav sal a? Məteris! Namityal egəm pəpadaŋ. Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan alat nəsaan ta bogai! ⁴⁶ Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḅeriŋ ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

* **26:28:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **26:31:** Zec 13.7 * **26:39:** Len nasoruan siGot ta m̄o, nəboŋ lotoke nabiliwai, lusor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan mai nəlol panpan siGot.

*Lutah gat aYesu**(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)*

⁴⁷ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai nabiltiľvoh lototəgau nađu nəbəlän mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail losəvat naluľvoh enan. ⁴⁸ Ale aJutas isor utaut hən naľusanian sua mai galit a mō, ike, “Nəboŋ nəbesumñ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati.” ⁴⁹ Ale vəha-sua ŋai ivan hən aYesu ike, “Ivoi, Hai pusan,” ale esumñ nətarhon. ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Tegai, gaiug gigol nəsa gotogəm mōsi.”

Beti logəm təban aYesu, lutah gati. ⁵¹ Ŋa galit sua lototah mai aYesu eliv kuv nađu nəbəlän san, ita kotov nədarinjan naslev seľiltihai tutumav. ⁵² Beti aYesu ikel maii ke, “Rin təlmam hən nađu samñ, bathut avan ideh tobal hən nađu nəbəlän, dereh nađu nəbəlän tigol nəmatan san! ⁵³ Gamit mətsaləboii ke noləboi nəbeus aTəmagw hən na- vi-tarhəte-an san. Ale nətausi, gai tasəvat nabiltivəshəŋel tovi 12 gag ŋai. ⁵⁴ Nətagol tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh mabe?”

⁵⁵ Len namityal enan ŋai aYesu ikel mai naluľvoh ke, “Imabe mətogəm, lav nađu nəbəlän mai nəbatw gail gəmai hən mətbitah gat ginau hum notovi vanuan nəbəlän toke tiľal mai alat lotoil a mō? Imabe məsətəh gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot? Nəbətah, noŋusan ei len nəmariboŋ pisi. ⁵⁶ Avil nəsa tovisi gagai evisi hən natosian sihai kelkel ur ħisarpoh.”

Beti ahai susur san pisi loriŋi, lugam mətahw dani.

*NəSanhitrin lukot hən aYesu**(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)*

⁵⁷ Nəboŋ lotogam dani tonon, alat lototah gat aYesu losəhari vi lan naim siKaiafas tovi ħiltihai tutumav, ale ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail luľonħon ei. ⁵⁸ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar naholəvat todar vis naim seľiltihai tutumav. Ale nəboŋ toħis lan, ebətah ei mai nəvanuan nauman gail hən ħeris nəsa ħevisi.

⁵⁹ Len naim, abiltihai tutumav mai nəSanhitrin pisi ludas vanuan gəgəras gail ləbidañ hən ləbeliblibon ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a mō loləboi ləbigol ħimat sile. ⁶⁰ Be ləsəsəñ naliblibonjan ideh tonor hən aYesu ħimat sile, naut kəmas nəvanuan gəgəras isəħur lotogəmai. Naməkot hən galito, eru arogəmai. ⁶¹ Aruke, “Ategai ike, ‘Noləboi nəbigol naim siGot ħimasirsir ale um tətəs həni len nəmariboŋ ħitor.’”† ⁶² Beti abiltihai tutumav ile məhat ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəħətətəs gol gaiug? Na-kel-kotian səlaru ekitin a?” ⁶³ Be aYesu sator. Ale abiltihai tutumav ikel maii ke, “Nukel idan mai gaiug len nahəsən aGot nəkadun nəmauran, ke, gəħevi aKristo, aNatun aGot, gikele mai ginamito!”

⁶⁴ AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh məteris aNatun Nəvanuan ħebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aħiltidanjan. Dereh məteris ħegəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶⁵ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taľtaľor, itar nahurabat san hən ħeľusan tomətahun nasoruan siYesu. Ike, “Gai isor mədas aGot! Imabe datoləŋon nəvanuan ideh am hən ħikel kot nəsaan sitegai? Gamit mətosəsəlon hən tosor mədas aGot! ⁶⁶ Gamit mətunau mab həni?”

Lusor vari ke, “Inor hən ħimat! Timasmat!”*

⁶⁷ Beti loľulai nəhon aYesu, lotuhi, luľosi.* ⁶⁸ Lohəlası ke, “Kristo, gətavi aKristo gepəhav utaut! Kel mai ginamito, ase iľvos gaiug?”

† **26:61:** Jon 2.19. AYesu sakele ke, “Noləboi nəbigol naim siGot ħimasirsir,” ike “Mitigol naim siGot timasirsir.”

* **26:64:** Psa 110.1; Dan 7.13 * **26:66:** Lev 24.16 * **26:67:** Isa 50.6

*aPita ikele ke saləboi aYesu
(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)*

⁶⁹ Len namityal enan aPita ebətah vivile len naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm həni ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Kalili.”
⁷⁰ Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsaləboi nəsa gotokele!”
⁷¹ Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.”
⁷² Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəsan aGot ike, “Ginau nəsaləboi atenan!”
⁷³ Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil pəpadaŋ logəm həni, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəboŋ namttosəsəloŋ hən nadolomŋ, namtosəsəloŋ ləboi ke govi auleKalili, nadolomŋ ikel uri.”
⁷⁴ Beti len nahəsan aGot aPita ita gati ke nəsa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsan aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan! Asike nəbekitin, aGot tipansəm ginau!”
Vəha-sua ŋai natoulumŋan ekəkəraiko. ⁷⁵ Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele tia ke, “A tahw hən natoulumŋan bəkəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”*
Nasoran siYesu a mō etunus nəlon aPita, ale evivile, itaŋ habat.

27

*Loriŋ aYesu len navəlan aPilate
(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)*

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav p̄isi mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luḅonḅon tətəs hən ləḅihol kitev naḅisal hən ləḅigol aYesu ḅimat.*
² Beti lubaŋis gati, losəhari van, loriŋi len navəlan aPilate tovi gavna ta Rom.

*Ajutas itahətah hən gai
(Uman 1.18-19)*

³ Ajutas, toriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail, nəboŋ torisi ke nəSanhitrin toriŋi ke aYesu ḅimat, ajutas ipair dan nəsa togole. Ilav təlmam hən nakoin nasilva tovi 30 van hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail.
⁴ Isor təvah mai galit ke, “Ginau nugol nəsaan husur noriŋ ategai len navəlamito hən ḅimat naut kəmas sagol kas natideh tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵ Ajutas ibar hən nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itahətah hən gai gabag hən ḅimat.

⁶ Abiltihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nalo hən datḅeriŋ nəvat egai hən ḅiḅon mai nəvat hən naim siGot bathut eḅiŋḅiŋal, eḅur nəda hən nəmatan sivan sua.”
⁷ Imagenan, luhol ḅonḅon. Nəboŋ lotohol tonoŋ, loḅur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ḅulau. Loḅur nətan enan hən ḅegəm vi ut natətavunan simetḅos gail.
⁸ Husur natenan, lokis nətan enan hən Marireu hən Nəda van vəbar nəboŋ ta daməŋai.
⁹ Beti nəsa ahai kelkel ur, aJeremiah tosi, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, nəvat alat a Israel lotodaŋ hən ləḅeḅur atenan həni,
¹⁰ ale loḅur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ḅulau, hum Nasuḅ aGot tokele hən ginau.”*

*AYesu a mō hən aPilate
(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)*

¹¹ Nəboŋ lotosəhar aYesu van hən nəgavna ta Rom tonoŋ, eil len nəhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

¹² Be nəboŋ abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh.
¹³ Beti aPilate eusi ke, “Gəsasəsəloŋ hən natit tosoḅur lotosor tas gaiug həni a?”
¹⁴ Be aYesu sator vari, sakel kas natuhsoruan ideh, gol nəgavna ipaŋ habat lan.

* **26:75:** Mat 26.34 * **27:1:** Asike alat a Rom lotoil a mō ləḅidaŋ həni, naJu gail lodədas ləḅigol avan ideh ḅimat.

* **27:10:** Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15

*Pilate erij aYesu len namatan
(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)*

¹⁵ Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəgavna ikad naṽide sua. Idan̄ hən avan sua totoh len naim bəbaṅis b̄evivile husur naləṅonian sinaluṽoh. ¹⁶ Len nəboṅ enan, len naim bəbaṅis, ikad naulum̄an sua nəvanuan p̄isi lotoləboii, nahəsan aYesu Parappas. ¹⁷ Nəboṅ naluṽoh lotobonḅon sal, aPilate eus galit ke, “Mətoləṅon ke nigol ase tevivile? AYesu Parappas o aYesu lotokisi hən aKristo?”

¹⁸ (APilate eləboi buni ke naJu gail loriṅ aYesu len navəlan husur lototaḅulol bulosi.)

¹⁹ Len namityal enan, aPilate ebətah len nəhai bətbətah hən nakotan. Nəboṅ tobətah maienan, asoan esəvat napisulan van həni toke, “Sagigol natideh hən atenan tonor, bathut daməṅai len naḅəber, noləṅon isa masuṽ husuri.”

²⁰ Avil abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail lusorsor mai naluṽoh hən ləḅigol husur galito, us aPilate hən ḅigol aParappas b̄evivile mai aYesu ḅimat. ²¹ Imaienan, nəboṅ agavna tous galit tətəs ke, “Mətoləṅon nəḅigol gəlar ta be b̄evivile m̄os gamito?” Lusor vari ke, “Parappas!” ²² APilate esəhoṽut, eus galit ke, “Bimagenan, nigol nəsa hən aYesu lotokisi hən aKristo?” Galit p̄is luke, “Timat len nəhai balbal!” ²³ Ris aPilate tous galit ke, “Bathut nəsa? Gai igol nəsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

²⁴ Nəboṅ aPilate toləboii ke edədas ḅigol natideh hən ḅegəgel hən nənauan salito, be nabiltimədasian etuḅat len naluṽoh, ilav nasiloh topul hən nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkəsəval.† Ikel mai galit ke, “Nəda hən namatan sitegai, səpat len ginau. Ipat len gamito!” ²⁵ Beti nəvanuan gail p̄isi lusor vari ke, “Nəda hən namatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan sinamito!” ²⁶ Beti igol aParappas evivile m̄os galito, be igol nasoltia san tobilas habat hən aYesu.‡ Ale erij aYesu len navəlalito hən ləḅip̄os gati len nəhai balbal.

*Nasoltia gail lusor viles aYesu
(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)*

²⁷ Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia gail, ale galit p̄isi luḅonḅon garu lan. ²⁸ Lukol nahurabat san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekiṅ lan. ²⁹ Lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum naḅulgəgau, ale loriṅi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiṅ. Loriṅ natsua hun nəhaie len navəlan nəmatu hum nəhai sekiṅ. Beti lotəṅedur bathurien, lotuḅat sor vilesi ke, “Sal suh nakiṅ seJu gail!” ³⁰ Loṽulaii, ale lusəḅul natenan hun nəhaie dani, luṽas nəkadun həni. ³¹ Nəboṅ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat bisibis dani, lukol nahurabat san lan tətəs, ale losəhari van hən ləḅip̄os gati len nəhai balbal.

*Luḅos gat aYesu len nəhai balbal
(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)*

³² Len nəyaran salit dan nabiltivile, lobubur mai auleSairin sua nahəsan aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu. ³³ Nəboṅ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsenan tovi Naut hən Nabəlashukadhutəmat). ³⁴ Lulav nəwain lotobul hən natit tokon masuṽ lan maii, be nəboṅ aYesu tomun risi, emətahuni.§ ³⁵ Beti luḅos gati len nəhai balbal.*

Nəboṅ lotop̄os gati tonon, lopəpehun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləḅisaḅ ase ḅilav nahurabat ṽisusua. ³⁶ Ale lobətah, kətkəta kəkol hən aYesu ei. ³⁷ Lutos gat nəsa aYesu

† 27:24: Ekəkəsəval hən ḅəṽusani ke gai ehusur nanoran, sagol natideh tolaḅur nanoran. ‡ 27:26: Nəboṅ nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau tokad natuhmetəlai o nahudhubələsehṽ gail tokan lan. Len nalo silat a Rom, nəvanuan ideh nakotan toke timasmat, a tahw hən namatan, lobilas habat həni. Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəpanismen totibau toləboi ḅigol namatan. § 27:34: Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuṽ len nəwain hən nabus hən na-p̄os-gati-an asike ḅibar masuṽ hən avan ideh lotop̄os gati len nəhai balbal. * 27:35: Psa 22.18

togole tosa, ale loriņ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kiņ seJu gail.”³⁸ Ikad nəvanuan vənvnənah eru artotahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.

³⁹ Nəvanuan gail lotoʋot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loņit nəholit van həni,^{*}
⁴⁰ luke, “Gaiug goləboi gəbigol naim siGot bimasirsir ale len nəmariboņ bitor um təlmam həni a? Bimagenan, gəbevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Mariņ dan nəhai balbal!”^{**}

⁴¹ Len naʋide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai pusan gail hən nalo lusor vilesi, luke,⁴² “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas bilav kuv gai! Inau ke tovi kiņ seIsrael a? Bimagenan, timariņ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke tovi kiņ.⁴³ Eriņ nəlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imagenan, gagai aGot bələṅoni, tilav kuvi.”^{*}

⁴⁴ Nəvanuan vənvnənah gəlaru artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienən, arohəlasi.

Nəmatan siYesu

(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

⁴⁵ Len natubliəl nəmargobut ikabut gol pīs naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau.⁴⁶ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat len nasoruan matmat san ke, “Eli, eli, lema sapahtani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, goriņ gabulan ginau sil nəsa?”^{**}

⁴⁷ Nəvanuan galevis lotoil ei lotosəsəloņ həni, lunau suluʋi, lunau ke tokis aElijah.
⁴⁸ Vəha-sua ṅai galit sua ilav naspons^{**} igol topul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.^{*} ⁴⁹ Be galevis am luke, “Riņi! Datebunus risi ke aElijah dereh tegəm lav kuvi o tebuer.”

⁵⁰ Beti aYesu ikai habat tətəs am, eməsol, imat.

⁵¹ Len namityal enan ṅai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuḃat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.^{*} Nətan ekurkur, nəvat gail lumaṗulṗul,
⁵² naḃurhuvat nəmatan losəṅav. Ale aGot igol nəvanuan isobur lotovi esan lule məhat dan nəmatan.⁵³ Ale lovivile dan naḃurhuvat nəmatan gail. Husur na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu lobis len nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hən nəvanuan isobur.

⁵⁴ Nasenturion mai nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən aYesu len nəhai balbal, nəboņ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomətahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁵⁵ Len naut enan ikad napəhaʋut tosoḃur lotohusur aYesu, kətkəta təban len nəyaran san a Kalili gəmai. Alatenan loil a tut dan nəhai balbal, lokəta ris nəsa tovisi.^{*} ⁵⁶ Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

Nətavunan siYesu

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁵⁷ Nəboņ namityal pəpadaņ bimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu,⁵⁸ ivan hən aPilate. Eus niben aYesu. APilate idamṅ həni ale ikele idan ke lipat niben mai aJosef.⁵⁹ Na aJosef eruņ gole len nəkaliko tovi linen toveveu.⁶⁰ Eriņi len naḃurhuvat nətavunan san toveveu, tota pūṗuli tia len nəvat. Erib hən nabiltivat hən bipat gol nabopita hən naḃurhuvat nəmatan enan, ale ivan.⁶¹ AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobətah a mō, a tut kəkereh dan nabopita hən naḃurhuvat nəmatan.

Lokətkəta kəkol hən naḃurhuvat nəmatan

⁶² Pelan han, tovi nəmariboņ tohusur Nəboņ hən Nautautan hən nəPasova, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail luḃonḃon, luvan hən aPilate.⁶³ Ale luke, “Nasuḃ,

^{*} 27:39: Psa 22.7 ^{*} 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 ^{*} 27:43: Psa 22.8 ^{*} 27:46: Psa 22.1 ^{**} 27:48: Naspons evi nəkasbəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyanyāņ totov len naut nasəhau tovi pan len naliliʋol. Ibaņ ḃur. ^{*} 27:48: Psa 69.21 ^{*} 27:51: Exo 26.31-33 ^{*} 27:55: Luk 8.2-3

namtunau tēlmam hən nēsa nēvanuan gēgēras egaii tokele nēboŋ tomaur sal. Ike, ‘Len nēmariboŋ titor dereh aGot tigor nile mēhat.’* ⁶⁴ Imaiēnan, namtuke gikele hən nasoltia sam̄ gail ke lekētkēta kēkol hən naḅurhuvat nēmatan vēbar nēmariboŋ titor. Asike datḅigole, ahai susur san gail hum ma lēbēvēnoh niben ale kel mai nēvanuan gail ke tole mēhat dan nēmatan tia! Ale ḅimaiēnan, nagēgērasan enan dereh tesēhor nagēgērasan tokele a mō.”

⁶⁵ APilate isor var galit ke, “Sēhar nasoltia na-kētkēta-kēkol-an gail van, ale len namitisau ideh mētōkade, mētekētkēta kēkol gat naḅurhuvat.” ⁶⁶ Ale luvan, lōkēkol gat naḅurhuvat nēmatan, lorij na-burut-gati-an lan ale lorij nasoltia gail hən lēbēkētkēta kēkol hēni. Lugol natgalenan len nēSappat.

28

Na-le-mēhat-an dan nēmatan (Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nēboŋ nēSappat enan tonōŋ, nēmav topitau dudulan somīlan, len nēmariboŋ metēkav hən nawik,* aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis naḅurhuvat nēmatan.*

² Vēha-sua ḅai ikad nabiltidu, bathut aŋel sua siNasuḅ evi pan dan nēmav, ale erib kuv nabiltivat topat gol naḅurhuvat, ebētah lan. ³ Nēnahēnah han emīal hum nēkabil mai nahurabat san epēhw yesyes hum nasno. ⁴ Nasoltia gail lotokētkēta kēkol hən naḅurhuvat, ninelit epil lan, lomīnminikot, luteh matmatiov. ⁵ Beti aŋel isor mai napēhaḅut gēlaru, ike, “Samremētahw! Nolēboi mēruke mēreris aYesu lotogol tomat len nēhai balbal. ⁶ Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile mēhat tia sum̄nan ḅai aYesu tokele. Mēregēm ris naut topat lan. ⁷ Mirivan tutut! Kel mai ahai susur san gail ke, ‘Sēsēloŋ! AGot igol ile mēhat dan nēmatan. Dereh teil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh mēterisi ei.’ Enan ḅai na-kel-uri-an sagw.”

⁸ Napēhaḅut gēlaru arugam tutut dan naḅurhuvat. Aromētahw be aropul hən nakemkeman ale arusaḅsaḅut hən arbikele mai ahai susur san gail. ⁹ Vēha-sua ḅai aYesu ebubur mai gēlaru. Ike, “Ivoi!” Arogēm hēni, arotēgau gat narien gēlaru, arulotu hēni. ¹⁰ Beti aYesu ikel mai gēlaru ke, “Samremētahw. Mirivan, kel mai aḅagw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginou ei.”

Na-kel-uri-an sisoltia gail

¹¹ Nēboŋ napēhaḅut gēlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokētkēta kēkol hən naḅurhuvat nēmatan lovi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit ḅisi tovisi mai abiltihai tutumav gail. ¹² Abiltihai tutumav gail luḅonḅon mai alat lotoil a mō hən nēvanuan gail ale ludam̄ hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nēvat isoḅur mai nasoltia gail, ¹³ lukel mai galit ke, “Mētekēmaiegai ke, ‘Ahai susur san gail logēm len mariug, lovēnoh niben nēboŋ namttopat.’ ¹⁴ Agavna Pilate ḅesēsēloŋ hən natenan, dereh namtetēŋov nēlon hən asike mētbikad nēpanismen ideh.” ¹⁵ Imaiēnan, nasoltia gail lulav nēvat enan, lugol nēsa abiltiju gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naJu gail lukele van vēbar nēboŋ ta damēŋai.

Nakelean namēkot siYesu (Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁶ Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan naḅēhuh aYesu tokel mai galit tia hən lēbēvi lan. ¹⁷ Nēboŋ lotorisi ei, lulotu hēni, be galit galevis lukad nē-lon-uri-an. ¹⁸ AYesu egēm hən galito, ikel mai galit ke, “AGot aTēmagw ilav mai ginou nēdanjan hən na-il-a-mō-an ḅisi len nēmav mai len navile a pan. ¹⁹ Imagenan, mitivan hən mētbēḅusan naluḅoh

* **27:63:** Mat 16.21, 17.23, 20.19 * **28:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nēmariboŋ metēkav hən nawik, gidato datokis nēmariboŋ enan hən nēSade. * **28:1:** Mat 27.56

hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləbēgəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsan aGot aTata, aNatun mai aNunun.* ²⁰ Vusan galito hən ləbīgol natit p̄isi notokele todaŋ mai gamito. Nau gat nategai: ginau nutah mai gamito, ale dereh nitah mai gamito van vəbar nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen natit p̄isi.”

* **28:19:** Uman 1.8

Mak **Na-kel-uri-an tovoi aMak totoi**

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsan aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am. Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan p̄isi ləbələboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNatun aGot. Itosi hən nəvanuan p̄isi ləbikad nadəlomian len aYesu.

Itosi m̄os ase?

Itosi m̄os alat ləsavi Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a m̄o hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədaŋan san iŋarŋar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu eŋusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehusur ahai susur san gail, ehusur naluvoh gail lotohusur aYesu, maŋmaŋ len namerikel togol gail. Ehusur nəvanuan gail lotomətahun aYesu.

Natgalenan evisi ŋais?

AYesu eŋusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuv̄ hən naŋusanan siYesu. Ikel ur namerikel aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbələboi səhot nədaŋan san. AMak eləŋon ke tiŋarŋar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəm vi lan navile a pan hən b̄eləŋon b̄isa vəsa ale hən b̄imat. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləbidaŋ am hən ləbėhusur aYesu, naut kəmas nəmauran b̄idaŋ o ləbələŋon b̄isa vəsa.

1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nauman siYesu (1.1-13)

2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14-9.50)

3) AYesu eriŋ naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)

4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1-15.20)

5) Nəmatan siYesu (15.21-47)

6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

AJon Baptais eutaut hən naŋisal

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Egai natubatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot.* ² Ehum ahai kelkel ur sua, aIsaiah totos gat nəsa aGot tokel mai aNatun. Ike,

“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw

teil a m̄o hən gaiug,

hən b̄eutaut hən naŋisal sam̄.*

³ Nadoldol sua satokai len naut masmas tobəbesw ke,

‘Geutaut hən naŋisal m̄os Nasub,

gigol naŋisal san gail linor!’ ”*

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai ləsake aNatun aGot. * **1:2:** Mal 3.1 * **1:3:** Isa 40.3

⁴ Imagenan, aJon evisi, itoh len naut masmas tob̄besw, ikel uri ke, nəvanuan gail limasbaptais hən b̄imasil ke lotopair dan nəsaan salito van hən aGot hən berubat nəsaan salit gail.

⁵ Nəvanuan naut a Jerusalem mai naprovens Jutea kavkav luvan hən ləbesəsəlon hən. Ale nəboŋ lotokel vəhot nəsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶ Nahurabat siJon, luvaii hən navurun nəkamel, ale nəhau tutuŋ evi nahurhubuluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nəhani nasukapak toum hən.† ⁷ AJon ikel uri ke, “Avan sua dereh tegəm a tahw len ginau, gai idaŋ səhor ginau, ale ginau nəsanor kasi hən nəbetənadur, sah ruŋat nəhau hən naributbut san.‡ ⁸ Ginau nubaptais hən gamito hən nəwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)

⁹ Len nəboŋ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gəmai ale aJon ibaptais hən len Nawisel Jortan. ¹⁰ Nəboŋ aYesu tomadhale məhat dan nəwai enan, eris aGot totar p̄ul nəmav hən tosəŋav ale eris aNunun togəm vi pan vi lan, suŋan nətav.§ ¹¹ Beti esəsəlon hən nadoldol togəm len nəmav toke, “Gaiug govi anatugw uluŋan sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəvur masuŋ hən gaiug.”*

ASetan italtal sobuer hən aYesu hən bigol bisa

(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)

¹² Vəha-sua ŋai aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas tob̄besw. ¹³ Itoh ei len nəmariboŋ tovi 40 ale aSetan italtal sobuer ke tigol nəsaan. Itoh mai narivatvat nalililai lotoləboi ləbisah pəpasi ale aŋel gail lovi tarhət san.

Ahai susur metə kav gail

(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)

¹⁴ Husur nəboŋ galenan, aenemi siJon lutah gati, riŋi len naim bəbaŋis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot.** ¹⁵ Ike, “Namityal egəm tia, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ. Mitipair dan nəsaan samito, dəlom na-kel-uri-an tovoi enan!”

¹⁶ Boŋ sua aYesu toyaryar bitas tarhət Nabiltiwai Kalili, eris alarmiŋan, aSimon mai aAdru artobar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁷ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Məregəmai! Mərehusur ginau ale nigol məregəm vi vanuan nə-sah-hən-nəvanuan-an!” ¹⁸ Vəha-sua ŋai aroriŋ nalevlev səlar gail, arohusuri.

¹⁹ Nəboŋ aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJon alarmiŋan, anaton aSepeti gəlaru. Arusah len nabot salito, arobotan nalevlev salit gail lunor. ²⁰ Vəha-sua ŋai ekis gəlaru hən arbitah maii, ale aroriŋ atəmalaru len nabot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah maii, arohusuri.

AYesu ehut nanunun sua tosa

(Luk 4.31-37)

²¹ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kapernaum, ale len nəSappat ebis len naim nəbonbonan seJu gail, epusan. ²² Nəvanuan luŋaŋ len naŋusanan san bathut epusan suŋan naluŋan tokad na-il-a-ŋo-an kitin, sasunian ahai p̄usan gail hən nalo. ²³ Len namityal enan ŋai len naim nəbonbonan salito ikad naluŋan tokad nanunun nəmargobut. Ikai, ²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən ginamito? Gogəm hən gəbigol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəm m̄osi.” ²⁵ AYesu esivoh

† **1:6:** 2Ki 1.8. Nalokust ehum natohtohlomətu be ihan natideh tomaur tokad nalute. ‡ **1:7:** Evi slev gail lotosah ruŋat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənanuan salit gail. § **1:10:** Nətav evi nəman naməsav sua tohum navimal topəhapəhw. * **1:11:** Psa 2.7; Isa 42.1 ** **1:14:** Lutah gat aJon Baptais nasihau esua hudhute husur nəboŋ aSetan totaltal ris aYesu hən bigol bisa. AHerot Antipas eriŋ aJon len naim bəbaŋis husur aJon tokel tabtab hən aHerot ke togol nəsaan. Ris Mak 6.14-29.

len nanunun nēmarginbut, ike, “Gemədaui! Gimakuv dani!” ²⁶ Ale nanunun nēmarginbut igol atenan totaltalon hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nēmarginbut imakuv dani. ²⁷ Nəvanuan gail lumanmanlan, lotubat sor husur nəsə tovisi. Lousus galit gabag ke, “Naḡusanan veveu tomabe ganān? Ikad nədaḡan hən na-il-a-mō-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsə tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsə aYesu togole iperḡan tutut hən naut ḡisi len naut a Kalili.

AYesu igol nəvanuan isoḡur lumaur

(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Nəboḡ aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim naḡonḡonan seJu gail, lutah mai aJemes, aJon, lovi lohoim seSimon mai aAdru. ³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəmel, naməsahan igol niben topud. AYesu toḡis, vəha-sua ḡai lusor husur aliten maii.

³¹ Ale aYesu ivan həni, etəḡau navəlan, elivi vi məhat hən ḡebətah. Naməsahan inoḡ dani ale ile məhat, ilav nəhanian mai galito.

³² Nəboḡ namityal tomasur, naut togomgom, nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu. ³³ Nəvanuan ḡisi len naḡiltivile kavkav loluḡoh il bopita. ³⁴ Ale igol isoḡur lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoḡur ale igol lodədas ləḡisor husur loləboi gai tia.

AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili

(Luk 4.42-44)

³⁵ Pelan han, dudulan somilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut toḡəbesw ale isor tuḡ ei. ³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoḡi. ³⁷ Nəboḡ lotosəḡi luke, “Nəvanuan ḡisi lokətkəta doḡ gaiug.” ³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəḡikel ur nasoruan siGot ei. Husur noḡəm mōsi.” ³⁹ Na iyar tur ḡis naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim naḡonḡonan salito ale ehut natəmat gail.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Naulumān tokad naleprosi egəm təḡedur təban aYesu, eḡiri ke, “Gəḡeləḡoni, goləboi gəḡigol nəḡimaur, nəḡiveveu.” ⁴¹ Nəlon aYesu itaḡis masuḡ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləḡoni. Gimaur, giveveu!” ⁴² Vəha-sua ḡai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu. ⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi ⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be ḡia ḡusan gaiug hən ahai tutumav hən ḡebunus husur nibem. Beti getutumav hən naviolan hən naveveuan sam aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləḡeləboi səhoti ke gotomaur.”*

⁴⁵ Avil ategaii ivan, ikel ur nəsə tovisi həni. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoḡur. Naten igol aYesu saləboi ḡeḡis len navile ideh len nəhon nəvanuan gail bathut naluḡoh ludar visi, be itoh len naut gail lotoḡəbesw. Be nəvanuan gail len naut ḡisi ei loḡəmgəm həni sal.

2

AYesu igol avan sua nətarhəben tomat imaur

(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Husur nəmariboḡ galevis, aYesu etəlmam vi Kapernaum. Nəboḡ tobar naut enan, sədareh, husur ke nəvanuan isoḡur lotosəḡon hən ke totoh ei, ² loḡəm hən naim san gol loririhit lohoim mai vivile. Ləsaləboi ləḡeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito. ³ Nəvanuan galevis loḡəm həni, ivat lupat naulumān nətarhəben tomat, ⁴ be

* **1:44:** Lev 14.1-32

lodədas ləb̃ibar aYesu bathut naluʋoh. Ale lopəlau vi məhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol naʋur a məhat hən naut aYesu totoh lohoim lan. Ale lorin tur hən nəbateh vi pan, atenan nətarhəben tomat, topat lan. ⁵ Nəboŋ toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ke, “Natugw, nəsaan sam̃ gail lumaruʋat.”

⁶ Be ahai ʋusan hən nalo lotobətah ei lunau natgalenan len nəlolit ke, ⁷ “Gai ekəmaienan mabe? Isor mədas aGot! AGot səʋon ŋai eləboi ʋeruʋat nəsaan dan nəvanuan!”

⁸ Vəha-sua ŋai aYesu eləboi nənanuan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe mətunau magenan len nəlomito? ⁹ Nəbikel mai ategai nətarhəben tomat ke, ‘Noruʋat nəsaan sam̃ gail,’ o nəb̃ike ‘Gile məhat, pat nəbateh sam̃, giyar,’ nəsa emədmədau am?*” ¹⁰ Be nuke məteləboii ke aNatun Nəvanuan ikad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an hən ʋeruʋat nəsaan len navile a pan. Nokəmaiegai hən nəbeʋusan nədaŋan en mai gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ike, ¹¹ “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̃, givahim sam̃.”

¹² Vəha-sua ŋai atenan ile məhat, ipat nəbateh, evivile len nəhon nəvanuan ʋisi. Lumaŋmaŋ masuʋ lan ale lusal suh nəyalyalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaienən boŋ ideh sal!”

AYesu ekis aLevi (aMatti)
(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Beti aYesu evivile, etəlmam hən ʋiyar tarhət nabiltiwai Kalili. Nabiltiʋoh egəm həni ale eʋusan galito. ¹⁴ Len nəyaran san van, eris aLevi anatun aAlfeus tobətah len nəpasvaləval hən nətaks, ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!” Ale aLevi ile məhat, ehusuri.†

¹⁵ Ŋa aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail hən ləb̃ihan lohoim san. (Ikad nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoʋur lotohan ei husur ikad nəvanuan tosoʋur maienan lotohusur aYesu.) ¹⁶ Be nəboŋ ahai ʋusan hən nalo galevis lotovi Farisi lotoris aYesu tohan mai nəvanuan gail lotomaienan, lous ahai susur san gail ke, “Imabe tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tosəʋəloŋ hən natenan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran hən ʋirer hən galito, be alat lotoməsah ŋai. Ginau nəsaŋəm hən nəb̃ekis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be noŋəm hən nəb̃ekis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur nəmariboŋ nəvanuan səhan
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Len nəmariboŋ galevis ahai susur siJon mai naFarisi gail ləsəhan‡ hən ləb̃isor tuʋ. Ale loŋəm hən aYesu lousi ke, “Ahai susur siJon gail mai ahai susur sinaFarisi gail ləsəhan hən ləb̃isor tuʋ, be ahai susur sam̃ gail ləsəmagenan. Imabe?”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke nəvanuan lototah mai naulum̃an tolah, ləsəhan len nəhanan nəlahan a? Aoa! Asike lumaienan nəboŋ naulum̃an tolah totoh mai galit sal.

²⁰ Be naulum̃an tolah, nəboŋ ʋegəmai hən ləb̃esəhari dan nəvanuan san gail, ale len nəboŋ enan asike luhan.

²¹ “Səkad avan ideh toʋisihoh hən nəkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, naʋisihoh təmakuv dan nahurabat tomatu gol nə-tar-sili-an tamədasi səhor ta m̃o.

²² Natsual am, səkad avan ideh toʋir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain lotomatu. § Tagole, nəwain veveu tatəvah tur lan, mədas nəwain mai nahurhuwain ʋisi.”

* **2:9:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ʋigol eru en ʋisi, ale nəb̃ike, ‘Noruʋat nəsaan sam̃ gail,’ məsaləboii ke lumaruʋat o ləsəmaruʋat. Be nəb̃ike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi məʋerisi ke imaur. † **2:14:** Levi: Mat 9.9; Luk 5.27. ‡ **2:18:** NaJu gail ləsəhan len nəmariboŋ galevis hən ləb̃isor tuʋ, ləsəhan hən ləb̃itan‡ husur nəmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai ləsəhan len nəboŋ totibau galevis salito. § **2:22:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoʋir nəwain veveu burhulon.

*Nausian husur nəsappat
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)*

²³ Len nəsappat sua, aYesu toyar tur marireu hən nawit, ahai susur san gail lotuḅat kin ḅur nəhavhuwit gail.* ²⁴ Na naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nəsə nalo tokai tasi len nəsappat?”

²⁵⁻²⁶ AYesu isor var galit ke, “Mətsaḅuruḅ ləboi natosian gail lotohol husur aTevit boḅ ideh nəboḅ gai mai alat lototah maii lotopar hanian, lotomalkəkət a? Nəboḅ aApiatar tovi ḅiltihai tutumav, aTevit eḅis len naim siGot, ihan nabəta tolo ahai tutumav səḅolit ḅai loləboi ləḅihani.* Ale ilav nabəta galevis mai alat lototah maii.”* ²⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəsappat, aGot igole mōs nəvanuan, sagol nəvanuan mōs nəsappat. ²⁸ Imaienan, aNatun Nəvanuan evi masta, evi masta hən nəsappat am.”

3

*AYesu igol navəlan nəvanuan imaur
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)*

¹ Len nəboḅ sua tile am, aYesu eḅis lohoim nəḅonḅonan seJu gail tətəs, ale ikad avan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. ² Nəvanuan gail ei lomətan aYesu hən ke ləḅeris ḅigol atenan ḅimaur len nəsappat. ḅigole, dereh likot hən ale kel uri ke toḅur kotov nalo hən nəsappat. ³ AYesu ikel mai atenan navəlan tomat, togəm hum towas ke, “Geil rivuh.” ⁴ Beti eus galit ke, “Inor hən datḅigol ḅivoi len nəsappat o hən datḅigol ḅisa? Inor hən datḅerīḅ təlмам hən nəmauran o hən datḅigol nəmatan?” Be naut eḅut, ləsasor vari.

⁵ Len nəlol paḅpaḅ san ekəta mətaltal hən galito, ilolosa hən galit husur nəkadulit iḅonḅon. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlaḅ!” Ale isar hən, navəlan imaur təlмам. ⁶ Vəha-sua ḅai naFarisi gail lovivile, luḅonḅon mai alat galevis len nəḅati tovi tarhət siHerot hən ləḅisor utaut hən ləḅemədəs bun aYesu hən ḅimat.

Naluḅoh tarhəḅiltiwai Kalili

⁷ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabiltiwai ale nabiltiḅoh lohusuri. Nəboḅ lotosəseloḅ husur natit ḅisi aYesu togole, nəvanuan isoḅur logəm hən. Logəm len naut a Kalili, a Jutea, ⁸ a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ⁹ Bathut naluḅoh totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hən nəḅot viri hən asike nəvanuan ləḅeluḅoh dar visi. ¹⁰ Husur len nəmariboḅ enan igol isoḅur lumaaur tia ale isoḅur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hən ləḅibari. ¹¹ Ale nəboḅ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəhon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” ¹² Avil aYesu ikai tas galito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

*AYesu itabtabuh len ahai pispisul lotovi 12
(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)*

¹³ Beti aYesu etəḅehuh vi məhat, ekis alat gai toləḅon galito ale logəm hən. ¹⁴ Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hən ləḅitah maii; ekis galit hən ahai pispisul gail hən ḅesəvat galit van hən ləḅikel ur napisulan siGot; ¹⁵ ale ilav nədaḅan hən na-il-a-mō-an mai galito hən ləḅehut natəmat gail. ¹⁶ Alat lotovi 12 nahəsalit lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hən aPita; ¹⁷ ikad aJemes anatun aSepeti mai aJon aḅan aJemes, ale aYesu ekis gəlaru Poanerkes namilen Natun Nabiliurur gəlaru. ¹⁸ Ikad galevis am, aAdru, aFilip, aPartolomiu, aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aTatteus, aSimon tovi naSelot* sua, ¹⁹ mai aJutas Iskariot ḅerīḅ aYesu len navəlan aenemi san gail.

* 2:23: Deu 23.25 * 2:25-26: Lev 24.9 * 2:25-26: 1Sam 21.1-6 * 3:18: NaSelot evi avan ideh len naluḅoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləḅibal mai galito, hut galit dan naut a Jutea.

*AYesu mai aPeelsepul**(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)*

²⁰ AYesu etəlmam vahim len naim totohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluʋoh logəm ʔonʔon ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hən ləʔihan.

²¹ Nəʔon nəbathudud siYesu lotosəʔon hən nakelean husur nəsa tovisi, luke litah gati husur luke tovinvinu. ²² Be ahai ʔusan hən nalo lotogəm len naut a Jerusalem, luke, “APeelsepul toil a mō hən natəmat gail iwol həni. Ehut natəmat gail len nədaŋan səbilitəmat setəmat gail.”

²³ Ale aYesu ekis galit gəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləʔoi ʔehut aSetan mabe? ²⁴ Nəvanuan lototoh pipihəʔan nakiŋ len nəkantri sua ʔiʔalkabaŋ, nəkantri dereh timaʔulʔul. ²⁵ Nəbathudud ʔiʔalkabaŋ, dereh timaʔulʔul. ²⁶ Len naʔide tomaienən, aSetan təʔal mai gai gabag, alat pipihəʔan ləʔaʔəpəhw, gai asike taləʔoi tail gəgat am, nədaŋan san tanon. ²⁷ Nisor kəta maiegai ke: Avan ideh saləʔoi ʔəʔis lohoim sinabəhariv todaŋ hən ʔitariv kuv natit san gail. Be a mō, ʔibaŋis gat abəhariv, beti eləʔoi ʔitariv kuv natit ʔisi dan naim san.† ²⁸ Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh teruʔat nəsaan ideh dan nəvanuan gail naut kəmas ləʔisor tas aGot o ləʔemədas nahəsan. ²⁹ Avil avan ideh tosor mədas aNunun aGot, asike aGot eruʔat nəsaan enən dani ʔon ideh. Be nəsaan enən san, tonor hən nəpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

³⁰ AYesu ekəmaienən husur ahai ʔusan hən nalo gail luke tokad nanunun tosa.

*Nəbathudud kitin siYesu**(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)*

³¹ Beti aʋan aYesu matmat gail mai anan logəm təʔan naim aYesu totoh lan. Loil vivile, lopisul van həni, kisi gəmai. ³² Naluʋoh lobəta dar vis aYesu, ale lukel maii ke, “Geris, anam mai aʋam gail lous gaiug vivile.”

³³ AYesu isor var galit ke, “Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aʋagw gail?” ³⁴ Ale ekəta garu len alat lotobəta dar visi, ike, “Gamit mətovi anagw mai aʋagw gail bogai. ³⁵ Husur avan ideh togol nəsa aGot toləŋoni, gai evi aʋagw o aʋavinegw o anagw.”

4*AYesu iʔol husur namisurhuwit**(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ AYesu etuʔat ʔusan tətəs tarhəʔiltiwai Kalili. Nəbilitluʋoh logəm ʔonʔon dar visi gol tosa len naʔot, bəta hən ʔəʔusan. Ale nəvanuan gail ʔisi losuh ʔəpaʔan hən nəbilitiwai, a ut. ² Eʋusan galit hən natit isəʔur len nəʔol ʔusan gail. Ale len naʔusanən san ikel mai galit ke, ³ “Səsəʔon! Nəvanuan nəmabulan hən namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit. ⁴ Nəʔon tobubulan gail, galevis luteh metʔisal, ale nəman naməsav gail logəm han ʔis gail. ⁵ Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobaŋ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut husur nətan enən səsareh. ⁶ Nəʔon namityal tovisi, esun bun gail ale lumayoh husur ləsəkad nəharhəte. ⁷ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan, ale nəʔon nawit totov, nəhau eruŋ gut buni, gol səʋan. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokənoh. Lutov, lovivi məhat ale luʋan. Sua iʋan vəkad 30, sual am iʋan vəkad 60 ale sua tətəs am iʋan vəkad 100.” ⁹ Beti aYesu ike, “Nəvanuan tokad nədariŋan hən ʔəsəʔon, tesəʔon!”

*AYesu iʔol ʔusan hən nəsa?**(Mat 13.10-17; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Nəʔon aYesu totoh səʔon mai ahai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nəʔol ʔusan gail həni. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “AGot ikel vəhot nəsa tosusuah husur

† 3:27: Namilen ke avan ideh saləʔoi ʔəʋənəh dan navəlan aSetan, be ʔibaŋis gat aSetan, eləʔoi ʔehut natəmat san gail.

natohan pipihabəlan mai gamito hən mət̃beləboii. Be alat lototoh vivile, nukel nakitinan p̃isi mai galito len nəb̃ol p̃usan gail ¹² hən natosian siGot b̃isarpoh toke,

“ ‘Naut kəmas ləb̃ekəta, kəta,
ləsakəta ləboi nəsa aGot togole;

naut kəmas ləb̃esəsəlon, səsəlon,
ləsasəsəlon ləboi nəsa aGot togole.

Asike lətəmagenan, lətəpair van hən aGot
ale taruḃat nəsaan salito.’ ”*

*AYesu isor vəsvəsai nəb̃ol p̃usan husur namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)*

¹³ Beti aYesu eus galit ke, “Mətsaləboi namilen nəb̃ol p̃usan enan a? Bimagenan, mət̃eləboi nəb̃ol p̃usan ideh mabe? ¹⁴ Nəvanuan nəmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot. ¹⁵ Namisurhuwit toteh metp̃isal ehum alat lotosəsəlon hən nasoruan siGot. Ale nəboḃ lotosəsəlon hən, vəha-sua ḣai aSetan egəmai, lav kuvi dan galito. ¹⁶ Nəvanuan galevis lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaḣ vat. Nəboḃ lotosəsəlon hən nasoruan, ibar nəlolito, vəha-sua ḣai lohəhaḣur lan. ¹⁷ Be husur lohūm nawit nəharhəte sakir sədaḣ, ləsətov sabəlav. Ale nəboḃ lotoləḣon tosa o nəvanuan gail lotomədas bun galito bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nədəlomian. ¹⁸ Nəvanuan galevis am lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaḣ hau tokad nasunite lan. Losəsəlon hən nasoruan ¹⁹ be nəlolit etuhətuḣ hən nəmauran hən navile eg a p̃an, naləmasian hən natite mai na-ləḣon-masuḣ-həni-an hən natgalevis am lob̃is len galito gol lorūḣ gut bun nasoruan hən asike b̃iḣan. ²⁰ Nəvanuan galevis tile am lohūm namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəlon hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luḣan masuḣ, galevis luḣan vəkad 30, galevis luḣan vəkad 60, galevis am luḣan vəkad 100.”

*Nəb̃ol p̃usan husur nam̃ial
(Luk 8.16-18)*

²¹ Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat nam̃ial hən b̃esusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriḣi a məhat len nəhai nam̃ial toilil lan. ²² Husur natideh tosusuah d̃erəh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut d̃erəh aGot tigol tevivile, tiḣarḣar. ²³ Nəvanuan tokad nədəriḣan hən b̃esəsəlon, tesəsəlon!”

²⁴ Beti isor tət̃as mai galit ke, “Mət̃eləḣgau hən gamito! Mətesəsəlon husur nakelean sagw. D̃erəh aGot tilav naləboian mai gamito tonor hun na-səsəlon-husuri-an samito, ale tivan am. ²⁵ Bathut avan ideh nəlon tomaḣur hən nəsa notokele, d̃erəh aGot tilav naləboian am maii. Avil avan ideh tomət̃ahun b̃eləboi nəsa notokele, d̃erəh aGot tilav kuv naləboian gai tokade dani.”

Nəb̃ol p̃usan husur namisurhuwit totov

²⁶ Beti aYesu ike, “Natohan pipihabəlan aGot imaiegai: Ikad naulum̃an tobubulan namisurhuwit len tan. ²⁷ Nəboḃ topat len nalenmariug o tolele len nalennəyal, namisurhuwit itov, evivi məhat. Be itov vi məhat mabe? Atenan saləboii. ²⁸ Nətan səbon evəhasus hən nawit: a ño nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iḣan hən nəhəvhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian. ²⁹ Be nəboḃ namisurhuwit tomatu, vəha-sua ḣai atenan ivan, ita kokotovi hən naḣu tohaḣ husur nəboḃ hən nəmatuan egəmai.”*

*Nəb̃ol p̃usan husur namisurhumastat
(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)*

* 4:12: Isa 6.9-10 * 4:29: Jol 3.13. Naḣu tohaḣ, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən naḣu tomaienān.

³⁰ AYesu isor tətəs ike, “Dereh nenənoŵ hən natohan pipihabəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nəböl pusan tomabe? ³¹ Imaiegai: Nəvanuan imabul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail pisi len tan ³² be itov vi məhat vatibau səhor nəhanian pisi. Nəpashət gail topasil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləbeum hən nəhai ɲodɲod halit len gail, len nəmōl han.”

³³ AYesu ikel nəböl pusan isoḅur hən bikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləbələboi səhoti. ³⁴ Len nəhon nəvanuan gail, natit pisi tokele, ikel mai galit len nəböl pusan gail ɲai. Be nəboɲ totoh mai ahai susur san gail səbōlito, isor vəsvəsai namilen natgalenan.

*AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arovi pan
(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)*

³⁵ Len nəboɲ enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhət nəwai egai.” ³⁶ ɲa loriɲ naluŵoh, lusah maii len nəḅot ale luvan. (Ikad nəḅot galevis am lotohusuri.) ³⁷ Losəhoŵut hən nabiltilan togəmai tokud hən nəwai. Nəwai epus vi lan nəḅot gol totuḅat pul hən ḅemun. ³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lovəɲoni, lukel maii ke, “Eee Hai pusan, namtomun! Gəsənaŵ ginamit a? Nəḅot idod!” ³⁹ ɲa aYesu ile məhat, esivoh len nəlan, ikel mai nəwai ke, “Gemədaŵ! Vi pan!” Ale nəlan idar buni, naut etəmāt. ⁴⁰ Beti eus galit ke, “Mətovi batmətahw gail a? Mətsəkad nadəlomian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail lom̄inm̄inikot habat. Lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, nəlan mai nabiltiwai lugol husur nəsa tokele!”

5

*Naulum̄an tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)*

¹ Ale lubar nətarhət nabiltiwai enan, len naut a Kerasa. ² Nəboɲ lotobar naut enan, aYesu imariɲ dan nəḅot. Vəha-sua ɲai naulum̄an tokad nanunun tosa egəm len nəḅurhuvat nəmatan gail ei, ebubur mai aYesu. ³ Atenan itoh ḅurhuvat nəmatan gail. Nəvanuan gail lodədas ləḅibaɲisi am hən natsen. ⁴ Luban̄is narien gəlaru mai navəlan gəlaru hən natsen vəha-sob̄soḅur tia, be igol natsen toban̄is navəlan imarmarikot, mai natsen toban̄is narien, ilaḅuḅuri. Səkad avan ideh tokad nədaɲan hən ḅetəgau gati. ⁵ Akis len nalennəyal mai nalenmariug, iyar lab len nəḅurhuvat nəmatan mai naḅehuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag hən nəvat.

⁶ Nəboɲ aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van həni, etəjedur bathurien. ⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuv, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi hən gəḅemədas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nahəsən aGot noɲir gaiug ke sagipansəm ginau, sagemədas ginau!” ⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nahəsam̄ ase?” Ale ike, “Nahəsagw aLuŵoh husur namtusəḅur.” ¹⁰ Ale loɲir vəha-sob̄soḅur həni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len nətarhəḅehuh ei ikad nabiltivəshəbuai lotohan. ¹² Ale natəmat galenan loɲir aYesu ke, “Səvat ginamit van hən navəshəbuai hən namtḅebis len gail.” ¹³ ɲa idam̄ həni. Ale natəmat lumakuv dan naulum̄an, lobis len nabuai gail. Ale navəshəbuai lom̄ur, sarmar vi pan vi lan nabiltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nabiltiwai.

¹⁴ Alat lotokətkəta təban navəshəbuai, lugam dan naut enan vi lan nabiltivile mai naut lotodar visi hən ləbikel ur nəsa tovisi. Ale nəvanuan gail lugam gəm hən ləḅeris nəsa tovisi ei. ¹⁵ Ale logəm hən aYesu, loris atenan a m̄o tokad naluŵoh hən natəmat ale loris ke esun nahurabat, ebətah, imaur tətəs, nənauan san etəlmam, imasil. ɲa lomətahw. ¹⁶ Beti alat lotoris nəsa tovisi, lukel ur natit pisi tovisi mai galit lotomadhəgəmai. Lusor husur

naulumān tokad natəmat gail ale lusor husur nabuai gail. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan gail len naut enan lotuḅat n̄ir aYesu ke teriḅ naut salit gail.

¹⁸ Nəboḅ aYesu tosah len naḅot, naulumān a m̄o tokad natəmat gail en̄ir aYesu hən ḅitah maii. ¹⁹ Be aYesu sədaḿ hən̄i, ike, “Givahim van hən nəbathudud saḿ ale kel mai galito hən natit p̄isi Nasuḅ togole m̄os gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.” ²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekaḅolis, etuḅat kel ur natit p̄isi aYesu togole m̄osi. Galit p̄isi ei lumaḅmaḅ len natit tokele.

*Natəbarehreh tomat, napəhaḅut toməsah
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)*

²¹ Beti aYesu igam kotov nabiltiwai len naḅot təl̄mam vi lan nətarhəte. Nəboḅ tobar nətarhəwai ei, nabiltiḅoh logəm ḅonḅon dar visi. ²² Beti avan sua, nahəsən aJairus toil a m̄o hən naim naḅonḅonan ei egəm hən aYesu. Iteh bathurien. ²³ En̄ir aYesu, ike, “Nasuḅ, anatvavigw pəpadaḅ hən ḅimat. Gegəm vahim bai hən gəḅeriḅ navəlaḿ lan hən ḅimaur, asike ḅimat.” ²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nabiltiḅoh lohusuri, loburuti. ²⁵ Ikad napəhaḅut sual ei toməsah, nəda han togam hən nasiḅau tovi 12 tia. ²⁶ Nəvanuan nareran lusoḅur lurer soḅuer hən̄i be lugol eləḅon isa vəsa ḅai. Eḅur hən natit p̄isi san hən ḅev̄ur galito, be səmaur. Eməsah habat am. ²⁷⁻²⁸ Esəsələḅ hən nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Nəḅibar nahurabat san, dereh nimaur.” Na eliligis hən gai len naluḅoh madun aYesu, ibar nahurabat san. ²⁹ Vəha-sua ḅai nəgaman hən nəda esib, ale eləḅoi len niben ke tomaur təl̄mam, naməsahan san inoḅ. ³⁰ Nəboḅ alitenan tobar aYesu vəha-sua ḅai eləḅoi len gai gabag ke nədaḅan ivan dani. Na ipair len naluḅoh ike, “Ase tobar nahurabat sagw?” ³¹ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluḅoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?” ³² Be aYesu ekətkəta garu hən ḅisaḅ nəvanuan tobari. ³³ Beti napəhaḅut toləḅoi nəsa tovisi hən̄i, emətahw, ipab. Egəm hən̄i, iteh bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii. ³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nadələomian saḿ igol ke gotomaur. Givan, len nələḿ gikad natəmat, na-ləḅon-isa-an saḿ inoḅ.”

³⁵ Nəboḅ tosorsor sal, nəvanuan galevis logəm len naim siJairus toil a m̄o hən naim naḅonḅonan, lukel maii ke, “Anatvaviḿ imat tia. Sagemədas ahai p̄usan am.” ³⁶ Be aYesu, tosəsələḅ hən nəsa lotokele, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw. Riḅ nələḿ len ginau ḅai.” ³⁷ Beti aYesu sədaḿ hən avan ideh hən ḅehusuri, be idaḿ hən aPita, aJemes mai aJon, aḅan aJemes ḅai.

³⁸ Nəboḅ lotobar naim sitenan toil a m̄o hən naim naḅonḅonan, aYesu eris nəvanuan gail lotowal taḅtaḅor, lototaḅ, lotois habat. ³⁹ Nəboḅ toḅis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mətələḅon isa, mətutaḅ maiegai? Natəbarehreh enan səmat, ipatmari ḅai.”

⁴⁰ Lusor vilesi, luman sili. Be esəvat galit vivile ale esəhar atəman natəbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale eḅis len naut natəbarehreh topat lan. ⁴¹ Etəgau navəlan alitenan ale ikel maii len nasoruan san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua ḅai natuhtəbarehreh nədaḿ han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboḅ lotoris natenan lumaḅmaḅ habat. ⁴³ Ale aYesu ikel idaḅ mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən ḅihani.”

6

*Alat a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)*

¹ AYesu eriḅ naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale ahai susur san gail lohusuri. ² Len nəSappat etuḅat hən naḅusanan len naim naḅonḅonan ale isoḅur lotosəsələḅ luḅaḅ luke, “Ategai ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran tonor gai tokade egəm len naut a be? Igol mabe hən namerikel lotomaianan? ³ Be ategai inau ke tovi

ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an ηai, anatun aMeri, aʋan aJemes, aJoses, aJutas mai aSimon. Aʋavinen gail lutoh gegai!” Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənauan salito len naut p̄isi, be len naut a im san, len amahean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni.”

⁵ Edədas b̄igol namerikel ideh len naut enan, be erij navəlan len nəvanuan evis ηai lotoməsah ei ale lumaur. ⁶ Ale iḡaḡ husur nadəlomian salit toḡuer.

*AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 hən ləḡeum m̄osi
(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)*

Beti aYesu iyar husur navile v̄isusua, eḡusan. ⁷ Ale ekis ḡonḡon hən ahai susur san gail ale etuḡat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədaḡan hən na-il-a-m̄o-an hən ləḡehut nanunun nəmargobut gail. ⁸ Ale ikele hən galit ke, “Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariv nəhad səseḡon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuḡ samit gail. Mitipat nəhai təbatehw ηai. ⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariv nahurabat gəgel.”

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, “Naim ideh mətḡeb̄is lan, mititoh ei vəbar mətḡerij naut enan. ¹¹ Len naut ideh ləsahəhaḡur hən mətḡitoh lan, ləsasəseḡon hən gamito, mətərij naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav ḡimakuv dan gəlaru. Natenan tevi hən ḡimasil hən galit ei ke aGot sahəhaḡur hən galito.”*

¹² Imaienan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limaspair dan nəsaan salito. ¹³ Lohut natəmat isoḡur, ale lovəhas nəvanuan isoḡur lotoməsah hən naoil naoliv, ale lumaur.*

*Nəmatan siJon Baptais
(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)*

¹⁴ AHerot Antipas, aKiḡ esəsəḡon hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail p̄isi loləboi nahəsan.† Galevis luke “Atenan evi Jon Baptais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləboi b̄igol namerikel gail.” ¹⁵ Galevis am luke, “Gai evi Elijah.” Galevis tile am luke, “Ahai kelkel ur bolai, esum̄an ahai kelkel ur gail ta sutuai.”

¹⁶ Nəboḡ aHerot tosəsəḡon hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

¹⁷ Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke lith gat aJon, baḡisi, ale riḡi len naim bəbaḡis. Iḡol tomaienā sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aʋan aFilip esəhar kuvi ale ilah maii. ¹⁸ AHerot erij aJon len naim bəbaḡis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən gəḡesəhar asoan aʋam̄.”* ¹⁹ Na aHerotias, nəlon eḡəḡas aJon, eləḡon ke tigol timat be edədasi, ²⁰ husur aHerot emətahw len aJon, ike aJon titoh maienan ηai. Eləboii ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəboḡ aHerot tosəsəḡon hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas ḡesəsəḡon hən aJon.

²¹ Imaienan van van, be boḡ sua aHerotias isaḡ naḡisal sua. Len nab̄iltiboḡ hən nəpasian siHerot, aHerot iḡol nəhanan m̄os nab̄iltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len naut a Kalili. AHerotias ikab hən nəboḡ enan husur eləboi b̄igol aJon ḡimat. ²² Nəboḡ anatvavin aHerotias toḡis ale tosav, aHerot mai alat lotohan maii ei lohəhaḡur masuḡ həni. Ale aKiḡ ikel mai alitenan ke, “Us ginau hən natideh gotoləḡoni ale dereh nilavi mai gaiug.” ²³ Ale ita gat na-kel-gati-an sua

* **6:11:** Nəboḡ naJu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav ḡimakuv dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsavi Ju mai naut salit gail loḡiḡiḡaḡ. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke ligol husur navide enan hən ḡimasil hən naJu gail lotomətahun ləḡipair dan nəsaan salit gail ke len nabunusian siGot galit loḡiḡiḡaḡ ale dereh lipanis. * **6:13:** Jem 5.14 † **6:14:** Nəboḡ toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anatun aHerot toyalyal. AHerot toyalyal ike aYesu timat nəboḡ tokəkereh ηai. * **6:18:** Lev 18.16, 20.21

len nahəsan ke, “Natideh gə̃beusi hən ginau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas bevi nahudhut nətan notovi kiŋ lan.”

²⁴ Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

²⁵ Vəha-sua ŋai natəbarehreh esətabul van hən aKiŋ, ike, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais. Noləŋoni len nasiloh sua. Noləŋoni gag ŋai!”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan igol aKiŋ nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan, ale husur tokele len nəhon alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni. ²⁷ Ŋa vəha-sua ŋai esəvat nasoltia nə-tata-vanuan-an van hən naim bəbaŋis hən bĩta kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbaŋis. ²⁸ Ipat nəkadun aJon len nasiloh, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan. ²⁹ Nəboŋ ahai susur siJon gail lotosəsəloŋ həni ke tomat, logəm pat niben van, tavuni len naður nəmatan.

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

³⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luḥon mai aYesu hən ləbikel maii hən natit pĩsi lotogole mai lotoḥusan həni.* ³¹ Nəvanuan isoḥur logəmai, isoḥur luvan gol aYesu galito ləsəkad namityal ideh hən ləbihan. Imaienan aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datbĩtoḥ səbodate ale ŋavŋav kəkereh.”

³² Ŋa lusah len naḥot səbolito, lorin naut enan, lovi lan naut toḥəbesw. ³³ Wake isoḥur loris lotovan ale loləboi naut ləbevi lan. Ale nəvanuan isoḥur len navile gail lugam vi lan naut en toḥəbesw ale lubari a mō.

³⁴ Nəboŋ aYesu galit lotobar naut enan, lotomarin dan naḥot, aYesu eris nabiltiuvoh ale nəlon itaŋis galito husur lohūm nasipsip gail lotopar vanuan hən bekatkəta təban galito. Ale etuḥat vusan galit hən natit isoḥur.* ³⁵ Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan pĩsi tia. ³⁶ Səvat galit van, hən ləbevi lan naim vĩsusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hən ləbeḥur hanian halit hən ləbihani.” ³⁷ Ris tosor var galit ke, “Gamit māu mitilav nəhanian mai galito!” Ale lukel maii ke, “Hən namtbeḥur nəhanian hilategai nəvat han dereh tevi hən naḥurḥuran hən nahəbati toməlevtor. Namtodədasi!” † ³⁸ Ale aYesu eus galit ke, “Mətukad nabəta evis? Mitia us kitevi.”

Nəboŋ lototəlmam lukel uri ke, “Nabəta erim mai naieh eru.”

³⁹ Beti aYesu ikele hən galit ke letuan naluḥoh lebətah pəpəhw len naliol tokəsan. ⁴⁰ Ale nəvanuan lotovi 50 o lotovi 100 lobətah ḥonḥon van vəbar galit pĩsi lobətah. ⁴¹ AYesu ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan hən gail ale eḥur nabəta. Ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbeḥepəpəhuni. Ale epəpəhun naieh eru enan am van hən nəvanuan gail pĩsi. ⁴² Ale galit pĩsi luhan, luhanukub. ⁴³ Naluḥoh lotohan tonon, ahai susur losəŋon nahudhubəta mai nahudhuieh lotopat vagol nəhad lotovi 12 lopul.* ⁴⁴ Len nəboŋ enan alalumān lotohan lovi 5,000.

AYesu iyar len nəḥon nəwai

(Mat 14.22-33; Jon 6.15-21)

⁴⁵ Nəboŋ nəhanan tonon, vəha-sua ŋai aYesu igol ahai susur səbolit lusah len naḥot, il a mō, hən ləbigam vi Petsaita, tarhəbiltiwai Kalili. Ale aYesu esəvat naluḥoh luvan. ⁴⁶ Tosudəlaḥ galit tonon, etəvehuh len naḥehuh hən bisor mai aGot. ⁴⁷ Nəboŋ naut togomgom, naḥot ipat rivuh len nabiltiwai, ale aYesu itoh səbon a ut. ⁴⁸ Eris lotomaḥit

* **6:30:** Mak 6.7, 12 * **6:34:** Num 27.17; 1Ki 22.17 † **6:37:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200, nəvat tomaienān eləboi beḥur nauman hən nəvanuan hən nahəbati toməlevtor. * **6:43:** 2Ki 4.42-44

hən nəvarusan husur naḅot isoh ḅur nəlan. Len nadudulan somīlan naut səlan sal, aYesu egəm hən galito, iyar len nəḅon nabiltiwai. Ike tiḅot təban galito, ⁴⁹ be nəḅoḅ lotoris toyar len nəḅon nabiltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai, ⁵⁰ husur nəḅoḅ lotorisi galit ḅisi lomīnminikot. Be vəha-sua ḅai aYesu ikel mai galit ke, “Samtemətahw. Ginau bogai. Mitikad na-il-ḅuri-an.” ⁵¹ Nḅa isah len naḅot mai galito ale nəlan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumaḅmaḅ vəsa, ⁵² husur ləsaləboi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabəta gail, bathut nəkadulit iḅonḅon.

*AYesu igol galit lotoməsah a Kennesaret lumaur
(Mat 14.34-36)*

⁵³ Nəḅoḅ lotogam tukot len nabiltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei. ⁵⁴ Lumariḅ dan naḅot, vəha-sua ḅai nəvanuan gail len naut enan lokəta ləboii. ⁵⁵ Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosəsəloḅ həni ke aYesu totoh lan, lupat alat lotoməsah van həni len namilelit gail. ⁵⁶ Len naut ḅisi aYesu tovi lan, len navile, len nabiltivile, len nəmarireu, loriḅ alaten lotoməsah lupat len naut nəmaket. Loḅiri ke tidam̄ hən ləḅibar nasum̄arhət nahurabat san. Ale galit ḅisi lotobari lumaur.

7

*AYesu isor husur nəsa togol nabīḅḅiḅalan len nəvanuan
(Mat 15.1-9)*

¹ Boḅ sua naFarisi mai ahai ḅusan gail hən nalo logəm len naut a Jerusalem hən ləḅeris aYesu. ² Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsakəkəsəval. (Navəlalit saveveu len nənauan siFarisi gail ³ husur naFarisi mai naJu gail ḅisi am lohusur tin hən naḅide silat ta sutuai toke limaskəkəsəval len naḅide tonor beti loləboi ləḅihan. ⁴ Nəḅoḅ lototəlmam dan nəmaket, asike luhan vir ləḅelilos.* Lohusur naḅide tosoḅur am ta sutuai hum nakəkasan hən nabiliwai munmun, nabiliwai totile mai naketel gail.)†

⁵ Imaienan naFarisi mai ahai ḅusan gail hən nalo lousi ke, “Imabe ahai susur sam̄ gail ləsaḅusur naḅide sihaḅut sidat gail ta sutuai, ləsaḅusur naḅide hən nakəkəsəvalan, be luhan nabəta?”

⁶ AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vanuan gəgəras, nəsa mətukele, mətsagole! Alsaiah ekitin nəḅoḅ tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke, “ ‘Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito, wake len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁷ Lulotu soḅuer hən ginau, loḅusan hən nakelean sinəvanuan, hum tovi lo sagw.’* ”

⁸ Husur gamito mətugam dan nakelean todaḅ siGot hən mətḅehusur tin hən naḅide samit ta sutuai lotovi naḅusanan sinəvanuan ḅai.”

⁹ Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau hən nagelean, husur mətugel tabtab hən nakelean todaḅ siGot hən mətḅeil gəgat len naḅide samit ta sutuai. Mətunau ke nakelean san savi natideh a? ¹⁰ Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmaḅ mai anam̄ matmat len nənauan sam̄,’* mai ‘Avan ideh tosor tosa vəsa hən atəman o anan, gai timasmat tebun.’* ¹¹ Be gamit mətuke ivoi hən avan ideh ḅikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade hən nəḅevi tarhət sam̄, noviol həni tia mai aGot.’ ¹² Imagenan mətuke inor ḅai hən asike evi tarhət setəman mai sinan len namīdolan səlaru. ¹³ Ale len naḅide

* **7:4:** Len nasoruan ta Kris, naut egai eləboi ḅikad namilen ke: asike luhan vir ləḅəkəkəsə hanian ideh lotoḅuri.

† **7:4:** Len natosian ta sutuai esuhud hən nasoruan toke nabiliwai munmun, nabiliwai totile, naketel mai nəmel gail. * **7:7:** Isa 29.13 * **7:10:** Exo 20.12; Deu 5.16 * **7:10:** Exo 21.17; Lev 20.9

ta sutuai mættokade, mætugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. Gamit mætugol natit isoḃur tomaienān.”

*Natit gail lotogol nəvanuan saveveu
(Mat 15.10-20)*

¹⁴Beti aYesu ekis naluḃoh gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi, mætəsəsəlon ḡn hən gināu, mætələḃoi nategai. ¹⁵⁻¹⁶Nəvanuan eḃiḡḃiḡal len nəhən aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləḃoi ḡbigol ḡḡiḡḡiḡal nəḃon natenan toḃis lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.”†

¹⁷Nəḃon aYesu toriḡ naluḃoh hən ḡevi lohoim, ahai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele. ¹⁸Ale ikel mai galit ke, “Gamit am mətəsaləḃoi səhoti a? Mətəsaləḃoi ke natit p̄isi vivile toḃis len niben nəvanuan saləḃoi ḡbigol ḡḡiḡḡiḡal a? ¹⁹Husur nəḃon toḃis, səḃis len nəlon, be evi lan natəḃaḡ ale evivile vi lan nalitavtāv.” (Nəḃon tokəmaienān, aYesu ikele ke nəhanian p̄isi iveveu.)

²⁰Beti aYesu ike, “Evi nəsa tovivile len nəlon nəvanuan togol tosa, saveveu. ²¹Husur natgalegai logəm len nəlon nəvanuan: nənanuan tosa, naitian tosa, navənahān, nagolean hən nəmatān, ²²naitian toḃur kotov nələhān, na-ləḡon-masuv-an hən natite, nagolean sasa gail, nagəḡərasān, navide naitian taḃtaḃor, nəlon tovəvənah, nasoruan tomədas nahəsān nəvanuan o tomədas nahəsān aGot, nə-patpat-gai-məhat-an mai namelmelan. ²³Natgalen p̄isi lotosa logəm len nəlon nəvanuan. Evi natgalenan togol nəvanuan toḃiḡḡiḡal, saveveu.”

*Nadəlomian sepəhaḃut sua savi Ju
(Mat 15.21-28)*

²⁴AYesu ile məhat, eriḡ naut enān, evi lan naut gail pəpadaḡ hən naut a Tair. Eḃis lohoim sua, be emətahūn avan ideh ḡeləḃoi ke totoḡ ei. Be edədas ḡesusuan naut totoḡ lan.

²⁵Ikad napəhaḃut suā ei, nanunūn nəmargobut toḃis len anatvavin. Nəḃon nəḃareab enān tosəsəlon ḡhəni ke aYesu totoḡ, vəha-sua ḡai egəm ḡhəni, iteh bathuriēn. ²⁶Evi atoḃtaKris lotopasi len naut a Fonisia a Siria. Eus aYesu hən ḡeḡhut natəmat dan anatvavin. ²⁷AYesu ikel maii ke, “Anatugw gail lihanukub bai. Sanor hən nəḃilāv kuv nabəta hinatugw gail hən nəḃibar ḡhəni van hən nalipah gail.” ²⁸Alitenān isor vari ke, “Evoi Nasuḃ, be nalipah gail pipitev am loləḃoi ləḃihan nasugḡəta hilahutai.”§ ²⁹AYesu ikel maii ke, “Bathut na-sor-vari-an saḡ tovoi, givan, natəmat eriḡ anatvaviḡ, igam dāni tia.”

³⁰Alitenān etəlmam vahim. Ale nəḃon tovi lohoim san isaḃi ke, anatvavin topat mədəu len nəmel, ale natəmat tomakuv dāni tia.

AYesu igol nabut sua imaur

³¹AYesu eriḡ naut gail pəpadaḡ hən nabiltivile Tair, iyar tur len nabiltivile Siton mai naut a Tekap̄olis van vəḃar Nabiltiwai Kalili.** ³²Nəvanuan galevis losəḡar nabut sua van hən aYesu ale loḡiri hən ḡeriḡ navələn lan. ³³AYesu esəḡar səḃon ḡhəni vi tut kəkereḡ dan naluḃoh ale esiriv hən nəḡarhuvələn ḡəlaru len nədariḡan ḡəlaru. AYesu eḡulai, ibar nameān atenān ³⁴ale ekəta vi məhat vi lan nəmāv, ekilob ale ikel mai nabut ke, “Effata!” (namilen ke, “Səḡav!”). ³⁵Vəha-sua ḡai nədariḡan nabut ḡəlaru arosəḡav, nameān emələla, isor imasil. ³⁶Ale aYesu ikel bunī mai nəvanuan gail ei ke salikel ur nəsa tovisi. Be naut kəmas tokaikai tasi maiēnān, lukelkel uri am. ³⁷Galit lumaḡmaḡ vəsa. Luke, “Iḡol ivoi hən natit p̄isi togole, ale igol alat lotodariḡ ḡulol, losəsəlon mai nabut gail, igol lusor.”

† **7:15-16:** Ikad natosian galevis ta sutuai toshud hən naves egai ke: 16 Avan ideh tokad nədariḡan hən ḡesəsəlon, tesəsəlon māu! § **7:28:** NaJu gail lokis alat ləsavi Ju hən nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “Ivoi hən nəḃevi tarḡət seju gail ḡai.” Ale apəhaḃut isor vari ke hum ma tokad na-vi-tarḡəte-an ideh am hən ḡevi tarḡət san ḡhəni.

** **7:31:** Naut a Tekap̄olis evi naut tokad navile tosəḡavur lan.

8

AYesu evəŋan alalumian lotovi 4,000
(Mat 15.32-39)

¹ Len nəboŋ sual am, ikad nabiltiľoh lotogəm ħonħon, ale ləsəkad natideh hən ləbĭhani. AYesu ekis ahai susur gail gəm hən, ikel mai galit ke, ² “Nəlogw itaŋis naluĭoh egai bathut lutah mai ginau husur nəmariboŋ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləbĭhani. ³ Nəmal ihat galit tia. Nəbesəvat galit van, dereh limatmatioĭ husur nametpĭsal, ale galit galevis, naĭsal salit ebəlav, lutoh a tut.” ⁴ Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai ebəbesw, ipat səbon. Avān ideh eləboi ħisab nabəta a be len naut egai tonor hən ħevəŋan alat eg?” ⁵ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Eməlevru.”

⁶ Beti aYesu ikel mai naluĭoh ke lebətah len tan. Ale itariĭ nabəta toməlevru, ikel nasipaan, eĭur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbepərehun gail van hən naluĭoh. Ale lugole. ⁷ Ikad natuhieh evis ŋai lotokade. Nəboŋ aYesu tokel nasipaan hən gail, ikel mai ahai susur san gail ke lepərehuni am. ⁸ Nəvanuan gail luhan vəhanukub. Ale ahai susur losəŋon nasughanian topat, gol nəhad eməlevru lopul. ⁹ Ikad alalumian lotovi 4,000 ei.

Nəboŋ lotohan tonon, aYesu esəvat alaten vahim. ¹⁰ Ale vəha-sua ŋai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

NaFarisi gail lous taltal hən namerikel sua
(Mat 16.1-4)

¹¹ NaFarisi gail logəm hən aYesu ale lotuĭat vitvituh mai. Loləŋon ke tigol nəsaban ŋa lous taltal ke tigol namerikel hən nəmav.* ¹² Nəboŋ tosəsəlon hən natenan, aYesu eŋud habat, ike, “Naur ta daməŋai lous namerikel mabe? Nukel nakitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hən mətberisi boŋ ideh!”

¹³ Ŋa isah təlmam len nabot, eriŋ naut enan, igam tukot len nabiltiwai.

Nayis hiFarisi gail mai siHerot
(Mat 16.5-12)

¹⁴ Ahai susur gail nəlolit iboŋboŋ hən nabəta. Ləsəkad nəhanian ideh len nabot, be natuhbəta sua ŋai. ¹⁵ Ale aYesu isor pusan mai galito, ike, “Mətelələgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hiHerot Antipas.”

¹⁶ Nəboŋ lotosəsəlon hən natenan lotuĭat vitvituh mai galit gabag husur ləsəkad nabəta ideh. ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salit tia, ŋa ike, “Gamit mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? Mətsaləboi səhoti, mətsasəsəlon ləboii a? Nəkadumit egəm vönvön a? ¹⁸ Mətukad namətamito be mətodədas mətəkəta a? Mətukad nədariŋamito, be mətodədas mətbesəsəlon a? Mətsənav təlmam hən ¹⁹ nəboŋ notobur nabəta hilat lotovi 5,000 a? Mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Səŋavur pisan eru.”

²⁰ AYesu eus galit ke, “Ale nəboŋ notobur nabəta toməlevru hilat lotovi 4,000, mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Məlevru.”

²¹ Ale eus galit ke, “Be mətsaləboi səhoti sal a?”

AYesu igol ametbesw sua ekəta

²² Nəboŋ lotobar naut a Petsaita, nəvanuan galevis losəhar ametbesw sua van hən aYesu, ale loŋir aYesu hən ħibari hən ħekəta. ²³ Ale aYesu etəgau navəlan ametbesw, esəhari vivile dan navile. Beti eplai len namətan gəlaru, eriŋ navəlan gəlar lan ale eusi ke, “Goris natideh m̄au a?”

²⁴ Ametbesw ekəta təlmam, ike, “Noris nəvanuan lotohum nəhai lotoyaryar.”

* **8:11:** Lunau ke aYesu edədas ħigol namerikel ħegəm len nəmav. Ale ləbėusi hən, nəboŋ ħedədas ħigole, dereh leləboi ləbėkisi hən nəvanuan gəgəras, hum ma leləboi ləbėkot hən sil nəsaban. * **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2

²⁵ Beti aYesu erinj navəlan gəlaru tətəs len namətan ametbesw. Nakətaan etəlmam ale eris natit pisi lumasil. ²⁶ AYesu esəvati vahim, ike, “Sagiyar tur len navile.”†

*APita ikel kot aKristo
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)*

²⁷ AYesu mai ahai susur gail loriņ naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nəyaran salit van, aYesu eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail luke ginau novi ase?” ²⁸ Lusor vari ke, “Galevis luke gotovi aJon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai.” ²⁹ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” Ale aPita isor vari ke, “Gaiug govi aKristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁰ Nə aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.21-23; Luk 9.22)*

³¹ Len nəboņ enan aYesu etuḅat hən beḅusan ahai susur san gail ke aNatun Nəvanuan timasləņon tisa vəsa len natit tisoḅur. Alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo limasmətahuni. Timasmat ale len nəmariboņ ḅitor timasle məhat dan nəmatan. ³² Ikel pərpə hən natgalenan, ale aPita esəhar aYesu hən ḅisor səḅon maii, etuḅat sor lan husur tokəmaienan. ³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau Setan! Nənanuan sam̄ gail ləsəpat len nəsa aGot toləņoni, lohusur naləņonian sinəvanuan ḅai.”

*Na-husur-aYesu-an
(Mat 16.24-28; Luk 9.23-27)*

³⁴ Beti aYesu ekis naluḅoh mai ahai susur san gail gəm həni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh ḅeləņon ke ḅehusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənanuan mai naləņonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. ³⁵ Husur avan ideh ḅeləņon ke ḅetəgau gat nəmauran san gabag, nəmauran san dereh timasig. Be nəmauran san ḅimasig mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³⁶ Nəvanuan ḅikad natit pisi len navile a pan be nəmauran san vi sutuai ḅimasig, imabe? Ikad nəsa? ³⁷ Səkad natideh. Nəvanuan edədas ḅeviol hən natideh hən ḅikad nəmauran enan vi sutuai tətəs am. ³⁸ Husur avan ideh ḅeməmau len ginau mai nasoruan sagw len nəhōn naur ta daməņ egai ləsədaņ len aGot be lotopul hən nəsaan, aNatun Nəvanuan dereh teməmau len atenan balai nəboņ ḅegəm mai aņel siGot gail len nəyalyalan mai namənas seTəman.”

9

¹ Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləḅeris nagəmaian hən natohan pipihəḅəlan aGot, nədaņan han.”

*Namənas kitin siYesu
(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)*

² Nəmariboņ toməlevtes tonōņ aYesu esəhar aPita, aJemes mai aJon səḅolito vi məhat len navəhuh sua tosahsah. Ale len nəholito egəm tile. ³ Nəhōn em̄ial hum namityal, nahurabat san egəm pəhw yesyes vabilbil. Epəhapəhw səhor avan ideh len navile a pan toləḅoi ḅigole.* ⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hən galito. Aruhol mai aYesu. ⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor, tesua esam̄, tesua siMoses, mai tesua siElijah.” ⁶ (APita ekəmaienan husur saləḅoi nəsa ḅikele, husur lomətahw habat.) ⁷ Ale nəmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egəm len nəmavukasw toke, “Ategai bogai, aNatugw ulum̄an notoləmas buni. Səsəloņ husuri!”

⁸ Losəhoḅut, lokəta garu, ləsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ḅai totoh mai galit ei.

† **8:26:** Len natosian galevis ta sutuai ike, “Givahim, be len navile sagikel nəsa tovisi hən gaiug mai avan ideh.”

* **9:3:** 2Pit 1.16-18

⁹ Nəboŋ lotopot mariŋ dan naŋehuh, ikai tas galit ke saliwal hən nəsa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nəvanuan bile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan lotəgau gat nəsa aYesu tokele len galit gabag, be luhol danjir husur namilen nasoruan san nəboŋ toke “bile məhat dan nəmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai pusan gail hən nalo luke aElijah timasgəm a mō. Lokəmaienan hən nəsa?”* ¹² AYesu isor var galit ke, “aElijah egəm a mō hən bigol natit pisi binor tətəs. Bimaienan, husur nəsa natosian siGot ike aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoḅur ale nəvanuan gail limasmətahuni?”* ¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale lugol nəsa suŋan lotoləŋoni həni, hum ŋai natosian siGot tokel husuri.”*

AYesu igol natətai tokad natəmat imaur

(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam van hən ahai susur san gail, loris nabiltiŋvoh lotodar vis galito mai ahai pusan gail hən nalo lotovitvituh mai galito. ¹⁵ Nəboŋ naluḅoh lotoris aYesu, luḅaŋ, ale lugam van həni hən ləbikə, “Ivoi,” maii. ¹⁶ AYesu eus ahai susur san gail ke, “Mətovitvituh mai galit husur nəsa?” ¹⁷ Nəhaḅut sua len naluḅoh isor vari ke, “Hai pusan, nosəhar anatugw uluŋian gəm hən gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatugw tovi naḅut. ¹⁸ Nəboŋ natəmat enan totah gati, ekuḅ hən anatugw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batriḅoriḅ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur saŋ gail hən ləbēhut natəmat be lodədasi.”

¹⁹ AYesu ikel mai galit ei ke, “Gamit ta daməŋai mətəkad nadəlomian ideh! Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mitikad nadəlomian ŋais? Səhar natətai gəmai.” ²⁰ Ale losəhari van hən aYesu. Be nəboŋ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natətai, ekuḅ hən natətai len tan gol italtaloŋ, nabusun iyau. ²¹ AYesu eus atəman natətai ke, “Imaiegai ŋais tia?” Isor vari ke, “Etuḅat len nəboŋ tovi tuhtətai ŋai. ²² Vəha-sobsoḅur tia natəmat ekuḅ həni len nəhab o len nəwai hən bigol bimət. Gəbələboi gəbigol natideh, gevi tarhət sinaməru, nəloŋ titanis ginaməru.” ²³ AYesu isor vari ke, “Imabe gotoke ‘Gəbələboi gəbigole?’ AGot eləboi bigol natit pisi. Gəbikad nadəlomian, aGot eləboi bigol natideh mōs gaiug.”

²⁴ Vəha-sua ŋai atəman atuhtətai ikai ke, “Nukad nadəlomian, be gevi tarhət sagw len nadəlomian sagw toḅuer!”

²⁵ Nəboŋ aYesu toris naluḅoh lotogam gəm həni, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, “Natəmat gotoḅut, gotodariŋ ḅulol, nukelə hən gaiug ke, gimakuv dani! Sageḅis lan boŋ ideh am!”

²⁶ Ale natəmat eis habat, ekuḅ hən natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum nabirimat gol nəvanuan isoḅur ei luke, “Gai imat!” ²⁷ Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səbon.

²⁸ Nəboŋ aYesu tonəŋ ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səbolito logəm həni. Lousi ke, “Imabe namtsaləboi namtḅehut natəmat enan?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Natəmat tomaienən, səkad natideh toləboi ḅehuti, be na-sor-tuḅ-an ŋai.”†

AYesu isor husur nəmatan san tətəs

(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)

³⁰ Beti loriŋ naut enan, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh ḅələboi naut lototoh lan, ³¹ husur eḅusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.‡ Ale dereh ligol timat. Nəboŋ

* **9:11:** Mal 3.1, 4.5 * **9:12:** Isa 53.3 * **9:13:** Ahap tovi kiŋ mai asoan, nahəsən aJesepel, arugol risi hən arbigol aElijah bimət (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kiŋ mai asoan, nahəsən aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nəboŋ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais. † **9:29:** Natosian galevis ta sutuai luke na-sor-tuḅ-an mai nəhanan eḅuer ŋai. ‡ **9:31:** Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.

bimat, dereh tile məhat len nəmariboŋ bitor husur nəmatan san.” ³² Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

*Ase iyalyal səhor galit am?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)*

³³ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, lobis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, “Mətovitvituh husur nəsa len nəyaran metpısal?” ³⁴ Be naut ebut, bathut metpısal lovitvituh gabag len galit ke ase len galito iyalyal səhor galit pısi. ³⁵ Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm həni ale ikel mai galit ke, “Avan ideh bike beil a mo len nabunusian siGot, teməda, timassunıan naslev, teum salit pısi.” ³⁶ Beti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale elugumı gati, ikel mai galit ke, ³⁷ “Avan ideh tohəhaʔur hən natuhtətai sunıan egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaʔur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhaʔur hən ginau nəbitah maii, be savi ginau ıai, ehəhaʔur hən atenan tosəvat ginau.”

*Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato
(Luk 9.49-50)*

³⁸ Ale aJon ikel mai aYesu ke, “Hai pısan, namtoris avan sua tohut natəmat gail len nahəsamı, ale namtukai tasi husur savi ginamit ideh.” ³⁹ Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Səkad avan ideh tomadhagol namerikel toləboi bikel natideh tosa husur ginau. ⁴⁰ Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato. ⁴¹ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bilav nabıliwai hən nəwai mai gamit len nahəsagw husur mətovi seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonpırpıran mai avan enan.

*Nasəharian hən nəvanuan van hən nəsaan
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)*

⁴² “Ale atuhtətai tokad nadəlomian len ginau sunıan egai, avan ideh bigol bitech len nəsaan, aGot dereh tipansəm avan enan səhor ləbitahətah hən nabıltivat len naholoan, ale ləbibar həni len tas.Ş ⁴³⁻⁴⁴ Ale navələmı bigol gəbitech len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbevi velmetw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad navələmı beru ale vi lan nəhab nəmatan, nəhab topaŋ vi sutuai. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ale nariemı bigol gəbıpes haʔetw, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbevi rimetw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad nariemı beru ale vi lan nəhab nəmatan. ⁴⁷ Ale namətamı bigol gəbitech len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətamı besua bibesw ale gəbebis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad namətamı beru ale aGot bıbar hən gaiug len nəhab nəmatan. ⁴⁸ Len naut enan naul lotovıis nəvanuan, ləsəmat boŋ ideh, ale nəhab tohan nəvanuan səmat boŋ ideh.*

⁴⁹ “Husur aGot dereh tivaditdit nəhab len nəvanuan pısi hum datbidardar hən nətas len nəhanian.**

⁵⁰ “Nətas ivoi, be nabus han bimasig, beduʔe, gigol nabus han tevi tas tətəs mabe?†† Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit bıvoi, hən mətbikad natəmat mai gamit gabag.”*

Ş **9:42:** Nabıltivat enan eməlas habat, natoŋki esulsul həni hən bebul dasdas nawit hən beğəm vi flaua. * **9:48:**

Isa 66.24 ** **9:49:** Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan pısi lukad nəboŋ galevis lotodaŋ len nəmauran salito, nəboŋ gail lotogol nəvanuan gail lopeŋas hum nəhab togole. Nəboŋ aGot togol tomaienan, isaʔ alat lotovi esan kitin, ale nəboŋ galen lotodaŋ lugol nəvanuan san gail ludaŋ am lan. Be isaʔi am alat ləsavi esan. †† **9:50:** Len naut a Israel, lutoh a tut dan nabitas gol nətas salit savi wai, evi vat. Lotuh dədasi hən bekəkereh ale bar həni len nəhanian hən bigol nabus han bıvoi. Nəboŋ nəhanian bımanuŋ, luhani, be nəvat a pan savi tas am ale lubar həni len naʔısal. * **9:50:** Mat 5.13; Luk 14.34-35

10

Natiṽosan

(Mat 19.1-12; Luk 16.18)

¹ Beti aYesu eriṅ naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhəwisel Jortan. Naluṽoh gail logəm həni, ale husur naṽide san akis, eṽusan galito.

² NaFarisi galevis logəm həni, luke ligol tisab len nasoruan san ṅa lousi ke, “Len nalo, inor hən naulumān βetiṽos hən asoan a?” ³ AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəmabe mai gamito?” ⁴ Lusor vari ke, “AMoses idamān hən naulumān βitos gat nalobulat hən natiṽosan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”* ⁵ Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan mōs gamito bathut nəkadumit ihaihai. ⁶ Be len natubatan, nəboṅ aGot togol natit pisi, ‘igol nəvanuan, naulumān mai napəhaṽut.’* ⁷ ‘Husur natenan, naulumān dereh teriṅ atəman mai anan hən βeudud mai asoan, ⁸ ale aresua sumān artovi niben nəvanuan tosua ṅai.’* Husur arsaru am, arosua ṅai. ⁹ Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpehuni.”

¹⁰ Nəboṅ lototəlmam vi lohoim, ahai susur gail lous aYesu husur natiṽosan. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “Avan ideh totiṽos hən abareab san ale toləh mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan. ¹² Ale napəhaṽut βetiṽos hən nəhaṽut san ale bilah mai naulumān ideh am, alitenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.”

AYesu mai atuhlahutai

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ Boṅ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən βeriṅ navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail. ¹⁴ AYesu toris natenan, nəlon ipaṅpaṅ. Ikel mai ahai susur gail ke, “Mitidamān hən alahutai legəm hən ginəu, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosumān alategai. ¹⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike βəhəhaṽur hən natohan pipihabəlan aGot sumān natuhtətai, imabe? Asike ikade boṅ ideh!”

¹⁶ Ale len na-ləmas-buni-an san eriṅ navəlan gəlaru dar vis alahutai. Eriṅ navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hən βivoi hən galito.

Naulumān topul hən natite

(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Nəboṅ aYesu toriṅ naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naṽisal, avan sua igam gəm həni, etəṅedur bathurien. Eus aYesu ke, “Hai pusan gotovoi, nigol nəsa hən nəβikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁸ AYesu eusi ke, “Imabe gotokis ginəu ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səḅon ṅai. ¹⁹ Gaiug goləboi nakelean gail lotodaṅ lotoke, ‘Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian toḅur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibəṅ len nakotan, sagegəras avan ideh hən gəβikad natideh esan, geputsan atəmaṽ mai anamān len nənəuan samā.’”* ²⁰ Ale ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, nugol natgalen pisi tia, tubat len nəboṅ notovi natətai.” ²¹ AYesu ekəta bunusi, eləmas buni. Ale ikel maii ke, “Gupar tetesua sal. Gia pūr hən natit pisi gotokade. Viol hən nəvat han mai naməsal gail hən gəβikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginəu.”

²² Nəboṅ atenan tosəsəloṅ hən nasoruan enan, nəhon eməraṅraṅ. Eləṅon isa, ivan husur topul hən natit tosəbur.

²³ Beti aYesu ekəta garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaṅ habat hən avan topul hən natite βəβis len natohan pipihabəlan aGot!” ²⁴ Luṅaṅ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw notoləmas bun gamito, idaṅ habat hən avan ideh

* **10:4:** Deu 24.1-4 * **10:6:** Gen 1.27, 5.2 * **10:8:** Gen 2.24 * **10:19:** Nəboṅ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paṅpaṅ samā o naləṅonian samā ṅai. * **10:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

bebis len natohan pipihabəlan aGot. ²⁵ Idan habat hən nəkamel bebis tur len naburhunil səsod. Idan səhori am hən nəvanuan tokad natite bebis len natohan pipihabəlan aGot.”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan, luŋaŋ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaienan, as tebis lan? Səkad avan ideh bıkad nəmauran vi sutuai!” ²⁷ AYesu ekəta bunus galito, ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbıgol natenan, avil aGot eləboi bıgol natit pısi.” ²⁸ Beti aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorıŋ natit pısi hən namttohusur gaiug.” ²⁹ AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh torıŋ naim o aŋan gail o aŋavinen gail o atata o anana o anatun gail o nətan mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, ³⁰ dereh aGot teviol hən natgalenan vəha 100 maii len nəboŋ eg ta daməŋai. Dereh tikad naim gail, aŋan gail, aŋavinen gail, anan gail, anatun gail, nətan isoŋur mai alat ləbemədas buni. Ale len nəboŋ beŋəmai len nəmav, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³¹ Be nəvanuan isoŋur lototibau gagai, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kəmas; ale isoŋur ləsavi natideh gagai, lotovi ut kəmas, dereh letibau, leil a mō.”

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san tətəs
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Len nəyaran salit len naŋısal vi Jerusalem, aYesu injad il a mō. Ale ahai susur gail luŋaŋ lan, ale alat lotohusuri lomətahw. Ale aYesu esəhar ahai susur lotovi 12 vi tarhəte. Etuŋat kel mai galit hən natit gail ləbevisi hənı asike idareh. ³³ Ike, “Mətesəsəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh terıŋ aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhoti ke tipanis, timat. Ale dereh lerıŋi len navəlan alat ləsavi Ju. ³⁴ Dereh lisor vilesi, leŋulaii, lebilas habat hənı ale ligol timat. Len nəmariboŋ bitor husur nəmatan san, dereh tile məhat.”

Nausian sıJemes mai aJon
(Mat 20.20-28)

³⁵ Beti aJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlaru, arogəm hən aYesu. Aruke, “Hai pusan, natideh namrbeusi hən gaiug, namruke gigole mōs ginaməru.” ³⁶ Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa mōs gaməru?” ³⁷ Arusor vari ke, “Gidam hən ginamər tesua tebətah len nəmatu samı mai togon tebətah len nəmair samı nəboŋ gəbeŋəm vi kiŋ.” ³⁸ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbəmun len nabıliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an nəbəmun lan a? Məroləboi mərbıbaptais len nəbaptaisan nəbıbaptais lan a?”† ³⁹ Arusor vari ke, “Namroləboi namrbıgole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nabıliwai nəbəmun lan, dereh məremun lan. Nəbaptaisan nəbıbaptais lan, dereh mirıbaptais lan. ⁴⁰ Be nabətahan len nəmatu sagw o len nəmair sagw, savi len ginau hən nəbikele. İpat len aGot hən bılav naut eruenan mai galit gai toutaut hən naut eruenan mōs galito.”

⁴¹ Nəboŋ ahai susur lotosəŋavur lotosəsəloŋ hən natenan, nəlolit epəŋas aJemes mai aJon. ⁴² Na aYesu ekis galit gəm hənı, ikel mai galit ke, “Mətələboi ke alat lotovət nəhes hən ləbeil a mō hən nametbəs gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail. Ale len nədaŋan hən na-il-a-mō-an, nəvanuan totibau salito, loil a mō hən nəvanuan salit gail. ⁴³ Be səmaienan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ⁴⁴ Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit pısi. ⁴⁵ Tesumān ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən beviol hən nəmauran san, egəm hən bımat mōs nəmakuvan hən nəvanuan tosoŋur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

† 10:38: Len naut egai aYesu inau nəmatan san, be gəlar arsaləboi.

APartimeus tovi metbesw ekata
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ nabiltivile enan, nabiltivuoh lohusur galito. Ametbesw, ebətah len nəgarhəŋisal. (Nahəsan aPartimeus, namilen ke anatun aTimeus. Atenan enjir nəvanuan gail akis hən nəvat.)

⁴⁷ Nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aYesu ta Nasaret togəmai, etuəbat kai ke, “Yesu, anatun siTevit, nəloŋ titanjıs ginau!” ⁴⁸ Nəvanuan isoəbur losivoh lan hən bəmədau. Be ikai habat am ke, “Anatun siTevit, nəloŋ titanjıs ginau!”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, eil. Ike, “Kisi gəmai!” Ale lokis ametbesw ke, “Gehəhaəur! Gele məhat! Ekis gaiug, gia van həni!” ⁵⁰ Ametbesw eəbil kuv nahurabat naut susus san, ile məhat tutut, ivan hən aYesu. ⁵¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa hən nəbigole mōs gaiug?” Ametbesw isor vari ke, “Hai pusan, nuke nekəta!” ⁵² Ale aYesu ikel maii ke, “Givan! Nadəlomian sam igol gumaur.” Vəha-sua ŋai ekəta, ale ehusur aYesu husur naŋisal.

11

AYesu eəbis len naut a Jerusalem
(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən navile Petfas, mai a Petani, lubar Naəvehuh Oliv. Ale aYesu esəvat ahai susur san eru van. ² Ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan navile ea. Nəboŋ mərbibari, vəha-sua ŋai dereh mərekəta ris natuhtonki ulumian totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruəbati ale səhari gəmai. ³ Avan ideh bəus gaməru ke, ‘Mirimab hən natenan?’ Kel maii ke, ‘Nasub eusi gag ŋai be asike idareh tesəvat təlmam həni.’ ”

⁴ Ale gəlaru aruvan. Arusaə natuhtonki toil metpisal totahətah len nabopita naim sua, ale arusah ruəbati. ⁵ Nəboŋ artosah ruəbati, nəvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhtonki enan, mərəsah ruəbati hən nəsa?” ⁶ Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gəlaru, ale ludam hən arbesəhari van. ⁷ Arosəhar natuhtonki van hən aYesu, aroəbir hən nahurabat salito len nəmadun ale aYesu ebətah səŋaəvuti. ⁸ Ale nəvanuan isoəbur luəvolsan nahurabat salit gail husur naŋisal, nəvanuan tile gail ludas pashəhai lotobaŋ lute marireu, lutaii, loriŋ gail husur naŋisal. ⁹ Alat lotoyar a mō hən aYesu mai alat lotoyar a tahw lukai habat ke, “Hosanna!

AGot ivoi hən atenan togəm
len nahəsan Nasub!*

¹⁰ AGot tivoi hən natohan togəmai,
natohan pipihəbələn atəmadat aTevit.

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”

¹¹ Beti aYesu eəbis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit pisi, be husur namityal igam gole tia, eriŋ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

AYesu esivoh len nəhai nafik
(Mat 21.18-19)

¹² Pelan han, dudulan, nəboŋ lotoriŋ naut a Petani, aYesu imalkəkət. ¹³ A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsan buni. Ale aYesu ivan hən bisəəb naəvite lan. Be nəboŋ tobar nəhai enan, səsəb natideh lan, be naluhai ŋai, husur savi nəboŋ hən naəvit nafik sal. ¹⁴ Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, “Avan ideh satihan naəvit gaiug boŋ ideh am!” Ale ahai susur gail losəsəloŋ həni.

AYesu ivahvahir naut siGot
(Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

* 11:9: Psa 118.25-26

¹⁵ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot. Etuḅat hut alat lotoḅur hən natit gail mai alat lotoḅur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḅur hən nətav gail lotovi man naməsav.*

¹⁶ Ale aYesu sədañ hən avan ideh topat natideh ḅiyar tur len naut siGot. ¹⁷ Beti eḅusan. Ikel mai galit ke, “Len natosian siGot ike, ‘Naim sagw dereh lekisi hən naim na-sor-tuḅ-an sinaluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’”^{*} Be gamit mətugol evi ‘naut susuah sinəvanuan vənvanah gail.’”^{*}

¹⁸ Nəboŋ aḅiltihai tutumav gail mai ahai ḅusan gail hən nalo lotosəsəloŋ hən natenan, ludas ḅisal hən ləḅigol aYesu ḅimat. Lomətahw lan husur naluḅoh ḅisi lotoḅan len naḅusanan san.

¹⁹ Nəboŋ naut togomgom, aYesu mai ahai susur san gail lovivile dan naḅiltivile.

Nəhai nafik toŋod

(Mat 21.20-22)

²⁰ Len nadudulan luyar van, ḅot pəpadaŋ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toŋod vəbar nəharhəte len tan.* ²¹ APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, “Hai ḅusan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan iŋod.” ²² Na aYesu isor vari, ikel mai galit ke, “Mitikad nadəlomian len aGot. ²³ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh ḅikel mai naḅehuh egai ke, ‘Gimakuv, bar hən gaiug len tas!’ ale asike ḅikad nə-lon-uri-an, be ḅədəlomi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan mōs atenan. ²⁴ Imaienan, nukel mai gamit ke, natideh məttousi len na-sor-tuḅ-an, dəlomi ke mətukade tia ale dereh timaienan len gamito. ²⁵⁻²⁶ Ale nəboŋ məttoil, məttosor tuḅ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, məteruḅati dani, hən aTəmamito len nəmav ḅeruḅat nəsaan samit am.”[†]

Nədaŋan hən na-il-a-mō-an siYesu

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷ Nəboŋ aYesu mai ahai susur gail lotobar naut a Jerusalem tətəs, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale aḅiltihai tutumav gail, ahai ḅusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail logəm həni. ²⁸ Lous taltal həni ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tomabe hən gotogol natgalen ḅisi? Ase ilavi mai gaiug hən gəḅigol gail?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Neus natsua bai. Məḅḅisor vari, dereh nikel mai gamito hən nədaŋan na-il-a-mō-an notokade hən notogol natgalenan. ³⁰ Kel mai ginau, na-il-a-mō-an aJōn tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o egəm len nəvanuan? Mitikele!”

³¹ Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datḅike, ‘len nəmav,’ dereh tike, ‘ḅimaienan, imabe mətsadəlom aJōn?’” ³² Be datḅike, ‘len nəvanuan,’ nəsa tevisi? Sadatikele.” Lokəmaienan husur lotomətahw len naluḅoh husur len nabunusian sinəvanuan ḅisi, aJōn evi ahai kelkel ur kitin.

³³ Na lusor var aYesu ke, “Namtsaləḅoii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Məḅḅəkəmaienan, asike nukel mai gamit hən nədaŋan na-il-a-mō-an notokade hən nəḅigol natgalenan.”

12

Nəḅol ḅusan husur alat lotorentem nəhol nakrep

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Beti aYesu etuḅat sor mai galito len nəḅol ḅusan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len nəhol. Eum hən nəḅod garu lan. Ehir naḅur hən ḅegəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut nakətaan təban nakrep a məhat. Beti idañ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləḅirentem, ale eriŋ naut enan itoh len nəyaran

* **11:15:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **11:17:** Isa 56.7 * **11:17:** Jer 7.11 * **11:20:** Mak 11.12-14

† **11:25-26:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 26 Be asike məḅḅeruḅati dani, aTəmamit len nəmav asike eruḅat nəsaan samito. Mat 6.14-15.

sua.* ² Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən bimen, amahean nəhol esəvat naslev san van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun naŋit nakrep galevis tovi esan. ³ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san, luŋasi ale losəvati van, iyar səsəlav təlmam. ⁴ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile van hən galito. Be alat lotorentem nəhol luŋasŋas nəkadun, lugol isa habat hən naslev gol nahurun isa lan. ⁵ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile am van hən galito, be luparu buni. Amahean esəvat isoḅur am, be luŋas galevis mai luparu bun galevis am. ⁶ Amahean nəhol səkad naslev ideh am hən bəsəvati, be ikad anatan tosua ŋai toləmas buni. Esəvat məkot həni van hən galito, ike, ‘Dereh leputsan anaturgw ulumān len nənauan salito.’ ⁷ Be alat lotorentem nəhol lukel mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nəhol egai nəboŋ amahean nətan bimat. Datia paru buni hən datbikad natit pisi bevi esan nəboŋ atəman bimat.’ ⁸ Ŋa lutah gati, luparu buni, ale lubar həni vivile dan nəhol nakrep.”

⁹ Ale aYesu ike, “Ale, amahean nəhol nakrep dereh tigol nəsa? Dereh tegəm vabun alat lotorentem nəhol, beti tidam hən nəvanuan tile gail lirentem nəhol nakrep. ¹⁰ Mətsaŋvurun nategai len natosian siGot a? Ike,

“ ‘Nəvat nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,
gai egəm vi vat sua ŋai bələboi bīgol naim bīhav mai bīnor.

¹¹ Evi Nasuḅ aGot togol natenan

ale nəboŋ dattorisi, datumanŋman len nəsa togole.’ ”*

¹² Beti abiltivanuan hən naJu ludas pīsal hən ləbītah gat aYesu bathut loləboii ke tokel nəbōl pusan enan sil galito. Be lomətahw len naluḅoh ŋa lorin aYesu, luvan.

Nausian husur nətaks
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Beti abiltivanuan hən naJu lotodas pīsal hən ləbītah gat aYesu, losəvat naFarisi galevis mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu hən ləbīgol bīsab len nasoruan san. ¹⁴ Logəm hən aYesu ale lukel maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gotokitin. Nəvanuan bētibau o bevi naut kəmas savi natideh len gaiug. Goḅusan naḅisal siGot len nakitinan. Gikele, inor māu hən datbeḅur nətaks van hən aSisa? ¹⁵ Dateḅuri o asike datoḅuri?”

AYesu eləboi səhot nausian gəgəras lotousi həni. Ale ikel mai galit ke, “Imabe mətous kitev ginau hum mətbigol nəbīsab len nasoruan sagw? Vusan ginau hən natenarius tovi nakoin hən nətaks.”

¹⁶ Nəboŋ lotolav nakoin gəmai, eus galit ke, “Nəhon ase gagai? Nahəsan ase ipat lan?” Luke, “ASisa.” ¹⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.”

Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, luḅaŋ habat len na-sor-vari-an san.

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Beti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-məhat-an dan nəmatan toḅuer, logəm hən aYesu.* Lousi ke, ¹⁹ “Hai pusan, aMoses itos gat nategai mōs gidato ke, aulumān bimat, ale asoan bītoh anatan bēḅuer, aḅan matmat tilah mai nəbatunau enan hən bīpas anatan aḅan tomat.* ²⁰ Ale ikad alatmiḅan lotoməlevru. Ahai a mō ilah be imat, anatan eḅuer. ²¹ Aḅan tohusuri ilah mai nəbatunau ale gai am imat, anatan eḅuer. Aḅalar tohusur gəlaru am imaienan. ²² Alatmiḅan pisi lulah mai napəhaḅut enan be ləsəkad anatulit ideh. Naməkot alitenan tu imat. ²³ Ale len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotoməlevru pisi lulah maii.”*

* **12:1:** Isa 5.1-2 * **12:11:** Psa 118.22-23 * **12:18:** Uman 23.8 * **12:19:** Deu 25.5-6 * **12:23:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale, nəboŋ ləbīle məhat len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase?

²⁴ AYesu isor var galit ke, “Mētusab husur mētusaləboi natosian siGot, mai mētusaləboi nədaŋan san. ²⁵ Husur nəboŋ alat lotomat ləbīle məhat, asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləbīlah. Be dereh lesur̄m̄an aŋel gail len nəməv. ²⁶ Be mitinau alat lotomat nəboŋ ləbīle məhat. Mətsaṽuruŋ natosian len naləbulat siMoses tohusur nəhai topaŋ a? AGot isor mai a Moses, ike, ‘Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’† ²⁷ Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mētusab habat!”

Nakelean todaŋ tosəhor gail p̄isi
(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Ahai p̄usan sua hən nalo tosəsəloŋ hən na-sor-bəlbəlan enan egəm hən aYesu. Eləboi səhoti ke na-sor-vari-an siYesu ivoi ŋa eusi ke, “Len nakelean todaŋ gail aGot tokel mai gidato, ta be esəhor gail p̄isi?” ²⁹ AYesu isor vari ke, “Nakelean egai esəhor gail p̄isi: ‘Israel mətəsəsəloŋ! Nasuḅ aGot sidato, Nasuḅ esua səbən. ³⁰ Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nələm̄ kavkav, nanunum̄ kavkav, nənauan sam̄ kavkav mai nədaŋan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.’* ³¹ Nakelean sual am ehusuri toke, ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug hum gotoləmas bun gaiug gabag.’ Səkad nakelean ideh todaŋ səhor eru enan.”* ³² Ahai p̄usan enan hən nalo ike, “Gai bolai Hai p̄usan! Gokitin nəboŋ gotoke aGot tosua səbən ale səkad ideh am be gai səbən ŋai.* ³³ Datimasləmas buni len nəlodat kavkav, naləboian sidat kavkav mai nədaŋan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datimasləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gidato hum dattoləmas bun gidat gabag. Ivoi hən datb̄igol natgalenan səhor naviolan ideh datb̄etutumav hən mai natit p̄isi am datb̄eviol hən mai aGot.”*

³⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən na-ləboi-səhoti-an len na-sor-vari-an sitenan, ikel maii ke, “Gaiug gəsatoh a tut dan natohan pipihəbəlan aGot.” Ale len nəboŋ enan van, səkad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən b̄eus nausian ideh hən am.

Naḅusanan husur aKristo
(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Nəboŋ aYesu toḅusan len naholəvat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai p̄usan gail hən nalo luke aKristo, aGot totabtabuh lan, esua len nəpasusan siTevit, anatum siTevit? ³⁶ Husur len aNunun aGot, aTevit ike, “‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebətah təban ginau, len navəlagw nəmatu

vir nəberīŋ aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru
hən ləbēvi ut kəmas.”*

³⁷ ATevit māu ekisi hən ‘aMasta.’ Imaienan, imabe evi anatum siTevit?”
Nəbiltiḷuḅoh lohəhəṽur hən lotosəsəloŋ hən aYesu tokəmaianan.

Naləlagauan husur ahai p̄usan gail hən nalo
(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸ Ale len naḅusanan siYesu ike, “Mətələlagau. Ahai p̄usan gail hən nalo salemədas gamito. Loləmas ləbəsun nahurabat tobəlav. Loləmas nəvanuan ləbike, ‘Ivoi’ mai galito len naut nəmaket. ³⁹ Loləmas ləbēbətah len nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nəbənḅonan. Ale loləmas ləbēbətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁰ Lulav kuv p̄is naim mai nasugsugur sibatunau pəhəṽut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuṽ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaianan.”

Naviolan sibatunau
(Luk 21.1-4)

† 12:26: Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aApraham, aIsak mai aJakop lumaŋur mai aGot, ləsəmat.

* 12:30: Deu 6.4-5 * 12:31: Lev 19.18 * 12:32: Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6 * 12:33: Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6

* 12:36: Psa 110.1

⁴¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ebətah pəpadaŋ hən nabokis topat ei, nəvanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekəta bunus nəvanuan gail nəboŋ lotobubulah vat salito len nabokis enan. Nəvanuan isoḅur lotopul hən nəvat lobulan isoḅur lan. ⁴² Be nəbatunau naməsal sua egəm riŋ natuhkoin eru artovi kopa. ⁴³ Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəm həni. Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau naməsal enan, nabulahan san esəhor galit p̄isi am lotobubulah vi lan nabokis enan. ⁴⁴ Husur galit loviol kinit nəvat dan tosoḅur lotopul həni. Be alitenan, naut kəmas tovi məsal, eviol hən natit p̄isi san hən ḅimaur lan.”

13

AYesu epəhav utaut

(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

¹ Nəboŋ aYesu toriŋ naholəvat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel maii ke, “Geris! Hai p̄usan geris nabiltivat galegai! Geris nabiltiim gail!” ² AYesu ikel maii ke, “Ivoi. Goris nabiltiim galegai, be dereh gail p̄isi limasirsir, asike ikad nəvat ideh bəpələh len nəvat ideh am.”

³ Ale aYesu evi lan Naṽehuh Oliv, ebətah, ekəta tukot van hən naim siGot. APita, aJemes, aJon, aAdru logəm sor səḅolit maii. ⁴ Lousi ke, “Gikel mai ginamito. Natgalen gotokele, levisi ŋais? Dereh tikad nəsa bəṽusani ke natgalen p̄isi pəpadaŋ lisarpoh?”

⁵ AYesu isor var galito. Ike, “Mətələləgau hən gamito. Avan ideh sategəras gamito.

⁶ Nəvanuan tisoḅur dereh legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau bogai, aKristo.’ Ale dereh legəras nəvanuan tisoḅur am. ⁷ Be mətḅesəsəloŋ hən nəḅalan mai na-kel-uri-an hən nəḅalan gail, sa-nələmit tetuhatu. Natgalenan limasvisi, be nəboŋ naməkot sagəm sal. ⁸ Naluṽoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluṽoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh tikad nabiltidu gail husur naut gail. Ale dereh nəhanian teḅuer len naut gail. Natgalenan lohūm natuḅatan hən napəŋasan hən nəpasusan.

⁹ “Be mətələləgau hən gamito. Dereh likot hən gamito len nəkaunsel gail. Ale len naim naḅonḅonan dereh lebilas habat hən gamito. Ale dereh mətəil len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail m̄os ginau hən mətḅikel kot ginau len nəholito. ¹⁰ A tahw hən nəboŋ naməkot, nəvanuan sagw gail dereh limaskel ur na-kel-uri-an tovoi mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi. ¹¹ Nəboŋ ləḅitah gat gamito, kot hən gamito, samtinau masuṽ hən nəsa mətḅikele. Len namityal enan mitikel nəsa aGot ḅikel mai gamit ŋai. Husur savi gamit mətḅisor be aNunun aGot dereh tisor. ¹² Nəvanuan dereh teriŋ aṽan len navəlan alat lotoil a m̄o hən ḅimat, atata dereh timagen hən anatun hən ḅimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan bəriŋ alatmisoan gail ləḅimat. ¹³ Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw mətḅokade. Avil avan ideh ḅidaŋ len ginau, ḅikad nə-daŋ-ḅuri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai.

Natit tomədas naut tolo

(Mat 24.15-28; Luk 21.20-24)

¹⁴ “Nəboŋ mətḅeris natit aGot tomətahun buni, natit tosa masuṽ tomədas bun natit isoḅur, nəboŋ mətḅeris toill len naut sanor hən toill lan, (gaiug gotoṽuruŋ nategai geṽuruŋ ləḅoi), beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan naṽehuh gail.* ¹⁵ Nəvanuan ḅiŋavḅav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan hən bəḅis lohoim hən ḅilav kuv natideh. ¹⁶ Ale nəvanuan ḅitoh marireu, satetəlmam vahim hən ḅilav nahurabat ideh. ¹⁷ Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidaŋ vəsa habat hən apəhaṽut ideh totian o

* 13:14: Dan 9.27, 11.31, 12.11

tovəhasus. ¹⁸ Be mitisor tuṽ ke natgalenan salevisi len nahəbati naut susus. ¹⁹ Husur len nəboŋ natgalen ləḃevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an maienan savisi len natuḃatan hən natit ɸisi aGot togole nəboŋ toum hən navile a pan van vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike evisi tətəs am boŋ ideh.* ²⁰ Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tamidol len nəboŋ galenan, nəvanuan ɸisi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan ɸisi temidol mōs alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan. ²¹ Beti avan ideh ḃikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. ²² Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail nəvanuan gail ləḃiɸaŋ habat lan. Lətaləboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh lətagole len namerikel galenan. ²³ Be gamit, mətələləgau! Nukel natit ɸisi mai gamit tia a tahw hən ləḃevisi.”

Nagəman siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ AYesu isor am, ike, “Be nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan ḃinoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike emial; ²⁵ dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’* ²⁶ Beti dereh məteris nagəman siNatun Nəvanuan len nəmavukasw len nabiltidaŋan mai nəyalalan.* ²⁷ Dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut ɸisi len navile a pan kavkav hən ləḃitariv ḃonḃon hən alat aGot tolekis hən galito hən lotovi esan.*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

²⁸ “Ivoi hən mətḃeləboi səhot natsua nəhai nafik ḃeṽusani: Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todumōh, mətoləboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ²⁹ Imagenan, nəboŋ mətḃeris nəsarpoan hən natgalen ɸisi notosor husuri, dereh mətələboii ke, natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai toil bopita tia. ³⁰ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen ɸisi ləḃisarpoh. ³¹ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.

Nəmariboŋ mai namityal, avan ideh saləboii
(Mat 24.36-44)

³² “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot aTata, gai səḃon ŋai eləboii. ³³ Mətələləgau! Mətəhulahul! Husur mətəsaləboi namityal enan ke ŋais. ³⁴ Nagəman siNatun Nəvanuan imaiegai ke: Ikad avan sua toyar len nəyaran sua. Nəboŋ toriŋ naim san, eriŋ natit ɸisi mai naut san len navəlan naslev san gail. Ikel mai galit viususua nauman salit səḃolito, ale ikel buni mai naslev tokətkəta kəkol hən nabopita ke timashulahul. ³⁵ Imagenan, mətəhulahul! Husur mətəsaləboi namityal amahean naim ḃetəlmam, len naut məḃau, len natuḃloh len mariug, namityal natoulumān bekəkəraiko o len nadudulan somilan. ³⁶ Amahean naim ḃevisi vəha-sua ŋai, satisab gotopatmari. ³⁷ Nəsa notokel mai nəvanuan ɸisi, nukel mai gamit am ke, mətəhulahul!”

14

Luke litah gat aYesu
(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

¹ Ale nəPasova mai Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan aripat hois. Abiltihai tutumav mai ahai ɸusan gail hən nalo, ludas ɸisal hən nagəgərasan, hən ləḃitah gat aYesu hən

* 13:19: Dan 12.1 * 13:25: Hən naves 24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10 * 13:26: Dan 7.13 * 13:27: Deu 30.4; Neh 1.9

læbigol ðimat. ² Be luke, “Sadatigole len nēhanan hæn nēPasova hæn asike nēvanuan gail læbeluʋoh beti ðal taʋtaʋor mēdas natit gail.”

Napəhaʋut evəhas aYesu a Petani
(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)

³ Len nēboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. AYesu ipat hæn nēgarin tarhətev. Ale napəhaʋut sua tolav nabotel lotoum hēni hæn nēvat topəhw, egəm hæn aYesu. Nabotel enan epul hæn naoil pəhpəhas tosusau, nēvat han totibau, ale alitenan ilaʋul nabuŋon nabotel, eḅiri len nəkadun aYesu. ⁴ Nēvanuan galevis ei nəlolit ipaŋpaŋ ale lusor mai galit gabag ke, “Eḅir kəmas hæn nēhai pəhas egai sil nəsa? ⁵ Taʋur hēni, tēlav nēvat tasəhor naʋurʋuran hæn nasihau tosua ale taviol hēni mai naməsal gail.” Ale losivoh masuʋ len alitenan.

⁶ Ris aYesu toke, “Samtekəmaien hēni! Imabe mətomədasi! Gai igol natit tokab hæn ginau. ⁷ Husur naməsal gail lutoh akis mai gamito, ale nēboŋ mətḅeləŋoni mətoləboi mətḅigol navoian van hæn galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai gamito.* ⁸ Len nəsa tokade ŋai, alitegai igol nəsa toləboi ḅigole. Eḅir nēhai pəhas len nibegw hæn ḅeutaut hēni vir natətavunan sagw. ⁹ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel na-kel-uri-an tovoi lan, dereh linau gat nəsa alitegai togole ale lihol husuri.”

Na-sor-utaut-an seJutas
(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Beti aJutas Iskariot, gai tosua len tosəŋavur pisan toru, ivan hæn nabiltihai tutumav gail hæn ḅeriŋ aYesu len navəlalito. ¹¹ Lohəhaʋur hæn lotosəsəloŋ hēni, ale lukel gati ke dereh leviol hæn nēvat nasilva maii. Ŋa aJutas idas pisal hæn ḅeriŋ aYesu len navəlalito.

AYesu ihan nēhanan hæn NəPasova mai ahai susur san gail
(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

¹² Len nəmariboŋ metəkav hæn Nēhanan hæn nabəta səkad nayis lan, evi nēboŋ hæn natutumavan hæn nasipsip NəPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hæn namtḅeutaut hæn nēhanan hæn nēPasova hæn gəḅihani?”

¹³ Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nabiltivile, dereh mərebubur mai naulumān topat nabiliwai, ale mərehusuri. ¹⁴ Naim ideh ḅəḅis lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai pusan eusi ke, “Narum simetḅos gai be? Nuke nihan Nəhanian hæn nēPasova mai ahai susur sagw gail ei.” ¹⁵ Atenan dereh teʋusan gaməru hæn nabiltirum a məhat tokad natit pisi dattoləŋoni. Məreutaut vir gidat ei.”

¹⁶ Alaruenan aruvan dani, aroḅis len nabiltivile, ale arusaḅ natit pisi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hæn nēhanan hæn nēPasova.

¹⁷ Nēboŋ namityal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan. ¹⁸ Nēboŋ lotopat tarhəgarilito təban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

¹⁹ Loləŋon isa habat ale galit ʋisusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

²⁰ Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua məttovi 12. Gamit sua tohan katəḅol mai ginau len nasiloh. ²¹ ANatun Nēvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a mō, avil atenan ḅeriŋ aNatun Nēvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran san tisa vəsa tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hæn atenan ke anan asike təpasi!”*

Nəhanian məkot siNasub
(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²² Nēboŋ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eḅuri, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

* 14:7: Deu 15.11 * 14:18: Psa 41.9 * 14:21: Psa 22.2-19; Isa 53

²³ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit pisi lomun lan. ²⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail. Nəda eg hagw dereh tisel len nəmatan sagw mōs nəvanuan tosobur.* ²⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aGot, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbēmuni mai gamit ei.” ²⁶ Beti lokəkai hən nəbē hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Nəvehuh Oliv.

*AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)*

²⁷ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit pisi dereh mitigam dan ginau. Husur natosian siGot ike,

“Dereh niṽabun nəvanuan nasipsip,
ale nasipsip gail ligam ṽisusua.*”

²⁸ Be nəboŋ nəbimat ale aGot biḡol nəbile məhat dan nəmatan, dereh neil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili.”

²⁹ Be aPita ikel maii ke, “Naut kəmas galit pisi ləbiḡam dan gaiug, asike nigole!”

³⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai, len nalenmariug egai, a tahw hən natoulumān bəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”

³¹ Be aPita isor təvah ke, “Aoa! Sss! Naut kəmas nəbimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale galit pisi am lokəmaienan.

*AYesu isor tuṽ a Ketsemane
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)*

³² Len nəyaran salito lubar naut nalilioliv, nahəsan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətebətah gegai, nia sor tuṽ.”

³³ Esəhar aPita, aJemes mai aJon van ale nənauan san etuḡat tuhatuh habat, nəlon isa vəsa. ³⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuṽ! Ehum nalolosaan sagw etəgau gat nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

³⁵ Nəboŋ toyar van kəkereh am, ipat len tan ale isor tuṽ. AYesu eus nəpīsal ideh hən bimakuv dan namityal hən na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³⁶ Ike, “Appa, Ita, goləboi gəbiḡol natit pisi. Lav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, giḡol nəsa gaiug gotoləŋoni ŋai.”

³⁷ Beti etəlmam van hən ahai susur lototor, isaḡ lotopatmari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Gəsaləboi gəbilele len nəhaua tosua ŋa? ³⁸ Mətehulahul. Mitisor tuṽ hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon biḡol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

³⁹ Ale ivan vasor tuṽ tətəs am. Na-sor-tuṽ-an san epitoṽ hən tomadhakele. ⁴⁰ Nəboŋ tosor tuṽ tonəŋ etəlmam tətəs, isaḡ lotopatmari husur namətalit inoṽ masuṽ. Evəŋon galito, be ləsaləboi nəsa ləbikel maii.

⁴¹ Len natəlmaman na-vəha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “Mətupat, mətuŋavŋav sal a? Nəpatan tinəŋ! Namityal egəm tia. Məteris, avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail ta bogai. ⁴² Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan bəriŋ ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

*Lutah gat aYesu
(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)*

⁴³ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toseŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai naluṽoh lototəgau naḡu nəbalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan

* 14:24: Exo 24.8; Jer 31.31-34 * 14:27: Zec 13.7 * 14:36: Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata.

gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən naJu gail losəvat naluʋoh enan. ⁴⁴ Ale aJutas isor utaut hən naʋusanian sua mai galit a m̄o, ike, “Nəboŋ nəbesuñ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati. Səhari van, satigam yav.” ⁴⁵ Vəha-sua ŋai aJutas ivan hən aYesu, ike, “Ivoi Hai p̄usan!” ale esuñ nətarhon.

⁴⁶ Ale logəm hən aYesu, lutah gati. ⁴⁷ Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naʋu nəbalan san, eʋil həni van hən naslev seʋiltihai tutumav, ita kotov nədarinjan. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mətogəm, lav naʋu nəbalan mai nəbatw gail gəmai, hən mətʋitah gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toʋal mai alat lotoil a m̄o? ⁴⁹ Len nəmariboŋ p̄isi nutah mai gamito, noʋusan len naholəvat todar vis naim siGot. Imabe mətsətah gat ginau ei? Avil timasmagenan hən natosian siGot ʋisarpoh.”* ⁵⁰ Beti ahai susur p̄isi san loriŋi, lugam dani.

⁵¹ Ikad nəmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruŋ gol gai tia hən nəkaliko nalinen. Nəboŋ lototah gati, ⁵² igam ʋur malmal dan galito, riŋ nəkaliko san ipat mai galito.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵³ Beti naluʋoh losəhar aYesu van hən naim seʋiltihai tutumav. Ale aʋiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o hən naJu gail mai ahai p̄usan gail hən nalo luʋonʋon ei. ⁵⁴ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar toʋis len naholəvat todar vis naim seʋiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵ Aʋiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin p̄isi ludas kel-koti-an ideh toke aYesu toʋur kotov nalo hən ʋimat sile. Be ləsəsəʋ ideh. ⁵⁶ Nəvanuan isoʋur lolibliboŋ husur aYesu be nəSanhitrin isaʋi ke nakelean salit gail ləsəp̄itoʋ. ⁵⁷ Galevis loil vi məhat, lukel nalibliboŋan egai husur aYesu, ⁵⁸ luke, “Namtosəsəloŋ hən ategai toke, ‘Ginau dereh niləpuʋul naim siGot egai nəvanuan lotoum həni, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmariboŋ titor, nəvanuan lotodədəs ləʋeum həni.’ ”* ⁵⁹ Be nakelean salit gail am ləsəp̄itoʋ.

⁶⁰ Beti aʋiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəbetətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?” ⁶¹ Be aYesu sasor, sasor vari.

Ale aʋiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

⁶² AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh məteris aNatun Nəvanuan ʋebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aʋiltidənan. Dereh məteris ʋegəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶³ Beti aʋiltihai tutumav, nəhon eməkanun taʋtaʋor, itar nahurabat san hən ʋeʋusan tomətahun nasoruan enan siYesu. Ike, “Imabe datoləŋon nəvanuan ideh am hən ʋikel kot nəsaan sitegai? ⁶⁴ Gamit mətosəsəloŋ hən tosor mədəs aGot! Gamit mətunau məb həni?”

Galit p̄isi lusaʋ səhoti ke tonor hən ʋimasmə. ⁶⁵ Beti galevis lotuʋat ʋulai aYesu, lukabut gol nəhon, lotuhi, lukel maii ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luʋosi, lotuhi.*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev seʋiltihai tutumav iyar tukot. ⁶⁷ Nəboŋ toris aPita totitileh, ekəta bunus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsaləboi nəsa gotosor husuri! Nəsaləboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulum̄an ekəkəraiko.†

⁶⁹ Nəboŋ alitenan tovi slev torisi ei, etuʋat kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.” ⁷⁰ Be aPita ikel tətəs həni ke sakitin.

* 14:49: Isa 53.7-12; Zec 13.7 * 14:58: Jon 2.19 * 14:62: Psa 110.1; Dan 7.13 * 14:64: Lev 24.16 * 14:65: Isa 50.6 † 14:68: Natosian galevis ta sutuai ləsake Beti natoulum̄an ekəkəraiko.

Sədareh alat lotoil pəpadaŋ lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəsa tikele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsan aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan məttosor husuri. Asike nəbekitin, aGot tipansem ginau!”

⁷² Vəha-sua ŋai natoulum̄an ekəkəraiko tətəs am. Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokel maii ke, “A tahw hən natoulum̄an bəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.” Ale nəlon aPita isa, itaŋ.

15

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən naJu gail, mai ahai p̄usan gail hən nalo; nəSanhitrin kavkav luḅonḅon hən ləḅisor utaut. Lubaŋis gat aYesu, losəhari van hən aPilate, loriŋi len navəlan. ² APilate eus aYesu ke, “Gaiug govi Kiŋ seJu gail a?”

AYesu isor vari ke, “Gai bol gotokele.”

³ Abiltihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isoḅur tosa. ⁴ Ŋa aPilate eus tasi ke, “Asike gusor var natgaleg a? Imabe? Gəsasəsəlon hən natit tosoḅur lotosor tas gaiug həni a?”

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate iḷaŋ lan.

AYesu mai aParappas

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)

⁶ Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəgavna ikad naḅide sua. Idaḿ hən avan totoh len naim bəbaŋis bəvivile husur naləŋonian sinaluḅoh. ⁷ Ikad naulum̄an sua, nahəsan aParappas lotobaŋisi len naim bəbaŋis mai alat lotoḅal mai nəgavmen, lotogol nəvanuan lotomat len nəḅalan mai alat aRom. ⁸ Naluḅoh logəm hən aPilate, lousi hən bəhusur naḅide san m̄os galito, hən bəsua bəvivile. ⁹ Be aPilate eus galit ke, “Mətuke nigol aKiŋ seJu tevivile van hən gamit a?”

¹⁰ Ekəmaienan bathut eləboii ke abiltihai tutumav gail lotoriŋ aYesu len navəlan husur lutabuḅul bulosi. ¹¹ Be abiltihai tutumav lusorsor mai naluḅoh hən ləḅəhusur nənauan salito, us aPilate hən biḅol aParappas bəvivile, savi aYesu. ¹² Be Pilate isor var galit tətəs ke, “Bimagenan, mətoləŋon ke nigol nəsa hən ategai məttokisi hən aKiŋ seJu?”

¹³ Luvari, lukai ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁴ APilate eus naluḅoh ke, “Sil nəsa? Iḅol nəsa tosa?”

Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁵ Ŋa aPilate toke tetəŋov nəlon naluḅoh tevi pan, eriŋ aParappas evivile van hən galito. Ike nasoltia san gail lobilas habat hən aYesu, beti eriŋi len navəlan nasoltia gail hən ləḅiḷos gati len nəhai balbal.

Nasoltia lusor viles aYesu

(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)

¹⁶ Beti nasoltia gail losəhar aYesu vaḅis len naholəvat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis p̄is navəshəsoltia luḅonḅon. ¹⁷ Lukol nahurabat toboŋboŋ len aYesu, ale lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulḅəgau, ale loriŋi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ. ¹⁸ Lotuḅat kai van həni ke, “Namtusul suh gaiug, Kiŋ seJu gail!”

¹⁹ Luḅasi, ḅasi, ḅas nəkadun hən nəhai, ale loḅulaii, ale lotəḅedur bathurien. ²⁰ Nəboŋ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat toboŋboŋ dani, lukol nahurabat san təlmam lan. Beti losəhari vivile hən ləḅiḷos gati len nəhai balbal.

AYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

²¹ Ikad auleSairin sua, nahəsan aSimon, atəman alarmiʋan, aAleksada mai aRufus. Atenan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imadhaʋot.* Ale nasoltia lukele hən atenan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati. ²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enan Naut hən Nabəlashukadhutəmat. ²³ Lulav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.* ²⁴ Beti nasoltia luṗos gati len nəhai balbal. Lopəpehun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbisaḅ ase ḅilav nahurabat ʋisusua.* ²⁵ Namityal eməlapat dudulan nəboṅ lotogol totahətah len nəhai balbal. ²⁶ Lutos gat nəsa lotokot hən aYesu sile, ale loriṅ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKiṅ seJu gail.” ²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənʋənah artogolḡol nasənahen len nəvanuan, luṗos gat ḡəlaru arutahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, toḡon len nəmair san.†

²⁹ Nəvanuan gail lotoʋot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loṅit nəholit van həni, luke, “Gaiug goləboi ḡəḅigol naim siGot ḅimasirsir, ale um təlmam həni len nəmariboṅ ḅitor a?” ³⁰ Bimagenan, ḡilav kuv gaiug gabag dan nəmatan! Gimariṅ dan nəhai balbal!”

³¹ Len naʋide tomaienən, aḅiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai ṗusan gail hən nalo lusor viles aYesu mai galit gabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḅilav kuv gai! ³² Ategai tonau ke gai aKristo, aKiṅ seIsrael, timariṅ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kiṅ.” Alaruənən artotahətah təban aYesu, ḡəlar am arokəmaienən, arusor isa həni.

Nəmatan siYesu
(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

³³ Len natubliəl, nəmargobut ikabut ḡol ṗis naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ³⁴ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi, lema sapahtani!” namilen ke, “Got sagw, Got sagw, ḡoriṅ ḡabulan ḡinau sil nəsa?”‡

³⁵ Nəboṅ nəvanuan ḡalevis lotoil ṗəpadaṅ ei lotosəsəloṅ həni, luke, “Səsəloṅ, ekis aElijah.”

³⁶ Avan sua igam, ilav nasponsṢ, igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən ḅemuni.* Ike, “Riṅi. Datebunusi bai ke, aElijah dereh təḡəm lav kuvi vi ṗan o teḅuer.”

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsol, imat.

³⁸ Len namityal enan ṅai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuḅat a məhat, emətar vəbar naut a ṗan, igol nahudhut eru.* ³⁹ Nəboṅ nasenturion toil ṗəpadaṅ len nəhon aYesu toris ke tomat maienən, ike, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaʋut ḡalevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nəsa tovisi. Galit ḡalevis lovi aMeri ta Maktala; toḡon aMeri anan atuhJemes mai aJoses; toḡon aSalome.* ⁴¹ Len naut a Kalili alatenən lohushusur aYesu, lokətkəta təban. Napəhaʋut tosoḅur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

Nətavunan siYesu
(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁴² Nəmariboṅ enan evi Nəboṅ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat ṗəpadaṅ hən ḅetuḅat. Nəboṅ namityal ṗəpadaṅ hən ḅimasur ut mədau, ⁴³ aJosef ta Arimatea egəmai. AJosef evi ḅiltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihəlan aGot, ale

* **15:21:** Rom 16.13 * **15:23:** Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəḅon esusau ḡol tovi nəhai ṗəhas, be ahai rerer irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəḡasan hən na-ṗos-gati-an ḅevi ṗan. * **15:24:** Psa 22.18

† **15:27-28:** Natosian ḡalevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 28 Len naʋide tomaienən, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tipanis hum alat lotoḅur kotov nalo.” Luk 22.37; Isa 53.12. * **15:29:** Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19

‡ **15:34:** Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea. § **15:36:** Naspons evi nəkasḅəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyanṅan totov len naut nasəhau tovi ṗan len nalilivol. Iḅan ḅur.

* **15:36:** Psa 69.21 * **15:38:** Exo 26.31-33 * **15:40:** Psa 38.11

len na-il-ḥuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu. ⁴⁴ APilate esəhoʋut hən aYesu tomat tia, ḡa ekis nasenturion ḡəmai, eusi ke, “AYesu imat tia ḡa?” ⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idam̄ hən niben aYesu mai aJosef. ⁴⁶ ḡa aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko nalinen, eruḡ gol niben len nəkaliko enan, ale eriḡ aYesu len naḡurhuvat nəmatan lotota p̄uḡuli tia. Beti erib hən nəvat hən ḡipat gol naḡurhuvat nəmatan. ⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJoses arokəta ris naut lotoriḡ niben aYesu topat lan.

16

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nəboḡ nəSappat tononḡ, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loʋur nəhai pəhas hən ləḡevəhas niben aYesu. ² Len nəmariboḡ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, lovi lan naḡurhuvat nəmatan, ³ ale lous galit gabag ke, “Gidat datsənav. Ase terib hən nabiltivat enan dan naḡurhuvat nəmatan?”

⁴ Be nəboḡ lotokəta van hən nabiltivat enan, loris ke, naut kəmas tovi ḡiltivat, səpat gol naḡur am, ehum avan sua torib həni tia. ⁵ Ale nəboḡ lotobis len naḡurhuvat nəmatan, loris nəmantuhmar sua tobətah len navəlan nəmatu, tosun nahurabat topəhapəhw.† Lumaḡmaḡ habat lan, lomətahw. ⁶ Ike, “Samtemətahw! Mətudoḡ aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotoriḡi topat lan. ⁷ Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, ‘Eil a m̄o hən gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.’ ”*

⁸ Latpəhaʋut galenan lotovivile, lupab, lodədarḡabu, lugam dan naḡur. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətahw.

[Len natosian galevis ta sutuai, Mak 16: 9-20 ebuer.]

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(Mat 28.9-10; Jon 20.11-18)

⁹ Nəboḡ aYesu tole məhat dudulan somilan len nəmariboḡ metəkav hən nawik, nəvanuan tovisi həni metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlevru dani. ¹⁰ AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololosa, lototaḡ. ¹¹ Nəboḡ lotosəsəlonḡ hən aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəlomi.

AYesu evisi hən ahai susur eru
(Luk 24.13-15)

¹² A tahw, aYesu evisi hən ahai susur eru san artoyar husur naḡisal dan naut a Jerusalem. Be len nəboḡ enan, ehum niben totile. ¹³ Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəlom nəsa ḡəlar am artokele.

AYesu evisi hən ahai susur tosəḡavur pisan tosua
(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁴ A tahw tətəs am, nəboḡ ahai susur tosəḡavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohaihai husur ləsadəlom na-kel-uri-an silat lotorisi.

¹⁵ Beti ikel mai galito ke, “Mətevi lan naut p̄isi len navile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail p̄isi.‡ ¹⁶ Nəvanuan todəlom na-kel-uri-an tovoi, tobaptais, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəlomi, aGot dereh tisaḡ səhoti ke timaspanis. ¹⁷ Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nədəlomian: len nahəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan veveu gail. ¹⁸ Dereh lipat nəmət

* **16:2:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboḡ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboḡ enan hən nəSade.

† **16:5:** Nəmantuhmar savi natətai be evi ulum̄an nədəm̄ han tonor hən nəlahan, be səlah sal. * **16:7:** Mak 14.28

‡ **16:15:** Nəboḡ aYesu tokəmaienan, savi nəboḡ tohan mai ahai susur san gail, be len nəboḡ tile am.

gail, tɔgau hən navəlalito; ləb̃emun nabehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh lerin navəlalito len alat lotoməsah, ale limaur.”

*AYesu evi məhat vi lan nəməv
(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)*

¹⁹Nəboŋ Nasub̃ aYesu tokəmaienan mai galit tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəməv, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot. ²⁰Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut p̃isi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

Luk **Na-kel-uri-an tovoi aLuk totoni**

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai naʔusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboŋ toʔusan, ehusuri len nəboŋ tobubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboŋ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ʔais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iʔol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk eʔusʔus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah maii len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəsəloŋ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit ʔisi len nalobulat egai. Igol imasil ke aYesu egəm hən ʔidoŋ alat lotomasig, hən ʔilav kuv galit dan nəsaan. Egəm mōs nəvanuan ʔisi, savi naʔu gail ʔai.

ALuk itos husur aYesu sumān aNatun Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaŋ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito.

Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatpəhaʔut mai eləmas bun alahutai.

AYesu isor tas na-pul-hən-natite-an mai eʔusan husur natohan pipihabəlan aGot.

Len nagilen, aLuk itos husur aYesu nəboŋ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəʔol husur alaruevis artosor mai aYesu len naʔisal vi Emmaus nəboŋ tole məhat dan nəmatan tia. Nəʔol enan ipat len nalobulat egai ʔai, səpat len na-kel-uri-an siMatti, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5-2.52)

3) Napisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptaisan siYesu mai nəboŋ natəmat totaltal ke aYesu tigol nəsaan (3.21-4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14-9.50)

6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51-19.27)

7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28-23.56)

8) AYesu imaur tətəs (24.1-12)

9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəmav (24.13-53)

Natubatan

¹ Ikad nəvanuan isoʔur tokel ur natit gail tosarpoh len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito. ² Hum ke alat len natubatan lotoris natit ʔisi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito. ³ Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit ʔisi len natubatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasuʔ Teofilus, ⁴ hən gəʔeləboi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotoʔusani hən gaiug. Nəʔol egai imagegai:

Aŋel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵ Nəboŋ aHerot tovi kiŋ len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsan aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsan aApijah,* aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsan aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron. ⁶ Gəlaru aruvoi, arunor len nəhon Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuṽ hən natit ƣisi tokele. ⁷ Be anatularu ebuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haṽut tia.

⁸ Boŋ sua nahəmar siSekariah loum siGot. ASekariah eum len nəhon aGot hum ahai tutumav. ⁹ Hum naṽide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən ɓepəŋas nəhai pəhas len naim siNasuḅ aGot.* Boŋ sua aSekariah ebis lan, ¹⁰ len nəboŋ enan nabiltiṽoh lusor tuṽ vivile. ¹¹ Ale aŋel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu.* ¹² Nəboŋ aSekariah toris aŋel enan, emətahw, ninen epil. ¹³ Ris aŋel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəloŋ hən na-sor-tuṽ-an sam. Ale asoam aElisapet dereh tipas anatum ulum. Geriŋ nəhes Jon lan. ¹⁴ Ale gaiug gehəhaṽur habat mai nəloṽ tivoi masuṽ həni. Nəvanuan isoḅur dereh lehəhaṽur hən nəboŋ ɓevisi, ¹⁵ bathut tiyalyal len nəhon aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai todaŋ, ale tepul hən aNunun aGot nəboŋ topat sal len nabəhaṽun anan.* ¹⁶ Ale tipair təlmam hən anatun seIsrael tisoḅur van hən Nasuḅ, aGot salito.* ¹⁷ Len nanunun mai nədaŋan siElijah, dereh teil a mo hən Nasuḅ hən ɓipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsagol husur nəsa aGot tokele, van hən naƣisal silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləbeutaut vir Nasuḅ.”*

¹⁸ Beti aSekariah ikel mai aŋel ke, “Neləboi mab hən natgalegai? Husur novi haṽut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹ Aŋel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel* notoil len nəhon aGot tosəvat ginau moṽs nəḅisor mai gaiug, hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natgalegai. ²⁰ Be husur gəsadəlom nəsa notokele, gaiug dereh geḅut, gedədas gəḅisor van vəbar nəboŋ natgalegai ɓevisi. Natit ƣisi dereh tevisi suman notokele.”

²¹ Len nəboŋ enan naluṽoh lutoh vir aSekariah, ale luṽaŋ lan husur evəlo len naim siGot. ²² Nəboŋ tovivile, saləboi ɓisor mai galito, ale loləboii ke, eris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav len naim siGot, husur eḅutḅut be ike tisor len navəlan.

²³ Len nəboŋ hən nauman sinahəmar san gail tonon, eriŋ naut a Jerusalem, ivahim san. ²⁴ Husur nəboŋ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike, ²⁵ “Egai nəsa Nasuḅ aGot togole moṽs ginau nəboŋ tohəhaṽur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notodaŋ ɓuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Aŋel sua isor husur nəpasian siYesu

²⁶ Ale len nahəbati toməlvtes siElisapet, aGot esəvat aŋel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili ²⁷ hən ɓisor mai navensus sua, nahəsan aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsan aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah. ²⁸ Aŋel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḅ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

²⁹ Be aMeri, nəlon etuhatuh hən nasoruan en san, inau soḅuer hən namilen nasoruan aŋel tokele. ³⁰ Beti aŋel ikel maii ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhaṽur hən gaiug tia, eputsan gaiug. ³¹ Asike idareh gaiug dereh getian, ale gipas anatum ulum sua, geriŋ nəhes Yesu lan. ³² Gai dereh tiyalyal balai, lekisi hən anatun aGot a məhat buni, ale Nasuḅ aGot dereh tigol tilav namilen aTevit atəman ta sutuai tovi kiŋ. ³³ Nəpasusan siJakop dereh litoh pipihəlan vi sutuai; nanoŋan han ebuer.”*

³⁴ Ris aMeri tokel mai aŋel ke, “Imabe? Avan ideh səbar nibegw sal!”

* **1:5:** 1Chr 24.10 * **1:9:** Exo 30.7-8 * **1:11:** Exo 30.1-10; 1Ki 7.48 * **1:15:** Num 6.3 * **1:16:** Mal 2.6
* **1:17:** Mal 4.5-6 * **1:19:** Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26 * **1:33:** 2Sam 7.12-16; Isa 9.6; Dan 7.14

³⁵ Aņel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tegəm len gaiug, nədaņan siGot a məhat buni tikabut gol gaiug hum nəm̄ol. Husur enan ategai gəbipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi hən aNatun aGot. ³⁶ Geris amahear̄n̄ aElisapet. Alitenan am etian, ikad anatun ulum̄an naut kəmas ke tovi bareab tia. Ale egai nahəbati san toməlevtes, gai lotokisi ke tobutoh. ³⁷ Bathut aGot satətan hən ħigol natideh.”*

³⁸ Ale aMeri ike, “Ginau novi natəbarehreh nauman siNasub̄. Ivoi len ginau hum gotokəmaienan.” Ale aņel ivan dani.

AMeri mai aElisapet

³⁹ Sədareh aMeri ile məhat, iņad vi lan naħiltivile sua a Jutea, naut enan tobaņ v̄ehuh. ⁴⁰ Nəboņ tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet. ⁴¹ Nəboņ aElisapet tosəsəloņ hən na-ke-ivoi-an san, anatun ekurkur len nabəhaṽun, ale aElisapet epul hən aNunun aGot. ⁴² Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van hən gaiug səhor alatpəhaṽut, igol navoian am van hən anatum̄ gəbipasi. ⁴³ Imab hən nategai tovisi hən ginau, ke anana siMasta sagw togəm hən ginau? ⁴⁴ Husur nəboņ notosəsəloņ hən nadolom̄, anatum̄ ekurkur hən nahəhaṽuran san len nabəhaṽugw. ⁴⁵ AGot gatogol navoian van hən gaiug, husur ke gaiug godəlomi ke tigol nəsa tokel gati mai gaiug.”

AMeri eputsan nahəsan aGot

⁴⁶ Beti aMeri ike:
 “Nəlogw eputsan Nasub̄,
⁴⁷ Nanunugw ikemkem hən aGot sagw
 gai tolav kuv ginau dan nəsaan.
⁴⁸ Husur eris natəbarehreh san tovi ut kəmas,
 ale vi sutuai naur p̄isi
 lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.
⁴⁹ AGot todaņ buni igol
 natgalevis tovoi buni hən ginau,
 gai səbon, nahəsan esəhor nəhes p̄isi.
⁵⁰ Ilolosa hən naur p̄isi ta sutuai vi sutuai
 lotomətahw len nəyalyalan san.
⁵¹ Eṽusan nədaņan san hən navəlan tia,
 ehut alat lotoviv, lumap̄ipiriah,
 alatenan lotopatpat galit məhat len nəlolito.
⁵² Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,
 ale eputsan alat lotovi ut kəmas.*
⁵³ Evəņan alat lotomalkəkət, luhanukub,
 avil esəvat alat lotokad natit p̄isi, luvan səsəlav.
⁵⁴ Evi tarhət silat a Israel lotovi vanuan san gail,
 inau gati hən ħigol nalolosaan mai navoian hən galito,
⁵⁵ hum tokel gati mai atəmadat gail,
 mai aApraham mai nəpasusan san van van vi sutuai.”*
⁵⁶ AMeri itoh mai aElisapet pəpadaņ hən nahəbati itor, beti etəlmam vahim.

Lupas aJon

⁵⁷ Len nəboņ aElisapet topas naulum̄an san, ⁵⁸ amahean gail mai alat lototoh pəpadaņ həni, losəsəloņ həni ke Nasub̄ aGot ivoi buni həni, ale lohəhaṽur maii. ⁵⁹ Len nəmariboņ toməlevtor logəm hən ləbetiv dalus anatun ale luke lerin̄ nahəsan atəman aSekariah lan.*
⁶⁰ Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsan m̄au aJon!”

* **1:37:** Gen 18.14 * **1:52:** Job 5.11, 12.19 * **1:55:** Hən naves 46-55, ris 1Sam 2.1-10 * **1:59:** Gen 17.11-12; Lev 12.3

61 Ris lotokel maii ke, “Amahean̄ gail, n̄hes enan ēbuer len galito.”

62 Ale lusor len nav̄əlalit mai aSekariah h̄ən l̄əb̄isab̄ n̄hes aSekariah toke tekisi h̄əni.
63 ASekariah isor len nav̄əlan, eus natit h̄ən b̄itos lan ale itosi ke, “Nah̄əsan aJon.” Galit
p̄isi lup̄əŋ lan. 64 V̄əha-sua ŋai el̄əboi b̄isor t̄ətas, ale etub̄at h̄ən b̄isal suh aGot. 65 Alat
lototoh p̄əpadaŋ h̄əni, lumaŋmaŋ, lom̄ətahw, mai alat a Jutea, naut enan tobaŋ v̄ehuh,
luhol husur natgalegai. 66 N̄əvanuan gail p̄isi lunau masūv̄ h̄ən n̄əsa lotosəsəloŋ h̄əni, ale
luke, “Nat̄ətai egai dereh timabe?” Husur nav̄əlan aGot ipat tin lan.

N̄əb̄e siSekariah

67 At̄əman aJon, aSekariah epul h̄ən aNunun aGot beti ikel ur n̄əsa aGot tokel maii ke,
68 “N̄əp̄utsan nah̄əsan Nasūb̄ aGot seIsrael,

bathut egəm h̄ən togol n̄əvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

69 ale esəvat avan sua todaŋ len n̄əpasusan sivanuan nauman san, aTevit,
atenan dereh tilav kuv gidato dan n̄əsaan sidato.

70 AGot ekəmaienan

len nabuŋon ahai kelkel ur san gail ta sutuai,

71 ke atenan b̄ilav kuv gidato dan aenemi sidat gail,
dan nav̄əlan alat lotom̄ətahun bun gidat habat.

72 Ilolosa hum tokel gati mai at̄əmadat ta sutuai
ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

73 na-kel-gati-an tota gati len nah̄əsan mai aApraham at̄əmadat ta sutuai.*

74 h̄ən b̄ilav kuv gidato dan nav̄əlan aenemi sidat gail
h̄ən ke datb̄eum san, asike datukad nam̄ətahwan,

75 ale datb̄inor len n̄əhon
mai datb̄ivoi v̄əbar nagilen n̄əmauran sidato.

76 Gaiug māu anatugw,
dereh lekis gaiug h̄ən ahai kelkel ur siGot toyalyal buni;

husur dereh gaiug geil a m̄o h̄ən Nasūb̄
h̄ən ḡəb̄eutaut h̄ən nāp̄isal san gail,*

77 h̄ən ḡəb̄ilav mai n̄əvanuan san gail
nal̄əboian h̄ən n̄ə-lav-kuvi-an dan n̄əsaan
len narub̄atian dan n̄əsaan salito.

78 Nalolosaan mai navoian siGot sidato
dereh tesun gidato
sun̄an n̄əyal tovisi len n̄əmay,

79 tem̄ias alat lototoh len n̄əmarginobut,
lotom̄ətahw len n̄əmatan,
h̄ən b̄esəhar gidato len nāp̄isal tot̄əmat.”*

80 Ale nat̄ətai enan Jon, etibau, egəm idaŋ len nanunun. Itoh len naut masmas
tōb̄əbesw v̄əbar n̄əboŋ togəm visi len alat a Israel. †

2

AMeri ipas aYesu

(Mat 1.18-25)

1 Len n̄əboŋ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad nāp̄uruŋan h̄ən n̄əvanuan p̄isi
lototoh len nav̄əlan alat a Rom. 2 Nāp̄uruŋan enan evi namet̄əkov n̄əboŋ aKwirinius tovi
gavna len naprovens Siria. 3 Ale galit p̄isi lovi lan naut salit matmat h̄ən l̄əb̄itos gat
nah̄əsalito.

* 1:73: Gen 22.16-18 * 1:76: Mal 3.1 * 1:79: Isa 9.2 † 1:80: Len nasoruan ta Kris hum ma tovi len nanunun
o hum ma tovi len aNunun aGot.

⁴ Na aJosef am erin naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem a Jutea lotokisi hən nabiltivile siTevit, husur gai esua len nəpasusan siTevit. ⁵ Gai mai aMeri, tokel gati ke arbilah, arovi Petlehem hən arbitos gat nahəsalaru be aMeri pəpadaŋ hən bipasus. ⁶ Nəboŋ artotoh len naut a Petlehem, aMeri ipasus. ⁷ Ipas ahai a mō san tovi uluṃan. Eruŋ gole hən nahudhukaliko gail. Eriŋi ipat len naut nəhanan sinarivatəvat gail husur nahotel epul varirihit p̄isi.*

Aŋel mai nəvanuan nasipsip gail

⁸ Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail, lotokətkəta təban navəshəsipsip pəpadaŋ hən naut a Petlehem. ⁹ Nəboŋ lototoh magenan, aŋel siNasuḅ evisi hən galito mai namənas siNasuḅ emias galito ale lomətahw, lom̄inm̄inikot. ¹⁰ Ris aŋel tokel mai galito ke, “Samtemətahw, husur nukad na-kel-uri-an tovoi b̄igol nəvanuan p̄isi ləb̄ikemkem masuḅ. ¹¹ Bathut daməŋai len nabiltivile siTevit lupas natətai sua b̄ilav kuv nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasuḅ, aGot totabtabuh lan. ¹² Egai natit mət̄beris ləboii lan, ke: dereh mitisaḅ natətai lotoruŋ gole hən nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

¹³ Vəha-sua ŋai ikad nabiltivile hən aŋel hən nəmav lototah maii, lotoputsan aGot ke, ¹⁴ “Nalotuan van hən aGot toyalyal buni, mai len navile a pan, natəmat van hən nəvanuan p̄isi, navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

¹⁵ Nəboŋ aŋel gail lotoriŋ galito hən ləbetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip lukel mai galit gabag ke, “Ivoi ke datevi Petlehem hən dat̄beris nategai tovisi, Nasuḅ tokele mai gidato.”

¹⁶ Na lusaḅsaḅut van, lusaḅ aMeri mai aJosef, mai amas topat len naut nəhanan sinarivatəvat. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi tonon, lukel ur nəsa aŋel tokel husur natətai enan. ¹⁸ Ale nəvanuan p̄isi lotosəsəlon həni, luḷaŋaŋ len nəsa nəvanuan nasipsip lotokele. ¹⁹ Be aMeri inau gat natgalen p̄isi, len nəlon inaunau namilen. ²⁰ Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh nəyalyalan siGot, loputsani husur natit p̄isi lotosəsəlon həni mai lotorisi. Esum̄an ŋai aŋel tokel mai galito.

Arupat amas aYesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai aAnna arorisi

²¹ Nəboŋ nəmariboŋ toməlevtor simas tonon, lotiv dalusi,* ale loriŋ nəhes Yesu lan. Nəhes enan aŋel ikel uri nəboŋ aMeri satian sal.

²² Ta sutuai aMoses itos nalo husur latpəhaḅut lotopasus ke limastoh vir nəmariboŋ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len nəhon aGot. Imaienan, nəboŋ nəmariboŋ hən aMeri b̄egəm veveu buni tonon, arupat aYesu vi Jerusalem hən arb̄evusani ke tovi siNasuḅ husur nalo siNasuḅ aGot aMoses totoni.* ²³ (Imaiegai, len nalo siNasuḅ aGot ike, “Hai a mō gail p̄isi lotovi uluṃan, levi siNasuḅ aGot. AGot itabtabuh len galito hən ləbevi esan.”)* ²⁴ Ale aruvan vəpat nəman eru hən natutumavan hum nalo siNasuḅ aGot tokele ke, “nətav eru o napijin eru.”†

²⁵ Len naut a Jerusalem ikad ahaḅut sua nahəsən aSimeon. Atenan inor mai ehur kitin hən naḷisal siGot. Itoh vir avan sua b̄evi tarhət seIsrael, ale aNunun aGot itoh len gai. ²⁶ ANunun evusani ke gai asike imat vəbar b̄eris aKristo siNasuḅ, aGot totabtabuh lan. ²⁷ ANunun esəhar aSimeon vabis len naim siGot. Nəboŋ anan aYesu mai atəman

* **2:7:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud siJosef. Ale naim enan ikad narum̄ alat len nəyaran lotoləboi ləb̄ipat lan, be narum̄ epul tia. * **2:21:** Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31 * **2:22:** Lev 12.2-8 * **2:23:** Exo 13.2, 12, 15 † **2:24:** Lev 12.8. Nətav ehur navimal topəhapəhw mai napijin ehur nəhoib.

artopati vi lohoim hən arbigol nəsa nalo siMoses tokele, ²⁸ aSimeon ipati len navəlan ale isal suh aGot ke,

²⁹ “Masta, ginau notovi slev sam̄,
gagai nəlogw ikad natəmat, riŋ ginau nimat
hum nasoruan sam̄ tokele,

³⁰ husur namətagw eris ategai bilav kuv nəvanuan sam̄ gail vi lan nəmauran.

³¹ Goutaut həni len nakətaan sinəvanuan gail p̄isi.

³² Gai evi namial bəmias naḡisal sam̄ gail m̄os alat ləsavi Ju,
gai am dereh teputsan nahəsan nəvanuan sam̄ gail, aIsrael.”*

³³ Nəboŋ anan mai atəman artosəsəloŋ hən nəsa aSimeon tohol husur aYesu, aruḡaŋ.

³⁴ Beti aSimeon eus aGot hən bigol bivoi hən gəlaru, ale ikel mai aMeri, anan aYesu ke,
“Ategai boh dereh tigol nəvanuan tisoḡur len naut a Israel levi ut kəmas mai teputsan
nahəsan tisoḡur am. Gai dereh tehum natsua nəvanuan tosoḡur ləb̄isor tasi balai, ³⁵ ale
gai tisor vəhot nənauan tosusuah len nəlon nəvanuan lotosoḡur. Meri, gaiug am, dereh
geləŋon tisa sur̄man naḡu token tosar nəloḡm̄.”

³⁶ Ikad ahai kelkel ur sua, nahəsan aAnna, anatvavin aFanuel, len nahəmar siAser.
Alitenan ilah len nasihau eməlevru ŋai ale asoan imat. Egəm vi bareab tia. ³⁷ Evi
batunau vəbar nədaḡm̄ han tovi 84. Gai sariŋ naholəvat todar vis naim siGot avil ilotu len
nalennəyal mai nalenmariug p̄isi. Len nalotuan san, səhan, isor tuḡ ŋai. ³⁸ Len namityal
enan ŋai egəm pəpadaŋ ale ike sipa vi təban Nasuḡ aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh
vir aGot bilav kuv a Jerusalem‡ hən bikad nəmakuvan.

³⁹ Nəboŋ aJosef mai aMeri artogol natit p̄isi nalo siNasuḡ aGot tokele tonon, arotəlmam
vi Nasaret, navile səlaru len naut a Kalili. ⁴⁰ Natətai etibau, egəm idaŋ. Gai epul hən
namitisau hən nəmauran tonor mai naḡide tovoi, ale aGot ivoi buni həni, eləmas buni.

AYesu len naim siGot

⁴¹ Len nasihau gail p̄isi anan aYesu mai atəman arovi Jerusalem hən Nəhanan hən
nəPasova. § ⁴² Nəboŋ nədaḡm̄ hiYesu tosəŋavur pisan eru, evi məhat vi Jerusalem mai
gəlaru sur̄man naḡide hən nabiltihanan. ⁴³ Nəboŋ nəhanan tonon, lotuḡat vahim. Natətai,
aYesu itoh a Jerusalem be arsaləboii ⁴⁴ husur arunau ke, totah mai alat lototəlmam mai
gəlaru. Nəboŋ nəyaran hən nəboŋ enan tonon, gəlaru arokəta doŋi len amahealar gail mai
nabubur salit gail soḡuer. ⁴⁵ Ale arotəlmam vəbar naut a Jerusalem hən arḡekəta doŋi.
⁴⁶ Husur nəmariboŋ totor arusabi len naholəvat todar vis naim siGot. Ebətah mai ahai
p̄usan gail, esəsəloŋ hən galito ale eus galito hən nausian gail. ⁴⁷ Galit p̄isi lotosəsəloŋ
hən aYesu, luḡaŋ len naləboian san mai na-sor-vari-an san. ⁴⁸ Nəboŋ artorisi, aruḡaŋ ale
anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmaḡm̄ mai
ginau namroləŋon isa nəboŋ namrtokəta doŋ gaiug.”

⁴⁹ Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodoŋ ginau? Mərsaləboii ke, nototoh len naim
seTəmagw ŋa?”

⁵⁰ Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

⁵¹ Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa
artokele. Anan inaunau natgalenan len nəlon. ⁵² Ale namitisau hən nəmauran tonor mai
naḡide tovoi siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhaḡur am
tabtab həni.*

* **2:32:** Isa 42.6, 49.6, 52.10 † **2:38:** Len naut egai namilen a Jerusalem evi alat a Israel p̄isi. § **2:41:** Nəhanan
hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaḡur hən nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar
alat a Israel. Ris Exo 12. * **2:52:** 1Sam 2.26; Pro 3.4

3

*Na-kel-uri-an sifon**(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)*

¹ Len nasihau tosəjavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboŋ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboŋ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai aʋan, nahəsan aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisantias tovi vanuan totibau hən naut a Apilin, ² nəboŋ aAnnas mai aKaiafas artovi biltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatun aSekariah len naut masmas toḅəbesw. ³ Na aJon iyar vi lan naut pisi todar vis Nawisel Jortan hən bikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidam hən ke tibaptais hən galito hən narubatian dan nəsaan.

⁴ Ehum ahai kelkel ur aIsaiah totesi sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəbesw,
 ‘Məteutaut hən naḅisal mōs Nasuḅ,
 gol naḅisal san gail linor,

⁵ dereh nəbur madiŋdiŋ gail pisi tepul,
 naḅehuh gail pisi tipapav,
 naḅisal tohaḅ taʋor tegəm tinor
 mai naḅisal tokutkutu teməsoh balai.

⁶ Ale nəvanuan gail pisi leris ləboi naḅisal
 hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.’ ”*

⁷ Imagenan aJon ikel mai naluḅoh lotogəm hən bībaptais hən galito ke, “Anatun nəmat gail!* Ase ikel nalələgauan mai gamito hən mətḅigam dan nabiltiḅol paŋpaŋ ḅegəmai?

⁸ Len nəmauran samito, mitiḅan hən naḅite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. Ale samtetuḅat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aApraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi ḅilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siApraham!* ⁹ AGot esumān naulumān toutaut tia hən ḅitai nəkaduhai gail hən nakuvkuv; nəhai pisi ləsəḅan hən naḅit tovoi, gai dereh titaii, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰ Ale naluḅoh lousi ke, “Beti namtigol nəsa?”

¹¹ AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹² Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləḅībaptais. Ale lousi ke, “Hai pusan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³ Ikel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsa nəgavmen ta Rom tokele.”

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtitaltal hən nəvanuan gail hən ləḅilav nəvat mai gamito, samtelibliboŋ husur galito len nakotan. Mətehəhaḅur hən naḅurḅuran samit ŋai.”

¹⁵ Len nəboŋ enan nəvanuan gail lopul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənauan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma ḅevi aKrisito, aGot totabtabuh lan a?” ¹⁶ Ale aJon isor var galit pisi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ŋai. Avil avan sua todaŋ səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəḅisah ruḅat nəhau hən naributbut san.† Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹⁷ Gai esumān naulumān topat nəhai rivrivhai tia hən ḅepəpəhun namisurhuwit dan nəbavhut tommas. Dereh tiḅon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəŋas nasugut nawit

* **3:6:** Isa 40.3-5 * **3:7:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike nəvaipa tovi nəmat tosa. Len nənauan seJu gail, nəmat isa masuḅ hum natəmat toil a mō hən. * **3:8:** Jon 8.33, 37, 39 † **3:16:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail.

tosa len nəhab todədas ħimat.”‡ 18 Nə len nəvide tosəbur aJon isor idan mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

19 Be nəboŋ aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan aʋan, ale nəboŋ aJon tosor tasi am husur natesasa ʋisi togole tia, 20 imagenan aHerot igol isa masuʋ səhor ta mō: ekəkol gat aJon len naim bəbaŋis.

AJon ibaptais hən aYesu
(*Mat 3.13-17; Mak 1.9-11*)

21 Lorin aJon len naim bəbaŋis a tahw, be nəboŋ nəvanuan gail ʋisi lotobaptais, aYesu am ibaptais. Nəboŋ aYesu tosor mai aGot, nəmav esəŋav, 22 aNunun aGot evi pan tokad niben sumān nətavŠ, itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govi anatum ulumān sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəʋur masuʋ hən gaiug.”*

Nəbathuyah siYesu
(*Mat 1.1-17*)

23 Nəboŋ aYesu totuʋat hən nauman san, nədaŋ han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatun aJosef,
siHeli, 24 siMattat,
siLevi, siMelki,
siJannai, siJosef,
25 siMattatias, siAmos,
siNahum, siEsi,
siNakkai, 26 siMaat,
siMattatias, siSemein,
siJosek, siJota,
27 siJoanan, siResa
siSeruppapel, siSealtiel,
siNeri, 28 siMelki,
siAtti, siKosam,
siElmatam, siEr,
29 siJosua, siElieser,
siJorim, siMattat,
siLevi, 30 seSimeon,
seJutah, siJosef,
siJonam, siEliakim,
31 siMelea, siMenna,
siMattata, siNatan,
siTevit, 32 siJesse,
siOpet, siPoas,
siSalmon**, siNahson,
33 siAmminatap, siAtmin,
siArni††, siHesron,
siPeres, seJutah,
34 siJakop, seIsak,
siAraham, siTerah,
siNahor, 35 siSeruk,
siReu, siPelek,
siEper, siSelah,
36 siKainan, siArfaksat,

‡ 3:17: AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəpehun navoian dan nəsaan, ale epəŋas nəsaan len nəhab.
Š 3:22: Nətav ehum navimal topəhapəhw. * 3:22: Psa 2.7; Isa 42.1 ** 3:32: Naloʋulat galevis ta sutuai lokisi hən aSala. †† 3:33: Naloʋulat galevis ta sutuai ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ŋai.

siSem, siNoah,
 siLamek, ³⁷ siMetuselah,
 siEnok, siJaret,
 siMahalaleel, siKenan,
³⁸ siEnos, siSet,
 siAtam, siGot.

4

*Natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan
 (Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)*

¹ Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas toḅəbesw. ² Len naut enan, len nəmariboŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan. AYesu səhan natideh, ale len naməkot hən nəboŋ galenan, nəmal ihati.

³ Na natəmat isor maii ke, “Gəḅevi aNatun aGot, kel mai nəvat egai ke tegəm vi bəta.”

⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas ḅimaaur len nabəta ŋai.’ ”*

⁵ Beti natəmat esəhari vi məhat ale eḅusan nəkantri p̄isi len navile a pan hən aYesu len namityal tom̄idol ŋai. ⁶ Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol gaiug gevi Masta a məhat hən natgalenan p̄isi, nəyalyalan salito, nilavi mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia ale noləboi nəḅilavi mai avan ideh notoləŋoni. ⁷ Imaienan, gəḅetəgedur, lotu hən ginau, natit p̄isi dereh tevi esam̄.”

⁸ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike: ‘Gilotu hən Nasuḅ aGot sam̄ māu, gigol nalotuan van hən gai səḅon.’ ”*

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem, eriŋi egilgile a məhat buni len naim siGot. Ikel maii ke, “Gəḅevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan, ¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh tikele hən aŋel san gail hən ləbekətkəta təban gaiug hən natideh satemədas gaiug.’ ”*

¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len navələlito hən asike narieḅ ḅesəhot nəvat! ”*

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaŋan siNasuḅ aGot sam̄ ke timabe.’ ”*

¹³ Nəboŋ natəmat totaltal soḅuer hən aYesu, eriŋ aYesu vir nəboŋ tile tovoi am.

*AYesu etuḅat hən nauman san
 (Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)*

¹⁴ Ale aYesu etəlmam vi Kalili len nədaŋan seNunun aGot, ale nəvanuan gail luhol husur gai len naut p̄isi todar vis naut enan. ¹⁵ Eḅusan len naut nəḅonḅonan seJu gail, ale galit p̄isi lusor sal suhi len naholan salito.

*Nəvanuan naut a Nasaret lomətahun aYesu
 (Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau lan, ale len nəSappat eḅis len naim nəḅonḅonan hum naḅide san akis. Ale eil hən ḅeḅuruŋ natosian siGot. ¹⁷ Lulav naləḅulat tobul maii, naləḅulat ahai kelkel ur, aIsaiah totosi. Ale evuhe, isaḅ naut aIsaiah totosi ke:

¹⁸ “ANunun aGot eḅis len ginau,

bathut gatovəhas ginau hən ḅitabtabuh len ginau,

hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi mai naməsəl* gail.

Gatosəvat ginau hən nəḅikel ur navivilean van hən alat lotobəbaŋis,

nakətaan van hən ametḅesw gail,

nəmakuvan van hən alat, nəvanuan gail lotogol tosa habat hən galito,

¹⁹ mai hən nəḅikel ur nasihau

* **4:4:** Deu 8.3 * **4:8:** Deu 6.13 * **4:10:** Psa 91.11 * **4:11:** Psa 91.12 * **4:12:** Deu 6.16 * **4:18:** Naməsəl evi avan sua topar tite, səkad nəvat, səkad nahurabat, səkad nəhanian, səkad naim.

Nasub aGot bigol bivoi masuv van hen nvanuan san gail lan.”*

²⁰ Nəboŋ aYesu tovrurŋi tonon, ebul gat nalobulat, ilav talmam hani mai avanuan navitarhəte-an, ale ebətah. Nəmet pisi len naim nabonbonan lokəta mətaltal hani, ²¹ ale etubat sor mai galit ke, “Daməŋai len na-səsəlön-hani-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit pisi lusor ivoi husuri. Luŋaŋ len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ategai savi anatun aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereh gamit mitikel nasoruan kəta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer hen gaiug gimaur! Gole len naut matmat sam hun namtosəsəlön hen gotogole len navile a Kapernaum.’ ”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, səkad ahai kelkel ur ideh lotohəhəvur hani len naut a im san, lomətahuni. ²⁵ Nukel nakitinan ke, len nəboŋ siElijah naut a Israel ikad nəbatunau pəhəvut isobur. Len naut enan ipar us len nasihau totor mai nahəbati toməlevtes. Len naut pisi nəhanian ebuer.* ²⁶ Be aGot sasəvat aElijah van hen nəbatunau ideh ei, ao, esəvati van hen nəbatunau sual a Sarefat pəpadaŋ hen naut a Siton.* ²⁷ Ale Len nəboŋ siElisah tovi hai kelkel ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusobur, avil aGot sagol galit ideh səmaur, igol aNaaman, uleSiria ŋai imaur.”*

²⁸ Nəboŋ alat lotosuh len naim nabonbonan lotosəsəlön hen tokəmaianan, nəlolit pisi ipaŋpaŋ masuv. ²⁹ Lule məhat, hut aYesu dan navile enan, ale səhari van hen nabuŋon hen nəvehuh, naut enan topat lan, hen ləbibar hani vi pan. ³⁰ Be aYesu egis tur len naluvoŋ, iyar vi tut.

AYesu ehut nanunun tosa (Mak 1.21-28)

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len nəSappat evusan nvanuan gail. ³² Luŋaŋ len naŋusanan san husur nasoruan san ikad nədaŋan hen namitisau mai na-il-a-mo-an.

³³ Len naim nabonbonan ikad naulumān, nanunun nəmargobut setəmat totoh lan. Ikai habat ke, ³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug hen ginamit, aYesu ta Nasaret? Gogəm hen gəbigol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Gaiug govi siGot gotogəm moŋi!”

³⁵ AYesu isor idaŋ maii ke, “Gemədau! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltalön len tan rivuh len galito, ale eriŋ atenan səkad nasənahān.

³⁶ Nəvanuan pisi lomətahw, luŋaŋ, ale lousus galit gabag ke, “Naŋusanan saganan? Len na-il-a-mo-an mai nədaŋan, gai isor idaŋ mai nanunun nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperŋan naut pisi todar visi naut enan.

AYesu igol nəvanuan isobur nibelit ivonəvoŋ (Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)

³⁸ AYesu eriŋ naim nabonbonan, evi lan naim sivan sua nahəsan aSimon. Len nəboŋ enan anan asoan aSimon eləŋon isa masuv hen topud hen naməsahan, ale lous aYesu hen bigol bimaur. ³⁹ Beti aYesu eil ben alitenan, ale isor idaŋ van hen naməsahan. Vəha-sua ŋai naməsahan inon dani, ale ile məhat, lav nəhanian mai galito.

⁴⁰ Nəboŋ namityal tomasur,† nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah pisi hen naməsahan tiltile van hen aYesu. Eriŋ navəlan gəlar len galit vīsusua, ale lumaur, ⁴¹ mai natəmat isobur lumakuv. Nəboŋ lotomakuv, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləboi ke evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁴² Nəboŋ nəmav topitau, aYesu evi lan naut tobəbesw. Naluvoŋ ludonji, donji van ale nəboŋ lotosabi, loil kəkol hani hen asike bəriŋ galito. ⁴³ Be ikel mai galit ke, “Ginau

* **4:19:** Isa 61.1-2 * **4:25:** 1Ki 17.1 * **4:26:** 1Ki 17.8-16 * **4:27:** 2Ki 5.1-14 † **4:40:** NəSappat seJu gail inon nəboŋ namityal tomasur.

nimasvi lan nabiltivile tile gail am hən nēbikel ur natohan pipihabəlan aGot, bathut aGot esəvat ginou mōsi.”

⁴⁴ Beti len naim naḥonḥonan gail a Jutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

5

AYesu etuḥat tabtabuh len ahai pispisul gail

(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)

¹ Boḥ sua aYesu toil tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kennesaret. Naluḥoh loririhit garu lan hən ləbesəsəlon hən nasoruan siGot. ² Ale aYesu eris naḥot eru artokir tarhəwai, len naut nəvanuan nəsahiehan gail lotoriḥi. Galito lokəkəkəsalito. ³ Isah len naḥot sivan sua nahəsən aSimon, ale eusi ke tesul həni vi lau kəkereh. Beti ebətah len naḥot, eḥusan alat lotosuh a ut.

⁴ Nəboḥ tosor tonon, ikel mai aSimon ke, “Rusan naḥot vi lan naut tosareh am, ale bar hən nalevlev hən mətḥisah hən naieh.”

⁵ ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtohisihisi soḥuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienan, namtibar hən nalevlev tətəs am.”

⁶ Nəboḥ lotobar həni, lusaḥ naieh isoḥur lan, gol ke nalevlev etuḥat hən ḥemətar.*

⁷ Imagenan lobilival van hən alat lotosuh len naḥot togon hən ləbegəm susupah həni mai galito. Logəm, usan naḥot gəlar pisi aropul vətah bəhbəhw! ⁸ Nəboḥ aSimon Pita toris natenan, iteh bathurien aYesu ike, “Givan dan ginou Nasuḥ, husur novi vanuan tosa masuḥ!”

⁹ Ekəmaienan husur gai mai alat lotosuh maii, losəhoḥut hən naieh tosoḥur lotosah həni. ¹⁰ AJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlar artoḥon mai aSimon len nauman, gəlar tu arosəhoḥut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətahw; asike gosəsahieh am, daməḥai van dereh gisah hən nəvanuan gail.”

¹¹ Na loliv naḥot eru enan salito vahut, ale loriḥ natit pisi esuh, lohusur aYesu.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

¹² Nəboḥ aYesu totoh len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəm həni. Nəboḥ toris aYesu iteh len tan, ekəta vi pan ale eḥiri ke, “Nasuḥ, gəbeləḥoni, goləboi gəḥigol nəḥimaur, nəḥiveveu.”

¹³ Na aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləḥoni. Gimaur, giveveu!” Vəhasua ḥai naleprosi ivan dani.

¹⁴ Beti aYesu ikele həni ke, “Sagikel nəsa tovisi mai avan ideh. Be givan, geḥusan gaiug hən ahai tutumav. Ale geviol hən naviolan mōs natutumavan hum aMoses tokele tia hən naveveuan samḥ hən gəbeḥusan galit ke gumaur.”*

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ḥa nəvanuan isoḥur logəm hən ləbesəsəlon həni ale hən gai ḥigol galit ləḥimaur dan naməsahan salito. ¹⁶ Avil aYesu eriḥ galit akis, evi lan naut toḥəbesw səḥon ale isor mai aTəman.

AYesu igol avan sua todədas ḥerusan gai, imaur

(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)

¹⁷ Len nəboḥ sua aYesu eḥusḥusan, ale naFarisi gail mai ahai ḥusan gail hən nalo lobətah ei. Logəm len navile pisi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nədaḥan siNasuḥ eḥis len aYesu hən ḥilav kuv naməsahan. ¹⁸ Len nəboḥ enan lalumən galevis lupat avan sua len nəbateh, saləboi ḥerusan gai. Luke lipati vi lohoim hən ləberihit bathurien aYesu, ¹⁹ avil lohisi soḥuer, naim epul hən nəvanuan varirihit. Beti lopəlau vi məhat len navurun topapav, ludakuvi, gol naḥur lan, ale loriḥ tur hən gai mai nəbateh

* 5:6: Jon 21.3-6 * 5:14: Lev 14.1-32

san vi pan. Loriņi rivuh len naluŵoh, a m̄o hən aYesu. ²⁰ Nəboņ aYesu toris ləboi nadəlomian salito ike, “Tegai, gaiug, nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

²¹ NaFarisi gail mai ahai p̄usan gail hən nalo, nənauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase eləboi ḅeruḅat nəsaan? AGot səḅon ŋai!”

²² Be aYesu eləboi nənauan salito ale ike, “Nənauan len nəlomito satimaienan. ²³ Nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmedau am?” ²⁴ Imagenan neŵusan gamito ke aNatun Nəvanuan ikad nədaņan hən ḅeruḅat nəsaan gail len navile a pan timaiegai....” Ale ikel mai atenan saləboi ḅerusan gai ke, “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̄ ale vahim!”

²⁵ Vəha-sua ŋai ile məhat len nəholito, ipat nəsa topat lan, isal suh nəyalyalan siGot, ivahim. ²⁶ Galit p̄isi lumaņmaņ vəsa ale lusal suh nəyalyalan siGot. Lumaņmaņ masuŵ, lomətahw ale luke, “Daməņai nəsa dattorisi etile buni.”

*AYesu itabtabuh len aLevi
(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)*

²⁷ Natgalenan tonon, husur nəboņ enan, aYesu evivile ale eris nəvanuan nətaks sua, nahəsan aLevi, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”*

²⁸ Ale eriņ natit gail p̄isi ipat, ile məhat, ehusuri.

²⁹ Beti aLevi eutaut hən nabiltihanan m̄os aYesu len naim san, ale ikad nabiltiluŵoh hən alat lotoum surm̄an aLevi mai galevis am luhan mai galito. ³⁰ Be naFarisi gail mai ahai p̄usan salit gail hən nalo, lukel mətmətan hən aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe məttohan, məttomun mai nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan am?”*

³¹ AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai. ³² Ginau nəsagəm hən nəḅikel alat lotonor hən ləḅipair dan nəsaan salito be nogəm hən nəḅikele mai alat nəsaan.”

*Nausian husur nəvide silat ləsəhan
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)*

³³ Beti lukel maii ke, “Ahai susur sijon gail, nəboņ isoḅur ləsəhan hən ləḅisor tuŵ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esam̄ gail imabe lotohan, lotomun?”

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Nəboņ avan sua tolah, godədas gəḅigol nəvanuan san gail lotoḅon maii hən salihan. ³⁵ Be dereh tikad nəboņ hən ləḅesəhar naulum̄an tolah dan nəvanuan san gail. Len nəboņ enan asike luhan.”†

³⁶ Beti aYesu ep̄usan, iḅol‡ ke, “Səkad avan ideh totar naḅisihoh dan nahurabat veveu ale toside len nahurabat tomatu. Tagole, tamədas nahurabat veveu ale naḅisihoh asike tanor hən nahurabat tomatu. ³⁷ Nəvanuan gail ləsəḅir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain tomatu. § Nəvanuan tagole, ale nəwain veveu tatəvah tur lan, ale nahurhuwain tapəlaus. Nəwain tariv dani ale nahurhuwain təsa. ³⁸ Aoa, nəvanuan gail ləḅir nəwain veveu len nahurhuwain veveu. ³⁹ Avil səkad avan ideh tomun nəwain tomatu toləņon toveveu husur ike, ‘Nəwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mətumaienan, mətomətahun natit toveveu.”

* **5:23:** Nəboņ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḅigol eru en p̄isi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ məsaləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətḅerisi ke imaur. * **5:27:** Mat 9.9; Mak 2.14 * **5:30:** Luk 15.1-2 † **5:35:** Len nəḅol p̄usan egai aYesu isor husur gai gabag tosurm̄an naulum̄an tolah. ‡ **5:36:** Len naut egai aYesu ikel naḅusanan egai hən beŵusan galito ke naḅisal san iveveu, sanor hən naḅisal tomatu lotohususuri. § **5:37:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ḅurhulon.

6

*AYesu evi masta hən nəSappat
(Mat 12.1-8; Mak 2.23-28)*

¹ Len nəSappat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nəmarireu hən nawit, ale ahai susur gail lotubat kin b̄ur nəhavhuwit gail. Lusarsari len navələlito ale luhān namisurhuwit gail.* ² NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mətugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

³ AYesu isor var galit ke, “Mətsaʿvuruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a? ⁴ Ebi len naim nətaʿpolen siGot, ale ilav nabəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalumān san.* Be nalo ike ahai tutumav səbolit ŋai loləboi ləbihani.”*

⁵ Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nəvanuan evi masta hən nəSappat. NəSappat ipat len navəlan.”

*AYesu igol avan sua, navəlan totah, imaur
(Mat 12.9-14; Mak 3.1-6)*

⁶ Len nəSappat sua tile am, aYesu evi lan naim nəbōnbonan, eʿusan. Ale ikad avan sual ei, navəlan nəmatu totah, togəm hum towas. ⁷ NaFarisi gail mai ahai p̄usan gail hən nalo ludas p̄isal hən ləbisab̄ nəsabān ideh len aYesu hən ləbikot həni. Ŋa lokəta bunusi ke b̄igol atenan b̄imaur len nəSappat salito. ⁸ Be aYesu eləboi nəsa lotonau, ale ikel mai naulumān tokad navəlan totah ke, “Gile məhat, il rivuh hən galit p̄isi.” Imaienan naulumān ile məhat ale eil ei.

⁹ Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsa inor len nəSappat: datb̄igol navoian o nəsaan, datbetəgau gat nəmauran o datb̄igol b̄imasig?”

¹⁰ Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navələm̄.” Igole, ale navəlan imaur buni tətās.

¹¹ Avil galito, lopul hən nəlol paŋpaŋ vəsa, ale lotubat sor utaut len galit gabag hən nəsa ləb̄igole van hən aYesu.

*AYesu itabtabuh len ahai pispisul san gail lotovi 12
(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)*

¹² Len nəboŋ galenan sua aYesu evi məhat len nəvehuh hən b̄isor tuʿ, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav. ¹³ Dudulan ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai pispisul: ikad ¹⁴ aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aʿvan, ikad aJemes, aJon, aFilip, aPartolomiu, ¹⁵ aMatti, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,* ¹⁶ aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot b̄erīŋ aYesu len navəlan naenemi san gail.

*AYesu eʿusan, igol nəvanuan gail lumaur
(Mat 4.23-25)*

¹⁷ AYesu eput vi pan mai galito, eil len nabəmav. Ikad naluʿoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosoʿbur lotogəm a Jerusalem mai naut tosoʿbur a Jutea mai galevis ta Tair mai ta Siton. ¹⁸ Logəm hən ləbesəsəlōŋ həni, ale hən gai b̄igol naməsahan salit b̄inoŋ. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləŋon-isa-an salit ivoi. ¹⁹ Galit p̄isi lugol risi ke libari bathut nədaŋan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

*Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an
(Mat 5.1-12)*

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike:
“Gamit məttoʿmidol,
navoian siGot igol gagai mətukab həni

* 6:1: Deu 23.25 * 6:4: 1Sam 21.1-6 * 6:4: Lev 24.9 * 6:15: NaSelot evi nəvanuan len naluʿoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləb̄ibal mai galito.

husur natohan pipihabəlan aGot evi samito.

²¹ Gamit məttomalkəkət gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitihanukub.†
Gamit məttotaŋ gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətahun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mədas nahəsamit hum tosa bathut aNatun Nəvanuan məttovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab həni. ²³ Mitikemkem len nəboŋ enan, məteməlmələh len nahəhaṽuran husur nakonp̄urp̄uran samit len nəmav gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losum̄an atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.*

²⁴ “Avil gamit məttokad natit tosoḅur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur nəsa məttokade evi hən nəboŋ ta daməŋai ŋai.

²⁵ Gamit məttokad nəhanian tosoḅur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh mitimalkəkət.
Gamit məttoman gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh nəlomit tisa, mititaŋ.

²⁶ “Gamit, mətḅeum m̄os nəvanuan p̄isi ləḅisal suh gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəgəras gail.”

Geləmas bun aenemi sam̄ gail

(Mat 5.38-48, 7.12a)

²⁷ AYesu ep̄usan am ike, “Samtimaienan. Nukel mai gamit məttosəsəlon hən ginau ke: Məteləmas bun aenemi samit gail, gol tivoi van hən alat lotomətahun bun gamito, ²⁸ us aGot hən ḅigol navoian van hən alat lotosor mədas gamito, sor tuṽ m̄os alat lotogol tosa hən gamito. ²⁹ Avan ideh ḅiṽos nətarhoṽ, gipair hən nətarhoṽ togon van həni. Avan ideh ḅilav nahurabat naut susus sam̄, gidam̄ həni ke tilav nəhai susun sam̄ am. ³⁰ Geviol mai galit p̄isi ləḅeus gaiug hən natideh, ale avan ideh ḅilav natideh sam̄, sageusi ke tilav təlmam həni. ³¹ Naṽide məttoləŋoni ke nəvanuan gail ligole van hən gamito, mitigol naṽide enan van hən galito.

³² “Mətḅeləmas bun ŋai alat lotoləmas bun gamito, savi natideh. Husur ke alat nəsaan am loləmas bun alat lotoləmas bun galito. ³³ Mətḅivoi ŋai hən alat lotovoi hən gamito, savi natideh. Bathut alat nəsaan am lugol tomagenan. ³⁴ Mətḅidam̄ hən nəvat ŋai mai alat məttonau ke ləḅisar gele, savi natideh. Alat nəsaan am ludam̄ hən nəvat mai galit gabag, hən ləḅisar gel nəkabut p̄isi. ³⁵ Be ivoi ke gamit mətetile. Məteləmas bun aenemi samit gail, mitivoi hən galito. Mitidam̄ hən nəvat mai galito, be samtitoḅ vir nə-sar-gele-an. Mətḅimaienan, dereh aGot tilav nakonp̄urp̄uran totibau mai gamito ale mətegəm vi anatun aGot toyalyal buni. Bathut gai ivoi hən alat ləsasipa vi təban mai nəvanuan nəsaan gail. ³⁶ Nəlomit timastaŋis nəvanuan gail sum̄an aTəmamit len nəmav nəlon totaŋis galito.”

Gikel nakitinan husur nəvanuan p̄isi

(Mat 7.1-5)

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike nəvanuan tile isa ale aGot asike ike mətusa. Samtisəḅ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isəḅ səhoti ke gamit mitimaspanis. Məterubət nəsaan nəvanuan togole hən gamito, imagenan dereh aGot terubət nəsaan samito. ³⁸ Məteviol, imagenan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol hən tisəḅur

† **6:21:** Ta sutuai naJu gail luke malkəkət, be namilen evi malkəkət hən naləboian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele. * **6:23:** 2Chr 36.16; Uman 7.52

mai gamito, teirir həni, tepul səsəhov variviriv. Bathut mətbeviol habat o mətbeviol kəkereh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu eḡusan am, iḡol maiegai ke: “Ametbesw eləboi besəhar ametbesw togon a? Aoa, gəlar ḡisi dereh aripal suluḡi, ariteh len nəbur. ⁴⁰ Ahai susur, satibau səhor ahai ḡusan san, be avan ideh toləboi səhot ḡis naḡusanan sihai ḡusan san, dereh tesuḡan gai.

⁴¹ “Husur nəsa gotokəta kot nakumashəhai len namətan aḡam, be gəsənu nabititarhai len namətaḡ? ⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumashəhai dan namətaḡ,’ nəboḡ gotokad nətarhai gəsarisi len namətaḡ? Gaiug gotovi vanuan gəgəras, gilav kuv nətarhai dan namətaḡ bai. Gəḡigole ḡinoḡ nakətaan sam dereh timasil tinor hən gəḡidakuv nakumashəhai dan namətan aḡam.

Nəhai mai naḡite
(Mat 7.16-20, 12.33-35)

⁴³ “Nəhai tovoi səḡan hən naḡit tosa. Nəhai tosa səḡan hən naḡit tovoi. ⁴⁴ Goris ləboi nəhai ideh nəboḡ gotoris naḡite. Nəvanuan gail ləsavərus naḡit tovoi hun nafik o nakrep len nəhau tosa tokad nasunite.† ⁴⁵ Nəvanuan tovoi igol navoian len navoian topul len nəlon, mai nəvanuan tosa igol nəsaan len nəsaan topul len nəlon. Bathut, nəsa nəvanuan tokele, evivile len nəsa topul səsəhov len nəlon.

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Mətokis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mətsagol nəsa notokele. Imabe? ⁴⁷ Nəvanuan ḡisi lotogəm hən ginau, lotosəsəloḡ hən nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke: ⁴⁸ Ehum avan sua toum hən naim, tokir sareh ale toriḡ nəpaudesen len nəvat mot. Nəboḡ nilev togəmai, nawisel tovi məhat, iḡas naim be sakur həni husur eum həni idaḡ habat. ⁴⁹ Be avan ideh tosəsəloḡ hən nasoruan sagw ale sagole, esuḡan avan sua toum hən naim topat len tan, nəpaudesen toḡuer. Nəboḡ nawisel tolev, toḡas naim enan, vəha-sua ḡai erus, iteh vəmasirsir.”

7

Nadəlomian hən nasoltia sua
(Mat 8.5-13)

¹ Nəboḡ aYesu tokəmaienan tonoḡ, ibar naut a Kapernaum. ² Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev eməsah, hum ma ḡeməsol. ³ Nasenturion esəsəloḡ hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a ḡo hən naḡu gail van həni hən ləḡeusi ke, tegəm hən ḡigol naslev san timaur. ⁴ Nəboḡ lotogəm hən aYesu, loḡiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən gəḡigol nategai ḡosi, ⁵ husur eləmas bun nəvanuan sadit gail, ale eum hən naim naḡonḡonan sinamito.”

⁶ Na aYesu ivan mai galito. Nəboḡ pəpadaḡ hən ḡibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən ləḡikel maii ke: “Nasub, ivoi ke sagegəm pəpadaḡ am, husur ginau nəsanor kasi hən gəḡeḡis lohoim sagw. ⁷ Imaienan nunau ginau ke, nəsanor kasi hən nəḡebubur mai gaiug. Avil gəḡikele ke naslev sagw ḡimaur, dereh timaur. ⁸ Nokəmaienan husur ginau nutoh pipihəlan alat lotoil a ḡo hən ginau, ale nasoltia gail lutoh pipihəlagw. Nəḡikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nəḡikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nəḡikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

⁹ Nəboḡ aYesu tosəsəloḡ həni, iḡaḡ lan. Ipair van hən naluḡoh lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nəəsəḡ nadəlomian todaḡ maiegai len alat seIsrael.”

† 6:44: Nəhau enan ehun nabulḡəgau.

¹⁰ Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotəlmam vahim ale lusabi ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatum ulumnan sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹ Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nabiltuluoh lutah maii. ¹² Nəboŋ aYesu toyar pəpadaŋ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat naulumnan sua tomat vivile, tovi aʼvisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nabiltuluoh a Nain luyar mai alitenan. ¹³ Nəboŋ Nasuḅ toris alitenan, nəlon itaŋisi ale ike, “Sagitaŋ.”

¹⁴ Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. Ike, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!” ¹⁵ Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etuḅat sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶ Galit pisi lomətahw, lumaŋmaŋ ale lusor sal suh nəyalyalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən ḅevi tarhət sidato, nəvanuan san gail.”

¹⁷ Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperŋan naut pisi a Jutea mai naut pisi todar visi.

AYesu mai aJon Baptais

(Mat 11.2-19)

¹⁸ Ahai susur siJon gail lukel ur natgalen pisi maii. Ale ekis galit eru, ¹⁹ esəvat gəlaru van hən Nasuḅ hən arḅeusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir sual am?” ²⁰ Nəboŋ artogəm həni, arousi ke, “AJon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir tile am?’ ”

²¹ Len nəboŋ enan ŋai aYesu igol nəvanuan isoḅur lotokad naməsahan tiltile lumaur, igol galevis, nanunun nəmargobut gail lumakuv dan galito. Ale ilav nakətaan mai nametḅesw isoḅur. ²² Imagenan isor var gəlaru ke, “Məretəlmam ale kel mai aJon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəloŋ həni: ametḅesw gail lukad nakətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədariŋ ḅulḅulol gail losəsəloŋ mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi.* ²³ AGot tigoŋ tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

²⁴ Nəboŋ ahai pispisul siJon artovan, aYesu etuḅat sor husur aJon mai naluoh ke, “Nəboŋ məttovi lan naut masmas toḅḅesw, mətuvan varis nəsa? Naḅiliol nəlan toḅuvi tokurkur a? Aoa! ²⁵ Beḅuer, mətuvan hən mətḅeris nəsa? Naulumnan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən, lotokad nakontit pisi, galit losuh len nabiltiim sekiŋ gail! ²⁶ Bimaienən, mətuvan hən mətḅeris nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ²⁷ Atenan evi nəvanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mō hən gaiug toutaut hən naḅisal sam mōs gaiug.’* ”

²⁸ “Nukel mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaḅut topasi, tosəhor aJon; Be len alat lototoh pipihabəlan aGot, galit ideh tovi ut kəmas iyalyal səhor aJon.”

²⁹ (Galit isoḅur mai galevis lotovi nəvanuan nətaks aJon tobaptais hən galit tia, nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu, lukel ləboii ke, naḅisal siGot inor. ³⁰ Avil naFarisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalo, aJon səbaptais hən galito, lomətahun pis naḅisal siGot mai naləŋonian siGot mōs galito.)

³¹ AYesu isor am, ike, “Ale naur ta daməŋai lumabe? Noləboi nəḅike lohūm nəsa?”

³² Losumnan alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoḅuv naḅuvimal mōs gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəḅe nəmatan be mətsətaŋ!’

³³ Logəgel hən nənauan salit tabtab. Nokəmaienən husur nəboŋ aJon Baptais togəmai, səhan nabəta, samun nəwain, be mətuke, ‘Ikad natəmat.’ ³⁴ Avil aNatun Nəvanuan egəmai, ihan,

* **7:22:** Isa 35.5-6, 61.1 * **7:24:** Len naut egai hum ma tosor husur nəvanuan todidimair, togəgel hən nənauan akis.

* **7:27:** Mal 3.1

emun, be mətuke, ‘Məteris! Naulum̃an tohan tēməhav, tomun vatərog. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail!’ ³⁵ Be alat lotohusur naṗisal siGot hən namitisau hən nəmauran tonor, nəmauran salito eṽusani ke naṗisal siGot ekitin.”

AYesu erub̃at nəsaan sepəhaṽut tosa

³⁶ Ikad naFarisi sua, nahəsan aSimon, tous aYesu hən bihan maii, ale aYesu eḅis lohoim san, ipat tarhəgarin hən bihan. ³⁷ Nəboṅ napəhaṽut nəsaan sua len nabiltivile enan tosəsəloṅ həni ke aYesu tohan len naim siFarisi enan, ipat nabotel nəhai pəhas van hən aYesu. ³⁸ Eil pəpadaṅ hən narien, itaṅ. Nəboṅ totaṅ, namətarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargar narien hən navurun, esum̃ narien ale eḅir nəhai pəhas len narien gəlaru. ³⁹ NaFarisi tous aYesu hən bihan, eris natenan. Nəboṅ torisi inau len gai səḅon ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, taləboi as tobari, ale taləboi am naṽide san ke alitenan evi pəhaṽut nəsaan.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nəḅikel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai ṗusan, kele.”

⁴¹ AYesu iḅol həni ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nəvat sivan sua todaṁ həni mai gəlaru. Sua ikabut hən natenarius† tovi 500, togon ikabut hən 50. ⁴² Gəlar ṗisi arsəkad nəvat hən arḅisar gele, ṅa gai ikas kuv nəkabut səlaru. Imaienan, gəlar ta be eləmas buni səhor togon?”

⁴³ ASimon isor vari ke, “Hum ma atenan, nəvanuan tokas kuv nəkabut san totibau səhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

⁴⁴ Beti ipair van hən napəhaṽut ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nəboṅ notobis lohoim sam̃ gəsəlav nəwai hən nəḅekəkas nariegw, wake namətarur selitegai igol nariegw imosmos həni ale igargari hən navurun. ⁴⁵ Gəsasum̃ nətarihogw hən na-ke-ivoi-an hən notogəmai, wake nəboṅ notobis lohoim, alitegai sasib hən tosum̃ nariegw gəlaru. ⁴⁶ Gəsavəhas nəkadugw hən naoil hən naoliv hum naṽide sidato, wake gai eḅir nəhai pəhas len nariegw gəlaru. ⁴⁷ Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nəsaan san gail lotosəbur lumaruḅat tia, imaienan gai eləmas masuṽ hən ginau. Avil nəvanuan, nəsaan san tokəkereh tomaruḅat, gai eləmas bun ginau, be tokəkereh ṅai.”

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nəsaan sam̃ gail lumaruḅat.”

⁴⁹ Be alat lototoh maii len nəhanan ei lusor mai galit gabag ke, “Ase gagai, toruḅat nəsaan gail tu maiegai?”

⁵⁰ Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadələmian sam̃ gatolav kuv gaiug dan nəsaan sam̃ gail. Givan, natəṁat tipat len nələm̃.”

8

Latpəhaṽut lototah mai aYesu

¹ Nəboṅ tononṅ, aYesu iyar tur len navile gail mai nabiltivile gail. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot. Ahai pispisul lotovi 12 lutah maii. ² Napəhaṽut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmargobut mai naməsahan, galit am lutah maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmargobut toməlevru lotomakuv dani tia; ³ aJoanna asoan aKusa toil a m̃o hən naim siHerot Antipas tovi kiṅ; aSusanna; mai isəbur am. Latpəhaṽut galenan, len nəsa lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito m̃os aYesu mai nəvanuan san gail.

AYesu iḅol husur namisurhuwit (Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)

⁴ Nəboṅ naluṽoh hən navile galevis lotogəṁ hən aYesu, luḅonḅon, ale ikel nəḅol ṗusan ke, ⁵ “Avan sua tomabmabul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboṅ tobubulani maienan, galevis luteh len naṗisal; nəvanuan gail lupal gat gail ale nəman

† 7:41: Natenarius evi nəvat naṗurṗuran hən nauman hən nəmariboṅ tosua.

naməsav luhan p̄isi. ⁶ Galevis luteh len naut tobaŋ vat. Nəboŋ lototov, lumayoh husur nəwai eḅuer len naut enan. ⁷ Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboŋ artotov, nəhau eruŋ gut bun nawit. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len nətan tokənoh. Lutov ale sədareh luṽan vəha-100 len nəsa nəvanuan tomabule.” Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, ikai ke, “Avan ideh tokad nədariŋan hən ḅesəsəlon, tesəsəlon m̄au!”

AYesu ikel nəḅol p̄usan m̄os nəsa?
(*Mat 13.10-17; Mak 4.10-12*)

⁹ Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nəḅol p̄usan enan. ¹⁰ Ike, “AGot idam̄ həni tia hən mətḅeləboi nəsa tosusuah husur natohan pipihəbələn aGot, avil nusor mai alatevis tile am hən nəḅol p̄usan hən ke, “naut kəmas ləḅekəta, kəta, ləsakəta ləboi nəsa aGot togole; naut kəmas ləḅesəsəlon, səsəlon, ləsəsəsəlon ləboi nəsa aGot togole.*”

AYesu isor vəsvəsai nəḅol hən namisurhuwit
(*Mat 13.18-23; Mak 4.13-20*)

¹¹ “Namilen nəḅol p̄usan imaiegai ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot. ¹² Alat lototeh len naḅisal losum̄an alat lotosəsəlon, beti natəmat egəm, lav kuv nasoruan dan nəlolito hən asike ləḅikad nadəlomian, asike aGot ḅilav kuv galit dan nəsaan. ¹³ Alat lototeh len naut tobaŋ vat losum̄an alat lotolav nasoruan len nakemkeman nəboŋ lotosəsəlon həni, be nəharhət salit gail ləsakir sədaŋ. Nadəlomian salit sabəlav van vəbar nəboŋ nəmauran totaltal kitev nadəlomian salit ke timabe, ale nadəlomian salit iteh. ¹⁴ Alat lototeh rivuh hən nəhau tosəsənot, losum̄an alat lotosəsəlon be len nəmauran salit tovan, napulan hən natite, na-ləŋon-isa-an mai nahəhaṽuran, loruŋ gut gat galito gol ke ləsətov vabəbau hum ləsəmatmatu len nadəlomian salito. ¹⁵ Avil namisurhuwit gail lototeh len nətan tokənoh, losum̄an alat lotokad nəlolit tonor mai tovoi buni. Nəboŋ lotosəsəlon hən nasoruan siGot, lunau gati, ale len nə-dəŋ-ḅuri-an, luṽan hən naṽit nəmauran tovoi.

Namial tomial
(*Mak 4.21-25*)

¹⁶ “Avan ideh asike epigau namial hən ḅikabut gole len nabiliwai o susuani pipimel. Aoa, eriŋi a məhat hən ḅemial len narum̄ hən alat lotovi lohoim ləḅerisi. ¹⁷ Imaianan, natit p̄isi tosusuah, dereh tevisi p̄arḅar, natit p̄isi tokəköl, dereh aGot tesəŋav həni, tevəhoti. ¹⁸ Imaianan, mətəsəsəlon vahvahur nasoruan hən mətḅeləboii. Avan ideh tokad naləboian, dereh aGot teviol həni am maii, be avan ideh tomətahuhn ḅeləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tonau ke tokade dani.”

Anan aYesu mai aṽan aYesu gail
(*Mat 12.46-50; Mak 3.31-35*)

¹⁹ Beti aṽan aYesu matmat gail mai anan logəm hən ləḅerisi, be lodədas ləḅegəm pəpadaŋ həni husur naluṽoh. ²⁰ Imaianan napisulan sua egəm həni ke, “Aṽam̄ gail mai anam̄ saltoil vivile. Luke leris gaiug.” ²¹ Isor vari ke, “Alat lotosəsəlon hən nasoruan siGot ale lotogol nəsa tokele, galito lovi anagw mai aṽagw gail.”

AYesu igol nəlan todaŋ etəmat
(*Mat 8.23-27; Mak 4.35-41*)

²² Boŋ sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhəte len nabiltiwai egai.” Na lusah len naḅot, lugam van.

²³ Nəboŋ lotogamgam van, aYesu ipatmari. Beti nəlan eṽuv idaŋ len nəwai, naḅot epul, pəpadaŋ hən ḅemun. ²⁴ Ale ahai susur gail lovəŋon aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasig!” Ale aYesu ile məhat, isor idaŋ van hən nəlan mai nəwai topus; ale nəlan evi

* 8:10: Isa 6.9-10

pan, nēwai etēmat. ²⁵ Eus galit ke, “Nadēlomian samit gai be?” Len namētahwan salito luṗaṅ lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idan van hēn nēlan mai nēwai be gēlaru arugol husur nēsa tokele.”

Naulumān tokad natēmat gail
(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)

²⁶ Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vēbar naut silat a Kerasa. ²⁷ Nēboṅ aYesu tomariṅ vahut, auleKerasa sua, nanunun nēmargobut gail lotobis lan, ebubur maii. Sutuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nēmatan gail. ²⁸⁻²⁹ Vēha-sōbsoḅur tia nanunun nēmargobut itah gati, naut kēmas lotobaṅis gati hēn natsen len narien mai navēlan ale lokēta kēkol hēni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut tobēbesw. Nēboṅ toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu ikele hēn nanunun tosa ke timakuv dan naulumān. Ale ikai pērhado ke, “Gaiug savi hēn gēbemēdas ginau, aYesu, aNatun aGot toyalyal buni! Noṅir gaiug, sagipansēm ginau mūd!” ³⁰ Ale aYesu eusi ke, “Nahēsaṁ ase?” Isor vari ke, “Luṽoh,” husur nanunun nēmargobut isoḅur lobis lan. ³¹ Ale loṅirṅiri ke satesēvat galit vi lan nabur nēpanisan sēkad nabutite.*

³² Ikad nabiltivēshēbuai lotosusu len navēhuh ei. Ale nanunun tosa gail loṅiri ke tidam hēn galito lēbēbis len nabuai gail. Idam hēni. ³³ Nēboṅ lotomakuv dan naulumān, lobis len nabuai gail, ale navēshēbuai lusarmar mariṅ len navēhuh, luteh len nēwai, lomun vēmat.

³⁴ Nēboṅ alat lotokētkēta tēban nabuai gail lotoris nēsa tovisi, lugam mētahw van vakel uri len nabiltivile mai naut pisi todar visi. ³⁵ Ale nēvanuan gail logēm hēn lēberis nēsa tovisi. Nēboṅ lotobar aYesu, lusab naulumān, nanunun nēmargobut lotomakuv dani, tobētah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nēnauan san ivoi, ale lomētahw. ³⁶ Alat lotorisi lukel uri mai nēvanuan gail, navide hēn naulumān tomaur, natēmat gail lotomakuv dani. ³⁷ Imagenan alat a Kerasa pisi lous aYesu hēn ḅivan dan galit husur lopul hēn namētahwan. Na aYesu isah len nabot hēn ḅeriṅ naut enan. ³⁸ Naulumān, nanunun nēmargobut gail lotomakuv dani, eṅiri ke titah maii, be aYesu esēvati van ke, ³⁹ “Givahim hēn gēbikel nēsa aGot togole mōs gaiug.” Na atenan ivan, iyar tur len naut pisi len nabiltivile enan, ikel ur natit pisi aYesu togole mōsi.

Napēhaṽut tomēsah mai natēbarehreh tomat
(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)

⁴⁰ Nēboṅ aYesu totēlmam vi Kalili, naluṽoh lohēhaṽur hēn natēlmaman san husur luvatvat viri. ⁴¹ Beti avan sua toil a mō hēn naim nabonḅonan, nahēsan aJairus, egēm, iteh bathurien aYesu, eṅiri ke tivahim maii. ⁴² Gai ikad natēbarehreh tosua ṅai nēdam han tovi 12, be pēpadaṅ timat.

Nēboṅ aYesu toyar maii van, len nēyaran san naluṽoh lorihiti. ⁴³ Galit sua, napēhaṽut, nēda han igam len nasihau tovi 12 avil avan ideh edēdas ḅigol ḅimaur.* ⁴⁴ Iyar pēpadaṅ a tahw hēni ale ibar nagilen nahurabat san. Vēha-sua ṅai nēda han sēgam am. ⁴⁵ AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit pisi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluṽoh lorihit gaiug.” ⁴⁶ Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur nolēboii ke nēdaṅan ivan dan ginau.”† ⁴⁷ Nēboṅ napēhaṽut tonau ke aYesu telēboii, egēm hēni, ipab, iteh bathurien. Len nēholito ikel maii ke hēn nēsa tobari mai nēsa tovisi ke vēha-sua ṅai imaur tētas. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadēlomian sam igol ke gumaur. Givan, nēlōm tikad natēmat.”

⁴⁹ Nēboṅ aYesu tosor sal, avan sua egēm len naim siJairus toil a mō hēn naim nabonḅonan, ike, “Anatvavinī imat ebun, sagemēdas ahai pusan am.” ⁵⁰ Nēboṅ aYesu

* 8:31: KelV 9.1-5 * 8:43: Natosian galevis ta sutuai luke: eṽur ahai rerer gail hēn lēḅigol ḅimaur sobuer. † 8:46: Nēdaṅan siYesu imadihdih, naut kēmas galevis ivan dani, nēdaṅan san ipat pītṗitoṽ sal.

tosəsəlön həni, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, riñ nələm̃ len ginaw ηai, ale dereh timaur.”

⁵¹ Nəboñ tovi lohoim siJairus, sədam̃ hən avan ideh bēbis lohoim maii, be idam̃ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natəbarehreh, mai anan, alatenan ηai. ⁵² Len nəboñ enan ηai nəvanuan p̃isi lutañ vasis həni. Ris aYesu toke, “Samtitañ, gai səmat, ipatmari ηai.” ⁵³ Luman sili husur loləboii ke imat tia. ⁵⁴ Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!” ⁵⁵ Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ηai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəñani. ⁵⁶ Anan mai atəman arumañmañ avil aYesu ikel idañ mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

9

AYesu esəvat ahai pispisul san gail (Mat 10.5-15; Mak 6.7-13)

¹ Nəboñ aYesu tokis bōnbōn hən ahai pispisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-mō-an mai nədañan hən ləbēhut natəmat p̃isi mai hən ləb̃igol alat lotoməsah ləb̃imaur. ² Ale esəvat galito hən ləb̃ikel ur natohan pipihabəlan aGot mai hən ləb̃igol nəvanuan gail ləb̃imaur. ³ Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyaran samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səsəñon, nəvat o nəhai susun gəgel. ⁴ Naim ideh mət̃bēbis lan, toh ei vəbar nəboñ mət̃beriñ navile enan. ⁵ Nəvanuan gail ləbēmətahun gamito, nəboñ mət̃beriñ navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən b̃imasil ke aGot sahəhaṽur hən galito.”

⁶ Nəboñ tokəmaienan tonoñ lovivile, luyar husur navile ṽisusua. Len naut p̃isi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsah lumaur.

AHerot saləboii ke aYesu ase (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29)

⁷ Len nəboñ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəlön hən natgalenan lotovisi. Edədarñabu lan husur galevis luke aYesu tovi aJon tole məhat dan nəmatan, ⁸ galevis luke tovi aElijah tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs. ⁹ Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aJon tia. Imaienan, ase ganan notosəsəlön hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idoñ naṽisal hən bēbubur mai aYesu.

AYesu evəñan naulum̃an tovi 5,000 (Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)

¹⁰ Nəboñ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Beti esəhar galit vi lan nabiltivile Petsaita hən ləb̃itoh ei səbolito, ¹¹ avil nəboñ naluṽoh lotosəsəlön ləboii, lohusuri. AYesu ikel nahəhaṽuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihabəlan aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹² Ut mədau, namityal pəpadañ hən b̃imasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm̃ həni, luke, “Gesəvat naluṽoh vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləb̃isab̃ nəhanian mai naut nəpatan, husur naut egai eḃəbesw, ipat a tut.” ¹³ Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke, “Namtukad natuhbəta erim mai naieh eru ηai, Goləñon ke namtivan hən namtḃeṽur nəhanian m̃os naluṽoh p̃isi a.” ¹⁴ (Husur ke ikad naulum̃an tovi 5,000 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke, “Mitigol ke lebətah hən b̃ikad naulum̃an len natuhluṽoh ṽisusua b̃evi 50.” ¹⁵ Ale ahai susur gail lugole, galit p̃isi lobətah. ¹⁶ AYesu ilav nabəta erim mai naieh eru, ekəta vi lan nəmav hən b̃ike sipa, ale eḃur kotov gail. Beti ilav nahudhut gail mai ahai susur gail hən ləb̃epəpəhuni mai nəvanuan gail. ¹⁷ Nəboñ galit p̃isi lotohan vəhanukub tonoñ, ahai susur gail losəñon nəhad tovi 12 hən nasughanian ləsəhani.*

* 9:17: 2Ki 4.42-44

*APita ike aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan
(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)*

¹⁸ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lototoh səbōlito, aYesu isor tuŵ. Nəboŋ tosor tuŵ tononŋ eus galit ke, “Naluŵoh gail, lukel ke ginau ase?”

¹⁹ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptaıs, galevis am luke aElijah, galevis tətəs am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.”

²⁰ Ale eus ke, “Be gamito, mətukel ke ginau ase?” APita isor vari ke, “AKristo siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.20-28; Mak 8.30-9.1)*

²¹ Ikai tas galito ke salikel mai avan ideh nəsa aPita tomadhakele, ²² ike, “ANatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo, limasmətahuni, mai gai timasmat, ale len nəboŋ bitor dereh timakuv dan nəmatan.”

²³ Beti ikel mai galit pisi ke, “Avan ideh bələŋon ke bəvi ahai susur sagw, satigol nəsa bələŋoni be len nəboŋ pisi timasputsan nəhai balbal san, vusi ale husur ginau. ²⁴ Bathut avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig* be avan ideh nəmauran san himasig mōs ginau, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ²⁵ Avan ideh totəgau gat natit pisi len navile a pan be nəlon imasig o nəmauran san vi sutuai ebuer, gai ikad nəsa? Esəhor nəsa lan? ²⁶ Avan ideh bəməmau hən ginau mai nasoruan sagw, atenan, aNatun Nəvanuan teməmau hənı balai nəboŋ bəgəm len nəyalyalan san mai nəyalyalan seTəman mai aŋel san gail. ²⁷ Nokitin, galevis lotoil gegai, asike lumat vəbar ləberis natohan pipihabəlan aGot.”

*Namənas kitin siYesu
(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)*

²⁸ Nəmariboŋ toməlevtor husur aYesu tokəmaienan, esəhar aPita, aJon mai aJemes, ale lovi məhat len nəvəhuh hən bisor mai aGot. ²⁹ Nəboŋ tosor sor mai aGot, nəhən egəm tile mai nahurabat san egəm pəhapəhw buni hun nəkabil. ³⁰ Vəha-sua ŋai naulumān eru, aMoses mai aElijah arovısi ³¹ len namənas nəmav, aruhol mai aYesu. Lusor husur nəsa aYesu bigole bisarpoh len naut a Jerusalem a tahw hən bəriŋ navile a pan. ³² APita galito lupatmari. Nəboŋ lotolele, lokəta ris namənas san mai naulumān eru artoıl maii.* ³³ Nəboŋ artosudəlaŋ aYesu, aPita isor mai aYesu ke, “Masta, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor: tesua esaŋ, tesua siMoses mai tesua siElijah.” (APita saləboi nəsa tokele.)

³⁴ Nəboŋ tosor sal, nəmavukasw egəm kabut gol galito, ale nəboŋ lotobis len nəmavukasw, aPita galit lomətahw. ³⁵ Nadoldol isor len nəmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw no-totabtabuh lan; gai, mətəsəsəloŋ husuri!”*

³⁶ Nəboŋ nadoldol tosor tononŋ, lusabi ke aYesu səbon ŋai itoh. Naut ido hən gəlaru. Len nəboŋ galenan ləsasor husur nəsa lotorisi mai avan ideh.

*AYesu igol natətai imaur
(Mat 17.14-18; Mak 9.14-27)*

³⁷ Pelan han, nəboŋ lotomariŋ dan nəvəhuh, nabiltıluŵoh lobubur mai aYesu. ³⁸ Naulumān sua len galit ikai ke, “Hai pusan, noŋir gaiug ke geris anatugw ulumān husur nukad esua ŋai. ³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vəha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltaloŋ ŋa nabusun iyau, səvanvan dani be nəboŋ tomakuv igol ke niben imapulpul habat. ⁴⁰ Noŋir ahai susur saŋ gail hən ləbēhuti be lodədasi.” ⁴¹ AYesu ike,

* **9:24:** Len naut egai nəboŋ aYesu toke avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig namilen ke avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san len navile a pan, dereh nəmauran vi sutuai timasig. * **9:32:** 2Pit 1.16-18 * **9:35:** Isa 42.1; Luk 3.22

“Gamit mætsækad nadəlomian, nəmauran samit naur ta daməŋai ikabkaður masuŵ. Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətupar dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar anaturn gəmai.”

⁴² Nəboŋ natətai togəm sal, natəmat ibar həni len tan gol ke italtaloŋ. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti igol natətai imaur, ale eviol təlmam həni mai atəman.

⁴³ Galit p̄isi lupan len nəyalyalan, nədanjan siGot.

AYesu isor husur nəmatan san tətə
(Mat 17.22-23; Mak 9.30-32)

Nəboŋ galit p̄isi lotopaŋ, lotosor husur natit p̄isi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁴ “Mətesəsəloŋ vahvahur nasoruan galegai: Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”† ⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen esusuah hən ke lodədas ləbələboii ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

Ase iyalyal am?

(Mat 18.1-5; Mak 9.33-40)

⁴⁶ Ahai susur gail māu lotuḅat v̄itv̄ituh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito. ⁴⁷ AYesu eləboi nənauan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban. ⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh tohəhaṽur hən natuhtətai suman egai ḅitah maii len nahəsagw, gai ehəhaṽur hən ginau nəḅitah maii. Ale avan ideh tohəhaṽur hən ginau nəḅitah maii, gai ehəhaṽur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a pan, gai māu etibau len nabunusian siGot.” ⁴⁹ AJon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua tohut nanunun nəmargobut gail len nahəsam, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.” ⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamito, gai evi tarhət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm pəpadaŋ ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem. ⁵² Ale esəvat ahai pispisul galevis luvan a mō. Len nəyaran salito loḅis len navile sua a Samaria hən ləḅeutaut viri; ⁵³ be alat navile enan lomətahuni husur evi Jerusalem. ⁵⁴ Nəboŋ ahai susur san gəlaru, aJemes mai aJon artoris nəsa tovisi, aruke, “Nasub, guke namtekis nəhab len nəmav hən ḅihan bun galito?”*

⁵⁵ Be aYesu ipair, isor idaŋ, esivoh len gəlaru ke arsanor, ⁵⁶ ale lovi lan navile togon.

Nəvanuan toke tehusur aYesu timabe?
(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Nəboŋ lotoyar husur naḅisal, avan sua ikel maii ke, “Dereh nehusur gaiug naut p̄isi gəḅevi lan.” ⁵⁸ Ale aYesu ikel maii ke, “Nafoks gail lukad naḅur patəpat len tan, mai nəman naməsav gail lukad nəhai ḅodḅod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən ḅipat turuŋ lan, hən ḅiŋavḅav.” ⁵⁹ Ale ikel mai nəvanuan tile ke, “Gehusur ginau!” Avil ike, “Nasub, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai.” ⁶⁰ Ris aYesu tosor vari ke, “Geriŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat, avil gaiug, gia kel ur natohan pipihabəlan aGot.” ⁶¹ Nəvanuan tile am ike, “Dereh nehusur gaiug, Nasub, be gidam̄ hən ginau nivahim hən nəḅesudəlam̄ nəbathudud sagw bai.” ⁶² AYesu isor vari ke, “Avan ideh totəgau gat nəhai tivtivan‡ be tokətkəta təlmam, gai sanor kasi hən natohan pipihabəlan aGot.”

10

AYesu esəvat ahai susur gail lotovi 72

† 9:44: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. * 9:54: 2Ki 1.10, 12 ‡ 9:62: Nəhai tivtivan silat a Jutea ikad nametəlai token a pan. Nabuluk o natorŋki elivi mai nəvanuan etəgau gat nəhai a tahw hən ḅiwol həni nəboŋ totiv nətan.

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu itabtabuh len ahai susur tile am lotovi 72*, ale esəvat galito lorururu a mō hēni van hən navile mai naut p̄isi ke pəpadaŋ bevi lan. ² Ikel mai galito ke, “Nəhanian totov tomatu isoḅur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. Imagenan, mətēnjir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san. ³ Mitivan! Nəsəvat gamito məttoŋ natanuhsipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat lotovi enemi gail.† ⁴ Samtilav nəpaus van, samtitariv nəhad, samtitariv naributbut gail; ale samtikel na-ke-ivoi-an mai alat mətbeubur mai galit metp̄isal. ⁵ Nəboŋ mətbebis lohoim ideh, mitike, ‘Gamit lohoim egai, mitikad natəmat len nəlomito.’ ⁶ Bikad nəvanuan toləmas natəmat ei, natəmat məttokele tipat len nəlon; beḅuer, dereh natəmat tetəlmam van hən gamito. ⁷ Mititoh len naim enan ŋai, mitihan, mətəmun natideh lotolav mai gamito bathut inor hən nəvanuan nauman tikad nəp̄urp̄uran hən nauman san. Samtelul titau vi lan naim tiltile gail.* ⁸ Nəboŋ mətbevi lan navile ideh ale nəvanuan gail ləbēhəhaḅur hən gamito, mitihan nəsa ləbeutaut hēni mōs gamito. ⁹ Mitigol alat lotoməsah limaur ale kel mai galit ke, ‘Natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ hən gamito.’ ¹⁰ Wake nəboŋ mətbevi lan navile ideh ale ləbēmətahun gamito, mətəvi lan nametp̄isal han gail ale mitike, ¹¹ ‘Namrudardar hən nəmasiav hən navile samito dan narienaməru, eḅusani ke aGot sahəhaḅur hən gamito. Be mitimasləboii ke, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ tia hən gamito.’* ¹² Nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot beḅəpəhun nəvanuan gail, nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen b̄ibar naut a Sotom.”*

*Navile gail ləsəpair dan nəsaan
(Mat 11.20-24)*

¹³ AYesu isor am husur naut gail lotomətahuni ke, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur ke nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, alat naut eru enan lətəpair dan nəsaan salito, asike lətavəlo, lətəsun nahurabat toharharo,‡ lətəbətah len nəmasiav mitihab.* ¹⁴ Be husur mərsəpair dan nəsaan saməru, len nəboŋ siGot, aGot tipansəm gaməru səhor a Tair mai a Siton. ¹⁵ Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.”*

¹⁶ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosəsəloŋ hən gamito, gai esəsəloŋ hən ginau am; avan ideh tomətahun gamito, gai emətahun ginau am; avil avan ideh tomətahun ginau, gai emətahun atenan tosəvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

Ahai susur lotovi 72 lotəlmam

¹⁷ Nəboŋ ahai susur lotovi 72 lototəlmam, lohəhaḅur ale luke, “Nasub, natəmat gail am lugol husur nəsa namttokele len nahəsəñ.” ¹⁸ Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nəmav hun nəkabil. ¹⁹ Nulav nədaŋan tia mai gamito hən mətbiḅal gat nəmat mai naskopion§ gail mai hən mətbesəhor aSetan mai esan gail; səkad natideh mətbesənah lan. ²⁰ Imagenan samtehəhaḅur husur nanunun nəmargobut gail lotogol husur nəsa məttokele, be mitikemkem husur aGot itos gat nahəsəmit tia len nəmav.”

*AYesu ikemkem
(Mat 11.25-27, 13.16-17)*

²¹ Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hən nakemkeman, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan, husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad

* **10:1:** Natosian galevis ta sutuai luke: 70. Imagegai len 10.17 † **10:3:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat. * **10:7:** Mat 10.10; 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:11:** Luk 9.3-5 * **10:12:** Gen 19.24-28 ‡ **10:13:** Nahurabat toharharo iharharo hun nəbak namətu. * **10:13:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4 * **10:15:** Isa 14.13-15 § **10:19:** Naskopion evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. Ikad nariḅriḅon totibau a mō hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi beḅəlas nəvanuan. Nəboŋ tovəlas nəvanuan, eləboi biḅol nəmatan.

nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, be gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. Evoi aTata, husur gohəhaʋur hən tomaienən.”²² AYesu isor tətəs ke, “ATəmagw ilav natit p̄isi mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboii ke ase aNatun aGot, be aTata ɲai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboii ke ase aTata, be aNatun ɲai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən bəvəhot p̄arɲar hən aTata mai galito hən ləbələboii.”

²³ Beti nəboɲ lototoh səbɔlito, aYesu ipair van hən ahai susur san gail ike, “Navoian siGot igol ke alat lotoris nəsa məttorisi, lukab həni. ²⁴ Bathut nukel mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiɲ ta sutuai lotosobur loləɲon ke lətaris nəsa məttorisi be ləsarisi, loləɲon ke lətasəsəlɔɲ hən nəsa məttosəsəlɔɲ həni, be ləsasəsəlɔɲ həni.”

Nəbɔl p̄usan husur auleSamaria tovoi

²⁵ Len nəboɲ sua avan sua tokad namitisau hən nalo ile məhat, ike aYesu tekəkos len nasoruan san, ale eusi ke, “Hai p̄usan, nigol nəsa hən nəb̄ikad nəmauran vi sutuai?”²⁶ AYesu eusi ke, “AMoses itos nəsa len nalo? Goʋuruɲi ke ekəmabe?”²⁷ Isor vari ke, “‘Geləmas bun Nasub̄ aGot sam̄ len nələm̄ kavkav, nanunum̄ kavkav, nədaɲan sam̄ kavkav mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav;’* ale ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaɲ hən gaiug sum̄an gotoləmas bun gaiug gabag.’”²⁸ AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan ale dereh gikad nəmauran vi sutuai.”²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag, ɲa eus aYesu ke, “Nəvanuan totoh pəpadaɲ hən ginau, ase lai?”³⁰ Len na-sor-vari-an san aYesu ibol p̄usan ke, “Nəboɲ aulum̄an sua tovi pan dan naut a Jerusalem vi Jeriko, nəvanuan vənvnənah gail lom̄ur van həni, lukolkol nahurabat san dani, luʋasi, ʋasi, ʋasi van, ale loriɲi imatmatioʋ ei, luvan dani. ³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehukur naɲisal enan, be nəboɲ toris atenan, iyar tab tarhəp̄isal dani. ³² Imagenan avan sua len nahəmar aLevi am ehukur naɲisal enan. Nəboɲ tobar atenan erisi be iyar tab tarhəp̄isal dani. ³³ Avil len nəyaran seulesamaria sua, ibar naut atenan topat lan. Nəboɲ torisi, nəlon itaɲisi. ³⁴ ɲa ivan həni, eɓir naoil mai nəwain len nəmanuɲ san gail ale ilot gol gail. Eriɲ atenan len natoɲki san, səhari van hən nahotel sua ale kətkəta təban ei. ³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav nəvat enan mai naulum̄an hən naim. Ike, ‘Kətkəta təban vir natəlmaman sagw ale dereh neʋur nəkabut ideh san.’”³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len nənauan sam̄, len alat lototor, ase itoh pəpadaɲ hən naulum̄an, nəvanuan vənvnənah gail lotomədasi?”³⁷ Naulum̄an namitisau hən nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi həni.” Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

Alarmiʋan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len nəyaran salito aYesu evi lan navile sua, apəhaʋut sua, nahəsən aMarta totohtoh lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san. ³⁹ Ale aʋan, nahəsən aMeri ebətah bathurien Nasub̄, esəsəlɔɲ hən nasoran san. ⁴⁰ Be aMarta inau masuʋ hən naliliuman san, ɲa egəm təban aYesu, eusi ke, “Nasub̄, gumabe? Aʋagw ebətah kəmas be ginau səbɔgw, noum p̄is nauman. Kel maii tevi tarhət sagw.”⁴¹ Avil Nasub̄ isor vari ke, “Marta, Marta, gunau masuʋ hən natit tosobur togol nələm̄ totuhathuh həni; ⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis hən nəsa tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

11

Na-sor-tuʋ-an siNasub̄ (Mat 6.9-13, 7.7-11)

¹ Boɲ sua aYesu isor tuʋ len naut sua. Nəboɲ togole tonɔɲ, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasub̄, ʋusan ginamit hən naʋide hən na-sor-tuʋ-an sum̄an aJon toʋusani hən ahai susur san gail.”

* 10:27: Deu 6.5 * 10:27: Lev 19.18 * 10:28: Lev 18.5

² Ikel mai galit ke, “Nəboŋ mətbisor mai aGot, mətekəmaiegai ke:

“ ATəmanamito,
nahəsəm tiyalal tabtab,
gegəmai hən nəvanuan p̄isi ləbitoh pipihabəlaṁ.

³ Geviol mai ginamito hən nəhanian hən nəmariboŋ v̄isusua.

⁴ Geruḅat nəsaan sinamito,
sum̄an namttoruḅat
nəsaan silat lotogole hən ginamito.

Sagidam̄ hən natideh
hən bitaltal ke namtigol nəsaan.’ ”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua təkad nabubur san tagəm həni tuḅloh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidam̄ hən nabəta titor mai ginau, ⁶ husur nabubur sagw, len nəyaran san, egəm təban ginau, ale nəhanian eḅuer hən nəḅilav maii.’ ⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginau. Nabopita ekəkol həhaiv tia, ale anatugw gail namtupat tia. Nodədas hən nəḅile məhat viol hən natideh mai gaiug.’ ⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol maii bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəsa togon toləŋoni husur eus tabtab həni. ⁹ Nə nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doŋi van, dereh mitisaḅi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav m̄os gamito. ¹⁰ Husur nəvanuan p̄isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisaḅi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav m̄osi. ¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anatum̄ ḅeus naieh, gilav nəmat maii a? ¹² O anatum̄ ḅeus nədavurhuman, gilav naskopion maii a? ¹³ Naut kəmas məttosa, gamit mətoləboi məḅilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTata len nəmav eviol səhor gamito; dereh teviol hən aNunun mai alat lotous gai!”

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-30; Mak 3.20-27)

¹⁴ Len nəboŋ sua aYesu ehut natəmat toḅutḅut. Nəboŋ natəmat tomakuv tonon, naulum̄an toḅutḅut a m̄o isor, ale naluḅoh luḅaŋ lan. ¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hən namerikel hən nəmav. Avil galevis am luke, “Gai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul,* aḅiltitəmat setəmat gail!” ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salito, ale isor mai galit ke, “Nəkantri, nəvanuan han gail lotoḅalkabaŋ, dereh timasirsir, teḅəḅesw. Mai nahəmar toḅalkabaŋ, dereh asike evi bathudud am. ¹⁸ ASetan təḅal mai natəmat san gail, dereh temədas nədaŋan san, nənauan enan imelmel masuḅ! Nokəmaienan husur mətuke nohut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul. ¹⁹ Ginau nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nədaŋan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loḅusani ke məttosab. ²⁰ Be nəḅehut natəmat gail len nədaŋan siGot, imagenan, natohan pipihabəlan aGot ibar gamit tia.

²¹ “ASetan esum̄an naulum̄an todaŋ tokad natit hən nəḅalan, tokəta kəkol hən naim san, ale natit p̄isi san losuh ivoi. ²² Avil nəboŋ avan sua todaŋ səhori toḅal maii, iḅal səhori, beti ikol nametəlai nəḅalan san dan niben, ilav kuv natit hən nəḅalan gai todaŋ lan, ale epəḅehun natit p̄isi san. ²³ Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaḅip̄iriah; asike ḅesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab.”

Natəlmaman hən nanunun nəmargobut

(Mat 12.43-45)

²⁴ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur

* **11:15-16:** Peelsepul evi nahəsən aSetan sua toil a m̄o hən natəmat gail mai nanunun margobut gail.

naut masmas gail hən bisab̄ naut ideh hən b̄injav̄jav lan, be idon̄ sobuer hən̄i. Beti natemat̄ ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’²⁵ Nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim tob̄əbesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit p̄isi tonor.²⁶ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuŋ am səhor gai, ale nəboŋ lotob̄is len nəvanuan, lutoh tin ei. Na nəvanuan enan, nəmauran san isa habat am səhor ta m̄o.”

²⁷ Nəboŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəhaŋut sua len naluŋoh ikai van hən̄i ke, “Anam̄, napəhaŋut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi hən̄i!”²⁸ Avil aYesu ike, “Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsəlon̄ husur nasoruan san ale lotogole.”

*Nəvanuan gail loləŋon namerikel
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)*

²⁹ Nəboŋ naluŋoh pəpadan̄ hən aYesu lotosob̄ur am, ike, “Naur ta daməŋai lusa masuŋ. Lous namerikel be ginau asike nugol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aJonah ŋai.³⁰ Nəsa tovisi hən aJonah eŋusan alat a Nineveh ke aGot tosəvati. Imagenan, nəsa b̄evisi hən aNatun Nəvanuan, dereh teŋusan naur ta daməŋai ke aGot tosəvati.*³¹ Len nəboŋ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məhat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətərhət navile a pan hən b̄esəsəlon̄ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon.*³² Len nəboŋ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah.*

*Nam̄ial hən niben nəvanuan
(Mat 5.15, 6.22-23)*

³³ “Avan ideh, nəboŋ topigau nam̄ial, sasusuani o sariŋi pipibiliwai, be eriŋi len nəhai ririŋ məhat hən alat lotob̄is lohoim ləberis nam̄ial han.³⁴ Namətaŋ ehum nam̄ial tolav nam̄ial mai nibem̄. Nəboŋ namətaŋ tovoi, nibem̄ kavkav epul hən nam̄ial. Be nəboŋ toməsah, nibem̄ epul hən nəmargobut.³⁵ Gigole ke nam̄ial len nəloŋ savi margobut.³⁶ Bimaienan, nibem̄ kavkav b̄epul hən nam̄ial, səkad nahudhubem̄ tomotmot, dereh tepul hən nam̄ial hum nam̄ial nəboŋ tom̄ias gaiug.”

*AYesu isor tas naFarisi gail
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)*

³⁷ Nəboŋ nasoran en siYesu tomadhanon̄, naFarisi sua eusi hən b̄ihan maii, ale aYesu eb̄is lohoim, ipat hən nətərhəgarin təban natev, ihan.†³⁸ Avil naFarisi esəhoŋut husur aYesu sakəkəsəval a tahw hən b̄ihan.³⁹ Beti Nasub̄ ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail m̄au, mətəkəkəs navivile hən nab̄iliwai mai nasiloh avil len nəlomito mətəp̄ul hən na-ləŋon-masuŋ-hən-natite-an, mai nəsaan.⁴⁰ Mətumelmel! AGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nəlon am.⁴¹ Be dan nəsa topat len nəlomito, viol mai alat lotom̄idol, imagenan natit p̄isi tiveveu len gamito.

⁴² “Be gamit naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətəviol mai aGot hən esua len tosəŋavur hən namint, narue mai natuhluhai‡ gail am dan nəhol samito be mətəsaləŋon husur nanoran mai na-ləmas-buni-an siGot. Mitimasgol eru enan be sa-nəlom̄it tibon̄boŋ hən naviolan len tosəŋavur.*⁴³ Gamito naFarisi gail, nəmauran samit tisa

* **11:30:** Jna 3.3-5 * **11:31:** 1Ki 10.1-10 * **11:32:** Jna 3.5, 8, 10 † **11:37:** Len nəboŋ enan nəvanuan gail lupat len nəmel təban natev toŋitol ale luhan. Lohusur navide silat a Rom. ‡ **11:42:** Namint, narue mai natuhluhai lovi nalukai lotoriŋi len nəhanian hən nabus han b̄ivoi am. * **11:42:** Lev 27.30; Deu 14.22

vəsa batbat husur mətoləŋon buni ke mətobətah a m̄o len naim nabonbonan, mətoləŋon buni ke nəvanuan len nəmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. ⁴⁴ Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətosuṃan nabur nəmatan səkad naburhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətan həni ke tokad natit tobo butite.”§

⁴⁵ Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai p̄usan, nəboŋ gotokəmaienan gusor viles ginamit am bolai.” ⁴⁶ AYesu isor vari ke, “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat. Husur mətoriŋ naməlasan len nəvanuan gail gol lodədas ləbēvusi, avil gamito mətəsasusupah mai galito hən natideh sasua. ⁴⁷ Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoum hən naburhes topəhas m̄os ahai kelkel ur gail ke mətəshusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito. ⁴⁸ Imagenan mətugol iparpar ke məttodaṃ hən nəsa atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətoum hən naburhes salit gail. ⁴⁹ Bathut enan namitisau hən nəmauran siGot ikele am ke, ‘Dereh nesəvat ahai kelkel ur mai ahai pispisul gail van hən nəvanuan gail. Dereh nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’ ⁵⁰ Husur enan aGot dereh teriŋ nəmatan sihai kelkel ur p̄isi ta m̄o len natuḃatan hən navile a pan len naur ta daməŋai. ⁵¹ Nəmatan salit etuḃat len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot tipansəm naur ta daməŋai sil nəmatan galen p̄isi.*

⁵² “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat! Husur mətəkəköl gat naḃisal hən nəvanuan gail ləbetətan hən aGot. Gamito mətəsaləboi aGot, ale mətomədas alat lotoləŋon ke leləboii.”

⁵³ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, naFarisi gail mai ahai p̄usan gail hən nalo lupair dani, lotuḃat hən ləbisor tasi vəsa, ale lotuḃat hən ləbēvusi nausian todaŋ gail. ⁵⁴ Lusor utaut hən ləbitah gati, luke ligol tekəkös len nasoruan san.

12

Sagesuṃan naFarisi gail

(Mat 10.26-27)

¹ Nəboŋ naluḃoh lotogəm ḃonḃon, lusobur masuḃ, loririhit palpal rielito, ale aYesu etuḃat hən ḃisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Mətələləgau! NaFarisi gail lohüm nayis, naḃusanan salito iperŋan nəvanuan p̄isi be galit gabag ləsagöl nəsa lotokele. ² Natit p̄isi nəvanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhē. Natit p̄isi lotosusuani, dereh tevəhoti. ³ Imaienan, nəsa məttokele len nəmargobut, dereh tegəm len nam̄ial, ale nəsa məttoşor lahlah həni lohoim, dereh tevivile, nəvanuan p̄isi lesəsəloŋ həni.

Mətemətahw len aGot ŋai

(Mat 10.28-31)

⁴ “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemətahw len alat lotogöl nibemit ḃimat. Nəboŋ lotogole tonəŋ lodədas ləḃigöl natideh am. ⁵ Avil dereh nəḃusan gamito hən ase m̄au mətḃemətahw lan: Mətemətahw len atenan togöl nibemit ḃimat mai tokad nədaŋan hən ḃibar hən gamito vi lan nəhab nəmatan. Nokitin, mətəmətahw lan! ⁶ Mətöləboi mətḃevur nəsparo* erim hən nəvat tokəkereh toru a? Be nəlon aGot sabonḃon hən ideh. ⁷ AGot eḃuruŋ gat nasivur v̄isusua len nəkadumito. Samtemətahw, len nənauan siGot mətəşəhor masuḃ hən nəsparo toşobur.

Sageməmau hən aYesu

(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

§ 11:44: AYesu ike naFarisi gail lugöl nəvanuan lotohusur galito loḃiŋḃiŋal len nalo siMoses, ləsəvevu am. Num 19.16.

* 11:51: Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 * 12:6: Nəsparo evi natuhman naməsav.

⁸“Nukel mai gamito, avan ideh tokel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, aNaturan Nəvanuan dereh tikel uri ke tovi hai susur sagw kitin len nəhon aŋel siGot gail. ⁹ Be avan ideh tokel uri ke savi esagw mai nəvanuan gail, dereh nikel uri ke savi esagw len nəhon aŋel siGot gail.* ¹⁰ Avan ideh tosor tas aNaturan Nəvanuan, nəsaan san dereh timaruḅat dani. Avil nəvanuan tosor mədas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nəsaan enan dani.

¹¹ “Nəboŋ ləḅesəhar gamito a mō hən nəḅonḅonan o alat lotoil a mō o nəvanuan totibau gail, samtinau masuṽ ke mitisor kitin mabe husur gamito o mitikel nəsa, ¹² bathut len nəboŋ enan ŋai aNunun aGot dereh teṽusan gamito hən nəsa m̄au mətḅikele.”

Amelmel sua toplu hən natit p̄isi

¹³ Beti sua len naluṽoh ikel mai aYesu ke, “Hai p̄usan, kel mai aṽagw ke tepəpehun nasugurun atəmanamər tomat mai ginau.” ¹⁴ Be aYesu ikel mai ke, “Tegai, ase itabtabuh len ginau hən nəḅisaḅ səhot nəsa ḅinor hən gaməru? Səpat len ginau.” ¹⁵ Beti ikel mai naluṽoh ke, “Mətələləgau! Kətəkəta kəkol hən gamito ke na-ləŋon-təməhav-həni-an tiltile gail salibar gamito: husur nəkadun nəmauran sinəvanuan səpat len natit tosoḅur tokade.”

¹⁶ Eḅusan, iḅol mai galit ke, “Ikad avan sua toplu hən nəvat, nətan san toplu masuṽ hən nəhanian, ¹⁷ ale gai səḅon inau ke, ‘Nigol nəsa? Nəsəkad naut ideh hən nəḅetuan nəhanian hagw ḅesuh lan.’ ¹⁸ Beti ike, ‘Nigol maieg həni. Dereh nitohtoh naim nəhanian sagw gail ale neum hən ideh ləḅetibau am. Ale dereh netuan namisurhut gail, nəhanian mai natit p̄isi sagw gail lan. ¹⁹ Ale dereh nisur gabag len ginau ke, “Gukad natit tovoi isoḅur ləḅesuh teḅəlav, nasihau tisoḅur. Giŋavŋav ŋai! Han, mun vahəhaṽur.”’ ²⁰ Avil aGot ikel mai ke, ‘Gumelmel! Len mariug daməŋai gimaslav təlmam hən nəmauran sam̄! Ale ase tikad natgalenan gotoutaut həni m̄os gaiug?’

²¹ “Dereh timaienan hən avan ideh tosaḅ tuan natite m̄os gai gabag, be səkad nəsa aGot toləŋoni.”

Sa-nauan sam̄ tetuhatuḅ (Mat 6.25-34)

²² Beti aYesu isor mai aḅai susur san gail ke, “Nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito, nəsa mətḅihani; samtinau masuṽ hən nibemito mai nəsa mətḅesuni. ²³ Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat gail. ²⁴ Mitinau nəman sua, nareven†: ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsətan nəhanian sasuh lohoim, avil aGot evəŋan galito. Mətəsəhor masuṽ hən nəman gail! ²⁵ Mətələḅoi mətḅigol nəmauran samit teḅəlav am len nə-nau-masuṽ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan! ²⁶ Mətḅedədas mətḅigol natit tokəkereh maienan, imab mətunau tuhatuh hən natit p̄isi am? ²⁷ Mitinau napusihai mai naṽide hən natovan han. Saum, sasod nahurabat. Be nukel mai gamit ke napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon len nahurabat bilbil san.* ²⁸ AGot ḅigol napusihai naliol ḅepəhas maienan, naut kəmas topos daməŋai ale pelan topaŋ len naoven; a məhat hən natenan, tikel nahurabat gail len gamit tabtab. Werek! Nadələmian samit ekəkereh! ²⁹ Gamito, samtinau tabtab hən nəsa mətḅihani mai nəsa mətḅemuni, samtinau tuhatuh həni! ³⁰ Samtehum naluṽoh hən nametḅos len navile a pan lotoumum m̄os natgalenan. ATəmamit len nəmav eləḅoi tia ke mətumaur len natgalenan. ³¹ Avil mətələŋon nəsa aGot toləŋoni len natoḅan pipihəḅəlan, ale dereh natgalenan am legəm hən gamito.

Samteriŋ nələm̄ito len nəvat (Mat 6.19-21)

* 12:9: 2Tim 2.12 † 12:24: Nareven evi nəman tomermer sua tohanhan namisurhutite. * 12:27: 1Ki 10.4-7

³² “Samtemətahw, ahai susur sagw məttohum natuhvəshəpsip. ATəmamito ehəhaʋur hən ʔeviol hən natoħan pipihəbələn mai gamito. ³³⁻³⁴ Mətʔeləŋon nəsa aGot toləŋoni, ehum məttohum hən nəpaus mōs gamito len nəmav hən asike emətartar be topul hən nakontit gail. Nakontit galenan, asike eʔuer, nəvanuan vənvnənah asike evənohi, nəbarmōm asike emədasi.† Bathut ke, naut nakontit sam̄ gail lotopat lan, dereh nəloṃ tu tipat tabtab lan. Imaienan mətəʔur hən natit samit gail, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail.”

Utaut tabtab

³⁵ AYesu isor am ke, “Mətesun nahurabat, utaut vir nauman, gol namial samit tipaŋ tabtab. ³⁶ Mətesuṃan nəvanuan nauman gail lototoħ vir amasta salito ʔetəlmam dan nəħanan hən nəlahan. Beti nəboŋ ʔetəlmam, ʔideldel, vəha-sua ŋai lesəŋav hən nabopita mōs gai. ³⁷ Navoian tipat len slev gail nəboŋ amasta ʔetəlmam, ʔeris ləboii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke lebətaħ garu len natev, ale dereh tēpəpəhun nəħanian van hən galito. ³⁸ Navoian tivan hən naslev gail ləʔeutaut hən nəgəmaian simasta salito naut kəmas ʔegəm tuḅloh len mariug o nəboŋ nəman ʔekəkəraiko.” ³⁹ Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnənah tagəmai, tautaut hən atenan asike taʔur naim vi lohoim. ⁴⁰ Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəvatvat viri.”

Nəvanuan nauman tovoi (Mat 24.45-51)

⁴¹ Beti aPita eusi ke, “Nasuḅ, nəʔol ʔusan enan, gukele mai ginamit ŋai o mai nəvanuan ʔisi am?” ⁴² Nasuḅ isor vari maiegai ke, “Ase evi nəvanuan nauman tokad nəkadun mai namitisau hən na-il-a-mō-an amasta san toriŋi ke teil a mō hən nəvanuan nauman ʔisi, toke tēpəpəhun nəħanian halito len namityal nəħanan? ⁴³ Amasta ʔivahim, ʔisaḅ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tēhəhaʋur habat. ⁴⁴ Nokitin ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hən ʔekəkəta təban natit ʔisi san. ⁴⁵ Avil naslev en ʔikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evəlo hən ʔegəmai,’ ale ʔetuḅat v̄as alalumian mai alatpəhaʋut nauman, ʔihan, ʔemun vatərog, gai timabe? ⁴⁶ Amasta san dereh tətəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri, mai namityal naslev saləboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alat ləsəkad nadələmian. ⁴⁷ Naslev toləboi naləŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur nəsa tokele, dereh amasta tiṃas masuṃ hən. ⁴⁸ Be naslev saləboi naləŋonian simasta san ale sagol nəsa toləŋoni, dereh amasta tiṃasi be savi vəha-səbsoḅur. Avan ideh aGot tolav tosoḅur maii, aGot ike tilav təlmam hən tisoḅur. Mai avan ideh aGot toriŋ tosoḅur len navəlan, aGot ike tilav təlmam hən tisoḅur am təban.

AYesu igol nəvanuan lopəpəhw (Mat 10.34-36)

⁴⁹ “Ginau nogəm hən nəʔepəŋas navile a paŋ; noləŋon buni ke tatuḅat paŋ ma tia. ⁵⁰ Ikad nəbaptaisan§ hən nəʔibaptais lan; ale noləŋon isa masuṃ vir nanoŋan han. ⁵¹ Mətunau ke notogəm hən nəʔilav natəmat gəm vi lan navile a paŋ? Ao! Nukel mai gamito, nulav napəpəhwan. ⁵² Daməŋ van tikad erim len nəbathudud ləʔepəpəhw dan galit gabag, eru ariḅal mai itor, itor liḅal mai eru. ⁵³ Bathut len ginau, alatmitəman lepəpəhw, atəman tiḅal mai anatan ulumian, anatan ulumian tiḅal mai atəman; anan tiḅal mai anativin, anativin tiḅal mai anan; avilah tiḅal mai avuŋon pəhaʋut, avuŋon pəhaʋut tiḅal mai avilah san.”*

Ris ləboii ke timabe (Mat 16.2-3)

† 12:33-34: Len naut susus nəbarmōm ikat tətər nahurabat gail.
na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmatan san ʔimasvi lan.

§ 12:50: Gegai aYesu isor husur

* 12:53: Mic 7.6

⁵⁴ Isor tētas mai naluṽoh ke, “Nəboŋ məttoris nəmarigw topit vi məhat len nawes, vəha-sua ŋai mətuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan. ⁵⁵ Mai nəboŋ nəlan toṽuv len nasaut** mətuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan. ⁵⁶ Vanuan nagəgərasan gail! Mətokəta ləboi nətan mai nəmav ke dereh naut timabe, imabe mətodədas mətbəkəta ləboi nəsa tovisi gagai?††

Gol natəmat mai aenemi sam̄ gail
(Mat 5.25-26)

⁵⁷ “Imabe mətodədas mətbələboi nəsa tonor? ⁵⁸ Nəboŋ gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len naṽisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad natəmat tētas. Asike gəbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaŋis. ⁵⁹ Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəbēṽur ṽis nəvat hən nəpain nəmatsistret toriŋi. Len naṽide tomaienan, gimasgol natəmat mai aGot tutut, hən asike gəbipanis.”

13

Gipair dan nəsaan, sagisa o dereh gimat

¹ Ikad alatevis len nəboŋ enan lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilate tota bun galito, ḅon hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutumav həni. ² AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili ṽisi husur nəmatan salit isa maienan? ³ Ao, nukel mai gamit ke, asike mətbipair dan nəsaan samito, dereh mitimat hum galito. ⁴ Mətunau alat lotovi 18 lotomat nəboŋ naim tosahsah vi məhat a Siloam toteh len galito? Mətunau ke lusa səhor galit ṽisi am lotosuh a Jerusalem a? ⁵ Aoa, nukel mai gamit ke, asike mətbipair dan nəsaan samito, gamit ṽisi dereh mitimat maienan.”

Nəhai nafik səṽan

⁶ Beti aYesu eṽusan, iḅol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len nəhol nakrep san, ale ivan vədas ṽite lan soḅuer. ⁷ Na ikel mai nauluṽan tokətkəta təban nəhol ke, ‘Geris! Husur nasihau itor tia nogəm das soḅuer hən naṽit nafik len nəhai egai. Ta ḅuri! Itov kəmas, mabe?’ ⁸ Isor vari ke, ‘Nasub, riŋi tipat vir nasihau tesual am. Dereh nekir garu lan beti riŋ natibuluk lan. ⁹ Ale ḅivān len nasihau ḅegəmai, ivoi; be asike ḅivān, ta ḅuri!’ ”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰ Len nəSappat sua aYesu eṽusan len naim nəbonḅonan sua. ¹¹ Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua togol niben isa hən nasihau tovi 18. Ale etəmadehw masuṽ, gai edədas ḅeil ḅinor. ¹² Nəboŋ aYesu torisi, ekisi gəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsahan sam̄.” ¹³ Ale eriŋ navəlan gəlaru lan. Vəha-sua ŋai eil inor təlmam ale isor sal suh nəyalyalan siGot van. ¹⁴ Nauluṽan toil a m̄o len naim nəbonḅonan, nəlon ipaŋpaŋ husur aYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat, ale ikel mai naluṽoh ke, “Ikad nəmariboŋ nauman toməlevtes. Na mətegəm hən mətbimaur len nəmariboŋ galenan, samtegəm len nəSappat!”* ¹⁵ Ris Nasub tosor vari ke, “Mətovi vanuan gəgəras! Gamit ṽisi mətsəsah ruḅat naḅuluk o natoŋki len nəSappat ale mətsəsəhari vivile hən ḅemun a? ¹⁶ Be napəhaṽut egai, tovi anatvavin aAraham, aSetan tobaŋis gati nasihau tovi 18, sanor hən ḅimakuv dan nəbaŋisian len nəSappat a?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tokəmaienan, galit ṽisi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluṽoh kavkav lohəhaṽur len natit tovoi bunī gai togol gail.

** 12:55: Len naut a Israel, nəlan len nasaut igol ke naut epud masuṽ. †† 12:56: Namilen ke nəsa aYesu togole len nəboŋ nauman san gail. * 13:14: Exo 20.9-10; Deu 5.13-14

*Nəbōl pusan gail husur namisurhumastat mai nayis
(Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)*

¹⁸ Beti aYesu ike, “Natohan pipihabəlan aGot imabe? Ehun nəsa? Nekəməbe? ¹⁹ Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, egəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai nōd nōd len nəpashəte.”

²⁰ Beti isor am ke, “Nike natohan pipihabəlan aGot ehun nəsa? ²¹ Ehun nayis, napəhaʔut sua tolavi, toḅundasi len nəhad nəflaua totor* van vəbar nəflaua pisi totob.”

*Nabopita tomagugun
(Mat 7.13-14, 21-23)*

²² Beti aYesu iyar tur nabiltivile mai navile gail, eḅusan ale iyar vi Jerusalem. ²³ Ale avan sua eusi ke, “Nasuḅ, dereh nəvanuan levis ḅai limakuv dan nəpanismen siGot a? Sasəḅur a?” Ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Hisi hən mətḅebisutur bopita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisoḅur luke leḅis lan be lodədasi. ²⁵ Nəḅon amahean naim tole məhat, ale tokəkol gat nabopita, dereh mətəil vivile. Mətətuḅat deldel len nabopita, mitike, ‘Nasuḅ, səḅav hən nabopita hən ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Nəsələḅoi kas gamito. Naut samit a be?’ ²⁶ Beti mətətuḅat sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug goḅusan len naḅisal sinamit gail.’ ²⁷ Avil tike, ‘Nukel mai gamito, nəsaləḅoi kas gamito, gamit alat a be? Mətəvi tut, gamit məttoḅolḅol nəsaan!’* ²⁸ Dereh gamit mititan, mitidesdes batriḅoriḅ len nəḅon mətḅeris aApraham, aIsak mai aJakop mai ahai kelkel ur pisi len natohan pipihabəlan aGot be gamit səḅomito, aGot tibar hən gamito vivile. ²⁹ Nəvanuan gail dereh legəm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legəm len naut pisi ale lihan len nabiltihanen len natohan pipihabəlan aGot. ³⁰ Ale mətəris! Ikad nəvanuan kəmas ləḅegəm vi vanuan totibau gail, ale ikad nəvanuan totibau gail ləḅegəm vi ut kəmas.”

*AYesu mai aHerot
(Mat 23.37-39)*

³¹ Len nəḅon enan naFarisi galevis logəm həni, lukel maii ke, “Gerin naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol gimat.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks† enan ke, ‘Daməḅai mai pelan dereh nehut natəmat gail sal mai nigol sal nəvanuan limaur, ale hois nesib.’ ³³ Naut kəmas, len naḅisal sagw nimasvan daməḅai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ḅai ahai kelkel ur pisi loləḅoi ləḅimat.

³⁴ “O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolḅol ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hən gaiug. Len nəḅon isoḅur tia nuke nihavhav hən alahutai samḅ hun natopəhaʔut tohavhav hən natuhman san gail pipihabəlan, be gomətahuni. ³⁵ Mətəris, naut a im samit eḅəḅesw.* Nukel mai gamit ke asike mətəris ginau am vir mətḅike, ‘AGot tigol navoian van hən atəgai toḅəm len nahəsan Nasuḅ aGot.’ ”*

14

AYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat

¹ Len nəSappat sua, nəḅon aYesu toḅis lohoim sinəvanuan sua toil a mō hən naFarisi gail, hən ḅihan, lokəta mətani. ² Ale len nəhon aYesu ḅai ikad naulumḅan narien mai navəlan ḅəlaru lototob. ³ AYesu eus alat lotokad namitisau hən nalo mai naFarisi gail ke, “Inor hən nəvanuan ḅigol avan ideh ḅimaur len nəSappat a?” ⁴ Be naut eḅut, ləsasor. Nə aYesu etəḅau atenan ḅol ke imaur ale esəvati van. ⁵ Beti eus galit ke, “Gamit ideh ḅikad anatun

* **13:21:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoḅur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsata totor. * **13:27:** Psa 6.8
† **13:32:** Nafoks ehum nalipah be akis ike tikat bun nəman gail be səhanhəni, mai ikad nəkadun mai naḅide hum nahit tosusuan gai. * **13:35:** Jer 12.17, 22.5 * **13:35:** Psa 118.26; Luk 19.37-38

o nabuluk toteh len naburhuwai, asike goliv kuv tutut hēni, naut kēmas tovi nēSappat a?”
 6 Ale lodēdas lēbisor var natgalen tokele.

AGot eputsan alat lotovi ut kēmas

7 Nēboŋ aYesu tobunus ke alat lotogēm hēn nēhanan lotolekis hēn naut tovoi rivuh, iḅol, eḅusan magegai ke: 8 “Nēboŋ avan ideh ḅeus gaiug hēn gēḅegēm hēn nēlahan ideh, sagilekis hēn naut tovoi rivuh. Husur nēvanuan totibau hēn nēlahan ḅeus avan ideh totibau tosēhor gaiug, 9 dereh gai ḅegēm hēn gaiug tike, ‘Gilav namilem̄ mai ategai.’ Ale dereh nahurum̄ tisa, gimasbētah vi tut. 10 Be nēboŋ avan ideh ḅeus gaiug hēn gēḅegēm hēn nēhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nēvanuan totibau hēn nēhanan, hum ma ḅegēm sor mai gaiug hēn ḅike, ‘Tegai, gaiug gevi rivuh hēn gēḅebētah ḅivoi.’ Ale len nēhon nēvanuan ḅisi lotohan mai gaiug, dereh getibau.* 11 Husur avan ideh ḅipatpat gai mēhat, dereh tegēm vi ut kēmas, be ideh ḅigol gai gabag ḅevi ut kēmas, dereh aGot teputsani.”

12 Beti aYesu isor mai atenan tousi hēn ḅihan ke, “Nēboŋ gēḅikad nēhanan tublial o ut mēdau, sageus nabubur sam̄ gail, aḅam̄ gail, amaheam̄ gail o alat lotosuh pēpadaŋ lotopul hēn natite. Gēḅigole maienan, dereh leus tēlmam hēn gaiug ale enan tevi nē-sar-gele-an sam̄ tegēm hēn gaiug. 13 Be nēboŋ gēḅeutaut hēn nēhanan, us namēsal gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametḅesw gail; 14 ale aGot tigol navoian van hēn gaiug. Naut kēmas lodēdas lēbisar gel gaiug, dereh nē-sar-gele-an tegēm hēn gaiug len nēboŋ alat lotonor lēḅile mēhat dan nēmatan.”

Nēḅol ḅusan hēn nabiltihanan

(Mat 22.1-14)

15 Nēboŋ galit sua, tohan maii, tosēsəlōŋ hēni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh ḅihan len nabiltihanan topat len natohan pipihabēlan aGot, navoian siGot igol ikab hēni!”
 16 AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hēn nabiltihanan ale eus isoḅur. 17 Len namityal hēn nēhanan esul naslev san hēn ḅikel mai alat tous galit ke, ‘Mētegēmai, husur natit ḅisi eutaut tia.’ 18 Be loŋit nēholito, logēraŋi maiegai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaḅur nētan sua ale nimasvan hēn nēḅerisi.’ 19 Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaḅur nabuluk tosēhavur lotoum ḅiruaru ale nimasvan hēn nēḅeum risi lan gail.’ 20 Sua tētas am ike, ‘Ereh! Numadhalah ŋai, ŋa nodēdas nēḅegēmai.’ 21 Ŋa naslev etēlmam, ikel ur nēsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nēlon ipaŋpaŋ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giŋad tutut vi lan nabiltiḅisal mai naḅisal gail len nabiltivile, ale sēhar namēsal gail gēmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametḅesw gail mai alat narielit togau.’ 22 Sēdareh naslev ike, ‘Nasub, nēsa gotokele, nugol ḅisi, be naut kēmas alaten lotosōḅur, nēhanian isoḅur ipat sal.’ 23 Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan naḅisal, husur napisbihol gail, taltal hēn nēvanuan gail hēn lēḅegēm vi lan naim sagw hēn ḅepul. 24 Husur nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a mō, asike luhan ris nēhanian len nēhanan sagw.’ ”

Idaŋ hēn nēvanuan ḅevi ahai susur siYesu

(Mat 10.37-38)

25 Nabiltiḅuḅoh luyar mai aYesu, ale ipair van hēn galito, ike, 26 “Avan ideh ḅegēm hēn ginau ḅelēmas masuḅ hēn ginau sēhor nēbathudud san sum̄an tomētahun bun atēman mai anan, asoan mai anatun gail, aḅan mai aḅavinen gail, o nēmauran san am, ale elēboi ḅevi ahai susur sagw. 27 Avan ideh asike ḅipat nēhai balbal san ale husur ginau, gai edēdas ḅevi ahai susur sagw.† 28 Husur gamit ideh ḅike ḅeum hēn naim sahsah vi mēhat; gai tebētah bai hēn ḅepuruŋ tuan nēvat hēn ḅelēboii ke ihau hēn naim ḅihav m̄au a? 29 Asike ḅimaienan, tehir nēpaudesen san be edēdas ḅeum ḅisi, ale dereh nēvanuan ḅisi lotorisi,

* **14:10:** Hēn naves 8-10, Pro 25.6-7 † **14:27:** Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hēn ḅimat sil na-husur-aYesu-an.

letubat sor vilesi, ke, ³⁰ ‘Geris atenan. Etubat um hən naim be edədas beum p̄isi.’ ³¹ O nakiŋ ta be ia gol nəbalan mai nakiŋ togon be sabətah hən beunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san eləboi biḅal səhor togon tokad 20,000 togəm hən biḅal maii māu a? ³² Binau ke edədas biḅal səhori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakiŋ togon nəboŋ totoh a tut sal, hən beusi ke, ‘Nəbalan tinoŋ mabe?’ ³³ Imagenan, gamit ideh asike beŋiŋ gaḅulan natit p̄isi san, gai edədas bevi ahai susur sagw.

Nətas, nabus han tomasig
(Mat 5.13; Mak 9.50)

³⁴ “Nətas ivoi len nəhanian, be nabus hən nətas ḅimasig hən beḅuḅe, tegəm vi tas tətəs am mabe? ³⁵ Nətas enan sanor hən ḅigol nətan ḅivoi, sanor hən ḅigol natibulok len naut sogsog ḅivoi hən nətan, nəvanuan p̄isi lubar həni ŋai.‡ Avan ideh tokad nədariŋan hən beḅəsəlōŋ, tesəsəlōŋ buni.”

15

Nasipsip tomasig

¹ Boŋ sua nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan logəm təban aYesu hən ləḅesəsəlōŋ həni. ² Ale naFarisi gail mai ahai p̄usan hən nalo loŋit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Atenan ehəhaḅur hən alat nəsaan, ale ihan tu mai galito.”

³ Imagenan ikel nəḅol p̄usan egai mai galito, ike, ⁴ “Gamit ideh ḅikad nasipsip tovi 100 ale esua ḅimasig, timabe? Dereh teriŋ lotovi 99 len nəmarireu ale tidōŋ tosua tomasig van vəsabi. ⁵ Nəboŋ tosabi tonōŋ, eriŋi len nəbathuvəson, ikemkem. ⁶ Ale nəboŋ tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaŋ, logəm ḅonḅon. Ike, ‘Mətehəhaḅur mai ginou husur nusaḅ nasipsip sagw tomasig!’ ⁷ Nukel mai gamit ke, imagenan, len nəmav dereh tikad nakemkeman təban avan ideh topair dan nəsaan van hən aGot beḅəhor nakemkeman təban alat lotovi 99 lotonor, o lotonau ke lotonor, ke nəpairan dan nəsaan sanor hən galito.”

Nəvat tovi silva tomasig

⁸ Ale aYesu isor am ke, “Napəhaḅur ideh, ḅikad nakoin lotovi silva* tosəŋavur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigau namial, tesisir lohoim, ale doŋ vahvahuri van vəsabi. ⁹ Ale nəboŋ tosabi ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaŋ, legəm ḅonḅon. Ike, ‘Mətehəhaḅur mai ginou husur nusaḅ nəvat sagw tomasig.’ ¹⁰ Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot mai aŋel san gail lukemkem nəboŋ nəvanuan nəsaan ideh topair dan nəsaan san.”

Anatun ulumān tomasig

¹¹ Ale aYesu isor tətəs ke, “Ikad naulumān sua tokad anatun ulumān eru. ¹² Ahai a tahw ikel mai atəman ke, ‘Tata, nahudhutite bevi esagw nəboŋ gəḅimat, gilavi mai ginou gagai.’ Ale gai epəpehun natit p̄isi mai anatun gəlaru. ¹³ Sədareh ahai a tahw elul hən natit p̄isi san, ivan iyar vi lan nəkantri a tut. Ale len naut enan emədas nəvat san len nəmauran tosa. ¹⁴ Nəboŋ nəvat p̄isi san tohav, ikad nəboŋ nəhanian toḅuer len nəkantri enan kavkav, ale atenan etubat par hanian. ¹⁵ Ŋa ia tah mai nəvanuan sua len nəkantri enan tosəvati vi lan nəmarireu san gail hən beḅəŋan nabuai gail. ¹⁶ Nəmal ihat atenan van ike tihanukub hən nabilit naḅit nəhai tovəŋan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh maii. ¹⁷ Nəboŋ nənauan san tovan vəmasil, ike, ‘Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isobur mai hudhuhanian tosu, be gegai ginou numat hən nəmalkəkatan! ¹⁸ Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel maii ke, “Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug, ¹⁹ sanor hən gəḅike anatum̄ hən ginou am. Gol ke nehum

‡ 14:35: Len nəḅol egai nətas silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut. * 15:8: Nakoin tovi silva len naut egai evi nətrahma tovi napurpuran hən nəmariboŋ tosua. Ehun natenarius.

nəvanuan nauman sam̄ ŋai.”²⁰ Ale nəboŋ tole məhat tonon, ivan hən atəman. Be nəboŋ toyaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itaŋjisi ale igam van həni, elugum̄ gati, esum̄ nətərhon.

²¹ “Beti anatun isor maii ke, ‘Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug. Sanor kasi hən gəbıke anatum̄ hən ginau am.’²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, ‘Mətetutut, lav nahurabat tovoi buni gəmai, ale kole lan. Siriv hən nariŋ len nəŋarhuvəlan, kol naributbut len narien gəlaru.’²³ Liv natuhbuluk tokənoh gəmai, tibuni, utaut həni, ale datihan, datehəhəvur,²⁴ husur anatugw egai imat tia be imaur tətəas am, imasig tia be evisi am.’ Ale lotubət hən nahəhəvuran.

²⁵ “Len nəboŋ enan ahai a m̄o itoh marireu. Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naim, esəsəlon hən nəwəlan hən navus beltaŋ mai nəsavəan,²⁶ ŋa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a im.²⁷ Ale isor vari ke, ‘Avm̄ etəlmam, ale atəmaŋ etibun natuhbuluk tokənoh husur avm̄ imaur, etəlmam.’²⁸ Ahai a m̄o, nəlon ipaŋpaŋ, emətəhun bəbis lohoim ale atəman evivile, isor v̄əhv̄əhi.²⁹ Beti isor var atəman ke, ‘Geris! Len nasihau isoḅur noum sam̄, ale səkad nəboŋ ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboŋ ideh gotolav natuhnani mai ginau hən nəbıkad nahəhəvuran mai nabubur sagw gail.³⁰ Avil nəboŋ anatum̄ togəmai, aten boh tohan p̄is natit p̄isi sam̄ len alatpəhəvut lotopur hən nibelito, gotibun natuhbuluk tokənoh m̄osi!’³¹ Beti isor malum̄lum̄ ke, ‘Anatugw, gaiug gutoh akis mai ginau, natit p̄isi sagw evi esam̄.³² Datimasgol nahəhəvuran, datimaskemkem bathut avm̄ enan imat be gagai imaur, imasig be gagai evisi.’ ”

16

Nabiltivanuan hən natite saum savoi

¹ Beti aYesu isor tətəas mai ahai susur san gail ke, “Ikad naulum̄an sua topul hən natit isoḅur tokad nabiltivanuan nauman tokətkəta təban natit p̄isi san. Amahean enan esəsəlon hən na-kel-uri-an ke nəvanuan nauman san emədəas natit san gail.² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, ‘Nəsaganan notosəsəlon həni len gaiug? Gikel ur nəsa gotogole len nauman sam̄ hən natit p̄isi sagw, husur nauman enan sam̄ hən na-kətkəta-təban-an esib.’³ Nabiltivanuan nauman isor len gai gabag ke, ‘Nimabe? Husur amasta sagw ibar hən ginau dan nauman sagw. Nəsədaŋ hən nakiran; nahurugw isa hən nəbən̄jir nəvanuan hən nəvat.⁴ Ganan! Noləboi nəsa nəbıgole hən ke, nəboŋ nəbəsib hən nauman sagw nəvanuan gail dereh lekis ginau vi lohoim salito.’⁵ Imagenan, ekis nəvanuan v̄isusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, ‘Gukabut simasta sagw evis?’⁶ Isor vari ke, ‘Natram naoil naoliv tovi 100.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam̄ gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.’⁷ Beti eus togon am ke, ‘Ale gaiug, gukad nəkabut evis?’ Ale isor vari ke, ‘Nəhad nawit tovi 1,000.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam̄ gəmai, gitos 800.’⁸ Naut kəmas nabiltivanuan nauman sanor, amasta san isor ivoi həni husur elələgau hən gai len namitisau san. Imaienan! Naur ta daməŋai hən navile a pan lukad namitisau hən navide silat lotosum̄an galito be anatun nam̄ial ləsəkad namitisau hən navide silat navile a pan.”⁹ AYesu isor am ke, “Nukel mai gamito, lav nəvat hən navile a pan hən bəsusupah mai nəvanuan gail hən ləbəgəm vi bubur samito. ŋa nəboŋ nəvat b̄ihav, dereh aGot tikel nahəhəvuran mai gamito len naut a im vi sutuai.

¹⁰ “Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosoḅur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis, gai am igolgol sanor len tosoḅur.¹¹ Asike mətḅetəgau b̄inor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asike aGot eriŋ natit tosoḅur san len navələmito.¹² Ale asike mətḅinor hən natit sinəvanuan tile, ase teriŋ natit len navələmito hən b̄evi samit gabag?¹³ Naslev ideh edədəas b̄evi slev simasta toru len nəboŋ tosua. Dereh temətəhun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke

togon tovi ut kemas. Mətodədas mət̃beum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egəgel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Nəboŋ naFarisi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsəloŋ hən natgalenan, lusor viles aYesu. ¹⁵ Na ikel mai galit ke, “Gamit boh mətupatpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nəlomitō. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŋ lan len nənauan salito, lotoləŋon masu̇v̇ həni, evi pəhsago len nənauan siGot, emətahun buni.”

¹⁶ AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəboŋ siJon. Husur nəboŋ siJon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot, totaltal hən nəvanuan p̃isi hən ləbēbis lan.* ¹⁷ Idaŋ hən nəmav mai navile a pan ar̃bēbuer, be idaŋ səhori hən nəmãp̃irhət natosian hən nalo b̃imasig.

¹⁸ “Naulum̃an ideh totĩvos hən asoan ale tolah mai napəhãvut tile, atenan igol naitian tõbur kotov nəlahan.* Ale naulum̃an ideh tolah mai napəhãvut asoan totĩvos həni tia, aulum̃an enan igol naitian tõbur kotov nəlahan.”

Nəb̃ol p̃usan husur naulum̃an tokad natite mai aLasarus

¹⁹ AYesu isor am ke, “Ikad naulum̃an sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəboŋ p̃isi ikad nakontit tosõbur səhor nəsa tonor hən nəmauran san, ale akis ihan len nahəhãvuran hən nəhanian tovoi ŋai. ²⁰ Len nametləkau san loriŋ naməsəl sua tovi manus ipat, nahəsən aLasarus. ²¹ Ike tihanukub hən nasughanian toteh dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

²² “Nəboŋ tobar nəboŋ san, aməsəl imat ale aŋel gail lupati, riŋi təban aApraham len nəmav. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni. ²³ Len nəhab nəmatan, len naləŋon-isa-an san tovan vəsə masu̇v̇, ekəta vi məhat ale eris aApraham mai aLasarus təban. ²⁴ Na ikai van həni ke, ‘Tata Apraham, gilolosa hən ginau ale səvat aLasarus hən b̃etur nagelhəŋarhuvələn len nəwai, b̃imosmos hən b̃eriŋi len nameagw b̃esusus. Nibegw epəŋas vəsə masu̇v̇ len nəhab egai.’ ²⁵ Avil aApraham isor vari ke, ‘Anatugw, nau gat natit sam̃ gail tovoi gotokade len nəmauran sam̃, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa. ²⁶ Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot eriŋ nab̃iltĩbur tosoŋav to sareh hən b̃epəpəhun ginamito dan gamito, hən ke alat lotoke ləb̃ivan dan naut egai van hən gamito, lodədasi. Ale alat lotoke ləb̃egəm hən ginamito dan naut enan lodədasi.’ ²⁷ Na isor vari ke, ‘Beti neus gaiug, Tata, ke goləboi gəb̃esəvati van hən nəbathudud sagw, ²⁸ husur nukad ãv̇agw erim, ale eləboi b̃ikel nalələgauan mai galito hən ke, salegəm len naut naləŋon-isa-an egai.’ ²⁹ Be aApraham ike, ‘Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesəsəloŋ husuri.’ ³⁰ Ike, ‘Aoa Tata Apraham, be avan ideh len naut nəmatan b̃ivan hən galito, dereh lipair dan nəsaan salito.’ ³¹ Beti aApraham ikel maii ke, ‘Asike ləb̃esəsəloŋ husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logəgel hən nənauan salit hən ləb̃edəlom avan ideh, naut kemas tole məhat dan nəmatan.’”

17

Nəsaan, narub̃atian, nadələmian mai nauman

(Mat 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

¹ AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Natit lototaltal hən nəvanuan gail hən ləb̃igol b̃isa, ləb̃iteh dereh legəmai, avil atenan togol lototeh, dereh nəmauran san tisa vəsə batbat.

² Atenan, b̃igol avan ideh b̃igol nəsaan, ivoi am hən atenan ke lubaŋis gat nab̃iltivat

* **16:16:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke namilen len naut egai imaiegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot, nəvanuan p̃isi lototaltal hən ləb̃ēbis lan. * **16:18:** Exo 20.14

tomormori len naholoan ale bar hēni len tas.* 3 Mätelələgau hən gamito. Aṽam̃ ḥigol nēsaan, kel maii ke togol nēsaan, ale ḥipair dan nēsaan san, geruḥati dani. 4 Bigol nēsaan van hən gaiug vəha-məlevru len nēmariboṅ tosua, ale ḥetəlmam van hən gaiug vəha-məlevru toke, 'Nupair dan nēsaan sagw,' geruḥat nēsaan galen dani."

5 Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasuḥ ke, "Gigol nadəlomian sinamito tetibau am!" 6 Na Nasuḥ ike, "Məttəkad nadəlomian tokəkereh hun namisurhumastat, məttaləboi məttakel mai nəhai malperi† egai ke, 'Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,' ale dereh təmaianan.

7 "Məttəkad naslev totivtiv nətan marireu o tokətkəta təban nasipsip, nəboṅ tovahim dan nēmarireu, gamit ta be take, 'Gəm tutut, gebətah, gihan'?" 8 Aoa, səmaianan. Take, 'Geutaut hən nəhanian mōs ginau, sun nahurabat tonor ale lav nəhanian mai ginau vir nəhanan mai namunan ḥinoṅ. Ale nəboṅ gotogole ḥinoṅ goləboi gəḥihan, gəḥemun.' 9 Amasta esipa vi təban naslev togol nēsa tokele a? Aoa! 10 Imaianan hən gamit am. Nəboṅ məttogol natit pisi aGot tokel mai gamit hən məḥbigole, mitike, 'Namtovi naslev kəmas ṅai; namtugol nēsa aGot tokele ṅai.' "

Naulum̃an tosəṅavur lotokad naleprosi

11 Len nəyaran san, nəboṅ tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hən naut a Samaria mai a Kalili. 12 Nəboṅ tobar navile sua, naulum̃an tosəṅavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tut* 13 ale lukai habat ke, "Yesu, Masta, gilolosa hən ginamito!" 14 Nəboṅ toris galito, ikel mai galit ke, "Mitia ṽusan gamit mai ahai tutumav gail."* Ale len nəyaran salit van, lumaur, luveveu. 15 Galit sua, nəboṅ toris ke tomaur, etəlmam van, eputsan nahəsan aGot habat. 16 Ale iteh len tan, ekəta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi təban. Be gai evi auleSamaria. 17 Beti aYesu ike, "Be savi tosəṅavur lotoveveu a? Lotoməlapat, galit lutoh a be? 18 Səkad avan ideh hən totəlmam hən toputsan nahəsan aGot, be ametḥos egai ṅai a?" 19 Beti ikel maii ke, "Gile məhat, givan; nadəlomian sam̃ igol gumaur."

Natohan pipihabəlan aGot tegəm ṅais?

(Mat 24.23-28, 37-41)

20 Boṅ sua naFarisi gail lous aYesu ke, "Natohan pipihabəlan aGot tegəm ṅais?" AYesu isor var galit ke, "Natohan pipihabəlan aGot sagəm len nakətaan. 21 Avan ideh asike ike, 'Geris, ipat gegai!' o 'Ipat ea!' husur natohan pipihabəlan aGot satopat mai gamito."

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

22 Beti ikel mai ahai susur san gail ke, "Len nəboṅ ḥegəmai, dereh məteləṅon ke məteris nēmariboṅ ideh siNatun Nəvanuan, avil asike mətorisi. 23 Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, 'Geris, gai sage!' o 'Geris, gai saga!' Samtedəlom galito, samtehusur galito. 24 Husur aNatun Nəvanuan, len nəboṅ san, tesum̃an nasəmoropun tom̃ias nəmav kavkav. 25 Be a tahw hən natgalen ḥevisi, timasləṅon tisa hən natit ḥisoḥur ale naur ta daməṅai limasmətahuni. 26 Naṽide ləḥikade len nəboṅ gail siNatun Nəvanuan dereh lehun naṽide silat lototoh len nəboṅ siNoah gail. 27 Nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam̃ hən nəlahan gail van vəbar nəboṅ aNoah toḥis len nabiltiḥot totibau masuṽ lotokisi hən nəak. Beti nabiltius eus, nilev egəm van, natit pisi imasig.‡ 28 Imagenan len nəboṅ gail siLot. Luhan, lomun, loṽur natite, loṽur hən natite. Lumabul tite mai loum hən naim gail. 29 Be len nəboṅ aLot toriṅ naut a Sotom, nəhab mai nəsalfa\$ aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig.** 30 Timaienan len nəboṅ aNatun Nəvanuan ḥevisi len nədaṅan san." 31 AYesu isor am ke, "Len nəboṅ enan, avan ideh ḥitoh a məhat len navurun naim

* **17:2:** Nabiltivat enan eməlas habat, natonki esulsul hēni hən ḥebul dasdas nawit hən ḥegəm vi flaua. † **17:6:** Nəhai malperi evi nabiltihai tokad nəharḥəte topat nasihau tosoḥur, toharhar təlmam. * **17:12:** Lev 13.46 * **17:14:** Lev 14.1-32 ‡ **17:27:** Hən naves 26-27, ris Gen 6.5-7.24 § **17:29:** Nəsalfa evi nəvat toyanyaṅ. Goləboi gəḥisabi pəpadaṅ hən nəhab a Bu. *** **17:29:** Hən naves 28-29, ris Gen 18.20-19.25

timasgam tutut dan naim san, satimariņ hən ðitariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən ðipat natideh. ³² Mitinau gat asoan aLot.* ³³ Avan ideh ðigol risi ke ðetəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh ðidarṁ hən ke ðimasig, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ³⁴ Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəmel ðesua; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat. ³⁵⁻³⁶ Nəpəhaṽut eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua ŋai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.”††

³⁷ Beti ahai susur gail lousi ke, “Dereh tevisi a be, Nasuḅ?” Isor var galit, isor kəta ke, “Len naut ideh natit tomat topat lan, nəbiltiman tohanhan natit tomat dereh leməlah gəm ðon ei. Avan tokad namətan eləboi ðerisi.”

18

Na-sor-tuṽ-an mai nəbatunau tous tabtab hən nanoran

¹ Beti aYesu iḅol mai galit ke limassor tuṽ tabtab, nəlolit sateur na-sor-tuṽ-an, letəgau gati. ² Ike, “Len nəbiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas. ³ Ale len nəbiltivile enan ikad abatunau pəhaṽut togəm akis hən hən ðeniri ke, ‘Gigol tinor hən ginou hən asike aenemi sagw ðemədas ginou am.’ ⁴ Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, ‘Nəsamətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginou. ⁵ Be husur ke nəbatunau enan toņir batriņriņ hən ginou, nupetəmas hən! Dereh nigol tinor hən hən asike ðeniri akis hən ginou van nimat.’ ” ⁶ Beti Nasuḅ ike, “Mətesəsəloņ hən nəsa nəmatsistret tosa tokele! ⁷ AGot dereh tigol tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van hən len nalennəyal mai nalenmariug a? Dereh tevəlo hən ðevi tarhət salito a? ⁸ Ao, nukel mai gamit ke dereh tigol nanoran hən galit tutut. Avil nəboņ aNatun Nəvanuan ðegəmai, dereh tisəḅ nadəlomian len navile a pan o teḅuer?”

NaFarisi mai nəvanuan nətaks

⁹ AYesu ikel nəḅol pusan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nəvanuan tile gail ləsavi natideh. Isor kəta ke, ¹⁰ “Nauluṁan eru arovi məhat vi lan naholəvat todar vis naim siGot hən arḅisor tuṽ. Gəlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nətaks. ¹¹ NaFarisi eil, isor tuṽ van hən gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gaiug husur ke ginou nəsasuṁan alat galenan, nəvanuan gail lotogəgəras hən ləḅilav kuv nəvat, alat ləsanor, alat lotogol naitian toḅur kotov nəlahan, o suṁan ategai am tovi nəvanuan nətaks. ¹² Nəsəhan vəha-ru len nawik pisi, noviol hən nahudhut tosua dan tosəņavur notokade.’ ¹³ Avil togon tosor tuṽ, eil a tut, saləņon ke tekəta vi məhat vi lan nəmav be len na-ləņon-isa-an san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hən ginou, ruḅat nəsaan dan ginou notovi vanuan nəsaan!’ ¹⁴ Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nəsaan san imaruḅat. Len nəhon aGot, atenan inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh ðipatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas be ideh togol gai gabag tovi ut kəmas, aGot dereh teputsani.”

AYesu mai natuhtətai gail

(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Nəvanuan gail losəhar anatulit gail am van hən aYesu, hən ðeriņ navəlan len galito hən navoian ðegəm hən galito. Nəboņ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito. ¹⁶ Be aYesu ekis galit gəmai, ike, “Mitidarṁ hən natuhtətai gail legəm hən ginou, samtikai tas galito, husur natohan pipihəlan aGot evi silat lotosuṁan galito. ¹⁷ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike ðehəhaṽur hən natohan pipihəlan aGot hum natuhtətai, asike asike eḅis lan.”

Nauluṁan toil a ṁo topul hən natite

(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

* **17:32:** Gen 19.26 †† **17:35-36:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 36 Nauluṁan eru areum ḅonḅon marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.

18 Naulum̃an sua toil a m̃o eus aYesu ke, “Hai p̃usan gotovoi, nimabe h̃en ñeb̃ikad ñemaوران vi sutuai?” 19 Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? S̃ekad avan ideh tovoi—aGot s̃eb̃on ̃jai. 20 Gaiug gol̃eboi nakelean todaŋ gail lotoke: ‘Sagigol naitian tobur kotov ñelahan, sagigol avan ideh timat,* sageṽenah, sageliblibon—len nakotan am sagelibon, putsan at̃emãm̃ mai anam̃ len ñenauan sam̃.’” 21 Atenan ike, “Ñeboñ notovi tuht̃etai ṽebar dam̃eŋai nugol natgalenan p̃isi.” 22 Ñeboñ aYesu tos̃es̃eloŋ h̃eni, ikel maii ke, “Natesual am gupar. Pur h̃en natit p̃isi gotokade ale p̃ep̃ehuni mai nam̃osal gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot tot̃egau gati m̃os gaiug len ñemav. Beti geg̃em husur ginau.” 23 Avil ñeboñ atenan tos̃es̃eloŋ h̃en natgalenan, ñelon isa husur ke toplu h̃en natit tos̃obur.

24 Ñeboñ aYesu tok̃eta van h̃eni ike, “Idaŋ masũṽ h̃en alat lotopul h̃en natite l̃eb̃evi lan natohan pipihab̃elan aGot. 25 M̃etol̃eboii ke idaŋ habat h̃en ñekamel b̃eb̃is tur len naburhunil s̃esod. Idaŋ s̃ehori am h̃en ñevanuan toplu h̃en natite b̃eb̃is len natohan pipihab̃elan aGot.” 26 Be alat lotos̃es̃eloŋ h̃en natenan lousi ke, “Bimaienan, ase teb̃is lan? S̃ekad avan ideh b̃ikad ñemaوران vi sutuai.” 27 Ale aYesu ike, “Natideh ñevanuan tod̃edas bigole, aGot el̃eboi bigole.” 28 Ale aPita ike, “Geris, ginamit namtoriñ sinamit p̃isi tia h̃en namttohusur gaiug.” 29 Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh toriñ naim o asoan o aŋan gail o tata mai nana o anatan gail m̃os natohan pipihab̃elan aGot, 30 dereh tikad natgalen p̃isi tisobur t̃etas am len ñeboñ eg ta dam̃eŋai len navile a pan. Ale len ñeboñ b̃eg̃emai len ñemav dereh tikad ñemaوران vi sutuai.”

*AYesu ikel tasi am ke dereh timat
(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)*

31 AYesu es̃ehar tos̃eŋavur pisan toru san lutoh s̃eb̃olito, ale ikel mai galit ke, “Datovi m̃ehat vi Jerusalem, ale natit p̃isi ahai kelkel ur lototosi husur aNatun Ñevanuan, dereh lisarpoh. 32 Alatevis a Jerusalem leriŋi len naṽelan alat l̃esavi Ju. Dereh lisor vilesi, lisor m̃edasi, l̃evulaii, 33 lebilas habat h̃eni ale ligol timat. Be len ñemariboñ titor dereh tile m̃ehat t̃etas.” 34 Ahai susur gail l̃esal̃eboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke l̃esal̃eboi ñesa aYesu tosor husuri.

*Partimeus
(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)*

35 Ñeboñ aYesu tovan p̃epadaŋ h̃en naut a Jeriko, ametb̃esw sua eb̃etah g̃egarh̃ep̃isal, eŋir ñevanuan gail h̃en ñevat. 36 Ñeboñ tos̃es̃eloŋ h̃en nalũvoh toŋot eus ke ñesa tovisi enan. 37 Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.” 38 Ale ikai ke, “Yesu, aNatun siTevit†, ñelõm̃ titaŋis ginau, gol tivoi h̃en ginau!” 39 Ale alat lotoyar a m̃o losivoh lan h̃en b̃em̃edau, ris tokai habat am ke, “ANatun siTevit, ñelõm̃ titaŋis ginau, gol tivoi h̃en ginau!” 40 Ńa aYesu eil, ale ikel ke l̃es̃ehar atenan g̃em h̃eni. Ñeboñ tog̃em p̃epadaŋ aYesu eusi ke, 41 “Guke nigol ñesa h̃en gaiug?” Ale ike, “Nasũb̃, nuke nek̃eta.” 42 Ale aYesu isor maii ke, “Gek̃eta! Nad̃elomian sam̃ igol gumaur.” 43 Ṽeha-sua ̃jai ikad nak̃etaan ale ehusur aYesu, isal suh ñeyalyalan siGot. Ñeboñ ñevanuan p̃isi lotorisi, galit am loputsan nah̃esan aGot.

19

AYesu mai aSakias

1 Beti aYesu eb̃is len naut a Jeriko ale iyar tur lan. 2 Ikad aulum̃an sual ei nah̃esan aSakias; gai eil a m̃o h̃en ñevanuan ñetaks gail ale epul h̃en ñevat mai natite. 3 Ike terisi ke aYesu ase, be husur toŋitol ed̃edasi bathut ke nalũvoh lotoil k̃ekol h̃en gai. 4 Ńa igam vi m̃o

* **18:20:** Ñeboñ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil ñelol paŋpaŋ sam̃ o nal̃eŋonian sam̃ ̃jai. * **18:20:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20 † **18:38:** AYesu savi anatan matmat aTevit be ehusur ñepasusan siTevit.

ale epəlau len nəhai sikanmōr* hən b̄eris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei. ⁵ Ale nəboŋ aYesu tobar naut enan, ekəta vi məhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariŋ tutut. Daməŋai nimastoh len naim sam̄.” ⁶ N̄a imariŋ vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat. ⁷ Nəvanuan p̄isi lotoris natenan loŋit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Gai evi lohoim sinaulum̄an nəsaan hən b̄itoh maii.” ⁸ Avil aSakias ile məhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasub̄, len nahudhut toru hən natit p̄isi sagw, gagai ŋai nulav nahudhut tesua mai naməsəl gail. Ale nəb̄egəras avan ideh hən nəb̄evənah, dereh nisar gel vəha-vat həni!” ⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Daməŋai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm bar naim egai. Bathut ategai am evi sua len nəpasusan siApraham. ¹⁰ Husur aNatun Nəvanuan egəm hən b̄idoŋ alat lotomasig, hən b̄ilav kuv galit dan nəsaan.”

*Nəbol p̄usan husur nəvat
(Mat 25.14-30)*

¹¹ Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən natgalenan, aYesu ibol p̄usan, husur egəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem ale lunau ke natohan pipihabəlan aGot b̄evisi ta bogai.† ¹² Imagenan aYesu ike, “Aulum̄an sua len nəbathudud toil a m̄o len nəkantri san eutaut hən b̄evi lan nəkantri sual a tut hən abiltikiŋ ei b̄itabtabuh lan hən b̄etəlmam b̄egəm vi kiŋ hən naut san. ¹³ Ale ekis naslev lotovi ulum̄an tosəŋavur gəmai, ilav namina‡ tosəŋavur mai galit v̄isusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan vir natəlmaman sagw.’ ¹⁴ Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw həni hən ləb̄ikel mai nabiltikiŋ ke, ‘Namtsaləŋon ategai hən b̄evi kiŋ sinamito.’ ¹⁵ Naut kəmas, egəm vi kiŋ ale nəboŋ totəlmam episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləboi nəvat lotosəhori len nəvat tolav mai galito. ¹⁶ Esua toil a m̄o egəm ike, ‘Nasub̄, namina sam̄ episan esəŋavur am.’ ¹⁷ Ale ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab, govi naslev tovoi! Husur ke gotodaŋ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban nabiltivile tesəŋavur.’ ¹⁸ Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasub̄ namina sam̄ episan erim am.’ ¹⁹ N̄a nakiŋ ikel maii ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban nabiltivile terim.’ ²⁰ Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasub̄, namina sam̄ bogai; noruŋ gole len natuhtaol hən nəb̄esusuan buni. ²¹ Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkadum̄ ehəhaiv, gulav kuv nəsa gəsariŋi, gotətariv nəsa gəsəməbule.’ ²² Nakiŋ isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa! Len nasoruan sam̄ gotomadhakele, nəvusan gaiug hən nəsabən sam̄. Gaiug gukele ke nudaŋ taltal, nəkadugw ehəhaiv, nulav kuv nəsa nəsariŋi mai notətariv nəsa nəsəməbule. ²³ Bimaienan, husur nəsa gəsariŋ nəvat sagw len nalulutar hən ke nəboŋ nototəlmam nətəlav nəvat enan mai naintəres han?’§ ²⁴ Ale ikel mai alat lotoil təban ke, ‘Lav kuv namina dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəŋavur.’ ²⁵ Ris lotoke, ‘Nasub̄, gai ikad namina tosəŋavur tia!’ ²⁶ Isor var galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan p̄isi lotoum tovoi len nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh tom̄idol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade dani. ²⁷ Be galen p̄isi lotovi enemi sagw gail, lotomətahun ginau notovi kiŋ salito, səhar galit gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’ ”

*AYesu ebis len naut a Jerusalem
(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)*

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaiēnan tonəŋ, iyar tab vi məhat vi Jerusalem. ²⁹ Nəboŋ tovan pəpadaŋ hən natuhvile eru, a Petfas mai a Petani, len naut lotokisi hən Naṽehuh Oliv, esəvat ahai susur eru, ³⁰ ike, “Mərevi lan navile ea topat a m̄o. Nəboŋ mərb̄eb̄is lan dereh mirisaḅ natuhtonki totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari

* **19:4:** Nəhai sikanmōr ehun nəbaŋ be goləboi gəb̄ihan naṽite. † **19:11:** Naju gail lunau ke aKristo salito dereh tegəm vi kiŋ hən b̄ilav namilen aTevit tovi kiŋ ta sutuai. Ale nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiŋ ale dereh gai tehut alat a Rom dan naut a Israel. ‡ **19:13:** Namina evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən nauman hən nahəbati totor. § **19:23:** Naintəres evi nəvat, nəvat sam̄ topasi nəboŋ topat tobəlav len nalulutar.

gəmai. ³¹ Avan ideh ðeus gamər ke, ‘Mərurub̃ati hən nəsa?’ mirikele ŋai ke, ‘Nasuḅ timaskade.’” ³² Nəboŋ aYesu tosevat gəlar tonon, aruvan ale arusaḅ natit p̃isi hun aYesu tokele. ³³ Nəboŋ artosah ruḅat natuhton̄ki enan, amahean gail lous gəlar ke, “Mərurub̃ati hən nəsa?” ³⁴ Ale arusor var galit ke, “Nasuḅ timaskade.” ³⁵ Beti arosəhari van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat səlaru len natuhton̄ki ale arugol aYesu ebətah səŋaṽuti. ³⁶ Len nəvanan san, luṽolsan nahurabat salit gail metp̃isal. ³⁷ Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut naḅisal tovi pan len Naṽehuh Oliv, naluṽoh hən ahai susur gail kavkav, len nahəhaṽuran salito, lotuḅat kai, putsan nahəsən aGot habat husur namerikel p̃isi lotorisi tia. ³⁸ Lukai ke,

“Got igol ivoi hən atenan, nakiŋ togəm

len nahəsən Nasuḅ aGot!”*

Natəmat len nəmav

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

³⁹ Be naFarisi galevis len naluṽoh lusor mai aYesu ke, “Hai p̃usan, kai tas ahai susur sam̄ gail!” ⁴⁰ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nukel mai gamito, naut taḅut hən galito, nəvat galegai lətəkai.”

AYesu itaŋis naut a Jerusalem

⁴¹ Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, toris nabiltivile enan, itaŋisi ⁴² ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaləboi nəsa təlav natəmat mai gamito nəboŋ daməŋai, be aoa, esusuah dan gamito. ⁴³ Nəboŋ tosa dereh tegəm hən gamito. Len nəboŋ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətan tisahsah vi məhat hən ḅipat kəkol hən nabiltivile samito, lidar vis gamito hən ləḅeil garu gol gamito. ⁴⁴ Ale ligol nabiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimaienan. Ligol ke asike ikad nəvat ideh ḅepələh gat togon. Dereh timagenan husur mətsaris ləboi nəboŋ aGot togəm hən gamito.”

AYesu len naholəvat todar vis naim siGot (Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)

⁴⁵ Beti aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot ale etuḅat hut alat lotoḅur hən natit gail ei. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuṽ-an,* avil mətugol ke egəm ‘naut susuah sinəvanuan vənvnənah gail!’ ”*

⁴⁷ AYesu eḅusan len nəboŋ p̃isi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltihai tutumav gail mai ahai p̃usan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləḅigol ḅimat. ⁴⁸ Be ləsəsāḅ naḅisal hən ləḅigole, bathut nəvanuan p̃isi loləŋon buni ke lesəsəloŋ həni.

20

Nədaŋan siYesu hən Na-il-a-m̄o-an (Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)

¹ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu toṽusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltihai tutumav gail mai ahai p̃usan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, logəm həni. ² Lukel maii ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an egai mai gaiug?” ³ Isor var galit ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau, ⁴ nəbaptaisan siJon, egəm len aGot len nəmav o len nəvanuan?” ⁵ Lusor vahvah mai galit gabag ke, “Datḅike, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsa mətsadəlomi?’ ⁶ Be datḅike, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan p̃isi letubun gidato, husur lodəlomi ke aJon tovi ahai kelkel ur.” ⁷ Na lusor vari ke, “Namtsaləboi as tolav mai aJon.” ⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-m̄o-an sise topat len ginau hən nəḅigol natgalenan.”

* 19:38: Psa 118.25-26 * 19:46: Isa 56.7 * 19:46: Jer 7.11

*Alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Mak 12.1-12)*

⁹ Beti etubat kel nəbol pusan egai mai nəvanuan gail, ke: “Avan sua imabul nəhol nakrep* ale idam̄ hēni van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale len nəyaran san gai ivan ebəlav. ¹⁰ Len nəboŋ nakrep tomen, esəvat naslev sua van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun nakrep galevis tovi esan. Avil luṽasi, losəvati van, səlav natideh. ¹¹ Na amahean nəhol esəvat naslev sual am, be gai am lugol maien hēni, luṽasi, lugol isa hēni, ale losəvati van, səlav natideh. ¹² Na esəvat sual am tətəs ale luṽabuṽuri, lubar hēni vivile. ¹³ Amahean ike, ‘Nigol nəsa? Nigol timaiegai ke: dereh nesəvat anatugw ulum̄an notoləmas buni hən ke hum ma nahurulit bisa, ale ləbigol binor hēni.’ ¹⁴ Be nəboŋ alatenan lotorisi, lusor utaut hēni ke, ‘Atenan, nəboŋ atəman bimat, gai tikad nəhol balai; datiparu buni hən datbikad nasugsugur san pisi!’ ¹⁵ Na lubar hēni dan nəhol nakrep ale luparu buni.”

AYesu isor am ke, “Amahean nəhol dereh tigol nəsa hən galito? ¹⁶ Dereh tegəmai, tigol alat lotorentem nəhol limat, ale tilav nəhol nakrep enan mai ideh tile.” Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən natenan, luke, “Natenan satimaienan!” ¹⁷ Be aYesu ekəta inor van hən galito ale ike, “Bimaienan, namilen natosian egai topat len nəbē sua ta sutuai nəsa? “ ‘Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egəm vi vat sua ŋai bələboi bigol naim bihav mai binor.*”

¹⁸ Nəvanuan pisi ləbitech len nəvat enan, dereh limaḅurḅur, mai avan ideh, nəvat bitech lan, dereh tipat dole.”*

¹⁹ Beti ahai pusan gail hən nalo mai abiltihai tutumav gail ludas pīsal hən ləbitah gat aYesu len namityal enan ŋai bathut loləboii ke len nəbol pusan enan isor tas galito. Avil lomətahw len nəvanuan gail.

*ṽur nətaks van hən aSisa
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)*

²⁰ Beti lokəta bunusi ale losəvat nəvanuan galevis lotogəraasi ke lotokitin hən ləbisab̄ nəsabān len nasoran san hən ləberin̄i len navəlan mai nədaŋan seuleRom tovi gavna. ²¹ Imagenan nəvanuan nagəgəraasan gail lousi ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gaiug gotosor, gotoḅusan tonor. Naṽide sam̄ epitoṽ van hən nəvanuan pisi, ideh satile, ale goḅusan hən napīsal siGot len nakitinan. ²² Inor hən datḅeṽur nətaks van hən aSisa m̄au a?” ²³ Avil aYesu ekəta ləboi na-sor-gəraasi-an salito ale ikel mai galit ke, ²⁴ “ṽusan ginau hən natenarius* tesua. Nəhon mai nahəsān ase arupat lan?” Ale luke, “ASisa.” ²⁵ Ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa, ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²⁶ Ale lodədas ləbisab̄ nəsabān ideh len nasoran san ei len nəhon nəvanuan gail. Luḅaŋ len na-sor-vari-an san, ale ləsasor am.

*Na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəlahan
(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)*

²⁷ NaSattiusi galevis (lotoke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer),* logəm hən aYesu. Lousi ²⁸ ke, “Hai pusan, aMoses itos m̄os gidato ke, aulum̄an ideh, aṽan bimat be asoan bitoh mai anatun ḅeḅuer, atenan timaslah mai nəbatunau hən b̄ikad anatun gail m̄os aṽan.* ²⁹ Ale boŋ sua ikad alatmiṽan lotoməlevru. Ahai a m̄o ilah mai apəhaṽut sua, be imat, anatun eḅuer. ³⁰ Aṽan tohusur ahai a m̄o ilah mai nəbatunau, ³¹ beti aṽan tohusuri am imaienan. Alatmiṽan lotoməlevru lumat maienan pisi, anatulit eḅuer. ³² Naməkot alitenan tu imat. ³³ Ale namtous gaiug ke, b̄imagenan, len na-le-məhat-an dan nəmatan,

* **20:9:** Isa 5.1 * **20:17:** Psa 118.22 * **20:18:** Isa 8.14-15 * **20:24:** Natenarius evi nakoin silat a Rom tovi nəvat hən nauman hən nəmariboŋ esua. * **20:27:** Uman 23.8 * **20:28:** Deu 25.5-6

napəhaʋut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatmiʋan lotoməlevru ʋisi lulah maii.”
³⁴ Na aYesu ikel mai galit ke, “Nəvanuan len navile a pan lulah mai ludam̃ hən nəlahan.
³⁵ Avil alat aGot totabtabuh len galit hən ləb̃itoh vi sutuai, mai hən ləb̃itoh len na-le-məhat-an dan nəmatan, galit, asike lulah, avan ideh asike idam̃ hən ləb̃ilah. ³⁶ Ale lodədas ləb̃imat am, husur losum̃an aŋel gail, lovi anatan aGot gail bathut togol lotole məhat dan nəmatan. ³⁷ Be len nəbolan husur nəhai topan,* aMoses boh isor vəhoti ke, alat lotomat lule məhat dan nəmatan husur ekis Nasuḅ hən ‘aGot siApraham mai aGot seIsak mai aGot siJakop.’ ³⁸ Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur, husur len nabunusian siGot, galit ʋisi lumaur.” ³⁹ Ahai ʋusan galevis hən nalo lusor vari ke, “Gokitin ahai ʋusan!” ⁴⁰ Beti avan ideh sail ʋuri hən ʋeusi hən nausian ideh am.

AKristo anatan aTevit māu a?
(Mat 22.41-46; Mak 12.35-37)

⁴¹ Be aYesu eus galit ke, “Nəvanuan gail luke aKristo, aGot totabtabuh lan, evi anatan ulum̃an siTevit mabe? ⁴² Husur aTevit, gai ikele len nalob̃ulat hən Nəbe gail ke: “ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebətah tarhət len nəmatu sagw,

⁴³ vir nəberiñ aenemi sam̃ gail pipit nariem̃ gəlaru hən ləb̃evi ut kəmas.”*
⁴⁴ Imaienan aTevit ʋekisi hən ‘aMasta,’ evi anatan mabe?”

AYesu ikel ʋuli ke navivan isa
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40)

⁴⁵ Nəboŋ nəvanuan ʋisi lotosəsəloŋ, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁶ “Mətelələgau hən ahai ʋusan gail hən nalo. Loləmas hən ləb̃iyaryar mai nahurabat tobəlbəlav lotosuni. Loləmas hən nəvanuan gail ləb̃ike, ‘Ivoi,’ mai galit len nəmaket, loləmas nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nabonbonan, mai loləmas hən ləb̃ebətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁷ Lulav kuv ʋis naim mai nasugsugur sibatunau pəhaʋut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuʋ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

21

Naviolan sibatunau pəhaʋut
(Mak 12.41-44)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon̄, eris alat lotokad natite nəboŋ lotorin̄ naviolan salito len nabokis hən nəvat len naim siGot. ² Beti eris nəbatunau naməsəl sua torin̄ natuhkoin eru artovi kopa. ³ Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau egai tovi məsal eviol səhor galit ʋisi. ⁴ Husur galit ʋisi loviol kinit naviolan gail dan tosəbur lotopul həni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hən natit ʋisi san hən ʋimaur lan.”

Nagilen nəboŋ ta tahw
(Mat 24.1-14; Mak 13.1-13)

⁵ Nəboŋ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hən nəvat tobilbil mai naviolan gail van hən aGot, aYesu ike, ⁶ “Natgalen məttorisi, dereh len nəboŋ gail ləb̃egəmai, asike ikad nəvat ideh ʋepələh gat togon, dereh limasirsir ʋisi.” ⁷ Na lousi ke, “Hai ʋusan, natgalenan levisi ŋais? Ale dereh tikad nəsa ʋeʋusan nəboŋ hən natgalenan ləb̃isarpoh?” ⁸ Isor var galit ke, “Mətelələgau ke avan ideh sategəras gamito hən mət̃bisab, husur dereh tisoʋur legəm len nahəsagw like, ‘Ginau boh aKristo!’ mai, ‘Pəpadan̄ nəboŋ tegəmai!’ Samtehusur galito! ⁹ Nəboŋ mət̃besəsəloŋ həni ke,

* 20:37: Exo 3.1-6 * 20:43: Psa 110.1

ikad nabiltibalan gail mai nēbalan tomētahun alat lotoil a mō, samtemētahw. Husur natgalenan limasvisi a mō, be nēboŋ lēbimadhavisi, savi nagilen sal.”

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluŋoh hēn nēvanuan naut sua dereh tibāl mai naluŋoh hēn nēvanuan naut tile, ale nēvanuan sekiŋ gail dereh libāl mai nēvanuan sekiŋ tile gail. ¹¹ Len naut tile gail dereh tikad nabiltidu gail, tipar hanian mai tikad navilesir gail. Dereh tikad natit bevisi, nēvanuan p̄isi ninelit bepil lan, mai natetetan toyalyal len nēmav. ¹² Avil a tahw hēn natgalenan, galit dereh litah gat gamito, ale lemēdas bun gamito. Dereh lilav gamit vi lan naim nabonbonan mai naim nēbaŋisian gail. Dereh lesēhar gamit vi lan nakiŋ mai gavna gail sil nahēsagw. ¹³ Len nēboŋ enan dereh tipat len gamito hēn mēt̄bikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau. ¹⁴ Imaienan, mitinau sēhoti ke samteutaut hēn mēt̄bisor gol gamit gabag. ¹⁵ Bathut dereh neviol mai gamito hēn nasoran mai namitisau hēn nēnauan tokitin hēn ke, aenemi samit gail ledēdas lēbisor var gamito o lēbisor tas gamito. ¹⁶ Atēmamit, anamit, aŋamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereh leriŋ gamit len navēlan aenemi samit gail. Dereh leriŋ gamit galevis len nēmatan. ¹⁷ Nēvanuan p̄isi dereh lemētahun bun gamito sil nahēsagw. ¹⁸ Be nasivurumito dan navurumito asike imasig. ¹⁹ Len nē-daŋ-ŋuri-an samito dereh mitikad nēmauran vi sutuai.

Naut a Jerusalem timasirsir

(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)

²⁰ “Be nēboŋ mēt̄beris naut a Jerusalem, navēshēsoltia gail lotodar visi, len nēboŋ enan dereh mēt̄eləboii ke pēpadaŋ timasirsir. ²¹ Beti alat lototoh len naut a Jutea, limasgam mētahw dani vi lan naut tobaŋ v̄ehuh. Ale alat lototoh len navile enan limasriŋi, mai alat lotosuh marireu salebis lan. ²² Husur nēboŋ galenan levi nēboŋ hēn nēpanismen, hēn natit p̄isi natosian gail lotokele lēbisarpoh.* ²³ Nulolosa hēn alat lēbetian mai alat lēbevēhasus len nēboŋ enan! Husur len naut egai dereh tikad na-biltiŋon-isa-an mai nēlol paŋpaŋ topansem nēvanuan galegai. ²⁴ Naŋu nēbalan gail lita bun galito hēni, ale aenemi salit gail dereh libaŋis gat galit beti sēhar galit vi tut vi lan nēkantri p̄isi. Ale namet̄bos gail dereh lipal sar nabiltivile Jerusalem, il a mō hēni van vēbar nēboŋ salit besib.

Nagēmaian siNatun Nēvanuan

(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hēn namityal, nahēbati mai namēso gail.* Len navile a pan, nēvanuan gail len nēkantri gail dereh lemētahw, ledēdarŋaŋu, nau tuhatuh hēn nēwalan hēn nētas mai nahēbasoduŋ. ²⁶ Nēvanuan gail dereh nēlolit tiŋonŋon len namētahwan salit mai nē-vatvat-viri-an hēn nēsa bevisi len navile a pan. Husur nēdaŋan gail len nēmav dereh lekurkur. ²⁷ Beti len nēboŋ enan dereh leris aNatun Nēvanuan bēgēm len nēmavukasw, len nēdaŋan mai nēyalyalan totibau.* ²⁸ Nēboŋ natgalenan lēbetuŋat visi, mēt̄eil gēgat tinor husur asike idareh nē-lav-kuvi-an samito dan nēmauran hēn navile a pan, dereh tihav.”

Nēbol p̄usan hēn nēhai nafik

(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)

²⁹ Beti ikel nēbol p̄usan mai galit ke: “Mēt̄eris nēhai nafik mai nēhai p̄isi am. ³⁰ Nēboŋ lotodum̄oh, mēt̄oləboi mēt̄beris ləboii ke nēboŋ naut pudpud bēgēm pēpadaŋ. ³¹ Imagenan, nēboŋ mēt̄beris natgalenan bevisvisi, mēt̄eləboii ke natohan pipihabēlan aGot satogēm pēpadaŋ. ³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vēbar natgalen p̄isi lēbisarpoh. ³³ Nēmav mai navile a pan dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boŋ ideh.

* 21:22: Hos 9.7 * 21:25: Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31 * 21:27: Dan 7.13; KelV 1.7

Mæteutaut!

³⁴ “Mætelələgau hən ke samtetərog, samtigol naŵide tosa len natərogan mai samtinau masuŵ hən nəmauran len navile a pan o nəboŋ enan dereh tegəm ale mətəsəhoŵut lan hum mættobat len nəhai tata. ³⁵ Husur dereh tegəmai len galit p̄isi lotosuh len navile a pan kavkav. ³⁶ Mətehulahul tabtab, ale sor tuŵ ke mæteləboi mət̄bigam yav dan natgalen p̄isi pəpadaŋ hən b̄evisi, ale mət̄beil len nəhon aNatun Nəvanuan.”

³⁷ N̄a len nalennəyal p̄isi aYesu eŵusan len naholəvat todar vis naim siGot, be len mariug ivan vatoh len Naŵehuh Oliv. ³⁸ Ale nəvanuan p̄isi lulele dudulan somilan hən ləb̄evi lan naholəvat todar vis naim siGot hən ləbesəsəlōŋ h̄eni.

22*AJutas eŵur hən aYesu*

(Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53)

¹ Len nəboŋ enan Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi hən nəPasova, egəm pəpadaŋ.* ² Abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo luke lisab̄ naŵisal ideh hən ləb̄igol aYesu b̄imat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

³ Beti aSetan ebis len aJutas lotokisi hən aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12. ⁴ Ale aJutas ivan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən b̄isor mai galit husur naŵisal ideh hən b̄eriŋ aYesu len navələlito.

⁵ Lohəhaŵur masuŵ ale ludam̄ hən ləb̄ilav nəvat nasilva maii. ⁶ Ale aJutas idam̄, beti idas p̄isal hən b̄eriŋ aYesu len navələlito nəboŋ naluŵoh ləsətah maii.

NəPasova naməkot siYesu

(Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)

⁷ Beti nəmariboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəboŋ enan lotutumav hən natuhsipsip hən nəPasova. ⁸ AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan voutaut hən nəhanian hən nəPasova hən datb̄ihani.” ⁹ Ale arousi ke, “Guke namreutaut h̄eni a be?” ¹⁰ Isor var gəlar ke, “Nəboŋ mərb̄eb̄is len nab̄iltivile, naulum̄an sua topat nab̄iliwai topul dereh tebubur mai gaməru. Mərehusuri vi lohoim tob̄is lan ¹¹ ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai p̄usan eusi ke: “Narum̄ simetb̄os gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.”’ ¹² Atenan teŵusan gaməru hən nab̄iltirum̄ tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaut ei.” ¹³ N̄a aruvan, arusaḅ natit p̄isi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hən nəPasova.

Nəhanan naməkot siNasub̄

(Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; 1Kor 11.23-25)

¹⁴ Nəboŋ namityal hən nəhanan togəmai, aYesu ipat hən nətarhəgarin hən b̄ihan. Ale ahai pispisul san gail luḅon maii. ¹⁵ Ale ikel mai galit ke, “Noləŋon buni tia ke nihan nəPasova egai mai gamito a tahw hən nəb̄eləŋon b̄isa. ¹⁶ Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpoan han len natohan pipihabəlan aGot.”

¹⁷ Nəboŋ tolav nab̄iliwai, tosipa h̄eni, ike, “Mitilav nab̄iliwai egai ale pəpehuni mai gamit gabag. ¹⁸ Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain† vir natohan pipihabəlan aGot b̄egəmai.”

¹⁹ Nəboŋ tolav nabəta, tosipa h̄eni, eḅuri, beti ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol h̄eni m̄os gamito. Gol timaiegai hən mət̄b̄inau gat tin hən ginau.”

²⁰ Len naŵide toŵitoŵ, nəboŋ lotohan tonōŋ ilav nab̄iliwai ike, “Egai nab̄iliwai hən nakek-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw b̄isel m̄os gamito len nəmatan

* **22:1:** Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, alat lotovi Ju lokisi hən NəPasova, nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. † **22:18:** Len naut egai, natosian ike naŵit nəhau (tovi naŵit nakrep), be namilen nəwain.

sagw. ²¹ Be atenan ðerij ginou len navəlan aenemi sagw gail, navəlan atenan ipat len natev mai navəlagw.* ²² Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan sumān aGot torij gati tia,* avil atenan ðerij aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.”* ²³ Beti lotuðat usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

²⁴ Lotuðat vitvituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito. ²⁵ Na aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakiñ hən nametþos gail, lupatpat galit məhat len nədañan salito; ale nametþos gail lokis alat lotoil a mō hən galito hən ‘Na-vi-tarhəte-an salito.’” ²⁶ Be gamit samtimaianan. Ideh len gamito totibau masuṽ, gai timasgəm sumān ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a mō, timasgəm sumān nəvanuan toum kəmas sinəvanuan tile. ²⁷ Husur ase etibau am, atenan tohan len natev, o atenan toum hən ðilav nəhanian maii? Len nabunusian silat navile a pan evi atenan tohan len natev. Avil len gamito, evi ginou boh notoum kəmas samito. ²⁸ Gamit boh mətutah mai ginou akis, naut kəmas napisal sagw todañ nəboñ nəvanuan gail lotomətahun ginou. ²⁹ Sumān aTəmagw tolav na-il-a-mō-an len natohan pipihabəlan mai ginou, imaienan, gagai nulavi mai gamito. ³⁰ Dereh mitihan, mətemun len natev sagw len natohan pipihabəlagw ale mətebətah len nabiltihai bətbətah gail hən mətəpəpəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

Ahai susur gail, nəmauran dereh tidan len galito (Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38)

³¹ “Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən ðisað gamito ke mətumabe, hum naulumān hən nəhol todardar hən nəhad mōs namisurhuwit ðiteh tur lan, be nəsogsog pisi han ðesuh. ³² Avil nusor tuṽ mōs gaiug tia hən ke, nadəlomian samī asike iteh. Ale nəboñ gəðipair təlmam, gigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidañ am.” ³³ Be aPita ikel maii ke, “Nasuð, noutaut hən nəbitah mai gaiug van hən naim bəbañis mai nəmatan!” ³⁴ Ris aYesu tosor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita, natoulumān asike ekəkəraiko daməñai vəbar gəðikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginou.”

³⁵ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəboñ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut toḅuer, mətomidol hən natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.” ³⁶ Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan ðikad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səəəñon am. Ale asike ðikad naḅu nəbalan, timaspuur hən nahurabat naut susus san hən ðeṽur ðesua. ³⁷ Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timassarpoh len ginou ke, ‘Len nənauan salit loriñi hum alat lotosa.’” Ale nəsa lototosi husur ginou egəm bar nəsarpoan han ta bogai.” ³⁸ Na lukel maii ke, “Geris, Nasuð, naḅu nəbalan toru!” Be gai ike, “Tinoñ!”

Len Navəhuh Oliv (Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)

³⁹ Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Navəhuh Oliv hum navide san. Ahai susur san gail lohusuri. ⁴⁰ Nəboñ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitoris tuṽ hən asike mətḅiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri.” ⁴¹ Ivan dan galito vəbar naut avan ideh ðeləboi ðetuṽ hən nəvat lan, etəñedur, ale isor tuṽ. ⁴² Ike, “Ita, ðevi naləñonian samī, lav kuv nabiliwai hən naləñon-isa-vəsa-an egai dan ginou. Avil nəsa gotoləñoni tevisi, savi nəsa notoləñoni.” ⁴³ Ale añel sua hən nəmav evisi həni ale igole idan.‡ ⁴⁴ Len nənauan san mai nəlon totuhatur masuṽ, isor tuṽ habat van van napilal san etuð hun nəda toturtur len tan.

* 22:21: Psa 41.9 * 22:22: Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24 * 22:22: Uman 1.18 * 22:37: Isa 53.12
‡ 22:43: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 43-44 egai.

⁴⁵ Nəboŋ tole məhat dan na-sor-tuŵ-an, etəlmam van hən ahai susur gail ale isaŋi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan. ⁴⁶ Ŋa ikel mai galit ke, “Imabe mətupat? Mitile məhat, sor tuŵ hən asike mət̄biteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri!”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11)

⁴⁷ Nəboŋ tosorsor sal, naluŵoh sua egəmai. Ale aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, gai eil a m̄o. Egəm ben aYesu hən bəsum̄ nətərhon, ⁴⁸ avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug gosum̄ nətərhogw hən gəberin̄ ginau, aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹ Nəboŋ alat lotohusur aYesu lotoris nəsa bəvisi, luke, “Nasub̄, namtibal mai galito hən naŋu nəbalan a?” ⁵⁰ Beti galit sua itai naslev sebtihai tutumav, ta kotov nədariŋan nəmatu. ⁵¹ Avil aYesu ike, “Mitinoŋ, samtimagenan!” Ale ibar nədariŋan, gole imaur. ⁵² Beti aYesu ikel mai abiltihai tutumav gail, alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot mai alat lotoil a m̄o hən naJu gail ke, “Imabe mətogəm, lav naŋu nəbalan mai nəbatw gail gəmai hən mət̄bitah gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toke tibal mai alat lotoil a m̄o? ⁵³ Len nəmariboŋ p̄isi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot be mət̄səbar ginau. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hən nədaŋan hən nəmargobut.”

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Beti lutah gat aYesu, losəhari van vi lohoim sebtihai tutumav. APita ehuser galit van, be səyar pəpadaŋ. ⁵⁵ Nəboŋ lototun̄ nəhab rivuh len naholəvat todar vis naim ale lototitileh bənbəon, aPita ebətah, tah mai galito. ⁵⁶ Beti naslev təbarehreh erisi nəboŋ tobətah ale nəsalalumean hən nəhab ton̄ias. Ale ekəta mətaltal van həni, ike, “Ategai am itah mai atenan!” ⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, “Litegai, ginau notətan hən gai!” ⁵⁸ Beti sədareh ŋai togon torisi, ike, “Gaiug am, gov̄i galit sua!” Avil aPita ike, “Aoa Tegai, savi ginau!” ⁵⁹ Ale husur nəhaua tosua tovan, sual am isor saŋi, ike, “Ategai boh itah maii, bathut gai am evi auleKalili.” ⁶⁰ Avil aPita ike, “Tegai, notətan hən nəsa gotokele.” Vəha-sua ŋai, nəboŋ tosor sal, natoulum̄an ekəkəraiko. ⁶¹ Nasub̄ ipair, ekəta inor van hən aPita, ale aPita inau təlmam hən nasoruan siNasub̄ nəboŋ tokel maii ke, “A tahw hən natoulum̄an bəkəkəraiko daməŋai, gaiug dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.” ⁶² Ale aPita evivile, itaŋ lolosa masuŵ.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24)

⁶³ Alat lotokətkəta kəkol hən aYesu lotuŋat sor vilesi van, luŵasi, v̄asi, v̄asi van, ⁶⁴ lubaŋis gat namətan ale loususi ke, “Sss Hai kelkel ur, ase toŵas gaiug?” ⁶⁵ Ale lukel natit isəbur am, losəvari vəsa tibatbat.

⁶⁶ Nəboŋ naut tolan nəSanhitrin luŋbəon. Alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo lobətah len nəbənbonan enan. Ale losəhar aYesu van hən galito. ⁶⁷ Luke, “Gəbevi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito.” Avil ikel mai galit ke, “Nəbəkəmaienan mai gamito, asike mətədəlom ginau, ⁶⁸ ale nəbeus gamito, asike mətusor var ginau. ⁶⁹ Be gagai van aNatun Nəvanuan dereh tebətah len nəmatu siGot hən b̄ikad nədaŋan.”* ⁷⁰ Galit p̄isi lousi ke, “Gaiug m̄au, aNatun aGot a?” Ale isor var galit ke, “Gamit mətuke ginau boh.” ⁷¹ Beti luke, “Datsaləŋon avan ideh am hən b̄ikel ur nəsaan ategai tokele. Husur gidat səbodatō datosəsələŋ həni len nabuŋon gabag!”

* 22:69: Psa 110.1

23

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Beti, naluŵoh kavkav hən nəSanhitrin lule məhat, səhari van hən aPilate. ² Lotuŵat sor tas aYesu, il hirhir lan ke, “Namtusab̄ ategai ke tosəhar suluŵ nəvanuan sinamit gail len naŵisal tosa. Ikai tas na-ŵur-nətaks-an van hən aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kiŋ sua.” ³ Na aPilate eus aYesu ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” Ale isor vari ke, “Gaiug boh gukele.” ⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluŵoh gail ke, “Nusabi ke ategai səkad nəsaban.” ⁵ Avil lutaltal ke, “Gai ipair hən nənauan sinəvanuan gail hən naŵusanan san len naut piŵi a Jutea, gol loluŵoh ɓal taŵtaŵor. Etuŵat a Kalili vəbar naut egai!”

AYesu len nəhon aHerot

⁶ Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ həni, eusi ke gai ɓevi auleKalili. ⁷ Ale nəboŋ tosəsəloŋ ləboii ke aYesu totoh pipihəlan aHerot Antipas, esəvati van hən aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nəboŋ enan. ⁸ Nəboŋ aHerot toris aYesu ehəhaŵur masuŵ, husur sutuai eləŋoni tia ke terisi, bathut esəsəloŋ hən naholan tohusuri, ale ike teris aYesu ɓigol namerikel ideh. ⁹ Na aHerot eusus nausian tosoɓur be aYesu sasor vari. ¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai ahai piŵusan gail hən nalo, lusor idan, lusor lol paŋpaŋ ke aYesu tosa. ¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail loŋit nəholit van həni hum gai tovi ut kəmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losəvati təlmam van hən aPilate. ¹² Len nəboŋ enan ŋai aHerot mai aPilate gəlar gabag arogəm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi səlar gabag.

AYesu len nəhon naluŵoh

(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39-19.16)

¹³ Nəboŋ aPilate tokis abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o mai nəvanuan gail tonon, ¹⁴ ikel mai galit ke, “Mətosəhar ategai gəm hən ginau hum ke avan sua tosəhar suluŵ nəvanuan gail len naŵisal tosa. Nəboŋ notoususi len nəhomito, nəsəsab̄ nəsaan ideh len ategai məttosor tasi, kel ke tosa. ¹⁵ AHerot am səsab̄ nəsaan ideh lan, husur aHerot esəvat təlmam həni gəm hən gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hən ɓimat sile. ¹⁶⁻¹⁷ Imaienan, dereh nigol lebilas masuŵ həni ale teləboi ɓivan.”* ¹⁸ Avil galit luɓon, kai habat ke, “Səhar ategai vi tut, aParappas tevivile m̄os ginamito!” ¹⁹ (Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar həni len naim ɓəbaŋis sil togol nəvanuan lotoluŵoh, ɓal taŵtaŵor len nabiltivile hən ləbəmədəs nəgavmen, mai igol avan sua imat.) ²⁰ APilate isor van hən galit tətəs am bathut ike teriŋ aYesu tivan. ²¹ Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nəhai balbal!” ²² Len na-vəha-tor-an aPilate isor van hən galit ke, “Imabe? Igol nəsa tosa? Nəsəsab̄ kas nəsaan ideh lan tonor hən ɓimat sile. Imaienan dereh nigol ke lebilas masuŵ həni ale neriŋi tivan.” ²³ Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nəhai balbal, ale ludan ɓur aPilate. ²⁴ Na aPilate eriŋi ke tigol nəsa lotoləŋoni. ²⁵ Ale atenan lotousi, aParappas totoh len naim ɓəbaŋis sil togol nəbalan hən ɓəmədəs nəgavmen mai togol nəmatan, eriŋi evivile. Avil eriŋi aYesu len navələlito hən ləɓigol nəsa lotoləŋoni həni.

Luɓos gat aYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)

²⁶ Nəboŋ nasoltia gail lotosəhari van, lutah gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gəm vi lan naut a Jerusalem ale loriŋ nəhai balbal lan hən ɓipati husur aYesu. ²⁷ Ale nəvanuan isoɓur masuŵ lohusuri. Galevis lotovi alatpəhaŵut lois, luŵosŵos nibelito, lutanisi. ²⁸ Be aYesu ipair van hən galit ke, “ToɓtaJerusalem gail, samtitanis ginau be

* **23:16-17:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 17 Len nəhanan enan APilate timasriŋ nəvanuan sua tobaŋis gati a m̄o tevivile.

mititanis gamit gabag mai anatumit gail. ²⁹ Husur len nəboŋ begəmai nəvanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hən alatpəhaʋut lotobutoh, nəhad hən natətai gail ləsəpasus, mai nasus gail ləsəvəhasus!’ ³⁰ Beti ‘dereh lisor mai nabiltiʋehuh gail ke, “Rus vi pan bar ginamito!” Lisor mai natuhʋehuh gail ke, “Kabut gol ginamito!”’* ³¹ Husur ke nəvanuan gail ləb̄igol natgalenan nəboŋ nəhai tomaur sal, nəsa b̄evisi nəboŋ nəhai b̄iŋod?”†

³² Ikad naulum̄an eru, artobur kotov nalo silat aRom, ale losəhar gəlaru van hən ləb̄igol arbimat mai aYesu. ³³ Na nəboŋ lotobar naut lotokisi hən Nabəlashukadhutəmat, lorin̄i itahətah len nəhai balbal ei, gai mai naulum̄an eru artosa, esua len nəmatu san, togon len nəmair. ³⁴ AYesu ike, “Ita, gerub̄at nəsaan egai dan galito, husur ləsələboi nəsa lotogole.”‡ Beti lubar hən nəvat hən ləb̄isabi ke as tikad nahurabat san gail.* ³⁵ Nəvanuan gail loil, lokəta bunusi. Ale nəvanuan totibau salit gail lobit nabuŋolit van hən aYesu, lusor vilesi. Luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail; b̄evi aKristo siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!” ³⁶ Nasoltia gail am lusor vilesi, logəm pəpadaŋ, lav navinika§ van həni.* ³⁷ Luke, “Gəb̄evi kiŋ seJu gail, lav kuv gaiug səbom̄!” ³⁸ Ale ikad natosian sua a məhat həni toke, “AKiŋ seJu gail bogai.”

³⁹ Gəlar sua, tovi ulum̄an tosa totahətah ei, isor mədasi ke, “Gaiug gəsavi aKristo aGot totabtabuh lan a? Mjə! Təmagenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamər am!” ⁴⁰ Be togon isor lan ke, “Gəsamətahw len aGot a? Ivoi ke gemətahw husur nəpanismen sam̄ ep̄itoʋ hən esan. ⁴¹ Ale gidaru darupanis inor husur darukad nəpanismen tonor hən nəsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa.” ⁴² Ale ike, “Yesu, nau gat ginau nəboŋ gəb̄egəm vi kiŋ.” ⁴³ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai dereh gitoh mai ginau len naut nahəhaʋuran tovi Paratais.”

Nəmatan siYesu

(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30)

⁴⁴ Pəpadaŋ hən natub̄lial nəmargobut ikabut gol p̄is naut kavkav vəbar namityal totor ut mədau, ⁴⁵ husur nəyal satun am. Ale nabiltikaliko topəpəhun naim siGot emətar len nahudhut eru.* ⁴⁶ Beti aYesu ikai habat ke, “Ita, gagai noriŋ nanunugw len navəlaŋ.” Nəboŋ tokəmaienan tonon̄, eməsol, imat.*

⁴⁷ Nəboŋ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, “Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!” ⁴⁸ Naluʋoh luḅon hən ləb̄ekəta ris nəsa tovisi. Nəboŋ lotorisi, len natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito. ⁴⁹ Ale galit p̄isi lotoləboi bun aYesu, loil a tut mai alatpəhaʋut lotohusuri a Kalili, loris p̄is natgalenan.*

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42)

⁵⁰ Ikad naulum̄an sua, nahəsan aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor. ⁵¹ (Gai sədaŋ mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut aJutea, totoh vir natohan pipihəbələn aGot. ⁵² Ivan hən aPilate ale eus niben aYesu. ⁵³ Beti ipat kuvi vi pan, ruŋ gole len nəkaliko tovi linen ale riŋi len naburhuvat nəmatan lotota p̄up̄uli tia. Ləsətavun avan ideh len nabur enan sal. ⁵⁴ Ale evi Nəboŋ Nautautan, nəSappat pəpadaŋ b̄etuḅat**. ⁵⁵ Alatpəhaʋut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris naburhuvat nəmatan mai naʋide toriŋ niben topələh lan. ⁵⁶ Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəb̄on tosusau mai nəhai pəhas gail m̄os niben.

Ale len nəSappat luŋavŋav husur nalo siMoses.*

* **23:30:** Hos 10.8 † **23:31:** Namilen ke ləb̄igol natgalenan hən aYesu, dereh ligol isa vəsa səhori hən galit tile.

‡ **23:34:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: aYesu ike, “Ita, rub̄at nəsaan egai dan galito husur ləsələboi nəsa lotogole.” * **23:34:** Psa 22.18 § **23:36:** Navinika evi nəwain tomatu van vakon. * **23:36:** Psa 69.21

* **23:45:** Exo 26.31-33 * **23:46:** Psa 31.5 * **23:49:** Psa 38.11 ** **23:54:** Evi naut mədau, pəpadaŋ hən namityal b̄imasur. * **23:56:** Exo 20.10; Deu 5.14

24

Na-le-məhat-an dan nəmatan (Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10)

¹ Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, alatpəhaŋut lovi lan naḅurhuvat nəmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia. ² Lusaḅ nəvat nabopita torib tia dan naḅur nəmatan ³ avil nəboŋ lotobis, ləsəsab niben Nasuḅ aYesu. ⁴ Nəboŋ lotonau tətən hən natenan sal, be losəhoŋut len naulumian toru artoil ben galito, artosun nahurabat tokabkabil. ⁵ Ninelit epil vəsa, ale lotənedur kəta vi pan be gəlaru arukel mai galit ke, “Mətudoŋ məb hən avan tomaur len naut silat lotomat? ⁶ Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile məhat tia! Mitinau təlmam hən nəboŋ totoh len naut a Kalili sal, ⁷ tokel mai gamit ke, ‘Nəvanuan gail limasriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail, ale gai timastahətah len nəhai balbal, ale len nəmariboŋ totor timasle məhat tətəs.’ ”* ⁸ Beti lunau təlmam hən nasoruan san, ⁹ ale nəboŋ lototəlmam dan naḅurhuvat nəmatan, lukel piŋis natgalenan mai Tosəŋavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am. ¹⁰ Alatpəhaŋut galenan lotokəmaienan mai ahai piŋisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototah mai galito. ¹¹ Avil ahai piŋisul gail ləsədəlom nasoruan enan husur lunau ke səkad namilen. ¹² Be aPita ile məhat, igam vi lan naḅurhuvat nəmatan. Nəboŋ toḅetḅet hən ḅəkəta vi lan ḅurhuvat, eris nəkaliko nalinen gail ŋai, ale ivahim, iḅaŋ len nəsa tovisi.

Naḅisal vi Emmaus (Mak 16.12-13)

¹³ Len nəmariboŋ enan ŋai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hən Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.† ¹⁴ Gəlaru arusorsor mai gəlar gabag husur natit piŋis tovisi tia. ¹⁵ Nəboŋ artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu m̄au egəm, itah mai gəlaru len nəyaran səlaru. ¹⁶ Be aGot igol arsakəta ləboii. ¹⁷ Ale eus gəlar ke, “Len nasoruan saməru nəboŋ mərtoyar van, məruhol husur nəsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan arusar batut. ¹⁸ Beti gəlar sua, nahəsən aKleopas isor vari ke, “Len nametḅos piŋis a Jerusalem, gaiug səḅom̄ gəsələboii nəsa tovisi ei len nəboŋ galeg a?” ¹⁹ Eus gəlar ke, “Nəsa gail?” Arusor vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, aulumian sua tovi hai kelkel ur todaŋ len nagolean mai nasoruan len nəhon aGot mai nəvanuan gail piŋis. ²⁰ Beti abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o sidato, loriŋi len navəlan alat a Rom hən ləberin nəmatan lan, ale lugol itahətah len nəhai balbal. ²¹ Avil a m̄o namtuvatvat viri ke, tovi atenan ḅilav kuv a Israel dan alat lototəgau gat gidato. Be savi natenan ŋai, daməŋai evi nəmariboŋ totor togam gol natgalenan tovisi tia. ²² Ale sual am, alatpəhaŋut sinamit galevis lugol namtosəhoŋut. Daməŋ dudulan somilan lovi lan naḅur nəmatan ²³ ale nəboŋ ləsəsab niben, lotəlmam, luke lotoris na-kəta-risi-an sual ei ke, aŋel artoke aYesu tomaur tia. ²⁴ Beti galit galevis lototah mai ginamito, lovi lan naḅur nəmatan ale lusabi hum alatpəhaŋut lotokele, avil gai, ləsarisi.” ²⁵ AYesu ikel mai gəlar ke, “Nəkadumir iḅonḅon. Idaŋ hən mərḅədəlom piŋis nəsa ahai kelkel ur gail lotokele. ²⁶ Evi naləŋonion siGot ke aKristo imasləŋon isa vəsa m̄os natgalenan, beti ḅis len nəyalyalan san.” ²⁷ Beti tuḅat len aMoses mai ahai kelkel ur gail piŋis, isor vahvah mai gəlaru, kel natit piŋis husur gai gabag topat len natosian siGot kavkav.

* **24:1:** NəSappat seJu gail etuḅat len naFraite nəboŋ namityal tomasur, ale inoŋ len nəSarete nəboŋ namityal tomasur. Gol ke nəmariboŋ metəkav hən nawik evi Sade. * **24:7:** Luk 9.22, 17.25, 18.31-33 † **24:13:** Nasoruan ta Kris ike naut a Emmaus nəstatia han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nəstatia evi nabəlavan tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

²⁸ Nəboŋ lotoyar gəm pəpadan hən navile artovan həni, aYesu iyar surman bivan am. ²⁹ Be arutaltal həni ke, “Gitoh mai ginaməru husur naut igomgom mai namityal imasur tia.” Ale ebis lohoim hən bitoh mai gəlaru.

³⁰ Nəboŋ topat hən nətərhəgarin hən bihan mai gəlaru len natev, ilav nabəta, esipa həni, eburu ale ilavi mai gəlaru. ³¹ Vəha-sua ŋai namətalar esəŋav, aroris ləboii. Beti iyav dan gəlaru. ³² Arousus gəlar gabag ke, “Imabe nələdar imavuhos nəboŋ tosor mai gidaru metp̄isal, tosor vahvah hən natosian siGot mai gidaru?” ³³ Ŋa len namityal enan ŋai arule məhat, arotəlmam vi Jerusalem. Arusaḅ Tosəŋavur Pisan Tosua lotobonbon mai alat lototah mai galito, ³⁴ lotoke tokitin ke Nasuḅ tole məhat mai tovisi hən aSimon. ³⁵ Beti gəlaru arukel ur nəsa tovisi metp̄isal mai na-ris-ləboii-an səlaru nəboŋ aYesu toḅur nabəta.

AYesu evisi hən ahai susur gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

³⁶ Nəboŋ artohol husur natgalenan sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito ale ikel mai galit ke, “Nələmit tikad natəmat.” ³⁷ Be losəhoṽut, ninelit epil, lunau ke lotoris nanunun. ³⁸ Beti ikel mai galit ke, “Mətomətahw hən nəsa? Imabe nələmit euri ke notomaur tətəs? ³⁹ Məteris navəlagw mai nariegw gəlaru; ginau bogai! Bar ginau hən mətbeləboi ginau, husur nanunun ideh səkad nabələseh w mai navisoh surman ginau notokade.”

⁴⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonon eṽusan galit hən navəlan mai narien gəlaru. ⁴¹ Len nakemkeman mai nəmaŋmaŋan salito nələlit euri sal ale ike, “Mətukad nəhanian ideh geg a?” ⁴² Ŋa lulav nahudhuieh lotoləŋasi maii, ⁴³ ale ilavi, ihani len nəholito.

Nasoruan naməkot siYesu husur nauman

⁴⁴ Beti ikel mai galit ke, “Egai nəsa notokele mai gamit tia nəboŋ nototoh mai gamit sal ke, natit p̄isi lototosi husur ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail mai nəbe gail limassarpoh.” ⁴⁵ Beti esəŋav hən nənauan salit hən ləbeləboi natosian siGot. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian ekəmaiegai ke: AKristo, aGot totabtabuh lan, timasləŋon tisa vəsa ale le məhat dan nəmatan len nəmaribon titor.* ⁴⁷ Ale len nahəsan dereh nəvanuan gail likel ur nəpairan dan nəsaan m̄os naruḅatian dan nəsaan van hən naluṽoh hən nametḅos gail p̄isi, tuḅat a Jerusalem. ⁴⁸ Gamit mətoris natgalenan, mitia kel ur nəsa məttorisi mai nəvanuan gail. ⁴⁹ Məteris, nosəvat nəsa aTəmagw tokel gati van hən gamito, be gamit mititoh len nabiltivile vir aGot bikol nədanan hən nəyalyalan len gamito hum nahurabat.”*

AYesu evi məhat

(Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)

⁵⁰ Beti esəhar galit vəbar naut a Petani, ale isah hən navəlan vi məhat, eus aGot hən bigol navoian van hən galito. ⁵¹ Nəboŋ tosorsor sal eriŋ galito ale aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav. ⁵² Ŋa lulotu həni beti lotəlmam vi Jerusalem, lukemkem masuṽ. ⁵³ Ale lutoh tin len naholəvat todar vis naim siGot, lusor sal suh tabtab hən aGot.

* 24:46: Isa 53; Hos 6.2 * 24:49: Uman 1.4-5

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur tosəjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri ke aYesu tovi aNatun ulumən aGot tosua səbən, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləberinj nəlolit bidaŋ lan, ləbikad nadəlomian lan.

AJon itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi aYesu, alat lotoke linau ləboi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naṣusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu, ehusur aTəman, ehusur aNunun. Ehusur aYesu toṽusan aTəman hən nəvanuan gail, ehusur aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ṅais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totoni nalobulat egai “hən mətbedəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətberinj nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətbikad nəmauran len nahəsan” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natubatan nəboŋ togol natit pisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len nalobulat egai aYesu ikel vəha-səbur həni ke “Ginau novi.” Lumaiegai ke: “Ginau novi bəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi namial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bopita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi pisal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəboŋ tokəmaianan ehum toke tovi Got, ale ikel kot natenan nəboŋ toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəboŋ toke, “a tahw hən aAraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len navide tomaien an ikel vəhoti ke tovi Got, natubatan san ebuer, nanonjan san ebuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail mōs naḡəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etubət hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1-12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toṣusan həni pəpadaŋ hən naut a Jerusalem (13.1-17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot həni (18.1-19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11-21.25)

Nasoruan egəm vi vanuan, aYesu

¹ Len natubatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got.
² Atenan itah mai aGot len natubatan. ³ Len atenan aGot igol natit pisi tovisi. Atenan tabuer, asike təkad natideh. ⁴ Gai evi nəkadun nəmauran, ale nəmauran enan evi namial sinəvanuan gail. ⁵ Namial satormial van sal len nəmargobut be nəmargobut sasəhori.

⁶ Aulun̄an sua egəmai, aGot tosəvati, nahəsan aJon.* ⁷ Atenan egəm hum na-sor-ləboii-an hən bikel vəhot nakitinan husur nam̄ial, hən nəvanuan p̄isi ləbedəlom napisulan tokele. ⁸ Gai gabag savi m̄ial, be egəm hən bikel vəhot nakitinan husur nam̄ial. ⁹ ASoruan egaii togəm hən navile a pan, gai evi nam̄ial kitin tom̄ias nəvanuan p̄isi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovishi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan ləsakəta ləboii. ¹¹ Egəm hən nəvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomətahuni. ¹² Be galit p̄isi lotohəhəvur həni, lotoriṅ nəlolit len nahəsan, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hən ləbegəm vi natun aGot gail. ¹³ Nəvanuan ideh səpas galito, ləsavisi husur na-ləṅon-buni-an sinəvanuan o husur nənauan seulum̄an, avil nəpasian salit egəm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egəm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nəyalyalan san, nəyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ṅai, togəm len aTata. Epul hən navoian toviol kəmas həni, epul hən nakitinan. ¹⁵ AJon ikel vəhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai bəgəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ”

¹⁶ Husur napulan hən navoian san, eviol kəmas hən navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito. ¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hən nalo, avil len aYesu, aGot eviol kəmas hən navoian mai nakitinan mai gidato. ¹⁸ Avan ideh saris aGot boṅ ideh. ANatun səbon ṅai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vəsvəsaii.

AJon ike savi aKristo, aGot totabtabuh lan

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)

¹⁹ NaJu gail a Jerusalem losəvat ahai tutumav gail mai galevis len nahəmar aLevi mai naFarisi gail hən ləbeus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kel-koti-an siJon. ²⁰ Ikel vəhoti, satətas gole, ikel vəhoti ke, “Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan.” ²¹ Na lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nəsavi gai.” Luke, “Govi ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”* ²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hən namtbikel mai alat lotosəvat ginamito. Gaiug gikel nəsa husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke, “Novi nadoldol tokai len naut masmas tobəbesw ke, ‘Gol naṅisal tinor m̄os Nasub!’ ”*

²⁴ Beti naFarisi gail naJu lotosəvat galit gəmai, ²⁵ lousi ke, “Asike gəbevi aKristo, asike gəbevi aElijah, asike gəbevi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hən nəvanuan gail?”

²⁶ AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hən nəwai, be ikad sua toil ben gamito, mətsakəta ləboii. ²⁷ Gai toyar a tahw hən ginau, ginau nəsanor kasi hən nəbisah ruḅat nəhau hən naributbut san.”† ²⁸ Len nəboṅ enan aJon ibapbaptais hən nəvanuan gail len naut a Petani, tarhəwisel Jortan.

AYesu, natuhsipsip siGot

²⁹ Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gəmai ale ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bilav kuv nəsaan sinavile a pan.‡ ³⁰ Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua tegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ³¹ Ginau nəsakəta ləboii, avil nogəm, nubaptais hən nəwai hən nəbigol aIsrael ləbeləboii.”§

³²⁻³³ Beti aJon ikel koti ke, “Nəsakəta ləboi ategai, avil atenan tosəvat ginau hən nəbibaptais hən nəwai, ikel mai ginau ke, ‘Nəboṅ gəberis aNunugw bevi pan, bitoh tin len avan sua, avan enan dereh tibaptais hən nəvanuan gail hən aNunun aGot.’ Beti

* **1:6:** Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2 * **1:21:** Elijah: Mal 4.5, ahai kelkel ur: Deu 18.15, 18 * **1:23:** Isa 40.3 † **1:27:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. ‡ **1:29:** Navile a pan len naut egai namilen nəvanuan ideh. § **1:31:** Israel len naut egai evi nəpasusan siJakop aGot tokisi hən aIsrael am.

noris aNunun aGot tovi pan dan nē mav hum nētav** ale itoh tin len ategai. ³⁴ Ale noris natgalen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan.”††

Ahai susur metəkav gail siYesu

³⁵ Len nēboŋ tohusuri aJon eil tētas mai eru len ahai susur san gail. ³⁶ Nēboŋ toris aYesu tovoŋ van ike, “Mēteris! Natuhsipsip siGot bolai.”

³⁷ Nēboŋ ahai susur artosəsəloŋ hən nəsə tokele, arohusur aYesu. ³⁸ Beti aYesu ipair, eris gəlaru artohusuri, ale eus gəlar ke, “Məroləŋon nəsə?” Arusor vari ke, “Rappi (namilen ke Hai pusan), gutohtoh a be?” ³⁹ Isor var gəlar ke, “Gəm, kəta risi.” Nə aruvan, aroris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut mēdau, lovurvur nēmariboŋ enan maii.

⁴⁰ Aadru aŋan aSimon Pita, evi gəlar sua tosəsəloŋ hən nəsə aJon tokele, tohusur aYesu. ⁴¹ Natit metəkav aA dru togole, isaḅ aSimon, aŋan gabag, ale ikel maii ke, “Namrusaḅ aMessiah!” (namilen tovi aKristo, aGot totabtabuh lan). ⁴² Beti aA dru esəhar aPita van hən aYesu. AYesu ekəta bunusi ale ike, “Gaiug boh aSimon, anaton aJon, dereh lekis gaiug hən aKefas (namilen tovi aPita).”‡‡

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

⁴³ Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Ebubur mai aFilip ale ikel maii ke, “Gegəm husur ginau.” ⁴⁴ (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siA dru mai aPita). ⁴⁵ AFilip isaḅ aNatanael ale ikel maii ke, “Namtusəḅ ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nahəsən aYesu, anaton aJosef ta Nasaret.” ⁴⁶ ANatanael eusi ke, “Natideh tovoi māu egəm a Nasaret a? Eḅuer!” AFilip ike, “Gegəm risi.”

⁴⁷ Nēboŋ aYesu toris aNatanael togəm həni ike, “Mēteris! AuleIsrael kitin bogai! Səkad nagəgərasan ideh lan.” ⁴⁸ ANatanael eusi ke, “Goləboi mab hən ginau?” AYesu isor vari ke, “Noris gotobətah pipifikŠŠ, a tahw hən aFilip tokis gaiug.” ⁴⁹ ANatanael esəhoṽut len natenan, isor vari ke, “Hai pusan, kitin, gaiug boh aNatun aGot, gaiug boh aKiŋ seIsrael!”* ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Godəlom natenan husur notokel mai gaiug ke notoris gotobətah pipifik a? Dereh geris natit gail gəḅipəŋ lan səhor masuṽ hən natenan.” ⁵¹ AYesu isor am ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh mēteris nē mav ḅesəŋav, aŋel siGot gail ləḅevi məhat ale ləḅevi pan len aNatun Nəvanuan.”*

2

Nəlahan len naut a Kana

¹ Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei, ² ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləḅegəm hən nəlahan. ³ Len nəhanan, nēboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel maii ke, “Lupar wain.” ⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəm sal.” ⁵ Ale anan ikel mai nəvanuan nauman gail ke, “Nəsə ḅikel mai gamito, mitigole.”

⁶ Len naut enan nabiltibiliwai nəvat toməlevtes loil ei. Husur naṽide len nalo salito, naJu gail lugol galit luvėvėu len nəwai enan. Nēboŋ nabiltibiliwai ṽisusua topul ikad nalita tovi 80 o 120 lan. ⁷ AYesu ikel mai galit ke, “Bir nəwai len nabiltibiliwai galegai.” Ale ləḅir nəwai van vapul səsəhov. ⁸ Beti ikel mai galit ke, “Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan.” Ale lugole. ⁹ Nēboŋ amasta hən nəhanan todamis nəwai togəm vi wain, ekis naulumən tomadhalah gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəm lan, be nəvanuan nauman gail loləboii). ¹⁰ Isor sal suh aulumən en tolak ke, “Nəvanuan pisi

** 1:32-33: Nətav ehum navimal topəhapəhw. †† 1:34: Natosian galevis ta sutuai luke evi anaton ulumən siGot

‡‡ 1:42: Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta Kris. ŠŠ 1:48: Nafik evi

nəhai sua, naṽite am lokisi hən nafik. * 1:49: Psa 2.7 * 1:51: Gen 28.12

lopəpəhun nəwain tovoi a m̄o, ale nəboŋ galit lototərog, lopəpəhun togon savoi masuŵ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovoi vəbar gagai!”

¹¹ Natenan aYesu togole len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav tokel kot aYesu, tovəhot nəyalyalan san. Ale ahai susur san gail lorin̄ nəlolit todaŋ lan.

¹² Nəboŋ nəlahan tonon̄ aYesu evi pan vi Kapernaum, gai mai aŵan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmaribon̄ galevis.*

*AYesu ivahvahir naut todar vis naim siGot
(Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)*

¹³ NəPasova seju gail egəm pəpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem. ¹⁴ Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotoŋur hən nəbuluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.* ¹⁵ AYesu ebutan ħonħon hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan p̄isi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai nəbuluk gail, idaŋdaŋ nakoin gail ale ikabsan natev gail. ¹⁶ Ikel mai alat lotoŋur hən nətav gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagw tehun naim nəmaket!”

¹⁷ Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogw ipat tabtab len naim sam̄ totəgau gat tabtab hən ginau.”*

¹⁸ Nəlon naJu gail epəŋasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an tomabe hən gotoləboi gəbigol natgalenan? Gigol namerikel ideh hən namtĕkəta ləboi nədaŋan sam̄!”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dərəh neum həni tile məhat təlmam len nəmaribon̄ titor.”* ²⁰ Ale lusor vari ke, “Namtoum hən naim egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəbeum həni ħile məhat təlmam len nəmaribon̄ ħitor mabe?” ²¹ Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben. ²² Imagenan, nəboŋ aGot tolavi dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodələm natosian siGot mai nasoruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənavuan sinəvanuan gail

²³ Ale nəboŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasova, isoħur lorin̄ nəlolit len nahəsən nəboŋ lotoris namerikel gai togolgole. ²⁴ Avil aYesu səkad nadələmian len nəlolit lotorin̄ji len gai husur eləboi nəboruan nəsaan salit gail. ²⁵ Avan ideh asike ħikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəboruan salit tia.

3

AYesu mai aNikotemus

¹ Ikad avan sua len naFarisi gail, nahəsən aNikotemus toil a m̄o hən naJu gail. ² Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, “Hai p̄usan, namtoləboii ke gaiug govi ahai p̄usan sua aGot tosevati gəmai, husur səkad avan ideh toləboi ħigol namerikel gotogolgole, asike aGot ħitoh maii.” ³ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, avan ideh asike ħikad nəpasian tətəs,* edədas ħeris natohan pipihəlan aGot.” ⁴ ANikotemus eusi ke, “Imab hən nəvanuan tovi haŵut tia ħikad nəpasian tətəs? Edədas ħebis təlmam len nəhad hən natətai len nabəhaŵun anan hən ħipas vəha-ru həni!”

⁵ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot†, hən ħeləboi ħebis len natohan pipihəlan aGot. ⁶ Niben

* **2:12:** Mat 4.13 * **2:14:** Nəvanuan naut tiltile gail lovi lan nabiltivile Jerusalem m̄os nəPasova. Logəm len naprovens isoħur ale lukad nəvat tiltile. Imaienən, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludam̄ hən nəvanuan lotoviol len naim siGot levivol hən nəvat nasilva səlani ŋai. * **2:17:** Psa 69.9 * **2:19:** Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29 * **3:3:** Len nasoruan ta Kris, tətəs ikad namilen sual am tovi egəm a məhat gol ke naves egai eləboi ħikad namilen tovi avan ideh asike ħikad nəpasian togəm a məhat, edədas ħeris natohan pipihəlan aGot. † **3:5:** Len nasoruan ta Kris, nunun ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuŋavŋavan. Len natosian seju gail nəboŋ lotosor husur aGot, lokəmaienən.

nəvanuan ipas nəvanuan tokad nəmauran hən niben ɲai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu. ⁷ Imaienan, sagiɲan len nəsa notokele ke, ‘Gimaskad nəpasian tətəs.’ ⁸ Nələn eʋuv husur naləɲonian san ale gosəsəlon ɲən nəwalan han, be gəsələboi naut toʋuv gəm lan mai naut toʋuv vi lan. Len naʋide tomaienən, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu.” ⁹ ANikotemus eusi ke, “Natgalenan levisi mabe?” ¹⁰ AYesu isor vari ke, “Imabe? Govi ahai ɲusan totibau seIsrael, be gəsələboi natgaleg a? ¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboii, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, mətsadəlom na-kel-koti-an sinamito. ¹² Nəboɲ notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadəlom ginau. Gol ke nəbisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətodəlom ginau! ¹³ Səkad avan ideh tovi məhat len nəmav toləboi bikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ɲai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ɲai eləboi bikel husuri. ¹⁴ Len naut toḅəḅesw, tomasmas, aMoses esuhun nəlablab hən nəmat len nəhai.* Len naʋide tomaienən, limassuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal, ¹⁵ hən ke, nəvanuan ɲisi ləberin ɲəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

¹⁶ “Bathut aGot eləmas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun tosua səḅon hən avan ideh ɲerɲ ɲələn ɲidaɲ lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai. ¹⁷ Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən ɲerɲi ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot ɲilav kuv galit dan nəsaan salito. ¹⁸ Avan ideh tokad nadəlomian lan, aGot sariɲi ke ɲipanis, avil avan ideh səkad nadəlomian lan, aGot erɲi tia ke tipanis, husur səkad nadəlomian len nahəsən aNatun aGot tovi aNatun tosua səḅon. ¹⁹ Nəpanismen esil nategai ke: Namial ebis len navile a pan, be nəvanuan loləmas bun nəmargobut səhor Namial, husur nəsa lotogolgole isa batbat. ²⁰ Husur alat lotogolgole nəsaan lomətahun bun Namial, ləsavi lan Namial husur lomətahw len Namial ɲemias ɲarɲar hən nəsaan salito len nəhon nəvanuan gail. ²¹ Be avan ideh totoh len nakitinan, egəm hən Namial hən ɲemias nəsa togole len nədaɲan siGot.”

AJon Baptais isor husur aYesu

²² Nəboɲ natgalenan tonon, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens a Jutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail. ²³ AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon pəpadaɲ hən naut a Salim, husur nəwai isoḅur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab həni, hən ləbibaptais. ²⁴ (Len nəboɲ enan ləsariɲ aJon len naim ɲəbaɲis sal).*

²⁵ Beti ahai susur siJon galevis lovitvituh mai naJu sua husur naʋide hən nalilosan hən ləḅiveveu mōs nalotuan. ²⁶ Ale logəm hən aJon, luke, “Hai ɲusan, ategaii totoh mai gaiug tarhəwisel Jortan, ategaii gotosor husuri, gagai ibaptais hən nəvanuan gail, ale nəvanuan ɲisi logəm həni.”

²⁷ Ale aJon isor var galit ke, “Nəvanuan eləboi ɲikad nəsa ɲai aGot len nəmav toviol həni maii. ²⁸ Gamit m̄au mətoləboi mətbikel kot nəsa notokele ke, ‘Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan. Avil aGot esəvat ginau a m̄o tia, beti atenan.’* ²⁹ Nəbikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seulum̄an tolah maii. Be naulum̄an tovi tarhət sitenan tolah, toil təban, tosəsəlon həni, gai ehəhaʋur hən tosəsəlon hən nadolon aten tolah. AKristo esum̄an atenan tolah, ale nəvanuan lotovan həni hən ɲibaptais hən galito, losum̄an alitenan tolah. Ginau nosum̄an naulum̄an tovi tarhət sitenan. Nopul hən nahəhaʋuran nəboɲ notosəsəlon hən nəvanuan gail lotovan hən aKristo. ³⁰ AKristo timasyalyal səhor ginau; ginau a pan.”

³¹ Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit ɲisi; avan tovi hən navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ɲai. Atenan togəm len nəmav

* **3:14:** Num 21.9 * **3:24:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20; Mal 3.1

iyalyal səhor natit p̄isi. ³² Ikel kot nəsa torisi, nəsa tosəsəlon̄ həni be səkad avan ideh todəlom nəsa tokele. ³³ Be avan ideh todəlom na-sor-ləboii-an san, isaḅ səhoti ke aGot ekitin. ³⁴ Husur atenan aGot tosəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hən aNunun kavkav maii, nagilen toḅuer. ³⁵ AGot, aTata eləmas bun aNatun, ale eriṅ natit p̄isi len navəlan tia. ³⁶ Avan ideh toriṅ nəlon todaṅ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomətahun ḅeriṅ nəlon len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlol paṅpaṅ siGot ipat tabtab lan.

4

AYesu mai atoḅtaSamaria

¹ Beti naFarisi gail losəsəlon̄ həni ke aYesu tobaptais hən nəvanuan lotosəḅur hən ləḅegəm vi hai susur san gail, lusəḅur səhor siJon. ² (Be savi aYesu tobaptais hən nəvanuan, ahai susur san gail ṅai lugole.) ³ Nəboṅ aYesu toləboi nəsa naFarisi gail lotosəsəlon̄ həni, eriṅ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili.* ⁴ Len nəvanan san imasyar tur len naut a Samaria.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsən a Sikar, topat pəpadaṅ hən nətan aJakop tolavi mai aJosef, anaton.† ⁶ Ikad naḅurhuwai siJakop ei. Beti aYesu, niben tomatmat husur nəyaran tobəlav, ebətah tarhəḅurhuwai enan. Natuḅlial bolai.

⁷ AtoḅtaSamaria sua egəm hən ḅevəvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nəwai. Nemuni.” ⁸ Ebətah səḅon husur ahai susur san gail lovi lan navile hən ləḅeṽur nəhanian ideh. ⁹ Imagenan apəhaṽut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi toḅtaSamaria. Gous mab hən nəwai hən ginau?” (Husur alat a Jutea ləsəḅon mai alat a Samaria boṅ ideh).* ¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gətaləboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nəwai. Nemuni,’ gətaus ginau həni tia, ale nətəlav nəwai nəmauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasuḅ, gəsəkad nabiliwai, nəhau eḅuer, ale naḅurhuwai eg isareh masuṽ. Goləboi gəḅevəvaut nəwai nəmauran enan a be? ¹² Gaiug gunau ke gototibau səhor atəmadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai m̄au ilav naḅurhuwai egai mai gidato, ale gai mai anaton gail mai narivatəvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nəvanuan p̄isi lotomun len nəwai egai, dereh limaduh tətəs. ¹⁴ Avil avan ideh tomun nəwai nəḅilav maii, asike imaduh boṅ ideh. Be nəwai nəḅilavi maii ehum nabəko toṽuv vi məhat len nəlon, tolav nəmauran vi sutuai maii.” ¹⁵ Napəhaṽut ikel maii ke, “Nasuḅ, lav nəwai ideh mai ginau bai, hən asike nəḅimaduh boṅ ideh, asike nəḅegəm gegai hən navəvautan tətəs am.” ¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoam̄, məregəmai.” ¹⁷ Apəhaṽut isor vari ke, “Nəsəkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nəboṅ gotoke, ‘Nəsəkad asoagw ideh,’ gokitin; ¹⁸ husur gulah mai asoam̄ erim tia, ale ahaṽut gotokade gagai savi asoam̄, gəsəlah maii. Nəsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apəhaṽut ike, “Nasuḅ, gaiug govi ahai kelkel ur. ²⁰ Atəmanamit ta sutuai lulotu len naṽehuh egai, be gamit məttovi Ju, mətuke naut a Jerusalem ṅai evi naut nalotuan.” ²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedəlom nəsa notokele. Nəboṅ dereh tegəmai hən ke asike evi natideh hən məḅilətu hən aTata len naṽehuh egai o len naut a Jerusalem. ²² Gamit a Samaria mətsaləboi gai məttolotu həni; ginamito, namtulotu hən gai namttoləboii, bathut nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm len naJu gail. ²³ Avil namityal dereh tegəmai, egəm tia, hən ke alat lotolotu kitin ləḅilətu kitin hən aTata len nəlolit kavkav, len nədaṅan seNunun, husur galit lovi nəvanuan nalotuan aTata tokəta doṅ galito. ²⁴ AGot savi nəvanuan tokad niben gotoləboi gəḅerisi, ao, ehum nanunun sua o nasuṅavṅavan

* **4:3:** Nəboṅ aYesu toləboii ke naFarisi lotosəsəlon̄ hən tobaptais hən nəvanuan tosəḅur, emətahun ləḅiḅal maii ale eriṅ naut enan. † **4:5:** Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun aIsak tovi natun aAraham. * **4:9:** Luk 9.52-53; Ezr 4.1-5; Neh 4.1-2

gotodēdas gēberisi be tovi nēkadhumauran. Ale alat lotolotu hēni limaslotu hēn aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hēn gai len nēlolit kavkav, len nēdaŋan seNunun.”²⁵ Apēhāvut ikel maii ke, “Nolēboii ke aMessiah aGot totabtabuh lan dereh tegāmai, aten lotokisi hēn aKристо. Nēboŋ ðegāmai dereh tikel ur natit þisi mai ginamito.”²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotēlmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotēlmam, losēhoŋut habat hēn aYesu tosor mai apēhāvut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Golēŋon nēsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mabe mai alitegai?”

²⁸ Beti napēhāvut eriŋ nabiliwai san, etēlmam vi lan nabiltivile ale ikel mai nēvanuan gail ei ke, ²⁹ “Mētegām ris avan sua tokel mai ginau hēn natit þisi notogole. Mētunau ke aKристо, aGot totabtabuh lan a?” ³⁰ Ņa nēvanuan gail loriŋ nabiltivile, lotuðat van hēni.

Nēbol þusan husur nēmatuan

³¹ Beti ahai susur gail lukele ke, “Hai þusan, gihan.” ³² Be ikel mai galit ke, “Nukad nēhanian hagw gamit mētsalēboii.” ³³ Imaiēnan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, “Ase ilav nēhanian maii?” ³⁴ AYesu ikel mai galit ke, “Nēhanian hagw evi hēn nēbigol nalēŋonian sitenan tosēvat ginau hēn nēbigol vurvur nauman san. ³⁵ Mētukad nasoran sua toke, ‘Nahēbati tivat beti nēmatuan,’ be mētesēŋav hēn namētamito, mētekēta ris nēmarireu hēn nawit tomasmas, toutaut hēn nēmatuan tia. ³⁶ Nēvanuan tota kokotov nawit enan, tosēgovi, gai etuðat lav napurþuran san, ale esēsēgov hēn nawit mōs nēmauran vi sutuai.‡ Igole hēn gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arðehēhāvur ðonðon. ³⁷ Husur nasoran egai ekitin toke, ‘Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosēgov tomatu.’ ³⁸ Nosēvat gamit hēn mēðbesēgov ðonðon hēn nēsa mētsaum mōsi. Galevis am loum idaŋ mōsi. Be gamit mētohusur galito ale mētopul hēn nēmatuan.”

³⁹ Alat a Samaria isoður len nabiltivile a Sikar loriŋ nēlolit len aYesu husur na-kel-uri-an sepēhāvut toke, “Ikel mai ginau hēn natit þisi notogole.” ⁴⁰ Beti nēboŋ alat a Samaria lotogām hēni, lousi hēn ðitoh mai galito, ale itoh ei vēbar nēmariboŋ eru. ⁴¹ Ale husur nasoruan san, isoður am lukad nadēlomian. ⁴² Beti lukel mai napēhāvut ke, “Nadēlomian sinamit len aYesu sahusur nēsa gotokele am, bathut ginamit gabag namtosēsēloŋ hēni, ale namtolēboi sēhoti ke ategai ilav kuv kitin hēn navile a pan dan nēsaan.”

AYesu igol anatum nēvanuan nauman sekij imaur

⁴³ Nēboŋ nēmariboŋ toru togam gole, aYesu eriŋ naut enan, evi Kalili. ⁴⁴ AYesu māu ikel koti ke, “Len naut sihai kelkel ur ideh, lēsaputsan atenan len nēnauan salito.”* ⁴⁵ Imagenan, nēboŋ aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohēhāvur hēni husur loris natit þisi togole len nēhanan a Jerusalem, husur galit am losuh len nēhanan enan.*

⁴⁶ Imaiēnan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol nēwai togām vi wain lan.* Len naut enan ikad abiltivanuan sua toum sekij, anatum ulumān tomēsah, topat len nēmel len naut a Kapernaum. ⁴⁷ Nēboŋ atenan tosēsēloŋ hēn aYesu togām a Jutea vēbar naut a Kalili, ivan hēni. Eŋiri hēn ðegām vi lan naut a Kapernaum, gol anatum timaur husur pēpadaŋ timat. ⁴⁸ Ņa aYesu ikel maii ke, “Asike mēðberis namerikel gail o natit mēðbimaŋmaŋ lan, asike mētukad nadēlomian!” ⁴⁹ Abiltivanuan toum sekij eŋiri tētas ke, “Nasub, asike gēbegām gagai, dereh anatum timat!” ⁵⁰ AYesu isor vari ke, “Givan, anatum imaur.” Edēlom nēsa aYesu tokel maii, ale ivan.

⁵¹ Len nēyaran san vahim, naslev san gail lobubur maii, lukel uri ke, “Anatum imaur tia!” ⁵² Eus galit ke, “Elēŋon ivoi len namityal sa?” Beti lusor vari ke, “Napudan san inoŋ

‡ **4:36:** Len naves egai, nawit tomatu evi nēvanuan toutaut hēn besēsēloŋ hēn nasoruan siGot, toutaut hēn ðikad nadēlomian lan. * **4:44:** Mat 13.57; Mak 6.4; Luk 4.24 * **4:45:** Jon 2.23 * **4:46:** Jon 2.1-11

nino len namityal tosua ut mædau.”^{§ 53} Beti atata inau sêhoti ke, len namityal enan n̄ai aYesu ike, “Anatum̄ imaur.” Ale gai mai galit p̄isi lotosuh lohoim san, logem vi vanuan nadêlomanian.⁵⁴ AYesu evi Jutea tælman vi Kalili vêha-ru, ale egai evi namerikel na-vêha-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

5

AYesu igol avan sua imaur len nêwai a Petsata

¹ Husur nêbon enan, aYesu evi mêhat vi Jerusalem van hên nêhanan sua seJu gail. ² Ale len naut a Jerusalem, pêpadaŋ hên nametlêkau lotokisi hên Nametlêkau Nasipsip, ikad nabiltiburhuwai lilos tokad navêrada torim todar visi, nahêsan Petsata* len nasoruan seIpru gail. ³⁻⁴ Nêvanuan isobur lotomêsah lupat pipivêrada galenan, ametbesw gail, galevis narielit togau mai galevis nahudhubelit tomat.† ⁵ Ikad esua topat ei tomêsah len nasihau tovi 38 tia. ⁶ AYesu eris atenan topat ei, elêboii ke tomêsah tobêlav tia, ale eusi ke, “Golêŋon ke gimaur a?” ⁷ Aten tomêsah isor vari ke, “Nasuð, nêsêkad avan ideh tovi tarhêt sagw hên nêbevi lan nêwai nêbon tonjalunjalw. Nêbon notohisi hên nêbevi pan lan, avan tile am akis ibar nêwai a m̄o, beti ginau.” ⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile mêhat, gebul hên nêbateh sam̄, pati, ale yar van.” ⁹ Vêha-sua n̄ai aten imaur. Ipat nêbateh san ale iyaryar van, avil nêbon enan evi nêSappat. ¹⁰ Imaienan, alat lotoil a m̄o hên naJu gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Damêŋ nêSappat bogai! Nêbon gotopat nêmel sam̄, gobur kotov nalo tokai tas nauman!”* ¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nêmel sam̄, yar van.’” ¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hên gêbigol maien hêni?” ¹³ Avil aten tomaur salêboii, husur aYesu ivan vêmasig len naluvoŋ len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isað atenan len naholêvat todar vis naim siGot ale ikel maii ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nêsaan am hên asike natideh tosa sêhor ta m̄o b̄evisi hên gaiug.” ¹⁵ Beti nauluman ia kel mai alat lotoil a m̄o hên naJu gail ke aYesu boh togole tomaur. ¹⁶ Imaienan lotubat mêdas bun aYesu sil togol natgalenan len nêSappat. ¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATêmagw eumum van vêbar gagai, ale ginau tu noum van.” ¹⁸ Imaienan, alat lotoil a m̄o hên naJu gail ludas p̄isal am hên lêbigole b̄imat. Savi husur tobur kotov nê-kai-tasi-an hên nêSappat n̄ai, be husur tokel ke aGot tovi aTêman san, imaienan, ike gai gabag topitp̄itov̄ mai aGot.

AYesu ikel vêhoti ke tovi aNatun aGot

¹⁹ N̄a aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatun aGot edêdas bigol natideh sêbon, elêboi bigol n̄a nêsa toris aTêman togole. Husur nêsa aTêman togole, aNatun am igole. ²⁰ Husur aTêman elêmas bun aNatun ale eŋusani hên natit p̄isi gai togole, ale dereh teŋusani hên natit gail lotosêhor natgalenan hên mêtb̄imanman lan. ²¹ Hum ke aTêman togol nêvanuan lotomat lule mêhat, tolav nêmauran mai galito, aNatun am ilav nêmauran mai avan ideh gai tolêŋon b̄ilavi maii. ²² Husur aTata sêsasb̄ sêhoti ke avan ideh b̄ipanis, aoa eriŋi len aNatun hên bisasb̄ sêhoti ke nêvanuan gail lêb̄ipanis, ²³ hên nêvanuan p̄isi lêbeputsan aNatun len nênanuan salito hum lotoputsan aTata a mêhat. Asike gêbeputsan aNatun len nênanuan sam̄, gêsaputsan aTata tosêvati len nênanuan sam̄.

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosêsêlêŋ hên nasoruan sagw, tokad nadêlomanian len aGot tosêvat ginau, gai ikad nêmauran vi sutuai, asike ebis len nêpanismen, be imakuv tia dan nêmatan vi lan nêmauran. ²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nêbon

§ 4:52: Len nasoruan ta Kris ike namityal tomêlevru husur len nalennêyal sua ikad nêhaua tomêlevtes len nadudulan ale tomêlevtes am len naut mædau. * 5:2: Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris luke Betesta. † 5:3-4: Natosian galevis ta sutuai losuhud hên nategai: Lupat vir nêwai b̄injalunjalw, 4 husur aŋel siNasuð egem len nêbon galevis, ebul hên nêwai, ale nêvanuan tovi lan nêwai metêkav, dereh timaur. * 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21

begəmai, hun nəboŋ togəm tia, dereh alat lotomat lesəsəlon hən nadoldol siNatun aGot, ale alat lotosəsəlon həni, dereh likad nəmauran. ²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nəmauran, gai eriŋ len aNatun am hən bevi nəkadun nəmauran. ²⁷ Ale eriŋ nədaŋan len navəlan hən bikot hən nəvanuan gail, husur evi aNatun Nəvanuan. ²⁸ Samtiŋan len natgalenan, husur ikad nəboŋ togəmai hən alat lotomat len naŋur nəmatan salito ləbesəsəlon hən nadolon aNatun aGot, ²⁹ ale dereh lile məhat dan naŋur nəmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile məhat hən ləbimaur tətəs. Avil alat lotogol tosa, dereh lile məhat hən ləbesəsəlon ləboi nəpanismen salito.*

³⁰ “Ginau nodədas nəbigol natideh len ginau səbōgw. Nopəpəhun navoian dan nəsaan hum aTata tokele. Ale napəpəhwan sagw inor husur nəsagole husur naləŋonian sagw, be nugole husur naləŋonian sitenan tosəvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naJu gail ke, “Ginau səbōgw ŋai nətasor ləboi ginau, nasoruan sagw asike takitin. ³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhət sagw, ale noləboii ke na-sor-ləboii-an san husur ginau ekitin. ³³ Mətosəvat galevis tia van hən aJon, ale gai ikel ur nakitinan.* ³⁴ Be nəsarŋ gat nəlogw len na-sor-vi-tarhəte-an nəvanuan tokele, ao, nusor husuri ŋai hən mətbimakov dan nəsaan samito. ³⁵ AJon ehum namial topan, tomial. Ale gamit mətulekis hən mətbitoh kəkereh len namial san, hən mətbehəhəvur. ³⁶ AJon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosəhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hən nəbigol pis gail, natgalenan notogole, loŋusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosəvat ginau. ³⁷ Ale aTata tosəvat ginau, gai isor ləboi ginau. Gamit mətsəsəlon hən nadolon, mətsakəta ləboi gai tomabe. ³⁸ Ale nasoruan san səpat savoi len nəlomito husur mətsadəlom ginau, ginau boh, aTata tosəvat ginau gəmai. ³⁹ Mətudonŋon nəmauran vi sutuai len natosian siGot bathut mətunau ke nəmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau! ⁴⁰ Wake mətsaləŋon mətbegəm hən ginau hən mətbikad nəmauran enan.

⁴¹ “Nəboŋ məttosal suh ginau, nə-sal-suhi-an samito savi natideh len ginau ⁴² husur noləboi mətsaləmas bun aGot len nəlomito. ⁴³ Ginau nogəm len nahəsan aTəmagw ale mətomətahun ginau, mətsahəhəvur hən ginau. Be naut kəmas avan ideh am begəm len nahəsan gabag ŋai, dereh mitidam hən, mətehəhəvur hən. ⁴⁴ Imabe mətodədas mətbedəlom ginau? Mətuke mitisal suh gamit gabag be mətomətahun nə-sal-suhi-an togəm len gai tovi aGot səbon ŋai. ⁴⁵ Samtinou ke evi ginau nəbikel kot nəsaban samito van hən aTəmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua bigole, gai nəlomit todaŋ lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nəsaban samito. † ⁴⁶ Avil məttadəlom aMoses tia, məttadəlom ginau tia bathut gai māu itos husur ginau. ⁴⁷ Be asike mətbedəlom nəsa gai tosi husur ginau, mitimabe hən mətbedəlom nəsa notokele?”

6

AYesu evəŋan alat lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Husur nəboŋ galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili mai lotokisi hən aTiperias am. ² Nabiltiuvoh lohushusuri bathut ke lotokəkəta ris namerikel gail gai togolgole len alat lotoməsah. ³ Ale aYesu etəvehuh vi lan navəhuh, ebətah mai ahai susur san gail ei. ⁴ Nəboŋ hən nəPasova tovi nəhanan seJu gail, egəm pəpadaŋ.

* 5:29: Dan 12.2 * 5:33: Jon 1.19-27, 3.22-30 † 5:45: Nəboŋ tosor husur aMoses, isor husur naləbulat torim aMoses tosi lotovi naləbulat metəkav torim len nasoruan siGot.

⁵ Nəboŋ aYesu topair hən namətan, toris naluṽoh lotogəm həni, eus aFilip ke, “Dateṽur nabəta a be hən alateg ləbīhani?” ⁶ AYesu epus kitev nənauan seFilip maienan hən bebunus ləboi aFilip, husur eləboi tia nəsa biŋole ta bogai. ⁷ Ale aFilip isor vari ke, “Naṽurṽuran hən nahəbati toməlevtor saləboi beṽur nabəta tonor hən galit ṽisusua bihan kəkereh həni.”* ⁸ Ale ahai susur sua san, aAdu, aṽan aSimon Pita isor mai aYesu ke, ⁹ “Ikad natətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nabəta nəpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nabiltiṽoh tomaiegai.”†

¹⁰ Beti aYesu ikele ke, “Mitigol nəvanuan gail lebətah.” Nə naulumən gail lotovi 5,000 lobətah len naut enan tobaŋ liol. ¹¹ Beti aYesu ilav nabəta, ale nəboŋ tosipa vi təban aGot tonon, epəpəhuni mai alat lotobətah. Igol tomaienən am hən naieh. Galit pisi luhan husur naləŋonian salito vəhanukub. ¹² Nəboŋ lotohanukub tonon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətesəŋon nasughanian. Sa-ideh tesuh.” ¹³ Imagenan lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, losəŋon nəhad tovi 12 hən nasugut nabəta nəpali tosuh kəmas!

¹⁴ Nəboŋ nəvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai beŋəm vi lan navile a pan!”‡

¹⁵ Bathut aYesu eləboii len galito ke gag ŋai legəm tah gati hən ləbiŋol beŋəm vi kiŋ, gai ivan dan galito vi lan naṽehuh hən biṽoh səbon.

AYesu iyar len nəwai

(Mat 14.22-33; Mak 6.45-52)

¹⁶ Nəboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai. ¹⁷ Len namityal enan naut evisivis be aYesu satəlmam van hən galit sal, ale lusah len nabot, gam tukot vi Kapernaum. ¹⁸ Sədareh nəlan eṽuv habat gol ke nəwai tokudkud van epus. ¹⁹ Nəboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len naŋonit nəwai, togəm pəpadaŋ hən nabot, ale lomətahw. ²⁰ Be aYesu ikai van hən galito ke, “Ginau bogai, samtemətahw!” ²¹ Imagenan lohəhəṽur hən biŋah len nabot ale isah lan. Vəha-sua ŋai nabot ivahut len naut lotovi lan.

²² Pelan han naluṽoh lotosuh tarhəwai, ludon aYesu, lunau səhoti ke ikad nabot tosua ŋai ei. Loləboii ke aYesu səsaḥ len nabot mai ahai susur san gail, be luvan səbolit ŋai. ²³ Beti nabot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut pəpadaŋ hən naut Nasuḅ tosipa hən nabəta lan, naut naluṽoh lotohan bəta lan. ²⁴ Nəboŋ naluṽoh lotoris ləboii ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluṽoh lusah len nabot galenan, lovi Kapernaum hən ləbiḍon aYesu ei.

AYesu evi nabəta hən nəmauran

²⁵ Nəboŋ nəvanuan galenan lotosaḅ aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai ṽusan, gubar naut egai ŋais?” ²⁶ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mətsadon ginau husur məttoris ləboi namerikel gail, be mətudon ginau ŋai husur mətuhənuḅ hən nabəta. ²⁷ Samteum mōs nəhanian səpat sabəlav, togəm vi pəhsago. Ao, məteum mōs nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hən nəmauran vi sutuai aNatun Nəvanuan dereh beviol həni mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hən beum san mōs beviol hən nəmauran enan.” ²⁸ Imaienən lousi ke, “Datigol nəsa gail hən datbiŋol nagolean aGot toləŋoni?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “AGot eləŋon ke mitigol nategai ke: məteriŋ nəlomit len atenan aGot tosəvati.” ³⁰ Imaienən lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh hən namtberisi hən namtbedəlom gaiug. Dereh gigol nəsa? ³¹ Atəmadat ta sutuai luhan nəmanna len naut masmas hum aMoses tosi ke, ‘Eviol hən nabəta togəm len nəmav

* **6:7:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200. Natenarius evi naṽurṽuran hən nauman hən nəmaribon tosua, ale natenarius tovi 200 evi naṽurṽuran hən nəmaribon tovi 200 o pəpadaŋ hən nahəbati toməlevtor. † **6:9:** Namisurhut nəpali ikad nəhəvəte ale lotuh dədasi hən ləbiḅkad nəflaua hən ləbeum hən nabəta lan. ‡ **6:14:** AMoses epəhav utaut hən ahai kelkel ur suṽan gai beŋəm hən alat a Israel bon ideh. Deu 18.15-19

mai galito hən ləbīhani.’ ”* 32 Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, savi aMoses toviol hən nabəta togəm len nəmav mai gamito. Avil evi aTəmagw toviol hən nabəta kitin togəm len nəmav mai gamito. 33 Bathut nabəta siGot evi atenan togəm vi pan dan nəmav, eviol hən nəmauran mai nəvanuan navile a pan.”

34 Imaienan lukel maii ke, “Nasub, geviol tabtab hən nabəta enan mai ginamito.”

35 AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi bəta hən nəmauran. Avan ideh bəgəm hən ginau, asike imalkəkat. Ale avan ideh bəriṅ nəlon len ginau, asike, asike imaduh boṅ ideh. 36 Nukel mai gamit ke, naut kəmas məttoris ginau, mətsariṅ nəlomit len ginau sal. 37 Avil alat aTəmagw toviol hən galit mai ginau, dereh legəm hən ginau. Ale avan ideh togəm hən ginau asike nomətahuni. 38 Husur nəsagəm len nəmav hən nəbīgol nəsa notoləṅoni. Ao, nogəm hən nəbīgol husur naləṅonian siGot tosəvat ginau mōsi. 39 Ale naləṅonian san imaiegai ke: galit pisi gai toviol hən galito mai ginau hən ləbēvi esagw, salimasig, be len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan dereh nigol lile məhat. 40 Husur naləṅonian seTəmagw imaiegai ke: galit pisi lotoris aNatun, lotoriṅ nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai, ale dereh nigol lile məhat len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan.”

41 Nəboṅ lotosəsəloṅ hən natenan, naJu gail lukoblen husuri bathut toke, “Novi nabəta togəm len nəmav,” 42 ale luke, “Ategai savi aYesu, anatun aJosef ṅa? Datoləboi atəman mai anan. Imabe toke togəm len nəmav?” 43 AYesu isor var galit ke, “Samtikoblen mai gamit gabag. Mitinṅ. 44 Ikad naṅisal tosua ṅai hən avan ideh bələboi bəgəm hən ginau. Nəboṅ aTəmagw tosəvat ginau bəlīv avan enan, eləboi bəgəm hən ginau, ale dereh nigol tile məhat len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan. 45 Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai pusan salit pisi,’ ṅa nəvanuan pisi lotosəsəloṅ husur aTata, lotosəsəloṅ ləboi nəsa tokele, galit logəm hən ginau.* 46 (Namilen sake avan ideh saris aTata. Atenan togəm len aGot, atenan ṅai eris aTata.) 47 Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh toriṅ nəlon len ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai. 48 Ginau novi nabəta hən nəmauran. § 49 Sutuai atəmamit gail luhan nəmanna len naut toḃəbesw, be naut kəmas natenan, lumat pisi. 50 Egai evi nabəta togəm len nəmav hən avan ideh bīhani, asike imat. 51 Ginau səbōgw ṅai novi nabəta nəmauran togəm len nəmav. Avan ideh bīhan nabəta egai, dereh tikad nəmauran vi sutuai. Husur nabəta nəbēviol həni evi nibegw; dereh neviol həni mōs nəmauran silat navile a pan.”

52 Beti naJu gail loṅitvītuh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol mab hən niben mai gidato hən datbīhani?” 53 Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, asike mətbīhan niben aNatun Nəvanuan, asike mətbemun nəda han, mətukad nəmauran kitin mabe? Mətsəkade len gamit gabag. 54 Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan ikad nəmauran vi sutuai, ale len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan dereh nigol tile məhat dan nəmatan. 55 Husur nibegw evi nəhanian kitin, nəda hagw evi nate namunian kitin. 56 Imaienan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len gai. 57 ATəmagw tovi nəkadun nəmauran esəvat ginau, ale bathut aTəmagw, ginau nutoh, nukad nəmauran. Len naṅide tomaienān, avan ideh tohanhan ginau, bathut ginau, gai dereh titoh, tikad nəmauran. 58 Ginau novi nabəta togəm len nəmav, be nabəta egai sasunian nəmanna atəmamito ta sutuai lotohani. Luhan nəmanna ale lumat. Avan ideh tohanhan nabəta egai, dereh titoh, tikad nəmauran vi sutuai.”

59 AYesu ikel natgalenan nəboṅ toṅusan len naim naḃonḃonan a Kapernaum.

Ahai susur isobur lugam dan aYesu

* 6:31: Exo 16.4, 15; Psa 78.24 * 6:45: Isa 54.13 § 6:48: Nəboṅ aYesu toke tovi nabəta hən nəmauran, ike ehum nabəta datbīhani dereh datikad nəmauran, evi nəkadhumauran.

⁶⁰ Nəboŋ ahai susur san gail lotosəsəloŋ hən natgalenan, luke, “Naŋusanan enan idan habat. Ase eləboi bəsəsəloŋ səhoti?” ⁶¹ AYesu eləboii len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg emədas nadəlomian samito a? ⁶² Bimagenan, imabe len gamito mətberis aNatun Nəvanuan bətəlmam vi məhat? Mətedəlo mi beti a? ⁶³ ANunun aGot ŋai eləboi bəviol hən nəmauran kitin mai nəvanuan. Nədaŋan sinəvanuan edədas biŋol natideh. Nasoruan notokele mai gamito, evi soruan seNunun aGot toviol hən nəmauran mai nəvanuan. ⁶⁴ Avil gamit galevis mətəkad nadəlomian len ginau.” (AYesu ekəmaienan husur len natubatan eləboi alat lotokad nadəlomian lan, ale eləboi nəvanuan sua bəriŋi len navəlan aenemi san gail.) ⁶⁵ Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nəvanuan saləboi bəgəm hən ginau len gai səbən. ATata ŋai eləboi biŋol nəvanuan bıkad nadəlomian hən bəgəmai.”

⁶⁶ Husur tokəmaienan, ahai susur san isoŋur lupair dani, ləsahusuri am. ⁶⁷ Ŋa aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit am mətuke mitivan a?” ⁶⁸ ASimon Pita isor vari ke, “Nasuŋ, namtivan hən ase? Gaiug səbəm ŋai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁶⁹ Namtorin nəlonamito len gaiug, namtoləboii tia ke gaiug govi siGot səbən gotogəm mōsi.”* ⁷⁰ Beti aYesu ike, “Ganan! Ginau nulekis hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat.”

⁷¹ Nəboŋ tokəmaienan, isor husur aJutas, anatun aSimon Iskariot, husur aJutas, esua len lotovi 12, dereh terinji len navəlan aenemi san gail.

7

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a mō hən naJu gail ludonŋonji hən ləbiŋol bimət. ² Ale nəboŋ hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm pəpadaŋ. Evi nəhanan sua seJu gail.* ³ Beti aŋan aYesu matmat gail lusor maii ke, “Geriŋ naut enan vi Jutea hən ahai susur sam gail ləberis natit gotogol gail. ⁴ Avan ideh toke bətibau len nəhon nəvanuan gail sasusuan gai! Gəbiŋol namerikel gail, giŋol gail len nəhon nəvanuan piŋi len navile a pan hən ləbeləboi gaiug!” ⁵ Lokəmaienan husur aŋan gail am ləsəkad nadəlomian lan.

⁶ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Namityal tonor hən ginau sagəm sal. Be samito, namityal piŋi inor ŋai. ⁷ Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləbəmətahun bun gamito. Be ginau, lomətahun bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa. ⁸ Mətəvi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm sal.” ⁹ Nəboŋ tokəmaienan tonon, itoh a Kalili ŋai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰ Be nəboŋ aŋan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tonon, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah. ¹¹ Beti len Nəhanan, alat lotoil a mō hən naJu gail, ludonŋonji, lous kitevi ke, “Atenan itoh a be? Gai be?” ¹² Len naluŋoh nəvanuan isoŋur lusor lahlah husuri. Galevis luke, “Evi naurumān sua tovoi masuŋ.” Galevis am luke, “Ao, egəras nəvanuan gail.” ¹³ Be səkad avan ideh tosor husuri len nəhon nəvanuan gail, husur lomətahw len naJu gail lotoil a mō.

¹⁴ Be nəboŋ sua rivuh len nawik hən Nəhanan, aYesu evi məhat vi lan naim siGot, ale etubat pusan. ¹⁵ Beti naJu gail lotoil a mō, lotosəsəloŋ həni, luŋaŋ, luke, “Ategai eləboi bun natosian siGot, be səkad avan ideh tokad namitisau topusan həni maii. Imabe?”

* **6:69:** Mat 16.16; Mak 8.29; Luk 9.20 * **7:2:** Lev 23.34-36; Deu 16.13. Nəhanan hən Nəpasvaləval evi nəhanan seJu gail, Lunau təlmam hən atəmalit ta sutuai nəboŋ lotoyaryar len naut masmas. Len nasihau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

16 Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naþusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosəvat ginou evi nəkadhut naþusanan sagw. 17 Avan ideh toke ðigol nalənonian siGot, dereh teləboii ke naþusanan sagw egəm len aGot o evi esagw səbogw. 18 Nəvanuan tosor len naləboian san səbon, elənon ke tipatpat gai məhat. Avil gai tolənon ke teputsan nahəsan atenan tosəvati, gai ekitin, ale səkad nəgəgərasan lan. 19 Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mətudas þisal hən mətþigol nəþimat sil nəsa?”

20 Naluvoħ lusor vari ke, “Gaiug gukad natəmat! Ase idas þisal hən ðigol gəþimat?”
21 AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nəSappat, nugol nauluħan imaur, ale nəvanuan þisi losəhoħut sil notogole len nəSappat.* 22 Be gamit am mətoum len nəSappat nəboħ məttoħiv dalus natətai uluħan husur nalo siMoses. (Be naħide hən na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setəmamit ta sutuai, aApraham.)* 23 Məttoħiv dalus natətai uluħan len nəboħ han, naut kəmas tovi nəSappat.† Mətugole hən asike mətþeħur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Mətþimagenan, imabe mətutaħbulol bulos ginou nəboħ notogol nauluħan kavkav tomaur len nəSappat? 24 Sagenənoħ hən nəsa notogole mai na-kəta-suluħi-an mai nə-nau-suluħi-an samit ħai. Mitimasnənoħ hən mai natit tonor, tokitin ħai.”

AYesu evi aKristo a?

25 Beti galit galevis lototoħ len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke ləþigole þimat a? 26 Be məteris! Gai boh tosorsor len nəhon nəvanuan gail. Ləsakel natideh mai. Hum ma nəvanuan na-il-a-ħo-an gail lotoləboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a? 27 Avil datoləboi naut atenan togəm lan. Be nəboħ aKristo þegəmai, asike ikad avan ideh þeləboi naut togəm lan.”

28 Na aYesu, toþusan len naholəvat toħar vis naim siGot, ikai ke, “Mətunau ke mətoləboi ginou a? Mətunau ke mətoləboi naut notogəm lan a? Savi len ginou gabag ħai notogəmai. Be atenan tosəvat ginou, ekitin. Gamit mətsaləboii, 29 be ginou noləboii, husur nogəm təban, gai esəvat ginou.”

30 Nəboħ lotosəsəloħ hən natenan, alat lotoil a ħo lohisi soħuer hən ləþitah gati. Be avan ideh səbari husur namityal san sagəm sal. 31 Avil isoħur len naluvoħ lorin nəlolit lan. Luke, “Nəboħ aKristo þegəmai, asike igol namerikel gail lotosəħor natgalenan ategaii togole.”

32 Nəboħ naFarisi gail lotosəsəloħ hən natgalenan naluvoħ lotosor laħlah hən husur aYesu, galit mai aħiltihai tutumav gail losəvat alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, hən ləþitah gati. 33 Na aYesu ike, “Dereh nitoh kəkereħ mai gamit balai, beti netəlmam van hən atenan tosəvat ginou. 34 Dereh mitidoħ ginou, be asike mətusaħ ginou, ale mətsaləboi mətþegəm vi lan naut nəþevi lan.”

35 Beti alat lotoil a ħo hən naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be hən asike datþisabi? Hum ma þivan hən naJu gail lototoħ len naut tiltile seuleKris hən þeþusan mai alat a Kris a? 36 Nəboħ toke, ‘Dereh mitidoħ ginou be asike mətusaħ ginou,’ ale ‘Mətsaləboi mətþegəm hən naut nəþevi lan,’ namilen evi nəsa?”

Naþusanan husur aNunun aGot

37 Len nəboħ naməkot len nawik hən Nəhanan, len nəmariboħ totibau han, aYesu eil vi məhat, ikai ke, “Avan ideh þimaduh, tegəm hən ginou!” 38 Avan ideh torin nəlon len ginou, tegəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘Nəwai nəmauran dereh tisel dan nəlon hum nawisel gail.’ ”* 39 (Nəboħ tokəmaienan, isor husur aNunun aGot, alat lotorin

* 7:21: Jon 5.1-18 * 7:22: Gen 17.10-13; Lev 12.3 † 7:23: Nalo siMoses ike limastiv dalus natətai len nəmariboħ toməlvtoħ husur nəpasian san. * 7:23: Jon 5.8-9 * 7:37: Lev 23.36 * 7:38: Eze 47.1; Zec 14.8

nəlolit len aYesu dereh likade, be aGot saviol həni sal husur aGot saputsan aYesu sal hən nəyalyalan san bīparḗar.)

Nənauan tiltile husur aYesu

⁴⁰ Galevis len naluḡoh lotosəsəloḡ hən nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bogai ahai kelkel ur kitin.” ⁴¹ Galevis luke, “AKristo bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniḡan? AKristo asike egəm a Kalili a? ⁴² Be natosian siGot ike aKristo dereh tegəm len nəpasusan siTevit ale lipasi len naut a Petlehem, navile matmat siTevit aKiḡ. Imaienan o səmaienan a?”* ⁴³ Na naluḡoh loḡitḡituh, lopəpəhw husur aYesu. ⁴⁴ Ale galevis luke litah gati, wake avan ideh sətah lan.

⁴⁵ Alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotəlmam van hən abiltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe mətsətah gati gəmai?” ⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsasəsəloḡ hən avan ideh sasor sumḡan atenan boḡ ideh.” ⁴⁷ Na naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai egəras gamit am a? ⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit namttoil a mḡo mai ginamit namttovi Farisi, ikad ginamit ideh toriḡ nəlon lan mḡau a? Eḡuer kaskasi! ⁴⁹ Naluḡoh loriḡ nəlolit lan, be ləsələboi natideh, lotətan hən nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nahəsən aNikotemus, togəm hol mai aYesu a mḡo, ale ike,* ⁵¹ “Asike datḡikot hən avan ideh hən datḡisabḡ nəsa gai togole, sanor len nalo sidato hən datḡeriḡi hən bīpanis.” ⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia ḡuruḡ kitevi len natosian siGot. Dereh gisabi ke ahai kelkel ur ideh sagəm len naut a Kalili boḡ ideh!”

[Nalobulat ta sutuai len nasoruan ta Kris ləsəkad naves 7.53-8.11.]

⁵³ Ale lopəpəhw, luvahim gail.

8

Napəhaḡut togol naitian toḡur kotov nəlahan

¹ Be aYesu evi lan Naḡehuh Oliv. ² Ale nəboḡ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot tətəs. Sədareh nəvanuan gail loḡəm həni, ale ebətah, eḡusan. ³ Ahai ḡusan hən nalo mai naFarisi gail losəhar apəhaḡut sua lotosabi len naitian toḡur kotov nəlahan. Lugol eil len nəhon naluḡoh. ⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai ḡusan, alitegai, namtusabi len naitian toḡur kotov nəlahan. ⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni hən datḡetubun alatḡəhaḡut lotosumḡan alitegai. Be gaiug, gukel nəsa?”* ⁶ (Lokəmaienan hən ləḡigol aYesu ḡekəkəs len nasoruan san hən ləḡikot həni.) Be aYesu ebətah, iḡetḡet, itos len tan hən nəḡarhuvəlan. ⁷ Lous taltal hən ḡisor var galito, ale eil vi məhat, ike, “Gamit ideh topar saan, tilav nəvat, tuḡi a mḡo.” ⁸ Beti ebətah tətəs, iḡetḡet, tos len tan. ⁹ Nəboḡ lotosəsəloḡ həni, lotuḡat van, alat lotovi haḡut loil a mḡo. Ale aYesu itoh səḡon mai alitenan. ¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəḡipanis a?” ¹¹ Ike, “Naut ido hən galito Nasuḡ.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsake gəḡipanis. Givan ale gagai van sagigol nəsaan am.”

AYesu, namḡial hən navile a pan

¹² AYesu isor mai nəvanuan gail tətəs am, ike, “Ginau novi namḡial hən navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad namḡial hən nəmauran.”* ¹³ Na naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-koti-an husur gaiug gabag, be husur gaiug səḡomḡ ḡai gotokele, na-kel-koti-an samḡ savi natideh len nakotan, ehum sakitin.” ¹⁴ AYesu isor var galit ke, “Naut kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm

* **7:42:** 2Sam 7.12; Mic 5.2 * **7:50:** Jon 3.1-2 * **8:5:** Lev 20.10; Deu 22.22-24 * **8:12:** Isa 49.6; Mat 5.14; Jon 9.5

lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mætsalæboi naut notogæm lan, mætsalæboi naut notovi lan. ¹⁵ Mætonænoŵ husur nalæboian sinævanuan ŋai, ginou næsanænoŵ hæn avan ideh mai næsa nævanuan gail lotolæboii. ¹⁶ Næbenænoŵ, na-nænoŵ-hæni-an sagw inor, husur savi ginou sæbogw notogole, be nugole mai atenan tosævat ginou, nonænoŵ husur næsa aTata tokele. ¹⁷ Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinævanuan eru arþeþitoŵ, nakotan isaþi ke evi kitinan. ¹⁸ Ale ikad eru artokel na-kel-koti-an husur ginou: esua, ginou notokel husur ginou gabag, togon, aTata tosævat ginou.”

¹⁹ Imaienan lotuþat usi ke, “ATæmañ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mætsalæboi ginou, mætsalæboi aTæmagw. Mættalæboi ginou, mættalæboi aTæmagw am.” ²⁰ AYesu ekæmaienan pæpadañ hæn nabokis hæn nævat næboñ toþusan len naholævat todar vis naim siGot. Avan ideh sætah gati husur namityal san sagæm sal.

AYesu sagæm len navile eg a pan

²¹ Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tætas, ike, “Gagai noriñ gamito, nuvan, ale dereh mætekæta kitev ginou van, ale mitimat len næsaan samito. Naut notovi lan, mætodædas mætbegæm hæni boñ ideh.” ²² Imaienan naJu gail lotoil a mō lusor mai galit gabag ke, “Næboñ ategai toke, ‘Naut notovi lan, mætodædas mætbegæm hæni boñ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?” ²³ Ris aYesu toke, “Gamito, mætoivi alat a pan, ginou novi aulemæhat. Gamit hæn navile eg a pan; ginou savi hæn navile eg a pan. ²⁴ Imaienan nuke dereh mitimat len næsaan samito. Husur asike mætbædælovi ke novi ginou notovi ginou, dereh mitimat len næsaan samito.”* ²⁵ Na lous taltal hæni ke, “Be gaiug ase?” Ale aYesu isor var galit ke, “Sunñan notokele a mō tia. ²⁶ Nukad natit isoþur hæn næþikele husur gamito, hæn næþisaþ sæhoti hæn mætbipanis, be næboñ notosor mai alat hæn navile a pan, nosæsæloñ hæn atenan tosævat ginou husur gai ekitin, ale nukel ur næsa ŋai atenan tokele.” ²⁷ Be læsalæboi sal ke aYesu tosor husur aTæman. ²⁸ Na aYesu isor mai galit tætas am ke, “Næboñ mætbævus aNatun Nævanuan vi mæhat, dereh mætelæboii ke novi ginou notovi ginou. Ale len ginou sæbogw næsagol natideh, avil nukel næsa ŋai aTæmagw toþusan hæni mai ginou. ²⁹ Ale atenan tosævat ginou itoh mai ginou; sariñ gaþulan ginou. Bathut nugol tabtab hæn næsa gai tohæhaþur hæni.” ³⁰ Næboñ lotosæsæloñ hæn tokæmaienan, nævanuan isoþur loriñ nælolit lan.

Anatun aAraham gail mai anatun aSetan gail

³¹ Beti aYesu isor mai naJu gail lotoriñ nælolit lan ke, “Mætbigol husur naþusanan sagw, mætoivi ahai susur sagw kitin, ³² ale dereh mætelæboi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad næmakuvan, asike mætoivi slev am.” ³³ Lusor vari ke, “Namtoivi næpasusan siAraham, namtsavi slev sivan ideh boñ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad næmakuvan, asike mætoivi slev am?’ ”* ³⁴ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol næsaan evi slev sisaan. ³⁵ Naslev savi næbathudud ideh simasta hæn naim, naut kæmas totoh mai galito. Avil anatun ulurñan amasta evi bathudud sua vi sutuai. ³⁶ Imaienan, aNatun aGot þigol asike mætbævi slev am, dereh mitikad næmakuvan tokitin. ³⁷ Nolæboii ke mætoivi næpasusan siAraham gail, be mætoivum kitev naþisal hæn mætbigol næþimat husur nasoruan sagw sagol natideh len nælomito. ³⁸ Ginou nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito mætuþol næsa mættosæsæloñ hæn atæmamit mæu tokele.”

³⁹ Lusor tævah ke, “Atæmanamito aAraham!” AYesu ikel mai galit ke, “Mættavi anatun aAraham gail, mættagol husur næsa aAraham togole. ⁴⁰ Nukel nakitinan tia notosæsæloñ

* **8:24:** Exo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahæsan ke, aNovi ginou notovi ginou o aNovi ginou næþævi ginou. * **8:33:** Mat 3.9; Luk 3.8

hən aGot tokele, be gagai mətudas p̄isal hən mət̄bigol nēbimat. Apraham sagol natideh tomaianan. ⁴¹ Gamit mətugol natit atəmamito togol gail.”

Beti lusor vari ke, “Namtsavi natətai nap̄isal. Namtukad aTəmanamit esua ŋai, aGot.” ⁴² AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aTəmamito, məttaləmas bun ginau husur nogəm təban aGot, nogəm gegai. Savi len ginau ŋai notogəmai, be gai esəvat ginau. ⁴³ Imabe mətsaləboi səhot nasoran sagw? Husur mətsaləboi mət̄besəsəlon̄ husur nasoruan sagw. ⁴⁴ Husur mətovi anatan atəmamit tovi təmat. Mətuke mitigol husur nəsa gai toləŋoni. Atenan igolgol nəvanuan lumat len natuβatan hən navile a pan van van sal. Gai emətahun nakitinan husur nakitinan eβuer lan. Nəboŋ tosor libliboŋ evi nasoruan san matmat husur gai evi vanuan nalibliboŋan mai nəkadun nalibliboŋan. ⁴⁵ Imagenan, nəboŋ notokel nakitinan, mətsadəlom nəsa notokele. ⁴⁶ Gamit ta be eləboi βikel vəhoti ke notokad nəsaan? Ale nəβikel nakitinan, imabe mətsadəlom nəsa notokele? ⁴⁷ Avan tovi siGot esəsəlon̄ səhot nasoruan san. Be gamito, mətsavi siGot. Husur enan mətsasəsəlon̄ səhot nasoruan san.”

⁴⁸ NaJu gail lotosəsəlon̄ həni lusor vari ke, “Namtukel səhot gaiug nəboŋ namttoke gotovi auleSamaria gotovi ut kəmas! Gaiug gukad natəmat sua!” ⁴⁹ Ris aYesu toke, “Ao, nəsekad natəmat ideh. Avil noputsan nahəsən aTəmagw, noputsani len nənauan sagw. Be gamito, mətomədas nahəsagw hum notovi ut kəmas. ⁵⁰ Ginau nəsadoŋ nəyalyalan m̄os ginau gabag, be ikad atesua toləŋon ke nahəsagw tiyalyal. Gai dereh tepəpəhun navoian dan nəsaan. ⁵¹ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur nəsa notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵² Nəboŋ lotosəsəlon̄ hən natenan, naJu gail lusor təvah ke, “Gagai namtoləboi buni ke gukad natəmat sua. AApraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut kəmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur nəsa notokele, asike esəsəlon̄ hən nabus nəmatan vi sutuai.’ ⁵³ Gunau ke gotoyalyal səhor aApraham atəmanamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunau ke gotovi ase?” ⁵⁴ AYesu isor var galit ke, “Nətaputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atenan toputsan ginau evi aTəmagw, məttosor husuri ke, ‘Atenan evi aGot sinamit bolai.’ ⁵⁵ Avil mətsaləboii, be ginau noləboii. Nətakele ke nəsaləboii, nətavi nəvanuan nalibliboŋan surm̄an gamito. Wake noləboi gai ale nugol husur nəsa tokele. ⁵⁶ Atəmamit aApraham ehəhəvur hən βəkəta vi m̄o hən nəboŋ sagw, erisi, ale ikemkem.” ⁵⁷ Beti naJu gail luke, “Nədəm̄ ham̄ səbar 50 sal. Goris mab hən aApraham?” ⁵⁸ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”* ⁵⁹ Nəboŋ tokəmaianan, lotətariv vat gail hən ləbetubuni, be aYesu esusuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

9

AYesu igol ametβesw imaur

¹ Nəboŋ aYesu toyar van eris naulum̄an sua namətan toβesw nəboŋ lotopasi. ² Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai p̄usan, nəsaan sise igol namətan ategai artəβesw nəboŋ lotopasi? Esil nəsaan setəman mai sinan o esil esan səbōn?”* ³ AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaan san o setəman mai anan, avil evi metβesw hən nəvanuan gail ləβeris nədaŋan siGot βevisi len nəmauran san. ⁴ Nəboŋ tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot tosəvat ginau. Dereh nalenmariug tegəmai, gol ke avan ideh asike eum. ⁵ Nəboŋ nototoh len navile a pan sal, novi nam̄ial hən navile a pan.”*

⁶ Beti aYesu eβulai len tan, igol nətan evi βal hən nabusun, ale ikas namətan atenan artəβesw hən nəbal enan. ⁷ Ale ikel maii ke, “Gia kəkəs nəhoṃ len nabiltiβurhuwai lotokisi hən Siloam.” (Nəhes enan namilen “Səvati”). Na aulum̄an ivan, ekəkəs nəhon, totəlmam, ekəta.

* **8:58:** Jon 1.1-3; Exo 3.14 * **9:2:** Exo 20.5 * **9:5:** Jon 8.12

⁸ Alat lototoh pəpadaŋ həni, mai alat lotoris toŋirŋir nəvanuan hən nəvat a mō, luke, “Savi ategaii tobətah, usus nəvat tabtab a?” ⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esum̄an atenan.” Ale aulum̄an enan ikel ur gai səbon ke, “Ginau ŋa bogai.” ¹⁰ Imai enan lousi ke, “Imabe? Nəsa igol gokəta?” ¹¹ Aulum̄an isor var galit ke, “Atenan lotokisi hən aYesu igol nəbal, ale ikas namətagw həni. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kəkas nəhoñ.’ Imai enan, nəboŋ notovan, notokəkasi, nokəta.” ¹² Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eniŋan.”

Lous kitev nakətaan simetbesw

¹³⁻¹⁴ Nəboŋ aYesu togol nəbal ale togol aulum̄an tokəta, nəmariboŋ enan evi nəSappat. Beti nəvanuan gail losəhar aulum̄an enan, tovi metbesw a mō, van hən naFarisi gail. ¹⁵ ŋa naFarisi gail am lous tətəs həni, nəsa tovisi həni hən tokəta. Ikel mai galit ke, “Eriŋ nəbal len namətagw ale nokəkəs kuvi, ale nokəta.” ¹⁶ NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagəm len aGot husur eum len nəSappat.” Be galevis am luke, “Bevi nəvanuan nəsaan, igol namerikel galenan mabe?” Na-sor-ḅalḅal-an enan len nətarhət gəlaru, igol galit lukad napəpehwan. ¹⁷ Imagenan, tətəs am lous aten tovi metbesw a mō ke, “Ategaii togol namətañ tokəta, gusor husur mab həni?” Aulum̄an enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

¹⁸ NabiltiJu gail ləsadəlomi ke tovi metbesw a mō, ŋa lokis atəman mai anan gəmai. ¹⁹ Ale lous gəlaru ke, “Ategai evi anatuməru a? Evi metbesw nəboŋ mərtopasi a? Bimai enan, ekəta mabe gagai?” ²⁰ Atəman mai anan arusor var galit ke, “Namroləboi ategai, anatuməmər bogai, ale nəboŋ namrtopasi evi metbesw. ²¹ Namrsaləboi nəsa tovisi həni tokəta gagai, namrsaləboi ase tosəŋav hən namətan. Be etibau tia, savi tətai am, eləboi ḅisor husur gai gabag, mətəusi həni bai.” ²² Arokəmai enan husur aromətahw len nabiltiJu gail husur galit ludam̄ mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, dereh lehut avan enan dan naim nəbonḅonan salito. ²³ Husur enan aruke, “Etibau tia, mətəus gai.”

²⁴ Imai enan, lokis vəha-ru hən atenan tovi metbesw a mō. Ale lukel maii ke, “Len nahəsən aGot, namtukele hən gaiug, gikel nakitinan! Husur namtoləboii ke aYesu evi nəvanuan nəsaan.” ²⁵ Isor var galit ke, “Bevi nəvanuan nəsaan, ginau nəsaləboii. Noləboi natesua ŋai. A mō namətagw iḅesw, be gagai nokəta.” ²⁶ ŋa lousi ke, “Igol nəsa hən gaiug? Igol namətañ arosəŋav mabe?” ²⁷ Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mətəsəsələŋ. Mətuke nikel tətəs hən mab həni am? Gamit am mətələŋon ke mətəvi ahai susur san gail m̄au a?” ²⁸ Beti losəvar buni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail. ²⁹ Namtoləboii ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsaləboi naut togəm lan.” ³⁰ Ris aulum̄an enan tosor var galito, ike “Mətsaləboi naut togəm lan, be esəŋav hən namətagw. Mətumabe? Nosəhoḅut len gamito! ³¹ Datoləboii ke aGot sasəsələŋ hən nəvanuan nəsaan gail, be esəsələŋ hən alat lotolotu van həni, alat lotogol nəsa toləŋoni. ³² Sutuai tia van vəbar daməŋai, avan ideh sasəŋav hən namətan nəvanuan ideh tovi metbesw len nəpasian san. ³³ Atenan asike ḅegəm len aGot, mətunau ke eləboi ḅigol natideh a? Ao, edədasi.” ³⁴ Lusor vari, luke, “Nəboŋ lotopas gaiug, gopul hən nəsaan tia, gaiug ase hən gəḅəḅusan ginamito?” Ale lubar həni dan naim nəbonḅonan, lukai həni.

Namətan nəlon iḅesw

³⁵ Nəboŋ aYesu tosəsələŋ hən lotobar həni vivile, isaḅ aulum̄an enan, ale eusi ke, “Goriŋ nəloñ len aNatun Nəvanuan m̄au a?” ³⁶ Aulum̄an isor vari, ike, “Nasuḅ, ase ganən hən nəḅeriŋ nəlogw lan?” ³⁷ AYesu ikel maii ke, “Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganən.” ³⁸ ŋa ike, “Norin nəlogw len gaiug, Nasuḅ,” ale ilotu həni. ³⁹ Beti aYesu ike, “Nogəm len navile a pan mōs napəpehwan hən navoian dan nəsaan, hən ametbesw gail ləḅikad nakətaan, ale hən alat lotokəta, ləḅegəm vi metbesw len nəlolito.”

⁴⁰ NaFarisi galevis lototah maii losəsəloŋ hən tokəmaienan, ale lousi ke, “Gokəmabe? Guke ginamit am namtovi metbesw a?” ⁴¹ AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi metbesw gail, asike məttanor hən nəpanismen sil nəsaan samito, be husur mətukele ke mətokəta, mətunor hən nəpanismen sil nəsaan samit sal.”

10

AYesu evi nəvanuan tovoi tokətkəta təban nasipsip

¹ AYesu isor am, ike, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh sabis len nabopita, be topəlau səhor nəhol nasipsip, evi nəvanuan vənvənah, evi nəvanuan toparparu vanuan mōs navənohian! ²⁻³ Be nəvanuan tokətkəta kəkol hən nabopita, esəŋav hən nabopita mōs nəvanuan tokətkəta təban nasipsip hən bəbis lan. Nasipsip gail losəsəloŋ ləboi nadolon atenan tokətkəta təban galito. Ale ekis nasipsip san səbon, ekis nahəsəlit vīsusua ale esəhar galit vivile. ⁴ Nəboŋ tosəhar galit pisi vivile tonon, iyar a mō ale nasipsip gail lohusuri bathut losəsəloŋ ləboi nadolon. ⁵ Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur ləsəsəloŋ ləboi nadolon atenan.” ⁶ AYesu ikel nasoruan kəta enan be nəvanuan gail ləsaləboi nəsa tokel mai galito.

⁷ Imaienan aYesu ikel tətəs həni mai galit ke, “Kitin nokitin mai gamit ke, ginau novi bopita, hən nasipsip ləbiyar tur lan. ⁸ Alat lotogəm a mō len ginau lovi vanuan vənvənah, lovi vanuan lotoparparu vanuan mōs navənohian; be nasipsip ləsəsəloŋ hən galito. ⁹ Ginau novi bopita. Avan ideh bəbis tur len ginau, dereh tikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan san. Len ginau dereh tegəmai, tivan, tisaḅ nəhanian tovoi marireu. ¹⁰ Nəvanuan vənvənah egəm ŋai hən bəvənah, ḅigol nasipsip ləbimat, sah pəpas gail. Ginau nogəm hən nasipsip sagw ləbikad nəmauran vi sutuai, nogəm hən ləbepul səsəhov həni.

¹¹ “Ginau səbōgw novi nəvanuan nasipsip tovoi. Nəvanuan nasipsip tovoi eutaut hən bimat mōs nasipsip gail. ¹² Nəvanuan nauman tokətkəta təban nasipsip mōs naḅurḅuran, savi nəvanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, nəboŋ toris nalipah katkat togəmai, eriŋ nasipsip, igam dan galito.* Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale navəshəsipsip lugam pəpehw. ¹³ Nəvanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum mōs naḅurḅuran ŋai, savəhvəh nasipsip, len gai ləsavi natideh.

¹⁴⁻¹⁵ “Ginau səbōgw novi vanuan nasipsip tovoi. Sumian notoləboi aTəmagw mai aTata toləboi ginau, noləboi nasipsip sagw gail, ale galito loləboi ginau.* Ale noutaut hən nəbimat mōs galito. ¹⁶ Ginau nukad nasipsip galevis tile ləsavi len navəshəsipsip egai. Nimassəhar galito hən ləbevi lan navəshəsipsip sagw. Ale galit am dereh lesəsəloŋ səhot nadologw, ale libon hən ləbegəm vi vəshəsipsip bəsua ŋai tokad nəvanuan nasipsip tosua.

¹⁷ “ATata eləmas bun ginau husur notoutaat hən nəbimat, hən nəbikad təlmam hən nəmauran sagw. ¹⁸ Səkad avan ideh toləboi ḅilav kuv nəmauran sagw dan ginau, be ginau səbōgw noviol həni husur naləŋonian sagw ŋai. Ginau nukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an. Ipat len navəlagw hən nəbeviol hən nəmauran sagw, ipat len navəlagw hən nəbilav təlmam həni. Natenan evi nəsa aTəmagw tokel buni hən nəbigole.”

¹⁹ Nəboŋ tokəmaienan tonon, ikad naḅəpehwan tətəs am len naJu gail husur nasoruan san. ²⁰ Isoḅur len galito luke, “Gai ikad natəmat sua, evinvinu, imab mətəsəloŋ həni?” ²¹ Galevis am luke, “Avan ideh tokad natəmat saləboi ḅisor maienan. Natəmat saləboi bəsəŋav hən namətan ametbesw. Edədasi!”

AYesu len Nəhanan hən Na-səŋav-həni-an

* **10:12:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. 10.22

* **10:14-15:** Mat 11.27; Luk

²² Len nābilitivile Jerusalem, lukad Nəhanan hən Na-səḡav-həni-an len nahəbati naut susus.† ²³ Ale aYesu itoh len naholəvat todar vis naim siGot, iyar husur navərada siSolomon ei. ²⁴ NābilitiJu gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodədarḡābu maiegai vir ḡais? Gəḡevi aKristo, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.” ²⁵ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mətšadəlom ginau. Nəsa notogole len nahəsan aTəmagw, natgalenan lukel kot ginau. ²⁶ Be mətšadəlom gail am, husur mətšavi ideh len nasipsip sagw. ²⁷ Nasipsip sagw gail losəsəloḡ səhot nadologw, ginau noləboi galito ale lohusur ginau. ²⁸ Noviol hən nəmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasig boḡ ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navəlagw. ²⁹ ATəmagw toviol hən alaten mai ginau, aTəmagw egai iyalyal səhor natit ḡisi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navəlan. ³⁰ Ale ginau mai aTata namrosua ḡai.”

³¹ NābilitiJu gail lotətariv vat tətəs hən ləḡbetubuni. ³² AYesu ikel mai galit ke, “Len nəhomito nugol natit isoḡur tovoi lotogəm len aTata. Len natgalen notogole, mətuke mətetuḡ ginau sil ta be?” ³³ NaJu gail lusor vari ke, “Asike namtotuḡ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mədəs nahəsan aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ḡai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.”*

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Len natosian hən nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mətovi “got” gail.’‡ ³⁵ Gamit mətəloḡboi ke natosian siGot edədas ḡeḡuer boḡ ideh. Mətəloḡboi ke aGot tokis nəvanuan galenan, napisulan san togəm hən galito, ‘got gail.’ ³⁶ Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esəvat ginau vi lan navile a pan. Imaienan, nəboḡ notoke, ‘Novi aNatun aGot,’ imabe məttoke notosor mədəs nahəsan aGot? ³⁷ Asike nəḡigol nəsa aTata togole, samtedəlom nəsa notokele. ³⁸ Wake nəḡigol nəsa togole, naut kəmas mətšadəlom nəsa notokele, mitikad nədəlomian len nəsa notogole hən mətḡeləboi səhoti, hən mətḡeləboi tabtab həni ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

³⁹ Husur tokəmaienan, alat lotosəsəloḡ həni ludas ḡisal hən ləḡbitah gati, be ivan dan galito.

⁴⁰ Nəboḡ tovan, iloḡ tukot len Nawisel Jortan van hən naut aJon tobapbaptais lan a mō tia, ale itoh ei.* ⁴¹ Beti nəvanuan isoḡur logəm həni, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nəboḡ tosor husur ategai, natit ḡisi tokele ekitin.” ⁴² Ale tarhəwisel Jortan ei, isoḡur loriḡ nəlolit len aYesu.

11

Nəmatan siLasarus

¹ Ikad atesua toməsah, nahəsan a Lasarus. Itoh a Petani mai aḡavinen gəlaru, aMeri mai aMarta.* ² (Evi aMeri enan boh toḡir naoil pəhas len Nasuḡ, len narien gəlaru, ale togargari hən navurun.)* Amīnen aMeri, aLasarus, eməsah. ³ Na napəhaḡut eru enan aropisul van hən aYesu ke, “Nasuḡ, ategai gotoləmas buni, eməsah.”

⁴ Nəboḡ aYesu tosəsəloḡ hən napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hən nəmatan, ao evi mōs nəvanuan gail ləḡbisal suh nəyalyalan siGot, hən ke aNatun aGot ḡikad nə-sal-suhi-an lan.” ⁵ Naut kəmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus, ⁶ nəboḡ tosəsəloḡ hən na-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hən nəmariboḡ eru am. ⁷ Beti husur nəboḡ toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.” ⁸ Ahai susur gail

† **10:22:** Nəhanan hən Na-səḡav-həni-an evi nəhanan seJu gail hən na-səḡav-həni-an hən naim siGot ta sutuai len nasihau 164 B.C. Lunau təlmam hən nəboḡ naJu gail lotokad tətəs hən naim siGot dan navəlan alat ləsavi Ju. Len nəboḡ enan len natutumavan gail lugol naim siGot iveveu tətəs am. * **10:33:** Lev 24.16 ‡ **10:34:** Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoil a mō hən nəvanuan san gail hən got gail. Ekəmaienan husur ilekis hən galito hən ləḡeil gel gai len nəhon nəvanuan gail, ale hən ləḡenənoḡ hən nəvanuan san gail mai nalo san. * **10:40:** Jon 1.28 * **11:1:** Luk 10.38-39 * **11:2:** Jon 12.3

lusor vari ke, “Hai þusan, naJu gail lumadhadas þisal hæn læbetubun gaiug, be golænon gæbetælmam tætas am a?”

⁹ AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nêhaua tovi 12 len nalennøyal. Avan ideh toyaryar len nalennøyal sapes hæbetw, husur ekæta len namial hæn navile eg a pan. ¹⁰ Avan ideh biyaryar len mariug, dereh types hæbetw husur sækad namial lan.”

¹¹ Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia vøñoni.” ¹² Imaienan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasub, gai þipatmari len namøshahan, dereh timaur dani.” ¹³ Lunau ke aYesu tosor ñai husur næpatmari, ris aYesu tosor husur næmatan siLasarus. ¹⁴ Imaienan beti, aYesu ikel þarþar hæni mai galit ke, “ALasarus imat tia! ¹⁵ Ña nunau gamito, ale nukemkem ke næsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nadælomian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

¹⁶ Imagenan, aTomas, namilen ke aMælav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, læbetubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor vâhvh aMarta mai aMeri

¹⁷ Næboñ aYesu togæm pæpadañ hæn naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len naðurhes hæn næmariboñ tovat tia. ¹⁸ (Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor ñai,* ¹⁹ ña naJu tosoþur logæm hæn aMarta mai aMeri hæn læbigol nælolar bæleñon þivoi am husur næmatan seminelaru.)

²⁰ Beti næboñ aMarta tosæsæloñ hæni ke aYesu togæm pæpadañ, evivile hæn þerisi, be aMeri salæboii, ebætah lohoim. ²¹ Ña aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasub, gætatoh geg tia, aminegw asike tæmat. ²² Be naut kæmas, nolæboii ke aGot dereh teviol hæn natideh gæbeusi hæni mai gaiug.” ²³ AYesu ikel maii ke, “Amïnem dereh tile mæhat tætas.” ²⁴ AMarta isor vari ke, “Nolæboii ke dereh tile mæhat len na-le-mæhat-an len Næboñ Namækot hæn navile a pan.” ²⁵ AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-mæhat-an dan næmatan mai novi næmauran. Ginau nugol nævanuan lule mæhat dan næmatan, ginou noviol hæn næmauran mai galito. Avan ideh toriñ nælon len ginou, dereh timaur, naut kæmas þimat. ²⁶ Ale avan ideh totoh tin len ginou, toriñ nælon len ginou, asike, asike imat vi sutuai. Godæloimi a?” ²⁷ Isor vari ke, “Evoi Nasub, nodæloimi ke gotovi aKristo, aNatun aGot, gai tokel gati ke tegæm vi lan navile a pan.”

²⁸ Næboñ tokæmaienan tonon aMarta eriñi, etælmam vahim. Ekis kuv aMeri, aþan, isor sæbon maii ike, “AHai þusan egæmai, eus gaiug.” ²⁹ Næboñ aMeri tosæsæloñ hæn natenan, vøha-sua ñai ivan hæni. ³⁰ AYesu sæbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan. ³¹ Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim hæn læbigol nælon bæleñon þivoi am, loris tole mæhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan naðurhes siLasarus hæn þitan ei, ale lohusuri.

³² Næboñ aMeri togæm ris aYesu, iteh bathurien, ikel maii ke, “Nasub, gætatoh gegai, aminegw asike tæmat.”

³³ Næboñ aYesu toris aMeri totañ, eris naJu gail lototañ maii, ale nælon ipaþpañ, nælon isa habat. ³⁴ Eus galit ke, “Mætoriñi a be?” Lusor vari ke, “Nasub, gæm risi.” ³⁵ Namætarur siYesu isel. ³⁶ Beti naJu lotoil pæpadañ luke, “Mæteris! Gai elømas bun aLasarus vøsa.” ³⁷ Be galit galevis luke, “Ategai igol ametþesw tomaur. Imab satøgau gat aLasarus dan næmatan?”

AYesu igol aLasarus ile mæhat dan næmatan

³⁸ Næboñ aYesu tobar naðurhes, nælon isa habat tætas am. Naðurhes enan evi naðurhuvat sua tokad næbilitivat lotokækol gole hæni. ³⁹ AYesu ikel mai galit ke, “Rusan nævat vi tarhøte.” AMarta, aþavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasub, gai iþo tia.

* **11:18:** Len nasoruan ta Kris sakel nakilomita totor, be ike næstatia tovi 15.

Daməŋjai, nəmariboŋ han ivat.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, gəbəriŋ nəloŋ len ginau, dereh geris nəyalyalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan nəvat vi tarhəte. Beti aYesu ekəta vi məhat, ike, “Tata, sipa hən gotosəsəloŋ hən ginau. ⁴² Noləboii ke gotosəsəloŋ hən ginau akis, be nokəmaienan mōs alategai lotoil pəpadaŋ, hən ləbədəlomi ke gotosəvat ginau.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!” ⁴⁴ Ale gai tomat evivile. Nəkaliko ibanjis narien mai navəlan sal, nəkaliko tile ibanjis nəhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah ruḅati hən bivan!”

*NaJu gail lusor utaut hən ləbigol aYesu bimat
(Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)*

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isoḅur loriŋ nəlolit len aYesu husur loris nəsa togole. ⁴⁶ Be galevis luvan hən naFarisi gail, lukel ur nəsa aYesu togole. ⁴⁷ Beti abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis nabonḅonan hən nəSanhitrin.† Lousus galit gabag ke, “Datigol nəsa? Ategai boh igol namerikel tosoḅur. ⁴⁸ Datḅidam̄ hən bigol tomagenan van, nəvanuan p̄isi dereh leriŋ nəlolit lan, lehusuri hum akiŋ. Beti nasoltia ta Rom dereh legəm mēdas naut sidato mai lav nəvanuan gail dan gidato.”‡

⁴⁹ Beti galit sua, aKaiafas, tovi biltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit mətəsaləboi natideh! ⁵⁰ Mətəsanau səhoti ke, ivoi am hən gidat p̄isi ke, naulum̄an sua bimat mōs nəvanuan gail, səhor alat a Rom ləbēmēdas gidat p̄isi dattovi Ju hən datḅimasig.” ⁵¹ (Nəboŋ aKaiafas tokəmaiean, sakel səḅon həni, be aGot eriŋ nənanuan sua len nənanuan siKaiafas. Ale len namilen hum abiltihai tutumav, epəhav utaut həni ke, aYesu dereh timat mōs alat lotovi Ju. ⁵² Be savi mōs naJu gail ŋai, timat mōs aGot ḅepisan ḅonḅon hən anatun gail p̄isi lotogam pəpəhw, siriv len naut gail len navile a pan.) ⁵³ Imagenan, len nəboŋ enan van, lusor utaut hən ləbigol aYesu bimat. ⁵⁴ Husur enan, aYesu səyaryar am len nəhon alat a Jerusalem, be eriŋ naut enan, evi lan navile a Efraim topat pəpadaŋ hən naut masmas toḅḅesw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

⁵⁵ Nəboŋ nəPasova seJu gail togəm pəpadaŋ, nəvanuan isoḅur len naut p̄isi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi məhat vi Jerusalem vagol səḅolit hən galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir nəhanan enan. ⁵⁶ Lokətkəta doŋ aYesu. Ale nəboŋ lotoil len naut todar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke nəsa? Tegəm hən nəPasova o teḅuer?”

⁵⁷ Len nəboŋ enan, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele həni ke avan ideh ḅeləboi naut aYesu totoh lan, timaskel vəhoti hən ləḅitah gati.

12

*AMeri evəhas aYesu
(Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)*

¹ Len nəmariboŋ toməlevtes səbar nəPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ² Loutaut hən nabiltihanian mōsi. ALasarus mai galevis am lutah maii len natev, ale aMarta ipat nəhanian mai galito. ³ Beti aMeri ilav nahudhulita hən nəhai pəhas naoil, nəvat han totibau.* Evəhas narien aYesu həni ale igar kuvi dan narien gəlaru hən navurun. Ale naim epul hən nəḅon naoil enan tosusau. ⁴ Ikad ahai susur san sua, nahəsən aJutas Iskariot, ḅeriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. AJutas ike, ⁵ “Nəvat hən nəhai pəhas egai etibau hun naḅurḅuran hən nasihau tosua! Imabe datsaḅur həni, lav nəvat han mai naməsəl gail?” ⁶ Ekəmaienan, be

† **11:47:** NəSanhitrin evi nəkaunsəl seJu gail lotobətah hən nakotan. ‡ **11:48:** Len naut egai, nəvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lemēdas naJu gail p̄isi. Ale dereh lilav kuv nədaŋan hən na-il-a-mō-an dan abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin. * **12:3:** Luk 7.37-38. Nasoruan ta Kris ike naməlasan han ibar 325 gram.

sənuu naməsal gail, husur evi vanuan vənvanah. Gai ekətkəta təban nabokis nəvat salito, be ilavlav kuvi mōs gai gabag. ⁷ AYesu isor vari ke, “Sagemədasi! Alitegai etəgau gat nəhai pəhas egai vir nəboŋ ləbitavun ginau. ⁸ Akis naməsal gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit ebəlav.”*

⁹ Nəboŋ naJu gail lotosəsəloŋ həni ke aYesu totoh a Petani, nabiltiuvoh logəm hən ləberisi, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan, abiltihai tutumav gail lusor utaut hən ləbigol aLasarus am bimat, ¹¹ husur nəvanuan isoḅur lugam dan abiltihai tutumav gail hən ləberin nəlolit len aYesu sil nəsa tovisi hən aLasarus.

*AYesu evi lan naut a Jerusalem hum nakin
(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)*

¹² Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. Nəboŋ nabiltiuvoh lotogəm hən Nəhanan nəPasova lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, ¹³ lutariv nəpashət nadet, † luvan hən ləbebubur maii. Lukai habat ke, “Hosanna! Datisal suh aGot!

Got tigol na-voi-buni-an van hən gai togəm len nahəsan Nasuḅ aGot.

Got tigol na-voi-buni-an van hən nakin naut a Israel.”*

¹⁴ Nəboŋ aYesu tosaḅ natuhtonki, ebətah lan hum natosian siGot tokele ke,

¹⁵ “Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!

Məteris! Nakin samit satogəmail!

Ebətah len natuhtonki!”‡

¹⁶ (Len nəboŋ enan ahai susur san gail ləsaləboi natgalen len natosian siGot. Be nəboŋ aYesu tovi məhat vi lan namənas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

¹⁷⁻¹⁸ Nəvanuan galenan loluḅluḅoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəboŋ tokis aLasarus dan nəburhes hən bimaaur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotorisi mai alat ləsarisi. Imaienan, isoḅur lovivile hən ləbebubur mai aYesu, bathut losəsəloŋ husur namerikel enan todaŋ gai togole. ¹⁹ Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad naḅisal ideh am. Məteris atenan, gai esəhor gidat tia, navile a pan ḅisi lohusuri.”

AuleKris galevis ludon aYesu

²⁰ Len alat lotovi Jerusalem hən ləbilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai. ²¹ Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuḅ, namtuke namteris aYesu bai.” ²² AFilip ikel mai aAdru, ale aruvan vakel mai aYesu. ²³ Beti aYesu isor var gəlaru, ike, “Namityal hən aGot bəvəhot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia. ²⁴ Kiti, nokiti mai gamit ke, asike namisurhuwit bitech hən bimat len tan, ipat səḅon maien ŋai. Wake bitech hən bimat len tan māu, dereh titov vi məhat, tiḅan masuḅ. § ²⁵ Alat lotoləmas bun nəmauran salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotoləmas bun ginau səhor habat hən nəmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nəmauran vi sutuai.* ²⁶ Avan ideh bibe bəvi tarhət sagw hum nəvanuan na-vi-tarhəte-an, timashusur

* **12:8:** Deu 15.11 † **12:13:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naḅite lotohanhani. Len naut a Israel ləbilbil həni hən ləbēḅusani ke lotoḅal səhor aenemi salit gail len nəḅalan. Len naut egai hum ma lotoḅilbil həni husur lunau ke aYesu togəm hum nakin hən bəgəgel hən alat a Rom lotoil a mō len naut a Jutea. * **12:13:** Psa 118.25-26 ‡ **12:15:** Zec 9.9. Nəboŋ toke natuhtonki namilen ke anatun natoŋki totibau be avan ideh səsah lan sal. § **12:24:** Len naut egai aYesu ike saləboi bəvi tarhət silat a Kris van vəbar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit totov vi məhat. Nəboŋ tole məhat eləboi bəvi tarhət sinəvanuan ḅisi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad naḅit tisəbur. * **12:25:** Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33

ginau, husur nəvanuan na-vi-tarhəte-an sagw timastoh mai ginau. Ale avan ideh bevi tarhət sagw, aTata dereh teputsani, tisal suhi.

AYesu isor husur nəmatan san

²⁷ “Gagai nəlogw etuhathu masuŵ. Nekəmabe beti? Dereh nike, “Tata gilav kuv ginau dan namityal egai, saneləŋon tisa vəsa”? Ao asike nokəmaienan husur nogəm mōsi. Nogəmai hən nəbeləŋon bisa vəsa! ²⁸ Tata gigol nahəsəm tiyalyal!”

Beti nadoldol egəm len nəmav, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tətəs am.”

²⁹ Nəboŋ naluŵoh lotosəsəloŋ həni, galevis luke nabiliurur tokurut, galevis am luke aŋel tosor maii.

³⁰ Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor mōs gamito, sasor mōs ginau. ³¹ Gagai evi namityal hən aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hən aGot bəhut atenan toil a mō len navile eg a pan, tovi təmat. ³² Ale ginau, nəboŋ mətbiŋpat ginau vi məhat dan nətan, dereh neliv nəvanuan pisi gəm hən ginau.”* ³³ (Ekəmaienan hən bigol naŵide hən nəmatan san bimasil ke dereh timat len nəhai balbal.) ³⁴ Naluŵoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nəvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtabuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nəvanuan egai gotosor husuri, ase ganan?”*

³⁵ AYesu isor var galit ke, “Namial dereh tənial len gamito tebəlav kəkereh am. Nəboŋ namial bəmial sal, mitiyar lan hən asike nəmargobut bikabut gol gamito. Mətbiyar len nəmargobut, asike mətələboi naut mətbevi lan. ³⁶ Nəboŋ məttohad namial sal, mətəriŋ nəlomit lan, hən mətbeŋəm vi anatun namial.”

Nadəlomian ebuer len nəvanuan gail

Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonəŋ, evi tut, esusuan gai dan galito. ³⁷ Naut kəmas togol namerikel tosoŋur len nəhon nəvanuan gail, ləsariŋ nəlolit lan. ³⁸ Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur aIsaiah isarpoh toke,

“Nasub aGot, ase edəlom na-kel-uri-an sinamito?

Nədaŋan sam, gaiug goŵusani van hən ase hən bəris ləboii?”*

³⁹ Husur natenan ləsaləboi ləbikad nadəlomian suman nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah totes tətəs həni ke,

⁴⁰ “Nugol namətalit iḃesw

nugol nəkadulit iŵonŵon,

imaganan, namətalit lodədas ləbəkəta ləboi nəsa notogole

nəlolit lodədas ləbeləboi səhot nəsa notokele

ale lodədas ləbipair van hən ginau

hən nəbigol ləbimaur.”**

⁴¹ Isaiah ekəmaienan husur toris nəyalyalan seKristo a mō tia, ale isor husuri.

⁴²⁻⁴³ Avil len alat lotoil a mō, isoŋur lorin nəlolit len aYesu. Be husur lotoləmas nəsal-suhi-an sinəvanuan gail səhor nəsal-suhi-an siGot, ləsakel uri ke lotokad nadəlomian lan bathut lomətahw ke naFarisi gail ləbikai tas galito hən asike ləbilotu len naim naŋonŋonan salito.

Nasoran məkot siYesu len nəhon naluŵoh

⁴⁴ Beti aYesu ikai habat van hən naluŵoh ke, “Avan ideh bəriŋ nəlon len ginau, gai eriŋ nəlon kitin len aGot tosevat ginau gəmai. ⁴⁵ Ale avan ideh tokəta ris ginau, ekəta ris atenan tosevat ginau. ⁴⁶ Nogəm len navile a pan suman namial hən ke avan ideh bəriŋ

* **12:32:** Jon 3.14, 6.44, 8.28 * **12:34:** Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14 * **12:38:** Isa 53.1 ** **12:40:** Isa 6.9-10. AGot eləŋon ke nəvanuan gail pisi leriŋ nəlolit len aYesu, ipat len galit hən ləbilekis hən naḃisal enan. Be asike ləbilekis həni, aGot igol nəlolit sasəŋav, lodədas ləbeləboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanismen aGot toriŋi len galito husur lomətahun ləberiŋ nəlolit len aYesu.

nəlon len ginau asike itoh len nəmargobut am. ⁴⁷ Avān ideh bēsəsəloŋ hən nasoruan sagw be sagol husuri, ginau nəsəsəb səhoti ke timaspanis, husur nəsagəm hən nəbīsəb səhoti ke navile a pan timaspanis, ao, nogəm hən nəbīlav kuv navile a pan dan nəpanismen sil nəsaan salito. ⁴⁸ Avān ideh topair dan ginau mai nasoruan sagw, len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan, len nəhōn aGot nasoruan sagw dereh tisəb səhoti ke avān enan timaspanis. ⁴⁹ Bathut ginau nəsasor len nədaŋan hən na-il-a-ŋō-an sagw. Avil nusor sitenan tosəvat ginau, aTata. Gai ikele hən ginau hən nəsa nəbīmaskele nəboŋ nəbīsor. ⁵⁰ Ale noləboii ke nəsa aTata tokel buni, evi nəkadun nəmauran vi sutuai; imaienan, nukel nəsa aTata tokel mai ginau hən nəbīkele.”

13

Ahai susur gail, aYesu ekəkas narielito

¹ NəPasova tipat pelan, ale aYesu eləboii ke namityal togəm hən bəriŋ navile a pan, hən bivan hən aTata. Eləmas bun alat lotohusuri len navile a pan, ale gagai evusan p̄arp̄ar hən na-ləmas-buni-an san kavkav təban galito.

² Nəboŋ lotohanhan ut mədau, natəmat esəhar aJutas anatun aSimon Iskariot tia, hən aJutas bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. ³ AYesu eləboii ke aTata toriŋ natit p̄isi len navəlan, ale eləboii am ke togəm len aGot, mai dereh tetəlmam van həni. ⁴ Na ile məhat dan nəhanan, ikol nahurabat san dani, ale ilav nətaol, epitavisi. ⁵ Beti eβir nəwai len nabesin, etubət kəkas narien ahai susur gail, ale igar gail hən nətaol topitavisi. ⁶ Nəboŋ tobar aSimon Pita, aPita ike, “Nasub, gekəkas nariəgw a? Imabe?” ⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai gəsələboi səhot nəsa notogole, be boŋ ideh dereh geləboii.” ⁸ APita ikel maii ke, “Asike gokəkas nariəgw boŋ ideh.” AYesu isor vari ke, “Asike nəbəkəkas nariem, darepəpəhw. Gəsavi ahai susur sagw am.” ⁹ ASimon Pita isor təvah ke, “Bimaienan, Nasub, sagekəkas nariəgw ŋai be gekəkas navəlagw mai nəkadugw am.” ¹⁰ AYesu ikel maii ke, “Avān tolilos tia iveveu, inor hən bəkəkas narien ŋai hən biveveu kavkav. Gamit mətuveveu, avil savi gamit p̄isi.” ¹¹ AYesu ekəmaienan husur eləboi ase bəriŋi len navəlan aenemi san gail. Husur enan ike, “Savi gamit p̄isi məttoveveu.”

¹² Nəboŋ tokəkas narielit tōnoŋ, esun təlmam hən nahurabat san, ale ipat tarhəgarin tətəs. Ikel mai galit ke, “Mətələboi nəsa notomadhagole ŋos gamito? ¹³ Mətokis ginau hən ‘Hai p̄usan’ mai ‘Nasub’ ale inor hən mətβigole husur ginau boh numaienan. ¹⁴ Imagenan, ginau notovi ahai p̄usan mai Nasub notoil a ŋō hən gamito, bathut notokəkas nariemito sumān naslev, gamit gabag mitimassumān naslev hən mətβevi tarhət samito, kəkas nariemito. ¹⁵ Ginau novusan navide tonor hən mətβigol tətōv həni. Natgalen notogole hən gamito, mitimasgol husuri. ¹⁶ Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau səhor amasta san, mai ahai pispisul satibau səhor gai tosəvati.* ¹⁷ Mətələboi natgalen tia, ale mitigole! Mətβigol natgalenan, aGot tivoi hən gamito.

¹⁸ “Nəsasor husur gamit p̄isi. Noləboi bun gamit v̄isusua notolekis hən gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nəvanuan namrtohan katəp̄ol hən nabəta, ipair dan ginau, evi enemi sagw.’* ¹⁹ Gagai nukel nategai mai gamit hən ke nəboŋ bēvisi, dereh mətədəlomi ke ginau bogai notovi ginau hum notokele tia.* ²⁰ Kitin notokitin mai gamit ke, avān ideh tohəhəv̄ur hən nəvanuan notosəvati, ehəhəv̄ur hən ginau, ale avān ideh tohəhəv̄ur hən ginau ehəhəv̄ur hən gai tosəvat ginau.”

AYesu ikel ur nəsa bēvisi həni balai (Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)

* **13:16:** Hən naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta sidato tohəhəv̄ur hən bigole, gidat dattovi nəvanuan san gail, datimashəhəv̄ur hən datβigol tətōv həni. * **13:18:** Psa 41.9 * **13:19:** Jon 8.24

²¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eləŋon isa vəsa həni, nəlon etuhatuh masuṽ ale isor təvah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”

²² Ahai susur gail ləsənau ləboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ŋai. ²³ Galit sua, aYesu toləmas buni, ipat tarhəgarin təban aYesu. ²⁴ Imaienan, aSimon Pita enj it nəhon van hən aten topat təban aYesu hən beus aYesu ke, tosor husur ase. ²⁵ Beti atenan esiŋasiŋ len nəmabun aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, ase ganan?”

²⁶ AYesu isor vari ke, “Ateg boh nəbetutur hən natuhbəta len nasiloh hən nasuḅ hən nəbilavi maii, gai bogai.” Ale nəboŋ aYesu totutur hən nabəta, ilavi mai aJutas anatun aSimon Iskariot. ²⁷ Nəboŋ aJutas tolav natuhbəta enan tonon, vəha-sua ŋai aSetan ebiş lan. Imaienan aYesu ikel maii ke, “Saṽsaṽut hən gəbiŋol nəsa gəbiŋole.” ²⁸ Galit lotopat hən nətarhəgarilito təban natev ləsaləboi nəsa aYesu tosor maii aJutas mōsi. ²⁹ Bathut aJutas tokətkəta təban nəvat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke teṽur natit gail mōs nəPasova pelan o tilav natideh mai naməsal gail.† ³⁰ Ale nəboŋ aJutas tohan natuhbəta tonon, vəha-sua ŋai ivan. Evi nalenmariug.

Na-ke-l-buni-an veveu

³¹ Nəboŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun Nəvanuan etuḅat biş len nəyalalan san, ale dereh aGot tikad nəyalalan len nəsa bevisi hən ginau, aNatun Nəvanuan. ³² AGot bişad nəyalalan len aNatun Nəvanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav nəyalalan mai aNatun Nəvanuan, ale tilav tutut həni maii. ³³ Anatugw gail, dereh nitoh kəkereh mai gamit sal a tahw hən nəbivan. Beti, naut kəmas mətbidoŋ ginau, be len naut nəbevi lan, asike gogəmai, hum notokele tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail.* ³⁴ Nuke nikel nakelean veveu todaŋ mai gamit ke: Məteləmləmas bun gamit gabag! Suṽan ŋai notoləmas bun gamito, məteləmləmas bun gamit gabag. ³⁵ Məteləmləmas bun gamit gabag, len naṽide tomaienan, nəvanuan pişu dereh lələboi səhoti ke, məttovi ahai susur sagw gail.”

Na-ke-l-gati-an sePita

(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34)

³⁶ ASimon Pita eusi ke, “Nasuḅ, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut nəbevi lan, gaiug godədas gəbehusur ginau vi lan. Be dereh gehusur ginau balai.” ³⁷ Beti aPita eusi ke, “Nasuḅ, husur nəsa nəsaləboi nəbehusur gaiug gagai ŋai? Noutaut hən nəbişmat mōs gaiug.” ³⁸ AYesu isor vari ke, “Goutaut hən gəbişmat mōs ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai gaiug, pelan dudulan dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau, beti natoulumān tekəkəraiko.”

14

AYesu, naṽisal van hən aTata

¹ AYesu isor am ke, “Sa-nəlomit tetuhatuh. Mətorin nəlomit len aGot tia, məteriŋ nəlomit len ginau am. ² Lohoiş seTəmagw ikad narum̄ tosoḅur, ale nuvan hən nəbeutaut hən naut samit ei. Asike təmaienan, nətakel koti mai gamito. ³ Nəboŋ nəbeutaut hən naut samito bişon, dereh netəlmam, səhar gamit hən mətbəgəş toh mai ginau, hən mətbiştoş tin mai ginau len naut nototohtoh lan. ⁴ Ale mətoləboi naṽisal van hən naut nəbevi lan.”

⁵ ATomas ikel maii ke, “Nasuḅ, namtsaləboi naut gəbevi lan, namteləboi maş hən naṽisal?” ⁶ AYesu isor vari ke, “Ginau novi pişal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh

† **13:29:** Nəhanan hən nəPasova ipat husur nəmariboŋ toməlvor ale hum ma aJutas tovan hən beṽur nəhanian ideh am. Len nalenmariug hən nəPasova, naJu gail lukad naṽide sua hən ləbilav nəvat mai naməsal gail. * **13:33:** Jon 7.34

saləboi bēgəm hən aTata len naḡisal ideh am, ginau səbōgw ḡai naḡisal. ⁷ Məttaləboi kitin hən ginau, məttaləboi aTəmagw am. Ale gag van mətoləboi gai, mətorisi tia.”

⁸ AFilip ike, “Nasub, vusan aTata hən ginamito. Enan ḡai namttoləḡoni.”

⁹ AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit ebəlav, be Filip, gəsələboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, ‘Vusan aTata hən ginamito’? ¹⁰ Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ḡai. Gəsadəlomi a? Nasoruan notokel mai gamito, nəsaके len ginau səbōgw. Ao! Evi aTata totoh tin len ginau togol nauman san. ¹¹ Mətedəlom nəsa notokele nəboḡ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ḡai. Be asike mətbedəlomi, mətedəlom nəsa notokele bathut namerikel gail məttoris notogole. ¹² Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nadəlomian len ginau dereh tigol nəsa toḡitoḡ hən nəsa notogole. Evoi, dereh tigol natit ləbesəhor nəsa notogole husur nuvan hən aTata. ¹³ Ale natideh mətbeusi len nahəsagw, dereh nigole hən nəbevusan nəyalyalan siTata. Ale len aNatun, nəvanuan gail dereh lisal suh nəyalyalan san. ¹⁴ Evoi, mətbeus natideh len nahəsagw, dereh nigole!”

Naḡusanan husur aNunun aGot

¹⁵ AYesu isor am ke, “Mətbələmas bun ginau dereh mitigol husur nəsa notokele. ¹⁶ Ale dereh neus aTata, ale teviol hən a-Vi-tarhəte-an ideh am mai gamito hən bitoh mai gamito van vi sutuai. ¹⁷ Evi aNunun nakitinan, navile a pan ləsələboi ləbikade bathut ləsakəta risi, ləsakəta ləboii. Be gamit mətoləboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.”

¹⁸ “Nəboḡ nəbivan asike noriḡ gaḡulan gamit hən mətbitoh səbomito sumān məttovi milesw, dereh netəlmam gəm hən gamito. ¹⁹ Asike idareh nəvanuan navile a pan asike loris ginau am. Be nəboḡ nəbimaur təlmam, dereh gamit məteris ginau tətās. Bathut nəbikad nəmauran tətās, gamit am dereh mitikad nəmauran. ²⁰ Len nəboḡ enan dereh məteləboii ke nototoh len aTəmagw ale məttotoh len ginau ale nototoh len gamito. ²¹ Avan ideh togol husur nakelean sagw todaḡ gail, gai eləmas bun ginau. Ale gai toləmas bun ginau, aTəmagw dereh teləmas buni, ale ginau dereh neləmas bun gai, nevəhot ginau maii hən bələboi bun ginau.”

²² Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasub, husur nəsa gəbevəhot gaiug mai ginamit ḡai hən namtbələboi bun gaiug, be savi hən navile a pan kavkav a?”

²³ AYesu isor vari, ike, “Avan ideh bələmas bun ginau, dereh tigol nəsa notokele, ale aTəmagw teləmas buni. Beti ginaməru dereh namregəm, gol naim sinamər maii. ²⁴ Avan ideh na-ləmas-buni-an hən ginau toḡuer lan, gai asike igol nəsa notokele. (Be natsua, nasoruan məttosəsəlōḡ hən notokele, savi esagw səbōgw, be evi seTəmagw tosəvat ginau.)

²⁵ “Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal. ²⁶ Be a-Vi-tarhəte-an tovi aNunun aGot, gai aTəmagw bəsəvati len nahəsagw, gai dereh tevusan gamit hən natit pisi, ale tigol mitinau təlmam hən natit pisi notokel mai gamito.”

²⁷ “Natəmat, noriḡi len nələmito, natəmat sagw, nulavi mai gamito. Natəmat notoviol həni sasumān natəmat navile a pan toviol həni. Imaienan, sa-nələmit tetuhath, samtemətahw. ²⁸ Mitinau təlmam hən nəsa notokele nəboḡ notoke nivan bai, ale dereh netəlmam gəm hən gamit tətās. Məttaləmas bun ginau, məttahəhəvur husur nuvan hən aTata, husur aTata etibau səhor ginau. ²⁹ Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hən ləbevisi, hən ke nəboḡ ləbevisi, dereh mitikad nadəlomian am len ginau. ³⁰ Asike nusor masuḡ am mai gamito, husur ategai toil a mō hən navile a pan satogəmai. Gai səkad nədaḡan hən biḡol natideh hən ginau, namityal sagw egəm tia. ³¹ Be alat navile a pan limasləboi səhoti ke notoləmas bun aTata, ale notogol nəsa aTata tokele ḡai.

“Ale, mitile məhat, dativan.”

15

AYesu, nəhau nakrep tin

¹ AYesu iβol pusan, ike, “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin. ATəmagw evi nəvanuan tokətkəta təban nəhol nakrep. ² Ita kukuv nəpashəhau pisi len ginau ləsəvan, ale evisvis nəpashəhau pisi lotovan, hən ləbivan masuṽ am. ³ Gamit mətuveveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito. ⁴ Mititoh tin len ginau, ale dereh nitoh tin len gamito. Nəpashəhau saləboi bivān len gai səbon. Nəpashəhau eləboi bivān ηai len nəbathuhau. Gamit mətumaienan. Mətsaləboi mətβivan len gamit səbomito, mətoləboi mətβivan ηai len ginau.

⁵ “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin, gamit məttovi nəpashəhau. Avan ideh totoh tin len ginau ale ginau nototoh tin lan, gai ivān masuṽ. Husur ginau nəbeβuer, mətsaləboi mətbigol natideh. ⁶ Avil avan ideh satoh tin len ginau ehum nəpashəhau səvan, nəvanuan nəhol tota kuvi, bulani hən bimasmas. Beti nəvanuan nauman gail lusah tuan nəpashəhau lotomagenan, bar hən gail len nəhab hən ləbipaṅ. ⁷ Mətβitoh tin len ginau, ale nasoruan sagw gail ləbipat tin len gamito, natideh məttoleṅoni, mətəusi ale aGot dereh tigole mōs gamito. ⁸ Nəboṅ məttovan masuṽ, mətovi hai susur sagw kitin. Len natenan mətusal suh nəyalyalan seTəmagw len nəhon nəvanuan gail. ⁹ Sumān aTəmagw toləmas buni ginau, ginau am, len nəvide tomaienan, noləmas bun gamito. Mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw. ¹⁰ Mətbigol nəsa notokele hən gamito, dereh mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw, sumān ηai notogol nəsa aTəmagw tokel buni, ale nototoh tin len na-ləmas-buni-an san.

¹¹ “Nukel natgalenan mai gamito hən nakemkeman sagw bipat len gamito, ale hən nakemkeman samito βepul səsəhov. ¹² Nakelean sagw todaṅ imaiegai ke: mətələmləmas bun gamit gabag sumān ηai notoləmas bun gamito! ¹³ Səkad na-ləmas-buni-an ideh tosəhor na-ləmas-buni-an sinəvanuan tomat mōs abubur san gail.* ¹⁴ Abubur sagw gail lumaiegai: gamit mətbigol nəsa notokele todaṅ, mətovi abubur sagw gail. ¹⁵ Nəsakis gamit hən naslev gail am, husur naslev gail ləsaləboi nəsa amasta salit togole. Avil nokis gamit hən abubur sagw gail, husur nugol mətoləboi tia natit pisi aTata tokel mai ginau. ¹⁶ Gamit mətsalekis hən ginau, avil ginau nulekis hən gamito. Nutabtabuh len gamit hən mətβivan, van hən nəvit lotopat tin; hən ke natideh mətβeusi hən aTata len nahəsagw, dereh teviol hən mai gamito. ¹⁷ Nategai evi nakelean sagw todaṅ: mətələmləmas bun gamit gabag!”

Na-mətahun-buni-an silat navile a pan

¹⁸ AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan ləbemətahun bun gamito, mitinau ginau, galit lomətahun bun ginau a mō. ¹⁹ Məttoavi sinavile a pan, alat navile a pan lətələmas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit mətsavi sinavile a pan. Ginau nulekis hən gamito dan navile a pan; husur enan lomətahun bun gamito. ²⁰ Mitinau təlmam hən nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev satibau səhor amasta san.’ Imaienan, ləbemədas bun ginau notovi masta samito, dereh lemədas gamit am. Ləbigol husur nəsa notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.* ²¹ Be dereh ligol natgalen pisi hən gamito sil nahəsagw, husur ləsaləboi aTəmagw tosəvat ginau. ²² Asike nətagəm sor mai galito, lətəməbe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Wake nogəm sor mai galito, gol ləsəkad na-tətas-gole-an ideh hən nəsaan salito. ²³ Avan ideh tomətahun bun ginau, emətahun bun aTəmagw am. ²⁴ Ginau nugol namerikel avan ideh am saləboi bigol gail. Asike nətagol namerikel gail len nəholito, lətəməbe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Be naut kəmas lotoris namerikel galenan,

* **15:13:** Len naut egai abubur savi natəbarehreh o naulunān gotoləṅoni o gəbike gəbilah maii. Ao, abubur evi nəvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi mai gotoriṅ nəlōm lan. * **15:20:** Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16

lomətahun bun ginau mai aTəmagw am. ²⁵ Be natgalenan lovisi hən na-tos-gati-an sua len nalo salito bisarpoh. Ike, ‘Lomətahun bun ginau sil naut kəmas ŋai.’*

²⁶ “Dereh nesəvat a-Vi-tarhəte-an, tovi aNunun nakitinan, van hən gamito. Dereh tegəm len aTata van hən gamito, ale tikel nakitinan husur ginau. ²⁷ Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginau, husur mətutah mai ginau len natubatan hən naṗusanan sagw.

16

¹ “Nukel natgalen mai gamito, hən asike mətḃiteh len nəsaan. ² Dereh lehut gamit dan galito len naim naḃonḃonan. Ale ikad nəḃoṅ ḃegəmai hən alat ləḃiṽabun gamito linau ke, len nəsa lotogole loum mōs aGot. ³ Dereh ligol natgalen maienan bathut ləsaləboi aTata, ləsaləboi ginau ḃoṅ ideh. ⁴ Nokəmaienan gagai hən ke, nəḃoṅ natgalenan ləḃevisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a mō husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədas ginau savi gamito. ⁵ Avil gagai nuvan hən atenan tosəvat ginau, be gamit ideh saus ginau, ‘Gevi be?’ ⁶ Ale husur nəsa notokele, nəlomit gail loṗul hən nalolosaan. ⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hən gamito ke nivan. Nəḃitoḥ, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hən gamito. Be nəḃivan, dereh nesəvati gəm hən gamito. ⁸ Ale nəḃoṅ a-Vi-tarhəte-an ḃegəmai dereh tikel vəhot nə-nau-suluṽi-an silat navile a pan husur nəsaan, nanoran mai nəpanismen ḃegəmai. Dereh tigole hən nahurulit bisa.* ⁹ Lunau suluṽ nəsaan salito ke tovoi, husur ləsariṅ nəlolit len ginau.* ¹⁰ Lunau suluṽ nanoran ke sanor, husur ginau nuvan hən aTata, ale asike mətoləboi mətḃeris ginau am. ¹¹ Lunau suluṽ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot eriṅi tia ke atenan toil a mō hən navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.*

¹² “Nukad isoḃur sal hən notoke nəḃikel mai gamito, be gagai esəhor natideh mətḃoləboi mətḃidaṅ ḃuri. ¹³ Be nəḃoṅ aNunun nakitinan ḃegəmai, dereh tigol naṗisal hən nəlomit ḃeləboi nakitinan ṗisi. Asike isor len gai səḃon be nəsa tosəsəloṅ hən notokel maii, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail ləḃegəmai. ¹⁴ Atenan dereh tisal suh nəyalyalan sagw husur tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito. ¹⁵ Natit ṗisi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinan dereh tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.’”

Nəlomit totaṅ dereh tehəhaṽur

¹⁶ Ale aYesu ike, “Husur namityal ḃekəkereh, asike mətəris ginau am; ale husur namityal ḃekəkereh am, dereh mətəris tas ginau.”

¹⁷ Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen nəsa nəḃoṅ toke, ‘Husur namityal ḃekəkereh, asike mətəris ginau am; ale husur namityal ḃekəkereh am, dereh mətəris tas ginau?’ Ale nəḃoṅ toke, ‘Nuvan hən aTata,’ namilen imabe?” ¹⁸ Lukel tasi ke, “Ikel nəsa nəḃoṅ toke, ‘Namityal ḃekəkereh?’ Datsaləboi nəsa tokele!”

¹⁹ AYesu eləboi nəsa lotoke ləḃeusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal ḃekəkereh, asike mətəris ginau am; ale husur namityal ḃekəkereh am, dereh mətəris tas ginau.’ Mətərusus gamit gabag hən namilen mōu a? ²⁰ Kitin, notokitin mai gamit ke, dereh namətarur samit tisel, mititaṅ be navile a pan tehəhaṽur. Dereh nəlomit titiṅ, be nalolosaan samito tegəm vi həhaṽuran. ²¹ Nəḃoṅ aṗəhaṽut toləṅon nabəhaṽun, eləṅon eṗəṅas vəsa masuṽ, husur namityal hən nəpasusan egəmai. Be nəḃoṅ anatun tovisi, alitenan sənau gat na-ləṅon-isa-vəsa-an am husur ikemkem masuṽ len anatun toviveu,

* **15:25:** Psa 35.19, 69.4 * **16:8:** Uman 24.25 * **16:9:** Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 * **16:11:** Jon 12.31

tovisi len navile a pan. ²² Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh neris gamit tətās, ale nəlomit tehəhaʋur. Beti nahəhaʋuran samito, avan ideh saləboi bīlav kuvi.

²³ “Len nəboŋ enan asike mətous natideh hən ginau. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh mətbeus aTata həni len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ²⁴ Vəbar gagai mətsaus natideh len nahəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nahəhaʋuran samit tepul səsəhov.

²⁵ “Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tegəmai ke asike nəbisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisor husur aTata tiṗarṗar mai gamito. ²⁶ Len nəboŋ enan dereh mətəus aTata hən natit gail len nahəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi mōs gamito. ²⁷ Husur aTata, gai eləmas masuʋ hən gamito, bathut məttolemas bun ginau, ale məttoḍəlomi ke notogəm len aGot. ²⁸ Evoi, nogəm len aTata, nogəm vi lan navile a pan, ale gagai noriŋ navile a pan, notəlmam van hən aTata.”

²⁹ Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan samī iṗarṗar, gəsasor am len nasoruan kəta. ³⁰ Gagai namtoləboi səhoti ke gotoləboi natit ṗisi, goləboi nənauan sinəvanuan gol ke savi hən avan ideh beus nausian ideh hən gaiug am.* Husur enan namtoḍəlomi ke gotogəm len aGot.”

³¹ AYesu isor var galit ke, “Gag beti mətukad nadəlomian a? ³² Namityal egəmai, ao egəm tia, hən mətbigam pəpəhw husur nəṗisal samit vīsusua vahim. Dereh mətəriŋ ginau hən nəbitoh səbogw. Be nəsatoh səbogw husur aTata itoh mai ginau. ³³ Nukel natgalenan mai gamit hən ke, len ginau, nəlomit bīkad natəmat. Len navile eg a pan dereh mitikad naləŋon-isa-vəsa-an, nəmauran samit tidaŋ. Be mətəil b̄ur namətahwan samito, ginau nosəhor navile a pan tia, nugol nədaŋan san imasig.”

17

Na-sor-tuʋ-an siYesu

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ekəta vi məhat vi lan nəmav ike, “Tata, namityal egəm tia. Geputsan aNatuṃ hən aNatuṃ bīsal suh nəyalyalan samī. ² Husur gulav nədaŋan hən na-il-a-mō-an maii, hən beil a mō hən nəvanuan gail ṗisi, hən ke beviol hən nəmauran vi sutuai mai nəvanuan ṗisi gotolav galit maii. ³ Ale nəmauran vi sutuai imaiegai ke, hən ləbeləboii ke gaiug gotovi Got kitin gotosəvat ginau, aYesu Kristo. ⁴ Nusal suh nəyalyalan samī len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau hən nəbigole, noum vurvuri. ⁵ Beti, Tata, geputsan ginau ben gaiug. Nəyalyalan notokade mai gaiug nəboŋ navile a pan satubət sal, geputsan ginau həni, hən gidar ṗisi darbīkade.

⁶ “Nukel vəhot gaiug van hən alat navile eg a pan gotoviol hən galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esamī tia. Ale goviol hən galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan samī. ⁷ Gagai loləboii ke natit ṗisi gotolavi mai ginau logəm len gaiug. ⁸ Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodəlomi. Ale loləboi koti ke notogəm len gaiug, ale lodəlomi ke gotosəvat ginau.

⁹ “Nəsasor tuʋ mōs navile a pan. Nusor tuʋ mōs alat gotolav galit mai ginau, husur lovi esamī. ¹⁰ Galit ṗisi lotovi esagw lovi esamī, ale galit ṗisi lotovi esamī lovi esagw. Ale len galito, len nəmauran salito nukad nəyalyalan. ¹¹ Gagai ginau noriŋ navile a pan gəm hən gaiug. Be galit lutoh sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua səbom, gulav nahəsamī mai ginau tia. Ale len nədaŋan hən nahəsamī, havhav gol galito hən ləbesua sumān gidaru dartosua. ¹² Husur nəboŋ nototoh gegai nuhavhav gol galito len nədaŋan hən nahəsamī gotolavi mai ginau. Nokətkəta təban galito, hən galit ideh asike bīmasig, avil galit sua ehurur nəṗisal van hən b̄ekəkōs gabag, imasig. Imaienan hən natosian samī b̄isarphō.*

* **16:30:** Imaienan husur aYesu eləboi nausian salito naut kəmas ləsaus nausian gail sal. * **17:12:** Psa 41.9; Jon 13.18

¹³ “Gagai ginau nogəm hən gaiug. Nukel natgalen p̄isi len navile a pan hən alategai ləbikad nakemkeman sagw b̄epul səsəhov len galito. ¹⁴ Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan emətahun bun galito tia, husur ləsavi vanuan navile a pan, sum̄an ɲai ginau nəsavi vanuan navile a pan. ¹⁵ Nəsaus gaiug hən gəb̄ilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ɲai hən gəb̄ihavhav gol galito dan atenan tosa vəsa tovi təmat. ¹⁶ Hum ginau nəsavi sinavile a pan, galit am ləsavi sinavile a pan. ¹⁷ Gigol levi esam̄ səbom̄ len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan. ¹⁸ Sum̄an gotosəvat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosəvat galit vi lan navile a pan. ¹⁹ Noriɲ ginau len navələm̄ m̄os galito hən nəb̄evi esam̄ səbom̄, hən ke galit am ləberin̄ galit len navələm̄ hən ləb̄evi esam̄ səbom̄ len nakitinan.

²⁰ “Ginau nəsasor tuv̄ m̄os alategai ɲai, avil nusor tuv̄ m̄os avan ideh b̄erin̄ nəlon len ginau boɲ ideh husur nasoruan silategai. ²¹ Tata, nusor tuv̄ ke galit p̄isi lesua. Nousi ke lith tin len gidaru, hum gototoh tin len ginau mai nototoh tin len gaiug, hən ke navile a pan ləbedəlomi ke gotosəvat ginau. ²² Nəyalyalan gotolavi mai ginau, nulavi mai galito, hən ləbesua sum̄an dartosua: ²³ ginau len galito ale gaiug len ginau. Nousi ke legəm sua buni, hən navile a pan ləb̄eləboii ke gaiug gotosəvat ginau, ale gotoləmas bun galito sum̄an ɲai gotoləmas bun ginau.

²⁴ “Tata, noləɲoni ke alat gotolav galit mai ginau, nuke galit am lith mai ginau len naut nototohtoh lan, hən ləberis nəyalyalan gotolavi mai ginau, husur gotoləmas masuv̄ hən ginau nəboɲ navile a pan satuɓat sal. ²⁵ Tata gaiug gunor buni. Naut kəmas navile a pan ləsələboi gaiug, ginau noləboi gaiug, ale alategai loləboii ke gotosəvat ginau. ²⁶ Ale nugol galit loləboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab həni, hən na-ləmas-buni-an gotoləmas bun ginau həni, b̄ipat len galito, ale ginau nəb̄itoh len galito.”

18

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Nəboɲ aYesu tosor tuv̄ tonon̄, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov nəbur madiɲɲin̄ Kitron ale lubar nəhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail lobis lan. ² Be natsua. AJutas tolavlav aYesu vi lan navələn aenemi san gail, gai am eləboi naut enan, husur aYesu ibon̄bon tabtab ei mai ahai susur san gail.* ³ Beti ajutas egəmai. Abiltihai tutumav mai naFarisi gail losəvat naluvōh hən nasoltia mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləb̄itah maii, ale ajutas esəhar galito. Lupat nam̄ial mai nəhai tuntuɲ mai natit hən nəbalan gail, ale logəmai. ⁴ Husur aYesu toləboi natit p̄isi b̄evisi həni, ivan hən galito, eus galit ke, “Mətudoɲ ase?” ⁵ Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” Ikel mai galit ke, “Ginau bogai.” (AJutas toriɲi len navələlito, eil mai galit).

⁶ Nəboɲ aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus təlmam, luteh len tan. ⁷ Imaienan, eus tas galit ke, “Mətudoɲ ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.” ⁸ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginau bogai. Mətbidoɲ ginau, riɲ alateg livan.”

⁹ Ikel nasoruan enan, hən nasoruan san b̄isarpoh nəboɲ tosor tuv̄ ke, “Alat gotoviol hən galit mai ginau, nəsatəgau suluvō ideh səmasig.”*

¹⁰ Beti ASimon Pita tokad nəbu nəbalan, eliv kuvi, ale ita kotov nədariɲan nəmatu sinaslev səbiltihai tutumav. (Nəhəsən naslev enan aMalhus.) ¹¹ Avil aYesu isor len aPita, ike, “Geriɲ təlmam hən nəbu len nəpaus han. Gunau ke asike nomun len nəbiliwai hən na-ləɲon-isa-vəsa-an aTata tolavi mai ginau a?”*

* **18:2:** Luk 21.37, 22.39 * **18:9:** Jon 6.39, 17.12 * **18:11:** Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42

AYesu len n̄hon aAnnas

¹² Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotok̄tk̄ta k̄kol h̄n naim siGot, lutah gat aYesu, lubaŋisi. ¹³ A m̄o los̄hari van h̄n aAnnas tovi avuŋon aKaiafas tovi ābilitihai tutumav len nasihau enan.* ¹⁴ (Be natsua; evi aKaiafas tokele a m̄o tia mai alat lotoil a m̄o h̄n naJu gail ke, “Ivoi am ke naulum̄an sua bimat m̄os n̄vanuan gail.”)*

APita ike sal̄boi aYesu

(Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

¹⁵ N̄boŋ lotos̄har aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohusur aYesu. Ahai susur togon el̄boi ābilitihai tutumav. Imaienan, ēbis len nahol̄vat todar vis naim sēbilitihai tutumav mai aYesu. ¹⁶ Avil aPita eil vivile dan nabopita. Imaienan, togon ābilitihai tutumav tol̄boi, et̄lmam, isor mai nat̄barehreh tok̄tk̄ta k̄kol h̄n nabopita, es̄har aPita, arōbisutur van. ¹⁷ Nat̄barehreh tok̄tk̄ta k̄kol h̄n nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am ḡsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸ Naut esusus, ale naslev mai n̄vanuan nauman gail lop̄ŋas nāvidurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

Nausian sēbilitihai tutumav gail van h̄n aYesu

(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)

¹⁹ Len nalohoim enan, ābilitihai tutumav etūbat us aYesu husur ahai susur san gail mai nāpusanan san.* ²⁰ AYesu isor vari ke, “Akis nusor len n̄hon n̄vanuan gail p̄isi; nōpusan len naim nābon̄bonan gail mai naim siGot, naJu gail losuh bon̄bon len naut galenan akis. N̄sakel susuan natideh. ²¹ Gous ginau h̄n nausian galenan h̄n n̄sa? Us galit lotos̄s̄eloŋ h̄n ginau. Lol̄boi n̄sa notokele.”

²² N̄boŋ tokel natenan, avan sua tok̄tk̄ta k̄kol h̄n naim siGot īvos aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var ābilitihai tutumav maienan?” ²³ AYesu isor vari ke, “N̄b̄ikel natideh tosa, kel kot n̄saan han. Be n̄b̄ikel nakitinan, gūvos ginau h̄n n̄sa?” ²⁴ Beti aAnnas ikel mai alat lotok̄tk̄ta k̄kol ei ke, les̄har aYesu lotobaŋisi, van h̄n aKaiafas, ābilitihai tutumav h̄n b̄ikot h̄ni.

APita ike sal̄boi aYesu t̄t̄as

(Mat 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, “Be gaiug enan, ḡsavi ahai susur ideh san a?” Beti aPita ike, “Ao savi ginau.” ²⁶ Ale naslev sua sēbilitihai tutumav, amahean atenan aPita tota kotov n̄daraŋan ike, “Eniŋan, be noris gaiug maii len n̄hol naoliv.” ²⁷ APita isor t̄t̄as ke sakitin. V̄ha-sua ŋai natoulum̄an ek̄k̄eraiko.

Nakotan siYesu len n̄hon aPilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)

²⁸ N̄boŋ aKaiafas tokot h̄n aYesu tonon dudulan som̄ilan, los̄har aYesu van h̄n aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.† Gai itoh len nab̄iltiim sisoltia gail. NaJu gail l̄s̄abis lohoim, h̄n asike l̄bēbiŋbiŋal len nabunusian husur nalo. L̄b̄imagenan, asike lol̄boi l̄bihan len n̄hanan h̄n n̄Pasova.‡ ²⁹ Imaienan aPilate evivile van h̄n galito, ike, “Gamit m̄etuke ategai togol n̄sa tosa h̄n tōbur kotov nalo?” ³⁰ Lusor vari, luke, “Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttas̄hari ḡmai a? Aoa!” ³¹ APilate ike, “Bimagenan, s̄hari van, kot h̄ni, n̄nōv̄ h̄ni mai nalo samit ŋai!” Alat lotoil a m̄o h̄n

* **18:13:** Luk 3.2 * **18:14:** Jon 11.49-50 * **18:19:** Len naut egai, lokis aAnnas h̄n ābilitihai tutumav naut k̄mas aKaiafas tovi bilitihai tutumav len nasihau enan. Be husur aAnnas tovi bilitihai tutumav a m̄o, īvat n̄hes hum ābilitihai tutumav sal. † **18:28:** Agavna evi auleRom toil a m̄o h̄n naprovens sua. ‡ **18:28:** Len n̄nauan seJu gail, alat l̄s̄avi Ju mai nalohoim salito lōbiŋbiŋal bathut l̄s̄agol husur nalo siMoses. Imaienan, naJu ideh b̄ebis lohoim silat l̄s̄avi Ju, nalohoim eduasi, ale gai eḡm biŋbiŋal gol ikon h̄n bihan n̄hanan h̄n n̄Pasova, be timasgol gai tiveveu len natutumavan gail husur nalo siMoses.

naJu gail lusor vari ke, “Nalo samito sēdañ hən namtḅigol avan ideh ḅimat.” ³² (Natenan igol natit aYesu tokele a mō husur naḅide hən nēmatan san, isarpoh.)

³³ Beti aPilate etēlmam vi lohoim, ekis aYesu gēmai, ale eusi ke, “Gaiug nakiḅ seJu gail a?” ³⁴ AYesu eusi ke, “Nasoruan sam, evi nēnauan sam sēḅom o nēvanuan tile am isor mai gaiug husur ginau?” ³⁵ APilate isor vari ke, “Gunau ke notovi Ju sual a? Ao, nēvanuan sam gail mai aḅiltihai tutumav gail losēhar gaiug gēm hən nakotan sagw. Imabe? Gugol nēsa?” ³⁶ AYesu ike, “Natohan pipihabēlagw savi hən navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginau lētēbal hən avan ideh asike tariḅ ginau len navēlan alat lotoil a mō hən naJu gail. Be natohan pipihabēlagw savi hən navile eg a pan.” ³⁷ Na aPilate eusi ke, “Beti gaiug govi nakiḅ māu a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele ke notovi akiḅ. Lupas ginau mōsi. Ale nogēm hən navile a pan mōs nategai ke hən nēḅikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losēsēlonḅ hən ginau.” ³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

*APilate erinḅi ke aYesu ḅimat
(Mat 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)*

Nēḅonḅ tous naten tononḅ aPilate evivile van hən naJu gail, ikel uri ke, “Nēsēsāḅ natideh lan tonor hən ḅipanis. ³⁹ Be ikad naḅide sua len nēPasova ḅisi hən mētḅous nēvanuan sua dan alat namttobanḅis galito, hən ḅevivile mōs gamito. Mētōlōḅon ke nigol aKiḅ egai seJu gail tevivile van hən gamito a?” ⁴⁰ Be lukai vari ke, “Aoa! Savi atenan, namtolōḅon aParappas.” (Be natsua: aParappas evi naulumān tobāl mai alat a Rom, ale lubanḅisi sile.)*

19

¹ Beti aPilate igol nasoltia gail lobilas habat hən aYesu hən nēhau tokad natuhmetēlai tosiriv lan. ² Ale nasoltia gail lulav nēhau tokad nasunite, lopir garu hēni hum nēkraun sekiḅ, loriḅi len nēkadun ale lukol nahurabat tobōḅonḅ len aYesu. ³ Logēm hēni, lusor vilesi ke, “Ivoi! Kiḅ seJu gail!” ale luḅosi.

⁴ APilate evivile tētas, ikel mai naluḅoh ke, “Mēteris! Gagai nosēhari vivile van hən gamito, hən mētḅelēḅoi ke, nēsēsāḅ natideh lan hən ḅipanis sile.” ⁵ Imaienan, esēhar aYesu vivile. Ikad nēkraun hən nēhau tokad nasunite len nēkadun mai nahurabat tobōḅonḅ len niben. Pilate ikel mai galit ke, “Mēteris, ategai bogai!”

⁶ Nēḅonḅ aḅiltihai tutumav gail mai alat lotokētkēta kēkol hən naim siGot lotorisi, lukai, ke “Pos gati len nēhai balbal! Pos gati len nēhai balbal!”

APilate ikel mai galit ke, “Ipāt len gamito, gamit mitiḅos gati, husur ginau nēsēsāḅ natideh tosa lan hən ḅipanis sile.”

⁷ NabiltiJu gail lusor vari ke, “Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hən aNatun aGot.”*

⁸ Nēḅonḅ aPilate tosēsēlonḅ hən natenan emētahw am. ⁹ Esēhar aYesu tēlmam tētas vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, “Govi nēvanuan naut a be?” Ris aYesu sator vari. ¹⁰ Imagenan aPilate eusi ke, “Imabe gēsator mai ginau? Gēsālēḅoi ke ginau nukad nēdanḅ hən nēḅidam hən gēḅivan, mai nēdanḅ hən nēḅigol gēḅitahētah len nēhai balbal a?”

¹¹ Beti aYesu isor vari ke, “Gaiug, nutoh len navēlañ husur ḅai aGot a mēhat tolav nēdanḅ mai gaiug. Imaienan, nēvanuan toriḅ ginau len navēlañ ikad nēsāan totibau sēhor gaiug.”

§ 18:32: Jon 3.14, 12.32. A mō aYesu isor husur naḅide hən nēmatan san. Ikele ke dereh timat len nēhai balbal. Namilen ke naJu lēsagole husur alat a Rom ḅai luḅos gat nēvanuan len nēhai balbal. * 18:40: Uman 3.14 * 19:7: Lev 24.16

¹² Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən natenan idas p̄isal hən bəriŋ aYesu bivan, be nəbilitju gail lukai habat ke, “Gəberinji bivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hən nakiŋ hum aYesu egaii togole, avan enan evi enemi seSisa!”

¹³ Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən nasoran enan, esəhar aYesu vivile tətəs. Ale aPilate ebətah len nəhai bətbətah simatsistret hən bəriŋ nəsabian san. Nəhai bətbətah enan ipat len naut lotokisi hən Naut nəvat papav be len nasoruan seIpru gail evi Kappata. ¹⁴ Len namityal enan evi tubliial len nəmariboŋ hən nautautan hən nəPasova. Ale aPilate ikel mai naJu gail ke, “Məteris, akiŋ samit bogai!”

¹⁵ Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pos gati len nəhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mətoloŋon ke niŋos gat akiŋ samit len nəhai balbal a?” Abiltihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsəkad nakiŋ ideh, be aSisa ŋai.”

¹⁶ Imaienan aPilate eriŋ aYesu len navələlito hən bitahətah len nəhai balbal. Ŋa nasoltia gail losəhar aYesu van.

Nətahətahan len nəhai balbal
(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)

¹⁷ AYesu səboŋ ipat nəhai balbal, iyar van vəbar naut lotokisi hən Naut hən Nabələshukadhutəmat (lotokisi hən Kolkota len nasoruan seIpru gail). ¹⁸ Len naut enan luŋos gati len nəhai balbal. Luŋos gat nauluŋan eru am hən arbitahətah, sua len nətarhət nəmatu, sua len nəmair ale aYesu rivuh.

¹⁹ Ale aPilate itos nəhes sua ale loriŋi len nəhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiŋ seJu gail.” ²⁰ NaJu isoŋur loŋuruŋ nəhes enan, husur naut aYesu totahətah lan ipat pəpadaŋ hən nəbilitvile, ale aPilate itos nəhes enan len nasoruan seIpru gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris. ²¹ Beti abiltihai tutumav gail lukel mai aPilate ke, “Sagitos ‘aKiŋ seJu gail,’ be gitosi ŋai ke, ‘Gai səboŋ ikele ke tovi Kiŋ seJu gail.’” ²² APilate isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

²³ Nəboŋ nasoltia gail lotoŋos gat aYesu len nəhai balbal tonon, lopəpehun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan. ²⁴ Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadatitari. Datibar hən nəvat hən datbisabi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot bisarpoh toke,
“Lopəpehun nahurabat sagw len galito,

lubar hən nəvat hən ləbisabi ke
ase tikad nahurabat sagw.”*

Ŋa natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵ Anan aYesu eil pəpadaŋ hən nəhai balbal mai napəhaŋut totor am. Ikad aŋan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopa, mai aMeri ta Maktala. ²⁶ Nəboŋ aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatuŋ bolai.” ²⁷ Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anam sam bolai.” Ale tubat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekətkəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu
(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49)

²⁸ Husur namityal enan aYesu eləboii ke natit p̄isi ihav tia. Ale hən natosian siGot bisarpoh, ike, “Numaduh.”* ²⁹ Nabiliwai topul hən navinika* ipat ei. Loduŋ nasponts lan, riŋi len nəpashət nahisop,† ale losuhuni vi məhat van hən nabuŋon.* ³⁰ Nəboŋ aYesu todalus navinika, ike, “Thav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

* **19:24:** Psa 22.18 * **19:28:** Psa 69.21, 22.15 * **19:29:** Navinika evi nəwain tomatu vakon. † **19:29:** Nahisop evi nəhai sua nabələvan hən tobar namita sua ŋai. Napusit nahisop iyanŋan ale nalohisop ikad nəboŋ tosusau.

* **19:29:** Psa 69.21

³¹ Evi nēmaribon̄ hən nautautan hən NəSappat ale naJu lomətahun nibelit ləb̄itahətah len nēhai balbal gail len nəSappat (ale evi nabiltiSappat sua husur evi nəPasova). Imagenan, nabiltiJu gail lous aPilate ke tidam̄ hən ləb̄ivabubur narielito hən ləb̄imat, ale sah sur nabirimat gail.‡ ³² Na nasoltia gail logəm, v̄abubur narien alaruenan artotahətah len nēhai balbal mai aYesu. ³³ Be nēbon̄ lotogəm hən aYesu, lusabi ke tomat tia, gol ləsəv̄abur narien gəlaru. ³⁴ Be nasoltia sua isar nəgarin aYesu hən naṽisusua, § ale vəha-sua ṅai nēda mai nēwai arusel vi pan. ³⁵ (Nəvanuan toris natenan ikel kot nəsə torisi, ale na-kel-koti-an san ekitin. Eləboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hən mət̄bikad nadəlomian.) ³⁶ Natgalenan lovisi hən natosian siGot bisarpoh toke, “Nabəlasun ideh asike imaḅur.”* ³⁷ Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebunus atenan lotosari.”*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56*)

³⁸ Nəbon̄ natgalenan tonon̄, ikad auleArimatea sua, nahəsan aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadəlomian san husur tomətahw len nabiltiJu gail. Gai ivan hən aPilate hən ḅeusi ke tidam̄ hən ḅilav kuv niben aYesu. APilate idam̄ hənii maii, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van. ³⁹ Ikad avan sual am totah mai aJosef, nahəsan aNikotemus togəm hən aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hən namər tob̄on̄ mai nəalos.** ⁴⁰ Husur naṽide seJu gail hən natətavunan, lupat niben aYesu van, lorun̄ gole len nəkaliko nalinen mai natit tosusau. ⁴¹ Pəpadaṅ hən naut aYesu totahətah lan, ikad nəhol sua. Len nəhol enan ikad naḅurhuvat nəmatan toveveu ləsətavun niben avan ideh lan sal. ⁴² Ale husur evi Nəbon̄ Nautautan hən nəPasova seJu gail, ale husur naḅurhuvat nəmatan enan ipat pəpadaṅ ei, lorin̄ aYesu lan.††

20

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(*Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12*)

¹ Dudulan som̄ilan len nēmaribon̄ metəkav hən nawik,* naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan naḅurhuvat nəmatan, ale eris nabiltivat torib dan nabopita hən naḅurhuvat. ² Na igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu toləmas buni. Ikel mai gəlar ke, “Lupat kuv niben Nasuḅ dan naḅurhuvat nəmatan, ale namtsaləboi naut lotorin̄i lan!”

³ Imaienan aPita mai ahai susur togon aruvan varis naḅurhuvat. ⁴ Len nəgamgaman səlaru van, ahai susur togon igam tutut səhor aPita, ale ibar naḅurhuvat a m̄o. ⁵ Ibetḅet, ekəta ris nəkaliko nalinen lotopat ei, be gai səbis vi lohoim. ⁶ Beti aSimon Pita tohusuri, ibar naut enan, ale eḅis vi lan naḅurhuvat. Gai am eris nəkaliko nalinen lotosuh ei. ⁷ Be natuhtaol hən nəhon ipat len naut tile, hum avan sua tob̄uruṅi, rin̄ səb̄on̄ hənii. ⁸ Beti ahai susur togon tobari a m̄o eḅis lohoim, gai am erisi ale edəlomi ke aYesu tole məhat. ⁹ (Be

‡ **19:31:** Nəbon̄ nasoltia ta Rom lotopos gat nəvanuan len nēhai balbal, luḅos gat navəlan gəlaru len nēhai tobalbal ale luḅos gat narien gəlaru ḅonḅon len nēhai toil. Asike idareh nəvanuan totahətah ei isabi ke nasuṅavṅavan idan̄, be ḅeil hən narien, eləboi ḅesuṅavṅav tətəs. Ale nəvanuan totahətah imaienan van vəbar narien arodədəs arbigol toil am, beti husur todədəs ḅesuṅavṅav imat. Nasoltia ləb̄eləṅon ke nəvanuan ḅimat tutut, luḅabur narien nəvanuan totahətah, gol ke todədəs ḅeil, gol ke todədəs ḅesuṅavṅav, ale imat tutut. § **19:34:** Naṽisusua evi namətəs tokad namətan tosua ṅai.

* **19:36:** Exo 12.46; Num 9.12; Psa 34.20 * **19:37:** Zec 12.10 *** **19:39:** Jon 3.1-2. Len naut egai ike nakilo tovi 34, be len nasoruan ta Kris ike nalitra tovi 100. Namər evi nēda hən nēhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nēhai pəhas. Nəalos ehun naluvera ale evi naṽide seJu gail hən ləb̄evəhas niben nəvanuan tomat hən nēhai pəhas eruenan. †† **19:42:** Jon 19.31. NəSappat etuḅat nəbon̄ namityal tomasur len naFraite. Nəbon̄ artopat kuv aYesu dan nēhai balbal, Nəbon̄ hən nautautan hən nəPasova pəpadaṅ hən ḅinon̄, ale nəPasova (tovi Sappat sua) pəpadaṅ hən ḅetub̄at. * **20:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nēmaribon̄ metəkav hən nawik, gidato datokis nēmaribon̄ enan hən nəSade.

mitinau, natosian siGot ike aYesu timasle mēhat dan nēmatan. Be arsalēboi sēhoti sal.*
 10 Beti alaruenan aruvahim sēlaru.)

*AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
 (Mat 28.9-10; Mak 16.9-11)*

11 Nəboŋ artovan tonon, aMeri enan eil taŋtaŋ sal vivile hən nəburhuvat. Iβetβet vakəta vi lohoim. 12 Eris aŋel eru artosun nahurabat topəhw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual ebətah len naut toturuŋ lan, ale togon len naut tosəsaruh vi lan. 13 Alaruenan arukel maii ke, “Bareab, gutaŋ hən nəsa?” Isor var gəlar ke, “Lupət kuv aMasta sagw, nəsaləboi naut lotoriŋi lan.”

14 Nəboŋ tokel natgalenan tonon, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta sēhoti. 15 AYesu ikel maii ke, “Bareab, gutaŋ hən nəsa? Gudon ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokətkəta təban nəhol enan, ikel maii ke, “Nasuβ, gaiug gəbipati van, kel mai ginau hən naut gotoriŋi lan, ale dereh nivan hən nəbipati.”

16 AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair kəta van həni, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai pusan” len nasoruan seIpru gail).

17 AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginau am, husur nəsavı mēhat van hən aTata sal. Avıl givan hən na-ke-ŋan-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi mēhat van hən aTata sagw mai aTata samito, van hən aGot sagw mai aGot samito.’ ” 18 Nə aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasuβ!” Ale ikel mai galito hən natit pisi aYesu tokel maii.

*AYesu evisi hən ahai susur san gail
 (Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)*

19 Len nəSade ut mēdau naut togomgom, ahai susur luβonβon lohoim. Lokəköl gat nabopita husur lomətahw len nabiltiJu gail. AYesu egəm il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nələmit tikad natəmat!”

20 Nəboŋ tokəmaienan eŋusan navəlan gəlaru mai nəgarin hən galito. Ahai susur gail lukemkem masuŋ hən lotoris Nasuβ. 21 Imaienan aYesu isor tətəs mai galit, ike, “Nələmit tikad natəmat! Hum aTata tosəvat ginau, ginau am nosəvat gamito.” 22 Beti esuŋavŋav ale ike, “Mitikad aNunun aGot. 23 Mətberuβat nəsaan sivan ideh gail, aGot eruβat gail tia. Asike mətberuβat nəsaan sivan ideh gail, aGot saruβat gail.”*

AYesu evisi hən aTomas

24 Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəboŋ aYesu tovisi hən galit am, gai satoh. 25 Imaienan, ahai susur gail lukel maii ke, “Ginamit namtoris Nasuβ!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodəlom nəsa məttokele van vəbar nəberis nəburhunil len navəlan gəlaru, mai nəbesiriv hən nəjarhuvəlagw len gəlaru ale siriv hən navəlagw len nəburhugarin.”

26 Len nəmariboŋ toməlevtor tohusur nəboŋ enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nabopita gail lokəköl haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nələmit tikad natəmat.” 27 Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv hən nəjarhuvəlaŋ gegai. Geris navəlagw gəlaru. Siriv hən navəlaŋ len nəburhugarigw. Nə-lon-uri-an sanŋ tinon! Geriŋ nəloŋ len ginau!” 28 ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govi aGot sagw!” 29 Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadələmian husur gotoris ginau. Alat ləsarıs ginau be lotoriŋ nəlolit len ginau, navoian siGot igol lukab həni.”*

AJon itos nalobulat egai mōs nəsa?

30 Len nəhon ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isoβur am səhor nototos gat gail len nalobulat egai. 31 Be nutos natgalegai hən mətbedələmi ke aYesu tovi aKristo,

* 20:9: Psa 16.10 * 20:23: Mat 16.19, 18.18 * 20:29: 1Pit 1.8

aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mət̃beriñ nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mət̃bikad nəmauran len nahəsan.

21

AYesu evisi hən ahai susur lotoməlevru

¹ Len nəboŋ sual am aYesu evisi hən ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.* Nəsa tovisi imaiegai: ² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmiṽan artovi anatun aSepeti gəlaru, mai ahai susur eru am lototoh ei. ³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nesəsaḥieh beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len naḅot. Nəmargiñ egəmai. Losəsaḥieh len mariug kavkav, ləsəsaḥ hən ideh.

⁴ Nəboŋ naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsələboii ke tovi gai. ⁵ Beti ikai van hən galit ke, “Gamito! Mətusaḥ hən naieh ideh a?” Ale lusor vari ke, “Eḅuer!” ⁶ Ikel mai galit ke, “Bar hən nalevlev len nəmatu tarhəḅot, ale dereh mitisaḅ ideh.” Nə lubar hən, be lodədas ləḅelivi gəm hən naḅot, husur naieh tosoḅur igol toməlas.*

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasuḅ bolai!” Nəboŋ aSimon Pita tosəsələŋ hən ke tovi Nasuḅ, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai. ⁸ Galit am losuh len naḅot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ŋai. ⁹ Nəboŋ lotomariŋ vahut, loris nəhab tominen, naieh toləŋas lan, mai nabəta. ¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieh ideh məttomadhasah hən gail gəmai.” ¹¹ Nə aSimon Pita ilev gargar nalevlev topul hən nabiltiieh gail vi len tan. Naut kəmas naieh tovi 153, nalevlev səmarmarikot. ¹² AYesu ike, “Mətəgəm han.” Be ahai susur ideh sausi ke, “Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasuḅ. ¹³ Beti aYesu egəm, lav nabəta mai galito. Igol maien hən naieh am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəha-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur na-le-məhat-an san dan nəmatan.*

AYesu itabtabuh tətəs len aPita

¹⁵ Nəboŋ lotohan tonəŋ, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuṽ hən ginau səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan natuhsipsip sagw gail.”*

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuṽ hən ginau a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tətəs hən am ke, “Simon, anatun aJon, goləmas ginau a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titaŋ. Ikel maii ke, “Nasuḅ, goləboi natit pisi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan nasipsip sagw gail. ¹⁸ Nukel nakitinan, nəboŋ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat saṽ, govi lan naut pisi gotoləŋoni. Be nəboŋ gəḅevi haṽut, dereh gisar hən navəlaṽ gəlaru ale avan ideh am tikel nahurabat len gaiug, tesəhar gaiug len naut gəḅemətahun gəḅevi lan.” ¹⁹ AYesu ekəmaienan, hən ḅikel pərpəp hən nəmatan sePita ḅimat hən hən ḅeputsan nahəsan aGot. Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginau.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiŋasiŋ len nəmabun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasuḅ, ase ḅerini gaiug len navəlan aenemi saṽ gail?”* ²¹ Nəboŋ aPita tokəta risi, eus aYesu hən ke, “Be Nasuḅ, atenan timabe?”

* **21:1:** Lokis Nabiltiwai Tiperias hən Nabiltiwai Kalili am, be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai.

* **21:6:** Luk 5.4-7 * **21:14:** Jon 20.19, 26 * **21:15:** Uman 20.28; 1Pit 5.2 * **21:20:** Jon 13.25

²² AYesu isor vari ke, “Nəbələḡoni ke gai ḡitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug māu gehusur ginau.” ²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperḡan alat lotokad nadəlomian ke, ahai susur enan asike imat. Be enan savi nəsa aYesu tokele. Ike, “Nəbələḡoni ke gai ḡitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

²⁴ Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len nalobulat egai. Ale namtoləboii ke na-kel-koti-an san ekitin.*

Nə-maris-kotovi-an

²⁵ Ikad natit isobur am aYesu togole. Ale nəvanuan lətatot gat v̄isusua hən natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike tənav hən nalobulat galen p̄isi lətəpat lan.*

* 21:24: Jon 19.35 * 21:25: Jon 20.30

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos nalobulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur naṣisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboŋ tobar naut ṣisi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboŋ aYesu tovi məhat len nəmav.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be iḃol husur galevis am.

Natgalenan evisi ṣais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iḃol husur nəsa tovisi len nabiltivile isoḃur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1–8.3)

1) Nəboŋ aYesu toḃusan len alat lotohusuri tonon, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)

2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)

3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludan am (2.1-13)

4) Natubatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14–8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4–12.25)

Nəḃol husur nəsa aPol togole nəboŋ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isoḃur van vəbar nabiltivile Rom (13.1–28.31)

1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1–14.28)

2) Nəḃonḃonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)

3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36–18.22)

4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23–21.16)

5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17–23.22)

6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23–26.32)

7) Losəhar aPol vi Rom (27.1–28.31)

Natubatan

¹ Teofilus,* len nalobulat ta mō sagw* nuhol husur natit ṣisi aYesu totubāt gole mai ṣusan hən vəbar nəboŋ aGot tolavi vi məhat vi lan nəmav. ² Len nəboŋ savi məhat sal, len nədaŋan seNunun aGot, aYesu ikel naṣisal hən nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³ Husur na-ləŋon-isa-an mai nəmatan san, aYesu evisi hən galito, be imaur. Ale eḃusan nəmauran san hən galito hən ləḃeris ləboii ke imaur kitin. Gai evisi hən galito vəha-sobur len nəmariboŋ tovi 40 ale isor husur natohan pipihabəlan aGot. ⁴ Boŋ sua ihanhan mai galito, ale ikel nə-kai-tasi-an sua, ike, “Samterin naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aTəmagw tokel gati tia.* Egai nəsa notokel mai gamito, məttoṣəsəlon hən; ⁵ husur aJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be asike idareh aGot tibaptais hən gamito hən aNunun.”*

AYesu evi məhat vi lan nəmav

⁶ Na nəboŋ lotobonḃon, lousi ke, “Nasub, imabe? Gagai gilav təlmam hən naut a Israel titoh pipihabəlan nakin salit gabag tətās am a?”

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot. * **1:1:** Luk 1.1-4 * **1:4:** Luk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33

⁷ Be ikel mai galito ke, “Savi samito hən mətbeləboi namityal o nəmariboŋ aTəmagw toriŋi len nədaŋan hən na-il-a-mō-an san. ⁸ Dereh mitikad nədaŋan nəboŋ aNunun aGot begəm len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van vəbar tarhət navile a pan.”*

⁹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav.* Lokəta husuri van nəmavukasw esusuani.

¹⁰ Nəboŋ tovi məhat lokətkəta vi məhat, vəha-sua ŋai nəvanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat topəhapəhw. ¹¹ Aruke, “UleKalili gail, imabe mətokəta vi məhat maienan? AYesu egaii aGot tolavi vi məhat dan gamito, dereh tetəlmam suŋan tovi məhat.”

Logəgel hən aJutas

¹² Beti luyar təlmam dan Nəvehuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi nəyaran hən nəSappat, nakilomita esua ŋai. ¹³ Nəboŋ lotobar naut enan, lopəlau vi lohoim len naim a məhat lototohtoh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdru, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.* ¹⁴ Len nənauan sua luḃonḃon tabtab hən ləḃisor tuḃ, galit mai alatpəhaḃut mai aMeri anan aYesu, mai aḃan aYesu gail.

¹⁵ Len nəboŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. ¹⁶ Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Nəsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis. AJutas eil a mō hən alat lototah gat aYesu,* ¹⁷ naut kəmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuman egai siGot suŋan gidato.”

¹⁸ (AJutas eḃur nətan hən nəvat tokade sil nəvide san tosa. Ale iteh, sueh nətan, nabəhaḃun imaḃul, ale ninen elul vivile. ¹⁹ Nəboŋ alat a Jerusalem pisi lotosəselon ləboi natenan, loriŋ nəhes len nətan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hən Nəda bolai.)†

²⁰ APita isor am ike, “Len naləḃulat hən Nəḃe gail aTevit itosi ke,

“ ‘Naim san timasḃəḃesw,
nəvanuan ideh satitoh lan,’*
mai,

“ ‘Ivoi ke avan sua tigel namilen.’* ”

²¹⁻²² “Imaienan, ivoi ke alateg ideh tegəm vi vanuan sua len gidat dattosəḃavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nəboŋ aYesu totah mai gidato, tuḃat len nəboŋ aJon tobaptais hən aYesu* van vəbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tətəs ale timasḃon mai gidato hən datḃikel ur nale-məhat-an enan san dan nəmatan.”

²³ ŋa nəboŋ aPita tokel naten tonon, lulekis hən nauluŋan eru. Esua nahəsən aJosef lotokisi hən aParsappas (lokisi hən aJustus am), togon nahəsən aMattias. ²⁴ Beti lusor mai aGot ke, “Nasub, gaiug māu goləboi nəlon nəvanuan pisi. Gigol pərpə hən tesua len gəlar egai gototabtabuh lan tia ²⁵ hən ḃilav namilen aJutas hən nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vəsab.”

²⁶ Ale lubar hən nəvat hən ləḃisaḃ ase len gəlaru. Lusaḃ aMattias ale iḃon mai ahai pispisul səḃavur pisan esua.

2

ANunun aGot egəm len naPentikost

* **1:8:** Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48 * **1:9:** Mak 16.19; Luk 24.50-51 * **1:13:** Mat 10.2-4; Mak 3.16-19; Luk 6.14-16 * **1:16:** Psa 41.9 † **1:19:** Hən naves 18-19, Mat 27.3-8 * **1:20:** Psa 69.25 * **1:20:** Psa 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21

¹ Len nəboŋ hən naPentikost* togəmai luḅon len naut esua. ² Vəha-sua ŋai ikad nəwalan dan nəmav tosumān nəlan paru, ale naim lotobətah lan epul həni. ³ Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotopəpəhw ale lupat len galit v̄isusua. ⁴ Galit p̄isi lopul hən aNunun aGot ale lotuḅat sor len nasoruan tiltile gail tonor hən nəsa aNunun aGot tolavi mai galito.

⁵ Len nəboŋ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hən aGot, nəvanuan naut p̄isi lotohusur kitin hən na-lotu-hən-aGot-an. ⁶ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nəwalan enan, naluḅoh logəm ḅonḅon nənauan salit ebutbutut husur lotosəsəloŋ ləboi nasoruan salit v̄isusua. ⁷ Lumaŋmaŋ, luḅaŋ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili m̄au? ⁸ Imabe datosəsəloŋ hən nasoruan lotopas gidat v̄isusua maii? ⁹ Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰ alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarhət a Lipia pəpadaŋ hən naut a Sairin, mai galevis lovi metḅos hən naut a Rom. ¹¹ Gidat galevis datovi uleJutea a m̄o ale galevis datohusur nadəlomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit p̄isi datosəsəloŋ ləboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur nəyalyalan siGot len natit gai togol gail len nədaŋan san!”

¹² Galit p̄isi luḅaŋ mai lodədarŋaḅu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³ Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun nəwain toveveu ale lotərog.”

APita isor mai naluḅoh

¹⁴ Be aPita eil mai esəŋavur pisan esua, ale isor habat am hən tokel mai naluḅoh ke, “Gamit a Jutea mai gamit məttotoh a Jerusalem, ivoi ke gamit məteləboi naten tovisi; mətesəsəloŋ hən nasoruan sagw. ¹⁵ Naut kəmas nəsa məttou maienan, alategai ləsatərog husur namityal evi məlapat dudulan ŋai. ¹⁶ Natenan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, aJoel ikele tia:

¹⁷ “AGot ikele ke, ‘Len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan,
ginau dereh nevr san aNunugw hən nəḅilavi mai nəvanuan p̄isi.

Natətai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw
mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail,
ale haḅut samit gail dereh lipat ris nəḅəḅer gail.

¹⁸ Dereh nevr san aNunugw hən nəḅeviol həni
mai naslev sagw gail, alalumān mai alatpəhaḅut,
Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

¹⁹ Dereh nigol namerikel gail len nəmav
mai natit len navile a pan məttomaŋmaŋ lan,
nəda, nəhab mai nəmaroḅ.

²⁰ Namityal tegəgel vamotmot mai nahəbati tehum nəda
beti nəmariboŋ namənas toyalyal
siNasuḅ dereh tegəmai.

²¹ Beti nəvanuan p̄isi lotokai vi təban nahəsan Nasuḅ hən ḅevi tarhət salito,
gai dereh tilav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito.*

²² “UleIsrael gail, mətesəsəloŋ hən nəsa nəḅikele: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len nəhomito, husur len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaŋ, namerikel məttomaŋmaŋ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit p̄isi mətoləboi natgalenan tia. ²³ Nəsa tovisi hən aYesu inor hən na-sor-utaut-an siGot sutuai tia. AGot erinji ke ləḅilav aYesu mai gamito ale gamit mətuḅos gati len nəhai balbal. Alat ləsavu Ju losusupah mai gamit hən məttogol tomat len nəhai balbal.* ²⁴ Wake aGot ilavi

* **2:1:** Lev 23.15-21; Deu 16.9-11 * **2:21:** Hən naves 17-21, Jol 2.28-32 * **2:23:** Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33; Jon 19.18

dan nēmatan. Igol imakuv dan na-pēḡas-masuŭ-an hēn nēmatan, husur nēmatan edēdas bētəgau gati.* ²⁵ Imagenan aTevit isor husuri ke,
 “ ‘Noris Nasuḅ akis a mō len ginau.

Bathut totoh len nēmatu sagw, asike nomətahw.

²⁶ Husur enan nəlogw ivoi,
 natoruan sagw epul hēn nahəhəvuran,
 ale len natohan sagw, nə-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.

²⁷ Husur gaiug, Nasuḅ aGot, asike gerinḡ gaḅulan ginau len naut nēmatan,
 asike gerinḡ niben Nəvanuan Saḡ tibos nētan.

²⁸ Goḡusan ginau hēn naḡisal gail hēn nēmauran;
 dereh gigol ginau nepul hēn nahəhəvuran hēn natohan saḡ.†

²⁹ “Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale naḅurhes han ipat sal van vəbar nəboḡ daməḡai. ³⁰ Be evi ahai kelkel ur. Eləboii ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua today toke, avan sua len nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kinḡ suḡan aTevit.* ³¹ ATevit eləboi nəsa ḅevisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan nēmatan. Ike,
 “ ‘Asike ipat len naut nēmatan,

asike niben iḅos nētan.*

³² “Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan nēmatan tia, ginamit ḡisi namtoris ləboi natenan. ³³ Itoh tia a məhat len nətarhət nēmatu siGot. Ale aTəman eviol hēn aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san nəsa məttomadharisi mai səsəloḡ hēni vi lan ginamito. ³⁴ Husur aTevit savi məhat vi lan nēmav, be gai səḅon ike,

“ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke,

“Gebətah təban ginau, len navəlagw nēmatu,

³⁵ vir nəḅerinḡ aenemi saḡ gail pipit narieḡ ḡəlaru
 hēn ləḅevi ut kəmas.”*†

³⁶ “Imagenan, ivoi ke alat a Israel ḡisi leləboi koti ke aYesu egaii, məttorinḡ len nəhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-mō-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁷ Nəboḡ nəvanuan gail lotosəsəloḡ hēn nasoran enan, ibar nəlolito ale lous aPita mai ahai pispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

³⁸ APita isor var galit ke, “Mitipair dan nəsaan samito ale gamit ḡisi mitibaptais len nahəsən aYesu Kristo hēn aGot ḅeruḅat nəsaan samito, beti aGot dereh teviol hēn aNunun mai gamito. ³⁹ Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur ḡisi ləḅehusur gamito, mai silat ḡisi lotosuh a tut, alatenan, Nasuḅ aGot sidato ḅekis galit balai.”

⁴⁰ Beti aPita isor ebəlav, ikel nalələḡauan mai galito, ikel taltal hēni ke, “Məteus aGot hēn ḅilav kuv gamit dan nəpanismen ḅibar naur egai lotosa, lotomətahun aYesu.”

⁴¹ Alat lotodəlom nəsa tokele, ahai pispisul lubaptais hēn galito, ale 3,000 am lohusur aYesu len nəboḡ enan ḡai. ⁴² Akis losəsəloḡ bun nəsa ahai pispisul gail lotoḡusan hēni, luḅon len nēmauran salito; loḅur nabəta hēn lotohan ḅonḅon, ale lusor tuḅ.

Nəmauran silat lotokad nadəlomian

⁴³ Nəvanuan ḡisi lomətahw len nəyalyalan siGot, husur len nədaḡan siGot ahai pispisul gail lugol namerikel isoḅur toḡusani ke galit siGot. ⁴⁴ Alat lotokad nadəlomian losuh ḅonḅon, natit ḡisi lotokade evi salit ḡisi.* ⁴⁵ Nəboḡ lotopar tete sua, loḡur hēn nētan o natit salit gail ale loḡəpəhun nəvat han mai galito lotomidol. ⁴⁶ Len nəboḡ ḡisi luḅon tabtab len naholəvat today vis naim siGot ale nənauan salit esua. Lohusur naim ḡisusua salit gail loḅur nabəta hēn lotohan ḅonḅon husur ke nəlolit ehəhəvur, nəlolit inor, ⁴⁷ lusal

* **2:24:** Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 † **2:28:** Hēn naves 25-28, Psa 16.8-11 * **2:30:** Psa 132.11; 2Sam 7.12-13

* **2:31:** Psa 16.10 * **2:35:** Psa 110.1 * **2:44:** Uman 4.32-35

suh aGot ale luvoi, lunor len nēnauan sinēvanuan p̄isi. Len nēboŋ p̄isi Nasuḅ ilav kuv galevis dan nēsaan salito, gol ke alat lotokad nadēlomian lusobsoḅur am.

3

APita mai aJon mai naməsai togau

¹ Boŋ sua aPita mai aJon arovi mēhat len naim siGot len namityal hēn na-sor-tuḅ-an, namityal totor ut mēdau. ² Len nēboŋ enan nēvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nēpasian. Lupati hēn lēberin̄i ben nabopita len naholēvat todar vis naim siGot, nahēsan Nabopita Tokab. Lorin̄ akis hēni ei hēn ḅeusuŋ alat lotovi lohoim hēn nēvat. ³ Nēboŋ atenan toris aPita mai aJon pēpadaŋ hēn arḅēḅis len naim siGot, eus gēlaru hēn nēvat. ⁴ APita mai aJon arokēta haihai lan, ale aPita ike, “Gekēta bunus ginamēru!”

⁵ Na ebētah mēdau vir gēlaru ke arḅilav natideh maii. ⁶ Be aPita ike, “Nēsēkad nēvat nasilva o nagol ideh, avil nēsa notokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahēsan aYesu Kristo ta Nasaret, gile mēhat, giyar!”

⁷ Beti etēgau gat navēlan nēmatu, elivi vi mēhat. Vēha-sua ŋai narien arudaŋ. ⁸ Emēlah vi mēhat, eil, iyaryar. Beti eḅis len naholēvat todar vis naim siGot mai gēlaru, iyar, emēlah, eputsan nahēsan aGot van. ⁹ Nēvanuan p̄isi loris toyar, toputsan aGot van, ¹⁰ ale lokēta lēboii ke tovi ulum̄an enan tobētbētah usus nēvat len Nabopita Tokab hēn naim siGot. Losēhoḅut, lumaŋmaŋ len nēsa tovisi hēni.

APita isor mai naluvoh len naut siGot

¹¹ Len navērada siSolomon, aulum̄an enan etēgau gat aPita mai aJon. Nēvanuan p̄isi lugam van hēn galito husur luḅaŋ lan. ¹² Nēboŋ aPita toris lotogēm pēpadaŋ, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe mētomaŋmaŋ len nateg tovisi? Husur nēsa mēttokeḅa haihai len ginamēru? Mētunau ke namrtogol toyar len nēdaŋan sinamēr ŋa o len nabōruan siGot namrtokade a? ¹³ Ao! AGot siApraham, seIsak, siJakop, setēmadato ta sutuai, aGot egai eputsan nēvanuan nauman san, aYesu.* Be gamito mētorin̄i len navēlan alat aRom, mētōmētahuni. Nēboŋ aPilato toke terin̄i tivan, gamit mētukai tasi. ¹⁴ Mētōmētahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale mētous aPilato ke tidam̄ hēn avan toḅabun nēvanuan, timakuv.* ¹⁵ Be nēvanuan tovi nēkadun nēmauran, mētugol imat, be aGot igol ile mēhat, imaur dan nēmatan. Ale namtoris lēboi natgalenan. ¹⁶ Len nadēlomian san len nahēsan aYesu, ategai mēttorisi mai mēttoleboii, egēm dan am. Ale mētoris ke nadēlomian len aYesu ilav nēmauran kavkav maii tia.

¹⁷ “Bathudud gail, imaiegai: Nolēboii ke nēsa mēttoogle tia ipar lēboian lan, nēvanuan toil a mō samito am lēsalēboii. ¹⁸ Be len nēsa mēttoogle, aGot igol nēsa tokele tia len nabuŋon ahai kelkel ur gail p̄isi isarpoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, telēŋon tisa habat. ¹⁹ Husur enan, mitipair dan nēsaan, ale mitipair van hēn aGot hēn aGot ḅepipitas nēsaan samito, ²⁰ hēn Nasuḅ aGot ḅilav nēboŋ nēŋavŋavan mai gamito, ale hēn ḅesēvat aKristo, gai totabtabuh lan mōs gamito, tovi aYesu. ²¹ Gai timastoh len nēmav vir aGot ḅigol natit p̄isi ḅinor hum tokel gati sutuai tia len nabuŋon ahai kelkel ur san gail. ²² AMoses ike, ‘Nasuḅ aGot samito dereh tigol ahai kelkel ur sua samit ḅesum̄an ginau tile mēhat dan gamit balai. Mitimassēsəlōŋ hēn natit p̄isi ḅikel mai gamito. ²³ Avan ideh asike ḅesēsəlōŋ hēn ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nēvanuan san gail timasig.’* ²⁴ Imaienan, ahai kelkel ur gail p̄isi, tuḅat len aSamuel van vēbar damēŋai, galit p̄isi lotosor, lukel ur nēsa tovisi len nēboŋ ta damēŋai. ²⁵ Gamit m̄au mētovi natun ahai kelkel ur gail, ale nēsa aGot tokel uri len nabuŋolito, erin̄i tipat mōs gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atēmamito ta sutuai, ikele mōs gamito. Ikel mai aApraham ke, ‘Len nēpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hēn nēvanuan naut tiltile gail len nēbathuyah

* **3:13:** Exo 3.6, 15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15 * **3:23:** Deu 18.15, 18-19

þisi len navile a pan.*²⁶ Nəboŋ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a mō hən bivoi hən gamito len nəpairan samit v̄isusua dan naṽide tosa samit gail.”

4

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon

¹ Nəboŋ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, mai naSattiusi gail, ² nəlolit ipaŋpaŋ husur gəlaru aroṽusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləbimaur dan nəmatan suṽian aYesu. ³ Nə lutah gat gəlaru, be husur naut igomgom, loriŋ gəlar len naim bəbaŋis salit vir nəboŋ pelan. ⁴ Nəvanuan isobur lotosəsəloŋ hən nasoruan, lodəlomi; lalumian þisi lotokad nadəlomian, pəpadaŋ hən lotobar 5,000.

⁵ Pelan han, alat lotoil a mō hən ahai tutumav gail, ahai þusan gail hən nalo, mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, galit luḃonḃon len naut a Jerusalem. ⁶ Annas evi abiltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. ⁷ Nəboŋ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədaŋan sa o len nahəsən ase?”

⁸ Beti aPita toplu hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a mō hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a mō hən nəvanuan gail, ⁹ daməŋai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa. Imaur mabe? ¹⁰ Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel þisi mətələboi nategai ke, len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, məttoþos gati tia len nəhai balbal avil aGot togol tomaur dan nəmatan, len nahəsənən, ategai eil gegai, imaur. ¹¹ Evi aYesu egai natosian siGot tosor husuri nəboŋ toke tovi, “nəvat gamit məttoivi vanuan na-um-im-an məttoimətahuni;

gai egəm vi vat sua ŋai bələboi biḡol naim bihav mai binor.*

¹² AYesu ŋai ikad nədaŋan hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito. Husur səkad nəhes ideh am len navile a pan, səkad nəhes ideh am aGot tolav mai nəvanuan gail toləboi bilav kuv gadito dan nəpanismen hən nəsaan sadito.”

¹³ Nəboŋ lotokəta ləboii ke aPita mai aJon arsamətahw len galito, lumadhaləboii ke arsasəkul mai arovi vanuan hum nəvanuan ləsəkad namitisau. Luḃaŋ, lunau ləboii ke alaruenan arutah mai aYesu a mō. ¹⁴ Be husur lotoris aulumian tomaur toil təban gəlaru, ləsələboi ləbikel natideh. ¹⁵ Nə lukel mai gəlaru ke arevivile, bathut luke lihol husur gəlaru. ¹⁶ Luke, “Datimab hən gəlaru? Imasil len nəvanuan gail þisi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nədaŋan savi səlaru. Datsaləboi datb̄ike savisi. ¹⁷ Be hən biḡol ke satevivile len nəvanuan gail þisi, ivoi ke datikai tas gəlaru ke saarisor mai saareþusan am len nahəsən aYesu.”

¹⁸ Nəboŋ lotokis gəlaru gəmai, lukai tas gəlaru ke saarisor mai saareþusan tətəs am len nahəsən aYesu. ¹⁹ Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namrigol nəsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi! ²⁰ Ginaməru, asike namresib, namrodədasi. Namrimaskel husur nəsa namrtorisi mai səsəloŋ həni.”

²¹ Beti lukel mai gəlaru tətəs ke arbiŋsor len nahəsən aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Ləsəsab̄ naþisal ideh hən ləbipansəm gəlaru bathut nəvanuan gail þisi loputsan nahəsən aGot husur nəsa tovisi. ²² Husur atenan, narien tosa a mō be tomaur husur namerikel, nədaŋ han tosəhor 40.

Nəvanuan nadəlomian gail lusor tuṽ

²³ Nəboŋ aPita mai aJon artokad navivilean, arotəlmam van hən nəvanuan səlar gail. Ale arukel ur nəsa abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, lotokele.

* **3:25:** Gen 22.18, 26.4 * **4:11:** Psa 118.22

24 Nəboŋ nəvanuan nadəlomian lotosəsəloŋ həni, len nənauan sua luḅon hən ləḅikai van hən aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hən natit p̄isi, gaiug m̄au gugol nəmav mai navile a pan, nətas mai natit p̄isi lotopat.* 25 Gaiug m̄au gusor, len aNunum̄ gusor len nabuŋon atəmanamit ta sutuai aTevit, nəvanuan nauman sam̄, ke,

“ ‘Imab naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail nəlolit ipaŋpaŋ?

Imab nəvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasuḅ aGot?

Lusor utaut soḅuer.

26 Nakiŋ gail len navile a pan loutaut hən nəḅalan, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail luḅon

hən ləḅiḅal mai Nasuḅ aGot mai aKristo san, gai totabtabuh lan.’*

27 Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate aruḅonḅon mai alat ləsavi Ju mai alat a Israel hən ləḅemətahun nəvanuan nauman sam̄ gotosəvati, aYesu, gototabtabuh lan.* 28 Bathut gaiug Got, gudaŋ habat, galit lugol husur nəsa ŋai gotonau utaut həni, nəsa gotonau koti sutuai tia. 29 Nasuḅ aGot, bunus nasoran salit ke lipansəm ginamito beti, ale gilav na-il-ḅuri-an mai ginamit namtovi slev sam̄ gail, hən namtḅikel ur nasoruan sam̄. 30 Nəboŋ namtḅikel uri, gigol nəvanuan gail ləḅimaur mai gigol namerikel ləḅemaŋmaŋ len gail. Natgalenan ləḅevisi, dereh levisi len nahəsən nəvanuan nauman sam̄ gotosəvati, aYesu.”

31 Nəboŋ lotosor tuḅ tonon, naut lotoḅonḅon lan ekurkur; ale galit p̄isi lopul hən aNunun aGot mai lukel ur nasoruan siGot len na-il-ḅuri-an.

Nəvanuan nadəlomian gail luḅon len nəsa lotokade

32 Nəvanuan nadəlomian gail p̄isi luḅon, len nənauan mai nəlolito losua ale səkad avan ideh toke natideh san, evi esan ŋai, be natit p̄isi losum̄an salito.* 33 Len nabiltidaŋan seNunun aGot, ahai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu Kristo ile məhat dan nəmatan. Ale aGot ivoi habat hən galito. 34 Husur səkad ideh len galito tom̄idol hən natideh. Husur alat lotokad nətan o naim, loḅur hən gail ale lulav nəvat 35 hən ləḅeriŋi bathurien ahai pispisul gail. Ale lopəpəhun nəvat hən ḅevi tarhət sinəvanuan ideh topar.

36 Ikad avan sua, nahəsən aJosef len nahəmar aLevi tovi auleSaiprus. Atenan, ahai pispisul gail lokisi hən aParnapas, (namilen ke, “Nəvanuan togol nəvanuan gail loləŋon ivoi am len nəlolito”). 37 AParnapas eḅur hən nəmarireu sua san ale ilav nəvat han hən toriŋi bathurien ahai pispisul gail.

5

AAnanias mai aSafira

1 Naulum̄an sual am, nahəsən aAnanias mai asoan nahəsən aSafira aroḅur hən nahudhutan. 2 Ananias etəgau gat nahudhuvat hən nətan enan mai asoan. Gəlar p̄isi arudam̄. Beti atenan ilav nahudhuvat topat hən ḅeriŋi bathurien ahai pispisul gail, be səlav p̄isi. 3 Ale aPita ike, “Ananias, imabe nəloḅ topul hən aSetan gol ke gotogəras aNunun aGot ale gototəgau gat nahudhuvat hən nətan? 4 Nətan gotoḅur həni evi nətan esam̄ m̄au? Ale nəboŋ gotoḅur həni tonon nəvat ipat len navələm̄ m̄au? Nəloḅ imabe hən gotogol natenan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ŋai, gogəras aGot!”

5 Nəboŋ aAnanias tosəsəloŋ hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit p̄isi lotosəsəloŋ hən nəsa tovisi lomətahw habat. 6 Beti nəmantuhmar gail logəm, ruŋ gol niḅen, pati vivile ale tavuni.

7 Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan eḅis, avil saləḅoi nəsa tovisi. 8 APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mətoḅur həni imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

* 4:24: Exo 20.11; Psa 146.6 * 4:26: Psa 2.1-2 * 4:27: Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

* 4:32: Uman 2.44-45

⁹ Na aPita ikel maii ke, “Imabe mærtotaltal kitev nēdaŋan seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoam̄ saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰ Vēha-sua ŋai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, sabi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹ Alat siYesu p̄isi lomētahw, galit mai alat lotosēsəlōŋ hən naholan husur nēsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isobur lumaur

¹² Len navēlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nēvanuan gail, ale galit p̄isi lotokad nadēlomian luḅonḅon akis len navērada siSolomon. ¹³ Bathut namētahwan, avan ideh am sētah mai galito. Be nēvanuan gail loputsan galit len nēnauan salito. ¹⁴ Be akis alat lotokad nadēlomian len Nasuḅ lusobsoḅur am, Lalum̄an isobur mai latpēhaḅut isobur. ¹⁵ Imaiēnan, nēvanuan gail lupat alat lotomēsah vi lan nametp̄isal, lorīŋ galito lupat len nēmel o nēbateh hən ke nēmōl hePita tibar galevis nēboŋ toḅot van. ¹⁶ Nēvanuan lusobur logēm dan navile gail pēpadaŋ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotomēsah, mai alat nanunun lotosa lotomēdas tabtab hən galito. Ale galit p̄isi lumaur.

Aŋel esəŋav hən nabopita hən naim bēbaŋis

¹⁷ Imaiēnan, aḅiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutabulol bulos ahai pispisul gail. ¹⁸ Lutah gat galito ale lorīŋ galito len naim bēbaŋis. ¹⁹ Avil len nalenmariug enan aŋel siNasuḅ esəŋav hən nabopita hən naim bēbaŋis ale esəhar galit vivile. Ike, ²⁰ “Mitivan, mēteil len naholēvat todar vis naim siGot ale kel ur p̄is nasoruan husur nēmauran veveu egai mai galit ei, nēmauran mēttokade len aYesu.” ²¹ Dudulan somilan lobis len naholēvat todar vis naim siGot sum̄an aŋel tokel mai galito, ale lotubāt ḅusan nēvanuan gail.

Nēboŋ aḅiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogēmai, lokis nēSanhitrin hən lēḅiḅonḅon, galit p̄isi lotobētah len naḅonḅonan silat lotoil a mō len naut a Israel. Ale losēvat nēvanuan galevis hən lēḅesəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bēbaŋis gēmai. ²² Be nēvanuan nauman galenan lēsēsāḅ galit len naim bēbaŋis ŋa lotēlmam, lukel uri ke, ²³ “Namtusāḅi ke naim bēbaŋis ekəkōl sal, mai alat lotokētkēta kəkōl hēni, loil vivile len nabopita gail, be nēboŋ namttosəŋav hən gail, naut eḅēḅesw.” ²⁴ Nēboŋ nakomada silat lotokētkēta kəkōl hən naim bēbaŋis mai aḅiltihai tutumav gail lotosēsəlōŋ hən na-kel-uri-an enan, nēnauan salit ebutbutut. Lunau masuḅ hən ke timabe. ²⁵ Beti avan sua egēm, ike, “Mēteris! alategai mēttoriŋ galit len naim bēbaŋis, galito saltoil len naim siGot, loḅusan nēvanuan gail!” ²⁶ Ale nakomada ivan mai alat lotokētkēta kəkōl hən naim siGot hən lēḅesəhar ahai pispisul gail. Losəhar mēdau hən galito husur lomētahw ke nēvanuan gail saletubun galito.

²⁷ Nēboŋ lotosəhar galit tonōŋ, lugol loil len nēhon nēSanhitrin ale aḅiltihai tutumav eus galit ²⁸ ke, “Namtukai tas gamito ke samteḅusan len nahēsenan. Be mēteris! Mētugol alat a Jerusalem lopul hən naḅusanan samito, mai mētukel ke namtugol nēmatan sitenan.”*

²⁹ APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nēsa aGot tokele səhor nēsa nēvanuan gail lotokele. ³⁰ AGot setēmadat ta sutuai igol aYesu ile mēhat dan nēmatan, aYesu mēttoḅabuni, tahētah hēni len nēhai.* ³¹ Atenan, aGot eputsani vi lan navēlan nēmatu, gol ke eil a mō hən nēvanuan p̄isi mai elēboi ḅilav kuv galit dan nēsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu ḅigol gidat a Israel datḅipair dan nēsaan sidato ale hən ḅerubāt nēsaan galen dan gidato. ³² Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol hēni mai alat lotogol husur nēsa tokele.”

³³ Nēboŋ lotosēsəlōŋ hēni, nəlolit ipaŋpaŋ masuḅ, luke letubun aPita galito. ³⁴ Be naFarisi sua, nahēsan aKamaliel, ahai p̄usan hən nalo, nēvanuan p̄isi lotoputsani len nēnauan salito, ile mēhat, isor idaŋ ke ahai pispisul gail litho vivile kəkereh bai. ³⁵ Nēboŋ

* 5:28: Mat 27.25 * 5:30: Deu 21.23

lotovivile tononj ikel þuli mai nēSanhitrin ke, “UleIsrael, mētebunus tivoi nēsa mēttoke mēṭbigole hēn alatenan. ³⁶ Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nēvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai mēhat, ale alalumān lovi 400 lutah maii. Be alat a Rom luṽabuni ale alat lotohusuri lopēpehw ṇa lēsagol natideh. ³⁷ Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nēboṇj hēn naṽuruṇan hēn nēvanuan, ale egēras nēvanuan gail hēn lēḃehusuri, ḃal mai alat a Rom. Gai am luṽabuni, ale ahai susur san gail, lopēpehw. ³⁸ Imagenan, nukele hēn gamito ke, mititoh a tut dan galito, riṇj galit livan, husur nē-nau-utaut-an salit mai nēsa lēbigole ḃevi sinēvanuan, dereh lehisi soḃuer suṃan alaruēnan. ³⁹ Be ḃevi siGot, mētedēdas mēṭbemēdas galito; dereh mitisaḃi ke mēttōḃal mai aGot.” ⁴⁰ Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokētkēta kēkol hēn naim siGot lobilas galito, beti lukele hēn galito ke salisor len nahēsan aYesu, ale loriṇj galit luvan. ⁴¹ Nēboṇj ahai pispisul lotoriṇj nēSanhitrin, lukemkem husur aGot idamṃ hēn ke lotolēṇon tosa mōs nēhes enan. ⁴² Ale len nēboṇj ṽisi len naholēvat todar vis naim siGot loṽusan, ale loṽusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Lēsanoṇj hēn nakelean enan.

6

Loriṇj nēvanuan emālevru hēn lēḃekētkēta tēban nēbatunau pēhaṽut gail

¹ Len nēboṇj galenan ahai susur gail, alat lotokad nadēlomian, lusōḃsoḃur am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru lēsapēpehun nēhanian sanor len nēbatunau pēhaṽut lotosor len nasoruan ta Kris.

² Imagenan, ahai pispisul tosēṇavur pisan toru lokis nēvanuan nadēlomian ṽisi logēm ḃonḃon beti luke, “Sanor hēn ginamit namtḃeriṇj gabulan na-kel-uri-an hēn nasoruan siGot hēn namtḃepēpehun nēhanian. ³ Bathudud gail mitilekis hēn temālevru len gamit lotopul hēn aNunun aGot mai namitisau hēn nēmauran tonor. Ale dereh namteriṇj galit hēn lēbigol nauman egai. ⁴ Ale ginamit dereh namtḃidaṇj len na-sor-tuṽ-an mai na-kel-uri-an hēn nasoruan siGot.”

⁵ Galit ṽisi lohēhaṽur hēn nēnauan sihai pispisul gail. Lulekis hēn aSteven, aulumān sua topul hēn nadēlomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hēn aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok togēm vi Ju. ⁶ Naluṽoh losēhar galit gēm hēn ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuṽ mōs galit lotomālevru, loriṇj navēlalito len nēkadulito hēn lēbigol nauman enan.

⁷ ṇa nasoruan siGot husur aYesu iperperṇan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasōḃuran halito evi mēhat tutut, ale ahai tutumav isoḃur lugol husur nēsa naṽusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuṽ hēn navoian mai nēdaṇan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel tēban nēvanuan gail. Lumaṇmaṇj len namerikel galenan ale nēdaṇan siGot imasil len gail.

⁹ Be nēvanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hēn naluṽoh sua lokisi hēn Naim Naḃonḃonan seFriman.* Lovi Ju ta Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ḃalḃal mai aSteven. ¹⁰ Be nēboṇj tosor, aNunun aGot eviol hēn namitisau hēn nēmauran tonor maii, gol ke lodēdas lēḃisor vari. ¹¹ Ale galito lusor utaut mai nēvanuan galevis hēn lēḃisor tas aSteven ke, “Namtosēsēloṇj hēn atenan tosor mēdas aMoses mai aGot!”

¹² Imagenan lugol nēvanuan gail nēlolit ipaṇpaṇj, galit mai alat lotoil a mō hēn galito mai ahai ṽusan gail hēn nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nēhon nēSanhitrin. ¹³ Ale losēhar nēvanuan galevis vi rivuh hēn lēḃelibliboṇj. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴ Husur namtosēsēloṇj hēni toke aYesu ta Nasaret egaii dereh tigol

* **6:9:** Friman lovi alat lotovi slev a mō be lēsavi slev am.

naut egai timasirsir ale tegəgel hən naʋide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.”¹⁵ Alat lotobətah len nəSanhitrin lokəta bunus aSteven, loris ke nəhon egəm sumān nəhon aḡel.

7

Na-kel-uri-an siSteven

¹ Beti aβiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

² Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mətesəsədarin! AGot, tovi nəkadun namənas evisi hən atəmadit ta sutuai aApraham nəboḡ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal.³ Ale aGot ikel maii ke, ‘Gerin naut egai, naut matmat saḡ, mai nəbathudud saḡ, ale gevi lan naut nəbesəhar gaiug vi lan.’⁴ Imagenan aApraham erin naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei. Nəboḡ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai məttotohtoh lan.⁵ Len nəboḡ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aApraham hən βevi naut matmat san; səlav nəmaḡirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aApraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboḡ enan aApraham səkad anatun.⁶ Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan saḡ gail lotohusur gaiug dereh levi metβos gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasihau βevi 400.’⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginau dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan saḡ lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan saḡ dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginau gegai.’^{*}

⁸ “Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aApraham ke aApraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai naulumān san gail hən βəvūsani ke lovi siGot. Ale aApraham etiv dalus alsak, anatun len nəboḡ san toməlevtor, ale alsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.^{*}

⁹ “Anatun aJakop galenan lutabulol bulos aʋalito, aJosef, ḡa loḡur həni vi lan naut a Ijip.^{*} Be aGot itah maii,^{*} ¹⁰ ale aGot ilav kuvi dan na-ləḡon-isa-masuʋ-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kin len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihabəlan aJosef.^{*} ¹¹ Sədareh nəhanian imat ḡisi len naut a Ijip mai naut a Kenaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.^{*} ¹² Nəboḡ aJakop tosəsəloḡ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkav salito. ¹³ Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aʋan gail ke gai tovi aʋalito, husur ləsakəta ləboii. Len nəboḡ enan aFero esəsəloḡ hən naholan husur nəbathudud siJosef.^{*} ¹⁴ Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləβegəmai; lovi 75 ḡisi.^{*} ¹⁵ Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.^{*} ¹⁶ Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len naβur aApraham toḡur kuvi dan anatun aHamor gail.”^{*}

¹⁷ Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboḡ togəm pəpadaḡ hən aGot βigol nəsa tokel gati mai aApraham, nasoburan hən atəmadit a Ijip evivi məhat. ¹⁸ Nakin sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a mō len naut a Ijip.† ¹⁹ Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Igol atəmadit ta sutuai nəlolit isa habat bathut italtal hən galit ke lerin gaβulan amas salito hən ləβimat.^{*} ²⁰ Len nəboḡ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhaʋur həni. Anan mai atəman arokətkəta təban len naim səlaru van vəbar nahəbati totor han.^{*} ²¹ Beti nəboḡ

* **7:3:** Gen 12.1 * **7:4:** Gen 11.31, 12.4-5 * **7:7:** Gen 15.13-14; Exo 3.12 * **7:8:** Gen 17.10-14, 21.4 * **7:9:** Lutabulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuʋ hən aJosef səhor galito. * **7:9:** Gen 37.11, 28, 39.2, 21 * **7:10:** Gen 41.39-41 * **7:11:** Gen 41.57, 42.1-2 * **7:13:** Gen 45.1, 16 * **7:14:** Gen 45.9-10, 17-18 * **7:15:** Gen 46.1-7, 49.33 * **7:16:** Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13; Jos 24.32 † **7:18:** Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 * **7:19:** Exo 1.10-11, 22 * **7:20:** Exo 2.2

artoriņi vivile, anatvavin aFero isaḅi, ipati van vahisi suḡan tovi anatun.* ²² Ahai þusan gail lotovi uleIjip loḡusan aMoses hən naləboian þisi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsa tokele mai nəsa togole.

²³ “Nəboņ nədaḡ hiMoses tovi 40, ike tivan hən þeris nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. ²⁴ Nəboņ tovan, eris auleIjip tobilas auleIsrael, ŋa evi tarhət san, ale esisil hən auleIjip enan, etuh buni. ²⁵ AMoses inau ke auleIsrael gail lətaləboii ke aGot tosəvati hən ḅilav kuv galito dan navəlan alat a Ijip, be ləsaləboii. ²⁶ Pelan han ŋai aMoses eris auleIsrael eru artobał. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərovi larmiḡan; imabe mərəbał maiegai?’ ²⁷ Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase igol gaiug gotoil a ḡo, hən gəḅikel ke namtunor o namtsanor?’ ²⁸ Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleIjip nino a?’ ²⁹ Nəboņ aMoses tosəsəloņ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametḅos, ilah, ikad anatun uluḡan eru.

³⁰ “Husur nasihau tovi 40 tovan, aņel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topaņ wunwun len naut masmas toḅəḅesw, pəpadaņ hən nabiltiḡehuh Sinai. ³¹ Nəboņ aMoses torisi, imanḡan lan, ivan pəpadaņ həni hən ḅekəta bunusi, ale esəsəloņ hən nadolon Nasuḅ aGot toke: ³² ‘Ginau novi Got setəmaḡ gail ta sutuai, aGot siApraham, seIsak mai sijakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətahun ḅekəta husur emətahw masuḡ.

³³ “Beti Nasuḅ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut saḡ gəlaru; nətan gotoil lan ilo. ³⁴ Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəsəloņ hən nakiloban salito ŋa nogəḡ hən nəḅilav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’”[‡]

³⁵ ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətahun atenan, aMoses, nəboņ lotoke, ‘Ase igol gaiug gotoil a ḡo, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot ḡau esəvat atenan hən ḅeil a ḡo hən galito ale hən ḅilav kuv galito. Len nabuņon aņel tovisi hən aMoses len nəhai topaņ, aGot esəvati.* ³⁶ AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toḅəḅesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomaņmaņ len gail, namerikel galen lugol nədaņan siGot iparḅar.*

³⁷ “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito suḡan ginau tile məhat dan gamit balai.’* ³⁸ AMoses enan itoh mai galito nəboņ lotoḅon len naut masmas toḅəḅesw, itoh mai aņel tosor maii len nabiltiḡehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən ḅilavi mai gidato.*

³⁹ “Avil atəmadit ta sutuai ləsagol nəsa aMoses tokele. Lomətahun ləḅehusuri am, luke letəlmam vi Ijip.* ⁴⁰ Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail ḡos gidato hən ləḅeil a ḡo hən gidato. Be aMoses enan tosəhar gidato dan naut a Ijip, datsaləboi nəsa tovisi həni!’* ⁴¹ Ale len nəboņ enan lugol nəlablab sua hun natuhḅuluk. Lotutumav hən naviolan salit van həni, ale lohəhaḡur təban nəlablab lotogole hən navəlalito.* ⁴² Be aGot ipair dan galito ale eriņ gaḅulan galit hən ləḅilotu hən nəyal, nahəbati mai naməso gail len nəmav. Ehum ahai kelkel ur gail lotokele len naləḅulat salito ke,

“ ‘Alat a Israel, mətotibun narivatvat gail hən natutumavan
len nasihau tovi 40 len naut masmas
be mətsatutumav hən naviolan galenan van hən ginau!’

⁴³ Ao, mətəburuņ naim nətaḅolen sinagot Molek,
mətupati mai nəlablab hən naməso siRefan,
nagot samito;

mətugol nəlablab eru enan hən məḅilotu hən gəlaru.

* **7:21:** Exo 2.3-10 ‡ **7:34:** Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 * **7:35:** Exo 2.14 * **7:36:** Exo 12.41, 14.21; Num 14.33 * **7:37:** Deu 18.15, 18 * **7:38:** Exo 19.1-20.17; Deu 5.1-33 * **7:39:** Num 14.3 * **7:40:** Exo 32.1, 23
* **7:41:** Exo 32.2-6

Imagenan dereh nigol gamit mætemæsev vi tut sua sêhor naut a Papijon.’ ”*

⁴⁴ ASteven isor am ke, “Len naut masmas toþbesw atæmadit gail ta sutuai lukad naim netaþolen siGot togol natohan siGot mai galito toþarþar. Loum hæni sumñan aGot tokele mai aMoses, ale eþitoþv hæn næplan aMoses torisi tia len nabiltivêhuh Sinai.* ⁴⁵ Beti galito lupati gæmai næboþ aJosua toil a mïo hæn galito. Lupati næboþ lotolav nêtan simetþos gail aGot tohut galit dani mïos atæmadit gail. Ale ipat magenan van vëbar næboþ siTevit.* ⁴⁶ AGot ehêhaþur hæni, ale aTevit eus aGot hæn þeum hæn naim natohtohan mïos aGot siJakop.* ⁴⁷ Be aSolomon boh eum hæn naim enan.*

⁴⁸ “Wake aGot toyalyal buni satohtoh len naim nævanuan gail lotoum hæni. Esuñan Nasuþ aGot tokele len nabuþon ahai kelkel ur toke:

⁴⁹ “ ‘Novi kiþ, næmav ehun nabiltihai bêtþetah sagw
ale navile a pan ehun nakes kemas notoriþ nariegw lan.

Mætölæboi mætþeum hæn naim tomabe sagw?

O naut tomabe hæn næþiþavþav lan?

⁵⁰ Aoa! mætödædas mætþigole husur ke ginau sæþogw ñai nugol natgalen þisi.’ ”*

⁵¹ Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit nækadumit ihaihai masuþ. Nælomit imabe? Nædariþamit eþulþulol! Mætöþitoþv hæn atæmamit gail ta sutuai. § Mætömætahun aNunun aGot akis! ⁵² Mætunau tælmam hæn ahai kelkel ur ideh atæmamit gail læsamædasi a? Ao, lomædas galit van van van vagol næmatan hæn alat lotopêhav utaut hæn nægæmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mætumadhariþi len navëlan aenemi san gail gol ke lutahêtah hæni imat! ** ⁵³ Gamito mætukad nalo siGot aþel gail lotolav mai gamito, be mætsagol husur næsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

⁵⁴ Næboþ næSanhitrin lotosæsölöþ hæn aSteven, nælolit ipaþpaþ masuþ van lukat þubur nariþolit van hæni. ⁵⁵ Be aSteven topul hæn aNunun aGot, ekêta haihai vi lan næmav ale eris namenas siGot mai aYesu toil len nêtarhêt næmatu siGot. ⁵⁶ Ike, “Mæteris! Nokêta ris næmav tosêþav ale aNatun Nævanuan toil len nêtarhêt næmatu siGot.”

⁵⁷ Lukai masuþ, þon gol nædariþalito, mïur van hæni, ⁵⁸ liv gargari vi tut dan nabiltivile, ale tuþat hæn læbetuþi. Ale alat lotosæsölöþ hæni loriþ nahurabat salit gail len narien aSol, næmantuhmar sua. ⁵⁹ Næboþ lototuþtuþi, aSteven isor tuþ ke, “Nasuþ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰ Beti etêþedur ale ikai habat ke, “Nasuþ, sagipanssem galit sil næsaan egai salito.” Næboþ tokæmaianan tonöþ, imat.

8

¹ Ale aSol itoh ei, idamï mai galit lototubun aSteven.

Luþiþiahir nævanuan nadælomian gail

Tuþat len næboþ enan nævanuan gail lomædas tabtab hæn alat siYesu len naut a Jerusalem. Na galit þisi loriþ naut enan, lugam pêþehw vi lan naut þisi len naprovens Jutea mai a Samaria. Be ahai pispisul gail losuh.

² Alatevis lotohusur kitin hæn aGot lutavun aSteven mai lutanþis habat hæni.

³ Len næboþ enan aSol emædas bun alat siYesu. Ehusur naim gail vïsusua, ale eliv gargar alalumian mai alatpêhaþut hæn þeriþ galit len naim bæþaþis.*

AFilip evi Samaria

* **7:43:** Amo 5.25-27 * **7:44:** Exo 25.9, 40 * **7:45:** Jos 3.14-17 * **7:46:** 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 * **7:47:** 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17 * **7:50:** Isa 66.1-2 § **7:51:** Len nasoruan ta Kris ike nælomit mai nædariþamit sækad na-tiv-dalusi-an namilen ke nælomit ehum nælon alat læsækad nadælomian len a Got husur læsasæsölöþ husuri, læsagol husur næsa tokele. ** **7:52:** Hæn naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31 * **8:3:** Uman 22.4-5, 26.9-11

⁴ Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut p̄isi lotobari. ⁵ Galit sua, aFilip evi pan vi lan nabiltivile a Samaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ naluṽoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahur nəsa tokele. ⁷ Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakuv dan nəvanuan tosoḅur. Ale nəvanuan isoḅur lotodədas ləḅerus mai lotodədas ləḅiyar, lumaur. ⁸ Imagenan, len nabiltivile enan alat a Samaria lohəhaṽur habat.

⁹ Len naut enan ikad avan sua, nahəsan aSimon, totoh ei ebəlav. Egəgol behi gol ke nəvanuan p̄isi len naut a Samaria luṽaŋ lan. Akis isor patpat gai məhat hum toyalyal, ¹⁰ ale nəvanuan naməsəl gail mai alat lototibau, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahuri. Ale luke, “Atenan evi Daŋan siGot lotokisi hən aYalyal.” ¹¹ Lohushusuri ebəlav bathut togol galit lotoṽaŋ len na-gol-nabehi-an san gai togolgole. ¹² Avil nəboŋ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natoŋan pipihəbəlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodəlomi. Ale lubaptais, lalumān mai latpəhaṽut. ¹³ ASimon māu, gai am edəlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail p̄isi, ale iṽaŋṽaŋ len namerikel gail torisi.

¹⁴ Nəboŋ ahai pispisul gail len naut a Jerusalem lotosəsəloŋ hən ke alat a Samaria lotodəlom nasoruan siGot tia, losəvat aPita mai aJon van hən galito. ¹⁵ Nəboŋ artobar naut a Samaria, arusor tuṽ mōs galit lotokad nadəlomian ke aNunun aGot tegəm hən galito. ¹⁶ Husur aNunun aGot sabis len galit ideh sal; lubaptais len nahəsan aYesu ŋai. ¹⁷ Beti aPita mai aJon aroriŋ navəlalar len galit ṽisusua, ale aNunun aGot eḅis len galito.

¹⁸ Nəboŋ aSimon toris ke aGot toviol hən aNunun nəboŋ artoriŋ navəlalar len galito, ilav ris nəvat mai gəlaru hən ḅəṽur nədaŋan enan. ¹⁹ Ike, “Mirilav nədaŋan enan mai ginau hən ke nəboŋ nəḅeriŋ navəlagw len avan ideh aNunun aGot teḅis lan.” ²⁰ APita isor vari ke, “Nəvat saŋ tiḅos nətan mai gaiug, husur gunau ke gotoləboi gəḅəṽur naviolan siGot hən nəvat! ²¹ Gaiug godədas gəḅitah mai ginamito len nauman egai husur nələm sanor len nəhon aGot. ²² Gipair dan nəsaan egai, kel nalolosaan saŋ mai aGot. Gəḅigole, hum ma aGot ḅeruḅat nənauan enan topat len nələm dan gaiug. ²³ Bathut noris ke nələm topul hən nə-taḅulol-bulosi-an ale nəsaan iḅaŋis gat gaiug tia.” ²⁴ Ŋa aSimon ike, “Iii! Mirisor tuṽ van hən Nasuḅ mōs ginau hən nəsa mərtokele asike ḅevisi hən ginau.”

²⁵ Nəboŋ artokel nəsa lotoləboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasuḅ, aPita mai aJon arotəlmam vi Jerusalem. Len naṽisal səlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isoḅur a Samaria.

AFilip mai auleItiopia

²⁶ Boŋ sua aŋel sua siNasuḅ ikel mai aFilip ke, “Gile məhat! Gehusur naṽisal toriŋ naut a Jerusalem vi Kasa, naṽisal toḅəḅesw.” ²⁷ Imagenan aFilip iyar husur naṽisal enan, be esəhoṽut, eris auleItiopia sua tovi sogsog*. Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwil silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu, ²⁸ ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eṽuruŋ natosian sihai kelkel ur, aIsaiah. ²⁹ Beti aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.” ³⁰ Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən nəkat, esəsəloŋ hən toṽuruŋ natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goṽuruŋ ləboi nasoruan enan a?” ³¹ Isor vari ke, “Neləboi mab hən, asike ḅikad avan ideh hən ḅisor vəsvəsaii mai ginau.” Imagenan eus aFilip hən ḅisah, bətah təban. ³² Atenan tovi sogsog eṽuruŋ natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
 suŋan natuhsipsip sais nəboŋ lotogut navurun,
 gai am sator.

* **8:27:** Sogsog: naulumān o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, avan sua etiv kotovi.

³³ Lugol isa hēni hum tovi vanuan naut kēmas,
 len nakotan san lugol sanor hēni.
 Ase eləboi b̄isor husur anatun san gail o naur ta tahw han gail?
 Eḅuer, bathut lulav kuv nēmauran san dan navile a pan.”*

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?” ³⁵ Ale aFilip etub̄at len natosian enan ḅai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. ³⁶⁻³⁷ Len nēyaran salit husur naḅisal lubar naut tokad nēwai lan, ale atenan tovi sogsog ike, “Geris, nēwai! Ikad natideh hēn b̄ipat kəkol hēn nēbaptaisan sagw a?”† ³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nəkāt teil. Beti gəlaru arumarin̄ vi pan len nēwai ale aFilip ibaptais hēni. ³⁹ Nəboḅ artovahut, vəha-sua ḅai aNunun Nasuḅ iyav hēn aFilip vi tut. Ale nab̄iltivanuan sarisi am, be nəboḅ tohusur naḅisal san van, ikemkem habat. ⁴⁰ Be aFilip evisi tətās a Asotus, ale iyar tur nab̄iltivile gail ḅisi. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

9

ASol ipair, ehusur aYesu (Uman 22.6-16, 26.12-18)

¹ Len nəboḅ enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasuḅ. Ikel ke temədas galit hēn bigol galit ləb̄imat. Italtal hēni van vaus ab̄iltihai tutumav ² hēn b̄itos nalob̄ulat van hēn naim nab̄onḅonan gail seJu len naut a Tamaskus. Ike tisaḅ alalum̄an mai alatpəhaḅut ideh lotohusur naḅisal siYesu ei hēn b̄iban̄is gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem. ³ Len nēyaran san, nəboḅ togəm pəpadaḅ hēn naut a Tamaskus, vəha-sua ḅai nam̄ial sua togəm len nəmav ebilasi. ⁴ Iteh len tan ale esəsəlōḅ hēn nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hēn ginau hēn nəsa?” ⁵ Ale ike, “Gaiug ase Nasuḅ?” Isor vari ke, “Ginau aYesu gotomədas bun ginau. ⁶ Be gile məhat, geḅis len nab̄iltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa gəḅimasgole.” ⁷ Alat lotoyar maii loil b̄utb̄ut, losəsəlōḅ hēn nadoldol be ləsaris avan ideh. ⁸ ASol ile məhat, naut kēmas namətan tosəḅav saris natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus. ⁹ Ale sakəta len nəmariboḅ totor, səhan, samun.

¹⁰ Ikad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsān aAnanias. Nasuḅ isor maii len narisian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginau bogai.” ¹¹ Beti Nasuḅ ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametḅisal lotokisi hēn Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsān aSol, husur ke, gagai isor tuḅ. ¹² Ale len na-kəta-risi-an eris avan sua, nahəsān aAnanias togəm, torin̄ navəlan lan hēn nakətaan san b̄etəlmam.” ¹³ AAnanias isor vari ke, “Nasuḅ, nosəsəlōḅ hēn nəvanuan isoḅur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan sam̄ gail a Jerusalem. ¹⁴ Ale ab̄iltihai tutumav gail lulav nədaḅan hēn na-il-a-m̄o-an maii hēn b̄egəm gegai hēn b̄iban̄is gat alat lotokis gaiug Nasuḅ.” ¹⁵ Nasuḅ ikel mai aAnanias ke, “Naut kēmas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hēn b̄isor husur ginau mai alat ləsavi Ju mai nakin̄ salit gail mai alat a Israel. ¹⁶ Ginau dereh neḅusani hēn natit ḅisi bigol na-ləḅon-isa-an san m̄os ginau.” ¹⁷ Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale eḅis lan. Eriḅ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasuḅ aYesu tovisi hēn gaiug len naḅisal nəboḅ gotogəm gegai, gai esəvat ginau hēn gəḅikad nakətaan tətās ale hēn gəḅepul hēn aNunun aGot.” ¹⁸ Vəha-sua ḅai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətās. Ile məhat ale ibaptais. ¹⁹ Nəboḅ tohan, idaḅ tətās.

ASol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

* **8:33:** Isa 53.7-8 † **8:36-37:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hēn nasoruan egai: 37 AFilip ike, “Gəḅedəłomi ke aYesu tovi aNatun aGot, nibaptais hēn gaiug.” Isor vari ke, “Nodəłomi ke aYesu tovi anatun aGot.”

Len nēmariboŋ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus. ²⁰ Vəha-sua ŋai len naim nabonbonan gail seJu, etuḅat kel uri ke aYesu tovi aNatun aGot. ²¹ Galit p̄isi lotosəsəloŋ həni, luḅaŋ, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadəlomian len nahəsənan len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən ḅibaŋjis gat galito hən ḅəsəhar galit van hən abiltihai tutumav gail. Imabe?” ²² Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur eḅusan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

²³ Husur nēmariboŋ tosoḅur, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləḅigol aSol ḅimat, ²⁴ be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi lokəta bunus nabopita gail hən nabiltivile hən ləḅigol aSol ḅimat. ²⁵ Imaienan alat lotohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad loriŋ aSol vi pan tur len naholəvat todar vis nabiltivile. Ale igam yav vi Jerusalem.*

²⁶ Nəboŋ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsadəlomi ke tovi ahai susur kitin. ²⁷ Be aParnapas esəhari van hən ahai pispisul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasuḅ tia ale Nasuḅ isor maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsən aYesu, namətahwan eḅuer. ²⁸ Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut a Jerusalem. Len na-il-ḅuri-an, isor tabtab len nahəsən Nasuḅ. ²⁹ Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev hən natosian siGot mai galito, avil lugol risi hən ḅimat. ³⁰ Nəboŋ nəbathudud nadəlomian lotosəsəloŋ ləboi natenan, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹ Beti alat siYesu lukad natəmat len naut p̄isi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ŋai. ANunun aGot igol galit ludan am mai loləŋon ivoi am len nəlolito, galit logəm lusəḅur am ale lutoh len namətahwan hən nəyalalan siGot.

APita igol aAeneas imaur tətəs len naut a Litta

³² Nəboŋ aPita toyar tur len naut p̄isi, ia mēdoŋ ben alat siGot lototohtoh a Litta. ³³ Len naut ei eris avan sua, nahəsən aAeneas, topat len nəmel san ŋai, husur nətarhəben imat len nasihau toməlevtor. ³⁴ APita ikel maii ke, “AAeneas, aYesu Kristo igol gumaur gagai. Gile məhat ale ḅolsan namilem̄.” Vəha-sua ŋai aAeneas ile məhat. ³⁵ Galit p̄isi lototoh len navile Litta mai len nabəmav Saron loris tomaur ale lupair van hən Nasuḅ.

APita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶ Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahəsən alitea aTapita, lotokisi am hən aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis hən nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite. ³⁷ Len nəboŋ enan eməsah van, imat. Lokəkəs niben ale loriŋi len narun̄ a məhat. ³⁸ Husur naut a Litta ipat pəpadaŋ hən naut a Joppa, nəboŋ ahai susur gail lotosəsəloŋ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artoŋiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!” ³⁹ Na aPita ile məhat, iyar mai gəlaru, ale nəboŋ tobar naut a Joppa losəhari vi lohoim, vi lan narun̄ a məhat. Nəbatunau pəhaḅut p̄isi loil garu, lutan ale loḅusan aPita hən nəhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas toside nəboŋ tomaur sal mai galito. ⁴⁰ APita esəvat galit vivile; beti etənedur, isor tuḅ. Ale ipair van hən niben, ike, “Tapita, gile məhat!” Alitenan esəŋav hən namətan, eris aPita ale ebətah vi məhat. ⁴¹ APita etəgau navəlan ale elivi hən ḅeil. Beti ekis nəbatunau gail mai alat siGot ale esəhar alitenan tomaur van hən galito. ⁴² Len naim p̄isi a Joppa nəvanuan gail losəsəloŋ hən natenan tovisi gol ke isoḅur lukad nəvanuan nadəlomian len Nasuḅ. ⁴³ APita itoh len naut a Joppa len nēmariboŋ isoḅur len naim seSimon. Simon igol natit gail hən nahurhurivatvat.

* 9:25: Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

10

APita mai aKornelius

¹ Len naut a Sisarea ikad avan sua, nahəsan aKornelius, nasenturion sua toil a mō hən nasoltia tovi 100 len Navəshəsoltia ta Itali.* ² Gai mai nəbathudud san lohusur kitin hən naḡisal siGot mai lomətahw len nəyalyalan san; gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³ Len nəboŋ sua len namityal totor ut mədau, eris narisian sua. Ekəta masil hən aŋel sua siGot togəm hənı tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴ AKornelius ekəta mətaltal hənı, ninen epil, eusi ke, “Goləŋon nəsa Nasuḡ?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuṽ-an saḡ mai naviolan saḡ van hən alat lotopar tite, arohun naviolan hən natutumavan van hən aGot. Ehəhaṽur hənı. ⁵ Imaienan, gesəvat alalumān vi Joppa hən ləḡesəhar təlman hən avan sua nahəsan aSimon lotokisi hən aPita. ⁶ Gai itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷ Aŋel enan isor maii ale ivan. Nəboŋ tovan tonəŋ, aKornelius ekis nəvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokətkəta təban, tohusur kitin hən naḡisal siGot. ⁸ Ikel natit ḡisi tovisi mai galito, ale esəvat galit vi Joppa.

⁹ Pelan han tublial, len nəyaran salito, logəm pəpadaŋ hən nabiltivile. Len nəboŋ enan aPita epəlau vi məhat len navurun naim topapav hən ḡisor tuṽ. ¹⁰ Imalkəkət, ike tihan, ale nəboŋ lotoutaut hən nəhanian sal, ekəta ḡerḡer. ¹¹ Eris nəmav toşəŋav, natit hun nabiltikaliko, nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat, evi pan vi lan nətan. ¹² Epul hən narivatvat tiltile gail, nəmat mai naməhob gail lotokələh len tan, mai nəman naməsav gail. ¹³ Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile məhat, paru bun naməŋod, hani!” ¹⁴ Be aPita isor vari ke, “Ao Nasuḡ, sanigole! Nəsəhanhan natideh tosa o tokolkol.”* ¹⁵ Nadoldol isor tətəs maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.” ¹⁶ Tomagenan vəha-tor tonəŋ, vəha-sua ŋai nəkaliko enan evi məhat vi lan nəmav.

¹⁷ Nəboŋ aPita tonau masuṽ hən namilen nəsa torisi, alalumān aKornelius toşəvat galito, lusaḡ naim seSimon ale loil len nametləkau. ¹⁸ Lukai, lous ke, “Avan sua nahəsan aSimon Pita itoh ei a?” ¹⁹ Nəboŋ aPita tonau nəsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alalumān itor lous kitev gaiug. ²⁰ Gile məhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosəvat galito.” ²¹ Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nəvanuan məttous kitevi. Imabe? Mətogəm mōs nəsa?” ²² Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a mō hən nasoltia tovi 100, esəvat ginamito. Gai evi naulumān sua tonor, tomətahw len nəyalyalan siGot. Alat lotovi Ju ḡisi luke ivoi. Aŋel sua siGot ikele hənı ke teus gaiug hən gəḡevi lan naim san hən ḡesəsəloŋ hən nəsa gaiug gəḡikele.” ²³ Beti aPita eus galit ke levi lohoim hən ləḡitoh maii.

Pelan han aPita galito loriŋ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale ²⁴ len nəboŋ tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus nəbathudud san mai nabubur san gail hən ləḡegəm ḡonḡon. ²⁵ Nəboŋ aPita toḡis lohoim, aKornelius ebubur maii ale etənedur bathurien aPita, ilotu hənı. ²⁶ Avil aPita elivi vi məhat ike, “Gile məhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.” ²⁷ Nəboŋ tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nəvanuan lotosəbur lotoḡonḡon ei. ²⁸ Ikel mai galit ke: “Gamit mətoləboii tia ke sanor hən nə-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hən namtḡitah mai o hən namtḡemədoŋ təban avan ideh savi Ju. Be aGot eṽusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomətahuni. ²⁹ Imaienan nəboŋ gotosəvat galit hən ləḡesəhar ginau, nogəmai, nəsake nodədas nəḡegəmai. Nuke neus gamito, imabe məttous ginau ke nəḡegəmai?” ³⁰ Ale aKornelius isor vari ke, “Evi nəmariboŋ tovat tovan, len namityal egai totor ut mədau, nusor tuṽ. Vəha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a mō hən ginau ³¹ ike, ‘Kornelius, aGot esəsəloŋ hən na-sor-tuṽ-an saḡ tia mai inau gat naviolan saḡ van hən alat lotopar tite. ³² Imaienan, gesəvat alalumān vi Joppa hən ləḡesəhar

* **10:1:** Navəshəsoltia enan ikad nasoltia lotovi 600 lan. * **10:14:** Lev 11.1-47; Eze 4.14

təlman hən avan sua nahəsan aSimon lotokisi hən aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.’ ³³ Husur enan, vəha-sua ŋai nosəvat galit hən ləbesəhar gaiug. Sipa len nagəmaian sam̄. Gagai namtutoh gegai len nəhon aGot hən namtbesəsəloŋ hən natit pisi Nasuḅ tokele tia ke gaiug gəb̄ikele mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etuḅat hən b̄isor ike, “Gagai noləboii ke tokitin ke naḅide siGot ep̄itoḅ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.* ³⁵ Imagenan, nəvanuan naut p̄isi lototəgedur van hən aGot mai lotogol nəsa tonor, ehəhaḅur hən ləb̄egəm həni. ³⁶ Mətoləboi napisulan aGot topisul həni van hən alat a Israel tia, napisulan tokel na-kel-uri-an tovoi toke, nəvanuan eləboi b̄ikad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta hən nəvanuan tiltile gail p̄isi. ³⁷ Mətoləboi nəsa tovisi len naut a Jutea totuḅat a Kalili husur nəbaptaisan aJon tokel uri. ³⁸ Mətoləboii am ke aGot tovəhas aYesu ta Nasaret hən aNunun mai nədaŋan, gol ke, gai iyar tur len naut p̄isi ale igol navoian mai igol alat natəmat tobaŋis gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii. ³⁹ Ale ginamit namtoris ləboi natit p̄isi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit lutahətah həni tomat len nəhai sua, ⁴⁰ be aGot ilav kuvi dan nəmatan len nəmariboŋ totor, ale igol ke evisi hən nəvanuan ləb̄eləboi ləberisi. ⁴¹ Nəvanuan p̄isi ləsarisi, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtorisi hən namtb̄ikel uri. Nəboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii. ⁴² Isor idaŋ mai ginamito ke namtikel uri mai nəvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan hən b̄epəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur sal mai alat lotomat tia. ⁴³ Ahai kelkel ur gail p̄isi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nahəsan aYesu, nəvanuan gail p̄isi lotoriŋ nəlolit lan, aGot dereh teruḅat nəsaan salit dan galito.”*

⁴⁴ Nəboŋ aPita tokəmaianan sal, aNunun aGot eb̄is len galit p̄isi lotosəsəloŋ hən nasoruan. ⁴⁵ Nəvanuan nadələomian lotovi Ju, lototah mai aPita, losəhoḅut husur aGot tovr san aNunun len alat ləsavi Ju am. Loləboii ke toviol hən aNunun mai galito ⁴⁶ husur losəsəloŋ hən galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh nəyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit hən ləb̄ibaptais hən nəwai, husur aGot eviol hən aNunun mai galito suŋan gidato.” ⁴⁸ Ŋa ikel buni ke libaptais len nahəsan aYesu Kristo. Beti lous aPita hən b̄itoh mai galito hən nəmariboŋ galevis am.

11

APita isor vəsvəsai nəsa tovisi hən gəlaru, gai mai aKornelius

¹ Ahai pispisul gail mai nəvanuan nadələomian gail len naut a Jutea losəsəloŋ həni ke alat ləsavi Ju am lodələom nasoruan siGot tia. ² Ŋa nəboŋ aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuḅ hən na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³ “Gaiug gob̄is len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-an* ale guhan mai galito!” ⁴ Beti aPita ikel mai galito hən natit p̄isi tovisi tuḅat len natuḅatan van vəbar nagilen. Ike: ⁵ “Ginau nusor tuḅ səb̄ogw len navile Joppa, ale nokəta b̄erḅer, noris natit hun nab̄iltikaliko nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau. ⁶ Nəboŋ notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəmat mai naməhob gail mai nəman naməsav gail. ⁷ Nosəsəloŋ hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməŋod. Hani!’ ⁸ Be nusor vari ke, ‘Aoa Nasuḅ, sanigole! Nəsariŋ natideh tosa o tokolkol len nabuŋogw boŋ ideh.’ ⁹ Nadoldol len nəmav isor var ginau tətəs ke, ‘Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.’ ¹⁰ Imagenan vəha-tor, ale natit p̄isi evi məhat vi lan nəmav. ¹¹ Be məteris! Alalun̄an itor, aKornelius tosəvat galito a Sisarea gəm hən ginau, logəm pəpadaŋ hən naim nototoh lan. ¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuḅ husur natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotoməlevtes

* **10:34:** Deu 10.17 * **10:43:** Isa 53.11 * **11:3:** Len nasoruan ta m̄o, naJu gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju ebur kotov nalo seJu gail.

lotokad nadəlomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namtoʔbis lohoim naim sitea a Sisarea. ¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris aʔel sua toil lohoim san toke, ‘Gesəvat galevis vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən aSimon lotokisi hən aPita. ¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nəbathudud sam dan nəsaan samito.’ ¹⁵ Nəboʔ notosor kəkereh ʔai, aNunun aGot eʔbis len galit suman toʔbis len gidato len nəboʔ ta mō. ¹⁶ Len nəboʔ enan nunau gat nəsa Nasuʔ tokele ke, ‘AJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be aGot dereh tibaptais hən gamito hən aNunun.’* ¹⁷ Imaienan, aGot ʔeviol mai galit naviolan toʔitoʔ hən nəsa toviol hən mai gidato nəboʔ dattokad nadəlomian len Nasuʔ aYesu Kristo, ginau ase hən ke nəʔeil kəkol hən aGot?” ¹⁸ Nəboʔ lotosəsəloʔ hən aPita tonəʔ, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hən nəʔisal mai alat ləsavi Ju tu hən ləʔipair dan nəsaan, hən ləʔikad nəmauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

¹⁹ Alat lotogam pəpəhw dan na-ləʔon-isa-an husur nəmatan siSteven, luvan vəbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok.* Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail ʔai. ²⁰ Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotuʔat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hən na-kel-uri-an tovoi husur Nasuʔ aYesu. ²¹ Nədaʔan siNasuʔ ipat len galito, ʔa nəvanuan isoʔur lodəlom napisulan salito ale lupair van hən Nasuʔ. ²² Na-kel-uri-an hən natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losəvat aParnapas vi Antiok. ²³ Nəboʔ tobar naut enan eris ləboii ke aGot toviol kəmas hən navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem hən, igol loləʔon ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidaʔ len Nasuʔ, leriʔ kot nəlolit len Nasuʔ, il gəgat lan. ²⁴ AParnapas evi naulumian tovoi, topul hən aNunun aGot mai nadəlomian. Nəvanuan isoʔur losəsəloʔ hən ale loriʔ nəlolit len Nasuʔ. ²⁵ Beti aParnapas evi Tarsus hən ʔidoʔ aSol. ²⁶ Nəboʔ tosaʔi, esəhari van vəbar naut a Antiok. Len nasiʔau enan kavkav gəlaru aruʔonʔon mai alat siYesu, mai aroʔusan galit isoʔur. Len naut a Antiok evi metəkav lotokis ahai susur gail hən naKristen.

²⁷ Len nəboʔ enan, ahai kelkel ur galevis loriʔ naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. ²⁸ Galit sua, nahəsən aAkapus, ile məhat hən ʔikel ur nəsa aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nəboʔ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.* ²⁹ ʔa ahai susur gail lunau koti ke, ləʔikad nəvat, leviol hən galevis mai nəbathudud nadəlomian lototohtoʔ len naprovens Jutea hən ʔevi tarhət salit ei. ³⁰ Imaienan losəvat aParnapas mai aSol hən ləʔilav naviolan en salito mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem.

12

Aʔel sua ilav kuv aPita dan naim ʔəbaʔis

¹ Len nəboʔ galenan aHerot Akrippa* tovi kiʔ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. ² Gai igol nasoltia ita bun aJemes, aʔan aJon hən naʔu nəʔalan. ³ Nəboʔ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən naJu gail lotohəhaʔur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləʔitaʔ gat aPita am. Igole len nəboʔ gail hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan tovi nəhanan sua ta sutuai seJu gail. ⁴ Nəboʔ lototah gat aPita tonəʔ, aHerot eriʔi len naim ʔəbaʔis, natuhluʔoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol hən. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan ʔisi, nəboʔ Nəhanan hən nəPasova ʔinoʔ.† ⁵ ʔa lokətkəta kəkol hən aPita len naim ʔəbaʔis, be alat siYesu lusor tuʔ tabtab van hən

* **11:16:** Uman 1.5 * **11:19:** Uman 8.1-4 * **11:28:** Uman 21.10 * **12:1:** AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalyal. † **12:4:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaʔur hən nəboʔ aGot togol ahai a mō gail ʔisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

aGot mōsi. ⁶ Len nalenmariug enan a tahw hən nəboŋ aHerot bikot hēni, aPita ipat buŋbuŋol rivuh hən nasoltia eru, natsen‡ eru artobaŋis gati, ale nasoltia gail am lokēta kəkol hən nabopita hən naim bəbaŋis. ⁷ Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasuḅ evisi, ale naŋial eŋial lohoim. Aŋel iḅas aPita tarhəben ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru. ⁸ Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuḅ saŋ, vəlas naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus saŋ ale gehusur ginau!” ⁹ Ŋa aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nəsa aŋel togole ekitin o sakin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai. ¹⁰ Gəlaru aruḅot pəpadaŋ hən naut eru nasoltia lotokətkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbaŋis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nabiltivile. Esəŋav səbōn mōs gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naŋisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita. ¹¹ Beti aPita tomadhaləboii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləboi koti ke Nasuḅ esəvat aŋel san hən bilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit pisi naJu gail lotonau ke tevisi.”

¹² Nəboŋ aPita tonau ləboii, evi lan naim siMeri, anan aJon nahəsan togon aMak. Nəvanuan tosoḅur luḅon ei hən ləbisor tuḅ. ¹³ APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsan aRota egəm hən nabopita hən bəsəseloŋ. ¹⁴ Nəboŋ tosəseloŋ ləboi nadolon aPita, ikemkem masuḅ ŋa igam təlmam, sasəŋav hēni, ikai ke, “APita eil bopita!” ¹⁵ Lukel maii ke, “Gaiug govinu!” Nəboŋ tokelkel tətəs hēni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.” ¹⁶ Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəŋav hēni, lorisi, lumaŋmaŋ habat. ¹⁷ APita eḅil hən navəlan ke lemədau, ale isor husur naŋisal Nasuḅ togole tolav kuvi dan naim bəbaŋis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

¹⁸ Len nadudulan nasoltia gail lunau soḅuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləŋon isa masuḅ. ¹⁹ Nəboŋ aHerot togol nadoŋian hən aPita soḅuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nə-gam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tonoŋ, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Aŋel sua siNasuḅ igol aHerot imat

²⁰ Len nəboŋ enan nəlon aHerot epəŋas alat a Tair mai a Siton, eḅitvītuh mai galito. Beti galito luḅon len nənanuan sua hən ləbisor maii. Nabiltivanuan nauman siHerot, nahəsan aPlastus, idam̄ mai galit ke tevi tarhət salito, ale lous ke likad natəmat mai aHerot, asike luḅal am. Lousi maienan husur loḅur pīs nəhanian halito len naut siHerot. ²¹ Len nəboŋ hən nəbōnan, aHerot tosun nahurabat tovilbil, ebətah len nabiltihai bətbətah san ale ikel nasoran san mai galito ei. ²² Alat lotobonḅon ei lukaikai ke, “Nagot sua sator, savi vanuan.” ²³ Vəha-sua ŋai, aŋel siNasuḅ iḅas aHerot husur gai sator gol galit, saputsan nahəsan aGot, ŋa natugulas gail luhani, imat. ²⁴ Be nasoruan siGot iperperŋan naut gail am, nəvanuan isoḅur am losəseloŋ hēni, loriŋ nəlolit len aYesu.

²⁵ Nəboŋ aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut a Jerusalem tonoŋ, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

13

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

¹ Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai pusan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker*, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas†) mai naməkot aSol. ² Nəboŋ lotolotu hən Nasuḅ mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol mōs ginau hən arḅigol nauman notokis gəlar hēni tia.” ³ Ŋa nəboŋ ləsəhan, lotosor tuḅ tonoŋ, loriŋ navələlit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

‡ 12:6: Natsen evi nəhau metəlai tokad nabur gail tomarmarikit. * 13:1: Niker namilen mermer len nasoruan ta Kris. † 13:1: AHerot egai evi aHerot Antipas anatun aHerot toyalyal.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltiḃot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵ Nəboḃ artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim nabonḃonan gail seJu. Arukad aJon Mak am hən toum mai gəlaru. ⁶ Nəboḃ lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusaḃ naJu sua, nəvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsan aParyesu. ⁷ Gai itah mai aSerkius Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nəvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən ḃesəsəloḃ hən nasoruan siGot. ⁸ Be nəvanuan nabehi enan, nahəsan aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsa artokel uri. ⁹ Beti aSol, nahəsan togon aPol, topul hən aNunun aGot, ekəta mətaltal van hən aElimas ike, ¹⁰ “Gaiug gopul hən nalibliboḃan mai nagəgərasan, govi anatun natəmat, govi enemi hən natit ḃisi tonor. Gugol naḃisal tonor siNasuḃ ihaḃ tabtab, gesib hən i ḃais? ¹¹ Gagai Nasuḃ tipansem gaiug. Dereh gevi metḃesw. Len nəmariboḃ galevis dereh gedədas gəḃekəta ris nəyal!” Vəha-sua ḃai namətan arumotmot ale itaḃtaḃ kitev avan ideh hən ḃetəgau navəlan hən ḃesəhari. ¹² Nəboḃ agavna enan toris nəsa tovisi, ikad nadəlomian husur iḃaḃ len naḃusanan husur Nasuḃ.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

¹³ APol mai alat lototah maii loriḃ naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak eriḃ galito, etəlmam vi Jerusalem. ¹⁴ Loriḃ naut a Perka luvahut van vəbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len nəSappat loḃis lohoim len naim nabonḃonan seJu ale lobətah. ¹⁵ Nəboḃ naḃuruḃian hən nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonor, alat lotoil a mō len naim nabonḃonan seJu lopisul van hən galit ke, “Bathudud, mətḃikad nasoruan ḃigol namtḃeləḃon ḃivoi am len nəlonamito, mitikele bai.”

¹⁶ Na aPol eil, eḃil hən navəlan ke lemədaḃ ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mətḃsavi Ju be mətḃmətahw len nəyalalan siGot, mətḃesəsəloḃ hən ginau! ¹⁷ AGot silat a Israel ilekis hən atəmadat ta sutuai; igol galit lusobur masuḃ nəboḃ lototohtoh hum nametḃos gail len naut a Ijip. Len nədaḃan san totibau esəhar galit dan naut enan.* ¹⁸ Naut kəmas lotohaihai, gai itah mai galit van vəbar nasiḃau tovi 40 len naut masmas.* ¹⁹ Beti iḃal səhor ḃis naluḃoh lotoməlevru hən nametḃos len naut a Kanaan, ale epəpəhun nətan salit mai nəvanuan san gail* ²⁰ Natgalenan evisi len nasiḃau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nəmatsistret lotoil a mō hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.* ²¹ Beti nəvanuan gail lousi hən nakiḃ, ḃa aGot itabtabuh len aSol, anatun aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kiḃ nasiḃau tovi 40.* ²² Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kiḃ salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatun aJesse, evi naulumān notoləmas buni; gai dereh tigol natit ḃisi notoləḃoni.* ²³ Len nəpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a mō, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsan aYesu. ²⁴ A tahw hən nagəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel ḃisi ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.* ²⁵ Nəboḃ nauman siJon pəpadaḃ hən tonor aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsavi atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ḃai, nəsanor kasi hən nəḃisah ruḃat nəḃau hən naributbut san.*

²⁶ “Bathudud siApraham mai gamit mətḃsavi Ju mətḃmətahw len nəyalalan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən naḃisulan egai hən nəlav-kuvi-an dan nəsaan. ²⁷ Alat a Jerusalem mai alat lotoil a mō salito ləsakəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotoḃuruḃi len nəSappat ḃisi. Na lugol nəsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənauan salit, timasmat. ²⁸ Ləsəsəḃ natideh tonor hən

* **13:17:** Exo 1.7, 12.51 * **13:18:** Num 14.34; Deu 1.31 * **13:19:** Deu 7.1; Jos 14.1 * **13:20:** Jdg 2.16; 1Sam 3.20 * **13:21:** 1Sam 8.5, 19, 10.21 * **13:22:** 1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20 * **13:24:** Mak 1.4; Luk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27

ħimat sile, be naut kēmas natenan, lous aPilate hēn ħigole ħimat.* ²⁹ Nəboŋ lotogol natit ħisi aħai kelkel ur gail lototos husuri tonon, lupat kuvi vi pan dan nəhai, lorinġi ipat len naħurhuvat tovi ħurhes.* ³⁰ Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan, ³¹ ale alat lotoyar maii gəm a Kalili vi Jerusalem, lori si len nəmariboŋ tosoħur.* Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəsəlon hēn tokele.

³² “Ginaməru, namrukəl mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, ³³ igol isarpoh mōs gidato, anatulito. Igole nəboŋ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Sumān aTevit toto si len nəbe na-vəha-ru-an ke,
“ ‘Gaiug govi aNatugw ulumān,

daməŋai ginau no gəm vi Təmañ.’* ”

³⁴ AGot igol ile məhat dan nəmatan hēn asike ħiħos nətan. Imaienan aGot ekəmaiegai ke,
“ ‘Neviol mai gamito hēn nəsa notokel gati

mai atəmamit ta sutuai aTevit.’* ”

³⁵ Ŋa len nəbe sual am aTevit ike,

“ ‘Gəsədañ hēn Nəvanuan Sañ ħiħos nətan.’* ”

³⁶ Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol ħis nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben iħos nətan. ³⁷ Avil atenan aGot togol tole məhat dan nəmatan, atenan saħos nətan. ³⁸ Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hēn mətħeləboii ke, len aYesu, aGot eləboi ħeruħat nəsaan samito. ³⁹ AGot eriŋi ke nəvanuan ħisi lotokad nadəlomian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa aYesu togole. Be nalo siMoses edədas ħeriŋi ke avan ideh tonor len nəhon aGot. ⁴⁰ Məteləlagau hēn ke nəsa aħai kelkel ur gail lotokele satevisi hēn gamito. Lokəmaiegai ke,

⁴¹ “ ‘Məteris, gamit məttosor viles ginau,
mitiħaŋ ale mitimat!

Dereh niġol natsua len nəboŋ samito,

ale asike mətodəlomi ke tokitin,

naut kēmas avan ideh ħikel husuri mai gamito.’ ”* ”

⁴² Nəboŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hēn arħisor husur natgalenan tətəs len nəSappat togon. ⁴³ Nəboŋ nəbonan tonon mai lotopəpehw, naJu tosoħur mai alat ləsavi Ju lotohusur kitin hēn aGot, lohusur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke leriŋ nələlit len aGot toviol kēmas hēn navoian mai galito.

⁴⁴ Len nəSappat togon pəpadaŋ galit ħisi len nəħiltivile enan luħonħon hēn ləħesəsəlon hēn nasoruan siNasub. ⁴⁵ Nəboŋ alat lotoil a mō hēn naJu gail lotoris naluħoh, lutəbulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor mədas nahəsən. ⁴⁶ Beti namətəhwan eħuer, aPol mai aParnapas arusor idaŋ var galit ke, “Inor hēn namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metə kav. Be bathut məttomətəhuni, gamit mətugol imasil ke mətsanor hēn mətħikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namroriŋ gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavi Ju. ⁴⁷ Husur Nasub aGot ikele hēn ginamit tia ke,

“ ‘Ginau nuġol gaiug govi namñial mōs alat ləsavi Ju,

hēn gəħikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

mai nəvanuan ħisi len navile a pan kavkav.’ ”* ”

⁴⁸ Nəboŋ alat ləsavi Ju lotosəsəlon hēn natgalenan, lohəhaħur ale lusal suh nasoruan siNasub. Galit ħisi aGot totəbtəbuh len galit hēn ləħimaaur vi sutuai, lodəlom nasoruan enan. ⁴⁹ Nasoruan siNasub iperħan naut ħisi lotodar vis naut enan. ⁵⁰ Avil alatpəhaħut

* **13:28:** Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:** Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Uman 1.3 * **13:33:** Psa 2.7 * **13:34:** Isa 55.3 * **13:35:** Psa 16.10 * **13:41:** Hab 1.5 * **13:47:** Isa 42.6, 49.6

lotovat nāhes lotolotu hēn aGot, mai alalumān lotoil a mō len nabiltivile enan, naJu gail lugol ke lotomētahun aPol mai aParnapas. Ale lomēdas tabtab hēn aPol mai aParnapas beti lohut gēlaru dan naut en salito. ⁵¹ Nā gēlaru arudardar hēn narielaru hēn nēmasiav naut enan bīmakuv hēn bīmasil ke aGot tomētahun galito, dereh tipansēm galito.‡ Beti arovi Ikonium. ⁵² Ale ahai susur gail lopul tabtab hēn nakemkeman mai aNunun aGot.

14

APol mai aParnapas len nabiltivile Ikonium

¹ Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim nabōnbonan seJu hum naŵide sēlaru. Nasoruan sēlaru igol isobūr lukad nadēlomian, naJu gail mai alat a Kris. ² Be naJu galevis lotohaihai, lugol alat lēsavi Ju nēlolit epēnas nēvanuan nadēlomian gail. ³ Imaienan aPol mai aParnapas arutoh ebēlav ei. Arsamētahw, arusor mōs Nasuḅ. Ale Nasuḅ igol pāpāp hēni ke, napisulan artokele husur navoian toviol kēmas hēni ekitin, bathut len nēdaṅan san arolēboi arḅigol namerikel gail. ⁴ Alat lototoh len navile enan lopēpēhw. Galevis lohusur nēnauan seJu gail, galevis lohusur naḅusanan sihai pispisul eru enan.

⁵ Alat lēsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a mō hēn galito, lusor utaut hēni ke, lemēdas gēlaru ale letubun gēlaru. ⁶ Nēboṅ artolēboii ke bīmaienan, arugam yav vi lan nabiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia. ⁷ Len nēyaran sēlaru pēpadaṅ hēn nabiltivile eru enan, arukelkel na-kel-uri-an tovoi mai nēvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸ Len naut a Listra ikad avan sua tobētah, narien gēlar pīsi arugau. Nēboṅ lotopasi, imaienan tia. Gai sēyar boṅ ideh. ⁹ Atenan esēsēloṅ hēn aPol nēboṅ tosor. APol ekēta van hēni ale eris lēboii ke tokad nadēlomian hēn bīmaur. ¹⁰ APol ikai habat van hēni ke, “Gile mēhat len nariem! Geil!” Ale aten emēlah vi mēhat, etuḅat yar.

¹¹ Nēboṅ naluḅoh lotoris nēsa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logēm vi pan hēn gidato, logēm vi vanuan.” ¹² Lokis aParnapas hēn aSeus mai aPol hēn aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.* ¹³ Ikad naim nalotuan siSeus vivile hēn nabiltivile. Ahai tutumav siSeus esēhar nabuluk ulumān gail lotowan nahorasal van hēn nametlēkau hēn nabiltivile, husur gai mai naluḅoh luke letutumav van hēn gēlaru.

¹⁴ Avil nēboṅ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosēsēloṅ hēn natenan, arutar nahurabat sēlaru, aromūr van hēn naluḅoh, arukai ke, ¹⁵ “Lalumān, imabe mētugol nategai? Namrovi vanuan ḅai sumān gamito. Namrogēm hēn namrḅikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit hēn mētḅipair dan natgaleg lotodēdas lēḅēvi tarhēt samito, van hēn aGot tovi nēkadun nēmauran. Gai igol nēmav mai nētan mai nētas mai natit pīsi lotosuh len gail.* ¹⁶ Sutuai tia idam hēni ke naluḅoh hēn nēvanuan tiltile gail lotohusur naḅisal salit vīsusua. ¹⁷ Naut kēmas natenan, igol nēvanuan pīsi lolēboi lēḅēris lēboi gai len navoian togole. Eviol hēn naus togēm len nēmav, eviol hēn nēhanian toḅan len nēboṅ han; igol ke mēttopul hēn nēhanian mai nēlomit topul hēn nakemkeman.” ¹⁸ Be naut kēmas artokēmaienan, arusabi ke idāṅ hēn arḅigol ke lēḅēsib hēn natutumavan salito.

¹⁹ Beti len nēboṅ tile naJu galevis logēm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hēn nēnauan sinaluḅoh van hēn galito. Lotuḅ aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nabiltivile husur lunau ke tomat. ²⁰ Be nēboṅ ahai susur gail lotoḅon il garu hēn aPol, ile mēhat, iyar tēlmam van hēn nabiltivile. Pelan han aPol mai aParnapas aroriṅ naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotēlmam vi Antiok a Siria

‡ **13:51:** AGot igol imagenan husur galit lomētahun nasoruan husur aYesu. * **14:12:** ASeus eil a mō hēn nagot pīsi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. * **14:15:** Exo 20.11; Psa 146.6

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusoður logəm vi hai susur siYesu gail. Beti arotəlmam vi Listra, Ikonium mai Antiok. ²² Arugol ahai susur gail ludan am, arugol loləjon ivoi am len nəlolito hən ləbeil gəgat len nadəlomian. Aruke, “Datimasdan þur naləjon-isa-an tosoður hən datþebis len natohan pipihabəlan aGot.” ²³ APol mai aParnapas arutabtabuh len ahaʋut galevis hən ləbeil a mo hən alat siYesu len naut v̄isusua. Arusor tuʋ, arsəhan, ale arorin galit len navəlan Nasuð, gai lotorin nəlolit lan.

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamfilia. ²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nabiltivile Perka tonon, arovi pan vi Attalia bitas. ²⁶ Arorin nabiltivile Attalia, aruwol təlmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotorin gəlaru len navəlan aGot mo nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷ Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hən ləbiðonðon, ale arukel ur mai galit natit p̄isi aGot togole len naðonan səlaru maii. Arukel husur naþisal aGot togole hən þesəŋav hən nabopita hən nadəlomian mo alat ləsavi Ju. ²⁸ Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebəlav.

15

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

¹ Alatevis lotovi Ju logəm a Jutea vi Antiok. Loʋusan nəvanuan nadəlomian gail ei maiegai ke, “Asike ləbetiv dalus gamito məttovi lalumnan, hum naʋide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”* ² APol mai aParnapas arusor tas naþusanan salito ale arusor þalþal mai galito. Na alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hən ləbevi Jerusalem hən ləbisor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo hən alat siYesu husur naþusanan enan. ³ Ale alat siYesu losəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Foniaia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hən aGot silat ləsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nəvanuan nadəlomian gail lukemkem masuʋ. ⁴ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit p̄isi aGot togole len naðonan salit maii.

⁵ Nəvanuan nadəlomian galevis lotovi Farisi gail, lule məhat, luke, “Alat ləsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimassor tidan mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo luðonðon hən ləbisor husur natenan. ⁷ Nəboŋ lotosor þalþal sil naten tobəlav, aPita ile məhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mətoləboii ke len nəboŋ ta mo aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, hən ləbesəsəlon hən ale dəlomi.* ⁸ AGot toləboi nəlon nəvanuan p̄isi, igol imasil ke tolekis hən galito, husur ke toviol hən aNunun mai galito sumnan toviol hən mai gidat dattovi Ju.* ⁹ AGot igol ke ləsatile len gidato. Len nadəlomian salito igol nəlolit iveveu. ¹⁰ Imabe mətəsədam hən nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tipanpan a? Imabe mətorin na-gol-husur-nalo-an toməlas habat len alat ləsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədas datþevusi? ¹¹ Satimaienan! Datoləboii ke len navoian aYesu toviol kəmas hən mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sidato. Eþitoʋ hən alatenan ləsavi Ju.”

¹² Galit p̄isi len naðonðonan ləsasor, losəsəlon nəboŋ aParnapas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke arugole len alat ləsavi Ju. ¹³ Nəboŋ artosor tonon, aJemes isor ike, “Mətesəsəlon hən ginau. ¹⁴ Mitinau gat nəboŋ aSimon* tosor vəsvəsai mai gidato, naþisal nametəkav aGot togole nəboŋ togəm təban alat ləsavi Ju, hən þilav dan galito

* **15:1:** Lev 12.3 * **15:7:** Uman 10.1-43 * **15:8:** Uman 2.4, 10.44 * **15:14:** Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi naulumnan sua ŋai, aYesu tokisi hən aPita.

naluŵoh sua hən ləbēvi esan səbōn.* 15 Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hən nəsə aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

16 “Len nəbōŋ enan dereh netəlmam
ale neum təlmam hən naim nətəpōlen siTevit
tomaruŋruŋ,

nəsə tomətartar dereh neum təlmam həni
ale nigole tehun ta mō,

nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kiŋ tətəs.

17-18 Imaienan galit pisi am,
nəvanuan naut tiltile gail nahəsagw topat len galito,
dereh leusus kitev ginau hən ləbələboi ginau.

Nasuḅ aGot togol ke,
nəvanuan gail loləboi natgalenan sutuai tia,
gai ekəmaienan.’ ”*

19 AJemes isor am ke, “Norinŋi timaiegai ke: sadatigol tidan hən alat ləsavi Ju lotopair van hən aGot. 20 Avil gidat datitos nalobulat van hən galit b̄ike, salihan naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, saligol naitian tosa,† salihan naməŋod lotobanŋis bun navədolon mai salihan o mun nəda.* 21 Husur ta sutuai lukel ur nəsə aMoses totesi len navile pisi mai loŵuruŋi len naim nəbōnbonan seJu gail len nəSappat pisi.”

Nalobulat napisulan van hən alat ləsavi Ju

22 Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu pisi, lusor sabi ke litabtabuh len galit galevis hən ləbesəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Losəvat galit eru artoil a mō hən alat siYesu ei. Nahəsalaru aJutas (lokisi hən aParsappas) mai aSilas.

23 Arulav nalobulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu, namtutos nalobulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mətəsavi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

24 Namtosəsəlon həni ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nə-dam-həni-an sinamit ebuer. Lugol gamit nəlomit isa mai nənauan samit ebutbutut husur nəsə lotokele.

25 Imaienan ginamit pisi namtusor sabi ke namtitabtabuh len naulumian galevis hən namtbesəvat galito van hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun gəlaru, 26 artodam hən nəmauran səlaru mōs nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo.

27 Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən gəlar arbikel natgalegai mai gamito toŋitoŵ hən namttotosi. 28 ANunun aGot mai ginamito namtukad nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus na-gol-husur-nalo-an toməlas habat, avil nalo galegai tovis ŋai ke: 29 Samtihan naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, samtihan nəda.

Samtihan naməŋod lotobanŋis bun navədolon mai samtigol naitian tosa. Mətbehusur nə-kai-tasi-an galenan, mitigol nəsə tovoi. Enan ŋai, pelan.

30 Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəbōŋ lotobar naut enan, lugol alat siYesu luḅonbon ale lulav nalobulat mai galito. 31 Nəbōŋ nəvanuan gail lotoŵuruŋ nalobulat enan, lukemkem masuŵ husur igol loləŋon ivoi am len nəlolito.

32 AJutas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arb̄igol alat lotokad nadəlomian ləbələŋon b̄ivoi am len nəlolito mai ləb̄idan am. 33-34 Nəbōŋ artotoh len nəmaribōŋ galevis, nəvanuan nadəlomian gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arb̄etəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok.‡ 35 Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isoḅur am loŵusan, lukel ur nasoruan siNasuḅ.

* 15:14: Uman 11.1-18 * 15:17-18: Amo 9.11-12 † 15:20: AGot idam hən naitian mai asoam gotolah kitin mai ŋai. Lev 18.6-23. * 15:20: Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23 ‡ 15:33-34: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 34 Be aSilas ike titoh ei.

APol mai aParnapas aropəpəhw

³⁶ Husur nəmariboŋ galevis, aPol isor mai aParnapas ke, “Daretəlmam vi lan nəbiltivile p̄isi dartokel ur nasoruan siNasuḅ lan hən darḅeris alat lotokad nadəlomian ke lumabe.”
³⁷ AParnapas ike tesəhar aJon lotokisi hən aMak mai gəlaru. ³⁸ Avil aPol idaŋ ke, husur atenan togam dan gəlaru len naut a Pamflia ale sətah mai gəlar len nauman, saaresəhari.*
³⁹ Arusor ḅalḅal habat ŋa aropəpəhw, ale aParnapas esəhar aMak, aruwol vi Saiprus.
⁴⁰ Be aPol ilekis len aSilas, ale nəboŋ ahai susur gail lotoriŋi len navəlan aGot, eriŋ naut enan. ⁴¹ APol mai aSilas aruyar tur len naut gail a Siria mai naprovens Silisia, arugol alat siYesu gail ludaŋ am.

16*ATimoti itah mai aPol mai aSilas*

¹ APol iyar van vəbar naut a Terpe mai a Listra. Len naut a Listra ikad ahai susur sua nahəsən aTimoti, anan evi Ju tokad nadəlomian, be atəman evi uleKris. ² Alat lotokad nadəlomian len naut a Listra mai a Ikonium luke gai evi vanuan tovoi. ³ APol ike aTimoti titah maii len nəyaran san, ale esəhari hən ḅetiv dalusi bathut naJu gail lotosuh len naut galenan, husur galit p̄isi loləboii ke atəman evi uleKris. ⁴ Len nə-yar-tur-an salito len nəbiltivile gail, lukel mai alatenan nə-kai-tasi-an hən ləḅigol husuri, nə-kai-tasi-an ahai pispisul gail mai alat lotoil a m̄o len naut a Jerusalem lotodaŋ həni. ⁵ Imagenan alat siYesu len naut gail ludaŋ am len nadəlomian salito mai logəm lusəḅur am len nəmariboŋ v̄isusua.

Len naut a Troas aPol eris na-kəta-risi-an sua

⁶ Pol galito luyar tur len naut gail a Frijia mai a Kalatia husur aNunun aGot ekəkol hən naḅisal hən ləḅikel ur nasoruan len naprovens Asia. ⁷ Nəboŋ lotobar naut a Misia, lugol risi ke levi lan naprovens Pitinia be aNunun aYesu iḅon gol galito. ⁸ ŋa luyar tur naut gail a Misia, lovi pan vi Troas bitas. ⁹ Len mariug aPol eris na-kəta-risi-an togəm len nəmav. Ikad auleMasetonia toil ŋiri ke, “Gegəm vi Masetonia hən gəḅevi tarhət sinamito.”
¹⁰ Nəboŋ toris na-kəta-risi-an tonon, vəha-sua ŋai eutaut hən namtḅevi Masetonia husur inau səhoti ke aGot ike namtikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galit ei.

Nəpairan van hən aGot seLitia

¹¹ Nəboŋ namttoriŋ naut a Troas, namtuwol inor vi lan naholoul Samotras. Pelan han namtuvahut len naut a Neaḅolis. ¹² Namtoriŋ naut enan, namtuyar vi Filippi, alat a Rom lotoum həni vatoh lan. Evi nəbiltivile sua toil a m̄o len naprovens Masetonia. Namtutoh ei len nəmariboŋ galevis. ¹³ Len nəSappat namtovivile metləkau hən navile tarhət hən nawisel. Namtunau ke ikad naut hən na-sor-tuḅ-an ei, ale namtobətah, namtusor mai alatpəhaḅut lotoḅonḅon ei. ¹⁴ Ikad apəhaḅut sua, nahəsən aLitia, tolotu hən aGot, tosəsəlon hən ginamito. Evi toḅtaTiatira toḅur hən nəkaliko toboŋboŋ. Nasuḅ eḅur nəlon hən ḅesəsəlon husur nəsa aPol tokele. ¹⁵ Nəboŋ gai mai alat lototoh maii lotobaptais tonon, eus ginamit ke, “Məḅisaḅ səhoti ke notodəlom kitin len Nasuḅ, mətegegəm hən məḅbitoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudaŋ həni.

APol mai aSilas len naim ḅəbaŋis

¹⁶ Len nəboŋ sua namtovi lan naut na-sor-tuḅ-an enan ale natəbarehreh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nəsa ḅevisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isoḅur lan. ¹⁷ Alitenan ehusur aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Lalumian galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito naḅisal hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan samito.” ¹⁸ Ehisi imagenan len nəboŋ tosoḅur. Be igol nəlon aPol ipaŋpaŋ, ipair van həni, ikel mai natəmat ke, “Nukele idaŋ mai gaiug len nahəsən

* 15:38: Uman 13.13

aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua ŋai imakuv. ¹⁹ Be nəboŋ alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan edədas bilav nəvat ideh am mōs galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan nəmaket hən ləberij gəlaru len nəhon alat lotoil a mō len nabiltivile. ²⁰ Nəboŋ lotosəhar gəlaru van hən nabiltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nə-bal-taŋtaŋor-an len nabiltivile sidato. Arovi uleJutea, ²¹ ale arukel ur naŋide gail nalo sidat toke sanor hən datbidaŋ hən mai datbehusuri, husur datovi uleRom gail.”

²² Naluŋoh am lomətahun gəlaru ale nabiltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale ŋas gəlaru. ²³ Nəboŋ lotoŋas gəlaru vəha-soŋur, lubar hən gəlar len naim bəbaŋis. Ale lukele hən naulumān hən naim bəbaŋis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru. ²⁴ Igol nəsa lotokele, erij gəlaru len narum lohoim buni ale ibəŋis gat narielaru len nəhai.*

²⁵ Tubloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuŋ mai arokəkai hən nəbe gail van hən aGot, ale alat lotosuh len naim bəbaŋis losəsəloŋ hən gəlaru. ²⁶ Losəhoŋut, nadu todaŋ ekur hən nəpaudesen hən naim bəbaŋis. Vəha-sua ŋai nabopita gail losəŋav ale natsen salit pisi lumaruŋ. ²⁷ Nəboŋ naulumān hən naim bəbaŋis tolele, toris nabopita lotosəŋav, eliv kuv nabiltiŋu san hən bisar bun gai gabag, husur inau ke alat lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸ Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat pisi datosuh gegai.”

²⁹ Naulumān enan eus namial, igam lohoim, ale ipab, etəŋedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰ Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuŋ gəlaru, nigol nəsa hən asike nəbipanis sil nəsaan sagw?”

³¹ Arusor vari ke, “Gikad nadəlomian len Nasuŋ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nəsaan sam. Imagenan hən alat lotosuh len naim sam am.”

³² Ale arukel nasoruan siNasuŋ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³ Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaŋpulŋul, beti gai mai nəbathudud san lubaptais. ³⁴ Esəhar gəlaru vi lohoim ale erij nəhanian a mō hən gəlaru ale gai mai galit pisi lotosuh maii lukemkem masuŋ bathut nadəlomian lotomadhakade len aGot.

³⁵ Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hən ləbike, “Sah ruŋat alaruenan arivan.”

³⁶ Ale naulumān hən naim bəbaŋis ikel mai aPol ke, “Nəmatsistret gail lopisul ke nəberuŋat gaməru. Imagenan mərələboi mərberij naut egai. Mirivan mədau.”

³⁷ Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəbaŋis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan gail asike ləbeləboii a? Aoa! Ivoi ke galit səbolit māu legəm səhar kuv ginaməru.”*

³⁸ Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmatsistret gail. Lomətahw nəboŋ lotosəsəloŋ hən ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹ ŋa luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arberij nabiltivile enan. ⁴⁰ Nəboŋ artorij naim bəbaŋis, arovi lan naim seLitia, ale nəboŋ artoris nəvanuan nadəlomian gail, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

17

aPol mai aSilas len naut a Tessalonika

¹ Nəboŋ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfiŋpolis mai a Aŋpollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nəbonŋonan seJu gail. ² Sumān naŋide san, aPol ebis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³ Isor vahvah mai galito hən beŋusan len natosian siGot ke, aKristo, aGot totabtabuh lan imasləŋon isa

* **16:24:** Nəhai enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad nəbur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail. * **16:37:** Uman 22.25-29, 23.27

vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egai notokel uri mai gamito, evi aKristo boh.”

⁴ Galit galevis lodəlom nəsa aPol tokele ale luḃon mai aPol mai aSilas. Isoḃur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatpəhaṽut lotoil a mō len nabiltivile enan.

⁵ Be naJu ləsadəlom nasoruan siPol lutaḃulol bulos gəlaru, ale losəhar naulumian galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluṽoh hən ləḃiḃal taṽtaṽor, mədas natit gail len nabiltivile enan. Lomur van hən naim siJason hən ləḃidoṅ aPol mai aSilas hən ləḃipat kuv gəlaru vivile van hən naluṽoh. ⁶ Nəboṅ ləsəsəḃ gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadəlomian gail tile van hən alat lotoil a mō len nabiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomədas naut pisi, gagai logəm gegai. ⁷ Ale Jason egai ehəhaṽur hən lototoh lohoim san. Galit pisi loḃur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakiṅ tile, nahəsən aYesu!”

⁸ Nəboṅ naluṽoh mai alat lotoil a mō lotosəsəloṅ hən natgalenan, lodədarṅaḃu masuṽ. ⁹ Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadəlomian gail lulav nəvat mai galito hum nanel-gati-an ke asike lomədas naut tətəs am, ale lorinṅ galito luvan.

APol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰ Len mariug enan ṅai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəboṅ artobar naut enan aroḃis len naim naḃonḃonan seJu gail. ¹¹ Len nəḃoruan salito, alat a Perea lohəhaṽur hən ləḃesəsədariṅ səhor alat a Tessalonika. Loləṅon masuṽ hən ləḃesəsəloṅ hən nasoruan. Len nəboṅ pisi lobunus tas natosian siGot hən ləḃisəḃi ke aPol tokitin o sakitin. ¹² Imagenan galit lusoḃur lodəlom nasoruan siGot; galevis lotovi toḃtaKris lotoṽat nəhes mai auleKris isoḃur. ¹³ Be nəboṅ naJu gail len naut a Tessalonika lotosəsəloṅ ləḃoi ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluṽoh, gol nəlol paṅpaṅ mai nabiltidədarṅaḃuan len navile enan. ¹⁴ Beti vəha-sua ṅai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol vi tut, vi lau len nabitas, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵ Alat lotosəhar aPol luyar maii vəbar naut a Atens ale nəboṅ lototəlmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregəm tah mai aPol tutut.

Len naut a Atens

¹⁶ Nəboṅ aPol totoh vir gəlaru len naut a Atens, nəlon isa bathut eris ke nabiltivile epul hən nəlablab tiltile lotolotu həni. ¹⁷ Na isor vahvah len naim naḃonḃonan mai naJu gail mai alat ləsavi Ju lotolotlotu hən aGot. Ale len nəboṅ pisi len nəmaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸ Ahai pusan gail, lotokis galit hən Epikurian* mai Stoik†, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor təvtəv, gai ike tikel nəsa?” Galevis am luke, “Esumian tovi ulumian na-kel-uri-an hən nagot dattotətan hən gail.” (Lokəmaienan husur ikel ur aYesu mai na-le-məhat-an dan nəmatan.) ¹⁹ Na losəhar aPol van hən nəkaunsel hən nəAreopakus.‡ Nəmətsistret gail lotobətah lan lousi ke, “Namtuke namteləḃoi naḃusanan veveu gotokel uri. ²⁰ Namtosəsəloṅ hən natgalevis lototile masuṽ ale namtuke namteləḃoi namilelito.” ²¹ Alat a Atens mai nametḃos gail lototoh ei, lusorsor husur mai losəsəloṅ tabtab hən nənauan ideh toveveu.

²² Beti aPol eil rivuh hən nəAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, məttonau masuṽ hən nalotuan van hən nagot samit gail. ²³ Husur nəboṅ notoyar tur len naut egai, nokəta bunus natit mətlotu hən gail. Ale nusəḃ nəmel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van hən Nagot Datsaləḃoi.’ Nəsa mətlotu həni be mətsaləḃoi, ategai nikel uri mai gamito. ²⁴ AGot togol navile a pan mai natit pisi lan, atenan tovi Nasuḃ hən nəməv mai

* **17:18:** Epikurian gail lodəlomi ke, nəmauran ipat mōs nahəhaṽuran, ale ḃikad nagot ideh, nəvanuan lovi ut kəmas hən galito. † **17:18:** Stoik gail lodəlomi ke, nəvanuan ṅai ikad nənauan tonor hən bekəta təban gai səḃon. Lunau ke, got evi natit pisi len navile a pan ale nəvanuan pisi mai natit pisi loḃitpitoṽ. ‡ **17:19:** NəAreopakus evi naṽehuh sua tokad nahəsən nagot hən nəḃalan salito mai lokis nəmətsistret gail lotobətah len nəkaunsel nəAreopakus am.

navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nēvanuan lotoum hēn gail. ²⁵ Mai nēvanuan gail lēsālēboi lēbēvi tarhēt san husur gai sēpar titideh bathut gai sēbon eviol mai nēvanuan p̄isi hēn nēmauran, nasuḡavḡavan mai natit p̄isi am. § ²⁶ Len nēvanuan esua ḡai igol naluḡoh p̄isi hēn nēvanuan tiltile gail, hēn lēbitoh len navile a pan kavkav. Ale eriḡ gat nēboḡ hēn natohan salito mai naut a im salito. ²⁷ Igol natgalenan hēn lēbiyar kitev aGot, mai hum ma lēbitaḡtaḡ kitevi ale saḡi, naut kēmas ke satoh a tut dan gidat v̄isusua. ²⁸ Bathut “ Len gai datukad nēmauran, datugol natideh dattogole mai datukad natohan.’

Hum galevis silat lototos nēbe samito luke, “ Gidat am datovi natun gail.’

²⁹ Imagenan, husur ke dattovi anatum aGot gail, sadatinau ke esum̄an nēlablab hēn nagol, nasilva o nēvat mot, nēlablab nēvanuan toum hēni len namitisau mai nēnauan san. ³⁰ A m̄o aGot sēpansem alat lototetan hēn nakitinan husuri. Ehum tokēta sēhor natētanan enan. Be len nēboḡ ta damēḡai van, isor idanḡ mai nēvanuan p̄isi len naut p̄isi ke, lipair dan nēsaan salito. ³¹ Bathut aGot ilekis hēn nēboḡ tia hēn ke, len nanoran gai dereh tikot hēn nēvanuan p̄isi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua hēn b̄ikot hēn galito. Ale igol avan enan iḡarḡar nēboḡ togol tole mēhat dan nēmatan.”

³² Nēboḡ lotosēsēloḡ hēn aPol tosor husur na-le-mēhat-an dan nēmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “ Namtuke namtesēsēloḡ hēn gaiug tētas husur natenan.”

³³ Imagenan aPol eriḡ galito. ³⁴ Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadēlomian len aYesu: ikad aTionisius, tobētah len nēAreopakus; apēhaḡut sua, nahēsan aTamaris, mai nēvanuan galevis am.

18

APol len naut a Korint

¹ Husur nēboḡ enan aPol eriḡ naut a Atens, evi Korint. ² Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahēsan aAkwila tovi ulePontus. Gai imadhagēm a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hēn naJu gail ke leriḡ naut a Rom. APol ia ris gēlaru, ³ ale bathut nauman san inor hēn sēlaru, itoh mai gēlaru ale loum b̄onb̄on. Galit p̄isi losēsod im nētaḡolen. ⁴ Len nēSappat p̄isi isor vahvah len naim nab̄onb̄onan seJu hēn b̄igol naJu gail mai alat a Kris lelēboi sēhot nakitinan husur aYesu.

⁵ Nēboḡ aSilas mai aTimoti artogēm len naprovens Masetonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hēn na-kel-uri-an ḡai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nēboḡ lotomētahun aPol, sor mēdas nahēsan, aPol ekur hēn nahurabat san hēn b̄imasil ke, aGot sahēhaḡur hēn galito, ike, “ Nēsa b̄evisi hēn gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginou am. Gagai van nivan hēn alat lēsavi Ju.”* ⁷ Beti eriḡ naim nab̄onb̄onan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hēn aGot; naim san ipat tarhēt naim nab̄onb̄onan seJu.* ⁸ AKrispus, toil a m̄o hēn naim nab̄onb̄onan, ikad nadēlomian len Nasub̄ aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isoḡur len naut a Korint lotosēsēloḡ hēn nasoruan siPol, lodēlom na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹ Len nalenmariug sua Nasub̄ isor mai aPol len na-kēta-risi-an sua ke, “ Sagemētahw, be gisor, sagipat b̄utb̄ut; ¹⁰ bathut nutoh mai gaiug. Ale sēkad avan ideh hēn b̄emēdas gaiug hēn b̄igol gēb̄ikad nasēnahan, husur nēvanuan isoḡur len nab̄iltivile egai lovi esagw.” ¹¹ Ale itoh ei nasihau esua mai nahēbati emēlevtes, eḡusan galito hēn nasoruan siGot.

¹² Nēboḡ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luḡon, lutah gat aPol, ale lukot hēni. ¹³ Luke, “ Ategai italtal hēn nēvanuan gail hēn lēb̄ilotu hēn aGot len naḡide

§ 17:25: Hēn naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48 * 18:6: Uman 13.51 * 18:7: Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus.

sanor hən nalo.”† 14 APol esəṇav hən nabuṇon hən bisor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttasor husur nəsbān ideh o natit tosa togole, tanor hən nəbesəsəloṇ hən na-sor-tasi-an samit məttovi Ju. 15 Avil husur ke nəbathut na-sor-bālbāl-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit māu mitigole tinor, husur gināu nomətahun nəbēvi nəmatsistret hən natgalenan.” 16 Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. 17 Beti galit pisi lutah gat aSostenes toil a mō hən naim nəbōnḅonan seJu ale luṽasi a mō hən nakotan, be aKallio sənau masuṽ hən natgalenan.

APol etəlmam vi Antiok

18 APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudəlaṁ nəvanuan nadəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir pīs navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. 19 Nəboṇ lotobar naut a Efesus, aPol eriṇ gəlar ei be gai səbōn ebis len naim nəbōnḅonan seJu hən bisor levlev mai naJu gail. 20 Nəboṇ lotousi hən bitoh kəkereh am, sədaṁ. 21 Be nəboṇ tosudəlaṁ galito tonon ike, “AGot bələṇoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. 22 Ale nəboṇ tomariṇ len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok. 23 Nəboṇ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətās, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən biḡol ahai susur pisi, ludaṇ am.

AApōllos ikel ur nasoruan siGot

24 NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsan aApōllos. Evi nauluṁian tokad namitisau hən biḡol nasoran bihol, ale eləboi bun natosian siGot. 25 Atenan esəsəloṇ ləboi nəpīsal siNasuḅ tia, ale nəlon idaṇ hən tosor mai pusan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon ṇai. 26 Etuḅat hən nasoran len naim nəbōnḅonan seJu, namətahwan ebuer. Be nəboṇ aPrisilla mai aAkwila artosəsəloṇ həni, arusor mai gai səbōn, arusor vahvah hən nəpīsal siGot tonor am maii. 27 Nəboṇ toke tevi lan naprovens Akaia, nəvanuan nadəlomian gail lugol eləṇon ivoi am len nəlon, ale lutos nalobulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhaṽur hən nagəmaian san. Nəboṇ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadəlomian bathut navoian aGot toviol kəmas həni. 28 Len nəhōn nəvanuan pisi, len natosian siGot, isor idaṇ, ṽusani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

19

APol len nabiltivile Efesus

1 Nəboṇ aApōllos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isaḅ ahai susur galevis ei, 2 ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboṇ məttogəm vi vanuan nadəlomian a?” Lusor vari ke, “Ao, biḡad aNunun aGot, namtsasəsəloṇ hən natideh husuri.” 3 Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.” 4 Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, lerin nəlolit len ategaii behusuri. AJon isor husur aYesu.”* 5 Nəboṇ lotosəsəloṇ hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsan Nasuḅ aYesu. 6 Ale nəboṇ aPol torin navəlan gəlar len galit ṽisusua tonon, aNunun aGot ebis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito. 7 Galit pisi lovi 12.

8 APol ebis len naim nəbōnḅonan seJu ale len nahəbati itor isor ei namətahwan ebuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natoḅan pipihəbəlān aGot. 9 Be nəboṇ galevis lotohaihai, ləsədəloṁi, lotosor isa hən nəpīsal siNasuḅ van hən nəbōnḅonan, aPol eriṇ galito. Esəhar ahai susur gail maii, ale isor levlev akis len naim namitisau seTirannus.

† 18:13: Nalo silat a Rom idam hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toḡusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sədaṁ həni. * 19:4: Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

¹⁰ Imagenan tabtab len nasihau eru hən ke, galit p̄isi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, losəsəlon̄ hən nasoruan siNasub̄.

Anatun aSkeva gail

¹¹ Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahun togolgole akis. ¹² Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv. ¹³ Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləb̄ehut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsən Nasub̄ aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsən aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!” ¹⁴ Ikad abiltihai tutumav tovi Ju, nahəsən aSkeva, tokad anatun ulum̄an toməlevru togol magenan həni. ¹⁵ Avil nəboŋ lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?” ¹⁶ Beti naulum̄an tokad nanunun nəmargobut eməlah van hən galito, idaŋ masūv, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan b̄urmalmal mai nəda halit isel. ¹⁷ Nəboŋ alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, lotosəsəlon̄ ləboi natenan, galit p̄isi lumaŋmaŋ lan ale loputsan nahəsən Nasub̄ aYesu. ¹⁸ Galit lusoḅur lotogəm vi vanuan nadəlomian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole. ¹⁹ Galit galevis lotogolgol nabehi a m̄o, lusah tuan nalob̄ulat na-golgol-behi-an salit gail, ale lopəŋas p̄isi len nəhon nəvanuan gail. Lətəke lətaḅur hən nalob̄ulat gail, nəvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000. ²⁰ Len navide tomagenan aGot ev̄usan nədaŋan san, ŋa nəvanuan lusoḅur am losəsəlon̄ hən nasoruan siNasub̄ tobar nəlolit am.

Naluḅoh ibal tav̄taḅor, mēdas natit gail

²¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai a Akaia vi Jerusalem. Ike, “Nəboŋ nəb̄ivan ei b̄inoŋ nimasvi Rom am.” ²² Ŋa esəvat nəvanuan na-vi-tarhəte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səb̄on itoh ebəlav kəkereh am len naprovens Asia.

²³ Len nəboŋ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltibalan tomēdas alat lotohusur naḅisal siNasub̄. ²⁴ Ikad naulum̄an sual ei, nahəsən aTemetrius toum hən natuhlablab hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isoḅur m̄os alat lotoum len nasilva. ²⁵ Igol esan gail luḅonḅon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Lalum̄an, mətələboii ke dattolav nəvat tosoḅur len nabisnis egai. ²⁶ Mətəris ləboii, mətəsəsəlon̄ ləboii ke, sav̄i geg a Efesus səb̄on ŋai, be len pəpadaŋ hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nəvanuan isoḅur. Egəras galit ke nagot gail, nəvanuan lotoum həni, ləsavi got kitin. ²⁷ Ehum nəhes hən nauman sidato b̄egəm b̄isa, mai len nənauan salit p̄isi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəhaḅut toyalyal, b̄egəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat a Asia mai navile a pan lotolotu həni!”

²⁸ Nəboŋ lotosəsəlon̄ həni, nəlolit ipaŋpaŋ masūv, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” ²⁹ Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarŋab̄uan mai nəlöl paŋpaŋ. Naluḅoh lom̄ur vi lan naut hən nabiltibonḅonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gəlaru artoyar mai aPol. ³⁰ Be nəboŋ aPol toke tivan hən b̄isor mai naluḅoh, ahai susur gail lomətahusi. ³¹ Beti galevis am, lotoil a m̄o len naprovens Asia, lotoləmas aPol, lopisul van həni ke, satevi lan nabiltibonḅonan. ³² Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsua tile am husur naḅonḅonan edədarŋab̄u, ale isoḅur ləsaləboii ke naḅonḅonan salit m̄os nəsa. ³³ NaJu gail lorusan aAleksada vi m̄o ale galevis len naluḅoh lukel maii hən nəsa b̄ikele. Beti eb̄il hən navəlan hən ləb̄emədau hən b̄isor gol gai gabag. ³⁴ Nəboŋ naluḅoh lotokəta ləboii ke aAleksada tovi Ju, lomətahuni, luḅon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaienan hən nəhaua toru.

³⁵ Nəboŋ aklak hən nabiltivile tosor v̄əhv̄əh naluḅoh hən ləb̄emədau ike, “Lalum̄an a Efesus, nəvanuan p̄isi loləboii ke nabiltivile Efesus ekətkəta təban naim nalotuan siArtemis toyalyal mai nəvat mot san toteh dan nəmav. ³⁶ Husur ke səkad avan ideh hən

bike natgalenan ləsakitin, mətēmədau, samtigol natit tomelmel. ³⁷ Mətosəhar alaruenan gəm gegai be arsavi vanuan navənvənanahan gəlaru hən naim nalotuan mai arsasəvar nagot pəhañut sidato. ³⁸ ATEMetrius mai alat lotoum len nasilva maii ləbisor mətahun avan ideh, nakotan gail losəjav, ikad nəmatsistret gail; ivoi ke lerin nakoblenan salito len nakotan galen ideh. ³⁹ Mətbələjon natideh am, datibonbon tivoi hum nalo tokele, hən datbigole tinor. ⁴⁰ Husur nəsa tovisi daməjai, hum ma alat a Rom ləbisor tas gidato husur na-bonbon-bunoh-an sidato toperhado, bathut savi mōs natideh.” ⁴¹ Nəboñ tokəmaianan tonon, esəvat galit ke livan.

20

APol evi Masetonia beti evi Kris

¹ Nəboñ nəwalan hən nadədarñabuan enan tonon, aPol ekis ahai susur gail gəmai. Nəboñ togol lotoləjon tovoi am len nəlolito, esudəlañ galito ale evi Masetonia. ² Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nadəlomian gail ei gol loləjon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³ Itoh ei hən nahəbati itor. APol eutaut hən biwol vi Siria nəboñ tosəələñ həni ke tokad na-sor-utaut-an seju lotovi enemi san gail hən ləbemədasi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria. ⁴ Nəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrhos ta Perea, aAristarkos mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofimius. ⁵ Alatenan lotovan a mō lutoh vir ginamito len naut a Troas. ⁶ Husur nəboñ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, namtorin naut a Filippi, namtuwol vi Troas len nəmaribon erim. Namtubon tətəs mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷ Len nəmaribon namətəkov hən nawik, namtubon mai nəvanuan nadəlomian gail hən namtbihan bonbon. APol isor van hən galito vəbar tubloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸ Len narunñ a məhat namtubonbon lan, ikad namial isoður. ⁹ Amantuhmar sua, nahəsan aEutikus, ebətah len natuhbopita tosəjav. Ale nəboñ aPol tosorsor van, namətan atenan inoñ van vəbar ipat bunbunol, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəboñ lotopat risi lusabi ke tomat. ¹⁰ Be aPol evi pan, ipat husuri, erin navəlan garu lan, ale ike, “Samtinau masuñ həni, imaur tia!” ¹¹ Beti galit pisi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eñuri ale luhan bonbon həni. Nəboñ lotohani tonon, aPol isor tətəs vəbar nəmav topitau, ale ivan. ¹² Beti galit losəhar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləjon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³ Namtovi mō vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namtbəusan aPol ei husur isor utaut maienan hən biyar vi Assos len tan səbon. ¹⁴ Nəboñ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵ Pelan han namtorin naut enan, namtuwol van salsal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Saños ale pelan tətəs am namtubar navile a Miletus. ¹⁶ APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike bitoh bəbəlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma bivar naut a Jerusalem a tahw hən nəboñ hən naPentikost.

APol esudəlañ alat lotoil a mō siYesu a Efesus

¹⁷ Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a mō silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸ Nəboñ lotogəm həni ikel mai galit ke, “Mətələboi nañide hən nəmauran sagw len nəboñ metəkov notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹ Noum siNasub. Len na-ləjon-isa-an sagw, nəlogw emədau, nəsənau ginau, namətarur sagw isel, be nudan buri naut kəmas natit pisi tosa naJu gail lotogole nəboñ lotosor utaut

hən ləbēmēdas ginau. ²⁰ Nəsatəgau gat natideh bevi tarhət samito, nusor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noʋusan gamito len nəhon nəvanuan p̄isi mai len naim v̄isusua. ²¹ Nukel p̄uli mai naʋu gail mai alat a Kris ke lipair māu dan nəsaan van hən aGot, ale lerin̄ nəlolit māu len aYesu, aMasta sidato.

²² “Gagai aNunun aGot italtal hən ke, ginau nəbevi Jerusalem naut kəmas ke nəsaləboi nəsa bevisi hən ginau ei. ²³ Noləboii ɳai ke, len navile p̄isi notovi lan aNunun aGot ikel nalələgauan mai ginau ke, nəvanuan gail dereh lerin̄ ginau len naim bəbaɳis mai ligol ginau neləɳon tisa masuʋ.* ²⁴ Avil nunau ke nəmauran sagw evi ut kəmas hən ginau. Noləɳon ɳai ke nibar nagilen nəgaman sagw, ale um vurvur nauman Nasuḅ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot na-kel-uri-an tovoi hən navoian aGot toviol kəmas həni.*

²⁵ “Len nəyaran sagw, nukel ur natohan pipihabəlan aGot mai gamito, be gagai noləboii ke asike mətoris nəhogw am. ²⁶ Imaienan nukel koti mai gamit ke, len nəboɳ daməɳai nəsa bevisi hən gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷ bathut nəsatəgau gat natideh hən nəbesusuani dan gamito. Nukel naləɳonian kavkav siGot mai gamito. ²⁸ Mətələgau hən gamito, mətəkətkəta təban navəshəsipsip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoil a m̄o hən alat siGot, aGot toʋur galit hən nəda hiNatun san.* ²⁹ Ginau noləboii ke, nəboɳ nəbivan tia dereh galevis legəm len gamito suɳan nalipah katkat gail. Dereh lemədas navəshəsipsip siYesu. ³⁰ Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hən nakitinan hən ləbēgəras ahai susur gail, hən ahai susur gail ləbēhusur galito. ³¹ Imagenan mətəhulahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor nəsəɳavɳav be nukel nalələgauan tabtab mai gamit v̄isusua len nalennəyal mai nalenmariug. Vəha-səbsəbur nutan̄is gamit p̄isi.

³² “Gagai nerin̄ gamit len navəlan aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san toləboi ɳigol mətbidaɳ am mai beviol mai gamit hən nəsa bevi samit balai, gamit məttovi siGot. ³³ Nəsaləɳon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh. ³⁴ Gamit, mətələboii ke, noum hən navəlagw hən ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.* ³⁵ Len natit p̄isi notogole, noʋusani ke datimasum tidaɳ magenan hən datbevi tarhət silat ləsədaɳ. Mitinau gat nasoruan siNasuḅ aYesu toke, ‘AGot tigol navoian van hən alat lotoviol səhor alat lotolav naviolan.’ ”

³⁶ Nəboɳ aPol tosor tonon̄, etəɳedur, gai mai galit p̄isi ale isor tuʋ. ³⁷ Galit p̄isi lutan̄ habat; lolugum̄ gat aPol, losum̄ nətarhon. ³⁸ Lulolosa masuʋ bathut nəsa tokele ke, asike lori am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

21

Nəyaran siPol vi Jerusalem

¹ Nəboɳ namttoriɳ galit tia, namtuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara. ² Nəboɳ namttosaḅ nəwag wolwol bevi Fonisia, namtusah lan, namtuwol. ³ Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboɳ namttowol dani len nəmair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedədaɳ tite ei. ⁴ Namtusah ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmariboɳ eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem. ⁵ Nəboɳ namttotoh ei tonon̄, namtoriɳ naut enan len nəyaran sinamito. Galit p̄isi mai asolit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan nətarhəvile. Len nabitas ei ginamit p̄isi namtotəɳadur, namtusor tuʋ, ⁶ ale namtosudəlaɳ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

⁷ Namtuwol a Tair van vəbar naut a Ptolemis. Len naut enan namtuke, “Ivoi,” mai nəvanuan nadələmian gail ale namtutoh mai galito hən nəmariboɳ esua. ⁸ Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan

* 20:23: Uman 21.4, 11 * 20:24: 2Tim 4.7 * 20:28: 1Pit 5.2 * 20:34: Uman 18.3

sua len natikon lotomælevru.* ⁹ Gai ikad anatyavin ivat lotovi vensus lotokel ur nesa aGot tokel mai galito. ¹⁰ Nəboŋ namttotoh ei len nəmariboŋ galevis, ahai kelkel ur sua, nahəsan aAkapus egəm len naut a Jutea gəm vi pan.* ¹¹ Egəm hən ginamito, ilav nəhau tutuŵ siPol ale ibanjis gat gabag narien mai navəlan pisi həni. Ike, “ANunun aGot ekəmaiegai ke, ‘Nauluŋan nəhau tutuŵ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libanjis gati hən ləberinji len navəlan alat ləsavi Ju.’” ¹² Nəboŋ namttosəsəloŋ hən natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtoŋiri ke, aPol satevi Jerusalem. ¹³ Beti aPol isor var ginamit ke, “Mətumabe? Mətutaŋ, ale nəlogw itanjis habat hən gamito. Be savi nə-banjis-gati-an ŋai notoutaut həni, noutaut hən nəbimat len naut a Jerusalem sil nahəsan Nasuŋ aYesu.” ¹⁴ Husur namttohis sobuer, namtsasor am be namtuke, “Nəsa Nasuŋ toləŋoni mīau tevisi.” ¹⁵ Husur nəboŋ galenan namttoutaut ale namtovi məhat vi Jerusalem. ¹⁶ Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losəhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a mō tia, ale namttutoh maii.

APol eris aJemes

¹⁷ Nəboŋ namttobar naut a Jerusalem, nəvanuan nadələmian gail lohəhaŵur hən namttogəmai. ¹⁸ Pelan han namttutah mai aPol hən namtberis aJemes, ale alat lotoil a mō silat siYesu logəmai. ¹⁹ APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit pisi vīsusua aGot togole len alat ləsavi Ju nəboŋ aPol toum mōs galito. ²⁰ Alat lotosəsəloŋ hən natgalenan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris ləboii ke naJu gail lusobur masuŵ logəm vi vanuan nadələmian gail. Galit pisi loləŋon buni ke lehusur nalo. ²¹ Losəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur gaiug ke, gotoŵusan naJu gail lotosuh mai alat ləsavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatulit gail ale salehusur naŵide seju gail. ²² Dereh lesəsəloŋ hən gotogəmai, ale namtigol nəsa? ²³ Gigol nəsa namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hən aGot. ²⁴ Gitah mai galito, gigol giveveu len nəhon aGot mai galito, ale lav nəvat mai galit hən ləbesir nəkadulito. Imagenan nəvanuan pisi dereh leləboii ke, nəsa lotosəsəloŋ həni husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.* ²⁵ Be tarhət alat ləsavi Ju, namttutosi tia ke salihan naməŋod tovi violan len natutumavan van hən nəlablab, salihan nəda o naməŋod nəhau tobanjis bun navədolon mai saligol naitian tosa.”*

²⁶ Pelan han aPol esəhar alaluŋan ale lugol luevevu. Beti ebis len naholəvat todar vis naim siGot hən bikel ur nəboŋ hən nanoŋan hən navevevan salito, nəboŋ ahai tutumav bəttutumav hən naviolan mōs galit vīsusua.*

Lutah gat aPol

²⁷ Nəboŋ nəmariboŋ tomælevru pəpadaŋ hən tonon, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluŵoh kavkav nəlolit ipaŋpaŋ van lutah gat aPol, ²⁸ lukai ke, “UleIsrael gail, mətevi tarhət sinamito! Ategai evi naluŋan toŵusan nəvanuan pisi len naut pisi. Len naŋusanan san isor tas nəvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A məhat hən natgalenan, esəhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo egai ebinjəŋal len nəhon aGot.”* ²⁹ (Lokəmaienan husur lotoris aTrofimus ta Efesus* tia totah mai aPol len nabiltivile. Ale lunau ke aPol tosəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)† ³⁰ Beti nəvanuan len nabiltivile kavkav, nəlolit ipaŋpaŋ, lonŋur bənbəŋ, tah gat aPol, liv gargari dan naholəvat todar vis naim siGot, ale vəha-sua ŋai nabopita gail lokəkol. ³¹ Nəboŋ lotohisi hən ləbiŵabuni, na-kel-uri-an ibar nakomada

* **21:8:** Uman 6.5, 8.5 * **21:10:** Uman 11.28 * **21:24:** Uman 18.18 * **21:25:** Uman 15.23-29 * **21:26:**

1Kor 9.20 * **21:28:** NaJu gail lunau ke alat ləsavi Ju lovi naut kəmas, ləsanor hən ləbēbis len naholəvat todar vis naim siGot. Limastoh vivile ŋai len Naut silat ləsavi Ju. Alat a Israel loləboi ləbēbis vi lan naut gail pəpadaŋ hən naim siGot: Naut silatpəhaŵut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat. * **21:29:** Uman 20.4

† **21:29:** Hən naves 28-29, ris Eze 44.7

toil a m̃o h̃en nasoltia gail p̃isi siRom ei,‡ ke len naut a Jerusalem kavkav ikad ñe-b̃al-taṽtaṽor-an tom̃edas natit gail. ³² Ṽeḥa-sua ṽai es̃eḥar nasoltia mai nasenturionŒ gail, lugam vi pan van h̃en naluṽoh. Ñeḥoṽ naluṽoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a m̃o, l̃es̃eṽas aPol am. ³³ Beti nakomada eg̃em h̃en aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libaṽjis gati h̃en natsen teru. Ale eus naluṽoh ke nah̃esan ase mai igol ñesa. ³⁴ Galevis len naluṽoh lukai h̃en natsua, galevis am lukai h̃en natsual am. Ale husur ed̃edas ðel̃eḥoi ñesa tovisi bathut ñewalan, ike nasoltia gail les̃eḥar aPol vi lan naim sisoltia gail. ³⁵ Ñeḥoṽ aPol tobar na-mel-p̃eḥp̃eḥlau-an h̃en naim sisoltia gail, lupati husur nabiltiḥol paṽpaṽ sinaluṽoh. ³⁶ Naluṽoh lotohusur galito lukaikai ke, “Ṽabuni! Ṽabuni!”

APol isor kitin husur gai gabag

³⁷ Ñeḥoṽ lotos̃eḥs̃eḥar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Ñol̃eḥoi ñeḥisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Gol̃eḥoi nasoruan ta Kris a? ³⁸ Be gaiug g̃es̃avi ulel̃jip togol ñeḥalan mai a Rom a m̃o, ale tos̃eḥar alalum̃an lotogol̃gol ñematan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?” ³⁹ APol ike, “Ao, ginau novi naJu, auleTarsus a Silisia, naulum̃an h̃en nabiltivile enan. Nous gaiug ke, ñol̃eḥoi ñeḥisor mai ñevanuan galeg bai a?” ⁴⁰ Ñeḥoṽ todaṽ h̃eni aPol eil len na-mel-p̃eḥp̃eḥlau-an ale eḥil h̃en naṽelan van h̃en naluṽoh. Ñeḥoṽ naut toḥut, isor mai galit len nasoruan sel̃pru gail ke,**

22

¹ “Lalum̃an, aṽagw gail mai at̃emagw gail, m̃etes̃es̃eloṽ h̃en na-sor-gole-an sagw tok-itin.” ² Ñeḥoṽ lotos̃es̃eloṽ h̃eni ke tosor len nasoruan sel̃pru gail, naut eḥut habat ale ike, ³ “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nabiltivile egai. Ñeḥoṽ notos̃ekul, aḥai p̃usan sagw aKamaliel. Len naṽusanan san nos̃ekul l̃eḥoi bun nalo set̃emadit ta sutuai. Ñol̃eḥon masuṽ h̃en notohusur aGot sum̃an gamit p̃isi dam̃eḥai. ⁴ Ginau nom̃edas tabtab h̃en alat lotohusur naṽisal siNasuḥ, nugol isa h̃en galito van ṽeḥar ñematan salito. Nubaṽjis gat alalum̃an mai alatp̃eḥaḥut, bar h̃en galit len naim b̃eḥaṽjis. ⁵ Abiltihai tutumav mai alat lotoil a m̃o seJu gail lol̃eḥoi l̃eḥikel koti m̃os ginau ke notokitin. Galit lulav naloḥulat napisulan gail mai ginau van h̃en naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan h̃en ñeḥibaṽjis gat alat lototoḥ ei, s̃eḥar t̃el̃mam h̃en galit vi Jerusalem h̃en l̃eḥipanis.*

APol ikel husur ñeḥairan san dan ñesaan (Uman 9.1-19, 26.12-18)

⁶ “Ñeḥoṽ notoyar van, p̃eḥpadaṽ h̃en naut a Tamaskus tublial, ṽeḥa-sua ṽai nam̃ial tog̃em len ñemav tom̃ial habat eḥilas ginau. ⁷ Ale nuteh len tan, nos̃es̃eloṽ h̃en nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gom̃edas tabtab h̃en ginau h̃en ñesa?’ ⁸ Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasuḥ?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau aYesu ta Nasaret gotom̃edas bun ginau.’ ⁹ Alat lototah mai ginau loris nam̃ial tom̃ial habat be l̃es̃as̃es̃eloṽ h̃en nadoldol tosor mai ginau. ¹⁰ Nousi ke, ‘Nasuḥ, nigol ñesa bai?’ Nasuḥ ikel mai ginau ke, ‘Gile m̃eḥat, geḥis len nabiltivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit p̃isi notoriṽi len gaiug h̃en g̃eḥigole.’ ¹¹ Nod̃edas ñeḥeḥeta sil nam̃ial enan tobilas ginau. Na alat lototah mai ginau lot̃egau naṽelagw, los̃eḥar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹² “Naulum̃an sua, nah̃esan aAnanias eg̃em h̃en ginau. Evi vanuan tohusur kitin h̃en naṽisal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi. ¹³ Eil t̃eḥan ginau ale ike, ‘Wawa Sol, geḥeta vi m̃eḥat, nak̃etaan sam̃ et̃el̃mam!’ Ṽeḥa-sua ṽai nok̃eta vi m̃eḥat, norisi. ¹⁴ Beti ike, ‘AGot set̃emadit ta sutuai itabtabuh len gaiug h̃en g̃eḥel̃eḥoi nal̃eḥonian san,

‡ **21:31:** Nah̃esan aKlautius Lisias, ris Uman 23.26. § **21:32:** Nasenturion evi nasoltia toil a m̃o h̃en nasoltia lotovi 100. ** **21:40:** Ñevanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosor len nasoruan ta Aram.

* **22:5:** H̃en naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

hən gəberis Nəvanuan Nanoran mai hən gəbesəsəlon hən nadolon. ¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gəbikel kot nəsə gotorisi mai gotosəsəlon həni mai nəvanuan pisi. ¹⁶ Ale govəlo hən nəsə? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasuḅ hən bekəkas kuv nəsəan sam̄ gail.’

AGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷ “Notəlmam vi Jerusalem ale nəboŋ notosor tuḅ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei. ¹⁸ Noris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodəlom na-kel-koti-an sam̄ husur ginau.’ ¹⁹ Ale nuke, ‘Nasuḅ, galit loləboii ke, len naim nəbonḅonan pisi seJu nubaŋis gat alat lotoriŋ nəlolit len gaiug ale nuḅas galito. ²⁰ Ale nəboŋ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət sam̄, ginau noil pəpadaŋ, nudaḅ mai alat lototubuni. Nokəta təban nahurabat salito.’* ²¹ Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’ ”

²² Naluḅoh losəsəlon hən aPol vəbar tokəmaienan. Be nəboŋ toke aGot tosəvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kuvi dan navile a pan! Sanor ke ḅimaur am.” ²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat. ²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləḅisabi ke, husur nəsə naluḅoh lotokai van həni maienan. ²⁵ Avil nəboŋ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, baŋis gat gail hən ləḅebilasi, eus nasenturion toil təban ke, “Inor ke mətebilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”* ²⁶ Nəboŋ nasenturion tosəsəlon hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maii ke, “Guke gigol nəsə? Atenan evi auleRom.” ²⁷ Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom māu?” Ale ike, “Evoi.” ²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosoḅur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nəboŋ lotopas ginau novi uleRom.” ²⁹ Vəha-sua ŋai alalum̄an pəpadaŋ hən ləḅebilas aPol mai ləḅeusi hən nausian gail, lovi tut dani. Nakomada am emətahw husur inau ləboii ke, tobaŋis gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.†

APol eil rivuh len nəSanhitrin

³⁰ Pelan han nakomada ike teləboii ke alat lotoil a m̄o seJu gail lukot hən aPol hən nəsə. Ale isah ruḅat aPol, ale ikele idaŋ ke abiltihai tutumav mai nəSanhitrin kavkav leḅətah. Beti esəhar aPol vi pan, gol ke eil a m̄o len nəholito.

23

¹ Nəboŋ aPol tokəta mətaltal van hən nəSanhitrin ike, “Lalum̄an, aḅagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhon aGot nəlogw imasil vəbar daməŋai.” ² Beti abiltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liḅos nabuŋon. ³ APol ipair van həni ike, “AGot tiḅas gaiug, gohum napisibile toḅiŋḅiŋal gotopiti topəhapəhw!”* Gobətah ei, gusaḅ səhoti ke nəsəgol husur nalo siGot, avil gaiug goḅur kotov nalo nəboŋ gotokel mai alatenan ke liḅos ginau.” ⁴ Alat lotoil təban luke, “Imabe gotosor tosa hən abiltihai tutumav siGot?” ⁵ Ale aPol ike, “Aḅagw gail, nəsaləboii ke tovi ḅiltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hən avan ideh toil a m̄o hən nəvanuan sam̄ gail.’ ”*

⁶ Nəboŋ aPol tokəta ləboii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hən nəSanhitrin ke, “Aḅagw gail, novi Farisi sua, notovi anatun siFarisi gail. Lukot hən ginau husur nə-vatvat-viri-an mai na-le-məhat-an dan nəmatan!”* ⁷ Nəboŋ tokəmaienan, naFarisi gail mai naSattiusi gail lotuḅat sor ḅalḅal ale nəbonḅonan egəm nətarhət eru. ⁸ (NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nəmatan, səkad aŋel ideh o nanunun ideh,

* 22:20: Uman 7.58, 8.1 * 22:25: Uman 16.37 † 22:29: Sanor ke avan ideh ḅibaŋis gat auleRom hən natsen.

* 23:3: Mat 23.27-28; Eze 13.10-11. Len naut egai aPol isor isa hən abiltihai tutumav * 23:5: Exo 22.28 * 23:6: Uman 26.5; Flp 3.5

be naFarisi gail lodəlomi ke ikad galen p̄isi.)^{*} ⁹ Na-sor-ḅalḅal-an iwal habat. Galevis lotovi hai p̄usan hən nalo siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ḅal habat ke, “Namtsəsab̄ natideh tosab len ategai. Hum ma nanunun ideh o aṅel ideh m̄au tosor maii.”

¹⁰ Nəboṅ lotosor ḅalḅal van, nakomada emətahw ke, dereh lisah pəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi pan, ale len nədaṅan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

¹¹ Len mariug enan Nasub̄ eil təban aPol ike, “Gitah gat nələm̄! Gukel kot natit gail husur ginau len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hən nəmatan siPol

¹² Len nadudulan naJu gail lubonḅon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hən nəhanan mai namunun van vəbar nəboṅ ləḅigol aPol ḅimat. ¹³ Nəvanuan lotobonḅon len na-sor-utaut-an enan lusobur səhor 40. ¹⁴ Luvan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o seJu gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtḅigol aPol ḅimat.

¹⁵ Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito sum̄an ke məḅb̄ike məḅbisab̄ nakitinan am husuri. Namtoutaut hən namtḅigole ḅimat a tahw hən ḅibar gamito.”

¹⁶ Nəboṅ ailoan ulum̄an matmat siPol tosəsəlon̄ hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eḅis lan ale ikel uri mai aPol. ¹⁷ APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ḅikel ur natsua mai atenan.”

¹⁸ Na esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ḅikele mai gaiug.” ¹⁹ Nakomada etəgau navəlan ailoan aPol, elivi hən arbisor səḅolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?” ²⁰ Isor vari ke, “NaJu gail ludam̄ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəḅesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləḅisab̄ nakitinan am husuri, be logəgəras. ²¹ Sagedəlom galito. Lalum̄an lotosobur səhor 40 losusuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləḅigol aPol ḅimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gəḅidaṅ hən nəsa lotousi.” ²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

APol ivan hən aFeliks a Sisarea

²³ Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləḅevi Sisarea len namityal tomələpat daməṅ len mariug. ²⁴ Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

²⁵ Itos nalobulat maiegai ke:

²⁶ Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi.

²⁷ NaJu gail lutah gat ategai hən ləḅiṅabuni. Nəboṅ notosabi ke tovi uleRom, ginau mai nasoltia gail namtuvan hən̄i ale nulav kuvi dan galito. ²⁸ Husur ke notoke neləḅoi nəsaan lotoke togole, nosəhari van hən nəSanhitrin salito. ²⁹ Nusabi ke lotokot hən̄i husur na-sor-ḅalḅal-an hən nalo salito, be nəmatan o naim bəbaṅjis sanor hən nəsa lotoke togole. ³⁰ Nəboṅ notosəsəlon̄ hən̄i ke tokad na-sor-utaut-an hən ləḅemədas ategai, vəha-sua ṅai nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹ Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris. ³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal. ³³ Nəboṅ lotobar naut a Sisarea lulav nalobulat

* 23:8: Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale loriņ aPol len navēlan. ³⁴ Nəboņ aFeliks toṽururū nalobūlat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboņ tosəsəlōņ hēni ke tovi uleSilisia, ³⁵ ike, “Dereh nikot hən gaiug nəboņ alat lotosor tas gaiug ləbībar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkōl hən aPol len nabiltiim siHerot, gai toum hēni tia sutuai.†

24

APol len nakotan siFeliks

¹ Len nəboņ torim tohusur enan, abiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a mō seju mai avan sua, nahəsān aTertullus tovi ulumān tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsa lotoke likot hən a Pol sile. ² Nəboņ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuḅat sor tas aPol, ike, “AFeliks gotovi gavna, bathut namitisau sam hən nautautan namtohaḅur hən natəmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel hēni tovoi len nəkantri egai. ³ Akis len naut p̄isi namtosipa hən nəsa gotogole, aFeliks gotoyalyal. ⁴ Nomətahun nəbigol gəbivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəsəlōņ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵ “Ategai, namtusabi ke tovi ulumān namədasian togol nə-ḅal-mətahuni-an len naJu p̄isi len navile a pan kavkav. Eil a mō hən naluṽoh lotosab,* lotohusur ahai p̄usan ta Nasaret.* ⁶⁻⁸ Ategai igol risi hən tomədas naim siGot hən toḅiņḅiņal len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboņ gəbēusi, dereh gisabi ke, natit p̄isi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”†

⁹ NaJu gail ei luḅon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰ Nəboņ agavna totinuh van hən aPol hən ḅisor, aPol ikel maii ke, “AFeliks aGavna, noləboii ke, len nasihau tosoḅur gotopəpəhun nanoran dan nəsaban len nəkantri egai tia. Imaienan nohəḅur hən nəḅisor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin. ¹¹ Sədaņ hən gəḅisabi ke, səbar nəmariboņ tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəḅilotu. ¹² Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsabi ke notosor ḅalḅal mai avan ideh, ləsəsabi ke notogol nadədarḅabuan len naluṽoh len naholəvat todar vis naim siGot, len naim naḅonḅonan seju ideh o len naut ideh len nabiltivile. ¹³ Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodədas ləḅēṽusan nakitinan hən nəsa lotokele. ¹⁴ Nukel ləboi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Naḅisal siNasub alategai lotoke tosab. Nodəlōm natit p̄isi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵ Sumān nəsa alategai ma lotodəlōmi, ginau nuvatvat vir nəboņ aGot ḅigol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai ləsānor.* ¹⁶ Imaienan nohisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan p̄isi tabtab.

¹⁷ “Husur nasihau tosoḅur notəlmam hən nəḅeviol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotomīdol ale hən nəḅetutumav. ¹⁸ Nəboņ notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusab ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluṽoh, səkad nadədarḅabuan ideh.‡ ¹⁹ Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, ləḅeləboi natideh notogol tosa, ivoi hən ləḅitoh gegai len nəhoḅ. ²⁰ Galit gabag māu, likel mai gaiug natideh sanor lotosabi len ginau nəboņ notoil len nəhon nəSanhitrin salito! ²¹ Sumān ma tovi nategai

† **23:35:** Naim enan, aHerot toyalyal eum hēni. * **24:5:** Nalo siRom idam hən nalotuan galevis ḅai. Tertulus ike naḅisal siYesu Nasub sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur naḅisal siNasub aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todam hēni husur ep̄itp̄itoṽ hən nalotuan seju gail. * **24:5:** Mat 2.23 † **24:6-8:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: Namtuke namtikot hēni len nalo sinamito 7 be nakomada, aLisias, egəm lav kuvi dan ginamito len nədaņan san. 8Beti ikel mai ginamito hən namtḅegəm hən gaiug. * **24:15:** Dan 12.2 ‡ **24:18:** Hən naves 17-18, Uman 21.17-28

notokai habat həni nəboŋ notoil len nəbonbonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməŋai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’ ”*

²² Bəti aFəliks toləboi masuŋ hən Naŋisal siNasuŋ, igol nakotan evəlo, ike, “Nəboŋ aLisias, nakomada bəgəmai, neriŋ na-sor-saŋi-an sagw husur gaiug.” ²³ Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkol hən aPol be teriŋi hən biyaryar kəkereh, ale tidam̄ hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

aPol isor mai alarmisoan aFəliks mai aTrusilla

²⁴ Nəmariboŋ galevis tohusuri aFəliks egəm mai asoan, nahəsən aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hən aPol bəgəm həni ale esəsəloŋ hən tosor husur nadəlomian len aYesu Kristo. ²⁵ aPol ihol husur nanoran, mai nədaŋan hən avan ideh bəike, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəboŋ aGot bəikot hən nəvanuan piŋi. Nəboŋ tokəmaienan, aFəliks emətahw, ike, “Givan bai, nəbisəŋ nəboŋ ideh am, dereh nepisul hən gaiug hən gəbəgəmai.” ²⁶ Bathut aFəliks tonau ke hum ma aPol bilav nəvat maii hən bəimakuv, episul vəha-səbsoŋur həni hən bəgəm hol maii.

²⁷ Nəboŋ nasihau toru togam gole tonəŋ aPorsius Festus ilav namilen aFəliks. Ale husur aFəliks toləŋon ke naJu gail lehəhəŋur həni, eriŋ aPol totoh tin len naim bəbaŋis.

25

aPol eusi ke aSisa tikot həni

¹ Len nəmariboŋ itor husur nagəmaian san len naut a Jutea, aFestus eriŋ naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem. ² Len naut enan abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel uri mai aFestus nəsa lotoke aPol togol tosa. Ale loŋiri ke, ³ bəike ləbəhəhəŋur həni, tilav aPol gəm vi Jerusalem. (Lusor utaut həni tia ke ligol aPol timat len naŋisal.) ⁴ aFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei. ⁵ Imaienan, alat lotoil a mō hən gamito, litah mai ginau. Bəkad natideh tosa len atenan, likel ur nəsa togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶ aFestus itoh mai galit len naut enan len nəmariboŋ sasəhor toməlevtor o tosəŋavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai. ⁷ Nəboŋ aPol togəmai tonəŋ, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsa lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləbəŋusan səhoti ke tovi kitinan. ⁸ aPol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsagol natideh toŋur kotov nalo seJu gail, tomədəs naim siGot o tomədəs aSisa.” ⁹ Be husur aFestus toke tigol naJu gail lehəhəŋur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hən nəbəkot hən gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰ Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a mō len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hən nəbəkot lan. Gaiug goləboi buni tia ke nəsagol natideh tosab van hən naJu gail. ¹¹ Nəbigol natideh tosa, tonor hən nəbimat sile, asike nugam dan nəmatan enan, avil nəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike bəkitin, səkad avan ideh toləboi bəriŋ ginau len navəlalito. Nous ke aSisa tebətah len nakotan sagw.” ¹² Bəti nəboŋ aFestus tosor husur natenan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan sam̄, ale dereh givan hən aSisa.”

aFestus isor husur aPol mai aAkrippa aKiŋ

¹³ Nəboŋ nəmariboŋ galevis tovan, aAkrippa aKiŋ* mai aPernis tovi aŋavinen arogəm hən naut a Sisarea hən arbəike, “Ivoi,” ale arbələlav mai aFestus. ¹⁴ Arutoh ei nəmariboŋ isəbur ale len natohan səlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai akiŋ, ike, “Ikad avan sua aFəliks toriŋi len naim bəbaŋis gegai. ¹⁵ Ale nəboŋ nototoh len naut a Jerusalem, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel mai ginau nəsa lotoke aten togol

* 24:21: Uman 23.6 * 25:13: AHerot Akrippa egai evi anatan aHerot Akrippa togol aJemes aŋan aJon imat ale totoh gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

tosa ale lous ke ginau nisaḅ səhoti ke timaspanis. ¹⁶ Nukel mai galit ke, savi naṽide silat aRom hən læberin̄ avan ideh len navəlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad naḅonḅonan mai alat lotosor tasi hən ḅisor vi tarhət san gabag. ¹⁷ Imaienan nəḅon̄ lotogəm ḅon gegai, nəsavəlo be pelan han ḅai nobətah len nakotan, ale nukele ke lesəhar aPol gəmai. ¹⁸ Nəḅon̄ alat lotosor tasi lotoil, læsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹ Be lusor tastasi husur nəbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nahəsən aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰ Husur nəsaləḅoi ke timabe hən nəḅeḅusḅus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke ḅehəhaṽur m̄au ke tevi Jerusalem hən ḅikot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹ Avil nəḅon̄ aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke letəgau gati vir nəḅesəvati van hən aSisa.” ²² AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nesəsəlon̄ hən atenan.” AFestus ike, “Pelan beti gesəsəlon̄ həni.”

APol len nəhon aAkrippa

²³ Na pelan han aAkrippa mai aPernis arogəm len naṽivan totibau hən arḅipat gəlar məhat, aroḅis len narum̄ hən naḅonḅonan. Nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len navile, lutah mai gəlaru. Beti aFestus ikele ke lesəhar aPol gəmai. ²⁴ Ale aFestus ike, “Akrippa aKin̄ mai galit lototoh mai ginamito, mətōris ategai. NaJu gail ḅisi lous taltal hən ginau len naut a Jerusalem mai gegai həni, lukai ke sanor hən ḅimaur am. ²⁵ Nəsəsəḅi ke togol natideh hən ḅimat sile. Ale nəḅon̄ toke tivan hən aSisa, norin̄i ke nesəvati van. ²⁶ Avil nəsaləḅoi ke nitos nəsa husur ategai van hən aSisa. Imaienan nosəhari gəm a m̄o len nəhomit ḅisi, mai gaiug m̄au Akrippa aKin̄. Nəḅon̄ namtḅeus nausian gail van həni hum ma nəḅisaḅ natideh hən nəḅitos gati. ²⁷ Husur len nənauan sagw sanor savoi hən nəḅesəvat avan ideh notobaḅis gati van, be na-tos-gati-an hən nəsa togol tosa eḅuer.”

26

APol isor mai aAkrippa

¹ AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor m̄os gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hən navəlan, etuḅat sor vi tarhət san gabag ke, ² “Len nəhom̄ daməḅai, nohəhaṽur hən nəḅisor vi tarhət sagw gabag. Nisor tas nəsa naJu gail lotokel ke notogol tosa. ³ Nohəhaṽur husur gaiug, aAkrippa aKin̄, goləḅoi naṽide ḅisi mai na-sor-ḅalḅal-an seJu gail. Imagenan noḅir gaiug ke, gesəsəlon̄ mədəu vir ginau. ⁴ NaJu ḅisi loləḅoi naṽide hən nəmauran sagw nəḅon̄ notokəkereh vəbar daməḅai, len natuḅatan len nəmauran sagw nəḅon̄ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem. ⁵ Galit læḅike læḅikel uri, loləḅoi ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail ludan̄ hən læḅehusur ḅis naṽide hən nalotuan seJu gail.* ⁶ Daməḅai noil len nakotan husur nə-vatvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai. ⁷ Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoh, ale ludan̄ len nalotuan van hən aGot tabtab m̄osi. Bathut nə-vatvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKin̄. ⁸ Imab mət̄saləḅoi mət̄ḅedəlomi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan? ⁹ A m̄o ginau am nunau ke nimasgol natit tisəḅur hən nəḅemədəs nahəsən aYesu ta Nasaret. ¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Aḅiltihai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkōl gat alat siGot len naim ḅəbaḅis, ale len nakotan nudam̄ hən nəmatan hum nəpanismen salito. ¹¹ Len naim naḅonḅonan ḅisi seJu nupansəm galito vəha-sḅsḅḅur, nohisi ke galit ideh læḅisor mədəs nahəsən aYesu. Nəlogw epəḅas galit hum notovinvinu ale nomədəs tabtab hən galito van vəbar naḅiltivile gail a tut.*

* **26:5:** Uman 23.6; Flp 3.5 * **26:11:** Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

*APol isor husur nəpairan san dan nəsaan
(Uman 9.1-19, 22.6-16)*

¹² “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədañan seǔiltihai tutumav gail ale nukad nalobulat hən nə-dam-həni-an salito. ¹³ AKiñ, len natubliial, nəboñ notohusur naǔisal, noris namial togəm len nəmav tomial səhor namityal, tomias ginau mai alat lotoyar mai ginau. ¹⁴ Ginamit ǔisi namtuteh len tan, beti nosəsəloñ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seǔpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa? Nəboñ gotomətahun ginau, gaiug səǔomñ gosənah hun nəbuluk tosəvat nəhai tokan, amahean toturi həni hən biyar binor.’ ¹⁵ Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasuǔ?’ Ale Nasuǔ ike, ‘Ginau aYesu gotomədas bun ginau!’ ¹⁶ Be gile məhat, geil len narieñ gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəbitabtabuh len gaiug hən gəǔevi vanuan nauman sagw, ale hən gəǔikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəǔevisi hən gaiug lan. ¹⁷ Dereh netəgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan samñ gail mai alat ləsavi Ju notosəvat gaiug van hən galit gagai. ¹⁸ Nosəvat gaiug van hən galit hən gəǔesəñav hən namətalito ale hən gəǔipair hən galit dan nəmargobut van hən namial, dan nədañan siSetan van hən aGot. Timagenan hən ləǔikad narubətian dan nəsaan, ale hən ləǔikad namilelit len alat lotoveveu husur nadəlomian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹ “Imaienan, aAkrrippa aKiñ, nosəsəloñ husur atenan togəm len nəmav, ale nugol nəsa tokele. ²⁰ Nukel ur mai nəvanuan ǔisi ke, lipair dan nəsaan salit van hən aGot, ale nəsa ləǔigole timasnor hən nəpairan dan nəsaan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metəkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan hən alat ləsavi Ju, nukel uri mai galit am.* ²¹ Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat. ²² Vəbar daməñai aGot evi tarhət sagw. Ale noil gegai, nukel ur nəsa notorisi mai nəvanuan kəmas gail mai nəvanuan gail lotoyalyal. Nəsa notokele eǔitoǔ ñai hən nəsa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi. ²³ Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, teləñon tisa, ale husur ke tevi nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan, tikel ur namial mai nəvanuan sidat gail mai alat ləsavi Ju!”*

APol eus aAkrrippa hən bikad nadəlomian

²⁴ Nəboñ aPol tosor vi tarhət san gabag sal aFestus isor habat kəkol həni ke, “Pol govinu! Na-ǔiltiləboi-səhoti-an samñ igol ke gotovinvinu!” ²⁵ Be aPol ike, “Nəsavinvinu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad nənauan tovoi. ²⁶ AKiñ eləboi natgalenan tia, husur enan noləboi nəǔəkəmaienan maii. Nunau ləboii ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan ləsavisi hum lotosusuah be lovisi ǔarǔar. ²⁷ Akrrippa aKiñ, godəlom nəsa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Noləboii ke gotodəlomi.” ²⁸ AAkrrippa ikel mai aPol ke, “Len namityal tomidol maiegai, gunau ke gotoləboi gəǔigol ke nəǔegəm vi Kristen a?” ²⁹ APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namityal tomidol o tobəlav, savi gaiug ñai be galit ǔisi am lotosəsəloñ hən ginau daməñai, legəm sumian ginau! Avil natsen galegai eǔuer.”

³⁰ Beti aKiñ, aGavna mai aPernis, mai alat lotobətah mai galito, galit ǔisi lule məhat. ³¹ Nəboñ lotoriñ narumñ enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan sagol natideh tonor hən bimət o ǔitoh len naim bəbañis.” ³² AAkrrippa ikel mai aFestus ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, taləboi tavivile.”

27

APol iwol vi Rom

* 26:20: Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8 * 26:23: 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6

¹ Nəboŋ aFestus toriŋi ke namtbiwol vi Itali, loriŋ aPol mai galevis lotobəbaŋis am len navəlan nasenturion sua, nahəsan aJulius, tovi gai sua len Nabiltiľuřoh Nasoltia SeSisa. ² Namtusah len nəwag wol ta Atramittium toke biwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotuřat wol. AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito. ³ Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi hən aPol, idam hən ke aPol bivahut van hən nabubur san gail hən ləbəkətkəta təban. ⁴ Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhəbab a Saiprus husur nəlan eřuv gol ginamito. ⁵ Nəboŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonon, namtubar naut a Mira a Lisia. ⁶ Len naut enan nasenturion isař nəwag wolwol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. ⁷ Len nəmariboŋ isořur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idaŋ masuř. Pəpadaŋ hən naut a Knitus nəlan eřuv gol nəgaman sinamito ale namtuwol tarhəholoul a Krit səhor nabuřon a Salmone. ⁸ Nawolan sinamit husur nabitas enan idaŋ vəbar naut sua nahəsan tovi Naut Susuahan Tokab, pəpadaŋ hən nabiltivile a Lasea.

⁹ Nəmariboŋ isořur ivan tia, ale nətas isa hən nawolan husur Nəboŋ hən Nabəbaŋan* tu ivan tia. Imaienan aPol ikel nalələgauan mai galit ¹⁰ ke, “Laluřan, noris ke dereh nawolan egai tidaŋ habat ale natit tisořur timasig, savi nəkako mai nəwag řai, be nəmauran tisořur am.” ¹¹ Avil nasenturion sadəlom masuř hən nəsa aPol tokele, esəsəloŋ hən ahai wolwol mai amahean nəwag wol řai. ¹² Husur ke naut hən nasusuahan enan sanor hən namtbitoh lan len nahəbati naut susus, isořur len galit řisi luke namtiwol dani hən huř ma namtřibar naut a Finiks hən namtbitoh ei len nahəbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokəta vi nəsařtwes mai nanotwes.

Nəlan paru

¹³ Nəboŋ nəlan tořuv kəkereh len nasaut, lunau ke ləbřibar naut a Finiks řa loliv naga, lotuřat wol tukot pəpadaŋ hən naholoul a Krit. ¹⁴ Avil sədareh nəlan paru, nahəsan aNotis, eřuv idaŋ tukot len naholoul a Krit gəmai. ¹⁵ Husur nəlan iřas nəwag wol gol ke edədas biwol len nəlan topat gol nəhon maienan, namtupair, sarmar mai nəlan. ¹⁶ Nəboŋ namttogam tarhəbab len natuhholoul, nahəsan a Kauta, namtoləboi namtřeliv natuhřot vi məhat len nəwag wol, naut kəmas ke todaŋ, ale namtubaŋis gati. ¹⁷ Nəboŋ tovi məhat tonon, lopis garu hən nəwag wol hən nabiltihau hən asike řimařul. Beti husur lomətahw ke likos len nasəhau a Sirtis, lubar hən nəlai tovi aga, ale nətas isar hən galito, nəwag wol igam mədau. ¹⁸ Nətas ekur habat hən ginamito gol ke pelan han lotuřat bubulan nəkako len tas. ¹⁹ Ale len nəmariboŋ totor han lubar hən nahudhutit hən nəwag len tas hən navəlalit řai hən ləbřimaur. ²⁰ Len nəmariboŋ isořur namityal mai namřeso gail ləsavisi. Nəlan paru iřas habat hən ginamito van gol ke namtsadəlomi am ke namtřimaur.

²¹ Nəboŋ ebəlav ləsəhan, beti aPol ile məhat, ikel mai galit ke, “Laluřan, ivoi məttasəsəloŋ hən nalələgauan sagw. Asike məttawol dan naut a Krit, natit gail hən nəwag asike lətəmařulřul, asike lətəmasig. ²² Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nəmauran samito asike imasig, nəwag wol řai dereh timasig. ²³ AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug aŋel san eil təban ginau ²⁴ ike, ‘Sagemətahw Pol. Dereh gimaur, geil řau len nakotan seSisa, ale aGot eviol həni mai gaiug tia hən nəmauran salit řisi lotosah len nəwag wol mai gaiug.’ ²⁵ Imagenan, laluřan, məteləřon tivoi am len nəlomito husur nukad nadəlomian len aGot ke dereh tesuřan nəsa tokele mai ginau. ²⁶ Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷ Nəboŋ nawik eru togam gole, len mariug, nəboŋ nətas tosar hən ginamit tukot len Nətas Atria, tuřloh len mariug alat lotoum len nəwag wol lunau ke lusal gəm pəpadaŋ

* **27:9:** Nəboŋ hən Nabəbaŋan evi nəboŋ totibau seřu gail. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bebəbaŋ hən nəsabən mai nəsaan seřu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba řa nətas isa masuř hən nawolan.

hən naut ideh. ²⁸ Lugol ris nəsarehan hən nətās, sabi ke namita† han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsarehan tətās, sabi ke namita han tovi 27. ²⁹ Lomətahw ke hum ma namt̃bikos len nəvat, ale lubar hən naga ivat bathuwag beti lusor tuṽ vir nalennəyal bəgəmai. ³⁰ Galevis lotoum len nəwag wol lohisi ke ligam dan nəwag, ale loriṅ natuhḅot vi pan gəras ke libar hən naga gail dan nəmashuwag. ³¹ Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləbitoh len nəwag wol, asike mət̃oləboi mət̃bimakuv dan nəmatan.” ³² Beti nasoltia gail luta kotov nəhau totah gat natuhḅot, gol ke isal.

³³ Pəpadaṅ hən naut b̃ilan aPol enjir galit p̃isi ke lihan, ike, “Daməṅ nəmariboṅ evi 14 mət̃totoh van mət̃səhan, ale nəhanan samit ebuer. ³⁴ Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hən b̃evi tarhət samito. Mitimasgole hən mət̃bimaur. Husur nasivur ideh len nəkadumit asike imasig.”

³⁵ Nəboṅ tokəmaienan tonon, len nəholit p̃isi ilav nabəta, esipa len aGot, eb̃ur nabəta ale etub̃at hani. ³⁶ Galit p̃isi loləṅon ivoi am len nəlolito ale luhan. ³⁷ (Ginamit p̃isi len nəwag wol enan namtovi 276.) ³⁸ Nəboṅ lotohanukub tonon, lobubulan nawit len tas hən b̃igol nəwag wol b̃emələla.

Nəwag wol ikos, imaṽulṽul

³⁹ Nəboṅ naut tolan, ləsaris ləboi naut be lokəta bunus nab̃urhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be ləsələboii ke timaienan o ledədasi. ⁴⁰ Na luta kokotov nəhau hən naga gail hən ləb̃ip̃at butitas. Nəboṅ lotogol nauman en sal, lusah ruḅat nəhau gail lotopis gat nəṽos wolwol gəlaru hən. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hən nəlan b̃eṽuvi, ale luwol vahut bitas. ⁴¹ Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nəmashuwag edədās b̃erus be nab̃ilitas iṽas nəbathuwag van van vəmaṽulṽul. ⁴² Nasoltia gail lusor utaut hən ləb̃igol alat lotobaṅis gat galito limat hən asike ləb̃egəgar yav. ⁴³ Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nagəgaran lemələh len tas a m̃o, gəgar vahut. ⁴⁴ Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh litah gat nətarhai, ideh litah gat nahudhuwag. Imagenan galit p̃isi lubar nabitas, lumaur.

28

Len naholoul a Malta

¹ Nəboṅ namttovahut namtusabi ke nahəsān naholoul enan evi Malta. ² Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoi habat hən ginamito. Lotuṅ nəhab, ale lukel nahəhaṽuran salito mai ginamito. ³ APol itariv nəhab galevis, be nəboṅ toriṅi len nəhab, nəm̃at sua, nəvaipa*, imakuv dan naut topud, hat navəlan. ⁴ Nəboṅ alat a Malta lotoris nəm̃at totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi naulum̃an togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaṽut sidato, aNoran†, asike idam̃ ke timaur am.” ⁵ Be aPol ekur kuv nəm̃at vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶ Luvatvat viri ke dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav soḅuer. Natideh savisi hən. Ale logəgel hən nənauan salito, lotub̃at ke ke evi nagot sua.*

⁷ Pəpadaṅ hən naut enan ikad nətān sinəvanuan totibau hən naholoul, nahəsān aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmariboṅ itor. ⁸ Len nəboṅ enan atəman aPuplius eməsah. Ipat len nəmel, epud mai ep̃irp̃ir. APol ivan hən, isor tuṽ. Nəboṅ tonon eriṅ navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹ Husur natenan, galit p̃isi len naholoul lotoməsah, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰ Loputsan ginamit hum namttovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboṅ namttoutaut hən namt̃biwol vi lau, lousan natit p̃isi b̃evi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

† **27:28:** Len nəboṅ enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadaṅ hən namita eru. * **28:3:** Nəvaipa evi nəm̃at tosa, nəboṅ b̃ihat avan ideh, nabehi han igol ke timat. † **28:4:** ANoran evi nahəsān nagot tovi pəhaṽut sua silat a Kris. * **28:6:** Uman 14.11

11 Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. Ikad Naməlav Larmiŷan‡ tovi naməlauah han. 12 Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmariboŋ itor. 13 Beti namtorin naut enan namtubar naut a Rekiu. Pelan han nəlan len nəsutwes etəvah, namtorin naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. 14 Len naut enan namtusab nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namtbitoh mai galito len nawik esua. Imagenan namtogəm vəbar naut a Rom.

15 Nəboŋ nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsəloŋ həni ke namttogəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Nəvŋav Itor§ hən ləbēbubur mai ginamito. Nəboŋ aPol toris galito, eləŋon ivoi am len nəlon, ale esipa vi təban aGot.

16 Nəboŋ namttobar naut a Rom, ludam hən aPol bitoh səbən len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəkol həni.

APol len naut a Rom

17 Len nəmariboŋ totor tohusuri, aPol ekis naJu gail lotoil a mō gəmai. Nəboŋ lotobonbon ikel mai galit ke, “Laluŋan, aŷagw gail, naut kəmas nəsgol natideh tomədas nəvanuan sidat gail mai naŷide setəmadat ta sutuai, naJu gail lutah gat ginau len naut a Jerusalem ale lorin ginau len navəlan alat a Rom. 18 Nəboŋ lotous nausian gail mai ginau, luke lerin ginau nivan husur ləsəsab natideh tonor hən nəbimat. 19 Avil nəboŋ naJu gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsekad natideh hən nəbikot hən nəvanuan sagw gail sile.* 20 Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-viri-an seIsrael, tovi aKriso.”

21 Ale lusor vəri ke, “Namtsəlav naləbulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug. 22 Be namtuke namtesəsəloŋ hən nənauan sam hən gail, husur namtoləboii ke, nəvanuan gail len naut pisi lusor tas naluŋoh egaii hən nalotuan totile.”

23 Lorin gat nəboŋ sua vir aPol ale galit isobur logəm vi lan naim totoh lan. Tubat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihəbələn aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgalenan hən ləbēgəgel hən nənauan salit husur aYesu. 24 Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsadəlomi. 25 Husur nənauan salit sasua, lotubat rin naut enan. Ale aPol isor tətəs am ke, “ANunun aGot ekitin nəboŋ tokel mai atəmadat ta sutuai len ahai kelkel ur, aIsaiah, 26 ke,

“ ‘Givan hən nəvanuan galegai, gike,
 “Len nasəsəloŋan samito, dərəh mətesəsəloŋ
 be asike mətosəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
 ale len nakətaan samito, dərəh mətekəta
 be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.”

27 Husur nəkadun alategai egəm ŷonŷon,
 pəpadaŋ nədarinjalit ebulbulol,
 ale namətalit iber.

Asike lətəmagenan,
 namətalit takəta ris nəsa notogole,
 nədarinjalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,
 nəlolit taləboi natgalenan,
 ale lətəpair van hən ginau,
 ale nətagol galit lətəmaur.*

‡ 28:11: Alat a Kris luke nagot toil a mō salito ikad anatun eru artovi naməlav gəlaru. Nahəsalaru aKastor mai aPoluks
 § 28:15: Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Nəvŋav Itor evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom. * 28:19: Uman 25.11 * 28:27: Isa 6.9-10; Luk 8.10

28-29 “Ale ginau nuke mətələboii ke, nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, aGot esəvati tia van hən alat ləsavi Ju, ale galit dereh lesəsəlon balai!”* **

³⁰ Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale ehəhaʋur hən nəvanuan ʋisi lotogəm həni. ³¹ Ikel ur natohan pipihəbələn aGot, eʋusan husur Nasuʋ aYesu Kristo len na-il-ʋuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

* **28:28-29:** Psa 67.3; Luk 3.6 ** **28:28-29:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 29 Nəboŋ tokel nasoruan enan tonon, naju gail luvan, lusor ʋalʋal habat mai galit gabag.

Rom

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

APol itosi hən nəsə?

Itosi hən beṽusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datḅinor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datḅikad nəmauran tovoi.

APol itos nalobulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi pəpadarḡ hən nasihau A.D. 57 nəboḡ totoh len naut a Korint.

APol itos nalobulat napisulan egai hən beutaut hən naḡisal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen. Ale aPol isor vəsvəsai nadəlomian silat siYesu mai naṽide hən nadəlomian enan beḡəgel hən nəmauran silat siYesu. (1.1–16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləḡonian siPol (1.1-17)

2) Nəvanuan gail ḡisi loləboi ləḅimaaur len aYesu ḡai (1.18–3.20)

3) Naḡisal siGot hən ḅilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito (3.21–4.25)

4) Nəmauran toveveu len aKris̄to (5.1–8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot m̄os alat seIsrael (9.1–11.36)

6) Naṽide silat siYesu (12.1–15.13)

7) Nə-mar̄is-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14–16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi naslev sua seKris̄to, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəḅevi hai pispisul m̄os na-kel-uri-an san tovoi. ² Sutuai, nəboḡ aYesu savisi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsə ahai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot.* ³⁻⁴ Na-kel-uri-an tovoi ehusr aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəpasian len nəbathuyah siTevit tovi Kiḡ.* Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədarḡan nəboḡ togol tole məhat dan nəmatan.* Gai evi aYesu Kris̄to, aMasta sidato. ⁵ Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau,* hən nəḅevi ahai pispisul m̄os nahəsən aKris̄to, hən nəḅekis nəvanuan dan naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile ḡisi, hən ləḅigol husur nəsə tokele bathut nadəlomian lotokade lan. ⁶ Gamit a Rom, mətovi galit galevis. AGot ekis gamit am hən mətḅevi seKris̄to.

⁷ Ginau aPol, nutos nalobulat napisulan egai van hən gamit ḡisi a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən mətḅevi esan səḅon.

AGot atəmadato mai Nasuḅ aYesu Kris̄to areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəḡat.

Naləḡonian siPol hən ḅevi Rom

⁸ Nuke nikele bai ke, len aYesu Kris̄to, nosipa vi təban aGot hən gamit ḡisi, husur nəvanuan gail lukel ur nadəlomian samito len navile a pan kavkav. ⁹ AGot notoum san len nəlogw kavkav nəboḡ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun ulum̄an, aGot eləboii ke notokitin nəboḡ notokel ke notosor tuṽ m̄os gamit tabtab. ¹⁰ Akis vəbar daməḡai len na-sor-tuṽ-an sagw, nous aGot ke, ḅeləḡoni, dereh tigol naḡisal ideh hən nəḅem̄ədoḡ təban gamito. ¹¹ Husur noləḡon masuṽ hən nəḅeris gamito, hən ke, len nagəmaian sagw,

* **1:2:** Isa 52.7, 61.1 * **1:3-4:** Mat 1.1 * **1:3-4:** Psa 2.7 * **1:5:** Len nasoruan ta Kris̄ len naut egai ike ginamito, be alat lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səḅon.

mæt̃bikad naviolan ideh seNunun aGot hən ðigol mæt̃bidañ am. ¹² Noləŋon masũv hən nə̃beris gamito hən dat̃bigol dat̃beləŋon ðivoi am len nə̃lodat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadələmian samito mai gamit am mət̃evi tarhət sagw len nadələmian sagw.

¹³ Bathudud nadələmian gail, nuke mət̃eləboii ke notonau utaut hən nə̃bēmədoŋ təban gamito. Nugol vəha-sob̃ur həni be natgalevis lupatpat gol ginau vəbar daməŋai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad nãvite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.* ¹⁴ Noləboii ke aGot eriŋ nauman len ginau ale nimasgole m̃os nəvanuan gail p̃isi, nəvanuan nabiltivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətan həni. ¹⁵ Husur natenan, noutaut, noləŋon nə̃bikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

¹⁶ Nahurugw səsa hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədaŋan siGot m̃os nə-lav-kuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadələmian: m̃os naJu gail a m̃o, beti alat ləsavi Ju. ¹⁷ Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot nãp̃isal hən aGot ðigol dat̃binor len nəhən. Nãp̃isal enan etũbat len nadələmian van van, inoŋ len nadələmian. Hum natosian siGot toke, “Len nadələmian nəvanuan nanoran ikad nəmauran.”*

Nəlol paŋpaŋ siGot van hən nəsaan

¹⁸ AGot len nəmav evəhot nəlol paŋpaŋ san. Nələn epəŋas nəsaan silat lotomətahun aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

¹⁹ Galit loləboi nakitinan husur aGot, bathut igol ip̃ar̃p̃ar hən galito. ²⁰ Naut kəmas lotodədas lə̃beris nədaŋan san topat vi sutuai mai nãboruan san hum aGot; be nədaŋan mai nãboruan san arũp̃ar̃p̃ar len natit p̃isi togole. Husur len natũbatan nəboŋ aGot togol navile a pan, van vəbar daməŋai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaienan ləsələboi lə̃betət̃as gol galito. ²¹ Husur ke, naut kəmas lotoləboi aGot maienan, ləsəsal suh nəyalyalan san sũm̃an tovi Got, ləsasipa vi təban. Be nənauan salito egəm vi ut kəmas, nənauan salit səkad nə-nau-ləboii-an lan, lopul hən nəmargobut ŋai. ²² Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hõvon gail. ²³ Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nəlablab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan lə̃bimat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəlkəlah.*

²⁴ Imagenan, aGot eriŋ gãbulan galito hən lə̃bigol natideh lotoləŋoni len nəlolito, gol ke, len nãbiŋbiŋalan salito, lomədas nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole. ²⁵ Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsəlotu hən aGot togol natgalenan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

²⁶ Husur lotogol natgalenan aGot eriŋ gãbulan galito hən lə̃bigol nãvide tõbiŋbiŋal ideh lotoləŋoni. Alatpəhãvut salit tu lupair dan nãp̃isal hən naitian mai asoalit gail hən lə̃bigol naitian mai galit gabag. ²⁷ Len nãvide tomaienən alalum̃an lupair dan naitian mai alatpəhãvut, nəlolit isahsah len galit gabag. Alalum̃an lõbur kotov nãvide tonor, lugol tõbiŋbiŋal mai galit gabag. Ale sil nəsaan lotogol gail, nəpanismen tonor hən nəsa galit sə̃bolit lotogole ibar galito.

²⁸ Bathut lotonau ke na-ləboi-aGot-an savi natideh, aGot eriŋ gãbulan galit hən lə̃bitoh len nə-nau-sabsab-an salito. Imaienan lugol nəsa sanor hən lə̃bigole. ²⁹ Logəm pul hən nəsaan tiltile gail: nãboruan sasa, na-ləŋon-masũv-hən-natite-an hən natite, nəsasaan, lutabulol bulos avan ideh husur nəsa tokade. Lugolgol nəmatan, lopul hən nãvit̃ṽituhan mai nagəgərasan. Lohəhãvur hən lə̃bigol na-ləŋon-isa-an len nəvanuan gail, lukel nəmadun nəvanuan gail, ³⁰ lusor mēdas nahəsəsalito. Lomətahun bun aGot, len nãvivan salit ləsənanu avan ideh am. Nəholit ileleah ale lusor patpat galit məhat. Lukad namitisau hən lə̃binau

* 1:13: Uman 19.21 * 1:17: Hab 2.4 * 1:23: Deu 4.16-18

tabtab hən naṣisal toveveu hən ləb̄igol nəsaan. Ləsagol nəsa atata mai anana artokele. ³¹ Len naṣide hən nəmauran salito ehum lotomelmel, loḅur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-ləmas-buni-an eḅuer len galito, nəlolit sətəṅis avan ideh, ehum ləsəkad nalolosaan ideh. ³² Loləboii ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nəvanuan gail lotogol naṣide lotomaienan limasmat. Avil lohusur naṣide galen sal. Savi natenan ṅai, be lohəhaṽur hən ləḅeris nəvanuan gail am ləḅehusur naṣide salito.

2

AGot inor len nə-saḅ-səhoti-an san gail

¹ Gaiug gotosaḅ səhoti ke nəvanuan tile am timaspanis, gəsələboi gəḅetətas gol gaiug, husur gaiug am gusa suṁan galito. Nəboṅ gotosaḅ səhoti ke avan ideh timaspanis husur nəsaan san, be gaiug gusaḅ səhoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nəsaan toṗitṗitoṽ.* ² Datoləboii ke, nəboṅ aGot tosaḅ səhoti ke nəvanuan limaspanis sil lotogol natenan, nə-saḅ-səhoti-an san inor hən nakitinan. ³ Imagenan, gaiug, nəboṅ gotosaḅ səhoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur naṣide toṗitoṽ hum galito, gunau ke gotoləboi gəḅigam yav dan nəpanismen siGot a? Ao! ⁴ Gəsələboii ke aGot tovoi masuṽ hən gaiug a? Gai satutut hən ḅemətahun gaiug; len nasusumaran, itoh mədau mai gaiug. Gəsələboii a? Hum ma natgalenan ləsavi natideh len gaiug. AGot ivoi hən gaiug hən ḅesəhar gaiug van hən nəpairan dan nəsaan, gəsənau səhoti a? ⁵ Be gaiug guhaihai, nəkaduṁ iṽonṽon, gomətahun gəḅipair dan nəsaan saṁ. Bathut gotomaienan gugol ke nəpanismen saṁ gabag evivi məhat am, husur nəboṅ hən nəlol paṅpaṅ dereh tegəmai. Evi nəboṅ aGot ḅikel vəhot nə-saḅ-səhoti-an san tonor, mai nəpanismen.* ⁶ AGot dereh tilav naṗurṗuran mai nəvanuan ṗisi tinor hən nəsa lotogole.* ⁷ Dereh tilav nəmauran vi sutuai mai alat lotosusumar hən ləb̄igol navoian, lotodaṅ len aGot hən ḅeviol hən nəyalyalan, nə-sal-suh-galito-an mai nəmauran topat vi sutuai. ⁸ Be len nabiltiṭol paṅpaṅ san, dereh nəlon aGot tepəṅas alat lotonau galit səḅolito ṅai, ləsagol nəsa nakitinan tokele, be lotopul hən nəsaan len nəmauran salito. ⁹ Na-ləṅon-isa-vəsa-an mai nəmauran todaṅ dereh ariḅar nəvanuan ṗisi lotogolḡol nəsaan: naJu gail a ṁo, beti alat ləsavi Ju. ¹⁰ Be alat lotogolḡol navoian, dereh aGot tisal suh galito, teputsan nahəsalito, teriṅ natəṁat len nəlolito: naJu gail a ṁo, beti alat ləsavi Ju. ¹¹ Husur naṣide siGot eṗitoṽ van hən nəvanuan ṗisi, ideh satile.*

¹² Alat ləsəkad nalo siGot be lotogol nəsaan, dereh limasig naut kəmas ləsəkad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol nəsaan, nalo dereh tisaḅ səhoti ke limaspanis. ¹³ Husur savi alat lotosəsəloṅ hən nalo aGot togol lotonor len nəhon; be alat lotogol nəsa nalo tokele, dereh aGot teriṅi ke galit linor len nəhon. ¹⁴ Husur, alat ləsavi Ju ləsəkad nalo siGot, ləḅehusur nəḅoruan salito ale gol nəsa nalo tokele, ehum lotokad nalo len nəlolito, naut kəmas ləsəsəsəloṅ həni boṅ ideh. ¹⁵ Len naṣide salito imasil ke aGot toṭos gat nalo len nəlolito, husur nəlolit gail mai nənauan salit səḅolit arukel vəhot nəsaan mai galito o arukel mai galit ke lotonor. ¹⁶ Dereh aGot tigol natgalenan len nəboṅ ḅepəḅehun navoian dan nəsaan len natit gail nəvanuan ṗisi lotosusuani. Napəḅehunian enan, dereh teriṅi len navəlan aKristo aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

NaJu gail mai nalo

¹⁷ Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug gudaṅ len nalo siGot, gusor patpat gaiug məhat hum aGot tovi amaheaṁ. ¹⁸ Gaiug goləboi nəsa Nasuḅ toləṅoni, goləboi nəsa tonor mai nəsa tosa husur nalo san eṽusan gaiug. ¹⁹ Len nənauan saṁ gunau suluṽi ke gotoləboi gəḅesəhar nəvanuan gail, lotovi metḅesw len nənauan salito. Gunau suluṽi ke gotohum

* **2:1:** Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naJu gail husur lupatpat galit məhat səhor alat ləsavi Ju.

* **2:5:** Zep 1.14-18, 2.2-3 * **2:6:** Psa 62.12; Pro 24.12 * **2:11:** Deu 10.17

namial toləboi beñias nařisal mōs alat lototoh len nēmargobut. ²⁰ Gunau suluvi ke gotovi hai řusan mōs alat lotovi hořon mai alat ləsəmatmatu len nadəlomian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien hēni husur gukad nalo siGot tovi nəkadun naləboian mai nakitinan. ²¹ Imaienan, gəbēvusan avan ideh gail, imabe gəsəvusan gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samtevənvənah!” be gaiug, govənvənah a? ²² Gukele ke, “Samtigol naitian tobur kotov nəlahan!” be gaiug, gugol naitian tobur kotov nəlahan a? Gaiug gomətahun bun nəlāblab gail, be naim nalotuan hən nəlāblab gail, govənah lan a?† ²³ Gaiug gusor patpat nalo siGot məhat, be gobur kokotov nalo enan mədas nahəsən aGot a? ²⁴ Husur natosian siGot ike, “Gamit məttovi Ju, naluřoh hən nəvanuan naut tiltile lusor mədas nahəsən aGot sil gamito.”‡

²⁵ Gəbīgol husur nəsa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be gəbēbur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an sam savi natideh. Ehum gəsavi Ju. Ehum gəsəkad na-tiv-dalusi-an len gaiug boř ideh. ²⁶ Imagenan, alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit ləbīgol husur nəsa nalo tokele, len nabunusian siGot esumian lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esumian lotovi Ju gail. ²⁷ Ale alat lotogol husur nəsa nalo tokele be ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisab səhoti ke, gaiug gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspanis husur gukad nalo be gobur kokotovi. ²⁸ Savi nəpasian o na-tiv-dalusi-an nəvanuan tokade len niben togol tovi Ju kitin. ²⁹ Ao. NaJu kitin evi Ju māu len nəlon. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an hən nəlon. Na-gol-husur-nalo-an edədas bīgol na-tiv-dalusi-an kitin len nəlon, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh nəvanuan tomaienān. Nəvanuan gail asike ləbīsal suhi, be aGot māu dereh tisal suhi. §

3

¹ Bimagenan, ivoi mabe hən avan ideh bevi Ju? Ivoi mabe hən bīkad na-tiv-dalusi-an? ² Ivoi habat len natit řisi! Metəkav ikad natsua: aGot erin nasoruan san len navəlan naJu gail.* ³ Be galit galevis asike ləbīdan len aGot, gunau ke nə-par-dəlomi-an salito igol aGot sədan len na-kel-gati-an san gail a? ⁴ Ao! Satimaienan! AGot ekitin, akis igol nəsa tokele, naut kəmas nəvanuan řisi lovi vanuan naliblibořan gail. Hum aTevit aKiř tokele sutuai ke,
“Nasub aGot, natit řisi gotokele māu, ekitin.

Avan ideh bīke bīsor tas gaiug len nakotan,
dereh tisař səhoti ke gotonor, gokitin,
ale dereh gewin len nakotan enan.”*

⁵ Be nəsaan sidat bevusan řarřar hən nanoran siGot, datekəmabe? Datoləboi datbīke aGot sanor nəboř topansem gidato a? Ao! Ikad nəvanuan lotonau tomaienān, ⁶ be nənauan salit sakitin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpehun navoian dan nəsaan hən navile a pan.

⁷ Ikad nəvanuan lotoke, “Be naliblibořan sagw bīgol řarřar hən nakitinan siGot gol nəvanuan gail ləbīsal suh nəyalyalan san, bīmaienān, imabe aGot ipansem ginau sal sil naliblibořan sagw hum tovi saan?” ⁸ Ale nəvanuan galevis lusor mədas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nəsaan hən nəsaan bīgol navoian!” Alat lotokəmaienān, dereh lipanis, ale ivoi hən ləbīpanis!†

Səkad nəvanuan nanoran ideh

† **2:22:** Deu 7.25. NaJu gail lomətahun nəlāblab husur nalo siGot tokai tasi, be lovənoh natit topat len naim nalotuan silāblab gail, ale lohəhařur hən nəvat lotokade len nəboř lotořur hēni. ‡ **2:24:** Isa 52.5. § **2:29:** Deu 30.6. Len nasoruan Ipru namilen Ju o Jutah evi nə-sal-suhi-an. Gen 29.35. * **3:2:** Len naut egai aPol ike metəkav, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an tohusuri. * **3:4:** Psa 51.4 † **3:8:** Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nəlolit tořəřas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas.

⁹ Ale datekəmabe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nəhon aGot namtuvo i səhor nəvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmaienan. Noil hirhir len nəsa notokele tia ke, nəvanuan p̄isi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit p̄isi lugolgal nəsaan. Nəsaan iwol hən nəmauran salito.

¹⁰ Hum natosian siGot toke,
“Səkad nəvanuan nanoran ideh,
sasua kasi.

¹¹ Səkad avan ideh tokad naləboian kitin,
səkad avan ideh toləjon ke teləboi aGot

¹² Galit p̄isi lupair dani,
naṽide salit p̄isi isa batbat.
Səkad avan ideh togol navoian,
sasua kasi.”‡

¹³ “Nasoruan salit isa hum nəb̄on nab̄irimat tob̄os nətan.
Namealito igol nagəgərasan.
Nəsa lotokele igol nasənanahan,
hum nabehi hən nəm̄at togole nəboṽ tohat nəvanuan.”*

¹⁴ “Nabuṽolit epul hən nasoruan namədasian mai na-mətahun-buni-an.”*

¹⁵ “Lusaṽsaṽut hən ləḃigol nəmatan.

¹⁶ Lugol namədasian mai na-ləjon-isa-an len naut p̄isi lotovi lan.

¹⁷ Ləsaləboi ləḃitoh mai nəvanuan tile ideh len natəḃmat.”§

¹⁸ “Ləsamətahw len nəyalyalan siGot. Ləsənau.”*

¹⁹ Gidat datoləboi ke natideh nalo tokele, ikele van hən alat lototoh len navəlan nalo, hən nəvanuan gail asike ləḃeləboi ləḃetətas gol galit am, ale hən ḃimasil ke nəvanuan p̄isi len navile a pan dereh likot len nakotan siGot. ²⁰ Imaienan, avan ideh saləboi ḃinor len nəhon aGot husur togol husur nalo. Nalo ipat ṽai hən datḃebunus ləboi nəsaan sidato lan.*

Datunor mabe len nəhon aGot?

²¹ Be gagai, aGot evəhot naṽisal hən datḃinor len nəhon, ale na-gol-husur-nalo-an savi natideh hən. Naṽisal enan, nalo siMoses mai aḃai kelkel ur gail lopəhav utaut hən i sutuai tia.** ²² AGot eriṽi ke dattonor len nəhon nəboṽ dattoriṽ nəlodat len aYesu Kristo. Imaienan hən nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian. Nəvanuan p̄isi loṽitp̄itov̄, ²³ husur nəvanuan p̄isi lugol nəsaan, ṽa lutoh a tut, a tut masuṽ dan aGot, ləsanor kasi hən ləḃibar nəyalyalan san. ²⁴ Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol kəmas hən, len aKristo aYesu toṽur nəmakuvan sidato, aGot eriṽi ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot eviol hən aYesu hum naviolan hən natutumavan, hən nəmatan san ḃidakuv nəlol paṽpaṽ siGot, nəlon topəṽas nəvanuan gail sil nəsaan salito. Len nadəlomian lotokade len nəmatan siYesu m̄os galito, aGot eruḃat nəsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol nanoran siGot iparṽar, bathut ke, satutut hən tomətahun galito, ekəta səhor nəsaan silat ta m̄o, ta sutuai, səpansem galito. ²⁶ AGot igol natgalenan hən nanoran san ḃimasil len nəboṽ ta daməṽai. Igol tomaien an hən gai gabag ḃinor, ale hən ḃigol nəvanuan ləḃinor len nəhon, ləḃikad navoivoian maii nəboṽ lotokad nadəlomian len aYesu topanis salito.

²⁷ Imagenan, datoləboi datḃisor patpat gidat məhat hən natideh a? Aoa! Datoləboi datḃikad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadəlomian len aYesu. ²⁸ Nəbathusoruan sagw imaiegai ke: len nadəlomian dattokade, aGot eriṽi ke dattonor len nəhon, savi len nalo dattogol husuri. ²⁹ AGot evi Got seJu gail ṽa? Be alat ləsavi Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot

‡ **3:12:** Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3 * **3:13:** Psa 5.9, 140.3 * **3:14:** Psa 10.7 § **3:17:** Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8 * **3:18:** Psa 36.1 * **3:20:** Psa 143.2; Kal 2.16 ** **3:21:** Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi naləbulat torim aMoses totos gail.

salito am! ³⁰ Husur Got esua ŋai. Len nadəlomian eriŋi ke nəvanuan gail lunor len nəhon, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləsəkade.†† ³¹ Namilen ke nadəlomian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaienan! Nəboŋ dattoriŋ nəlodato len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

4

Nadəlomian siAraham

¹ Ginamit namttovi Ju, ivoi hən namtəbinau aAraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datbisor husur naŋisal hən nəvanuan bəgəm bīnor len nəhon aGot, aAraham isaḅi ke imabe? ² AGot təsab̄ aAraham tanor len nəhon husur natit aAraham togol gail, aAraham təkad natesua hən tasor patpat gai məhat lan. Be səmaienan. Avan ideh saləboi bisor patpat gai məhat len nəhon aGot. ³ Husur natosian siGot ike, “AAraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.”*

⁴ Nəvanuan toum, naŋurp̄uran san savi naviolan, be evi p̄urp̄uran hən nauman san.*

⁵ Be datsəmaienan mai aGot. AGot evi aGot toriŋi ke nəvanuan nəsaan lunor len nəhon. AGot sariŋi ke galit lunor len nəhon hum tovi naŋurp̄uran hən nauman salito, be eriŋi ke lunor len nəhon hum tovi naviolan husur nadəlomian lotokade lan.

⁶ Mitinau aTevit tokəmaienan, nəboŋ tosor husur nahəhaṽuran silat aGot toriŋi ke galit lotonor len nəhon, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike,

⁷ “Alat aGot toruḅat na-ḅur-kotov-nalo-an salit gail dan galito, navoian siGot igol lukab həni.

Alat aGot tokas kuv nəkabut salit hən nəsaan salit gail, navoian siGot igol lukab həni.

⁸ Evoi, lukab həni, lohəhaṽur həni,

husur aGot asike itos gat nəsaan salito gail am hum nəkabut salito.”*

⁹ Be nahəhaṽuran enan, ipat mōs alat lotokad na-tiv-dalusi-an ŋa? Ao! Ipat mōs galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AAraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.”* ¹⁰ Be natenan evisi ŋais? Evisi a mō len na-tiv-dalusi-an siAraham o a tahw lan? Imasil ke aGot eriŋi ke tovi nəvanuan nanoran nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal. ¹¹ Na-tiv-dalusi-an aAraham tokade a tahw, evi nə-ta-gati-an togol toŋarŋar ke, aGot toriŋi ke, inor len nəhon. Imaienan, imasil ke aAraham ikad navoivoian mai aGot bathut nadəlomian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egəm a tahw.* Imaienan aAraham evi atəmalit p̄isi lotokad nadəlomian be ləsəkad na-tiv-dalusi-an. AGot eriŋi ke lunor len nəhon bathut nadəlomian salito. ¹² Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, ləḅikad nadəlomian toŋitoṽ hum nadəlomian aAraham atəmadat tokade nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal, aAraham evi atəman alatenan am.

Len nadəlomian datukad na-kel-gati-an siGot

¹³ Sutuai aGot ikel gati ke tilav navile a pan mai aAraham mai nəpasusan san gail. Nəboŋ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aAraham togol husur nalo, be husur, len nadəlomian aAraham tokade lan, aGot eriŋi ke inor len nəhon.* ¹⁴ Husur na-kel-gati-an siGot təpat mōs alat lotogol husur nalo ŋai, nadəlomian asike tavi natideh, ale na-kel-gati-an enan san asike təsarpoh. ¹⁵ Be nalo igol nəpanismen siGot egəm hən alat lotoḅur kotovi. Be nalo taḅuer, na-ḅur-kotov-nalo-an am taḅuer.†

†† **3:30:** Deu 6.4; Kal 3.20. * **4:3:** Gen 15.6; Kal 3.6 * **4:4:** Gəḅeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman sam̄ igol gai ikabut sam̄. Natenan igol naŋurp̄uran sam̄ savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san. * **4:8:** Psa 32.1-2 * **4:9:** Gen 15.6 * **4:11:** Gen 17.9-14 * **4:13:** Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29 † **4:15:** Nalo eṽusan nəsaan sidato, be saləboi bilav kuv nəpanismen sile dan gidato.

¹⁶ Imaienan, len nadəlomian ŋai aGot eriŋi ke gidat datunor len nəhon, hən datbikad na-viol-kəmas-an san, hən nəpasusan siApraham pisi ləbikad nəsa aGot tokel gati. Ale datbikad nadəlomian len aGot sumān aApraham, dereh datikad nəsa aGot tokel gati, naut kəmas dattovi Ju dattokad nalo o datsəmaienan. Husur aApraham evi tata sidat pisi dattokad nadəlomian. ¹⁷ Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.”* Len nəhon aGot, aApraham evi atəmadato husur ikad nadəlomian len aGot tolav nəmauran mai alat lotomat, ikad nadəlomian len aGot tokis nəsa toḅuer, ale natit evisi.

¹⁸ Naut kəmas nə-lon-uri-an, len nə-vatvat-viri-an, aApraham ikad nadəlomian hən bəgəm vi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Naliliməso gotorisi, nəpasusan sam dereh lisəbur maienan.”* ¹⁹ Ale nadəlomian siApraham sateh naut kəmas nədam hən pəpadaŋ tovi 100; naut kəmas tonau ke niben pəpadaŋ hən tomat mai aSarah toḅutoh.* ²⁰ Gai sariŋ gaḅulan na-kel-gati-an siGot. Eriŋ nəlon len aGot gol ke nadəlomian san idaŋ am, ale isal suh nəyalyalan siGot. ²¹ AApraham inau ləboii ke aGot eləboi biḡol natideh tokel gati. ²² Ale husur nadəlomian san, aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.* ²³ Natosian enan toke “aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran” səpat mōs aApraham ŋai. ²⁴ Natosian enan ipat mōs gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole məhat dan nəmatan, datḅeriŋ nəlodato lan, dereh teriŋi ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot idam hən nəmatan siYesu sil nəsaan sidato, ale igol aYesu ile məhat dan nəmatan hən datḅinor len nəhon aGot.*

5

Nəvit nadəlomian

¹ Len nadəlomian sidato, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat təban aGot. ² Bathut nəsa aYesu togole, len nadəlomian sidato, datobis len navoian aGot toviol kəmas həni, dattoil gəgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatvat viri ke dereh datikad nəyalyalan siGot. ³ Savi natenan ŋai. Datikemkem habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboii ke na-ləŋon-isa-vəsa-an iṽan hən nə-daŋ-ḅuri-an. ⁴ Nə-daŋ-ḅuri-an igol aGot ehəhaṽur hən nəvide sidato. Ale datḅeləboi aGot tohəhaṽur hən nəvide sidato, nə-vatvat-viri-an dattokade lan idaŋ am. ⁵ Ale datoləboi buni ke nə-vatvat-viri-an sidato dereh tisarpoḅ. Husur aGot, len aNunun toviol həni mai gidato, aGot evur san na-ləmas-buni-an san topul len nəlodato.

⁶ Husur aKristo, nəboŋ datsaləboi datbiḡol navoian sal, len nəboŋ tonor həni, aKristo imat mōs gidat datsənau aGot. ⁷ Nəvanuan evis ŋai ludam hən ləbimat mōs nəvanuan tile, be ludam hən ləbimat mōs nəvanuan nanoran ŋai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən bimat mōs nəvanuan tovoi. ⁸ Be len nəsa togole, aGot igol iparḅar ke toləmas masuṽ hən gidato maiegai ke: nəboŋ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat mōs gidato. ⁹ Len nəda hiYesu, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot. ¹⁰ A mō, nəboŋ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNatun ulumān hən bimat gel gidato. Nəboŋ togol tomaienan, aGot igol datukad natəmat mai navoivoian maii. Ale datbikad navoivoian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot. ¹¹ Savi natenan ŋai, be datukemkem husur datsəkad nəsaan am mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat mai aGot, gol datohəhaṽur masuṽ.

Atam mai aKristo

* 4:17: Gen 17.5 * 4:18: Gen 15.5 * 4:19: Gen 17.1, 15-22 * 4:22: Gen 15.6 * 4:25: Isa 53.4-5

¹² Imagenan, nəboŋ aAtam togol nəsaan, nəsaan ebis len navile a pan, ale naŋit nəsaan evi nəmatan. Imaienan len nəsaan siAtam, nəpasusan san p̄isi logəm vi vanuan nəsaan, lugol nəsaan, ale nəmatan ibar nəvanuan p̄isi.* ¹³ Sutuai, nəboŋ nalo siMoses toḅuer sal, nəvanuan navile a pan lugol nəsaan. Be husur ləsəkad nalo sal, aGot satos gat nəsaan galenan ke tovi nəkabut salito. ¹⁴ Be len nəboŋ siAtam vəbar aMoses, nəmatan iwol hən nəvanuan p̄isi. Naut kəmas ləsəḅur kotov nakelean todaŋ siGot hum a Atam toḅur kotovi, naut kəmas natenan, lumat suḅan aAtam.

Datoləboi datḅenənoḅ hən aAtam mai atesua tohusuri, aKristo. ¹⁵ Be gəlaru arotile, na-viol-kəmas-an siGot etile masuḅ len nəsaan siAtam. Husur len nəsaan siAtam nəvanuan isoḅur lumat. Be a məhat hən natenan, len naviolan togəm len aYesu Kristo, aGot eviol kəmas hən narubatian dan nəsaan mai nəvanuan isoḅur. ¹⁶ Ale naŋit na-viol-kəmas-an etile masuḅ hən naŋit nəsaan siAtam. Nəsaan siAtam iḅan hən nəpanismen. Be na-viol-kəmas-an siGot iḅan hən nanoran aGot togol dattokade len nəhon, naut kəmas dattogol nəsaan tosoḅur. ¹⁷ Len nəsaan sitenan, aAtam, nəmatan iwol hən nəvanuan p̄isi, lumat. Be navoian aGot toviol kəmas həni esəhor masuḅ hən natenan. Husur len ategaii tovi aYesu Kristo, aGot erinji ke nəvanuan lunor len nəhon. Ale ləḅinor len nəhon maienan, dereh likad nədaŋan mai nəmauran vi sutuai.

¹⁸ Imasil ke naŋit nəsaan sua siAtam evi nəpanismen togəm hən nəvanuan p̄isi. Len naŋide tomagenan, naŋit nategaii tonor aYesu togole, igol nəvanuan p̄isi loləboi ləḅinor len nəhon aGot mai ləḅikad nəmauran kitin. ¹⁹ Nəboŋ aAtam togol nəsa aGot tokai tasi, nəvanuan isoḅur logəm vi vanuan nəsaan. Ale nəboŋ aYesu togol nəsa aGot tokele, aGot dereh tigol nəvanuan tisoḅur linor len nəhon.

²⁰ Mitinau nalo siMoses. Nalo egəm hən nəsaan ḅegəm tibau len na-ləboi-səhoti-an sinəvanuan. Be nəboŋ nəsaan togəm tibau, navoian aGot toviol kəmas həni egəm tibau masuḅ am səhori, ²¹ hən navoian ḅesəhor nəsaan. A ḅo, nəsaan mai nəmatan aruwol hən nəvanuan p̄isi. Be gagai, navoian aGot toviol kəmas həni, iwol hən gidato. Imaienan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len nəhon, ale datukad nəmauran vi sutuai.

6

Nəsaan sawol, be aNunun aGot iwol hən gidato

¹ Ale datekəmbə? Ivoi hən datḅigol nəsaan tabtab hən navoian aGot toviol kəmas həni ḅetibau am a?* ² Aoa! Satimagenan! Nəmauran hən nəsaan dattokade a ḅo imat ebun. Imabe datutoh lan sal? ³ Gidat p̄isi dattobaptais hən dattotoh len aKristo aYesu, nəboŋ dattobaptais, datumat ḅonḅon maii len nəmatan san. Mətsaləboi natenan a? ⁴ Nəboŋ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len naḅur nəmatan hən datḅikad nəmauran veveu hən datḅitohtoḅ lan. Imaienan hən datḅesumḅan aKristo tole məhat dan nəmatan len nədaŋan seTəman toyalyal.*

⁵ Husur, datḅiḅon mai aKristo maienan len nəmatan san, dereh datiḅon maii len nale-məhat-an dan nəmatan san. ⁶ Datoləboii ke, nəmauran sidato ta ḅo itahətah maii len nəhai balbal. Ehum nəlodato itahətah ei, imat maii. Imagenan, nədaŋan nəsaan tokade hən towol hən nəmauran sidato imasig. Datsavi slev am hən nəsaan. ⁷ Husur nəboŋ dattomat mai aKristo, datumakuv dan nədaŋan hən nəsaan. ⁸ Ale husur dattomat mai aKristo, datodəlomi ke len natohan dattokade maii, dereh datitoh tabtab. ⁹ Datoləboi buni ke husur aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, edədas ḅimat tətəs am. Nəmatan asike iwol həni boŋ ideh am. ¹⁰ Nəboŋ aKristo tomat, imat vəha-vis? Imat vəha-sua ŋai hən toḅur kotov nədaŋan hən nəmatan. Be ile məhat, imaur. Ale gagai len nəmauran enan, itoh ḅos nəyalyalan siGot. ¹¹ Imagenan, gamit am, mitimasnau ləboii ke, nəmauran hən nəsaan

* 5:12: Gen 2.17, 3.6, 17-19 * 6:1: Rom 3.8 * 6:4: Kol 2.12

samit ta m̄o, imat ebun. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh m̄os n̄oyalyalan siGot len n̄emauran veveu m̄əttokade.

¹² Imagenan, n̄esaan satiwol h̄ən nibemito. Samtigol husur naləŋonian h̄ən nibemito lotosa. ¹³ Samtidam̄ kas nahudhubemit ideh hum natesua tosa h̄ən b̄igol n̄esaan. Aoa! M̄əteviol h̄ən gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaur dan n̄ematan. M̄əteviol h̄ən nahudhubemit gail p̄isi mai aGot h̄ən l̄əb̄igol naŋide lotonor len nabunusian san. ¹⁴ Husur n̄esaan asike iwol h̄ən gamit am, husur m̄ətsatoh len navəlan nalo be m̄ətutoh len navoian aGot toviol k̄əmas h̄əni.

Datovi slev h̄ən nanoran siGot

¹⁵ Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol k̄əmas h̄əni. Imabe? Namilen ke inor h̄ən datb̄igol n̄esaan a? Satimagenan! ¹⁶ N̄əboŋ m̄əttodaŋ h̄ən m̄ətb̄igol natit p̄isi avan ideh tokele, m̄ətogəm vi slev san. M̄ətsaləboii a? M̄ətb̄ilekis h̄ən m̄ətb̄igol n̄esaan, egəm vi masta samito, ilav gamit vi lan n̄ematan. M̄ətb̄ilekis h̄ən m̄ətb̄igol n̄esa aGot tokele, ilav gamit vi lan n̄emauran h̄ən nanoran.* ¹⁷ Be sipa vi t̄əban aGot! A m̄o m̄əttovi slev sin̄esaan, be gagai, len n̄əlomit kavkav, m̄ətugol husur nakitinan h̄ən naŋusanan m̄əttokade. ¹⁸ AGot eŋur kuv gamito dan n̄esaan tia. M̄ətsavi slev sin̄esaan am. M̄ətogəm vi slev sinanoran. ¹⁹ Nokəmaienan len nasoruan k̄əta h̄ən m̄ətb̄eləboi səhot naŋusanan sagw. A m̄o m̄ətudaŋ h̄ən gamit kavkav h̄ən m̄ətb̄evi slev h̄ən naŋide tosa totaŋtaŋvor mai n̄esaan m̄os m̄ətb̄igol n̄esaan van am. Gagai mitimasdam̄ h̄ən gamit kavkav h̄ən m̄ətb̄evi slev sinanoran m̄os m̄ətb̄ikad naŋoruan siGot.

²⁰ A m̄o, n̄əboŋ m̄əttovi slev sin̄esaan, m̄ətsatoh len nanoran, nanoran sawol h̄ən gamito. ²¹ Be naŋit n̄emauran enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan m̄əttogol gail. Naŋit natgalenan evi n̄ematan! ²² Be gagai aGot eŋur kuv gamito dan n̄esaan, h̄ən asike n̄esaan b̄iwol h̄ən gamit am. M̄ətovi slev siGot beti. Husur natenan, m̄ətulav naŋoruan siGot, ale naŋit naŋoruan siGot len gamito evi n̄emauran vi sutuai. ²³ Husur naŋurŋuran h̄ən n̄esaan evi n̄ematan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-viol-k̄əmas-an siGot evi n̄emauran vi sutuai.

7

Nasoruan k̄əta togəm len n̄əlahan

¹ Bathudud nadəlomian, gamit m̄ətələboi nalo. M̄ətələboii ke nalo ikad n̄ədaŋan h̄ən na-il-a-m̄o-an n̄əboŋ n̄əvanuan tokad n̄emauran ŋai. ² Len nalo, naŋəhaŋut tolah itoh len navəlan n̄əhaŋut san n̄əboŋ atenan tokad n̄emauran sal. Be atenan b̄imat, alitenan asike itoh len navəlan am, imakuv dan nalo h̄ən n̄əlahan. ³ Imaienan, n̄əboŋ ahaŋut san tomaur sal, alitenan b̄ilah mai togon, dereh lekis alitenan h̄ən naŋəhaŋut togol naitian tosa toŋur kotov n̄əlahan. Be ahaŋut san b̄imat, aliten imakuv dan nalo enan. Ale naut k̄əmas b̄ilah t̄etas mai n̄əhaŋut tile, aliten sagol naitian tosa toŋur kotov n̄əlahan. ⁴ Imagenan bathudud sagw, nokəmaiegai ke: n̄əboŋ m̄əttob̄on mai niben aKristo len n̄ematan san, m̄ətumakuv dan nalo.* Ale gagai m̄ətuŋon mai atenan tole m̄əhat dan n̄ematan h̄ən gidato datb̄iŋan h̄ən naŋit siGot. ⁵ Naŋoruan dattokade a m̄o evi naŋoruan h̄ən n̄esaan. N̄əboŋ naŋoruan enan towol h̄ən gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datoləŋon masuŋ h̄ən datb̄igole. Naləŋonian galen lotosa loum len nibedato ale natit p̄isi dattogole luŋan h̄ən n̄ematan. ⁶ Be gagai, gidat dattob̄on mai aKristo len n̄ematan san, datumakuv dan nalo toban̄is gat gidato. Imaienan datsahusur naŋisal ta m̄o, datsagol husur na-tos-gati-an h̄ən nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur naŋisal veveu, datugol husur naləŋonian siGot.

Nalo mai n̄esaan

* **6:16:** Jon 8.34 * **7:4:** Len naut egai ehum dattovi p̄əhaŋut ale n̄əhaŋut sidat imat gol ke datumakuv dan nalo.

⁷ Datekəmabe beti? Nalo isa a? Sadatekəmaianan! Nalo tabuer, asike nətaləboi səhot nəsaaan sagw gail. Nəsaləboii ke naləḡonian len nəlogw tovi nəsaaan vəbar nalo toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh.”* ⁸ Be ehum nəsaaan tolav nalo enan, ale igol nəlogw epul hən naləḡonian tiltile gail. Husur nalo tabuer, nəsaaan asike təkad nədaḡan tomaianan. ⁹ A m̄o, len nəmauran sagw, nalo savi natideh len ginau. Be nəboḡ notosəsəlḡ hən nakelean todaḡ toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh,” numadhaləboii ke nugol nəsaaan, nəsaaan imaur len ginau. ¹⁰ Ale len nəsaaan nukad nəmatan husur nəsaaan epəpehun ginau dan aGot. Imaianan, nunau səhoti ke nakelean enan todaḡ topat hən ḡilav nəmauran mai ginau, ilav nəmatan mai ginau!* ¹¹ Bathut len nakelean enan todaḡ nəsaaan isaḡ naḡisal hən togəras ginau. Ale len nakelean enan todaḡ, igol numat.*

¹² Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaḡ len nalo evi siGot, inor, ivoi. ¹³ Bimaienan, namilen ke nalo tovoi igol numat a? Aoa! Səmaianan! Evi nəsaaan togole. Len nalo tovoi nəsaaan ilav nəmatan gəm hən ginau, epəpehun ginau dan aGot. Husur natenan nalo ivoi, be igol nəsaaan len nəlogw iḡarḡar, ale noləboii ke nəsaaan isa batbat.

Nəḡalan len nalo

¹⁴ Datoləboii ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad naḡoruan nəsaaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaaan. ¹⁵ Nəsaləboi səhot nəsa notogolgole, husur nəsa notoləḡon nəḡigole, nəsagole. Be nugol nəsa notomətahun bun nəḡigole. ¹⁶ Be nəsa notogole ḡevi nəsa notomətahun nəḡigole, nudaḡ ke nalo ivoi.† ¹⁷ Imagenan, savi ginau notogol naten tosa; evi nəsaaan togol naut a im san len ginau togole. ¹⁸ Ale noləboii ke səkad natideh tovoi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovoi totoh len naḡoruan sagw hən nəsaaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədasi. ¹⁹ Nuke nigol navoian be nəsagole. Nomətahun nəḡigol nəsaaan, be enan evi nəsa notogol tabtab həni. ²⁰ Avil nəḡigol nəsa notomətahun nəḡigole, namilen ke savi ginau am togole, be evi nəsaaan totoh tin len ginau togole.

²¹ Imagenan nusaḡ natesua tomaiegai tabtab ke: nəboḡ notoləḡon nəḡigol navoian, nəsaaan itah tabtab mai ginau. ²² Husur len nəlon nəlogw noləmas bun nalo siGot, ²³ be nobunus nədaḡan‡ tile am len ginau toḡal mai nalo nənauan sagw toləḡoni. Ale nədaḡan enan igol nəsaaan topat len ginau, ibanḡis gat ginau. ²⁴ O nəmauran sagw isa! Nahəhaḡuran eḡuer! Ase tilav kuv ginau dan nawolan hən nibegw egai tosəhar ginau van hən nəmatan? Ase? ²⁵ AGot səḡon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaianan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len naḡoruan sagw hən nəsaaan novi slev hən nəsaaan.

8

Nəmauran len aNunun aGot

¹ Imagenan beti, gagai səkad nəpanismen ideh m̄os alat lotovi seKristo, aYesu. ² Bathut nədaḡan seNunun Nəmauran len aKristo aYesu igol gumakuv dan nədaḡan hən nəsaaan mai nəmatan.* ³ Nalo edədas ḡilav kuv gidato dan nəsaaan, husur len nədaḡan sidat səḡodato, datsaləboi datḡigol husur nalo. Avil nəsa nalo todədasi, aGot igole. AGot esəvat aNatun ulum̄an matmat san hən ḡegəm vi vanuan. Ikad niben mai naḡoruan sum̄an gidat dattovi vanuan nəsaaan gail. Ale aGot eriḡ nəpanismen sadit lan, hum tovi naviolan hən natutumavan m̄os nəsaaan sadit gail. Igol nədaḡan hən nəsaaan inoḡ. ⁴ AGot igol imaianan, hən natit gail na-tos-gati-an hən nalo tokel ke lotonor ləḡisarpoh len gidato m̄au, hən datḡeləboi datḡigol ḡis naḡide tonor nalo tokele. Gidat datsahusur naləḡonian sidat gail

* **7:7:** Exo 20.17; Deu 5.21 * **7:10:** Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11 * **7:11:** Gen 3.13 † **7:16:** Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur emətahun ḡeḡur kotovi, namilen ke eləḡon ḡigol husuri. ‡ **7:23:** Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədaḡan. * **8:2:** Natosian galevis ta sutuai luke, aYesu igol numakuv dan nədaḡan hən nəsaaan mai nəmatan.

lotosa am, gagai datohusur naləŋonian seNunun aGot. ⁵ Alat lotogol husur nəboruan nəsaan salito, lunau tabtab hən nəsa nəboruan nəsaan toləŋoni. Avil alat lotogol husur aNunun aGot, lunau tabtab hən nəsa aNunun aGot toləŋoni. ⁶ Husur nəboŋ nəboruan nəsaan towol hən nənauan, nəvite evi nəmatan. Be nəboŋ aNunun aGot towol hən nənauan, nəvite evi nəmauran mai natəmat. ⁷ Bathut nəboŋ nəboruan nəsaan towol hən nənauan, nənauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur nalo siGot boŋ ideh, savi enan ŋai, be edədas biŋol husuri. ⁸ Husur enan, alat lotogol husur nəboruan nəsaan salito ləsaləboi ləbiŋol aGot bəhəhaʋur.

⁹ Be gamito, mətsagol husur nəboruan nəsaan, mətugol husur aNunun aGot husur aNunun aGot itoh tin len gamito. Be natsua, avan ideh asike bıkad aNunun aKriso lan, gai savi seKriso. ¹⁰ Be aKriso biŋoh len gamito, naut kəmas nibemito dereh limat sil nəsaan, aNunun aGot evi nəmauran veveu mōs gamito husur nanoran, navoivoian məttokade mai aGot.† ¹¹ Ale aNunun aGot togol aYesu tole məhat dan nəmatan biŋoh len gamito, namilen ke, naut kəmas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len nəlomito, atenan togol aKriso tole məhat dan nəmatan dereh tilav nəmauran mai nibemito.

¹² Imagenan bathudud nadələmian, datimasgol nəsa aGot toləŋoni. Sadatehusur naləŋonian hən nəboruan nəsaan sidato. ¹³ Husur mətbəhusur naləŋonian hən nəboruan nəsaan, dereh mitimat. Be len aNunun aGot mətbıŋol nəvıde samit tosa gail ləbımat ebun, dereh mitikad nəmauran. ¹⁴ Bathut alat aNunun aGot towol hən galito, galit lovi natun aGot. ¹⁵ Husur aGot səlav aNunun mai gamito hən mətbəvi slev hən namətahwan hən namətahwan biwol hən gamit tətəs am. Aoa! İlavı hən mətbəgəm vi natun san gail. Ale gagai datukai van həni ke, “Appa, Tata.”‡ ¹⁶ Nəbonan hən aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail. ¹⁷ Ale datbəvi anatun san gail, ekitin ke dereh datikad naviolan aGot toutaut həni mōs anatun gail suman aKriso tokade. İmaienan, datbihan katəpəl mai aKriso len na-ləŋon-isa-vəsa-an san, dereh datikatəpəl maii len nəyalyalan san.*

Nəyalyalan ta təhw

¹⁸ Len nabunusian sagw, datbənənoʋ hən na-ləŋon-isa-vəsa-an dattokade gagai mai namənas hən nəyalyalan aGot bəvəhoti mai gidato balai, na-ləŋon-isa-vəsa-an savi natideh. ¹⁹ Len nasigariran, natit piŋi aGot togole, nəmav, nətan mai nətas mai natit piŋi lotosuh lan, natgalen piŋi losuh vir aGot bəvəhot anatun gail ləbiŋarŋar. ²⁰ Husur natgalen losuh kəmas, ləsalekis hən lotomaienan be aGot igol lumaienan.§ İgole len nə-vatvat-viri-an ²¹ ke, gail piŋi limakuv dan nəbaŋisian hən nəmatan mai namōman mai nəboan, hən ləbıkad nəmakuvan toyalyal anatun aGot gail lotokade. ²² Husur datoləboii ke natit piŋi aGot togole lokilob vəbar daməŋai, lois bənbəon len napəŋasan, hum napəhaʋut topasus. ²³ Savi natenan ŋai, be gidat am datokilob naut kəmas dattokad aNunun aGot hum nəvıt nametəkav hən natit piŋi aGot bəviol həni mai gidat balai. Datoŋigarir, datutoh vir nəboŋ aGot biŋol datbəvi anatun san gail, nəboŋ biŋol nibedat ləbımakuv dan natit piŋi tosa hən ləbəgəm vi nibedat veveu vi sutuai.* ²⁴ Husur datukad nə-vatvat-viri-an enan nəboŋ aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Be datbıkad nəsa datbıvatvat viri, savi nə-vatvat-viri-an am. Husur ase len gidato ivatvat vir nəsa tokade tia? ²⁵ Be datbıvatvat vir nəsa datsəkade sal, len nə-daŋ-buri-an datutoh mədau viri.

† **8:10:** Len naut egai namilen səmasil len nasoruan ta Kris. Hum ma tohum nəsa topat tubat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad nəmauran husur aGot erinji ke mətunor len nəhon. ‡ **8:15:** Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata. * **8:17:** 2Kor 4.17; 1Pit 4.13 § **8:20:** Nəboŋ aGot togol navile a pan, igol natit piŋi hən ləbiŋol nəsa toləŋoni, hən ləbıkad nəvite. Be nəboŋ aAtam togol nəsaan, aGot igol natgalenan asike luʋan am hum ta mō, ale losuh kəmas maienan. * **8:23:** 2Kor 5.2-4

²⁶ Len naŵide tomaianan, aNunun aGot evi tarhət sidato husur datsədaŋ. Husur datsaləboi nəsa tonor hən datbisor tuŵ m̄osi. Be len nakiloban nasoruan todədas bikel namilen, aNunun aGot isor tuŵ sidato. ²⁷ Ale aGot tokəta kitev nəsa topat len nələdato, gai eləboi nənauan seNunun, bathut aNunun isor sinəvanuan siGot gail mai aGot, tonor hən naləŋonian siGot.

²⁸ Ale datoləboii ke len natit p̄isi tovisi hən galito, aGot eum m̄os navoian silat gai toləmas bun galito, gai tokis galito tonor hən nə-nau-utaut-an san. ²⁹ Husur sutuai tia aGot eləboi alat ləbevi esan gail. Len nənauan san eriŋi ke legəm suŋan aNatun, hən ke aYesu bevi hai a m̄o tokad aŵan mai aŵavinen tosobur. ³⁰ Ale alat aGot toriŋi ke legəm suŋan aNatun, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, eriŋi ke lunor len nəhon. Ale alat gai toriŋi ke lotonor len nəhon, eputsan galito hən ləbiyalal maii.

Na-ləmas-masuŵ-həni-an siGot

³¹ Natgalenan ləbimaienan, datekəmabe am? AGot bitah mai gidato, bevi sidato, avan ideh saləboi bəwin səhor gidato! ³² AGot salekol gol aNatun. Aoa, eviol həni hən bimat m̄os gadit p̄isi. Imagenan, husur toviol hən aNatun mai gidato tia, dereh teviol kəmas hən natit p̄isi am mai gidato. ³³ Len nakotan siGot ase eləboi beil hirhir ke alat aGot tolekis hən galito, lotogol tosa? Husur evi aGot toriŋi ke lotonor len nəhon! ³⁴ Ase eləboi bikel ke limaspanis? Husur evi aKristo aYesu tosor mai aGot m̄os gidato. Evi aKristo tomat m̄os gidato, evi aKristo aGot togol tole məhat dan nəmatan ale evi aKristo tobətah len nətarhət nəmatu siGot. ³⁵ Imagenan, ase eləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an seKristo enan? Naut kəmas avan ideh b̄igol nasənanan len gidato, naut kəmas nəmauran sidat b̄idaŋ, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmədəs tabtab hən gidato, naut kəmas nəhanian bəbuer, naut kəmas datbimalmal, naut kəmas nəmauran sidat pəpadaŋ hən b̄ipat len nəmatan, naut kəmas naŵu nəbalan b̄igol datbimat, səkad natideh toləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an seKristo! ³⁶ Hum nəbe sua len natosian siGot tokele ke,

“Nəmauran sinamito
pəpadaŋ tipat len nəmatan tabtab
m̄os gaiug;

Len nabunusian sinəvanuan gail
namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”*

³⁷ Be naut kəmas nəsa tovisi hən gidato maienan, len aKristo toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen p̄isi. ³⁸ Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh toləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai nəmauran arodədasi, aŋel mai natəmat arodədasi, nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ bəgəmai arodədasi, nədaŋan ideh edədasi, ³⁹ nə-sahsah-viməhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an arodədasi. Səkad natideh len natit p̄isi tosuh toləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an siGot topat len aKristo aYesu, aMasta sidato.

9

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

¹ Nokitin. Len aKristo nukel nakitinan, nəsalibəŋ. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke ² nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Noləŋon isa masuŵ be sasib. Nəlogw itaŋis nəbathudud sagw, naJu lotomətahun aKristo. ³ Nohəhaŵur hən aKristo tasemale hən ginau hən asike nətavi esan am, m̄os nəbathudud sagw gail, hən lətariŋ nəlolit len aKristo. ⁴ Nəbathudud sagw gail lovi alat seIsrael. AGot ipat kuv galito hən ləbevi anatun san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalalan san. Ikel nakel-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsən. Ilav nalo mai galito. Idam̄ hən lotolotu

** **8:28:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale datoləboii ke natit p̄isi loum b̄onb̄on hən navoian m̄os alat lotoləmas bun aGot. * **8:36:** Psa 44.22

həni. Ale lopul hən na-kel-gati-an san gail.* ⁵ Lovi nəpasusan siApraham, seIsak mai siJakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi Got, nədaŋan san tosəhor natit p̄isi, nə-sal-suhi-an tivan həni vi sutuai! Ganan!

⁶ Sadatike, “Na-kel-gati-an siGot iteh, gai sagol nəsa tokel mai alat a Israel.” Sa-datekəmaienan! Husur len nəpasusan seIsrael p̄isi, isobur ləsavi alat a Israel kitin. Ləsavi vanuan siGot. ⁷ Naut kəmas lotovi len nəpasusan siApraham, ləsavi anatun kitin gail. Husur aGot ikel mai aApraham ke, “Len alsak dereh gikad nəpasusan notokel gati mai gaiug.”* ⁸ Namilen ke, nəpasusan lotovisi len niben aApraham ləsavi anatun aGot, be len nabunusian siGot, nəpasusan lotovisi husur na-kel-gati-an san ŋai, galit lovi anatun aApraham kitin.* ⁹ Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len nəboŋ han, dereh netəlmam, ale aSarah tikad anatun ulum̄an.”*

¹⁰ Savi natenan ŋai. Anatun aRepekah gəlaru artovi məlav arukad atəmalaru esua ŋai, tovi alsak, atəmanamit ta sutuai. ¹¹⁻¹² Be nəboŋ naməlav arsavisi sal, arsagol natideh tovoi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a m̄o dereh tevi vanuan nauman sihai a tahw.” AGot ekəmaienan hən b̄imasil ke nəboŋ tolekis hən nəvanuan, salekis həni bathut nəsa tovoi o tosa togole. Ilekis hən nəvanuan husur nənauan san ŋai m̄os nəsa toləŋoni.*

¹³ Hum natosian siGot toke,
“Noləmas bun aJakop

be nomətahun aEsau.”*

¹⁴ Datekəməbe beti? AGot sanor a? Aoa, sadatekəmaienan! ¹⁵ Husur aGot ikel mai aMoses ke,

“Dereh nilolosa hən avan ideh nəbilolosa həni.

Dereh ginaw nəlogw titaŋis avan ideh nəlogw b̄itaŋisi.”*

¹⁶ Imagenan, aGot ilekis hən nəvanuan, savi husur lotoləŋoni, savi husur lotoum todaŋ m̄osi, ipat len nalolosaan siGot. ¹⁷ Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke, “Nutabtabuh len gaiug hən gəbevi kiŋ hən nədaŋan sagw b̄iparpar, naut kəmas nəkadum̄ tohaihai, hən nəvanuan ləbikel ur nahəsagw len navile a pan kavkav.”* ¹⁸ Imaienan aGot ilolosa hən avan ideh aGot toləŋon b̄ilolosa həni. Ale nəkadun avan ideh aGot toləŋon bihaihai, aGot igol ihaihai.

¹⁹ Hum ma gəbeus ginaw ke, “AGot b̄igol nəkadun nəvanuan bihaihai, limasmagenan. Na imabe aGot toke lugol nəsaan?” ²⁰ Be gaiug ase? Savi hən gaiug hən gəbisor tas aGot! Nau nategai. Nəbiliboro saus nəvanuan toum həni hən nətan b̄ulau ke, “Imab gotoum hən ginaw hən nəbimagegai?”* ²¹ Nəvanuan toum hən nəbiliboro len nətan b̄ulau, nəboŋ tolav nakobhutan b̄ulau sua, eləboi beum hən nəbiliboro sua həni topəhas mai nəbiliboi sual am hən b̄eriŋ nəpahsago lan. Ipat len gai.*

²² Ale aGot eləboi b̄igol b̄imaianan hən nəvanuan. Naut kəmas inor hən aGot b̄igol nəlol paŋpaŋ mai nədaŋan san b̄iparpar, len nə-daŋ-ḅuri-an itoh mədau mai galit lotogol nəlon topaŋpaŋ, alat gai toutaut hən galit m̄os ləbimasig, nəpanismen ipat vir galito. ²³ Igol tomaianan hən natibauan hən nəyalyalan san b̄iparpar hən alat gai tololosa hən galito, alat gai toutaut hən galit tia m̄os ləbibon maii len nəyalyalan san. ²⁴ Ale alatenan gai tolekis hən galito, gidato datovi galit galevis. Ilekis hən gidato dan naJu gail mai alat ləsavi Ju. ²⁵ Ekəmaiegai len natosian siHosea, ike,

“Alat ləsavi vanuan sagw

dereh nekis galit hən nəvanuan sagw gail.

Ale alat ləsaləboi na-ləmas-buni-an sagw,

* **9:4:** Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1 * **9:7:** Gen 21.12 * **9:8:** Kal 4.22-23 * **9:9:** Gen 18.10, 14. Len nalobulat Natuḅatan, nəboŋ aGot tokele, ikel ke tetəlmam len nəboŋ enan len nasihau togəmai. * **9:11-12:** Gen 25.23 * **9:13:** Mal 1.2-3 * **9:15:** Exo 33.19 * **9:17:** Exo 9.16 * **9:20:** Isa 29.16, 45.9 * **9:21:** Jer 18.6

- dereh nekis galit hən nəvanuan notoləmas bun galito.”*
- 26 “Ale len naut aGot tokel mai galit ke,
 ‘Mətsavi nəvanuan sagw,’
 len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hən
 ‘anatum aGot gail, aGot tovi nəkadun nəmauran.’ ”*
- 27 Avil aIsaiah ikai mōs alat a Israel ke,
 “Naut kəmas alat a Israel lusobur
 hum nabion bitas,
 evis ŋai dereh likad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen.
- 28 Bathut, husur nə-sab-səhoti-an san len nakotan,
 Nasub aGot dereh tetutut hən bīpansem pīs alat navile a pan.”*
- 29 Ehum aIsaiah tokele a mō tia ke,
 “AMasta hən nəvəshəsoltia hən nəmav
 asike tariŋ nəpasusan sidat galevis tasuh,
 dattasumān naut a Sotom,
 dattasumān naut a Komorraah
 artomasig pīsi.”*

Israel ipar dəlomian

- 30 Beti datekəmabe? Nekəmaiegai ke, alat ləsavi Ju ləsaum sədaŋ hən ləbikad nanoran,
 navoivoian mai aGot, be len nadəlomian lukade. 31 Avil alat a Israel lotoum todaŋ hən
 ləbigol husur nalo hən ləbinor, ləbikad navoivoian mai aGot, lodədasi. 32 Lodədasi husur
 nəsa? Husur ləsariŋ nəlolit len aGot, loriŋ gat nəlolito len nəsa lotogole. Lupes həbetw len
 “nəvat hən na-pes-həbetw-an.” 33 Hum natosian siGot toke,
 “Məteris! Len naut a Sion noriŋ nəvat
 togol nəvanuan lotopes həbetw,
 nəbilitivat enan togol nəvanuan lototeh,
 ale alat lotoriŋ nəlon lan
 asike loləŋon isa sil lotoriŋ nəlolit lan.”†

10

- 1 Bathudud nadəlomian, len nəlogw noləŋon masuŋ hən aGot bīlav kuv alat seIsrael
 dan nəsaan salito, ale nusor tuŋ mōs natenan vi təban aGot. 2 Ginau noləboi nəbikel
 koti ke, ludaŋ len na-lotu-hən-aGot-an, be nəpīsal lotohusuri savi len naləboian kitin.
 3 Lotətan hən nəpīsal aGot togole hən ləbikad navoivoian maii, ale ludas pīsal salito.
 Bathut natenan lomətahun nəpīsal siGot, lotəgau gat nəpīsal hən na-gol-husur-nalo-an.
 4 Be aKristo igol nalo inoŋ.* İmaienan nəvanuan pīsi lotoriŋ nəlolit len aKristo, lukad
 navoivoian maii aGot.

Nəmauran aGot toviol həni evi sinəvanuan pīsi

- 5 AMoses itos husur nəpīsal hən na-gol-husur-nalo-an hən nəvanuan bīnor len nəhon
 aGot, ike, “Nəvanuan togol pīs nəsa nalo tokele, dereh tikad nəmauran.”* 6 Be nəpīsal
 hən nadəlomian hən nəvanuan bīnor len nəhon aGot imasil. Natosian siGot ekəmaiegai,
 ike, “Sagikele len nələm ke, ‘ase tevi məhat vi lan nəmav?’ ”† (hən bəsəhar aKristo vi pan
 hən bevi tarhət sam). 7 Ikele am ke, “Sagikele len nələm ke, ‘ase tevi pan vi lan naut
 nəmatan?’ ” (hən bīgol aKristo bīle məhat dan nəmatan). 8 Be savi hən gəbīmasgol natgale-
 nan. Natosian siGot ikele am ke, “Nasoruan siGot ipat pəpadaŋ ŋai, ipat len nabuŋom,
 ipat len nələm.” Enan boh nasoruan hən nadəlomian namttokel uri. 9 Nasoruan imaiegai

* 9:25: Hos 2.23 * 9:26: Hos 1.10 * 9:28: Isa 10.22-23 * 9:29: Isa 1.9; Gen 19.23-28 † 9:33: Isa 8.14,
 28.16. Len naut egai, nəvat Isaiah tokel uri evi aKristo. * 10:4: Namilen ke aKristo evurvur nəsa nalo topat mōsi.
 * 10:5: Lev 18.5 † 10:6: Hən naves 6-8, Deu 30.12-14

ke: Gəbikel koti len nabuñoñ ke, aYesu evi Masta, mai gəbedəłomi len nəłoñ ke, aGot igol aYesu ile məhat dan nəmatan, dereh aGot tilav kuv gaiug dan nəsaan sam̃. ¹⁰ Husur len nadəłomian enan dattokade len nəłodato, aGot eriñi ke datunor len nəhon. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuñodato, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹¹ Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh toriñ nəlon lan asike eləñon isa sil toriñ nəlon lan.”* ¹² Nasoruan enan ipat m̃os nəvanuan p̃isi, naut kəmas lotovi Ju o ləsavi Ju. AGot evi Masta salit p̃isi, ale ivoi masuṽ hən galit p̃isi lotousi hən bevi tarhət salito. ¹³ Husur natosian siGot ike, “Nəvanuan p̃isi lotous Nasuḅ aGot hən bevi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nəpanismen hən nəsaan salito.”*

¹⁴ Be asike ləbikad nadəłomian len aGot, leus mab hən b̃ilav kuv galit dan nəpanismen? Ale asike ləbesəsəloñ hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadəłomian lan mabe? Ale asike avan ideh b̃ikel ur aGot, lesəsəloñ hən na-kel-uri-an mabe? ¹⁵ Ale asike aGot b̃esəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuṽ nəboñ nəvanuan togəm hən b̃ikel na-kel-uri-an tovoi!”* ¹⁶ Be savi nəvanuan p̃isi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasuḅ aGot, nəvanuan evis ηai lodəłom na-kel-uri-an sinamito!”* ¹⁷ Imagenan, nasəsəloñan evi nəkadun nədəłomian, ale nəvanuan gail loləboi ləbesəsəloñ ηai nəboñ avan ideh b̃ikel na-kel-uri-an husur aKристо.

¹⁸ Be nous nategai, losəsəloñ m̃au a? Evoi! Losəsəloñ boh! Hum natosian siGot toke, “Nadololito ibar
naut p̃isi len navile a pan,
nasoruan salito ibar
navile a pan kavkav.”*

¹⁹ Be nous tasi ke, alat a Israel, ləsələboi səhoti a? Evoi! Loləboii! Husur a m̃o len nabuñon aMoses aGot ikel mai galit ke, “Len navoian sagw
van hən naluṽoh naut tiltile gail,
dereh nigol mititabulol bulos galito;
len navoian sagw
van hən naluṽoh hən nəvanuan lototətan
dereh nigol nəłomit tipaṅpaṅ.”*

²⁰ Ale aIsaiah ikad na-il-ḅuri-an, isor siGot, ike, “Alat ləsadoñ ginau lusaḅ ginau,
novisi hən alat ləsaus kitev ginau.”*

²¹ Be isor husur alat a Israel ke, “Len na-ləmas-buni-an sagw husur nəmariboñ kavkav
nosəsah hən navəlagw gəlaru
van hən nəvanuan ləsagol husur nəsa notokele,
nəkadulit tohaihai.”*

11

AGot samətahun alat a Israel

¹ Ale nous nateg beti, aGot emətahun nəvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginau novi auleIsrael sua. Ginau sua len nahəmar aPenjamin len nəpasusan siApraham.* ² Aoa. AGot samətahun nəvanuan san gail gai toləboi galit sutuai tia.* Mitinau nəsa natosian siGot tokele husur aElijah nəboñ tokoblen mai aGot sil alat a Israel. ³ Ike, “Nasuḅ aGot, lugol ahai kelkel ur sam̃ gail lumat. Lulapuṽul nəmel tutumavan sam̃ gail lumasirsir.

* **10:11:** Isa 28.16 * **10:13:** Jol 2.32 * **10:15:** Isa 52.7 * **10:16:** Isa 53.1 * **10:18:** Psa 19.4 * **10:19:** Deu 32.21 * **10:20:** Isa 65.1 * **10:21:** Isa 65.2 * **11:1:** Flp 3.5 * **11:2:** Psa 94.14

Ginau sǎbǒgw ηai nutoh, ale gagai ludon ginau hǎn lǎbǐgol nǎbǐmat.”* ⁴ Be na-sor-vari-an siGot imabe? Ike, “Ginau notǎgau gat alalumǎn sagw lotovi 7,000 lǎsalotu hǎn aPaal tovi got gǎgǎras, bǒn ideh.”* ⁵ Imaienan len nǎbǒn ta damǎηai. Len navoian aGot toviol kǎmas hǎni, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis hǎn galito. ⁶ Ale aGot bǐlekis hǎn galito len navoian gai toviol kǎmas hǎni, namilen ke salekis hǎn galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis hǎn galit husur nǎsa lotogole, navoian gai toviol kǎmas hǎni asike tavi na-viol-kǎmas-an, be tavi naϑurϑuran hǎn nǎsa lotogole.

⁷ Ale imabe? Alat a Israel lǎsǎsǎb nǎsa lotodonǐ, lǎsǎkad nǎsa lotolǎηoni. Galit galevis aGot tolekis hǎn galito, lukade. Be galit ϑisi am nǎkadulit iϑonϑon. ⁸ Hum natosian siGot toke,

“AGot igol nǎnauan salit ipat buηbuηol,
igol namǎtalit lǎsakǎta,
nǎdariηalit lǎsasǎsǎlonǐ,
van vǎbar nǎbǒn damǎηai.”*

⁹ Ale aTevit tovi kiη ike,
“Nǎhanian halit len natev tegǎm vi hai tata,
nǎlevlev lǎbǐbat lan,
nǎvat hǎn na-pes-hǎbetw-an
mai nǎpanismen salito.

¹⁰ Namǎtalit timǎtmot
hǎn asike lǎbǎkǎta,
letǎmadehw tabtab
len namǎlasan hǎn nǎsaan lotovusi.”*

¹¹ Beti neus maieg hǎni ke, alat a Israel, lupes hǎbetw hǎn lǎbǐteh vǎmasig mǎau a? Aoa! Be bathut nǎsaan salito, aGot igol naϑisal hǎn tolav kuv alat lǎsavi Ju dan nǎsaan salito, hǎn alat seIsrael lǎbǐtabulol bulos galito husur lotolǎηon nǎ-lav-kuvi-an enan dan nǎsaan.

¹² Len nǎsaan silat seIsrael, aGot ivoi masuϑ hǎn alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuϑ hǎn alat lǎsavi Ju. Bimaienan, alat seIsrael aGot tolekis hǎn galito, nǎbǒn galit ϑisi lǎberǐnǐ nǎlolit len aKristo, navoian siGot dereh tepul sǎsǎhov!*

¹³ Gagai nuke nisor mai gamit mǎtsavi Ju. Bathut novi ahai ϑispisul silat lǎsavi Ju, nusal suh nauman sagw notogole mǎos gamito. ¹⁴ Nuke nigol nǎbathudud sagw gail a Israel nǎlolit tevǎnoh nǎsa mǎttokade, hǎn aGot bǐlav kuv galit galevis dan nǎsaan salito.

¹⁵ Nǎbǒn aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan lolǎboi lǎbǐkad navoivoian maii. Be nǎbǒn bǐlav tǎlmam hǎn alat a Israel, timabe? Dereh lehum lǎbǐkad nǎmauran dan nǎmatan!

¹⁶ Datinau nabǎta. Nǎvanuan gail lǎberǐnǐ nahudhubǎta hum nǎhanian metǎkav bǎvi siGot, namilen ke nabǎta kavkav evi siGot.† Ale datbǐnau nǎhai, nǎharhǎte bǎvi siGot, namilen ke nǎpashǎte gail am lovi siGot. ¹⁷ Be nǎhai oliv aGot tomabule len nǎhol, tolǎbur nǎpashǎte galevis dani, lohumi alat seIsrael. Ale gamit mǎtsavi Ju, mǎtohum nǎhai oliv lototov lilihai. AGot esǎhud hǎn gamit mai nǎhai tomabule hǎn mǎtbǐgel nǎpashǎt lotomǎbur. Ale gagai mǎtumaur len nǎbathuhai oliv enan. Ehum mǎtukad nǎmauran kitin aGot tokel gati mai aAraham mai nǎpasusan san gail. ¹⁸ Imagenan, samtǐpatpat gamit mǎhat husur mǎttogel nǎpashǎhai len naut lotomǎbur lan. Mǎtovi nǎpashǎhai ηai.

* **11:3:** 1Ki 19.10, 14 * **11:4:** 1Ki 19.18 * **11:8:** Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10 * **11:10:** Psa 69.22-23 * **11:12:** Alat seIsrael lomǎtahun aGot ale len namǎtahunian enan aGot igol natsua tovoi, ale lǎberǐnǐ nǎlolit len aKristo, len natenan aGot dereh tigol natsua bǐvoi masuϑ sǎhori am. † **11:16:** Num 15.19-21. Len naut egai nǎbǒn tosor husur nabǎta, isor husur naϑide aGot tokel mai alat seIsrael ke, nǎbǒn lotomabul nǎhol, len nǎmatuan, nǎhanian metǎkav evi siGot, mai nabǎta metǎkav lotopani evi siGot. Ale nabǎta metǎkav bǎvi siGot, namilen ke nabǎta ϑisi evi siGot. Namilen ke, aAraham mai anatun mai amǎhaibǎn lǎbǐvi siGot, ale nǎpasusan salit gail, galit tu lovi siGot.

Nəkadhuhai səmaur len gamito, gamit mətumaur len nəkadhuhai. ¹⁹ Hum ma gəb̃ike, “Nəpashəhai gail, aGot ilaḅuḅur gail hən nəb̃igel galito.” ²⁰ Ekitin. Be aGot ilaḅuḅur galit husur ləsəkad nadəlomian lan, ale gumaur husur gotokad nadəlomian lan. Sagipatpat gaiug məhat, be gemətahw. ²¹ Husur aGot ḅilaḅuḅur nəpashət gail lototov len nəhai husur ləsəkad nadəlomian lan, asike gəb̃ikad nadəlomian lan, dereh tilaḅur gaiug am.

²² Mitinau navoian mai nədaḅan aGot togole hən nəvanuan. Igol idaḅ hən alat lototeh, be gəḅerij nəloḿ tabtab len na-gol-na-voi-an san, dereh tigol navoian hən gaiug. Asike gəḅimaienan, dereh tita kuv gaiug. ²³ Ale alat seIsrael ləḅipair dan nə-par-dəlo-mi-an salito, dereh aGot tesuhud hən galit len nəhai. Husur aGot eləḅoi ḅesəhud təlmam hən galito len nəhai. ²⁴ Namilen imaiegai. Gaiug gohum nəpashət nəhai oliv totov lilihai, aGot tota kuvi, ale tosuhud həni len nəhai gai tomabule len nəhol san. Savi naḅide kitin hən nəhai hən nəpashəhai sua ḅitov len nəhai tile am. Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol san, alat seIsrael lohūm nəpashəte gail. Ale emədmədau ḅai hən aGot ḅesuhud təlmam hən nəpashət gail len nəhai lototov matmat lan.

Nəlon aGot itanjis nəvanuan ḅisi

²⁵ Bathudud nadəlomian, nomətahun mətḅetətan hən nakitinan sua tosusuah, be nuke mətələḅoi hən asike mətḅipatpat gamit məhat len namitisau samito. Alat seIsrael, nəkadulit ihaihai, ale dereh tihaihai van vəbar galit ḅisi aGot tolekis hən galit ləsavi Ju, ləḅerij nəlolit lan. ²⁶ Len naḅide tomaienən aGot dereh tilav kuv aIsrael ḅisi dan nəsaan salito. Hum natosian siGot toke,
 “Atesua ḅilav kuv nəvanuan san gail,
 dereh tegəm len naut aSion,
 dereh tipair hən nəpasusan siJakop,
 nəlolit toḅov hən ginau, aGot,
 dan nəsaan salito.

²⁷ Ale egai evi na-kel-gati-an sagw van hən galito
 notota gati len nahəsagw, ke,
 dereh nitariv kukuv nəsaan salit gail.”*

²⁸ Tarhət na-kel-uri-an tovoi alat seIsrael lotomətahuni, lovi enemi siGot. Be gamit mətəsvi Ju, mətukab hən natenən, mətukad navoian aGot toviol kəmas həni. Avil aGot eləmas bun galit sal, husur tolekis hən galit lotovi nəpasusan siApraham, alsak mai aJakop. ²⁹ Husur nəḅoḅ aGot tolekis hən nəvanuan toviol maii, nənauan san sagəgel ḅoḅ ideh. ³⁰ A ḿo gamit mətəsvi Ju, mətomətahun nəsa aGot toləḅoni. Be gagai ilolosa hən gamito, ivoi hən gamito husur alat seIsrael lotomətahun nəsa toləḅoni. ³¹ Len naḅide tomaienən, gagai alat seIsrael lomətahun nəsa aGot toləḅoni, gol ke, len naḅide aGot tololosa hən gamito, dereh tilolosa hən galit tətəs am. ³² Husur nəvanuan ḅisi ləsagol husur nəsa aGot tokele, ale ibanjis gat galit len naḅide enən, hən ḅilolosa hən galit ḅisi.

Nə-sal-suh-aGot-an

³³ O numanjan len namitisau mai naləḅoian siGot artotibau masuḅ, artoyalyal habat! Datodədas datḅeləḅoi nə-səḅ-səhoti-an mai naḅisal san gail.* ³⁴ Hum natosian siGot toke,
 “Ase eləḅoi nənauan siNasub aGot?
 Nasoran sise eləḅoi ḅevi tarhət san?*

³⁵ Ase ilav natideh mai aGot
 tonor hən aGot ḅisar gele?”*

³⁶ Husur aGot igol natit ḅisi, ale len nədaḅan san natit ḅisi losuh hən ləḅevi esan. Mitisal suh nəyalalan san vi sutuai! Ganan.

* **11:27:** Isa 59.20-21, 27.9 * **11:33:** Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6 * **11:34:** Isa 40.13 * **11:35:** Job 41.11

12

Naviolan hæn natutumavan tomaur

¹ Imagenan, bathudud nadəlomian, husur nəlon aGot totaŋis gidato, nonjir gamito ke: Viol hæn nibemito mai aGot hum naviolan hæn natutumavan tomaur, hæn ðevi esan səbon, hæn gai ðehəhaʋur masuʋ həni. Enan evi naʋisal kitin hæn mətbilotu hæn aGot. ² Samtigol tətəʋ hæn naʋide gail hæn navile eg a pan. Be aGot tegəgel hæn gamito; tegəgel hæn naʋisal hæn nənauan samito hæn ðiveveu. Bimaienan, dereh mitinau kitev nəsa aGot toləŋoni, məteləboi səhoti, hæn mətbīgol nəsa tovoi, nəsa tonor, nəsa togol aGot tohəhaʋur həni.*

³ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau, nukele hæn gamit ʋisusua ke, saginau gaiug gabag tesəhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan o nakəkerehan hæn nadəlomian aGot tolav mai gamit ʋisusua, mitinau kot nakitinan hæn gamit səbomito.

⁴ Niben nəvanuan ikad nahudhute isoʋur, ale nahudhut ʋisusua ikad nauman san totile.

⁵ Imaienan hæn alat lotoriŋ nəlolit len aYesu. Gidat dattosoʋur datovi niben tosua len aKристо. Ale gidat ʋisusua datovi sidat gabag. ⁶ Datukad naviolan tiltile gail lotonor hæn navoian aGot toviol kəmas həni mai gidato. Gəbīkad naviolan hæn gəbīkel ur nəsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hæn nadəlomian sam. ⁷ Gəbīkad naviolan hæn gəbēvi tarhət sinəvanuan gail, gevi tarhət salito. Gəbīkad naviolan hæn gəbēpusan, geʋusan. ⁸ Gəbīkad naviolan hæn gəbīgol nəvanuan gail ləbələŋon ðivoi am len nəlolito, gigol leləŋon tivoi am len nəlolito. Gəbīkad naviolan hæn gəbēviol, geviol habat. Gəbīkad naviolan hæn na-il-a-mo-an, len na-il-a-mo-an sam geum tivoi. Ale gəbīkad naviolan hæn nəloṃ ðitaŋis nəvanuan gail, gigole len nahəhaʋuran.*

⁹ Na-ləmas-buni-an satevi nagəgərasan, timaskitin. Mətahun bun natideh tosa len nabunusian siGot. Təgau gat nəsa tovoi len nabunusian siGot. ¹⁰ Ləmas masuʋ hæn gamit gabag hum məttovi alatmiʋan. Putsan gamit gabag len nənauan samito səhor gamit səbomito. ¹¹ Sagipetəmas len nauman siGot be timaur mətaṃ hum aNunun aGot toʋuv vivi məhat len nəloṃ. ¹² Bathut nə-vatvat-viri-an gotokade len aGot, gehəhaʋur. Nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an ðibar gaiug, gidaŋ ʋuri len na-toh-mədau-an sam. Gidaŋ len na-sor-tuʋ-an. ¹³ Nəboŋ nəvanuan siGot ləbēmidol, gevi tarhət salito. Gehəhaʋur hæn nametʋos gail ləbēbis lohoim sam.

¹⁴ Geus aGot hæn ðivoi hæn alat lotomədas gaiug gol gotoləŋon tosa vəsa. Geusi hæn ðivoi hæn galito, sageusi hæn ðemədas galito.* ¹⁵ Gehəhaʋur mai alat lotohəhaʋur. Geləŋon tisa, gitaŋ mai alat lotoləŋon tosa, lototaŋ. ¹⁶ Mitinau gamit gabag hum məttoʋitoʋ ŋai. Sagipatpat gaiug məhat len nənauan sam, be gehəhaʋur hæn gəbītah mai alat lotovi ut kəmas. Len nənauan sam səbomī saginau ke gotokad namitisau hæn nəmauran tonor.*

¹⁷ Sagivar təlmam hæn nəsaan van hæn avan ideh togol tosa hæn gaiug. Len natideh gəbīgole, gol husur naʋisal nəvanuan ʋisi lotoləboi ləbəkəta səhoti ke tovoi. ¹⁸ Len natideh topat len gaiug, gəbələboi gəbīgole, gikad natəmat mai nəvanuan ʋisi. ¹⁹ Gamit notoləmas bun gamit ʋisi, samtigol nasisilan. Riŋi hæn nəlol paŋpaŋ tonor siGot ʋigole. Bathut len natosian, Nasuʋ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginou dereh nipansəm alat lotogol tosa hæn gamito, ipat len ginou.”* ²⁰ Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi sam ʋimalkəkət, gevəŋani. Bimaduh, lav natideh maii hæn ðemuni. Nəboŋ gəbīgol natenan, nahurun dereh tisa masuʋ.”* ²¹ Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hæn navoian.

* **12:2:** 1Pit 1.14 * **12:8:** Hæn naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11 * **12:14:** Mat 5.44; Luk 6.28 * **12:16:** Isa 5.21; Pro 3.7 * **12:19:** Deu 32.35 * **12:20:** Pro 25.21-22

13

Riņ gamito len navēlan nēgavmen

¹ Nēvanuan pīsi lerīņ galit sēbolito len navēlan nēgavmen lotoil a mō. Husur nēdaņan hēn na-il-a-mō-an ideh topat, aGot idamī hēni. Ale alat lotoil a mō, aGot itabtabuh len galito. ² Imagenan, avan ideh tomētahun alat lotoil a mō, emētahun nēsa aGot totabtabuh lan, ale ilav nēpanismen gēm hēn gai gabag. ³ Husur alat lotoil a mō lēsagol namētahwan len alat lotogol tonor be len alat lēsagol sanor. Gēbēlēņon ke asike gēbēmētahw len nabiltivanuan hēn nēgavmen, gigol nēsa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug. ⁴ Husur gai evi nēvanuan nauman siGot mōs navoian bivan hēn gaiug. Be gēbigol bīsa, gemētahw! Husur ikad nēdaņan hēn bīpansem gaiug. Evi nēvanuan nauman siGot toum san hēn bīpansem alat lotogol tosa. ⁵ Imagenan, gerīņ gaiug gabag len navēlan nēgavmen hēn asike gēbīpanis. Ale natsual am, gole hēn nēlōm bīmasil len nabunusian siGot.

⁶ Husur natenan, gevur nētaks samī. Husur alat lotoil a mō, loum siGot nēboņ lotogol tabtab hēn nauman salito len nēgavmen. ⁷ Gilav mai nēvanuan gail nēsa tonor hēn gēbīlavi. Bevi nētaks o nēlaisens, vūr nētaks, vūr nēlaisens. Binor hēn gēberīņ avan ideh a mēhat len nēnauan samī, riņj a mēhat. Binor hēn gēbēputsani len nēnauan samī, putsani.*

Mātelēmas bun gamit gabag

⁸ Samtikabut sivan ideh. Be na-lēmas-buni-an tevi nēkabut samito len gamit gabag. Husur gēbēlēmas bun nēvanuan, gugol pīs nēsa nalo siMoses tokele. ⁹ Husur nalo ike, “Sagol naitian tobur kotov nēlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevēnah, sa-nēlōm tevēnvēnah.” Galenan mai nakelean ideh am todaņ, nasoruan sua ikel ur pīs gail. Ekēmaiegai ke: “Lēmas bun nēvanuan totoh pēpadaņ hēn gaiug suņan gotolēmas bun gaiug gabag.”* ¹⁰ Na-lēmas-buni-an sagol sēsa hēn avan ideh. Imagenan, na-lēmas-buni-an igol pīs nalo siMoses.

¹¹ Mitimasgol natenan husur mētōlēboi namityal ipair pīsi tia. Evi namityal hēn mētēbilele dan nēpatan samito. Husur gagai namityal hēn aKristo bīlav kuv gidato dan navile eg a pan tosa egēm pēpadaņ sēhor ta mō, nēboņ dattomadhakad nadēlōmian lan. ¹² Nalenmariug inoņ ta bogai, nalennēyal pēpadaņ bēvisi. Imagenan datinoņ dan natit gail hēn nēmargobut. Datikol len gidato nahurabat nēbalan hēn namīal. ¹³ Len nēmauran sidato datitoh len navīde tonor hum dattotoh len nalennēyal. Sadatigol naitian totavtavor len nabiltihanān mai natērogan, sadatetērog, sadatigol naitian tosa, sadatigol navīde tosa totavtavor hum nalipah, sadatevītūtuh, sadatitabulol bulos gidat gabag husur nēlodat tovēnvēnah. ¹⁴ Mitilav kot nēboruan siMasta sidato, aYesu Kristo suņan tovi nahurabat dattosuni, hēn gai bīwol hēn nēmauran sidato. Samtināu naņīsal ideh hēn mētbigol nēsa nēboruan nēsaan samito bēlēņoni.

14

Alat, nadēlōmian salit sēdaņ

¹ Nēvanuan gail nadēlōmian salit sēdaņ, mētehēhāvur hēn lēbītah mai gamito. Samtevītūtuh mai galit husur nēnauan salit sēbolito.* ² Nēvanuan, len nadēlōmian san, elēboi bīhan natideh, be togon nadēlōmian san sēdaņ, ihan nēhanian totov len tan ņai. ³ Nēvanuan tohan natit pīsi, satināu ke gēlar togon tovi ut kēmas. Ale nēvanuan sēhan natit pīsi gai satisab sēhoti ke togon tohan natit pīsi timaspanis, husur aGot ehēhāvur hēn atenan totah maii. ⁴ Gaiug ase hēn gēbīsab sēhoti ke nēvanuan nauman sinēvanuan

* **13:7:** Mat 22.21; Mak 12.17; Luk 20.25 * **13:9:** Nēboņ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nēlol paņpaņ samī o nalēņonian samī ņai. * **13:9:** Exo 20.13-17; Deu 5.17-21; Lev 19.18 * **14:1:** 1Kor 8.7-13, 10.23-33

togon timaspanis? Eum simasta san ɲai, ale ipat len amasta ɲai hən b̃ikele ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol n̄esa tonor, husur Nasuḅ eləboi b̄evi tarhət san hən b̃igole. ⁵ Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmariboŋ sua ivoi səhor nəmariboŋ gail am, ale nəvanuan togon inau ke loḗitḗitoṽ ɲai. Ipat len gamit v̄isusua hən mət̄binau səhoti len nənauan samito.* ⁶ Gai tonau ke nəmariboŋ sua tovoi buni, igole hən b̄eputsan Nasuḅ. Ale gai tohan naməŋod, ihani m̄os Nasuḅ, husur esipa vi təban aGot h̄ani, beti ihani. Ale gai səhan naməŋod, igole hən b̄eputsan Nasuḅ, ale esipa vi təban aGot. ⁷ Husur gidat ideh satoh m̄os gai səb̄on ɲai, gidat ideh səmat m̄os gai səb̄on ɲai. ⁸ Datb̄itoh, datb̄ikad nəmauran, datukade hən datb̄eputsan Nasuḅ. Datb̄imat, datumat hən datb̄eputsan Nasuḅ. Imagenan, datb̄itoh o datb̄imat, datovi siNasuḅ. ⁹ Husur aKristo imat mai imaur t̄almam hən b̄evi Masta silat lotomat mai silat lotomaur. ¹⁰ Ale gaiug gəsəhan naməŋod, imabe gotosaḅ səhoti ke awawa sam̄ len nadələmian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməŋod, imabe gotonau ke awawa len nadələmian evi ut kəmas? Husur gidat p̄isi dereh dateil len nəhon aGot hən b̄epəpəhun navoian dan nəsaan dattogol gail. ¹¹ Husur len natosian siGot, Nasuḅ aGot ike,

“Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh:

nəvanuan p̄isi dereh letəŋedur bathuriegw;

nabuŋon nəvanuan p̄isi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”*

¹² Imaienan gidat p̄isi dereh dateil len nəhon aGot hən datb̄ikel ur nakitinan husur natit p̄isi gidat səbodot dattogole.

¹³ Imagenan sadatisaḅ səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hən b̃igol awawa len nadələmian b̄ipes h̄abetw hən b̄iteh len nəsaan.

¹⁴ Len nab̄onan notokade mai aYesu Kristo, noləboii, noləboi səhoti ke nəhanian p̄isi ivoi. Avan ideh b̄ihani asike igol eḅiŋb̄iŋal len nabunusian siGot. Be avan ideh b̄inau ke nəhanian sua tob̄iŋb̄iŋal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan eḅiŋb̄iŋal.

¹⁵ Awawa len nadələmian b̄eləŋon b̄isa husur n̄esa gotohani, len nəmauran sam̄ gəsahusur naḗisal hən na-ləmas-buni-an am. Len n̄esa gəb̄ihani sagemədas awawa sam̄, aYesu tomat m̄osi. ¹⁶ Natsua b̄ivoi len nabunusian sam̄, be b̄emədas nadələmian siwawa sam̄, sagigole. Gəb̄imaienan avan ideh edədas b̄isor b̄isa hən naṽide sidato. ¹⁷ Husur natohan pipihabəlan aGot səpat len n̄esa datb̄ihani o datb̄emuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nəhon, mai natəmat, mai nakemkeman dattokade len aNunun aGot. ¹⁸ Husur gəb̄eum seKristo magenan, dereh aGot tehəhaṽur hən gaiug, mai len nabunusian sinəvanuan gail, gunor.

¹⁹ Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natəmat mai natit gail lotogol gidat gabag datb̄idaŋ am len aNunun aGot. ²⁰ Sadatemədas nauman siGot sil nəhanian ɲai. Nəhanian p̄isi iveveu, be gəb̄ihan natideh b̃igol awawa len nadələmian b̄ipes h̄abetw, teh len nəsaan, gaiug gugol nəsaan. ²¹ Ivoi hən asike gəb̄ihan naməŋod o gəb̄emun nəwain o gəb̄igol natideh b̃igol awawa sam̄ len nadələmian b̄iteh len nəsaan. ²² Ale n̄esa gotodələmi husur natgalenan, təgau gati len gaiug mai aGot səb̄oməru. AGot ehəhaṽur hən alat lotogol n̄esa lotoləboi tonor len nəlolit tomasil. ²³ Gəb̄ikad nə-lon-uri-an, be gəb̄ihan natsua gəsənu ləboii ke tovoi, gugol nəsaan. Husur n̄esa gotogole sahusur n̄esa gotodələmi. Gəb̄igol natideh gotodələmi ke sanor, gugol nəsaan.

15

Nau nəvanuan tile

* **14:5:** Kal 4.10; Kol 2.16 * **14:11:** Isa 45.23

¹ Gidat dattodaŋ len nadəlomian, len nə-daŋ-ḅuri-an datimasbulatut dan natideh ḅigol galit ləsədaŋ len nadəlomian ləḅigol nəsaan. Sadatehusur naḅide togol gidat səḅodat ŋai datohəhaḅur. ² Gidat ḅisusua datimashusur naḅide togol nəvanuan tile ḅehəhaḅur lan, hən ḅevi tarhət san, hən nadəlomian san ḅidaŋ am. ³ Husur aKristo sahusur naḅide gai səḅon tohəhaḅur lan, igol nəsa aGot toləŋoni ŋai. Hum natosian siGot toke, “Na-sor-mədasi-an silat lotokele hən ləḅemədas gaiug, aGot, ibar ginau.”* ⁴ Natit ḅisi len natosian siGot, lutosi sutuai hum naḅusanan mōs gidato hən datḅikad nə-vatvat-viri-an. Len nə-daŋ-ḅuri-an mai nasoruan siGot togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, datuvatvat vir natit ḅisi aGot tokel gati. ⁵ AGot tovi nəkadun nə-daŋ-ḅuri-an togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, gai tigol mitikad naḅonan mai gamit gabag, tinor hən naləŋonian seKristo, aYesu. ⁶ Timaienan hən mətḅesua len nənauan mai nakelean, hən mətḅisal suh nəyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁷ Imagenan, hum aKristo tohəhaḅur hən totah mai gamito, mətəhəhaḅur hən mətḅitah mai gamit gabag, hən nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot. ⁸ Husur nukel mai gamit ke, aKristo egəm vi vanuan nauman seJu gail hən ḅimasil ke aGot ekitin. Na-kel-gati-an gail aGot tokel mai atəmalit ta sutuai, aKristo egəm hən ḅigol na-kel-gati-an galenan ləḅisarpoh. ⁹ Be egəm mōs natsual am. Egəm hən alat ləsavi Ju ləḅisal suh nəyalyalan siGot husur nalolosaan san, hum natosian siGot toke,

“Imaienan dereh nisal suh gaiug

len naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.

Dereh nekəkai hən nəḅe gail

hən nəḅeputsan nahəsaiḅ.”*

¹⁰ Ikele am ke,

“Gamit mətḅovi naluḅoh

hən nəvanuan naut tiltile gail,

mətəhəhaḅur ḅonḅon mai nəvanuan san gail!”*

¹¹ Ikel tasi am ke,

“Gamit mətḅovi naluḅoh

hən nəvanuan naut tiltile gail,

mitisal suh Nasuḅ aGot.

Nəvanuan gail ḅisi, lisal suhi.”*

¹² Ale aIsaiah am ikele ke,

“Sua len nəpasusan siJesse dereh tevisi,

dereh tile məhat

hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail

ləḅitoh pipihəḅəlan.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel gati.”*

¹³ AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-an tigol nəlomit tepul hən nakemkeman ḅisi mai natəmat husur mətḅoriŋ nəlomit lan. Hən ke, len nədaŋan seNunun aGot, dereh mətəpul səsəhov hən nə-vatvat-viri-an.

APol, ahai pispisul mōs alat ləsavi Ju

¹⁴ Bathudud sagw len nadəlomian, ginau gabag noləḅoi səhoti ke, gamit mətəpul hən navoian mōs nəvanuan, mətəpul hən naləḅoian ḅisi ale mətəḅoian mətḅəḅusan gamit gabag. ¹⁵ Ginau nəsaməmau hən nototos husur natgalevis van hən gamito hən nəḅeliv nənauan samit təlmam hən galenan. Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas həni, ¹⁶ novi nəvanuan nauman seKristo, aYesu mōs alat ləsavi Ju. Nosumḅan ahai

* 15:3: Psa 69.9 * 15:9: 2Sam 22.50; Psa 18.49 * 15:10: Deu 32.43 * 15:11: Psa 117.1 * 15:12: Isa 11.10

tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hən alat ləsavi Ju ləbēgəm vi naviolan hən natutumavan aGot bēhəhəvur həni, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səbōn ηai. ¹⁷ Imaienan, len nauman p̄isi sagw m̄os aGot, noṽiv husur evi aKристо aYesu ηai togole. ¹⁸ Asike nusor husur natideh am, be nukel nəsə ηai aKристо togole nəbōŋ notoum san. Len nəsə notokele mai nəsə notogole, aKристо esəhar alat ləsavi Ju hən ləbīgol husur nəsə aGot tokele. ¹⁹ Loriŋ nəlolit lan bathut namerikel gail lotomaŋmaŋ lan, namerikel gail notogole len nədaŋan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel p̄is na-kel-uri-an tovoi seKристо, tuḃat len naut a Jerusalem van van van vəbar naut a Ilirikum. ²⁰ Nəbōŋ nototuḃat len nauman egai van vəbar daməŋai, noləŋon masuṽ hən nəb̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut ləsaləboi aKристо lan bōŋ ideh. Nəsaləŋon nəb̄ikel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel uri lan tia.* ²¹ Be hum natosian siGot tokele husur aKристо, ike, “Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito,

dereh lerisi,
ale alat ləsasəsəloŋ,
dereh leləboii.”*

²² Nauman sagw len naut tiltile gail ipatpat gol ginau hən asike nəbēgəm ris gamito.*

APol ike tevi Rom

²³ Be gagai nunoŋ len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasihau tosoḃur lotovan, noləŋon masuṽ həni sal ke negəm ris gamito. ²⁴ Nunau utaut hən nəbēvi Spen, ale len nəyaran sagw vəna, nuke neris gamit a Rom. Nəbōŋ nəbitoh kəkereh binoŋ len nahəhəvuran samito, nuke mətevi tarhət sagw len naḃisal van. ²⁵ Be nevi Jerusalem bai hən nəbēvi tarhət silat lotovi siGot ei. ²⁶ Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaia lohəhəvur hən lotobubulah vat m̄os alat lotovi məsal len nəvanuan siGot gail a Jerusalem. ²⁷ Lohəhəvur hən lotomaienan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat ləsavi Ju, ləbihan katəp̄ol mai naJu siGot gail len nəmauran aNunun aGot toviol həni, inor hən ləbēvi tarhət salito len natit lotokade.† ²⁸ Na nəbōŋ nəbitariv nəvat egai mai galito, nəbōŋ nəbīgol nauman eg binoŋ, dereh niyar tur len naut a Rom vi Spen. ²⁹ Noləboii ke nəbōŋ nəb̄ibar naut samito, aKристо dereh teviol hən navoian kavkav mai gidato.

³⁰ Bathudud nadəlomian, husur dattoriŋ nəlodat len aMasta sidato, aYesu Kристо, mai husur aNunun aGot togol datoləmas bun gidat gabag, nous idaŋ ke, mitiḃon mai ginau len nəbalan sagw len na-sor-tuṽ-an samito m̄os ginau van hən aGot. ³¹ Mitisor tuṽ hən aGot b̄ilav kuv ginau dan navəlan alat a Jutea lotomətahun ləbīgol husur nəsə aGot tokele. Sor tuṽ hən alat siGot len naut a Jerusalem ləbēhəhəvur hən nəvat nəb̄ilav mai galito. ³² Beti, aGot b̄eləŋoni, dereh negəm hən gamito len nakemkeman, hən nənauan sagw b̄imaaur təlmam len natohan sagw mai gamito. ³³ Ale aGot tovi nəkadun natəmat, titah tin mai gamito! Ganan.

16

Na-ke-ivoi-an siPol gail

¹ Nuke nisor husur napəhəvut sua tovoi bēgəm hən gamito, asike idareh. Alitenan evi aṽavinenamito len nadəlomian, nahəsən aFipe tovi atikon təban alat siYesu len naut a Kenkrea.* ² Nəbōŋ bēgəm hən gamito, len nahəsən Nasuḃ, len naṽide tonor hən alat siGot, mətehəhəvur həni hum tovi pəhəvut siNasuḃ. Bəmidol len natideh, nuke mətevi tarhət san husur gai evi tarhət sinəvanuan isoḃur, ale ginau am, evi tarhət sagw.

* **15:20:** Len nasoruan ta Kris ike, nəsaləŋon nəbēum hən naim len nəpaudesen sinəvanuan tile. * **15:21:** Isa 52.15

* **15:22:** Rom 1.13 † **15:27:** Hən naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4 * **16:1:** Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pəpadaŋ hən nabiltivile a Korint.

³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska† mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginau len nauman seKristo, aYesu.* ⁴ Arorinj gəlar gabag pəpadaŋ hən nəmatan m̄os nəmauran sagw. Savi ginau ŋai, be alat siYesu ləsavi Ju len naut tiltile losipa vi təban gəlaru. ⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotobonbon lohoim səlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notoləmas buni. Gai nəvanuan metəkav len naprovens Asia torinj nəlon len aKristo.

⁶ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, naJu gəlaru sum̄an ginau, artotoh len naim bəbaŋis mai ginau.‡ Arovi biltivanuan len ahai pispisul gail ale arorinj nəlolaru len aKristo a m̄o, ginau a tahw.

⁸ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatu notoləmas buni len Nasuḅ.

⁹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrpanus toum seKristo mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStakis notoləmas buni.

¹⁰ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nəvanuan tin seKristo. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh len naim siAristopulus.

¹¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju sum̄an ginau. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh lohoim siNarsissus lotovi siYesu.

¹² Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napəhaṽut eru artoum todaŋ siNasuḅ. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notoləmas buni. Alitenan eum idaŋ siNasuḅ.

¹³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufus, Nasuḅ tolekis həni hən bevi esan səḅon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan tosum̄an tovi anana sagw.*

¹⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAsinkritus, aFlekon, aHermes, aPatropas, aHermas mai nəbathudud nadəlomian lotobonbon mai galito.

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFilolokus, aJulia, aNereus mai aṽavinen. Kele am mai aOlimpas mai nəvanuan p̄isi siGot lotobonbon mai galito.

¹⁶ Len na-ləmas-buni-an siGot m̄ətesuṽ nətərhomit gabag hən mət̄bikel na-ke-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut p̄isi luke “Ivoi,” mai gamito.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, nous idaŋ ke, nəvanuan lotogol nəvanuan lotopəpehw, naṽusanan salit togol nəvanuan b̄iteh dan nadəlomian, naṽusanan salit gail ləsanor hən naṽusanan m̄əttokade a m̄o; m̄ətelələgau hən asike ləbemədas gamito. M̄ətebulatut dan galito. ¹⁸ Nəvanuan lotomaienan ləsagol nauman seKristo, be loum m̄os nabəhaṽulit ŋai. Len na-sor-malum̄lum̄-an mai na-sor-hehe-an salito, logərəs nəlon nəvanuan ləsənuu nagəgərəsan.* ¹⁹ Nəvanuan p̄isi losəsələŋ tia hən na-kel-uri-an ke m̄əttogol husur nəsa aKristo tokele. Imagenan nohəhaṽur masuṽ. Be nuke mitikad namitisau hən na-gol-na-voi-an ale nuke mitikad natətanan hən nəsa tosa. ²⁰ Beti asike idareh aGot tovi nəkadun natəmat, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail.

AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²¹ ATimoti toum mai ginau ike, “Ivoi,” mai gamito. ALusius, aJason mai aSosipata lotovi Ju sum̄an ginau, galit am luke, “Ivoi,” mai gamito.*

²² Ginau, aTertius nototos naləbulat napisulan egai siPol, ginau notovi nəvanuan siNasuḅ, nuke, “Ivoi,” mai gamito.

²³⁻²⁴ AKaius, ginau aPol nototoh lohoim san, gai ike, “Ivoi,” mai gamito. Alat siYesu len naut egai luḅonbon len naim san. AErastus totəgau nəvat hən nabiltivile egai, ike, “Ivoi,” mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadəlomian, gai am ike, “Ivoi,” mai gamito. §

† 16:3: Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am. * 16:3: Uman 18.2 ‡ 16:7: Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan ta Kris luke aJunias evi pəhaṽut sua, hum ma tovi asoan aAdronikus. * 16:13: Mak 15.21 * 16:18: Flp 3.19 * 16:21: Uman 16.1-3 § 16:23-24: Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20. Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 24 AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi. Ganan.

²⁵ Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot eləboi ðigol mət̃bidan am len nadəlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi na-sor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vəbar nəboŋ ta daməŋai. ²⁶ Be gagai aGot ikel vəhoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaŋ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vəhoti. Ikele mai naluŋoh p̃isi hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləberin nəlolit lan, ale gol husur nəsa tokele.

²⁷ Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot sə̃bon tokad namitisau hən nəmauran tonor. Datisal suh nəyalyalan san vi sutuai! Ganan!

1 Korint

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsə?

APol itosi hən ḅevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsaban lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloḅulat napolisulan egai ḅais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaḅ hən nasihau tovi A.D. 57 nəḅoḅ totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. Nəḅoḅ nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaḅolen gail mōs nəvat, ale len nalenmariug mai len nəSappat eḅusan husur aYesu. Nəḅoḅ aPol toriḅ naut ideh, isor tuḅ mōs alat siYesu ei, ale itos naloḅulat napolisulan van hən galito hən ləḅinau gat naḅusanan san ale hən aPol ḅigol ləḅikad nədaḅan hən ləḅeil gəgat len nadəlomian salito mai len nəḅonan lotokade sumān alat siYesu. Naloḅulat egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan (1.1-9)

2) Alat siYesu loḅitḅituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10-4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur naḅide aGot toləmasi len naḅide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsə inor len naḅide hən naitian mai nəmauran naitian toḅuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməḅod nəvanuan gail lotoviol həni mai nəlablab gail len natutumavan (8.1-11.1)

8) Naḅide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2-14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaaur len nəḅoḅ ta tahw balai o teḅuer? Bimaganan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

10) Alat siYesu lepipisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən ḅeviol həni mai galito? (16.1-4)

11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləḅeris alat siYesu ei (16.5-12)

12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudələmian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naloḅulat napolisulan egai. Len naləḅonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aḅadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.*

² Nutos naloḅulat napolisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, aGot tokis gamit hən mətḅevi esan səḅon.* Len aKristo aYesu mətovi vanuan siGot səḅon, gamit mai nəvanuan ḅisi len naut ḅisi lotoriḅ nəlolit len aMasta sidato, aYesu Kristo, aMasta salito mai aMasta sidato. ³ AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan

* **1:1:** Uman 18.17 * **1:2:** Uman 18.1

⁴ Akis nosipa vi tēban aGot hən gamito. Nosipa vi tēban hən navoian san gai toviol kēmas hən mai gamito len aKристо aYesu. ⁵ Len aKристо, len naṗisal ṗisi, aGot igol mətōpul hən naviolan san gail, nasoruan ṗisi mai naləboian ṗisi. ⁶ Natenan igol nakitinan hən na-kel-uri-an husur aYesu Kристо namttokel mai gamito, iṗarṗar. ⁷ Imaienan, nəboṅ məttoth vir natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kристо (nəboṅ məttoleṅon masuṽ hən natəlmaman san), mətəsmidol len naviolan ideh seNunun aGot. ⁸ Dereh tigol mitidaṅ van vəbar nagilen, hən asike mətḃikad natideh tosa len gamito tonor hən mətḃipanis sile len nəboṅ siMasta sidato, aYesu Kристо. ⁹ Ale dereh aGot tigol natenan mōs gamito, husur akis igol nəsa tokele. Ale aGot ekis gamit hən mətḃiḃon mai aNatun tovi aYesu Kристо, aMasta sidato.*

Napəphwan len alat siYesu

¹⁰ Bathudud nadəlomian, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kристо, nous gamito, nonḃir gamit ke, mətəsua len nəsa mətḃikele, hən asike ḃikad napəphwan len gamito, be hən mətḃesua len nənauan samito mai nabunusian samito. ¹¹ Bathudud sagw gail len nadəlomian, nokəmaienan husur galevis len nəbathudud siKloe lukel ṗarṗar hən mai ginau ke məttoṣor ḃalḃal. ¹² Ale nekəmaiegai beti ke: gamit sua ike, “Novi siPol,” togon ike, “Novi siAṗollos,” sual am ike, “Novi sePita,” ale sua tile am ike, “Novi seKристо.”* ¹³ Mətunau ke məttoleḃoi mətḃepəphun aKристо maienan a? Mətunau ke ginau, aPol numat len nəhai balbal mōs gamito a? Mətubaptais len nahəsan aPol a? Aoa!

¹⁴ Nosipa vi tēban aGot ke nəṣəbaptais hən gamit ideh be Krispus mai aKaius ṅai.† ¹⁵ Imaienan, avan ideh edədas ḃike tobaptais len nahəsagw. ¹⁶ (O nəlogw iboṅboṅ hən notobaptais hən alat lototoh len naim siStefanas; be nəṣənaṅ gat ideh am notobaptais hən galito.) ¹⁷ Be noil hirhir ke, aKристо sasəvat ginau hən nəḃibaptais hən nəvanuan gail, be esəvat ginau hən nəḃikel ur na-kel-uri-an tovoi. Emətahun nəḃikel uri len namitisau hən nasoran. Nətəkəmaienan, nəmatan seKристо len nəhai balbal tagəm vi ut kēmas.

¹⁸ Husur namilen nəmatan seKристо len nəhai balbal ṣavi natideh len alat lotohusur naṗisal van hən nəmasigan. Be evi nədaṅan siGot len gidato, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹⁹ Hum natosian siGot toke, “Dereh nigol namitisau silat lotokad namitisau tevi ut kēmas,

ale alat lotokad nəkadulito, dereh nigol naləboian salit teḃuer.”*

²⁰ Nəvanuan tokad namitisau hən nəmauran tonor, gai be? Nəvanuan tokad namitisau hən nalo, gai be? Nəvanuan na-sor-levlev-an hən naur ta daməṅai, gai be? AGot igol namitisau silat navile eg a pan evi ut kēmas.*

²¹ Husur aGot, len namitisau san hən nəmauran tonor, igol nəvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodədas ləḃeləḃoi gai. Be len na-kel-uri-an namttokel uri lotonau ke tovi ut kēmas, aGot ehəhaṽur hən tolav kuv alat lotoriṅ nəlolit lan, dan nəsaan salito. ²² NaJu lous namerikel gail, alat a Kris ludoṅ kitev namitisau. ²³ Be ginamit m̄au, namtukel ur nəmatan seKристо len nəhai balbal. NaJu, nəlolit ipaṅpaṅ sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an ṅai.* ²⁴ Avil aKристо evi nədaṅan mai namitisau siGot hən nəmauran tonor mōs alat aGot tokis galito, naut kēmas lotovi Ju o lotovi lat a Kris. ²⁵ Husur na-sor-melmel-an siGot evi mitisau hən nəmauran tonor toṣəhor namitisau sinəvanuan, ale nakulan siGot idaṅ səhor nədaṅan sinəvanuan.

²⁶ Bathudud nadəlomian, mitinau gamito nəboṅ aGot tokis gamito. Len nabunusian silat navile a pan, evis ṅai len gamito lukad namitisau, evis ṅai lovi vanuan totibau, nəboṅ lotopas gamito, evis ṅai luṽat nəhes. ²⁷ Avil aGot ilekis hən nəsa tovi ut kēmas

* **1:9:** Deu 7.9 * **1:12:** Uman 18.24. Len naut egai len nasoruan ta Aram, lokis aPita hən aKefas. † **1:14:**

Krispus: Uman 18.8; Kaius: Uman 19.29. * **1:19:** Isa 29.14 * **1:20:** Job 12.17; Isa 19.12, 44.25 * **1:23:** Luk 2.34; Kal 5.11

len nabunusian silat navile a pan, hən ɓigol alat lotokad namitisau, nahurulit ɓisa. Ilekis hən alat ləsədaŋ len nabunusian silat navile a pan hən ɓigol alat lotokad nədaŋan, nahurulit ɓisa. ²⁸ AGot ilekis hən alat len navile a pan ləsəvat nəhes len nəbathuyah salito, mai alat navile a pan lotomətahun galito; ilekis hən alaten lotovi ut kəmas hən ɓigol nəsa toməlas len nabunusian silat navile a pan, ɓegəm vi ut kəmas. ²⁹ Imagenan, avan ideh edədas ɓisor patpat gai məhat len nəhon aGot. ³⁰ Be aGot igol mətukad nəbonan mai aKripto aYesu, togəm vi mitisau siGot hən nəmauran tonor mōs gidato. Namilen ke, len aKripto, aGot erinji ke datunor len nəhon, igol datovi esan səbōn ɓai, ale igol datukad nəmakuvan dan nəsaan tobaŋis gat gidato. ³¹ Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke ɓisor patpat natideh məhat, tisor patpat Nasuɓ aGot məhat.”*

2

¹ Bathudud nadələomian, nəboŋ notogəm hən gamito hən notokel ur na-kel-koti-an husur aGot, nəsasor len nəvivan, nəsasor len namitisau. ² Husur ke, nəboŋ nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike nəbikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kripto ɓai, mai nəmatan san len nəhai balbal. ³ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəsədaŋ, nomətahw, ninegw epil habat.* ⁴ Ale len nasoruan sagw mai na-kel-uri-an sagw nəsasor len namitisau sinəvanuan hən notoliv gamito. Be norin gat nəlogw len aNunun aGot mai nədaŋan san, ⁵ hən mətbikad nadələomian len nədaŋan siGot, savi len namitisau sinəvanuan.

Namitisau siGot hən nəmauran tovoi

⁶ Avil nəboŋ namttotoh mai alat lotomatmatu len nadələomian salito, namtusor len namitisau hən nəmauran tonor. Savi namitisau ta daməɓai mai silat lotoil a mō len navile a pan gagai ləbeɓuer. ⁷ Avil nusor len namitisau siGot hən nəmauran tonor, namitisau ta mō tosusuah, dattotətan həni, namitisau aGot toutaut həni sutuai tia mōs nəyalyalan datbikade maii, namitisau aGot togol toparpar len aYesu. ⁸ Alaten lotoil a mō len navile eg a pan lotətan hən namitisau enan siGot hən nəmauran tonor. Lətaləboii, asike lətaɓos gat Nasuɓ toyalyal len nəhai balbal. ⁹ Avil natosian siGot ike,

“Namətan nəvanuan ideh sakəta ləboii,
nədarinjan nəvanuan ideh sasəsəloŋ ləboii,
nənauan sinəvanuan ideh sənau səhot
nəsa aGot toutaut həni mōs alat lotoləmas buni.”*

¹⁰ Be len aNunun, aGot ikel vəhot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot eləboi natit ɓisi, eləboi natit gail siGot am, nəvanuan todədas ɓeləboi səhoti. ¹¹ Husur, səkad avan ideh toləboi nənauan sinəvanuan, be nanunun nəvanuan enan səbōn ɓai eləboii. Imagenan, səkad avan ideh toləboi nənauan siGot, be aNunun aGot səbōn ɓai eləboii. ¹² Ale gidat, datsəkad nanunun navile a pan, aGot saviol həni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol həni mai gidato hən datɓeləboi natit ɓisi aGot toviol kəmas həni mai gidato. ¹³ Nəboŋ namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi ɓusanan sinəvanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi ɓusanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vəsvəsai nakitinan san gail.

¹⁴ Be nəvanuan aNunun aGot satoh lan, emətahun natit gail lotogəm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi melmelan ɓai. Ale edədas ɓeləboi səhot natgalenan, husur na-ləboi-səhoti-an enan egəm len aNunun aGot ɓai. ¹⁵ Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoləboi datɓebunus ləboi natit ɓisi hən datbike tovoi o tosa. Be savi hən nəvanuan, aNunun aGot satoh lan, hən ɓebunus ləboi nəlodato hən bike tovoi o tosa. ¹⁶ Husur, hum natosian siGot toke,

“Ase eləboi nənauan siGot
hən ɓeləboi ɓikel na-sor-ɓusɓusan-an maii?”*

* **1:31:** Jer 9.24 * **2:3:** Uman 18.9 * **2:9:** Isa 52.15, 64.4 * **2:16:** Isa 40.13

Be gidato, datukad nənauan seKristo.

3

Napəphwan len alat siYesu

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ nototoh mai gamito, nəsaləboi nəbisor mai gamit hum məttoamatmatu, hum aNunun aGot totoh tobəlav len gamito. Ao, nusor mai gamito suŋian məttovi vanuan, naləŋonian hən nibemit towol hən nəmauran samit ŋai, suŋian məttovi tuhtətai len nəmauran məttofade len aKristo. ² Nəboŋ notoŋusan, ehum notovəhasys hən gamit ŋai, nəsavəŋan gamit hən nəhanian tin, husur məttoədəs mətbihani. Kitin, məttoədəs mətbihani sal,* ³ husur naləŋonian hən nibemito iwol hən nəmauran samit ŋai. Mətutaŋbulol bulos gamit gabag, mətovitvituh sal. Mətunau ke naləŋonian hən nibemito sawol hən gamit a? Mətunau ke mətsasuŋian alat navile a pan a? ⁴ Husur nəboŋ gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siApollos,” mətohusur nəvide silat navile a pan ŋai!*

⁵ Be aApollos evi sa?* APol evi sa? Ginaməru namrovi vanuan nauman ŋai namrtovi tarhət samito hən mətbiŋkad nadəlomian. Namrugol ŋai nauman aGot toriŋi len navəlanamər viŋisua hən namrbiŋole. ⁶ Ehum ginau notomabul namisurhut na-kel-urian tovoi len nələmito, ale aApollos epusi, be aGot igol itov, evivi məhat. ⁷ Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot m̄au togol totov, tovivi məhat. ⁸ Ale gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot m̄au togol totov, tovivi məhat. ⁹ Ginaməru namroum bənbən siGot, gamit mətohum nəhol siGot, mətohum naim aGot toum həni.

¹⁰ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau hum notokad namitisau hən na-um-im-an, ginau noriŋ nəpaudesen, ale togon eum len nəpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, telələgau hən nəvide toum həni lan! ¹¹ Husur avan ideh edədas bəriŋ nəpaudesen ideh tile am be nəpaudesen en topat tia. Ale aYesu Kristo evi nəpaudesen enan. ¹² Avan ideh bəum hən naim len nəpaudesen enan tovi aYesu, eləboi bəum həni hən nəgol, nasilva, nəvat gəlgəlan, nəhai, naliol o nəbathuwit. ¹³ Nəvanuan bəum hən naim maienan, nauman san dereh tiŋarŋar. Husur Nəboŋ siNasub dereh tiŋol nauman timasil. Dereh nəhab tevəhot nauman ke tomabe. Nəhab dereh tihan kitev nauman sinəvanuan piŋi, səbi ke tovoi o tosa. ¹⁴ Nəsa nəvanuan toum həni asike biŋarŋ len nəhab, gai dereh tikad nakonŋurŋuran san. ¹⁵ Be nəhab bihan piŋi nəsa nəvanuan toum həni, dereh asike ikad natideh. Gai ŋai dereh tilavutur; aGot tilav kuvi, be tehum tilav kuvi tur len nəhab towunwun.

¹⁶ Gamit m̄au mətovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mətsənu səhoti a? ¹⁷ Avan ideh bəmədas bun naim siGot, aGot dereh temədas bun nəvanuan enan. Husur naim siGot evi esan səbən ŋai, ale gamit mətovi naim enan siGot.

¹⁸ Samtegeras gamit səbomito. Gamit ideh biŋau ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hən biŋkad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁹ Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmelan ŋai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nəvanuan namitisau lubat len nəhai tata hən namitisau salito.”* ²⁰ Ale len naut tile am ike, “Nasub aGot eləboi ke nənauan sinəvanuan namitisau lovi ut kəmas ŋai.”* ²¹ Samtikele am ke məttovi sitegai o sitea hən mətbiŋpatpat gamit məhat lan; husur natit piŋi evi samito. ²² APol, aApollos, mai aPita, navile eg a pan, nəmauran mai nəmatan, natit gail ta daməŋai mai natit gail lotogəm sal, natit piŋi lovi samito. ²³ Ale mətovi seKristo, ale aKristo evi siGot.

* 3:2: Ipru 5.12-13 * 3:4: 1Kor 1.12 * 3:5: Uman 18.24-28 * 3:19: Job 5.13 * 3:20: Psa 94.11

4

Ahai pispisul gail seKristo

¹ Imaienan, ivoi hən nəvanuan gail ləbinau ke namttovi vanuan nauman seKristo, aGot toriŋ nakitinan san tokel vəhot gail len navəlanamito. ² Nəvanuan nauman tokətkəta təban natit siMasta san gail, timasum tivoi hən aMasta san b̄isabi ke todaŋ len gai. ³ Gamit mət̄bisabi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hən nəvanuan b̄isabi ke notovoi o notosa, savi natideh len ginau. Ginau am, səpat len ginau hən nəb̄isabi ke notovoi o notosa. ⁴ Nəlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasuḅ səḅon ŋai b̄isabi ke notovoi o notosa. ⁵ Imagenan, samtesigarir hən mət̄bisab̄ səhoti ke natideh tovoi o tosa. Mititoh vir nagəman siNasuḅ. Len nəboŋ enan natit gail lotosusuah len nəmargobut, dereh gai teriŋ natgalen len nam̄ial hən ləḅip̄arḅar; ale dereh tevəhot naləŋonian gail len nəlon nəvanuan gail. Beti na-sor-sal-suhi-an vi təban nəvanuan v̄isusua, dereh tegəm len aGot.

⁶ Bathudud nadəlomian, nusor husur ginau mai aApollos hən mət̄beləboi namilen nasoruan egai toke, “Sagigol səhor nəsa natosian tokele.” Beti asike mətupatpat avan ideh məhat səhor avan togon. ⁷ Hum ma məttonau suluḅi ke mət̄tovi vanuan totibau len aKristo. Hum ma məttonau suluḅi ke mət̄tokad natideh aGot saviol həni mai gamito. Be aGot b̄eviol hən natit p̄isi mai gamito, imabe mətupatpat gamit məhat len nəsa mət̄tokade?

⁸ Hum ma məttonau suluḅi ke mət̄tokad natit p̄isi tia mət̄toləŋoni. Hum ma məttonau suluḅi ke mət̄topul hən natite tia. Hum ma məttonau suluḅi ke mət̄tovi kiŋ gail tia len natohan pipihabəlan aGot ginamit namttob̄uer. Ooo noləŋon masuḅ ke mətavi kiŋ gail, hən ginamit tu namttavi kiŋ gail mai gamito! ⁹ Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriŋ ginamit naməkot len nəhon nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbaŋisan lotoyar vi lan nəmatan. Esuḅan toriŋ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan ləberis nəmatan sinamito, aŋel gail mai nəvanuan gail am. ¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel m̄os aKristo. Be gamit m̄au, mətunau suluḅi ke mət̄tokad namitisau len aKristo. Luke namttokul, be gamit m̄au mətunau suluḅi ke mət̄todəŋ. Mətunau suluḅi ke mət̄toḅat nəhes be luke namttovi ut kəmas. ¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkət, namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh məd̄as ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im. ¹² Namtəum idaŋ hən navəlanamit səḅonamito. Nəboŋ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtous aGot hən b̄ivoi hən galito. Nəboŋ lotoməd̄as bun ginamit hən namttoləŋon tosa vəsa, namtudaŋ b̄uri.* ¹³ Nəboŋ lotosor məd̄as nahəsanamito, namtoŋir galit hən ləḅehusur aKristo. Ehum namttogəm vi pəhasoŋ hən navile a pan, nəpahsago sinəvanuan p̄isi vəbar gagai.

¹⁴ Nəsatos natgalenan hən nahurumit b̄isa lan, be nutosi hən nəb̄ikel nalələgauan mai gamit mət̄tosuḅan anatugw gail notoləmas bun gamito, hən asike mət̄b̄imagenan am. ¹⁵ Naut kəmas mət̄təkad nəvanuan lotovi 10,000 lotokətkəta təban gamito len aKristo, mətukad atəmamit evis ŋai. Husur len aKristo aYesu, len na-kel-uri-an tovoi notokel mai gamito, nogəm vi atəmamit len nadəlomian. ¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noŋir gamit ke mitigol tətəḅ hən ginau.* ¹⁷ Nosəvat aTimoti van hən gamito m̄os natenan. Len nadəlomian evi anatugw notoləmas buni, todaŋ len Nasuḅ.* Dereh teliv nənauan samit təlmam van hən nav̄ide notokade len nəmauran sagw len aKristo aYesu. Nav̄ide enan notokade, inor hən naḅusanan notokel mai alat siYesu len naut p̄isi.

¹⁸ Gamit galevis lunau ke asike nəḅegəm hən gamito ale lupatpat galit məhat. ¹⁹ Avil asike idareh negəm hən gamito, Nasuḅ b̄idam̄ həni. Ale dereh nebunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ŋai, o lukad nədəŋan siGot. ²⁰ Husur nəkadun natohan pipihabəlan aGot savi len nasoruan ŋai be evi len nabiltidaŋan san.

* 4:12: Uman 18.3 * 4:16: 1Kor 11.1; Flp 3.17 * 4:17: Uman 16.1-3; 1Tim 1.2

21 Mətoləŋon nəsa? Nəboŋ nəbēgəm hən gamito, mətuke nipat nəhai hən nəbīvās gamit hən, o mətuke negəm len na-ləmas-buni-an mai len naŋide bəmədəu?

5

Mitikai hən naulumian togol naitian tosa hən bēvivile

1 Noləŋon isa masuŋ husur na-kel-uri-an sua notosəsəloŋ hən. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor naŋide silat ləsəkad nadələmian: aulumian sual ei igol naitian mai asoan atəman.* 2 Imabe mətupatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito! 3 Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale suŋan nototoh ei, nusaŋ səhoti tia ke len nədaŋan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis. 4 Imagenan, len nəbonbōnan samito mai nanunugw mai nədaŋan siMasta sidato, aYesu, 5 mətəriŋ atenan len navəlan aSetan, mōs nəbōruan san topul hən nəsaan bēbuer buni, hən aYesu bilav kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəboŋ siNasuŋ.†

6 Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nayis a? Nayis tokəkereh igol nəflaua p̄isi len nabesin itob.‡ 7 Mitimasbar hən nayis tomatu, tohun nəsaan, dan gamito, hən mətēgəm vi flaua veveu səkad nayis lan. Ekitin, mətəhum nabəta səkad nayis lan. Husur aKristo imat tia hən bilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Ehum natuhsipsip lototutumav hən len nəPasova.§ 8 Imaienan, datihan len nəhanan nəPasova sidato, nayis tomatu tobuer, nayis hən nəsaan mai naləŋonian hən nəsaan. Be datihan nabəta səkad nayis lan, nabəta hən naveveuan mai nakitinan.*

9 Len naləbulat napisulan nototosi van hən gamit a mō, nuke, samtatah mai alat lotogolgol naitian tosa. 10 Nəboŋ notosor husur alat lotogolgol naitian tosa, nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotogolgol naitian tosa. Nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotoləŋon masuŋ hən natite, o lotovənvənah o lotolotu hən nələblab gail. Nətake mətəbulatut dan galito, gamit p̄isi mətəmasgam dan navile eg a pan. 11 Be gagai nukel p̄arpar hən namilen natosian sagw a mō. Imaiegai ke: samtatah mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadələmian be togolgol nəsaan sal. Bigolgol naitian tosa, bələŋon masuŋ hən natite, bilotu hən nələblab gail, bisor mēdas nahəsən nəvanuan gail, bətərog akis, o bēvənvənah, samtatah maii. Nəvanuan tomagenan, samtihan maii boŋ ideh.

12-13 Husur səpat len ginau hən nəbisaŋ səhoti ke avan ideh səkad nadələmian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit mətətokad nadələmian, ipat len gamito hən mətēbisaŋ səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hən nəvanuan tosa dan gamito.”*

6

Nakotan len gamit mətətokad nadələmian

1 Ideh len gamit siYesu b̄ike b̄ikot hən gamit togon, imabe arous nəmatsistret səkad nadələmian len aGot hən bēbətah len nakotan səlaru? Imabe arsaus nəvanuan siGot hən ləb̄ikot hən gəlaru? 2 Mətsaləboii ke nəvanuan gail siGot dereh lebətah len nakotan hən ləbēpəpəhun navoian dan nəsaan silat navile a pan a? Ale mətēbēbətah hən mətēpəpəhun

* 5:1: Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: aulumian sual ikad asoan atəman. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman. † 5:5: 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot lukad nabunusian eru. Esual ike: mōs nəbōruan san topul hən nəsaan bēbuer buni, togon ike: mōs na-mēdas-niben-an.

‡ 5:6: Len naŋide tomaienan, avan sua togol nəsaan emēdas nəvanuan gail hən galit am lebigol nəsaan enan. § 5:7: Exo 12.3, 5, 21. Nau təlmam hən nəPasova naməkot. AGot ikel mai alat seIsraël ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabəta səkad nayis lan. Ale ike libar hən nayis p̄isi dan naim salit gail, han nabəta səkad nayis lan len nəmariboŋ toməlvru.

* 5:8: Exo 13.7 * 5:12-13: Deu 13.5, 17.7

navoian dan nēsaan silat navile a pan, imabe mētsalēboi mētbisab sēhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kēmas? ³ Dereh datebētah hēn datbēpēpēhun navoian dan nēsaan siañel gail mai len natit gail hēn nēmauran egai. Mētsalēboii a? ⁴ Imagenan, mētbike mētbikad nakotan husur natideh hēn nēmauran egai, savoi hēn mētbēus amatsistret savi siYēsu hēn bēbētah len nakotan enan. ⁵ Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hēn nēmauran tonor, hēn bēbētah sumān nēmatsistret len nakotan ideh samito. ⁶ Be len gamito, nēvanuan nadēlomian sua ikot hēn nēvanuan nadēlomian togon—be igole len nēhon nēmatsistret gail lēsəkad nadēlomian len aGot!

⁷ Bathut ke mēttokad nakotan gail len gamit gabag, gamit p̄isi mētsawin kasi, mētsasēhor natideh! Nēvanuan togon b̄igol nēsa sanor hēn gamito, riñi ñai, samtikot hēni. Ivoi am hēn mētbidañ hēn gai togol nēsa sanor hēn gamito. Ivoi am hēn mētbidañ hēn gai tovēnoh natit p̄isi samito! ⁸ Be gamit gabag māu, mētugol nēsa sanor hēn gamito. Mētogēras gabag hēn gamito hēn mētbēvēnoh natit samit gail. Ale mētugol natgalenan van hēn awawa samit len nadēlomian! ⁹ Nēvanuan lēsānor asike asike lutoh len natohan pipihabēlan aGot. Mētsēnau sēhoti a? Mitimasnau hēn asike mētbisab. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hēn nēlablab gail, alat lotogol naitian toḅur kotov nēlahan, alalumān lotop̄ur hēn nibelit hēn naititian, alalumān lotogol naitian mai alalumān, ¹⁰ alat lotovēnvēnah, alat lotolōñon masuṽ hēn natite, alat lototōrog akis, alat lotosor mēdas nahēsan nēvanuan mai alat lotogol nasēnahan hēn lēbēvēnoh natit gail, asike lutoh len natohan pipihabēlan aGot togēm balai. ¹¹ Ale a m̄o gamit galevis lovi vanuan lotomaienan. Be aGot igol mēttoveveu dan naṽide galen lotosa, igol mēttokad naḅoruan san, mēttovi esan sēñon, ale eriñi ke mēttonor len nēhon len nahēsan Nasuḅ aYēsu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹² Hum ma avan ideh b̄ike, “Len nēmakuvan sagw dan nalo, nolēboi nēb̄igol natideh.” Be ginau nuke, naṽide galevis lēsavoi hēn ginau. Hum ma avan ideh b̄ike, “Len nēmakuvan sagw dan nalo nolēboi nēb̄igol natideh.” Be ginau nuke, asike nudañ hēn natideh b̄iwol hēn ginau hum notovi slev san. ¹³ Hum ma avan ideh b̄ike, “Nēhanian ipat m̄os natēbañ, ale natēbañ ipat m̄os nēhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natēbañ mai nēhanian areḅuer. Avil nibedato lēsatoh m̄os naitian tosa, lutoh m̄os Nasuḅ ale Nasuḅ evi Masta hēn nibedato. ¹⁴ Ekitin ke, len nēdañan san, aGot igol niben Nasuḅ ile mēhat dan nēmatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile mēhat dan nēmatan.

¹⁵ Nibemit lovi nahudhuben aKristo. Mētsalēboii a? Datbēlēboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKristo, inor ke nēvanuan tovi hudhuben aKristo, b̄ibon mai napēhaṽut toḅurp̄ur hēn niben a? Satimaienan! ¹⁶ Nēvanuan toḅon mai apēhaṽut toḅurp̄ur hēn niben, nibelaru arosua. Mētsalēboii a? Husur natosian siGot ikele len natubatan ke, “gēlaru dereh aregēm sua sumān niben tosua ñai.”* ¹⁷ Avil nēvanuan toḅon mai Nasuḅ, nanunun mai aNunun aYēsu arosua.

¹⁸ Mitimasgam dan naitian tosa! Nēsaan gail p̄isi am nēvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nēvanuan togol naitian tosa, igol nēsaan van hēn niben gabag. Emēdas niben gabag. ¹⁹ Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol hēni mai gamito. Mētsalēboii a? Gamit mētsavi samit sēbomito,* ²⁰ husur nēsa aGot toṽur gamit hēni, etibau masuṽ.* Imagenan, len nibemito, len natit p̄isi mētb̄igole, mitimasputsan nēyalyalan siGot.

7

Nəlahan

* **6:16:** Gen 2.24 * **6:19:** 1Kor 3.16; 2Kor 6.16 * **6:20:** Nēsa aGot toṽur gidat hēni evi nēmatan siYēsu tovi aNatun tosua sēñon.

¹ Ale gagai nuke nisor husur nasoruan samit gail len nalobulat napisulan mættotosi van hæn ginau. Mætuke, “Ivoi hæn naulumian ideh hæn asike hibar niben napæhaÿut.”
² Avil bathut nævanuan isoþur lotogol naitian tosa, nukel mai gamit ke, naulumian tolah tikad naitian mai asoan sæbon, ale napæhaÿut tolah tikad naitian mai asoan sæbon.
³ Asoan aulumian þelænon naitian, aulumian tigole maii. Asoan apæhaÿut þelænon naitian, apæhaÿut tidam hæni maii. ⁴ Niben apæhaÿut savi esan sæbon ñai, be evi sisoan. Ale len naÿide tomaienana, niben aulumian savi esan sæbon ñai, be evi sisoan. ⁵ Samretægau gat nibemær sæbomæru dan gamær gabag. Be mærbike mærbisor tuÿ husur næmariboñ galevis, ale mærbidam mai gamær gabag, inor hæn mærbetægau gat nibemær sæbomæru dan gamær gabag. Næboñ næmariboñ galenan læbinoñ, miriþon tætas. Asike mærbigole, dereh aSetan tidas þisal hæn þeliv gamæru hæn mærbiteh husur mærsedañ. ⁶ Næsakel nakelean todañ ke mirimastægau gat nibemær sæbomæru dan gamær gabag mios na-sor-tuÿ-an; ao nudam hæn bimaienana ñai. ⁷ Beti nolænon ke nævanuan þisi lætasumian ginau. Be len nakitinan, gidat þisi datukad naviolan aGot toviol hæn ÿisusua mai gidato. Nævanuan sua ikad naviolan tomaiegai, nævanuan sual am ikad naviolan tomaienana.

⁸ Ale nukel mai alalumian asoalit lotomat mai næbatunau pæhaÿut gail ke, asike læbilah be læbitoh maienana ñai, sumian ginau, ivoi. ⁹ Be asike læbetægau gat nælolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi hæn læbelænon masuÿ hæn naitian; ivoi sæhori am ke lilah.

¹⁰ Nukad nakelean todañ mios nævanuan nadælomian lotolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: napæhaÿut sateriñ asoan. ¹¹ Be alitenana þeriñ asoan, satilah mai naulumian ideh am. Alitenana titoh maienana ñai o tigol næsasaan tokade mai asoan tinoñ ale tibon tælmam maii. Ale naulumian sateriñ asoan.*

¹² Ale nukad nakelean mios nævanuan gail am. Evi ginau notokele, savi Nasuþ. Nekæmaiegai ke: naulumian ideh siYesu þikad asoan sækad nadælomian, ale alitenana þehæhaÿur hæn þitoh maii, aulumian satetiÿos hæni. ¹³ Ale napæhaÿut ideh siYesu þikad asoan sækad nadælomian, ale atenana þehæhaÿur hæn þitoh maii, apæhaÿut satetiÿos hæni. ¹⁴ Husur nælahana apæhaÿut siYesu tokade mai asoan inor len næhon aGot bathut nadælomian selitenana. Ale nælahana aulumian siYesu tokade mai asoan inor len næhon aGot bathut nadælomian sitenana. Asike tæmagenana, natætai samit gail lætatoh len næbathudud toþiñþiñal len næhon aGot. Be gagai lutoh len næbathudud tonor len næhon. ¹⁵ Be gai sækad nadælomian þelænon natiÿosan, tehusur nalænonian san. Næboñ tomaienana, nælahana enana sæbañis gat asoan tokad nadælomian. Be þelæboi þigole, nævanuan tokad nadælomian tetægau gat nælahana sælaru bathut aGot ekis gidato mios natæmat. ¹⁶ Latpæhaÿut mættovi siYesu, len gamito hum ma asoamit læþeriñ nælolit len aYesu. Ale lalumian mættovi siYesu, len gamito hum ma asoamit læþeriñ nælolit len aYesu.

¹⁷ Be gamit ÿisusua, asoam þimat o asoam þikad nadælomian o asoam asike þikade, len natohana ideh gototoh lan næboñ aGot tokis gaiug, gitoh maienana lan. Nukel nakelean enana todañ mai alat siYesu len naut þisi. ¹⁸ Avan ideh þikad na-tiv-dalusi-an næboñ aGot tokisi, satesusuan nabuñon hum sækad na-tiv-dalusi-an. Ale asike þikad na-tiv-dalusi-an næboñ aGot tokisi, satikade. ¹⁹ Datþikad na-tiv-dalusi-an o datþipar tiv-dalusi-an savi natideh. Be datþigol husur nakelean todañ aGot tokele, enana nabiltitite! ²⁰ Len natideh avan ideh totoh lan næboñ aGot tokisi, titoh maienana lan. ²¹ Govi slev næboñ aGot tokis gaiug a? Bimagenana, sa-næloñ tetuhatu hæn. Avil gæþelæboi gæþikad næmakuvana hæn asike gæþevi slev am, gigole. ²² Husur nævanuan tovi slev næboñ aGot tokisi, savi slev am be evi siNasuþ. Len naÿide tomaienana, nævanuan savi slev næboñ aGot tokisi, evi slev seKristo. ²³ Næsa aGot toÿur gamit hæni, etibau masuÿ. Samtehusur nævanuan gail sumian

* **7:11:** Hæn naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

məttovi slev salito. Mətehusur Nasuḅ. ²⁴ Bathudud nadəlomian, len natideh məttotoh lan nəboŋ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat ləsəlah

²⁵ Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nəsəkad na-kel-buni-an ideh siNasuḅ, be nukel nə-nau-səhoti-an sagw, bathut len nalolosaan san, Nasuḅ igol notodaŋ len gai. ²⁶ Imaienan, bathut nəmauran todaŋ məttotoh lan, nunau maiegai ke: ivoi hən nauluḡan bitoh hum totoh gagai. ²⁷ Gəḅilah mai napəhaḅut tia, sagidas p̄isal hən gəḅimakuv dan nəlahan saməru. Asike gəḅilah, sagidas pəhaḅut hən gəḅilah maii. ²⁸ Be gəḅilah, savi nəsaan; ale navensus ḅilah, savi nəsaan. Be alat lotolah dereh lisəḅ nəmauran egai tidaŋ len nəboŋ gail, ale nomətahun mətḅeləŋon ḅisa maienan.

²⁹ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: namityal em̄idol. Gagai van, nauluḡan tokad asoan, nəlahan səlaru satiwol hən nəmauran san. ³⁰ Nəvanuan totaŋ, nətaŋan san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan tohəhaḅur, nahəhaḅuran san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan toḅurḅur tite, natit gail gai toplu həni saliwol hən nəmauran san. ³¹ Ale nəvanuan toumum mai natit gail hən navile a pan, navile a pan satiwol hən nəmauran san. Husur navile eg a pan hum topat gagai, satovan vəmasig.

³² Noləŋon ke mitimakuv dan natit gail len nəmauran egai nəlomit totuhatuh həni. Nauluḡan səlah eləboi ḅinau masuḅ hən Nasuḅ mai naḅide ḅigol Nasuḅ ḅəhəhaḅur lan. ³³ Be nauluḡan tolah inau masuḅ hən navile a pan mai naḅide ḅigol asoan ḅəhəhaḅur. ³⁴ Ale sədaŋ kavkav len gəlar p̄isi, Nasuḅ mai asoan. Napəhaḅut səlah, navensus, inau masuḅ hən Nasuḅ hən gai ḅevi siNasuḅ səḅon len niben mai nanunun. Be napəhaḅut tolah inau masuḅ hən navile a pan mai naḅide ḅigol asoan ḅəhəhaḅur. ³⁵ Nokəmaienan n̄os nəḅevi tarhət samito, savi hən nəḅiwol hən nəmauran samito. Nokəmaienan hən naḅide samit ḅinor, hən mətḅigol tabtab hən nəsa Nasuḅ toləŋoni, hən asike natideh ḅeliv nənauan samit dani.

³⁶ Be nauluḡan ideh ḅinau ke sagol sanor hən navensus tokel gati ke ḅilah maii, ale nəlon atenan ḅesursuru həni (hum ḅimasmagenan), tilah maii hum toləŋoni. Savi nəsaan.† ³⁷ Be nauluḡan ḅeil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike ḅetəgau gati, be nəsa ḅigole ḅipat len gai səḅon, ale ḅinau səhoti len nəlon ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi. ³⁸ Imagenan, nauluḡan tolah mai navensus san igol natit tovoi, ale nauluḡan səlah maii igol natit tovoi am səhori.‡

³⁹ Napəhaḅut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar asoan ḅimat. Be asoan aliten ḅimat, imakuv dan nəlahan enan, ale eləboi ḅilah mai avan ideh ḅeləŋoni. Be natsua, nauluḡan ḅilah maii timasvi siYesu. ⁴⁰ Len nabunusian sagw, napəhaḅut asoan tomat bitoh səḅon maienan ŋai, dereh tehəhaḅur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən notokəmaienan!

8

Nəhanian lototutumav həni van hən nəlablab gail

¹ Gagai nuke nisor husur naməŋod nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboii ke, “gidat p̄isi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən naḅivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idaŋ am. ² Avan ideh ḅinau

† **7:36:** Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai nəmauran hən nəlahan arsavi natideh. Imagenan, hum ma lotosor len nauluḡan egaii toke tilah, gol ke atenan inau ke sagol sanor hən navensus ḅike ḅilah maii. Ale evəlo. Nəboŋ naves egai toke nəlon atenan esursuru hən navensus, nasoruan ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəm vi bareab. Be naut kəmas namilen toru enan, aPol ike inor hən arḅilah. ‡ **7:38:** Len naut egai aPol ike, nauluḡan tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idaŋ len nəboŋ gail (geris 7.26), nauluḡan səlah mai navensus san igol ivoi am səhori.

suluvi ke toləboi natit tosoḅur; gai saləboi natit lotokitin aGot toke bikel vəhot gail mai sal. ³ Be avan ideh ḅeləmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.*

⁴ Ale, nəhanan hən naməḅod lototutumav həni van hən nəlablab beti: Gidat pisi datoləboii ke nəlablab savi natideh len navile a pan, ale səkad nagot ideh be aGot tosua ḅai. ⁵ Ikad nagot gəgəras tosoḅur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke nagot galenan lutoh len nəmav o len navile eg a pan, ale loriḅ gail hum lotovi got mai masta salit gail.*

⁶ Avil naut kəmas natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ḅai, aTata tovi nəkadun natit pisi. Ale gidat datutoh mōsi. Ale ikad aMasta tosua ḅai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit pisi toum həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

⁷ Be savi nəvanuan pisi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan nadəlomian galevis ləsənu səhoti sal ke nəlablab ləsəkad nədaḅan ideh. Ale nəboḅ lotohan naməḅod tovi naviolan van hən nəlablab, lunau suluvi ke lotolotu van hən nəlablab enan. Ale husur ləsail sədaḅ len aGot sal, nəsa lotogole igol nəlolit eḅiḅiḅjal. ⁸ Be nəhanian edədas ḅigol datḅikad navoivoian mai aGot. Husur datḅihani o asike datḅihani, gəlar pisi arsavi natideh len aGot.*

⁹ Be mətələləgau hən gamit gabag. Nədaḅan məttofade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədaḅ len nadəlomian liteh. ¹⁰ Husur, gaiug gotokad “naləboian,” avan ideh nənanuan sail gəgat ḅeris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədaḅan samḅ ḅeliv nənanuan san gol ḅihan naməḅod lototutumav həni tia van hən nəlablab. Bigol ḅimainen, igol nəsaan.† ¹¹ Imagenan, len naləboian samḅ, gomədas awawa sədaḅ len nadəlomian, gomədas awawa len nadəlomian, aKristo tomat mōsi. ¹² Mətḅigol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədaḅ len nadəlomian, mətugol nasənahən len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo. ¹³ Bathut natenan, nəsa nəḅihani ḅigol awawa len nadəlomian ḅiteh, sanihan naməḅod boḅ ideh am. Husur nomətahun nəḅigol awawa ideh len nadəlomian ḅiteh.

9

APol isor var alat a Korint lotosor tasi

¹ Mətunau ke nəsa nəḅigole səpat len navəlagw a? Mətunau ke nəsavi aḅai pispisul a? Mətunau ke nəsaris aYesu, aMasta sidato a? Mətunau ke gamit mətəsvi naḅit nauman sagw len Nasuḅ a? Ginau māu novi aḅai pispisul notoris aYesu, ale gamit, naḅit nauman sagw.* ² Naut kəmas nəvanuan galevis am lotonau ke nəsavi aḅai pispisul ideh, kitin, gamit a Korint mətəsaləboi mətḅekəmaienan. Husur nəmauran samit len Nasuḅ eḅusan səhoti ke notovi aḅai pispisul təban gamito.

³ Na-sor-vari-an sagw van hən alat lotokele ke nəsavi aḅai pispisul imaiegai ke: ⁴ Sanor hən mətḅevəḅan ginamər hən nəhanian mai nəwai a? Ao, inor! Mətələboii ke tonor! ⁵ Len nəyaran sinamito, sanor hən asoanamit lotokad nadəlomian ləḅitah mai ginamit sumḅan aḅai pispisul tile am mai aPita mai aḅan Nasuḅ gail lotogole a? Ao inor! ⁶ Ginau mai aParnapas, mətunau ke ginamər ḅai inor hən namrtoum mōs nəvat hən namrḅimaur a? Be inor hən mətəkətəkəta təban ginaməru sumḅan aḅai pispisul tile gail am. Mətəsaləboii a? ⁷ Mətunau ke nasoltia ideh nəḅurḅuran san toḅuer, eḅur natit san gail hən nəvat san səḅon a? Ao, səmaienan boḅ ideh! Nəvanuan tomabul nəhol nakrep ihan naḅit nakrep

* **8:3:** Natosian galevis ta sutuai luke, Avan ideh ḅinau suluvi ke tokad naləboian, gai səkad naləboian kitin. ³ Be nəvanuan ḅikad na-ləmas-buni-an, gai ikad naləboian kitin. * **8:5:** 1Kor 10.20-21 * **8:8:** Rom 14.17 † **8:10:** Nəboḅ toke igol nəsaan, igol nəsaan husur toḅur kotov nənanuan san toke nəhanan hən naməḅod lototutumav həni van hən nəlablab sanor. Ale nəlon səmasil am. * **9:1:** Uman 22.17-18, 26.16 * **9:5:** Len naut egai aPol ekis aPita hən aKefas tovi nahəsən len nasoruan Ipru. * **9:6:** Uman 9.27, 11.22-25, 30

han. Ale nəvanuan tokətkəta təban navəshəsip, emun nasus halito. Mətsaləboi natgalen a?

⁸ Nasoruan kəta gail notomadhakele, lovi bunusian sinəvanuan ɲa? Ao. Nalo am ikel natgalenan. ⁹ Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibanjıs gol nabuɲon naɓuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nəboɲ aGot tokəmaienan, mətunau ke tonau naɓuluk ɲa? ¹⁰ Ao. Len naut enan isor mōs ginamit am, husur nəvanuan totivtiv tan, mai nəvanuan torumrum kuv namisurhuwit gəlar ɲisi aroum mōs nəhanian artovatvat viri. ¹¹ Namtumabul natit gail seNunun aGot len nəlomitō. Beti imabe? Sanor hən mətbəkətkəta təban ginamit hən nəhanian hən navile a pan a? ¹² Nəvanuan galevis ləbikad nədaɲan hən na-il-a-mō-an hən məttakətkəta təban galit maienan, inor hən mətbəkətkəta təban ginamit səhor galito!

Namtukad nədaɲan enan hən gamit boh məttakətkəta təban ginamito, be namtsaus gamit hən mətbigole. Ao namtudaɲ ɓur natit ɲisi hən asike namtbipon gol na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹³ Mətoləboi ke alat lotoum len naim siGot luhan nəhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nəmel tutumavan luhan katəɲol hən nəsa lototutumav həni. ¹⁴ Len navide tomaienən, Nasuɓ isor idaɲ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi limaskad natit hən ləbimaur lan, təban nəvanuan gail lotokel uri mai galito.*

¹⁵ Avil nəsaus natgalenan boɲ ideh. Ale nəsatōs natgalegai hən bimagenan hən ginau. Nəviv ke nəsaus natgalenan, nəsaɲon gol na-kel-uri-an tovoi. Ale nomətahun nəbəhusur naɲisal ideh tile am. Nəmatan ivoi səhor naɲisal tile am. ¹⁶ Husur, nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi, savi natesua notoləboi nəbisor sal suh ginau həni. Ao, len naləɲonian siGot, aGot eriɲi len navəlagw hən nəbimasgole. Asike nətakel ur na-kel-uri-an tovoi, naɓiltipanismen təbar ginau balai! ¹⁷ Nətagole husur notoləɲoni, tanor hən nətəkad nakonɲurɲuran həni. Be aGot ɓeriɲi len navəlagw hən nəbigole, nimasgole! ¹⁸ Ale nakonɲurɲuran sagw nəsa beti? Imagegai ke: nəboɲ notokel ur na-kel-uri-an tovoi, noləboi nəbeviol kəmas həni. Bathut natenan, naut kəmas nədaɲan notokade hum ahai pispisul, nəsaus natideh ben nəvanuan gail hən notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Naut kəmas nəsavi slev sivan ideh, nugol gabag hən ginau notovi slev sinəvanuan ɲisi hən nəbeliv nəvanuan isoɓur am gəm hən aKristo. ²⁰ Nəboɲ nototah mai naJu gail nosumnan naJu gail hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. Naut kəmas nəsatoh len navəlan nalo, nəboɲ nototah mai alat len navəlan nalo seJu gail, nosumnan alat len navəlan nalo hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. ²¹ Nəboɲ nototah mai alat ləsəkad nalo, nosumnan alat ləsəkad nalo hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. Be nəsəmakuv dan nalo siGot, nalo seKristo iwol hən ginau. ²² Nəboɲ nototah mai alat ləsədaɲ, nogəm sumnan nəsədaɲ, numaienən hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. Nogəm sumnan nəvanuan gail ɲisi hən, len naɲisal ideh nəbeliv galit gəm hən aKristo hən ɓilav kuv galit galevis dan nəsaan salito. ²³ Nugol natgalen ɲisi hən na-kel-uri-an tovoi ɓibar nəvanuan ɓisoɓur am, hən nəbikatəɲol mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

²⁴ Mətoləboi tia ke len nəgamgaman, galit ɲisi lotogam lan lugam, be galit sua ɲai igam səhor galit am hən ɓilav nəprais. Mitigam magenan hən mətbəwin, hən mətbikad nəprais! ²⁵ Nəvanuan gail ɲisi lotoke ligam len nəraɲraɲean, loutaut idaɲ tabtab len natit ɲisi. Galit ludaɲ ɓur nautautan enan, hən ləbikad naprais tovi ut kəmas asike idareh. Avil gidato datugole mōs naprais topat vi sutuai. ²⁶ Imagenan, hum nəgamgaman, nəsəgam taɲtaɲor. Hum natuhtuhan, nəsatuhtuh taɲtaɲor hum nototuh naməsav ɲai. ²⁷ Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut həni, nugole evi slev sagw. Nugol tomagenan hən ke,

* **9:9:** Deu 25.4; 1Tim 5.18 * **9:11:** Rom 15.27 * **9:13:** Lev 6.16, 26; Deu 18.1-3 * **9:14:** Mat 10.10; Luk 10.7

nəboŋ nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail ĩnoŋ, nəprais asike imasig dan ginau.

10

Nalələgauan: alat a Israel ta mō lumabe?

¹ Nokəmaienan bathudud nadəlomian, husur nomətahun mət̃betətan hən nategai. Atəmadat ta sutuai p̃isi lotogam dan naut a Ijip, lutoh pipit nəmavukasw, galit p̃isi luyar tukot len tas.* ² Len nəmavukasw mai nətas, ehum galit p̃isi lotobaptais hən ləbēvi ahai susur siMoses. ³ Ale galit p̃isi luhan nəhanian tosua ŋai togəm len aGot.* ⁴ Ale galit p̃isi lomun nəwai tosua ŋai togəm len aGot, husur lomun nəwai hən nəvat siGot totah mai galito, ale nəvat enan evi aKristo.* ⁵ Avil aGot sahəhaṽur hən galit lotosoḅur, ale lumat, naḅirimat halit gail losuh taṽtaṽor len naut masmas.*

⁶ Natgalenan lovisi hum nalələgauan hən asike dat̃beləŋon masuṽ hən natit tosa gail sum̃an galito.* ⁷ Samtilotu hən nəlablab gail sum̃an galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nəvanuan gail lobətah hən ləbihan, ləbemun. Ale lule məhat hən ləbisav, ram̃ram̃e taṽtaṽor.”* ⁸ Sadatigol naitian tosa sum̃an galit galevis, togol nəvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nəmariboŋ tosua ŋai.* ⁹ Sadatitaltal kitev nədaŋan siNasuḅ aGot ke timabe. Galit galevis lugole, gol nəmat gail lukat bubun galito.* ¹⁰ Sadatikoblen sum̃an galit galevis lotokoblen, gol aŋel hən nəmatan igol lumat.*

¹¹ Natgalenan lovisi hən galito hən dat̃beləboi səhoti, ale ipat len na-tos-gati-an hum na-sor-pusan-an mōs gidat dattotoh len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan. ¹² Avan ideh ĩnau ke toil gəgat, telələgau hən asike ĩteħ! ¹³ Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, ep̃itoṽ hən nəsa togəm hən nəvanuan gail p̃isi. Be aGot igol tabtab hən nəsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, aGot asike idam̃ hən ideh səhor nəsa mət̃toləboi mət̃bidan ĩuri. Nəboŋ natideh ĩitaltal ke mət̃bigol nəsaan, dereh aGot tigol naḅisal dan natenan hən mət̃bidan ĩuri.

¹⁴ Imagenan gamit notoləmas bun gamit p̃isi, mitigam dan nalotuan van hən nəlablab gail. ¹⁵ Nusor mai gamit hum mət̃tokad nənauan; nəbekitin o asike nəbekitin, mitinau hən mət̃ĩnau səhoti. ¹⁶ Len nəhanian len natev siNasuḅ, nəboŋ dattosipa vi təban aGot hən naḅiliwai, datomun katəpol hən nəda heKristo. Ale nəboŋ dattoḅur nabəta, datuhan katəpol hən niben aKristo. Mətsaləboi a?* ¹⁷ Naut kəmas dattosoḅur, gidat p̃isi datovi niben tosua ŋai, husur datuhan katəpol hən nabəta tosua ŋai.

¹⁸ Mitinau naṽide silat a Israel. Galit ṽisusua lotohan nahudhuviolan lototutumav hən van hən aGot, len nəmel tutumavan, luhan katəpol, ale luḅon len nalotuan van hən aGot.* ¹⁹ Namilen ke nəlablab evi natideh a? Ao. Namilen ke nəhanian lototutumav hən van hən evi natideh a? ²⁰ Ao. Arsavi natideh. Nukele ke, natideh nəvanuan ləsəkad nadəlomian lototutumav hən, lotutumav hən van hən natəmat gail, savi aGot. Nomətahun mət̃bikatəpol mai natəmat gail.* ²¹ Mətsaləboi mət̃bemun len naḅiliwai hiNasuḅ ale mun len naḅiliwai hetəmat gail am. Mətsaləboi mət̃bihan len natev siNasuḅ ale han len natev setəmat gail am. ²² Dat̃bigol ĩimagenan, dereh datigol Nasuḅ aGot titabulol bulos gidato. Datunau ke datudaŋ səhori a? Aoa!*

* **10:1:** Exo 13.21-22, 14.22-29. Nəboŋ toke lotoyar tukot len tas, luyar tukot len naut butitas nətas torus dani gol ke tokad naḅisal tomasmas rivuh be nətas ipat tarhəte tarhəte. * **10:3:** Exo 16.35 * **10:4:** Exo 17.6; Num 20.8-11

* **10:5:** Num 14.16, 29-30 * **10:6:** Num 11.4 * **10:7:** Exo 32.6 * **10:8:** Num 25.1-18 * **10:9:** Num 21.5-6

* **10:10:** Num 16.41-49 * **10:16:** Mat 26.26-28; Mak 14.22-24; Luk 22.19-20 * **10:18:** Lev 7.6, 14-15 * **10:20:**

Deu 32.17 * **10:22:** Deu 32.21

²³ Gamit mət̃bike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namt̃bigol natideh,” ginau nuke, nãvide galevis ləsavoi hən nəvanuan tile gail. Gamit mət̃bike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namt̃bigol natideh,” ginau nuke, nãvide galevis ləsagol nəvanuan togon sədaŋ am len nadəlomian san.* ²⁴ Samteləŋon nəsa tovoi hən gamit səbomit ŋai, be mət̃eləŋon nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail.

²⁵ Mət̃oləboi mət̃bihan natideh lotəp̃ur hən len nəmaket hən naməŋod. Ləbetutumav hən van hən nəlablab gail o asike ləb̃igole, samteus nausian ideh husuri. Samtinau masũ hən. ²⁶ Nãvide enan inor husur nasoruan siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit p̃isi topul lan lovi siNasub̃ aGot.”*

²⁷ Nəvanuan səkad nadəlomian ðeus gaiug hən gəb̃ihan maii, ale gəb̃eləŋon gəb̃ivan, gihan nəhanian ideh gai bilavi mai gaiug. Ləbetutumav hən van hən nəlablab o asike ləb̃igole, sageus nausian ideh husuri. Saginau masũ hən. ²⁸ Be avan ideh b̃ikel mai gaiug ke, “Naməŋod egai, lotutumav hən van hən nəlablab gail,” sagihani be nənauan sam̃ tinau nəlon avan enan tokel vəhot natenan mai gaiug. Gəb̃ihani, hum ma gəbetunus nəlon. ²⁹ Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nənauan sinəvanuan togon. Husur, imabe nənauan len nəlon nəvanuan togon isab̃i ke nəsa notogole len nəmakuvan sagw dan nalo isa?† ³⁰ Ginau nəb̃esipa vi təban aGot hən nəhanian ale nəb̃ihani, imabe avan ideh isor məd̃as ginau bathut nəsa notosipa hən tia?

³¹ Imaienan, mət̃bihan o mət̃bemun o natideh mət̃bigole, gol natit p̃isi hən nəvanuan gail ləb̃isal suh nəyalyalan siGot lan. ³² Samtigol natideh hən mət̃biŋon gol na-kel-ur-an tovoi hən naJu gail o alat ləsavi Ju asike ləb̃ikad nadəlomian. Samtigol natideh hən mət̃beməd̃as nadəlomian silat siYesu. ³³ Mət̃ehusur nãvide sagw. Len natit p̃isi notogole, nohisi hən nəb̃igol nəvanuan p̃isi ləb̃ehəhãvur lan. Nəsəd̃as p̃isal hən nəb̃ikad na-vi-tarhəte-an m̃os ginau səb̃ogw ŋai, nudas p̃isal hən nəvanuan b̃isoḅur ləb̃ikad na-vi-tarhəte-an, hən aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito.

11

¹ Mitigol tət̃õv hən ginau sum̃an notogol tət̃õv hən aKristo.*

Len nalotuan

² Nusor sal suh gamit bathut mət̃tonau gat ginau len natit p̃isi. Ale mət̃otəgau gat nãvide hən nalotuan, sum̃an ŋai notolav gail mai gamito. ³ Be noləŋon ke mət̃eləboi ke aKristo evi kadun nəmauran sinəvanuan p̃isi, naulum̃an evi kadun nəmauran sinapəhãvut, ale aGot evi nəkadun aKristo. ⁴ Naulum̃an ideh tokabut gol nəkadun nəboŋ tosor tũv o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi aKristo. ⁵ Be napəhãvut ideh səkabut gol nəkadun nəboŋ tosor tũv o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi asoan. Esũm̃an apəhãvut tosir nəkadun toparp̃ar. ⁶ Napəhãvut b̃emət̃ahun b̃ikabut gol nəkadun, ep̃itõv ŋai hum togut kotov p̃is navurun. Be bathut tovi hur sasa hən b̃egut navurun o hən nəkadun b̃iŋar, tikabut gol nəkadun m̃au! ⁷ Naulum̃an satikabut gol nəkadun husur nəboŋ aGot togol naulum̃an, igol ilav kot nənahənah han mai nəyalyalan san hən nahəsən aGot b̃iyalyal. Be napəhãvut igol nahəsən naulum̃an iyalyal.* ⁸ Husur naulum̃an metəkav sagəm len napəhãvut, be napəhãvut metəkav egəm len naulum̃an. ⁹ Husur aGot sagol naulum̃an m̃os napəhãvut, be igol napəhãvut m̃os

* **10:23:** 1Kor 6.12 * **10:26:** Psa 24.1 † **10:29:** Len naves 28 nəboŋ tosor husur avan ideh mai avan enan, ale len naves 29 nəboŋ tosor husur nəvanuan togon, len naut galenan, isor husur nəvanuan səkad nadəlomian. * **11:1:** 1Kor 4.16; Flp 3.17 * **11:7:** Gen 1.26-27

naulumān.* ¹⁰ Husur natenan, bathut aņel gail, napēhaŭt tikad nēdaņan hēn na-il-a-mō-an len nēkadun.* ¹¹ Avil len Nasuḅ, napēhaŭt satoh sēbon hum asoan tobuer, mai naulumān satoh sēbon hum asoan tobuer. Naulumān ikad asoan hēn ḅevi tarhēt san ale napēhaŭt ikad asoan hēn ḅevi tarhēt san. ¹² Husur naut kēmas napēhaŭt metēkav togēm len naulumān, alalumān lukad nēpasian salito len napēhaŭt. Avil natit pīsi logēm len aGot.

¹³ Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hēn napēhaŭt ḅisor tuŭ van hēn aGot be sēkabut gol nēkadun a? ¹⁴ Len naŭide ta damēņai, navurun naulumān ḅebēlav, nēvanuan pīsi lolēboii ke sanor kasi. Navurun emēdas gai. ¹⁵ Be navurun napēhaŭt ḅebēlav, igol napēhaŭt ikab masuŭ. Husur navurun tobēlav, aGot eviol hēni mai napēhaŭt hēn ḅikabut gole. ¹⁶ Be avan ideh ḅike ḅēvitŭituh husur natenan, namtohusur naŭide enan, namtsahusur ideh am. Ale alat siGot len naut pīsi, galit am lohusur naŭide enan.

Natev siNasuḅ

(Mat 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.15-20)

¹⁷ Len nēsa nēḅikel mai gamit gagai, nēsasor sal suh gamito, husur naḅonḅonan samit gail lēsavi tarhēt samito be lomēdas gamito. ¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nosēsēloņ hēn nasoruan sua toke, nēboņ mēttokad naḅonḅonan hum alat siYesu, mētopēphw gail. Ale nodēlom kēkerek hēn nasoruan enan, ¹⁹ husur napēphwan gail limasvisi len gamito hēn alat aGot tohēhaŭr hēn galito lēḅiparḅar. ²⁰ Nēboņ mēttōḅonḅon len naut sua hēn mēḅihan len natev siNasuḅ, savi nēhanan siNasuḅ mēttohan lan. ²¹ Husur nēboņ mēttogēm hēn nēhanan, gamit galevis mētotūbat vėlaut sēḅomito. Namilen ke galevis lumalkēkat, galevis lotērog. ²² Mētsēkad naim samit hēn mēḅihan mai mēḅemun lan a? Mētomētahun alat siYesu a? Mētuke mitigol namēsāl gail nahurulit tisa a? Nekēmabe hēn gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit hēn naŭide enan.

²³ Husur nēsa Nasuḅ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasuḅ aYesu, len nalenmariug aJutas toriņi len navēlan aenemi san gail, aYesu ilav nabēta, ²⁴ esipa vi tēban aGot hēni, ale eḅuri. Ike, “Egai nibegw notoviol hēni mōs gamito. Mitigol nategai hēn mēḅinaunau gat ginau.” ²⁵ Len naŭide tomaienan, nēboņ lotohan tonōņ, aYesu ilav nabīliwai topul hēn nēwain. Ike, “Nabīliwai egai evi na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nēda hagw; mitigol nategai hēn mēḅinaunau gat ginau len nēboņ pīsi mēḅemuni.”*

²⁶ Husur len nēboņ pīsi mēḅihan nabēta egai mai mun len nabīliwai hēn nēwain; mētokel ur nēmātan siNasuḅ van vēbar nēboņ ḅegēmai.

²⁷ Imagenan, avan ideh tohan nabēta o tomun len nabīliwai hiNasuḅ len naŭide tomēdas nahēsan Nasuḅ, inor hēn ḅipanis sil niben Nasuḅ mai nēda han; ehum avan enan togol nēmātan siNasuḅ. ²⁸ Imagenan, nēvanuan timasbunus vahvahur nēmauran san a tahw hēn ḅihan nabēta mai mun len nabīliwai. ²⁹ Husur avan ideh tohan mai tomun be sēnau sēhot niben aYesu tovi alat siYesu, len nēhanan mai namunian gai togole, ilav nēpanismen vi lan gai gabag. ³⁰ Husur natenan, gamit isoḅur lēsēdaņ savoi, lomēsah, ale galevis lupat len nēmātan. ³¹ Imagenan, dattabunus vahvahur nēmauran sidat sēḅodato len alat siYesu lotovi niben, asike dattēlav nēpanismen galenan siGot vi lan gidato. ³² Be nēboņ Nasuḅ tobunus vahvahur nēmauran sidato; igol nēpanismen ta damēņai hēn ḅigol datḅinor, hēn asike ḅisab sēhoti ke datimaspanis mai navile a pan len nēmātan vi sutuai.

* **11:9:** Gen 2.18-23 * **11:10:** Galevis lotokad namitisau hēn nasoruan siGot lokēmaiegai ke: Napēhaŭt ikad nēdaņan hēn ḅigol nēsa ḅelēņoni hēn nēkadun, be datḅehusur naḅusanan siPol len 6.12 mai 8.9, napēhaŭt timasnau asoan hēn asike ḅemēdasi. Namilen ke ivoi hēn napēhaŭt tikabut gol nēkadun, husur asike ḅigole, dereh temēdas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hēn nasoruan siGot lēsālēboi namilen nasoruan gegai toke bathut aņel gail. * **11:25:** Exo 24.6-8; Jer 31.31-34

³³ Imaienan, bathudud sagw len nadəlomian, nəboŋ mət̃biḥonḥon hən mət̃bihan len natev siNasub̃, mititoh vir gamit gabag. ³⁴ Avan ideh ḥimalkəkət, tihan a im bai, hən asike nəḥonḥonan samit magenan ḥilav nəpanismen vi lan gamit gabag.

Nukad natgalevis am hən nəbikel mai gamito, be lipat vir nagəman sagw boŋ ideh.

12

Natit gail lotogəm len aNunun aGot

¹ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natit gail lotogəm len aNunun aGot. Nuke mitikad naləboian lan. ² Mətoləboii ke a m̃o, nəboŋ mətsəkad nadəlomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, losəhar sabsab hən gamito van hən nəlablab lotoḥut. ³ Imagenan nuke məteləboii ke, len aNunun aGot avan ideh saləboi ḥisemale hən aYesu, be len aNunun aGot ŋai nəvanuan eləboi ḥike, “AYesu evi Masta.”

⁴ Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol hən gail, be aNunun aGot tosua ŋai. ⁵ Ikad na-vi-tarhəte-an tiltile gail hən datḥigole m̃os aMasta, be aMasta tosua ŋai. ⁶ Ikad naḥit totiltile gail, be aGot tosua ŋai, igol nəvanuan ḥisi san luḥan hən naḥit galen ḥisi. ⁷ AGot eviol mai galit ḥisusua hən aNunun, hən nəsa aNunun ḥigole len galito ḥevi tarhət salit gabag. ⁸ Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua hən nasoruan hən namitisau hən nəmauran tonor. Len aNunun aGot ŋai, eviol mai galit sual am hən nasoruan hən naləboian. ⁹ Len aNunun, aGot eviol hən nabiltidəlomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot ŋai, eviol hən naviolan gail mai galit sua tile am, hən ḥigol alat lotoməsah ləḥimaur. ¹⁰ Ale eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan gail hən ḥigol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ḥikel napisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ḥeləboi səhot nəsa togəm len aNunun aGot mai nəsa togəm len natəmat gail. Eviol mai galit sua tile am hən ḥisor len nasoruan tiltile gail, ale mai togon am eviol hən nədaŋan hən ḥeləboi ḥikel ur namilen nasoruan tiltile galenan. ¹¹ Evi aNunun aGot tosua ŋai togol natgalen ḥisi. Epəpehun natgalenan mai nəvanuan ḥisusua husur naləŋonian san.*

Niben aKристо ikad nahudhut isoḥur

¹² Niben nəvanuan ikad nahudhuben isoḥur, be nahudhuben galen lotosoḥur lovi niben tosua ŋai. Niben aKристо imagenan.* ¹³ Gidat ḥisi datubaptais len aNunun aGot tosua ŋai hən datḥegəm vi niben aKристо tosua ŋai. Naut kəmas datovi Ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev am, aGot eviol hən aNunun tosua ŋai mai gidat ḥisi hən datḥepul həni, hum nəwai dattomuni.†

¹⁴ Niben nəvanuan səkad nahudhuben sasua ŋai, ikad nahudhuben isoḥur lan. ¹⁵ Narien nəvanuan ḥike, “Husur ke nəsavı vələn, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁶ Nədariŋan nəvanuan ḥike, “Husur ke nəsavı mətan, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, nədariŋan evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁷ Niben kavkav tavi mətan səlani, nasəsələŋan han gai be? Niben kavkav tavi dariŋan səlani, namūnusian han gai be? ¹⁸ Be aGot itabtabuh len nahudhuben ḥisi, etuan ḥis gail husur niben, len naut ḥisusua toləŋon ləḥipat lan. ¹⁹ Nahudhuben galen ḥisi lətavi hudhut sua səlani ŋai, asike lətəḥon len niben tosua, niben tabuer. ²⁰ Ekitin, ikad nahudhuben isoḥur, be niben tosua ŋai.

²¹ Namətan saləboi ḥikel mai navələn ke, “Naut kəmas gaiug, ginau səḥogw noləboi nəḥigol natit ḥisi.” Ale nəkadun saləboi ḥikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginau səḥogw noləboi nəḥigol natit ḥisi.” ²² Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau suluḥi ke ləsədaŋ, datumaskad gail hən nibedat ḥimaur. ²³ Ale nahudhubedat gail dattonau ke lotovi ut kəmas, datokətkəta təban gail ivoi. Ale nahudhubedat

* **12:11:** Hən naves 4-11, ris Rom 12.6-8 * **12:12:** Rom 12.4-5 † **12:13:** Namilen ke datukatəḥol len aNunun aGot tosua ŋai

gail nahurudat tosa hən nəvanuan ləberis gail, datosusuan galenan, ²⁴ be nahudhubedat gail, nahurudat səsə hən nəvanuan ləberis gail, losuh p̄arpar maien ηai.

Be aGot esuhud p̄isi nahudhubedat gail, hən nahudhut dattonau ke ləsavi natideh, lovi natite. ²⁵ Igol maien həni hən asike b̄ikad nap̄əp̄ehwan len nibedato, hən nahudhubedat p̄isi ləbəkətkəta tēban galit gabag b̄ep̄itp̄itov̄. ²⁶ Nahudhubedat ideh b̄eləŋon b̄isa masūv̄, nahudhubedat p̄isi loləŋon isa masūv̄ maii. B̄ikad na-sor-sal-suhi-an vi tēban nahudhubedat ideh, nahudhubedat p̄isi lohəhəv̄ur maii.

²⁷ Gamit m̄au mətovi niben aKristo, mətovi hudhut gail len niben kavkav. ²⁸ Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai p̄isp̄isul gail a m̄o; na-vəha-ru-an, ahai kelkel ur gail; na-vəha-tor-an, ahai p̄usan gail; b̄eti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hən ləb̄igol alat lotoməsah ləb̄imaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hən alat siYesu hən ləb̄ehusur nap̄isal tonor, mai alat lotosor len nasoruan tiltile gail.*

²⁹ Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai p̄isp̄isul a? Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai kelkel ur a? Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai p̄usan a? Mətunau ke gidat p̄isi dattogol namerikel a? ³⁰ Mətunau ke gidat p̄isi dattokad naviolan gail hən datb̄igol alat lotoməsah ləb̄imaur a? Mətunau ke gidat p̄isi dattoləboi datb̄isor len nasoruan tiltile gail a? Mətunau ke gidat p̄isi dattoləboi datb̄ikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa! ³¹ Be gamit m̄au, mətələŋon masūv̄ hən naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil nap̄isal notoke nəb̄isor husuri, ivoi habat səhor nap̄isal ideh datoləboi datb̄enənōv̄ həni maii.

13

Nap̄isal hən na-ləmas-buni-an

¹ Ginau nətəsor len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aŋel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətəwal kəmas ηai hum nəb̄e o nabel lototuhtuhi. ² Nətəkad nədaŋan hən nəb̄ikel napisulan siGot, mai nətəboi səhot natit p̄isi aGot tosusuan gail mai naləboian p̄isi, ale nətəkad nab̄iltidəlomian hən nəb̄igol naṽehuh ləberis, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kəmas ηai.* ³ Nətaviol hən natit p̄isi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hən nibegw hən nəb̄isor sal suh ginau len Nəboŋ siNasūb̄,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

⁴ Naṽide hən na-ləmas-buni-an imaiegai: Gəb̄eləmas bun avan ideh, len nə-dəŋ-ḃuri-an gutoh mədau maii, gugol navoian b̄evi tarhət san, gəsətəbulol bulosi sil natit san gotoləŋoni. Gəb̄eləmas bun avan enan gəsasor sal suh masūv̄ hən gaiug, gəsəpul hən naṽivan, ⁵ gəsəgol natideh b̄igol nahurun avan en b̄isa, gəsənau gaiug gabag m̄os naləŋonian sam̄ ηai, nəlōm̄ səpaŋpaŋ tutut, len nəlōm̄ gəsətəgau gat nəsaan avan enan togole hən gaiug. ⁶ Gəb̄ikad na-ləmas-buni-an gəsəhəhəv̄ur hən nəsaan, be guḃon mai alat lotohəhəv̄ur hən nakitinan. ⁷ Gəb̄ikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəgau gat nadəlomian tabtab, nə-vatvat-viri-an sam̄ səmasig boŋ ideh, gukad nə-dəŋ-ḃuri-an tabtab.

⁸ Na-ləmas-buni-an asike inoŋ boŋ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hən napisulan siGot dereh tēb̄uer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinoŋ. Naləboian hən nəsa aGot tosusuan gail, dereh tēb̄uer. ⁹ Husur gagai datoləboi kəkereh həni ale gagai datukel kəkereh hən napisulan siGot. ¹⁰ Be nəboŋ aYesu b̄egəmai hən aGot b̄igol vurvur natit p̄isi, naviolan aNunun aGot toviol hən gail gagai dereh lēb̄uer.

¹¹ Nəboŋ notovi tətai, nusor sum̄an natətai, nabunusian sagw esum̄an nabunusian setətai, nunau sum̄an natətai. Nəboŋ nototibau, notogəm vi haṽut, noriŋ gaḃulan naṽide

* **12:28:** Efe 4.11 * **13:2:** Mat 17.20, 21.21; Mak 11.23 * **13:3:** Len natosian galevis ta sutuai ike, nətaviol hən nibegw hən b̄ipaŋ len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

galenan setətai. ¹² Gagai datokəta surñan nəvanuan tokəta tur len nakəlas toḅanuḅanw. Be len nəboḅ enan, dereh datekəta ris nəhon aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboḅ enan naləboian sagw dereh tikavkav surñan aGot toləboi kavkav hən ginau.

¹³ Imagenan gagai datimasgol tabtab hən natgalegai lototor: datimasriḅ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit ḅisi aGot tokel gati ke ləḅisarpoh, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen ḅisi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

14

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

¹ Na-ləmas-buni-an m̄au tiwol hən nəmauran samito, ale mətələḅon masuḅ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, mətələḅon masuḅ hən mətḅikel napisulan siGot. ² Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sator mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ḅai, husur avan ideh sasəsəloḅ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail. ³ Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludan am len nəmauran salito, igol loləḅon ivoi am len nəlolito, mai etəḅon nəlolit vi pan. ⁴ Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu ḅisi ludan am len nəmauran salito.

⁵ Noləḅon ke gamit ḅisi mətələboi mətḅisor len nasoruan tiltile gail, be noləḅon masuḅ səhori am hən mətḅikel ur nəsa aGot tokele. Nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, evi tarhət silat siYesu səhor nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail. Be egaii ḅikel ur namilen nasoruan tiltile galenan hən alat siYesu ləḅələboii səhoti, igol galit ludan am len nəmauran salito. ⁶ Be bathudud nadələmian, nətagəm hən gamit, nətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarhət samit mabe? Be nəḅikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot mai gamito, nəḅikel naləboian, nəḅikel ur nəsa aGot tokel mai ginau, nəḅikel naḅusanan seNunun aGot, natgalen ḅisi lovi tarhət samito.

⁷ Mitinau nabuvimal mai navus beltan; arsəmaur be arugol nəwalan. Asike datḅiram̄ram̄e hən gəlar ḅinor, avan ideh teləboi mab hən nəḅe dattoram̄ram̄e həni? ⁸ Mitinau nətrampet; ale nəvanuan ḅevuv suluḅi, nasoltia teləboi mab həni ke timasutaut hən gai m̄os nabiltibalan? ⁹ Imaienan hən gamito. Mətḅisor len nasoruan nəvanuan lototətan həni, leləboi namilen nasoruan samit mabe? Mətḅisor maienan, ehum mətḅosor kəmas len naməsav ḅai. ¹⁰ Len navile a pan nəvanuan lusor len nasoruan tiltile isoḅur, ale gail ḅisi lukad namilelito. ¹¹ Imagenan, avan ideh ḅisor mai ginau, asike nəḅələboi namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai tosor evi metḅos, ale len nabunusian san, ginau novi metḅos. ¹² Imaienan hən gamito. Husur ke mətḅoləḅon masuḅ hən natit gail seNunun aGot, mitimashisi hən mətḅidan am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu ləḅidan am len nəmauran salito.

¹³ Imagenan, avan ideh tosor len nasoruan tile ideh, teus aGot hən nədanan hən ḅikel ur namilen natetətan gai tokele. ¹⁴ Husur nəḅisor tuḅ len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoh len nəlogw isor tuḅ, be nənauan sagw ipat kəmas ḅai. ¹⁵ Nigol nəsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuḅ. Ale dereh nisor tuḅ am hən nəvanuan ləḅələboi səhot na-sor-tuḅ-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tekəkai. Ale dereh nekəkai am hən nəvanuan ləḅələboi səhot nəsa notokəkai həni. ¹⁶ Asike ḅimagenan, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunum̄ totoh len nələm̄ ḅisor len nasoruan tile hən gəḅisal suh aGot, nəvanuan totətan həni, saləboi ḅike “Ganan” hən nasipaan sam̄, husur gai saləboi nəsa gotokele. ¹⁷ Naut kəmas nasipaan sam̄ ḅivoi, asike igol avan enan idan am len nəmauran san.

¹⁸ Nosipa vi tēban aGot hən notosor len nasoruan tiltile gail səhor gamit p̄isi mət̄togole. ¹⁹ Be len naḅonḅonan silat siYesu, len naləboian sagw, nəḅisor ḅemidol ḅai len nasoruan lotoləboii, hən ləḅesəsəlōḅ səhot naḅusanan sagw, ivoi masuḅ səhor nəḅisor ḅebəlav len nasoruan tile lototətan hən.

²⁰ Bathudud nadəlomian, samtesuḅan alahutai len nənauan samito. Mətesuḅan atuhlahutai ləsələboi naḅide hən nəsaan sal, be len nabunusian samito, len nənauan samito, mətesuḅan nəvanuan tomatmatu. ²¹ Len nalo lutosi ke, Nasuḅ aGot ekəmaiegai:

“Len nəvanuan lotosor len nasoruan tiltile gail,

len nabuḅon nametḅos gail,

dereh nisor mai alategai,

be naut kəmas notogol tomagenan,

asike losəsəlōḅ hən ginau.”*

²² Imagenan beti, hum ma mət̄tonau suluḅi ke nasoruan tiltile gail igol p̄arḅar hən ke aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. Be nasoruan tiltile galenan ləsəpat m̄os alat lotokad nadəlomian, be hən alat ləsəkad nadəlomian ləḅipes haḅetw lan. Avil na-kel-uri-an hən nəsa aGot tokele, igol p̄arḅar hən ke aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. Ipat m̄os alat lotokad nadəlomian, savi m̄os alat ləsəkad nadəlomian.

²³ Imaienan, gamit siYesu p̄isi mət̄ḅiḅonḅon, gamit p̄isi mət̄ḅisor len nasoruan tiltile gail, ale nəvanuan galevis am lototətan hən nadəlomian o ləsəkade, ləḅḅis lohoim, dereh like mət̄tovinvinu. ²⁴ Be gamit p̄isi mət̄ḅikel ur nəsa aGot tokel mai gamito, ale avan ideh totətan hən nadəlomian o səkade ḅḅis lohoim, len natgalen p̄isi, dereh nəlon timaḅur, teləboi səhot nəsaan san tosobur, ²⁵ ale natit lotosusuah len nəlon liparḅar. Ale dereh tipair dan nəsaan san, titeh len tan, kəta vi pan hən ḅilotu hən aGot. Dereh tisor təvah ke, “Ekitin, aGot itoh len gamito.”

Nap̄isal hən naḅonḅonan hən nalotuan

²⁶ Bathudud nadəlomian, nekəmaḅe? Nimaris kotov nəsa notokele maiegai. Nəḅon mət̄ḅiḅonḅon hən mət̄ḅilotu, gamit ideh tekəkai, gamit ideh teḅusan, gamit ideh tikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot, gamit ideh tikel nasoruan len nasoruan tile, ideh am tikel namilen. Natit p̄isi mət̄ḅigole limasgol gamit p̄isi siYesu mət̄ḅidan am len nəmauran samito. ²⁷ Gamit ideh ḅeləḅon ḅikel nasoruan len nasoruan tile, teru o titor ḅai lisor, salesəhor totor. Limassor ḅisusua ale avan ideh timaskel namilen nasoruan salito.

²⁸ Asike mət̄ḅikad avan ideh toləboi ḅikel namilen, nəvanuan toke tikel nasoruan len nasoruan tile, sator len naḅonḅonan. Tisor mai gai gabag mai aGot ḅai. ²⁹ Gamit ideh ḅeləḅon ḅikel ur nəsa aGot tokel maii, teru o titor lisor, ale galit am limassəsəlōḅ, nau vahvahur na-kel-uri-an enan, hən ləḅeləboi səhoti ke togəm len aNunun aGot o eḅuer.

³⁰ Ale avan ideh am tobətah, na-kel-vəhoti-an seNunun aGot ḅegəm hən, nəvanuan tosor tesib hən tobətah ḅisor. ³¹ Len naḅide tomagenan, galit p̄isi ləḅikel ur nəsa aGot tokel mai galito, lisor ḅisusua hən gamit p̄isi mət̄ḅeləboi səhot naḅusanan, ale hən gamit p̄isi mət̄ḅeləḅon ḅivoi am len nəlomito. ³² Mitinau gat nategai: nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, iwol hən nanunun totoh len nəlon, gol ke toləboi ḅisor o ḅesib len nasoran san hən avan ideh am ḅisor. ³³ Len nalotuan, aGot emətahun gamit p̄isi mət̄ḅisor taḅtaḅor ḅonḅon len namityal tosua ḅai. AGot savi aGot hən nətaḅtaḅoran, ao, evi aGot hən natəmat. Timagenan len naḅonḅonan silat siYesu len naut p̄isi.

³⁴ Len naḅonḅonan gail silat siYesu latpəhaḅut lemədau husur sanor hən ləḅisor, be litoh mədau, səsəlōḅ husur nalotuan, hum nalo tokele. ³⁵ Ləḅeləḅon ke ləḅeləboi səhot

* **14:21:** Isa 28.11-12. Nəḅon aIsaiah totos nasoruan siGot toke, alategai, aGot isor husur nəvanuan san gail a Jutah.

natideh, leus asoalit a im sãbolito. Evi hur sasa hãn napõhaũt bisor len naõonõonan silat siYesu.†

³⁶ Mætunau ke gamit mætovi nãkadun nasoruan siGot a? Mætunau ke ibar gamit sãbõmito ŋa? ³⁷ Gamit ideh binau ke tovi ahai kelkel ur o nẽvanuan aNunun aGot totoh lan, telõboi sãhoti, ke, nẽsa nototosi van hãn gamit gagai evi nakelean today siNasub. ³⁸ Be avan ideh bẽmõtahun bẽlõboi natenan, aGot dereh temõtahun bẽlõboi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sagw len nadõlomian, mætelerõon masuũ hãn mætõbikel napisulan siGot, ale samtikai tas nasoran len nasoruan tiltile gail. ⁴⁰ Be len naõonõonan, mitigol natit pisi len naũide tovoi, mætehusur nõyah hãn nalotuan notomadhakele, samtilotu bular.

15

Na-le-mãhat-an seKristo dan nẽmatan

¹ Bathudud nadõlomian, nuke mitinau tẽlmam hãn na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-uri-an tovoi mættokade, na-kel-uri-an tovoi mættoil gẽgat lan gagai. ² Len na-kel-uri-an enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan nẽsaan samito, mætõbetõgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike tẽmagenan, nadõlomian samit tavi nadõlomian kẽmas ŋai.

³ Husur nẽsa Nasub tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Nabiltitit sãhor natit pisi am imaiegai ke: aKristo imat mõs gidato hãn bilav kuv gidat dan nẽsaan sidato mai nẽpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.* ⁴ Lutavun aKristo, ale aGot igol tole mæhat dan nẽmatan len nẽmaribõõ na-võha-tor-an. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.* ⁵ Ale aKristo evisi hãn aPita torisi, beti evisi hãn alat lotosõjavur pisan toru lotorisi.* ⁶ Husur natenan, evisi hãn nẽbathudud nadõlomian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ŋai. Galit galevis lupat len nẽmatan, be isõbur lumaaur sal vẽbar damõõai. ⁷ Ale evisi hãn aJemes torisi, beti evisi hãn ahai pispisul gail pisi lotorisi.

⁸ Namẽkot hãn galit pisi, aKristo evisi hãn ginau am notorisi, naut kẽmas tohum lotopas ginau len nẽbõõ sanor hẽni.* ⁹ Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nẽsẽnav hãn lẽbekis ginau hãn ahai pispisul, husur notomẽdas bun alat siYesu lotovi vanuan siGot.* ¹⁰ Avil len navoian aGot toviol kẽmas hẽni, nõgẽm sunãn ginau gagai notoũat nẽhes enan. Ale navoian san van hãn ginau sẽpat kẽmas. Ao, noum habat sãhor ahai pispisul gail pisi am—be savi ginau notogole, len navoian toviol kẽmas hẽni, len ginau, aGot igole. ¹¹ Imagenan, naut kẽmas ginau o galito, ginamit pisi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit mættodõlomi.

Na-le-mãhat-an dan nẽmatan

¹² Ale ginamit pisi namtõbikel uri ke, aGot togol aKristo tole mæhat dan nẽmatan, imabe gamit galevis luke na-le-mãhat-an dan nẽmatan eũuer? ¹³ Na-le-mãhat-an dan nẽmatan tabuer, namilen ke, na-le-mãhat-an dan nẽmatan seKristo am, aGot asike tagole. ¹⁴ Ale aGot asike tagol na-le-mãhat-an seKristo dan nẽmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut kẽmas, ale nadõlomian samit am tavi ut kẽmas. ¹⁵ A mæhat hãn natenan, namilen ke, ginamit ahai pispisul, namttaliblibõõ husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKristo ile mæhat dan nẽmatan. Be na-le-mãhat-an dan nẽmatan tabuer, aGot asike tagol aKristo tale mæhat dan nẽmatan. ¹⁶ Husur aGot asike tagol alat lotomat lõtale mæhat dan nẽmatan, namilen ke, na-le-mãhat-an dan nẽmatan seKristo am, aGot asike tagole. ¹⁷ Ale aGot asike tagol aKristo tale mæhat dan nẽmatan, nẽbathudõlomian samit tabuer, mættatoh

† **14:35:** Nẽvanuan namitisau galevis hãn nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai, len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40. * **15:3:** Isa 53.5-12 * **15:4:** Psa 16.10; Hos 6.2 * **15:5:** Mat 28.16-17; Mak 16.14; Luk 24.34, 36; Jon 20.19 * **15:8:** Uman 9.3-6 * **15:9:** Uman 8.3

len nēsaan samit sal. ¹⁸ Təmaianan, alat lotokad nadəlomian len aKristo, lotopatmari len nəmatan, galit am lətəmasig. ¹⁹ Husur dattəkad nə-vatvat-viri-an len aKristo len nəmauran egai ηai, na-le-məhat-an sidato dan nəmatan tabuer, tanor hən nəvanuan gail lətəlolosa masuŵ hən gidato səhor avan ideh am len navile a pan. ²⁰ Be səmaianan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu māu, nəboŋ aGot togol tole məhat dan nəmatan, igol tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad nadəlomian lotopatmari len nəmatan, galit tu dereh lile məhat.* ²¹ Bathut ke nəvanuan sua tovi p̄isal hən nəmatan togəmai, nəvanuan sual am evi p̄isal hən na-le-məhat-an dan nəmatan togəmai. ²² Sumñan nəvanuan p̄isi lotomat sil lotovi siAtam, nəvanuan p̄isi lotovi siYesu, aGot dereh tigol likad nəmauran dan nəmatan.† ²³ Be dereh lile məhat len namityal salit v̄isusua, nametəkav aKristo; husuri, nəboŋ aKristo bəgəmai, alat seKristo dereh lile məhat. ²⁴ Beti nanoŋan dereh tegəm balai. Natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, aKristo dereh tigol levi ut kəmas p̄isi.‡ Ale nədaŋan san hən na-il-a-m̄o-an hum aKiŋ, dereh tilavi mai aGot aTata.

²⁵ Husur aKristo teil a m̄o māu hum aKiŋ van vəbar tovəlas naenemi san gail p̄isi vi pan, hum lotovi ut kəmas.* ²⁶ Ale nəmatan evi naenemi naməkot aKristo b̄igol b̄imasig. Dereh nəmatan tebuer. ²⁷ Husur natosian siGot ike, “eriŋ natit p̄isi len navəlan aKristo, hum aKristo tovəlas gail vi pan.” Ale nəboŋ natosian toke, eriŋ “natit p̄isi” len navəlan aKristo, datoləboii ke aGot savi ideh len natgalen p̄isi, husur evi aGot toriŋ natit p̄isi len navəlan aKristo.* ²⁸ Be nəboŋ aGot b̄eriŋ natit p̄isi len navəlan aKristo b̄inoŋ, beti aNatun aGot dereh teriŋ gai gabag len navəlan aTəman toriŋ natit p̄isi len navəlan aNatun, hən aGot māu b̄iyalyal səhor natit p̄isi, hən naləŋonian san səb̄on b̄evisi.

²⁹ Na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, nəvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh lətagol nəsa? Takitin ke alat lotomat, aGot asike tagol lətale məhat dan nəmatan, nəvanuan lotobaptais salito, lubaptais m̄os nəsa?§ ³⁰ Ale ginamit, asike namttale məhat dan nəmatan, ginamit namtutoh tabtab pəpadaŋ hən nəmatan m̄os nəsa? ³¹ Akis nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notoŵiv masuŵ hən gamito len nəmauran məttokade len aYesu Kristo, aMasta sidato. ³² ANunun aGot tabuer len ginau sumñan nəvanuan navile a pan ηai, nuḅal mai alat a Efesus lotohum narivatvat katkat m̄os nəsa? Savi m̄os natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, dattahusur nasoruan toke “datihan, datemun husur pelan dereh datimat.”*

³³ Alat lotokəmaianan salegəras gamito. Nasoruan toke, “Nətahan mai nəvanuan tosa, emədas naḅoruan tovoi,” evi kitinan. ³⁴ Samtevinvinu am, təlmam van hən nənauan tovoi hum tonor hən məb̄igole. Mitinoŋ dan nəsaan. Husur gamit galevis lotətan hən aGot—nokəmaianan hən nahurumit b̄isa lan.

Len na-le-məhat-an dan nəmatan niben nəvanuan imabe?

³⁵ Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol mab hən alat lotomat lile məhat? Dereh likad nibelit tomabe?” ³⁶ Govi hoŵon! Namisurhut natideh gotodaŋdaŋi imasmat hən b̄imaur, hən b̄itov vi məhat. ³⁷ Nəsa gotodaŋdaŋi səkad niben bəgəmai, savi nəhai b̄itov vi məhat, be gudaŋ namisurhut kəmas ηai, hum ma tovi misurhuwit o misurhut natideh am. ³⁸ Be

* **15:20:** Len naves egai, nəboŋ toke aKristo tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an... namilen ke aKristo tole məhat metəkav, esumñan na-kel-gati-an siGot ke, nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian dereh lile məhat dan nəmatan.

† **15:22:** Hən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21 ‡ **15:24:** Nəboŋ aPol tosor husur natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, isor husur natəmat gail mai nədaŋan lotokade hən lotoil a m̄o hən natite. * **15:25:** Psa 110.1 * **15:27:** Psa 8.6 § **15:29:** Len naut a Korint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Naŵide enan savi naŵide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsaləboi nadəlomian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todaŋ hən naŵide enan, husur aPol isor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, sasor husur nəbaptaisan enan. * **15:32:** Isa 22.13

aGot beti eviol mai namisurhute gail nibelit toveveu gai toləŋon ləb̄ikade. Ale v̄isusua len namisurhut lototiltile, aGot igol titov, tikad niben səb̄on ŋai.

³⁹ Len nāvide tomaienān, niben natit p̄isi lotokad nəmauran ləsāp̄it̄p̄itōv̄. Niben nəvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nəman naməsav etile, niben naieh etile.

⁴⁰ Ale ikad natit gail len nəmav lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nəyalyalan hən niben natit gail len nəmav etile dan nəyalyalan hən natit gail len navile a pan. ⁴¹ Namityal ikad nam̄ialan san, nahəbati ikad nam̄ialan san, mai nam̄eso gail lukad nam̄ialan tile am. Ale len nam̄eso gail, nam̄ialan hən nam̄eso sua etile, nam̄ialan hən nam̄eso tile am etile.

⁴² Imaienan ŋai len na-le-məhat-an dan nəmatan. Gagai niben nəvanuan imat, iḃo len tan, be nəboŋ aGot ḃigol ḃile məhat, dereh niben nəvanuan tikad nəmauran vi sutuai. Asike iḃos nətan boŋ ideh. ⁴³ Gagai niben nəvanuan evi ut kəmas, be nəboŋ ḃile məhat, dereh tiyalyal. Gagai sədaŋ, be nəboŋ ḃile məhat, dereh tidaŋ. ⁴⁴ Gagai niben nəvanuan evi natit hən navile eg a pan, be nəboŋ ḃile məhat, dereh tevi natit hən nəmav, niben veveu tonor hən ḃitoh len nəmav. Husur tokad niben hən navile eg a pan, ale ikad niben hən nəmav am. ⁴⁵ Imagenan, natosian siGot ike, “Nəvanuan nametəkav, aAtam, egəm vi titsua tokad nəmauran.” Be aAtam naməkot, tovi aKristo, egəm vi Nunun Nəmauran toviol hən nəmauran vi sutuai.* ⁴⁶ Avil nəmauran vi sutuai togəm len aNunun Nəmauran sagəm a m̄o, ao, nəmauran len navile eg a pan egəm a m̄o, ale husuri, nəmauran vi sutuai len nəmav. ⁴⁷ AAtam, nəvanuan nametəkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hən nətan. Ikad nəmauran hən navile a pan. AKristo, nəvanuan na-vəha-ru-an, evi vanuan nəmav. Ikad nəmauran hən nəmav.* ⁴⁸ Alat navile a pan lotokad nəmauran hən navile a pan, losum̄an nəvanuan tokad nəmauran hən navile a pan aGot togole hən nətan. Alat lotokad nəmauran hən nəmav, losum̄an nəvanuan nəmav tokad nəmauran hən nəmav. ⁴⁹ Sum̄an gidat dattolav kot aAtam, nəvanuan navile a pan aGot togole hən nətan, len nāvide tomaienān, datimaslav kot aKristo, nəvanuan nəmav.

⁵⁰ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: nibedat tokad naməŋod mai nəda saləboi ḃikad nəmauran mai aGot len natohan pipihəbəlān. Bathut nibedat ḃibos nətan, saləboi ḃikad nəmauran vi sutuai lan.

⁵¹ Mitinau. Nikel vəhot natsua maiegai ke: savi gidat p̄isi datḃipatmari len nəmatan. Be gidat p̄isi, aGot dereh tegəgel hən gidat p̄isi ⁵² vəha-sua ŋai, len namityal tōp̄itol ŋai hum nəmet tokavəmat, len nəwalan hən nətrampet hən nanonjan. Husur nətrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile məhat hən ləḃimaur vi sutuai. Gidat datsəmat sal, aGot dereh tegəgel hən gidat maienan.** ⁵³ Husur nibedat dattokade gagai ḃiḃo, timasgəm vi bedat togon asike ḃiḃo boŋ ideh. Ale nibedat dattokade gagai ḃimat, timasgəm vi bedat togon ḃimaur vi sutuai. ⁵⁴ Nibedat ḃiḃo, nəboŋ ləḃegəm vi bedat tile asike ḃiḃo, ale, nibedat ḃimat, nəboŋ ləḃegəm vi bedat tile ḃimaur vi sutuai, beti nasoruan lototosi dereh tisarpoh toke,

“Nəmatan imasig, eḃuer, aGot iḃal maii ale esəhor buni.”*

⁵⁵ “Eee, Matan, nasəhorian sam̄ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nədaŋan sam̄ gai be? Godədas gəḃevin ginamit am.”*

⁵⁶ Nəwei hinəmatan evi saan—nəvanuan timasmat sil nəsaan, ale nədaŋan nəsaan tokade, egəm len nalo—nəvanuan togol nəsaan eḃur kotov nalo, ale timaspanis sile. ⁵⁷ Be sipa vi təban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kristo, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan mai nəmatan, igol datowin səhor gəlar p̄isi.

* **15:45:** Gen 2.7 * **15:47:** Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31 ** **15:52:** Hən naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17 * **15:54:** Isa 25.8 * **15:55:** Hos 13.14

⁵⁸ Imaienan bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit p̄isi, mətēil gəgat. Samterus dan nadəlomian məttoke len na-kel-uri-an tovoi. Akis nəlomit tidaŋ masuŋ len nauman siNasuŋ, husur mətoləboi ke nauman samit len Nasuŋ evi mōs natite, savi ut kəmas.

16

Na-bubulah-vat-an mōs alat siYesu a Jerusalem

¹ Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an mōs alat siGot. Nuke mitigol husur nəsə notokel mai alat siYesu len naut tiltile gail len naprovens Kalatia.* ² Len nəmaribon metəkav hən nawik, gamit v̄isusua mətēriŋ nəvat ideh gail tipat, nahudhuvat hən naŋurp̄uran samito. Ale sahsah tuan nəvat enan hən b̄eutaut vir nagəman sagw, savi hən nəbon en beti mət̄b̄ebubulah vat. ³ Ale nəbon nəb̄egəmai, mitilekis hən gamit galevis məttonau ke lotovoi. Dereh nilav nalobulat napisulan mai galito, ale nesəvat galito hən ləb̄itariv naviolan samito vi Jerusalem. ⁴ Ale b̄inor hən ginou am nəb̄ivan ei, dereh galit litah mai ginou len nəyaran sagw.

Na-sor-utaut-an

⁵ Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale nəbon nəb̄iyar tur len naprovens Masetonia b̄inon, dereh negəm hən gamito.* ⁶ Hum ma nəb̄itoh mai gamit b̄ebəlav kəkereh, o vəbar nahəbati naut susus ləbinon hən mət̄bevi tarhət sagw len nəyaran van, vi lan naut ideh nəb̄evi lan. ⁷ Husur nomətahun nəb̄iyar tur len naut samit tutut ŋai. AGot b̄idam̄ hən, nuvatvat viri ke nitoh tebəlav kəkereh mai gamito.

⁸ Be dereh nitoh a Efesus van vəbar naPentikost, nəhanan hən nəmatuan.* ⁹ Husur aGot esəŋav hən nabiltip̄isal hən nəb̄igol nabiltiومان b̄ivān hən naŋit b̄isobur, naut kəmas nəvanuan tosobur lotomətahun nauman sagw.†

¹⁰ Nəbon aTimoti b̄egəmai, samtigol natideh hən b̄emətahw lan, len natohan san mai gamito, husur gai igol nauman siNasuŋ suŋan ŋai ginou notogole.* ¹¹ Gamit ideh sateŋit nəhon van hən, satinou ke tovi ut kəmas. Be mətēvi tarhət san len nəyaran san hən b̄etəlmam gəm hən ginou, nəlon topul hən natəmat. Nutoh vir gai mai nəbathudud nadəlomian galevis am.

¹² Nuke nisor husur awawa sidat len nadəlomian, aApollos. Nukel buni ke timastah mai awawa nadəlomian gail am ləb̄ivan hən gamito, be savi naləŋonian san hən b̄ivan gagai. Nəbon b̄ikad naŋisal, dereh tivan hən gamito.*

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Mətēhulahul. Mətēil gəgat len nadəlomian. Mətēil b̄ur namətahwan. Mitidaŋ. ¹⁴ Nəsə mət̄bigole, mitigol galen p̄isi len na-ləmas-buni-an.

¹⁵ Bathudud nadəlomian, mətoləboi aStefanas mai nəbathudud san. Galit nametəkav lotokad nadəlomian len naprovens Akaia, ale loviol hən galito hən ləb̄evi tarhət silat siGot.* Nour gamit, noŋir gamit ke, ¹⁶ len na-ləmas-buni-an mətēriŋ gamit len navəlalito, galit mai nəvanuan p̄isi lotobon mai galito len nauman, lotoum habat mōs na-kel-uri-an tovoi.

¹⁷ Nohəhaŋur masuŋ len nagəman siStefanas, aFortunatus mai aAkaikus, husur alalum̄an galegai lovi tarhət sagw, gel gamit mət̄saləboi mət̄bigole. ¹⁸ Lugol noləŋon ivoi am len nəlogw, hum lotogole hən gamit tia. Husur enan nuke, mətēputsan nəvanuan lotomaienan len nənanuan samito.

¹⁹ Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. AAkwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotobonb̄on len naim səlaru lohəhaŋur hən lotokel

* **16:1:** Rom 15.25-26 * **16:5:** Uman 19.21 * **16:8:** NaPentikost evi nəhanan hən nəmatuan topat len nəmaribon tovi 50 husur nəPasova. † **16:9:** Hən naves 8-9, ris Uman 19.8-10 * **16:10:** 1Kor 4.17 * **16:12:** Uman 18.24
* **16:15:** 1Kor 1.16

na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasub.* 20 Gegai nɛbathudud ʔisi len nadɛlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-lɛmas-buni-an siGot len nɛlomito, mɛtesuŋ gabag hɛn nɛtarhomit gail hɛn mɛtɛbikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

21 Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hɛn navɛlagw sɛbɔgw ŋai.

22 Avan ideh asike ɛlɛmas bun Nasub—tipanis sile! Masta sidato, gegɛmai!‡

23 Nasub aYesu teviol kɛmas hɛn navoian mai gamito.

24 Len aKristo aYesu, na-lɛmas-buni-an sagw tipat len gamit ʔisi.

* 16:19: Uman 18.2 ‡ 16:22: KelV 22.20. Len naut egai, ike Maranata tovi nasoruan ta Aram namilen ke Masta sidato, gegɛmai.

2 Korint

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, lopəpəhw dani. APol eləŋon isa be eləmas bun galito, eləŋon masuṽ hən b̄ikad navoivoian mai galito. Ale nəbōŋ lototəlmam, us navoivoian maii tətəs, aPol ikel nahəhəṽuran san.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos nalobulat napisulan egai ŋais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 58 nəbōŋ totoh len naprovens Masetonia.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan vi təban aGot (1.1-11)

2) APol isor husur nəsa togole a m̄o (1.12-2.4)

3) APol eŋir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətəs mai nəvanuan togol tosa (2.5-2.17)

4) APol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1-6.13)

5) APol ikai tas nəbōnan mai alat ləsəkad nadəlomian len aYesu (6.14-7.1)

6) APol isor husur nakemkəman san (7.2-7.16)

7) Naviolan m̄os alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1-9.15)

8) APol isor husur na-il-a-m̄o-an gai tokade hum ahai pispisul siYesu (10.1-13.10)

9) Nə-maris-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos nalobulat napisulan egai. Len naləŋonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadəlomian, aTimoti, namrutosi.* Nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səbōn len naut p̄isi len naprovens Akaia. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəṽmat tabtab.

Nasipaan siPol

³ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. AGot evi aTəmadato nəlon totaŋis gidato, evi nəkadun navoian p̄isi togol nəlon nəvanuan toləŋon tovoi am.* ⁴ Igol nəlonamit eləŋon ivoi am len na-ləŋon-isa-vəsa-an p̄isi sinamito. Igole hən namtḅeləboi namtḅigol alat lotoləŋon tosa vəsa, ləḅeləŋon ḅivoi am len nəlolito. Ale len nəsa aGot togole hən ginamito, namtigole hən galito. ⁵ Hum namttoləŋon tosa vəsa sil aKristo, hum namttokatəḅol hən na-ləŋon-isa-vəsa-an san, len naṽide tomaienən, len aKristo, aGot igol namtoləŋon ivoi am len nəlonamito, igol na-ləŋon-ivoi-an len nəlonamito epul səsəhov. ⁶ Namtḅeləŋon ḅisa vəsa, nəmauran sinamit ḅidaŋ, imagenan hən namtḅigol mətḅeləŋon ḅivoi am len nəlomito, imagenan hən mətḅikad nə-lav-kuv-gamitan dan nəsaan samito. AGot ḅigol namtḅeləŋon ḅivoi am len nəlonamito, imagenan hən namtḅigol mətḅeləŋon ḅivoi am len nəlomito. Ale naṽit natenan evi nə-daŋ-ḅuri-an len gamito, hən mətḅeləboi mətḅidaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsa-an toḅitoṽ hən namttoləŋon tosa vəsa lan. ⁷ Namtudaŋ len nə-vatvat-viri-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum mətḅokatəḅol hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamito, len naṽide tomaienən dereh aGot tigol mətələŋon tivoi am len nəlomito, hum togole len nəlonamito.

* **1:1:** Uman 18.1-18 * **1:3:** Psa 94.19; Isa 40.1

⁸ Bathudud nadəlomian, namtomətahun mət̃betətan hən na-ləŋon-isa-vəsa-an tovisi hən ginamito len naprovens Asia. Namtoləŋon isa vəsa batbat səhor masuŋ hən nədaŋan namttokade hən namt̃bidan̄ ħuri. Nəlonamit iḃov hən nəmauran sinamito.* ⁹ Kitin, namtunau ke namt̃bimat. Naten evisi hən asike namt̃berin̄ nəlonamit len ginamit səḃonamito, be hən namt̃berin̄ nəlonamit len aGot togolgol alat lotomat lile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Ilav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaŋ hən tobar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tətəs am. Namtorin̄ nəlonamit lan hən ħilav kuv tabtab hən ginamit sal. ¹¹ Ale len na-sor-tuŋ-an samit gail mətovi tarhət sinamito. Nə nəvanuan ħisəḃur ləḃisor tuŋ mōs ginamito, dereh aGot tivoi masuŋ hən ginamito, ale nəvanuan tisoḃur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəgel hən nənauan san; savi Korint am

¹² Namtoŋiv len nategai ke: nəlonamito tomasil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len naŋide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləŋonian siGot. Naŋide sinamit sagəm len namitisau sinəvanuan, be egəm len navoian aGot toviol kəmas həni. ¹³⁻¹⁴ Namtsatos natideh mətodədas mət̃beləboii. Namtutos nəsa mət̃toləboi mət̃beŋurun̄ ləboii, mət̃beləboi səhoti. Ale naut kəmas mət̃toləboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh mət̃eləboi səhot ginamito. Beti, len nəboŋ siNasub̄, aYesu, dereh mət̃eŋiv len ginamito len naŋide toŋitoŋ hum namttoŋiv len gamito.

¹⁵ Bathut notonau ləboi natgalen tia, a mō nunau utaut hən nəḃegəm ris vəha-ru hən gamito, hən nəḃevi tarhət samit vəha-ru. ¹⁶ Nunau ke len nəyaran sagw vi lan naprovens Masetonia, dereh negəm ris gamito. Ale nəboŋ nəḃetəlmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tətəs, hən mət̃beŋi tarhət sagw len nəyaran vi Jutea.* ¹⁷ Hum ma mət̃tosor isa hən ginau husur notogəgel hən nə-nau-utaut-an sagw. Nəboŋ notonau utaut maienan, mətunau ke nəlogw emələla həni a? Mətunau ke len nənauan sagw nohusur naŋide silat navile a pan lotogəgəras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?” ¹⁸ Be surman aGot togol tabtab hən nəsa tokele, nasoruan sinamit van hən gamito sagəgel, sakel ħonħon hən “Evoi” mai “Ao.” ¹⁹ Ginamit, aSilas,* aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatun aGot. Ale aYesu sagəgel boŋ ideh, savi “Evoi” mai “Ao” ħonħon. Be len gai, akis aGot ekitin, igol nəsa tokele, ike, “Evoi.”* ²⁰ Husur na-kel-gati-an p̄isi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” igol natit p̄isi tokel gati ke tigole. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hən dat̃bisal suh nəyalyalan san. ²¹ Be evi aGot māu togol gidat datudaŋ am, gamit mai ginamito, hən dat̃beil gəgat len aKristo. Itabtabuh len gidato hən dat̃bevi esan səḃon. ²² Evi aGot māu tota gat nahəsan len gidato, ke dattovi esan səḃon, erin̄ aNunun len nəlodato hum toririn̄ gol gidato, hən dat̃beləboii ke, natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

²³ Nous aGot hən ħisor vi tarhət sagw ke notokitin. Nəsətəlmam vi Korint husur nomətahun nəḃetunus gamit am. ²⁴ Namtomətahun namt̃ḃipatpat ginamit məhat len na-il-a-mō-an hum nadəlomian samit topat len navəlanamito. Husur ipat māu len gamito. Ale len nadəlomian samito, mət̃oil gəgat tia. Be namtuke namteum ħonħon mai gamito mōs nakemkeman samito.

2

¹ Imaienan, len nənauan sagw, nunau səhoti ke, asike nogəm hən gamito, husur nomətahun nəḃigol mət̃beləŋon ħisa tətəs. ² Husur ginau māu nətagol mət̃taləŋon təsa tətəs, təkad ase am tagol nətahəhaŋur? Gamit ŋai notogol mət̃toləŋon tosa tia. ³ Husur natenan,

* **1:8:** 1Kor 15.32 * **1:16:** Uman 19.21 * **1:19:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumian sua ŋai. * **1:19:** Uman 18.5

nutos nalobulat ta m̃o van h̃en gamito. Nutosi h̃en ke, ñeboŋ ñebeg̃emai, asike ñebel̃eŋon bisa len natit m̃ettogol tosa gail, husur sanor h̃en m̃et̃bigol ñebel̃eŋon bisa, inor h̃en m̃et̃bigol ñeb̃eh̃eh̃ãṽur. Ñes̃ekad ñe-lon-uri-an ideh len gamito, nol̃eboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito. ⁴Husur, ñeboŋ nototos nalobulat enan van h̃en gamito, nol̃eŋon isa ṽesa masũṽ, ñelogw etuhath, nam̃etarur sagw isel habat. Be ñesatosi h̃en m̃et̃bel̃eŋon bisa, nutosi h̃en m̃et̃bel̃eboi s̃ehoti ke notol̃emas masũṽ h̃en gamito.

M̃eterub̃at ñesaan dan ñevanuan ñesaan

⁵Mitinau ñevanuan togol tosa, atenan igol nol̃eŋon isa, be savi ginou ŋai, nom̃etahun ñeb̃isor ṽehas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̃isi m̃etol̃eŋon isa.

⁶Ñepanisman gamit m̃ettosobur m̃ettogol atenan topanis lan, inav tia. ⁷Gagai satipanis am. M̃eterub̃at ñesa togole dani, gol tel̃eŋon tivoi am len ñelon, h̃en na-l̃eŋon-isa-an san asike b̃igol ñelon b̃ib̃ov h̃en ñemauran san. ⁸Nous taltal h̃en gamit ke, m̃etel̃emas buni h̃en b̃el̃eboii len ñelon ke m̃et̃tol̃emas buni. ⁹Nutos nalobulat van h̃en gamito h̃en ñeb̃isab̃ nakitinan len gamito, ke m̃ettogol natit p̃isi notokel mai gamito, o m̃etsagole. ¹⁰Gamit m̃et̃berub̃at natideh dan avan ideh, ginou am nugole. Ale b̃ikad natideh h̃en ñeb̃erub̃ati, ñesa ñeb̃erub̃ati dan avan enan, norub̃ati m̃os gamito, len ñehon aKris̃to, ¹¹h̃en aSetan asike b̃eg̃eras gidato. Husur datsat̃etan h̃en ñenauan gail siSetan.

¹²Ñeboŋ notovi lan nab̃iltivile Troas h̃en ñeb̃ikel ur na-kel-uri-an seKris̃to, nusabi ke Nasub̃ tos̃eŋav h̃en nãp̃isal h̃en ñebeum ei. ¹³Avil ñelogw etuhath sal husur nod̃edas ñeb̃isab̃ aTitus, ãṽagw len nad̃elomian ei. Imaienan, nukel nasud̃elãm̃ian sagw mai galit ei, ale noriŋ naut enan, novi Masetonia.*

Nawinan len aKris̃to

¹⁴Be sipa vi t̃eban aGot! Husur len aKris̃to, aGot es̃ehar ginamit namttovi enemi san a m̃o, h̃en ñevanuan gail p̃isi l̃eberisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol ñevanuan lol̃eboi aKris̃to, ale nal̃eboian enan eh̃um ñeb̃on susau tobar naut p̃isi. ¹⁵Husur namtovi ñeb̃on aKris̃to tosusau vi t̃eban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan ñesaan salito mai alat lotovan h̃en ñemasigan, galit p̃isi lom̃unus ñeb̃on enan. ¹⁶Ñeboŋ alat lotovan h̃en ñemasigan lotom̃unus ginamito, namtovi ñeb̃on ñematan togol lotomat. Ñeboŋ alat aGot tolav kuv galit dan ñesaan salito lotom̃unus ginamito, namtovi ñeb̃on susau h̃en ñemauran togol lotokad ñemauran. Ale, ase el̃eboi b̃igol nauman tomaienān? ¹⁷Namtsasum̃ian ñevanuan tosobur lotop̃ur h̃en nasoruan siGot m̃os ñevat. Be aGot es̃evat ginamito, ale len aKris̃to, len ñelonamit tomasil, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi len ñehon aGot.

3

Nalobulat napisulan tomaur

¹M̃etunau ke namtotub̃at sal suh ginamit gabag a? M̃etunau ke namtimaskad nalobulat napisulan tivan h̃en gamito o tog̃em len gamito tokel ur navoian sinamit a? ²Gamit m̃au m̃etovi nalobulat napisulan tokel ur navoian sinamito. Ñemauran samit m̃au lovi nalobulat napisulan aKris̃to totos gati len ñelonamito, h̃en ñevanuan p̃isi l̃eb̃eṽuruñ l̃eboii, l̃eb̃el̃eboi s̃ehoti. ³Imasil ke m̃ettovi nalobulat napisulan tog̃em len aKris̃to, m̃ettovi nãvit nauman sinamit namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito. Nalobulat enan, aKris̃to satosi h̃en napen, be itosi h̃en aNunun aGot nekadun ñemauran. Satosi len ñevat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len ñelon ñevanuan gail.*

* **2:13:** Uman 20.1 * **3:3:** Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26

⁴ Namtokəmaianan, namtoləboi bun natgalenan, husur, len aKristo, namtorin gat nəlonamit len aGot. ⁵ Namtsənaui ke namttoləboi namtbigol natideh len ginamit səbonamito, avil naləboian hən namtbigol nəsa namttogole, egəm len aGot. ⁶ AGot igol namttoləboi namtbəvi tarhət san, hən namtbikel ur na-kel-gati-an veveu aGot tokele. Nəkadun na-kel-gati-an san toveveu savi na-tos-gati-an tovi nalo, be nəkadun evi aNunun aGot. Datbinau ke dattonor len nəhon aGot len na-tos-gati-an tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodədas datbigol husur nalo, gol ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nəmatan. Be aNunun aGot eviol hən nəmauran vi sutuai.*

⁷ Mitinau nategai. Nəboŋ aGot totos nalo ta sutuai, nəboŋ tota gati len nəvat ale lavi mai aMoses, nəhon aMoses ikad namənas hən nəyalyalan siGot. Nəpasusan gail seIsrael lodədas ləberis nəhon, husur emial habat, naut kəmas namialan han totuŋat hən beŋuer. Ale, nalo togol nəmatan beŋəm mai namənas hən nəyalyalan maienan,* ⁸ na-kel-gati-an veveu siGot, nauman seNunun len nəlodato, dereh tiyalyal habat səhor namənas enan. ⁹ Ale nalo ta mō biyalyal, nalo tosaŋ səhoti ke nəvanuan toŋur kotovi timaspanis, na-kel-gati-an veveu iyalyal habat səhori, husur gagai na-kel-gati-an siGot igol datunor len nəhon! ¹⁰ Nalo iyalyal a mō, be gagai ehum səyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat səhor masuŋ hən. ¹¹ Husur nalo ta mō totuŋat hən beŋuer, naut kəmas togəm mai nəyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal səhor masuŋ hən.

¹² Imagenan, husur namtukad nə-vatvat-viri-an len nəsa topat vi sutuai, namtosəman na-kel-uri-an tovoi. ¹³ Namtsasumian aMoses, tokabut gol nəhon hən nəkaliko manivəni, hən nəpasusan seIsrael asike ləbəkəta mətaltal hən namənas hən nəyalyalan han, naut kəmas togəm beŋuer balai.* ¹⁴ Be nəkadulit iŋonŋon. Ale van vəbar daməŋai, nəboŋ lotoŋurun na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nəkaliko tokabut gol nənauan salito hən asike ləbeləboi səhot nakitinan. Ale nəkaliko ipat, husur len aKristo ŋai imakuv. ¹⁵ Ekitin, van vəbar daməŋai, nəboŋ lotoŋurun nalo siMoses, lukad nə-kabut-gole-an len nəlolit sal. ¹⁶ Avil nəboŋ galit ideh topair van hən Nasuŋ, aGot idakuv nə-kabut-gole-an enan.* ¹⁷ Ale Nasuŋ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale nəvanuan aNunun Nasuŋ totoh len nəlon, nəvanuan enan imakuv dan natit piŋi topehuni dan aGot. ¹⁸ Imagenan, gidat piŋi datsəkad nə-kabut-gole-an len nəhodato, datoris namənas hən nəyalyalan siNasuŋ, ale nəvanuan gail loris Nasuŋ len gidato. Ale Nasuŋ, aNunun aGot, egəgel tabtab hən gidato hən datbesumian gai len nəyalyalan san.

4

Nakontit gail len nabiliwai hən nətan bulau

¹ Imaianan, namtudaŋ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nəlon totaŋis ginamito, eriŋ nauman enan len navəlanamito. ² Namtomətahun naŋide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagəras səsa hən avan ideh, namtsagəgel hən nasoruan siGot hən asike bekitin. Aoa! Be len nakitinan namtukel pərpəp hən. Namtukel maien hən len nəhon aGot hən nəvanuan piŋi ləbeləboi səhoti ke savi liboŋan ideh. ³ Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri beŋesusuah, esusuah dan alat lotohusur naŋisal van hən nəmasigan ŋai. ⁴ ASetan, nagot sasa hən navile eg a pan, igol nənauan silat ləsəkad nadəlomian evisivis hən asike ləbedəlom na-kel-uri-an tovoi. Namial han samias nəlolito, imaianan ləsaləboi na-kel-uri-an tovoi hən nəyalyalan seKristo, aKristo toŋitoŋ hən aGot.* ⁵ Husur namtsakel ur ginamit səbonamito, namtukel ur aYesu Kristo tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail mōs aYesu. ⁶ Husur aGot toke, “Namial temial len nəmargobut!” igol namial san emial len nəlonamito, hən namtbəleboi səhot nəyalyalan siGot len nəhon aYesu Kristo.*

* **3:6:** Jer 31.31 * **3:7:** Exo 34.29 * **3:13:** Exo 34.33 * **3:16:** Exo 34.34 * **4:4:** Jon 12.31 * **4:6:** Gen 1.3

⁷ Nakontit enan, naləboian hən nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namttohum nabilikoro tan bulau, hən bimasil ke, nəyalyalan hən nabiltidaŋan togəm len aGot, savi ginamito. ⁸ Naŋisal p̄isi hən nəmauran sinamit idaŋ, namtoləŋon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədarŋabu be nəlonamit sabov hən nəmauran sinamito. ⁹ Naenemi sinamit gail lomədas tabtab hən ginamito, be aGot sariŋ gaḅulan ginamito. Luparu buḅur ginamit van namtuteh, be lodədas ləb̄igol namtbimat. ¹⁰ Len naut p̄isi namttovi lan, akis ehum namttokatəpol hən nəmatan siYesu len nibenamito, hən nəvanuan gail ləb̄eris nəmauran siYesu biḅarḅar len nibenamito. ¹¹ Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hən ginamit van hən nəmatan sil nahəsan aYesu. Imaienan hən nəmauran san biḅarḅar len nibenamit ləb̄imat balai. ¹² Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be naḅit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttokade.

¹³ Natosian ike, “Noriŋ nəlogw len aGot, imaienan nutor.”* Len aNunun nadəlomian enan ŋai, ginamit am, namtusor husur namtoriŋ nəlonamit len aGot. ¹⁴ Namtusor husur namtoləboii ke, aGot togol Nasuḅ aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən bəsəhar gidat p̄isi, ginamit mai gamito, hən datbeil len nəhon. ¹⁵ Namtudaŋ bur natgalen p̄isi m̄os gamito, hən navoian aGot toviol kəmas həni beliv nəvanuan biḅobur van vasobur am gəm hən aKristo. Ale len galito, nasipaan dereh tepul səsəhov, hən nəvanuan ləb̄isal suh nəyalyalan siGot.

¹⁶ Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən bimat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboŋ gail p̄isi. ¹⁷ Husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamit gagai savi natideh, asike idareh inoŋ. Be naḅit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan evi natite, igol nabiltiyalyalan m̄os ginamito topat vi sutuai. ¹⁸ Imagenan namtsənu masuḅ hən nəsa namttoləboi namtbəriŋ gagai, husur asike idareh tinoŋ. Be namtunau masuḅ hən nəsa namttodədas nəmtbəriŋ, husur dereh tipat vi sutuai.

5

¹ Husur namtoləboii ke, nəboŋ naim nətaḅolen egai namttotohtoh lan bəmətartar, nəboŋ namtbimat, dereh namtikad naim toveveu len nəmav, aGot toum həni m̄os ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit bitoh vi sutuai. ² Be nibenamit gagai len navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon masuḅ hən namtbəsun nibenamit hən nəmav hum namttosun nahurabat toveveu.* ³ Husur nəboŋ namtbəsun nibenamit hən nəmav biŋoŋ, asike namtumal mal hum nibenamit tobuer. ⁴ Husur nəboŋ namttotoh len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəmav, hən nibenamit hən nəmatan bəbuer, ale namtbikad nibenamit toveveu hən nəmav. ⁵ AGot boh igol ginamit m̄os natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririŋ gol ginamito, hən namtbələboii ke natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

⁶ Imagenan namtoil bur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboŋ namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal. ⁷ Husur, naŋisal hən nəmauran sinamito ipat len nadəlomian, savi len nəsa namttoriŋ. ⁸ Evoi, namtopul tabtab hən na-il-buri-an, ale namtoləŋon ke, namteriŋ nibenamito, hən namtbivan hən namtbithoh a im mai Nasuḅ. ⁹ Imagenan, namtbithoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtbimat, a məhat hən natit p̄isi am, namtuke Nasuḅ tehəhaḅur hən ginamito. ¹⁰ Husur gadit p̄isi dateil māu len nəhon aKristo hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan len gadito. Ale gadit p̄isi dereh datikad naḅurḅuran tonor hən nəsa dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.*

* 4:13: Psa 116.10 * 5:2: Rom 8.23 * 5:10: Rom 14.10

Len aKristo mitikad navoivoian mai aGot

¹¹ Imagenan, husur ke namttoləboi namətəhwan len nəyalyalan siNasub, namtohisi hisi hən nəvanuan gail ləbeləboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi p̄is nəsə topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am mətələboi kitin hən ginamit maienan.

¹² Namtsakəmaienan mai gamit hən namtbisor sal suh ginamit tətəs, be hən mətbeviv len ginamito, hən mətbeləboi mətbisor var alat lotoviv len nəsə nəvanuan toləboi b̄erisi, be nəsə topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito. ¹³ Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluvi ke namttovinvinu. Namtbēvinvinu, namtumaienan m̄os nəyalyalan siGot. Ale nənauan sinamit b̄ivoi, namtumaienan hən namtbēvi tarhət samito. ¹⁴ Husur na-ləmas-buni-an seKristo iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKristo imat sivanuan p̄isi, imat salit p̄isi; imagenan, ehum gidat p̄isi dattomat. ¹⁵ Ale aKristo imat sivanuan p̄isi. Imat salit p̄isi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləbēhusur naləṅonian salit səbolito, be hən ləbēhusur naləṅonian siYesu tomat salito, aGot togol tole məhat dan nəmatan.

¹⁶ Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunusian silat navile a pan am. A m̄o namtohusur nəvide enan. Namtunau ke aKristo tovi vanuan tin ṅai sun̄an gidato. Be gagai namtsənau səmaienan am. ¹⁷ Imaienan, avan ideh tovi seKristo, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta m̄o ebuer, avan enan egəm veveu! ¹⁸ Ale aGot m̄au igol natgalen p̄isi. A m̄o datukad nəsasaaan mai aGot, be len aKristo, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, hən namtbēliv alat lotokad nəsasaaan maii, gəm həni, hən ləb̄ikad navoivoian maii. ¹⁹ Ale len aKristo, aGot eliv nəvanuan navile a pan gəm həni, hən asike nəsaan salit b̄evi nəkabut salit am hən ləb̄ipanis sile, be hən ləb̄ikad navoivoian maii. Ale eriṅ napisulan enan len navəlanamito hən namtb̄ikel uri.

²⁰ Imagenan, namtusor len nahəsən aKristo. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nahəsən aKristo, namtous gamit hən mətbeḡəm hən aGot. Mitikad navoivoian maii m̄au! ²¹ AKristo səkad nəsaan ideh. Avil aGot eriṅ nəsaan sadit p̄isi lan hən b̄ipanis sadito. AKristo egəm vi nəsaan, hən ke, len gai, datbeḡəm vi nanoran siGot.

6

¹ Ginamit namttoum mai aGot, namtous idaṅ ke, navoian aGot toviol kəmas həni mai gamito, satipat kəmas. ² Husur len natosian san aGot ike,

“Len namityal tonor həni,
nosəsəlōṅ hən gaiug.

Ale len nəboṅ hən nəb̄ilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄,
novi tarhət sam̄.”*

Mətesəsəlōṅ! Gagai evi namityal tonor. Daməṅai evi nəboṅ hən aGot b̄ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito.

³ Len nəmauran sinamito, namtsagol natideh hən avan ideh b̄ipes habet lan, teh dan nadəlomian san. Nəmauran sinamit imaienan hən avan ideh asike b̄isor mēdas na-kel-urī-an tovoi sil ginamit namttokel uri. ⁴ Be len natit p̄isi namttogole, nəvanuan loləboi ləb̄erisi ke, namttovi vanuan nauman siGot. Imasil len nəmauran sinamito. Namtudaṅ b̄ur na-ləṅon-isa-vəsə-an nəboṅ nəvanuan lotomēdas ginamito. Namtudaṅ b̄ur natit gail lotogol na-ləṅon-isa-an, mai namtudaṅ b̄ur nəmauran todaṅ. ⁵ Nəvanuan gail luvas habat hən ginamito, loriṅ ginamit len naim bəbaṅis, loluṅoh hən ləb̄emēdas bun ginamito. Namttoum idaṅ habat, namtsəpat savoi, nəmal ihat ginamito.* ⁶ Len natgalenan imasil ke, namttovi vanuan nauman siGot. Nəlonamit imasil bathut nəmauran sinamit iveveu. Namtukad na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan, namtutoh mēdau naut kəmas nəmauran

* 6:2: Isa 49.8 * 6:5: Uman 16.23

today. Namtugol navoian hən namtbēvi tarhət sinəvanuan gail, nəlōnamit epul hən aNunun aGot, namtoləmas bun nəvanuan gail len nakitinan. ⁷ Namtukel ur nakitinan len nədaŋan siGot. Nanoran namttokade len nəhon aGot ehum naβu nəβalan len navəlanamit nəmatu hən namtbībal həni, mai nasilt* len navəlanamit nəmair hən namtbəsusuah lan. ⁸ Nəvanuan galevis loputsan nahəsanamito, galevis am lunau ke namttovi ut kəmas ŋai. Nəvanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor mēdas nahəsanamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan gəgəras. ⁹ Naut kəmas lotoləboi ginamito, lokəta səhor ginamit hum lototətan hən ginamito. Akis nəmatan sinamit ipat pəpadaŋ, be mətəris, namtumaŋ sal! Lobilas habat hən ginamito be ləsagol namtsəmat sal. ¹⁰ Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi məsəl, be namtugol nəvanuan isoβur lopul hən natit topat vi sutuai. Ehum namtsəkad natideh, be ginamit māu namtukad natit pisi!

¹¹ Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuŋ hən gamito len nəlōnamit kavkav. ¹² Namtoviol habat hən na-ləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit na-ləmas-buni-an samit mai ginamito. ¹³ Gagai nusor mai gamit hum məttoŋi anatugw gail. Mitivar na-ləmas-buni-an sinamito. Mətələmas bun ginamit suŋan namttoləmas bun gamito.

Samtibon mai alat ləsəkad nadəlōmian

¹⁴ Samtibon mai alat ləsəkad nadəlōmian suŋan məttoŋipitpitoŋ mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas bībon mai nəsaan boŋ ideh, mai namial edədas bīkad nəbonan mai nəmargobut. ¹⁵ Mətunau ke aKriso mai aSetan† arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nadəlōmian mai nəvanuan səkad nədəlomian aroləboi arbesua mabe? Arodədasi! ¹⁶ Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan bīlotu hən nəlablab gail lohoim. Be gidat māu datovi im siGot nəkadun nəmauran.* Ehum aGot tokele ke, “Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito,

ale levi nəvanuan sagw gail.”*

¹⁷ Imaienan, Nasuβ aGot ikele am ke,

“Mətəpəpəhw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

Samtibar natideh toβiŋβiŋal len nabunusian sagw.

Mətβigol bīmagenan,

dereh nehəhəvur hən mətβitoh mai ginau.*

¹⁸ Beti ginau dereh nevi atəmamito,

ale gamit mətəvi anatugw gail mai anatvavigw gail.”

Nasuβ aBiltidaŋan ekəmaienan.*

7

¹ Bathudud nadəlōmian notoləmas bun gamit pisi, husur ke dattokad na-kel-gati-an galenan, datimasdakuv natit pisi toβiŋβiŋal dan nibedat mai nanunudato hən datβiveveu buni. Len namətahwan len nəyalalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən nəboruan san bīkavkav len gidato.

Nahəhəvuran siPol

² Sa-nəlōmit temətahun ginamito, be mətələmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədas avan ideh, namtsagəras avan ideh hən namtbīkad nəsa toŋi esan.

* **6:7:** Nasilt evi nahudhut nətarhai o namətəlai toβosβos gototəgau len navəlaŋ nəmair hən gəbesusuah lan len nabiltiβalan. Asike gəbesusuah lan, naenemi gail dereh lisar bun gaiug o dereh lita bun gaiug. † **6:15:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPelial. * **6:16:** 1Kor 3.16 * **6:16:** Lev 26.12; Eze 37.27 * **6:17:** Isa 52.11 * **6:18:** 2Sam 7.14; Isa 43.6

³ Ginau nəsakəmaianan hum notoke mitipanis. Hum notokele a m̄o, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuṽ. Naut kəmas namtbikad nəmauran o namtbimat, namtoləmas bun gamito vəsa. ⁴ Nukad na-il-ḥuri-an hən nəbesəman nakitinan len gamito, ale noṽiv masuṽ len gamito. Naut kəmas na-ləḡon-isa-vəsa-an p̄isi namttokade, mətugol noləḡon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səsəhov hən nakemkeman.

⁵ Nəboḡ namttobar naprovens Masetonia, namtsəkad nəḡavḡavan ideh. Len naṽide p̄isi nəvanuan lugol namtoləḡon isa vəsa. Naṽitṽituhan gail ludar vis ginamito, mai namətahwan len nəlonamit igol nəlonamit etuhath.* ⁶ Be aGot, togol alat lotoləḡon tosa lotoləḡon tovoi am len nəlolito, gai igol namtoləḡon ivoi am len nəlonamito, husur aTitus togəmai. ⁷ Namtohəhaṽur hən nagəmaian san, be savi enan ḡai, namtohəhaṽur masuṽ am nəboḡ tokel uri ke gamit məttoḡol toləḡon tovoi am len nəlon. Ikele ke məttoḡoləḡon masuṽ hən mətberis ginau, hən mətbbikad navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taḡ-lolosa-an samito van hən ginau, mai ikel ke məttoḡoləḡon masuṽ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Nəboḡ tokəmaianan, nukemkem habat am.

⁸ Naut kəmas nalobulat napisulan sagw ta m̄o togol məttoḡoləḡon tosa, nəsalolosa hən nototosi van hən gamito. A m̄o nulolosa, husur notoləboii ke totunus gamito len namityal tokəkereh. ⁹ Be gagai nohəhaṽur. Nəsahəhaṽur husur nalobulat totunus gamito, be husur natunusian igol məttopair dan naṽide samito. Natunusian samito igol məttoḡoləḡon hum aGot toləḡoni, hən asike natideh namttogole bəmədas gamito. ¹⁰ Husur nalolosaan togəm len aGot iṽan hən nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat mai nəpanismen tonor həni. Sa-nələdat tisa husur nalolosaan tomaienana. Be nalolosaan togəm len nəvanuan navile a pan ḡai, iṽan hən nəmatan. ¹¹ Nalolosaan enan samit togəm len aGot, iṽan masuṽ. Mitinau naṽite len gamito. Mətoləḡon masuṽ hən mətbbigol nəsa tonor. Mətoləḡon masuṽ hən asike mətbbikad natideh hən bbigol nahurumit bisa. Nələmit epəḡas gamit gabag bathut nəsaan totov len gamito. Mətomətahw len nəyalyalan siGot, mətoləḡon masuṽ hən mətberis ginau, hən mətbbikad navoivoian mai ginau tətəs. Mətoləḡon masuṽ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Mətoutaut hən mətbbipansəm avan ideh togol tosa, hən bəhusur naṽide tovoi. Mətugol natit p̄isi hən tomasil ke məttoḡol tonor len naten tovisi.

¹² Imaianan, naut kəmas nototos nalobulat napisulan enan, nəsatosi m̄os atenan togol tosa, nəsatosi m̄os nəvanuan aten togol tosa həni. Nutosi hən ke, len nəhon aGot, nəbbigol p̄arḡar hən gamit ke, məttoḡoləḡon masuṽ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw.*

¹³ Imagenan namtoləḡon ivoi habat am len nəlonamito. Be savi enan ḡai. Namtohəhaṽur masuṽ len nakemkeman seTitus, husur gamit p̄isi mətugol nənauan san satuhatuh am, mətugol nəlon evi pan, ikad natəmat.

¹⁴ Nəboḡ notosor mai aTitus a m̄o husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isaḡi ke notokitin, gol nahurugw səsə len gamito. Be hum natit p̄isi namttokel mai gamit tia tokitin, len naṽide tomaienana, na-sor-sal-suh-gamit-an namtukel mai aTitus egəm vi kitinan. ¹⁵ Inau təlmam hən natohan san mai gamito. Mətugol husur nəsa tokel buni mai gamito. Ale naut kəmas mətomətahw lan, ninemit epil, mətohəhaṽur hən totoh mai gamito. Nəboḡ tonau təlmam hən natgalenan, eləmas masuṽ am hən gamito.

¹⁶ Husur natgalenan, gagai nukemkem masuṽ. Noləboi buni ke, dereh mitigol nəsa tonor.

8

Mətevurvur na-bubulah-vat-an samito

¹ Bathudud nadələmian, namtuke məteləboi naṽit navoian, aGot toviol kəmas həni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia. ² Naut kəmas na-ləḡon-isa-vəsa-an togol kitev

* 7:5: 2Kor 2.13 * 7:12: 2Kor 2.5

nadəlomian salito, nakemkeman epul səsəhov len galito. Naut kəmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loviol habat. ³ Nukel nakitinan, nəsa lotoləboi ləbēviol həni, loviol habat am səhori. Be avan ideh sətaltal hən galito. Lugole len naləḡonian salit səbolit ḡai. ⁴ Lous taltal hən ginamito hən namtbīdam hən ləbīkatəḡol hən na-bubulah-vat-an mōs alat siGot len naut a Jerusalem.* ⁵ Nəsa ginamit namttou ke lotoləboi ləbīgole, lugol habat həni am səhori. Galit māu, loviol metəkav hən galit səbolito mai aGot, ale len naləḡonian siGot, lorij galit len navəlanamito. ⁶ Ale husur aTitus totuḡat vi tarhət samit a Korint hən mətḡebubulah vat mōs alat a Jutea, namtukel maii ke, tetəlmam van hən gamito hən ḡevi tarhət samito, hən mətḡigol nauman enan togəm len navoian samito, ḡinoḡ. ⁷ Gamit mətoupul səsəhov hən natit ḡisi tia. Mətoupul hən nadəlomian, nasoruan, naləboian, naləḡonian hən mətḡigol nəsa tonor, mai na-ləmas-buni-an len gamito togəm len ginamito. Husur mətoupul hən natgalen maienan, samteviol kinit be mətēviol habat.

⁸ Nəsakel natenan hum nakelean todaḡ. Be nuke neləboi nakitinan husur na-ləmas-buni-an samito. Imaienan nonənoḡ həni mai na-ləmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotoləḡon masuḡ hən ləbīgol na-vi-tarhəte-an. ⁹ Husur mətəloboi navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kəmas həni. Naut kəmas topul hən natite, gamit māu, aYesu egəm vi məsəl mōs gamito, hən ke, len nə-par-tite-an san, mətḡepul hən nəmauran kitin.*

¹⁰ Imaienan, nabunusian sagw imaiegai ke: Nəsa məttoḡat həni, ivoi ke mitigol tinḡ. Len nasihau tovan tia, gamit mətouḡat bubulah vat mōs alat a Jutea, ale mətəhəhəḡur hən mətḡigole. ¹¹ Gagai ivoi ke mitigol tihav. Imagenan, hum məttoḡon masuḡ hən məttoḡat həni, ivoi ke mətəḡon masuḡ hən mətḡevurvuri. Ale mətēviol len nəsa məttoḡade. ¹² Husur, mətḡeləḡon masuḡ hən mətḡēviol, aGot ehəhəḡur hən naviolan samito. Husur aGot saus nəsa datsəkade, eus gidat hən datḡēviol len nəsa dattokade.

¹³ Nəsakel natenan hən nəmauran samit ḡidaḡ o hən mətḡemīdol, ale nəmauran sinəvanuan tile gail ḡimalumlum. Ao noləḡon ke tikad naḡitḡitoḡan. ¹⁴ Gagai nəsa məttoḡat həni eləboi ḡevi tarhət silatenan lotomīdol. Ale nəboḡ mətḡemīdol be ləḡepul hən natite, dereh leləboi ləḡēvi tarhət samito. Ale ḡimaienan, ikad naḡitḡitoḡan. ¹⁵ Hum natosian siGot toke,

“Nəvanuan topisan nəmanna tosoḡur, nəhanian han səmasuḡ.

Ale nəvanuan topisan nəmanna sasəḡur, nəhanian han samīdol.”*

APol esəvat aTitus vi Korint tətəs

¹⁶ Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləḡonian toḡitoḡ hən naləḡonian notokade—naləḡonian hən ḡevi tarhət samito, ¹⁷ husur aTitus ehəhəḡur hən todaḡ hən ḡigol nəsa namttokel maii. Ale husur toləḡon masuḡ hən ḡevi tarhət samito, len naləḡonian san gabag, eriḡ naut egai, ivan hən gamito. ¹⁸ Ale namtosəvat avan sual am mai aTitus. Gai awawa len nadəlomian, ale alat siYesu len naut ḡisi lusor sal suhi hən nauman san mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁹ Savi enan ḡai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hən ḡiyar mai ginamito, hən namtbīpat naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ipat len navəlanamito hən namtbəkətkəta təban, hən nəvanuan gail ləḡisal suh nəyalyalan siGot, ale hən ḡimasil ke, namttoləḡon masuḡ hən namtḡēvi tarhət salito.

²⁰ Namtomətahun avan ideh ḡisor ḡisa hən ginamito sil na-kətkəta-təban-an hən nabiltiviolan enan topat len navəlanamito. ²¹ Husur namtuke namtigol nəsa tonor səlani, savi len nəhon aGot ḡai, be len nəhon nəvanuan gail am.*

²² Ale namtosəvat avan sual am hən ḡitah mai ḡəlaru. Atenan evi awawa nadəlomian sinamito. Len naḡide isoḡur namtobunusi ke tovoi. Namtusəḡ vəha-səḡsoḡur həni

* **8:4:** Hən naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29 * **8:9:** Mat 8.20; Flp 2.6-8 * **8:15:** Exo 16.18 * **8:21:** Pro 3.4; Rom 12.17

ke toləŋon masuŵ hən ɓigol nəsa tonor. Ale gagai eləŋon masuŵ hən ɓevi tarhət samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. ²³ Bikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaiegai ke: iɓon mai ginau, namroum ɓonɓon hən namrɓevi tarhət samito. Ale awawa nadəlomian eru enan sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tiltile gail. Len gəlaru, nahəsən aKristo iyalyal am. ²⁴ Imagenan, nuke mitigol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut ɓisi ləbələboi səhoti ke, nəboŋ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

9

Naviolan mōs alat a Jutea

¹ Naləbulat napisulan egai nototosi husur naviolan mōs alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ŋai,* ² husur noləboii ke məttoleŋon masuŵ hən mətɓevi tarhət salito. Ale nuŋor sal suh naləŋonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləɓeviol len nasihau tovan tia.” Ale na-ləŋon-masuŵ-həni-an samito hən na-vi-tarhəte-an eɓur nəlolito, gol isoɓur len galit lotuɓat viol. ³ Ale alatmiŵan len nadəlomian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləɓevi tarhət samito, hən naviolan samit ɓeutaut. Ale nomətahun na-sor-sal-suhi-an sagw husur gamito ɓevi libliboŋan. Be nuke mətəutaut hum notokele tia ke məttoimaienan. ⁴ Husur, gamit asike mətɓigole, ale nəboŋ nəɓegəmai, nəvanuan galevis ta Masetonia ləɓitah mai ginau, ale ləɓisaɓ na-utaut-həni-an samit ɓeɓuer, nahurunamito dereh tisa husur namttorin nəlonamit len gamito, be mətəutaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵ Imagenan, nunau ke nimassəvat awawa lototor enan van hən gamito a tahw hən nəɓegəmai, hən ləɓigol naviolan məttokele gati ɓeutaut. Noləŋon ke naviolan enan, egəm len nahəhaŵuran, sagəm len nə-taɓulol-bulosi-an.

⁶ Mitinau gat nategai ke: nəvanuan tomabul kinit namisurhute, len nəmatuan dereh tikad kinit nəhanian. Nəvanuan tomabul tosoɓur, len nəmatuan dereh tibəŋ hanian. ⁷ Gamit ɓisi mətəviol hən nəsa gamit ŵisusua məttoɗam hən tia len nəlomito. Samteviol len namətahusian o len nə-taltal-həni-an ke mitimasgole. Husur aGot eləmas bun nəvanuan tohəhaŵur hən ɓeviol. ⁸ Ale aGot eləboi ɓeviol habat mai gamito, hən mətɓepul səsəhov, hən asike mətɓemidol hən natideh boŋ ideh. Ale len nəsa məttopul hən, mətoləboi mətɓevi tarhət sinəvanuan tile gail. ⁹ Hum natosian siGot toke, “Len nahəhaŵuran san, akis eviol hən natit isoɓur mai naməsəl gail.

Nanoran san ipat vi sutuai.”*

¹⁰ Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nəvanuan tobubulani, hən ɓegəm vi ɓəta hən nəvanuan ɓihani. Len naŵide tomaienən, aGot dereh tilav namisurhut gail ɓisoɓur am hən mətɓevi tarhət sinəvanuan hən. Ale dereh titov hən ɓiŵan masuŵ hən naŵit nanoran len gamito.* ¹¹ AGot dereh tigol mətəpul səsəhov hən natit ɓisi tovoi, hən mətɓeviol habat akis. Ale nəboŋ namtɓilav naviolan samito mai alat lotomidol, dereh lesipa vi təban aGot. ¹² Husur naviolan samit hən na-vi-tarhəte-an dereh tikad naŵit teru. Alat siGot a Jerusalem lotomidol, asike lomidol am, ale len nahəhaŵuran, dereh lesipa vəha-sobsoɓur vi təban aGot.

¹³ Len naŵit na-vi-tarhəte-an eru enan, dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut məttoŋol nəsa tokele, ale len nəhon nəvanuan gail məttokele ke na-kel-uri-an tovoi husur aKristo ekitin. Ale dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut məttoviol masuŵ hən nəvat mai galito mai nəvanuan ɓisi. ¹⁴ Ale len na-ləmas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuŵ mōs gamito, husur nabiltivoian aGot toviol kəmas hən mai gamito. ¹⁵ Datesipa vi təban aGot hən naviolan san dattodədas datɓikel vəsvəsaii.

* 9:1: 2Kor 8.1-7 * 9:9: Psa 112.9 * 9:10: Isa 55.10

10

Nədaŋan siPol hən na-il-a-mō-an

¹ Ginau m̄au, aPol, nous gamit hən natsua. Hum ma məttoke nəboŋ nototoh mai gamito nəlogw emədaŋ, nəsavı natideh, be nəboŋ nototoh a tut naŋide sagw idaŋ van hən gamito, nitos nalobulat todaŋ van hən gamito. Be len AKristo, nəlon tomədaŋ, togol tomədaŋ hən nəvanuan gail, ² nous gamit ke, mitigol naŋide samit tinor, hən asike naŋide sagw biđan van hən gamit galevis lotonau ke, namttohusur naŋide silat navile eg a pan. ³ Husur, naut kəmas namttotoh len navile a pan, len nabiltibalan namttobal lan, namtsəbal suŋan alat navile a pan. ⁴ Ao, natit nəbalan namttobal hən gail lukad nədaŋan siGot, hən ləbitohtoh naut ideh aSetan toum həni len nəmauran sinəvanuan topat kəkol həni dan aGot. Namtoŋipitas nagəgərasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh. ⁵ Ale nə-patpat-nəvanuan-an ideh məhat toil gol nəvanuan dan aGot, hən asike ləbeləboii, namtoŋipitasi. Nənanuan p̄isi, namtuban̄is gat gail hən ləbigol nəsa aKristo tokele. ⁶ Ale nəboŋ mətbigol kavkav hən naləŋonian seKristo, dereh namteutaut hən namtbipansəm nəvanuan p̄isi lotomətahun ləbigol husuri.

⁷ Gamit mətoris nəsa topat vivile ŋai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh binau ləboii ke tovi seKristo, tinau len gai gabag tətəs am ke, ginamit am namtovi seKristo suŋan gai. ⁸ Hum ma məttonau suluŋi ke, notosor sal suh habat hən na-il-a-mō-an Nasuḅ toriŋi len navəlanamito. Be eriŋi len navəlanamito hən namtbigol mətbiđan am len nəmauran samito, savi hən namtbemədas nadəlomian samito. Imagenan nahurunamito səsə lan. ⁹ Nomətahun mətbinau ke, notoləŋon ke, mətbemətahw len nalobulat napisulan nototos gail. ¹⁰ Husur gamit galevis luke, “Len nalobulat napisulan san gail nasoruan siPol eməlas, idaŋ, be nəboŋ totoh mai gidato, gai sədaŋ, ale nasoruan san savi natideh.” ¹¹ Nəvanuan lotomaienan limasnau səhoti ke, nəsa namttokele len nalobulat napisulan gail nəboŋ namttotoh a tut, eŋitoŋ hən nəsa namtbigole nəboŋ namtbegəmai.

¹² Namtomətahun namtbep̄itoŋ hum nəvanuan galevis lotosor sal suh galit səbolito. Namtomətahun namtbənənoŋ hən ginamit mai galito. Nəboŋ lotonənoŋ hən galit mai galit gabag ŋai, hum lotovi natesua tonor hən ləbeləboii səhot galit gabag lan, lumelmel. ¹³ Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito səhor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriŋi len navəlanamito ŋai. AGot eriŋ navilah hən nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van vəbar gamito. ¹⁴ Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsasəhor navilah hən nauman aGot toriŋi. Husur naut samito ipat len navilah enan, ale namtogəm bar gamit a Korint metəkav hən namttokel nakel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹⁵ Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namtbipatpat ginamit məhat lan. Avil namtuvatvat viri ke, nadəlomian samit dereh tetibtibau am hən namtbigol nauman bətibau habat am len gamito.* ¹⁶ Bimagenan, dereh namteləboii namtbikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətahun namtbisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am toumum lan tia.

¹⁷ Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor sal suh natideh, tisor patpat Nasuḅ aGot məhat.”* ¹⁸ Husur nəvanuan tosor sal suh gai, aGot sahəhaŋur həni. Be nəvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehəhaŋur hən avan enan.

11

APol mai ahai pispisul gəgəras gail

* **10:15:** Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21 * **10:17:** Jer 9.24; 1Kor 1.31

¹ Noləjon ke mitidam̃ hən nəbisor sal suh kəkereh hən ginau bai. Hum ma məttonau ke notomelmel, be nous gamit hən mətbesəsəlonj husur ginau. ² Nulekol hən gamito len nalekolan siGot. Gamit mətosuṃan navensus toveveu, ale nukel gati ke tilah mai nauluṃan tosua ŋai, aKristo. ³ Be nomətahw ke mətosuṃan alv, nəṃmat togəras len naṽide hən na-sor-hehe-an. Ginau nomətahw ke, hum ma avan ideh bəgəras gamit, hən bəmədas nənauan samito, liv gamit dan aKristo, hən asike mətḃidaŋ lan am len nəlomit toveveu.*

⁴ Husur mətəhəhəṽur hən mətḃodaṃ hən avan ideh togəm hən gamito, naut kəmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kəmas mətḃokad nanunun nagəgərasan ideh totile dan aNunun aGot mətḃokade a ṃo, naut kəmas mətḃodəlom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi mətḃokad nədələmian lan a ṃo.

⁵ Be alat məttonau suluṽi ke lotovi “ḃiltihai pispisul gail,” len nabunusian sagw, ləsəyalyal səhor ginau len natideh. ⁶ Hum ma nəsəkad namitisau hən nasoran, be nukad na-ləboi-buni-an. Len naṽide pisi namtugol natenan imasil buni hən gamito.

⁷ Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nəsaus nəvat o natideh am hən gamito. Nugol nəlogw emədaṽ hən nəbēputsan gamito. Nəboŋ notogol tomaienən, mətunau ke notogol nəsaan a? ⁸ Noum kəmas ṃos gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat ṃos ginau. Ehum notovənvənah dan galito hən nəbēvi tarhət samito. ⁹ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəboŋ notom̃idol, nəsaus natideh ben gamit ideh. Husur nəbathudud nədələmian lotogəm len naut a Masetonia, loviol p̃is nəsa notom̃idol həni. Nomətahun na-kətkəta-təban-ginau-an tovi nauman ideh todaŋ len gamito. Nəsaus natideh ben gamito, ale asike nigole boŋ ideh.* ¹⁰ Len nakitinan seKristo topat len ginau, səkad avan ideh len naprovens Akaia ḃigol na-sor-sal-suhi-an egai sagw ḃinoŋ.

¹¹ Mətunau ke notokəmaienən husur nəsaləmas bun gamito a? Aoa! AGot eləboii ke, notoləmas masuṽ hən gamito!

¹² Naṽide enan notohushusuri, dereh nehusur tabtab həni, hən ke, alat lotonau ke lotovi ḃiltihai pispisul seKristo, asike ləḃikad nap̃isal ideh hən ləḃisor sal suh galito hum lotop̃itoṽ hən ginamito len natideh. ¹³ Nəvanuan lotomaienən lovi hai pispisul gəgəras. Len nauman salit lolibliboŋ, ale len naṽide salito, logəgəras ke lotovi hai pispisul seKristo, be ləsəmaienən.* ¹⁴ Nəsasəhoṽut len naṽide enan! Husur aSetan ṃau egəgəras ke tovi aŋel hən nam̃ial. ¹⁵ Imaienən, sadatesəhoṽut len nəvanuan nauman san gail lotogəgəras ke lotovi vanuan nauman hən nanoran. Len nəboŋ naməkot dereh lipanis sil nəsa lotogole.

Na-ləjon-isa-an siPol ṃos aKristo

¹⁶ Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mətḃinau ke notomaienən, mətəsəsəlonj husur ginau bai, hum notomelmel, hən nəbisor sal suh ginau. ¹⁷ Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nəsakel nəsa Nasuḃ toləŋoni, be nusor suṃan nahəṽon. ¹⁸ Ale husur ke nəvanuan gail lotosor patpat galit məhat len naṽide silat navile a pan, ginau am dereh nimaienən. ¹⁹ Gamit mətunau ke mətukad nəkadumito, be mətəhəhəṽur sal hən mətḃosəsəlonj husur nahəṽon gail! ²⁰ Husur avan ideh ḃigol gai ḃeil a ṃo hən gamito hum mətḃovi slev san, mətudaṃ həni! Avan ideh bəgəras gamito hən ḃihan p̃is nəvat samito, ḃipatpat gai məhat hum mətḃovi ut kəmas, o ḃiṽos nətarhomito, gamit ṃau mətudaṃ həni! ²¹ Mətunau ke nahurugw timassa husur namtsədaŋ sənav hən namtḃohusur naṽide en salito a? Ao!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit ləḃikad na-il-ḃuri-an hən ləḃisal suh galit həni, ginau am nukad na-il-ḃuri-an hən nəḃisal suh ginau həni. ²² Galit lovi Ipru a? Ginau am novi Ipru. Galit lovi seIsrael a? Ginau am novi seIsrael. Galit lovi pasusan siAraham a? Ginau am novi pasusan siAraham.* ²³ Lovi vanuan na-vi-tarhəte-an

* **11:3:** Gen 3.1-5, 13 * **11:9:** Flp 4.15-18 * **11:13:** Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2 * **11:22:** Flp 3.5

seKristo a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhət san habat am səhor galito. Noum idan habat səhor galito, nutoh len naim bəbanjis vəha-sobur səhor galito, nosəsəlon hən nabus hən na-bilbilas-masuŵ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau vəha-sobur səhor galito. ²⁴ NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-39 len nəmariboŋ sua. Len nəyaran sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.* ²⁵ Vəha-tor alat a Rom luŵas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboŋ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan imaburbur. Len nalenmariug esua mai nalennəyal esua nusal len naliliŵol mermer len tas.* ²⁶ Nugol nəyaran isobur, ale nəmatan ipat pəpadaŋ akis. Ikad nawisel gail lotolev. Ikad nəvanuan vənvənah lotohəhaŵur hən ləbigol nasənanhan. NaJu gail luke nimat, alat ləsavi Ju luke nimat. Pəpadaŋ hən notomat len nabiltivile, len naut masmas tobəbesw, len tas mai len natohan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nadəlomian.* ²⁷ Noum idan mōs Nasub, noum habat len nədaŋan sagw p̄isi, nəsəpat savoi vəha-sobsobur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihət ginau vəha-sobur. Naut esusus habat hən ginau, nomidol hən nahurabat. ²⁸ Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh hən alat siYesu len naut tiltile gail. Nunau sobuer hən naŵisal hən nəbəkətkəta təban galito. ²⁹ Nəmauran salit ideh asike bidaŋ, ginau am nəsədaŋ. Nəvanuan bəliv galit ideh hən bipes haβet, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipaŋpaŋ.

³⁰ Nomətahun nəbisor patpat ginau məhat, be nəbimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nəsədaŋ. ³¹ Nokitin, nəsaliboŋ, aGot, aTəman Nasub aYesu Kristo, nə-sal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin. ³² A mō, nəboŋ nototoh len naut a Tamaskus, nəgavna, aAretas tovi Kiŋ totabtabuh lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nabiltivile enan hən ləbitah gat ginau. ³³ Be len nəhad, nəvanuan galevis loriŋ ginau vi pan, tur len natuhbopita topat len nabiltiholəvat hən nabiltivile. Nə nugam yav dan navəlan nəgavna enan.*

12

Nəboŋ aPol sədaŋ, len aKristo, idan

¹ Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, nimassor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasub mai na-kel-vəhoti-an san gail. ² Noləboi naulumān sua seKristo.* Len nasihau tovi 14 tia, aGot isaβul atenan vi məhat vi lan nəmav.† Nəsaləboii ke tokad niben sal o niben tobuer, be aGot ŋai eləboi natenan. ³ Evoi, aGot ŋai eləboii ke totoh len niben o tovivile dan niben. Be noləboii ke, ⁴ aGot isaβul atenan vi məhat vi lan naut a Paratais.* Len naut ei esəsəlon hən nasoruan, nəvanuan səkad nasoruan hən bikel; nasoruan aGot sədam hən avan ideh bikel. ⁵ Dereh nisor sal suh nəvanuan tomaienən. Be asike nusor sal suh ginau. Dereh nisor sal suhi ke nəsədaŋ ŋai. ⁶ Nətake nətasor sal suh ginau, asike nətaməlmel husur nətakel nəkitinan ŋai. Be asike nusor patpat ginau məhat, husur nomətahun avan ideh bīpatpat ginau məhat. Be nuke nabunisian sivan enan tipat ŋai len nəsa toris notogole mai nəsa tosəsəlon hən notokele. ⁷ aGot emətahun nəbīpatpat ginau məhat len na-kəta-risi-an mai na-kel-vəhoti-an galen sagw lotoyalyal. Imaienən eriŋ natesua todaŋ masuŵ len nəmauran sagw. Natenan ehūm nasunit nəhai tosar tabtab hən nibegw, ehūm napisulan togəm len aSetan hən bəmədas ginau. ⁸ Noŋir Nasub vəha-tor, nousi hən bilav kuvi dan ginau. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kəmas həni mai gaiug eləboi

* **11:24:** Deu 25.3 * **11:25:** Uman 16.22, 14.19 * **11:26:** Uman 9.23, 14.5 * **11:33:** Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25 * **12:2:** Len naut egai aPol isor husur gai gabag. † **12:2:** Len nasoruan ta Kris ike nəmav na-vəha-tor-an, be nəvanuan namitisau galevis lunau ke namilen nəmav aGot totohtoh lan. Len nənanuan salito datukad nəmav dattoləboi datberisi, datukad nəmav naməso gail lotopat lan, mai datukad nəmav aGot totohtoh lan. * **12:4:** Luk 23.43

betəgau gat gaiug, husur nəboŋ gəsədaŋ, nədaŋan sagw epul masuŵ len gaiug.” Husur tokəmaienan, nohəhaŵur hən nəbisor sal suh nədaŋan sagw toŋuer, husur nəboŋ nəsədaŋ, nədaŋan seKristo ipat len ginau. ¹⁰ Husur natenan, nohəhaŵur hən nəsədaŋ; nəboŋ nəvanuan lotosəvar ginau, nohəhaŵur; nohəhaŵur hən natit lotogol notoləŋon tosa; nəboŋ nəvanuan lotomədas tabtab hən ginau, nohəhaŵur; nəboŋ nototoh len nəmauran todaŋ, nohəhaŵur. Nohəhaŵur hən natgalen p̄isi m̄os aKristo, husur nəboŋ nəsədaŋ, len aKristo, nudaŋ.

APol inau masuŵ hən alat a Korint

¹¹ Nusor maienan hum ahoŵon, be gamit m̄au mətugol notomaienan. Gamit m̄au, inor hən mitisor sal suh ginau; husur naut kəmas notovi ut kəmas, alat məttonau suluŵi ke lotovi “b̄iltihai pispisul gail” ləsəyalyal səhor ginau len natideh. ¹² Len namerikel notogol gail len gamito, imasil ke notovi hai pispisul kitin. Len na-toh-mədaŋ-an nudaŋ ħur nəmauran sagw todaŋ, nugol namerikel gail lotokel kot aYesu, nugol natit məttonaŋmaŋ len gail, mai natit lotogol nədaŋan siGot tomasil. ¹³ Nəsa notogole len gamito ep̄itoŵ hən nəsa notogole len alat siYesu len naut tiltile gail. Ikad natesua ŋai nəsagole len gamito. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaŋ len gamito. Hum ma məttonau ke naten tovi nəsaan, mətəruŋbati dan ginau bai!

¹⁴ Gagai noutaut hən nəbēgəm hən gamito. Dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Ale na-kətkəta-təban-ginau-an asike evi nauman ideh todaŋ len gamito, husur nəsaləŋon natit samit gail, be noləŋon gamito. Nokəmaienan husur savi hən natətai ħeum hən b̄ekətkəta təban anan mai atəman ħivoi, be ipat len anan mai atəman hən arb̄ekətkəta təban natətai ħivoi.* ¹⁵ Imaienan, nohəhaŵur hən nəbēviol hən ginau gabag mai natit p̄isi notokade m̄os gamit. Ginau nəbēləmas masuŵ hən gamito, gamit dereh mətələmas kinit ginau a? Naten sanor!

¹⁶ Be naten tipat. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaŋ len gamito, be gamit galevis luke, len naŵide tosusuah, notogəras gamito hən notovənoh natit samit gail.

¹⁷ Mət̄binau ke tomaienan, kel mai ginau naŵide notogəras gamit hən! Mitikel ur avan ideh notosəvati van hən gamito, togəras gamit hən nəb̄ikad nəvat samito. ¹⁸ Nous aTitus idaŋ hən ħivan hən gamito, ale nosəvat awawa nadələmian sinamit maii. Ale aTitus, egəras gamit m̄os nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinaməru namrukad aNunun aGot tosua ŋai, ale naŵide sinaməru ep̄it̄p̄itoŵ ŋai.*

¹⁹ Hum ma məttonau ke, namtotətətas gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəboŋ namttosor, namtusor len nahəsən aKristo len nəhon aGot. Ale gamit namttoləmas bun gamit p̄isi, natit p̄isi namttogole, namtugole hən mət̄bidaŋ am. ²⁰ Husur nomətahw ke nəboŋ nəbēgəmai asike nəb̄isaŋ gamit hum notoləŋoni, ale gamit am asike mət̄bisaŋ ginau hum mət̄toləŋoni. Nomətahw ke mət̄bikad naŵit̄vituhan, nə-taŋbulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-nau-gamit-səb̄omito-an, nasoruan tomədas naħoruan samit gabag, na-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaŵtaŵoran. ²¹ Nomətahw ke, nəboŋ nəbēgəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhatuh ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isoħur lotogol nəsaan a m̄o tia, be ləsəpair dan naħiŋħiŋalan salito, naitian tosa, mai naŵide hən naitian taŵtaŵor.

13

Nalələgauan naməkot siPol

¹ Nəboŋ nəbēgəm ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəboŋ avan ideh ħikel uri ke avan tile togol nəsaan, nakitinan hən nəsa

* 12:14: Uman 18; 2Kor 13.2 * 12:18: 2Kor 8.6, 16, 18

tokele teil þarþar len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”* 2 Nəboŋ nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw, nukel naləgəuan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətəs həni mai alat lotogol nəsaan a m̄o, mai gamit þisi am məttoŋol nəsaan, ke, avan ideh togol nəsaan asike igam yav dan nəpanismen sagw. 3 Husur məttoŋon na-ləboi-buni-an ke len ginau aKristo tosor, ale dereh nigol tiþarþar hən gamito len nəpanismen galenan. AKristo səpar daŋan len nəsa togole van hən gamito, be nədaŋan san etibau len gamito. 4 Ekitin ke tokul nəboŋ lototahətah həni len nəhai balbal, be len nədaŋan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəbonan sinamit maii, ginamit am namtsədaŋ, be len nədaŋan siGot, namtukad nəmauran mai aKristo. Ale nəboŋ namtbəgəmai, dereh məteris nədaŋan enan.

5 Mətebunus kitev nadəlomian len gamit səbomito. Mətukad nadəlomian kitin o eþuer? Mətsənau səhoti ke aYesu Kristo totoh len gamito a? Asike þimaienan, mətsəkad nadəlomian kitin. 6 Be nuke mitisaþ ləboii ke namttovi ahai pispisul kitin seKristo. 7 Ale gagai namtusor tuv van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuv maienan hən nəvanuan gail ləbələboii ke namttovi hai pispisul kitin, be hən mətþigol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləbəmətəhun ginamito hum namtsavi hai pispisul kitin. 8 Husur namtsaləboi mətþigol natideh þemədəs nakitinan, avil natit þisi namttogole, namtugole m̄os nakitinan. 9 Nəboŋ məttoŋon, namtohəhaður, naut kəmas namtsədaŋ. Namtusor tuv am ke, mitimatmatu len nəmauran samito. 10 Husur enan, nutos natgalegai nəboŋ nototoh a tut dan gamito, hən asike nəbidaŋ taltal hən gamito nəboŋ nəbəgəmai. Husur, len nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an Nasuþ tolavi mai ginau, nuke nigol mitidaŋ am len nəmauran samito, nomətəhun nəbəmədəs nadəlomian samito.

11 Bathudud nadəlomian, egai nasoruan naməkot sagw. Mətehəhaður. Mitimatmatu len aKristo. Mətəŋon tivoi am len nəlomito. Mitikad nənauan tesua. Mitikad natəmat len nəmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəmat dereh titah mai gamito.

12 Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətesuñ gabag hən nətarhomit gail hən mətþikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito. 13 Alat siGot þisi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

14 Nasuþ aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit þisi, aGot teləmas bun gamit þisi, mai aNunun aGot tigol mətesua maii len nəlomit þisi.

* 13:1: Deu 19.15; Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipru 10.28

Kalatia

Naloḅulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kalatia

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos naloḅulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia læberin nəlolit ḅidaṅ len aYesu ṅai, savi nahusurian hən nalo.

Itos naloḅulat egai mōs ase?

Naloḅulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos naloḅulat egai ṅais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaṅ hən nasihau A.D. 49 nəboṅ totoh len naut a Antiok.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)

2) Mətosəsəlonṅ hən naṅusanan tosa (1.6-9)

3) Nədaṅan hən na-il-a-mō-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10-2.21)

4) Nalo mai nadəlomian (3.1-25)

5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboṅ məttogəm vi natun aGot gail (3.26-4.7)

6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8-5.1)

7) Məṭḅigol məṭḅikad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən məṭḅevi slev hən nalo tətəs (5.2-12)

8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur naṅide tosa samit gail (5.13-6.5)

9) Nakelean todaṅ naməkot: naṅit hən nəsa məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)

10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, ḅəḅuer tu savi natideh (6.11-16)

11) Nasudəlaṁian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau. ² Ginau aPol, mai nəbathudud nadəlomian gegai, namtutos naloḅulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile gail a Kalatia.* ³ Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigol nəlomit tikad natəmat. ⁴ AKristo erinṅ gai len nəmatan mōs ḅilav kuv gidat dan nəsaan sidato hən ḅilav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməṅai. Igole husur naləṅonion siGot aTəmadato. ⁵ Nə-sal-suhian tivan hən nəyalyalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ṅai

⁶ Evi aGot tokis gamito hən məṭḅimaaur len navoian aKristo toviol kəmas həni, wake mətupair tutut dani van hən naṅusanan totile. Nosəhoṅut len gamito! ⁷ Naṅusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənauan samito etuhatur, lotoləṅon læḅemədas na-kel-uri-an tovoi seKristo. ⁸ Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aṅel togəm len nəmav, ḅikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot māu tibar həni len nəhab nəmatan! ⁹ Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh ḅikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan məttodəlomi tia, aGot māu tibar həni len nəhab nəmatan!

¹⁰ Ginau nəsahisi ke nəvanuan gail læḅəḅəḅur hən ginau. Noləṅoni ṅai ke aGot ḅəḅəḅur hən ginau! Nətahishisi ke nəvanuan gail ləṭəḅəḅur hən ginau, asike nətavi aslev seKristo.

* **1:2:** Uman 16.6

AGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nadəlomian sagw, nukel koti mai gamit ke, nəkadun na-kel-uri-an tovoi notokel uri, savi len nəvanuan. ¹² Husur avan ideh səlavi mai ginau, saʋusani hən ginau. Ao, aYesu Kristo səbən, ikel vəhoti mai ginau.

¹³ Nokəmaienan husur mətosəsəlonj ləboi tia nəvide hən nəmauran sagw nəboj notohusur nəvide hən nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nomədas tabtab hən alat siGot hən ləbimasig. ¹⁴ Len nəvide hən nalotuan seJu gail, ginau nosəhor naJu isoḅur len naur hagw. Nudaŋ habat len nəvide setəmagw gail ta sutuai.*

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol kəmas həni, aGot ilekis hən ginau, ekis ginau nəboj notopat len nabəhaʋun anagw sal. Beti aGot ehəhaʋur hən togol ke noləboi p̄arḅar hən aNatun san hən nəbikel uri mai alat ləsavi Ju. Nəboj togol tomaienən, nəsəsaʋsaʋut hən nəbisor kitevi mai avan ideh,† ¹⁷ nəsavı məhat vi Jerusalem hən nəberis alat lotovi ahai pispisul gail a m̄o hən ginau. Aoa, novi tut vi Arapia, beti notəlmam vi lan naut a Tamaskus. ¹⁸ Husur nasihau totor notəlmam vi Jerusalem hən nəbeləboi aPita mai nəbinau səhot nəsa bikel mai ginau. Ale nutoh maii len nəmarıboj tovi 15.‡ ¹⁹ Nəsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aʋan Nasuḅ ŋai.*

²⁰ Nəsa nototosi van hən gamito ekitin. Len nəhon aGot nukele, nəsalıboj.

²¹ Beti husur nəboj enan novi lan naut a Siria mai a Silisia. ²² Be alat seKristo len naut a Jutea ləsabubur mai ginau, ləsələboi ginau. ²³ Losəsəlonj hən na-kel-uri-an ŋai toke, “Atenan tomədas tabtab hən ginamit a m̄o, gagai ikel ur nadəlomian egaii tomədasi a m̄o.”

²⁴ Imaienan lusal suh aGot bathut nəsa togole len ginau.

2*Ahai pispisul gail lohəhaʋur hən aPol*

¹ Husur nasihau tovi 14 novi məhat tətəs vi Jerusalem mai aParnapas. Len nəboj enan namrosəhar aTitus am.* ² Novi Jerusalem husur aGot toʋusan ginau həni ke nımasvan. Len nəbənḅonan mai nəvanuan totıbau gail səbolıt ŋai, nukel vəsvəsai mai galıtı na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat ləsavi Ju. Nugol tomaienən husur nuke lidam̄ hən nauman sagw. Nomətahw ke notoum kəmas ŋai, hum nauman p̄ısi sagw savi natideh. Be ludam̄ həni. ³ Ale natsual am, ləsətaltal hən aTitus, totah mai ginau, hən bıkad na-tıvdalusi-an, naut kəmas tovi uleKris. ⁴ Ikad na-sor-levlev-an enan husur nəvanuan galevis len naut tıltıle gail loğəgəras ke lotokad nadəlomian. Ale lolıligıs hən galıtı len gınamıtı, hən ləbısaḅ ləboi nəmakıvan dattokade dan nalo, len nəbənən sıdato mai aKristo aYesu. Luke lısaḅ ləboıı hən ləbıgol gıdat datḅevi slev hən nalo enan.* ⁵ Be namtoıl gəgat, namtsasəsəlonj hən nahudhusoruan ideh salıtı. Ao, namtotəgau gat nakıtınan hən na-kel-uri-an tovoi m̄os gamıtı.

⁶ Ale nəboj notokel nəsa notokel uri tonoj, alat lotoıl a m̄o ləsasuhud hən nasoruan ideh maii am. (Tarhət hən na-il-a-m̄o-an salıtı, nəhes totıbau lotoʋatı savi natideh len ginau, husur len nabunusian siGot nəvanuan p̄ısi loḅıtḅıtoʋ. Rıŋ naten tıpat.)* ⁷ Alat lotoıl a m̄o ləsakel natideh am husur loləboıı ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju sum̄an gai totabtabuh len aPita hən aPita bikel uri mai naJu gail. ⁸ Bathut, len nauman sePita tovi ahai pispisul van hən naJu gail, aGot eum. Ale len nauman sagw am notovi ahai pispisul van hən alat ləsavi Ju, aGot eum. ⁹ AJemes, aPita, mai aJon, luʋat nəhes hum lotoıl a m̄o hən alat sıYesu len naut a Jerusalem.*

* **1:14:** Hən naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11 † **1:15-16:** Hən naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. Isa 49.1; Jer 1.5 ‡ **1:18:** Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram.

* **1:19:** Kal 2.9; Mat 13.55 * **2:1:** Uman 11.30, 15.2 * **2:4:** Kal 1.7; Jut 4 * **2:6:** Deu 10.17 * **2:9:** Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram.

Nəboŋ lotokəta ləboi navoian aGot toviol kəmas həni, topat len nauman sagw, galit loləlav mai ginəu mai aParnapas hən ginəmit pisi namtbikad nəbonan len aYesu. Ludam̄ ke ipat len ginəməru hən namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, ale ipat len galit hən ləbikel uri sal mai naJu gail. ¹⁰ Lous ginəməŋ ŋai ke namrinəu gat alat lotopar tite. Natenan boh, noləŋon buni hən nəb̄igole.*

APol ikel nəsaban sePita maii

¹¹ Avil nəboŋ aPita togəŋ hən ginəmit len naut a Antiok, nosivoh lan. Len nəhon nusor tasi husur isab len nəsa togolgole. ¹² A m̄o ihanhan mai alat lotokad nadəlomian ləsavi Ju. Galit ləsəkad na-tiv-dalusi-an. Ale aJemes esəvat galevis gəmai. Nəboŋ lotobar naut a Antiok, aPita ivan dan alat ləsavi Ju, səhan mai galit am, husur emətahw len alat lotoil gəgat len na-tiv-dalusi-an.* ¹³ Beti naJu gail lotokad nadəlomian am luḃon mai aPita len nagəgərasan san gol ke aParnapas am ehəsur nəvide nagəgərasan salito. ¹⁴ Be nəboŋ notoris ke ləsəhusur nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, nukel mai aPita len nəholito ke, “Gaiug govi Ju, be len nəmauran sam̄ gutoh sum̄an alat ləsavi Ju, gəsətoh len nalo sum̄an naJu gail. Imabe gudaŋ len alat ləsavi Ju hən ləb̄itoh sum̄an naJu lotohusur nalo? Sagiməgenan!

¹⁵ “Gidaru, nəboŋ lotopas gidaru, darovi Ju, darsavi vanuan naut tile lotovi vanuan nəsaan len nabunusian seJu gail. ¹⁶ Avil gidat dattovi Ju nadəlomian, datoləboii ke nəvanuan togol husur nalo, aGot sariŋi ke tonor len nəhon sil na-gol-husuri-an san. Ao, bathut nadəlomian len aYesu Kristo ŋai aGot toriŋi ke nəvanuan inor len nəhon.† Iməgenan, gidat am datoriŋ nəlodato len aYesu Kristo, hən aGot b̄eriŋi ke datb̄inor len nəhon, len nadəlomian sidato len aYesu Kristo savi len na-gol-husur-nalo-an. Husur səkad avan ideh, len nalo avan en togol husuri, toləboi b̄inor len nəhon aGot. ¹⁷ Ale datb̄eləŋon ke len aKristo datinor len nəhon aGot, be datb̄isabi ke datovi vanuan nəsaan sal husur dattopair dan nalo, namilen ke aKristo esəhar gidat vi lan nəsaan a? Ao, asike maienan! ¹⁸ Nəb̄eum təlmam hən nalo notogol tomasig, noḃusan səhoti ke ginəu gabag noḃur kotov nalo. ¹⁹ Husur ehum notomat, bathut nalo sawol hən nəmauran sagw am. Len nabunusian hən nalo numat ŋa nupair dan nalo hən nəb̄itoh hən aGot b̄iwol hən nəmauran sagw. Esum̄an notomat len nəhai balbal mai aKristo. ²⁰ Nutoh, be savi ginəu am, aKristo m̄əu itoh len ginəu. Nəmauran notokade len nibegw, nukade len nadəlomian len aNatun aGot, gai toləmas bun ginəu, toviol hən nəmauran san hən b̄imat, m̄os ginəu. ²¹ Len nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kəmas həni, savi ut kəmas. Evi nəb̄ilititit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nəhon aGot, aKristo təmat m̄os naut kəmas ŋai.”

3

Nanoran ipat len nalo o nadəlomian?

¹ Eee gamit alat a Kalatia mətuməlmel! Ehəu avan sua todələm̄ gamito hən mət̄betətan! Len nəhomito, nusor vəsvəsaii nəmatan siYesu Kristo len nəhai balbal. Ehəu gamit mət̄orisi len namətamito. ² Nuke neləboi natsua ŋai: imabe? Mət̄ukad aNunun aGot husur mət̄ohusur nalo seJu gail a? Ao mət̄ukade husur mət̄oriŋ nəlomito len na-kel-uri-an tovoi mət̄tosəsəloŋ həni. ³ Mət̄uməlmel o mət̄umabe? Nəboŋ mət̄totub̄at, mət̄ohusur aGot len nədaŋan seNunun, be gagai mət̄unəu ke mət̄evurvur nəmauran toveveu enan len nədaŋan samit ŋai. Mitimabe? ⁴ Len nadəlomian samito, mət̄oləŋon isa vəsa len natit isəḃur. Savi m̄os natideh a? Ao! Evi m̄os natite! ⁵ Nəboŋ aGot toləv aNunun mai gamito, nəboŋ

* **2:10:** Uman 11.28-30 * **2:12:** Uman 11.2-3 † **2:16:** Psa 143.2; Rom 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasoruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadəlomian nəvanuan tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totəgau gat aGot mai nəsa aGot toriŋi hən b̄igole.

togol namerikel gail len gamito, igole husur mætohusur nalo seJu gail a? Ao! Igole husur mætorij nælomito len na-kel-uri-an tovoi mættosæsəlon həni.

⁶ Mitinau aApraham ke: “Gai erij nəlon len aGot, ale aGot erij gat aApraham hum tovi nəvanuan nanoran.”* ⁷ Beti mæteləboii ke, alat lotorij nəlolit len aGot, galit lovi anatun aApraham kitin. ⁸ Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot teriņi ke, naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile linor len nəhon balai, ləberij nəlolit lan. Natenan ipat a mō nəboņ aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai aApraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hən naluʋoh pisi hən nəvanuan naut tiltile.”* ⁹ Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hən alat lotorij nəlolit lan, suñan aApraham togole. ¹⁰ Be alat lotoil gəgat len nalo, lutoh len nəpanismen sua. Nokəmaienan husur natosian siGot ike, “Nəpanismen tipat len alat ləsagol tabtab hən natit pisi topat len nalo.”* ¹¹ Imasil ke len nalo nəvanuan togol husuri, avan ideh sanor len nəhon aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nəhon aGot dereh likad nəmauran tokitin bathut lotorij nəlolit len aGot.”* ¹² Naṗisal hən nadəlomian enan etile len naṗisal hən nalo, toke “Avan ideh togol natit pisi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hən nəmauran san.”*

¹³ AKristo eʋur nəmakuvan sidato dan nəpanismen nalo toriņi len gadito. Eʋur nəmakuvan sidato nəboņ tolav namiledato, topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh totahətah len nəhai, nəpanismen siGot ipat lan.”* ¹⁴ AYesu Kristo eʋur nəmakuvan sidato hən ke, len gai gabag, naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol həni tia mai aApraham. AYesu imat maienan hən ke len nadəlomian datḅikade lan, datoləboi datḅikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

¹⁵ Nəbathudud nadəlomian, len nəmauran ta daməņai imaiegai: Nəboņ nəvanuan ḅeru arḅike, “Evoi,” hən na-kel-gati-an sua, ale arḅitos gat nahəsalar lan, səkad avan ideh toləboi ḅəḅur kotovi o riņ nasoruan ideh am lan. ¹⁶ Len naʋide tomaienən, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aApraham mai nəpasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nəpasusan san gail,” hum lotosəḅur, be ike, “nəpasusan san,” husur tosua ṗai tovi aKristo.* ¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-kel-gati-an aGot tokel gati mai aApraham ipat husuri van nasihau tovi 430 vir nəboņ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-kel-gati-an enan hən ḅəḅuer.* ¹⁸ Husur nalo ḅevi nəkadun naviolan siGot, na-kel-gati-an enan savi nəkadun naviolan san am. Avil len na-kel-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aApraham.

¹⁹ Ale, aGot erij nalo mai aMoses mōs nəsa? Eriņi mōs ḅəʋusan nəvanuan gail pisi hən nəsaan salit gail. Eriņi ipat vir nagəmaian sitenan tovi nəpasusan siApraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-kel-gati-an san maii. Len aņel gail, aGot ilāv nalo mai aMoses, toun siGot, ale toun sinəvanuan gail am.* ²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eil rivuh len nəvanuan eru hən arḅita gat na-kel-gati-an sua. Be nəvanuan tomaienən saum mōs nətarhət tosua ṗai, ao, eum mōs nətarhət toru. Avil aGot səḅon ita gat na-kel-gati-an san tokel mai aApraham.*

²¹ Imagenan, nalo siGot isor tas na-kel-gati-an san gail a? Ao, eḅuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhon aGot len na-gol-husur-nalo-an. ²² Be natosian siGot ike nəsaan ibanjis gat gadit pisi, gol ke ikad naṗisal sua ṗai hən datḅikad naviolan aGot tokel gati. Naṗisal imaiegai ke: datḅerij nəlodata len aYesu Kristo, datukad nəsa aGot tokel gati.

* **3:6:** Gen 15.6; Rom 4.3 * **3:8:** Gen 12.3, 18.18 * **3:10:** Deu 27.26 * **3:11:** Hab 2.4; Rom 1.17 * **3:12:** Lev 18.5; Rom 10.5 * **3:13:** Deu 21.23 * **3:16:** Gen 12.7 * **3:17:** Exo 12.40 * **3:19:** Uman 7.53 * **3:20:** Deu 6.4

²³ A m̄o, n̄əbōŋ nadələmian len aKristo sagəm sal, nalo ekətkəta kəkōl hən gidato. Iḡon gol gidato v̄əbar aGot tovəhot naḡisal hən nadələmian. ²⁴ Imaienan, nalo ehum ahai ḡusan sidato tokətkəta tēban gidato, tosəhar gidato van hən aKristo hən datḡerij̄ nələdat lan, ale hən aGot ḡerij̄ ke datunor len n̄əhon. ²⁵ Avil gagai nadələmian egəm tia, datorij̄ nələdat len aKristo tia, gol ke nalo sakətkəta tēban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaienan gamit ḡisi, len nadələmian m̄əttokade len aYesu Kristo, m̄ətovi anatun aGot gail. ²⁷ Husur ke gamit ḡisi m̄əttobaptais hən m̄əttotoh len aKristo, ehum m̄əttokol nahurabat len gamito tovi n̄əmauran seKristo. Len n̄əhon aGot m̄ətosuḡnan aKristo. ²⁸ Səkad naJu, səkad auleKris o nametḡos am; naslev mai alat l̄əsavi slev, səkad natilean len galito; səkad napəhaḡut, səkad nauluḡnan. Səkad natideh am togol m̄əttopəpəhw, husur gamit ḡisi m̄ətosua len aKristo aYesu. ²⁹ M̄əḡḡevi seKristo, m̄ətovi anatun siApraham kitin. Ale n̄əsa aGot tokel gati mai aApraham, gamit am m̄ətukade.*

4

¹ Nau maieg h̄əni: avan sua topul hən natite imat. Natit ḡisi san, erij̄ hən anatun. Be naut k̄əmas natit ḡisi evi sinatun, n̄əbōŋ tovi tuhtətai sal, esuḡnan naslev ḡai van v̄əbar totibau. ² N̄əbōŋ tokəkereh sal, ikad n̄əvanuan galevis lotokətkəta tēban natətai mai natit san gail v̄əbar n̄ədaḡn han ḡinor hən n̄əsa atəman torij̄. ³ Len navide tomaienān, gidat am, n̄əbōŋ dattokəkereh, n̄əbōŋ datsaləboi aKristo sal, datovi slev sinədaḡnan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sinəkadun n̄ədaḡnan galenan.* ⁴ Be len n̄əbōŋ tonor h̄əni, aGot esəvat aNatun uluḡnan. Apəhaḡut sua ipasi, ale itoh len navəlan nalo siMoses, ⁵ hən ḡev̄ur n̄əmakuvan sidato dattotoh len navəlan nalo, hən ke datḡḡevi anatun aGot kitin gail. ⁶ Husur m̄əttovi anatun gail, aGot esəvat aNunun aYesu aNatun aGot, vi lan n̄ələdato tokai ke, “Appa! Tata!”* ⁷ Imaienan ḡəsavi slev am, govi anatun aGot, ale husur govi anatun, dereh gikad natit ḡisi aGot tokel gati hən ḡḡeviol h̄əni mai anatun gail.

APol inau masuḡ hən alat a Kalatia

⁸ N̄əbōŋ m̄ətsaləboi aGot sal, m̄ətovi slev sinatit l̄əsavi got kitin gail.* ⁹ Be gagai, n̄əbōŋ m̄əttoləboi səhot aGot, (aoa, ivoi am notoke, gagai n̄əbōŋ aGot toləboi səhot gamito), imabe m̄ətupair t̄əlmam van hən n̄əkadun n̄ədaḡnan gail l̄əsavi natideh, l̄əsədaḡ, lotovi ut k̄əmas? Imabe m̄ətuke m̄ətevi slev salit t̄ətas am? ¹⁰ M̄ətudaḡ len n̄əbōŋ gail lototibau, n̄əhanan gail hən nawik o nahəbati o nasihau. M̄ətunau ke aGot ehəhaḡur h̄əni nat̄əlmaman samit van hən nalo a?* ¹¹ Nunau tuhatuh hən gamito. Nom̄ətahw m̄os gamito. Hum ma notoum sobuer samito. ¹² Bathudud nadələmian, m̄ətesuḡnan gināu, husur gināu numakuv dan nalo hum gamito.

N̄əbōŋ nototoh mai gamito, m̄ətsam̄ədas gināu bōŋ ideh. ¹³ Be husur ke notom̄əsah, natohan sagw mai gamito igol ke noləboi n̄əḡikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito. ¹⁴ Naut k̄əmas nam̄əsahan sagw igol idaḡ len gamito, m̄ətsaḡit n̄əhomit van hən gināu, m̄ətsam̄ətahun gināu. Wake m̄ətoḡəhaḡur hən gināu. M̄ətokətkəta tēban gināu suḡnan notovi aḡel sua siGot o suḡnan notovi aYesu Kristo gabag. ¹⁵ Be nakemkeman samito, n̄əsa evisi h̄əni? Imabe? Nukel koti ke n̄əbōŋ nototoh ei, m̄ətoḡəhaḡur hən m̄əḡḡigol natideh m̄os gināu. N̄ətausi, m̄əttakis kuv nam̄ətamito hən m̄əttaviol hən gail mai gināu. ¹⁶ N̄əsa evisi togol ke gagai n̄əbōŋ notokel nakitinan mai gamito, m̄ətunau ke notom̄ətahun gamito?

¹⁷ A m̄o, nusor husur alat lotoḡusan hən naḡusanan totile. Galito ludaḡ hən l̄əḡeliv gamito hən m̄əḡḡitah mai galito, be savi m̄os navoian. Luke leliv gamito dan ginamito

* **3:29:** Rom 4.13 * **4:3:** Kal 4.9; Kol 2.8, 20 * **4:6:** Nasoruan enan, Appa evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17. * **4:8:** 1Kor 8.4-6 * **4:10:** Rom 14.5; Kol 2.16-23

hən mət̃bidan̄ len galito. ¹⁸ Ivoi hən mət̃bidan̄ len natsua, ðevi m̄os n̄esa tovoi. Ivoi hən mət̃bimagenan tabtab, naut k̄emas n̄esatoh mai gamito. ¹⁹ Anatugw gail, ehum notoləŋon tosa len nap̄əŋasan hən n̄əpasian sil gamito, vir nab̄oruan seKris̄to ðeḡəm kavkav len gamito. ²⁰ Noləŋon masūv̄ hən n̄etatoh mai gamito gagai, hən n̄ətaḡəgel hən nasoruan sagw todaŋ. Be len na-toh-a-tut-an sagw, n̄əlogw etuhathuh hən gamito, n̄ənanuan sagw ebutbutut.

AHakar mai aSarah

²¹ Gamit m̄əttoləŋon ke mət̃bitoh len navəlan nalo, m̄ətosəsələŋ husuri m̄au a? ²² Husur len natosian ike aApraham ikad anatun ulum̄an eru. Nap̄əhāv̄ut tovi slev, nah̄əsan aHakar ipas esua, ale aSarah, asoan aApraham ipas togon.* ²³ Naslev ipas anatun aApraham len nav̄ide sinəvanuan ŋai, be asoan aApraham ipas anatun tovi n̄əsarpohan hən na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham.* ²⁴ Natenan ehum nasoruan k̄əta. Nap̄əhāv̄ut eru arohun na-kel-gati-an eru aGot tota gat ḡəlaru len nah̄əsan. Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota gati len Nav̄ehuh Sinai, naut n̄əvanuan gail lotoḡəm vi slev hən nalo lan. Ale noləboi n̄əbike aHakar ehum nav̄ehuh Sinai. ²⁵ Ale naut a Jerusalem ta daməŋai ehum Nav̄ehuh Sinai len naut a Arapia. Sum̄an aHakar mai anatun gail lotovi slev, Jerusalem ta daməŋai mai alat lototoh lan lovi slev.† ²⁶ Be aSarah tovi asoan kitin, savi slev, ehum a Jerusalem a m̄əhat, ale evi anana sidato. ²⁷ Hum natosian seIsaiah toke, “P̄əhāv̄ut gotobutoh, ḡəsəpasus, gikemkem,

gaiug ḡəsəkad nap̄əŋasan hən n̄əpasusan, getūbat k̄əkai habat;
husur nap̄əhāv̄ut tobutoh, dereh tikad anatun isob̄ur
səhor nap̄əhāv̄ut tokad asoan.”*

²⁸ Be bathudud nadələmian, m̄ətosum̄an aIsak; m̄ətovi anatun na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham. ²⁹ Sutuai, aIsmael, anatun naslev, em̄ədas tabtab hən aIsak, anatun na-kel-gati-an. Imaien sal daməŋai. Alat lotoke dat̃ðevi slev hən nalo, lom̄ədas gidat, datsavi slev, dattokad n̄əpasian len aNunun aGot. Lugol datoləŋon isa v̄əsa.* ³⁰ Avil natosian siGot ikel n̄əsa? Ike, “Kai hən naslev p̄əhāv̄ut mai anatun ulum̄an dan gaiug hən ar̄b̄em̄əsev, husur anatun naslev p̄əhāv̄ut asike ikad nahudhutan setəman, be anatun nap̄əhāv̄ut savi slev dereh tikade.”* ³¹ Imaienan, bathudud nadələmian, mitinau gat nategai ke, gidat datsavi anatun nap̄əhāv̄ut tovi slev, datovi anatun nap̄əhāv̄ut savi slev.

5

Nəmakuvan dattokade len aKris̄to

¹ Nəmakuvan, aKris̄to isah rūbat n̄əsa toban̄is gat gidato hən dat̃bikad nəmakuvan enan. Imagenan, m̄əteil ḡəgat hən asike m̄ətovi slev t̄ətas am hən nalo toban̄is gat gamito a m̄o.

² Səsələŋ! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke: mət̃bikad na-tiv-dalusi-an hən mət̃binor len nəhon aGot, n̄əsa aKris̄to togole m̄os gamito savi natideh. ³ Nukel p̄uli hən gamit t̄ətas. Naulum̄an ideh todam̄ hən b̄ikad na-tiv-dalusi-an hən b̄inor len nəhon aGot, atenan timasgol husur natit p̄isi nalo siMoses kavkav tokele. ⁴ Gamit m̄əttokə mət̃binor len nəhon aGot ale m̄əttohusur nalo m̄osi, m̄ətugol gamit səb̄omito m̄ətom̄əsev dan aKris̄to. M̄ətuteh dan navoian aGot toviol k̄emas həni. ⁵ Nokəmaienan, husur gidato, len aNunun aGot, datuvatvat viri ke dereh aGot tisāb̄ səhot gidato, sum̄an dattonor, bathut dattoriŋ n̄əlodat len aKris̄to. ⁶ Husur nəboŋ dattoriŋ n̄əlodat len aYesu Kris̄to, dat̃bikad na-tiv-dalusi-an o asike dat̃bikade savi natideh. Avil n̄əsa tovi natsua m̄au evi nadələmian tovi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gai bolai!

* **4:22:** Gen 16.15, 21.2 * **4:23:** Gen 17.16; Rom 9.7-9 † **4:25:** Mat 23.37; Luk 13.34. Nəboŋ aPol toke Jerusalem, namilen ke naJu gail lotohusur nalo siMoses. * **4:27:** Isa 54.1 * **4:29:** Gen 21.9 * **4:30:** Gen 21.10

⁷ A m̄o m̄etugam ivoi len n̄egamgaman. Ase eil gol gamito h̄en asike m̄et̄behusur nakitinan? ⁸ Naḡegelan h̄en n̄enauan samito, saḡem len aGot tokis gamito. ⁹ Naṗusanan ḡeḡeras em̄edas n̄evanuan isoḅur, ehum nasoruan k̄eta toke, “Nayis tok̄ekereh igol nab̄eta kavkav len nabesin itob.”* ¹⁰ Bathut nad̄elomian dattokade len Nasuḅ, nunau l̄eboii ke asike m̄etukad n̄enauan tile len ginau am. Ale atenan togol m̄ettod̄edarṅabu, m̄ettonau tuhatuh h̄en naṗusanan san, dereh gai tipanis. ¹¹ Bathudud nad̄elomian, n̄etakel uri gagai ke lalun̄an limaskad na-tiv-dalusi-an, naJu gail lom̄edas tabtab h̄en ginau sal h̄en n̄esa? Be lom̄edas bun ginau sal husur nukel uri ke n̄ematan siYesu len n̄ehai balbal ṅai ilav kuv n̄evanuan gail dan n̄esaan salito, be naJu gail lom̄etahuni. ¹² Be galit lotogol m̄ettonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, nol̄eṅon ke letiv kotov p̄isi, h̄en asike l̄eb̄evi ulun̄an am.*

¹³ Husur gamito, bathudud nad̄elomian, aGot ekis gamit m̄os asike m̄et̄bevi slev am. M̄etes̄es̄eloṅ! N̄emakuvan samito dan nalo savi h̄en m̄et̄behusur nal̄eṅonian samit gail lotosa, be len na-l̄emas-buni-an m̄et̄evi tarh̄et samito sun̄an m̄ettovi slev samit gabag. ¹⁴ Bathut natuhsoruan sua ṅai ikel ur nalo kavkav ke, “L̄emas bun n̄evanuan totoh p̄epad̄an h̄en gaiug sun̄an gotol̄emas bun gaiug gabag.”* ¹⁵ Be m̄et̄besun̄an nalipah nalililai tohat gamit gabag, toseh p̄epas gamito, m̄et̄el̄el̄ogau h̄en gamito h̄en asike m̄et̄bem̄edas masuḅ h̄en gamit gabag h̄en m̄et̄bimasig.

N̄emauran len n̄edaṅan seNunun aGot

¹⁶ Be nukele ke, len n̄emauran samit gail, aNunun aGot tiwol h̄en gamito. Bimaienan, asike m̄etohusur nal̄eṅonian n̄esaan gail h̄en nibemito. ¹⁷ Husur nal̄eṅonian n̄esaan gail h̄en nibemito lom̄etahun nal̄eṅonian seNunun aGot; ale nal̄eṅonian gail seNunun aGot lom̄etahun nal̄eṅonian n̄esaan gail h̄en nibemito. Husur natgalenan lupat len n̄etarh̄et toru artobal, gol ke m̄etod̄edas m̄et̄bigol n̄esa m̄et̄bel̄eṅoni.* ¹⁸ Avil aNunun aGot biwol h̄en gamito, m̄etsatoh len nav̄elan nalo.

¹⁹ N̄eboṅ m̄ettohusur nal̄eṅonian n̄esaan gail h̄en nibemito, lugol natgalegai: naitian tosa, n̄enauan tob̄iṅṅiṅal, naḅide tosa totaḅtaḅor hum nalipah, ²⁰ nalotuan h̄en n̄elablab, na-gol-nabehi-an, n̄abalbalan, naḅit̄vituhan, n̄etaḅulolan van h̄en n̄evanuan tokad n̄esa gotol̄eṅoni, n̄elol paṅpaṅ, nal̄eṅonian h̄en n̄e-patpat-gaiug-s̄eb̄om̄-m̄ehat-an, naṗep̄ehwan, naluḅoh gail lotop̄ep̄ehw husur n̄enauan totiltile, ²¹ n̄elom̄ tov̄env̄enah, nat̄erogan, naitian totaḅtaḅor len nab̄iltihanan mai nat̄erogan, mai natit gail am hum natgalenan. Nukel nal̄el̄ogauan mai gamito hum notokele a m̄o tia ke, avan ideh togol natit hum natgalenan, asike ikad natohan pipihab̄elan aGot.

²² Be n̄eboṅ aNunun aGot towol h̄en n̄emauran sidato, iḅan h̄en naḅit tomaiegai: ikad na-l̄emas-buni-an, nakemkeman, nat̄em̄at, n̄e-daṅ-ḅuri-an h̄en na-toh-m̄edau-an len na-l̄eṅon-isa-v̄esa-an, na-gol-na-voi-an m̄os n̄evanuan, navoian, nad̄elomian, ²³ nab̄oruan tom̄edau, na-t̄egau-gati-an h̄en n̄elon gabag. S̄ekad nalo ideh tokai tas natgalenan. ²⁴ Alat lotovi siYesu Kristo, luṗos bun nab̄oruan salito topul h̄en n̄esaan len n̄ehai balbal san, h̄en nal̄eṅonian n̄esaan h̄en nibelito mai na-l̄eṅon-buni-an tosa gail p̄isi l̄eb̄imat ei. ²⁵ Bathut aNunun aGot tolav n̄emauran veveu mai gidato, datimashusur gat nal̄eṅonian seNunun aGot tos̄ehar gidato. ²⁶ Sadatipatpat k̄emas h̄en gidat m̄ehat, sadatigol natideh h̄en n̄elodat ḅit̄abulol bulos gidat gabag, sadatit̄abulol bulos gidat gabag husur n̄esa dattol̄eṅoni be dats̄ekade.

6

Dereh datilav naḅit n̄esa dattomabule

* 5:9: 1Kor 5.6 * 5:12: Deu 23.1 * 5:14: Lev 19.18 * 5:17: Rom 7.15-23

¹ Bathudud nadəlomian, mət̃bisab̃ gamit ideh togol nəsaan ideh, gamit mət̃tomatmatu len aNunun aGot, len nãvide tomədaυ, vi tarhət san hən b̃etəlmam van hən nãp̃isal tonor. Be mət̃eləlagau hən asike mət̃biteh len nəsaan totaltal ke mət̃ehusuri. ² Mətesusupah mai gamit gabag len natideh mət̃binau tuhatuh həni o mət̃bisabi len nəmauran samito ke todaŋ o toməlas habat hən mət̃bevusi. Len nãvide tomaienən, dereh mitigol nəsa aKris̃to tokel buni. ³ Avan ideh b̃inau ke totibau, egəras gai gabag, sakitin, evi ut kəmas. ⁴ Nəvanuan tebunus kitev nakitinan husur nauman san səb̃on. Bisabi ke b̃ivoi, satenənõṽ hən gai gabag mai avan ideh am, be eləboi b̃ẽṽiv len gai gabag. ⁵ Husur nəvanuan ṽisusua timasgol nauman san səb̃on ale satipatpat gai məhat husuri.

⁶ Alat lotosəsəloŋ hən nãpusanan hən nasoruan siGot, limaskatəp̃ol hən natit p̃isi tovoi lotokade mai ahai p̃usan salito.

⁷ Samtegəras gamit səb̃omito. Mətsaləboi mət̃begəras aGot, ŋit nəhomit van həni. Dereh nəvanuan tisah tuan nãvit nəhai səlani ŋai, gai tomabule.* ⁸ Nəvanuan tomabul nəsaan niben toləŋoni, tohusur naləŋonian tosa san gabag, dereh tisah tuan nãvit nəmatan han. Avil nəvanuan tomabul nəsa aNunun aGot toləŋoni, dereh tisah tuan nãvit nəmauran vi sutuai lan. ⁹ Sadatipetəmas hən datb̃igol natit tovoi, husur datb̃idaŋ hən datb̃ivan am, len nəboŋ tonor həni, dereh datisah tuan nãvit navoian dattogole. ¹⁰ Imaienən, nəboŋ dattoləboi datb̃igole, datigol tivoi van hən nəvanuan p̃isi, be a məhat hən galito, datigol tivoi van hən nəbathudud nadəlomian.

Naləlagauan naməkot mai nasudəlãmian

¹¹ Məteris nabiltitosian nototosi gegai nəboŋ nototos van hən gamito len navəlagw səb̃ogw! ¹² Alat lototaltal ke mət̃bikad na-tiv-dalusi-an, galit luke ligol natit nəvanuan gail loləboi ləb̃erisi ŋai, luke lisor patpat galit məhat husuri, hum tovi nakitinan. Avil lugol natgalenan hən asike nəvanuan gail ləb̃emədas bun galito sil nadəlomian lotokade len nəsa aKris̃to togole len nəhai balbal. ¹³ Husur alat lotokad na-tiv-dalusi-an, galit gabag ləsahusur nalo, be luke mitikad na-tiv-dalusi-an hən ləb̃isor patpat galit məhat hum mət̃tavi ahai susur salito, bathut na-tiv-dalusi-an mət̃təkade. ¹⁴ Be ginau m̃au, sanẽṽiv hən natideh be len nəmatan siMasta sidato, aYesu Kris̃to, len nəhai balbal ŋai. Bathut nəmatan san maienən, natit p̃isi hən navile a pan, ləsavi natideh len ginau, ale ginau nəsavi natideh len nabunusian silat navile a pan. ¹⁵ Datb̃ikad na-tiv-dalusi-an o asike datb̃ikade savi natideh, be nəmauran veveu aGot togole, enan m̃au, datimaskade! ¹⁶ Alat lotohusur nakelean egai notomadhakele, aGot tigol nəlolit tikad natəmat, mai nəlon aGot titaŋis galito. AGot ilekis hən galito hən ləb̃evi esan.*

¹⁷ Gagai van, avan ideh satigol nəlogw tetuhatu am. Husur namelb̃ol notokad gail len nibegw, lõṽusan koti ke novi siYesu, novi slev san.

¹⁸ Bathudud nadəlomian, aMasta sidato, aYesu Kris̃to teviol kəmas hən navoian mai nanunumito. Ganan.

* **6:7:** Job 4.8; Pro 22.8; Hos 8.7 * **6:16:** Len nasoruan ta Kris̃ ike, aIsrael siGot, ale nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsələboi ke aIsrael siGot evi nalũṽoh sual am o evi alat lotohusur nakelean aPol tomadhakele.

Efesus

Nalobulat napolisulan aPol totoni van hən alat a Efesus

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

aPol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

Itosi hən beŋusani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nəvanuan gail lotoləmas bun aYesu, lotogol nəsa tokele.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totoni van hən alat siYesu len naut a Efesus.

aPol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

aPol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) aYesu mai nəvanuan san gail. Nəmauran veveu aGot toum hən len alat siYesu (1.3-3.21)

3) Nəmauran veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1-6.20)

4) Nə-maris-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Efesus

¹ Ginau aPol, len naləŋonian siGot, gai ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKriso, aYesu. Ginau nutos nalobulat napolisulan egai van hən gamit məttovi siGot len naut a Efesus, gamit məttokad nadələmian len aKriso aYesu.* ² aGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kriso areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nələmit tikad natəmat.

Navoian aGot togole mōs gidato

³ Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kriso! Bathut nəbonan dattokade mai aKriso, aGot ivoi masuŋ hən gidato len navoian pisi togəm len aNunun, navoian pisi lotogəm len nəmav. ⁴ Navoian san imaiegai: A mō buni, nəboŋ aGot satuŋat gol navile a pan sal, ilekis hən gidato tia gol datuŋon mai aKriso hən datbevi esan səbon. Ilekis hən gidato hən datbinor len nəhon, nəsaan bebuer len gidato. Sutuai len na-ləmas-buni-an san, ⁵ aGot inau koti tia ke bīpat kuv gidato hum dattovi anatun san gail len nəsa aYesu Kriso bigole, ale gagai aYesu igole tia. aGot igol tomaienən husur eləŋon togole, igol gai ehəhaŋur. ⁶ Igol natgalen pisi hən datbisal suhi hən nəyalyalan hən navoian toviol kəmas hən mai gidato len aNatun gai toləmas buni.

⁷ Len nəda hən nəmatan siNatun, aGot igol datukad nəmakuvan. aGot eruŋat nəsaan sidat gail dan gidato husur topul masuŋ hən navoian. ⁸ Na-viol-kəmas-an san hən navoian mai gidato epul səsəhov. Len namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-səhoti-an san pisi, ⁹ aGot ehəhaŋur hən tokel vəhot nə-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nə-nau-utaut-an gai toke tigole len nəsa aKriso bigole. Ale aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰ Nə-nau-utaut-an san imaiegai ke: len nəboŋ binor hən balai, aGot dereh tigol natit pisi len nəmav mai natit pisi len navile a pan libonbon pipihəlan aKriso. aKriso dereh tikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən natgalen pisi. ¹¹ Len aKriso, aGot ilekis hən dattovi esan gail. Ilekis hən gidato sutuai tia tonor hən nə-nau-utaut-an san. Ale igol natit pisi ehusur nə-nau-utaut-an hən naləŋonian san ¹² hən ke, ginamit, namttovi nametəkav hən namttoriŋ nəlonamito len aKriso, namtbītoh hən namtbīsal suh nəyalyalan siGot.*

¹³ Gagai gamit am mətsavi Ju məttosəsələŋ hən nakitinan, na-kel-uri-an tovoi ke aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito. Ale nəboŋ məttoriŋ nələmit len aKriso, aGot eviol hən

* **1:1:** Uman 18.19-21, 19.1-40 * **1:12:** Gegai aPol isor husur gai mai naju gail.

aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nahesan len gamito hən məttovi esan. ¹⁴ ANunun aGot evi nə-ta-gati-an ke natit pisi aGot tokel gati ke, teviol həni mai gidato, datikade balai, nəboŋ nəmakuvan silat lotovi esan bīhav. Datisal suh nəyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an

¹⁵ Imagenan, nəboŋ notosəsələn həni ke mətto kad nadələmian len Nasuŋ aYesu, mai mətto ləmas bun alat siGot pisi, len nəboŋ enan vəbar daməŋai, ¹⁶ nosipa vi təban aGot tabtab hən gamito, nanoŋan ebuer. Nusor tuŋ mōs gamit akis ¹⁷ van hən aGot Tata toyalyal, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. Nousi ke, len aNunun, teviol hən namitisau hən nəmauran tonor, mai tikel vəhot aGot mai gamito, hən na-ləboi-bun-gai-an bētibau am len gamito. ¹⁸ Nousi am ke, tigol mətələboi buni len nələmito hən nəvatvat-viri-an aGot tokis gamit hən mətbi kade. Nuke mətələboi səhot na-pul-masuŋ-an hən navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol həni mai nəvanuan san gail. ¹⁹ Nusor tuŋ ke mətələboi nəyalyalan hən nədaŋan san tosəhor bun natideh dattoləboi datbīnau səhoti, nədaŋan enan san tovi tarhət sidat dattoriŋ nələdat len aKristo. Evi nabiltidaŋan gai toum lan ²⁰ nəboŋ togol aKristo tole məhat dan nəmatan, nəboŋ toriŋi tobətah len navəlan nəmatu len nəmav.* ²¹ Len naut enan, aKristo eil a mō səhor aŋel o natəmat ideh toil a mō tokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an. İvat nəhes tosəhor masuŋ hən nəhes ideh lotoləboi ləbikade, savi gagai ŋai, be evi vi sutuai.* ²² AGot eriŋ natit pisi len navəlan aKristo, ale itabtabuh lan hən bēil a mō hən natit pisi mōs nəvanuan san gail.† Esumān gai tovi nəkadun towol hən niben ²³ ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKristo epul len nəvanuan san gail, gai togol natit pisi len naut pisi topul pisi hən natohan san.*

2

Nəmauran veveu len aKristo

¹ A mō mətumat sil nəsabān samit dan nəsa aGot toləŋoni, mai nəsaan samit gail. ² A mō mətovi vanuan navile eg a pan məttohusur naŋisal salito tosa. Mətugol nəsa aSetan toləŋoni. Evi aSetan toil a mō hən natəmat gail hən naməsav, iwol hən nəlon alat lotomətahun ləbigol nəsa aGot toləŋoni. ³ A mō gidat pisi datutoh maienan. Datohusur naləŋonian hən nibedato. Datugol natideh nəboruan sasa sidato mai nənauan sidat toləŋoni. Datukad nəboruan sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale datosumān nəvanuan gail pisi am; datunor hən nələl paŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

⁴ Be aGot epul hən nalolosaan mai na-ləmas-buni-an. Bathut na-bītiləmas-buni-an san toləmas masuŋ hən gidat həni, ⁵ naut kəmas dattomat len nəsaan sidato, gai igol datumaur mai aKristo. (Evi navoian aGot toviol kəmas həni ŋai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaan samito.) ⁶ Ale len nəbonan sidat mai aKristo hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi sutuai mai aKristo ale eriŋ gidat datobətah maii len nəmav. ⁷ Igole hən bēvusan navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas həni tosəhor bun natideh dattoləboi datbīnau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit pisi togole mōs gidato len aKristo aYesu. ⁸ Ale igol imasil maiegai: Len navoian aGot toviol kəmas həni, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ mətto riŋ nələmit len aYesu. Gamit mətəsgol natideh hən mətbi makuv, evi naviolan siGot. ⁹ Datodədəs datbigol natideh hən datbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaienan hən asike datbələboi datbīpatpat gidat məhat lan. ¹⁰ Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kristo aGot igol gidato hən datbigol nauman tovoi gail gai toutaut həni sutuai tia hən datbigole.

Datosua len aKristo

* **1:20:** Psa 110.1 * **1:21:** Kol 1.16 † **1:22:** Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot eriŋ natit pisi pipit narien aKristo. * **1:23:** Kol 1.18-19

¹¹ Sa-nəlomit tibonʒon hən nategai ke, nəbon lotopas gamito, mətsavi Ju. Ale naJu gail lotoviv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəbon ta mō enan. ¹² Len nəbon enan mətutoh, aKристо eʒuer len gamito. Mətovi metʒos gail, mətsavi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mətotətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nahəsan. Mətsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot eʒuer len nəmauran samit gail. ¹³ A mō mətutoh a tut dan aGot, be gagai mətosua mai aKристо aYesu. Len nəda hən nəmatan seKристо, aGot ilav gamit mətogəm pəpadaŋ hən gai.

¹⁴ A mō ginamit namtovi Ju mai gamit mətsavi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəmat len gidato, igol gamit mətsavi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Namətahun-buni-an tohum napisibile topəpehun gidato, igol eʒuer. ¹⁵ Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seJu gail tobaŋ kelean todaŋ, səkad nədaŋan am. Igol tomaienən hən ʒigol naluʒoh toru enan arukad natəmat, arosua, naluʒoh veveu sua len gai. ¹⁶ Len nəmatan san len nəhai balbal, aYesu igol naluʒoh eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəmat. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, naluʒoh eru enan arsamətahun gəlar gabag am. ¹⁷ Egəm kel ur natəmat enan mai gamit mətsavi Ju mətətosuh a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadaŋ.* ¹⁸ Len nəsa aKристо togole, gidat pisi, naJu mai nametʒos gail, datoləboi datʒegəm hən aTata Got len aNunun tosua ŋai.

¹⁹ Imaienən, mətsavi metʒos am, mətsavi vanuan naut a tut. Be mətovi galevis len alat siGot. Mətovi vanuan gail len nəbathudud siGot. ²⁰ Gidat dattokad nadəlomian, dato hum naim nəvat san, gai toum həni len nəpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKристо aYesu səbon evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor. ²¹ Nasuʒ esuhud hən gidato hən datʒiʒon maii len naim, hən naim enan ʒevi məhat hən ʒegəm vi naim siNasuʒ tolo. ²² Len aKристо, gamit am mətsavi Ju, aKристо esuhud hən gamit hən mətʒiʒon maii len naim toum həni, hən ʒegəm vi naim aGot totohtoh lan len aNunun.

3

Nauman siPol mōs alat ləsavi Ju

¹ Bathut natenən, ginau, aPol, nutoh len naim bəbaŋis sil notoum seKристо, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mətsavi Ju.

² Sumən mətətosəsəlon həni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nəbeum mōs gamito. ³ Hum nototos kəkereh həni a mō tia, aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an san tosusuah mai ginau. ⁴ Nəbon mətʒevurun nəsa notomadhatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nə-nau-utaut-an enan husur aKристо. ⁵ AGot sakel vəhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vəhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶ Nə-nau-utaut-an san tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodəlomi, alat ləsavi Ju mai naJu gail loʒitpitoʒ. Galit pisi lukad natit pisi aGot totəgau gati mōs anatun gail. Naluʒoh eru en pisi losua hum niben aKристо, lukad bonʒon hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan aGot tokel gati a mō, ale tosarpoh len aKристо aYesu.*

⁷ Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas həni mai ginau len nədaŋan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mōsi. ⁸ Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan pisi lotovi siGot. Be naut kəmas natenən, len navoian aGot toviol kəmas həni, ilekis hən ginau hən nəbikel mai gamit mətsavi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKристо tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi datʒeləboi səhoti. ⁹ Ale aGot togol navile a pan mai natit pisi, ilekis hən ginau hən nəʒigol nəvanuan pisi ləʒeləboi husur nə-nau-utaut-an egaii san, nə-nau-utaut-an tosusuani sutuai len natuʒatan. ¹⁰ Gagai aGot igol

* 2:17: Isa 57.19 * 3:6: Kol 1.26-27

tomaienan hæn ðeʋusan namitisau tiltile san gail hæn nēmauran tonor van hæn alat lotoil a mō mai alat lotokad nēdaŋan hæn na-il-a-mō-an, be savi len navile a pan.* Ale dereh leris lēboi namitisau en san hæn nēmauran tonor nēboŋ lēberis alat siYesu. ¹¹ Enan evi nē-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoh len aKристо aYesu, aMasta sidato. ¹² Len aKристо mai nadēlomian dattokade lan, datolēboi datðegām tabtab, il len nēhon aGot, namētahwan eþuer. ¹³ Imaienan, nukel mai gamit ke sa-nēlomit tetuhatuh hæn na-lēŋon-isa-vēsa-an sagw mōs gamito. Ao, ivoi hæn mētþeʋiv hēni husur evi tarhēt samito.

Na-sor-tuʋ-an hæn na-lēmas-buni-an

¹⁴ Bathut togol natgalen pīsi, notēŋedur, sor tuʋ vi tēban aGot Tata, ¹⁵ nēbathudud kavkav san len nēmav mai len navile a pan lotokad nahēsalit lan. ¹⁶ Nusor tuʋ ke, len nēyalyalan aGot topul hēni, mai len aNunun, aGot dereh teviol hæn nēdaŋan hæn mētþidaŋ habat am len nēlomito. ¹⁷ Nusor tuʋ ke, bathut mēttorīŋ nēlomit lan, dereh aKристо titoh tin len nēlomito. Nusor tuʋ ke, na-lēmas-buni-an tevi nēkadun nēmauran samito hæn mētþelēmlēmas bun gamit gabag. ¹⁸ Nusor tuʋ ke, gamit mai nēvanuan pīsi siGot, dereh mitikad nēdaŋan hæn mētþelēboi sēhot naþosþosan, nabēlavan, nē-sahsah-vi-mēhat-an mai nē-sareh-vi-pan-an hæn na-lēmas-buni-an seKристо. ¹⁹ Nuke mētēlēboi na-lēmas-buni-an seKристо tosēhor bun na-lēmas-buni-an ideh am nēvanuan tolēboi, hæn mētþepul sēsēhov hæn naþoruan kavkav siGot.

²⁰ Datisal suh aGot! Len nēdaŋan san toum len gidato, aGot elēboi þigol natit gail sēhor masuʋ hæn natideh dattolēboi datþeusi hēni o datþinau hæn þigole. ²¹ Gidat dattovi siYesu datisal suh nēyalyalan siGot, naur pīsi lisal suh nēyalyalan san len aKристо aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

4

Naþonan len niben aKристо

¹ Bathut natgalenan, ginau, aPol, lotobaŋis gat ginau sil nauman notogole mōs Nasuð, ginau nous gamit ke, naþisal hæn nēmauran samit gail tinor hæn nēmauran aGot tolekis hæn gamit hēni. ² Nēlomit temēdau, samtinau gamit sēþomit ŋai; len natideh mētþigole hæn nēvanuan gail, mētemēdau lan; len nē-daŋ-þuri-an samito, mititoh mēdau tebēlav; len na-lēmas-buni-an, mitidaŋ þur naʋide tiltile mai naþoruan tiltile samit gabag.* ³ ANunun aGot igol mētosua. Len nēdaŋan samit pīsi, mētēgāu gat naþonan en mētþokade len natēmat. ⁴ Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKристо tosua ŋai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad nē-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat mōs datþikade. ⁵ Ikad aMasta tosua ŋai, nadēlomian tosua lan mai nēbaptisan tosua lan. ⁶ Ikad aGot tosua, aTēmadat toil a mō hæn gidat pīsi, toum len gidat pīsi, totoh tin len gidat pīsi.

⁷ Be aKристо eviol kēmas hæn naviolan mai gidat ʋisusua. Epēpehun naviolan galenan tonor hæn nalēŋonian san. ⁸ Bathut enan, natosian siGot ike, “Nēboŋ tovi mēhat vēbar naut a mēhat buni,

alat gai tosēhor galit len nabiltībalan, esēhar galit lovi slev san.

Eviol hæn naviolan gail mai nēvanuan gail.”*

⁹ Nēboŋ natosian enan toke “evi mēhat,” namilen ke, a mō aKристо evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰ AKристо tovi pan, evi gai tovi mēhat, tovi mēhat sēhor nēmav hæn þepul len natit pīsi. ¹¹ Natosian enan ikele am ke, aKристо “eviol hæn naviolan gail mai nēvanuan gail.” Ale eviol hæn natgalegai mai nēvanuan san gail ke: galevis ahai pispisul gail,

* **3:10:** Kol 1.16. Nēboŋ toke alat lotoil a mō mai alat lotokad nēdaŋan hæn na-il-a-mō-an be savi len navile a pan, len nasoruan ta Kris namilen sēmasil. Hum ma tovi aŋel mai aþiltiŋel lotoil a mō o lotokad nēdaŋan len nēmav. Hum ma tovi natēmat gail lotoil a mō o lotokad nēdaŋan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi gēlar pīsi. Husur sēmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aŋel o natēmat o gēlar pīsi. * **4:2:** Kol 3.12-13 * **4:8:** Psa 68.18

galevis ahai kelkel ur gail, galevis hən ləb̃ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis hən ləbeil a m̃o, kətkəta təban alat siYesu, mai galevis am ahai p̃usan gail.* ¹² Igol natenan hən ləb̃eutaut hən nəvanuan san gail m̃os nauman hən na-vitarhəte-an, hən alat lotovi niben aYesu, ləb̃idañ am len aKristo. ¹³ Timaienan vəbar gidat p̃isi datb̃ikad naḃonan len nadələmian mai naləboian husur aNatun aGot, hən datb̃egəm matmatu am vəbar datb̃esum̃an aKristo len naḃoruan san tonor buni. ¹⁴ Imaienan asike datosum̃an atuhlahutai am lotogəgel hən nənauan salito. Lohum nəwag, nəlan mai nətas tobarbar həni. Asike datupair husur naḃusanan tiltile. Asike datohusur nəvanuan gail lotokad namitisau hən nagəgərasan lotoke ləb̃egəras gidato len nalibliboñan hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵ Avil len na-ləmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab hən datb̃esum̃an aKristo len natit p̃isi datb̃igole, husur aKristo tovi nəkadhute, nəvanuan san gail lovi niben. ¹⁶ Len na-il-a-m̃o-an san igol nəvanuan san gail luḃon gəm sua, hum nənau p̃isi lotoudud mai nahudhut niben gail p̃isi.* Nəboñ nahudhut niben lotogol nəsa tonor hən ləb̃igole, len na-ləmas-buni-an, losusupah hən ləb̃igol niben kavkav bimaur, b̃etibau am.

Nəboruan veveu len aKristo

¹⁷ Imagenan, len nahəsən Nasuḃ nusor idañ mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoh am sum̃an alat lotokad nadələmian len nagot gəgəras gail. Lodədarḃabu, nənauan salit evi naut kəmas. ¹⁸ Nəmargiñobut ikabut gol naləboian salito, ale lutoh a tut dan nəmauran siGot husur natətañan topat len galito, bathut nəkadulit iḃonḃon. ¹⁹ Natideh lotogolgole nahurulit səsə lan. Ludaḃ hən naḃide naitian taḃtaḃor ḃiwol hən nəmauran salito, lohusur təməhav hən naḃide tiltile lotob̃inḃiñal.

²⁰ Be enan savi naḃisal seKristo tohum məttoləboi səhoti. ²¹ Nəboñ gamit məttosəsəlōḃ hən nakelean husur aKristo, mətoriñ nəlom̃it lan, ale loḃusan gamito hən nakitinan topat len aYesu. ²² Naḃide hən nəmauran məttokade ta m̃o, naləḃoñian lotosa, lotogəras gamito, lomədas nəmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.* ²³ Mitidaḃ hən aNunun aGot ḃigol məḃbiveveu len nənauan samito mai nəlom̃ito. ²⁴ Mitimasgəm vi vanuan veveu gail məḃbikad naḃoruan veveu aGot toum həni hən məḃesum̃an gai. Imagenan, mitinor kitin, toh a tut dan nəsaan len naḃide aGot tohəhaḃur həni.*

²⁵ Imaienan, mitinoñ hən nalibliboñan, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat ḃisusua nahudhuben aYesu, datosua ḃai.* ²⁶ Len nəlol paḃpaḃ samito, samtigol nəsaan. Sa-nəlom̃it tipaḃpaḃ tebəlav. Namityal satimasur lan,* ²⁷ hən natəmat asike ḃikad kas naut ideh len nəmauran samit gail. ²⁸ Nəvanuan vənḃənah sateḃənah am, be ivoi ke teum tidaḃ, teum hən natit tovoi hən navələn gabag, hən ḃeləboi ḃikad natit hən ḃeviol həni mai alat lotom̃idol. ²⁹ Nasoruan ideh tomədas nəvanuan, samtikele. Satevivile len nabuḃom̃ito. Mitikel nasoruan tovoi ḃai, hən ḃesusupah mai nəvanuan, gol nadələmian salit ḃidaḃ am. Mitikel nasoruan tonor hən ləḃeləboi mai tovi tarhəte sivan ideh am ḃesəsəlōḃ həni. ³⁰ Len naḃide samito samtigol aNunun aGot nəlon tisa; husur aGot eriñ aNunun len gamito, hən tota gat nahəsən len gamito ke məttovi esan, van vəbar nəboñ ḃigol p̃is nəmakuvan samito.* ³¹ Mitinoñ hən na-mətahun-buni-an, nə-taḃulol-bulosi-an, nəlol paḃpaḃ, nə-kai-walwal-an, na-sor-mədasi-an hən nahəsən avan ideh, mai nəsaan p̃isi. Mitinoñ hən galen p̃isi. ³² Avil mitivoi hən gamit gabag, nəlom̃it titaḃis gamit gabag, məterub̃at nəsaan samit gabag hum, len aKristo, aGot torub̃at nəsaan samito.*

* **4:11:** 1Kor 12.28 * **4:16:** Nənau evi nastriñ gail len niben nəvanuan. Galevis lorusan niben, len galevis am nəda igam husuri. * **4:22:** Kol 3.9 * **4:24:** Gen 1.26-27; Kol 3.10 * **4:25:** Zec 8.16 * **4:26:** Psa 4.4 * **4:30:** Isa 63.10 * **4:32:** Mat 6.14-15

5

Mititoh len namial

¹ Imagenan, bathut aGot tolēmas bun gamit mēttovi natun gail, mitigol tētoṽ hən aGot.* ² Na-lēmas-buni-an tiwol hən gamito, nēmauran samit tepul hēni. Mētesuñan aKристо tolēmas bun gidato, toviol hən nēmauran san mōs gidato hum naviolan, hum natit gototutumav hēni nēbon tosusau van hən aGot.*

³ Be naitian tosa, naṽide tosa totaṽtaṽor p̄isi, mai na-ləṅon-masuṽ-an hən natite teḅuer kaskasi len gamito. Nēsaan tomagalenan lēsanor hən nēvanuan siGot gail. ⁴ Sanor hən mēḅikel nasoruan pahsago, na-sor-melmel-an mai nasoruan sohsoh toḅiṅḅiṅal. Be inor hən mēḅikel nasipaan vi tēban aGot. ⁵ Mitinau lēboi natesua ke, nēvanuan togolgol naitian tosa, nēvanuan togolgol naṽide tosa totaṽtaṽor, mai nēvanuan toləṅon masuṽ hən natite, alat lotomaienan lodēdas lēḅēḅis len natohan pipihabēlan aKристо mai aGot. Lodēdas lēḅikad naviolan tovoi aGot totəḡau gati mōs nēvanuan san gail. (Nēvanuan lotoləṅon masuṽ hən natite, lulotu hən natit lotoləṅon masuṽ hēni. Egəm vi got salito, evi nagot gəḡeras.)

⁶ Alat lotoke nēsaan galenan savi natideh, saleḡeras gamito hən nasoruan tomaienan nakitinan toḅuer lan. Husur nəlol paṅpaṅ siGot dereh tibar alat lēsagol nēsa tokele sil natgalenan. ⁷ Samtitah mai galit len nēsa lotogole. ⁸ A mō mētutoh len nēmargobut, be gagai mētovi siYesu ale mētutoh len namial. Mititoh hum nēvanuan hən namial.* ⁹ Husur naṽit namial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail p̄isi. ¹⁰ Mitisab səhot nēsa togol Nasuḅ toḡahaṽur. ¹¹ Naṽide hən nēmargobut lēsəṽan hən natideh tovoi, mētebulatut dan gail. Ivoi am hən mēḅikel vēhoti ke lotosa.* ¹² Husur nagolean susuah silatenan evi natit hən nahur sasa hən avan ideh ḅisor husuri. ¹³ Avil nēḅoṅ namial tomias natit p̄isi, nēvanuan gail p̄isi lolēboi lēḅeris nakitinan husuri ke tovoi o tosa. ¹⁴ Husur natit p̄isi namial tomias gail lumasil len nakəṽaan sinēvanuan p̄isi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke,
“Gaiug gotopatmari, gilele,
gile mēhat dan nēmatan,
ale aKристо temias gaiug.”

¹⁵ Imaiēnan, mēteləḡau hən natohan samito. Samtitoh suñan alat lototəṽan hən nēmauran tonor. Avil mititoh suñan alat lotokad namitisau hən nēmauran tonor. ¹⁶ Mitigol ke natit p̄isi mēḅigole teliv nēvanuan gail van hən aYesu, husur len nēḅoṅ ta daməṅai nēvanuan lusa. ¹⁷ Imagenan samtimelmel, avil mēteləḅoi səhot nēsa Nasuḅ toləṅoni. ¹⁸ Samtetəḡog hən nēwain toliv gamit van hən naṽide gail lototaṽtaṽor. Avil mētepul hən aNunun aGot. ¹⁹ Mētekəkai hususur hən nēḅe gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. Mētekəkai hususur hən nēḅe hən nalotuan gail mai gamit gabag, mētekəkai maiēnan hən nēḅe aNunun aGot togol gail. Mētekəkai, gol nēḅe len nəlomito vi tēban Nasuḅ.* ²⁰ Mētesipa tabtab vi tēban aGot aTata hən natit p̄isi, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kристо.

Alatmisoan gail

²¹ Mēteriṅ gamito len navələmit gabag husur naməṽahwan samito len nəyalalan seKристо.

²² Latpəḡaṽut mēttolah, mēteriṅ gamit len navələn asoamito hum mēttoriṅ gamit len navələn Nasuḅ. ²³ Husur ahaṽut ehum nəkadun asoan, eil a mō hēni; suñan ṅai aKристо tovi nəkadhute, ale nēvanuan san gail lovi niben, eil a mō hən galito. Ilav kuv galit dan

* 5:1: Lev 19.2; Mat 5.48 * 5:2: Exo 29.18 * 5:8: Isa 60.1-3 * 5:11: Rom 13.12 * 5:19: Psa 33.1-3; Kol 3.16-17

nəsaan salito. ²⁴ Hum alat siYesu lotoriŋ galit len navəlan aKристо; len naŋide tomaienən, len natit p̄isi, ivoi hən abareab gail māu ləberin galit len navəlan ahaŋut salit gail.

²⁵ Lalumān məttołah, mətələmləmas bun asoamito sumān ŋai aKристо toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san m̄os galito. ²⁶ Igol natenən hən b̄igol ləbevi esən səb̄on ŋai, ləbinor buni. Len nasoruan siGot igol luveveu. Ehum nasoruan siGot tovi wai aKристо tolisov galit hən hən ləbiveveu.* ²⁷ Igol natgalenan hən b̄esəhar nəvanuan san gail hən ləbevi esən səb̄on len namənas. Ike linor buni, liyalal, səkad namesian o nab̄in̄b̄in̄alan o natideh tomagenən lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel uri. Nəvanuan san gail lohum napəhaŋut togomah topəhas hən b̄ilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan. ²⁸ Imagenən, lalumān məttołah, mitimasləmləmas bun asoamito hum məttołəmas bun nibemit səb̄omito. Naulumān ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səb̄on. ²⁹ Husur səkad avan ideh tomətahun bun niben gabag. Ao, evəŋani, ekətkəta təban, sumān aKристо tokətkəta təban nəvanuan san gail. ³⁰ Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKристо. ³¹ Husur enən, hum natosian siGot toke, “Naulumān dereh terin atəman mai anən hən b̄eudud mai asoan, ale aregəm sua sumān niben tosua ŋai.”* ³² Ikad natetətan sua totibau tosusuah len natosian enən notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan kəta tohusur aKристо mai nəvanuan san gail. ³³ Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, naulumān timasləmləmas bun asoan hum toləmas bun gai səb̄on, ale napəhaŋut timasputsan ahaŋut san len nənauan san.

6

Gamit məttovi lahutai, gamit məttovi tata gail

¹ Lahutai, mitigol husur nəsa atata mai anana artokele len Nasuḅ. Inor hən mət̄bigol b̄imagenən. ² Len natosian siGot ike, “Geputsan atəmañ mai anam̄ len nənauan sam̄.” Len nakelean todaŋ gail, enən evi nametəkav tokad na-kel-gati-an. ³ Na-kel-gati-an imaiegai ke: gəb̄eputsan atəmañ mai anam̄ len nənauan sam̄, “dereh natoħan sam̄ tivoi, mai gitoh tebəlav len navile a pan.”*

⁴ Tata gail, samtigol naŋide tosa tabtab hən anatumit gail nəlolit b̄isa van vəpaŋpaŋ. Avil mətəhis galit hən ləbiyar husur naḅisal tonor, vusan galit m̄os naŋide tonor, naḅusanan eruenən arogəm len Nasuḅ.

Gaiug gotovi slev

⁵ Gaiug gotovi slev, gigol husur nəsa amasta sam̄ len navile a pan b̄ikele. Gemətahw lan, len nəloñ kitin geputsani len nənauan sam̄. Gigol husur nəsa amasta tokele hum gotogol husur nəsa aKристо tokele. ⁶ Gigol tabtab hən, savi hən b̄ebunusi ŋai, həhaŋur hən gaiug, be len nəloñ todaŋ len aKристо, gigole hum naslev san tohusur naləŋonian siGot. ⁷ Len nəsa gotogole, timaur mətəmañ hum gotogole m̄os Nasuḅ savi hən nəvanuan gail. ⁸ Goləboii ke Nasuḅ dereh teviol hən nakonḅurḅuran mai gidat v̄isusua hən navoian dattogole, naut kəmas datovi slev o datsavi slev.

⁹ Gaiug gotovi masta, gigol timagenən; gigol tivoi hən naslev sam̄ gail. Sagesəhob hən naslev sam̄ ke asike b̄igol husur naləŋonian sam̄ gigol tisa hən. Nau gati ke gaiug mai galito mətukad aMasta tosua ŋai totoħ len nəmav, ale naŋide san ep̄itov van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.*

Nahurabat nəbalan siGot

* **5:26:** Tit 3.5 * **5:31:** Gen 2.24 * **6:3:** Hən naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: Putsan atəmañ mai anam̄ len nənauan sam̄ hən natoħan sam̄ bivoi, mai hən gəb̄itoh b̄ebəlav len navile a pan. * **6:9:** Deu 10.17

¹⁰ Ikad nasoruan naməkot. Len Nasuḅ mai len nabiltidaŋan san, gaiug gidaŋ tabtab!
¹¹ Geriŋ piŋ nahurabat nēḅalan siGot len gaiug hən gēḅeil gəgat, naut kēmas nēhai tata setəmat gail mai nagērasian san gail. ¹² Husur datsēḅal mai nēvanuan lotokad nibelito. Avil datuḅal mai alat lotoil a mō, mai alat lotokad nēdaŋan hən na-il-a-mō-an datsaləḅoi datḅeris gail. Datuḅal mai abiltidaŋan gail hən nēmargobut hən navile eg a pan mai nanunun nēmargobut gail, natəmat gail len naməsav. ¹³ Imagenan geriŋ nahurabat nēḅalan siGot kavkav len gaiug. Ale len nēḅoŋ nēsaan, dereh geləḅoi gēḅidaŋ ḅur alatenan lotokad nēdaŋan hən nēsaan nēḅoŋ lēḅiḅal mai gaiug. Ale nēḅoŋ nēḅalan ḅinoŋ, dereh geil gəgat sal. ¹⁴ Imaienan, geil gəgat. Gepitavis nēhau tutuḅ hən nakitinan. Ale gesun nahurabat nēḅalan hən nanoran, hum nasoltia toriŋ nahurabat metəlai len nēmabun hən ḅipat gol niben.* ¹⁵ Ale len nariem, gevəlas naributbut hən nautautan togəm len na-kel-uri-an tovoi hən natəmāt dattokade mai aGot.* ¹⁶ Akis gipat nadəlomian hum nasilt tovi nahudhut nētarhai topat gol gaiug hən gēḅeləḅoi gēḅigol nēwei setəmat piŋi lotopaŋ lēḅimat.† ¹⁷ Goləḅoii ke aGot ilav kuv gaiug dan nēsaan sam, ale nē-lav-kuvi-an enan ehum nabəhad nēḅalan gotoriŋi len nəkaduḅ. Lav naḅu nēḅalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot hən gēḅiḅal həni.* ¹⁸ Ale len aNunun aGot, gisor tuḅ tabtab hən nasor-tuḅ-an mai naŋirian tiltile gail. Gehulahul, ale gisor tuḅ tabtab mōs nēvanuan siGot gail piŋi. ¹⁹ Ale gisor tuḅ mōs ginau am. Geus aGot ke nēḅoŋ nēḅisor, tilav nasoruan mai ginau hən asike nēḅemətahw hən nēḅikel natetətan hən na-kel-uri-an tovoi aGot tokel vəhoti. ²⁰ Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim ḅəḅaŋis, lubaŋis ginau hən natsen gail sil na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nimaskel uri, sanemətahw. Sor tuḅ mōs ginau hən nēḅigole.

Nasudəlaḅian

²¹ Nuke mətələḅoi natit piŋi husur ginau mai nēsa notogole. Ale aTikikus, aḅagw notoləmas buni len nadəlomian, todaŋ len Nasuḅ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit piŋi mai gamito.* ²² Husur natenan nosəvati van hən gamito, hən ke mətḅeləḅoi natit gail husur ginamito, ale hən ḅigol mətḅeləḅoŋon ḅivoi am len nəlomito.

²³ Wawa gail len nadəlomian, nəlomit tikad natəmāt. Ale na-ləmas-buni-an totah mai nadəlomian, aGot aTata mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol həni mai gamito. ²⁴ AGot teviol kēmas hən navoian mai galit piŋi lotoləmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

* **6:14:** Isa 11.5, 59.17 * **6:15:** Isa 52.7 † **6:16:** Mat 6.13; Jon 17.15. Nasilt evi nahudhutarhai topospos lotokabut gole len nahurhuḅuluk ale gol tomosmos. Imagenan nēḅoŋ gotopati eləḅoi ḅipat gol gaiug ale eləḅoi ḅigol nēḅab len nēwei ideh topaŋ, ḅimat. * **6:17:** Isa 49.2, 59.17 * **6:21:** Uman 20.4

Filippi

Nalobulat napsulan aPol totoni van hən alat a Filippi

Ase itos nalobulat napsulan egai?

APol itosi.

APol itos nalobulat napsulan egai hən nəsə?

Len nalobulat egai aPol esipa hən alat a Filippi hən na-ləmas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit napsal hən ləbitoh len nəmauran seKristen tovoi.

APol itos nalobulat egai van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nəyaran na-vəha-ru-an san a mō, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar hən len naim bəbanjis husur tohut natəmat dan natəbarehreh sua.

APol itos nalobulat egai nəsə mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naut a Rom len naim bəbanjis. Len nalobulat egai aPol idan hən nakemkeman, na-il-ḅuri-an, naḅonan mai nasusumaran len nəmauran mai nadəlomian seKristen gail. Imasil ke aPol eləmas masuḅ hən alat siYesu len naut a Filippi. (1.1-4.23)

1) APol etuḅat hən nalobulat san van hən alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi təban aGot hən galito, ale isor tuḅ mōs galito (1.1-11)

2) APol ehəhaḅur husur nəvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas gai totoh len naim bəbanjis, ivatvat viri ke nəsə tevisi dərəh tivan vəbar navoian, naut kəmas nəmauran o nəmatan san (1.12-26)

3) APol ikel mai galit ke len nəmauran salit lehusur kitin hən aKristo, gol nəsə tokele hən naḅide aGot toləŋoni ḅiparḅar len galito (1.27-2.18)

4) APol ike tesəvat aTimoti mai aEpafrotitus van hən alat a Filippi (2.19-30)

5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naḅide siPol, likad nadəlomian len aKristo hən aGot ḅeriŋi ke linor len nəhon. APol eləŋoni ke nəlolit tikad natəmat (3.1-4.9)

6) APol esipa hən naviolan alat a Filippi lotoviol hən mai (4.10-20)

7) APol imaris kotov nalobulat san van hən alat a Filippi (4.21-23)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Filippi

¹ Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat napsulan egai van hən nəvanuan pisi siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi.* Nutosi van hən naelta mai natikon gail am. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai arigol nəlomit tikad natəmat.

Nasipaan mai na-sor-tuḅ-an

³ Nosipa vi təban aGot sagw len nəboŋ pisi notonau təlman hən gamito. ⁴ Akis len na-sor-tuḅ-an sagw mōs gamit pisi, nusor tuḅ len nakemkeman ⁵ bathut ke mətutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametəkav, nəmariboŋ mətteriŋ nəlomit len aYesu Kristo van vəbar daməŋai.* ⁶ Husur nunau ləboi nategai mōu ke, aGot totuḅat hən nauman tovoi sua len gamito, gai dərəh tigolgole van van tihav len nəboŋ siYesu Kristo.* ⁷ Inor hən notonau gamit pisi maienan, bathut notoləmas bun gamit len nəlogw. Husur ke len naim bəbanjis notohtoh lan, mai len nəboŋ notokel nakitinan husur na-kel-uri-an tovoi mai notoḅusan koti ke tokitin, gamit pisi mətukatəpol len navoian aGot toviol kəmas hən mai ginau.* ⁸ AGot eləboi ḅikel koti ke notoləŋon masuḅ hən nəḅeris gamito len na-ləmas-buni-an togəm len nəlon aYesu Kristo.

* **1:1:** Uman 16.12 * **1:5:** Uman 16.12-40 * **1:6:** 1Kor 1.8 * **1:7:** 2Kor 7.3; Flp 1.13

⁹ Ale nusor tuŵ maiegai ke: na-ləmas-buni-an samit tetibau van am len naləboian mai na-bunus-ləboi-an p̄isi hən nakitinan. ¹⁰ Imaienan dereh mətələboi mət̄bəkuvol hən naṗisal tovoi buni, hən mət̄biveveu hən asike b̄ikad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel husur gamito van vəbar nəboŋ seKristo. ¹¹ Mətepul hən naŵit nanoran len aYesu Kristo hən nəvanuan gail ləbēputsan mai sal suh nəyalyalan siGot.

Na-kel-uri-an ivan, naut kəmas nə-barj̄is-aPol-an

¹² Bathudud nadəlomian, nuke mətələboii ke, nəsa tovisi hən ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi hən b̄ibar nəvanuan p̄isi. ¹³ Husur enan nasoltia p̄isi lotokət̄kəta kəkol hən naim seSisa, mai nəvanuan p̄isi am, loləboi buni ke, nutoh len naim bəbarj̄is sil aKristo.* ¹⁴ Ale bathut natsen tobarj̄is gat ginau, nəbathudud nadəlomian isoḅur loil gəgat len Nasuḅ. Gagai, len na-il-ḅuri-an tosəhor ta m̄o, ləsamətahw hən ləb̄ikel ur nasoruan siGot.

¹⁵ Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototaḅulol bulos ginau mai lotopul hən naŵitv̄ituhan, be galevis am lukel uri len naləḅonian tovoi. ¹⁶ Lukel uri len na-ləmas-buni-an husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəḅeil gəgat, nəb̄ikel kot na-kel-uri-an tovoi. ¹⁷ Alat lototaḅulol ləsakel ur kot aKristo, avil lukel uri hən ləḅipatpat galit məhat husur lunau ke lemədas ginau gagai nəboŋ natsen tobarj̄is gat ginau. ¹⁸ Be savi natideh! Ivoi ḅai ke len naṗisal p̄isi, naut kəmas nagəgərasan o nakitinan len nəlolito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab, ¹⁹ husur noləboii ke, len na-sor-tuŵ-an samito mai na-vitarhəte-an seNunun aYesu Kristo, nəsa tovisi hən ginau dereh tevi p̄isal hən nəḅimakuv. ²⁰ Len na-ləḅon-buni-an sagw nuvatvat viri ke səkad natideh b̄igol nahurugw b̄isa, avil nuvatvat viri ke nəlogw teil ḅuri gagai suḅan akis, hən ke, len natit p̄isi nəḅigole, nisal suh a Kristo, naut kəmas nəmauran o nəmatan sagw. ²¹ Husur len nabunusian sagw, nəmauran sagw evi seKristo ale nəḅimat, ivoi masuŵ am. ²² Be nəḅitoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tiŵan am. Nilekis hən gəlar ta be? Nəmauran o nəmatan? Nəsənau ləboii. ²³ Gəlar p̄isi arulevlev hən ginau. Noləḅon masuŵ həni ke neriŋ nəmauran egai hən nəḅimat hən nəḅitoh mai aKristo, husur natenan ivoi p̄isi am hən ginau. ²⁴ Be ivoi am hən gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw. ²⁵ Ale husur nunau ləboi natenan, noləboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit m̄os napulan samit len nadəlomian mai nakemkeman. ²⁶ Imagenan, nəboŋ nəḅitoh mai gamit tət̄as, dereh mətələboi mət̄bisal suh aYesu Kristo səhor ta m̄o, bathut nəsa togole hən ginau.

²⁷ Be natsua, naŵide hən nəmauran samit timasnor hən na-kel-uri-an tovoi seKristo, hən ke naut kəmas nəḅegəm ris gamito o nəḅitoh a tut dan gamito, dereh nesəsəlōŋ həni ke mətoil gəgat suḅan məttosua ḅai ale len nəlomit tosua mətuḅal tabtab m̄os nadəlomian hən na-kel-uri-an tovoi. ²⁸ Samtemətahw len aenemi samito gail; tah gat nəlomito. Nəboŋ mət̄ḅeil gəgat, aenemi samit dereh leləboi səhoti ke aGot dereh tigol limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan. ²⁹ Husur aGot eviol kəmas hən nadəlomian len aKristo mai gamito, wake eviol kəmas həni am ke məttoləḅon isa vəs̄a m̄osi, ³⁰ husur gagai mətutoh len nəḅalan toḅitoŵ hən nəḅalan məttorisi ke notodaŋ ḅuri a m̄o. Evi nəḅalan məttosəsəlōŋ həni gagai ke notodaŋ ḅuri sal.*

2

Gol tətōŵ hən aYesu nəlon tomədaŵ, sənau gai

¹ Datoləḅon ivoi am len nəlodato len naḅonan mai aYesu, na-ləmas-buni-an san etəḅov nəlodat vi pan, datukad naḅonan len aNunun, nəlon aYesu itaŋis gidato, ilolosa hən

* **1:13:** Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1 * **1:30:** Uman 16.19-40

gidato. ² Husur natgalen þisi, mitimaskad nənauan tesua ŋai, mətələmas bun gabag hən gamito, mitikad nəlomit tesua, mitikad naləŋonian tesua ŋai. Mətþigol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul səsəhov hən nakemkeman. ³ Samtehusur naləŋonian samit səbomit ŋai, samtapatpat gamit səbomit məhat, avil len nəlomit tomədau hum məttovi ut kəmas, gamit ideh, tinau ideh am hum totibau səhor gai. ⁴ Gamit v̄isusua satinau nəsə tovoi hən gai səbon ŋai be tinau nəsə tovoi hən nəvanuan tile gail am. ⁵ Mitimaskad nənauan toþitoṽ hən nənauan aKristo aYesu tokade, ke:

⁶ Naut kəmas tokad naþoruan siGot, naut kəmas tovi aGot, sənau ke tonor hən þetəgau gat naþitþitoṽan mai aGot.*

⁷ Be eriŋ gaþulan nəhes toṽati mai nəyalyalan san, ilav naþoruan sinaslev sua,* egəm vi vanuan suŋan nəvanuan gail, ikad nənahənah hən nəvanuan.

⁸ Igol nəlon emədau, sənau gai gabag, igol husur þis nəsə aGot tokele, naut kəmas togol nəmatan san. Be savi nəmatan ŋai, imat ebun len nəhai balbal.

⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a məhat þisi, eviol maii hən nəhes toyalyal səhor nəhes þisi,

¹⁰ hən ke nahəsən aYesu þigol natit þisi læbetəgedur, len nəmav mai len navile a pan mai len naut nəmatan,

¹¹ mai nabuŋolit þisi lisor vəhoti ke, aYesu Kristo evi Masta, hən læþisal suh nəyalyalan siGot Tata.*

Mitigol nəsə tonor hən nəvanuan gail læbetətoṽ həni

¹² Gamit notoləmas bun gamit þisi, natgalen læþimaienan, len nəlomito mitidaŋ len aGot, len namətahwan hən nəyalyalan san, mətəhisi hən mətþigol nəsə tonor hən nəmauran aGot tolav kuv gamit dan nəsəan samito m̄osi. Mitigol natgalegai suŋan məttoŋol akis hən nəsə notokele, (savi nəboŋ nototoh mai gamit ŋai, be nəboŋ nəsatoh). ¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Igol naləŋonian samit inor hən esan mai igol mətoləboi mətþigol husur naləŋonian enan san.

¹⁴ Len natit þisi mətþigole, mitigole, samtikoblen, samteṽitṽituh, ¹⁵ hən asike þikad natideh tosa avan ideh toləboi þikel husur gamito. Len nəmauran samito mitiveveu ŋai, namesian teþuer, suŋan anatun aGot gail, naut kəmas navile a pan nəmargobut məttoth lan, topul hən nəvanuan nəlolit tokəþkabur, topul hən nəsəan.* Be gamit mitimasŋial hum nam̄ial lotom̄ial len margobut hən navile a pan, ¹⁶ nəboŋ məttothəgau gat nasoruan hən nəmauran. Mətþimaienan, len nəboŋ seKristo dereh neləboi nəþisor sal suh ginau ke nəsəgam soþuer, nəsaum soþuer.

¹⁷ Avil naut kəmas læþigol nəþimat, naut kəmas nəda hagw þisel hum nəwain ahai tutumav toþiri len naviolan totutumav həni van hən aGot, nohəhaṽur. Gamito, mətukad nadəlomian len aKristo ale mətoviol kavkav hən gamito mai aGot hən mətþigol nəsə toləŋoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hən naþuluk totutumav həni van hən aGot. Husur ke notoviol kavkav hən ginau mai aGot ale gamit məttoviol kavkav hən gamito mai

* **2:6:** Jon 1.1, 5.18 * **2:7:** Isa 52.13-53.12; Mat 20.28 * **2:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 45.23 * **2:15:** Deu 32.5

aGot, naut kēmas lēbigol nēbimat, nukemkem, nuḅon mai gamit p̄isi len nahəhaṽuran.†
 18 Sum̄an ginau, gamit am mitimashəhaṽur, ḅon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrotitus

19 Bevi naləḅonian siNasuḅ, nuvatvat viri ke asike dareh nesəvat aTimoti van hən gamito. Ale nəḅoḅ ḅetəlmam nəlogw tevi pan len nəsa ḅikel uri husur gamito. 20 Nəsəkad avan ideh sum̄an aTimoti toləmas bun gamito, tonau masuṽ hən gamito hum ginau. 21 Husur galit am lumasulsul hən natit salit gail səḅolit ḅai, savi natit gail siYesu Kristo. 22 Gamit mətələḅoi aTimoti tia, naḅoruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hən na-kel-uri-an tovoi hum tovi natətai toum mai atəman. 23 Imaianan nuvatvat viri ke, nəḅoḅ nēḅeləḅoi nəsa ḅevisi hən ginau, len nəḅoḅ en ḅai dereh nesəvat aTimoti van hən gamito. 24 Avil len Nasuḅ nodəlomi ke, ginau gabag māu dereh nivan hən gamito.

25 AEpafrotitus evi ahai pispisul samito mətətosəvati hən ḅevi tarhət sagw. Evi wawa nadəlomian sagw toḅon mai ginau len nauman, toḅon mai ginau len nəḅalan hum nasoltia. Be len nəḅoḅ egai ginau māu nunau ke nəḅesəvati van hən gamit bai.* 26 Husur eləḅon masuṽ hən ḅeris gamito ale eləḅon isa husur mətətosəḅoləḅ hən ke toməsah. 27 Nokitin ke eməsah ḅabat, pəpadaḅ imat. Be nəlon aGot itaḅisi, savi gai ḅai be nəlon itaḅis ginau am hən asike nəḅikad nalolosaan vəsə batbat tomaienan. 28 ḅa nənauan sagw idaḅ am hən nəḅesəvati van hən gamito, hən ke, nəḅoḅ mətḅerisi, mitikemkem ale hən nəlogw asike ḅetuhathuh maiegai am. 29 Nəḅoḅ ḅibar gamito, kel nahəhaṽuran samit maii len nakemkeman hum awawa samit len Nasuḅ. Nəvanuan lotosum̄an gai, mətəputsan galito len nənauan samito, 30 husur pəpadaḅ imat m̄os nauman seKristo. Nəmauran san pəpadaḅ imasig hən ḅevi tarhət sagw, gel gamit mətətodədas mətḅigole.

3

Nanoran tokitin

1 Bathudud nadəlomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len naḅonan samit mai Nasuḅ. Savi natideh hən ginau hən nəḅitos nategai tətəs; be nutosi hən ḅihavhav gol gamito. 2 Mətələləḅgau. Mitinaunau nəvanuan lotosum̄an alat ləsəkad nadəlomian. Nokis galit hən nalipah. Lovi vanuan nəsaan, lotoke mitikad na-tiv-dalusi-an.* 3 Husur gidato boh datukad na-tiv-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nəsa aKristo aYesu togole m̄os gidato. Be datsəkad nadəlomian len na-tiv-dalusi-an nəvanuan ḅigole hən nibedato mai naṽide hən nalotuan. 4 Naṽide galenan tagol nəvanuan lətanor, ginau nətanor magenan. Avan ideh ḅinau ke ḅeləḅoi ḅeil gəgat len nəsa togole, ginau nosəḅori. 5 Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nəmariboḅ toməlvtor sagw,* lupas ginau len nəpasusan seIsrael, len nahəmar aPenjamin, novi aIpru len nəbathuyah aIpru gail. Tarhət nalo siMoses, novi naFarisi.† 6 Tarhət na-il-gəgat-an sagw, nudaḅ len nəsa notonau ke aGot toləḅoni, ḅa nomədas tabtab hən alat siYesu.* Tarhət nanoran, nohusur masuṽ hən nakelean todaḅ seJu gail, nəsaḅur kotovi boḅ ideh. 7 Avil natgalenan, a m̄o nunau ke lotovi natite, be gagai nunau səḅoti ke, lovi ut kēmas bathut nəsa aKristo togole. 8 A məhat hən natenan, nunau səḅot natit p̄isi ke tovi ut

† **2:17:** 2Tim 4.6. Datoləḅoi datḅikel namilen len nasoruan toḅitol maiegai: Nəḅoḅ notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, mətodəlomi, ale mətoviol hən nəmauran samito mai aGot hən mətḅigol nəsa gai toləḅoni. Imagenan, naut kēmas lēbigol nēbimat sil na-kel-uri-an tovoi enan, nukemkem, nuḅon mai gamit p̄isi len nahəhaṽuran. * **2:25:** Flp 4.18

* **3:2:** Len naut egai, aPol isor husur nəvanuan galevis lotoke nəvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hən ləḅimakuv dan nəsaan salito, sum̄an naJu gail ta m̄o. * **3:5:** Gen 17.12 † **3:5:** Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nəḅoḅ aPol toke novi naFarisi, namilen ke tohushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo seJu gail, ludaḅ len nalo galenan. * **3:6:** Uman 8.3, 22.4

kəmas nəboŋ notonənoŵ həni mai nasəhorian hən na-ləboi-aYesu-Kristo-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit p̄isi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit p̄isi tovi pahsago hən nəbēvi seKristo, ⁹ hən nəb̄ibon maii, hən nəbēvi esan kavkav. Nəsəkad nanoran len ginau səb̄ogw togəm len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nəhon aGot egəm len nadələmian len aKristo. ¹⁰ Nuke neləboi aKristo mai nədaŋan hən na-le-məhat-an san. Nuke niḃon maii len na-ləŋon-isa-an vəsa san, ale gəm suḃan gai len nəmatan san ¹¹ hən nəb̄ikad na-le-məhat-an dan nəmatan.

Van vəbari

¹² Nəsəmaienan sal, nəsaveveu kavkav sal. Be nohisi hən nəb̄egəm suḃan aKristo aYesu, gai totəgau gat ginau ḃos natenan. ¹³ Bathudud nadələmian gail, nəsənau ke notosuḃan aKristo kavkav sal, avil nunau ḃos natesua ŋai: len nəgamgaman hən nəmauran sagw, nəlogw iboŋboŋ hən natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab ḃos natit gail ḃipat a ḃo. ¹⁴ Nugam tabtab len nəgamgaman ḃos nəb̄ikad nasəhorian lan, nəb̄ibar nagilen ale nəb̄ilav naviolan, aGot tokis ginau len aKristo aYesu vi lan nəmav ḃosi.

¹⁵ Imaienan, gidat p̄isi dattomatmatu len nəmauran sidat len aKristo, ivoi ke datigam maienan. Nənauan samit b̄etile, nategai am, aGot dereh tigol tiḃarḃar mai gamito. ¹⁶ Avil nəmauran sidat timasnor hən nakitinan aGot togol toḃarḃar mai gidat tia.

¹⁷ Bathudud nadələmian, mitigol tətəŵ hən ginau, ale mətebunus vahvahur alat lo-tohusur nəvide hən nəmauran namttogole ḃos gamito. ¹⁸ Husur ikad isəbur lototoh suḃan lotovi eḃemi hən na-kel-uri-an tovoi hən nəmatan seKristo len nəhai balbal. Ginau nusor vəha-səb̄osəbur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutaŋ nəboŋ notokel tasi. ¹⁹ Nəmauran salit ivan vəmasig vi sutuai, nagot salit evi naləŋonian hən nibelit ŋai, loḃiv hən nəsa nahurulit təsa sile, ale lunau nəmauran egai ŋai len navile a pan. ²⁰ Avil gidat, datovi uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua b̄egəm len nəmav hən b̄ilav kuv gidat dan nəpanismen topat vir alat ləsariŋ nəlolit len aGot. Atenan evi Nasuḃ aYesu Kristo. ²¹ Husur, len nədaŋan san toləboi ḃigol natit p̄isi ḃipat pipihabəlan, dereh aYesu tegəgel hən nibedat lotovi ut kəmas, hən ləb̄esəḃan niben toyalyal, aGot tolavi maii.

4

¹ Imaienan, bathudud nadələmian, məteil gəgat len Nasuḃ. Noləmas bun gamito, noləŋon masuḃ ke neris gamito. Mətugol nukemkem, noḃiv hən gamit məttohum naviolan notosəhori.

Nənauan məkot siPol

² Euotia mai aSintike, noŋir gamər ke samrepəpəhw am be məregəm sua len na-ləŋon-husuri-an len aMasta saməru. ³ Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotobon mai ginau len nauman, ke gevi tarhət səlaru.* Husur aroum idaŋ mai ginau len na-kel-uri-an tovoi, gəlaru mai aKlement mai galit am lotoum mai ginau, nahəsalit lotopat len naləb̄ulat hən nəmauran.

⁴ Mitikemkem tabtab len nəbonan samit mai Nasuḃ, nukel tətəs həni, mətehəhaḃur masuḃ!

⁵ Mitigol ke nəmauran samito tomədau, tiḃarḃar hən nəvanuan p̄isi ləb̄eris ləboii. Nasuḃ egəm pəpaḃaŋ! ⁶ Samtinau masuḃ hən natideh, avil kel natit p̄isi mai aGot len nasipaan. Len na-sor-tuḃ-an mai naŋirian, us aGot hən nəsa məttopar.* ⁷ Ale aGot tigol nəlomit tikad natəmat tosəhor na-ləboi-səhoti-an p̄isi. Natəmat enan tekətkəta gol nəlomito mai nənauan samito len aYesu Kristo.

⁸ Len nə-maris-kotovi-an sagw, bathudud nadələmian, mitigol nənauan samit tepul hən natgaleg tovoi: tepul hən nəsa tokitin, nəsa tonor hən nəboruan tovoi, nəsa tonor, nəsa

* **4:3:** Len naut egai, nəboŋ toke nəvanuan nauman kitin, nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot, lunau ke tovi nəhes sua tovi Susukos. * **4:6:** Mat 6.25-34

toveveu səkad natit tosa lan, nəsa togol aGot mai nəvanuan lotohəhaʋur, mai nəsa nəvanuan gail lotosor husuri ke tovoi. Natideh ʔivoi, natideh ʔinor hən aGot ʔisal suhi, mitinau natideh tomaienən. ⁹ Mitigolgol natit ʔisi notoʔusan həni, notolavi mai gamito; natit ʔisi məttosəsəlɔj hən notokele, məttoris notogole. Məʔbigole, aGot toviol hən natəmat mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa hən naviolan

¹⁰ Len nəmauran sagw len Nasuʔ nukemkem habat, husur naut kəmas nototoh a tut dan gamit tobəlav tia, gagai mətosəvat na-vi-tarhəte-an gəm hən ginou, mətunau ginou tətəs am. Nəsake nəlomit tobɔjɔj hən ginou, be mətodədas məʔbisəʔ nəʔisal ideh hən məʔbəkətkəta təban ginou. ¹¹ Nəsakəmaienən husur notom̃idol, aoa, len nəmauran sagw noləboi səhoti ke nohəhaʋur hən nəsa notokade ɔai. ¹² Nutoh ləboi nəmauran hən nə-par-tite-an tia, nutoh ləboi nəmauran hən na-pul-hən-natite-an tia. Nusəʔ natsua tosusuah dan nəvanuan gail. Nusəʔ nəmauran hən nəhəhaʋuran, naut kəmas natideh ʔevisi. Noləboi nəʔitoh ʔivoi naut kəmas nəʔepul o nəʔimalkəkət, naut kəmas nəʔepul hən natite o nəʔipar tite. ¹³ Noləboi nəʔigol natit ʔisi len nədaɔan seKristo togol notodaɔ am. ¹⁴ Be mətugol ivoi nəɔɔj məttovi tarhət sagw len na-ləɔon-isa-an sagw.

¹⁵ Gamit alat a Filippi, mətoləboii ke, nəɔɔj notoriɔj naprovens Masetonia ei, nəɔɔj nototuʔat kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu ʔisi, gamit səʔomit ɔai mətulav naviolan mai ginou.* ¹⁶ Husur nəɔɔj nototoh len naut a Tessalonika ale notom̃idol, mətoviol gəm hən ginou vəha-ru.† ¹⁷ Nəsakəmaienən hən nəʔeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan m̃os gamito. ¹⁸ Be gagai nukad natit ʔisi, nubaɔ tite. Nopul hən natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginou tia naviolan məttoviol həni mai ginou. Naviolan galenan lohūm naviolan məttotutumav həni, nəʔon tosusau van hən aGot, lotonor hən nəsa gai tohəhaʋur həni.* ¹⁹ Ale, aGot egai sagw, len natit tosoʔur gai topul həni, len aYesu Kristo, dereh gai tilav mai gamito natit ʔisi məttom̃idol həni. ²⁰ Nəsal-suhi-an tivan hən aGot aTəmadato toyalyal van vi sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an məkot gail

²¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit ʔisi lotokad nadəlomian len aKristo aYesu. Nəbathudud nadəlomian lototoh mai ginou luke, “Ivoi,” mai gamito. ²² Nəvanuan ʔisi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.*

²³ Navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni tipat len nanunumito. Ganan.

* 4:15: 2Kor 1.16 † 4:16: Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9 * 4:18: Exo 29.18; Flp 2.25 * 4:22: Flp 1.13

Kolosse

Naloḅulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kolosse

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsə?

Itosi hən beṽusani ke aYesu iyalyal masuṽ səhor bun nədaŋan mai na-il-a-mō-an gail p̄isi. Ale len aYesu datukad p̄is nə-lav-kuvi-an dan nəsəan.

APol itos naloḅulat napisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

APol itos naloḅulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis len naut a Rom. Len naut a Kolosse ikad ahai p̄usan galevis lotogəras alat siYesu ei. Ahai p̄usan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusi-an. Lukel ke limashusur nalo seju tokai tas nəhanian galevis. Lukel ke limaslotu hən aŋel gail mai limashusur naḡusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot bilav kuv galit dan nəsəan salit gail. Nəboŋ aPol tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur naḡusanan galenan, itos naloḅulat napisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləbeləboi nakitinan.

1) APol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an (1.3-12)

3) AGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian maii len nəmatan seKristo. AKristo iyalyal səhor nədaŋan mai na-il-a-mō-an gail p̄isi. APol eum idaŋ mōs galito (1.13-2.5)

4) Limastoh suḡan lotoḅon mai aKristo, avan ideh sategəras galito. Be limasləŋon masuṽ hən natit len nəmav. Natit p̄isi ləbigole limasgole len naṽide aYesu beḡəhaṽur həni (2.6-3.17)

5) Nəmauran lohoim timasnor hən ḡigol Nasuḅ beḡəhaṽur. Lisor tuṽ tabtab, lisor tuṽ mōs aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadələmian leləŋoni (3.18-4.6)

6) Nə-maris-kotovi-an (4.7-4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

¹ Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kristo, ginau mai aTimoti tovi aṽagw len nadələmian, ² namrutos naloḅulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadələmian len aKristo məttodaŋ len a Got. AGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriŋ natəmat len nəlomitō.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

³ Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ namrtosor tuṽ mōs gamito. ⁴ Namrosipa magenan husur namrosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur nadələmian samito len aKristo aYesu, mai na-kel-uri-an ke məttoləmas bun nəvanuan p̄isi siGot. ⁵ Nadələmian mai na-ləmas-buni-an enan, mətukade husur mətuvatvat vir nəsə aGot toutaut həni mōs gamito len nəmav, tuḡat len nəboŋ məttosəsəloŋ hən nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməŋai.* ⁶ Len naut p̄isi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, toṽan. Evivi məhat ale iṽan, egəgel hən nəmauran sinəvanuan gail. Len naṽide tomaianan, len nəboŋ məttosəsəloŋ həni metəkav, nəboŋ məttoləboi səhot nakitinan husur navoian aGot toviol kəmas həni, evivi məhat, iṽan, egəgel hən nəmauran samito. ⁷ Namrunau aEpafras namrtoləmas buni tovi slev seKristo hum ginaməru. Evi

* 1:5: 1Kor 13.13

gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idañ seKристо mōs gamito.* ⁸ Gai boh isor mai ginamēru husur na-lēmas-buni-an samito aNunun aGot toviol hēni mai gamito.

⁹ Imagenan, nēboŋ namrtosēsəlōŋ hēn na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuŵ tabtab mōs gamito. Namrous aGot hēn ðigol mēt̃bepul hēn nalēboian hēn nalēŋonian san, len namitisau hēn nēmauran tonor mai nalēboian togēm len aNunun. ¹⁰ Namrous natgalen hēn nēmauran samit ðeputsan nahēsan aGot, ale hēn mēt̃bigol ðehēhāvur hēn gamito len natit p̃isi. Namrusor tuŵ ke, len nēmauran samito mai len natit p̃isi mēt̃bigole mitiŵan hēn naŵit tovoi, ale mēt̃elēboi bun aGot am tabtab. ¹¹ Namrusor tuŵ ke mitidaŋ am len nabiltidaŋan san toyalyal hēn mēt̃bidaŋ ður nēmauran ðidaŋ, toh mēdau ðebēlav, naut kēmas nēvanuan gail lēbigol mēt̃belēŋon ðisa vēsa. Be nēboŋ mēt̃bimagenan, mitikemkem. ¹² Len natgalen p̃isi, akis mēt̃esipa vi tēban aGot Tata togol mēt̃tonor, hēn mēt̃bikad nahudhut nēsa aGot totēgau gati mōs alat lotovi esan len natohan pipihabēlan len namial san. ¹³ AGot ilav kuv gidato dan navēlan nēmargobut, ale ilav gidato vi lan natohan pipihabēlan aNatun, aNatun gai tolēmas buni.* ¹⁴ Len nēmatan siNatun datukad nēmakuvan sidato, eruðat nēsaan sidat gail.*

AKristo ilav namilen tovi a mēhat p̃isi

¹⁵ Datolēboi datðeris aKristo tolav kot aGot datsalēboi datðerisi, aKristo iŵat nēhes tosēhor natit p̃isi aGot togole.* ¹⁶ Husur len aKristo, aGot eum hēn natit p̃isi len nēmav mai len navile a pan.* Eum hēn natit datolēboi datðeris gail mai natit datsalēboi datðeris gail. Namilen ke igol alat lotoil a mō tiltile gail mai alat lotokad nēdaŋan hēn na-il-a-mō-an, naut kēmas aŋel, nanunun nēmargobut, natēmat, mai aḃiltiŋel gail. Natit p̃isi, aGot eum hēn gail len aKristo, eum hēn gail mōs aKristo. ¹⁷ Nēboŋ aGot saum hēn natideh sal, aKristo itoh sutuai tia, ale len gai natit p̃isi esuh husur nēdaŋan san etēgau gat gail. ¹⁸ Imaienan, gai ŋai eil a mō hēn nēvanuan san gail. Ale nēvanuan san gail lohūm niben, aYesu evi nēkadun. Gai evi natuðatan mai nametēkav hēn na-le-mēhat-an dan nēmatan hēn tokad namilen toyalyal sēhor ideh am. ¹⁹ Husur aGot ehēhāvur hēn gai kavkav totoh len aNatun. ²⁰ Ale len aNatun, aGot igol natit p̃isi lukad navoivoian maii tētās, natit gail len navile a pan mai natit gail len nēmav. AGot igol gail p̃isi lukad natēmat maii len nēda hiNatun tomat len nēhai balbal.*

²¹ A mō len nēmauran samito mēt̃utoh a tut dan aGot, len nēnauan samito mēt̃uvi enemi san gail bathut naŵide tosa vēsa samito. ²² Naut kēmas natgalenan, aGot igol mēt̃ukad navoivoian maii len nēmatan hēn niben aNatun. Igole hēn ke nēboŋ mēt̃beil len nēhon, dereh tisað sēhot gamit hum ke mēt̃toveveu buni, hum mēt̃sēkad nēsaan ideh ale nēvanuan gail lodēdas lēbikel natideh ðisa husur gamito. ²³ Be mitimasdēlom nakitinan enan tabtab, il gēgat lan. Samterus dan nē-vatvat-viri-an hēn na-kel-uri-an tovoi mēt̃tosēsəlōŋ hēni. Na-kel-uri-an tovoi enan iperŋan naut p̃isi len navile a pan, ale ginau, aPol, aGot itabtabuh len ginau hēn nēbikel uri.

Nauman siPol mōs alat siYesu

²⁴ Gagai nukemkem len na-lēŋon-isa-vēsa-an sagw mōs gamito. Na-lēŋon-isa-vēsa-an aKristo toriŋi hēn nēbikade len nibegw, nudaŋ ðuri van van hēn ðihav mōs alat siYesu lotosumān niben.* ²⁵ Ginau nogēm vi vanuan nauman hēn nēbēvi tarhēt silat siYesu husur aGot eriŋ nauman hēn nēbēvi tarhēt samito len navēlagw. Igole hēn nēbikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito. ²⁶ Esusuan nasoruan enan san dan nēvanuan gail sutuai van vēbar nēboŋ ta damēŋai hēn lototētān hēni, be gagai ikel vēhoti mai nēvanuan

* **1:7:** Kol 4.12 * **1:13:** Luk 22.53 * **1:14:** Efe 1.7 * **1:15:** 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 * **1:16:** Jon 1.3; Kal 4.3
* **1:20:** Efe 2.16 * **1:24:** Ehum na-lēŋon-isa-vēsa-an siYesu igol alat siYesu lukad nēpasian veveu ale len naŵide tomaienān, na-lēŋon-isa-vēsa-an siPol igol lovivi mēhat, lotibau.

san gail. ²⁷ Husur aGot ehəhaʋur hən tokel vəhot nəyalyalan topul len nə-nau-utaut-an san tosusuah, nə-nau-utaut-an san bevi tarhət silat ləsavi Ju. Nə-nau-utaut-an siGot imagegai ke: aKristo itoh len gamit mətšavi Ju, gol ke məttovatvat vir mətbevi lan nəyalyalan siGot. ²⁸ Namtukel ur aKristo mai nəvanuan p̄isi, namtukai tas naʋide tosa, namtoʋusan galit len namitisau hən nəmauran tonor hən ke, nəboŋ ləbeil len nəhon aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKristo. ²⁹ Natenan, noum idaŋ m̄osi, noum taltal lan len nabiltidaŋan seKristo toum len ginau.

2

¹ Nuke mətələboii ke notoum, notoʋal m̄os gamit mətšaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nabiltivile Laotisea mai nəvanuan nadəlomian p̄isi ləsaris ginau sal.* ² Noum idaŋ magenan hən ləbeleŋon bivoi am len nəlolito mai hən ləbesua len na-ləmas-buni-an. Nugole hən ləbeleboi buni, ləbeleboi kavkav hən nə-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKristo səbon. ³ Na-voi-buni-an p̄isi hən naləboian mai namitisau hən nəmauran tonor esusuah len aKristo səbon.

⁴ Nokəmaienan mai gamito hən asike avan ideh begeras gamito len nasoran gəlgəlan san togomah buni. ⁵ Husur, naut kəmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nohəhaʋur hən naʋide tonor samito mai nadəlomian samit todaŋ len aKristo.

Məteriŋ nəlomit kavkav len aKristo

⁶ Imagenan, suŋian məttoŋiŋ nəlomit len aKristo, AYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan. ⁷ Mititoh tin lan hum nəhai tokad nəharhəte tokir vi pan, gol nəbathute itov vi məhat, idaŋ. Nadəlomian samit tidaŋ tabtab am hum notoʋusan həni tia. Mətepul masuʋ hən nasipaan.

⁸ Samtidaŋ hən avan ideh bešəhar gamit hum naslev len namitisau gəgeras tobebesw, togəm len naʋide sinəvanuan mai nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan, be sagəm len aKristo.* ⁹ Husur aKristo egəm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben. ¹⁰ Ale len aKristo, aGot igol gamit mətogəm kavkav. AKristo, gai ikad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an hən aŋel mai natəmat p̄isi lotokad nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an.

¹¹ Len aKristo mətukad na-tiv-dalusi-an, savi na-tiv-dalusi-an nəvanuan ideh togole hən ləbetiv dalus nahurhuben, be aKristo etiv dalus naʋoruan nəsaan samito. ¹² Husur nəboŋ məttoabaptais ehum məttoamat, lototavun gamit mai aKristo. Ale aGot igol gamit mətule məhat dan nəmatan mai aKristo, husur məttoŋiŋ nəlomit len nabiltidaŋan siGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan.* ¹³ A m̄o mətumaur len nibemito be mətumat len nəsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən naʋoruan samit eʋuer sal. Naut kəmas natenan, aGot igol ke məttoaur mai aKristo. Erubat nəsaan sidat gail p̄isi. ¹⁴ Ikas kuv na-tos-gati-an len naləbulat tokel ur nəsa dattogole tobur kotov nalo gol tonor hən datbipanis. Ehum aGot topos gat naləbulat enan len nəhai balbal nəboŋ lotopos gat aKristo lan. ¹⁵ Len naʋide tomagenan, len nəmatan seKristo len nəhai balbal, ilav kuv natit hən nəbalan dan natəmat gail lotodaŋ, lotoil a m̄o. Igol iparpar ke towin len nəhon nəvanuan gail p̄isi.*

¹⁶ Imaienan, avan ideh satikel ke mitimaspanis sil nalo seJu məttobur kotovi, hum nəsa məttohani, o nəsa məttoimoni, o husur mətšagol nəhanan ideh tolo, o mətšagol nabiltiboŋ hən nahəbati veveu, o nəSappat gail, hum nalo seJu gail tokele.* ¹⁷ Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogəmai, be nəbathukitinan evi aKristo. ¹⁸ Nəvanuan galevis lohəhaʋur hən ləbegegeras ke ləsaviv. Lulotu hən aŋel gail. Avil gamito, samtidaŋ hən nənauan salito. Mətbehusur nənauan salito asike mətbinor hən naviolan aGot totəgau

* **2:1:** Kol 1.29, 4.12-13 * **2:8:** Kal 4.3 * **2:12:** Rom 6.4 * **2:15:** 1Kor 15.24 * **2:16:** Rom 14.1-6

gati m̄os gamito. Lusorsor husur narisian gail lotokel ke lotorisi, be aNunun aGot sawol h̄en n̄anauan salito. Imaienan, lōviv len n̄anauan k̄emas salito lotoḡem len n̄evanuan ηai. ¹⁹ L̄esasib̄etah len aKristo tohum n̄ekadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKristo evi n̄ekadun. N̄ekadun iwol h̄en niben n̄evanuan h̄en β̄etibau, n̄anau mai nab̄elasehw gail lot̄oḡau gat niben h̄en β̄esua. AKristo imagenan, iwol h̄en n̄evanuan san gail h̄en l̄̄̄betibau hum aGot tol̄oηoni.

²⁰ Gamit m̄etumat mai aKristo tolav kuv gamit dan n̄ebathut n̄edaηan gail sinavile a pan.* Imagenan, imabe m̄etohusur tabtab h̄en nalo sinavile a pan gail toke, ²¹ “Sagibari! Sagihan risi! Saget̄oḡau!”? ²² Be nalo galenan lovi nāpusanan sin̄evanuan ηai. Lōpusan husur natit gail l̄es̄opat sab̄elav, hum n̄ehanian mai natit namunian. N̄eboη dattohani o dattomuni, lumasiġ. ²³ Naut k̄emas nalo galenan lohun lotopul h̄en namitisau h̄en n̄emauran tonor, l̄es̄emagenan. Nalo galenan lugol n̄evanuan gail ludanη len gail, loḡeḡaras ke l̄esāviv, mai ludanη taltal van vam̄edas nibelito h̄en asike l̄̄̄binau n̄esaan lotol̄oηon ke l̄̄̄igole. Be nalo galenan l̄es̄agol natideh, l̄es̄avi tarh̄et sivan ideh h̄en β̄inoη dan n̄anauan mai nal̄oηonian tosa gail.

3

Gol n̄esa aGot toh̄ehāvur h̄ani

¹ Bathut ke aGot togol m̄ettole m̄ehat mai aKristo, m̄etukad n̄emauran veveu. Imagenan, mitigol n̄elomit tekir ḡegat len natit lotokitin len n̄emav, len naut aKristo tob̄etah len nav̄elan n̄ematu siGot, len n̄edaηan mai n̄eyalyalan.* ² Samtel̄oηon natit h̄en navile a pan, samtinau, m̄etel̄oηon natit h̄en n̄emav, mitinau tabtab h̄ani. ³ Husur m̄etumat dan natit h̄en navile a pan, n̄emauran kitin samito esusuah mai aKristo totoh len n̄emav mai aGot. ⁴ N̄emauran kitin samito, n̄ekadun evi aKristo, ale n̄eboη β̄evisi, gamit am dereh m̄etevisi maii len nam̄enas n̄eyalyalan san.

N̄emauran tomatu mai toveveu

⁵ Imagenan, nāvide tosa samit gail h̄en navile a pan, mitimasgol limat ebun. Kel “Ao,” h̄en naitian tosa, nagolean tob̄iη̄biηal, nal̄oηonian h̄en naitian towol h̄en nibe-mito, nal̄oηonian h̄en n̄esaan, mai na-l̄oηon-masūv-h̄en-natite-an tovi nalotuan h̄en natit m̄ettol̄oηoni, savi aGot. ⁶ N̄elol paηpaη siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgale-nan, l̄es̄agol n̄esa aGot tokele. ⁷ A m̄o len n̄emauran samito h̄en navile a pan, gamit am m̄etugol husur nāvide galenan. ⁸ Avil gagai mitimasriη gabulan nāvide tomagegai. Sa-n̄elomit titaβ̄taβ̄ulol, sa-n̄elomit tipaηpaη, samteh̄ehāvur h̄en na-l̄oηon-isa-an sivan ideh m̄ettom̄etahun buni, samtisor m̄edas naβ̄oruan sivan ideh, sa-nabuηomito tikel nasoruan tob̄iη̄biηal. ⁹ Samtelibliboη mai gamit gabag, husur m̄ettokol naβ̄oruan samit ta m̄o mai nāvide han p̄isi tosa dan gamit tia.* ¹⁰ Ale m̄etosun naβ̄oruan veveu tia toḡem veveu tabtab. N̄eboη m̄ettol̄eboi tabtab h̄en aGot igol naβ̄oruan veveu enan len gamito h̄en m̄et̄beḡem sun̄ian gai.* ¹¹ Len n̄emauran toveveu, savi natideh h̄en m̄et̄bevi Ju o m̄etsavi Ju, savi natideh h̄en m̄et̄bikad na-tiv-dalusi-an o m̄ets̄ekade, savi natideh h̄en m̄et̄bevi auleut o m̄et̄bevi auleSkitia totohtoη len n̄emargobut, savi natideh h̄en m̄et̄bevi slev o m̄etsavi slev am, natilean galenan l̄es̄avi natideh, avil aKristo es̄ehor natit p̄isi, ale itoh len galit p̄isi lotokad nad̄elomian lan.

¹² Imaienan, husur aGot tolekis h̄en gamito h̄en m̄et̄bevi esan, ale husur tol̄emas bun gamito, mitimasmaiegai: n̄elomit titaηis gamit gabag; mitivoi h̄en gamit gabag; n̄elomit tem̄edau, samtinau gamito; m̄etem̄edau len gamit gabag; mitikad na-toh-m̄edau-an teb̄elav naut k̄emas na-l̄oηon-isa-v̄esa-an. ¹³ Sa-n̄elomit tipaηpaη tutut n̄eboη gamit

* 2:20: Kal 4.3, 9 * 3:1: Psa 110.1 * 3:9: Efe 4.22 * 3:10: Gen 1.26; Efe 4.24

gabag ideh ðigol natideh totile, be mitivoi hæn gamito. Gamit ideh ðigol ðisa hæn gaiug, givoi hæni, ruðat næsaan san dani. Mitinau nategai: Nasuð eruðat næsaan samit dan gamito, imagenan, mitimasruðat næsaan samit dan gamit gabag.* ¹⁴ Ale na-ləmas-buni-an samit tipat a məhat hæn natgalen þisi husur na-ləmas-buni-an igol natgalenan luðon hum lotosua ŋai. ¹⁵ Ale natəmat togəm len aKristo, tiwol hæn nəlomito, husur mətovi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hæn gamit hæn mətbikad natəmat mai gamit gabag. Mətesipa vi təban aGot. ¹⁶ Nasoruan seKristo tepul səsəhov len gamito; len namitisau hæn nəmauran tonor, məteʋusan gamit gabag hæni, kel nalələgauan mai gamit gabag. Mətekəkai hæn nəbe gail len nasoruan siGot, nəbe hæn nalotuan mai nəbe aNunun aGot togole; len nasipaan, kəkai len nəlomito vi təban aGot.* ¹⁷ Natideh mətbigole o natideh mətbikele, gole len nahəsan aYesu Nasuð.* Ale len aYesu datimassipa vi təban aGot Tata.

Nəmauran lohoim samito

¹⁸ Bareab gail, məteriŋ gamito len navəlan asoamito hum tonor hæn alat siNasuð.

¹⁹ Haʋut gail, məteləmas bun asoamito, sa-namətahunian tipat len nəlomito.

²⁰ Lahutai, mitigol husur nəsa atata, anana artokele len natit þisi, husur natenan igol Nasuð ehəhaʋur.

²¹ Tata gail, samtigol anatumit litaðulol bulos gamito. Mətbigole, asike ludan hæn læðigol nəsa tonor am.

²² Slev gail, mitigol nəsa amasta samit len navile eg a pan tokele len natit þisi. Samtigole ŋai nəboŋ lotokəta ris gamito hæn læbehəhaʋur hæn gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke məttomətahw len nəyalyalan siNasuð, gole len nəlomit kitin. ²³ Natit þisi mətbigole, um len nəlomit todaŋ lan, hum məttoum siNasuð, savi sinəvanuan. ²⁴ Məteum van, husur məttoum læboii ke, dereh Nasuð tilav mai gamito nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan. Ale evi aKristo tovi aMasta samit məttoum san.* ²⁵ Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan naʋit nəsaan san. Ale naʋide siGot inor van hæn nəvanuan þisi, ideh satile.*

4

¹ Masta məttokad naslev gail, mitimaslav nəsa tonor, toþitoʋ mai naslev samit gail þisi. Husur məttoləboii ke gamit tu mətukad aMasta sua len nəmav.

Sor tuʋ mōs a Pol

² Mitorisor tuʋ tabtab, mitidan þuri, ale len na-sor-tuʋ-an samito, mətehulahul, mitikad nasipaan. ³ Nəboŋ mətbisor tuʋ, sor tuʋ mōs ginamit am, hæn aGot þesəŋav hæn nabopita mōs nasoruan san, hæn namtbikel vəhot napisulan husur aKristo, napisulan tosusuah a mō. Ehusur na-kel-vəhoti-an enan nototoh gegai len naim bəbaŋis. ⁴ Mitorisor tuʋ mōs nəbikel ur þarþar hæn napisulan enan hum tonor hæn nəðigole.

⁵ Mitikad namitisau hæn nəmauran tonor len naʋide samito təban alat læsəkad nadələmian. Nəboŋ læberis nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit þisi mətbigole, teliv nəvanuan tomaienən van hæn aYesu. ⁶ Mitigol nasoruan samit tepul akis hæn navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.* Mətbigol ðimaienən, avan ideh þeus gaiug husur na-kel-uri-an tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hæn mətbikel maii.

* **3:13:** Mat 6.12, 14; Efe 4.32 * **3:16:** Efe 5.19-20 * **3:17:** Nəboŋ toke len nahəsan Nasuð, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit þisi læðigole, aPol ike limasgole mōs aYesu, limasgol tətəʋ hæn aYesu, gol nəsa toləŋoni. Ləðisor, lisor siYesu, lisor hum aYesu þələŋoni. Ləbeum, leum siYesu, leum hum aYesu þələŋoni. Natideh læðigole, ligole siYesu, ligole hum aYesu þələŋoni. * **3:24:** Kal 4.1-2 * **3:25:** Deu 10.17 * **4:6:** Len nasoruan ta Kris ike, gol nasoruan tikasəkas, hum tokad nasol lan.

Nə-maris-kotovi-an siPol

⁷⁻⁸ ATikikus evi awawa len nadəlomian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarhəte-an mai evi naslev suñan ginaməru toβon mai ginaməru len Nasuβ.* Nosəvati van hən gamito hən bikel ur mai gamito natit p̄isi husur ginau. Nosəvati hən mət̄beləboi natit p̄isi husur ginaməru mai hən bigol mət̄beləḡon b̄ivoi am len nəlomitō. ⁹ Nosəvati mai aOnesimus, todaḡ len aYesu, evi awawa len nadəlomian namttoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua suñan gamito.* Dereh gəlaru arikel ur natit p̄isi len naut egai mai gamito.

¹⁰ AAristarkus totoh len naim bəbaḡis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amahean aParnapas, ekəmaienan. Hum notokele mai gamit tia, aMak bəgəm hən gamito, mət̄ehəhaḡur hən b̄eb̄is lohoim samit gail.† ¹¹ Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.‡ Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor ḡai lovi Ju gail lotokad nadəlomian. Loum mai ginau gegai m̄os natohan pipihəbələn aGot ale nə-tah-mai-ginau-an salit igol nəlogw ivoi.

¹² AEpafras tovi gamit sua ta Kolosse mai naslev seKristo, aYesu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-sor-tuḡ-an san m̄os gamit akis, ehisi hən mət̄beil gəgat len naləḡonian p̄isi siGot mai mət̄bidan, mət̄bimatmatu, nə-lon-uri-an b̄eb̄uer.* ¹³ Nukel koti ke gai eum idan m̄os gamito mai alat siYesu len naut aLaotisea mai aHierap̄olis. ¹⁴ ALuk, nəvanuan rererer namrtoləmas buni, mai aTemas, aruke, “Ivoi,” mai gamito.§

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu len naut aLaotisea. Kele mai abareab Nimfa am mai alat siYesu lotoβonβon len naim san. ¹⁶ Nəboḡ mət̄beḡurunḡ nalobulat napisulan egai b̄inoḡ, lavi mai alat siYesu len naut aLaotisea hən ləb̄eḡurunḡi. Ale natsual am, ivoi hən gamit mət̄beḡurunḡ nalobulat napisulan nototosi van hən galito. ¹⁷ Ale kel mai aArkipus ke, “Nauman Nasuβ tolavi mai gaiug hən gəb̄igole, gol p̄isi van, nauman kavkav b̄esəsaruwag.”*

¹⁸ Ginau aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səb̄ogw. Mitinau gat natsen gail lotobaḡis ginau. Navoian aGot toviol kəmas hən̄i tipat len gamito.

* **4:7-8:** Uman 20.4; Efe 6.21-22 * **4:9:** Flm 10-15 † **4:10:** Aristarkus: Uman 19.29, 27.2. Mak: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Parnapas: Uman 9.27, 11.22, 30. ‡ **4:11:** AYesu lotokisi hən aJustus savi aYesu aNatun aGot, be aYesu tile am. * **4:12:** Kol 1.7 § **4:14:** Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24. * **4:17:** Flm 2

1 Tessalonika

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos naloḅulat napolisulan egai hən nəsa?

Itosi hən ḅikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika naḅide hən ləḅigol aGot ḅehəhaḅur.

Itos naloḅulat egai mōs ase?

Naloḅulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos naloḅulat egai ḅais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaḅ hən nasihau A.D. 51 nəḅoḅ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi təban aGot hən gamit məttoḅlom na-kel-uri-an tovoi. Nohəhaḅur husur mətukad nadəlomian enan sal (1.2–3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhaḅur (4.1-12)

4) Nagəmaian siNasuḅ (4.13–5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas* mai aTimoti, namtutos naloḅulat napolisulan egai. Namtutosi van hən alat a Tessalonika, lotovi siGot mai siNasuḅ, aYesu Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat tabtab.†

Nasipaan tovi təban aGot hən alat lotodəlom na-kel-uri-an tovoi

² Nəḅoḅ ḅisi namttosor husur gamito len na-sor-tuḅ-an sinamito, namtosipa vi təban aGot tabtab. ³ Nəḅoḅ namttosor tuḅ len nəhən aGot aTəmadato, namtunau təlmam hən nauman samito hən nadəlomian, nauman samito hən na-ləmas-buni-an mai nə-daḅ-ḅuri-an məttoḅade bathut nə-vatvat-viri-an len aMasta sidato, aYesu Kristo.* ⁴ Bathudud nadəlomian aGot toləmas bun gamit ḅisi, namtoləḅoi ke ilekis hən gamito hən mətḅevi esan. ⁵ Namtoləḅoi, husur na-kel-uri-an sinamito husur aYesu sagəm hən gamito len nasoran ḅai, be egəm len nədaḅan, egəm len aNunun aGot, egəm len na-ləḅoi-səhoti-an hən nakitinan. Mətoləḅoi naḅoruan namttokade nəḅoḅ namttotoh mai gamito. Namtutoh maienan hən namtḅevi tarhət samito. ⁶ Ale mətəsəsəloḅ səhot nasoruan len nakemkeman togəm len aNunun aGot, naut kəmas na-ləḅon-isa-masuḅ-an məttoḅade. Len naḅide tomaienən, mətugol tətōḅ hən ginamito mai mətugol tətōḅ hən Nasuḅ.* ⁷ Husur natenən, galit ḅisi lotokad nadəlomian len navile ḅisi len naprovens Masetonia mai a Akaia, loləḅoi ləḅeris gamito, gol tətōḅ hən gamito.‡ ⁸ Husur nasoruan siNasuḅ evivile dan gamito, ikai van hən naut ḅisi a Masetonia mai a Akaia, ale na-kel-uri-an husur nadəlomian samit vi təban aGot, ibar naut ḅisi, gol ke səkad natideh am hən namtḅikel husuri. ⁹ Alat galenan lukel husur nahəhaḅuran məttoḅade nəḅoḅ namttotoh mai gamito, lukel uri ke məttopair dan nəlablab gail van hən aGot nəkadun nəmauran, van hən aGot kitin hən mətḅevi esan hum naslev. ¹⁰ Lukele am ke məttoḅ vir natəlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole məhat dan nəmatan. Evi aYesu egaii ḅilav kuv gidato dan nabiltitol paḅpaḅ siGot ḅegəmai.

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumən sua ḅai. † **1:1:** Silas: Uman 15.22; Timoti: Uman 16.1; Alat a Tessalonika: Uman 17.1 * **1:3:** 1Kor 13.13 * **1:6:** Uman 17.5-9 ‡ **1:7:** Masetonia: 2Kor 1.16; Akaia: 2Kor 1.1

2

Nauman siPol len naut a Tessalonika

¹ Husur, bathudud nadəlomian, gamit gabag, mətələboii ke, natoohan sinamit mai gamito, savi natoohan kəmas ŋai. Ao, ikad naŋite. ² Mətələboii ke a mō, len naut a Filippi, lomədas masuŋ hən ginamito gol namtoləŋon isa vəsa, be aGot eviol hən na-il-buri-an mai ginamito hən namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosəbur lotomətahun ginamit len naut samito.* ³ Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsan. Len nəlonamit tomasil namtogəm hən namtbəvi tarhət samito, nagəgərasan ebuer. ⁴ Be nəboŋ namttosor, namtusor hum ahai pispisul gail siGot, gai tosaŋi ke namttonor hən namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale erinji len navəlanamito. Imagenan namtusor, savi hən nəvanuan gail ləbēhəhaŋur, be hən aGot, tokəta bunus ləboi nəlonamito, bēhəhaŋur. ⁵ Mətələboii ke namtsasor hehe hən gamito, ale aGot eləboi bikel koti ke namtsəkad naləŋonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit hən. ⁶ Namtsaləŋon nə-sal-suhi-an sinəvanuan, namtsaləŋoni len gamito o avan ideh am.

⁷ Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nəhes namttoŋati, inor hən məttaum tədaŋ hən mətəkəkəta təban ginamit tavoi. Be nəboŋ namttotoh ei, namtogəm suŋan namttovi ut kəmas ŋai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəhasus, tokəkəkəta təban anatun gail len na-ləmas-buni-an. ⁸ Namtoləmas masuŋ hən gamito gol ke namttokatəpol hən na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi enan ŋai, be namtoviol hən ginamit gabag am mai gamito. ⁹ Bathudud nadəlomian, nau təlmam hən nauman todaŋ sinamito, tohaihai masuŋ. Len nalennəyal mai nalenmariug namtəum habat mōs nəvat, hən asike natoohan sinamit bəməlas len gamito, nəboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰ Gamit, məttohad nadəlomian, mətələboi mətbbikel koti ke, naŋide sinamit van hən gamito ikad nəboruan siGot lan, naŋide sinamit inor, nəsaan ebuer lan. AGot am eləboi bikel koti maienan. ¹¹ Mətələboi nategai ke, naŋide namttokade mai gamito esuŋan naŋide atata ideh tokade mai anatun gail. ¹² Suŋan atata, akis namtusor hən namtbəbur nəlomito, hən namtbigol mətbbələŋon bivoi am len nəlomito, ale len nəmauran samito, namtudaŋ hən mətbbitoh binor len naŋisal aGot bēhəhaŋur hən. Husur evi aGot tokis gamito hən mətbbəvi esan len natoohan pipihəlan len nəyalalan san.

¹³ Bathut nategai am, namtosipa vi təban aGot tabtab. Husur nəboŋ namttokel ur nasoruan siGot, mətəsəsələŋ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ŋai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ŋa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit məttoŋin nəlomit lan. ¹⁴ Bathudud nadəlomian, bathut nadəlomian samito, mətogəm pitoŋ hən alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədas bun gamito hən mətbbələŋon isa vəsa pitoŋ hən naJu galevis a Jutea lotomədas bun alat siYesu ei.* ¹⁵ Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasub, aYesu am tomat. Lomədas masuŋ hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhaŋur, ale lukad nəsaan van hən nəvanuan pisi* ¹⁶ husur lotohisi hən ləbipon gol ginamito hən asike namtbisor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len naŋide tomaienən, lusah tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paŋpaŋ siGot epəŋas kavkav hən galito.

APol ike teris alat siYesu a Tessalonika tətəs am

¹⁷ Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəboŋ nəvanuan gail lotopəpəhun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtoŋin gamito, avil nəlonamit sarin gamito. Len na-ləŋon-masuŋ-hən-an sinamit, namtohis, hisi, hən namtbəris gamito tətəs am. ¹⁸ Husur namtoləŋon ke namtbətəlmam van hən gamito, ale ginau,

* 2:2: Uman 16.19-24, 17.1-9 * 2:14: Uman 17.5-6 * 2:15: Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

aPol, nohisi van ale nohis tētas hēni am, be aSetan iḡon gol ginamito. ¹⁹ Namtuke namteris gamito husur ke namttovatvat viri ke mēteil gēgat len aKristo. Namtukemkem hēn gamito, mētosuḡan nēprais namttokade, namttoviv hēni len nēhon aMasta sidato, aYesu, nēboḡ ḡegamai. ²⁰ Kitin, mētugol namtoḡiv hēn gamito, namtoḡahaḡur masuḡ hēn gamito.

3

¹ Nēboḡ namtsatoh mai gamito, namtolēḡon isa van van namtsalēboi namtbidaḡ ḡuri am. Imaienan namtunau ke ivoi am hēn ginau mai aSilas namrḡitoh sēḡonamēru len nabiltivile Atens.* ² Ale namrosēvat aTimoti van hēn gamito. ATimoti, awawa sinamēru len nadēlomian, eum siGot mai ginamēru nēboḡ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi seKristo. Namrosēvati hēn ḡigol gamit mētbidaḡ am, ale hēn ḡigol mētbelēḡon ḡivoi am len nēlomito ḡos nadēlomian samito, ³ hēn na-lēḡon-isa-vēsa-an mēttokade asike ḡigol gamit ideh ḡipair dan nadēlomian san. Husur gamit gabag, mētolēboii ke aGot itabtabuh len gidato hēn datḡikad na-lēḡon-isa-vēsa-an. ⁴ Husur, nēboḡ namttotoh mai gamito, namtukel nalēḡauan danḡir mai gamito ke nēvanuan gail dereh lemēdas bun gidato. Ale evisi maienan suḡan mēttolēboii. ⁵ Imaienan, nēboḡ nēsalēboi nēbidaḡ ḡuri am, nosēvat aTimoti hēn ḡeus kitev nadēlomian samito hēn ḡelēboii. Nunau masuḡ hēni ke natēmat tēsab naḡisal ideh hēn asike mēttēkad nadēlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hēn mētbikad nadēlomian, tagēm vi ut kēmas.

⁶ Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatēlmam, ale ikel mai ginamēru na-kel-uri-an tovoi husur nadēlomian mai na-lēmas-buni-an samito. Ikele ke mētunau tēlmam hēn ginamito len nahēḡaḡuran, ale mētolēḡon bun mētbēris ginamito suḡan namttolēḡon bun namtbēris gamito.* ⁷ Imaienan, bathudud nadēlomian, namtolēḡon ivoi am len nēlonamito husur gamito. Naut kēmas nēvanuan gail lomēdas ginamit gol namtolēḡon isa vēsa, namtolēḡon ivoi am len nēlonamito husur nadēlomian samito. ⁸ Gagai namtoḡahaḡur hēn nēmauran sinamit husur mētoil gēgat len Nasuḡ. ⁹ Namtuke namtesipa masuḡ vi tēban aGot tinor hēn nēsa togole ḡos gamito, be nasipa sinamit emīdol. Namtosipa hēn nakemkeman namttokade len nēhon aGot husur gamito. ¹⁰ Len nalennēyal mai nalenmariug namtusor tuḡ habat. Namtous aGot hēn namtbēris gamit tētas, hēn namtbigol kavkav hēn nēsa tomīdol len nadēlomian samito.

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTēmadato, mai aYesu, aMasta sidato, tēḡul ḡisal hēn namtbegēm hēn gamito. ¹² Nasuḡ tigol na-lēmas-buni-an samito ḡos gamit gabag mai nēvanuan ḡisi tēḡul sēsēhov, suḡan na-lēmas-buni-an sinamit ḡos gamito topul sēsēhov. ¹³ Nasuḡ tigole hēn nēlomit ḡidaḡ am lan, hēn asike mētbikad nēsaan ideh len gamito, be mētbīnor kavkav len nēhon aGot, aTēmadato, nēboḡ aMasta sidato, aYesu ḡegamai mai alat lotovi esan. Ganan.

4

Nēmauran togol aGot toḡahaḡur

¹ Namtukad nahudhusoruan hēn namtbikele sal. Bathudud nadēlomian, namtukel uri tia naḡide mētbikade ḡau hēn aGot ḡehēḡaḡur hēn nēmauran samito. Ale nēmauran samito gagai ikad naḡide galenan. Be len nahēsan Nasuḡ, aYesu, namtous gamito, namtoḡir gamit ke, mitimagenan habat am. ² Husur mētolēboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahēsan Nasuḡ, aYesu. ³ Husur aGot elēḡon ke mitikad nāboruan san. Elēḡon ke asike mētugol naitian tosa ideh. ⁴ Elēḡon ke mitiwol hēn nibemit tinor hēn nāboruan san, hēn nēvanuan gail lēbēputsan gamito len nēnauan salito. ⁵ Salēḡon ke nalēḡonian hēn naitian tiwol hēn nibemito hum alat lēsālēboi aGot. ⁶ Len natenan,

* **3:1:** Uman 17.15-16 * **3:6:** Uman 18.5

santemədas nəbathudud nadəlomian ideh, husur Nasuḅ dereh tipansem nəvanuan gail sil nəsaan galenan, hum namttokele, hum namttokel nalələgauan mai gamit a mō tia. ⁷ AGot eləŋon ke timagenan husur gai sakis gidat hən nibedat biwol hən gidato taṽtaṽor, be ekis gidat hən datḅikad nəboruan san. ⁸ Avan ideh bəmətahun naṽsuanan enan, gai samətahun naṽsuanan sinəvanuan ŋai, be siGot toviol hən aNunun mai gamito.

⁹ Sanor hən nəḅitos natideh husur na-ləmas-buni-an məttokade hum nəbathudud nadəlomian, bathut aGot eṽusan gamit hən məttoləmas bun gamit gabag.* ¹⁰ Evoi, mətoləmas bun nəbathudud nadəlomian pisi len naut a Masetonia kavkav. Naut kəmas məttomaienan, namtudaŋ ke məteləmləmas masuṽ hən galito van am. ¹¹ Mətehisi hən məḅitoh mədau, mitigol nəsa topat len navələmit səḅomito, ale um mōs natohan samito hən navələmit səḅomito, hum namttokele hən gamit tia. ¹² Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadəlomian ləḅeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike məḅipar titideh.*

Nagəmaian siNasuḅ

¹³ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natsua hən məḅeləḅoii. Namtuke məteləḅoi nakitinan husur alat lotopatmari len nəmatan, hən asike məḅepul hən nalolosaan, suṽnan alat ləsəkad nə-vatvat-vmi-an ideh. ¹⁴ Husur datoləḅoii ke aYesu tomat, tole məhat tətəs; imagenan, datoləḅoii ke, alat lotokad nadəlomian len aYesu nəḅoŋ lotopatmari len nəmatan, dereh lile məhat. Nəḅoŋ aYesu ḅəgəmai, dereh aGot tilav təlmam hən galito mai aYesu, van həni.

¹⁵ Namtukel nasoruan egai siNasuḅ mai gamito: gidato, dattomaur sal nəḅoŋ aYesu ḅetəlmam, asike datovi məhat a mō len alat lotopatmari len nəmatan. ¹⁶ Husur Nasuḅ, gai dereh tevi pan dan nəmav. Dereh tikad na-kel-buni-an sua san towal habat, nadolon aḅiltiŋel mai nəwalan hən nətrampet siGot. Ale alat lotokad nadəlomian len aKristo nəḅoŋ lotomat, dereh lile məhat a mō. ¹⁷ Beti gidat, dattomaur sal, dattotoh, vəha-sua ŋai aGot tisaḅul gidato vi məhat mai galito, vi lan nəmarigw, hən datḅiḅonḅon mai Nasuḅ len naməsav. Na datitah tabtab mai Nasuḅ vi sutuai.† ¹⁸ Imagenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag məteləŋon tivoi am len nəlomito.

5

¹ Bathudud nadəlomian, sanor hən nəḅitos natideh husur nəḅoŋ o namityal hən natgalenan ləḅevisi. ² Husur mətoləḅoi buni tia ke, nəḅoŋ siNasuḅ dereh tegəm hum nəvanuan vənṽnah togəm len mariug.* ³ Nəḅoŋ nəvanuan gail ləḅike, “Datukad natəmat, natit pisi ivoi, səkad natideh bəmədas gidato,” vəha-sua ŋai na-mədas-masuṽ-həni-an dereh tibar galito suṽnan naṽṽasan hən nəpasusan togəm hən naṽṽaṽut totian. Ale asike, asike lugam yav dani.* ⁴ Be bathudud nadəlomian, mətsatoh len nəmargobut, gol ke Nəḅoŋ siNasuḅ asike igol mətosəhoṽut hum nəvanuan vənṽnah togəm len mariug. ⁵ Husur gamit pisi mətovi anatun namial gail, anatun nalennəyal gail. Datsavi sinalenmariug, datsavi sinəmarginobut. ⁶ Imaienan, datelələgau, sadatipatmari suṽnan alat lototətan hən Nəḅoŋ enan ḅevisi. Be datehulahul, datetəgau gat gidat səḅodato. ⁷ Husur alat lotopatmari, lupatmari len mariug, mai alat lototərog, lotərog len mariug. ⁸ Avil gidato, datovi sinalennəyal, gol ke datetəgau gat gidat səḅodato. Datimaskətkəta gol nəlodato len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an, suṽnan nasoltia tokol nametəlai len nəmabun hən ḅipat

* **4:9:** Jon 13.34 * **4:12:** Len naut egai nasoruan ta Kris eləḅoi ḅikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadəlomian ləḅeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike ḅipat len avan ideh am hən ḅekətkəta təban gamito. † **4:17:** Hən naves 15-17, ris 1Kor 15.51-52 * **5:2:** Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit 3.10 * **5:3:** Jer 6.14, 8.11

gol naŵiyesyeyes. Datimaskətkəta gol nənauan sidato len nə-vatvat-viri-an hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, suñan nasoltia toriñ nabəhad nametəlai hən bīpat gol nəkadun.* ⁹ Husur aGot sətətabuh len gidato hən datbīpanis len nabīltilol paŋpaŋ san. Ao, itətabuh len gidato hən datbīkad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁰ AYesu imat mōs gidato hən datbītoḥ bōnbōn maii vi sutuai, naut kəmas datbīpatmari len nəmatan o datbīlele sal len nəmauran nəbōñ bətəlmam. ¹¹ Imaienan, mitigol mətəlēñon tivoi am len nələmit gabag, mitigol gamit gabag mitidañ am, hum məttoḡolḡole gagai.

Nakelean naməkot

¹² Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur alat lotoum todañ təban gamito, lotoil a mō hən gamito len naŵide siNasub, lotokel naləlēḡauan hən gamito hən asike mətḡisa. Namtous gamit hən mətḡeputsan galit len nənauan samito. ¹³ Husur nauman salito, len na-ləmas-buni-an samito, mətḡeputsan galito len nənauan samito. Mititoh mədau, samtībal mai gamit gabag. ¹⁴ Namtonjir gamit ke mitikel naləlēḡauan mai nəvanuan petəmas gail hən ləbeum; alat ləsəkad na-il-ḡuri-an, mətəsusupah mai galit hən ləbīdañ am; mətəvi tarhət silat ləsədañ; len nə-dañ-ḡuri-an mititoh mədau mai nəvanuan pīsi. ¹⁵ Samtigol tisa təlmam hən avan ideh togol tosa hən gamito. Be akis hisi hən mətḡivoi hən gamit gabag mai nəvanuan gail pīsi am.

¹⁶ Akis mətəpūl hən nakemkeman. ¹⁷ Mitorisor tuḡ tabtab, nanoñan tēbuer. ¹⁸ Naut kəmas natideh tovisi, sipa vi təban aGot hənī, husur enan evi naləñonian siGot mōs gamito bathut mətḡovi seKristo, aYesu.

¹⁹ Samtiḡon gol aNunun aGot hum mətḡokabut gol nəhab hən bīmat.* ²⁰ Samtemətahun nakelean hən napisulan siGot hum ləsavi natideh. ²¹ Be mətəbunus kitev natit pīsi ke imabe. Mətəḡəḡau gat lotovoi. ²² Be bulatut dan natideh tosa.

²³ AGot, toviol hən natəmat mai gamito, tigol mətəḡəm vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nələmito mai nibemito kavkav, linor len nəhon, nəsaan tēbuer, van vəbar nagəmaian siMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁴ AGot tokis gamito, mətələboi mətḡberīñ nələmit lan ke dereh tigol natḡalenan.

²⁵ Bathudud nadəlomian, sor tuḡ mōs ḡinamito. ²⁶ Len naveveuan, mətəsuñ nətarhon nəbathudud nadəlomian pīsi hən mətḡikel na-ke-ivoi-an sagw mai galito. ²⁷ Len nahəsan Nasub, nukele hən gamito ke, mətəḡuruñ naləbulat napisulan egai van hən galit pīsi len nəbathudud nadəlomian. ²⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

* **5:8:** Isa 59.17 * **5:19:** Namilen ke samtigol ke aNunun aGot saləboi beum am, be mitidañ hən beum husur naləñonian siGot.

2 Tessalonika

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika ke leum tidan siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel naləlgauan mai galito ke salesəsəlon hən ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos nalobulat egai ηais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaη hən nasihau A.D. 52 nəboη totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an ke aGot dereh tisaḅ məttonor hən nəsa toutaut hənī mōs gamito (1.3-12)

3) Mətedəlom tabtab hən naḷusanan sinamito. Samtinau masuṽ hən napisulan ideh toke Nəboη siNasuḅ togəm tia, nəlomit satetuhathuh hənī (2.1-17)

4) Mitoris tuṽ ke tisoḅur am ledəlom napisulan husur Nasuḅ aYesu. Mətoləboi mətbeil gəgat len Nasuḅ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsa (3.1-5)

5) Namtukele hən gamit ke, mətəbulatut dan nəbathudud nadəlomian ideh tomətahun nauman (3.6-15)

6) Nə-maris-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos nalobulat napisulan egai.* Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³ Bathudud nadəlomian, namtimassipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtḅesipa vi təban husur nadəlomian samit evivi məhat masuṽ, mai na-ləmas-buni-an samit ṽisusua van hən gamit gabag, etibtibau am. ⁴ Imaienan namtusor patpat gamit məhat van hən alat siYesu lotolotu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətəoil gəgat mai mətudaη len nadəlomian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol na-ləηon-isa-vəsa-an len gamito.

Naut kəmas na-ləηon-isa-vəsa-an samito namtuke mətələηon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶ Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san tiḷarḷar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətḅitoh len natohan pipihabəlan məttoleηon tosa vəsa mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot tipansəm alat lotomədas bun gamito. ⁷ Ale gamit məttoleηon tosa vəsa husur lotomədas bun gamito, aGot dereh tigol mitiηavηav mai ginamito, len nəboη Nasuḅ, aYesu ḅegəm len nəmav. Dereh tegəm mai aηel san gail lotodaη ⁸ mai nəhab towunwun, hən ḅilav nəpanismen mai alat ləsaləboi aGot mai alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi husur aMasta sidato, aYesu tokele.* ⁹ Dereh lipanis hən na-mədas-buni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepəpehun galit vi tut dan Nasuḅ mai nəyalyalan hən nədaηan san vi sutuai.* ¹⁰ Nasuḅ aYesu dereh tigol natenan nəboη ḅegəmai, hən nəvanuan san gail ləḅisal suh nəyalyalan san mai alat lotoriη nəlolit lan tia ləḅimaηmaη lan. Ale

* **1:1:** 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumān sua ηai. * **1:8:** Isa 66.15 * **1:9:** Isa 2.10, 19, 21

len nəboŋ enan gamit am mətēputsan nahəsan ei, husur mətədəlom nəsa namttokel koti husuri.

¹¹ Imaienan namtusor tuṽ tabtab m̄os gamito ke aGot sidato dereh tisaḅ səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit m̄osi. Namtusor tuṽ ke len nədaŋan san, aGot dereh tigol naləŋonian samit p̄isi hən navoian, mai natit p̄isi mətətogole len nadələmian samito, liṽan hən naṽite. ¹² Namtusor tuṽ magenan hən nəvanuan p̄isi ləbēputsan nahəsan aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu bēputsan gamito. Natgalen dereh levisi len navoian, aGot sidato mai Nasuḅ aYesu Kristo, artoviol kəmas həni.

2

Naulum̄an tomətahun nalo

¹ Bathudud nadələmian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ aGot ḅigol datḅiḅonḅon hən datḅitoh mai aYesu.* Namtoŋir gamit ke, ² samtedədarŋabu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasuḅ totəlmam tia. Samtinau tuhatuh həni, samtesəhoṽut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəm len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o naləḅulat napisulan lotoke namttotosi, samt-ədələmi. ³ Avan ideh satogəras gamito len natideh. Husur Nəboŋ siNasuḅ asike egəmai van vəbar nəboŋ nəvanuan ḅisobur ḅipair dan aGot, ḅal maii. Beti dereh aGot tevəhot Naulum̄an tomətahun nalo*, aGot ḅigol ḅimasig buni hum tosor utaut həni sutuai tia. ⁴ Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivi enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu həni o lotokisi hən aGot. Dereh tebətah len naim siGot, tikel uri ke gai səḅon tovi Got.* ⁵ Nəboŋ nototoh sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsənu gati a?

⁶ Ale mətələboi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot ḅevəhoti len nəboŋ aGot tolekis həni. ⁷ Husur nədaŋan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboŋ aGot ḅilav kuvi dan nauman hən na-il-gole-an. ⁸ Len nəboŋ enan ŋai aGot dereh tevəhot Naulum̄an tomətahun nalo. Ale nəboŋ Nasuḅ aYesu ḅegəmai, dereh teṽuv bun nəmauran sitenan hən ḅimasig. Ale aYesu dereh tigol nədaŋan sitenan teḅuer len namənas hən nagəmaian san.* ⁹ Naulum̄an tomətahun nalo dereh tegəm len nədaŋan siSetan. Ale dereh tigol namerikel nagəgərasan mai natit nagəgərasan gail am, nəvanuan gail ləḅipəŋ lan, gol ləḅinau ke tovi nədaŋan siGot.* ¹⁰ Ale dereh tigol natit gail p̄isi sanor togəras alat lotoyar len naḅisal tovi lan nəmasigan. Eləboi ḅegəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsələmas bun nakitinan enan toləboi ḅilav kuv galit dan nəmasigan. ¹¹ Husur lotolekis hən naḅisal enan, aGot dereh tesəvat nə-nau-suluṽi-an todaŋ van hən galito, hən ləḅədələm nagərasian galen p̄isi. ¹² Imaienan, dereh aGot teriŋi hən ləḅipanis husur ləsədələm nakitinan be lohəhaṽur hən nəsaan lotogole.

Il gəgat!

¹³ Bathudud nadələmian, Nasuḅ toləmas bun gamit p̄isi, ivoi hən namtḅike sipa vi təban aGot m̄os gamit akis. Husur len natuḅatan aGot ilekis hən gamito† hən ḅilav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol məttovi esan səḅon, mai len nadələmian hən nakitinan məttofade, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan. ¹⁴ Nəboŋ namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən ḅilav kuv gamito, hən mətḅikad nahudhut nəyalyalan siMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁵ Imaienan bathudud nadələmian, mətəil gəgat, təgau gat naḅusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

* **2:1:** 1Tes 4.15-17 * **2:3:** Natosian galevis ta sutuai luke Naulum̄an hən nəsaan. * **2:4:** Dan 11.36; Eze 28.2

* **2:8:** Isa 11.4 * **2:9:** Mat 24.24 † **2:13:** Natosian galevis ta sutuai luke husur aGot ilekis hən gamito hum məttovi naṽit nametəkav san gail.

¹⁶ AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas həni, arugol datoləŋon ivoi am len nələdato vi sutuai mai aroviol hən nəvatvat-viri-an tovoi mai gidato. ¹⁷ Gəlaru arigol mətələŋon tivoi am len nələmito, arigol mitidaŋ am mōs natit pisi tovoi mət̃bigole mai mət̃bikele.

3

Sor tuṽ mōs ginamito

¹ Bathudud nadələmian, len nə-maris-kotovi-an nikel natsual am: mitisor tuṽ mōs ginamito. Sor tuṽ ke nasoruan siNasuḅ tiperŋan naut pisi tutut, nəvanuan gail lisa suhi len naut pisi ḅevi lan suŋan mət̃togole nəboŋ tobar gamito. ² Sor tuṽ am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan gail pisi lotokad nadələmian.

³ Be Nasuḅ, gamit mətələboi mət̃berin̄ gat nələmit lan, gai dereh tigol mitidaŋ am mai tekət̃kəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.* ⁴ Len Nasuḅ namtoləboi buni ke gagai mət̃ugol nəsa namttokele todaŋ mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab. ⁵ Nasuḅ tiwol tabtab hən nələmito, len naḅisal hən na-ləmas-buni-an siGot, mai nə-daŋ-ḅuri-an hən na-toh-mədau-an seKristo.

Samtivatekan

⁶ Bathudud nadələmian, namtukel idaŋ mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mət̃ebulatut dan nəvanuan nadələmian ideh tovekan, saum husur naḅusanan namttolavi mai galito.* ⁷ Bathut gamit mətələboii ke mitimasgol tətōṽ hən ginamito: ginamit namtutoh mai gamito be namtsavekan boŋ ideh. ⁸ Namtoḅur nəhanian pisi namttohani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtəum idaŋ len nalennəyal mai nalənmariug hən asike namt̃bihan nəvat samit ideh.* ⁹ Namtukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən namt̃ḅeus gamit hən mət̃ḅevəŋan ginamito, be namtsagole husur namtuke namttogol naḅide sua tonor hən mət̃bigol tətōṽ həni. ¹⁰ Nəboŋ namttotoh mai gamito, namtokəmaiegai mai gamit ke, “Avan ideh asike ḅeum, satihan.”*

¹¹ Namtokəmaienan husur namtosəsəlōŋ həni ke gamit galevis luvekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taḅtaḅor. ¹² Namtukele idaŋ mai galito ke, len nahəsan Nasuḅ, aYesu Kristo, limastoh mədau, um mōs nəhanian halit gabag.

¹³ Be gamit, bathudud nadələmian, navoian mət̃togole, mitigol tabtab həni naut kəmas nələmit ḅisa husuri. ¹⁴ Avan ideh asike ḅigol nəsa namttokele len naləbulat napisulan egai, mət̃ekəta ləboii. Ale mət̃ebulatut dani hən nahurun ḅisa. ¹⁵ Samtinəu hum tovi enemi, be kel nalələgauan maii hum tovi wawa samit len nadələmian.

Nə-maris-kotovi-an

¹⁶ Nasuḅ hən natəmat teviol tabtab hən natəmat mai gamito len naḅisal pisi. Nasuḅ titoh mai gamit pisi. ¹⁷ Ginəu, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len navələgw səḅogw, hum nototosi len naləbulat napisulan pisi hən mət̃ḅeləboii ke tovi ginəu nototos naləbulat. ¹⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo m̄au, teviol kəmas hən navoian mai gamit pisi.

* **3:3:** Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15 * **3:6:** Natosian galevis ta sutuai luke gamito. * **3:8:** Efe 4.28; 1Tes 2.9

* **3:10:** 1Tes 3.4, 4.11

1 Timoti

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Naloḅulat napolisulan egai ikel mai aTimoti naḗisal hən behusuri hən ḅigol nauman totibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloḅulat napolisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsan aTimoti.

APol itos naloḅulat napolisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 65 nəḅoḡ totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naḗusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a mō silat siYesu (1.3-3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasṽusan nanoran (3.14-4.5)

4) Nəvanuan gail limasləḅoi ləḅeris naṽide seTimoti hən ləḅigol husuri (4.6-6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

¹ Ginau, aPol, nutos naloḅulat napolisulan egai. Novi ahai pispisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, mai aYesu Kristo tovi nə-vatvat-viri-an sidato. ² Nutos napolisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatugw kitin len nadəlomian.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanḡis gaiug, mai gai tigol nəlōm̄ tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³ Hum notokele mai gaiug, notoḡir gaiug nəḅoḡ notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus* hən gəḅikai tas galito, (alatanen dartoləḅoi galito), hən ke saleṽusan naḗusanan gəgəras am. ⁴ Kel ḗuli van hən galit ke salinau masuṽ hən nəḅol sakitin, salihol kəmas husur nəbathuyah seJu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau sobuer həni ḡai be ləsagol nənauan sivan ideh hən behusur nauman siGot tovi len nadəlomian. ⁵ Nokəmaienan hən datḅəḗusan mōs na-ləmas-buni-an togəm len nəlon toveveu mai tomasil buni, mai nadəlomian, naḡərasian toḅuer. ⁶ Galevis luyar, lusab dan naḗisal enan, lupair van hən naholan kəmas. ⁷ Luke ləḅegəm vi hai ḗusan hən nalo siMoses, ris lototətan hən nəsa lotokele mai lotətan hən nəsa lotosor taltal ke tokitin.

⁸ Be datoləḅoi ke nalo ivoi, avan ideh behusur ḅinor hən naləḡonian siGot. ⁹ Datoləḅoi am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat mōs alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat mōs alat ləsələḅoi a Got mai alat lotosa. Ipat mōs alat ləsəlotlotu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat mōs alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat. ¹⁰ Ipat mōs alat lotogol naitian tosa, naulurman togol naitian mai naulurman, napəhaṽut togol naitian mai napəhaṽut, alat lotovənoh nəvanuan hən ḅəḗur həni surman naslev, nəvanuan nalibliboḡan gail, alat lotoliboḡ len nakotan mai avan ideh am, nəmauran san sahusur naḗusanan tokitin. ¹¹ Ale, naḗusanan tokitin inor hən nakel-uri-an tovoi hən aGot namənas toyalyal sidato, gai tokel mai ginau tia ke numaskel uri.

Navoian siNasub topat len aPol

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

¹² Nosipa vi tēban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nēdanjan mai ginau, husur len nēnauan san nudanjan, ale gai erinjan ginau len nauman san. ¹³ Naut kēmas a mō nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomēdas tabtab hēn alat lotohusur aYesu, mai novi nēvanuan napesēvaran;* aGot, nēlon itanjan ginau husur notētān hēn nēsa notogole mai nēsēkad nadēlomian. ¹⁴ Len na-voi-masuŭ-an san, aMasta sidato erubāt nēsaan sagw dan ginau, ale eviol masuŭ hēn nadēlomian mai na-lēmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginau. ¹⁵ Nasoran egai evi nakitinan ale inor hēn nēvanuan p̄isi lēbēdēlom buni, ke; aKristo aYesu egēm vi lan navile a pan hēn b̄ilav kuv alat lotosa dan nēsaan salito, be ginau nusa vēsā sēhor galit p̄isi. ¹⁶ Avil naut kēmas nusa maienan, aGot sagol nēpanismen tonor hēn ginau, be nēlon itanjan ginau. Imaienan hēn ke, len ginau notosa sēhor galit p̄isi, na-toh-mēdau-an tobēlav siYesu Kristo b̄iparpar. Igole hēn ke alat lēb̄ikad nadēlomian lan, lēb̄ikad nēmauran vi sutuai, dereh lēlēboi lēberis nēyalyalan san len nēsa togole len ginau. ¹⁷ Imaienan, nēvanuan p̄isi limasputsan nahēsān aGot mai kel ur natit p̄isi toyalyal, gai togole. Evi Nakinjan vi sutuai, itoh vi sutuai, nēvanuan p̄isi lodēdas lēberisi mai gai sēbon ŋai evi aGot! Ganan.

¹⁸ Timoti, anatugw, nulav nakelean egai todaŋ mai gaiug, tonor hēn na-pēhav-utaut-an gail husur gaiug a mō, hēn gēbēlēŋon b̄ivoi am len nēlōm hēn gēb̄ib̄al len nēbalan tovoi. ¹⁹ Hēn gēb̄imaienan, gimastēgau gat nadēlomian, nēlōm timasmasil. Hum gotolēboii, galevis lomētahun natgalenan, ŋa nadēlomian salit ibat, imaḅurḅur. ²⁰ Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, notolav gēlaru len navēlan aSetan hēn arbēlēboii ke saarisor tas aGot am.†

2

Nalotuan timabe?

¹ Nusor mai gaiug, nolēŋon masuŭ ke gigol nanjan, na-sor-tuŭ-an, gisor mai aGot mōs nēvanuan tile gail, ale gigol nasipaan mōs nēvanuan p̄isi. ² Gigol timaienan mōs nakinjan gail mai alat lotoil a mō, hēn datb̄itoh mēdau len natēmāt, mai len nabōruan siGot, mai len nēnauan tovoi, nēnauan tonor. ³ Na-sor-tuŭ-an tomaienan ivoi, igol aGot ehēhāvur, aGot tolav kuv gidat dan nēsaan sidato. ⁴ Bathut elēŋon ke nēvanuan p̄isi limakuv dan nēsaan salito* mai legēm hēn nalēboian hēn nakitinan. ⁵ Husur ikad aGot tosua ŋai, mai ikad gai tosua ŋai, tolēboi b̄esēhar nēvanuan gail van hēn aGot, naulumjan, aKristo aYesu. ⁶ Gai eviol hēn gai gabag hēn b̄isar gel nēkabut hēn nēsaan tobanjan gat nēvanuan p̄isi.* Nēboŋ togol natenan evēhot nalēŋonian siGot len nēboŋ tonor hēni. ⁷ Imagenan aGot itabtabuh len ginau hēn nēbegēm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul sua, (nukel nakitinan; nēsālibōŋ), itabtabuh len ginau hēn nēbegēm vi ahai p̄usan silat lēsavi Ju, hēn nēbēp̄usan hēn nadēlomian mai nakitinan.*

⁸ Ŋa nolēŋon ke alalumjan len naut p̄isi limasnor masuŭ, hēn lēlēboi lēb̄isar hēn navēlalit gail vi mēhat len na-sor-tuŭ-an, nēlol panpanjan mai na-sor-b̄albal-an tebuer.*

⁹ Be alatpēhāvut limabe? Nolēŋon ke alatpēhāvut lesun nahurabat tonor, tovoi len nēhōn nēvanuan p̄isi, tosusuan nibelit, sagol alalumjan hēn lēlēŋon galito. Salev̄ir navurulit o rinjan nagol o nanesnes o sun nahurabat nēvat han totibau.* ¹⁰ Avil ivoi hēn lēbēvēhas galit hēn nagolean gail lotovoi, lotonor hēn latpēhāvut lotokel ke lotokad nabōruan siGot. ¹¹ Apēhāvut ideh timasēsēlōŋ husur nasoruan siGot hēn b̄elēboii, toh mēdau, rinjan galit len navēlan alat lotop̄uspusan. ¹² Nēsēdam hēn napēhāvut ideh hēn b̄ep̄usan. Sateil a mō hēn naulumjan ideh, mai aulumjan satitoh len navēlan, be

* **1:13:** Uman 8.3, 9.4-5 † **1:20:** 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14 * **2:4:** Eze 18.23 * **2:6:** Mat 20.28 * **2:7:** 2Tim 1.11 * **2:8:** Exo 9.29; 1Ki 8.22 * **2:9:** 1Pit 3.3

apəhaʋut timasmədau. ¹³ Husur aGot igol aAtam, beti aIv. ¹⁴ Mai savi aAtam todəlom naliboŋan; avil napəhaʋut, bathut edəlom naliboŋan, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.*
¹⁵ Avil alatpəhaʋut, ləb̄itoh len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an mai ləb̄ehusur masuʋ hən nap̄isal siGot len naʋide tovoi len nəhon nəvanuan gail, dereh limakuv dan nəsaan salito len nəpasusan salito.

3

Alat lotoil a m̄o mai natikon gail

¹ Egai bogai nakelean nakitinan sua: “Avan ideh b̄eləŋon b̄egəm vi vanuan na-il-a-m̄o-an sua hən alat siYesu, eləŋon nauman sua tovoi.” ² Nəvanuan na-il-a-m̄o-an imaiegai tia ke: ikad nəboruan tonor ŋai len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, sagol təməhav hən natideh, etəgau gat nəlon gabag, ikad nənauan tovoi. Ehəhaʋur hən nametb̄os gail ləb̄eb̄is lohoim san ale kətkəta təban galito. Ikad namitisau hən nap̄usanan. ³ Satərog, sagol nasənanan be ikad naʋide tomədmədau, saʋitʋituh mai saləŋon masuʋ hən nəvat. ⁴ Iwol hən nəbathudud san ivoi, hən anaton gail ləb̄esəsəloŋ husuri, gol nəsa tokele len nahəhaʋuran. ⁵ (Avan ideh asike b̄eləboi b̄iwol hən nəbathudud san, gai tekətkəta təban alat siGot mabe?) ⁶ Savi avan sua tomadhapair van hən aGot. Bimagenan, hum ma b̄ipatpat gai məhat ale aGot tipansəm gai hum natəmat. ⁷ Len nənauan silat ləsəkad nadəlomian, ikad nəboruan tovoi hən asike nahurun b̄isa len nəholito mai asike b̄iteh len nəhai tata setəmat.*

⁸ Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nənauan sinəvanuan gail, ləsasuʋman nahit togəgel hən gai, ləsətərog, ləsəloŋon masuʋ hən natit lotogəgəras hən ləb̄ikade. ⁹ Len nəlolit toparpar lotəgau gat nakitinan hən nadəlomian aGot tovəhoti. ¹⁰ Hən gəb̄itabtabuh len avan ideh hum natikon, gimasbunus ləboi galit bai, beti avan ideh asike b̄isa b̄ natideh tosa len galito, riŋ galito hən ləb̄ekətkəta təban nəvanuan gail hum natikon gail.

¹¹ Imagenan, nəbareab salit lumaiegai tia ke: lukad nəboruan tovoi len nəhon nəvanuan gail, ləsasor mədas nəboruan sivan ideh, ləsagol təməhav hən natideh, lutah mai aGot len natit p̄isi lotogolge.

¹² Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotəgau gat nəlahan lotokade mai asoalit tosua ŋai, luwol hən anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.* ¹³ Husur alat lotokətkəta təban nəvanuan gail tovoi, hum natikon gail, dereh legəm vi vanuan tonor masuʋ len nənauan sinəvanuan gail, ale leil gəgat tidan len nadəlomian len aKristo aYesu.

Nakitinan hən nadəlomian sidato

¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh negəm hən gaiug. Be nutos nakelean galegai van hən gaiug hən ke, ¹⁵ nəb̄edədas nəb̄egəm tutut, gaiug geləboi naʋide, nəvanuan gail limaskade len nəbathudud siGot. Nəbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nəkadun nəmauran, lotovi narivbet mai nəpaudesen hən nakitinan. ¹⁶ Səkad nə-lon-uri-an. Datuŋan len nəbathukitinan dattokad nadəlomian lan. AGot evəhoti maiegai ke:

Gai evisi tia, ikad niben nəvanuan,
 aNunun eʋusan səhoti ke inor,*
 aŋel gail lorisii,

nəvanuan nadəlomian lukel uri mai naluʋoh gail len naut totiltile,*
 len navile a pan kavkav nəvanuan gail lukad nadəlomian lan,
 ale aGot ilavi vi məhat vi lan namənas.

* **2:14:** Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6 * **3:7:** Hən naves 2-7, ris Tit 1.6-9 * **3:12:** 1Tim 3.2 * **3:16:** Rom 1.4; Jon 1.14 * **3:16:** Kol 1.23

4

Nalələgauan husur ahai þusan gəgəras gail

¹ ANunun aGot ikele imasil ke len nəboŋ gail ləbēgəmai nəvanuan galevis dereh lerin gaḅulan nadələmian len aKristo balai, ale lerin nəlolit len nanunun gəgəras gail mai naþusanan setəmat gail. ² Naþusanan tomagenan egəm len nəvanuan nagəgərasan gail lotolibliboŋ, nəlolit etətan hən nəsa tovoi o nəsa tosa suŋan natəlai topud togol nəlolit totabtabu. ³ Dereh likai tas nəlahan ale likai tas nəhanan hən nəhanian galevis: nəhanian aGot togole mōs nəhanan hən nasipaan mōs alat lotokad nadələmian mai lotoləboi nakitinan ləbīhani. ⁴ Bathut natit þisi aGot togole ivoi, ale datḅilavi len nasipaan, sadatemətahun natideh.* ⁵ Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuṽ-an igole iveveu, igole ivoi.

⁶ Timoti, gəbəkəmaienan mai nəbathudud nadələmian, dereh gevi nəvanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hən nadələmian mai hən naþusanan tovoi gotohushusuri tia. ⁷ Wake gemətahun nəḅol gail ta sutuai ləsakitin mai nəḅol taṽtaṽor gail ale geutaut hən gaiug gabag akis hən gəbikad nəboruan siGot tabtab. ⁸ Husur na-utaut-həni-an hən niben ivoi kəkereh, avil nəkadean hən nəboruan siGot ivoi mōs natit þisi. Ivoi hən na-vi-tarhəte-an hən nəmauran ta daməjai mai hən nəmauran vi sutuai. ⁹ Nasoran enan ekitin, goləboi gəḅeriŋ nələm lan, ale inor hən gəḅedələmi bathut nasoruan ekitin. ¹⁰ Natenan m̄au datohisi, datoum todaŋ m̄osi, bathut datorin nə-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nəkadun nəmauran, toləboi ḅilav kuv nəvanuan þisi dan nəsaan salito. Be nəvanuan nadələmian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan nəsaan salit tia.

¹¹ Gikele tidaŋ mai geþusan hən natgalenan. ¹² Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kəmas husur gotovi nəmantuhmar, be gigol naṽide tovoi hən alat lotokad nadələmian ləḅerisi, ləḅigol tətəṽ həni, gigol naṽide tomaienən len nasoran, nagolean, na-ləmas-buni-an, nadələmian mai naveveuan sam̄. ¹³ Geṽuruŋ akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadələmian gail, kel namilen mai þusan həni vir nagəmaian sagw.* ¹⁴ Sagerin naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboŋ alat lotokətkəta təban alat siYesu lotoriŋ navələlit len gaiug. ¹⁵ Nələm tidaŋ akis len nagolgolean hən natgalegai, hən nəvanuan þisi ləḅeris ləboii ke nauman sam̄ ivoi am tabtab. ¹⁶ Gelələgau hən gaiug, kətkəta gol naþusanan sam̄ hən ḅinor, his tabtab həni. Gəḅigole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosəsələŋ hən gaiug dan nəsaan samito.

5

Nəbatunau pəhaṽut gail, aelta gail, naslev gail

¹ Timoti, sagesivoh len ahaṽut ideh, nədaṁ han tosəhor eham̄, be nəboŋ gəḅigole ḅinor, gisor malum̄lum̄ maii suŋan tovi atəmaṁ.* Sor mai alalum̄an, nədaṁ halit səbar eham̄, suŋan lotovi aṽam̄ gail. ² Sor mai abareab gail suŋan lotovi anam̄ gail, ale len naveveuan, sor mai alatpəhaṽut, nədaṁ halit səbar eham̄, suŋan lotovi aṽavinem̄ gail. ³ Gevi tarhət sinəbatunau pəhaṽut lotom̄idol lotovi batunau kitin, ləsəkad nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. ⁴ Be nəbatunau ideh ḅikad anatan gail o aməhaibən gail, galit m̄au leləboii ke limaskətkəta təban nəbathudud salito hən ləḅisar gel nəkabut sinana mai tata salito artohis galito. Ləḅehusur naṽide tomaienən, aGot ehəhaṽur həni. ⁵ Nəbatunau kitin tom̄idol, nəbathudud san toḅuer, gai eriŋ nəlon len aGot, ale igol tabtab hən naŋirian van hən aGot mai na-sor-tuṽ-an mōs na-vi-tarhəte-an len nalennəyal mai nalenmariug. ⁶ Be nəbatunau ideh tohusur nəmauran hən naləŋonian san səḅon ŋai, alitenan imat, naut kəmas

* 4:4: Gen 1.31; Mat 15.11; Mak 7.19; Rom 14.6, 14-18 * 4:13: Luk 4.16-21 * 5:1: Lev 19.32

ke tomaur sal. ⁷ Gikel nakelean galen lotodaŋ mai alat siYesu hən ləbikad nəboruan tonor ŋai, hən avan ideh asike b̃ike lotosa. ⁸ Be avan ideh asike b̃ekətkəta təban amahean gail, asike b̃ekətkəta təban nəbathudud san, b̃imagenan, gai emətahun nadəlomian len aKristo, ipair dan nadəlomian enan, ale isa səhor alat ləsəkad nadəlomian.

⁹ Nəboŋ gəb̃itos gat nəbatunau kitin gail, gitos gat nəbatunau pəhaʋut ideh, nədaŋ han tosəhor 60. Hən gəb̃itos gati, imagegai tia ke: etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, ¹⁰ nəmauran san ikad naʋide mai nagolean tovoi. Nəvanuan gail loləboi ləb̃ikel ur naʋide tovoi san: hum tohis anatan gail tovoi; tohəhaʋur hən b̃ekətkəta təban nametb̃os gail lohoim san; tokətkəta təban alat siYesu hum gai tovi naut kəmas; tovi tarhət silat lotoləŋon tosa, len natit p̃isi todaŋ len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nəbatunau tomaienən hən alat siYesu ləbevi tarhət san.

¹¹ Avil sagitos gat nəbatunau ideh, nədaŋ han səbar 60 sal. Husur nəlon tosəhsəhob hən naluŋan igol ke eləŋon b̃itoh maii, naut kəmas aKristo, ike tilah. ¹² Imaiənən, dereh aGot tisaḅ alitenan ke tosa bathut ke toriŋ gabulan na-kel-gati-an nametəkav gai tokele a m̃o. ¹³ Sual am, dereh alitenan tegəm petəmas, tiyar husur naim gail, ale savi petəmas ŋai, be tepəpat soruan, tesulsul len nəsa savi esan, ale dereh tisorsor husur nəsa sanor hən b̃isor husuri. ¹⁴ Imaiənən, nuke nəbatunau galenan lilah, lipasus, liwol hən nəbathudud salito, gol ke aenemi edədas ləb̃isor mədas nahəsadato. ¹⁵ Husur alitenan galevis lupal sob tia hən ləbehusur aSetan. ¹⁶ Napəhaʋut nadəlomian ideh b̃ikad nəbatunau gail len nəbathudud san, tevi tarhət salito. Sanor hən alat siYesu ləbekətkəta təban galito. Bimaiənən, alat siYesu loləboi ləbevi tarhət sinəbatunau tin gail lotopar vi-tarhəte-an.

¹⁷ Aelta ideh toil a m̃o hən alat siYesu, b̃eil a m̃o b̃ivoi, inor ke loputsani len nənauan salito, loʋuri inor. Timaiənən hən aelta toḗusan mai tokel ur nasoruan siGot. ¹⁸ Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuŋon naḅuluk topal kuv namisurhuwit dan nəhəvhəte husur nahudhuwit tohani evi naḗurḗuran hən nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke nəvanuan nauman tikad naḗurḗuran tonor hən nauman san.”* ¹⁹ Sagedəlom avan ideh səb̃on tosor tas aelta hum tosa, timaskad nəvanuan teru o titor lotoris nəsaan enan gol loləboi ləb̃ikel koti.* ²⁰ Be səhar alat lotoil a m̃o lotogolgol nəsaan sal leil len nəhon alat siYesu p̃isi, gikel nalələgauan mai galito hən alat siYesu am ləb̃emətahw.

²¹ Timoti, nukel mai gaiug, len nəhon aGot, aYesu Kristo mai aŋel aGot tolekis hən galito ke, gigol natgalegai notokel buni ale gol tepitp̃itoʋ hən nəvanuan p̃isi, sagivoi hən tesua səhor togon. ²² Sagisohotut hən gəberin̄ navələŋ len avan ideh hən b̃eil a m̃o. Husur b̃iteh, ehum gotob̃on maii len nəsaan san. Təgau gat nəmauran naveveuan saŋ.

²³ Sagemun nəwai ŋai, be mun kəkereh hən nəwain m̃os nabəhaʋuŋ tosa sil naməsahan gotokadkade.

²⁴ Nəvanuan galevis lugol nəsaan gail, gol ke nəvanuan p̃isi lotoləboi gail, loləboii am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, nəsaan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai. ²⁵ Len naʋide tomaienən, nəvanuan p̃isi loləboi nagolean gail lotovoi, be asike ləbeləboi gail, naut kəmas, navoian galenan lodədas ləbesusuah.

6

¹ Naslev gail lotokad nadəlomian lukad nəmauran todaŋ, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor hən ləbeputsan galit len nənauan salito. Naslev gail limaiənən hən avan ideh asike b̃emədas nahəsən aGot mai naḗusanan san. ² Naslev b̃ikad amasta tokad

* 5:18: Deu 25.4; Mat 10.10; Luk 10.7; 1Kor 9.9 * 5:19: Deu 19.15

nadəlomian, saterjit nəhon van həni husur evi wawa len nadəlomian san. Teum tivoi am mōsi, husur nauman san evi tarhət sinəvanuan nadəlomian, gai toləmas buni.

Naləŋonian hən nəvat

Pusan husur natgalegai, sor malumlum̃ hən nəvanuan ləbēhusur gail. ³Avan ideh tokel ur naṣusanan totile, sədañ hən nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, sədañ hən naṣusanan tonor hən naḃoruan siGot, ⁴gai ipatpat gai məhat masuṽ, saləboi natideh. Nəvanuan tomaienən imalkəkət hən ḃisor levlev, hən ḃəvitvituh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol nə-tabulol-bulosi-an, napəpəhwan, nasoran tomədas nəhes gail, nənauan tosab, tosa, ⁵mai na-sor-ḃalḃal-an. Nəvanuan gail lotomaienən, nənauan salit itaṽtaṽor vavinvinu, nakitinan eḃuer lan. Lunau ke loləboi ləbēhusur naḃoruan siGot hən ləḃikad nəvat tosoḃur.

⁶Avil datḃehəhaṽur hən nəsa datḃikade, datḃikad naḃoruan siGot, namilen ke datopul hən natit tovoi. ⁷Husur nəḃoŋ lotopas gidato, datsəlav natideh gəmai. Ale nəḃoŋ datḃimat, dereh datedədas datḃilav natideh van. ⁸Be datḃikad nahurabat mai nəhanian ŋai, datehəhaṽur hən nəmauran sidato. ⁹Avil avan toke ḃikad natite, natəmat igol ke naləŋonian hən nəsaan gail esəhor gai, ekəkos lan, ike tigol natit tisəḃur tomelmel togol nasənahən. Naləŋonian gail lolivi vi pan vəmasig hum tomaduŋduŋ len tas. ¹⁰Husur naləŋon-buni-an hən nəvat evi nəkadhut nəsaan. Galevis lotoləŋon masuṽ hən nəvat, lupal sob dan nadəlomian gol ke nalolosaan salito togol nəmanuŋ toṗəŋas masuṽ len nəlolit gabag.

Nakelean van hən aTimoti

¹¹Be gaiug gotovi siGot, gam dan natgalenan, ale gam kitev nanoran, naḃoruan siGot, nadəlomian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-daŋ-ḃuri-an tobəlav, mai na-gol-mədau-həni-an vi təban nəvanuan gail. ¹²Daŋ ḃur nəḃalan tovoi mōs nəsa dattokad nadəlomian lan. Təgau gat nəmauran vi sutuai aGot tokis gaiug hən gəḃikade nəḃoŋ gotokel kot nadəlomian sañ len aYesu Kristo len nəhon nəvanuan lotosoḃur. ¹³Nukele hən gaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit ṗisi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate,* nukele hən gaiug ke, ¹⁴gigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan təḃuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo ḃevisi. ¹⁵Dereh tevisi balai len nəḃoŋ aGot tolekis həni. AGot, gai səḃon iyalyal, tonor hən nəvanuan gail lotosal suhi, naKiŋ hən nakiŋ gail, Nasuḃ tovi masta hən natit ṗisi.* ¹⁶Gai səḃon edədas ḃimat, itoh len nañial nəvanuan gail lotodədas ləḃegəm pəpadaŋ həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləboi ḃerisi ḃoŋ ideh.* Nahəsən tiyalyal! Nədaŋan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷Timoti, kel ṗuli hən alat lotopul hən natite len nəḃoŋ ta daməŋai ke salipatpat galit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit gail topat daməŋ be ḃimasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuṽ hən natit ṗisi hən datḃehəhaṽur.* ¹⁸Kel mai galit māu ke ligol navoian, lepul hən nagolean tovoi, lehəhaṽur hən ləḃeviol, len nəsa lotopul həni lehəhaṽur hən ləḃevi tarhət sinəvanuan gail. ¹⁹Len naṽide tomaienən, leum mōs nəpaudesən hən nakonviolan aGot tokade mōs galit balai, ale letəgau kot nəmauran tokitin.*

²⁰Timoti, kətkəta kəkol hən nəsa aGot toriŋi len navəlañ. Pair dan nasoruan totaṽtaṽor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas gaiug len nəsa lotokis suluvi hən naləboian. ²¹Galit galevis lotonau ke lotokad naləboian enan lusab dan nadəlomian.

Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* 6:13: Jon 18.36-37 * 6:15: Deu 10.17; Psa 136.3 * 6:16: Exo 33.20; Psa 104.2 * 6:17: Luk 12.20 * 6:19: Mat 6.20

2 Timoti

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol inau ke asike idareh timat ale len naloʻbulat napisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor tasi.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloʻbulat napisulan egai van hən aTimoti, naulumān sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ɳais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaɳ hən nasihau tovi A.D. 67 nəboɳ totoh len naim bəbaɳis tətəs.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuṽ mōsi (1.1-2)

2) APol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)

3) Susumar len aYesu Kristo nəboɳ nəmauran todaɳ (2.1-26)

4) APol isor vəsvəsai husur naṽide sinəvanuan gail len nəboɳ naməkot (3.1-9)

5) Təgau gat naɳusanan hən na-kel-uri-an tovoi (3.10-4.8)

6) Nasudəlaɳian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol bogai. AGot itabtabuh len ginau hən nəbevi ahai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hən nəbikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo beviol hən nəmauran mai nəvanuan gail. ² Nutos naloʻbulat napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, anatugw len nadəlomian, notoləmas bun gaiug.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanis gaiug, mai gai tigol nələm tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

APol ike aTimoti teil gəgat

³ Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hən aGot hum atəmagw gail ta sutuai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hən gaiug.* Len na-sor-tuṽ-an sagw len nalennəyal mai nalenmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuṽ mōs gaiug. ⁴ Nunau gat nətaɳan sam̄ nəboɳ notoriɳ gaiug, ale noləɳon masuṽ hən nəberis gaiug tətəs hən nəbepul hən nakemkeman. ⁵ Nunau gat nadəlomian tokitin gotokade, topat a mō len aLois, atabəm pəhaṽut, mai aEunis, anam̄, ale noləboi səhoti ke tovi nadəlomian enan topat len gaiug am. ⁶ Husur natenan nukele tətəs mai gaiug ke geutaut hən gaiug len naviolan aGot toviol həni mai gaiug nəboɳ notoriɳ navəlagw len gaiug, hən naviolan enan bəgəm daɳ am.* ⁷ Bathut aGot saviol hən aNunun hən datbēmətahw, eviol həni hən datbidaɳ, datbələmas bun nəvanuan gail, ale datbetəgau gat nəlodat gabag binor.

⁸ Imaienan, sageməmau hən gəbikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sa-nahuruɳ tisa len ginau husur nototoh len naim bəbaɳis mōsi.* Be len nədaɳan siGot, bon mai ginau len na-ləɳon-isa-vəsa-an mōs na-kel-uri-an tovoi. ⁹ Evi aGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, totabtabuh len gidat hən datbevi nəvanuan san səbon gail ɳai. Savi len nəsa dattogole, be len naləɳonian san husur navoian toviol kəmas həni ta sutuai, natuɳatan toɳuer sal. Eviol həni mai gidato len aKristo aYesu. ¹⁰ Avil gagai aKristo aYesu evisi tia hən datbikad navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Igol ke nəmatan

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Rom 1.8, 10 * **1:6:** 1Tim 4.14 * **1:8:** 2Tim 1.16

səkad nədaŋan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nəmauran kitin mai gidato, tovi nəmauran vi sutuai, nəmatan todədas bəsəhori.

¹¹ AGot itabtabuh len ginau hən nəbēgəm vi ahai pispisul sua, ahai pusan sua hən nəbīkel ur na-kel-uri-an tovoi egai.* ¹² Husur enan noləŋon isa vəsa gagai len naim bəbaŋis. Be nahurugw səsa bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlogw lan, nunau ləboii, nəlogw sauri ke eləboi bətəgau gol nəsa notoriŋi len navəlan van vəbar nəboŋ totibau enan. ¹³ Gosəsəloŋ tia hən naṗusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəbīgol tətōv hən len nadələmian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKristo aYesu. ¹⁴ Len nədaŋan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navələm, havhav hən tivoi.

¹⁵ Goləboi tia ke alat a Asia pisi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermokenes, arumaienan. ¹⁶ Nusor tuv ke Nasub tivoi hən nəbathudud siOnesiforus husur vəha-sobur gai igol ginau noləŋon ivoi, ale saməmau hən bəmədəŋ təban ginau, naut kəmas natsen gail lotobaŋis ginau. ¹⁷ Be nəboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaḅ ginau. ¹⁸ Nusor tuv mōs aOnesiforus ke len nəboŋ totibau, Nasub tilolosa hən. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len navide tosoḅur len naut a Efesus.

2

Susumar len aYesu Kristo

¹ Imaienan, gaiug māu, anatumw len nadələmian, gidaŋ len navoian aYesu Kristo toviol kəmas hən. ² Ale naṗusanan gotosəsəloŋ hən ginau notokele len nəhon nəvanuan tosoḅur, riŋ natgalenan len navəlan nəvanuan gail gotoləboi gəberin nələm len galito, galit lotoləboi ləbepusan hən mai nəvanuan tile gail am.

³ Gidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an suman gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kristo. ⁴ Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nəmauran silat ləsavi soltia. Igol tomaienan hən nakomada tolekis hən hən bēgəm vi soltia, bəhəhaṽur hən. ⁵ Ale avan ideh togamgam, bəhusur nalo hən nəgamgaman, eləboi bigam səhor galit lotogam hən bilav nəprais.* ⁶ Ale nəvanuan nəmabulan toum todaŋ, nəboŋ nəhol biṽan, bimatu, gai timashan nəhanian nametəkav. ⁷ Nau nəsa notokelkele, ale Nasub dereh tevi tarhət sam hən gəbeləboi səhot natgalen pisi.

⁸ Nau gat akis hən aYesu Kristo, aGot tolavi dan nəmatan, tosua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri. ⁹ Husur notokel uri, noləŋon isa vəsa mōsi, ale lubaŋis gat ginau mōsi hum notovi nəvanuan toḅur kotov nalo. Avil səkad avan ideh toləboi bibaŋis gat nasoruan siGot! ¹⁰ Imaienan nudaŋ bur natit pisi mōs alat, aGot tolekis hən galito, hən galit am ləbīkad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito len aYesu Kristo, ale toh mai aGot vi sutuai. ¹¹ Goləboi gəberin nələm len nasoruan egai, ke:

Datbimat tia mai aKristo,

dereh datitoh maii balai am.

¹² Datbidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an mōsi,

dereh dateil a mō maii suman nakiŋ gail.

Datbikele ke datsaləboi gai,

dereh atenan tikele ke saləboi gidato.

¹³ Datbipair dan gai boŋ ideh,

atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh,

husur naḅoruan san imagenan.

Gai edədas bimakuv dan naḅoruan san.*

Nəvanuan nauman aGot tohəhaṽur hən

* **1:11:** 1Tim 2.7 * **2:5:** 1Kor 9.24-27 * **2:13:** Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9; Num 23.19

¹⁴ Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləbinau təlmam hən gail. Kel nalələgauan mai galito len nəhon aGot ke, salevitvituh husur nasoruan. Navitvituhan tomaienən sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsəlonj hənı ɲai. ¹⁵ Hisi hən gəbēgəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nauman san toɸusan tonor hən nasoruan hən nakitinan. ¹⁶ Gebulatut dan naholan totavtaʋor saputsan aGot, naholan kəmas, husur eliv nəvanuan gail van van vi tut dan navide tonor hən nəboruan siGot. ¹⁷ Nasoran tomaienən emədas alat siYesu hum nəmanuɲ togəm tibau van gol ke toɸos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaienən.* ¹⁸ Arupal sob dan nakitinan. Arukel ke na-le-məhat-an dan nəmatan evisi tia, gol ke aromədas nadəlomian sinəvanuan galevis. ¹⁹ Naut kəmas gəlaru, nadəlomian len aKristo ehum nəpaudesen todaɲ siGot toil gəgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasub aGot eləboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasub aGot tovi masta san, gai timaspair dan nəsaan, riɲ gabulani.”*

²⁰ Len naim sinəvanuan totibau ideh ikad nasiloh mai nabiliwai lotoum hənı hən nagol mai nasilva ale loriɲ nəhanian tovoi len gail. Wake galevis loum hənı hən nəhai mai nətan bulau, ale loriɲ nəpahsago len gail. ²¹ Avan ideh biɲol gai biveveu dan nəsaan, dereh tehum nabiliwai, aGot toləboi bətəgau hən biɲol nauman tovoi hənı. Evi siMasta səbən ɲai, toutaut hənı mios nauman tovoi piɲi san. ²² Imaienən, tah mai alat nəlolit tomasil lotolotu hən Nasub. Gam dan naləɲonian tosa gail simantuhmar.† Gam kitev nanoran, nadəlomian, na-ləmas-buni-an, mai natəmat, hən nələm bıkade. ²³ Gam dan na-sor-balbal-an tomelmel, totətan, husur goləboi ke legəm vi balbalan. Sagitah mai nəvanuan gail lotohol husur natit tomelmel, lototətan hənı, husur goləboi ke dereh libal sile. ²⁴ Avil naslev siNasub mau, satibal be tisor malumlum, tivoi hən nəvanuan piɲi, teɸusan hən nasoruan siGot tiɸarɸar, satikad nəlol paɲpaɲ tutut van hən alat lotosor tasi, ²⁵ be len nəlon tomədau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma bēgəgel hən nəlolito hən ləbipair dan nəsaan salito, ale ləboi səhot nakitinan. ²⁶ Ale dereh nənauan tonor tetəlmam hən galito hən ləbigam yav dan nəhai tata setəmat tota gol galit hən ləbigol nəsa gai toləɲoni.

3

Nəboɲ hən nanoɲan hən navile a pan

¹ Nau ləboi nategai ke: len nəboɲ hən nanoɲan hən navile a pan, dereh tikad nəboɲ todaɲ gail, nəlon nəvanuan gail bətuhathuh len gail. ² Husur nəvanuan gail dereh leləmas bun galit gabag mai nəvat, lisal suh galit gabag, leviv, lisor mədas nahəsən nəvanuan, asike lugol nəsa analit mai atəmalit lotokele, asike lukad nasipaan, dereh lemətahun aGot len nəmauran salito, ³ asike loləmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mədas nəboruan sinəvanuan gail, asike lotəgau gat nəlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasənan, lemətahun natit piɲi tovoi, ⁴ leriɲ na-ke-ʋan-an gail len navəlan aenemi salit gail, asike lukad nənauan len nəsa ləbigole, dereh lipatpat galit məhat len nənauan salit səbolito, leləmas bun naləɲonian salito, be asike loləmas bun aGot. ⁵ Dereh legəgəras ke lotolotu hən aGot, be lotətas gol nədaɲan hən nalotuan enan. Timoti, gipair dan nəvanuan gail lotomaienən. ⁶ Bathut alatenan galevis lobis lohoim gail hən ləbiwol hən nəmauran silatpəhaʋut ləsail gəgat, latpəhaʋut nəlolit totuhathuh buni hən nəsaan, naləɲonian salit tiltile towol hən galito. ⁷ Alatpəhaʋut lotomaienən ludoɲ naɸusanan toveveu akis, be lodədas ləbələboi səhot nakitinan. ⁸ Ahai ɸusan gəgəras lotomədas alatpəhaʋut maienən, nənauan salit itavtaʋor vavinu, ale len nətarhət hən nadəlomian, luteh, lovi naut kəmas,

* **2:17:** 1Tim 1.20 * **2:19:** Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2 † **2:22:** Husur aTimoti tovi ulumnan, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat ləsələh sal be lototibau, abilitilathutai mai abilitilattəbarehreh.

lomətahun nakitinan hum aJannes mai aJabres artomətahun aMoses.* ⁹ Avil ahai pusan gəgəras galenan, asike loləboi ləbivan am, husur namelmelan salito dereh timasil hən nəvanuan p̄isi hum namelmelan siJannes mai aJabres ta m̄o.

Təgau gat naṗusanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur naṗusanan sagw; naṗide hən nəmauran sagw; nəsa notoke nigole, nəmauran sagw topat m̄osi; gugol husur nadəlomian sagw; na-təgau-gati-an hən nəlogw; na-ləmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw. ¹¹ Goləboi ke nəvanuan gail lomədas tabtab hən ginau, lugol noləṅon isa vəsa len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Goləboi na-ləṅon-isa-vəsa-an gail lotovisi hən ginau notodaṅ buri, be Nasuḅ ilav kuv ginau dan gail p̄isi.† ¹² Be savi ginau ṅai, avan ideh toke b̄ikad naḅoruan siGot len nəmauran san, b̄ibon mai aYesu Kristo, dereh nəvanuan gail lemədas tabtab həni. ¹³ Be nəvanuan tosa gail mai nəvanuan gəgəras gail dereh lisa vəsa səhor ta m̄o, dereh legəras nəvanuan gail ale nəvanuan gail dereh legəras galito, hən galit gabag ləbədəlom nagəgərasan. ¹⁴ Avil gaiug m̄au, geil gəgat tabtab len natgalen gotonau səhoti, gotoləboi səhoti husur goləboi alat lotopusan, lotolav natgalenan mai gaiug.* ¹⁵ Nəboṅ gotovi natətai sal goləboi natosian siGot tia, toləboi b̄ilav mai gaiug naləboian hən gəbəhusur naṗisal tonor m̄os nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sam̄ len nadəlomian len aYesu Kristo. ¹⁶ Nəkadun natosian siGot p̄isi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luvoī hən naṗusanan hən nakitinan, luvoī hən ləbesivoh len nəvanuan tokad nəsaban ideh, luvoī hən ləb̄igol naṗide hən nəvanuan b̄inor, luvoī hən naṗusanian hən nanoran, ¹⁷ hən ke nəvanuan siGot b̄ikad namitisau, eləboi b̄igol natideh tovoi.

4

¹ Nukele mai gaiug, len nəhon aGot mai aYesu Kristo bəpəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian san dereh tevi kiṅ balai ale nukel mai gaiug ke: ² Kel ur nasoruan siGot, daṅ buri, naut kəmas ləbələṅoni o asike ləbələṅoni. Len na-toh-mədau-an hən nasusumaran mai naṗusanan, mitikel vəhot nəsaan ideh, sivoh len nəvanuan togol tosa, ale mitigol nəvanuan gail leləṅon tivoi am len nəlolito. ³ Husur len nəboṅ bəgəmai, nəvanuan gail asike lesəsəloṅ hən naṗusanan tokitin, be dereh lehusur naləṅonian tosa salito, dereh litariv ahai pusan ideh tokel nəsa galit lotomalkəkət hən ləbesəsəloṅ həni. ⁴ Dereh lipair dan nakitinan van hən nəb̄ol gəgəras gail. ⁵ Be len natit p̄isi, gaiug m̄au, getəgau gat gaiug gabag. Gidaṅ b̄ur na-ləṅon-isa-vəsa-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoi, gol p̄is nauman aGot tolavi mai gaiug hən b̄ihav.

⁶ Nokəmaianan husur nəmauran sagw egəm hən nagilen, ehum nəda hagw tosel len natutumavan. Dereh nimat. ⁷ Nuḅal len nəb̄alan tovoi tia, nugam len nəgamgaman tonon tia, notəgau gat nadəlomian tia. ⁸ Gagai van, aGot satotəgau nəp̄rais hən nanoran m̄os ginau. Nasuḅ topəpəhun navoian dan nəsaan len nanoran, dereh teviol həni mai ginau len nəboṅ totibau enan. Be savi ginau ṅai, dereh teviol həni mai alat lotoləmas buni, toh vir natəlmaman san.

Nə-maris-kotovi-an

⁹ Saṽsaṽut hən gəbəgəm hən ginau tutut. ¹⁰ Bathut aTemas igam dan ginau vi Tessa-lonika husur eləmas masuṽ hən natit gail mai naṗide silat navile a pan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.* ¹¹ ALuk ṅai itoh mai ginau. Nəboṅ gəbəgəmai, gesəhar aMak husur eləboi b̄evi tarhət sagw len nauman sagw gegai.† ¹² Nosəvat aTikikus vi

* **3:8:** Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Ijip, naulun̄an nabehi eru, aJannes mai aJabres, aromətahun aMoses. † **3:11:** Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman 13.14-52, 14.1-20 * **3:14:** 2Tim 1.13 * **4:10:** Temas: Kol 4.14; Flm 24; Titus: 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4 † **4:11:** Luk: Kol 4.14; Flm 24; Mak: Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24

Efesus tia.‡ 13 Noriņ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut a Troas. Nəboņ gə̃begəmai, pati gəmai ale pat nalobulat gail, noləņon masuŕ hən nalobulat nototubət tos len gail. §

14 Goləboi aAleksada toum hən nametəlai a? Gai igol natit tosa tosobur hən ginau. Ale dereh Nasub tesimal həni sil nəsa togole. 15 Gaiug am gelələgau hən satemədas gaiug husur gai emətahun bun nasoruan sinamito.

16 Len nakotan nametəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit p̃isi lugam dan ginau. AGot satinau gat nəsa lotogole, be ruḃati dan galito. 17 Avil Nasub itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaņan mai ginau hən nəbikel ur p̃is na-kel-uri-an tovoi, ale hən galit p̃isi ləsavi Ju ləḃesəsələņ həni. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion b̃ikat pəpas ginau. 18 Nasub dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan p̃isi silat lotomədas ginau, tetəgau gat ginau, səhar ginau hən nəḃeḃis len natohan pipihabəlan len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi sutuai sutuai! Ganan.

Nasudəlamian

19 Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoh len naim siOnesiforus. ** 20 AErastus itoh tin a Korint, be noriņ aTrofimuz toməsah itoh len naut a Miletus. †† 21 Nahəbati hən naut susus dereh tegəmai, gisaŕsaŕut gəm a m̃o. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlautia mai nəbathudud nadəlomian p̃isi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

22 Nasub titoh len nələm̃. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

‡ 4:12: Tikikus: Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8 § 4:13: Troas: Uman 20.6 ** 4:19: APrisilla mai aAkwila: Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; Onesiforus: 2Tim 1.16-17 †† 4:20: Erastus: Uman 19.22; Rom 16.23; Trofimuz: Uman 20.4, 21.29

Titus

Naloʔulat napisulan aPol totosi van hən aTitus

Ase itos naloʔulat egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsə?

Naloʔulat egai eʋusan aTitus hən naʋide tovoi hən na-il-a-mō-an mai naʋusanan.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloʔulat napisulan egai van hən naulumān sua tovi tarhət san, nahəsən aTitus.

APol itos naloʔulat egai ʋais mai len naut a be?

Itosi van hən aTitus pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hən aTitus, mai isor tuʋ mōsi (1.1-4)

2) Naʋusanan hən naʋide hən na-il-a-mō-an hən alat siYesu (1.5-16)

3) Naʋusanan hən naʋide alat siYesu limashusuri (2.1-3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, esudəlaŋ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hən aTitus

¹ Ginau, aPol, nutos naloʔulat napisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hən nəbeum mōs nadəlomian silat aGot tolekis hən galito mai hən nəbīlav mai galito, naləboian hən nakitinan tonor hən nəʋoruan siGot.

² Nəbathut nadəlomian mai naləboian enan evi nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hən natuʋatan hən nəboŋ gail ta sutuai.

³ Be len nəboŋ tonor, gai tolekis həni, aGot, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idan mai ginau hən nəbīkel uri.

⁴ Nutos naloʔulat egai van hən gaiug, aTitus, gotovi anatugw kitin len nadəlomian dartokade.* AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, areviol kəmas hən navoian mai gaiug, mai arigol nəlōm tikad natəmat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵ Nəboŋ notoriŋ gaiug len naut a Krit, nugole hən gəbīgol tinor nahudhuuman topat sal, mai hən gəbītabtabuh len aelta gail len navile pisi, hum notokele mai gaiug. ⁶ Hən gəbītabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ʋai, anatun gail lukad nadəlomian, ləsəkad nəmauran totaʋtaʋor, mai nəkadulit səhaihai. ⁷ Nəboŋ gəbītabtabuh len avan ideh hən bəkətkəta təban alat siYesu, hən aGot bəriŋ nauman san len navəlan; gitabtabuh ʋai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nəlol paŋpaŋ san satutut, satərog, sagol nasənanan mai saləŋon masuʋ hən natite. ⁸ Avil ehəhaʋur hən nəvanuan gail ləbēbis lohoim san, ale ekətkəta təban galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag. ⁹ Etəgau gat na-kel-uri-an nakitinan dattoʋusani həni tia, hən bələboi bəpusan bīnor, hən bīgol nəvanuan ləbələŋon bivoi am len nəlolito, ale hən bīkel vəhot nəsaban silat lotosor tas naʋusanan enan tonor.*

¹⁰ Husur ikad nəvanuan isoʔur ei len naut a Krit, lotomətahun naʋusanan tonor, lotosor walwal kəmas ʋai mai lotogəgəras. Galit isoʔur ludaŋ len na-tiv-dalusi-an hən ləbīnor len nəhon aGot. ¹¹ Kəkol gat nabuŋolito husur lomədas nəbathudud kavkav gail nəboŋ lotoʋusan hən nəsa sanor hən ləbēpusan həni, mōs nəvat. ¹² AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san eʋitoʋ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit

* **1:4:** 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10 * **1:9:** Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

lovi vanuan naliblibonjan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləŋon ke ligol nasənahān; luhan tēməhav, lupetəmas hən nauman.” ¹³ Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel pūli idan len galito hən ləbimaur len nadəlomian ¹⁴ hən asike ləbesəsələn am hən nəbəl sakitin seJu gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan. ¹⁵ Len alat lotoveveu, natit pisi iveveu; wake len alat nəmauran salit tobiŋbiŋal mai alat ləsəkad nadəlomian, natit toveveu ebuer, nənauan salit mai nəlolit ebiŋbiŋal. ¹⁶ Lusor idan ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətas gole. Lusa vəsa tibatbat, ləsagol nəsa aGot tokele, ale lodədas ləbigol natideh tovoi.

2

Navide hən naKristen timabe?

¹ Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən naŋusanan nanoran tokitin. ² Vusan nəhaʋut gail hən asike ləbigol tēməhav hən natideh, hən ləbinor hən nəvanuan gail ləbeputsan galito len nənauan salito, mai hən ləbetəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len na-ləmas-buni-an, len nə-dan-buri-an tobəlav. ³ Len navide tomagenan, vusan nəbareab gail hən ləbehusur masuʋ hən naŋisal siGot len navide salito, hən asike ləbelibon, sor mēdas nahəsān avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ biwol hən nəmauran salito. Ao, limasŋusan hən nəsa tovoi. ⁴ Imagenan hən ləbigol alatpəhaʋut, ləsavi bareab, nəlolit evi pan hən ləbeləmas bun asolit gail mai anatulit gail, ⁵ hən ləbetəgau gat galit gabag, hən ləbiveveu, hən ləbeum a im salit gail, hən ləbivoi, hən ləbitoh len navəlān asolit səbolit gail hən ke avan ideh asike biŋsor bisa hən nasoruan siGot.

⁶ Len naŋisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən ləbetəgau gat galit bivoi, gol leləŋon tivoi am len nəlolito. ⁷ Len natit pisi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail ləbigol tətəv hən gaiug. Len naŋusanan sam̄ geʋusan nəmauran tonor, geməlas len nauman sam̄, ⁸ mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail ləbedədas ləbisabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit bisa, bathut ləsəkad natideh tosa hən ləbisor husur gidato.

⁹ Len natit pisi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhaʋur ale salisor təlmam, ¹⁰ salevənah beŋ galito, avil len navide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail ləbeləboi ləberin nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit pisi ləbigole, ligol naŋusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tepəhas.

¹¹ Nokəmaianan husur navoian, aGot toviol kəmas həni, evisi tia, ilav kuv nəvanuan pisi dan nəsaan salito. ¹² Eʋusan gidat hən datbike “Aoa,” hən nəboruan tosa savi siGot mai naləŋonian gail sinavile a pan. Ale eʋusan gidat hən datbitoh len nənauan tovoi, nanoran mai nəboruan siGot len nəmauran kavkav sidato, ¹³ nəbon datbitoh vir nə-vatvat-iri-an tovoi buni. Nə-vatvat-iri-an dattotoh viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato. ¹⁴ Gai eviol hən gai gabag mōs gidato hən bilav kuv gidato dan nəsaan tobanjis gat gidato mai hən bigol datbiveveu mōs gai gabag sumān nəvanuan gail lotovi esan kitin lotoləŋon bun nagolean tovoi.*

¹⁵ Gikel ur natgalenan, gigol nəvanuan leləŋon tivoi am len nəlolito, gikel nəsaan salit mai galito hən ləbinor. Avan ideh satinau kəmas hən nədaŋan sam̄ hən na-il-a-mō-an.

3

Navide tonor

* **2:14:** Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10

¹ Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləbīnau gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a mō mai nəgavmen, limasgol nəsa lotokele mai limasutaut hən ləbīgol nauman p̄isi tovoi.*
² Salisor mēdas nahəsan avan ideh, salevīt̄vītuh, be len nəsa ləbīgole limasgol mēdau hən, lerij galit a pan van hən nəvanuan p̄isi. ³ Bathut gidat am, a mō datovi nahovon gail, datsagol nəsa aGot tokele. Na-ləḡon-buni-an hən natit gail ləsavi sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləḡon tovoi lan losəhar gidato len naḡisal tosa, gol gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləḡonian hən nasənahān mai nəlodat evənvənah. Nəvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag vəsə. ⁴ Avil nəboḡ navoian mai na-ləmas-buni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato tovisi, ⁵ gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avil husur ke nəlon totaḡis gidato. Elisov gidat hən nədaḡan seNunun, lav mai gidato nəpasian veveu mai natuḡatan veveu.* ⁶ AGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, evur san habat hən aNunun len gidato. ⁷ Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas hən, aGot erij gidato ke dattonor, naut kəmas datsanor. Nəboḡ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datḡikade.

Nagugunian hən naləḡulat egai

⁸ Goləboi gəḡeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidan hən gəḡikel natgalenan, hən alat lotorij nəlolit len aGot ləḡeməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləḡidan len gail. Natgalenan luvoī buni mai lovi tarhət sinəvanuan p̄isi. ⁹ Be gəḡulatut dan navīt̄vītuhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,* na-sor-ḡalḡal-an mai nəḡalan husur nalo seJu. Lovi naut kəmas, ləsagol natideh. ¹⁰ Gikai tas avan ideh ḡigol ḡikad nətarhəḡalan ḡeru, kel maii vəha-sua ale vəha-ru, beti bulatut dani.* ¹¹ Goləboi nəvanuan tomaienān, nəlon ikabkəḡur mai isa. Eləboi nəsaan san be igole sal.

Nakelean naməkot

¹² Nəboḡ nəḡesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəḡegəm hən gināu len naut a Nikoḡolis, husur nunāu səhoti tia ke nitoh ei len nəboḡ hən naut susus.* ¹³ Gehisi hən gəḡevi tarhət siSenas, naulumān hən nalo, mai aAḡollos, hən asike arḡipar tideh len nəyaran səlaru.* ¹⁴ Nəvanuan nəḡələmian sidat gail salitoh kəmas, be limasdan len nauman tovoi gail. Beti loləboi ləḡevi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsəl.

¹⁵ Galit p̄isi lototah mai gināu luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidato len nəḡələmian. Navoian aGot toviol kəmas hən, tipat mai gamit p̄isi.

* **3:1:** Rom 13.1; 1Pit 2.13 * **3:5:** Efe 5.26 * **3:9:** 1Tim 1.4 * **3:10:** Mat 18.15-17 * **3:12:** Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8; 2Tim 4.12
 * **3:13:** Uman 18.24; 1Kor 16.12

Filemton

Naloʻbulat napolisulan aPol toʻtosi van hən aFilemton

Ase itos naloʻbulat napolisulan egai?

aPol itosi.

aPol itosi hən nəsa?

Naloʻbulat napolisulan egai eus aFilemton hən ʔikad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahəsan aOnesimus, egəm vi nəvanuan nadəlomian tia, evi naKristen sua.

aPol itosi van hən ase?

aPol itos naloʻbulat napolisulan egai van hən naKristen sua, nahəsan aFilemton.

aPol itos naloʻbulat napolisulan egai ʔais mai len naut a be?

Itosi van hən aFilemton pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRom.

Ahai pispisul, aPol itos naloʻbulat napolisulan egai, van hən nabubur san, aFilemton.

Eus aFilemton hən ʔikad tas naslev san togam yav dani, nahəsan aOnesimus. Nəboŋ aOnesimus totoh a tut hən aFilemton, aPol evi tarhət san hən ʔegəm vi nəvanuan nadəlomian len aYesu. ʔa aOnesimus, ʔetəlmam hən aFilemton, dereh tevi naslev san tətəs, be dereh tevi aʋan am len nadəlomian.

Goləboi gəbepəpəhun naloʻbulat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) *aPol mai aTimoti arukel nahəhaʋuran səlaru mai aFilemton (1-3)*

2) *aPol esipa vi təban aGot hən aFilemton, ale isor tuʋ mōsi (4-7)*

3) *aPol eus aFilemton hən ʔilav təlmam hən aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)*

4) *Nəvanuan galevis am lukel nahəhaʋuran salit mai aFilemton (23-25)*

Na-ke-ivoi-an van hən aFilemton

¹ Ginau, aPol, nutos naloʻbulat napolisulan egai; ginau, lotobaŋis gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aʋadat len nadəlomian. Nutosi van hən gaiug, aFilemton, gotovi aʋanaməru len nadəlomian namrtoləmas bun gaiug mai gotoum mōs aKristo hum ginaməru.* ² Nutosi van hən aApfia am, tovi aʋavinenaməru len nadəlomian, mai aArkippus* tovi nasoltia seKristo hum ginaməru, mai alat siYesu am len naim sam. ³ AGot aTəmadat mai Nasuʔ, aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an

⁴ Nəboŋ notosor husur gaiug len na-sor-tuʋ-an sagw, nosipa vi təban aGot akis, ⁵ husur nosəsələŋ ke gukad nadəlomian sal len Nasuʔ, aYesu mai goləmas bun nəvanuan san ʔisi. ⁶ Nusor tuʋ ke nadəlomian gotokade mai gidato togol nəlodat togəm vi sua, dereh tevi məhat len naləboian sam, gol gəbələboi navoian ʔisi lotovi sidato len aKristo. ⁷ Na-ləmas-buni-an sam enan igole tia ke nukemkem masuʋ mai noləŋon ivoi am len nəlogw husur, len gaiug, Wawa, nəlon alat siGot, ivoi habat am.

aPol isor mai aFilemton husur aOnesimus

⁸ Imaienan, naut kəmas len aKristo nukad na-il-ʔuri-an hən nəbikel mai gaiug nəsa gəbimasgole, nəsakəmaienan. ⁹ Noŋir gaiug bathut na-ləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haʋut tia mai lotobaŋis gat ginau mōs aKristo aYesu. ¹⁰ Ginau, noŋir gaiug mōs anatugw, aOnesimus, togəm vi natugw ulumian len nadəlomian nəboŋ nototoh len nə-baŋis-gati-an sal.* ¹¹ A mō Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savi tarhət sam wake gagai gai eləboi ʔigol natit ʔisi ʔivoi, evi tarhət sidar ʔisi.*

* **1:1:** Flm 13, 22-23 * **1:2:** Kol 4.17 * **1:10:** Kol 4.9 * **1:11:** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi ʔigol natit ʔisi ʔivoi.

¹² Nosəvat atenan təlman van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin. ¹³ A m̄o, noləḡon ke netəgau gati hən ḡeum esagw len namilem̄ nəboḡ nototoh len nə-baḡis-gati-an m̄os nəkel-uri-an tovoi. ¹⁴ Avil noləḡon nəḡigol nəsa ḡəḡidaḡ hən iḡai. Nəmətahun ḡəḡigol nəsa tovoi husur notokele ḡai be noləḡon ke dereh ḡigole husur naləḡonian sam̄ ḡai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoḡ a tut dan gaiug kəkereḡ tia hən ke dereh ḡəḡikade vi sutuai, ¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesum̄an aḡam̄ ḡəḡeləmas buni. ḡinau noləmas buni, avil gaiug ḡoləmas masuḡ hən iḡai səhor ḡinau notoləmas buni. Dereh ḡeləmas buni hum naslev sam̄, be savi naslev ḡai, dereh ḡeləmas buni husur evi aḡam̄ len Nasuḡ.

¹⁷ Imaienan, ḡəḡinau ke ḡidaru dartoḡon len nauman, ḡivoi hən gai sum̄an ḡəḡivoi hən ḡinau. ¹⁸ Avil len natideḡ gai ḡigol ḡisa hən gaiug o ḡikabut sam̄, ḡeriḡi len nəkabut sagw. ¹⁹ ḡinau, aPol, nutos nategai hən navəlagw səḡogw: ḡinau nisar ḡele. Noləboi nəḡikele mai gaiug ke, gaiug səḡom̄, nəmauran sam̄ vi sutuai evi nəkabut ḡotokade len ḡinau. ²⁰ Evoi, Wawa, aFilem̄on, nuke ḡevi tarḡət sagw bathut nadəlomian dartokade len Nasuḡ aKristo; ḡigol neləḡon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh ḡigol nəsa notousi nəboḡ nototos napisulan eḡai van hən gaiug. Evoi, noləboi ke dereh ḡigole tesəhor habat hən nəsa notousi. ²² Ikad natsual am: utaut hən narum̄ tesua vir ḡinau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var nasor-tuḡ-an sam̄ ḡail ale tidaḡ hən iḡai ke netəlman van varis ḡamit tətəs.

Nasudəlam̄ian

²³ AFilem̄on, nasoruan naməkot sagw imaieḡai: AEpafraḡ totoḡ mai ḡinau len nəbaḡis-gati-an husur nauman togole m̄os aKristo aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.*

²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum̄ mai ḡinau, ḡalit lokəmaienan van hən gaiug.†

²⁵ Nasuḡ, aYesu Kristo m̄au teviol kəmas hən navoian mai nanunumito.

* **1:23:** Kol 1.7, 4.12 † **1:24:** Mak: 2Tim 4.11; Aristarkus: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; Temas: Kol 4.14; 2Tim 4.10; Luk: Kol 4.14; 2Tim 4.11

NaIpru gail

Naloḅulat napisulan van hən naIpru gail

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

Datsaləboi as totoṣi. Len alat lotokad namitisau, ta m̄o galevis lunau ke aPol o aParnapas totoṣi, ta daməṅai galevis lunau ke aAḗollos totoṣi husur nasoran san ebutəlas mai igomah.

Itos naloḅulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləḅiteh dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvəsaii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoṅ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləḅetəlmam tətəs hən naṽide seJu gail. Ləḅigole dereh lipanis habat sile.

Itosi m̄os ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke totoṣi m̄os alat siYesu len naut sua, ale nəvanuan isoḅur ei lovi Ju.

Itosi ṅais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke totoṣi len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut totoṣi lan.

1) Len aKристо, aGot evəhot gai (1.1-3)

2) AKристо iyalyal səhor aṅel gail (1.4-2.18)

3) AKристо iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1-4.13)

4) AKристо evi ḅiltihai tutumav səhor ahai tutumav ḗisi (4.14-7.28)

5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKристо esəhor na-kel-gati-an ta m̄o tota gati len nəda herivatvat gail (8.1-9.22)

6) Nəboṅ aKристо totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototutumav həni (9.23-10.39)

7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)

8) Nəmauran timabe hən aGot ḅehəhaṽur həni? (12.1-13.19)

9) Na-sor-tuṽ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

¹ Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-səḅsoḅur mai atəmadat gail ta sutuai len naṽide tiltile gail. ² Len nəboṅ galegai hən nanoṅan hən navile a pan, aGot isor. Len aNatun isor mai gidato. Itabtabuh len aNatun hən natit ḗisi ləḅevi esan səḅon. Len aNatun, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit ḗisi lan. ^{*} ³ ANatun evi nam̄ialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, eḗitoṽ hən naḅoruan siGot. Len nasoruan hən nədaṅan san etəgau gat natit ḗisi hum lotomaienan. Nəboṅ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiṅ len nəmav a məhat. ^{*}

ANatun aGot iyalyal səhor aṅel gail

⁴ Imaienan aGot igol aNatun iyalyal səhor aṅel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsalit gail. ⁵ Husur aGot sakel mai aṅel ideh ke,

“Gaiug govi aNatugw ulum̄an,
daməṅai nogəm vi Təmañ.”

Ale aGot sakel mai aṅel ideh ke,

“Ginau dereh nevi Təman,
ale atenan tevi Natugw.”^{*}

⁶ Ale tətəs am, nəboṅ aGot togol ahai a m̄o san ḅegəm vi lan navile a pan, ike,

^{*} 1:2: Jon 1.3 ^{*} 1:3: Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19 ^{*} 1:5: Psa 2.7; 2Sam 7.14

“Añel þisi siGot lilotu hēni!”*

⁷Nəboŋ tosor husur añel gail, aGot ike,
“Nugol añel sagw gail losumñan nəlan,
loum sagw hum nəhab towunwun.”*

⁸Be nəboŋ tosor mai aNatun ike,
“O Got, nəbilitihai bətbətah samñ hum sekiŋ
ipət vi sutuai sutuai,
nanoran samñ ehum nəhai sekiŋ
gotowol hən esamñ gail lan.

⁹Goləmas bun nanoran,
gomətahun bun nəsaan.
Imaienan, aGot tovi aGot samñ evəhas gaiug,
əbir naoil hən nahəhaʋuran len gaiug
səhor avan ideh gail am.”*

¹⁰AGot ikele am ke,
“Nasub, len natubatan gorin nəpaudesen hən navile a pan,
ale nəmav, gotoum hēni hən navələmñ gəlaru.*

¹¹Dereh natgalen þisi limasig,
hum nahurabat tomatu van vanom.
Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.

¹²Dereh gebul gat nəmav mai navile a pan
hum nahurabat naut susus,
ale gel gəlaru hum nahurabat artomatu.
Be gaiug, gəsagəgel boŋ ideh
ale nəmauran samñ asike inoŋ vi sutuai.”*

¹³Ale aGot sakel mai añel ideh ke,
“Gebətah tarhət nəmatu sagw,
vir nəberin naenemi samñ gail pipit nariemñ gəlaru
hən ləbevi ut kəmas.”*

¹⁴Be añel gail lumabe? Lovi nanunun hən nauman siGot ŋai. Esəvat galit hən ləbevi tarhət silat, gai tolav kuv galit dan nəsaan hən ləbikad nəmauran vi sutuai.

2

Sadatirusrus vi tut dan nakitinan

¹Husur natenan, datimastəgau gat nakitinan dattosəsəloŋ hēni tia, hən asike datbirusrus vi tut dani. ²Husur, len añel gail aGot isor, ale nasoruan san egəm vi lo, ipat tin. Ale nəvanuan tobur kotovi o sagol nəsa tokele, ipanis tonor hən nəsa togole o sagole.* ³Imagenan, asike datbinau natenan totibau aYesu togole, nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, datigam yav dan nəpanismen siGot mabe? Nasub mau ikel ur metəkav hən nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, beti alat lotosəsəloŋ hēni lukel koti mai gidato ke tovi kitinan. ⁴Ale aGot am ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail lotokel kot aYesu, namerikel nəvanuan lotomaŋmaŋ len gail, namerikel lotogol nədaŋan san toŋarŋar, mai naviolan seNunun, aGot topəpehun gail tonor hən naləŋonian san, natgalen þisi lukel uri ke tovi kitinan.*

AYesu, aNatun Nəvanuan

* **1:6:** Deu 32.43 * **1:7:** Psa 104.4 * **1:9:** Psa 45.6-7 * **1:10:** Len naut egai nəvanuan totes nəbe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad navəlan gəlaru. * **1:12:** Psa 102.25-27 * **1:13:** Psa 110.1 * **2:2:** Uman 7.53. Len naut egai ikel nadəlomian seJu gail ke, aGot ilav nalo mai añel gail lotolavi mai a Moses. * **2:4:** Mak 16.17-18, 20; Uman 5.12

⁵ Navile a pan begəmai, dattosor husuri gagai, aGot sariņi len navəlan aņel gail. ⁶ Husur len natosian, len naut sua avan sua ikel koti ke,

“Got, nəvanuan lovi sa hən gəbinau galito?

Anatun nəvanuan ase hən gəbekətkəta təban?

⁷ Len namityal tomidol ŋai goriņi a pan kəkereh len aņel gail, ale goputsani hən bīkad nəyalyalan hum nəkraun sekiņ.

⁸ Goriņ natit p̄isi len navəlan.”*

Nəboņ aGot toriņ natit p̄isi len navəlan, eriņ natit p̄isi, natideh səpat. Gagai datsaris natit p̄isi len navəlan sal. ⁹ Be nəsa dattorisi imaiegai ke: datoris aYesu, len namityal tomidol ŋai aGot “toriņi a pan kəkereh len aņel gail,” egəm vi vanuan. Ale datoris aGot toputsani hən bīkad nəyalyalan hum nəkraun sekiņ, husur toləņon tosa vəsa len nəmatan, hən ke, len navoian aGot toviol kəmas həni, bəsəsəloņ hən nabus hən nəmatan m̄os nəvanuan p̄isi.

¹⁰ AGot igol natit p̄isi ale natit p̄isi ipat m̄osi. Inor hən gai todañ hən aYesu toləņon tosa vəmat. Husur, len na-ləņon-isa-vəsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egəm vi vanuan tonor hən toil a m̄o hən nəvanuan gail. Ale egəm vi p̄isal hən bīlav kuv nəvanuan b̄isoḅur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən b̄esəhar galito hən ləb̄evi natun aGot hən ləb̄ikatəp̄ol hən nəyalyalan san.

¹¹ AYesu igol nəvanuan gail luevevu dan nəsaan salit gail hən ləb̄evi siGot səb̄on ŋai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotovevevu, galit p̄isi lukad aTəmalit tosua ŋai. Husur enan, nahurun aYesu səsa hən b̄ekis galit hən awawa san gail. ¹² Ikel mai aGot ke, “Dereh nikel ur nahəsam̄ mai awawa sagw gail

hən ləb̄eləboi gaiug.

Len nəh̄on nəb̄onb̄onan,

dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”*

¹³ Ikele am ke,

“Dereh nerīņ nəlogw len aGot.”

Ike,

“Ginau eg boh mai anatugw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”*

¹⁴ Imagenan, husur anatun gail len nadəlomian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am ep̄itoḅ, egəm vi vanuan sum̄an galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat totəgau gat nədaņan hən nəmatan, b̄evi ut kəmas. ¹⁵ Len naḅide enan, alat lotomətahw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinamətahwan enan, lumakuv dani. ¹⁶ Imasil ke aYesu savi tarhət siaņel gail, be evi tarhət sinəpasusan siApraham gail.* ¹⁷ Husur enan, aGot ike aYesu tesum̄an nəbathudud nadəlomian san len naḅide p̄isi hən begəm vi b̄iltihai tutumav, nəlon b̄itaņis nəvanuan gail, ale hən b̄idaņ len nəsa aGot toriņi len navəlan. Egəm vi b̄iltihai tutumav hən b̄etutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot b̄eruḅat galit dan nəsaan salito.* ¹⁸ Bathut aYesu toləņon tosa nəboņ aSetan totaltal s̄oḅuer ke tigol nəsaan, gai eləboi b̄evi tarhət salito nəboņ aSetan b̄italtal ke ligol nəsaan.

3

AYesu iyalyal səhor aMoses

¹ Imagenan bathudud mət̄tovi siGot səb̄on, aGot ekis ginamit mai gamito hən datb̄evi lan nəmav. Mitinau vahvahur aYesu egaii, evi ahai pispisul siGot mai ab̄iltihai tutumav dattokel ur nadəlomian dattokade lan. ² AYesu idaņ len aGot totabtabuh lan, igol nəsa tokele, sum̄an aMoses todaņ len aGot hən b̄ekətkəta təban naim siGot tovi alat siGot.*

* **2:8:** Psa 8.4-6 * **2:12:** Psa 22.22 * **2:13:** Isa 8.17-18 * **2:16:** Isa 41.8-9 * **2:17:** Flp 2.7; Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11 * **3:2:** Num 12.7

³AGot ebunusi ke, aYesu inor hən nə-sal-suhi-an səhor aMoses, hum nəvanuan na-um-im-an tonor hən nə-sal-suhi-an səhor naim toum həni. ⁴Husur naim p̄isi ikad nəvanuan na-um-im-an toum həni, be aGot eum hən natit p̄isi. ⁵AMoses idaŋ len aGot hum nəvanuan nauman tokətkəta təban naim siGot tovi nəvanuan san gail. Nəsa aMoses togole ehum nasoruan kəta tokel kot nəsa aGot b̄ikele balai. ⁶Be aKristo tovi aNatun aGot idaŋ len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navəlan. Ale datovi im san. Datb̄eil b̄ur namətahwan, datb̄etəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokade len aKristo, ale datb̄eiv həni, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

Na-sor-vəsvəsaii-an hən Nəbe 95

- ⁷Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,
 “Daməŋai, mətbesəsəlōŋ hən nadolon aGot,
⁸nəlomit timaḅur, sa-nəkadumit tihaihai
 sum̄an atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan ginau,
 lototaltal kitev nədaŋan sagw ke imabe
 len naut masmas toḅəbesw.
⁹Len naut ei atəmamit gail ta sutuai
 lukoblen kitev nədaŋan sagw ke tomabe,
 luke leris nədaŋan sagw,
 ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40 lorisi len nəsa notogol gail.
¹⁰Husur enan nəlogw epəŋas naur enan, ale nuke,
 ‘Akis nəlolit ipair dan ginau,
 ale ləsaləboi səhot naṽide sagw gail.’
¹¹Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,
 nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,
 ‘Asike loḅis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.’ ”*
¹²Bathudud nadəlomian, mətələləgau ke gamit ideh asike ikad nəsaan len nəlon, asike nəlon ipar dəlomian. Sa-nəlomit timaienan hən b̄ipair hən gamito dan aGot tovi nəkadun nəmauran. ¹³Be mitigol mətələŋon tivoi am len nəlomit gabag akis, len nəboŋ p̄isi dattokisi hən “daməŋai,” sal, hən nagəgərasan hən nəsaan asike b̄igol gamit ideh b̄ihaihai dan aGot. ¹⁴Husur datb̄etəgau gat nadəlomian dattokade len aKristo van vəbar nagilen, hum dattogole nəboŋ dattotub̄at riŋ nəlodat lan, namilen ke dattokatəp̄ol mai aKristo len nəsa tovi esan.
¹⁵Hum natosian siGot toke,
 “Daməŋai, mətbesəsəlōŋ hən nadolon aGot,
 nəlomit timaḅur, sa-nəkadumit tihaihai,
 sum̄an atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan aGot.”*
¹⁶Nəvanuan lotosəsəlōŋ hən nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses toseh̄ar galit dan naut a Ijip. ¹⁷Ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40, nəlon aGot epəŋas as galito? Nəlon epəŋas alat lotogol nəsaan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas toḅəbesw. ¹⁸Ale nəboŋ aGot toke, “Asike loḅis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh,” isor mai as galito? * Ikel naten mai alat ləsagol husur nəsa tokel mai galito. * ¹⁹Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar dəlomian lan, ləsaləboi ləḅeḅis len naut nəŋavŋavan san.

* 3:11: Psa 95.7-11 * 3:15: Psa 95.7-8 * 3:18: Psa 95.11 * 3:18: Hən naves 16-18, ris Num 14.1-35

4

¹ Na-kel-gati-an siGot hən datbēbis len naut nəjavņavan san ipat sal. Imagenan, datimaslələgau, datemətahw ke gamit ideh asike bēbis lan. ² Husur na-kel-uri-an tovoi hən nəjavņavan enan, gidat am datosəsəlon hən sunian galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhət salito husur losəsəlon kəmas hən iŋai, ləsəsəlon hən len nadəlomian.* ³ Husur gidat dattokad nadəlomian lan datobis len naut nəjavņavan san. Galit am, ehum aGot toke,

“Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,

nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,

‘Asike lobis len naut nəjavņavan sagw boŋ ideh.’”*

Ekəmaianan naut kəmas nauman san gail tohav nəboŋ togol navile a pan tonon. ⁴ Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nəmariboŋ na-vəha-məlevru-an, ike, “Len nəmariboŋ na-vəha-məlevru-an, aGot iŋavņav dan nauman san pisi.”* ⁵ Ale hum tokele tia, “Asike lobis len naut nəjavņavan sagw boŋ ideh.”* ⁶ Imaianan, naut enan ipat sal mōs nəvanuan galevis hən ləbēbis lan. Ale alat ta mō lotosəsəlon hən na-kel-uri-an tovoi hən nəjavņavan enan, ləsabis lan husur ləsagol husur nəsa aGot tokele. ⁷ Ale aGot eriŋ nəboŋ sual am, ekisi hən “Daməŋai.” Len nəboŋ tohusur habat hən, len nəbe siTevit, aGot ikel nəsa tokele a mō, ike,

“Daməŋai, mətbesəsəlon hən nadolon aGot,

nəlomit timaḅur, sa-nəkadumit tihaihai.”*

⁸ Mitinau aJosua nəboŋ tosəhar nəvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nəvanuan gail lətəkad nəjavņavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nəboŋ tile hən nəjavņavan.* ⁹ Imagenan, nəjavņavan ipat sal mōs alat siGot, hum nəjavņavan siGot len nəmariboŋ na-vəha-məlevru-an. ¹⁰ Husur nəvanuan tobis len nəjavņavan siGot, iŋavņav dan nauman san, sunian aGot toŋavņav dan nauman san nəboŋ togol navile a pan tonon. ¹¹ Imagenan, datehisi hən datbēbis len naut nəjavņavan enan. Gidat ideh satiteh, satigol tətōv hən atəmadat ta sutuai ləsagol husur nəsa aGot tokele.

¹² Husur nasoruan siGot imaur, igol nəsa aGot tosor mōsi. Ikan səhor naḅu nəbalan ideh tokan naut toru. Etiv pəpəhun nəmauran dan nanunun, nakobkob dan nəsa topat ḅurhubələshw. Eləboi bəpəpəhun navoian dan nəsaan len nənauan mai natit nəvanuan tonaunau gail lotosusuah len nəlōn nəlōlito. ¹³ Səkad natideh tosusuah dan aGot, be natit pisi səkad nə-kabut-gole-an am, iŋarḅar hən aGot bəkəta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit pisi dattogole maii.

AYesu, abiltihai tutumav toyalyal

¹⁴ Imagenan, husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNatun aGot tobis len nəmav, il len nəhon aGot, datetəgau gat nadəlomian dattokel uri ke dattokade. ¹⁵ Husur datukad abiltihai tutumav toləŋon tosa mai gidato nəboŋ datsədaŋ. Len naḅisal pisi aSetan italtal ke atenan tigol nəsaan, eḅitōv hən totaltal ke datigol nəsaan. Be gai sagol nəsaan, eḅuer lan. ¹⁶ Beti, len na-il-ḅuri-an, dategəm pəpadaŋ hən nabiltihai bətbətah siGot. Dategəm pəpadaŋ hən aGot toviol kəmas hən navoian, hən nəlōn ḅitaŋis gidato, mai hən beviol hən navoian mai gidato nəboŋ datḅipar vi-tarhəte-an.

5

¹ AGot ilekis hən abiltihai tutumav dan nəvanuan gail, ale itabtabuh len atenan hən bisor salito len nəhon. Abiltihai tutumav evi pīsal salito van hən aGot. Abiltihai

* **4:2:** Len natosian galevis ta sutuai ike: Be nasoruan enan savi tarhət salito husur ləsəkad nadəlomian silat lotosəsəlon husur aGot. * **4:3:** Psa 95.11 * **4:4:** Gen 2.2 * **4:5:** Psa 95.11 * **4:7:** Psa 95.7-8 * **4:8:** Deu 31.7; Jos 22.4

tutumav eviol hən naviolan gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail sil nəsaaan sinəvanuan gail.* ² Ale abiltihai tutumav eləboi b̄ikad naʋide b̄emədaʋ van hən nəvanuan gail lototətan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol nəsaban akis suṃan galito. ³ Husur enan etutumav ṃau sil nəsaaan san gail mai nəsaaan salit gail.* ⁴ Avan ideh saləboi b̄iʋat nəhes hən b̄egəm vi b̄iltihai tutumav gai səb̄on. Be ipat len aGot səb̄on hən b̄ekisi, hum tokis aAron sutuai.*

⁵ Len naʋide tomaienən, aKristo səb̄on səʋat nəhes hən b̄egəm vi b̄iltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke,

“Govi Natugw,

daməṃjai nogəm vi Təmaṃ.”*

⁶ Ale len naut tile am ike,

“Govi ahai tutumav vi sutuai,

suṃan aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.”*

⁷ Len nəmauran san len navile a pan, aYesu isor tuʋ van hən aGot toləboi b̄ilav kuvi dan nəmatan. Enjiri hən b̄evi tarhət san, ikai habat, namətarur san isel, ale husur toriṃ gai len navəlan aGot len nalotuan, aGot esəsəloṃ həni.* ⁸ Naut kəmas aYesu tovi aNatun aGot, len na-ləṃon-isa-vəsa-an san gail, eləboi səhot namilen na-gol-husur-nəsa-aGot-tokele-an. ⁹ Ale nəboṃ togol natit p̄isi aGot toriṃ hən b̄igole tonoṃ, egəm vi kadun nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen hən nəsaaan, nəkadun nəmauran vi sutuai ṃos nəvanuan p̄isi lotogol husur nəsa tokele. ¹⁰ Ale aGot eriṃ hən b̄iʋat nəhes abiltihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadəlomian hən asike mətuteh dani

¹¹ Namtukad natit isoḃur hən namtb̄ikel husur natenən, be idaṃ hən namtb̄isor vəsvəsaii husur mətumanmaneh hən mətbeləboi səhoti. ¹² Gamit mətukad nadəlomian sutuai tia wake mət̄savi hai p̄usan sal. Hən nəsa? Be mətəloṃon ke avan ideh teʋusan gamit tət̄as am, tubat hən nakitinan metəkav lotomədmədaʋ len nasoruan siGot. Mət̄osṃan natuhtət̄ai ṃai tosus, saləboi b̄ihan nəhanian todaṃ sal. ¹³ Husur avan ideh tomaur len nasus ṃai, etətan hən nəsa tonor mai nəsa tosa, husur evi amas o likob sal.† ¹⁴ Be nəhanian todaṃ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotoləboi səhot natilean hən nəsa tonor dan nəsa tosa bathut lotogolgole akis gol ke lukad namitisau lan.

6

¹ Imagenən, naṃusanan metəkav husur aKristo, dateriṃ husur dattoləboii tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetub̄at len nəpaudesen hən naṃusanan tət̄as am. Datoləboii ke datimaspair dan nəsa dattogole lotolav gidat vi lan nəmatan. Datoləboii ke datimasriṃ nəlodato len aGot. ² Datoləboi naṃusanan husur nəbaptaisan*, mai naʋide hən dattoriṃ navələdato len nəvanuan hən b̄ikad aNunun aGot. Datoləboi naṃusanan husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəboṃ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaaan.* ³ Naṃusanan galenan lipat. Ale aGot b̄idaṃ həni, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴ Nəvanuan gail lotoriṃ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləb̄eriṃ gaḃulani, naṃisal hən ləb̄etəlmam, hən ləb̄ipair dan nəsaaan salit tət̄as am, eḃuer. Nəboṃ nam̄ial siYesu toh̄ut nəmargobut dan nəlolito, nəboṃ lototub̄at ləboi naviolan togəm len nəmav, nəboṃ lotokatəḃol mai aNunun aGot, ⁵ nəboṃ lotoləboi navoian hən nasoruan siGot, nəboṃ

* **5:1:** Nəboṃ nəvanuan togol nəsaaan, nəpanismen tonor hən nəsaaan evi matan. Ale lotutumav hən narivatvat hən nəmatan san b̄igel nəmatan tonor hən nəvanuan sil nəsaaan togole. * **5:3:** Lev 9.7 * **5:4:** Exo 28.1 * **5:5:** Psa 2.7 * **5:6:** Psa 110.4 * **5:7:** Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46 † **5:13:** Hən naves 12-13, ris 1Kor 3.2 * **6:2:** Len naut egai, naKristen gail lukad nəbaptaisan ale nakəkasian ṃos naveveuan evi naʋide seju gail, be len nasoruan ta Kris luke bap̄tisan hən gəlar p̄isi. * **6:2:** Uman 18.25, 19.3-6

lotosəsəlon hən nədan hən nəboŋ ðegəmai len natohan pipihabəlan aGot, ⁶ galit lotorin nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberin gaḅulani, naḅisal hən ləbetəlmam, hən ləḅipair dan nəsaan salit tətəs am, eḅuer. Lomədas bun galito, husur, ehum lotoḅos gat aNatun aGot len nəhai balbal tətəs, ale riŋ nahur sasa len gai len nəhon nəvanuan gail.*

⁷ Mitinau nətan. Nəboŋ naus tous daŋir lan, nətan enan edim naus enan, natit gail lutov, luḅan hən nəvanuan gail lotomabul nəhanian len nətan enan ləḅihan. Nətan enan aGot ivoi həni, ehəhaḅur həni. ⁸ Be nətan ḅisa, hən natit tohum nəhau mai nəhai lotokad nasunite ŋai ləḅitov lan, nətan enan evi ut kəmas, savoi hən natideh. Hum ma aGot ḅisemale həni. Len nagilen, nəhab dereh tihani.*

⁹ Gamit namttoləmas bun gamit ḅisi, naut kəmas namttokəmaienan, namtsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. Namtoləboii ke, məttokad naḅit gail lotovoi am: nadələmian samit mai naḅide samit tonor hən alat aGot tolav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito. ¹⁰ Husur aGot inor buni. Asike nəlon iboŋboŋ hən nauman samito, mai na-ləmas-buni-an samito hən nahəsən. Arumasil nəboŋ məttovi tarhət sinəvanuan san gail, hum məttogole tia, ale hum məttogol tabtab həni sal. ¹¹ Be namtoləŋon masuḅ ke, gamit ḅisi mitidaŋ len aGot magenan van vəbar nagilen hən mətḅeləboi buni ke, dereh mitikad ḅis nəsa məttovatvat viri. ¹² Samtipetəmas, be mitigol tətəḅ hum alat lotokad nəsa aGot tokel gati. Len nadələmian mai na-toh-mədau-an, ludaŋ ḅur nəmauran todaŋ vir ləḅikad nəsa aGot tokel gati.

Datoləboi datḅeil gəgat len na-kel-gati-an siGot

¹³ Nəboŋ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hən aApraham, husur səkad nəhes ideh toyalyal səhor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahəsən gabag. ¹⁴ Ikel mai aApraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hən gaiug. Dereh neviol hən nəpasusan mai gaiug hən ləḅegəm vi bathudud ḅisobur vəha-səḅobur am”* ¹⁵ Beti len nə-daŋ-ḅuri-an san aApraham itoh mədau ebəlav, ale ikad nəsa aGot tokel gati.* ¹⁶ Nəboŋ nəvanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahəsən nəvanuan totibau səhor galito. Nə-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gəgat, eməlas. Nəvanuan gail loləboii ke tovi kitinan, ale ləsaləboi ləḅisor ḅalḅal husuri am. ¹⁷ Len naḅide tomaienən, aGot ita gat na-kel-gati-an san hən alat ləḅikad nəsa tokel gati ləḅeləboi buni ke, nə-nau-utaut-an san asike egəgel boŋ ideh. ¹⁸ AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahəsən. Nateru enan arsaləboi arḅegəgel boŋ ideh husur aGot saləboi ḅelibliboŋ boŋ ideh. Imaienən, len eru enan, gidat dattosaḅ naut nasusuahan len gai, datoləŋon ivoi habat am len nəlodato hən datḅetəgau gat nəvatvat-viri-an len nəsa aGot tokel gati ke, datḅikade balai.* ¹⁹ Datukad nəvatvat-viri-an enan hum naga hən nəmauran sidat gail, ekir gəgat, ale datoləboi datḅerin nəlodat lan. Ta m̄o len naim siGot, ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən naut tolo dan nəvanuan gail. Be len nəvatvat-viri-an enan, səkad natideh totahətah gol gidato dan aGot,* ²⁰ husur aYesu eil a m̄o, eḅisutur sidato tia. Egəm vi ḅiltihai tutumav sidato vi sutuai sum̄an aMelkisetek ta sutuai.*

7

AMelkisetek ahai tutumav

¹ AMelkisetek eg boh evi kiŋ hən nabiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalyal buni. AMelkisetek ebubur mai aApraham nəboŋ aApraham totəlmam dan nabiltiḅalan tosəhor nakiŋ tovat lan, ale eus aGot hən ḅivoi hən aApraham. ² Ale aApraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəŋavur hən natit ḅisi totariv kuv

* **6:6:** Ipru 10.26 * **6:8:** Gen 3.17-18 * **6:14:** Gen 22.16-17 * **6:15:** Gen 17.1-2, 18.10, 21.5 * **6:18:** Num 23.19 * **6:19:** Lev 16.2 * **6:20:** Ipru 4.14, 2.7; Psa 110.4

gail dan alat tobal mai galito.* (Nahəsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiñ hən nanoran,” ale husur tovi kiñ hən naut a Salem, namilen ke, “aKiñ hən natəmat.”) ³ Səkad na-tos-gati-an hən atəman, anan, nəvanuan ideh len nəbathuyah san, nəboñ hən nəpasian san o nəmatan san.† Esumān aNatun aGot; evi biltihai tutumav vi sutuai.

⁴ Mitinau nəyalyalan siMelkisetek. Bathut nəyalyalan siMelkisetek, aApraham, abiltitəmadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəñavur hən natit pisi tokade dan nabiltibalān. ⁵ Ale ahai tutumav gail len nəpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut tosua dan tosəñavur hən natit pisi nəvanuan gail lotokade, naut kəmas lotopitpitoṽ, lotovi wawa salit gail lotopat len nəpasusan siApraham.* ⁶ Be aMelkisetek savi len nəpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosəñavur tovi siApraham. Ale aApraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek eriñ navoian siGot lan. ⁷ Səkad nə-lon-uri-an ideh ke, nəvanuan toriñ navoian siGot len nəvanuan tile, gai ikad nəyalyalan səhor enan gai toriñ navoian siGot lan. ⁸ Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosəñavur, lovi vanuan ŋai lotoləboi ləbimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosəñavur, lukele ke tomaur sal. ⁹ Nəboñ aApraham tolav nahudhut tosua dan tosəñavur mai aMelkisetek, hum ma dattoləboi datbike, nahəmar aLevi len nəpasusan siApraham lototariv nahudhut tosua dan tosəñavur, galit am lulavi mai aMelkisetek. ¹⁰ Husur nəboñ aMelkisetek tobubur mai aApraham, ləsəpas aLevi sal. Be aLevi evi tosua len nəpasusan siApraham, ale evi aApraham tolav nahudhut tosua dan tosəñavur mai aMelkisetek.‡

¹¹ Nəboñ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahəmar aLevi hən ləbēvi ahai tutumav ləbeil a mō hən nəvanuan gail hən ləbēhusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hən bigol nəvanuan binor len nəhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol nəvanuan tanor len nəhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai tutumav tile hən bigel galito, ahai tutumav tosumān aMelkisetek be sasumān aAron len nahəmar aLevi? ¹² Husur nəboñ tokad nagəgelan len nəvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am egəgel. ¹³ Husur ahai tutumav dattosor husuri, egəm len nahəmar tile am, ale avan ideh len nahəmar enan saum hum ahai tutumav təban nəmel tutumavan boñ ideh. ¹⁴ Husur imasil ke aMasta sidato topat len nəpasusan seJutah, ale nəboñ aMoses tosor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahəmar enan.*

AYesu esumān aMelkisetek

¹⁵ Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am tosumān aMelkisetek egəm tia. ¹⁶ AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədañan hən nəmauran san saləboi bimasig boñ ideh, ipat vi sutuai. ¹⁷ Husur natosian siGot ikel husuri ke, “Govi hai tutumav vi sutuai, sumān aMelkisetek tovi hai tutumav ta sutuai.”*

¹⁸ Imaienan datoləboii ke, nalo ta mō husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədañ, savi tarhət sivan ideh. ¹⁹ Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi bigol datbinor len nəhon aGot. Ale aGot igol naṽisal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoi buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datbēgəm pəpadañ hən aGot.

²⁰ Nəboñ aGot togol naṽisal veveu enan, ita gati len nahəsan. Nəboñ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, səta gati len nahəsan. ²¹ Avil nəboñ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsan, ike,

* **7:2:** Hən naves 1-2, ris Gen 14.17-20 † **7:3:** Nasoruan siGot sakel ur atəman mai anan aMelkisetek, gol ke esumān səkade. * **7:5:** Num 18.21 ‡ **7:10:** Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal səhor nahəmar aLevi len natit pisi. * **7:14:** Mat 1.1-3; Luk 3.33 * **7:17:** Psa 110.4

“Nasub ita gat na-kel-gati-an len nahesan,
ale asike egegel hen nenanuan san bon ideh, ike,

‘Govi hai tutumav vi sutuai.’ ”*

²² Bathut na-ta-gati-an hen na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navelan aYesu mau hen bigol pis na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi sehor ta mo aGot tokel gati mai alat a Israel.

²³ Datinau na-kel-gati-an ta mo. A mo ikad ahai tutumav galenan lotosobur tia, husur namatan salito igol nauman salit gail inon. ²⁴ Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai. ²⁵ Imaienan, alat lotogem hen aGot len aYesu, elaboi bilav kuv kavkav hen galito dan nepanisten tonor hen nesaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hen bisor salito len nehon aGot.

²⁶ AYesu mau evi abiltihai tutumav tonor hen gidato, husur itoh a tut dan nesaan hum aGot tohaha vur heni, sekad natideh tosa lan, iveveu, nesaan ideh sagol sabinjinjal. Etile dan nenanuan nesaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi mehat sehor nemav. ²⁷ Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis lotutumav hen narivatvat sil nesaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nesaan sinenanuan gail. Be aYesu etutumav hen gai hen bilav kuv nenanuan gail pisi dan nepanisten sil nesaan salito. Igol vaha-sua heni nai. Ale nebon totutumav hen gai gabag natutumavan enan ikabut gol pis nesaan.* ²⁸ Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail lesedaj husur lotovi vanuan tin, lugol nesaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahesan egem a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNatun, nesaan tobuer lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

8

Abiltihai tutumav hen na-kel-gati-an veveu

¹ Namilen nesa namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebetah tia len netarhat nematu hen nabiltihai betbetah seKin len nemav.* ² Eum ei len naut tolo len nemav, naim netaolen kitin hen nalotuan Nasub aGot toum heni, nenanuan saum heni.

³ Ahai tutumav pisi, aGot itabtabuh len galito hen lebviol hen naviolan gail maii, ale hen lebvetutumav van heni. Len navide tomaienana, imasil ke abiltihai tutumav sidat mau, gai am ikad natsua hen betutumav heni. ⁴ Gai tath gegai len navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad nenanuan gail tia lototutumav hen naviolan gail van hen aGot hum nalo tokel buni. ⁵ Ahai tutumav galenan lugol nauman salito len naim nalotuan tovi natotovan mai nenahenah hen nesa tohum topat len nemav. Husur enan, nebon aMoses pepadan hen beum hen naim netaolen, aGot ikel nalolagauan maii ke, “Gigol vahvahur natit pisi tinor husur neplan notoivan gaiug heni tia len navuhuh.”* ⁶ Be gagai, aYesu, abiltihai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni sehor nauman sihai tutumav gail ta mo. Len navide tomaienana, na-kel-gati-an toil gegat len aYesu, ivoi buni sehor na-kel-gati-an tovi nalo ta mo. Husur na-kel-gati-an veveu enan eil gegat len nasoran tovoi sehor ta mo.

⁷ Husur na-kel-gati-an ta mo tahau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.* ⁸ Be aGot ikel ur nesaban len nenanuan seIsrael gail ike,

“Len nebon begamai,
dereh nita gat na-kel-gati-an veveu
notokel mai nenanuan naut a Israel mai a Jutah.

⁹ Asike ehum na-kel-gati-an
notokel gati mai atemalit ta sutuai,
nebon nototogau navelalito,

* 7:21: Psa 110.4 * 7:27: Ipru 5.3; Lev 9.7 * 8:1: Psa 110.1 * 8:5: Exo 25.40 * 8:7: Exo 24.3-8

hən nəbesəhar galito dan naut a Ijip.
Bathut ləsatəgau gat na-kel-gati-an sagw ta mō,
imaienan nəlogw iḃov hən galito.”

10 Ale ginau Nasuḃ aGot nekəmaiegai ke,
“Len nəboŋ bəgəmai,

dereh nita gat na-kel-gati-an egai
nikele mai nəvanuan naut a Israel ke:
Dereh nerin nalo sagw gail len nənanuan salito,
ale nitos gat gail len nəlolito.

Dereh nevi aGot salito,
ale levi vanuan sagw gail.

11 Ale asike lupar ləboian len ginau,
hən nəvanuan bəvusan avan tile totoh pəpadaŋ həni,
o hən nəvanuan bəvusan aʋan am ke,
‘Geləboi Nasuḃ aGot!’

Husur nəvanuan p̄isi dereh leləboi ginau,
alat lotovi ut kəmas mai nəvanuan totibau, galit p̄isi.

12 Husur dereh neruḃat galit dan nəsaan salito,
ale asike nunau təlmam hən nəsaan salit gail boŋ ideh am.”*

13 Nəboŋ aGot tokis na-kel-gati-an egai hən “na-kel-gati-an veveu,” igel na-kel-gati-an ta
mō gol tovi ut kəmas. Namilen ke, natit tovi ut kəmas, togəm matu, asike idareh, teḃuer.

9

Navide hən nalotuan ta mō

¹ Mitinau na-kel-gati-an siGot ta mō. Ikad nalo gail hən nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan. ² Loum hən naim nətaḃolen enan. Ikad nəbilitikaliko totahətah kəkol hən togol narum̄ toru. Len narum̄ sua, bopita, ikad nametəlai paspasil toil, nam̄ial toməlevru lotopaŋ lan, mai natev sua mai nabəta lotoviol həni mai aGot. Narum̄ enan lokisi hən Naut Tolo.* ³ Beti narum̄ tarhəbilitikaliko lohoim lokisi hən Naut Tolo Masuḃ.* ⁴ Len narum̄ enan ikad nəmel tutumavan nagol lototutumav hən nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis lotoḃos gat nagol hən tokabut gole ale lokis nabokis enan hən Nabokis hən Na-kel-gati-an aGot tota gati. Burhulon Nabokis ikad nəbiliwai nagol nəmanna tosuh lan, mai nəhai nəyaran siAron todum̄oh, mai nəvat papav aGot totos gat na-kel-gati-an san lan.* ⁵ A məhat hən Nabokis ikad nakerupim* hən namənas siGot, nəhabəlalaru lotosəсах gol namətan Nabokis tovi naut aGot toruḃat nəsaan dan nəvanuan gail lan. Be namtsaləboi namtbisor vəsvəsai p̄is natgalen gagai.*

⁶ Na nəboŋ lotoutaut p̄is natgalenan maienan, ahai tutumav gail lobis akis len narum̄ bopita hən ləḃigol nauman salito mōs nalotuan.* ⁷ Be əbilitihai tutumav səḃon eḃis len Naut Tolo Masuḃ vəha-sua ŋai len nasihau p̄isi. Len nəboŋ enan eviol hən nəda mai aGot sil nəsaan san gabag mai nəsaan nəvanuan lotogolgole len natətanen salito.* ⁸ Len natgalenan aNunun aGot igol imasil ke, nəboŋ naim nətaḃolen topat sal, naḃisal hən avan ideh bəḃis vi lohoim len Naut Tolo Masuḃ səkamis. ⁹ Natenan ehum nasoruan kəta mōs nəboŋ ta daməŋai. Husur naviolan gail mai narivatvat ahai tutumav lototutumav hən gail ləsaləboi ləḃigol nəlon nəvanuan lotolotu ḃimasil. ¹⁰ Husur nəkadun navide hən naviolan mai natutumavan evi nalo hən nəhanian, namunian mai nakəkasian mōs naveveuan. Nalo galenan lovi hən niben nəvanuan ŋai. Ale nalo galen lupat van vəbar nəboŋ aGot togol navide veveu.

* **8:12:** Jer 31.31-34 * **9:2:** Exo 26.1-30, 25.23-40 * **9:3:** Exo 26.31-33 * **9:4:** Exo 16.33, 25.10-16, 30.1-6; Num 17.8-10; Deu 10.3-5 * **9:5:** Nakerupim evi natit tomaur tokad nəhabələn toru. * **9:5:** Exo 25.17-22 * **9:6:** Num 18.2-6 * **9:7:** Lev 16.2-34

¹¹ Nəboŋ aKристо togəm vi biltihai tutumav hən natit lotovoi lotovisi tia, eḅis len naim nətaḅolen toyalyal mai tonor səhor ta m̃o. Naim nətaḅolen enan, avan ideh saum həni hən navəlan, ale savi natideh topat len navile eg a pan. ¹² Nəboŋ aKристо toḅis len Naut Tolo Masuṽ, səbis len nasihau ḅisi hum abiltihai tutumav ta m̃o lotogole. Ao, eḅis vəha-sua ŋai husur səlav nəda hinani mai nəda hetuhḅuluk vi lohoim hən ḅekəkakas kuv nəsaan, be ilav nəda han səḅon, evi lohoim. Ale len nəda han eḅur kuv gidato dan nəpanismen, ale nəmakuvan enan ipat vi sutuai. ¹³ A m̃o, ahai tutumav ebul hən nəda hinani mai nəda heḅuluk mai nəmasiav hən natuhḅuluk pəhaṽut† len nəwai, ale igol egiris niben nəvanuan lotobinḅinjal len nalo hən nibelit ḅiveveu dan naḅinḅinjalan salito.* ¹⁴ Be nəda hiYesu esəhor masuṽ hən natgalenan. Len nədaŋan seNunun aGot totoh vi sutuai, aKристо, natit tosa toḅuer lan, etutumav hən gai van hən aGot. Imaienan, nəda han igol nəlodat imasil dan nəsa dattogole lotolav gidato vi lan nəmatan; nəda han igol nəlodat imasil hən datḅilotu hən aGot tovi nəkadun nəmauran.

¹⁵ Husur natenan, aKристо evi ḅisal silat aGot tokis galito. Na-kel-gati-an veveu siGot eil gəgat len aYesu hən ləḅikad nəmauran vi sutuai aGot tokel gati. Husur aKристо imat hən ləḅimakuv dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan lotogolgole len na-kel-gati-an ta m̃o.

¹⁶ Avan ideh totos gat na-kel-gati-an san ke, len nəmatan san anatun gail tile dereh tikad natit san gail, nəmatan sitenan totos gati, timasḅarḅar. ¹⁷ Husur nəboŋ tomaur sal, na-kel-gati-an san ipat sal, be nəboŋ tomat, nəsa tokel gati isarpoh. ¹⁸ Bathut enan, len nəda ŋai na-kel-gati-an ta m̃o aGot tolav mai aMoses etuḅat um. ¹⁹ Nəboŋ aMoses tokel ur ḅis nakelean todaŋ gail mai nəvanuan ḅisi, ilav navurun nasipsip lotogol toḅisibis, mai nəpashət nahisop, ale etur həni len nəda heḅuluk mai nəda hinani mai nəwai, ale eḅil həni hən nəda ḅegiris nalobulat mai nəvanuan gail ḅisi. ²⁰ Ikel mai galit ke, “Egai nəda hən na-kel-gati-an aGot tokel buni ke mitimasgol husuri.”‡ ²¹ Len naṽide tomaienan, igol nəda egiris naim nətaḅolen mai natit ḅisi hən nalotuan lotosuh ei.* ²² Kitin, len nalo siMoses, ahai tutumav igol natit hən nalotuan gail luveveu len nəda, pəpadaŋ natit ḅisi. Husur asike nəda ḅisel, imabe? AGot asike eruḅat nəsaan dan nəvanuan gail.*

²³ Husur enan, naim nətaḅolen len navile eg a pan mai natit ḅisi lotosuh lan luveveu ŋai len nəda herivatvat gail. Natgalenan lohūm nəgarutian hən natit gail len nəmav. Natit gail kitin len nəmav, nəda herivatvat sanor hən ḅigol ləḅiveveu, be naviolan tovoi masuṽ səhori ŋai inor həni. ²⁴ Husur aKристо səbis len Naut Tolo Masuṽ nəvanuan toum həni len navələlito. Naut enan ehūm nəgarutian ŋai hən Naut Tolo Masuṽ len nəmav. Be aKристо eḅis len nəmav kitin, ale gagai isor sidato len nəhon aGot. ²⁵ Gai etile dan abiltihai tutumav tolav nəda savi ehan, ale toḅis len Naut Tolo Masuṽ len nasihau ḅisi. AKристо səbis len nəmav hən ḅetutumav daŋir hən gai. ²⁶ Təmaienan, aKристо təmasmat vəha-sobsoḅur van, tuḅat len natuḅatan hən navile a pan. Be gagai, len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, evisi vəha-sua tovi naməkot hən ḅetutumav hən gai hən ḅilav kuv nəsaan. ²⁷ Ale gidat dattovi vanuan, aGot erin nəboŋ tonor hən gidat ṽisusua datḅimat. Len nəboŋ enan dereh dateil len nəhon aGot len nakotan san. ²⁸ Len naṽide tomaienan, aKристо am imat, etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai, hən ḅilav kuv nəsaan sinəvanuan lotosoḅur. Dereh tegəm tətəs, be savi m̃os nəsaan sidato. Dereh tegəm hən ḅilav nəmauran vi sutuai mai alat lotovatvat viri, lotoləŋon masuṽ hən ləḅerisi.*

10

¹ Nalo siMoses ehūm nəm̃ol hən natit gail lotovoi ləḅegəmai, be nəm̃ol savi natgalenan

† 9:13: Natuhḅuluk pəhaṽut enan, lopəŋasi, nəmasiav han ŋai ipat. * 9:13: Lev 16.15-16; Num 19.9, 17-19 ‡ 9:20: Exo 24.8. Nəboŋ aMoses tokəmaienan, esəŋav hən na-kel-gati-an siGot ta m̃o. * 9:21: Lev 8.15 * 9:22: Lev 17.11

* 9:28: Isa 53.12

kitin. Naut kemas ahai tutumav totutumav len nasihau p̄isi, natutumavan galenan lodedas lēbigol alat lotogəm hən lēbilotu, lēbinor len nəhon aGot. ² Natutumavan galenan lətaləboi lətagol nəvanuan gail lətanor len nəhon aGot, natutumavan lətanon̄. Husur alat lotolotu lətanor vəha-sua tovi naməkot len nəhon aGot, asike lətalənon̄ təsa len nəlolit sil nəsaan am. ³ Be nəlolit səmasil. Ale natutumavan salit galenan lūgol ηai ke, lotonau təlmam hən nəsaan salito len nasihau p̄isi. ⁴ Husur nəda heḅuluk mai hinani ededas ḅilav kuv nəsaan boṅ ideh.

⁵ Imagenan, nəboṅ aKristo togəm vi lan navile a pan, ike, “Gomətahun natutumavan hən narivatvat mai naviolan, be goutaut hən nibegw hən nəḅviol həni.

⁶ Lopəṅas kavkav hən narivatvat gail len natutumavan, loviol hən natit gail hən ləḅekəkas kuv nəsaan salito, wake gəsaḅəḅur.

⁷ Beti nuke, ‘Got, ginau bogai.

Nogəm hən nəḅigol nəsa gotoləṅoni,

hum lototos husur ginau len nalobulat tobul.’ ”*

⁸ Metəkav aKristo ike, “Natutumavan hən narivatvat mai naviolan, narivatvat lotopəṅas kavkav həni, mai natit lotoviol hən gail hən ləḅekəkas kuv nəsaan, gomətahun gail, gəsaḅəḅur hən gail” (be natutumavan galenan lunor len nalo siMoses). ⁹ Beti aKristo ike, “Ginau bogai, nogəm hən nəḅigol nəsa gotoləṅoni.” Len nasoruan enan ikas kuv na-ke-gati-an ta m̄o hən ḅesəṅav hən na-ke-gati-an veveu. ¹⁰ Ale husur aYesu Kristo togol nəsa aGot toləṅoni nəboṅ totutumav hən niben gabag, len na-tutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səbon.

¹¹ Akis ahai tutumav gail p̄isi loil təban nəmel tutumavan, loum len nalotuan, lotutumav tabtab hən natit gail lotopitp̄itoḅ. Be natutumavan hən natgalenan saləboi ḅekəkas kuv nəsaan boṅ ideh.* ¹² Be aKristo, ahai tutumav enan sidato, etutumav hən natesua ηai. Etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai hən ḅikas kuv nəsaan vi sutuai. Beti ebətah len navəlan nəmatu siGot. ¹³ Len naut enan itoh vir aGot ḅigol naenemi san gail ləḅevi ut kemas, hum nakes toriṅ narien gəlar lan.* ¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua ηai, aKristo igol nəvanuan san gail lunor len nəhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgol naveveuan len galito hən ləḅevi esan səbon.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaienən. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasub aGot nekəmaiegai ke,

Len nəboṅ ḅegəmai,

dereh nita gat na-ke-gati-an egai mai galito.

Dereh neriṅ nalo sagw gail len nəlolito,

ale nitos gat gail len nənauan salito.”†

¹⁷ Beti ike,

“Nəsaan salito mai natit lotogol gail toḅur kotov nalo,

asike nunau təlmam hən gail boṅ ideh am.”*

¹⁸ Imaienən, nəboṅ aGot torubət nəsaan galenan dan galito, səkad natutumavan ideh am sil nəsaan.

Datidaṅ len aGot

¹⁹ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəda hiYesu datukad na-il-ḅuri-an hən datḅebis len Naut Tolo Masuḅ len nəmav. ²⁰ Len nəmatan san aYesu esəṅav hən naḅisal

* **10:7:** Psa 40.6-8 * **10:11:** Exo 29.38 * **10:13:** Hən naves 12-13, ris Psa 110.1 † **10:16:** Jer 31.33. Ipru 8.10.

A m̄o aGot itos gat nalo len nəvat, be gagai itos gati len nəlon nəvanuan. * **10:17:** Jer 31.34

veveu, naþisal nēmauran tolavutur len nabiltikaliko vēbar Naut Tolo Masuṽ. ²¹ Ale husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal toil a mō hēn naim siGot, ²² dategēm vi tēban aGot, datsamētahw husur nēlodat topul hēn nadēlomian kitin. Husur aKristo igol nēda han egiris nēlodato hēn datḅiveveu, asike datolējon isa len nēlodat sil nēsaan am. Ale ekēkas nibedato hēn nēwai toveveu.* ²³ Datetēgau gat nē-vatvat-viri-an dattokel uri ke dattokade, sadaterus dani, husur datolēboi datḅerij nēlodat len aGot hēn ḅigol nēsa tokel gati. ²⁴ Datinau naþisal gail hēn datḅevi tarhēt sidat gabag hēn datḅelēmas bun gidat gabag mai hēn datḅigol natit tovoi gail. ²⁵ Sa-nēlodat tibov hēn nabonḅonan hēn gidat gabag hum nēvanuan galevis lotogolgole. Be datigol gidat gabag datelējon tivoi am len nēlodato. Ale datigol tabtab hēni bathut tomasil ke Nēboḅ siNasubḅ ḅegēm pēpadarj.

²⁶ Datḅelēboi nakitinan tia, ale datḅilekis hēn datḅigol tabtab hēn nēsaan, sēkad naviolan hēn natutumavan ideh am tolēboi ḅekēkas kuv nēsaan. ²⁷ Be ikad namētahwan ḅai mai nē-vatvat-viri-an hēn nēpanismen mai nēhab towunwun hēn ḅihan þis naenemi siGot gail balai.* ²⁸ Avan ideh tomētahun ḅigol husur nalo siMoses, ale nēvanuan toru o totor lēḅikel koti ke tomaienan, imat sile, nalolosaan eḅuer.* ²⁹ Be mitinau nēvanuan lotomētahun aNatun aGot, lotonjit nēholit van hēni; lotonau ke nēda togol lotoveveu dan nēsaan tovi ut kēmas ḅai, savi natideh; ale lotosor mēdas aNunun aGot toviol kēmas hēn navoian, nēpanismen silatenan imabe? Nēvanuan lotomaienan, inor hēn lēḅipanis vēsa tibatbat. ³⁰ Husur datolēboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len ginau, dereh nilav naḅurḅuran mai gaiug hēn nēsaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasubḅ aGot dereh tisabḅ sēhoti ke nēvanuan san gail lipanis o teḅuer.”* ³¹ Nēvanuan ḅitoh len navēlan aGot nēkadun nēmauran, evi natsua hēn avan enan ḅemētahw habat lan.

³² Be mitinau tēlmam hēn nēboḅ ta mō gail, nēboḅ naḅial hēn na-kel-uri-an tovoi totuḅat mias gamito. Mitinau na-il-gēgat-an samito nēboḅ mēttodarj ḅur na-lējon-isa-vēsa-an. ³³ Len nēboḅ galevis nēvanuan losēvar gamito, lomēdas tabtab hēn gamito len nēhon nēvanuan gail. Len nēboḅ tile am mētovi tarhēt silat alaten lotomēdas masuṽ hēn galito. ³⁴ Mētukatēpol hēn na-lējon-isa-an silat lototoh len naim ḅēbanjis. Nēboḅ alat lotoil a mō lototariv kukuv þis natit samit dan gamito, mētudaḅ hēni len nakemkeman, husur mētolēboii tia ke, gamit mētukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai. ³⁵ Na-il-ḅuri-an len nadēlomian samit satimasig husur nakonḅurḅuran han etibau. ³⁶ Mitimaskad nē-darj-ḅuri-an hēn ke, nēboḅ mēttogol nēsa aGot tolējon gail, dereh mitikad nēsa aGot tokel gati. ³⁷ Husur ehum natosian siGot toke, “Asike idareh atenan togēmḅamai dereh tevisi

ale asike evēlo.

³⁸ Ale nēvanuan sagw tonor dereh tikad nēmauran tokitin, husur eriḅ nēlon len ginau.

Ale ḅerus tēlmam, asike nohēhaṽur hēni.”*

³⁹ Be gidato, datsavi silat lotorusrus tēlmam vēmasig. Datovi silat lotokad nadēlomian len aGot, lotokad nēmauran.

11

Nadēlomian

¹ Be nadēlomian evi sa? Nadēlomian evi na-lēboi-buni-an ke nēsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi nalēboian ke nēsa datsakēta risi, ekitin, nē-lon-uri-an eḅuer. ² Bathut nadēlomian enan alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadēlomian datolēboi sēhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit þisi am. Imaienan, len nēsa datsalēboi datḅerisi, aGot igol natit þisi dattolēboi datḅerisi.*

* **10:22:** Eze 36.25 * **10:27:** Isa 26.11 * **10:28:** Deu 19.15 * **10:30:** Deu 32.35-36 * **10:38:** Hab 2.3-4
* **11:3:** Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aʋan. Len nadəlomian aApel etutumav hən naviolan tovoi səhor naviolan siKen. Bathut nadəlomian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan tonor, ale ehəhaʋur hən naviolan san. Ale naut kəmas aApel tomat sutuai tia, len nadəlomian san isor mai gidato sal.*

⁵ Len nadəlomian aEnok səkad nəmatan, husur aGot ilav kuvi vi məhat. Avan ideh səsaʋ niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hən tolav aEnok vi məhat, aGot ikel koti ke tohəhaʋur həni.* ⁶ Ale nadəlomian bəbuer len nəvanuan, edədas b̄igol aGot b̄ehəhaʋur həni. Husur avan ideh togəm hən aGot, timaskad nadəlomian ke aGot totoh, mai toviol hən nakonp̄urp̄uran mai alat lotop̄us̄pus̄ kitevi hən ləbələboii.

⁷ AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namətahwan hən nəyalyalan siGot, mai len nadəlomian, aNoah eum hən nəak hən b̄esusuan nəbathudud san lan dan nilev topul. Len nadəlomian san, aNoah isaʋ səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot erinji ke aNoah inor len nəhon bathut nadəlomian san.*

⁸ Len nadəlomian, aAraham igol husur nəsa aGot tokisi hən b̄igole. Nəboŋ aGot tokisi hən b̄erinj naut totohto lan hən b̄evi lan naut aGot tokel gati ke tikade balai, aAraham ivan, naut kəmas saləboi naut b̄evi lan! ⁹ Len nadəlomian aAraham itoh len naim nətaʋolen hum ametb̄os, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale alsak, anatun aAraham, mai aJakop, aməhaibən, gəlar am arutoh ei maienan, ale arukad nakel-gati-an siAraham.* ¹⁰ Husur aAraham ekəta vir nabiltivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot togarut nəplan han mai toum həni.*

¹¹ Len nadəlomian siAraham, aGot igol aAraham eləboi b̄egəm vi tata, naut kəmas tovi haʋut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siAraham, gai eləboi b̄erinj nəlon len aGot tokel na-kel-gati-an maii.* ¹² Naut kəmas aAraham tovi haʋut buni tia, be səmat sal, gai evi nəkadun nəpasusan tosoʋur. Lusəʋur hum naməso gail len nəmav, ale hum nabion bitas, nəvanuan edədas b̄əʋururŋ gail.*

¹³ Nəvanuan galen p̄isi loil gəgat len nadəlomian salito van vəbar lotomat. Ləsəkad natit aGot tokel gati ke ləbikad gail balai; be losuh sutuai hən lotoris natgalenan ta tahw buni ləb̄egəmai, ale lohəhaʋur. Ale lukel koti ke lotovi metb̄os lototoh len navile a pan, be savi naut a im salito.* ¹⁴ Nəvanuan lotokəmaienan, imasil ke lotokəta doŋ naut hən b̄egəm vi naut a im salito. ¹⁵ Lətənaunau naut matmat salit lotoriŋi, lətələboi lətətəlmam vi lan. ¹⁶ Avil loləŋon masuʋ hən naut ideh tovoi səhori, naut a im len nəmav. Imaienan aGot nahurun səsa hən lotokisi hən aGot salito, ehəhaʋur həni, husur eutaut hən nabiltivile sua m̄os galit tia.

¹⁷ Nəboŋ aGot toke b̄ebunus tas nadəlomian siAraham ke b̄imabe, aAraham, len nadəlomian san, eviol hən alsak hən b̄etutumav həni.* AAraham, aGot tokel gati maii ke tikad nəpasusan tisoʋur, gai eutaut hən b̄etutumav hən anatun tosua ŋai, ¹⁸ naut kəmas aGot tokel maii ke, “Nəpasusan sam̄ dereh levi len nəpasusan seIsak.”* ¹⁹ Len nabunusian siAraham, inau ke aGot toləboi b̄igol nəvanuan b̄ile məhat dan nəmatan. Ale datoləboi datb̄ike, ehum aAraham tokad tətəs hən alsak totəlmam dan nəmatan.

²⁰ Len nadəlomian, alsak eus aGot hən b̄ivoi hən anatun gəlaru, aJakop mai aEsau len nəboŋ gail ləb̄egəmai.*

²¹ Nəboŋ pəpadaŋ hən aJakop b̄imat, len nadəlomian, eus aGot hən b̄ivoi hən anatun aJosef gəlaru. Ale etur səŋar gai len nəhai təbatehw, ilotu hən aGot.*

* **11:4:** Gen 4.3-10 * **11:5:** Gen 5.24 * **11:7:** Gen 6.13-22 * **11:9:** Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27

* **11:10:** Ipru 11.16, 12.22 * **11:11:** Gen 18.11-14, 21.2 * **11:12:** Gen 22.17 * **11:13:** Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12 * **11:17:** Gen 22.1-14 * **11:18:** Gen 21.12 * **11:20:** Gen 27.27-29, 39-40 * **11:21:** Gen 47.31, 48.1-20

²² Nəboŋ pəpadan hən aJosef ħimat, len nadəlomian, isor husur nəboŋ alat a Israel ləbivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nəboŋ ləbivan lipat nabəlasun gail van.*

²³ Nəboŋ lotopas aMoses, len nadəlomian, anan mai atəman arosusuan aMoses van vəbar nahəbati han totor, husur loris ke tokab, totile, ale arsamətahw hən arbēbur kotov nalo sekiŋ.*

²⁴ Nəboŋ aMoses totibau, len nadəlomian, emətahun nəvanuan gail ləbəkisi hən anatun anatvavin aFero.† ²⁵ Emətahun nəsaan husur togol nahəhaʋuran tomīdol ŋai, be ilekis hən ħikatəpol hən nəmauran todaŋ nəvanuan siGot lotoləŋon tosa vəsa lan. ²⁶ Len nabunusian san, aMoses inau ke, nakontit gail a Ijip topul həni savi natideh, be nəvanuan gail ləbesəvari, ehəhaʋur hən ħeləŋon ħisa mōs Kristo ħegəmai, səhor hən ħikad nakontit gail a Ijip topul həni. Husur inau tabtab hən nakonpūrpuran aGot ħeviol həni maii balai.

²⁷ Len nadəlomian, aMoses eriŋ naut a Ijip, samətahw len nəlol paŋpaŋ sekiŋ, husur etəgau gat naŋisal san hum tokəta ris aGot nəvanuan lotodədas ləberisi.‡ ²⁸ Len nadəlomian, aMoses igol nəhanan hən nəPasova nametəkav. Ikele hən alat seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabopita salit gail hən aŋel hən nəmatan asike ħibar ahai a mō salit gail.*

²⁹ Len nadəlomian, alat seIsrael luyar tukot len naut Nətas Bisibis tolul dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be nəboŋ alat a Ijip lotoke ləbēhusur galito, lomun, lumat pisi.*

³⁰ Nəboŋ alat seIsrael lotoyar garu len nabiltivile Jeriko husur nəmariboŋ toməlevru, len nadəlomian, nəʋod hən nabiltivile enan iteh.* ³¹ Mitinau aRahap toŋur hən niben. Nəboŋ nəvanuan toru artomətan natit pisi len nabiltivile Jeriko, aRahap ehəhaʋur hən artotoh maii. Ŋa len nadəlomian, alitenan səmat mai alat a Jeriko ləsagol husur nəsa aGot tokele.*

³² Ikad isoḅur am hən nəbīkele, be namityal eḅuer hən nəbisor husur aKiteon, aParak, aSamson, aJeftah, aTevit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail. § ³³ Len nadəlomian, nəvanuan galenan lugol natit isoḅur. Luḅal mai nakiŋ naut tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lotoil a mō hən nəvanuan gail, lugol nəsa tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa aGot tokel gati ke ləbikade. Len nadəlomian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,* ³⁴ lugol nəhab topaŋ habat imat; lugam yav dan nəmatan hən naḅu nəḅalan. Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito; logəm vi bəhariv hən nabiltibalān, luḅal mai navəshəsoltia hən nametḅos gail van lohut galito.* ³⁵ Len nadəlomian, alatpəhaʋut lukad tətās hən amahealit gail lotole məhat dan nəmatan.*

Ikad nəvanuan tile gail am lotomətahun ləbipair dan nadəlomian salito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas bun galit van lumat sile. Ludaŋ hən ləbimat maienan hən ləbikad na-le-məhat-an dan nəmatan. Na-le-məhat-an enan ivoi səhor na-le-məhat-an salit ta mō husur iʋan hən nəmauran vi sutuai. ³⁶ Ale nəvanuan galevis losəsəloŋ hən na-sor-vilesi-an mai nabilasian; ale galevis am lutoh len nəbaŋisian hən natsen len naim bəbaŋis.* ³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nə-ta-buni-an hən naḅu nəḅalan. Len nəyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lupar tite, nəmauran salit idaŋ, nəvanuan gail lomədas tabtab hən galito.* ³⁸ Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan ləsanor kasi hən ləbitoh mai galito.

* **11:22:** Gen 50.24-25; Exo 13.19 * **11:23:** Exo 1.22, 2.2 † **11:24:** Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akiŋ salit gail hən aFero. ‡ **11:27:** Exo 2.14-15. Nəboŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur naIpru gail lomətahun ləbēhusuri hum nəvanuan na-il-a-mō-an. * **11:28:** Exo 12.21-30 * **11:29:** Exo 14.21-31 * **11:30:** Jos 6.12-21 * **11:31:** Jos 2.1-21, 6.22-25 § **11:32:** Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jeftah: Jdg 11-12; Tevit: 1Sam 16.1-31.13; 1Ki 1.1-2.11; Samuel: 1Sam 1.1-25.1. * **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30 * **11:35:** 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37 * **11:36:** 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6 * **11:37:** 2Chr 24.21

Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas tob̃ebesw mai len nãvehuh gail, losusuah len nãburhuvat mai nãbur gail len tan.

³⁹ Alatenan ta m̃o, Got isor sal suh galit p̃isi husur nad̃elomian salito, be ñesa aGot tokel gati ke l̃eb̃ikade balai galit ideh s̃ekade.** ⁴⁰ Husur aGot eutaut h̃en natsua tovoi s̃ehor ta m̃o m̃os gadit p̃isi, h̃en ke, len nãbonan mai gidato ηai, galit lol̃eboi l̃eb̃ikad nãvit na-kel-gati-an p̃isi san.

12

AGot igol datupanis h̃en bẽvusan gidato

¹ Alatenan ta m̃o, ñemaوران salit ikel kot nad̃elomian salito len aGot, ale ñemaوران salito igol nad̃elomian sidat idañ am. Imagenan, husur dattokad nab̃iltiuvoh enan tahum lotodar vis gidato len ñegamgaman h̃en ñemaوران, datebubulan natit p̃isi tom̃elas gat gidato, mai ñesaan tom̃edm̃ad̃au h̃en dattovisivis lan. Ale len ñe-dañ-β̃uri-an datigam len ñegamgaman aGot toriñ gidat lan. ² Datek̃eta haihai len aYesu tovi ñekadun nad̃elomian sidato. Evi gai tovurvur nad̃elomian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idañ β̃ur ñemat̃an len ñehai balbal, nahur sasa h̃en ñemat̃an enan savi natideh lan. Ale eb̃etah len ñetarh̃et ñemat̃u h̃en nab̃iltihai b̃et̃etah siGot.*

³ Mitinau aYesu todaη β̃ur nahur sasa len naṽelan ñevanuan ñesaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu h̃en asike m̃et̃b̃ikad na-l̃eηon-isa-an len ñelomito, asike ñelomit β̃iβ̃ov h̃en ñemaوران samito. ⁴ M̃et̃ub̃al h̃en ñesaan β̃inoη len ñemaوران samit gail, be gamit ideh s̃emat sal len ñebalan enan. ⁵ Ale ñelomit iboηboη h̃en nasoruan aGot tokel mai gamit hum anatun gail h̃en β̃igol m̃et̃bel̃eηon β̃ivoi am len ñelomito. Ike, “Natugw, saginau nãpusanan h̃en ñepanisman siNasub̃ aGot

hum tovi ut k̃emas.
Ñeboη β̃esivoh len gaiug,
sa-ñelõm̃ tisa.

⁶ Husur len ñepanisman,
Nasub̃ aGot ẽvusan alat gai tol̃emas bun galito,
ipansem galit p̃isi
gai todãm̃ h̃en lotovi natun gail.”*

⁷ Mitidañ β̃ur nãpusanan h̃en ñepanisman, husur nãvide aGot tokade len gamito esum̃an m̃et̃tovi anatun gail. M̃et̃unau ke tokad nat̃etai ideh at̃eman s̃epans̃em h̃en bẽvusañi a? Ao! ⁸ Anatun aGot gail p̃isi lukad nãpusanan h̃en ñepanisman. Be β̃eb̃uer len gamito, m̃et̃ovi nat̃etai nãp̃isal, m̃etsavi natun kitin. ⁹ Gidat p̃isi datukad at̃emat̃at gail h̃en navile a pan. Lupans̃em gidat h̃en l̃eβ̃ẽvusan gidato, ale datoputsan galito len ñenauan sidato. Ale datimabe h̃en aTata senunudato totoh len ñemav? Dateriñ gidat len naṽelan h̃en dat̃b̃imaur! ¹⁰ At̃emat̃at gail lupans̃em gidato len namityal galevis ηai m̃os nanoran hum tovoi len ñenauan salito. Be aGot ipans̃em gidato m̃os nanoran h̃en bẽvi tarh̃et sidato h̃en dat̃b̃ikat̃ep̃ol h̃en nãboruan san. ¹¹ Ñeboη ñepanisman m̃os nanoran tobar gidato, naut k̃emas tõvusan gidat o tovi tarh̃et sidato, datsah̃ehãṽur h̃eni, husur ep̃eηas! Be a tahw, ĩvan h̃en nat̃emat̃ m̃os alat aGot toriñ galit lan, husur lotogol ñesa tonor aGot tol̃eηoni.

¹² Imagenan, naṽelam̃it lotom̃erav s̃edaη, nakobk̃ob nariemit lotogau, lidaη! ¹³ “Mitigol nãp̃isal gail linor m̃os nalohriemito,” h̃en alat lotogau asike narielit β̃etiles, be h̃en l̃eb̃imaur.*

S̃es̃eloη husur nal̃el̃ogauan aGot tokele

** **11:39:** Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta m̃o lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke l̃eb̃ikad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lok̃eta vir ñeboη aGot β̃es̃avat aKristo g̃emai, be l̃esarisi len ñemaوران salit gail. * **12:2:** Psa 110.1 * **12:6:** Pro 3.11-12 * **12:13:** H̃en naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26

14 Mətehsi hən mət̃bitoh len natəmat mai nəvanuan p̃isi; mətehsi hən mət̃bidan len aGot, mai hən mət̃bevi esan səbon ɲai. Avan ideh asike b̃idan len aGot, asike bevi siGot, mətunau ke b̃eris Nasub̃ a? Ao, asike erisi boñ ideh. 15 Mətelələgau hən gamit ideh asike b̃etəgau suluṽ navoian aGot toviol kəmas həni. Gamit ideh satehum nəharhət nəhai tokon, husur nəboñ toton, igol nəmauran samit idañ, ale emədas masuṽ hən isoḅur.* 16 Gamit ideh satigol naitian tosa, satesum̃an aEsau tonau ke aGot tovi ut kəmas. Esau evi ahai a m̃o, be idam̃ hən na-il-a-m̃o-an san hum ahai a m̃o, hən b̃ihan nasiloh nəhanian sua. 17 Mətoləboii ke, a tahw aEsau eləɲon ke atəman teus aGot hən b̃erij navoian lan hum ahai a m̃o, be ikad namətahusian ɲai. Naut kəmas aEsau totañjisi, edədas b̃egəgel hən naṽit nəsa togole tia.†

18 Mətsagəm vi lan naṽehuh məttoləboi mət̃bibari hum alat seIsrael ta m̃o. Galit lovi lan Naṽehuh Sinai nəhab towunwun lan; naut imermer, ikad nəmargobut, ale nəlan iṽas galito. 19 Losəsələñ hən nəwalan hən nətrampet mai nabiltidoldol tosor. Nəvanuan lotosəsələñ həni loñjir aGot hən asike b̃ikel nasoruan ideh am.‡ 20 Lomətahw habat len nəsa aGot tokele. Ike, “Avan ideh o narivatvat ideh b̃ibar naṽehuh egai, mitimastubuni.”* 21 Nəboñ aMoses toris natgalenan lotogol namətahwan, ike, “Nupab len namətahwan ninegw topil lan.”*

Gamit mətsagəm vi lan naṽehuh enan. 22 Be gamit mətogəm vi lan Naṽehuh Sion, vi lan nabiltivile siGot nəkadun nəmauran, naut a Jerusalem len nəmav. Len naut ei aɲel lotosoḅur vəsa luboñbon len nabiltikemkeman. 23 Mətogəm vi lan naḅoñbonan silat lotovi natun aGot, ahai a m̃o san gail, gai totos gat nahəsalito len nəmav. Mətogəm hən aGot tokot hən nəvanuan p̃isi. Mətogəm hən nanunun nəvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nəhon. 24 Mətogəm hən aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gəgat lan. Mətogəm vi lan nəda hiYesu togiris gamito, nəda tosor husur natsua tovoi səhor nəda hiApel.§

25 Samtemətahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ɲai, ale alat seIsrael lotomətahun nalələgauan tokele, ləsəgam yav dan nəpanismen. Bimaienan, gidato datb̃ipair dan aGot len nəmav, mai nalələgauan gai tokele, asike datugam yav dan nəpanismen boñ ideh.* 26 Len nəboñ enan nadolon aGot ekur hən navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur hən navile a pan vəha-sual am, savi navile a pan ɲai, be nəmav am.”* 27 Len nasoruan “vəha-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit p̃isi ta m̃o aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hən ke, natit ləsakur ɲai ləb̃ipat tin.

28 Imagenan, husur aGot eviol mai gidat hən natohan pipihabəlan todədas b̃ekur, husur natenan, datepul hən nasipaan, ale datilotu hən aGot len naṽide gai b̃ehəhaṽur həni, datilotu həni len namətahwan mai nəmañmañan hən nəyalalan san. 29 Husur “aGot sidato evi nabiltihab tohan puɲpuɲ natit p̃isi.”*

13

Nə-maris-kotovi-an

1 Məteləmləmas bun gamit gabag tabtab sum̃an məttovi latmiṽan. 2 Sa-nəlomit tiboñboñ hən mət̃behəhaṽur hən namet̃b̃os b̃itoh lohoim samito. Nəvanuan galevis lotogol tomaienan hən namet̃b̃os gail, lukad aɲel gail lototoh lohoim salito be ləsələboii.* 3 Sa-nəlomit tiboñboñ hən alat lototoh len naim bəbañjis. Mitinau galito, nəlomit titañjis galito

* 12:15: Deu 29.18 † 12:17: Hən naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40 ‡ 12:19: Hən naves 18-19, ris Exo 19.16-22, 20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27 * 12:20: Exo 19.12-13 * 12:21: Deu 9.19 § 12:24: Gen 4.10. Nəda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigol nəpanismen, be nəda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nəpanismen. * 12:25: Exo 20.22 * 12:26: Hag 2.6 * 12:29: Deu 4.24 * 13:2: Gen 18.1-8, 19.1-3

hum mættotoh mai galit len naim bæbanis. Ale alat nævanuan gail lotomēdas galito van van lotoləŋon tosa vəsa, mitinau gat galito hum napəŋasan salito topat len nibemito.

⁴ Gamit p̄isi mæteriŋ nəlahan a məhat len nənauan samito. Sa-nəmel hən nəlahan tebiŋbiŋjal, namilen ke, alarmisoan aridaŋ len nəlahan səlaru. Husur aGot dereh tisaḅ səhoti ke, nævanuan togol naitian toḅur kotov nəlahan, mai nævanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

⁵ Len nəmauran samito samteləŋon masuṽ hən nəvat, be mətəhəhaṽur hən nəsa mættokade. Husur aGot ike,
“Asike noriŋ gamit boŋ ideh,

asike noriŋ gaḅulan gamito.”*

⁶ Imaienan asike nomətahw hən nəḅike,
“Nasuḅ evi na-vi-tarhəte-an sagw,
asike nomətahw.

Asike nomətahw len nəsa nævanuan ŋai
toləboi ḅigole hən ginau.”*

⁷ Mitinau təlman hən alat lotoil a m̄o hən gamito, lotoṽusan gamit hən nasoruan siGot. Mitinau naṽit nəmauran salit gail, ale nadəlomian samito tesuŋian nadəlomian salito.

⁸ AYesu Kristo sagəgel boŋ ideh, imaienan ŋai nino, daməŋai, vi sutuai. ⁹ Imaienan naḅusanan tiltile lotovinvinu, mættotətan hən gail, saleliv gamit vi tut.* Ivoi hən mətḅikad nədaŋan len nəlomito, nədaŋan togəm len navoian aGot toviol kəmas həni, sagəm len nəhanian hən nalotuan savi tarhət silat lotohani.

¹⁰ Ahai tutumav gail loum len naim nətaḅolen len navile a pan. Nəmel tutumavan sidat ipat, be galit ləsaləboi ləḅihan ei.* ¹¹ A m̄o aḅiltihai tutumav ipat nəda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masuṽ hum naviolan hən ḅekəkas kuv nəsaan sinəvanuan gail. Be lopəŋas p̄is niben narivatvat gail a tut dan naut naim nətaḅolen gail lotokir lan.* ¹² Len naṽide tomaienan, aYesu am evivile dan nabiltivile, eləŋon isa habat, imat hən nəda han ḅikas kuv nəsaan dan nævanuan san gail, hən ləḅevi siGot səḅon ŋai.* ¹³ Imaienan datevivile dan naut naim nətaḅolen gail lotokir lan, dativan hən aYesu hən datḅikatəḅol hən naləŋon-isa-an san. Namilen ke, dateriŋ nalo silat seIsrael, dateriŋ nəlodat len aYesu ŋai, naut kəmas nævanuan gail leḅisor mēdas gidato hum lotogole hən gai. ¹⁴ Husur len navile eg a pan datsəkad nabiltivile hən datḅitoh tin lan vi sutuai; be datudoŋ kitev naut a im ḅegəm balai.* ¹⁵ Imaienan, len aYesu, datetutumav tabtab hən na-sor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, naṽit nabuḅodato tokel koti ke tovi Masta sidato. ¹⁶ Ale sa-nələmit tibəŋboŋ hən mətḅigol navoian, mai hən mətḅevi tarhət silat lotom̄idol. Natgalenan boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhaṽur hən gail.

¹⁷ Mitigol husur nəsa alat lotoil a m̄o hən gamito len Nasuḅ lotokele, mæteriŋ gamit len navələlito. Lokətəkəta təban gamito, ale galit limaskel mai aGot hən na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur nəsa lotokele hən ləḅeum len nahəhaṽuran, savi len nəlolit tosa. Husur, enan asike evi tarhət samito!

¹⁸ Mitisor tuṽ tabtab m̄os ginamito. Namtoləboi buni ke nəlonamit imasil, ale namtoləŋon masuṽ hən namḅikad naṽide tonor ŋai, len natit p̄isi namḅigole. ¹⁹ Noləŋon masuṽ hən mətḅisor tuṽ ke, aGot tidam̄ hən natəlmanan sagw hən nəḅegəm tutut hən gamito.

* **13:5:** Deu 31.6, 8; Jos 1.5 * **13:6:** Psa 118.6 * **13:9:** Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3

* **13:10:** Ipru 9.11-14. A m̄o ahai tutumav gail luhan nahudhutih lototutumav həni. Be “nəhanian” hən natutumavan len nəmel tutumavan sidato evi aKristo ale lodədas ləḅihani. Namilen ke, alat lotohusur naṽide hən nalo ta m̄o hən ləḅiveveu, o hən ləḅinor len nəhon aGot, lodədas ləḅikad nəmauran kitin aKristo tomat hən datḅikade. * **13:11:** Lev

16.27 * **13:12:** Jon 19.17, 20 * **13:14:** Ipru 11.10, 16

²⁰⁻²¹ AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len nēda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi nabiltivanuan tokətkəta tēban nasipsip, ile məhat dan nēmatan. AGot hən natēmat tigol mētepul hən natit p̄isi tovoi tonor hən mət̄bigol nēsa toləḡoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len nēmauran sidato, tigol natit p̄isi b̄ehəhəv̄ur hēni. Nē-sal-suhi-an hən nēyalyalan san tevi tēban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan naməkot

²² Bathudud nadəlomian noləḡon masuṽ hən mət̄besəsələḡ husur nasoruan sagw hən b̄igol mət̄beləḡon b̄ivoi am len nəlomito, husur nalob̄ulat napisulan egai nototosi van hən gamito, epitol ḡai. ²³ Nuke mət̄eləboii ke, awawa sidat len nadəlomian, aTimoti, ludakuvi dan naim bəban̄is. Gai b̄egəm tutut, dereh nitah maii hən namr̄b̄egəm ris gamito.*

²⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an mai nēvanuan p̄isi lotoil a m̄o hən gamito, mai nēvanuan p̄isi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

²⁵ Navoian aGot toviol kēmas hēni tipat len gamit p̄isi.

* 13:23: Uman 16.1

Jemes

Nalobulat napisulan aJemes toton

Ase itos nalobulat napisulan egai?

AJemes, avan aYesu matmat, toil a mo han alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi. Itos nalobulat napisulan egai han nesa?

Itosi han bikel mai naKristen gail navide tovoi han labikade han labidan len nadalomian len aYesu.

AJemes itos nalobulat napisulan egai mos ase?

Itosi mos naKristen gail len naut pisi.

AJemes itosi nais?

Hum ma toton papadan han nasihau A.D. 48.

1) AJemes ikel na-ke-ivoi-an mai naJu gail (1.1)

2) Nəboŋ nəmauran bidan, dan buri. Gəbıke gəbigol nəsaan, savi aGot totaltal han gaiug, naləŋonian samı igol ke gotogol nəsaan (1.2-18)

3) Nasəsəlonan mai nagolean (1.19-27)

4) Sagipatpat nəvanuan galevis məhat səhor galit am. Asike gəbilolosa han nəvanuan gail, asike aGot ilolosa han gaiug (2.1-13)

5) Nəsa gotogole eŋusani ke gukad nadalomian len aGot o ebuer (2.14-26)

6) Alat lotokad nadalomian mai namealito. Navide avan ideh tokade eŋusani ke namitisau han nəmauran san togəm len aGot o ebuer (3.1-18)

7) Len nəbalkabanan mətomətahun aGot. Pair dan navide enan tosa, riŋ gamito len navəlan aGot. Samtisor mədas avan ideh, samit sor patpat gamit məhat. Mətbələboi nəsa tovoi be asike mətbıgole, mətugol nəsaan (4.1-17)

8) Alat lotopul han natite lotogol məttoləŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot han bigole. Samtikoblen mədas gamit gabag. Toh mədau, dan bur na-ləŋon-isa-vəsa-an (5.1-5.11)

9) Kel nakitinan. Kel kot nəsaan samit mai gamit gabag. Sor tuŋ mos gamit gabag. Dereh aGot tevi tarhət samito (5.12-18)

10) Gamit ideh bipal sob dan nakitinan, vireh təlman həni han aGot beruŋat nəsaan san dani (5.19-20)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aJemes notovi naslev siGot mai siNasub aYesu Kristo, nuke, "Ivoi," van han nahəmar tosəŋavur pisan eru, nəvanuan gail lototoh visusua len navile a pan.*

Susumar nəboŋ nəmauran todan

² Bathudud nadalomian sagw, nəboŋ mətbətut len natit tiltile ləbigol kitev nadalomian samito ke timabe, mitikemkem həni nai. ³ Bathut mətoləboii ke nəboŋ natgalenan lotogol kitev nadalomian samito ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nə-dan-buri-an len gamito. ⁴ Nauman han nə-dan-buri-an timasvan van vəhav, han ke nəboruan samit binor buni, asike nədanhan han nəboruan samito bəmidol boŋ ideh. ⁵ Gamit ideh bipar mitisau han nəmauran tonor mai navide tovoi, ivoi ke teus aGot həni,* gai toviol masuŋ mai nəvanuan pisi, ale dereh teviol həni mai gaiug, asike inau isa han gaiug sile. ⁶ Nəboŋ gəbeusi, usi len nadalomian, nəloŋ sateuri. Nəvanuan nəlon touri ehun nətas tokud tabtab, səpat mədau. Nəlan eŋuvi vi məhat, epus, evi pan.* ⁷ Nəvanuan tomagenan satinau

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19 * **1:5:** Pro 2.3-6 * **1:6:** Nəvanuan nəlon touri egəgel tabtab hum nahit togəgel han nətau han.

ke Nasub̄ bilav natideh maii, ⁸ ikad nēnauan toru, edēdas bēhusur naḡisal tosua ḡai, nēmauran san ipat lavēlav.

Naməsəl mai nēvanuan topul hən natite

⁹ Nēvanuan nadəlomian ideh bēvi ut kēmas o bēvi mēsal len nabunusian sinēvanuan gail, ivoi ke tehəhaḡur, husur aGot eputsani tia. ¹⁰ Be nēvanuan tokad natite; aGot b̄igol gai bēvi ut kēmas, ivoi ke tehəhaḡur hēni, husur dereh nēmauran san tem̄idol hum napusit naliol. ¹¹ Namityal togēm vi mēhat, esun naliol; imasmas, napusit iteh; nəkaban han imasig. Imagenan nēvanuan tokad natite, tehis soḡuer hēni van vēm̄at, imasig maii.†

Nətaltalan hən nəsaa

¹² AGot tivoi hən nēvanuan toil gēgat naut kēmas nate sasa gail lotogēm hən lēb̄igol kitev nadəlomian san ke imabe. Nēboḡ b̄idaḡ b̄ur gail, dereh aGot tilav nēprais hən nēmauran kitin maii, nēprais aGot tokel gati tia ke teviol hēni mai alat lotolēmas buni. ¹³ Avan ideh, natit b̄italtal ke tigol nəsaa, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edēdas b̄italtal ke aGot tigol nəsaa, mai aGot gabag sətaltal ke nēvanuan gail lēb̄isa boḡ ideh. ¹⁴ Avil nēvanuan ḡisusua, nalēḡonian san tosa gail lutaltal ke tigol nəsaa. Losəhari, loliv gargari vi tut. ¹⁵ Beti nēboḡ nalēḡonian tosa totian, ipas nəsaa. Nēboḡ nəsaa enan togēm tibau, ipas nēm̄atan.

¹⁶ Bathudud sagw notolēmas bun gamit ḡisi, samtedəlom nagēḡerasan husur aGot! ¹⁷ Naviolan ḡisi lotovoi, naviolan ḡisi lotonor buni, logēm len aGot a mēhat togol nam̄ial ḡisi len nēm̄av. AGot sagēgel hun nēm̄ol torusērus. ¹⁸ Ilekis ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nēmauran veveu mai gidato, hən datb̄ehum naḡit metəkav len natit ḡisi gai toum hēni.

Nasəsəlōḡan mai nagolean

¹⁹ Bathudud sagw notolēmas bun gamit ḡisi, mətēlēboi səhot nategai: Gamit ḡisi mətēutaut tabtab hən mət̄besəsəlōḡ, samtisaḡsaḡut hən mət̄bisor, samtisaḡsaḡut hən nəlomit b̄ipaḡpaḡ* ²⁰ bathut nəlol paḡpaḡ sinēvanuan edēdas b̄igol səhot nanoran aGot tolēḡoni. ²¹ Imagenan, bubulan nab̄iḡb̄iḡalan mai nəsaa topat sal, dan nēmauran samito. Nəlomit tem̄ədaḡ ale səsəlōḡ husur nasoruan aGot toriḡi len nəlomito, husur elēboi b̄ilav kuv gamito dan nəsaa samito.

²² Mitigol nəsaa nasoruan tokele, samtesəsəlōḡ kēmas hēni ḡai. Mət̄besəsəlōḡ hēni be asike mət̄bigol husuri, mətogēras səb̄omit hən gamito. ²³ Avan ideh tosəsəlōḡ hən nasoruan be sagol nəsaa tokele, esun̄ian nēvanuan toleleduḡ, ris nēhon len nakēlas. ²⁴ Nēboḡ toris nēhon tonōḡ, ipair dani: vəha-sua ḡai nəlōn ibōḡboḡ hən nēnahēnah han. ²⁵ Avil nēvanuan tobunus vahvahur nalo tonor buni siGot, nalo togol ke nəsaa satēḡau gat nəlōn am, atenan bēbunus tabtab hēni, asike nəlōn b̄ibōḡboḡ hən nəsaa tobunusi, tosəsəlōḡ hēni, be b̄igol nəsaa nalo tokele, dereh aGot tigol tivoi buni hən atenan, len nəsaa togole.‡

²⁶ Avan ideh b̄inau ke aGot tohəhaḡur hən nalotuan san, avil asike b̄iwol hən nasoran san b̄ivoi, eḡaras gai gabag ale nadəlomian san evi naut kēmas. ²⁷ Naḡide hən nalotuan aGot Tata tonau ke tovoi mai tonor masuḡ, imaiegai: Kət̄kəta tēban nēbatunau pēhaḡut gail mai namilesw gail lotolēḡon tosa. Ale gelələḡau hən gaiug, hən nēmauran navile a pan satidos nēmauran sam̄.*

2

Gigol tēḡitoḡ van hən nēvanuan ḡisi

† **1:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7 * **1:19:** Ecc 7.9 ‡ **1:25:** Nalo aJemes tosor husuri savi nalo ḡisi siMoses, be isor husur nalo hən na-lēmas-buni-an aYesu todaḡ ke datimashusur tabtab hēni. * **1:27:** Isa 1.17, 23

¹ Bathudud sagw, husur mættokad nadələomian len aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasub toyalal, nañide samit gail teṗitoṽ van hən nəvanuan ṗisi, ideh satile.* ² Nəboṅ mættokad naḥonḥonan, avan ideh tosun nahurabat bilbil, totav nariṅ nagol gail len navəlan beḡəmai, ale togon tovi məsal tosun nahurabat tomatu tia, beḡəmai, mitimab hən gəlaru? ³ Məṽbekəta təban gai tosun nahurabat bilbil, məṽbikel maii ke, “Naut tovoi egai, gebətah gegai,” avil məṽbikel mai naməsal ke, “Geil ei o gebətah len tan bathuriegw.” ⁴ Məṽbigol ḥimaienan, mətopəpəhw husur natilean mættogole len gamit gabag. Na-nənoṽ-həni-an samito isa husur nənauan hən nəsaan mættokade.

⁵ Bathudud notoləmas bun gamit ṗisi, səsəloṅ! AGot ilekis hən alat lotovi məsal len nabunusian sinavile a pan, hən ləḃepul hən nadələomian, ale hən ləḃikad natohan pipi-habəlan balai, hum tokel gati ke alat lotoləmas buni likade. ⁶ Wake gamito, mətomədas naməsal gail, riṅ galit a pan. Imabe? Ase lomədas gamito, liv gargar gamito vi lan nakotan? Evi alat lotokad natite boh! ⁷ Galit lusor mədas nahəsan aYesu Kristo tovoi, nahəsan mættöṽati husur mættovi esan.

⁸ Məṽbigol nəsa aKristo tovi kiṅ sidato tokel buni, mətugol ivoi. Ikel bun nalo natosian siGot tokele ke, “Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṅ hən gaiug suñan gotoləmas bun gaiug gabag.”* ⁹ Avil məṽbeputsan avan ideh məhat hum tovoi səhor nəvanuan tile, mətugol nəsaan. Ale evi nalo enan tosaḃ səhoti ke mættovi nəvanuan na-ḥur-kotov-nalo-an. ¹⁰ Husur avan ideh togol natit ṗisi nalo kavkav tokele, be toteh len nakelean tosua ṅai, gai eḃur kotov nalo kavkav, ale inor hən ḥipanis sile. ¹¹ Bathut aGot toke, “Sagigol naitian toḥur kotov nəlahan,” ikele am ke, “Sagigol avan ideh timat.”* Asike gəḃigol naitian toḥur kotov nəlahan, be gəḃigol nəvanuan ḥimat husur naləṅonion samñ ṅai, gaiug boh, goḥur kotov nalo.* ¹² Len nəsa gotokele, nəsa gotogole, ginau gat nategai ke, aGot dereh tenənoṽ hən nəmauran samñ mai nalo hən na-ləmas-buni-an, nalo togol nəsaan satəḡau gat nəloṽ am. ¹³ Husur asike nəloṽ ḥitanṅis nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug nəboṅ ḥekəta bunus nəsa gotogole. Be nəloṽ ḥitanṅis nəvanuan gail, nəlon aGot dereh titanṅis gaiug nəboṅ beḡəpəhun navoian dan nəsaan.

Nadələomian mai nagolean

¹⁴ Bathudud sagw, gəḃikel ke gotokad nadələomian be gəsagol natideh hən beṽusani, nadələomian samñ evi tarhət samñ mabe? Nadələomian tomaienən edədas ḥilav kuv gaiug dan nəpanismen. ¹⁵ Aṽamñ o aṽavinemñ len nadələomian ḥipar hurabat o hanian akis, ¹⁶ ale gamit ideh ḥikel maii ke, “Ivoi, natəmat tipat len nəloṽ, gitoh tunətun ale hanukub,” be asike gəḃilav nəsa toṽidol həni maii, govñ tarhət san mabe? ¹⁷ Len nañide tomaienən, nadələomian ḥipat səḥon, asike ḥigol natideh, nadələomian enan imat, savi natideh.

¹⁸ Avil avan ideh ḥike, “Gaiug gukad nadələomian, ginau nugol natit tovoi gail.” Ale dereh nisor vari ke, “Gəḃeṽusan nadələomian samñ səkad nagolean ideh tovoi lan, ale ginau, len nəsa tovoi notogole, dereh neṽusan nadələomian sagw.” ¹⁹ Gəḃedələomi ke aGot esua ṅai, ivoi! Be natəmat gail am lodələom natenan, ale lomətəhw, lupab lan.* ²⁰ Gumelmel! Gəsaləboi səhoti sal a? Nəboṅ nagolean sətah mai nadələomian, nadələomian enan savi natideh. ²¹ Atəmadat ta sutuai, aApraham igol nəsa hən aGot toriṅi ke tonor len nəhon? AGot eriṅi ke aApraham inor len nəhon nəboṅ aApraham toviol hən aIsak, anatun, len nəmel tutumavan.* ²² Imaiegai: Nadələomian san mai nəsa togole aroum ḥonḥon. Nəsa togole evurvur nadələomian san. ²³ Ale natosian siGot isarpoh toke, “Apraham edələom nəsa aGot tokele, ale aGot eriṅi ke aApraham inor len nəhon husur

* **2:1:** Job 34.19; Lev 19.15 * **2:8:** Lev 19.18 * **2:11:** Nəboṅ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paṅpaṅ samñ o naləṅonion samñ ṅai. * **2:11:** Exo 20.13-14; Deu 5.17-18 * **2:19:** 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34 * **2:21:** Gen 22.1-14

nadəlomian san,”* ale aGot ekisi hən abubur san.* ²⁴ Imasil ke aGot erinji ke nəvanuan inor len nəhon husur nəsa nəvanuan togole, savi husur nadəlomian nəvanuan tokade lan n̄ai. ²⁵ Imaienan am hən aRahap, napəhaʿvut ta Jeriko ta m̄o toḡur hən niben. AGot erinji ke inor len nəhon husur nəsa alitenan togole nəboŋ tosusuan ahai pispisul gail ale tosəvat galit vi lan naḡisal tile sua.* ²⁶ Nəboŋ nanunun toḡuer len nəvanuan, niben imat. Len naʿvide tomaienan, nəboŋ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan imat.

3

Nawolan hən namean̄

¹ Bathudud nadəlomian, gamit isoḡur samtegəm vi hai ḡusan. Mətevis n̄ai. Husur mətoləboii ke dereh aGot tebunus kitev nəsaan len nəmauran mai naḡusanan sinamit namttovi hai ḡusan, səhor nəvanuan tile gail. ² Len naʿvide tosoḡur gadit ḡisi datusab van. Avan ideh asike ḡisor ḡisa len nasoran san, gai evi nəvanuan tonor kavkav hum aGot toləŋoni, eləboi ḡiwol hən gai gabag kavkav. ³ Nəboŋ datḡerinj natuhmetəlai len nabuŋon nahos hən ḡigol nəsa datḡeləŋoni, datoləboi datḡiwol hən niben kavkav. ⁴ Mitinau nabiltiwag wol. Ahai wolwol eləboi ḡiwol hən nəwag enan hən natuhʿvos wolwol n̄ai, ale dereh tevi lan naut ahai wolwol toləŋoni, naut kəmas nəlan todaŋ. ⁵ Len naʿvide tomaienan namean nəvanuan evi natuhtit n̄ai be ikel na-sor-patpat-gai-məhat-an totibau.

Mitinau nakumashəhab toləboi ḡepəŋas nabiltilih̄ai. ⁶ Namean nəvanuan tosor ehum nəhab enan. Len niben nəvanuan, namean evi nəkadhut naʿvide hən nəmauran tiltile ḡisi lotosa. Emədas nəvanuan kavkav. ASetan etuŋ namean nəvanuan hən nəhab nəmatan ale namean nəvanuan epəŋas ḡis naḡisal hən nəmauran san kavkav. ⁷ Nəvanuan eləboi ḡigol narivatəvat mai nəman mai natit tokəlah mai natit tomaur len tas lototiltile ləḡehusur nəsa toləŋoni. ⁸ Be səkad avan ideh toləboi ḡigol namean ḡehusur nəsa toləŋoni. Evi natit nəsaan sua, na-wol-həni-an toḡuer lan. Epul hən nabehi togol nəmatan. ⁹ Nameadato isal suh Nasuḡ, aTəmadato, ale nameadat enan n̄ai esəvar nəvanuan gail, aGot togol lotosun̄an gai.* ¹⁰ Nə-sal-suhi-an mai nasəvarian, gəlar ḡisi arovivile len nabuŋon nəvanuan. Bathudud sagw gail, datimasgol ke natenan satimaienan. ¹¹ Nabəko tosua n̄ai eʿvuv hən nəwai tohol mai nəwai tokon a? Ao! ¹² Bathudud sagw gail, nəhai nafik iʿvan hən naoliv a? Ao! Nəhau nakrep iʿvan hən nafik a? Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas ḡeʿvuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

¹³ Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o naləboian a? Bikade, tiḡarḡar len naʿvide san tovoi, ke, len namitisau san hən nəmauran tonor, natit ḡis togole, igol gail len nəlon tomədau, sənau gai. ¹⁴ Avil len nəlomito məḡbikad nə-taḡulol-bulosi-an, məḡbinau masuʿ hən gamit səḡomito, samtisor patpat namitisau samit a məhat, samtelibliboŋ hən məḡisor mədas nakitinan. ¹⁵ Husur namitisau tomaienan sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nəvanuan lotosuh lan mai natəmat gail. ¹⁶ Husur naut ideh nəlon nəvanuan topul hən nə-taḡulol-bulosi-an mai nəvanuan lotonau masuʿ hən galit səḡolito, naut enan ikad nətaʿvtaʿvoran mai naʿvide hən nəsaan tiltile ḡisi. ¹⁷ Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm len aGot iveveu buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat len nəlon nəvanuan, inau habat hən nəvanuan tile, səhaihai be eutaut hən ḡesəsəloŋ hən nəvanuan tile. Nəlon itaŋis masuʿ hən nəvanuan tile, ale len natit ḡisi togole iʿvan hən naʿvit tovoi. Igol epitoʿ van hən nəvanuan ḡisi, ale nəsa tokele, igole, sagəras avan ideh. ¹⁸ Alat nəlolit tokad natəmat, lotogol naḡonan ke səkad nəḡalan am, ehum galit lumabul namisurhut totov, toʿvan hən naʿvite tovi nəmauran tonor buni.

* 2:23: Gen 15.6 * 2:23: 2Chr 20.7; Isa 41.8 * 2:25: Jos 2.1-21 * 3:9: Gen 1.26-27

4

Gol nasa aGot toləḡoni

¹ Nəbalkabaḡan mai nəbālan gail len gamito, logəm a be? Logəm len naləḡonian samit səbomit gail lotoliv gamito. Naləḡonian galenan luḡal len nibemito mai nəlomito. ² Mətoləḡon nəsa mətsəkade; nəlomit evənohi be mətodədas mətbəkade; imaienan mətovitvituh, mətubal, mətugol nəmatan mōsi. Mətsəkade husur mətsaus aGot həni. ³ Ale nəboḡ məttousi həni, mətsəkade husur mətsausi mōs navoian; mətoləḡoni ḡai mōs ḡigol na-ləḡon-ivoi-an len gamit səbomito. ⁴ Mətsail gəgat len aGot, mətohum abareab toriḡ asoan hən ḡitoh mai naulumān tile! Nəboḡ məttogəm vi bubur sinavile a pan, mətogəm vi enemy siGot. Mətsaləboii a? Imaienan, avan ideh tolekis hən ḡevi bubur sinavile a pan, gai evi enemy siGot. ⁵ Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriḡi len gidato, ilekol masuḡ hən gidato. Mətunau ke natosian san isor kəmas a? Ao! ⁶ Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas həni. Imaienan, natosian siGot ike, “AGot evi enemy silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədaḡ, ləsənaḡ galito.”* ⁷ Imaienan, riḡ gamito len navəlan aGot. Mitidaḡ ḡur natəmat ale dereh tigam dan gamito. ⁸ Mətegəm pəpadaḡ təban aGot ale dereh aGot tegəm pəpadaḡ təban gamito. Gamit məttovi vanuan nəsaan, kəkəsəval, mitigol nəmauran samit tiveveu! Gamit məttokad nənaḡuan toru, mitigol nəlomit tiveveu.* ⁹ Mitilolosa, mititaḡ, namətarur samit gail lisel! Nəmanmanan samit tegəm vi taḡan, nakemkeman samit tegəm vi lolosaan. ¹⁰ Nəlomit temədaḡ len nəhon aGot, riḡ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

Samtisor tas nəvanuan tile

¹¹ Nəbathudud sagw gail, samtisor mədas gamit gabag. Avan ideh ḡisor mədas nəbathudud nədəlomian ideh, ḡisaḡ səhoti ke ḡisa, gai isaḡ səhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo səpat len navəlaḡ hən gəḡbike ivoi o isa, ao, gimasgol husur nəsa tokele ḡai. ¹² AGot səḡon ḡai toviol hən nalo, gai ḡai eləboi ḡepəpehun navoian dan nəsaan. Gai səḡon ḡai eləboi ḡilav kuv gidato hən datḡbimaḡur, gai səḡon eləboi ḡigol datḡbimasig. Be gaiug savi hən gəḡbike nəvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

¹³ Mətesəsəloḡ, gamit məttoke, “Daməḡai o pelan datevi lan nəbiltivile ea. Ale dateum ei len nasihau tesua, dateḡur natit gail, ḡur həni, ale dereh datesəhor nəvat tisoḡur.” ¹⁴ Samtekəmaienan husur mətsaləboi nəsa ḡevisi pelan.* Mətsaləboi nəmauran samit timabe. Mətohum nəmavukasw togol naut toḡbanuḡanw, ale sədareh toməkaskas. ¹⁵ Ivoi am hən mətbike, “Nasuḡ ḡeləḡoni, dereh datitoh, datigol timaiegai maiegai maiegai.” ¹⁶ Be gagai len nənaḡuan ke məttovoi səhor nəvanuan tile gail, mətusor patpat gamit məhat. Nasor-sal-suhi-an ḡisi tomagenan isa vəsa! ¹⁷ Imaienan, nəboḡ məttoləboi nəsa tonor hən mətbigole be mətsagole, mətugol nəsaan.

5

Naləḡauan van hən alat lotopul hən natite

¹ Mətesəsəloḡ, gamit məttopul hən natite! Mititaḡ, məteis husur na-ləḡon-isa-vəsa-an gail lotogəm hən gamito. ² Nasugurtit məttopul həni imōm tia, nahurabat samit gail, nəbarimōm ikat tətətar gail gol ke lumadurdur tia. ³ Nagol mai nasilva məttosah tuani itaḡ tia. Natgalenan dereh likel ur nəsaan samito lihan nibemito hum nəhab. Nəboḡ hən nanoḡan hən navile a pan egəmai be mətusah tuan natit samito sal.* ⁴ Nau nəsa məttogole! Mətsaḡur nəvanuan nauman gail lotota kokotov nawit len nəmarireu samito,

* **4:6:** Pro 3.34 * **4:8:** Zec 1.3; Mal 3.7 * **4:14:** Hən naves 13-14, ris Pro 27.1 * **5:3:** Hən naves 2-3, ris Mat 6.19

gol ke naþurþuran salito mætsaʋuri ikel ur nəsaaan samito. Ale nəkaiian silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinabiltivəshəŋel gail len nəmav, esəsəloŋ həni.* ⁵ Len nəmauran samit topul hən nakontite len navile eg a pan, mətugol natideh məttoleŋoni. Hum nabuluk tokənoh hən naliol sənau nəmataan san, gamito mətugol nəlomit tokənoh, tohan təməhav naut kəmas nəboŋ hən nəmataan. ⁶ Mətusaḅ səhoti ke nəvanuan nanoran timaspanis, ale mətugol imat, be gai sagol natideh hən mətbinəŋ dani.

Toh mædau husur na-ləŋon-isa-vəsa-an

⁷ Imaienan bathudud nadəlomian, susumar len na-toh-mædau-an vir nagəman siNasuḅ. Mitinau nəvanuan tokad nəhol. Itohtoh mædau vir naus beus len nəboŋ han, hən natit pisi lototov len tan ləbiʋan hən naʋit tovoi.* ⁸ Gamit am mititoh mædau tebəlav, mətəil gəgat len Nasuḅ husur nagəman san egəm pəpadaŋ.

⁹ Bathudud nadəlomian, samtikoblen mædas gamit gabag, hən asike Nasuḅ bisəḅ səhoti ke mitimaspanis. Məteris! Gai þepəpehun navoian dan nəsaaan sidato egəm tia! Satoil bopita!

¹⁰ Bathudud nadəlomian, hən mətbeləboi na-toh-mædau-an tobəlav len na-ləŋon-isa-vəsa-an, mitinau ahai kelkel ur gail lotosor len nahəsən Nasuḅ. Ale mitigol tətəʋ hən galito. ¹¹ Datunau alat lotodaŋ þur na-ləŋon-isa-vəsa-an. Len nabunusian sidato aGot ivoi hən galito. Mətosəsəloŋ ləboi nə-daŋ-ḅuri-an siJop, ale mətəris ləboii ke husur na-ləŋon-isa-vəsa-an tobəlav, Nasuḅ aGot ivoi masuʋ həni.* Husur nəlon Nasuḅ itaŋis masuʋ hən nəvanuan, mai epul hən nalolosaan.*

¹² Bathudud nadəlomian, a məhat hən natit pisi, samtikel nəhes ideh hən bita gat nakel-gati-an samito, samtikel nəhes nəmav, nəhes navile a pan, o nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ŋai hən evoi, mitike, “Ao” ŋai hən ao, hən asike aGot bisəḅ səhoti ke mitimaspanis.*

Mitoris tuʋ len nadəlomian, mətəvi tarhət gamit gabag

¹³ Gamit ideh beləŋon bisa masuʋ, timassor tuʋ. Gamit ideh beḅəhaʋur, timassal suh aGot len nəbe gail. ¹⁴ Gamit ideh beḅəsaḅ, timaskis aelta silat siYesu legəmai ale limassor tuʋ mōsi, vəhasi hən naoil len nahəsən Nasuḅ.* ¹⁵ Ale na-sor-tuʋ-an len nadəlomian dereh tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḅ tigol timaur. Ale atenan bigolgol nəsaaan, Nasuḅ dereh teruḅati dani. ¹⁶ Imaienan, mitikel vəhot nakitinan hən nəsaaan samit gail mai gamit gabag ale sor tuʋ mōs gamit gabag hən mətḅimaaur dan naməsahan. Nəboŋ nəvanuan nanoran tosor tuʋ, na-sor-tuʋ-an san ikad nədaŋan totibau, len Nasuḅ eləboi bigol natit bisəbur. ¹⁷ AElijah evi nəvanuan sumān gidato, ale isor tuʋ idaŋ hən naus asike beus. Ale naus səhan nətan len nasihau totor mai nahəḅati toməlevtes! ¹⁸ Beti isor tuʋ hən naus beus, ale nabiltius eus, nətan igol nəhanian itov, iʋan.†

¹⁹⁻²⁰ Bathudud nadəlomian sagw, gamit ideh ḅipal sɔb dan nakitinan, ale avan ideh beʋireh təlmam həni, mitinau gat nategai: avan ideh beʋireh nəvanuan nəsaaan təlmam dan naḅisal nəsaban san, ilav kuvi dan nəmataan hən aGot beʋerubət nalilisaan san.*

* **5:4:** Lev 19.13; Deu 24.14-15 * **5:7:** Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23 * **5:11:** Job 1.20-22, 2.10 * **5:11:** Psa 103.8
* **5:12:** Mat 5.34-37 * **5:14:** Mak 6.13 † **5:18:** Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45 * **5:19-20:** Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Nalobulat napolisulan na-vəha-sual-an aPita totesi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu behəhaʋur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh.

Itos nalobulat napolisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos nalobulat napolisulan egai ŋais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuʋ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13-2.10)

4) Naʋide alat siYesu ləbimashusuri (2.11-3.22)

5) Na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vi-tarhəte-an (4.1-4.19)

6) Nakelean todaŋ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudəlaŋian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aPita notovi ahai pispisul siYesu Kristo, nutos nalobulat napolisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametbōs gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.* ² Len naləboian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke məttohad nəboruan siGot mōs mətbigol nəsa aYesu Kristo tokele, mətʋiveveu len nəda han.* Navoian aGot toviol habat kəmas hən mai natəmat tepul səsəhov len nəlomito.

Nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaŋis masuʋ hən gidato, eviol hən nəpasian veveu mai gidato len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-viri-an tomaur. ⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuʋ len nəmav mōs anatun gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel boŋ ideh, asike lumōm, asike natideh emədas gail, asike luwav. ⁵ Ale len nədaŋan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadəlomian samito van vəbar nəsarpoan hən nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totuʋat nəboŋ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoan enan gai toutaut hən ʋevəhoti len nəboŋ naməkot.

⁶ Mətohaʋur masuʋ təban natgalenan, naut kəmas na-ləŋon-isa-an totiltile gail limasbar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linoŋ. ⁷ Imaienan hən na-ləŋon-isa-an galenan ləbigol ris nadəlomian samito ke lotovi nadəlomian gəgəras o kitin. Na-ləŋon-isa-an galenan lugol kitev nadəlomian samito hum nəhab tolatlat kitev nametəlai nagol van tovi wai hən ʋisabi ke toveveu o tokad nəpahsago lan. Be len nənauan siGot, nadəlomian samito esəhor masuʋ hən nagol tomasmasig. Ale nadəlomian samit ʋekitin, dereh aGot tilav nəsal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboŋ hən navisian siYesu Kristo. ⁸ Mətələmas bun aYesu naut kəmas mətʋarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətʋarisi, mətəriŋ nəlomit idaŋ lan, gol ke məttopul hən nakemkeman. Nahəhaʋuran məttohad, nasoruan edədas bikel ləboii.* ⁹ Bathut ke nəsa togəmgəm hən gamito tohum naʋit

* **1:1:** Nəboŋ toke metbōs len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metbōs len navile a pan. Uman 8.1, 4, 11.19. * **1:2:** Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24 * **1:8:** Jon 20.29

nadəlomian samito, evi nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan beti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta m̄o lopəhav utaut hən nə-lav-kuvi-an enan tovi naviolan bəgəm hən gamito, aGot bəviol kəmas həni mai gamito. Galit ludon vahvahur nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hən ləbələboii. ¹¹ Len nəbon ta m̄o lunau habat, nəbon aNunun aKristo len nəlolito tokel kot na-ləjon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa bəhusuri: naputsanian hən nahəsan mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəbon natgalenan ləbēvisi mai ləbimabe.* ¹² AGot ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta m̄o ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəbon lotokel natgalenan məttomadhasəsəlon həni. Ale gagai alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədan seNunun aGot, aGot tosəvati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, aṅel gail am loləjon buni ke lekəta kitev natgalenan hən ləbələboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienan, mətəutaut hən nənauan samito, mətəhulahul, təgau gat nəlomito. Ale mətəriṅ p̄is nə-vatvat-viri-an samit len navoian aGot bəviol kəmas həni mai gamito nəbon aYesu Kristo bəvisi. ¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum məttovi anatun gail. Nələjonian gail lotosa məttofade nəbon məttoṭətan hən nakitinan, saliwol hən nəmauran samit am, samtehusur gail. ¹⁵ Avil len natit p̄isi mətbigole, mətəsūm̄an aGot tokis gamito ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nəsaan gail, mitikad nəboruan san. ¹⁶ Husur len natosian siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nəsaan suṁan ginau notovoi buni, nototoh a tut dan nəsaan.”*

¹⁷ Ale aGot, məttoṭokisi hən aTəmamito, ebunus nəvanuan gail len naṽide toṭitoṽ van hən nəvanuan p̄isi, nəbon topəpəhun navoian dan nəsaan len natit p̄isi lotogole. Imagenan, len naṽide samito, len nəmauran kavkav samito hum nametbəs gail len navile a pan, mətətəṅedur bathurien, mətəmətəhw len nəyalyalan san. ¹⁸ Husur mətələboi tia ke aGot toṽur nəmakuvan samito hən b̄ilav kuv gamit dan naṽide kəmas hən nəmauran samito togəm len atəmamit ta sutuai. AGot saṽur nəmakuvan samito hən nagol o nasilva arbisa vemasig. ¹⁹ Ao, eṽuri hən nəda nəmauran seKristo tosəhor natit p̄isi,* aKristo tohum natuhsipsip tonor hən natutumavan, səkad naut ideh len niben tosa, səkad natideh tosa lan.† ²⁰ AGot itabtabuh lan tia nəbon satubət hən b̄igol navile a pan sal, be aGot esəvati hən bəvisi len nəbon naməkot galegai m̄os gamito. ²¹ Len aKristo mətəriṅ nəlomit len aGot. Evi aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, toputsan nahəsan, toriṅi toyalyal. Imagenan, mətəriṅ gat nadəlomian mai nə-vatvat-viri-an samito len aGot.

²² Nəbon məttoṭgol tabtab hən nəsa nakitinan tokele, mətugol nəlomit gabag iveveu hən mətbeləmas bun nəbathudud nadəlomian len nakitinan. Len nəlomit tomasil habat, mitidan hən mətbeləmas masuṽ hən gamit gabag, ²³ husur mətukad nəpasian veveu. Nəmauran veveu məttoṭfade sagəm len nəpasusan sitata mai sinana husur nəmauran artoviol həni mai gamito dərəh tesib len nəmatan. Avil nəmauran veveu məttoṭfade dərəh tipat vi sutuai bathut ke togəm len nasoruan siGot, nasoruan nəmauran, nasoruan topat vi sutuai. ²⁴ Hum natosian siGot am tosor husur natenan, ike, “Nəvanuan p̄isi lohūm naliol,

nəyalyalan p̄isi lotokade ehun napushət naliol;
naliol imasmas, napushəte imayoh, erus vi pan,

²⁵ avil nasoruan siNasub aGot ipat vi sutuai.”*

Ale, nasoruan enan evi na-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

* **1:11:** Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26 * **1:16:** Lev 11.44-45, 19.2 * **1:19:** Kol 1.20 † **1:19:** Exo 12.5 tosor husur natuhsipsip hən natutumavan. * **1:25:** Isa 40.6-8

2

¹ Imaienan, samtigol nēsaan ideh am, mitinoŋ dan nēsaan p̄isi togol nasēnahan. Samtelibibonŋ am; samtegēgēras; nēlomit satevənoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mēdas nahēsan. ² Hum amas mai alikob artomaduh tabtab hən nasus, gamito mitimasləŋon masuŵ hən nasus nakitinan togəm ben aGot, hən mət̄bemuni hən mət̄betibau len nēmauran kitin topat vi sutuai. ³ Husur, hum natosian siGot toke, “Mətusab̄ ləboi navoian siNasub̄, ke nabus han ivoi.”*

Nəvat nēmauran mai alat aGot tolekis hən galito

⁴⁻⁵ Nasub̄ aKристо ehum nəvat nēmauran sua mōs naim siGot, nəvanuan gail lotomətahuni hum sanor hən naim be aGot tolekis hən husur ivoi səhor natit p̄isi. Mətegəm hən aKристо hum gamit gabag mət̄tovi nəvat nēmauran gail hən aGot b̄eum hən naim san hən nəvat galenan hən mət̄begəm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hən gamito mōsi. Len aYesu Kристо, mət̄etutumav hən naviolan aGot tohəhaŵur hən gail: len aNunun aGot, lotu hən aGot.* ⁶ Husur len natosian siGot ike,

“Səsəlōŋ! Noriŋ nəvat sua len naut a Sion,
toləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor,
nulekis hən husur ivoi səhor natit p̄isi,
ale avan ideh toriŋ nəlōn lan,
asike eləŋon isa sil toriŋ nəlōn lan.”†

⁷ Imagenan, len gamit mət̄tokad nadələmian, nəvat enan ivoi səhor natit p̄isi, wake len alat səkad nadələmian, lomətahuni hum nasoruan siGot toke,

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,
gai egəm vi vat sua ŋai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.”*

⁸ Natosian ikele am ke,

“Evi nəvat togol nəvanuan gail ləb̄ipes h̄əbetw,
nəvat totibau togol ləb̄iteh.”*

Lupes h̄əbetw husur ləsagol nēsa nasoruan siGot tokele. Len nə-nau-utaut-an san, aGot eriŋi sutuai tia hən ləb̄imagenan.

⁹ Be gamito mət̄ovi vanuan aGot tolekis hən gamit səlani; mət̄ovi hai tutumav siGot tovi kiŋ; mət̄ovi luŵoh hən nəvanuan gai toriŋ nahēsan lan, naluŵoh san səb̄on. Mətumagenan hən mət̄bikel ur nab̄oruan san tovoi mai natit p̄isi tovoi buni aGot togole, aGot tokis gamito dan nēmargobut vi lan nam̄ial namēnas san.* ¹⁰ A mō mət̄savi alat siGot, be gagai mət̄ovi alat siGot. A mō aGot salolosa hən gamito, be gagai aGot ilolosa hən gamito.*

¹¹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, navile a pan egai savi naut samit am. Mət̄osuŋan namet̄bos gail, mət̄osuŋan alat lototoh len naut savi salito. Imaienan noŋir gamito ke, bulatut dan naləŋonian gail hən nibemito lotobal mai nēmauran kitin len nəlomit gail.

¹² Navide hən nēmauran samito len nəhon alat lotokad nadələmian len nagot gēgēras gail, timasvoi, hən ke naut kəmas lotosor tas gamit suŋan mət̄togol natit tosa gail, nəboŋ ləb̄eris navoian gəb̄igole, dereh lisal suh nəyalyalan siGot len nəboŋ hən navisian san.

Gol nēsa alat lotoil a mō lotokele

¹³ Hən mət̄behusur Nasub̄, mət̄eriŋ gamit len navəlan alat lotoil a mō len navile a pan, naut kəmas tovi akiŋ toil a mō, ¹⁴ o agavna san gail. Husur akiŋ eriŋ galito hum agavna gail hən ləb̄ipansem alat lotogol nēsa tosa, be sal suh alat lotogol nēsa

* **2:3:** Psa 34.8 * **2:4-5:** Natutumavan gail aGot tohəhaŵur hən lovi naviolan hən nalotuan, nə-sal-suhi-an, na-sor-tuŵ-an, na-ləŋon-isa-an mōs aKристо. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hən naləŋonian seNunun aGot totoh len nəlolito. † **2:6:** Isa 28.16. Naut a Sion evi nəhes sual am hən naut a Jerusalem ale nəvat evi aYesu. * **2:7:** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 * **2:8:** Isa 8.14-15 * **2:9:** Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21 * **2:10:** Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25

tovoi.‡ 15 Gol nesa tovoi, husur aGot eləŋon ke navoian mət̃bigole tekəkol hən nabuŋon alat lototətan, lotosor len namelmelan salit ŋai. 16 Mətsavi slev am be mətumakuv tia. Nəmakuvan məttokade, samtinau ke tigol mət̃oləboi mət̃bigol nəsaaŋ ideh. Ao, mətukad nəmakuvan hən mət̃bitoh hum naslev siGot. Nəsaaŋ səbaŋis gat gamit am, mətumakuv dani tia. Mititoh tin len nəmakuvan məttokade. Samtinau ke nəmakuvan tesusuan gamito hən ke mət̃oləboi mət̃bigol nəsaaŋ tətəs. Ao, mətukad nəmakuvan hən mət̃bitoh hum naslev siGot. 17 Məteputsan nəvanuan gail p̃isi len nənauan samito. Məteləmas bun nəbathudud nadəlomian. Len nalotuan, mətēmətahw len nəyalalan siGot. Putsan nakiŋ hən nəkantri samito len nənauan samito.

Naslev gail

18 Gamit mət̃tovi slev gail, len nə-nau-məhat-həni-an, mitidaŋ hən na-il-a-ŋo-an simasta samit gail, mitigol nesa lotokele. Mitimagenan hən amasta gail lotovoi, lotomədaŋ, ale mitimagenan hən galit am lotodaŋ taltal, lotosa. 19 Husur, len nəlomit toləboi naləŋonian siGot, mət̃bidaŋ b̃ur napəŋasan hən na-ləŋon-isa-an sanor, dereh aGot tehəhaʋur hən gamito. 20 Mət̃bidaŋ b̃ur nabilasian tonor hən nəsaaŋ mət̃togole, mət̃osəhor nesa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil mət̃bidaŋ b̃ur na-ləŋon-isa-an sil navoian mət̃togole, dereh aGot tehəhaʋur hən gamito. 21 Husur aGot ekis gamit hən mət̃bivoi, naut kəmas na-ləŋon-isa-an enan. Igol aKristo eləŋon isa vəsa ŋos gamito hən mət̃bigol tətəʋ hən, husur nəmel rien. 22 Gai sagol nəsaaŋ ideh, nabuŋon sakel nagəgərasan ideh, gai sagəras avan ideh.* 23 Nəboŋ nəvanuan gail lotosəvari, gai sapesəvar təlmam; nəboŋ toləŋon tosa vəsa, gai sasor husur nasisilan. Ao, eriŋ gai len navəlan aGot topəpehw tonor hən navoian dan nəsaaŋ. 24 AKristo evus nəsaaŋ sadit gail len niben gabag len nəhai balbal, hən dat̃bimakuv dan nədaŋan hən nəsaaŋ sadito, hum dattomat, be hən dat̃bimaur ŋos nanoran. Evi niben tomətartar togol mət̃tomaŋ! 25 Husur a ŋo mət̃ohum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut sua. Be gagai mət̃upair van hən atenan tokətkəta təban nasipsip gail hən mət̃behusuri, gai tokətkəta gol nəlomito mai nəmauran kitin topat lan.‡

3

Alarmisoan

1 Imaienan, gamit mət̃tovi pəhaʋut mət̃tolah, geriŋ gaiug len navəlan asoaŋ. Gəb̃igol bimagenan, naut kəmas ahaʋut saŋ asike b̃igol nesa nasoruan siGot tokele, naʋide saŋ dereh tesəhor atenan hən b̃eriŋ nəlon len aGot. Husur naut kəmas gəsakel natideh,* 2 dereh atenan tebunus naʋide saŋ togəŋ len nəloŋ toveveu, dereh tebunus nalotuan saŋ van hən aGot ke eməlas. 3 Napəhasan saŋ, natideh saŋ tokab, satipat len navuruŋ gotoviri, o nagol gotovəhas niben hən, o nahurabat gotosuni hən nəvanuan gail ləb̃eris gaiug ŋai.* 4 Ao, napəhasan saŋ, nesa tokab len gaiug, tegəŋ len gaiug kitin gotosusuah len nəloŋ, tevi napəhasan hən nanunuŋ mai nəloŋ tomədaŋ, natəŋat topat lan. Napəhasan enan asike iwav boŋ ideh. Napəhasan enan səlani ŋai, aGot ehəhaʋur masuʋ hən. 5 Alatpəhaʋut ta sutuai lotovatvat vir na-kel-gati-an siGot gail, lukad napəhasan tomaienan. Galito lulotu hən aGot ale lugol husur nesa asoalit lotokele. 6 Nau təlmam hən aSarah togol nesa aApraham tokele, tokisi hən amasta san.* Gamit mət̃ogəŋ vi natun aSarah gail nəboŋ mət̃todaŋ b̃ur namətahwan hən mət̃bigol natit tovoi gail.

‡ 2:14: Hən naves 13-14, ris Rom 13.1-7 * 2:22: Isa 53.9 § 2:25: Hən naves 24-25, Isa 53.4-6 * 3:1: Efe 5.22; Kol 3.18 * 3:3: 1Tim 2.9 * 3:6: Gen 18.12

⁷ Imaienan, gamit mættovi ulunian mættolah, gitoh mai asoam̃ len naləboian ke, sədan səhor gaiug, be geputsani len nənauan sam̃, husur asoam̃ am ikad naviolan hən nəmauran kitin aGot toviol kəmas həni. Gigole hən asike natideh b̃ipon gol na-sor-tuṽ-an sam̃.*

Na-ləṅon-isa-vəsa-an sil na-gol-na-voi-an

⁸ Hən nəb̃imaris kotov nasoruan sagw, nukele ke, gamit p̃isi mætegəm sua ηai len nənauan samito mai nəlomito; len nəlomit totañis gabag hən gamito, ləmas bun gamit gabag; nəlomit temədau. Samtinau gamito. ⁹ Samtivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gamito. Samtisor tisa təlmam van hən avan ideh tosor tosa hən gamito. Be gol vari len navoian mættous aGot hən b̃igole həni. Enan evi naləṅonian siGot tokis gamito, hən mætb̃ikad naviolan tovoi, gai totəgau gati m̃os gamito.* ¹⁰ Husur natosian siGot ike,

“Gəb̃eləṅon nəmauran gəb̃ehəhaṽur lan, hən ke nəboṅ sam̃ gail b̃ivoi,
nameam̃ satisor tisa,
nabuñom̃ satelibliboñ.

¹¹ Gipair dan nəsaan, gigol navoian,

gidoñ natəmat, gam kitevi hən gəb̃ikade mai nəvanuan gail.

¹² Husur namətan Nasub̃ aGot ekətkəta təban alat lotonor,
nədariñan esəsələñ hən na-sor-tuṽ-an salito,

avil nəhon Nasub̃ ipair dan alat lotogol tosa.”*

¹³ Ale, mætb̃idañ m̃os mætb̃igol navoian ηai, as tigol nasənanan hən gamito? ¹⁴ Be naut kəmas mætb̃eləṅon b̃isa vəsa m̃os nanoran, aGot dereh tigol navoian van hən gamito,* ale nəkadumito sateṽurṽur, sagemətahw len avan ideh, nəlomito satetuhath.* ¹⁵ Be len nalotuan len nəlomito, putsan nəyalyalan seKristo tovi aMasta samito. Ale avan ideh b̃eus gamit hən mætb̃isor husur nə-vatvat-viri-an mættokade, mæteutaut tabtab hən mætb̃isor vahvah həni. ¹⁶ Sor mədau suñian atenan totibau səhor gamito. Gole len nəlomit tomasil. Mætb̃imaganan, nəboṅ alat lotosor tas nab̃oruan samit tovoi, lotoris naṽide tovoi mættokade husur mættovi seKristo, dereh tigol nahurulit tisa. ¹⁷ Husur na-ləṅon-isa-an samito b̃evi naləṅonian siGot, ivoi am hən mætb̃eləṅon b̃isa sil navoian mættogole, səhor mætb̃eləṅon b̃isa sil nəsaan mættogole. ¹⁸ Husur aKristo eləṅon isa vəmat vəha-sua ηai sil nəsaan sinəvanuan gail. Gai tonor buni imat m̃os alat ləsanor hən b̃esəhar gamito van hən aGot. Nəvanuan gail lugol niben imat, be len aNunun aGot imaur tətəs.* ¹⁹ Len aNunun aGot ivan vakel na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len nabəbañisan len naut nəmatan. ²⁰ Lovi alat ta sutuai ləsgol nəsa aGot tokelkele nəboṅ totoh ebəlav vir aNoah toum hən nab̃iltib̃ot. Len nab̃ot enan, nəvanuan evis ηai, məlevtor p̃isi, ləsəmat, lumaaur len nəwai.* ²¹ Enan evi nasoruan kəta hən nəbaptaisan tolav kuv gamit dan nəsaan len nəboṅ ta daməηai. Nəbaptaisan savi nalilosan hən mætb̃ekəkəs kuv nab̃iñb̃iñalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hən aGot len nəlomit tomasil. Len nəbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo. ²² Atenan evi məhat vi lan nəmav, ebətah len nətarhət nəmatu siGot, ale aṅel gail mai alat lotoil a m̃o mai alat lotokad nədañan; galit p̃isi lotəṅedur bathurien.

4

Toh m̃os nəyalyalan siGot

¹ Imaganan, husur aKristo eləṅon isa vəsa len niben, gamit am, mæteutaut hən gamit gabag len naṽide hən nənauan toṽitoṽ hum esan. Husur avan ideh toləṅon tosa vəsa len

* **3:7:** Efe 5.25; Kol 3.19 * **3:9:** Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit 2.23 * **3:12:** Psa 34.12-16 * **3:14:** Mat 5.10

* **3:14:** Isa 8.12-13 * **3:18:** Kol 1.22; Rom 1.4 * **3:20:** Gen 6.1-7.24

niben tia, gai sagol nēsaan am, ipair dani.* ² Nēmauran san tokade sal len navile a pan igol husur naləŋonian siGot ŋai, sahusur naləŋonian tosa seniben am. ³ Namityal emīdol! A mō mətōhusur ebəlav habat hən naləŋonian silat ləsəkad nadəlomian. Galit lohusur naŋide naitian taŋtaŋor; nəlolit evənvənah; lomun tēməhav van vatərog; len nabiltihanan mai natərogan salito lugol naitian tosa; luḅonḅon vamun taŋtaŋor; lulotu van hən nələblab gail tovi naŋide tosa vəsa batbat. ⁴ Imaienan losəhoŋut len gamito husur mətəsatutut hən mətḅitah mai galit am len naŋide tosa vəsa hun topəhas hən niten, igol losəvar gamito. ⁵ Be galit limassor vəsvəsai naŋide salito len nəhon atenan toutaut tia hən ḅepəpehun navoian dan nēsaan silat lotomaur mai lotomat. ⁶ Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hən ke naut kəmas lotokad nəpanismen hən nəmatan len nibelito surmān nəvanuan p̄isi, len aNunun aGot lukad nēmauran kitin, tosurmān nēmauran aGot tokade.

⁷ Nanonjan hən natit p̄isi egəm pəpadaŋ. Imagenan, mətətəgau gat nəlomito, mətəhulahul hən mətḅisor tuŋ. ⁸ A məhat hən natit p̄isi, ləmas bun gamit gabag len nəlomit kavkav, gol tabtab həni husur na-ləmas-buni-an ikabut gol nēsaan isoḅur.* ⁹ Mətəhəhaŋur hən gamit gabag mətḅēbis lohoim samit gail, ale kəkəkəta təban galito, nakoblēnan tēḅuer. ¹⁰ AGot eviol kəmas hən naviolan lototiltile mai gamit v̄isusua. Gamit p̄isi mətəkəkəkəta təban naviol-kəmas-an galenan hən ləḅevi tarhət samit gabag. ¹¹ Gəḅisor, tesurmān māu aGot tosor len nabuŋom̄. Gəḅevi tarhət sivan ideh, gole len nədaŋan aGot toviol həni. Hən ke, len aYesu Kristo, natit p̄isi gəḅigole tigol nə-sal-suhi-an tivan hən aGot. Gol nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan mai nədaŋan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an hən naKristen

¹² Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtesəhoŋut len na-ləŋon-isa-vəsa-an topəhas, togol kitev gamito ke mətōmabe, samtesəhoŋut lan hum tovi natsua totile masuŋ tovisi hən gamito. ¹³ Mətəhəhaŋur hən mətḅihan katəp̄ol mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboŋ nəyalyalan san ḅevisi, dereh mitikemkem, mətəhəhaŋur. ¹⁴ Nəvanuan gail ləḅisor viles gamito sil mətōhusur aKristo, navoian siGot igol mətukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito. ¹⁵ Be mətḅeləŋon ḅisa vəsa, satesil natideh tosa mətōgole. Samtimagenan husur mətugolgol nəmatan, mətovənvənah, mətugolgol tosa o mətōsulsul len nəsa savi samito. ¹⁶ Be mətḅikad na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut mətōvi Kristen, nahurumit satisa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mətukad nahəsən aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot ḅepəpehun navoian dan nēsaan egəm tia. Ale na-ləŋon-isa-vəsa-an evi natuḅatan han tobar nəbathudud san a mō. Ale ḅetuḅat len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi siGot tokele? Nəsa tevise hən galito? ¹⁸ Hum natosian siGot tokele,

“ḅidaŋ habat hən nəvanuan tonor ḅikad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nēsaan san,

nəsa tevise hən alat lotomətahun aGot, nəsa tevise hən nəvanuan nēsaan gail?”*

¹⁹ Imaienan, mətḅeləŋon isa vəsa husur evi naləŋonian siGot mōs gamito, gol tabtab hən nəsa tonor, ale riŋ gamit səḅomit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəgau gat gamit hən asike mətḅiteh dan navəlan.

5

Alat siYesu limabe?

* 4:1: Rom 6.7 * 4:8: Pro 10.12 * 4:11: Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23 * 4:18: Pro 11.31

¹ Ginau notovi elta sumān gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo, ale dereh nihan katəpol maii len nəyalyalan san bevisi asike idareh. Imaienan nusor buni mai gamit, aelta gail məttokətkəta təban alat siYesu. Nekəmaiegai: ² Kətkəta təban alat siGot sumān nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipsip, husur evi aGot toriŋ galit len navəlamito. Sagigole husur avan ideh bitaltal hən gaiug; be gole len nələm̄n tohəhaṽur. Sagigole husur goləŋon masuṽ hən natite; be gole husur goləŋon masuṽ hən naləŋonian siGot.* ³ Len nədaŋan sam̄, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriŋ galit len navəlam̄; be len navide tovoi sam̄, səhar navəshəvanuan hən ləb̄igol tətəṽ hən gaiug. ⁴ Beti, nəboŋ abiltivanuan tokətkəta təban nasipsip bəgəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tobilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mətsəmatmatu, mitigol nəsa ahaṽut gail lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an lotokele. Gamit p̄isi, mətesun nahurabat hən namədauan len nəlomito, nəlomit temədau hən mətbevi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədau, ləsəna galito.”* ⁶ Imaienan, gol nəlomit temədau len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan aGot todaŋ habat, hum məttovi naut kəmas, hən gai bəputsan gamito len nəboŋ tonor həni.* ⁷ Riŋ gaḅulan nənauan samit totuhatur mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.*

⁸ Mətetəgau gat gamit səbomito, mətehulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion toṽun, toyar mətmətan, das vanuan hən bikat pəpasi, han p̄isi. ⁹ Məteil bur atenan, il gəgat len nadəlomian samito, husur mətoləboii ke, nəbathudud nadəlomian len navile a pan kavkav ludaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotop̄itəṽ hən gail məttokade. ¹⁰ Ale, nəboŋ mətbeləŋon bisa vəsa bəbəlav kəkereh, aGot, topul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol məteil gəgat am, tigol mitidaŋ am, tigol nadəlomian samit tidaŋ hən asike mətberus dani. ¹¹ Gai bolai! Nədaŋan tipat len navəlan m̄au vi sutuai! Ganan!

Nasudəlam̄ian

¹² ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-ṽan-an nadəlomian todaŋ len aKristo, evi tarhət sagw nəboŋ nototos natuhlobulat napisulan egai toṽitol. Notosi hən nəb̄igol mətbeləŋon bivoi am len nəlomito, ale hən nəb̄ikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin həni, hən mətbeil gəgat lan.* ¹³ Alat siYesu len naut aPapilon, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadəlomian, aMak am, ikele.† ¹⁴ Len na-ləmas-buni-an mətesuṽn nətarhomit gabag hən mətbike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit məttovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

* **5:2:** Jon 21.15-17 * **5:5:** Pro 3.34; Jem 4.6 * **5:6:** Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 * **5:7:** Psa 55.22 * **5:12:** Uman 15.22-40. Nəboŋ aPol toke aSilas, len naut egai len nasoruan ta Kris ike aSilvanus. † **5:13:** Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike alitenan len naut aPapilon, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən napəhaṽut. Nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke Papilon evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

2 Pita

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-ru-an} aPita totosi

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos naloḅulat napolisulan egai hən nəsə?

APita itosi hən bikel nalələgauan mai alat siYesu ke salesəsəloŋ husur ahai pusan gəgəras gail.

Itos naloḅulat napolisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos naloḅulat napolisulan egai ŋais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədaŋan kavkav sam̄ mətəsūman aKристо len naḅoruan san. Ahai pusan gəgəras gail dereh litaltal hən gamit hən mət̄bigol nəsə tosa. Samtehusur galito, aGot dereh tigol limasig (1.3-2.22)

3) Mitidaŋ hən mət̄bikad naḅoruan siGot, husur Nasuḅ aYesu dereh tetəlmam hən bəpəpəhun navoian dan nəsəan. Len nəboŋ enan, aGot dereh tigol navile a pan egai timasig. Ale dereh tikad nəmav biveveu mai navile a pan biveveu, naut alat lotonor ŋai ləḅeləboi ləḅitoḅ lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aSimeon* Pita notovi naslev, ahai pispisul siYesu Kристо, ginau nutos naloḅulat napolisulan egai. Nutosi van hən gamit mət̄tokad nakondəlomian toḅitoḅ hən nakondəlomian namttokade. Len nanoran siGot sidato, mai aYesu Kристо tolav kuv gidat dan nəsəan sidato, datukad nadəlomian enan. ² Nous aGot hən bilav mai gamito navoian toviol kəmas həni, nousi hən natəmat bipat len nəlomito. Len naləboian samit len aGot mai aYesu Kристо, aMasta sidato, nous aGot hən bilav tabtab hən gəlar p̄isi mai gamito.

Naḅoruan samit timasgəm suḅan seKристо

³ Len nədaŋan aGot tokade husur tovi Got, ilav natit p̄isi dattom̄idol həni, hən dat̄bikad naḅoruan siGot len nəmauran sidato. Datoləboi dat̄bikade husur datoləboi atenan tokis gidato len nəyalyalan mai naḅoruan san tovoi buni. ⁴ Len natgalenan, eviol mai gidato hən na-kel-gati-an lototibau masuḅ lotoyalyal. Igol tomaienən hən ke len natgalenan mət̄oləboi mət̄bitah maii len naḅoruan siGot ale gam yav dan nab̄iŋalan gail hən navile a pan, naləŋonian gail lotomədas nəlon nəvanuan gail. ⁵ Husur enan, len nədaŋan kavkav samito, mət̄ehisi hən mət̄bikad na-voi-buni-an hən mət̄besuhud həni mai nadəlomian samito. Mət̄ehisi hən mət̄bikad naləboian hən mət̄besuhud həni mai na-voi-buni-an samito. ⁶ Mət̄ehisi hən mət̄bikad na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag hən mət̄besuhud həni mai naləboian. Mət̄ehisi hən mət̄bikad nə-daŋ-buri-an bəbəlav hən mət̄besuhud həni mai na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag. Mət̄ehisi hən mət̄bikad naḅoruan siGot hən mət̄besuhud həni mai nə-daŋ-buri-an bəbəlav. ⁷ Mət̄ehisi hən mət̄beləmas alat siYesu, mitivoi hən galito hum lotovi bathudud samito hən mət̄besuhud həni mai naḅoruan siGot mət̄tokade. Ale mət̄ehisi hən mət̄bikad na-ləmas-buni-an hən mət̄besuhud həni mai naləmasian mət̄tokade van hən alat siYesu.† ⁸ Natgalenan ləḅitoḅ tabtab len nəmauran

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris ike aSimon, be isoḅur luke aSimeon husur nasoruan Ipru

† **1:7:** Len naut egai, gəḅikad na-ləmas-buni-an, namilen ke goləmas bun nəvanuan tile, gəsənuu gaiug be gunau nəsə bevi tarhət san.

samito maienan, igol asike mətutoh kəmas be dereh mitiṽan len naləboian len aMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Avil avan ideh asike b̄ikad natgalenan len nəmauran san, namətan iḅanuḅanw, egəm vi metḅesw. Nəlön ibonḅonḅon hən ke aGot toruḅat nəsaan san gail ta m̄o tia. ¹⁰ Imagenan bathudud nadələomian, len nəmauran samito, mitidaḅ hən mətḅeṽusan səhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hən gamito. Husur mətḅigol maien hən asike mətuteh len nəsaan bonḅon ideh. ¹¹ Beti aGot dereh tidaḅ, tehəhaṽur hən mətḅeḅis len na-toh-vi-sutuai-an pipihabəlan Nasuḅ sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato.

Səsəlön husur nasoruan siGot

¹² Imaienan, akis nigol mitinau təlmam husur natgalenan, naut kəmas mətöləboi gail tia, naut kəmas mətöil gəgat len nakitinan mətḅokade tia. ¹³ Nəbonḅon nəbikad nəmauran len nibegw sal, nunau ke inor hən nəḅeliv təlmam hən nənauan samito van hən natgalenan. ¹⁴ Husur noləboii ke asike idareh nimat hum Nasuḅ sidato, aYesu Kristo tosor vəhoti mai ginau. ¹⁵ Na dereh nehisi hən nəḅigol mətḅinau gat natgalenan. Len nəbonḅon lotohusur nəmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal teḅəlav.

¹⁶ Nəbonḅon namttosor husur nədaḅan mai natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo, namtsahusur nəḅol gəgəras avan ideh toḅol hən len namitisau san. Ao, ginamit boh namtoris nəyalyalan san hən namətanamit səḅonamito. ¹⁷⁻¹⁸ Nəbonḅon namttotoh maii len naṽehuh siGot, aGot Tata eriḅ nəyalyalan tovi məhat lan, isal suhi. Ale nadolön aGot toyalyal məhat masuṽ ike, “ANatugw notoləmas buni bogai; noḅəhaṽur masuṽ hən!” Ginamit māu namtosəsəlön hən nadoldol enan togəm len nəmav.*

¹⁹ Datukad nəsa namttorisi, namttosəsəlön hən; datukad nəsa ahai kelkel ur lototosi, ale datoləboi datḅeil gəgat len gəlar p̄isi. Gamit māu mətəsəsəlön husur nəsa lototosi hun tovi nam̄ial tom̄ial len nəmargobut van vəḅar nəmav ḅepitau ale nam̄oso lalan (tovi aKristo) ḅevisi len nələmito. ²⁰ Mitimasləboi nategai ke: səkad na-pəhav-utaut-an ideh len natosian siGot togəm len ahai kelkel ur səḅon.‡ ²¹ Husur na-pəhav-utaut-an ideh səkad nəkadun len naləḅonion sinəvanuan, ao, evi aNunun aGot towol hən nəvanuan gail hən aGot ḅisor len nabuḅolito.

2

Ahai p̄usan gəgəras gail (Jut 4-13)

¹ Avil ikad ahai kelkel ur gəgəras gail len nəvanuan gail ta sutuai hum dereh b̄ikad ahai p̄usan gəgəras len gamito. Len naḅusanan salito lotosusuani gəmai loḅusan gəgəras, mədas gamit galevis, luke nəmasta toḅur kuv galit dan nəsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut. ² Nəvanuan isəḅur dereh lehusur naṽide tosa sihai p̄usan gəgəras galenan, naṽide selipah totaṽtaṽor. Husur enan nəvanuan gail am dereh lisor mədas naḅisal hən nakitinan. ³ Len na-ləḅon-masuṽ-hən-natite-an ahai p̄usan gəgəras galenan dereh legəras gamito hən ləḅilav kuv nəvat samito. Avil aGot ikel səhot nəpanismen salit sutuai tia, ale gai səpat, dereh tigol galit limasig.

⁴ Nau təlmam hən nəsa aGot togole hən galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariḅ aḅel gail lotogol nəsaan hən ləḅitoh kəmas, ao, eriḅ galit len naḅur nəmargobut, ḅaḅis gat galit hən ləḅeləḅon ḅisa vəsa vir nəbonḅon gai ḅepəḅehun navoian dan nəsaan. ⁵ AGot sariḅ alat navile a pan ta sutuai hən ləḅitoh kəmas, ao, eriḅ nilev tokabut gol navile a pan silat ləsaləboii. Avil ilav kuv aNoah ḅai tokelkel ur nanoran, gai mai nəvanuan eməlevru am.*

* **1:17-18:** Mat 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35 ‡ **1:20:** Len nasoruan ta Kris eləboi b̄ikad namilen sual am toke, Mitimasləboi nategai: nəbonḅon avan ideh ḅeṽurur na-pəhav-utaut-an sihai kelkel ur gail len natosian salito, ale ḅisor vəsvəsaii len nənauan san səḅon, gai sagol savoi. * **2:5:** Gen 6.1-7.24

⁶ AGot isaḅ səhoti ke naut a Sotom mai a Komorraḅ arimasmasirsir ale epəḅas gəlaru van arogəm vi masiav. Nəboḅ togol tomaienən, eḅusan nəvanuan gail nəsa bevisi hən alat læbemətahuni.* ⁷ Len nəboḅ enən aGot ilav kuv aLot, tovi nəvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetəmas hən naḅide silat læsahusur nalo ideh, naḅide selipah totaḅtaḅor.* ⁸ (Husur nəvanuan nanoran enən itoh mai galito, ale len nəboḅ p̄isi eləḅon isa vəsa nəboḅ toris, tosəsələḅ hən nagolean tosa salito.) ⁹ Husur ke Nasuḅ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad nəboruan san dan na-ləḅon-isa-vəsa-an salito. Dereh tetəgau gat alat læsanor len nəpanismen vir nəboḅ ḅepəpehun navoian dan nəsaan. ¹⁰ Mətunau ke galit lotohusur naləḅonian senibelito togol nəsaan, lotomətahun bun natohan pipihəbələn Nasuḅ læbigam yav dan nəpanismen a? Ao asike lugam yav dani boḅ ideh!

Nəkadulit ihaihai, loil ḅuri hən læbesəvar alat lotoyalyal, ninelit sapil hən læbigole. ¹¹ Be aḅel gail, naut kəmas ludəḅ, lukad nədəḅən səhor galito, aḅel gail læsasəvar galit nəboḅ lotokel ur nəsaan salito len nəhon Nasuḅ. ¹² Be ahai p̄usan galenan læsəkad nənauan len nəsa lotogole, lohūm narivatvat lilihai læsəkad nənauan be lototoḅ ḅai hən nəvanuan ḅisah hən gail læḅimat; alatenən losəvar natideh lototətən hən. Dereh aGot tigol galit limasig hum narivatvat lilihai nəvanuan togol lotomat. ¹³ Dereh tigol likad nasənahan ḅinor hən nasənahan lotogole. Nahurulit səsa hən læḅehusur naləḅonian təməhav salito; lohəhəḅur hən læbigol naḅide tosa len nalennəyal. Len naḅide tomaienən, nəboḅ lotohan mai gamit len nəhanan samito, lomədās gamito gol naḅiḅḅiḅalan len nahəsamito hum nəḅal tomes nahurabat.* ¹⁴ Lokətəkəta husur napəhəḅut læsələh maii, hən læbigol naitian maii. Naləḅonian salito hən nəsaan asike inoḅ. Logəgəras hən læḅeliv alat lotopat lavəlav. AGot dereh tigol nəmauran salito tisa vəsa husur na-ləḅon-masuḅ-hən-natite-an salito ivan van am. ¹⁵ Nəboḅ lotogam dan naḅisal tonor, lusab, lohusur naḅisal siPalaam anatun aPeor, toləḅon bun nəvat tolavi len nəsaan togole.* ¹⁶ Be natonḅki san toḅutḅut, len nadolon nəvanuan esivoh len aPalaam hən asike aPalaam ḅehusur naḅisal san tovinvinu am.

¹⁷ Ahai p̄usan gəgəras galenan lohūm nabəko tomas; alat lotoke læḅemūn lan lumaduh sal. Lohūm nəmavukasw, nəlan toḅuvi vi tut; naḅusanan salito səpat sabəlav. AGot etəgau gat naut sua vir galito topat len nəmargobut tomotmot. ¹⁸ Husur len namitisau hən nasoruan, lusor pat galit məhat hən læḅeliv nəvanuan gail, sah hən galito. Loliv galito len naləḅonian tosa hən nibelito. Loliv galit təlman hən nəsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoḅ len nəsaban salito. ¹⁹ Ahai p̄usan gəgəras gail lukel gati mai nəvanuan gail ke læsavi slev am gol loləboi læbigol nəsa læḅeləḅoni. Wake ahai p̄usan galenan gabag lotogol nəsa lotoləḅoni, galit lovi slev gail tia hən nəsaan mai naḅide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hən natideh towol hən nəmauran sidato. ²⁰ Nəboḅ lotoləboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nəlolit toḅiḅiḅal. Be læḅevisivis təlman lan, natit gail len navile a pan esəhor galito, ale nəmauran salito isa vəsa səhor ta m̄o van vəbar nəpanismen totibau. ²¹ Imagenan, tavoi am hən galito hən asike lætaləboi naḅisal hən nanoran, səhor lotoləboii ale lotopair dan nakelean today siGot togəm hən galito. ²² Nəsa tovisi hən galito eḅusani ke nasoruan hən namitisau hən nəmauran ekitin toke, “Nalipah etəlman van hən naru san gabag,”* mai, “Nəḅatḅat tomadhəlilos, etəlman, etəḅtəbah len nəḅal.”

3

Natəlmaman seKristo

* **2:6:** Gen 19.24 * **2:7:** Gen 19.1-16 * **2:13:** Jut 12 * **2:15:** Hən naves 15-16, ris Num 22.4-35. Len naut egai, lokis aPeor hən aPosor. * **2:22:** Pro 26.11

¹ Gamit notoləmas bun gamit þisi, egai evi nalobulat napisulan na-vəha-ru-an nototosi van hən gamito. Nutos gəlaru hum nə-nau-təlmam-həni-an hən mətβetubət nau bivoi binor. ² Nuke mitinau təlmam hən nəsa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau təlmam hən nakelean todaŋ siNasuβ tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, nakelean todaŋ gai tokele len nabuŋon ahai pispisul samit gail. ³ Bathut natgalenan nekəmagegai. Ikad natsua. Mitimasləboii ke, len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan dereh tikad nəvanuan na-sor-vilesi-an ləbisor viles gamito mai ləbəhusur naləŋonian salit gail lotosa. ⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natəlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nəboŋ atəmadit ta sutuai lotomat, len nəboŋ ta sutuai van vəbar ta daməŋai natit þisi lupat hun lotopat len natubatan nəboŋ aGot togol navile a pan.” ⁵ Len nənauan salito lugol nəlolit iboŋboŋ hən nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nəmav mai nətan, len nəwai igol nətan evisi dan nəwai.* ⁶ Beti len nəwai igol nilev tokabut gol navile a pan vəmasig.* ⁷ Be len nasoruan enan ŋai, aGot etəgau gat nəmav mai navile a pan hən nəhab bihani len nəboŋ gai bəpəpəhun navoian dan nəsaan ale alat ləsaləboi aGot ləbimasig buni.

⁸ Be natesua ŋai: Gamit notoləmas bun gamit þisi, nəlomit satiboŋboŋ hən nategai. Len Nasuβ, nəmariboŋ tosua ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohum nəmariboŋ tosua ŋai.* ⁹ Nəvanuan galevis lunau ke Nasuβ imanmaneh hən biŋol na-kelgati-an san gail ləbisarpoh, be səmaienan. Itoh mədau ebəlav vir gamit sal, husur emətahun avan ideh bimasig buni, avil eləŋon ke nəvanuan þisi legəm hən nəpairan dan nəsaan salito.

¹⁰ Be nəboŋ hən natəlmaman siNasuβ dereh tegəmai hum nəvanuan vənvenah, nəvanuan gail ləbesəhoŋut lan. Len nəboŋ enan, nəmav dereh timasig þisi vasib len nəwalan tohum nəhab todarur. Ale natit þisi len nəmav; namityal, nahəbati mai naməso gail dereh nəhab tihan þis gail limasig. Ale navile a pan mai natit þisi nəvanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liparpar.* ¹¹ Bathut ke natit þisi dereh tesib vəmasig magenan, gamit, navide samit timabe? Len nəmauran samit m̄au, mitimaskad nəboruan siGot, mitimasgol nəsa gai toləŋoni, ¹² nəboŋ mətβitoh vir nəboŋ san, gol bəgəm tutut. Bathut ke len nəboŋ enan, aGot dereh tēpəŋas nəmav hən bimasig þisi ale len nəhab tohan þisi, namityal, nahəbati mai naməso gail, dereh lewunwun, legəm vi wai len nabiltipudan. ¹³ Avil datutoh vir nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale nəvanuan gail þisi dereh ligol nəsa tonor ŋai ei.*

¹⁴ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit þisi, husur ke məttoth vir natgalen þisi, hisi hən aGot bisab ke nəlomit bimasil, asike bisab natideh tosa len gamito, be mətβiβon ŋai maii len natəmat. ¹⁵ Nau səhoti ke aGot ikad na-toh-mədau-an tobəlav hən mətβimakuv dan nəsaan samito. APol, awawa nadələmian notoləmas buni, gai itos natgalenan van hən gamito len namitisau hən nəmauran tonor aGot toviol həni maii. ¹⁶ Len nalobulat þisi san, gai itos husur natgalenan. Nalobulat galenan lukad natgalevis todaŋ hən datβeləboii lan, ale nəvanuan lototətan hən natosian siGot, lototoh lavəlav, lobul hən nasoruan enan van sanor. Lugol tomagenan hən natosian siGot tile gail am, van vagol nəmasigan salito. ¹⁷ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit þisi, husur mətələboi natgalen tia, lələgau hən gamit gabag hən mətβeil gəgat len nakitinan, hən ke alat ləsəhusur nalo asike ləbesəhar gamit hən mətβisab. ¹⁸ Be gamito, mətəhusur navide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Len naləboian mai navoian gai toviol kəmas həni, mətəhusur tabtab hən navide san səhor ta m̄o. Sal suhi daməŋai van, vi sutuai! Ganan!

* **3:5:** Gen 1.6-9. Nəboŋ toke len nəwai igol nətan evisi dan nəwai, hum ma namilen toke len nəwai topəpəhuni, igol nətan evisi dan nəwai. * **3:6:** Gen 7.11 * **3:8:** Psa 90.4 * **3:10:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; KelV 16.15 * **3:13:** Isa 65.17, 66.22; KelV 21.1

1 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-sual}-an aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən naṽide hən ləb̃itoh, ḅon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat m̃os ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̃isi.

AJon itos nalobulat ñais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas naṽide tosa alat navile a pan lotokade. Mititoh tinor hən naṽusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi p̃isi (1.5-2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riŋ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev naṽusanan sihai p̃usan gail ke evi kitinan o eḅuer. Datḅigol bimagenan, datoləboi datḅehəhəvur len nəhon aKristo len natəlmaman san (2.28-4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datḅeləboii ke datutoh len naṽide tonor hən naḅoruan siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datḅikad nəmauran vi sutuai (4.7-5.12)

5) Nə-maris-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau notos nalobulat egai van hən gamito husur naSoruan hən nəmauran* totoh tia len natubatan.* Namtosəsəloŋ həni, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navəlanamito. ² AGot igol ke nəmauran tovisi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai totah mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.* ³ Namtukel ur nəsa namttorisi mai nəsa namttosəsəloŋ həni mai gamito, hən gamit am mətḅeləboi mətḅikad naḅonan mai ginamito. Avil naḅonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNatun tovi aYesu Kristo. ⁴ Namtutos natgalenan hən ləḅigol nəlonamito tepul səsəhov hən nakemkeman.

AGot evi namial, toh len namial

⁵ Ale egai evi napisulan namttosəsəloŋ həni len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi m̃ial; səkad nəmargobut ideh lan. ⁶ Datḅikele ke dattokad naḅonan maii tia be datḅiyar len nəmargobut sal, datolibliboŋ, nəmauran sidato saṽusan nakitinan. ⁷ Avil datḅiyar len namial sum̃an aGot, totoh len namial, datukad naḅonan mai gidat gabag ale nəda hiYesu, aNatun, ekəkas gidato hən ḅilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸ Datḅikele ke datsəkad nəsaan ideh, datogəras gidat gabag, ale nakitinan eḅuer len gidato. ⁹ Be datḅikel vəhot nakitinan hən nəsaan sidato, dereh aGot teruḅat nəsaan sidato, tigol dativeveu dan naṽide tosa p̃isi. Igol natgalenan husur ke akis igol nəsa tokele, akis igol nəsa tonor.* ¹⁰ Datḅikele ke datsagol nəsaan, datorin̄ nəhes len aGot ke tovi Nəvanuan Nalibliboŋan, ale nasoruan san eḅuer len nəlodato.

* **1:1:** Nəboŋ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur aYesu Kristo. * **1:1:** Jon 1.1 * **1:2:** Jon 1.14

* **1:9:** Psa 32.1-5

2

¹ Tuhnatugw gail len nadəlomian, nutos natgalenan van hən gamito hən asike mət̃bigol nəsaa. Avil gidat ideh ʒigol nəsaa, datukad avan sua tosor mōs gidato len nəhon aGot Tata, tous aTata hən ʒerub̃at nəsaa sidato, nahəsaa aYesu Kristo, gai tonor buni. ² Gai etutumav hən nəmauran san gabag hən dat̃bikad narub̃atian dan nəsaa sidato. Be savi gidato ʒai, igole mōs alat navile a pan kavkav.*

³ Ale dateləboii ke datoləboi aGot mabe? Gidat dat̃bigol nəsaa gai tokele, datoləboii. ⁴ Avan ideh ʒike, “Noləboi aGot, novi esan,” be sagol nəsaa aGot tokele, atenan evi nəvanuan nalibliboʒan, ale nakitinan səpat lan. ⁵ Be gidat ideh dattogol nəsaa aGot tokele, len nəlodat kavkav datoləmas bun aGot. Len naʒide tomaienən datoləboi buni ke datutoh len gai. ⁶ Dat̃bikele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur naʒide aYesu tokade len nəmauran san.

Datimasləmas bun gidat gabag

⁷ Gamit notoləmas bun gamit ʒisi, nəsatos nakelean veveu todaʒ van hən gamito. Ao, evi nakelean todaʒ ta sutuai mət̃tokade len natub̃atan. Nakelean egai todaʒ evi nasoruan mət̃tosəsəloʒ hən̄i tia.* ⁸ Avil tarhəte, evi nakelean veveu todaʒ nototosi gagai van hən gamito husur nakitinan han evisi len nəmauran seKristo, ale len nəmauran samito. Husur nəmargobut satovan vəmasig ale nam̄ial kitin etub̃at tia hən tom̄ial.

⁹ Gidat ideh ʒikele ke totoh len nam̄ial, avil ʒemətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh sal len nəmargobut.* ¹⁰ Avil gidat ideh ʒeləmas bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh tin len nam̄ial, ale səkad natideh len nəlon togol avan ideh ʒipes habetw, teh len nəsaa. ¹¹ Be gidat ideh ʒemətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh len nəmargobut, iyar len nəmargobut, ale etətan hən naut tovi lan, husur nəmargobut igol namət̃an iʒesw.

¹² Nutos nategai van hən gamit atuhnatugw gail,
husur nəsaa samit gail lumaruʒat bathut nəsaa aYesu togole mōs gamito.

¹³ Nutos nategai van hən gamit atata gail,
husur ke mət̃toləboi tia aKristo totoh tia len natub̃atan.*
Nutos nategai van hən gamit nəmantuhmar gail,

husur ke len nəbalan mai atenan tosa vəsaa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁴ Nutosi van hən gamit atuhnatugw gail
husur mət̃oləboi aTata.

Nutosi van hən gamit atata gail
husur mət̃oləboi tia ategaii totoh tia len natub̃atan.

Nutosi van hən gamit nəmantuhmar gail,
husur mət̃udaʒ, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito,
ale len nəbalan mai atenan tosa vəsaa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁵ Samteləmas bun naʒide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur mət̃beləmas bun naʒide mai natit gail sinavile a pan, mət̃saləmas bun aGot Tata. ¹⁶ Bathut natit ʒisi len navile a pan, na-ləʒon-masuʒ-hən̄i-an hən nibemito, na-ləʒon-masuʒ-hən̄i-an hən namət̃amito, naʒivan len na-pul-hən̄i-natite-an, natgalen ʒisi ləsagəm len aTata, ao logəm len navile a pan egai tosa. ¹⁷ Ale navile a pan mai naləʒonian san gail lotosa, gagai ivan van vəmasig; avil avan ideh togol naləʒonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

Aenemi seKristo gail

¹⁸ Anatugw gail, namityal naməkot hən navile a pan egəm pəpadaʒ. Mət̃osəsəloʒ hən̄i tia ke avan sua tovi enemi seKristo dereh tegəmai, ale gagai nəvanuan tosoʒur lotovi enemi seKristo lovisi tia. Husur natgalenan, datoləboii ke gagai evi namityal naməkot

* **2:2:** Rom 3.25-26 * **2:7:** Jon 13.34 * **2:9:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be ləbemətahun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen * **2:13:** Jon 1.1

hən navile a pan.* ¹⁹ Nəvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be ləsavi gidat ideh; husur lətavi gidat ideh, lətətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eṽusani ke ləsavi gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKristo eviol hən aNunun mai gamito ale gamit p̄isi mətöləboi nakitinan. ²¹ Mətunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətəsaləboi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke mətöləboi nakitinan, mətöləboii ke naliboṅan p̄isi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan nalibliboṅan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun b̄ike aYesu tovi aKristo, ikele ke aYesu savi aKristo, aGot sətətabuh lan. Nəvanuan enan evi enemi seKristo, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar p̄isi. ²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətah mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.*

²⁴ Nəsa mətətosəsəlōṅ hən len natubatan hən nəmauran mətətokade len aKristo, miti-mastəgau gati len nələmito. Mətəbetəgau gat nəsa mətətosəsəlōṅ hən len natubatan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata. ²⁵ Ale ikel gat na-kel-gati-an egai ke: dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lotoke ləbēgəras gamito. ²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh tin len gamito gol ke mətəsañidol len naṽusanan ideh hən avan ideh am b̄eṽusan gamito. Evi aNunun aGot toṽusan gamito hən nakitinan husur natit p̄isi; nəsa toṽusan hən evi nakitinan, savi naliboṅan. Sumñan ke toṽusan gamito, toh tin len aKristo.

²⁸ Evoi, anatugw gail len nadələmian, mititoh tin len aKristo, hən ke nəboṅ b̄etəlmam asike datb̄ikad nə-lon-uri-an, asike datb̄ikad namətahwan, asike nahurudat b̄isa len nəhən. ²⁹ Mətəbələboii ke aGot tonor, mətöləboii am ke nəvanuan p̄isi lotogol nanoran, nəpasian salito egəm len aGot.

3

Anatun aGot gail

¹ Məteris nə-ləmas-buni-an aTata toviol masuṽ hən mai gidato, hən gai b̄ekis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!* Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsələboi gidato, bathut ke ləsələboi aGot. ² Gamit notələmas bun gamit p̄isi, gidato datovi anatun aGot gail tia, be dereh dategəm sumñan nəsa? Datsələboi, savisi sal. Avil datöləboii ke nəboṅ aKristo b̄evisi, dereh datesumñan gai husur dereh dateris p̄arṽar hən hum gai kitin. ³ Ale galit p̄isi lotokad nə-vatvat-viri-an hən ləb̄eris maien hən, lotəgau gat tabtab hən naveveuan hən nələlit gabag sumñan ṽai aKristo toveveu.

⁴ Avan ideh togol nəsaan eḅur kotov nalo siGot husur nəsaan evi nə-ḅur-kotov-nalo-an. ⁵ Ale mətöləboii ke aKristo evisi hən b̄ilav kuv nəsaan gail. Mətöləboi gai səkad nəsaan ideh lan. ⁶ Nəvanuan p̄isi lototoh tin len gai ləsagolḡol nəsaan; nəvanuan p̄isi lotogolḡol nəsaan, ləsarisi boṅ ideh, ləsələboii.

⁷ Tuhnaturgw gail, avan ideh sategəras gamito. Nəvanuan togolḡol nəsa tonor, inor, hum aKristo tonor; ⁸ avan ideh togolḡol nəsaan, gai evi setəmat husur natəmat igolḡol nəsaan len natubatan van vəbar daməṅai. Bathut natenan, aNatun aGot evisi m̄os b̄emədas nauman gail setəmat hən ləb̄imasig.

⁹ Nəvanuan p̄isi lotokad nəpasian salito len aGot, ləsagolḡol nəsaan am husur nəboruan siGot ipat len nələlito, iṽan hum namisurhuhai toṽan, gol lodədas ləb̄igol nəsaan bathut lukad nəpasian len aGot tolav nəmauran mai galito. ¹⁰ Anatun aGot gail lotile len anatun

* **2:18:** Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22 * **2:23:** Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23 * **3:1:** Jon 1.12

natəmat gail maiegai ke: nəvanuan p̄isi ləsagolgol nanoran, mai nəvanuan p̄isi ləsaləmas bun nəbathudud nadələmian ideh salito, lovi setəmat, ləsavi siGot.*

¹¹ Imaienan, egai evi nasoruan mət̄tosəsəlon̄ həni len natuβatan ke: datimasləmas bun gidat gabag.* ¹² Sadatesum̄an aKen tovi sitenan tosa vəsa masuṽ tovi təmat. Sadatesum̄an aKen, gai togol Apel, aṽan, tomat.* Ale aKen igole imat sil nəsa? Igole bathut natgalenan aKen togole lusa vəsa, be natgalenan aṽan togole lunor.

¹³ Imaienan bathudud nadələmian, alat navile a pan ləbēmətahun bun gamito, samtesəhoṽut len na-mətahun-buni-an salito.* ¹⁴ Datoləboii ke dattomakuv dan nəmatan vəbis len nəmauran tia bathut ke dattoləmas bun nəbathudud nadələmian.* Avān ideh saləmas bun galito, gai səmakuv dan nəmatan sal. ¹⁵ Galit ideh tomətahun bun nəbathudud nadələmian ideh evi nəvanuan na-gol-nəmatan, ale hum mət̄toləboii, nəvanuan na-gol-nəmatan səkad nəmauran vi sutuai lan. ¹⁶ Datoləboii tia ke na-ləmas-buni-an imaiegai ke: aYesu Kristo eviol kəmas hən nəmauran san m̄os gidato; imaienan, gidat m̄au, datehəhaṽur hən datḃeviol hən nəmauran sidato m̄os nəbathudud nadələmian. ¹⁷ Avān ideh topul hən natite sinavile a pan, toris nəbathudud nadələmian ideh topar tit hən b̄imaur lan, ale asike nəlon ḃitaṽisi, imabe? Gai ikad na-ləmas-buni-an siGot len nəlon a? Aoa!*

¹⁸ Tuhnaturgw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datḃikele ṽai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datḃigole. ¹⁹ Datḃeləmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot, ²⁰ naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səbodato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuṽ hən nəlodato, gai eləboi natit p̄isi. ²¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, asike nəlodato səḃodat ḃikel mai gidat ke datḃipanis, be nəlodat ḃimasil, datukad na-il-ḃuri-an hən datḃeil len nəhon aGot. ²² Ale dereh aGot teviol hən natideh datḃeusi həni, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhaṽur. ²³ Ale nakelean todaṽ san ekəmaiegai ke: Datimaskad nadələmian len nahəsān aNatun tovi aYesu Kristo, datimasriṽ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datḃehusur nakelean todaṽ gai tokel mai gidato.* ²⁴ Alat lotogol nəsa aGot tokele, galit lutoh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol həni mai gidato, datoləboii ke gai itoh tin len gidato.

4

ANunun aGot o nanunun gəgəras?

¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtedələm nanunun p̄isi, be mətəbunus səhot gail ke lovi siGot o ləsavi esan. Mitigol timaienan husur ahai kelkel ur gəgəras isoḃur lovi lan naut p̄isi len navile a pan.* ² Mət̄oləboi mət̄bələboii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo egəm vi vanuan tokad niben, gai evi siGot, ³ wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. Mət̄osəsəlon̄ həni ke atenan tovi enemi seKristo ḃegəmai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

⁴ Tuhnaturgw gail, mət̄ovi siGot ale mət̄osəhor ahai kelkel ur gəgəras galenan husur aNunun aGot totoh len gamito esəhor natəmat totoh len alat navile a pan.* ⁵ Ahai kelkel ur gəgəras galenan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito egəm len nənauan sinavile a pan, gol ke navile a pan losəsəlon̄ hən galito. ⁶ Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotoləboi aGot losəsəlon̄ hən ginamito. Galevis ləsavi siGot. Galito, ləsəsəlon̄ hən ginamito, lomətahun ginamito. Husur natgalenan beti, datoləboi datḃeləboi səhot aNunun nakitinan mai nanunun nagəgərasan.

* **3:10:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be asike ləḃeləmas bun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen. * **3:11:** Jon 13.34 * **3:12:** Gen 4.1-8 * **3:13:** Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14 * **3:14:** Jon 5.24 * **3:17:** Deu 15.7-8 * **3:23:** Jon 13.34, 15.12, 17 * **4:1:** Deu 13.2-6 * **4:4:** Len naut egai, nəḃon̄ toke, mət̄osəhor ahai kelkel ur gəgəras, namilen ke mət̄oil gəgat len nakitinan.

AGot evi na-ləmas-buni-an

⁷ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, dateləmas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gidat ideh toləmas bun ideh am maienan ikad nəpasian len aGot, eləboi aGot. ⁸ Gidat ideh asike bələmas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai saləboi aGot, bathut aGot evi na-ləmas-buni-an. ⁹ AGot eləmas masuŵ hən gidato. Eŵusan na-ləmas-buni-an san təban gidato maiegai ke: esəvat aNatun ulum̄an tosua səbon vi lan navile a pan, hən, len gai, datbikad nəmauran kitin.* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an kitin evi nəsa? Mətunau ke evi na-ləmas-buni-an dattokade nəboŋ dattoləmas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-ləmas-buni-an kitin evi na-ləmas-buni-an siGot toləmas bun gidato, tosəvat aNatun hən bətutumav hən nəmauran san gabag, hən ke, len gai, aGot bəruŵat nəsaan sidato gail dan gidato.*

¹¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, aGot bələmas bun gidato len naŵide tomaienən, gidat māu datimasləmas bun gidat gabag. ¹² Səkad avan ideh toris aGot boŋ ideh. Be datbələmas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suŋan toləŋoni.*

¹³ Datunau ləboii ke dattotoh tin len aGot ale datunau ləboii ke gai totoh tin len gidato husur eviol hən aNunun mai gidato. ¹⁴ Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTata esəvat aNatun ulum̄an hən b̄ilav kuv alat navile a pan dan nəsaan salito.* ¹⁵ Avan ideh tokel koti len nəhon nəvanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot. ¹⁶ Ale datoləboi tia na-ləmas-buni-an aGot tokade, toləmas bun gidat həni. Datorin̄ nəlodato len na-ləmas-buni-an enan. AGot evi na-ləmas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-ləmas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

¹⁷ Husur natenən, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suŋan toləŋoni, hən ke datbikad na-il-ŵuri-an len nəhon nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan. Imaienən husur len natohan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot suŋan aYesu totoh tin len aGot. ¹⁸ Namətahwan ebuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətahwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətahwan. Avan ideh tomətahw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarpoŋ suŋan aGot toləŋoni.

¹⁹ Datukad na-ləmas-buni-an bathut a m̄o aGot eləmas masuŵ hən gidato. ²⁰ Avan ideh bike, “Noləmas bun aGot,” be emətahun bun nəbathudud nadələmian ideh, gai evi nəvanuan nalibliboŋan. Husur asike bələmas bun nəbathudud nadələmian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi? Saləboi b̄igole. ²¹ Ale aGot ikel nategai hən gidato ke, avan ideh toləmas bun aGot, timasləmas bun nəbathudud nadələmian san tu.*

5*Nadələmian len aYesu, aNatun aGot*

¹ Nəvanuan p̄isi lotodələmi ke aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan, galit lukad nəpasian salito len aGot. Ale galit p̄isi lotoləmas bun gai topasus, loləmas bun ideh tokad nəpasian lan am. ² Datoləboii ke dattoləmas bun anatun aGot gail nəboŋ dattoləmas bun aGot, dattogol nəsa tokele. ³ Bathut datbələmas bun aGot, dereh datigol nəsa tokele. Ale natgalen tokel gail, ləsədaŋ hən datb̄igol gail.* ⁴ Husur galit p̄isi lotokad nəpasian len aGot, loil gəgat dan naŵide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadələmian sidato evi nədaŋan hən dattoil gəgat dan naŵide silat navile a pan. ⁵ Ase eləboi b̄eil gəgat dan naŵide silat navile a pan? Nəvanuan todələmi ŋai ke aYesu evi aNatun aGot.

⁶ AYesu Kristo evi gai togəm hən b̄ibaptais len nəwai mai hən nəda han b̄isel len nəmatan san. Len nəwai mai nəda egəmai.* Savi nəwai hən nəbaptaisan san ŋai be nəwai enan

* **4:9:** Jon 3.16 * **4:10:** Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2 * **4:12:** Jon 1.18 * **4:14:** Jon 3.17, 4.42 * **4:21:** Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28 * **5:3:** Jon 14.15 * **5:6:** Len nasoruan ta Kris, baptais səpat, ike nəwai ŋai ale nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəwai evi nəwai hən nəbaptaisan.

mai nēda hən nēmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan. ⁷Husur itor enan lukel kot nakitinan, * ⁸aNunun aGot mai nēwai mai nēda; ale lototor lukel kot natit toṗitoṽ ṅai. ⁹Len nakotan datodəlom na-kel-koti-an sinəvanuan, be nakitinan hən na-kel-koti-an siGot esəhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNatun uluṁan. ¹⁰Imaienan, alat lotoriṅ nəlolit len aNatun aGot lodəlom nēsa aGot tokel koti husur aNatun ale lukad nadəlomian enan len nəlolito. Avil alat ləsadəlom aGot ehum lotoke aGot tolibliboṅ husur ləsadəlom na-kel-koti-an aGot tokele husur aNatun uluṁan. ¹¹Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hən nēmauran vi sutuai mai gidat tia ale nəkadun nēmauran enan evi aNatun uluṁan. ¹²Alat lotokad aNatun aGot len nəlolito, lukad nēmauran enan; ale alat ləsəkad aNatun uluṁan aGot len nəlolito, lumabe? Ləsəkad nēmauran enan.*

¹³Nutos natgalenan van hən gamit mətteriṅ nəlomito len nahəsan aNatun aGot hən mətbeləboii ke məttoṅkad nēmauran vi sutuai. ¹⁴Gidato, datsəkad nə-lon-uri-an len nəhon aGot ke, datbeusi hən natideh tonor hən naləṅonionian san, dereh gai tesəsəloṅ hən gidato. ¹⁵Ale datbeləboii ke tosəsəloṅ hən natideh datousi həni, beti datoləboii ke eviol hən nēsa dattouṣi həni.

¹⁶Gəberis nəbathudud nadəlomian ideh togol nēsaan, be savi nēsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuṽ ṁosi, ale dereh aGot teviol hən nēmauran kitin maii.† Nusor husur nēsaan savi nēsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot, be ikad nēsaan sua togol nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsakele ke gisor tuṽ ṁos galit lotogol enan. ¹⁷Natit ṗisi ləsanor lovi nēsaan, be ikad nēsaan galevis ləsagol nēmatan, ləsagol ke nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸Datoləboii ke nəvanuan ṗisi lotokad nəpasian salit len aGot, ləsagolṅol nēsaan husur aNatun aGot ihavhav hən galito, etəgau ṅol galito hən gai tosa vəsa masuṽ tovi təmat bədədas bībar galito. ¹⁹Datoləboii ke datovi siGot naut kəmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navəlan gai tosa vəsa tovi təmat. ²⁰Ale datoləboii ke aNatun aGot togəṁ tia ale eviol hən naləboian hən datbeləboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun uluṁan, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nēmauran vi sutuai.

²¹Bathut enan, anatugw gail len nadəlomian, mətələləgau hən gamito dan nagot gəgəras gail.

* 5:7: Deu 19.15 * 5:12: Jon 3.36 † 5:16: Nēsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot evi nēsaan togol nəvanuan tomat vi sutuai.

2 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aJon totesi van hən alat siYesu

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən na^{vide} hən lə^{bitoh}, ðon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos nalobulat ŋais?

Hum ma totesi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tu^v-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, Levet*, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anatum̄ gail. Noləmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau ŋai, galit p̄isi am lotoləboi nakitinan, loləmas bun gamito, ² bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai. ³ AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titan̄is gidato, nəlodato tikad natəmat. Natgalen p̄isi legəm len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNatun aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴ Nukemkem masu^v nəboŋ notosa^b ləboii ke anatum̄ galevis lohusur nakitinan hum aTata tokele hən gidato. ⁵ Imaienan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.* Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu todaŋ, be datukade len natu^{batan}. ⁶ Na-ləmas-buni-an imaiegai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean todaŋ məttosəsəloŋ həni len natu^{batan}, ale mitimashusuri. Məteləmas bun gamit gabag!

⁷ Nəvanuan gəgəras iso^{bur} lupernan navile a pan tia, galit lomətahun lə^{bikel} ləboii ke aYesu Kristo egəm vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras, aenemi seKristo. ⁸ Mətelələgau hən gamito hən asike nəsa dattoum mōsi ħimasig be hən mət^{bikad} nakonp̄urp̄uran kavkav aGot totəgau gati mōs gamito len nəmav.

⁹ Avan ideh asike ħitoh tabtab len na^{pusanan} seKristo, avil ħivan masu^v am, atenan, aGot satoh len nəlon. Avan ideh totoh tabtab len na^{pusanan}, gai ikad aGot Tata mai aNatun, gəlar p̄isi len nəlon. ¹⁰ Imagenan, avan ideh ħegəm hən gamito, be asike ħilav na^{pusanan} seKristo gəm hən gamito, samtehəha^{vur} hən ħəbis lohoim samito, samtike, “Ivoi,” maii; ¹¹ husur avan ideh ħike, “Ivoi,” maii, gai i^{bon} mai atenan len nəsaan togolgole.

Nə-maris-kotovi-an

¹² Nukad natit iso^{bur} hən nə^{bitosi} van hən gamito, be nomətahun nə^{bitosi} hən napen len nalobulat. Avil nuvatvat viri ke nə^{bitoh} mai gamito, ale dereh gidat datihol gabag hən dat^{bepul} hən nakemkeman.

¹³ Levet, a^{vam̄}, aGot totabtabuh lan, anatum̄ gail, lukel na-ke-ivoi-an vi təban gaiug.

* **1:1:** Levet evi nasoruan sua sidato namilen na^{pəha^{vut}} to^vat nəhes hum nasu^b. Len naut egai, nəboŋ toke Levet mai anatum̄ gail, evi nasoruan tosusuah namilen toke nalu^{voh} sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len na^{vide} tomaienana, len naut v̄isusua aJon toke Litegai am. * **1:5:** Jon 13.34, 15.12, 17

3 Jon

Nalobulat napisulan na-vəha-tor-an aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən naṽide hən ləbitoh, ḥon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos nalobulat ḥais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətōṽ hən naṽide tosa seTiotrefes, be gigol naṽide tivoi, gevi tarhət sihai pusan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.*

² Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədaṇan mai gaiug hən natit pisi len nəmauran samḥ ḥivoi ḥai ale hən gəḥimaur, hum notoləboi tia ke nələmḥ tomaienən.

³ Nokəmaienən husur nəboṇ nəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuṽ nəboṇ lotokel kot nələmḥ todaṇ len aGot, mai naṽide samḥ tohusur nakitinan ḥai. ⁴ Anatugw, nəboṇ notosəsəloṇ ke anatugw gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit pisi am.

Igol aKaius eləṇon ivoi am len nəlon

⁵ Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian samḥ goil gəgat nəboṇ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metḥos. ⁶ Len nəhon alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an samḥ vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len naṽide tonor hən nəsa aGot toləṇoni. ⁷ Husur len natuḥatan hən nəyaran salit mōs nahəsən Nasuḥ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian. ⁸ Imaienən, gidat māu datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaienən hən datḥeum ḥonḥon mai galito mōs nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

⁹ Ginau nutos natuhlobulat van hən alat siYesu tia hən ləḥevi tarhət sinəvanuan nəyaran galenən, be aTiotrefes, toləṇon bun hən ḥeil a mō, gai emətahun ginamito. ¹⁰ Imaienən, nəboṇ nəḥegəmai, dereh nikel urur nəsa gai togolgole: len nasoruan sasa elibliboṇ, kel nəmadunamito. Be savi natenən ḥai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar ləbitoh maii. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəḥaṽur hən alat lotoyar ləbitoh mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹ Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətōṽ hən nəsa tosa, be gol tətōṽ hən nəsa tovoi. Gai togol nəsa tovoi, evi siGot; gai togol nəsa tosa, etətan hən aGot. ¹² Ivoi hən mətḥevi tarhət siTemetrius. Nəvanuan pisi lukel kot navoian san. Navoian len nəmauran san eṽusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mətəloḥboi ke namtokitin ḥai.

* 1:1: Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Nukad natit isoḅur hən nəḅitosi van hən gamito, be nomətahun nəḅitosi hən napen len nalobulat. ¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵ Nəlomit tikad natəḁmat. Nabubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hən gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail p̄isi ei.

Jut Naloʻbulat napisulan aJut totosi

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsa?

Naloʻbulat napisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai ʻpusan gəgəras gail ləbēmədās nadələmian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut gail ʻpisi.

AJut itos naloʻbulat napisulan egai ʻnais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos naloʻbulat hən ʻbikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot erin ʻnəpanismen len nəvanuan mai aŋel lotogol tosa sutuai ale dereh terin ʻnəpanismen len alat lotogol tosa daməŋai (5-16)

4) Il gəgat len nadələmian (17-23)

5) Nə-maris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

¹ Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aʻvan aJemes, ginau nutos naloʻbulat napisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətʻbevi esan. AGot Tata eləmas masuʻ hən gamito, aYesu Kristo ekətkəta kəkol hən gamito hən asike mətʻbimakuv dani.*

² AGot, nəlon titaŋis gamito, gai tigol nəlomit tikad natəmat mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai ʻpusan gəgəras gail

³ Gamit notoləmas bun gamit ʻpisi, noləŋon masuʻ hən nəbitos naloʻbulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan gidat ʻpisi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mətʻbehisi habat hən mətʻbetəgau gat naʻpusanan hən nadələmian sidato. Naʻpusanan galenan, aGot eviol vəha-sua hən ʻnai mai nəvanuan san gail. ⁴ Nokəmaienan husur ikad nəvanuan galevis ləsəkad nadələmian ideh len aGot. Galit loliligis mədau hən galit len gamito, luke narubətian siGot idam hən ke lalumian mai latpəhaʻvut loləboi ləbəhusur naʻvide taʻvtaʻvor, naʻvide selipah. Nəvanuan galenan ləsəkad nadələmian, lupair dan aMasta sidato tosua səbən ʻnai, Nasuʻb aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.*

⁵ Məttoləboi natgalenan tia, be nukə nigol mitinau təlmam hən ke, naut kəmas Nasuʻb tosəhar kuv nəvanuan san gail dan naut a Ijip, len nəboŋ lotohusur nəboŋ galenan, galit galevis ləsəkad nadələmian lan. Sil natenan igol galit ʻpisi ləsəkad nadələmian lan lumasig buni.* ⁶ Mitinau təlmam hən aŋel gail ləsail gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibaŋis gat galito vir nəboŋ totibau ʻbepəpəhun navoian dan nəsaan lan. ⁷ Ale nəlomit satibonboŋ hən nabiltivile eru enan, Sotom mai Komorrahan mai navile gail lotodar vis gəlaru. Nəvanuan naut galen gail lohusur naʻvide hən naitian tosa, naʻvide hən naitian tiltile ləsənor. Alat nabiltivile galenan lumasig buni len nəhab hum nalələgauan husur nəhab topaŋ vi sutuai bevi nəpanismen silat lotosa.*

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3 * **1:4:** Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1 * **1:5:** Exo 12.51; Num 14.29-30 * **1:7:** Gen 19.1-25

⁸ Len naŵide tomagenan, ahai pŵusan gægəras galenan, lohusur naḅəber salito, gol ke lotogol nibelit toḅiḅiḅiḅal len naŵide tosa lotohusuri. Lomətahun avan ideh ḅeil a mŵo hən galito, ale losəvar alat lotoyalyal len nəməv. ⁹ Lupesəvar magenan wake aMikael, naut kəmas toŵat nəhes hum aḅiltiḅel, gai sasəvar Natəmat. Nəboḅ aMikael tosor ḅalḅal mai Natəmat, toŵitŵituh maii husur niben aMoses, len nəboḅ enan, aMikael sator vilesi. AMikael eləboii ke savi esan hən ḅisaḅ səhoti hən ḅipanis, savi esan hən ḅisor ḅisa lan, ale ikel maii ḅai ke, “Nasuḅ mŵau tesivoh len gaiug!”* ¹⁰ Be ahai pŵusan gægəras galenan lusor viles, losəvar natit gail lototətan hən. Lohum narivatvat, lohusur naləḅonian hən nibelit ḅai gol lomədas galit səḅolit vəmasig. ¹¹ Ereh! Nəpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur naḅisal siKen togol aŵan tomat. Lugam husur nəvat gol lotosab suḅian aPalaam toləḅon masuḅ hən nəvat. Ale suḅian aKorah tomətahun aMoses, dereh limasig husur lomətahun aGot.† ¹² Hum nasəhau məttoleboi mətḅibat lan, nəvanuan galenan lomədas naḅonan samito nəboḅ məttohan ḅonḅon len nəhanan na-ləmas-buni-an gail. Ləsənu avan ideh am be lokətkəta təban galit səḅolit ḅai, lohum nəmarigw nəlan toŵuvi be saləboi ḅeus, lukele ke lukad isoḅur be ləsəleboi ləḅigol natideh. Losuḅian nəhai topar vite len nəboḅ hən nəmatuan, nəvanuan gail lotoput kuvi, imat ebun ¹³ Lohum nətas kudkud topus, nabubus han tosel vahut, tolav nəpahsago hən nagolean salito tomədas nahəsalito. Lohum naməso lotorus dan naḅisal salit gail. Nə aGot etəgau gat naut len nəmargobut tomotmot vi sutuai vir galito.

¹⁴ Nau aEnok tovi naməlevruan len nəpasusan aAtam toil a mŵo hən, evi naməlevtesan tohusur aAtam. Gai boh epəhav utaut husur ahai pŵusan gægəras galenan, ike, “Məteris! Nasuḅ aGot satogəmai mai naḅiltiḅuḅoh hən aḅel san gail,* ¹⁵ hən ḅenənoḅ hən nəvanuan gail pisi mai nəbathut nakitinan. Dereh tepəpehun navoian dan nəsaan, tikel vəhot nəpanismen tosil nəsaan gail pisi silat lotomətahuni. Dereh teriḅ nəpanismen len nəvanuan nəsaan galenan sil na-sor-mətahuni-an pisi lotokele nəboḅ lotosor tasi.”‡ ¹⁶ Ahai pŵusan gægəras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur naləḅonian tosa salit səḅolit ḅai. Lusor patpat galit məhat, lusor hehe hən nəvanuan gail hən ke nəvanuan gail ləḅehusur galito mai viol hən natit mai galito.

Naləḅəgəuan gail

¹⁷ Be gamit notoləmas bun gamit pisi, nuke mitinau təlmam hən nasoruan ahai pispisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a mŵo mai gamito. ¹⁸ Luke, “Len nəboḅ hən nanoḅan hən navile a pan, dereh tikad nəvanuan gail ləḅisor viles nakitinan aGot tokel vəhoti mai ləḅehusur naləḅonian salit gail tosa.”* ¹⁹ Ahai pŵusan gægəras galenan dereh lepəpehun gamito, naləḅonian salit gail luwol hən nəmauran salito husur aNunun aGot eḅuer len galito. ²⁰ Be gamit notoləmas buni gamit pisi, mətəil gəgat am akis len nakitinan, hən nadəlomian samit togəp len aGot ḅidan am. Sor tuḅ len aNunun aGot, ²¹ təgau gat tabtab hən nəmauran toŵusan na-ləmas-buni-an siGot. Vatvat vir nəmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo ḅeviol hən mai gamito len nəlon totaḅis gamit tia.

²² Nəlomit titaḅis alat nəlolit tour nadəlomian salito. ²³ Lav kuv nəvanuan tile gail, saḅul galit dan nəhab hən nəpanismen. Ikad nəvanuan tile gail am, nəlomit titaḅis galito, be mətəleləḅəu hən gamit hən asike nəsaan salit ləḅidos gamito, mətəmətahw hən asike mətḅelis gamit len nəsaan salito. §

Nə-sal-suhi-an

* **1:9:** Aḅiltiḅel: 1Tes 4.16 Maikel: Dan 10.13, 21, 12.1; KelV 12.7 Niben aMoses: Deu 34.6 Sivoh: Zec 3.2 † **1:11:** Ken: Gen 4.3-8 Palaam: Num 22.1-35. Korah: Num 16.1-35 * **1:14:** Gen 5.18, 21-24 ‡ **1:15:** Ris Enok 1.9 tovi naləḅulat seJu gail. Naləḅulat lotokisi hən aEnok səpat len nasoruan siGot. * **1:18:** 2Pit 3.3 § **1:23:** Len nasoruan ta Kris ike, Mətəmətahw hən nahurabat salito, nəsaan salit todos gail, mətəmətahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kəta.

²⁴⁻²⁵ Nə-sal-suhi-an vi təban AGot toləboi ʔetəgau gat gamito hən asike mətʔipes həbetw, asike mətʔiteh. Eləboi ʔerij gamit məteil len nəhon tokad namənas, natideh tosa toʔuer len gamito, mətukemkem. Gai evi aGot səʔon tosua ɲai, səkad ideh am. AGot, len nəsa aYesu Kristo, aMasta sidato togole məos gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəpanismen tonor hən gidato. Namənas, nəyalyalan, nədaɲan mai na-il-a-ɲo-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi sutuai. Ganan!

Na-kel-vəhoti-an Na-kel-vəhoti-an van hən aJōn

Ase itos nalobulat egai?

AJōn tovi ahai susur siYesu itosi.

Itos nalobulat egai hən nəsə?

AJōn itos nalobulat egai hən bikel mai nəvanuan gail husur na-kəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-kəta-risi-an enan eṽusan nəsə bevisi len nəbōŋ ləbēgəmai.

AJōn itos nalobulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian. Itosi mōs naKristen gail len naut pisi.

Itos nalobulat egai ŋais?

AJōn itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 90.

AJōn anatun aSepeti evi ahai pispisul siYesu. AJōn itos nalobulat egai, ale esəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasihau galenan naut a Rom idaŋ masuṽ ale eil a mō hən nəvanuan naut tiltile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasihau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsən aNero, gai emədas alat siYesu lototoh a Rom. Ale len nasihau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsən aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunusian silat a Rom, aSisa salito esumñan nagot, be alat siYesu lomətahun ləbilotu hən, lulotu hən aGot mai Nasuḅ aYesu Kristo ŋai. Imaienan nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luṽabun nəvanuan isoḅur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat aJōn ale loriŋi len natuhholoul Patrōs tohum naim bəbaŋis (1.9). Len nasihau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən aJōn len naholoul ei, ale ikel vəhot natit gail ləbevisi a tahw. AJōn itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuṽ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotoriŋ nəlolit len aYesu leil gəgat m̄au, limassusumar, limasdaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsə-an enan, naut kəmas ləbimat (12.11). AJōn ike aYesu dereh tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədaŋan am. Alat lotogolgol nəsaan dereh lipanis, be alat lotoriŋ nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereh leḅis len naut veveu aGot tokel gati ke likade maii.

1) AJōn isor husur nalobulat egai (1.1-8)

2) Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) Nalobulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1-3.22)

4) Nabopita len nəmav esəŋav (4.1-11)

5) Nalobulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1-6.17)

6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)

7) Aŋel lotoməlevru loṽuv nətrampet lotoməlevru (8.1-11.19)

8) Napəhaṽut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1-13.18)

9) Naṽehuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1-15.8)

10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)

11) APapilon toyalyal iteh vəmasirsir (17.1-20.10)

12) Napəpehunian hən navoian dan nəsaan (20.11-15)

13) Nəmav veveu mai navile a pan veveu (21.1-8)

14) Naut a Jerusalem veveu (21.9-22.5)

15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

AJōn isor husur nalobulat egai

¹ Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsə dereh bimasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu bikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat aŋel san hən bikel vəhoti mai ginau, aJōn notovi slev san. ² Nukel ur natit pisi

notorisi, natit p̄isi tovi nasoruan siGot, mai natit p̄isi aYesu Kristo tokel koti mai ginau. ³Avan ideh ðevurun̄ nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi h̄eni. Alat l̄ebesəsəlōḡ h̄eni mai l̄əbigol n̄esa tokele, aGot tivoi h̄en galito, husur n̄əboḡ h̄en natgalenan l̄əbevisi egəm p̄əpadaḡ.

Na-ke-ivoi-an van h̄en alat siYesu len naut toməlevru

⁴Ginau aJon nutos nalobulat napisulan egai van h̄en alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. AGot teviol k̄emas h̄en navoian mai gamito, tigol n̄əlomit tikad natəmat. Navoian mai natəmat enan arogəm len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai ðegəm sal.* Navoian mai natəmat arogəm len aNunun toməlevru† a m̄o len nabiltihai b̄ətb̄ətah siGot.‡ ⁵Navoian mai natəmat arogəm len aYesu Kristo todaḡ h̄en b̄ikel kot nakitinan husur aGot. AYesu evi ahai a m̄o, nametəkav h̄en na-le-məhat-an dan n̄əmatan. Eil a m̄o h̄en nakiḡ gail h̄en navile a pan. Mitisal suh gai toləmas bun gidato, n̄əda h̄en n̄əmatan san togol datumakuv dan n̄əsaan sidato.§ ⁶Igol datovi vanuan dattotoh pipihabəlan aGot, igol datogəm vi hai tutumav t̄əban aGot aTəman. N̄əyalyalan h̄en n̄əbathumənas mai n̄ədaḡan h̄en na-il-a-m̄o-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.*

⁷M̄əteris! Egəm mai n̄əməvukasw! Ale n̄əvanuan gail p̄isi dereh lerisi, galit am lotosari len n̄əmatan san. N̄əvanuan len nahəmar gail p̄isi len navile a pan dereh litaḡ vaisis lan. Timagenan! Ganan!**

⁸Nasub̄ aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot. Ginau novi atenan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai ðegəm sal, novi Got notodaḡ masuḡ.”††

Na-k̄əta-risi-an h̄en aNatun N̄əvanuan

⁹Ginau aJon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihabəlan aGot, nutah mai gamit dattodaḡ ður na-ləḡon-isa-v̄əsa-an sal. Lubar h̄en ginau len naholoul lotokisi h̄en a Patm̄os sil notokel ur nasoruan siGot mai nakitinan aYesu tokel v̄əhoti. Ehum nototoh len naim b̄əbaḡis gegai. ¹⁰Len n̄əboḡ sua siNasub̄, aNunun aGot iwol h̄en ginau. V̄əha-sua ḡai nosəsəlōḡ h̄en nadoldol towal habat hum n̄ətrampet.‡‡ ¹¹Ike, “Gitos gat n̄əsa gotorisi, ale səvati van h̄en alat siYesu len navile toməlevru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

¹²N̄əboḡ notopair h̄en n̄əb̄ek̄əta ris ase tosor mai ginau, noris nam̄ial toməlevru lotopat a məhat len nametəlai nagol toməlevru lotoil. ¹³Avan sua sum̄an anatun n̄əvanuan eil len naut nametəlai nam̄ial galenan lotoil lan. Nahurabat san ebəlav bar narien, ale n̄əhau tutuḡ nagol ibāḡis garu h̄eni len n̄əməbun. ¹⁴Len n̄əkadun, navurun ep̄əhw hum navurun nasipsip, ep̄əhw yesyes hum nasno. Namətan arohun n̄əhab towunwun. ¹⁵Narrien arobbilbil hun natəlai bras topat len n̄əhab gol topud van̄ial, ale nadolon ehun n̄əwalan h̄en nabiltiwai tosel vi pan len naut tosoḡbur.§§ ¹⁶Len navəlan n̄əmatu etəgau nam̄eso toməlevru, ale naḡu n̄əbalan tokan naut toru evivile dan nabuḡon. Ale n̄əhon ehum namityal tobilas n̄əmet len natub̄lial.

¹⁷N̄əboḡ notorisi, nuteh bathurien sum̄an notomat. Be eriḡ navəlan n̄əmatu len ginau, ike, “Sagemətahw, ginau novi nametəkav mai naməkot.”*** ¹⁸Ginau novi gai tomaur.

* **1:4:** Len naut egai n̄ənoḡ h̄eni mai nahəsan aGot tokel mai aMoses: Ginau notovi ginau bogai notovi ginau sutuai n̄əbevi ginau (sal) vi sutuai. † **1:4:** Len naut egai, aNunun toməlevru evi aNunun aGot. Ale m̄əlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni. ‡ **1:4:** Asia: 2Kor 1.8; alat siYesu len naut toməlevru: KelV 1.11; tovi gai gagai, tovi gai ta sutuai tia mai tovi gai ðegəm sal: Exo 3.14. § **1:5:** todaḡ h̄en b̄ikel kot nakitinan husur aGot: Isa 55.4; ahai a m̄o: Psa 89.27; n̄əda h̄en n̄əmatan san togol datumakuv dan n̄əsaan sidato: Kol 1.20. * **1:6:** Exo 19.6; 1Pit 2.5

** **1:7:** mai n̄əməvukasw: Dan 7.13; Mak 14.62; lotosari: Zec 12.10; Jon 19.37. †† **1:8:** KelV 21.6, 22.13. Alfa evi naleta nametəkav len nasoruan ta Kris, mai omeka evi naleta naməkot. ‡‡ **1:10:** N̄əboḡ siNasub̄ evi n̄əmariboḡ nametəkav h̄en nawik, n̄əmariboḡ aYesu tole məhat dan n̄əmatan, ale husur enan, alat lotokad nadələmian lulotlotu h̄eni len n̄əboḡ enan. N̄ətrampet evi natsua lotoum h̄eni h̄en nametəlai ale n̄əboḡ lotoḡuv lan, iwal səhor n̄əwalan h̄en nahəmadu. §§ **1:15:** H̄en naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6 *** **1:17:** H̄en naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12

Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaŋan hən na-il-a-mŋo-an səhor gəlar p̄isi. ¹⁹ Imagenan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləbēvisi a tahw. ²⁰ Naməso toməlevru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən namial toməlevru lotoil, namilelit tosusuah imaiegai ke: naməso toməlevru lovi aŋel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlevru, ale nametəlai namial toməlevru lovi alat siYesu len naut toməlevru galenan.

2

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau naməso toməlevru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən namial lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

² “Noləboi natit p̄isi məttoḡole. Noris nauman todaŋ samito mai nə-daŋ-ḡuri-an samito tobəlav. Noləboii ke mətəsaləboi mətḡitah mai nəvanuan sasa gail. Noləboii ke məttoḡusḡus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən ahai pispisul be ləsavi ahai pispisul, ale mətusabi ke lotogəḡaras. ³ Mətosusumar, mətudaŋ ḡur na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mətəpetəmas, nibemit saməhav. ⁴ Avil ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mətəsaləmas bun ginau hum məttoḡole a mŋo, mətəsaləmas bun gamit gabag. ⁵ Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttoḡokade a mŋo. Mətuteh masuḡ dani. Mitipair təlmam ḡəm hən ginau ale um suḡnan məttoḡole a mŋo. Asike mətḡipair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai namial samit dan naut toil lan. ⁶ Be ikad natsua len gamito tovoi: gomətahun naḡide silat seNikolaus, ginau am nomətahun buni.*

⁷ “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nidam hən ḡihan naḡit nəhai hən nəmauran len nəParatais siGot.†

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkav mai naməkot, ginau notomat mai notomaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

⁹ “Noləboi na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətəpul hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləḡemədas nahəsamito. NaJu galenan lokis galit hən alat siGot, be sakitin, husur naḡonḡonan salito evi naḡonḡonan siSetan. ¹⁰ Samtemətahw len na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh pəpadaŋ hən ḡegəm hən gamito. Natəmat dereh tibar hən gamit galevis len naim bəbaŋis hən ḡitaltal husur nadəlomian samito ke timabe, ale dereh mətəleŋon tisa vəsa len nəmariboŋ tesəŋavur. Mitidaŋ len ginau, naut kəmas nəmatan ḡibar gamito, ale dereh nilav nəprais hən nəmauran kitin mai gamito.*

¹¹ “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nasənan lan.‡

* **2:6:** Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur naḡusanan seNikolaus, savi siYesu. † **2:7:** Gen 2.8-9. Paratais len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən naḡit nəhai. * **2:10:** Gen 24.55; Dan 1.12, 14 ‡ **2:11:** KelV 20.14, 21.8 Nəmatan na-vəha-ru-an evi nəmatan vi sutuai, ale nəmatan enan saləboi ḡigol natideh len alat lotowin səhor nədaŋan hən nəsaan.

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

¹² “Gitos gat napisulan egai van hən aņel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad naβu nəbālan tokan naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

¹³ “Noləboii ke mətutoh len naut nabiltihai bətbətah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətotəgau gat nahəsagw sal, mətudaņ len ginau. Mətomətahun mətbigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idaņ hən bikel kot ginau ale lugol tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoh lan. ¹⁴ Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur naṽide siPalaam toṽusan aPalak hən naṽide hən bigol alat a Israel ləbisa. Etəņov nəlolit hən ləbihan nəhanian nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail mai hən ləbigol naitian tosa.* ¹⁵ Len naṽide tomaianan ikad gamit galevis lotohusur naṽusanan silat seNikolaus.* ¹⁶ Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike mətbigole, vəha-sua ŋai dereh negəm, bal mai gamit məttohusur aNikolaus hən naβu nəbālan hən nabuņogw.

¹⁷ “Avan ideh tokad nədariņan tesəsəloņ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaņan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna togəm len nəmav. Ale dereh nilav nəvat topəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes veveu lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəbilavi maii ŋai, eləboii.*

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatira

¹⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aņel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatira. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi aNatun aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariegw tohun natələi bras tobilbil, ginau nokəmaiegai ke:

¹⁹ “Noləboi natit pisi məttogole. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nədəlomian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nə-daņ-ḅuri-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalevan səhor ta mō. ²⁰ Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, aJesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudaṽ hən beṽusan ei. Len naṽusanan egəras naslev sagw gail hən ləbigol naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən nəlablab gail.* ²¹ Nulav mai alitenan, namityal hən bīpair dan naitian san tosa, be emətahun bīpair dani. ²² Imaianan, dereh nibar həni len nəmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləņon tisa vəsa tibatbat. Asike ləbīpair dan naṽide hən nəsaan san, dereh timaianan. ²³ Ale dereh nigol anatun gail limat hən navilesir, beti alat siYesu len naut pisi dereh leləboii ke, ginau notovi gai tokəta kitev nəsa topat len nənauan mai nəlon nəvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit pisi, nəsa tonor hən nagolean samit ṽisusua.*

²⁴ “Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit mətətəgau naṽusanan enan, gamit mətəsaləboi nəsa lotokisi hən naṽusanan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriņ natideh am len gamito bigol nəmauran samit bīdaņ, ²⁵ be nategai ŋai: nəsa məttofade, mətətəgau gati vir nagəmaian sagw. ²⁶ Avan ideh towin səhor nədaņan hən nəsaan mai togol naləņonian sagw tabtab vəbar nagilen, dereh nilav nədaņan hən na-il-a-mō-an maii hən beil a mō hən naluṽoh hən nəvanuan gail;

²⁷ ‘Dereh teil a mō hən galito hən nəbatw nametələi, nalolosaan teṽuer, ale tigol limasirsir hun nabilikoro tan ḅulau.’*

* **2:14:** Num 25.1-2, 31.16 * **2:15:** KelV 2.6 * **2:17:** Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15 * **2:20:** 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22, 30 * **2:23:** Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10 * **2:27:** Psa 2.8-9

28 “Dereh likad nədañan hən na-il-a-m̃o-an tohun nədañan hən na-il-a-m̃o-an no-tokade len aTəmagw, ale nilav nam̃oso lalan am mai galito!§

29 “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

3

Napisulan van hən alat siYesu a Sartis

1 “Gitos gat napisulan egai van hən añel tokətkəta təban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad aNunun aGot toməlevru mai nam̃eso toməlevru, ginau nokəmaiegai ke:

“Ginau noləboi natit p̃isi məttoḡole, noləboii ke məttoḡat nəhes ke məttomaur, wake mətumat. ² Mitilele, mətəhulahul! Nəvide samit lotovoi sal pəpadañ ləb̃imasig, mitigol lidañ am. Husur nusabi ke len nəhon aGot sagw, nəsa məttoḡole, mət̃sagol səhav. ³ Mitinau təlmam hən naḡusanan mət̃tosəsəlonj həni mai mət̃todəlom̃i a m̃o. Mitigol husuri, ale pair dan nəsaan samit gail. Asike mət̃bilele, asike mət̃behulahul, dereh negəm sur̃man nəvanuan vənvenah, ale asike mət̃oləboi namityal nəb̃egəm lan hən nəbilav nəpanismen mai gamito.*

⁴ “Ikad gamit galevis a Sartis ei ləsados nahurabat salit hən nəsaan, ləsamədas nəmauran salit hən nəsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit topəhw. Dereh liyar mai ginau husur lunor hən ləb̃iyar mai ginau. ⁵ Avan ideh towin səhor nədañan hən nəsaan, len nəvide tomaienən, dereh tesun nahurabat topəhw. Asike nukaskas nahəsən dan naləbulat hən nəmauran, avil dereh nikel kot nahəsən len nəhon aTəmagw mai añel san gail.

⁶ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

7 “Gitos gat napisulan egai van hən añel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi Kiñ. Nəsa notosəñav həni, avan ideh edədas b̃ekəköl həni. Nəsa notokəköl həni, avan ideh edədas b̃esəñav həni. Ginau nokəmaiegai ke:*

⁸ “Ginau noləboi natit p̃isi məttoḡole, ale nosəñav hən nabopita m̃os gamito avan ideh edədas b̃ekəköl həni. Bathut noləboii ke mətukad natuhdañan, be mətugol nəsa notokele len nasoruan sagw, ale mət̃sakel na-kel-mət̃ahun-ginau-an boñ ideh. ⁹ Alat len nabonbonan siSetan, naJu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, loliblibonj, dereh nigol galit letəñedur bathuriemito, hən ləb̃eləboi səhoti ke notoləmas bun gamito.*

¹⁰ Bathut məttoḡol husur nakelean sagw todañ ke, mitikad nə-dañ-b̃uri-an b̃ebəlav, dereh ginau netəgau gol gamito dan namityal hən na-ləñon-isa-vəsa-an pəpadañ hən b̃egəm bar navile a pan kavkav, hən b̃italtal kitev nadəlomian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe. ¹¹ Ginau dereh negəm tutut. Mətetəgau gat nadəlomian mət̃tokade, hən avan ideh asike b̃ilav kuv nəprais samito. ¹² Avan ideh towin səhor nədañan hən nəsaan, dereh nigol tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike igam dani boñ ideh am. Dereh nitos gat nahəsən aGot sagw lan, mai nahəsən nabiltivile siGot sagw tovi

§ 2:28: Num 24.17; KelV 22.16. Nam̃oso lalan evi aYesu, gol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor nədañan hən nəsaan mai togol naləñonian san tabtab vəbar nagilen. * 3:3: Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10

* 3:7: Isa 22.22; Job 12.14 * 3:9: Isa 43.4, 49.23, 60.14

Jerusalem veveu begəm len nəməv len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəsagw veveu lan.*

¹³ “Avan ideh tokad nədarijan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Laotisea

¹⁴ “Gitos gat napisulan egai van hən aņel tokətkəta təban alat siYesu a Laotisea. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi nakitinan,* notodaņ hən nəbikel kot nakitinan hən natit pisi tovisi, ginau notovi nəkadun natit pisi aGot toum həni, ginau nokəmaiegai ke:*

¹⁵ “Ginau noləboi natit pisi məttoģole. Mətsapud buni, mətsasusus buni. Noləņon masuṽ ke mətopud buni o mətosusus buni! ¹⁶ Be husur məttopat rivuh, mətopud kəkereh ņai, mətsapud buni, mətsasusus buni, vəha-sua ņai dereh nəpulai hən gamito dan nabuņogw, nemətahun gamito!* ¹⁷ Gamit mətuke, ‘Nopul hən natite, nukad natit pisi notoləņoni, natideh nəsepar.’ Be mətsənau səhoti ke məttoģərav sədaņ, mətunor hən nəvanuan gail lotololosa hən gamito, mətovi məsal, mətovi mətbesw mai mətoģurmalmal. ¹⁸ Nukel mai gamit ke, ivoi hən mətbeṽur nagol len ginau hən mətbepul həni, nagol lotolatlat kitevi len nəhab ke tomabe. Ivoi hən mətbeṽur nahurabat topəhw, hən mətbesun gail, hən asike nahurumit bisa len nəmalmalan samito. Ivoi hən mətbeṽur nəmersin nəmet, hən mətbikas namətamit həni, hən mətbekəta. ¹⁹ Avan ideh notoləmas buni, dereh nesivoh lan, mai nigol tipanis hən nəbeṽusani. Imaienan, mətepuđ, mitidaņ len nakitinan ale pair dan nəsaan samit gail!* ²⁰ Ginau boh noil bopita, nudeldel. Avan ideh besəsəlonj hən nadologw, besəņav hən nabopita, dereh nəbis van həni, ale namrihan katəpol. ²¹ Avan ideh towin səhor nədaņan hən nəsaan, dereh nigol tebətah mai ginau len nabiltihai bətbətah sagw, suņian notowin səhor nədaņan hən nəsaan, ale notobətah mai aTəmagw len nabiltihai bətbətah san.

²² “Avan ideh tokad nədarijan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

4

Nalotuan len nəməv

¹ Nəboņ tokəmaienan tononj, nokəta, noris nabopita tosəņav len nəməv, ale nadoldol notosəsəlonj həni a mō, nəwalan han tohum nətrampet, ikel mai ginau ke, “Gegəm a məhat gegai, ale dereh nəṽusan gaiug hən natit gail ləbimasvisi a tahw len natgalenan.”

² Vəha-sua ņai aNunun aGot iwol hən ginau, ale noris nabiltihai bətbətah sua topat len nəməv, noris avan sua tobətah lan! ³ Atenan tobətah ei, nənahənah han ebilbil hum nəvat jaspera mai nəvat karnelian. Ale ikad nanivaniv toņial kəsən, garu len nəhai bətbətah hum nəvat emerald.* ⁴ Nəhai bətbətah tovi 24 ludar visi, ale nəvanuan totibau lotovi 24 lobətah len gail. Nəvanuan galenan lovi haṽut lotoil a mō lotosun nahurabat topəhw, mai len nəkadulito lukad nəkraun nagol hum sekiņ. ⁵ Ale nəkabil ikabil mai nabiliurur ekurut len nabiltihai bətbətah rivuh. Ikad naņial toməlevru lotopaņ wunwun a mō len nabiltihai bətbətah enan. Naņial galenan lovi aNunun aGot toməlevru.* ⁶ A mō len nabiltihai bətbətah ehum tokad nabiltimetduņduņ hən nakəlas tobilbil masil hum nəvat kristal.†

* **3:12:** Isa 62.2 * **3:14:** 2Kor 1.20 * **3:14:** Pro 8.22 * **3:16:** Len naut egai, alat lotopud buni lukad nadələmian len aYesu, ale alat lotosusus buni ləsəkad nadələmian lan. Be alat lotopat rivuh, ləsapud kəkereh, aGot emətahun galito husur lotopul hən nə-lon-uri-an. * **3:19:** Pro 3.12; Ipru 12.6 * **4:3:** Hən naves 2-3, ris Eze 1.26-28, 10.1. Jaspera: evi nəvat sua gəsələboi gəbəkəta tur lan, nətau han toņial o tokəsən o toyəņəņ; karnelian: evi nəvat tobisibis; emerald: evi nəvat tokəsən be tomasil. KelV 21.19-20. * **4:5:** Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 † **4:6:** Nəvat kristal evi nəvat tomasil hum nakəlas səkad nətau ideh.

Dar vis nabiltihai bətbətah len nətərhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotobaŋ mətalito a m̄o mai a təhw.

⁷ Natit nametəkav tomaur esum̄an nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esum̄an natuhbuluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhon esum̄an nəhon nəvanuan, ale na-vəha-vat-an hən natit lotomaur esum̄an naikel tomələh.‡ ⁸ Natgalen v̄isusua lukad nəhabəlalito toməlvtes lotobaŋ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəŋavŋav, be len nalennəyal mai nalenmariug luke,

“Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,
Nasuḅ aGot aBiltidaŋan,
ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,
mai tovi gai ḅegəm sal.”*

⁹ Nəboŋ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalalan sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah, nəboŋ lotoputsan nahəsən, nəboŋ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai, ¹⁰ nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii tobətah len nabiltihai bətbətah, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai vi sutuai. Lorin̄ nəkraun nagol salito a m̄o len nabiltihai bətbətah, luke,

¹¹ “O Nasuḅ, aGot sinamito! Inor hən gəḅikad nə-sal-suhi-an hən nəyalalan sam̄.

Inor hən gəḅikad na-putsan-nahəsam̄-an mai nabiltidaŋan.
Husur gaiug goum hən natit p̄isi,
ale bathut naləŋonian sam̄, goum hən gail, gugol losuh, lukad nəmauran.”

5

Navuhean hən nalobulat

¹ Beti len navəlan nəmatu sitegaii tobətah len nabiltihai bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətərhət toru lotobul həni, burut gati vəha-məlvru.* ² Ale noris aŋel todaŋ tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhon aGot, ase inor hən ḅekin kotov nabuburutan, hən ḅevuh nalobulat eg tobul?” ³ Avil səkad avan ideh len nəmav, o len navile a pan, o buthəvile a pan toləboi ḅevuh nalobulat tobul o hən ḅevuruŋi.*

⁴ Beti nutaŋ habat, husur ləsaləboi ləḅisaḅ avan ideh tonor hən ḅevuh nalobulat tobul ale hən ḅevuruŋi. ⁵ Be len nəvanuan totibau lotovi 24 lotovi haṽut lotoil a m̄o, sua ikel mai ginau ke, “Sagitaŋ! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len nahəmar seJutah, gai ewin səhor p̄isi aenemi san gail. Gai eləboi ḅekin kotov nabuburutan toməlvru, ale hən ḅevuh nalobulat tobul.”*

⁶ Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat, avil eil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah mai natit tovat lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuhsipsip enan ikad nəbalbal toməlvru mai namətan toməlvru lotovi Nunun aGot toməlvru, gai tosəvat galit vi lan navile a pan kavkav.* ⁷ Ale aTuhsipsip egəm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah. ⁸ Nəboŋ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhsipsip. Galit p̄isi lukad navus beltaŋ v̄isusua, ale lotəgau nasiloh nagol lotopul hən nəhai pəhas nəḅon tosusau tovi na-sor-tuṽ-an silat siGot.* ⁹ Lokəkai hən nəḅe veveu ke,*

“Gaiug gunor hən gəḅilav nalobulat tobul
ale kin kotov nabuburutan gail hən gəḅevuhe.
Nəvanuan gail lugol gumat,

‡ 4:7: Hən naves 6-7, ris Eze 1.5-10, 22, 10.14. Naikel evi nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

* 4:8: Eze 1.18, 10.12; Isa 6.2-3 * 5:1: Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboŋ lotobul hən nalobulat, loburut gat nagilen hən nəwaks, ale nəboŋ nəwaks tomədmədaus sal luḅos gat nənahənah hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esan, mai avan tile saləboi ḅevuhe. * 5:3: Flp 2.10 * 5:5: Gen 49.9; Isa 11.1, 10 * 5:6: Isa 53.7; Zec 4.10 * 5:8: Psa 141.2 * 5:9: Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10

be len nēda hən nēmatan sam̃,
 goṽur nēvanuan gail hən ləḃevi siGot,*
 goṽur galit dan nahəmar p̃isi, nasoruan p̃isi,
 nabi tiltile p̃isi mai naluṽoh hən nēvanuan gail p̃isi.

¹⁰ Ale gugol logəm vi hai tutumav gail tēban aGot,
 nēvanuan gail lototoh pipihabəlan.*

Dereh leil a m̃o hən nēvanuan gail len navile a pan.”

¹¹ Beti nokəta tətəs, ale nosəsəloṅ hən nadolon aṅel gail tosoḃur masuṽ notodədas nēḃeṽuruṅ gail.* Aṅel gail mai natit lotomaur mai nēvanuan totibau gail ludar vis nabiltihai bətbətah. ¹² Len nabiltidoldol luke,

“ATuhsipsip, nēvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhon aGot

hən b̃ikad nabiltidaṅan, ḃepul hən natite, b̃ikad namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-buni-an hən ḃigol natite.

Inor hən natit p̃isi ləḃeputsan nahəsən. Inor hən b̃ikad nəyalyalan hən nəbathumənas mai na-sor-sal-suhi-an.”

¹³ Beti nosəsəloṅ hən natit p̃isi lotosuh len nəməv mai len navile a pan mai buthəvile a pan mai len tas, natit p̃isi luke,

“Datisal suh atenan tobətah len nabiltihai bətbətah mai aTuhsipsip,
 dateputsan nahəsalaru,

nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaṅan hən na-il-a-m̃o-an,
 lipat len gəlaru vi sutuai vi sutuai!”

¹⁴ Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,” ale nēvanuan totibau lotovi haṽut lotoil a m̃o, luteh len tan, kəta vi pan, lulotu.

6

Nabuburutan toməlevtes

¹ Nəboṅ notokəta, noris aTuhsipsip tokad naləḃulat tobul, ekin kotov nabuburutan metəkav len nabuburutan toməlevru lotoburut gat naləḃulat tobul.* Ale nosəsəloṅ hən esua len natit tovat lotomaur tosor len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!”

² Nokəta, ale noris nahos toḃəhapəhw togəmai. Atesua tosaḃ lan etəgau navus mai nəwei han. Ikad nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosuni, ale hum nēvanuan towin səhor naenemi san gail len nəḃalan tosoḃur, igam van hən ḃewin səhor p̃is naenemi san gail.

³ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloṅ hən na-vəha-ru-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁴ Nahos togon egəmai, nahos tobisibis. Atesua tosaḃ lan, aGot ilav nabiltiḃu nəḃalan maii, hən b̃ikad nədaṅan hən na-il-a-m̃o-an, hən ḃilav kuv natəmat dan navile a pan, hən nēvanuan gail ləḃimat len nəḃalḃalan mai galit gabag.

⁵ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloṅ hən na-vəha-tor-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta, noris nahos mermer togəmai, ale atesua tosaḃ lan, len navəlan etəgau nasəkel tonənoṽ hən naməlasan.* ⁶ Ale nosəsəloṅ hən nəwəlan hum nadoldol togəm len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosua hən nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh teḃitḃitoṽ.† Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

* **5:9:** Kol 1.20 * **5:10:** Exo 19.6; KelV 1.6 * **5:11:** Dan 7.10 * **6:1:** KelV 5.1 * **6:5:** Hən naves 2-5, ris Zec 1.8, 6.1-8. Len nasəkel, nēvanuan enənoṽ hən naməlasan namətəlai gai toləḃoii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən beləboi naməlasan han. † **6:6:** Natenarius evi nəvat naḃurḃuran hən nauman hən nəmariboṅ tosua. Nəpali ehum nawit be nabus han isa səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereh ṅai. Nawit mai nəpali lovi hanian seju gail, be len naut egai nēvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etibau masuṽ.

⁷ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəlon̄ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁸ Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau hən tokəsan wawwav. Atesua tosaḥ lan, nahəsən aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaḥan mai gəlaru hən arḃigol ḃesua ḃimat dan tovat len nəvanuan ḃisi len navile a pan. Ilav nədaḥan mai gəlaru hən arḃigol nəmatan len nəḃalan o nə-par-hanian-an o naməsahan tiltile o narivatəvat nalilihai.‡

⁹ Nəboḥ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəmel tutumavan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol alaten lumat sil na-kel-uri-an tovoi lotodaḥ hən ləḃikel koti. ¹⁰ Lukai habat van hən Nasuḃ. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh tebəlav mabe vir gəḃenənoḃ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut nakitinan hən ləḃipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ḥais?” ¹¹ Beti aGot ilav nahurabat pəhapəhw mai galit ḃisi. Ale ikel mai galit ke liḥavḥav kəkereh vir naslev siYesu gail suḥan galito, mai awawa salit len nadəlomian ḃisobur ləḃimat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadəlomian lotokade len aYesu van vəbar na-ḃuruḥ-gati-an ḃihau hən alat ləḃimat.

¹² Nəboḥ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevtes-an, noris nəḃiltidu todū. Noris namityal togəḥ mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəbati kavkav togəḥ bisibis hum nəda. ¹³ Beti naməso gail len nəmav luteh len tan, hum navit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru. ¹⁴ Ale nəmav ebul vi tut hum naləḃulat lotobul həni, ale nəvəhuh mai naholoul ḃisi lorus dan namilelito.§ ¹⁵ Beti nakiḥ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail, nəḃiltisoltia lotoil a mō hən nasoltia tosoḃur, alat lotopul hən natite, nəvanuan ḃəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit ḃisi losusuah len nəḃurhuvat gail mai napipivat hən nəvəhuh gail. ¹⁶ Ale lukai van hən nəvəhuh mai nəvat gail ke, “Mititeh len ginamito, susuan ginamit dan nəḥon atenan tobətah len nəḃiltihai bətbətah. Susuan ginamito dan nəlol paḥpaḥ seTuhsipsip!” ¹⁷ Husur nəboḥ totibau hən nəlol paḥpaḥ səlaru egəḥ tia, ale as teləboi ḃeil gati?”*

7

Alat a Israel lotovi 144,000

¹ Beti noris aḥel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike ḃəḃuv nətan o nətas o nəhai ideh.* ² Ale noris aḥel togon togəḥ len naut namityal tovisi lan, ikad natesua hum nəstam hən ḃiḃos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aḥel tovat galenan, aGot tolav mai galito nədaḥan hən ləḃemədas nətan mai nətas. ³ Ikai ke, “Mititoh bai! Samtemədas nətan o nətas o nəhai gail vəbar namtḃiḃos gat nəstam len nabunəhon naslev siGot sidat gail ḃinoḥ.”* ⁴ Ale nosəsəlon̄ hən naḃuruḥan salit aḥel toḃos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Iḃos gat nəstam len 144,000 dan nahəmar ḃisi ta Israel:

⁵ 12,000 dan nahəmar Jutah,

12,000 dan nahəmar Reupen,

12,000 dan nahəmar Kat,

⁶ 12,000 dan nahəmar Aser,

12,000 dan nahəmar Naftali,

12,000 dan nahəmar Manasseh,

⁷ 12,000 dan nahəmar Simeon,

12,000 dan nahəmar Levi,

‡ **6:8:** Eze 14.21. Naməsahan tiltile eləboi ḃevi navilesir.

§ **6:14:** Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8;

Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13 * **6:16:** Hos 10.8; Luk 23.30

* **6:17:** Jol 2.11; Zep 2.2-3 * **7:1:** Jer 49.36; Dan 7.2;

Zec 6.5 * **7:3:** Eze 9.4-6

12,000 dan nahəmar Issakar,
⁸ 12,000 dan nahəmar Sepulun,
 12,000 dan nahəmar Josef,
 12,000 dan nahəmar Penjamin.

Nə-sal-suhi-an seḅiltiḅoh

⁹ Husur natgalenan noris nabiltiḅoh, avan ideh edədas ḅəvuruḅi. Logəm len naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile ḅisi, logəm len nahəmar ḅisi, logəm len nəvanuan nabi tiltile gail ḅisi mai nasoruan ḅisi. Ale loil a mō len nabiltihai bətbətah mai len nəhon aTuhsipsip. Losun nahurabat topəhapəhw ale len navəlalito lutariv nəpashət nadet.*

¹⁰ Ale len nabiltidoldol lukai habat ke, “Nə-lav-kuvi-an dan na-ləḅon-isa-vəsa-an egəm len aGot sidato tobətah len nabiltihai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!” ¹¹ Ale aḅel gail ḅisi loil dar vis nabiltihai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, ḅov kəta vi pan, a mō len nabiltihai bətbətah hən ləḅilotu hən aGot ke,

¹² “Kitin! Na-sor-sal-suhi-an,
 nəyalalan hən nəbathumənas,
 namitisau hən nəmauran tonor,
 nasipaan, na-putsan-nahəsəsan-an,
 nabiltidaḅan,
 mai na-ləḅoi-buni-an hən ḅigol natite;
 tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai.
 Ganan!”

¹³ Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhapəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?” ¹⁴ Ale nusor vari ke, “Nəsələḅoi. Nasuḅ, gaiug goləḅoi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəḅoḅ hən na-ḅiltiḅon-isa-vəsa-an gail. Lokəkəs nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.* ¹⁵ Imagenan loil a mō len nabiltihai bətbətah siGot, ale loum san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito. ¹⁶ Asike lumalkəkət, asike lumaduh ḅoḅ ideh am. Asike nəyal esun masuḅ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito. ¹⁷ Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah dereh tekətkəta təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail ḅisi dan namətalito.”†

8

Nabuburutan na-vəha-məlevru-an

¹ Nəḅoḅ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut eḅut len nahudhut nəhaua. ² Beti noris aḅel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet* lotoməlevru mai galito.

³ Ale aḅel sual am totəgau nasiloḅ nagol hən nəhai pəhas tobasw, egəm il ben nəmel tutumavan.* Ale aGot ilav nəhai pəhas isoḅur maii, hən ḅigol ḅiḅon mai na-sor-tuḅ-an gail silat siGot ḅisi. Ale eviol həni len nəmel tutumavan lotoum həni hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a mō len nabiltihai bətbətah. ⁴ Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas toḅon mai na-sor-tuḅ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aḅel. ⁵ Beti aḅel enan ilav nadurinen topaḅ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloḅ nagol hən nəhai

* **7:9:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad navite lotohanhani. Len naut a Israel loḅilḅil həni hən ləḅəvusi ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəḅalan o hən ḅəvusan nahəhəvuran salito. * **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19 † **7:17:** Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23 * **8:2:** Nətrampet ehum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metəlai gotoḅuv lan hən ḅiwal * **8:3:** Exo 30.1-3

pəhas, ale ebubulani vi lan navile a pan, ale nabiliurur ekurut, ikad nəwalan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.*

Nətrampet gail

⁶ Beti aņel lotoməlevru lotokad nətrampet lotoməlevru, loutaut hən ləbēvuv gail.*

⁷ Aņel metəkav eṽuv nətrampet san. Nəais† mai nəhab artoḥon mai nəda, aGot idaņi vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsan p̄isi.*

⁸ Beti aņel na-vəha-ru-an eṽuv nətrampet san, ale natit hum nabiltivəhuh topaņ, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da. ⁹ Nahudhut tosua dan totor hən natit p̄isi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis p̄isi, tosua dan totor lumasiğ.

¹⁰ Beti aņel na-vəha-tor-an eṽuv nətrampet san. Nabiltiṁeso topaņ hum nam̄ial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.* ¹¹ (Ale lokis nam̄eso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoḅur lumat husur lotomun nəwai enan tokon.*

¹² Beti aņel na-vəha-vat-an eṽuv nətrampet san. Natsua iṽas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai nam̄eso gail, hən nəmargobut ḅesusuan nahudhut tosua dan totor hən nam̄ialan halito. Nam̄ial ebuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmariug.*

¹³ Beti nokəta, ale naikel‡ sua tomələh len naməsav, nosəsəloņ hən tokai habat ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsa ḅevisi bogai, nəboņ aņel naməkot lototor ləbēvuv nətrampet salit gail!”

9

¹ Beti aņel na-vəha-rim-an eṽuv nətrampet san. Noris nam̄eso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən nabur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan. ² Nəboņ aMeso tosəņav hən nabur enan, ibasw vi məhat dan nabur hum nəbasuhab hən nabiltihab togol nametəlai tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len nabur ikabut gol namityal mai naməsav.* ³ Beti nalokust* gail lomələh dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədaņan hum naskopion mai gail hən ləbēvin nəvanuan.* ⁴ Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsan, be loləboi ləbēmədas nəvanuan ṅai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.* ⁵ Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləḅigol ləḅeləņon ḅisa vəsa len nahəbati ḅerim. Na-ləņon-isa-vəsa-an salit dereh tehun napəņasan sinəvanuan nəboņ naskopion tovini. ⁶ Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh lidoņ nəmatan, be asike lusabi, leləņon masuṽ hən nəmatan be dereh tigam dan galito.*

⁷ Nalokust lohum nahos lotoutaut vir nabiltiḅalan. Lukad natit hum nəkraun nagol len nəkadulito ale nəholito esum̄an nəhon nəvanuan. ⁸ Lukad navurulito hum navurun napəhaṽut toləḅləbah, nariṽolito ehun nariṽon nalion, ⁹ lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito ale nəwalan hən nəhabəlalito ehun nəwalan hən nahos mai nəkat nəḅalan lotosoḅur lotom̄ur vi lan nabiltiḅalan.† ¹⁰ Lukad nagilelito lotoləboi ləbēvin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədaņan hən ləḅeləboi ləḅigol nasənahen len nəvanuan gail len nahəbati ḅerim. ¹¹ Lukad nakiņ toil a ṁo hən galito, tovi aņel hən nabur

* **8:5:** Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 * **8:6:** 1Tes 4.16 † **8:7:** Nəais evi nəwai todaņ nəboņ tosusus buni. * **8:7:** Exo 9.23-25; Eze 38.22 * **8:10:** Isa 14.12 * **8:11:** Jer 9.15 * **8:12:** Exo 10.21-23 ‡ **8:13:** Naikel evi nəman naməsav tohum nabiltibal. * **9:2:** Gen 19.28 * **9:3:** Nalokust ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nabiltivəshəte tohum nəmariğw. * **9:3:** Exo 10.12-15; Luk 10.19 * **9:4:** Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7
* **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3 † **9:9:** Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5

nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan seİpru gail nahəsan aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsan aAḫollyon.‡

12 Natit metəkav nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoḡ, be geris, ikad natit teru am arḫegəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

13 Beti aḡel na-vəha-məlevtes-an eḡuv nətrampet san. Nosəsəloḡ hən nadoldol sua togəm len nəbalbal tovat hən nəmel tutumavan nagol toil len nəhon aGot.* 14 Beti nadoldol ikel mai aḡel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah ruḫat nəhau tobaḡis gat aḡel tovat len naut hən nabiltiwisel Eufates.” 15 Ale isah ruḫat aḡel lotovat aGot toutaut hən galito vir nəhaua, nəmariboḡ, nahəbati mai nasihau enan, hən ləḫigol ḫesua ḫimat dan totor len nəvanuan ḫisi len navile a pan. 16 Nosəsəloḡ hən naḫuruḡan hən nəvanuan nəḫalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 ḫisi. 17 Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito tobisibis hum nəhab, mai toboḡboḡ, mai toyanyay hum nəsalfa.Ḥ Nahos, nəkadulito ehum nəkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəḫalito. 18 Nahudhut tosua dan totor hən nəvanuan gail len navile a pan lumat len natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəḫalito. 19 Nədaḡan hən nahos galenan ipat len nəḫalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohum nəḡmat lotokad nəkadulito lotoləboi ləḫigol nasənahān.

20 Avil nəvanuan ləsəmat len naḫəḡasan galenan, galit ləsəpair dan naḡide sasa salito hən ləḫipair van hən aGot. Ao, lulotu sal hən natəmat gail mai nəlablab lotoum həni hən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsəḫəboi ləḫəkəta, ləsəḫəboi ləḫesəsəloḡ, ləsəḫəboi ləḫiyar be nəvanuan lulotu hən gail sal!* 21 Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolgole hən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nəbehi-an salito o naḡide salit hən naitian taḡtaḡor o navənvənahān lotogolgole.

10

Aḡel mai natuhləḫulat tobul

1 Beti noris aḡel togon todaḡ, togəm vi pan len nəmav. Nəməvkasw ipat gol niben hum nahurabat, nanivaniv ipat len nəkadun, nəhon ehum namityal mai narien ḡəlaru, ehum artovi hab. 2 Natuhləḫulat tobul esəḡav len navəlan. Eriḡ narien nəmatu len tas mai narien nəmair len tan. 3 Ale ikai len nadoldol towal habat hum nalion toḡun. Nəboḡ tokai, nadolon nabiliurur lotoməlevru luwal, lokurut. 4 Nəboḡ nabiliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəḫitos gat nəsa lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.”*

5 Beti aḡel notoris toil len tas mai len tan, isar hən navəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav. 6 Len nahəsan atenan totoḫ vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit ḫisi tosuḫ lan, navile a pan mai natit ḫisi tosuḫ lan mai nətas mai natit ḫisi tosuḫ lan; len nahəsan atenan, aḡel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evəlo am! 7 Be nəboḡ aḡel na-vəha-məlevru-an ḫəpadaḡ hən ḫeḡuv nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot tosusuah, dereḫ tisarpoh. Dereḫ tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, aḫai kelkel ur gail.”†

8 Ale nadoldol len nəmav notosəsəloḡ həni, isor tətəs mai ḡinau, ike, “Givan, lav naləḫulat tobul, tosuḡav dan navəlan aḡel toil len tas mai len tan.”

‡ 9:11: Nəhes eru enan, namilelaru ke, Gai tomədas bun nəvanuan gail. * 9:13: Exo 30.1-3; KelV 8.3 § 9:17: Nəsalfa evi nəvat toyanyay. Goləboi ḡəḫisəḫi ḫəpadaḡ hən nəhab a Bu. * 9:20: Psa 115.4-7, 135.15-17; Dan 5.4, 23; 1Tim 4.1 * 10:4: Len nasoruan ta Kris ike, Burut gat natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi. † 10:7: Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7.

⁹ Imaienan, nuvan hən aņel egaii, nukel maii ke tilav natuhloḅulat mai ginau. Ale ikel mai ginau ke, “Lavi, hani. Len nəḡam̄ dereh tihehe hum nəhani‡ be len natəbaņ ham̄, dereh tikon!” ¹⁰ Na nulav natuhloḅulat dan navəlan aņel, nuhani. Len nəḡagw ihehe hum nəhani, be nəboņ notohani tonon, egəm kon len natəbaņ hagw. §

¹¹ Beti lukel mai ginau ke, “Gimaspəhav utaut tətəs husur nəsa aGot tosor utaut həni mōs nəvanuan nabi tiltile gail, naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail, nasoruan gail mai nakiņ lotosoḅur.”

11

Eru artokel kot aGot

¹ Beti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisaḅ səhot nabəlavən hən naim siGot mai nəmel tutumavan, ale geḅuruņ alat lotolotu ei.* ² Sagisaḅ səhot nabəlavən hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.* ³ Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arbikel kot ginau. Ale dereh aresun nahurabat toharharo*, arikel ur napisulan sagw len nəmariboņ tovi 1,260.”

⁴ Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai nametəlai namial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhon Nasuḅ, aMasta hən navile a pan.* ⁵ Avan ideh bike bəmədəs gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuņolaru, tihan puņpuņ aenemi səlaru gail. Avan ideh toke bəmədəs gəlaru, timasmat magenan. ⁶ Gəlaru arukad nədaņan hən arbəkəköl gat nəmav, hən naus asike bəus nəboņ arbikelkel ur napisulan siGot. Arukad nədaņan hən arbīgöl nəwai mai nətas gail legəm vi da, arukad nədaņan hən arbivās vəha-səbsoḅur hən navile a pan hən naməsahan tiltile husur naləņonian səlaru.†

⁷ Nəboņ na-kel-koti-an səlaru tohav, narivatəvat katkat togəm vi məhat dan nabur nəpanismen səkad nabutite, dereh tibəl mai gəlaru, tewin səhor gəlaru, ale tigöl arimat.* ⁸ Ale nibelaru aripat metp̄isal len nabiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A mō, luḡos gat Nasuḅ, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.‡ ⁹ Ale len nəmariboņ totor mai nətarhəmityal len nəmariboņ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris nabirimat həlaru, husur ləsədaḡm̄ hən avan ideh bitavun gəlaru. ¹⁰ Ale alat navile a pan dereh lehəhaḅur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh ləsəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur ahai kelkel ur eru enan artogöl lotoləņon tosa vəsa, arumat. ¹¹ Be nəboņ nəmariboņ totor mai nətarhəmityal len nəmariboņ tosual am lotonon, aGot esuņavḡav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən narielaru. Galit p̄isi lotoris gəlaru lomətahw, lom̄inn̄inikot.* ¹² Ale arosəsəlon hən nadoldol togəm len nəmav, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegai!” Ale nəboņ artovi məhat vi lan nəmav len nəmavkasw, aenemi səlar gail lokəta ris gəlaru.* ¹³ Len namityal enan ḡai, nabiltidu edu, ale len nabiltivile, nahudhut tosua dan toşəņavur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit p̄isi lotomaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalyalan siGot len nəmav.

‡ **10:9:** Nəhani evi natit tohehe masuḅ topat len naim sesukapak gail. § **10:10:** Hən naves 8-10, ris Eze 2.8-3.3. Nəboņ toke natəbaņ token, hum ma tohum nabəhaḅun tomaluelu. * **11:1:** Eze 40.3; Zec 2.1-2 * **11:2:** Luk 21.24 * **11:3:** Nahurabat toharharo ehum nəbak namətu, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboņ alat a Israel o naJu gail lotosuni, eḅusan nalolosaan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboņ ahai kelkel ur tosuni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləḡigole, dereh limasig o natsua tosa masuḅ tegəm len galito. * **11:4:** Zec 4.3, 11-14 † **11:6:** 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboņ toke naməsahan tiltile, namilen eləboi bevi navilesir. * **11:7:** Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 ‡ **11:8:** Isa 1.9-10; Sotom: Gen 18-19. * **11:11:** Eze 37.5, 10 * **11:12:** 2Ki 2.11

14 Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am bəgəm sal.

Nətrampet naməlevruan

15 Beti aŋel na-vəha-məlevru-an eŋuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəmav, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len navəlan aMasta sidato mai aKristo san, ale dereh teil a mō həni hum akiŋ vi sutuai vi sutuai!”* 16 Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, bəv kəta vi pan, lulotu hən aGot.

17 Luke,

“Namtosipa vi təban gaiug Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan,
gotowol hən nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ ta sutuai.
Namtosipa husur gulav namilem̄ hən nədaŋan sam̄ totibau,
gotuḅat il a mō hum akiŋ.

18 Naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaŋpaŋ,
avil nəlol paŋpaŋ sam̄ egəmai,

hən gəbənənoḅ hən alat lotomat mai nanoran sam̄.

Evi nəboŋ hən gəbilav nakonp̄urp̄uran mai naslev sam̄ lotovi hai kelkel ur gail,
mai nəvanuan sam̄ gail,

galit p̄isi lotomətahw len nəyalyalan hən nahəsam̄,
nəvanuan naut kəmas mai nəvanuan totibau.

Evi nəboŋ hən gəbigol nəmasigan van hən alat lotomədas nəvanuan navile a pan hən ləbimasig.”*

19 Beti naim siGot len nəmav esəŋav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.* Ale nəkabil ikabil, ikad nəwəlan gail, nəbiliurur ekurut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

12

Napəhaḅut mai nətrakon

1 Beti noris nəbilitite tovisi len nəmav. Ikad napəhaḅut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən naməso tovi 12.
2 Etian. Ale nəboŋ toləŋon nabəhaḅun, itaŋ, ikai len nəpasusan topəŋas vəsa habat.

3 Beti noris navisian sual am len nəmav. Ikad nəbilitrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toəŋavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru.*

4 Nagilen eliv kuv tosua dan totor hən naməso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhaḅut enan topasus, hən bihan kavkav hən anatun nəboŋ bəvisi.* 5 Ale aliten ipas anatun, aulum̄an beil a mō hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən nəbatw namətəlai sekiŋ. Aŋel isaḅul anatun, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nəbilitihai bətbətah san.* 6 Napəhaḅut enan igam yav van hən naut masmas toḅəbesw, naut aGot toutaut həni mōsi, hən bəkətkəta təban len nəmariboŋ tovi 1,260 ei.

7 Beti ikad nəbilitibalan len nəmav. AMikael mai aŋel san gail lua bal mai nətrakon, ale nətrakon mai aŋel san gail luḅal təlmam.* 8 Avil nətrakon sədaŋ. Gai sawin len nəbalan enan, gol gai mai aŋel san gail ləsəkad naut ideh am len nəmav. 9 Ale nəbilitrakon egaii, nəmat ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, togəras alat navile a pan kavkav, aMikael galito lubar həni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aŋel san gail.*

10 Beti nosəsəloŋ hən nadoldol towal habat len nəmav toke,
“Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan,

* 11:15: Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14, 27 * 11:18: Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13 * 11:19: Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21 * 12:3: Dan 7.7 * 12:4: Dan 8.10 * 12:5: Isa 66.7; Psa 2.9 * 12:7: Dan 10.13, 21, 12.1; Jut 9 * 12:9: Gen 3.1; Luk 10.18

nədaŋan, natoŋan pipihabəlan aGot,
mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an seKriŋto san, egəmai!
AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan.

Eṽusan nədaŋan san hum akiŋ sidato.

Gagai aKriŋto san eṽusan nədaŋan hən na-il-a-mō-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlomian sidat gail lotosa,

atenan tokel ke lotosa len nəhon aGot len nalennəyal mai nalenmariug,

lubar hən atenan vi pan!*

¹¹ Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lotokele,
lowin səhori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,

be loutaut hən ləbimat, ləsəmətahw len nəmatan.

¹² Imagenan mitikemkem, gamit məttotoh len nəmav!

Mətehəhaṽur!

Be nəbilitmətahwan dereh tegəm len navile a pan mai nətas,

husur natəmat evi pan van hən gamito len nəbilitlöl paŋpaŋ,

bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³ Nəboŋ nətrakon tonau səhori ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut napəhaṽut topas natətai ulumān. ¹⁴ Be aGot igol alitenan ikad nəhabəlan eru hum nəbilitiikel, hən bələboi bəmələh vi lan naut masmas toḃəbesw, naut aGot toutaut həni mōsi, hən bəkətkəta təban ei a tut dan nəmət tovi trakon len nasihau totor mai nahudhusihau.* ¹⁵ Bəti nəmət eru hən nəwai, isav dan nabuŋon hum nawisel, hən bisel husur napəhaṽut hən bəli vi van. ¹⁶ Be navile a pan evi tarhət selitenan, esəŋav hən nabuŋon, edəlom nawisel tosav dan nabuŋon nətrakon hən bimasur len tan. ¹⁷ Ale nəlon nətrakon epəŋas napəhaṽut, ale ivan hən bīgol nəbilitibalan mai nəpasusan san gail am, alat lotogolgol nəsa aGot tokel buni, lotodaŋ len nakitinan aYesu tokel vəhoti. ¹⁸ Ale nətrakon eil len nabion bitas.

13

Narivatəvat katkat eru

¹ Bəti noris narivatəvat katkat tovisi dan nətas. Ikad nəbalbal esəŋavur mai nəkadun eməlevru ale ikad nəkraun tosəŋavur len nəbalbal gail. Len nəkadun gail ikad nəhes lotosəvar aGot, mədas nahəsan. ² Narivatəvat katkat notorisi ehum nalepat be nalohrien lohūm nalohrien nabea ale nabuŋon ehūm nabuŋon nalion. Ale nətrakon ilav nədaŋan, mai nəbilitihai bətbətah hum sekiŋ, mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an san maii.* ³ Noris narivatəvat katkat enan, nəkadun sua ikad nəsənahan togol nəmatan, be nəsənahan enan togol nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan lumaŋmaŋ lan, ale lohūsur narivatəvat katkat enan. ⁴ Ale lulotu hən nətrakon husur tolav nədaŋan hən na-il-a-mō-an mai narivatəvat katkat, ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke, “Ase esumān narivatəvat katkat egaii? Ase eləboi bīgol nəbilitibalan maii?”

⁵ AGot idam̄ hən narivatəvat katkat bisor, ale ipatpat gai məhat len nasoran san, esəvar aGot, mədas nahəsan. Ale aGot idam̄ hən bīkad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən bīgol natideh toləŋoni len nahəbati tovi 42. ⁶ Ale esəŋav hən nabuŋon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsan, ale isor mədas naut aGot totohtoh lan tovi alat lototoh len nəmav. ⁷ AGot idam̄ hən bīgol nəbilitibalan mai alat siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idam̄ hən bəil a mō hən nəvanuan len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.† ⁸ Nəvanuan gail p̄isi lotosuh len navile a pan dereh lilotu

* **12:10:** Job 1.9-11; Zec 3.1-2 * **12:14:** Dan 7.25, 12.7. Naikel evi nəman naməsav tohum nəbal be totibau səhori. Len nasoruan ta Kris sake nasihau totor mai nahudhusihau, be ike mityal, mityal gail mai nahudhumityal, p̄itov̄ hən Dan 7.25. * **13:2:** Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6. Nalepat evi nəbilitipus togəgəris. Nabea evi narivatəvat katkat tobəlav səhor nəvanuan. † **13:7:** Hən naves 5-7, ris Dan 7.8, 21, 25, 11.36

həni. Wake alat aGot totos gat nahəsəlito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən toum hən navile a pan, galito asike lulotu həni.* Nalobulat enan evi nalobulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

⁹ Gəbikad nədarinañ, gesəsəloñ! ¹⁰ Avan ideh aGot toriñi hən galit ləbibañisi ale səhari van, avan enan dereh libañisi ale səhari van. Avan ideh aGot toriñi hən bimat len nabiltibu nəbalan, dereh timat len nabiltibu nəbalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-dañ-buri-an, limasdañ len nadəlomian salito.*

¹¹ Beti noris narivatəvat katkat togon totəvah tur len tan. Ikad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip ulumən, ale isorsor hum nətrakon. ¹² Len nədañan hən na-il-a-mo-an sinarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan pisi lotosuh lan lulotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənanan hən nəmatan tomav. ¹³ Narivatəvat katkat hən nətan igol nabiltimerikel gail, igol nəhab topañ len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvanuan gail. ¹⁴ Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav todañ hən narivatəvat katkat hən nətan bigole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. Ikel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənanan hən nabiltibu nəbalan tomaur təlmam. ¹⁵ Ale aGot idañ hən narivatəvat katkat hən nətan bilav nasuñavəvan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən bisor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləbilotu həni limasmat. ¹⁶ Igol ke nəvanuan gail pisi, naut kəmas lotokəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavi slev, limaskad nəmak sua len navəlalito o len nabunəholito. ¹⁷ Ale avan ideh topar mak saləboi bigol nañurian o na-ñur-həni-an. Bike beñur natideh o ñur həni, timaskad nəmak tovi nahəsən narivatəvat katkat o nañuruñan han.

¹⁸ Len naut egai ivoi hən datbikad namitisau. Avan ideh tokad nəkadun, tisañ səhot namilen nañuruñan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi nañuruñan sivan sua. Ale nañuruñan han evi 666.

14

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

¹ Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Nañehuh Sion. Ikad nəvanuan lotovi 144,000 lototah maii. Len natosian len nabunəholito lukad nahəsən mai nahəsən aTəman.* ² Ale nosəsəloñ hən nəwalan togəm len nəmav, tohum nətas kudkud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboñ lotoranmranə bonbon hən navus beltañ tosoñur. ³ Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəbe veveu a mo len nabiltihai bətbətah, mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avan ideh toləboi ləbekəkai səhot nəbe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toñur galit dan nəvanuan pisi len navile a pan, galit ñai lokəkai səhoti.

⁴ Lotəgau gat naveveuan salito, ləsəbar niben apəhañut ideh, be lohushusur aTuhsipsip len naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toñur galit dan nəvanuan gail pisi hən ləbevi esan mai seTuhsipsip. Lohum nañit metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot. ⁵ Nalibliboñan sagəm len nabuñolit boñ ideh, səkad natideh tosa len galito avan ideh toləboi bikel uri.*

Añel itor

⁶ Beti noris añel togon toməlah len naməsav. Ikad na-kel-uri-an tovoi topat vi sutuai hən bikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluvoh hən nəvanuan naut tiltile pisi, nəvanuan len nahəmar pisi, nasoruan pisi mai nabi tiltile gail pisi. ⁷ Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bepepehun navoian

* 13:8: Psa 69.28; KelV 3.5 * 13:10: Jer 15.2, 43.11 * 14:1: Eze 9.4; KelV 7.3 * 14:5: Zep 3.13

dan nəsaan egəm pəpadarj. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəko gail p̄isi.”*

⁸ Ale aņel na-vəha-ru-an ehusur aņel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile p̄isi lotərog hən nəwain han tovi nabiltiļəjonian san hən naitian tosa.”*

⁹ Ale aņel na-vəha-tor-an ehusur gəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, tokad nəmak san len nabunəhon o navəlan, ¹⁰ dereh gai temun nəwain hən nabiltiļol paņpaņ siGot, nəwain aGot toβir masmas həni vi lan nabiliwai hən nəlol paņpaņ san. Ale avan enan dereh teləjon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon aņel siGot gail mai aTuhsipsip.* ¹¹ Nəbasuhab hən na-ləjon-isa-vəsa-an silat lotomaienan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəņavņavan len nalennəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, ale lukad nəmak hən nahəsan.”*

¹² Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaņ len aYesu, limaskad nə-daņ-βuri-an.*

¹³ Beti nosəsəloņ hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasuβ, navoian siGot igol lukab həni.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat həni husur dereh liņavņav dan nəmauran salit todaņ, bathut dereh likad naβit nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

¹⁴ Beti noris nəmavukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəmavukasw tosumān anatun nəvanuan.† Ikad nəkraun hən nagol len nəkadun, ale len navəlan etəgau naβu tohaβ tokan len nəlon. ¹⁵ Beti aņel togon evivile len naim siGot. Ikai van hən atenan tobətah len nəmavukasw, ike, “Gilav naβu sam̄ tohaβ, tuβat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”* ¹⁶ Na atenan tobətah len nəmavukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

¹⁷ Beti aņel sual am evivile len naim siGot len nəmav. Gai am etəgau naβu tohaβ tokan.

¹⁸ Ale aņel tile am tokad nədaņan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumavan. Ikai habat van hən aņel tokad naβu tohaβ, ike, “Gilav naβu sam̄ tohaβ, tuβat ta kokotov nəhavhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail naβit nakrep lumen.” ¹⁹ Na aņel ita kokotov nəhavhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhavhət nakrep gail len nabiltiβur lotopal dasdas naβit nakrep lan. Evi nabiltiβur hən nəlol paņpaņ siGot. ²⁰ Ale lupal dasdas nakrep gail len nabiltiβur vivile len nabiltivile. Ale nəda eriv dan nabiltiβur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlavan han evi nəstatia tovi 1,600.‡

15

Nəbe siMoses mai seTuhsipsip

¹ Beti len nəmav noris navisian toyalyal notomaņmaņ lan. Ikad aņel toməlevru lotokad navilesir toməlevru ləβegəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paņpaņ siGot ihav.

² Ale noris natit hum nabiltimetduņduņ hən nakəlas toβon mai nəhab. Ale tarhəmetduņduņ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai

* **14:7:** KelV 10.6 * **14:8:** Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2 * **14:10:** Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29

* **14:11:** Isa 34.10 * **14:12:** Egai nəbathusoruan hən naləβulat egai. Datimasgol husur nəsa aGot tokele, datimasdaņ len aYesu, datimassusumar, datimasdaņ βur nəmauran sidat todaņ, naut kəmas datβimat sil nadəlomian dattokade len aYesu. † **14:14:** Dan 7.13. Vəha-səβsəβur aYesu ekis gai gabag aNatun Nəvanuan. * **14:15:** Jol 3.13 ‡ **14:20:** Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlavan hən nəstatia evi namita tovi 185.

nəlablab han mai naḡururjan hən nahəsan. Lukad navus beltan aGot tolav gail mai galito,
³ ale lokəkai hən nəbe siMoses, naslev siGot, mai nəbe seTuhsipsip. Luke,
 “Nasub aGot gotoyalyal buni,
 nəsa gotogole iyalyal, numanman lan.
 Govi Kiḡ hən naluḡoh hən nəvanuan naut tiltile,
 naḡide samḡ gail lunor hən nanoran mai nakitinan.*
⁴ Nasub, nəvanuan gail ḡisi dereh lemətahw len nəyalyalan samḡ;
 dereh leputsan nahəsamḡ
 husur gaiug govi aGot səbomḡ gototoh a tut dan nəsaan.
 Naluḡoh hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm
 hən ləbilotu hən gaiug,
 husur nəvanuan gail ḡisi loris nanoran gotogol gail.”*

Nasiloh eməlevru mai navilesir eməlevru

⁵ Nəboḡ natgalenan lotonoḡ, nokəta, noris naim siGot len nəmav, naim nətaḡolen siGot tolo, esəḡav.* ⁶ Aḡel eməlevru lototəḡau navilesir lotoməlevru lovivile dan naim siGot. Losun nahurabat nalinen toveveu topəhw yesyes, ale nəhau tutuḡ nagol ibanḡis garu len nəmabulito.* ⁷ Beti sua len natit tovat lotomaur, ilav mai aḡel lotoməlevru, nasiloh nagol eməlevru lotopul hən nəlol paḡpaḡ siGot, aGot totoh vi sutuai vi sutuai. ⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab togəm len nəyalyalan hən nəbathumənas siGot mai nədaḡan san. Ale avan ideh edədas ḡebis len naim siGot vəbar navilesir toməlevru siaḡel gail ləbinonḡ.*

16

Nasiloh gail hən nəlol paḡpaḡ siGot

¹ Beti nosəsəlonḡ hən nadoldol len naim siGot, tokai habat, tokel mai aḡel lotoməlevru ke, “Mitivan, mitidaḡ nasiloh toməlevru hən nəlol paḡpaḡ siGot len navile a pan.”
² Ale aḡel na-vəha-sual-an ia daḡ nasiloh san len navile a pan. Ale nəmanuḡ lotosa lotopəḡas habat lovisi len alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab han.*
³ Ale aḡel na-vəha-ru-an idaḡ nasiloh san len tas. Nətas egəm hum nəda vatuvatw hən nəbirimat ale natit ḡisi lotosuh len tas lumat.
⁴ Beti aḡel na-vəha-tor-an idaḡ nasiloh san len nawisel mai nabəko gail, ale logəm vi da.* ⁵ Ale nosəsəlonḡ hən aḡel tokad nədaḡan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,
 “Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriḡ gail,
 gaiug gotovi gaiug ta sutuai,
 gaiug gotovi gaiug gagai,
 gaiug gotovi aGot səbomḡ gototoh a tut dan nəsaan,
⁶ husur galit ləbir nəda hinəvanuan samḡ gail mai hihai kelkel ur gail,
 ale gulav nəda mai galit hən ləbemuni.
 Nəpanismen enan inor hən galito!”
⁷ Ale nosəsəlonḡ hən nəmel tutumavan toke,
 “Evoi, Nasub aGot, aBiltidaḡan,
 nə-sab-səhoti-an mai nəpanismen samḡ gail,
 lunor hən nanoran mai nakitinan.”

* **15:3:** Exo 15.1 * **15:4:** Jer 10.7; Psa 86.9 * **15:5:** Exo 38.21 * **15:6:** Nalinen evi nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. * **15:8:** Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4 * **16:2:** Exo 9.10 * **16:4:** Exo 7.17-21; Psa 78.44

⁸ Beti aņel na-vəha-vat-an idañ nasiloh san len namityal, gol nəhab hən namityal ilat karkar nəvanuan gail. ⁹ Napudan en totibau eḅulaņ nəvanuan gail. Ale losəvar aGot, sor mədas nahəsan aGot tokad nədaņan hən na-il-a-ṁo-an hən navilesir galenan. Be lomətahun ləḅipair dan nəsaan salito hən ləḅisal suh nəyalyalan san.

¹⁰ Beti aņel na-vəha-rim-an idañ nasiloh san len nabiltihai bətbətah serivatəvat katkat, ale naut tovi kiņ lan evisivis, nəmargobut ikabut puņpuņi. Napəņasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.* ¹¹ Ale losəvar aGot hən nəmav husur napəņasan mai nəmanuņ salit gail. Be lomətahun ləḅipair dan nagolean salit gail lotosa hən ləḅipair van hən aGot.

¹² Beti aņel na-vəha-məlevtes-an idañ nasiloh san len nabiltiwisel Eufrates. Ale nəwai han imas gorgor, hən naḅisal ḅeutaut ṁos nakiņ gail ləḅegəm len naist.* ¹³ Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrok gail. Esua evivile dan nabuņon nətrakon, esua dan nabuņon narivatəvat katkat mai esual am dan nabuņon ahai kelkel ur gəgəras. ¹⁴ Lovi nanunun natəmat gail lotogol namerikel gail. Luvan hən ləḅesəhar ḅonḅon hən nakiņ gail hən navile a pan kavkav, van hən nabiltiḅalan len nəboņ totibau siGot aBiltidaņan.*

¹⁵ AYesu ike, “Səsəloņ! Dereh negəm suṁṁan nəvanuan vənvənah. Navoian tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokətkəta gol nahurabat salit gail hən asike ləḅiyar ḅurmalmal gol nahurulit ḅisa.”*

¹⁶ Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiņ galenan van vaḅonḅon len naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seIpru gail.*

¹⁷ Beti aņel na-vəha-məlevru-an idañ nasiloh san len naməsav. Ale nadoldol tokai habat egəm len nabiltihai bətbətah len naim siGot, ike, “Ihav tia bolai!” ¹⁸ Beti nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaienən. Edu habat səhor nadu ḅisi lotodu nəboņ nəvanuan lototoh len navile a pan. ¹⁹ Nabiltivile imaḅul hən nahudhut itor. Navile tiltile gail am sinaluḅoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir. AGot inau təlmam hən naut a Papilon toyalyal, ale ilav nabiliwai hən nəwain hən nabiltiḅal paņpaņ san maii.* ²⁰ Naholoul ḅisi loməkaskas, naḅehuh ḅisi lumasiġ. ²¹ Nəais eus habat. Nəais ṁisusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous len nəmav vi pan, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir hən nəais, husur nabiltiais enan tous isa vəsa masuḅ.*

17

Napəhaḅut nahəsan tosa vəsa toḅur hən niben

¹ Esua len aņel toməlevru lotokad nasiloh toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh nəṁusan gaiug hən nəpanismen hən napəhaḅut toḅur hən niben, nahəsan tosa vəsa, tobətah təban nəwai tosoḅur. ² Nakiņ gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoh len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”*

³ Len nədaņan seNunun aGot, aņel enan esəhar ginau vi lan naut masmas toḅḅəsw. Noris napəhaḅut sual ei tobətah len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosəņavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mədas nahəsan, lukabut gol niben. ⁴ Napəhaḅut esun nahurabat tobəņboņ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən nagol mai nəvat gəlgəlan, nəvat halit totibau, mai nanesnes gail. Len navəlan etəgau nabiliwai nagol toplu hən natit aGot tomətahun bun gail, mai naḅiņḅiņalan hən naitian san tosa gail. ⁵ Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuah ke: “Papilon toyalyal, nana silatpəhaḅut lotoḅur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətahun bun gail.”

* **16:10:** Exo 10.21-22 * **16:12:** Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, lotogəm len naut namityal tovisi lan. * **16:14:** 1Tim 4.1 * **16:15:** KelV 3.3 * **16:16:** Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec 12.11 * **16:19:** Isa 51.17 * **16:21:** Exo 9.23-24 * **17:2:** Hən naves 1-2, ris Isa 23.17; Jer 51.7

⁶ Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboŋ notorisi nuŋaŋ, numanmaŋ. ⁷ Ale aŋel eus ginau ke, “Guŋaŋ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaŋut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosəŋavur, aliten tosah lan. ⁸ Narivatəvat katkat gotorisi, a mō ikade, gagai ebuer. Dereh tevivile tia bogai dan naður nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.* Nəvanuan gail p̄isi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsalito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limanmaŋ nəboŋ ləberis narivatəvat katkat tomaur a mō, tobuer gagai, ale bevisi tətas.*

⁹ “Len naut egai ivoi hən datbikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi naŋehuh toməlevru napəhaŋut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad namilen sual am. Lovi nakiŋ toməlevru.

¹⁰ Nakiŋ erim lunonŋ tia. Sual iŋat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboŋ beŋəmai, dereh timastoh kəkereh. ¹¹ Narivatəvat katkat totoh a mō, tobuer gagai, gai evi kiŋ na-vəhaməlevtor-an. A mō evi kiŋ sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.

¹² “Nəbalbal tosəŋavur gotorisi lovi nakiŋ tosəŋavur ləsəkad nədaŋan hum nakiŋ sal. Be dereh likad nədaŋan hən na-il-a-mō-an len nəhaua besua, hən ləbeil a mō mai narivatəvat katkat hum nakiŋ gail.* ¹³ Galit p̄isi lutoh mōs natsua ŋai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədaŋan salito mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an salito. ¹⁴ Dereh ligol nabiltibalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail p̄isi, evi Kiŋ hən nakiŋ gail p̄isi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len nabiltibalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodaŋ lan.”

¹⁵ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Nəwai tosoður gotorisi, napəhaŋut toŋur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tiltile gail, naluŋoh gail, naluŋoh hən nəvanuan naut tiltile gail mai nasoruan gail. ¹⁶ Narivatəvat katkat mai nəbalbal tosəŋavur gotoris gail, dereh lemətahun bun napəhaŋut toŋur hən niben. Dereh lemədasi hən bitoh səbōn, bimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoh han, pəŋas niben hən nəhab bihan p̄isi. ¹⁷ Husur aGot eriŋ naləŋonian san len nəlolito hən ləbigol p̄isi. Dereh lidam hən ləbilav nədaŋan hən na-il-a-mō-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləbisarpoh.

¹⁸ “Napəhaŋut enan gotorisi, evi nabiltivile toyalyal tokad na-il-a-mō-an hən nakiŋ gail hən navile a pan.”

18

Naut a Papilon imasirsir

¹ Nəboŋ notoris natgalenan tononŋ, noris aŋel sual am togəm len nəmav vi pan. Ikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an toyalyal, ale namənas san emias navile a pan vəsa. ² Len nadoldol totibau ikai habat ke, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmargobut p̄isi lotosuhlan, mai naut sinəman p̄isi ləsəveveu, mai narivatəvat p̄isi ləsəveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.* ³ Napəhaŋut tovi naut a Papilon imasirsir maienan husur nəwain todaŋ hən naitian san tosa ekuḅ hən naluŋoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiŋ gail hən navile a pan lugol naitian tosa maii. Ale nəvanuan hən navile a pan lotoŋur natit gail, p̄ur hən gail, logəm pul hən natite husur alitenan eləŋon masuḅ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”*

* **17:8:** Dan 7.7; KelV 11.7 * **17:8:** Psa 69.28; KelV 3.5 * **17:12:** Dan 7.24 * **18:2:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: narivatəvat ləsəveveu nəvanuan lotomətahun bun gail. * **18:3:** Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8

4 Beti nosəsəlonj hən nadoldol togon togəm len nəmav toke, “Gamit məttovi vanuan sagw gail mətēvivile dani hən asike mətbitah mai alitenan len nəsaaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito!” 5 Husur nəsaaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.* 6 Mitigol tesisil həni natit p̄isi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru hən natit p̄isi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən na-ləḡon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, mətēbir vəha-ru həni len nabiliwai han m̄osi. Mitigol temuni hən b̄esisil.* 7 Mitilav napəḡasan mai na-ləḡon-isa-an maii, arep̄itoṽ hən nə-sal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an aliten toviol həni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginau aKwin bogai notobətah len nabiltihai bətbətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaḡ hum nəbatunau boḡ ideh!’ 8 Imagenan, len nəmariboḡ tesua ḡai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkatan tobəlav, mai nəhab b̄ihan puḡpuḡi husur Nasuḅ aGot, topəpəhun navoian dan nəsaaan, ikad nabiltidaḡan.*

9 “Beti nakiḡ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəḡol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboḡ nakiḡ galenan ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh litaḡ, leləḡon tisa husuri.† 10 Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləḡon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Papilon gotovi b̄iltivile hən nədaḡan! Wee, len nəhaua tosua ḡai nəpanismen sam̄ egəm hən gaiug!’

11 “Ale nəvanuan hən navile a pan lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, dereh litaḡ, leləḡon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am hən b̄eṽur nəkako salito gail. 12 A m̄o eṽur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail. Eṽur nəkaliko hən nalinen topəhw buni mai nasilik toməyauyau, nəkaliko nətau toboḡboḡ mai tobisibis. Eṽur nəhai tiltile gail nəbolit tosusau. Eṽur natit isoḅur lotoum hən gail hən nabiltiriṽon naelefant. Eṽur natit isoḅur lotoum hən gail hən nəhai, nəvat han totibau, mai lotoum hən gail hən nabrons, nametəlai mai nəvat tokab.‡ 13 Eṽur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai pəhas tosusau, namər mai nafranḡinsens.§ Eṽur nəwain mai naoil naoliv, nəflaua mai nawit, nabuluk mai nasipsip, nahos mai nəkat. Ale eṽur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləbevi slev. 14 Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail dereh likel mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləḡon masuṽ hən gail, luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal lumasig dan gaiug. Asike gusaḅ gail am boḡ ideh.’ 15 Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, galit lotopul hən natite husur loḡur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləḡon-isa-vəsa-an san. Dereh litaḡ, leləḡon tisa husuri.** 16 Dereh like, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, alitenan tosun nahurabat hən nalinen topəhw, nəkaliko toboḡboḡ mai tobisibis! Gai tovəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail! 17 Wee! len nəhaua tosua ḡai, natit gail alitenan topul masuṽ hən gail lumasig p̄arḡar.’

“Nəvanuan wolwol hən nabiltiwag wol gail, alat lotosah len gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut. 18 Nəboḡ ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee! nabiltivile en toyalyal, səkad ideh am tomaienān.’ 19 Dereh litaḡ habat, leləḡon tisa. Ale len na-ləḡon-isa-an salito dereh lebubulan nəmasiav len nəkadulito. Ale dereh likai habat ke, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, nəvanuan gail lotokad nabiltiwag wol len

* **18:4:** Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45 * **18:5:** Gen 18.20-21; Jer 51.9 * **18:6:** Psa 137.8; Jer 50.29 * **18:8:** Isa 47.7-9 † **18:9:** Hən naves 9-10, ris Eze 26.16-17 ‡ **18:12:** Nabrons evi nametəlai lotoum həni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab lokisi hən nəmapol. § **18:13:** Nasinamon evi nahurhuhai sua nəḅon tosusau lotoriḡi len nəhanian hən ləḅigol nabus han b̄ivoi. Nafranḡinsens evi nəda hən nəhai tomasmas. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale evi hudhut nalotuan sivanuan naut galevis. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. ** **18:15:** Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13, 22, 31, 36

tas, len natit gail selitenan lotousani, logəm pul hən natite. Wee! len nəhaua tosua ŋai, natit p̄isi san nəhab ihan puŋpuŋi! ††

²⁰ Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav mətehəhəvur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail, ahai pispisul gail mai ahai kelkel ur gail, mətehəhəvur! Husur aGot ipansem alitenan sil nəsa togole hən gamito.”*

²¹ Beti aŋel todaŋ habat ipat nabiltivat, tohum nabiltivat nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike, “Len nəvide tomaiegai, Papilon, nabiltivile gotoyalyal, dereh gimasirsir, vəha-sua gimasig, ale avan ideh asike eris gaiug boŋ ideh am! ²² Nəwalan hən navus beltaŋ, nəvanuan lotokəkai, nabuvimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəloŋ həni len gaiug boŋ ideh am. Asike lusað nəvanuan tokad namitisau hən nauman len gaiug am. Asike losəsəloŋ hən nəwalan hən nabiltivat tobul dasdas nawit boŋ ideh am. ²³ Nəvanuan asike loris naŋial toŋial len gaiug boŋ ideh am. Asike losəsəloŋ hən nadolon naulurŋan mai napəhəvut len nəlahan səlaru boŋ ideh am. Husur nəvanuan sam̄ lotovur natit gail, p̄ur hən gail, galit lovi biltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile p̄isi.‡‡ ²⁴ Len gaiug ikad nəda hihai kelkel ur gail mai nəda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan p̄isi hən navile a pan lotomat len navəlaŋ.”

19

Sal suh aGot!

¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nosəsəloŋ hən nadoldol hən nabiltiluvoŋ lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

Nəyalyalan mai nədaŋan arovi esan,

² bathut nə-sab̄-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.

Gai ipansem napəhəvut toyalyal toŋur hən niben,
tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.

Len nəpanismen aGot toriŋi lan,
aGot igol nasisilan sil nəda hislev san gail.”

³ Ale lukai habat tətəs am, ke,

“Sal suh aGot!

Nəbasuhab hən nəhab toŋəŋas alitenan

dereh tevi məhat vi sutuai!”

⁴ Beti nəvanuan totibau lotovi ²⁴ mai natit tovat lotomaaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot tobətah len nabiltihai bətbətah. Luke, “Ganan! Sal suh aGot!”

⁵ Beti nadoldol egəm len nabiltihai bətbətah toke,

“Sal suh aGot sidato,

gamit p̄isi məttovi slev san gail,

gamit p̄isi məttomətahw len nəyalyalan san,

gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan tohum nəwalan hən nabiltiluvoŋ o tohum nətas kudkud topus o nabiliurur tokurut habat. Ike,

“Sal suh aGot!

Husur Nasuð aGot sidato,

aBiltidaŋan eil a ŋo!*

⁷ Datikemkem! Datehəhəvur!

Sal suh nəyalyalan san!

†† **18:19:** Hən naves 17-19, ris Eze 27.26-34 * **18:20:** Jer 51.48 ‡‡ **18:23:** Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8 * **19:6:** Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24

Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai
ale asoan bilah maii, eutaut hən gai gabag tia.

⁸ AGot eviol hən nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu maii hən bəsuni.”
(Namilen nalinen tovoi evi nagolean lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

⁹ Beti aņel ikel mai ginau ke, “Gitos nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito gəm hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip, lehəhaʋur.’”^{*} Aņel isor am, ike, “Natenan evi nasoruan kitin siGot.”

¹⁰ Nəboņ tokəmaienan tonon nuteh bathurien hən nəbilotu hən, avil ikel mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau! Ginau novi slev suṃan gaiug mai nəbathudud nadəlomian saṃ lotodaņ hən lotokel kot aYesu hum aMasta salito. Gilotu hən aGot ṃai! Husur nədaņan hən avan ideh bikel kot aYesu, egəm len aNunun aGot.”^{**}

Atesua tosah len nahos topəhapəhw

¹¹ Beti noris nəmav tosəņav, ale ikad nahos topəhapəhw toil ei. Atesua tosah lan, nahəsan aDaņ-len-aGot, mai aKitinan, husur len nanoran isaḅ səhoti ke nəvanuan limaspanis o teḅuer, ale len nanoran igol nabiltiḅalan.^{*} ¹² Namətan arohum nəhab towunwun, ale len nəkadun ikad nəkrauṃ isəḅur. Ikad nahəsan sua aGot totesi lan, be səkad avan ideh toləboi nəhes enan, gai səḅon eləboii. ¹³ Nahurabat tosuni imosmos hən nəda. Ale nahəsan atenan, Nasoruan siGot. ¹⁴ Navəshəsoltia gail len nəmav lotosah len nahos pəhapəhw gail lohusuri. Galit pisi losun nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu. ¹⁵ Naḅu nəḅalan tokan evivile dan nabuņon atenan hən ḅiḅal hən, win səhor naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile. Dereh teil a ṃo hən galito hən nəbatw nametəlai. Ale dereh tipal dasdas naṃit nakrep len nabiltiḅur hən nəlol paņpaņ siGot, aḅiltidaņan, hən ḅisel hum nəwain.^{*} ¹⁶ Len nahurabat mai len nədamhərien ikad nəhes egai: “Kiņ hən nakiņ gail mai Masta hən nəmasta gail.”

¹⁷ Beti noris aņel sua toil len namityal. Ale ikai habat hən nabiltidoldol, van hən nəman naməsav pisi lotoməlməlah ke, “Mətegəmai! Mitibonḅon len nabiltihanan siGot!
¹⁸ Mətegəm hən məḅiḅhan naməņod hən niben nakiņ gail mai naməņod hən niben nakomada gail, naməņod hən niben nabəhariv mai nahos gail mai alat lotosah len gail, naməņod hən niben nəvanuan pisi, naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lotovi ut kəmas mai alat lotovi vanuan totibau.”[†]

¹⁹ Beti noris narivatəvat katkat, mai nakiņ hən navile a pan gail, mai navəshəsoltia salit gail lotogəm ḅonḅon, hən ləḅigol nabiltiḅalan, mai atenan tosah len nahos topəhapəhw mai navəshəsoltia san. ²⁰ Ale lutah gat narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras totah maii, togol namerikel gail len nəhon narivatəvat katkat. Namerikel galenan logəras alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai lotolotu hən nəlablab han. Ale atenan tosah len nahos ebulan gəlaru nəboņ lotomaur sal len nabiltimetduņduņ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaņ lan.^{*} ²¹ Ale atenan tosah len nahos ita bun nakiņ mai navəshəsoltia lotohusur narivatəvat katkat. Ita bun galit pisi hən naḅu nəḅalan tovivile dan nabuņon. Ale nəman naməsav lovəlaut hən nibelito.

20

Nasihau tovi 1,000

¹ Beti noris aņel sua togəm vi pan dan nəmav. Ikad naki hən naḅur nəpanismen səkad nabutite. Ale len navəlan etəgau natsen toməlas habat. ² Itah gat nətrakon tovi nəṃat ta sutuai, gai natəmat bolai, aSetan.^{*} Ale aņel ibanisi hən natsen titoh vəbar nasihau tovi 1,000. ³ Aņel ibar hən naḅur nəpanismen səkad nabutite. Ale a məhat hən aņel

^{*} **19:9:** Mat 22.1-14; Luk 14.15-24 ^{*} **19:10:** KelV 22.8-9 ^{*} **19:11:** Eze 1.1; Psa 96.13; Isa 11.4 ^{*} **19:15:** Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13; KelV 14.19-20 [†] **19:18:** Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20 ^{*} **19:20:** KelV 13.1-18; Luk 17.29
^{*} **20:2:** Gen 3.1; KelV 12.3, 9

ekəkol gat naður enan, eburut gati hən asike bəsəjav vir nanonjan hən nasihau bevi 1,000. Imaienan nətrakon saləboi bəgəras naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail. (Be husur nasihau tovi 1,000, aņel dereh tisah ruḃati hən bevivile len nəboņ bepitol ņai.)

⁴ Ale noris nabiltihai bətbətah gail, ale alat lotobətah len gail, aGot ilav nədaņan hən na-il-a-mō-an mai galito hən ləḃigol nakotan. Noris nəlolito, lovi alat, nəvanuan gail lotota kokotov nəkadulito, sil na-kel-kot-aYesu-an mai nasoruan siGot lotokel uri. Ləsəlotu hən narivatəvat katkat o nəlablab han. Ləsəkad nəmak san len nabunəholito o navəlalito. Lumaaur təlmam, loil a mō mai aKristo hum nakiņ gail len nasihau tovi 1,000.* ⁵ Egai evi na-le-məhat-an nametəkav dan nəmatan. (Nəvanuan tile am lotomat, ləsəmaur təlmam van vəbar nasihau tovi 1,000 tonon.) ⁶ Alat lotomaaur təlmam len na-le-məhat-an nametəkav enan, lohəhaʋur, ludaņ len aGot, len nəmauran kavkav salito lovi esan səḃon ņai. Nəmatan na-vəha-ru-an, tovi nəpanismen hən nəmatan vi sutuai, asike ibar galito. Galit dereh levi ahai tutumav siGot mai seKristo. Ale dereh leil a mō maii, hum nakiņ gail len nasihau bevi 1,000.*

Nəmasigan siSetan

⁷ Nəboņ nasihau tovi 1,000 ḃinoņ, aņel dereh tisah ruḃat aSetan dan naður nabəbaņisan totoh lan. ⁸ Ale aSetan dereh tivan hən bəgəras naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail pisi len navile a pan. Ahai kelkel ur aEsekiel ta sutuai ekis galit hən aKok mai aMakok. Dereh aSetan tiḃonḃon hən galito mōs nabiltiḃalan, naḃuruņan halito isoḃur hum nabion bitas.* ⁹ Noris lotovan, lumaḃiḃiriah, siriv len naut pisi len navile a pan. Ludar vis naut alat siGot lotosuh lan mai nabiltivile aGot toləmas buni. Be nəhab egəm vi pan dan nəmav, ihan pis galito. ¹⁰ Beti, natəmat togəras galito, aGot ibar həni len nabiltimetduņduņ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaņ lan, naut narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras artopaņ lan. Dereh leləņon tisa vəsa tibətbat ei len nalennəyal mai nalennmariug van vi sutuai vi sutuai.*

Napəpehunan hən navoian dan nəsaan

¹¹ Beti noris nabiltihai bətbətah totibau topəhapəhw. Noris gai tobətah lan. Navile a pan mai nəmav aruyav dan nəhon. Aroməkaskas, arumasig, aroḃuer. ¹²⁻¹³ Ale noris alat lotomat, nəvanuan totibau mai nəvanuan naut kəmas gail. Nətas idam hən alat lotomat lan, lumakuv dani; nəmatan mai naut nəmatan arudam hən alat lotomat lumakuv dan gəlaru. Galit pisi loil a mō len nabiltihai bətbətah. Aņel gail losəjav hən naləḃulat gail. Losəjav hən naləḃulat togon, naləḃulat hən nəmauran. Ale aGot ikot hən nəvanuan pisi lotomat. Epəpehun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai totos gati tia len naləḃulat galenan.† ¹⁴ Beti aņel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetduņduņ nəhab. Nametduņduņ nəhab evi nəmatan na-vəha-ru-an. ¹⁵ Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsən asike ḃipət len naləḃulat hən nəmauran, lubar hən nəvanuan enan len nametduņduņ nəhab.

21

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

¹ Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am eḃuer.* ² Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu togəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus topəhas buni mōs naulumān ḃilah maii.* ³ Nosəsəloņ hən nabiltidoldol togəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipat təban nəvanuan gail, ale aGot māu dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag dereh titah mai galito, ale tevi Got

* **20:4:** Dan 7.9, 22 * **20:6:** KelV 2.11 * **20:8:** Kok mai aMakok: Eze 38.1-39.20. * **20:10:** Luk 17.29

† **20:12-13:** Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5 * **21:1:** Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13 * **21:2:** Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12

salito.* 4 Dereh tigar kuv namətarur p̄isi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaṅan o napəṅasan am. Husur natit gail ta m̄o, loməkaskas tia.”*

5 Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit p̄isi luveveu!” Beti ikel mai ginau ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəbeil gəgat len gail.”

6 Ale ikel mai ginau ke, “Natit p̄isi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natuḅatan mai nanonṅan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas maii hən nəwai dan nabəko toṽuv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.* 7 Avan ideh towin səhor nədaṅan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginau nevi aGot san, ale gai tevi anatumgw.* 8 Be alat ləsəkad na-il-ḅuri-an, alat ləsəkad nadələmian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabehi, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoliblibon, ikad naut topat vir galito len nabiltimetduṅduṅ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaṅ lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”*

Naut a Jerusalem veveu

9 Beti sua len aṅel lotoməlevru lotokad nasiloh lotoməlevru lotopul hən navilesir naməkot gail, egəm kel mai ginau ke, “Gegəmai. Dereh nəṽusan gaiug hən navensus tomadhalah, asoan aTuhsipsip.” 10 Ale len nədaṅan seNunun aGot, aṅel enan ilav ginau vi lan nabiltivēhuh tosaḥsah vi məhat. Ale eṽusan ginau hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem togəm vi pan dan nəmav təban aGot.* 11 Ikad namənas siGot. Em̄ial hum nəvat gəlgəlan, hum nəvat jaspa tomasil hum nakristal.† 12 Nəṽod nəvat hən nabiltivile emətortor, isaḥsah vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12, aṅel lotovi 12 loil husur nametləkau galen ṽisusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsan nahəmar tovi 12 seIsrael. Nəhes esua len nametləkau esua. 13 Len naist ikad nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasaut ikad itor ale len nawes ikad itor.‡ 14 Nəṽod hən nabiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsan aḥai pispisul seTuhsipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

15 Aṅel tosor mai ginau ikad namita nagol hən ḅisabḅ namita hən nabiltivile mai nametləkau han gail mai nəṽod han.* 16 Nabəlavān hən nabiltivile ep̄itoṽ hən naṽosṽosan han. Ale aṅel enənoṽ hən nabiltivile hən namita totəgau. Ale isaḅi ke nabəlavān han evi nəstatia tovi 12,000.Š (Nabəlavān mai naṽosṽosan mai nəsaḥsahan han loṽitṽitoṽ). 17 Ale enənoṽ hən nəṽod hən nabiltivile, isaḅ namətortoran han evi nakupit tovi 144.** Ale nakupit siaṅel enan ep̄itoṽ hum sinəvanuan. 18 Nəvat hən nəṽod hən nabiltivile evi jaspa, ale nabiltivile evi gol toveveu hum nakəlas tomasil toveveu. 19 Nəvat gəlgəlan p̄isi lovəhas nəpaudesen hən nəṽod hən nabiltivile. Nəpaudesen nametəkav evi jaspa, na-vəha-ru-an evi safaia, na-vəha-tor-an evi akat, na-vəha-vat-an evi emeralt, 20 na-vəha-rim-an evi oniks, na-vəha-məlevtes-an evi karnelian, na-vəha-məlevru-an evi krisolait, na-vəha-məlevtor-an evi peril, na-vəha-məlapat-an evi topas, na-vəha-səṅavur-an evi krisopres, na-vəha-səṅavur-pisan-esual-an evi jasint ale na-vəha-səṅavur-pisan-eru-an evi ametist.††

* 21:3: Lev 26.11-12; Eze 37.27 * 21:4: Isa 25.8, 35.10, 65.19 * 21:6: Isa 55.1; KelV 1.8 * 21:7: 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 * 21:8: Salfa: ris Luk 17.29; nəmatan na-vəha-ru-an: ris KelV 2.11. * 21:10: Eze 40.2 † 21:11: Jaspa evi nəvat sua gəsaləboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyanyan. Nakristal evi nəvat tomasil hum nakəlas ale səkad nətau ideh. ‡ 21:13: Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35 * 21:15: Eze 40.3 § 21:16: Nəstatia evi namita tovi 185. ** 21:17: Nakupit evi nabəlavān hən navəlan nəvanuan, tuḅat len nakobkob van vəbar nagilen nəṅarhuvəlan. Nabəlavān han pəpədaṅ hən nahudhumita. †† 21:20: Hən naves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaiegai: jaspa emial o ekəsan o iyanyan, safaia ibonḅon ale imasil, akat epəhapəhw o imasiav be goləboi gəbəkəta vi lohoim kəkereh, emeralt ekəskəsan ale imasil, oniks nətau han etiltile be gəsaləboi gəbəkəta tur lan, karnelian ebisibis be səmasil savoi, krisolait iyanyan ale imasil, peril ekəskəsan ale imasil, topas iyanyan ale imasil, krisopres ekəskəsan ale imasil, jasint ebisibis ale eləboi ḅimasil, ametist ibonḅon ale imasil.

²¹ Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi biltinesnes gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nabiltimetp̄isal hən nabiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakəlas.

²² Nəsaris naim nalotuan ideh ei. Husur Nasuḅ aGot, aBiltidaṇan, mai aTuhsipsip arutoh tabtab ei, arovi naim nalotuan.‡‡ ²³ Nam̄ial hən namityal mai nahəbati savi natideh ei, aroḅuer, husur namənas siGot em̄ias kavkav hən nabiltivile enan, ale aTuhsipsip evi nam̄ial han. ²⁴ Naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len nam̄ial han, ale nəboṅ nakiṅ gail hən navile a pan ləḅebis lan, dereh lilav nəyalyalan salito gəmai. ²⁵ Nametləkau han gail losəṅav len nəmariboṅ kavkav, asike lokəkol boṅ ideh, husur nalenmariug dereh teḅuer ei. ²⁶ Ale naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi dereh litariv nəyalyalan salito mai natit lotopul həni gəmai. ²⁷ Natideh toḅiṅḅiṅal o tosa asike eḅis ei boṅ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətahun buni o tolibliboṅ, asike eḅis ei boṅ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsəlito len nalobulat seTuhsipsip hən nəmauran, galito ṅai dereh leḅis len nabiltivile enan.‡‡

22

¹ Beti aṅel egaii eḅusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran, tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.* ² Isel rivuh hən nametp̄isal hən nabiltivile. Len nagəgarhəwisel sua nəhai sua hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəgarhəwisel togon.* Nəhai eru enan aruḅvan vəha-sua husur nahəbati v̄isusua. Aruḅvan hən nav̄ite vəha-səṅavur pisan eru len nasihau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən birer hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləḅimaur. ³ Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipansəm len nabiltivile enan. Nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dereh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dereh lilotu həni.* ⁴ Dereh leris nəhon, ale na-tos-gati-an hən nahəsən tipat len nabunəholito. ⁵ Asike ikad nalenmariug am, gol nam̄ialan hən nam̄ial mai namityal asike arovi natideh ei, husur Nasuḅ aGot dereh tem̄ial, tem̄ias galito. Ale dereh lesuṁan nakiṅ gail van vi sutuai.*

AYesu satogəmai

⁶ Beti aṅel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəḅeil gəgat len gail, lokitin. Nasuḅ aGot tolav aNunun mai ahai kelkel ur gail, gai esəvat aṅel san hən ḅeḅusan naslev san gail hən natit p̄isi ḅimasvisi asike idareh.”

⁷ AYesu ike, “Səsəloṅ! Asike idareh noḅəmai! Avan ideh ḅigol husur nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, tehəhaḅur!”

⁸ Ginau novi aṅon notosəsəloṅ hən natgalenan, notoris p̄isi. Ale nəboṅ notosəsəloṅ, nəboṅ notoris natgalenan, nuteh bathurien aṅel toḅusan ginau hən natgalenan hən nəḅilotu. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Sagigol natenan! Ginau novi slev suṁan gaiug mai aḅam̄ gail, ahai kelkel ur gail, mai alat ləḅigol husur na-tos-gati-an topat len nalobulat egai. Gilotu hən aGot!”*

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan nalobulat egai. Sagigol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboṅ egəm pəpadaṅ. ¹¹ Avan ideh togol nəsa sanor, tigol tabtab həni; avan ideh toḅiṅḅiṅal taḅtaḅor, teḅiṅḅiṅal taḅtaḅor tabtab; avan ideh togol nanoran, tigol tabtab hən nanoran; avan ideh totoh a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”*

‡‡ **21:22:** Naim nalotuan evi naut nəvanuan gail lotolotu hən aGot lan. Be nəboṅ aGot totoh tin mai nəvanuan san gail, loləboi ləḅilotu həni len naut p̄isi, gol ke naim nalotuan savi natideh am. Imaienan, len nabiltivile veveu siGot, səkad naim nalotuan ideh. **‡‡ 21:27:** Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. Nalobulat hən nəmauran, ris KelV 3.5. * **22:1:** Eze 47.1; Zec 14.8 * **22:2:** Gen 2.9-10 * **22:3:** Gen 3.17; Zec 14.11 * **22:5:** Isa 60.19; Dan 7.18 * **22:9:** Hən naves 8-9, ris KelV 19.10 * **22:11:** Dan 12.10

12 AYesu ike, “Səsəlon! Asike idareh nogəmai! Dereh nitariv naṣurṣuran sagw hən nəbilav nakonṣurṣuran o nəpanismen mai nəvanuan ṣisi ḅinor hən nagolean salit gail.

13 Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natubatan mai nanonan.†

14 “Alat lotokəkas nahurabat salit gail, lehəhaṽur.* Loləboi ləḅḅisutur len nametləkau gail hən nabiltivile ale han naṽit nəhai hən nəmauran.* 15 Avil vivile dan nabiltivile ikad nalipah gail mai alat lotogol nabehi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat lotolotu hən nələblab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

16 “Ginau aYesu nosəvat aṅel sagw hən ḅikel kot natgalenan mōs alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi namōso lalan tomial habat.”*

17 ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmai!” Ale avan ideh tosəsəlon səhoti tike, “Yesu gegəmai!” Avan ideh tomaduh tegəmai. Avan ideh toləṅoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, naṽurian han tobuer.*

Nasoruan naməkot

18 Ginau nukel nalələgauan mai nəvanuan ṣisi lotosəsəlon hən nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai: avan ideh ḅesuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir nalobulat egai tosor husur gail, mai atenan. 19 Ale avan ideh ḅilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len nalobulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan naṽit nəhai hən nəmauran, asike eḅis len nabiltivile siGot.‡

20 Ale atenan tokel kot natgalen ṣisi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.”

Ganan! Nasuḅ aYesu gegəmai!*

21 Nasuḅ aYesu māu teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan ṣisi siGot.§

† 22:13: Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8 * 22:14: KelV 7.14 * 22:14: Gen 2.9, 3.22 * 22:16: Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5 * 22:17: Isa 55.1 ‡ 22:19: Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32 * 22:20: 1Kor 16.22 § 22:21: Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasuḅ aYesu māu teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan ṣisi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan ganan len nagilen

Na-kel-gati-an Veveu
Nasoruan siGot
len nasoruan ta Uluveu
Na-kel-gati-an Veveu
Maskelynes
New Testament

Naves galevis lotovoi hən datḅinau gat gail

- Mat 5.3-11** [tab] Navoian siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16 [tab] Nəvanuan gail leris navoian sam̄ ale sal suh aGot
Mat 5.43-45 [tab] Ləmas bun aenemi sam̄ gail
Mat 11.28-30 [tab] Gəm hən aYesu hən gəḅikad nəḡavḡavan
Mat 20.26-28 [tab] Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40 [tab] Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20 [tab] Mitivan hən nəvanuan gail ləḅegəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25 [tab] Məteruḅat nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31 [tab] Gigol nəsa gotoləḡoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4 [tab] Na-sor-tuḅ-an
Luk 14.26-27 [tab] Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13 [tab] Datodədas datḅeum simasta ḅeru
Jon 3.16-17 [tab] Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25 [tab] Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1 [tab] Riḡ nəlomit len aGot
Jon14.6 [tab] AKristo səḅon evi p̄isal
Jon 14.27 [tab] Natəḡmat siGot
Jon15.18 [tab] Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8 [tab] Nəḅoḡ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31 [tab] Nadələmian
Rom 1.4 [tab] ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16 [tab] Na-kel-uri-an tovoi
Rom 3.23 [tab] Nəvanuan p̄isi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2 [tab] Len nadələmian datukad natəḡmat mai aGot
Rom 5.8 [tab] Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23 [tab] Naḡurḡuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28 [tab] Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39 [tab] Nəsa eləboi ḅepəḅehun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2 [tab] Viol hən nibemit mai aGot hən mətḅevi esan səḅon
1Kor 10.13 [tab] Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naḡisal dani
1Kor 10.24 [tab] Məteləḡon nəsa tovoi hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7 [tab] Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4 [tab] AGot igol nəlon nəvanuan eləḡon ivoi am
2Kor 4.7 [tab] AGot idaḡ
2Kor 4.18 [tab] Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17 [tab] Nəvanuan veveu
2Kor 9.7 [tab] Datehəḡaḡur hən datḅeviol
2Kor 12.9 [tab] Nəḅoḡ datsədaḡ, nədaḡan siGot epul masuḅ len gidato
Kal 2.20 [tab] AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23 [tab] Naḡit seNunun aGot
Kal 6.4 [tab] Sagenənoḅ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9 [tab] Sadatipetəmas hən datḅigol natit tovoi
Efe 2.8-9 [tab] Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20 [tab] Nədaḡan siGot
Efe 4.25 [tab] Nakitinan
Efe 4.26-27 [tab] Nələl paḡpaḡ
Efe 4.28 [tab] Navənvənahān
Efe 4.29 [tab] Nasoruan tomədas nəvanuan teḅuer
Efe 6.1 [tab] Lahutai mai aTata mai aNana

Efe 6.12 [tab] Datuḅal mai nabiltidaŋan hən nəmargobut
Flp 4.5-7 [tab] Nakemkeman, natəḡmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13 [tab] Nədaŋan
Flp 4.19 [tab] Natideh dattom̃idol həni
Kol 1.15-17 [tab] Len aKriŧto, aGot igol natit p̃isi toŧuh
Kol 3.2 [tab] Nənauan
Kol 3.13 [tab] Naruḅatian hən nəsaan
Kol 3.15 [tab] Natəḡmat togəm len aGot
Kol 3.23 [tab] Natideh gotogole, gole hum siNasuḅ
1Tes 3.12 [tab] Məteləmləmas bun gamit gabag
1Tes 4.3 [tab] Naitian tosa
1Tes 5.17-18 [tab] Na-sor-tuṽ-an
2Tim 1.7 [tab] Namətaḡwan
2Tim 3.16-17 [tab] Natosian siGot
Ipru 2.18 [tab] Nətaltalan ke datigol nəsaan
Ipru 4.12 [tab] Nasoruan siGot
Ipru 4.16 [tab] Nələn aGot itaŋis gidato
Ipru 10.24-25 [tab] Datigol dateləŋon tivoi am len nəlodato
Ipru 11.1 [tab] Nadələmian
Ipru 12.1-2 [tab] Datekəta bun tabtab len aYesu
Ipru 13.5-6 [tab] Nəvat, samteləŋon masuṽ həni
Ipru 13.8 [tab] AYesu sagəgel boŋ ideh
Jem 1.5-8 [tab] Us aGot hən namitisau hən nəmauran tonor
Jem 1.17 [tab] Navoian siGot
Jem 1.19 [tab] Nasəsələŋan
Jem 1.22 [tab] Gol husur nasoruan siGot, sagesəsələŋ kəmas həni ŋai
Jem 4.7-10 [tab] Riŋ gaiug len navəlan aGot
Jem 5.16 [tab] Kel ur nəsaan samit gail mai gamito gabag
1Pi 3.15-16 [tab] Məteutaut hən mətbisor vəsvəsai nə-vatvat-viri-an samito
1Pi 5.7 [tab] Sa-nənauan samit tetuḡatuh
2Pi 3.9 [tab] AGot emətaḡhun avan ideh ḅimasig buni
1Jon 1.9 [tab] Datikel vəhot nəsaan sidato, aGot dereh teruḅati dan gidato
1Jon 2.3-6 [tab] Gol nəsa aGot tokele
1Jon 3.18-19 [tab] Na-ləmas-buni-an satevi soruan ŋai
1Jon 4.7-8 [tab] Dateləmas bun gidat gabag
1Jon 5.18 [tab] Nəbathudud siGot
KelV 3.20 [tab] AGot ike tilav kuv gidat dan nəsaan

Natiksonari

A.D.: Nasihau tohusur nēpasusan siYesu Kristo.

ais: [*nəais*] Nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni vakot.

ak: [*nəak*] Nəbiltiḥot aNoah toum həni hən nəbathudud san mai natit tiltile gail lotomaur asike ləbimat len nəbiltius mai nilev tokabut gol navile a pan.

akat: [*nəakat*] Nəvat sua nətau han topəhapəhw o tomasiav be goləboi gəbəkəta vi lohoim kəkereh.

alos: [*nəalos*] Nəhai sua, nalut gail lotomətortor. Nalut nəalos lutov pəpadaŋ hən nətan ŋai. Nasuhut nalut nəalos evi hai pəhas naJu gail ləbēvəhas niben nəvanuan tomat həni hən asike ḥiḥo tutut be hən ḥipət ḥebəlav. Nalut nəalos ehum naluvera.

alfa: [*alfa*] Len nəalfapet silat a Kris, alfa evi naleta nametəkav.

ametist: [*nəametist*] Nəvat nətau han tobōŋboŋ ale imasil.

Appa: [*aAppa*] Nasoruan sua len nasoruan ta Aram, namilen ke Tata.

Areopakus: [*nəAreopakus*] Nəvəhuh sua tokad nahəsan nagot hən nəḅalan silat a Atens, mai lokis nəmatsistret gail lotobətah lan nəAreopakus am.

baptais: [*ibaptais*] AJon eduŋ nəvanuan gail len nəwai ale ipat kuv galito. Igole hən ləbēvusan nəpairan dan nəsaan salito, mai nautautan hən nəmauran toveveu.

bathuyah: [*nəbathuyah*] Nəboŋ datḥisor husur nəbathudud sidato datoləboi datḥisor husur alat lototoḥ sutuai tia, atəmadit gail, atabədit gail, alat lotopas galit mai alat lotopas galit am sutuai sutuai. Datokis galit pisi nəbathuyah sidato. Alat lotohusur gidato, anatudit gail, aməhaibəgw gail, anatulit gail van van datokis galit hən nēpasusan sidato.

B.C.: Nasihau gail lotopat a mō hən nēpasusan siYesu Kristo. Ale datuke A.D. hən nasihau lotohusur nēpasusan san.

bea: [*nabea*] Narivatəvat katkat totibau, tobəlav səhor nəvanuan. Niben kavkav ikad navurun, ale iyar len narien ivat hum narivatəvat be eləboi ḥiyar hum nəvanuan len narien eru.

boŋ hən Nabəbaŋan: [*Nəboŋ hən Nabəbaŋan*] Nəboŋ sua seJu gail totibau. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən ḥebəbaŋ sil nəsaban mai nəsaan seJu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa len nahəbati eru enan nətəs isa masuḥ hən nawolan.

bras: [*nəbras*] Nametəlai sua nətau han toyəŋyaŋ. Len nəbras ikad nakopa mai nametəlai sual am lokisi hən nasiŋk artobon. Nasiŋk evi nametəlai tokabut gol nəkapa.

brons: [*nabrons*] Nametəlai sua todaŋ, nətau han tomial kəkereh hun nakopa. Len nəbrons ikad nakopa mai natin artobon.

bubur: [*abubur; nabubur*] Nasoruan siGot ḥike nabubur o abubur, evi nəvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi, gotoriŋ nələm lan, savi natəbarehreh o naulumān gotoləŋoni o gotoke gilah maii. (Geris Jon 15.13–15.)

biltihai tutumav: [*abiltihai tutumav*] Avan sua toil a mō hən ahai tutumav gail. Vəha-sua len nasihau vīsusua eḥis len naim siGot len Naut Tolo hən Naloan gail, nahudhuim lohoim buni len naim siGot. Eḥis hən ḥigol nəda hən narivatvat totutumav hən gail ḥeturtur, hən nəvanuan gail ləbiveveu dan nəsaan salito. Nəboŋ nasoruan siGot toke abiltihai tutumav gail, lovi alat lotovi abiltihai tutumav a mō mai ahai tutumav gail lotoil a mō. Len nasoruan ḥonḥon datuke *hae pris* mo *jifpris*.

biltiluḥoh hən nasoltia: [*Nəbiltiluḥoh hən nasoltia*] Nəbiltiluḥoh hən nasoltia ikad nasoltia lotovi 600 lan.

biltiwai Kalili: [*Nabiltiwai Kalili*] Len naut a Kalili ikad nabiltiwai nabəlavan han tovi 21 km mai naþosəþosan han tovi 8 km. Ikad nəhes eru am. Lokisi hən nabiltiwai Tiperias (Jon 6.1) mai nabiltiwai Kennesaret (Luk 5.1) am.

ßuvimal: [*nabuvimal*] Ehum navibu tokad nabur gail lan. Nəvanuan toramramə hən eʋuv lan ale erin nəjarhuvəlan gail len nabur han gail hən begəgel hən nəwalan han.

det: [*nadet*] Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naʋite lotohanhani. Len naut a Israel lobilbil hən nəpashət nadet hən lebeʋusani ke losəhor aenemi salito gail len nəbalan. Lobilbil hən am len nahəhaʋuran.

didimair: [*edidimair*] Nəvanuan todidimaur egəgel hən nənauan san akis, sənau ləboi naþisal tonor hən behusuri.

elefant: [*naelefant*] Nabiltirivatəvat niben totibau. Nədarinjan aruþosəþos, nahunusun ebəlav masuʋ hum nəmat, ale ikad narivon eru artobəlav habat.

emerald: [*naemerald*] Nəvat sua nətau han tokəskəsan, ale imasil.

Epikurian: Galit lodəlom ke nahəhaʋuran evi nəbathut nəmauran, ale bikad nagot ideh, nəvanuan lovi naut kəmas hən galito.

Farisi: [*naFarisi*] Avan ideh len nəpati hən napolotik sua, tohushusur gat nakelean today þisi, ale topatpat gai məhat hən. Edəlom ke ikad na-le-məhat-an dan nəmatan, mai aGot eil a mō mai iwol hən natit þisi.

fik: [*nafik*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Ləbimabule len naut tovoi hən, eləboi betibau, ale nalute iþosəþos. Nəboŋ toʋan, naʋit nəhai nafik ihehe, ale nəvanuan loləmas ləbihani. Lokis nəhai enan hən nafik o nəhai nafik, ale lokis naʋit nəhai enan hən nafik.

flaks: [*nəflaks*] Natuhhai sua tokad natret gail len natubulon. Luvai natret gail hən ləbikad nəkaliko tovoi.

fran^{kinsens}: [*nafran*^{kinsens}] Nəda hən nəhai sua. Nəboŋ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat hən. NaJu gail lurər hən nəvanuan hən, ale len nalotuan salito lopəŋasi len natutumavan husur nəbon tosusau.

foks: [*nafoks*] Ehum natuhlipah nagilen totibau. Akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai naʋide hum nahit tosusuah gai. Itohtoh len nabur len tan.

Friman: Naut þisi len naut a Rom lukad alat lotovi slev a mō be ləsavi slev am, lukad nəmakuvan tia.

gavna: [*nəgavna*] Nəvanuan toil a mō hən naprovens ta Rom lokisi hən agavna. Imaienan, nəboŋ lotopas aYesu, Kwirinius evi gavna len naprovens Siria, nəboŋ aYesu tomat, aPontius Pilate evi gavna len naprovens Jutea.

gol: [*nagol*] Nametəlai sua tomədməda, nətau han toyanjan buni. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəbeʋur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekin gail.

gomah: [*igomah*] Napəhaʋut bikab buni, nahurabat san gail bivoi habat, bepəhas buni, datuke igomah. Ləbitai nəwag hən nəwag bivoi buni datuke nəwag igomah. Avan ideh bisor hən nasoran san begəlgəlan, bebətəlas hən datbedəlomi, datuke nasoruan san igomah buni.

hai kelkel ur: [*ahai kelkel ur*] Nəvanuan tokel ur nasoruan aGot tokel maii. Len nasoruan bonbon datuke *profet*.

hai pispisul: [*ahai pispisul*] Nəvanuan aYesu tolekis hən, totabtabuh lan hən bikel ur napisulan san, na-kel-uri-an tovoi, mai nəvanuan gail hən natohan pipihəlan aGot betibau am tabtab. Len nasoruan bonbon datuke *aposol*.

hai þusan: [*ahai þusan*] Nəvanuan toþusþusan. Galevis loʋusan nəvanuan gail hən nalo siMoses, be aYesu eʋusan nəvanuan gail hən natohan pipihəlan aGot mai naʋide tovoi aGot toləŋoni. Lokis aYesu hən Hai þusan. Len nasoruan bonbon datuke *tija*.

hai susur: [*ahai susur*] Avan ideh tohusur tabtab hən avan ideh, tosesəloŋ hən

naʔusanan san mai tosəsəlonʒ husuri, togol nəsa gai tokele. Len nasoruan ʔonʔon datuke *disaepol*.

hai tutumav: [*ahai tutumav*] Avan ideh toum len naut siGot a Jerusalem. Etutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail m̄os nəvanuan gail hən ʔeʔur kuv nəsaan salito. Len nasoruan ʔonʔon datuke *pris*.

hai wolwol: [*ahai wolwol*] Nəvanuan towol hən nəwag wol. Len nasoruan ʔonʔon datuke *kapten*.

hai tivtivan: [*nəhai tivtivan*] Nəvanuan toke timabul nawit marireu ibanʒis nəhai tivtivan len naʔuluk. Ale atenan iwol, naʔuluk eliv nəhai tivtivan van, ale etivtivan van, nətan esəʒav, utaut hən aten ʔimabul nawit lan. Datoləboi datʔikele am ke nəhai tivtivan ekir ʔuʔul nətan.

hani: [*nəhani*] Natit tohehe masuʔ topat len naim sesukapak.

Hermes: [*aHermes*] Nagot tovi ahai pispisul sinagot gail silat a Kris.

Herot: [*aHerot*] Len Na-kele-gati-an Veveu ikad aHerot itor:

1. Herot toyalyal evi kiŋ hən naprovens Jutea nəʔonʒ lotopas aYesu (Mat 2.1-22; Luk 1.5).
2. Herot Antipas anatun aHerot toyalyal eil a m̄o len naut a Kalili mai naut a Perea. Evi gai totah gat aJon Baptais ale tota kotov nəkadun (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29; Luk 9.7-9). Ale evi gai tokot hən aYesu ale tosəvati təlmam van hən aPilate (Luk 23.7-12).
3. Herot Akrippa evi aməhaibən aHerot toyalyal. ASisa ta Rom itabtabuh len aHerot Akrippa hum akiŋ hən naut a Kalili, naut a Perea, naut a Samaria mai naut a Jutea. Evi Herot Akrippa togol aJemes aʒan aJon tomat ale totah gat ahai pispisul gail. Be natugulas ihani imat (Uman 12.1-24).
4. Herot Akrippa anatun aHerot Akrippa ehusur atəman hum akiŋ hən naut a Jutea. AHerot Akrippa enan mai aʒavinen nahəsən aPernis, aroʔətah mai aFestus hən lotosəsəlonʒ hən aPol. Ale aHerot enan ikel uri ke aPol sagol natideh tonor hən bimata sile. (Ris Uman 25.13-26.32.)

hisop: [*nahisop*] Natuhhai sua nəʔonʒ tosusuau. Nəpashət nahisop, evi natsua naJu gail lotokade len nalotuan salit gail (Exo 12.22; Lev 14.4, 6, 49-52; Num 19.2-6).

hotel: [*nahotel*] Naim sua gotonʒavʒav lan, gotohanhan lan, gotopatpat lan len nəyaran sam̄. Goʒur natohan len nahotel husur nəmaribonʒ ʒisusua.

hulahul: [*ehulahul*] Nəʔonʒ nalipah tosəsəlonʒ hən nabuai tois lilihai o lathutai lotohut nəman, ile məhat, eil, ipair hən nəhon van hən nəwalan, namətan arosəʒav, nədariŋan aroil vi məhat. Ehulahul. Len nasoruan ta Iglan luke *alert*.

hurhuwain: [*nahurhuwain*] Alat a Jutea ləsəkad naʔotel ideh gol ke loʔir nəwain veveu ʔurhulon nahurhunani o nahurhusipsip hum tovi ʔotel.

ikel: [*naikel*] Nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

il-ʔuri-an: [*na-il-ʔuri-an*] Nəvanuan ʔisor len na-il-ʔuri-an, gai eil ʔur naməmauan mai namətahwan, ale isor.

im naʔonʔon: [*naim naʔonʔon*] Len navile ʔisi naJu gail lukad naim lotonʔon lan hən ləʔeʒuruŋ nasoruan siGot mai ləʔeʒusan həni. Lulotu len naim enan, be savi naim siGot, husur ikad naim sua ʒai siGot topat len nabiltivile Jerusalem.

im siGot: [*naim siGot*] Ipat len nabiltivile Jerusalem. Ikad naholəvat todar visi mai nəvanuan gail lotoum ei. Galevis lotutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, galevis lokətkəta kəkol hən naholəvat hum nalipah gail. Len nasoruan siGot evi naim esan tokad Naut Tolo Masuʔ lohoim. Abiltihai tutumav eləboi ʔeʔis len Naut Tolo Masuʔ enan vəha-sua ʒai len nasihau tosua.

intəres: [*naintəres*] Gəʔeriŋ nəvat sam̄ len nalulutar, dereh tepisan nəvat ideh am. Ale naintəres evi nəvat, nəvat sam̄ topasi nəʔonʒ topat tobəlav len nalulutar.

- ist:** [*naist*] Govi ist nəboŋ gotovi lan naut namityal tovisi lan.
- itian tosa:** [*naitian tosa*] AGot idam̄ hən nəvanuan ðigol naitian mai asoan tolah kitin maii ŋai. Naitian ideh am evi itian tosa ale aGot emətahun buni. Ris Lev 18.6–23.
- jasint:** [*nəjasint*] Nəvat nətau han tobisibis ale eləboi ðimasil.
- jaspa:** [*nəjaspa*] Nəvat sua nətau han tomial o tokəsan o toyanyan.
- kako:** [*nəkako*] Nəboŋ dattousan natit gail len nəwag wol o nəlanis datokisi hən nəkako. Ale nəboŋ nəwag wol tobar naut tovi lan edədaŋ ei gol ke nəkako ipat a ut. Imaienan, nəkako evi natit nəwag wol o nəlanis topat gail van.
- kamel:** [*nəkamel*] Nərvatəvat sua nəmadun tosaḥsah. Ihanhan naliol hum nəbuluk be eləboi ðiyar ðebəlav, namunun ebuer. Husur enan loriŋ natit gail len nəmadun hən ðevusi len naut masmas gail.
- karnelian:** [*nəkarnelian*] Nəvat nətau han tobisibis, be səmasil savoi.
- kat:** [*nəkāt*] Natsua dattousan natideh toməlas lan tokad nawil tarhəte mai tarhəte. Ikad nəkat nahos o nəbuluk o nəvanuan toliwi van, ale ikad nəkat tile nəvanuan tosul hən hum dattosul hən nawilbaro.
- kelean todaŋ:** [*nakelean todaŋ*] Natideh aGot o nəbiltivanuan tokel idaŋ hən nəvanuan ləbəhusuri. Nakelean lotodaŋ mai nə-kai-tasi-an gail aGot tokel mai aMoses hən alat aIsrael ləbəhusur gail hən ləbikad natit aGot tokel gat gail, naJu gail lokis natgalen pisi hən nalo.
- kel-gati-an:** [*na-kel-gati-an*] Nəboŋ avan ideh tokele ke dereh tigol natesua o tigol natesua balai, nəsa todaŋ hən ðigole timasmaienan. Nəsa tokele evi na-kel-gati-an. Len nasoruan ðonðon datuke *promes*.
- kemkeman:** [*nakemkeman*] Len nasoruan ta Uluveu datuke həhəvur, len nasoruan ta Avoh luke kemkem. Ale len nasoruan siGot ike nahəhəvuran hən nasoruan *welkam* mai *glad* ale ike nakemkeman hən nasoruan *joy*.
- kes:** [*nakes*] Nəhai bətbətah tokad narien toru ŋai toil len nətan. Nəboŋ avan ideh tobətah len nəhai bətbətah a məhat, eləboi ðeriŋ narien gəlar lan.
- kəlas:** [*nakəlas*] Natit tomasil dattoləboi datbəkəta tur lan. Idaŋ ale ðiteh dereh timaŋulŋul. Nakəlas ðikad nasilva tarhəte datokisi hən nakəlas sal be datsaləboi datbəkəta tur lan, nəboŋ dattokəta vi lan, datoleleduŋ ale datoris nəhodato.
- koin:** [*nakoin*] Nəvat lotogole hən nametəlai nagol, nasilva o nakopa. Loŋur natit gail hən nəvat galenan, ale evi nəŋurŋuran hən nauman.
- komada:** [*Nakomada*] Avan ideh toil a m̄o hən nasoltia gail.
- kopa:** [*nakopa*] Nametəlai sua tomədmədau, nətau han tomial. Nəboŋ nakopa totaŋ, egəm kəkəsən. Len naut a Vanuatu a m̄o datukad nakoin lotovi kopa. Nakoin hən nəwan vatu mai nakoin hən natu vatu arovi kopa.
- krep:** [*nakrep*] Ikad nəhau sua toŋan len nəbiltihavhəte. Nəvit nəhau enan ihehe masuŋ, ale lupal dasdas nəvit nəhau hən nasuhute ðisel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh egəm vi wain. Nəvite mai nəhau, lokis gəlar pisi hən nakrep.
- krisolait:** [*nakrisolait*] Nəvat nətau han toyanyan ale tomasil.
- krisopres:** [*nakrisopres*] Nəvat nətau han tokəkəsən ale tomasil.
- kristal:** [*nakristal*] Nəvat tomasil hum nakəlas, səkad nətau ideh.
- Kristo:** [*aKristo*] Nəvanuan alat a Israel lotovatvat viri, nəvanuan aGot totabtabuh lan hən ðilav kuv alat a Israel dan naenemi salit gail. Be aGot itabtabuh lan hən ðevi kiŋ silat lotoriŋ nəlolit lan, savi kiŋ hən naut sua hum aTevit tovi kiŋ hən naut a Israel ta sutuai.
- kul:** [*ekul*] Nəboŋ avan ideh sədaŋ husur toməsaḥ, niben toməhav o saləboi ðigol natsua, datuke ekul.
- kulan:** [*nakulan*] Datbisor husur nakulan sivan ideh, namilen ke gai səkad nədaŋan.
- kumin:** [*nakumin*] Nəbon namisurhut nakumin esusau, ale loriŋ namisurhut gail len nəhanian.

- kupit:** [*nakupit*] Evi nabəlan hən navəlan nəvanuan, tuḅat len nakobkob van vəbar nagilen nənarhuvəlan. Nabəlan hən nakupit pəpadaŋ hən nahudhumita.
- kuṽol:** [*jekuṽol*] Nəboŋ tokad natit tosoḅur ale gulekis hən natit tovoi səhor gail am, gokuṽol. Gəḅekuṽol hən naieh len nabilikoro, namilen ke gulekis hən naieh tovoi səhor ideh gail am lotopat len nabilikoro.
- lat lotokətkəta kəkol hən naim siGot:** [*alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot*] Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Ahai tutumav gail mai nəvanuan len nahəmar a Levi loun len naut enan, be len nahəmar a Levi, galit galevis loun hum nalipah səbilitihai tutumav. Lokətkəta təban naut enan mai lokətkəta kəkol hən naim siGot hən avan ideh asike ḅemədasi.
- lepat:** [*nalepat*] Nabiltiḅus katkat nətau han tomial hum naliol tommas. Nalepat egəgəris.
- leprosi:** [*naleprosi*] Evi naməsahan hən nahurhuben nəvanuan togəgel hən nətau han hən ḅegəm pəhapəhw. Len nalo siMoses nəvanuan tokad naməsahan tomagenan timasriŋ gabulan nəvanuan gail am hən ḅitoh a tut dan galito. Gai eḅiŋḅiŋal len nabunusian sinalo. Nəboŋ naməsahan tonon, ivan hən ahai tutumav hən ḅebunus vahvahur niben. Asike ḅisabḅ naməsahan ideh am, ikel uri ke avan enan iveveu, eləboi ḅetəlmam vahim.
- Levet:** Len nasoruan ta mo datokis napəhaṽut toyalyal hən Levit hum dattokis naulumən toyalyal hən Nasub.
- linen:** [*nalinen*] Nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. NaJu gail lorun gol niben alat lotomat lan.
- lion:** [*nalion*] Nabiltiḅus katkat nətau han tomial hum naliol tommas. Nalion ulumən ikad navurun ləbləbah todar vis nəhon.
- lipah:** [*alipah*] Avan ideh tohut nəvanuan tosa gail lotoḅur kotov nalo hən naut. Itah gat galito, eriŋ galit len naim ḅəbaŋis o len nakotan. Len nasoruan ḅonḅon datuke polis.
- lo:** [*nalo*] Len naut galevis len nasoruan siGot, nalo evi naloḅulat erim aMoses totos gail len natuḅatan hən nasoruan siGot. Ale len naut galevis naJu gail luke nalo, be namilen ke nasoruan siGot kavkav. Ale len naut galevis am nalo evi nəsa aGot tokai tasi mai nakelean limasgol husuri.
- lokust:** [*nalokust*] Ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nabiltivəshəte tohum nəmarigw. AGot idam hən alat a Israel ləḅihan nalokust.
- madihdih:** [*imadihdih*] Natideh dattoke tomadihdih ipat magenan akis, gole ke datḅike naḅurhuwai imadihdih, namilen ke naut kəmas dattovəvaut kuv nəwai tosoḅur, nəwai ipat ḅitḅitoṽ ŋai. Nədaŋan siYesu imaienan, naut kəmas galevis ivan dani, nədaŋan san ipat ḅitḅitoṽ ŋai.
- mail:** [*nəmail*] Nəmail silat a Rom evi namita tovi 1500.
- malperi:** [*nəhai malperi*] Nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosoḅur, toharhar təlmam. Iṽan hən nəvit len natuhhəvəte. Nəboŋ nəvit nəmalperi tomen ibonḅon buni o imotmot ale ihehe masuṽ.
- maŋmaŋ:** [*imaŋmaŋ*] Nəboŋ avan ideh toris natesua totile masuṽ, iḅaŋ habat lan, nabuŋon esəŋav, namətan gəlaru arosəŋav.
- mapol:** [*nəmapol*] Nəvat tokab masuṽ husur tokad nətau tiltile gail. Loun hən naim gail mai nəlablab gail həni.
- maribon:** [*nəmaribon*] Len nasoruan siGot nəmaribon evi nəboŋ sua kavkav, nalennəyal sua kavkav mai nalenmariug sua kavkav.
- matuan:** [*nəmatuan*] Nəboŋ dattomabul nəhanian, itov, ale iṽan. Hum ma toṽan hən nəvite, hum ma toṽan hən nəhanian tin pipitan. Ale nəboŋ nəhanian tomatu datutarive o datokir susuri. Alat aIsrael lotomabul nawit, nəboŋ tomatu luta

- kokotovi. Ale datokis nəboŋ enan hən nəmatuan. Len nasoruan ta Iglan datuke *harvest*.
- merikel:** [*namerikel*] Natesua avan ideh saləboi biŋole, be nəboŋ aYesu togole, nəvanuan p̄isi lumaŋmaŋ lan.
- məlauah:** [*naməlauah*] Nəlablab topat mashuwag.
- mənas:** [*namənas*] Nəkabkabilan mai na-m̄ial-habat-an togəm len aGot, ale topat len naut aGot totoh lan. Len nasoruan ta Iglan, datuke *glory*, be nasoruan enan ikad namilen tile am toke nəyalyalan.
- mər:** [*namər*] Nəda hən nəhai sua. Nəboŋ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat həni, ale loṗəŋas namər hən nəbōn nəbasuhab bəsusau.
- mina:** [*namina*] Evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən naṗurṗuran hən nauman hən nahəbati totor.
- mint:** [*namint*] Naluhai sua nəbōn tosusau. NaJu gail loriŋi len nəhanian.
- mitisau hən nəmauran tonor:** [*namitisau hən nəmauran tonor*] Namitisau evi naləboian dattokade husur dattosəkul, o naləboian dattokade hən dattogol natsua. Ale avan sua ikad namitisau hən biṭawag, avan tile ikad namitisau hən beum hən naim o hən beṽəteh navus mai nəwei, be ləsəkad namitisau hən nəmauran tonor. Avan ideh tonau naləboian tokade len nəmauran san, ale tonau nəsaban san gail, be togol naṽide tonor aGot tohəhaṽur həni, gai ikad namitisau hən nəmauran tonor.
- Nasub:** [*Nasub*] Len nasoruan siGot nasub ikad namilen tiltile gail. Nəboŋ toḃol husur naslev mai nəmasta san, naslev ekis amasta hən Nasub. Nəboŋ avan ideh tosor mai nəvanuan totibau o nəvanuan tovat nəhes, ekisi hən Nasub. Vəha-sob̄soḃur nəvanuan gail lokis aYesu hən Nasub husur loputsani len nənauan salito. Alat lotoriŋi nəlolit len aYesu lokisi hən Nasub husur tomat hən ləḃikad navoivoian mai aGot, mai nəmauran vi sutuai. Ale len nasoruan siGot ta m̄o lokis aGot hən Nasub aGot.
- Natun aGot:** [*aNatun aGot*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nanoran:** [*aNatun Nanoran*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nəvanuan:** [*aNatun Nəvanuan*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni. Datusabi len nalobulat Daniel hum tovi aKriso (Dan 7.13-14), be len naut sual am len nalobulat enan (Dan 8.17), mai len nalobulat Ezekiel, anatun nəvanuan evi nəvanuan ŋai, savi aYesu.
- nau-utaut-an:** [*nə-nau-utaut-an*] Nəboŋ gotosor utaut həni ke gigol natsua, gusor mai nəvanuan tile gail. Gəḃinau utaut hən gəḃigol natsua, gunau len gaiug səḃōm̄.
- not:** [*nanot*] Govi not nəboŋ namityal tovisi len navəlaṽ nəmatu. Len naut a Uluveu datuke datovi pan.
- oil:** [*naoil*] Natit tohum nəwai be tobutəlas. Nəboŋ dattobul həni mai nəwai, isal p̄oniwai. Ikad naoil tiltile gail, naoil ipat len naṗus, ipat len nəlal mai nabəŋletw, ale datob̄ir naoil tile len naenjin hən biŋam biṽoi. NaJu gail lugol nab̄iltivat erib, bul dasdas naṽit naoliv hən ləḃikad naoil han.
- oliv:** [*naoliv*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Nalute imanivəniv ale ikad naṽite. NaJu gail lugol nab̄iltivat erib, bul dasdas naṽit naoliv hən ləḃikad naoil han. Len nasoruan siGot datokis nəhai enan hən naoliv o nəhai oliv, ale lokis naṽit nəhai enan hən naoliv.
- omeka:** [*omeka*] Len nəalfapet silat a Kris, omeka evi naleta naməkot.
- oniks:** [*naoniks*] Nəvat sua nətau han totiltile be gəsələboi gəḃəkəta tur lan.
- pali:** [*nəpali*] Nəpali evi liol sua tokad namisurhute. Hum namisurhuwit, nəvanuan lolis dasdas namisurhupali gail hən beŋəm vi flaua hən ləḃipan nabəta həni.
- panismen:** [*nəpanismen*] Nəboŋ gotogol tosa, ikad natesua todaŋ biḃar gaiug, naṗəŋasan o natunusian o nabilasian o natohan len naim bəbaŋis.
- Pasova:** [*nəPasova*] Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaṽur hən nəboŋ aGot togol p̄is ahai a m̄o silat a Ijip lotomat be səbar alat a Israel.

- paus:** [*nəpaus*] Len nasoruan siGot egai ikad namilen eru. Esua, natsua lotopat nəvat burhulon. Togon, natsua lotosiriv hən naβu nəβalan lan hən ləβipati van.
- peril:** [*naperil*] Nəvat nətau han tokəskəsan ale tomasil.
- perŋan:** [*iperŋani*] Datβike nəmargobut iperŋan naut p̄isi, namilen ke naut p̄isi evisivis lohoim mai vivile. Datβike nəhanian iperŋan naut p̄isi, namilen ke lopəpehun nəhanian van hən naim p̄isi, ideh səpar. Datβike na-kel-uri-an tovoi iperŋan naut p̄isi, namilen ke nəvanuan len naut p̄isi losəsəlon həni.
- pəhav utaut:** [*epəhav utaut*] Avan ideh ikel ur natideh savisi sal, be dereh tevisi balai. Len nasoruan siGot, nəvanuan gail lotomaienan lukel ur nəsa aGot tokele ŋai. Len nalo siMoses ikele ke, nəboŋ avan ideh topəhav utaut, asike βisarpoh, nəvanuan gail limastubuni (Deu 13. 1-5).
- rue:** [*narue*] Naluhai sua nəβon tosusau be nabus han tokon. NaJu gail lugol nalukai nareran həni ale loriŋi.
- reven:** [*nareven*] Evi nəman naməsav tomermer. Etibau ale ihanhan natideh, hum namisurhutit gail, natit tomat gail, naŋite, mai natuhtit tokəlah gail.
- rubat:** [*erubati*] Nəboŋ dattogol nəsaan datimaspanis sile, ale nəpanismen evi matan. Nəboŋ aGot toruβat nəsaan dan gidato, ehum tokas kuvi hən asike datβipanis sile am. Datβike nəsaan sidat imaruβat, namilen ep̄itp̄itoŋ. Len nasoruan βonβon datuke *fogif*. Len nasoruan siGot, nəboŋ toke sah ruβati, namilen ke nəhau tobanjis gat natsua səbaŋisi am.
- saan:** [*nəsaan*] Datupair dan aGot, datugol nəsa aGot tomətahuni, nəsa togol dat-topəpehw dan aGot. Nəsa aGot toke tosa, datugolgole. Ale nəsa aGot toke tovoi, enan datsagole.
- saban:** [*nəsaban*] Len nəmauran sidato datohusur suluŋ naβisal tonor.
- safaia:** [*nəsafaia*] Nəvat sua nətau han toboŋboŋ ale imasil.
- salfa:** [*nəsalfa*] Nəvat sua nətau han toyanyaŋ. Goləboi gəβisabi pəpadaŋ hən nəhab a Bu.
- Sanhitrin:** [*nəSanhitrin*] Naluŋoh hən alalumān totibau seJu gail lotobətah hum nakotan. Alat lotobətah len naβonβonan enan lovi: abiltihai tutumav, alat lotolav namilen a m̄o mai nəbathudud galevis salito, alat lotoil a m̄o hən naJu gail mai alat lotokad namitisau hən nalo siMoses. Len nasoruan βonβon datuke *kaonsel blongol man Ju*.
- Sappat:** [*nəSappat*] Nəmariboŋ aGot toriŋi ke tovi nəmariboŋ hən nəŋavŋavan. NəSapat seJu gail etuβat nəboŋ namityal tomasur len naFraite ale ivan vəbar namityal tomasur len naSatete.
- sata:** [*nəsata*] Nəsata ehum nəhad naJu gail loriŋ nəflaua lan nəboŋ lotobul dasdas namisurhuwit. Datsaləboi naməlasan han, be datoləboi ke nəsata totor hən nəflaua evi nəflaua tosəbur.
- Sattiusi:** [*naSattiusi*] Avan ideh len nəpati hən napolotik sua, sadəlom ke ikad na-le-məhat-an dan nəmatan. Galit isəbur lovi ahai tutumav mai abiltihai tutumav gail.
- saut:** [*nasaut*] Govi saut nəboŋ namityal tovisi len navəlaŋ nəmair. Len naut a Uluveu datuke datovi məhat.
- Selot:** [*naSelot*] Nəvanuan len naluŋoh sua lotoke naut a Jutea tepəpehw dan alat a Rom, lotoke libal mai galit hən naut a Rom asike teil a m̄o hən naut a Jutea am.
- senturion:** [*nasenturion*] Nasoltia toil a m̄o hən nasoltia lotovi 100.
- Seus:** [*aSeus*] Nagot toil a m̄o hən nagot p̄isi silat a Kris.
- səkel:** [*nasəkel*] Len nasəkel, nəvanuan enənoŋ hən naməlasan nametəlai gai toləboii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən βeləboi naməlasan hən natenan.
- səkul:** [*esəkul*] Len nasoruan siGot, namilen səkul evi səkul hən namitisau, savi nalotuan.
- sikaŋor:** [*nəhai sikaŋor*] Evi nabiltihai nəda hən topəhapəhw. Naŋit nəhai nasikaŋor iyaŋyaŋ o ebisibis nəboŋ tomen ale nəvanuan luhannya gail.

- silva:** [*nasilva*] Nametəlai sua, nətau han tomasiav. Nəboŋ nasilva totaŋ, egəm motmot. Gegai datukad nakoin lotohun nasilva. Nakoin hən naten watu, nakoin hən natwenti watu mai nakoin hən nafifti watu lohun nasilva.
- sinamon:** [*nasinamon*] Nahurhuhai sua nəboŋ tosusau lotoriŋi len nəhanian hən ləbigoł nabus han bivoi.
- Sion:** Len Nasoruan siGot, lokis nabiltivile siTevit hən naut a Sion, ale lokis nabiltivile Jerusalem hən naut aSion am, mai Jerusalem veveu. Ale len nalobulat İpru, Sion evi alat siGot (İpru 12.22-23).
- Sisa:** [*aSisa*] Nauluŋan ideh toil a mō hən alat aRom hum tovi kiŋ salit gail, lokisi hən aSisa. Ale nəhes enan tovati egəm len nəvanuan toil a mō hən naut a Rom sutuai tia, nahəsan aJulius Sisa.
- skopion:** [*naskopion*] Len naut egai datokisi hən nahuthut, be savi huthut totoh len navis. Evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. İkad nariŋriŋon totibau a mō hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi bəvin nəvanuan. Len naut egai datukad natuhtəte gail ŋai be len naut tiltile lukad nabiltihəte. Nəboŋ tovin nəvanuan, navinian eləboi bigoł nəmatan.
- slev:** [*naslev*] Nəboŋ alat a Rom lotobal mai alat naut tile, ale lotosəhor galito, losəhar nəvanuan nəbalan isoḅur dan naut enan vi Rom. Len nəmaket loḅur hən galito hum nabuai o nabuluk o nabəaŋ o nəhab. Nəvanuan toḅur naslev len nəmaket etəgau nəmauran san. Eləboi bigoł timat o riŋi mai naslev pəhaḅut hən arḅipas naslev ideh am. Nəmauran hən naslev savi esan, ipat len gai toḅuri len nəmaket.
- sogsog:** [*sogsog*] Nauluŋan o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, husur avan ideh totev kotovi.
- sohotut:** [*isohotut*] Datḅisohotut hən datḅigoł natsua, namilen ke datsə nau savoi be datugol tutut həni ale datugol suluḅi.
- soltia:** [*nasoltia*] Nəvanuan tokad nauman tovi nəbalan. Esua len naluḅoh lotobal len nabiltiḅalan. Datokis naluḅoh enan navəshəsoltia.
- sor levlev:** [*isor levlev*] Nəboŋ dattosor len nəbathusoruan sua, esua isor tarhət, togon isor tarhəte van vəbar ḅimasil len nənauan sidat pisi. Len nasoruan ḅonḅon datuke dibet.
- sor vəsvəsaii:** [*isor vəsvəsaii*] Nəboŋ gotosor husur natesua nəvanuan gail ləsaləboii, gusor van hən gəbigoł ḅiḅarḅar len nənauan salito.
- sor-tastasi-an:** [*na-sor-tastasi-an*] Nəboŋ lotokot hən avan ideh, len nakotan, avan ideh eil, ikel ur nəsa tosa avan enan togole. Na-kel-uri-an enan evi na-sor-tastasi-an.
- sparo:** [*nəsparo*] Evi natuhman naməsav toməlməlah len tan ale hanhan ei. Naut a Vila ikade.
- statia:** [*nəstatia*] Nabəlavan hən nəstatia evi namita tovi 185.
- Stoik:** Nəvanuan galevis lotodəłomi ke nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən ḅəkəta təban gai səḅon. Lunau ke nagot evi natit pisi len navile a pan, ale nəvanuan pisi mai natit pisi loḅitḅitoḅ.
- sukapak:** [*nasukapak*] Natuhtite toməlməlah ale niben ikad navurun. İkad nəwei hum navəvəlas. İkad nasukapak lototoh səḅolito ale ikad galevis am lototoh ḅonḅon len navəshəte, ale lotoum ḅonḅon. Galenan loum hən naim, ale ḅurhulon naim ehum naim sevəvəlas. Len naim lusah tuan natit tohehe masuḅ dattokisi hən nəhani.
- talent:** [*nətalent*] Nətalent nasilva evi naḅurḅuran hən nauman hən nasihau tovi 15. Nətalent nagol etibau vəha-30 səhor nətalent nasilva.
- tav:** [*nətav*] Nəman sua tohum navimal be epəhapəhw.
- tehan:** [*nətehan*] Nəboŋ nəvanuan toteh, igol nəsa hən toteh ale iteh mabe? Len naḅide enan datusor husur natehan san.

- tenarius:** [*natenarius*] Evi nakoin sua ta Rom, alat a Jutea lotoŵur n̄etaks salit h̄eni. Evi n̄evat naŵurp̄uran h̄en nauman h̄en n̄emariboŋ tosua ŋai.
- til:** [*natil*] Naluhai sua n̄əbon̄ tosusau. NaJu gail loriŋi len n̄əhanian.
- tin:** [*natin*] Namet̄elai sua tom̄ədm̄əda, n̄ətau han tom̄asiav. Natin s̄etaŋ. Len naut a Vanuatu natin, naieh tuna topat ŋurhulon, loum h̄eni h̄en natin.
- tiv-dalusi-an:** [*na-tiv-dalusi-an*] AGot ikel na-kel-gati-an sua mai aAraham mai n̄əpasusan san van v̄əbar aMoses. AGot ike, naulum̄an san gail l̄əbetiv dalus navunut salit mai sinatulit gail h̄en ŋimasil ke lotodam̄ h̄en na-kel-gati-an siGot, dereh gai tet̄əgau gat na-kel-gati-an san (Gen 17.10-14; Lev 12.3).
- tivtiv tan:** [*etivtiv tan*] N̄əboŋ nab̄uluk toliv n̄əhai tivtivtan van, etiv n̄ətan gol n̄ətan es̄əŋav, ale eutaut h̄en n̄əvanuan ŋimabul namisurh̄ut gail lan.
- toŋki:** [*toŋki*] Ehum nahos be n̄ədariŋan arob̄əlav.
- topas:** [*natopas*] N̄əvat n̄ətau han toyan̄yaŋ ale tomasil.
- trahma:** [*nətrahma*] Nakoin tovi naŵurp̄uran h̄en nauman h̄en n̄emariboŋ tosua.
- trakon:** [*nətrakon*] Ehum nab̄iltim̄at totibau o nab̄iltim̄əhob totibau tokad n̄əhab̄əlan. Len nasoruan siGot akis n̄ətrakon evi Setan.
- trampet:** [*nətrampet*] Natsua lotoum h̄eni h̄en namet̄elai, ale n̄əboŋ lotoŵuv lan, iwāl s̄əhor n̄əwalan h̄en nah̄əmađu.
- tret:** [*natret*] N̄əhau tomaniv̄əni v̄ lotos̄əsođ h̄eni.
- tсен:** [*natsen*] N̄əhau todaŋ tovi met̄elai. Ikad nariŋ tosuhud nariŋ togon van van eb̄əlav.
- tunusi:** [*etunusi*] N̄əboŋ dattogol natideh o dattokel natideh n̄əvanuan tile tol̄əŋon tosa sile, datotunus n̄əvanuan enan. N̄əlon avan enan imabe? Hum ma n̄əlon topan̄paŋ, hum ma n̄əlon s̄ədaŋ am, hum ma tololosa, be n̄əlon isa.
- ut Tolo Masuŵ:** [*Naut Tolo Masuŵ*] Naim siGot ipat len nab̄iltivile Jerusalem. Naim siGot ikad nahol̄əvat tođar visi. Ale len naim siGot ikad narum̄ eru. Narum̄ bopita, lokisi h̄en Naut Tolo, ale narum̄ tarh̄əb̄iltikaliko lohoim, lokisi h̄en Naut Tolo Masuŵ. Avan ideh sal̄əboi ŋeb̄is ei, be ab̄iltihai tutumav el̄əboi ŋeb̄is v̄əha-sua len nasihau v̄isusua.
- vaipa:** [*nəvaipa*] Evi n̄əmat tosa. N̄əboŋ tohat avan ideh nabehi han igol avan enan imat.
- vanuan Nanoran:** [*Nəvanuan Nanoran*] N̄əhes sua nasoruan siGot tokis aYesu h̄eni husur gai inor buni.
- vanuan n̄etaks:** [*nəvanuan n̄etaks*] N̄əvanuan tolavlav kuv n̄əvat dan n̄əvanuan gail m̄os n̄əgavmen a Rom.
- vatvat viri:** [*ivatvat viri*] N̄əboŋ gototoh vir natesua h̄en ŋevisi, ale gol̄əboi tia ke dereh tevisi, be ḡəsal̄əboi n̄əboŋ o namityal han, guvatvat viri. Len nasoruan ŋon̄ŋon datuke *hop* o *ekspek*.
- vilesir:** [*navilesir*] Natsua togol n̄əvanuan imat ale pelan han n̄əvanuan galevis am, ale s̄ədareh isoŋur lumat. Len nasoruan siGot, len naut galevis navilesir evi nam̄əsahan, len naut galevis am evi natideh tosa masuŵ n̄əvanuan isoŋur lotomat lan.
- vinika:** [*navinika*] N̄əboŋ n̄əwain topat tob̄əlav, n̄ədaŋan eb̄uer am ale eḡəm kon. Nabus han ikon s̄əhor nal̄əman.
- violan (h̄en natutumavan):** [*naviolan (h̄en natutumavan)*] N̄əboŋ alat a Israel lototutumav, lotutumav h̄en narivat̄əvat l̄əsəkad natideh tosa len gail. Lotutumav h̄en n̄ətav gail, nawit mai n̄əwain am. Natit p̄isi lototutumav h̄eni evi naviolan h̄en natutumavan.
- vus beltan̄:** [*navus beltan̄*] Evi natit tokad n̄əhau gail n̄əvanuan toram̄ram̄e h̄eni h̄en ŋigol n̄əwalan ale n̄əvanuan lok̄əkai husuri sum̄an alathutai lotok̄əkai husur nakita mai napes.
- v̄isusua:** [*av̄isusua*] Ahaŵut ideh ŋikad anatum ulum̄an tosua ŋai, datokisi h̄en av̄isusua set̄əman.

visusua: [*nav̄isusua*] Namətas o nəwei tokad namətan tosua ŋai.

wain: [*nəwain*] Len naut a Jutea lupal dasdas naʋit nakrep hən nasuhute bisel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh esəsaruʋ ale egəm vi wain.

waks: [*nəwaks*] Natsua lotoum hən nəkadel həni. Nəboŋ togəm vi wai, nəwai namial bolai.

wes: [*nawes*] Govi wes nəboŋ gotovi lan naut namityal tomasur lan.

wik: [*nawik*] Len nasoruan siGot nawik evi nəmariboŋ lotoməlevru.

wit: [*nawit*] Nawit evi liol sua tokad namisurhute. Nəvanuan lolis dasdas namisurhuwit gail hən bəgəm vi flaua hən ləbipan bəta həni.

wolf: [*nawolf*] Ehum nabiltipah katkat towael.

yok: [*nayok*] Nəhai lotoriŋi len nabuluk eru hən arbiḅon hən arḅeum ḅonḅon. Ikad nayok tile am tovi nəhai topat len nəbathuvəson nəvanuan natit toməlas totahətah tarhəte ale natit tile totahətah tarhəte.

Nəbathusoruan gail

Nəbathusoruan gail len Nasoruan siGot

AGot Mak 10.27; Mak 12.29-30; Luk 1.37; Luk 6.35-36; Jon 4.24; Uman 14.14-17; Uman 17.22-31; Rom 1.18-23; Rom 11.33-36; 1Kor 8.4-6; 2Kor 1.3; 1Tim 1.17; 1Tim 6.15-16; Ipru 4.13; Ipru 10.30-31; Jem 1.17; 1Pit 1.14-17; 1Jon 1.5; 1Jon 4.7-12, 16; Jut 24-25; KelV 4.8-11; KelV 15.3-4

NaGot gəgəras gail mai nəvide silat lotohusur gail Mat 4.10; Uman 13.4-12; Uman 17.22-31; Uman 19.11-20; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; 1Kor 8.1-13; 1Kor 10.1-22; 2Kor 6.14-18; Kal 5.19-21; 1Tes 1.9-10; 1Jon 5.21; KelV 21.8; KelV 22.15

AGot evi tarhət sidato Mat 6.25-34; Mat 10.29-31; Uman 14.15-17; Rom 8.28; Rom 11.36; Kol 1.17; Ipru 1.3; Jem 4.13-16

AGot igol navile a pan mai natit pisi am Mat 19.4; Jon 1.3; Uman 14.15; Uman 17.24-26; 1Kor 8.6; Kol 1.15-16; Ipru 1.2; Ipru 11.3; KelV 4

AGot dereh tikot hən nəvanuan pisi hən ke lipanis o asike lupanis Mat 7.21-23; Mat 16.24-27; Mat 25.31-46; Jon 3.18-21; Jon 5.24-29; Uman 17.30-31; Rom 2.1-11; Rom 14.10-12; 1Kor 3.10-15; 1Kor 4.5; 2Kor 5.9-10; 2Tes 1.5-10; Ipru 9.27-28; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; KelV 20.11-15

AGot erinji ke alat lotokad nadəlomian lan lunor len nəhon Uman 13.38-39; Rom 1.16-17; Rom 3.21-26; Rom 5.1, 9-10, 18-19; Kal 2.16; Kal 3.6-9; Tit 3.7

AGot igol napisal hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan salito Jon 3.16-17; Uman 2.37-39; Uman 4.11-12; Rom 5.1-11; Rom 10.9-13; Efe 2.1-10; 1Tim 1.15-16; 1Tim 2.3-7; 1Pit 1.3.5

Alat lotoil a mö hən alat siYesu

Nəvide silat lotoil a mö Uman 6.1-6; Uman 14.23; 1Tim 3.1-13; Tit 1.5-9

Nasoruan van hən alat lotoil a mö Mat 28.18-20; Luk 22.24-27; Uman 20.17-35; 1Tes 2.1-12; 1Tim 4.1-16; 2Tim 2.1-26; 2Tim 3.10-4.5; Tit 2.7-8; 1Pit 5.1-4

Putsan alat lotoil a mö len nənauan samito 1Kor 9.14; Kal 6.6; 1Tes 5.12-13; 1Tim 5.17-22; Ipru 13.7, 17

Alat siYesu logəm sua Mat 18.19-20; Uman 2.41-47; Rom 12.4-8; Efe 1.22-23; Efe 4.11-16; Kol 3.15-17; 1Tim 4.13; Ipru 10.24-25

ANunun aGot Mat 28.19; Mak 1.9-11; Mak 3.28-30; Luk 1.35; Luk 3.16; Luk 4.1; Luk 11.13; Luk 12.12; Jon 1.32-34; Jon 3.5-8; Jon 7.37-39; Jon 14.15-17, 26; Jon 15.26; Jon 16.7-15; Jon 20.19-23; Uman 1.4-5, 8; Uman 2.1-18, 38-39; Uman 4.31; Uman 5.3-5; Uman 8.14-17; Uman 10.44-48; Uman 13.2-4; Uman 15.28; Uman 16.7-10; Uman 19.1-7; Rom 5.5; Rom 7.6; Rom 8.9-16, 26-27; 1Kor 2.4, 9-16; 1Kor 3.16; 1Kor 6.11, 19; 1Kor 12.1-13; 2Kor 1.21-22; 2Kor 5.5; 2Kor 13.14; Kal 3.2-5; Kal 4.6; Kal 5.16-18, 22-25; Efe 1.13-14, 17; Efe 3.16; Efe 4.3-4, 30; Efe 5.18-20; Efe 6.17-18; 1Tes 1.5-6; 1Tes 5.19; 2Tes 2.13; Tit 3.5-6; Ipru 2.4; Ipru 9.14; 1Pit 1.2, 11; 2Pit 1.20-21; 1Jon 2.20; 1Jon 3.24; 1Jon 4.13; 1Jon 5.6-8

ASetan Mat 13.19; Mat 25.41; Luk 4.1-13; Luk 22.3-4; Jon 8.42-44; 2Kor 2.10-11; 2Kor 4.4; 2Kor 11.13-15; Efe 2.2; 1Tes 2.18; 2Tes 2.9-12; 1Pit 5.8-9; 1Jon 3.8-10; KelV 12.7-12; KelV 20.1-3

ASetan italtal ke datigol nəsaan, be len nədanjan siGot datosəhori Mat 4.1-11; Mat 6.13; Luk 22.31-32; Jon 17.14-19; Rom 8.31-39; Rom 12.12; Rom 16.19-20; 1Kor 10.12-13; 1Kor 16.13; 2Kor 12.7-10; Efe 3.20-21; Efe 6.10-18; Flp 4.13; 1Tes 3.5-8; 2Tes 3.3; 2Tim 1.7-8; Ipru 2.18; Ipru 4.14-16; Ipru 12.1-2; Jem 4.7; 1Pit 1.5; 1Pit 5.8-11; 1Jon 4.4; 1Jon 5.3-5; KelV 12.7-12

AYesu Kristo

AYesu evi Natun aGot Mat 11.27-30; Mat 16.13-17; Luk 1.35; Jon 1.1-18; Jon 5.19-29; Jon 6.35-40; Jon 8.58; Jon 11.25-27; Jon 14.5-11; Jon 17.1-5; Jon 20.26-31; Uman

3.13-16; Uman 4.10-12; Rom 1.3-4; 1Kor 3.11; 2Kor 4.4-6; 2Kor 5.21; Kal 4.4-5; Flp 2.5-11; Kol 1.15-20; Kol 2.9-10; Ipru 1.1-14; Ipru 7.26-28; 1Jon 2.1-2; 1Jon 5.20; KelV 1.12-18; KelV 19.11-16

AYesu, aNatun aGot egəm vi vanuan suman gidato len navile eg a pan Jon 1.14; Luk 1.26-38; Mat 1.18-25; Luk 2.1-20; Mat 2.1-23; Kal 4.4-5; Flp 2.6-7; Ipru 2.14-18

AYesu epusan ale igol nəvanuan gail lumaaur Mat 4.23-25; Mat 7.28-29; Mat 9.35-36; Mat 11.1-6; Luk 4.14-44; Uman 10.36-38; Jon 20.30-31

AYesu igol namerikel isoður Mat 8.1-15, 23-33; Mat 9.1-7, 18-33; Mat 12.9-14, 22; Mat 14.15-32; Mat 15.22-28, 32-38; Mat 17.14-18; Mat 20.29-34; Mat 21.18-22; Mak 1.21-28; Mak 7.32-37; Mak 8.22-25; Luk 5.4-8; Luk 7.11-15; Luk 13.10-13; Luk 14.1-4; Luk 17.12-14; Luk 22.50-51; Jon 2.1-11; Jon 4.46-54; Jon 5.5-9; Jon 9.1-7; Jon 11.11-44; Jon 21.4-6; Uman 2.22

Lutah gat aYesu, luvasi Mat 26.47-68; Mat 27.1-2, 11-31; Mak 14.43-65; Mak 15.1-20; Luk 22.47-53; Luk 22.63-23.25; Jon 18.1-14, 19-24; Jon 18.28-19.16

Lupos gat aYesu len nəhai balbal Mat 27.32-56; Mak 15.21-41; Luk 23.26-49; Jon 19.17-37

Lutavun aYesu Mat 27.57-66; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42

AYesu imaur təlmam Mat 28. 1-20; Mak 16.1-8; Luk 24.1-49; Jon 20.1-21.14; Uman 1.3-8; Uman 2.24-32; Uman 3.15; Uman 4.10, 33; Uman 10.39-43; Uman 13.29-39; Uman 17.2-3, 30-31; Rom 1.4; Rom 4.24-25; 1Kor 15.3-8, 12-21; KelV 1.18

AYesu evi məhat vi lan nəmav Luk 24.50-51; Uman 1.9-11; Uman 2.32-36; Uman 5.30-31; Rom 8.34; Efe 1.20-23; Flp 2.9-11; Ipru 1.3-11; Ipru 2.9; Ipru 4.14-16; Ipru 7.25-26; Ipru 10.12-14; 1Pit 3.22

AYesu dereh tetəlmam Mat 24.29-44; Jon 14.1-3; Uman 1.10-11; Uman 3.19-21; Flp 3.20-21; Kol 3.4; 1Tes 1.9-10; 1Tes 3.13; 1Tes 4.13-5.11; 2Tes 1.6-10; 2Tes 2.1-4; 1Tim 6.13-15; 2Tim 4.8; Ipru 9.28; 2Pit 3.1-18; 1Jon 3.1-3; KelV 1.7; KelV 22.12-13

Gol alat lotoməsa h lumaaur Mat 4.23-25; Mat 9.35; Mat 11.2-5; Uman 3.1-6; Uman 8.4-8; Uman 19.11-16; Uman 28.8-9; 1Kor 12.9, 29-30; 2Kor 12.7-10; 1Tim 5.23; 2Tim 4.20; Jem 5.14-15

Gol husur nəsa aGot tokele Jon 14.15, 21, 23-24; Jon 15.10-17; Rom 13.8-10; 1Pit 1.14-16; 1Jon 2.3-8; 1Jon 3.22-24; 2Jon 5-6

AGot ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito mabe? Mat 26.26-29; Rom 3.25; Rom 5.9-10; Efe 1.7; Ipru 9.11-14; 1Jon 1.6-7; KelV 7.14-17

Nadəlomian len aGot o riņ nəlodato len aGot

Nəvanuan toriņ nəlon len aGot, Got ilav kuvi dan nəsaan san Jon 1.12; Jon 3.15-18, 36; Jon 6.47; Jon 14.6; Jon 20.31; Uman 4.12; Uman 16.30-31; Rom 3.20-22; Rom 10.9-10; Kal 2.16; Efe 2.8-9

Nəvanuan nadəlomian loil gəgat len nadəlomian salito Mak 11.22-25; Luk 17.5-6; Jon 14.1; Rom 5.1-2; Rom 14.22-23; 1Kor 13.13; 2Kor 5.6-7; Kal 5.6; Ipru 11.1-40; Jem 1.2-8; Jem 2.14-26; 1Pit 1.3-9

Naitian tosa Mat 5.27-30; Jon 8.2-11; Rom 13.8-10; 1Kor 5.9-11; 1Kor 6.9-20; Kal 5.19; Efe 5.3; Kol 3.5-6; 1Tes 4.1-8; Ipru 13.4; Jut 7

Na-kel-uri-an tovoi Uman 20.24; Rom 1.2-4, 16-17; 1Kor 1.17-25; 1Kor 15.1-7; Kal 1.6-12; Efe 1.13; Flp 1.27; Kol 1.5-6; 1Tes 1.5; 2Tes 2.14; 2Tim 1.8-11; 2Tim 2.8-10

Na-ləmas-buni-an

AGot eləmas masuṽ hən navanuan pisi Jon 3.16; Rom 5.8; Efe 2.4-5; 1Jon 4.9

Gidat datimasləmas bun aGot Mat 22.37-38; Mak 12.28-30; Jon 14.21; 1Pit 1.8; 1Jon 5.3

Gidat datimasləmas bun nəvanuan gail Mat 5.43-48; Mat 22.39; Jon 13.34-35; Jon 15.12-17; Rom 12.9-10; Rom 13.8-10; 1Kor 13.1-13; 1Kor 16.14; Kal 5.13-14; 1Tes 4.9-10; 1Pit 4.8; 1Jon 2.9-11; 1Jon 3.11-18; 1Jon 4.7-21

Nəpısal hən datbegəm vi natun aGot Jon 1.12-13; Rom 8.14-17; Kal 4.6-7; Ipru 12.5-11; 1Jon 3.1-3

Narubətian hən nəsaan

AGot erubat nəsaan silat lotokad nadəlomian len aYesu Mat 26.28; Mak 11.25-26; Uman 5.31; Uman 10.43; Uman 26.18; Efe 1.7; Kol 1.13-14; Kol 2.13-14; Ipru 10.17-18; 1Jon 1.8-2.2

Daterubat nəsaan silat lotogol tosa hən gidato Mat 6.12-15; Mat 18.21-35; Mak 11.25; Luk 6.37; Luk 17.3-4; 2Kor 2.5-11; Efe 4.31-32; Kol 3.13

Na-sor-tuṽ-an

AYesu evusan nəvide hən na-sor-tuṽ-an Mat 6.5-13; Mat 7.7-11; Mat 18.19-20; Mak 11.24-25; Luk 11.1-13; Luk 18.1-8; Luk 21.36; Jon 14.13-14; Jon 15.7; Jon 16.23-26; Rom 8.26-27; Rom 12.12; Efe 2.18; Efe 6.18; Flp 4.6-7; Kol 4.2; 1Tes 5.17; 1Tim 2.1-4, 8; 1Tim 4.4-5; Ipru 4.16; Ipru 10.19-22; Jem 1.5-8; Jem 4.2-3; Jem 5.13-18; 1Pit 4.7; 1Jon 3.21-22; 1Jon 5.14-15

Na-sor-tuṽ-an galevis lotopat len Na-kel-gati-an Veveu Mat 11.25-26; Mat 14.23; Mat 19.13-15; Mak 1.35; Luk 5.16; Luk 6.12; Luk 22.32, 39-46; Jon 11.41-42; Jon 17.1-26; Uman 4.24-31; Uman 16.25; Uman 20.36; Uman 21.5; Rom 1.9-10; Rom 10.1-2; Rom 15.30-33; 2Kor 12.7-10; Efe 1.15-20; Efe 3.14-21; Efe 6.19-20; Flp 1.3-5, 9-11; Kol 1.9-12; Kol 4.3-4; 1Tes 3.9-13; 2Tes 1.11-12; 2Tes 3.1-5; Ipru 5.7; Ipru 7.25

Nasoruan siGot Mat 4.1-4; Mat 5.17-20; Mat 22.29; Jon 8.31-32; Jon 20.31; Uman 20.32; Rom 15.4; Rom 16.26; Kol 3.16; 1Tes 2.13; 1Tim 4.13; 2Tim 3.14-17; Ipru 4.12; 1Pit 1.22-25; 2Pit 1.19-21; 2Jon 9-10; KelV 1.3

Natərogan Rom 13.13; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; Kal 5.19-21; Efe 5.18; 1Tim 3.1-3; Tit 1.7; 1Pit 4.3-5

Natev siNasub Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 10.14-22; 1Kor 11.17-34

Natiṽosan Mat 5.31-32; Mat 19.3-9; Luk 16.18; Rom 7.2-3; 1Kor 7.10-16

Natutumavan Mat 9.13; Mak 12.33; Rom 12.1; Ipru 9.6-10.18

Nəvide silat lotokad nadəlomian len aYesu Mat 16.13-20; Jon 13.34-35; Jon 14.27; Uman 2.41-42; Rom 12.4-8; Rom 12.9-13; 1Kor 12.12-30; Kal 5.22-26; Efe 1.22-23; Efe 2.19-22; Efe 4.1-16; Kol 1.18; Kol 3.12-17; 1Tes 5.16-17; Ipru 10.24-25; 1Pit 2.4-10; KelV 19.5-10

Na-vi-tarhəte-an Mat 6.1-4; Mat 7.12; Mat 25.31-46; Luk 3.10-11; Luk 6.38; Uman 11.27-30; 1Kor 10.24; 2Kor 8.1-15; 2Kor 9.1-15; Kal 6.9-10; Flp 4.14-19; Ipru 10.24; Ipru 13.1-3, 16; Jem 1.27; Jem 2.15-16; 1Jon 3.16-18

Nəbaptaisan Mat 28.18-20; Jon 3.22; Jon 4.1-2; Uman 2.37-42; Uman 8.12, 36-38; Uman 10.44-48; Uman 16.14-15, 31-33; Uman 19.1-7; Uman 22.12-16; Rom 6.1-4; Kal 3.26-27; Kol 2.12; 1Pit 3.20-22

Nəbathudud

Nəhaṽut mai nəbareab san artolah Mat 19.4-6; 1Kor 7.1-16; Efe 5.21-33; Kol 3.18-19; Tit 2.3-5; Ipru 13.4; 1Pit 3.1-7

Anatularu gail Mat 15.3-6; Luk 2.51; Efe 6.1-3; Kol 3.20; 1Tim 5.4, 8; Ipru 12.7-11

Anana mai atata Efe 6.4; Kol 3.21; 1Tim 3.4-5

Nəbatunau Uman 6.1; Rom 7.2-3; 1Kor 7.39-40; 1Tim 5.3-16; Jem 1.27

Nəboṅ datsəhan hən datbisor mai aGot Mat 6.16-18; Mak 2.18-20; Uman 13.1-3; Uman 14.23

Nəgavmen Mat 22.15-22; Uman 5.27-29; Rom 13.1-7; 1Tim 2.1-4; Tit 3.1; 1Pit 2.13-17

Nəhab nəmatan Mat 10.28; Mat 13.41-42, 47-50; Mat 25.41; Luk 16.23-26; 2Tes 1.9; KelV 20.10-15; KelV 21.8

Nəlodat temədau, datitoh mədau tebəlav Mat 5.3-12; Mat 18.1-5; Luk 14.7-11; Luk 18.9-14; Efe 4.2; Flp 2.3-11; Kol 3.12-13; Jem 4.5-10; 1Pit 5.5-7

Nəmatan Jon 6.39-40; Jon 11.17-27; Jon 14.1-4; Rom 8.10-11, 38-39; Rom 14.7-9; 1Kor

15.12-58; 2Kor 5.1-10; Flp 1.20-24; 1Tes 4.13-18; Ipru 2.14-15; KelV 14.13; KelV 21.1-4; KelV 22.1-5

Nəmauran today Rom 8.18-25, 28; 2Kor 1.4; 2Kor 4.16-18; Jem 1.2-4; 1Pit 1.6-9; 1Pit 2.19-21; 1Pit 5.8-10

Nəmav

AGot eviol hən nakonviolān mai alat lotoriŋ nəlolit len a Yesu ke likad nəmauran vi sutuai maii Mat 19.16-30; Luk 10.25-28; Jon 3.1-16; Jon 5.19-29; Jon 10.10; Jon 11.25-26; Jon 14.6; Jon 17.2-3; Jon 20.31; Rom 5.21; Rom 6.5-14; Rom 8.10-17; 2Kor 5.17; Kal 2.20; Efe 2.1-6; Kol 2.13; Kol 3.1-4; 2Tim 1.10; Tit 3.4-7; 1Pit 1.23; 1Jon 5.11

Nəmav imabe? Luk 12.32-34; Jon 14.1-3; 2Kor 5.1-8; Flp 1.23; Kol 3.1; 1Pit 1.4-5; KelV 4.1-11; KelV 21.1-4; KelV 21.22-22.5; KelV 22.14-15

Nəsaan

Nəsaan nəsa? Rom 1.18-32; Rom 8.5-8; Kal 5.19-21; Efe 2.1-3; Efe 5.3-5; Kol 3.5-10; Jem 4.17; 1Pit 4.3; 1Jon 3.4-5

Nəvanuan pisi lugol nəsaan Jon 8.7-9; Rom 3.9-20, 23; Rom 5.12; Kal 3.22; 1Jon 1.8-10

Nəvanuan limaspanis sil nəsaan, be aGot igol nəpīsal hən bilav kuv gidat dan nəpanismen enan Mat 10.28; Mat 13.41-42; Jon 3.18-20, 36; Uman 17.30-31; Rom 1.18-19; Rom 6.23; Kal 6.7-8; Kol 3.5-6; 2Tes 1.7-9; Ipru 9.27; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; Jut 7; KelV 20.11-15

Nəvanuan gail lomədas bun gidato husur dattovi siYesu Mat 5.10-12; Mak 13.9-13; Luk 12.4-9; Jon 15.18-21; Jon 16.1-4; Uman 5.41; Rom 8.35-37; Rom 12.12-14, 17-21; 1Kor 4.11-13; 2Kor 4.8-11; 2Kor 12.10; Flp 1.28-29; 2Tes 1.4-8; 2Tes 3.2-4; 2Tim 3.10-13; Ipru 10.32-39; Ipru 12.3-4; 1Pit 3.13-17; 1Pit 4.12-19; KelV 2.10;

Nəvat Mat 6.19-21, 24-34; Luk 12.13-21, 32-34; Uman 20.35; 1Tim 6.6-10, 17-19; Ipru 13.5-6; Jem 2.1-9; Jem 5.1-6

Pair dan nəsaan sidato Mat 4.17; Mak 6.12; Luk 13.1-5; Luk 15.1-31; Luk 24.45-47; Uman 2.37-40; Uman 3.19-20; Uman 17.29-31; Uman 20.21; Uman 26.19-20; 2Kor 7.8-11; 2Pit 3.9; KelV 9.20-21

Sipa vi təban aGot Luk 17.11-19; Jon 6.11; Rom 1.21; Efe 5.20; Flp 4.4-7; Kol 2.7; Kol 3.17; Kol 4.2; 1Tes 5.18; 1Tim 2.1; 1Tim 4.4-5

Naves galevis lotovoi hən datbīnau gat gail

Mat 5.3-11	Navoian siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16	Nəvanuan gail leris navoian sam̄ ale sal suh aGot
Mat 5.43-45	Ləmas bun aenemi sam̄ gail
Mat 11.28-30	Gəm hən aYesu hən gəbikad nəḡavḡavan
Mat 20.26-28	Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40	Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20	Mitivan hən nəvanuan gail ləbegəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25	Məterubat nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31	Gigol nəsa gotoləḡoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4	Na-sor-tuṽ-an
Luk 14.26-27	Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13	Datodədas datbeum simasta beru
Jon 3.16-17	Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25	Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1	Riḡ nəlomit len aGot
Jon14.6	AKristo səbon evi p̄isal
Jon 14.27	Natəmat siGot
Jon15.18	Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8	Nəboḡ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31	Nadələmian
Rom 1.4	ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16	Na-kel-uri-an tovoi
Rom 3.23	Nəvanuan p̄isi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2	Len nadələmian datukad natəmat mai aGot
Rom 5.8	Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23	Naḡurḡuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28	Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39	Nəsa eləboi bəpəpəhun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2	Viol hən nibemit mai aGot hən mətbevi esan səbon
1Kor 10.13	Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naḡisal dani
1Kor 10.24	Mətələḡon nəsa tovoi hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7	Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4	AGot igol nəlon nəvanuan eləḡon ivoi am
2Kor 4.7	AGot idaḡ
2Kor 4.18	Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17	Nəvanuan veveu
2Kor 9.7	Datehəhaṽur hən datbeviol
2Kor 12.9	Nəboḡ datsədaḡ, nədaḡan siGot epul masuṽ len gidato
Kal 2.20	AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23	Naṽit seNunun aGot
Kal 6.4	Sagenənoṽ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9	Sadatipetəmas hən datbigol natit tovoi
Efe 2.8-9	Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20	Nədaḡan siGot
Efe 4.25	Nakitinan
Efe 4.26-27	Nələl paḡpaḡ
Efe 4.28	Navənvənanahan
Efe 4.29	Nasoruan tomədas nəvanuan tēbuer
Efe 6.1	Lahutai mai aTata mai aNana
Efe 6.12	Datubal mai nabiltidaḡan hən nəmargobut
Flp 4.5-7	Nakemkeman, natəmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13	Nədaḡan
Flp 4.19	Natideh dattom̄idol həni
Kol 1.15-17	Len aKristo, aGot igol natit p̄isi tosuh
Kol 3.2	Nənanuan